Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (9307) | Вторник, 1973 чыл, октябрь 2 | 1925 чыңда үндезилеттингеш | Өртээ 2 коп.

90 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг хүлээлгези

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 58.448 тонна тарааны саткан, ол болза планның 72,1 хуузу-дур, районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	План тонна-биле	Дужааганы тонна-биле	Хуузу
Кызыл х/с	1890	3103	164,2
Бии-Хем	7960	11186	140,5
Каа-Хем	19920	17146	86,1
Таңды	30560	20753	52,4
Улут-Хем	5810	2364	40,7
Чөөн-Хемчик	5130	3015	58,8
Бай-Тайга	130	172	132,3
Барыын-Хемчик	600	691	115,2
1972 чылдың бо үеэнде турганы	78000	91765	117,6

Эш Луис Корваланны тудуп хоругдаанынга холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң

МЕДЕГЛЕЛИ

Бо чылдың сентябрь 28-те Чилиде шериг хунтазы чурттуң сураглыг күрүзе болгаш политиктиг ажылдакчызы, сенатор, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгиис секретары Луис Корваланны тудуп хоругдаан, шериг трибуналынга дужаап берген. Эш Л. Корвалан делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шынчээлгикиниң сураглыг ажылдакчызы, тайбың демократия болгаш социал дениилгеге дээш, чили ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш моган чок демиселчи боон турар. Чилиге улусчу чазактың туруп келгениниң үш чылдарының дургузунда чурттуң национал эрге-ажыктарын камгалаары дээш, социал-эвономиктиг чаартылгалар дээш чайгылыш чокка туржуп, демократтыг эрге-шөлээни болгаш хостуг чорукту барымдаалап тургаш, ол бүгүнү боттандырып чорудары дээш демисежип келген.

Шериг хунтазы президент С. Альендени олүрүп, чүе-чүе патриоттарны болгаш демократтарны шаажылаашкынга, Чилиниң патриоттарын истеп-сүрүнге СЭКП Төп Комитедин шиитпирлиг-биле удурланмышаан, делегейниң демократтыг болгаш дениилгелиг бүгү күштерин Чилиниң бүгү демократтарын камгалаары дээш, Луис Корваланны шаажылаарып болгаш аңаа удур күш ажыглаарының кандыг-бир хемчеглерин алырын болдурбас дээш демисежирин кыйгырып тур.

СЭКП ТК Луис Корваланны хостаарын, Чилиниң бүгү-ле патриоттарын истеп сүрерин соксадырын негеп тур.

А. Н. Косыгин чуртунче чаныпкан

ДУБРОВИК, (СЭТА). ЮСФР-ниң Эвилелдиң күүсекчи вечазының Даргазы Д. Биедичиниң чалааның ёзугаар Югославияга албанның найыралдыг аян-чоруун кылып чораан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин октябрь 1-де Дубровниктеп тускай самолёт-биле чуртунче чорупкан. Д. Биедич болгаш албанның өске-даа кижилери А. Н. Косыгинни үзеэн.

Шаңналдарны тывыскан

Бүгү-эвилелдиң мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972-73 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күн-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргускени дээш Бай-Тайга райондан шаңналткан мал ажылының болук мурнакчыларынга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тыпсырынга тураскаатткан байырлыг хурал Тээли суурнуң Культурга бажыңынга болуп эрткен.

Байырлыг хуралды СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **С. К. Орус-оол** ажыткаш, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. С. Шойгуга** сөс берген. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнакчы малчыннарыны шаңнаар дугайында Чарлыын помчаан, оон иштинде Бай-Тайга районнуң мурнакчы малчыннарынга чазактың бедик шаңналдарын тывыскан.

Октябрь Революциязы орденни «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу Т. С-Д. Салчак, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин «Бай-Тал» совхозтуң кадарчызы К. Х. Багдыр, «Тээли» совхозтуң директору Ө. Ч. Кара-Доңгак, «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу С. И-Х. Оскур, «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу С. Х. Эреге олар алганнар.

«Хүндүлелдиң демдээ» орденни, «Күш-ажылчы эрес-маазырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдарны 13 мурнакчы малчынарга база тывыскан.

Шаңнатканнарның өмүнээзинден Октябрь революциязы орденнин адилекчизи Т. Салчак, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, районнуң мурнакчы хойжузу С. Эреге болгаш «Тээли» совхозтуң директору Ө. Кара-Доңгак олар бедик шаңнал дээш партияга болгаш чазакка чүректиг ханызынган өөрүн четтиргенин илереткилээн, ол бедик шаңналга сорук кирип, моон соңгаар оон-даа кызымак ажылдаарын бүзүреткеннер.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕДИҢ СОВЕДИНГЕ ТЫВА АССР-НИҢ КЫЗЫЛДЫҢ № 409 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1973 чылдың сентябрь 30-да Тыва АССР-ниң девискээрге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге Кызылдың № 409 соңгулада округунуң талазы-биле соңгулда болган.

Республикага шиитпэи-биле соңгукчуларның дацызынга 125621 кижилп киргеш, олардан 125402 кижи бадылаашкынга киришкеш азы оларның 99,83 хуузу болган. Кандидат дээш бергеш бадылаашкынның саны 125312 азы 99,93 хуу болган.

Моон ап көөрге соңгулдага соңгукчуларның идепкейлиг киржип, чаңгыс үн-биле бадылаан түңнелинде, Кызылдың № 409 округунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутатка СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич ШИРШИН** соңгуткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге Кызылдың № 409 соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ТУРАННЫҢ № 79 ТӨП СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1973 чылдың сентябрь 30-да Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Туранның № 79 Төп соңгулда округунуң талазы-биле болган соңгулданың соңгукчулар дацызынга 1050 кижи киргеш турган, олардан 1024 кижи бадылаашкынга киришкен. Кандидат дээш бергеш бадылаашкынның саны 1024 азы 100 хуу болган.

Моон алгаш көөрге, Туранның № 79 Төп соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутадынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич ШИРШИН** чаңгыс үн-биле соңгуткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Туранның № 79 Төп соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ХӨЙ ТАРААНЫ КҮРҮНЕГЕ БЕРЭЭЛИ

Күрүнеге тараа садарының план-чагыын күүседип турар колхоз, совхозтарның саны хүн бүрү көвүдеп турар.

Октябрь 1-де медээ ёзугаар алырга, республиканың 11 колхоз, совхозу күрүнеге тараа дужаарының планын күүседипкеш, ам оон ажыр садарын уламчылап турар. Плandан ажыр хүлээп алдынган тараа 13370 тонна болган. Ол дээш 668,5 муң рубльди 50 хуу немелде кылдыр ажыл-агыйларга төлеп берген.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо чылын эки дужуттуг өстүрүп алгаш, күрүнеге тараа садар планын хуусаа бетинде күүседипкеннер. Районнуң совхозтары октябрь 1-ге чедир 4960 тонна тарааны плandан ажыр дужааганнар. Ол дээш ажыл-агыйларга 50 хуу немелде ёзугаар 630 муң рубльди төлеп берген. Ылаңгыя «Саян» совхоз өскелердеп артык болуп, күрүнеге 2060, «Кызыл тараачын» совхоз — 1850 тоннаны плandан ажыр сатнан. Ол ажыл-агыйларга бадиткен өртен-биле 261 муң болгаш 235 муң рубльди тус-тузунда төлеп берген.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу плandан ажыр тараа садарын ам-даа уламчылап турар.

АЖЫЛГА ШАПТЫКТЫГ ҮРЕЛИИШКИННЕР

Таңды районда «Революциянның чалбыыжы» совхозтуң төп шанында ажыл хайныышкынныг. Ажыл эртен дең бажыңдан орай дүнге чедир үргүлүүлээр. Совхозтуң үш бригадазының шөлдериниң тараа аңаа келир. Шанга дүшкен тараапы удур арыглап, кургадып турар. Баштайгы удаада колдуунда-ла үрезин арыглаашкының чугулага ап, олче кичээнгей салгаш, күрүнеге тараа дужаарын оожум төмпиллиг чорудуп турган. Ону улам тодаргайлаары-биле совхозтуң партком секретары Н. Кононенкодан айтырдым:

— Тараа дүжаадазы кайы хире апарды?

— Ажаап алыр тараавыстың чартыы кестилген. Шанга келген тарааны үрезинге кургап ап, ону арыглап турдувус. Үрезиннің барык четчири-биле үруп алдывыс. Ам күрүнеге тарааны дужаап эгелээр бис. План та кайы хире апарган. Орта билбес мен. Менде сан-түң чогул. Ону агроном билир боор. Мээң ажылым — — картофель кастырып, ону ажаап алыры. Машина манай берди — деэш бурт-ла диди.

Партком секретарының харыызы меңи дыка элдепсindirген. Картофель айтырының партком секретарындан ангы-углап-баштаптар өске кижи бүдүп совхозта чок болганы ол бе? Азы тараа ажаалдазында ажыл эки, бүдүүүр болуп турарында бе?

Үстүнде айтырыгларга харыы совхозтуң бир болгаш ийи дугаар бригадаларынга чораап, ында ажылдап турар комбайнерлер, чолаачылар-биле ужурашканым соонда илерей берген. Төп шандан машинага олурупкаш, үш шак ажа бергеште ийи дугаарга чедө бердим. Ол аразы элээн херии — үжен километр ажа бээр чер болду. Чолаачы — аныяк эр Комсомолчу. Шеригден бо чылын халаспкан. Чугаакыры ажок. Адыш — Анатолий Черепахин дээр. Кезек-кезек болгаш-ла хөреп чор:

— «Трансельхозтехниканың» автобаазазындан келдивис. Мында чээрби ажыг машина бар. Комбайнар бо-ла үрели бээр-дир. Бөгүн ийи дугаар рейс кылыр дээш бар чыдарым бо. Ам үш шак ажып тур. Чүгле чаңгыс чорумзала экизи ол боор..

Бригалага хап келдивис. Үк бригаданың механизаторлары 3950 гектар тараа-ажаар. Оон 2300 гектарын ажаап алган. Ортумаа-биле - бир гектардан 13,3 центнер дүжүт алдынып турар. Комбайнерлер Вадим болгаш Александр Агапов алышкылар. Хая Пар-оол, эдикчи мастерлер Кунгаалай Даш-оол, Михаил Писарев болгаш өскелер-даа боттарының хүлээпген ажылын ак сеткилдиг күүседип, шалыныларының одуруундан үнмээн. Ол комбайнерлер хүнде 23—26 тонна тарааны бастырып, шанче чорудуп туралар. Бригадир Тимофей Яковлевтен билип алган чүвем ол. Тимофей Андронович четпестер дугайын чугаалавады. Ону бригадада чок деп болбас. Бригада төвүнде көргүзүг самбыразы, күш-ажылчы алдар тугу бар. Самбырада чаңгыс-даа сан чок, бир-ле кижи багайтыр балап каан хевээр. Алдар тугунда кымның-даа ады чок.

Бригададан ырак эвесте, деп кырында, кызыл-тас ажаап турар комбайннарга бардывыс. Ында 80 гектар шөл бар. Оон 2300 гектарын ажаап алган. Ортумаа-биле - бир гектардан 13,3 центнер дүжүт алдынып турар. Комбайнерлер Вадим болгаш Александр Агапов алышкылар. Хая Пар-оол, эдикчи мастерлер Кунгаалай Даш-оол, Михаил Писарев болгаш өскелер-даа боттарының хүлээпген ажылын ак сеткилдиг күүседип, шалыныларының одуруундан үнмээн. Ол комбайнерлер хүнде 23—26 тонна тарааны бастырып, шанче чорудуп туралар. Бригадир Тимофей Яковлевтен билип алган чүвем ол. Тимофей Андронович четпестер дугайын чугаалавады. Ону бригадада чок деп болбас. Бригада төвүнде көргүзүг самбыразы, күш-ажылчы алдар тугу бар. Самбырада чаңгыс-даа сан чок, бир-ле кижи багайтыр балап каан хевээр. Алдар тугунда кымның-даа ады чок.

Бригададан ырак эвесте, деп кырында, кызыл-тас ажаап турар комбайннарга бардывыс. Ында 80 гектар шөл бар. Оон үнүп келген Василий Лазарев биле Олег Макаровту чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаанныар.

Экипажтың командири, подполковник В. Г. Лазарев:

— «Союз-12» космос кораблиниң ужудуушкуну күүсеттинген — деп, Күрүне комиссиязының даргазынга илеткээн.

Василий Лазарев биле Олег Макаров Сылдыс хоорайжыгажында Юрий Гагарине тураскаалга баргаш, дириг четпестерни салган.

Аңаа, Сылдыс хоорайжыгажында, «Союз-12» кораблиниң экипажының ужудуушкуну чедиишкинниг доозанынга тураскаатткан ужуражылга болган. Совет Эвилелиниң космос программазын боттандырарынга Василий Лазарев биле Олег Макаров эвелчегли базымны кылган дээрзин Космонавтар белеткээр төптүң удуртукчузу, авиацияның генерал-майору Г. Т. Береговой демдеглээн.

ССРЭ-ниң ужудукту-космонавтызы, авиацияның генерал-майору В. А. Шаталов ужудуушкунуң онаалгазын күүсеткени-биле экипажка байыр чедирбишаан, ужудуушкуң техниказының хөгжүлдезинге олардың салыышкылының бедип-биле үнелээн.

Оон соонда конструкторларның мурнундан чүве чугаалаан специалист «Союз-12» кораблиниң экипажының космоска ажылын улуу-биле үнелеп, олар кораблди башкарар талазы-биле бедик мергежилдиин, техниканы копчуг эки билирин көргүскен деп чугаалаан.

— Юрий Гагариниң эгелээн космос оруктары уламчылап турары өөрүнчүт-дүр — деп, космосче ужудуушкуннарның хоочуну, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Попович чугаалаан.

Космостуң алдарлыг чагырын алыкчыларынга найысылаадын Гагарин районунуң партия комитединиң бирги секретары Т. В. Голубцова, Космонавтылар белеткээр төптүң эртем ажылдакчылары болгаш инженерлери байыр чедирген.

Сылдыс хоорайжыгажының орын олурткан самолёт хонуткан. Оон үнүп келген Василий Лазарев биле Олег Макаровту чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаанныар.

Экипажтың командири, подполковник В. Г. Лазарев:

— «Союз-12» космос кораблиниң ужудуушкуну күүсеттинген — деп, Күрүне комиссиязының даргазынга илеткээн.

Василий Лазарев биле Олег Макаров Сылдыс хоорайжыгажында Юрий Гагарине тураскаалга баргаш, дириг четпестерни салган.

Аңаа, Сылдыс хоорайжыгажында, «Союз-12» кораблиниң экипажының ужудуушкуну чедиишкинниг доозанынга тураскаатткан ужуражылга болган. Совет Эвилелиниң космос программазын боттандырарынга Василий Лазарев биле Олег Макаров эвелчегли базымны кылган дээрзин Космонавтар белеткээр төптүң удуртукчузу, авиацияның генерал-майору Г. Т. Береговой демдеглээн.

ССРЭ-ниң ужудукту-космонавтызы, авиацияның генерал-майору В. А. Шаталов ужудуушкуңуң онаалгазын күүсеткени-биле экипажка байыр чедирбишаан, ужудуушкуң техниказының хөгжүлдезинге олардың салыышкылының бедип-биле үнелээн.

Оон соонда конструкторларның мурнундан чүве чугаалаан специалист «Союз-12» кораблиниң экипажының космоска ажылын улуу-биле үнелеп, олар кораблди башкарар талазы-биле бедик мергежилдиин, техниканы копчуг эки билирин көргүскен деп чугаалаан.

— Юрий Гагариниң эгелээн космос оруктары уламчылап турары өөрүнчүт-дүр — деп, космосче ужудуушкуннарның хоочуну, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Попович чугаалаан.

Космостуң алдарлыг чагырын алыкчыларынга найысылаадын Гагарин районунуң партия комитединиң бирги секретары Т. В. Голубцова, Космонавтылар белеткээр төптүң эртем ажылдакчылары болгаш инженерлери байыр чедирген.

Сылдыс хоорайжыгажының

Совхоз күрүнеге 6500 тонна тараа дужаар планын чүгле 29,8 хуу күүседип алган турда, бирги бригадада байдал ба-да оон дээрдевесс. Ында комбайннар үрелип, аңаа туруушкунга таваржып турар. Кежээкниин алды шак үезинде алды-чеди хире комбайн бригада төвүнде четкилеп келгилээн болду. Комбайнер бүрүзү үрелген кезектерни эде кылып, таарыштырып ап турлар. Машина-техниканың үрели бээр чоруун болдурбас хемчеглер алдынып турза-даа, тараажыларның ортузунда сагылга-чурум кончуг кошкак. Ылаңгыя сөөлгү чижекти көрээл. Комбайнерлер шалып алган соонда оларның чамдыктары арагалаан, ажылче үнмээн. Ол дээрге, тараажы кижиниң арын-нүүрүнге канчап-даа таарышпас чүүл-дүр. Совхозтуң удуртукчулары ону шынгы чугаалажып, хуралта көргеш, комбайнерлер Роберт Кудрявцев, Владимир Аргунов болгаш өскелерге шыңгыы доңгулданы хүлээткеши кончуг шын.

Комбайнарның үрелиишкинге таварышкаш, хөй үе-шак чидирип, будурукчулуг эвес ажылдап турарындан автомашиналарның аңаа турар чоруу көвей болуп турарын совхозтуң кол инженеври Н. М. Сухов мынның чугаалаар болду.

Шынында четпестер кайы-даа талада — совхозтуң удуртукчуларында-даа, шефтеп келген чолаачыларда-даа бар. Илеретинген четпестерни эдип, артып калган тарааны чидиргиг чок ажаап алыры — оларның сонгаарладып болбас сорулгазы.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ӨРТЕКТЕР КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ САДЫГ МИНИСТЕРСТВОЗУНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дааскаңын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектер комитеди болгаш ССРЭ-ниң Садыг министерствозу 1973 чылдың октябрь 1-ден эгелээш, дараазында бараанналрның үүрмектеп садар өртээн чиигеткен:

«Болонья» хевириниң пөстеринден плащтарның болгаш курткаларның өртээн ортумаа-биле — 30 хуу,

трикотаж капрон пөстеп ар кижилер сорочкаларынын болгаш хереэжен блузкаларының ортумаа-биле — 15 хуу,

ацетат торгудан хереэженнериң болгаш уругларның яштики трикотаж хевириниң ортумаа-биле — 12 хуу,

синтетиктиг удалың аргыынлан даштыкы трикотаж кылыглыг бараанныың ортумаа-биле — 20 хуу,

чамдык хевириниң перолуг болгаш шариктиг авторуччаларының — ортумаа-биле — 16 хуу чиигеткен.

Оон-биле кады штапель пөстерден уругларга даараныпга кылыгларының үүрмектеп садар өртээн хөвен-саазын кылыгларның өртээнин деннелинге база чедир чиигеткен.

«Союз-12» космос кораблиниң командири Василий Григорьевич ЛАЗАРЕВ.

«Союз-12» космос кораблиниң борт-инженери Олег Григорьевич МАКАРОВ.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПРОГРАММА ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТТИНГЕН

Сылдыс хоорайжыгажында — байырлал. Кудумчуларда туктарны аскылаан, калбак пөстерде: «Совет маадыр улус делгерезин!», «Партияга алдар!» деп лозуңнарны бижигилээн. Сентябрьның 30-де Сылдыс хоорайжыгажының чурттакчылары «Союз-12» кораблиниң алдарлыг экипажын — космонавтылар Василий Лазарев биле Олег Макаровту уткаанныар. Кораблиниң командири биле бортинженери оон улам болбаазыратказ системаларын хыкап, шилгаар болгаш эртемге база улус ажылагыйынга ужур-дузалыг элээн хөй шенелделерни боттандырар талазы-биле улуг болгаш чогаадыкчы ажылды кылганнар.

Космостуң чаа шинчээчилерин уткууру-биле Москва чоогунда аэродромга Күрүне комиссиязының кежигүннери, ракета-космос техниказын тургузарынга боттарының удуур киргеп эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, Космонавтылар белеткээринин Ю. А. Гагарин аттыг төвүнүң удуртукчулары, партия болгаш совет организацияларның төлээлекчилери, космонавтарның төрелдери, чоок кижилери база журналистер чедип келген.

«Союз-12»-ниң космонавтарын олурткан самолёт хонуткан. Оон үнүп келген Василий Лазарев биле Олег Макаровту чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаанныар.

Экипажтың командири, подполковник В. Г. Лазарев:

— «Союз-12» космос кораблиниң ужудуушкуну күүсеттинген — деп, Күрүне комиссиязының даргазынга илеткээн.

Василий Лазарев биле Олег Макаров Сылдыс хоорайжыгажында Юрий Гагарине тураскаалга баргаш, дириг четпестерни салган.

Аңаа, Сылдыс хоорайжыгажында, «Союз-12» кораблиниң экипажының ужудуушкуну чедиишкинниг доозанынга тураскаатткан ужуражылга болган. Совет Эвилелиниң космос программазын боттандырарынга Василий Лазарев биле Олег Макаров эвелчегли базымны кылган дээрзин Космонавтар белеткээр төптүң удуртукчузу, авиацияның генерал-майору Г. Т. Береговой демдеглээн.

ССРЭ-ниң ужудукту-космонавтызы, авиацияның генерал-майору В. А. Шаталов ужудуушкуңуң онаалгазын күүсеткени-биле экипажка байыр чедирбишаан, ужудуушкуң техниказының хөгжүлдезинге олардың салыышкылының бедип-биле үнелээн.

Оон соонда конструкторларның мурнундан чүве чугаалаан специалист «Союз-12» кораблиниң экипажының космоска ажылын улуу-биле үнелеп, олар кораблди башкарар талазы-биле бедик мергежилдиин, техниканы копчуг эки билирин көргүскен деп чугаалаан.

— Юрий Гагариниң эгелээн космос оруктары уламчылап турары өөрүнчүт-дүр — деп, космосче ужудуушкуннарның хоочуну, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Попович чугаалаан.

Космостуң алдарлыг чагырын алыкчыларынга найысылаадын Гагарин районунуң партия комитединиң бирги секретары Т. В. Голубцова, Космонавтылар белеткээр төптүң эртем ажылдакчылары болгаш инженерлери байыр чедирген.

Сылдыс хоорайжыгажының

Совхоз күрүнеге 6500 тонна тараа дужаар планын чүгле 29,8 хуу күүседип алган турда, бирги бригадада байдал ба-да оон дээрдевесс. Ында комбайннар үрелип, аңаа туруушкунга таваржып турар. Кежээкниин алды шак үезинде алды-чеди хире комбайн бригада төвүнде четкилеп келгилээн болду. Комбайнер бүрүзү үрелген кезектерни эде кылып, таарыштырып ап турлар. Машина-техниканың үрели бээр чоруун болдурбас хемчеглер алдынып турза-даа, тараажыларның ортузунда сагылга-чурум кончуг кошкак. Ылаңгыя сөөлгү чижекти көрээл. Комбайнерлер шалып алган соонда оларның чамдыктары арагалаан, ажылче үнмээн. Ол дээрге, тараажы кижиниң арын-нүүрүнге канчап-даа таарышпас чүүл-дүр. Совхозтуң удуртукчулары ону шынгы чугаалажып, хуралта көргеш, комбайнерлер Роберт Кудрявцев, Владимир Аргунов болгаш өскелерге шыңгыы доңгулданы хүлээткеши кончуг шын.

Комбайнарның үрелиишкинге таварышкаш, хөй үе-шак чидирип, будурукчулуг эвес ажылдап турарындан автомашиналарның аңаа турар чоруу көвей болуп турарын совхозтуң кол инженеври Н. М. Сухов мынның чугаалаар болду.

Шынында четпестер кайы-даа талада — совхозтуң удуртукчуларында-даа, шефтеп келген чолаачыларда-даа бар. Илеретинген четпестерни эдип, артып калган тарааны чидиргиг чок ажаап алыры — оларның сонгаарладып болбас сорулгазы.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

Депутаттың шынзылгазын тывыскан

Дүүн СЭКП Тыва обкомунуң хуралдаар залында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округунуң округтуң соңгулда комиссиязының хуралы боон эртken. Соңгулда комиссиязының даргазы эп Д. К-Х. Ооржак соңгулданың түңнелдерин чарлаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге депутат кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин соңгуткан. Эш Д. К-Х. Ооржак бистиң чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадынга ону соңгаанының дугайында шынзылганы аш Г. Ч. Ширшинге тывыскаш, бүгү соңгукчуларның өмүнээзинден ажыл-ишке чедиишкиннерин, быжыг кадыкшылды, хуудага аас-кежиин күзөөнин илереткеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Туранның № 79 Төп соңгулда округундан соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының даргазы М. Д. Комбуй Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга эш Г. Ч. Ширшинин соңгаан дугайында шынзылганы аңаа тывыскан. Бии-Хем районда соңгулда бүгү республикага ышкаш база-ла соңгукчуларның политиктиг болгаш күш-ажылчы улут кадыргүшкүнүнүң бандадынга эртkenин эш М. Д. Комбуй чугаалаан. Аңаа холбаштыр Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары алган хүлээлгелерин чедиишкиннерин күүседип, хуудага аас-кежиин күзөөнин шилеретпээн.

Г. Ч. Ширшин республиканың партия, совет органнарынга, бүгү ажылчы чоннарынга өөрүн четтиргенин илереткеш, бистиң Төрээн чуртувус Советтиг Тываның чаагай чорууну дээш ажыл-ишке олардың бетик идегалын бадыткаарын бүзүреткеп.

КОСМОС ӨРТЭЭЛИНГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

КАРАГАНДА. (СЭТА). Казахстанның шахтёрлар найысылалы — Караганданы космонавтар «Космос өртээли» дээрлер. Ам оон хүндүлүг аалчылары В. Г. Лазарев болгаш О. Г. Макаров олар болганнар. Онаатгынган районунга космостан кээп дүшкен соонда болгаш дыштанганының соонда, оларны үдеп чоруур ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавты, Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Н. Рукавишников-биле кады олар шахтёрлар хоорайының хөй-нийтиниң болгаш күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери-биле, журналистер-биле ужурашканнар.

Партия область комитединге парлалга конференциязы болган.

— Доктаатгынган чаагай чаңчылды ёзугаар чап-чаа ужудуушкунун дооскан космос маадырларын хүлээп ап турар-дыр бис — деп, партияның Караганда обкомунун бирги секретары В. К. Акулинцев чугаалаан. «Союз-12» кораблиниң экипажы ужудуушкунуң программазын доозуулуп, чаа дүжүттүг 10 муң тонна ажыт тараазын шыгжамырда ургап. Районнуң соңгукчуларының мурнундан М. Д. Комбуй ажыл-ишкинге чедиишкиннин, кадыкшылды болгаш худага аас-кежиктн Г. Ч. Ширшинге күзээп.

Г. Ч. Ширшин республиканың партия, совет органнарынга, бүгү ажылчы чоннарынга өөрүн четтиргенин илереткеш, бистиң Төрээн чуртувус Советтиг Тываның чаагай чорууну дээш ажыл-ишке олардың бетик идегалын бадыткаарын бүзүреткеп.

Сылдыс хоорайжыгажына болган парлалга конференциязынга В. Лазарев биле О. Макаров журналистериниң хөй санныг айтырыгларынга харыылааннар.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
СЫЛДЫС ХООРАЙЖЫГАЖЫ.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Волжскинин синтетиктиг каучук заводунуң коллективи будурулгениң төлевилел күчүзүн бүдүн чартык катап ажырган. Ол чорук будурулгени сайзырангайжыткыныңын ачызында чедип алдынган.

— Каучукту сы тудар болгаш кургадыр чаа агрегатты чоокта чаа ажыглалда киирген — деп, кол инженерниң орлаачызы А. А. Краев чугаалаан. — Будурукчүлүүнүң талазы-биле ол агрегат мурнундагыларындан ийи катап күчүлүг. Кургадылганың эрги агрегаттарынга он ийи кижи ажылдап турган болза, маңаа чүгле үш кижи ажылдаар. Изопрен алырывыц немелде суугуларын ол заводта тутқан, чылыг солуштурар улам идегелдиг болгаш будурукчүлүг аппаратураны тургустыган.

Социалистиг хүлээлгелерия чедиишкинниг күүсетпишаан, Волжскинин заводунуң коллективи пландан ажыр каш-даа чүс тонна изопрен каучугун берген.

ЛИТВА

Литва ССР-нин Кедайнисте чигир заводу чаа дүжүттүң чигир свеклазындан чигир будурүп үндүрериниң сезонун эгелей берген. Эрткен чылдаазындан ийи катап хөй—1200 тонна дазылдарны ол хонук санында сайзырады ажылдаар.

Республиканың өске заводтары сезонну эң чоокку хүнперде эгелей бээр. Олар 650 мүң тонна свекланы сайзырады ажылдап кылырлар.

УЗБЕКИСТАН

Аккапчигайның 48 километр дурттуг даналының тудуу Узбекистанның мурнуу талазында эгелээн. Сурхан-Шерабад унунуң кандаачал 25 мүң гектар черлерин ол канал суггарар. СЭКП-нин XXIV съездизинин Директиваларын ёзугаар хевен тарып өстүрериниң чаа зоназын аңаа тургузар. Баштайгы бежен мүң гектар кур черни ында шагда-ла ажыглалга киирип, хевең ажылдыг сес улуг ажыл-агыйны тургускан.

КАЗАХСТАН

Казахстанның эң тараалап Кустанай облазының колхозтарындан болгаш совхозтарындан күрүне шыгжамырынга тараа соксаал чок кирип турар. Боранның хүнперде тараапы сайгарып чорударда белеткелчилерге берге байдал таваржып турар. Ынчангаш тараанның чамдызының кожазында областарга чедирерин шиитпирлээн. Павлодар областың Щербактинскиде, Жолкудукта болгаш өске-даа чамдык черлеринде элеваторларынче Кустанайның чүс-чүс мүң пуд тараазы кирген.

Урал областың байлак дүжүт өстүрген ажыл-агыйларындан тарааны Казахстанның мурнуу талазында хүлээп алмышкын пунктуларынче чедирип турар.

МОЛДАВИЯ

Эвлечет санында-ла 20 тонна продукция бээр күүндүг сүт заводун Днестр кавызының Сороки хоорайында ажыглалда хуусаа бетинде киирген. Бо дээрге молдав тудугжуларының бо чылын хуусаа бетинде ажыглалга киирерин хүлээнген чиик, аъш-чем, ъът болгаш сүт үлетпүрүнүң он тос будурулгелериниң бирээзи-дир. Москваның, Белоруссияның болгаш Донецк областың тудуг организацияларының-биле кады олар чиик, аъш-чем, ъът болгаш сүт үлетпүрүнүң будурулгелеринге будурулге күүндерин дүрген тудар болгаш ажыглалга киирер дээш чарыштыр эгелекчилери болганнар. Оларның инициативазын СЭКП Төп Комитеди күүндүг деп көргеи.

ЭСТОНИЯ

Эстонияга чай дургузунда чаңгыс черден сигеннии бир-ийи катап кезип алыры аңаа-ла чаңчыл апарган, ынчаарга агаар-бойдус таарымчалыг үеде сиген шөлдерин эки ажаап тургаш, дөрт удаа кезип алыр арга база тыптып келген. Сигеннии дөрт удаа кезип алырын «Куремаа» дээр совхоз-техникумга бир-ле дугаарымда эгелээн.

Тараа культураларының шөлдери калбарганының уламынан хөй чылдыг сигеннер тараан шөлдер бо чылын ол совхозка кызырылган. Ынчаза-даа мал чемнерин белеткээри өскен. Гектар санынга онааштыр мал чеми дөрт мүң единицаларны ам безин апкан, ол дээрге эртеен чылдаазындан дыка хөй болуп турары ол. Сиген далганың дыка хойну белеткээн, инек бүрүзүнге онааштыр беш тонна ажыг сенажты курлавырлаан.

(СЭТА-ның мэрр.).

Үе далаштырып келди

Бистиң кодээ Советтиң девискээринде Улуг-Хем районнуң бир улуг ажыл-агыйының бирээзи «Найырал» совхоз бар. Совхоздуң экономиказының кол угланыышкыны — хөй ажыл-агыйы. Малдың ниитти баш саны 50 мүң чедип турар. Оон-биле чергелештирында тараа болгаш мал чеми культураларын хөй га черде өстүрүп, ажаап турар. Чурттакчы чоннуң хөй кезии совхоз будурулгезинде хаара туттунган. Ол чорук кодээ Советтиң ажыл чорудулгазынга чогуур салдарны база чедирип турары чугаажок.

Хоойлу ёзугаар чер-чер Советтеринге тывыскан эргелерни ажыглап, бистиң кодээ Совединис «Найырал» совхозтуң дирекциязы-биле демниг ажылдап, оон ажыл-агый хөгжүлдезинге чогуур салдарны чедирип турар. Советтиң күүскому дирекцияның ажыл-чорудулгазын холгаарлавайн, ону удуртур, контрольдаар ажылды таарымчалыг чорударынче кичээнгейни салып келген. Моон чижээн ниитиннин малынга быжыг чем-суур тургузар, мал кыштаглаашкынын эки белеткелдиг уткуур, ону организастыг эрттирер талазы-биле ажылды кодээ Советтиң башкарын турарындан көрүп болур.

Бо чылдың июньда болуп өрткен чер-чер Советтеринин сонгулдазында сонгуткан депутаттарның, Чаа-Хөл кодээ Советтиң күүскомунуң чаа составының ажыл чорудулгазы мал чеми белеткээр чугула кампаниага киржилгеден эгелээн. Ынчангаш ол чорук биске шылгалза, ажыл-агыйны удуртуп-башкарарынга өредилге болган.

Мал ажылдыг совхозка кол сорулга — эки шынарлыг, хөй мал чемин белеткеп, келир кышты бүгү тала-биле уткуру болгай. Совхоз дирекциязының санаашкынын ёзугаар алырга, бо кыжын 4300 тонна сигеннии, оон иштинден 2000 тонна чайгаар үнгеи болгаш 2300 тонна чангыс чылдың тарымал сигенин кезип, сараяттап, 12 мүң тонна силосту салып, 4500 тонна концентраттыг чемнерни баш удур хөй-ниитини киириштирерин шиитпирлээн. Ынчангаш малга немелде чем болур будук-бүрү чыырынын планын Советтиң девискээринде албан, организация черлеринге үлээн. Ажылчын кооперациязының, эмнелгенин культура албан черлеринин коллективтери даалгаларын өй-шаанда күүседип эгелээннер. Ынчалза-даа ол ажылды удатпаанда соксадыр үжүрга таварышкан: Улуг-Хемнин ортулуктарын үер суу хөме алган болгаш чулуктуг бүрү белеткээр үе эрткен.

Көдээ Советтиң күүскому мал чеми белеткээр ажылды организастаарынга Советтиң депутаттарын хаара тудуп, аңаа оларның үлегерлиг болурунуң хемчеглерин ап орутқан. Бистиң 15 депутадывыс кадарчылар болгаш саанчылар. Ынчангаш олар боттарының хууда үлегерин көргүзүп, сиген кезилдезинге идепкейлиг киришкеннер. Совхолтуң Кара-Тал салбырындан депутат Сотпа Болат-оол сиген белеткээр механизастаан бригаданы удурткаш, планын ажыр күүседирин хандырган. Совхозтуң мурнакчы хойжузу Даш Олчамай боду 8 тонна сигеннии белеткеп алган. Шанчыда хойжу Ховалыг Ламажап база хөй сигеннии белеткеп, өске хойжуларны бо сессиязынга совхозга мал чеминиң белеткелиниң дугайында айтырыгны тускай чугаалашкан. Аңаа совхозтуң кол агроному Ш. Санчай-оолдуң идеткелин дыннаап, ажылды аналиятеп, ында улуг четшеттер барын демдеглээн. Ылангыя сиген кестирип, белдуруп, сараяттан кирген техниканың септелгези багай, үрелир чоруктар хөй. А совхозтуң кол инженери эш Галочкин чогуур хемчеглер албайн, чүгле «хайгаракчы» болуп олурганың шынгыы чемелээн. Күш-ажылдың сагыга-чуруму куду, бригадирлер, салбырлар эргелекчилери ону быжыглаарынче кичээнгей салбайн турар. Шанчы салбырында кижи-күжү чедишпес. Суурларның ажыл кылбайн турар чурттакчыларын кодээ Совет бо ажылче хаара тутпаан дээрзин депутаттар айткан. Сиген белеткелиниң темпизин улам дүргедедир хемчеглерни сессия хүлээп ап, чогуур салдарны совхоз дирекциязынга киирген.

Амгы үеде совхоз 2180 тонна сигеннии кезип, ажаап белеткеп алган азы өрткен чылдаазындан ол 700 тонна хөй. 376 тонна көк суланы кескен, 2100 тонна силос салдынган. Мал чеминге 1370 кыштагларже чедирер автотранспорт чедишпейн турар. Дарый шиитпирлээр айтырыгның бираазы бо болган.

Келир кышка эки белеткенип, малды хүр ажырарының айтырыын Советтиң күүскому сентябрының эгезинде совхозтуң техниктиг чөвүлели-биле катай чугаалажып көрген. Кыштагларга, чаа кажаалар болгаш чурттарга бажыннары тудар, септээр сорулга-биле тургускан тудугжу ийи бригада дөрт чаа кажаанды тутқан болгаш сес кажаанын капитал септелгезин кылган. Ол ыракта четпес деп чүве билдингир.

Малга чаа кажаалар, малчыннарга чурттарга бажыннары тудар айтырыг совхозтуң мурнунга туруп келген. Оны үе негеп турар.

Бүгү хемчеглерни ап тургаш, чылыг үеде доосса чогуур ажылдарны, кыштаглаашкынга хамаарышкан кол күүндерни октябрь 10-га чедир доозар деп шиитпирлеп турар. Оон түннелин кодээ Советтиң ээлчеглиг сессиязынга үндурер бис.

Советтиң депутаттары кыштаглаашкынының, ылангыя амгы үеде мал чемнин кыштагларже чедирер, кажаалариның септелгезин, дезинфекциязын кылып доозар ажылдарга идепкейлиг киржип, оны организастаар, бүгү малчыннарны ынаар хаара тударлар. Күүскөм бодунуң организакчы ажылын улам күштеллирип, ниитиннің малы хүр кыш ашсын дээш ажылдаар алаар.

Х. МОНГУШ,
Чаа-Хөл кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

Советтер болгаш амыдырал

Тарып боозадылга — чугула кампания

Шынарын экижитпишаан...

Хөй ажылын улам ынай хөгжүдерин чедиишкинниг шиитпирлээринге бирги черге-нин чугула хемчеглериниң бирээзи—шээр малды чогуур үеынде, шынарлыг тарып боозадыры, адержилгени организастыг чорудары болур. Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хоюнуң баш саны чыл бүрүде улам өзүп, продуктулуг чоруу бедип турар. Ол болза колхоз баштаар черинин, мал ажылынын тускай эртемниглериниң тарып боозадылга ажылынче кичээнгей салып, организастыг ажылды чорудуп турганында болур.

Колхоз бо чылын 6300 баш хойну тарып боозадыр болгаш эдержилгеге киирер. Тарып боозадылганың ийи пунктузу ажылдап турар. Ам ниитиен-биле 3000 баш хойну тарып боозадылгага киирген. Ол болза планның 75 хуузу

УРАН ХОЛДУГ КИЖИЛЕР

Элээн каш чылдар бурунгаар Эрзин, Тестин ус-тевер-леринин аразындан Эремаа дээр үгбай ылгалып турган. Кандыг-ла бир онза хевиринин дарат, өскелериннинге дөмей-лешпес хептиг болуксай берген кижи анаа-ла суй-белектиг, чугай-сооттуг чеде бээр. Ол шагда дааранмас хереэжен кижи ховар турган шыкат ийик. Ынчалза-даа тергиин тевер ол кижинин уран холдарының даарап каан хеви черле онзагай турган дижир.

Ындыг ус кижилер ам кайдал? Бодавыже, районнарга амыдырал хандырылга комбинаттарында болбайн аан. Чонга ачы-дуза чедирер албан-херекти ам моонпээн. Ынчангаш өскелерининге дөмей чаңгыс хепке куттурган дег хеп кедиксевээн (чүгле чаа мода херек!) кижи ам ол комбинатка чеде бээр. Че, харын, шуутла дорт ынча дээрге кайын болурул аан: кижинин хереглээни, анаа таарышкан хеп магазинге үргүлүү-ле турбас болдур ийин. Оон ангыда арай эргижирей-даа берген болза, ам-даа элээн кедип болур хепти каяа септедир боор?

Бо үеним ус-тевер «Эремааларының» ады-сураа алгаан. Олар дээрге, Эрзинде даараныкчылар Мария Суван-оол, Арамаа Маскыр, Долгар Соян, идик даараКчызы Серлемби Серендук олар-дыр. А Тес-Хемде...

Самагалдайда амыдырал хандырылга комбинадында ажыл кидин түлүк тур. Цехтериин эң улууда даараныкчыларның үннери машиналарының даажы-биле чаржалашкан, идик даараКчыларының масказы токкулаан, баш таарыкчызының электрилиг хачызы «хөөмейин» бадырган. Маналр зал бичии-даа куруг турбас. Кээп турар кижилернин хей кезии аныяктар («Клёш чүвүр даарадып каан кижи мен, доозулган ирги бе», «О, сээн жакелпя чаражын, але» дээн чугаалар-даа дынналыр).

Бухгалтерия өрээлиндеп дыныалып кээп турар самбын лаажы ажыл-ишчи шимээнге болдунун үлүгүн киирип турду. Өрээлдин ээзи бухгалтер Галина Ликтанпан комбинаттың ажылынын дугайында чугаалап бээрин диледим.

— Онза мактанныптар чүвевис чок, ынчалза-даа ниити планывыс күүседип турар улус бис — дээш, ол херек саазыннарын тыва тыртып алгат, самбынынга санап, күүселденин хуулярын үилүрүп ор.— Социалистиг хүлээлге ап турган, мынча дээн бис: продукция бүдүрелиинин болгаш сайгарарынын планнарын декабрь 27-ге чедир 106 хуу күүседир, ниитизи-биле ачы-дуза чедирерин 27500 рубль түнге боттандырар.

— Чылдың улуг кезии, 8 ай эрткен, ам хүлээлге күүседттинерниин курлавыры тургустунуп келген боор аа?

— Йе, пландан ажыр 500 рубльге ачы-дуза чедирер дээн бис, ам сес айларның түннели-биле пландан дөрт чүс ажыр рубль мурнаашкыныгдыр. Азы план 18,2 мүн рубль турган болза, херек кырында 18,62 мүн болган.

— Комбинатта кандыг ажылдарны кылып турарыл база кайы цех эки ажылдыгыл?

— Планда кордүнген саарылгадан киирип алыр орулганың чартыынан хей кезиин чүгле чаңгыс даараныла цеги киирип турар, сөөлгү түннелбиле алырга, планындан ажыр барык-ла беш чүс рубльдин продукциязын бүдүрген. Оон өске ишке кылыр, септээр цех, баш таарар.—чурук тыртырар кижилер ажылдап турар.

Чонга ачы-дуза чедирип турар чамдык адырлар четпес ажылдап турар. Парикмахер Е. Дирчина доктаамал, кызып ажылдап-даа турар болза, планын күүседип шыдаваан. Чурук тыртырар чер өлээн үе иштинде фотограф чогундан ажылдавайн турган болгаш планынга 180 рубль чедирбээн. Шак, бажынга хереглээр нарын техника септээр мастерлер комбинатта чок. Бо ажылларны база хепти химиктиг арга-биле аштап арыглаарын Амыдырал хандырылга министерствозунун септелге-тудуг участогу комбинаттын планынга кириштир кылып берип турар. Ынчалза-даа ол ажылдар планнаан хемчээлинге чедир кылдыйбаан.

Ынчангаш план күүсеттинип-даа турар болза, ажылдың багай талазы бар-дыр. Районга эргежок чугула мастерлер чедишпес. Ындыг болганда чонның ачы-дуза ихтелдези долузу-биле хандырылмайн турары ол. Кадрлар тыппас, ындыг турбуже кижилер өөретпес — мынды байдал каш чыл улай үргүлүлеп келген. Бо чылын өөренип чоруткан аныяктар — бижыкчылар, даараныкчы, баш таарыкчызы болур.

Даараныла цегиниин хоочуннары, мурнакчы мастерлер чылдын-на аныяк кижилерни бодунун мергежилинге өөредип ап турарлар. Бо чылын алды кижи мастер атты чедип алган. Үш-дөрт чыл бурунгаар-ла өөренижилеп кирип турган аныяктар ам мергежилдиг мастерлер апарган. Чижек кылдыр Зоя Чамзырайны (чурукта солагай талазында) болгаш Юлья Седейни айтып болур. А оларның күш-ажылчы өзүлдезинге улуг салдарны чедирген мурнакчы даараныкчылар Раиса Аягол, Чоолу Дыртый-Уруг, Дукей Кара-оол, Долгар Сады, Полина Бадын оларның аттары районда сураглыг. Шак ындыг ишчи кижилернин ачызында беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынын социалистиг хүлээлгелери күүсеттинер даарынге бүзүрел бар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Фотозу авторнуу.

ЭРТЕЖИ КАДАРЧЫ

Алдын күстүн өгези. Серинин салгын эртен, кежээ кижинин чаагын бо-ла соолаш кылдыр сүйбай бергилээр. Кышка белеткелдернин түннелинин үези сентябрь бо-ла болгай, эң-не беримчелиг, чымыштыг ай.

Эриктерин дургаар кезек-кезек чокпак тал, теректер, хадынчыгаштар хаажылай үнгүлээн кыйындактыг чинге хемчигеш Шагаан-Арыг улуг акызы Улуг-Хемче далажып, шулурткайның агып чыдыр.

Бо эртен шынап-ла дээрни кылайтыр чүлгүп каан-на чүве, чангыс-даа булут көзүлбес. Мындыг аяс эртен Аргалыкты даанын сүвүр бажынга үнүп кээрге, кижинин хөрээ улам хозап, сагыш-сеткили чайгаар сергеп кээр. Кайнаар-даа көөрге, бүгү-ле суурлар, хемчигештер, арга-арыглар мыя бо, адыштa ышкаш, кайгамчык чараш. «Улуг-Хая» совхозтун Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы бо чайын база-ла Дөн-Теректе чайлаан. Кызыл туктуг, ажыл-ишчи кижилерлиг ферма ам хемнин солагай талазында.

Эрес-кежээ саанчылар эртен эрте туруп, саалдаже далажып эгелээн.

...Дагнын артыы ийинин оът-сигени тергиян-не, артында-ла агы-кангы, меде холуй үнгүлээн. Даг өрү элээн бедий бээрге, кадар-сигеп тулушкак хөвен-не. Районда социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи боон келгеннернин бирээзи, хоочун кадарчы Төмүр-оол Өнерович Түлүштүн хувалахувала, ак шокар, шилги чүзүннүг хөй инектери дем-не, эртенгинин беш шакта, даг эдээнде чаттыла бергилээн. А чээрби алды чыл иштинде мал малдап оны кадарып келген кадарчы база-ла дем-не тейнин шыпшык сиртинде аъдындан дүшкеш, шөлээн таапкылап олур.

Кадарчыга орта ужуражы бердим. Ынчан чай чүве.

— Инектерниң оът бажы хап, улчувайн турары чөп болдур ийин — дээш, кадарчы менче көрүп, хүлүмзүргеш: — чүге дээрге дүне тамчыктаның удуп, дыштаның алгаш, ам эртенги серинде шөлээн меннип турарлары ол-дур ийин, боларнын. Кулугурларын база дыка кажар болбас ийикпе. Хүн изий бээрге шаашкак, маастар амыратпастап эгелей бээр, оон кадында кадар-оъттун суксадыры база дегет. Ынчангаш эртенги, кежээки серинии чөп ажыглаары чугула. Ийиде, саар инектерни чогуур ой-шаанда ыынчаар одарладып чанчыктырып алырга, улам эки. Сүдү элбек-даа, хоюг, үскүр-даа болур — дээш, кадарчы холунда шагынче көрдү. «Инектин сүдү дылында» дээри-ле чөп-түр ийин» деп боданыышаан. улам хөөрежиксээш айтырдым:

— Силерниң фермада мурнакчы саанчыларның көвүдеп турарының чылдагааны ындадыр аа?

Кижим чырыы чырташ дээш, «кайын ындыг боор» дээн хевирлиг хол чангыйдыр:

— Бодап-даа көрүнерем: бистиң мурнакчы саанчывыс Дугар Эник-кысты ап көрээли. Ол ам он ажыг чыл кызымак ажылдап турар. Чылда сүт саар планы 1600, а алган хүлээлгези 1700 литр болгай. Бедик хүлээлгени саанчы бодунун күзеля-биле алган. Кажан кижилер күш-ажылды боттары медерелдии-биле хүндүлеп, берген сөзүнге ээ-харыысалгалыг болуп эгелээнде, бергелерни ынап-ла ажып эртер боор-дур. Бо саанчы чыл планын ам удавас күүседир чыгады берди, а ындыглар бисте кайы хөй — дээш, ол менче чоргаарал-биле көрдү.

Шынап-ла 26 чыл дургузунда эш Түлүшке кандыг бергелер таварышпаан деп. Бети дээрге-ле харлыг кыжы, хат-шуурганы, изиг каапы, чаъс-чаашкыны, чазый бөрүзү дээш черле ниитиниң малынга таваржыр айыыл-ла хөй. Ону ол ажып эртип келген. Оон ангыда мал кадарар кижи эмнээшкиннин бодунун дуза чедирер аргазын база билип алыры чугула деп, Төмүр-оол Өнеровичиниң чугаалап орарынга кижи каттыппас аргажок.

Хөйге макталдыг кадарчының эжи, азы ийиги кадарчы аныяк эш Дөнгүр-оол Көк-оол ийи чыл улаштыр ажылдап турар. Ниитизи-биле 283 саар инектен чангыс-даа хорамча болбаан. Шупту менди доруккан бызааларның семпс-шыыраа аажок, дешкилежип турар. Чүге дээрге, чер одарладырындан аңгыда, холукса-алыг чемни база немей берип турарында. Даанган малынга бо хире хынамчалыг болурга, кыштан хүр ажып-даа турары чөп.

...Кежээки саалда. Учётчик коммунист Сүрүн-оол Ховалыгның түннелин сонуургадым. Саанчы бүрүзү чылда ортумаа-биле 1250 литр сүт саар түрган болза, бир инектен-не 1600—1700 литрни саарын хүлээлгеш, бөгүнге чедир 1320 литр сүттү саап алган. Саанчыларга 13—19 инек түс-түс онааттынгылаан. Оларның эң тергииннери: Дугар Эник-кыс, Мария Ховалыг, Нурзат Өлчей, Мандышпаа Эремаа, Екатерина Төмүр-оол, Мария Суктермаа, Кара-кыс Сүрүн-оол болгаш өскелер-даа.

Ынчангаш ферма эргелекчизи Чаш-оол Кызыл-ооладан эгелээш, коллективтиң бүгү ишчилери дуржулгалыг кадарчыга өөрүн четтиргенин илередип турарлар. Чүге дээрге, мурнакчы кадарчы Төмүр-оол Түлүш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынга бодунун чаагай улуг-хүүзүн сөннеп турарларның бирээзидир.

С. САНДЮ.

ДЕЛЕГЕЙ *do хүннерде*

ЛУИС КОРВАЛАННЫ ХОСТААРЫН СОВЕТ КИЖИЛЕР НЕГЕП ТУР

Чилиниң шериг эрге-чагыргалары чаа араатанзыг үүлгедиишкинни кылган: чурттун сураглыг күрүне болгаш политиктиг ажылданчызы, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны тудуп, ону шериг трибуналынче шилчидип берген.

СЭКП Төп Комитединиң медеглелинде чугаалап турары болза, ужур-дурум чок, араатанзыг кара-туразында үүлгедиишкиннерге СЭКП ТК шиитпирлии-биле удурланмышаан, делегейниң бүгү-ле демократтыг болгаш депшилгелиг күштерин Чилиниң демократтарын камгалаарынче, Луис Корваланны шаажылаврынга болгаш аңаа удур кандыг-даа үүлгедиишкиннер ылыырынга удурланырынче ыыйгырып турар.

Ол ышкаш Совет Эвилелиниң хей-ниити организациялары Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, сенатор Луис Корваланны доп-дораан хостаарын база негээн. (СЭТА).

ЛУИС КОРВАЛАННЫҢ АМЫ-ТЫНЫ АЙЫЫЛДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Информация агентилелдериниң Сантьягодан дыңнадып турары-биле алырга, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны тудуп хорутдаанын болгаш шериг трибуналы дээр черинiң кара холунда дамчыдып бергенинiң дугайын Чилиниң шериг эрге-чагыргазы чарлаан. Ынчаарга ол шериг трибуналы дээр шаажылакчы чер дыка хей чиил патриоттарны өлүрүп шииткеня билдингир болгай.

Улусчу чаңгыс эптиг бөлүүнге кирип турган партияларның удуртукчулары-биле кады чили үймээнчилер Луис Корваланны дилеп турар кижилерниң дазызынга киирген турган деп информация агентилелдери сентябрь 29-та дыңнаткан.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы Генри Уинстон болган АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл олар Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны шериг эрге-чагыргазының шаажылаарынга удурланыышкынының калбак кампаниязын эгелээринче кыйгырганнар.

Г. Уинстон биле Г. Холлдуң бо талазы-биле тускай медеглелиндэ чугаалап турары: «Луис Корваланны тудуп хорутдаанының болгаш ону шериг трибуналының холунга киирген дугайында дыңнадыр дээрге-ле ооң амы-тынының улуг айыылга таварышканы ол-дур». Чилиде демократиязы буза шаап, президент Сальвадор Альенденi өлүрген күштер чили ажылчы чоннарның баштыңы Луис Корваланны база араатанзыг шаажылаар деп турар-дыр. «Каттышкан Штаттарда болгаш бүгү делегейде демократы үзел-бодалдыг бүгү кижилерни доп-дораан хөделиишкинче кыйгырып тур бис. Араатанзыг шаажылакчыларның үүлгедиишкинин соксаткан турар ужурлуг» — деп, медеглелде демдеглээн.

* * *

ПАРИЖ. (СЭТА). Чилиниң шериг эрге-чагыргазының тудуп хоругдааны Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш шаажылаашкынга таваржыр дей берген өске-даа кижилерни хостаар дээ. Франциянның ажылчы чонныры, бүгү улуус удурланыышкынының болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының шимээнiкиниң үлам-на калбартыры эргежок чутула деп, Франциянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Ж. Маршенiң «Юманите» солунда парлаттынган түүлүнде айыткан.

Францияның бүгү демократтары, Чилиниң өөнүктери Л. Корвалан болдунун улузунун хостаага дээп демиселиве сөөлгү каш ой чылдарда кайы хире черии эолеп келгенiя ыяк билир, ынчангаш ону тудуп хоругдаанынга олар удурланып, ооң хосталгазы дээп үйүн салып турарлар. Амгы үеде саттынакчы генералдар Л. Корваланны, ооң эжи С. Альенденi болгаш өскелерни-даа өлүргени ышкаш, база-ла өлүрүп шаажылаар деп турарлар-дыр. Араатанзыг өлүрүкчүлериниң үүлгедиишкинiiн болдурбас херек деп, Ж. Марше бижээн.

* * *

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны тудуп хоругдаанының дугайында медээге холбаштыр Италияның бүгү демократтарын, профэвилелдерин, политиктиг болгаш хей-ниити-күштерiя Чилиниң хосталгазы болгаш хамаарышпас лорүү дээш чанып-семнып чок демиселивiiнiң амы-тынын алыры дээш бүгү түүлдерни кылырынче кыйгырган. Эп Л. Корваланның болгаш Чилиде хоругдаттырган бүгү-ле политиктиг ажылданчыларның амы-тынын болгаш айыыл чок чоруун камгалап, магадылаар дээш бодунун бүгү эрге-хүлээлгелерiя ажыглаарын итали чазактан иеген тур бис дел кыйгырыгда чугаалап турер. Сальвадор Альенденiң болгаш муң-муң ажылчы чонныриың хаиынга боратпкан эрге-чагыргага бараап боон турар араатанзыг өлүрүкчүлериң чаа үүлгедиишкинiiн соксадыр херек.

Италияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязын калбартып, үймээнчилериң өлүрүкчү үүлгедиишкиннериие эң-не шиитпирлии-биле Италияның бүгү хей-ниитизин кыйгырып турар.

Совет Армияга тураскаалды Софияга тургускаш болгаш скульпторлар болгаш архитекторлар совет улустуң өлүм чок алдарлыг маадылыг чоруун оон биле мөңгежидип көргускен. Хүлерден болгаш гранит даштан бүтнеп ол улуг тураскаалды фашистиг дарлалдан чурттуу хостаанының соонда баштайгы чылдарда Болгарияның найысылалының дал ортузунга тургускан. «Хостакчы Совет Армияга өөрүп четтирген болгаш улустан» деп бижиглелди ол тураскаалдың

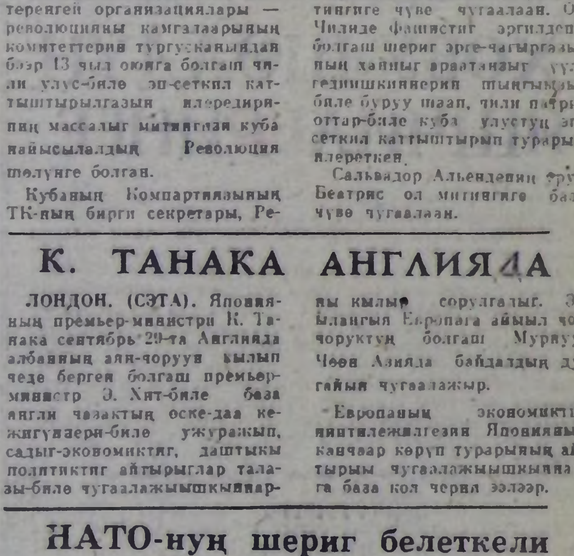

Совет Армияга тураскаалды Софияга тургускаш болгаш скульпторлар болгаш архитекторлар совет улустуң өлүм чок алдарлыг маадылыг чоруун оон биле мөңгежидип көргускен. Хүлерден болгаш гранит даштан бүтнеп ол улуг тураскаалды фашистиг дарлалдан чурттуу хостаанының соонда баштайгы чылдарда Болгарияның найысылалының дал ортузунга тургускан. «Хостакчы Совет Армияга өөрүп четтирген болгаш улустан» деп бижиглелди ол тураскаалдың

ЧУРУКТА: тураскаалдың ниити хевири.
В. ЯНКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

КУБА НАЙЫСЫЛАЛГА МИТИНГ

ГАВАНА. (СЭТА). Куба ажылчы чоннарның ең чеп-терээгей организациялары — революциялы камгалаарының комитеттерин тургускавидан бээр 13 чыл ооңга болгаш чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередириниң массалыг митингизи куба найысылалдың Революция төлүнге болган.

Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың премьер-министри Фидель Кастро митингиге чүве чугаалаан. Ол Чилиде фашистиг эргилдеии болгаш шериг эрге-чагыргазының хаинныг араатанзыг үүлгедиишкиннерии шыгыжыгыбиле бүрүү шаап, чили патриоттар-биле куба улустуң эп-сеткил каттыштырылгазын турарын илереткен.

Сальвадор Альенденiң эрiу Беатрис ол митингиге база чүве чугаалаан.

К. ТАНАКА АНГЛИЯДА

ЛОНДОН. (СЭТА). Японияның премьер-министри К. Танака сентябрь 29-та Англияда албанныг ажыл-чоруун кылып чеде берген болгаш премьер-министр Э. Хит-биле база англи чазактың өске-даа кежигүнээри-биле ужуражып, садыг-экономиктиг, даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле чугаалажышкынынар-ны кылып соруглалыг. Эң ылангыя Европага аймыл чок чоруктуг болгаш Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың дугайын чугаалажыр.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезин Японияның канчаар көрүп турарының айтырыы чугаалажышкынынарга база кол черии эолээр.

НАТО-нуң шериг белеткели

БОНН. (СЭТА). Сентябрь 29-та НАТО-нуң шериглериниң дайынчы өөредилгези эгелээн болгаш ооң үезинде АКШ-тан ГФР-жө Атлантиканы кежилдир 11 мүң хире солдаттарны болгаш чүс-чүс тонна шериг дериг-херекселдерин октаар ужурлуг. Улуг чүк дажыглаар самолёттарның баштайгылары ГФР-де кээп хонупкан.

Чоокку хүннерде АКШ-тен эккелген шериглер канада болгаш барыын-герман шериг кезектери-биле каттыжып алгаш чер кырынга дайынчы өөредилгеге киришир.

Солунгарның бижип турары-биле дырга, ол дайынчы өөредилге-биле чергелештир НАТО-нуң Атлантиканга болгаш Соңгу далайга далай шериглериниң дайынчы өөредилгези база болур деп турар.

ШААНДАКЫ ҮЗЕЛИ-БИЛЕ

МЮНХЕН. (СЭТА). ХДС партияның Бавариядa салбыры — Барыын Германияның Христиан-социал эвилел (ХСЭ) партиязының аңаа болган съездиэи Европада политиктиг байдалдың экижиарии күзевейн турарын, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынынга чаа-чаа шаптыктаашкыларны кылырынче түткүлдү илереткен. Барыын Германияның кедергей өжээлиирек «ультрazы» Штрауска баштаткан ол ХСЭ партия болза Германияның Федеративтиг республикazында дерии реаксылыг илеттеррииң шагшаандан тура-ла төлеңгииижи боон келген. Ол партия Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле ГФР-ниң арazынга харылзаалар чорудар аргалыг болуп турар. Англияның «Морнинг стар» солуунуң демдеглээнибиле алырга, «португал колонияларының экономиказында салган капиталдың 75 хуузу барыын талакы чурттарның монополияларынга хамаарыкыр.

Делегей империализминиң деткимчели-биле португал колонизаторлар Мозамбиктиң үлузунга удур араатанзыг үүлгедиглерин кылып турар. Вирлыму кодээ суурлуг чурттакчыларынга удур шаажылакчыларын кемниг үүлгедиглериниң дугайында дыңнадыг бүгү делегейде депшилгелиг хей-ниитиниң киленниг сеткил-сагыжын хайыыктырган. Португал дайынаырактар суурнуң бүгү чонун — 400 жыыр эр, хереэжен кижилерни, бичии уругларны өлүргем. Африканнарга удур ол араатанзыг үүлгедиглерии делегейниң хей-ниитизи киленмээшкин-биле бүрүү шаап, колонизаторларны чепсек-биле хандырар чоруктуу соксадырын барыын талакы чурттардан негеп турар.

Бүгү делегейде чонның эң калбак болуктериниң төлээлекчилери Мозамбиктиң демисежии турар улуусу-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Бистиң чуртувус мозамбик патриоттарга улуг деткимчени көргүзүп турар. Ол деткимчелиг дугайында Марселину Душ Сантуш мынча дээн: «Советтер чурту биске шериг болгаш экономика-даа база политика болгаш дипломатия-даа талазыбиле аажок улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Национал хосталга дээш бистиң демиселивиске бо дузаламчыны кижи шынап-ла үнелеп четпес. Мозамбиктиң улузу ону кажан-даа утпас деп бүзүрел-биле чугаалап болур мен».

В. БОРИСОВ.

МОЗАМБИК ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Мозамбиктиң хостаар фронтунун (ФРЕЛИМО-нун) патриоттары хосталга дээш португал колонизаторларга удур чепсектиг демиселди тос чыл мурнунда эгелээн.

Африканың мурнуу талазында бо португал колония — Мозамбиктиң үлүг улуг делгемеринде даалаң болуп турар. Автоматтарның, миномёттарның даштаашкынnары хүндүе-даа, дүне-даа соксавас. ФРЕЛИМО-нун дайынчылары чурттуң тос можулуун бежинде иденкейлиг дайындажып турар. Соолгу айларда чуртта хосталгалыг шимээшкинiiнiң күштелген дугайын фронтунуң шериг медээлери хереглээр турар. Эрткен чыл да патриоттар португал колонизаторларның армиязының 2300 солдадын улуткаан, дайзынның 120 быжыглаа пунктузун үргедээн, 49 самолёдун болгаш вертолёдун дүжүр аткан, шаап халдаашкынныг дайынчы хемчеглериниң үезинде чүс-чүс чүк машиналарын, хемкатерлерин улуткаан, хөй санныг шериг техникazын хунаан алган деп, ФРЕЛИМО-нун Зомбияда доктаамал төлээлекчизи Сулида медеглээн. Ам мозамбик демисеглчилер чурттуң төвүнде Маника биле Софала можуларда дайын чорудулгаларын калбарткан.

Португал колониализмге удур демиселлиң чылдарында патриотчу күштер Мозамбиктиң дёвискээрииниң бештин дөрт кезиин хостаан. Ында улусчу эрге-чагырга ажылдап турар. Хосталган девискээрлерде чурттан турар миллиондан ажыг африканнар медицинга дузаламчызы, бижик деп чүл дээрээн боттарының амыдыралынга эң-не баштай биллеп. Кабу-Делгаду можута болган бир митингиге ФРЕЛИМО-нун даргазының оралакчызы Марселину Душ Сантуш «Мозамбиктиң хамаатызы бүрүзү хостуг чурттаар, ажылдаар, өөренир эргелиг болзун дээш чаа күрүнеии үндезиннерии хосталган районнарда тургузуп турар бис» деп чугаалаан. Патриоттарның чорудун турар национал-хосталгазыг демиселиве бо сорулганы чедип ажылынга база чагыртkан.

Патриотчу күштерин удуртукчулары чурттуу португал колониализминиң дарлалыдан бүрүн хостаарының сорулгазын шиитпирлээрiiнiң нарыын база билии турар. Португалия Мозамбикте 50 мүң солдат офицерлиг армиязын тургускан, чыл төнчүзүүге чедир олче база он мүң солдатты чорудар хээн. Португал колонизаторлар, империалистиг улуг күрүнелериниң шериг болгаш сан-хоо деткимчелиниң уламыыдан харын колонияларын молчүп, дайын чорудар аргалыг болуп турар. Англияның «Морнинг стар» солуунуң демдеглээнибиле алырга, «португал колонияларының экономиказында салган капиталдың 75 хуузу барыын талакы чурттарның монополияларынга хамаарыкыр.

Делегей империализминиң деткимчели-биле португал колонизаторлар Мозамбиктиң үлузунга удур араатанзыг үүлгедиглерин кылып турар. Вирлыму кодээ суурлуг чурттакчыларынга удур шаажылакчыларын кемниг үүлгедиглериниң дугайында дыңнадыг бүгү делегейде депшилгелиг хей-ниитиниң киленниг сеткил-сагыжын хайыыктырган. Португал дайынаырактар суурнуң бүгү чонун — 400 жыыр эр, хереэжен кижилерни, бичии уругларны өлүргем. Африканнарга удур ол араатанзыг үүлгедиглерии делегейниң хей-ниитизи киленмээшкин-биле бүрүү шаап, колонизаторларны чепсек-биле хандырар чоруктуу соксадырын барыын талакы чурттардан негеп турар.

Бүгү делегейде чонның эң калбак болуктериниң төлээлекчилери Мозамбиктиң демисежии турар улуусу-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Бистиң чуртувус мозамбик патриоттарга улуг деткимчени көргүзүп турар. Ол деткимчелиг дугайында Марселину Душ Сантуш мынча дээн: «Советтер чурту биске шериг болгаш экономика-даа база политика болгаш дипломатия-даа талазыбиле аажок улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Национал хосталга дээш бистиң демиселивиске бо дузаламчыны кижи шынап-ла үнелеп четпес. Мозамбиктиң улузу ону кажан-даа утпас деп бүзүрел-биле чугаалап болур мен».

В. БОРИСОВ.

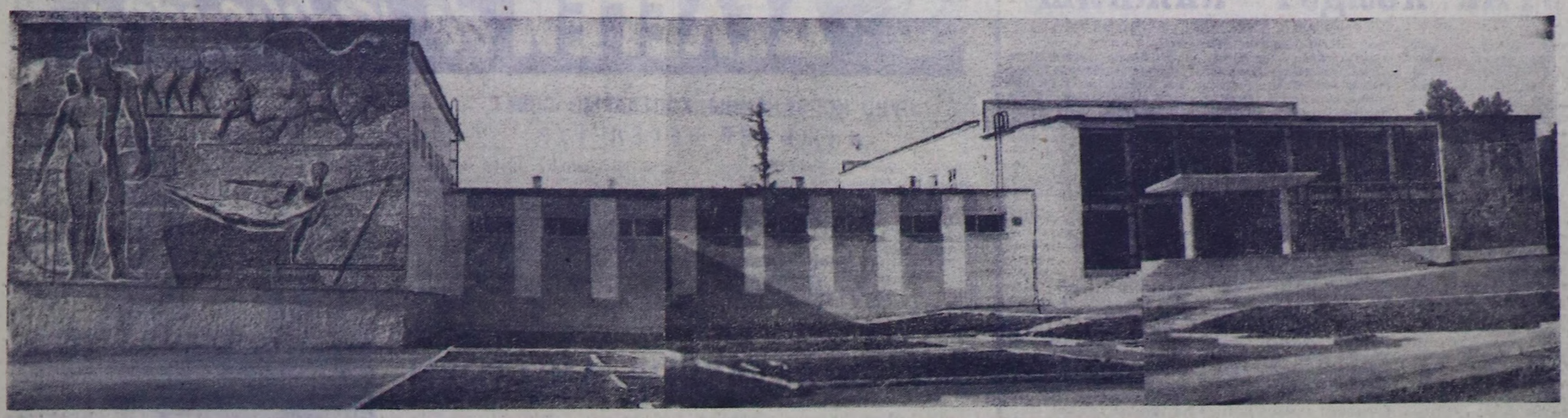

КҮСКҮ БОДААЛ

Чаныт ушкан дуруялар
Чаңгыландыр ырлажы-дыр.
Сагыш-сеткил сарыпаладыр
Сарыг бүрү тоглап туру.
Сооланнадыр каккан хаттан
Чодур терек чайганып тур.
Күзүрүмүн доженнпкеп
Күскү арыг шимээргеп тур.
Чадыг болган сарыг бүрү
Шалырадыр сүстүп чыдыр.
Кожпа орук кызыы-даа бол,
Кожа базып чоруп ор бис.
— Күскү арыг корбээн эвес.
Бодангыглаар чүнүл? — дидим.
Күжүр ажым, бодап көрем,
Бойдус биеке хамаан чок бе?

Чалыы бичии турар шагда
Часты маңаа уткудувус.
Оон тура чежс частар,
Орай күстер солушпаанын?
Назынывыс күзү база

Арттың кырын хереп келди.
Сагыш ышкаш турган болза.

Часты катап уткуп алза.
Этпп келбес чалыывыс дээш,

Эмин эрттир хомудаваал.
Сагыш-сеткпл чалыы чорза,
Сарыг күс-даа ногаан час боор.

Е. ТАНОВА.

ХОВУ-ШӨЛДҮҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

Каа-Хем районнуң Культура бажыңының агитация-уран чүүл бригадазы доктаамал ажылдаа-ла ам беш чыл ажыл турар. Олар солун программалыг концертти чазын тарылга шөлдериңге, чайын сиген кезилдезиңге, а күзүн дүжүт ажаалдазынга ажылдаан ишчилерге бараалгадып, оларның күзенчиг аалчылары апарган. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажыл-ишчилериниң мурнунга чыл бүрүде чаа соруглаларны салып, улам бурунгаарлаарыпчо хей-аът киирип турар. Ынчангаш агитбригаданың коллективи бодунуң программазын ойлеп-ойлеп чаартып, оон идейлиг утка-шынарын, уран-чечен деңнелиң үениң негелдезиңге дүүшүрүп келген. Баш удур тургускан сценарий-планга колхоз, совхозтарның экономиказын кодурер, чоннуң байлаан каңгалаар, ону улам элбекшидер дээш демиселдиң темаларыкиргеп.

Бот-тывынгыр артистер агитбригаданың ажылын канчаар эдө тургузарыл, оон дээштиңи канчап чедип алырыл деп айтырыгны боттарының мурнунга доктаамал тургузуп, концерттиң программазын солуп, дээштиг, янзы-бүрү уран аргалаарлыг көргүзер сорулганы салгаа. Олар түгле концерт көргүзери-биле кызыгаарланмайн, хову турлагларынга барган, «Дайынчы кыйгы» «Күш-ажылчы алдарның хүн дем-дегелеп», «Хову-шөлдерден медээлер», «Чаңбык» деп агитхуудустарны үндүрүп турар. Ындыг көргүзүг материалдарынга мурнакчы дуржулга дугайын делегеренгеп-биле бижип көргүзүп келген. Чижээ, Украинаның, Каа-Хемниң мурнакчы механизаторларынга, алдарсураглыг тараазыларынга тураскааткан «Шиңгээдип алган, ажылынга вентерет!» деп мурнакчы дуржулга дугайында агитхуудустар ынчаар тыштып келгилээн.

Агитбригаданың библиотекары Зоя Бэкалова ажыл-ишчилерге чаа ном-дептерлерни таныштырып, оларның тайыгырын кыпсып берип келген. Агитация-уран-чүүл бригадазы бодунуң ажылынга тодаргай, боттуг фактыларны киирип, шоодуглуг, кыжырымак көргүзүглерге, кожамыктарга, ыр, шүлүктерге чалгааларны, ажылда бар чамдык четпестерни илередип, ол шүгүмүглелерни дээштиг болдурар дугайында айтырыгны ажыл-агый, партия, совет органнар удуртукчуларынга чедир тургузуп, ниити херекке боттуг дузаны чедирип келген.

Амгы үеде агитбригада районнуң бүгү хову турлагларын үш катап эргээн болгаш 32 катап концерт көргүскен.

Сарыг-Сепгиң Культура бажыңының «Романтика» деп агитация-уран-чүүл бригадазы районнуң ажыл-ишчилерипиң сценачыг аалчылары апарган.

В. ХАРЧЕНКО,
Культура бажыңының директорү.

„Чоннуң чүрээ ырга чоруур“

Казахстанның артистери оюн көргүзүп чорда Эксультүн дээр шведхоорайга кайгамчык ужуражылга болган.

«Бис» («База») деп дылдээшкиннерлиг, хой удаа адыш часкаашкыннарынга түүнүбиле харылылаар чүве боор деп Бибигуль долзеп турган. Ыя аразында сценаже чорудукан чагаажыган ону берге байдалдан үштүп каан. Ындамынча дээп болган: «Бул-бул» дээр ырыны база катап бадыртарыңарны диледим тур бис». База катап адыш часкаашкыннары диңмиреп үнген. Ону каш-даа катап сценаже кырыпчо чалаан. Концерт соолүнде көргүкүлериниң бирээзи мынча дээн:

— Каш чыл бурунгаар мен силерниң төрээн чериңерге—Казахстанга чордум, меңээ бир уттундурбас чүве силерниң концертинер болган чүве. Силериңиң арыг үнүнер чүректи хөлзедип каар турган. Силерни Швецияда чедип келген деп дыңнаан, бодумнуң эптиримни эдертип алгаш, силерниң ырыларны дыңнаар дээш чедип келдим. Силерниң «Бул-бул» деэр ырыңар түүнүң дугайын чугаалап турар чүвел?

Бибигуль «Бул-бул» деэр ырыны казах дылдан очулдурарга «Айлан-күшкаш» дээнии, оон аялгалыг казах композитор Латиф Хамид бижээнин чугаалап берген.

...Бибигуль Тулегенова тулчуп турган Вьетнамның дайын шөлдеринге база ырлап чораан. Вьетнам тараачыннар Бибигульдуң ырызы оларның аразынга чурттап артып калын дээш концерт болган черни долгандыр чыыр бүзээлеп алган турар болганнар. Олар «Казах вальсты» болган кыстың чаражын мактап турар «Ал ковыр» деэр ырыны айтып бээрин дилеп турганнар. Бибигуль ол дилегни күүсеткен-даа.

...Бомбей хоорайга музыканың индий шинчээчилери артистиң арыг үнүн дыңнаш, ону өртээ тыныбас эртинего деңээннер.

Бибигуль Тулегенова-биле шак ындыг чылыг ужуражылалар янзы-бүрү нурттарга болгаш диптерге: Францияга, Бошиетке, Финляндияга, Кореяга, Канадага, Кыдатка болгулаан. Ынчалза-даа Бибигульдуң кажап-даа утпас чүвези болза, бодунуң төрээн черинге болган бир ужуражылга болур. Ынчалда ужуражылга болган черге көк салгыт ирей чедип келгеш, Тулегенованың ырлаш күүсеткенин «Эртине хаш» деп ырыны дыңнаанынга хамаарыштыр ол мынча дээн:

— Сээң мурнуңда, уруум, ол ырыны кый-даа ынчаар арыг, чараш кылдыр ырлаваан чүве!

Ол сёстер болза чоннуң түрээнде шыгжап чоруурун эң эриг, арыг эртинеин артист бодунуң ырызынга илередип шыдаан-дыр дээрзин соглээнин ол болган. Тулегенова казах композиторлар Жубанов, Карибаев, Мухамеджанов, Рахмадиев оларның ырыларын талантылыыбиле күүседип турар.

Ужуражылгалар, сактыышкынныар, оске республикаларның болгаш улустарның музыка культуразы-биле таныжыгга артистиң репертуарын дыка байытқан.

Бибигуль бичиизинде-даа, аныяанда-даа шин-даа, опередаа кербээн, концерттерге-даа чорбаан. Оон чурттап турганы Семипалатинскиге театр чок турган. Оон адазының домбрага ойнаары Бибигульдуң ырыже сүндүкшулун оттурулкан. Ынчалза-даа ыраажы болуксаан күзели бүтпээн. Уруг он үш харлыг турда, адазы фронтуже чоруткаш, оон ээп келбээн. Аваазының холунда чеди ool, уругларның улуу ол турган. Ынчангаш оларны книжиздерниге болгаш өстүрөөрге дузалажыр дээш, чедиги классты доозкаш-ла бүдүрүлге черинче ажылдап чоруп каан. Ынчалза-даа ол ыраажы болуксаан күзелин кагбаан. Ынчангаш ол ажылчыннарның кежээки ыры болгүмүге кирип алгаш, аңаа өөренип эгелээн.

Бибигульдуң баштайгы концерттери бодунуң кады ажылдап турары ажылчыннарның ортузунга, Семипалатинскиге фронтудан эккелген госпитальда эмнедип чыткан солдаттарның мурнунга болгулаан. Оон концерттерин адыш часкаашкыннары-биле хүлээп турган болгаш база катап ырлаарын дилеп турар болган. Көргүкүлериниң ол үнелээшкини Бибигульду бодунуң концерттерин элээн шыгыы ёзу-биле эде көөрүнче албадыскан.

Оон соонда Бибигульду Алма-Атаның консерваториязынче (амгы Курмангаз аттыг уран чүүл институдунче) өөредип чорудушкан.

Бибигульдуң чогаадыкчы оруунуң ажыттынарынга кайгамчык киижилер дузалаан. Ол чылдарда Семипалатинскиге чурттап турган чогаалчы Галина Серебрикова экзаменнерге белеткепиринге дузалаан. Серебрикованың бажыңында рояль деп чүвени Бибигуль эң-не баштай көрген. Анаа Пучниниң, Моцартың, Чайковскийниң аялгаларын ойнап өөренип турган, ырының улуг далайының делегинин билген. Бибигуль ыры уран чүүлүнүң бедик мергенилин сураглыг казах композитор профессор Ахмет Жубановтуң, республиканың улустуң артизи Надежда Самышкинаның, пианист Лидия Гладышеванын удуртулгазы-биле чедип алган. Бибигуль консерваторияны доозушкаш, Ленинградка Бүтү-эвилелдиң ыры конференциязынга ырлап бадырыттарга. Александр Гольденвейзер бут кырынга туруп алгаш, адыш часкаш байырлаан.

Амгы үеде Бибигуль Тулегенова казах опера болгаш балеттиң Абай аттыг академиктиг театрында Чайковскийнин, Доницеттинин, Вердинин, Брускловтуң операларын ырлап турар. Оон концерт программазында орус болгаш дашты классиктериниң улуг эвес хемчээлдиг чогаалдары кирип турар. Ынчалза-даа ол ырыга конгуг ынак. Бибигуль Тулегенова ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң болгаш Казах ССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады. Оон чугаазыбило алырга:

— Чоннуң түрээ ырыга чурттап чоруур, чон амыдырал-чурттал газын, ажыл-хереэн болгаш өөрүшкүүн ырлап илередир. Бир эвес силер кандыг-бир улусту билип алыр деп бодазыңарга, ол улустуң ырызын дыңнаңар.

Ревмира ВОШЕНКО,
журналист.
(ПМА).

АЛМА-АТА.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Тываның үлетпүрлүг черлериниң бирээзи— Хову-Аксының чурттакчыларынга «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң тудугжулары эки белекти сөңнээн. Олар металлурггар хүнүң таварыштыр чаа Культура ордузун ажыглалга киирген.

Ында 500 кижи олурар көрүкчүлер залы, чырык, делгем спорт, лекция залдары, библиотека дээш оон-даа өске чүүлдер хэй. Амгы үеде ол Культура ордузунда янзы-бүрү бөлүгүмнер, спортчу секциялар доктаамал ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: Хову-Аксында чаа Культура ордузунуң даштыкы хевири.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Парлалга конференциязы

Саян-Шушенск ГЭС-тиң чоок кавызынга будүрүлге комплекизинең тудуглар ажылын калбарыгыл СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында онзалап айытқан болгай.

Дүүн Кызылда СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуг-будүрүлге ажылдарынга тураскаатқан Тываның журналистериниң парлалга конференциязы болуп эртикен.

Ол конференцияны СЭКП обкомунуң секретары Д. К-Х. Ооржак ажыттқан. Тудуг турар Саян ГЭС-тиң директорү Ю. И. Потемкин, ол тудугнуң төлевилелиниң инженери А. И. Ефименко, Саян ГЭС-тиң ажылчын төлевилелиниң начальниги В. Г. Михалев олар Совет Эвилелиниң ол күчүлүг станциязын 1982 чылга чедир ажыглалга киирер деэш тудугжу коллективтериниң күженнипкинниг ажылдап турарын, бо хүннерге чедир кылган ажылдарның хемчээлин болгаш моон соңгаар боттанырар, шинтирлээр үжүрлүг сорулгаларның дугайын долгереглеп-биле чугаалап бергеннер. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кылдыс эргелекчизи С. И. Бородич Саян далайының суг хөме алы бээр черинең талазы-биле, Шагаан-Арыг хоорайны база өске-даа суурларны төөгүреринең дугайында айтырыгларга харылаарны бергеп. (Бистиң корр.).

Олимпийжи конгресс ажыттынган

ВАРНА. (СЭТА-ның тускай корр.). БУР-ның Күрүве Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков X Олимпийжи конгресстиң байырлыг хуралынга чүве тугаллаан, ону ажыттырган деп чарлаан. Ону ажыдарының бапырлыг бзуулазы ол хоорайның Спорт болгаш культура ордузунга болган. Делегейниң олимпийжи комитединден (ДОК), национал олимпийжи комитеттерден болгаш делегейниң спортчу федерацияларындан 600 хире төөлөөлер, 200 ажыг хүндүлүг аалчылар, болгар хой-ниитиниң төлөөлекчилери, делегейниң хой-хой турттарындан 250 журналистер аалга чыылган.

Ол ышкаш Болгарияның Олимпийжи комитединиң Даргазы Владимир Стойчев болгаш ДОК-туң президентизин лорд Киланин олар база чүве чугаалааннар.

Конгресстиң ажыттынышкыны Болгарияның олимпийжи комитединиң тургусканындан бээр 50 чыл ою-биле болгаш ону «Болгария Улус Республиказы» орденнин бирге чергезин-биле шаннаанынга капсырлашкан. Т. Живков чыыгланнаар диңмиттиг адыш часкап, бапырлап турда, ол бедик шаннилды комитеттиң төлөөлекчилериңе тыныскан.

Ол конгресс октябрь 4-те ажылын доозар. Оон төлөөлери «Олимпийжи шимчээшкин болгаш ону улам калбарыгның эчис сорулгалары», «ДОК-туң делегейниң спортчу федерацияларынга» «Келир үениң олимпийжи оюннарының байдалдары» деэш ышкаш плоткелдерни дыңнаар.

Конгресс доозугга, Варнага ДОК-туң ээлчегиг, 74-кү сессиязы база эгелээр.

1980 чылдың чайгы олимпийжи оюннарын эртирериңе кандидат боон турар Москваның дугайында дыка солун делегелге сентябрьның 30-да Спорт болгаш культура ордузунда ажыттынган. Ол ышкаш 1976 чылдың олимпиадаларының болур черлери Инсбруктуң болгаш Монреальның дугайында делегелгелер база ажыттынган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬНЫҢ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

17.30—«Делегейниң аныяк баледи». Музыкалыг фильм. 18.40—«Алия». Кыска метражтыг фильм. 19.00 — «Сылзымеыгап». Дамчыдылга. 19.30—«Аңаа чажыттар». Уругларга фильм. 19.50—Телемедээлер. 20.05—Концерт. 20.25—Телемедээлер. 20.35—«Хат хоорайы». Телефильм. 20.45—«Улусчу контроль». Дамчыдылга. 21.15 — Чарлалдар, реклама. 21.20—23.00 — «Черлик ары чигири». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬНЫҢ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дача» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сатурнче» орук». «Сатурнның буурааны» 15.00, 20.00. «Шүүргедекчи бомбардировщиктиң хроникаазы» 18.25 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үш дакпыр хыналда» 15.00, 18.40. «Чемпион» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кипочымынды 9.20. «Скрипканың эзэп келгени» 11.00, 12.40. «Дидим Михай» 14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

Дозур-оол Кыргысович Кырлыг-Кара эртикен чылдың май айдан эгелээш, Самагалдайның Культура бажыңында улуг киномеханиктеп ажылдап турар. Бо-үе иштинде кинога көрүнчүлер хаара тудар болгаш акша чыылдазының планнарын ай санында эжыр күүседип келген. Кино көргүзериниң культуразын, чурумун ол кескүзүбиле экижитиген.

Бо чайын чаа Культура бажыңын ажыглалга киирген соонда район төвүнүң турум кинозу амгы үениң эки шынарлыг аппараттары-биле хандыртынып, кино үндүреринге улам таалымчаяыг апарган. Эш Кырлыг-Кара бо чылын алган социалистиг хүлээгелелерин күүседиринге бажыг бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: киномеханик Дозур-оол КЫРЛЫГ-КАРА эзэчеглиг кино үндүреринге белетинип турары.

Фотозу А. ДЕМБРЕЛЬДИИ.

КАДРЛАР-БИЛЕ ХАНДЫРАР

Бистиң чурттуң хөй национал кижилериниң аразында харылзажырынның ниити чепсэ—орус дылды амгы салгалга өөредириниң ажык-дузазын тайыгырлаан хөрээ чок, кижи бүрүзүнге билдингир. Ындыг турбуже, Барлын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык ортумак школазында орус дыл башкылаашкынының байдалы школа коллективин болгаш ада-иелерни дүвүредип турар.

1971—1972 өөредилге чылында дээди эртемниг Галина Трушкова биле Станислав Прокопьевти маңаа ажылдаары-биле чоруткан. Каймыдаа бистиң республиканга РСФСР-ниң Чыргыышкын Министерствозунуң хуваалдазы-биле келгеннер. Оларны онза чылы-биле хүлээп ап, чурттаар бажың-биле хандырып, бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан турган. Ынчалза-даа С. Прокопьевти удаваанда шериг албанынчо кыйгырты берген, а Г. Трушкова аалындан телеграмма алгаш чоруткан олчаан сураг барган. Ынчангаш ол чылдың октябрь 21-деп эгелээш, ийи 10-ку, үш 9-ку—шүүтү беш класстарның 117 өөреникчилери ийи ай ажыр орус дыл өөренмээннер. Сөөлүнде бир бижи тыш чоруткан. Өөреникчилер-биле орта ажылдавас, класстан дашкаар кижизидилге ажылы шуут кылбас, кыдыраап хынаңас, чүгле акша ажылдан алырын болаар кижи болуп көөрүлген.

Бо чаа өөредилге чылы эгелээнинден бээр сентябрь айның дургузунда 9—10 класстарга башкы чогундан орус дыл кичээлдери эртпээн.

Оон ангыда 4—8 класстарда орус дыл шактарын эге класка башкылаар кылдыр педфак дооскан азы дээди эртем чок, арга-дүржулгазы эвээш тыва эштерде хувааган. Ол ышкаш бо чылын узаткан хүнүг болуктү удуртур. 9—10 класстарга машина тургузуу өөредир башкылар база чок, чергелешбек ийи 1-ги класстарны чаңгыс кижи башкылап турар. Школаның директиязы бо айтырыгны мурнундан бээр үстүкү удуртур органнарга каш удаа тургузуп, негеп, дилеп келзе-даа, түңнел чок болуп келгеп.

Ажылын каттаң башкыларның документилерин үндүр бижип, күш-ажыл дептерлерин холунга тутсуп үзе саналжылганы кылып турары—паспорт столунуң, районнуң улус өөредилге кылдаанның бурузаң болур. Аксы-Барлык суур район төвү биле Ак-Довуракпан он ажыг километр черде турар. Автобус хүнде маңаа үш катап келир, суурнуң болу делгем клубтуг, ийи магазинниг. Амыдыралынга таарымча чок, чалгаарапчы деп, тайыгырлаар болза шыпаңла шын эвес болур.

Школада башкылаашкынының мыдыг байдалы чүге чедирип турарыл?

Сөөлгү чылдарда дооскан өөреникчилериниң орус дылга билиш дыка куду. Мындыг чижектн коргузерге-ле четпир. Орткен өөредилге чылында онзу классты 55 кижи дооскан. Чайын үжеп ажыг өөреникчилер Кызылга барып тускай ортумак, дээди өөредилге черлериниге киреринин экзаменнеринге орус дылга багай демдек алгылаан.

Негелде чоптуг, ону ханы өөренип көргеш, бо школаны башкы кадрлар-биле хандырарын Тыва АССР-ниң Чыргыышкын министерствозундан пегээри чугула.

А. ХЕРТЕК,
Аксы-Барлык ортумак школазының башкызы.

АДАЗЫН ДӨЗЭЭН

Адазының болгаш иезинин ажыл-үүлете түткүлүг, чурталгага толептиг мозушынарын уруглары салгаш дөзээн болгулаары өөрүнүг. Ол дээрге ог-бүледе эки кижизидилгеден хамааржыры чугаажок.

К. М. Борбак-оолдуң адазы Күжүгет Кожаевич Мөртей-оолдуң дугайын «допчу-дал бол, баштай демдеглээр бодадым. Ол—7 ооолдуң, 1 кыстың адазы. Ажы-төлүнүң келир үеде эки кижизидилгези дээш бүгү бүжүн ол үндүрүп келген.

Ол боду Улут-Хемниң Эйлиг-Хемге алдын үүргайынга. Барлын-Хемчиктиң Кара-Дашка (амгы Ак-Довуракка) мурнакчы ажыдчын болуп, мактаттырып чоралы. Терге, шанак, андазын, илипрдеп эгелээш, оон сентен кылбасла чүвези чок, Сүт-Хөлдүң чону ону эки билир.

К. К. Мөртей-оолдуң ийиги огау Күжүгет Мөртей-ооловичи Борбак-оол адазы ышкаш база ажылгыр, чонунга эки-эш-оорү-биле найыралдыг кижи. «Сүт-Хол» совхозтуң хоочун бызаңчыларының бирээзи К. М. Борбак-оолдуң киришпээн тудуглары Суг-Аксы болгаш Кара-Чыраа суурларда ховар. Чээрби чыл дургузунда Шеми-Бажынга барып, чеже маазы дилдирбээн дээр, тудуг участогунга чеже ужик кастактары кылбаан дээр. Оон хары ам ладан чоокшулаап, сөөлгү он-чылда совхозтуң мал болгаш чер ажылынга база мактадыг, өскелерге үлегерлиг болуп турар.

Шагбан-Терек шөлүнүң таараазы чыл бүрү чаагай, совхоз оон элбек дүжүттү ап келген. Күжүгет Мөртей-ооловичиниң биче эвес үлүт-хуузу ында барып демдеглээрн өөрүнүг. Ол дуржулгалыг суггатчыларның бирээзи, Төрээн чуртунга тараа бүдүрериң улам көөдедиринге идепкейлиг киржип келген.

Назыны улгатса-даа, оон ниитиге ажыктыг күш-ажылга чүткүдүүн, ылаңгыя аныяк өскенге үлегерлиин чоп мактап турар. К. М. Борбак-оол 1970 чылдан эгелээш, бодунуң өг-бүлези-биле, ниитиниң малынга сиген белеткээр ажылче шилчээн. Олар 1971 чылда 80 тонна, 1972 чылда 90 тонна сигенни белеткээн, а бо чылын 100 тонна хүлээдге алгаш, 115 тонна сигенни белеткээн.

Оларның ажылында эки чүве чүл дизе, шөлдүң үнүжүнче улуг кичээлгей салып турарында: чазын суггат бугазын аштап арыглаар, чайын кап удаа эзэчештир суггарар, чаа шөлдерни немей ажыглаар, а күскү ажаап алышкын үеэнде — сигенниң чемгир хоолулуг болуруне база оңаа сагып салып келген.

О. ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 23-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. амз 2. Тираж 14 953 ЧАГЫГ № 2307.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Бравченко 1). ТС —01382.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (9308) | Среда, 1973 чыл, октябрь 3 | 1925 чылдан үндезилеттингеге | Өртээ 2 көп.

90 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг хүлээлгези

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 59.729 тонна тарааны саткан, ол болза планның 73,7 хуузу-дур, районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	План тонна-биле	Дужаанары тонна-биле	Хуузу
Кызыл х/с	1890	13113	164,7
Бии-Хем	7980	11400	143,2
Каа-Хем	19920	17646	88,5
Таңды	39560	21008	53,1
Улуг-Хем	5810	2284	40,7
Чөөн-Хемчик	5130	3297	64,3
Бай-Тайга	130	172	132,3
Барыын-Хемчик	600	691	115,2
1972 чылдың ох үезинде тутканы	79000	93825	120,3

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫ ШАЛЫПКЫН ДООЗАР

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮННЕЛДЕРИ

Сентябрьның үшкү он хонуунда дүжүт ажаазы алыр болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле районнар празынның социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажып корген, октябрь 1-го чедир республикада 177 муң гектар черниң тараазы бастыртынганын ол болза, ажаап алыр бүгү шолдуң 72,1 хуузу болган дээрзин демдеглээн. Күрүнеге 57,4 муң тонна тарааны саткан. Оң—ниити планның 70,8 хуузу болган.

Дүжүт ажаалдазы Чөөн-Хемчик районда багай чорун турар. Районнуң хову-шолдеринде ам-даа 18 муң гектар тараа сывында хевээр. Барыын-Хемчиктиң шолдеринде—4 муң, Улуг-Хемниң —7 муң, Таңдының—13 муң гектар тараа амдаа ажааттынмаан. Айыттынган районнарда ажаалда агрегаттарының ажыл чок, аваа турар чоруу хой болуп артышаавы. Оон түңнелинде бир комбайнның хүнде ажылдан кылыр нормазы 5—6 гектардан аспайн турар.

Сентябрь айның үшкү он хонуунда дүжүт ажаалдазын болгаш тарааны күрүнеге садарын талазы-биле сентябрьның үшкү он хонуунда **Бии-Хем районку** (СЭКП райкомунуң секретары В. М. Евтешин, райкүүском даргазы М. К. Дамчай, райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый аргелелиниң начальныгы Ю. А. Чихачев) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп саналл, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун ол районга хевээр арттырган, 250 рубль-биле шаңнаан.

Тараа ажаалдазының болгаш ону күрүнеге садарының темпизин күштелдиргеш, дүжүт ажаап алышкынын топ районнарга октябрь 5-тен орай эвээс, арткан районнарга—октябрь 10-га чедир доозарын, үрезин уруушкунун болгаш эрыглаашкынын, чер ажадырлазын, саваңны белеңнээрин, ону пресстээрин шапкылчымдын, дүжүт ажаап алышкынын чедиишкиннер доозарын, күрүнеге тараа садар планны долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия организацияларынга ажыл-агыйның удуртукчуларынга дааскан.

Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле

Октябрь 1-де байдал-биле адырга, республикада 100,7 муң тонна сиген белеткеттинген азы планның 73,4 хуузу, 227 муң тонна силос салдынган азы планның 55,4 хуузу күүсеттингелиин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел демдеглээн.

Каа-Хем районунуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээриге эки түңнелдерни чедип алган. Район сиген белеткээр планын 95,3 хуу, силос салышкынын —118,2 хуу күүсеткен. Районда 1250 тонна сенаж салдынган, 13 муң тонна саваң сараатталынган болгаш 3 муң аңыг тонна бодуун мал чеми прессеттинген. Сиген белеткелиниң озуладан неделя дургузунда 9,2 хуу болган.

«Сукпак» совхоз сиген белеткелиниң планын 148,1 хуу күүсеткен, эки коргузуглерни чедип алган. Бодуун мал чемнерин совхоз бүрүң-биле прессен алган.

Өвүр, Барыын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем, Эрзин районнарның партил, совет, ажыл-агый органнары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары шиитпирлиг малынга быжыг чем баазазын тургузар талазы-биле четпес ажылдаанар.

Мал чеми белеткелиниң талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерни тугаалажып корген, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарын:

районнар талазы-биле —КАА-ХЕМ РАЙОНГА (СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров, райкүүском даргазы К. С. Очур-оол);

ажыл-агыйлар талазы-биле — Кызыл хоорай Совединиң «СУКПАК» СОВХОЗУНГА (директору Г. С. Юртаев, партия организациязының секретары П. А. Котосов) тыпсырын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел шиитпирлээн.

«ШЫН» СОЛУННУҢ Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Таңды районнуң «Революциянын чалбыыжы» совхозунуң мурнакчы комбайнерлери **Вадим** болгаш **Александр АГАПОВ** алышкыларга алдар болдуруп көдүрген.

Олар хүнде 23—26 тонна тарааны бастырып, совхозтуң төп шанынче чорудуп турарлар.

Мурнакчы ишчилерге деннежинер!

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН ХОЖУДАП ТУРАР

Тараа ажаап алышкынын болгаш күскү чер андырылгазы Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарында эң оожум темпиде чорун турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Бо чылдың сентябрь 26-га чедир район 17060 га тараа культураларын бастырып, бүгү шолдуң 47 хуузун ажаап алган. Ол-ла үеде 5559 га черге күскү андырылга чоруттунган, ол планның түгле 31,4 хуузу.

Тараа ажаап алышкынын ылаңгыя Жданов аттыг совхозта эң багай чорун турар, амга чедир ында бүгү культураларның 10 хуузу бастыртынган. Ол мынакап «Ак-Туруг» совхоз биле «Х Улуг Хурал» колхоз дүжүдүп ажаап алза чогуур шолдуңүн 28—34 хуузун бастырган. Жданов аттыг совхоз амдыгаа чедир күскү чер андырылгазынче кирбээн. 800 га чер андырар планныг «Найырал» совхоз 400 газын күүседкен, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз андырза чогуур черинин үштүк бир кезээйдеп эвээшти андырган. Районда 123 илчирбелиг тракторларның 89-зу ажылдап, олар пинтаи-биле бир хонукта-ла түгле 300 га черни андырып турар.

Дүжүт ажаап алышкынының, күскү андырылганың мындыг багай чорудулгазы-биле райкүүском, оон кодээ ажылагый эргелели эптежип, комбайнларның болгаш тракторларның бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынче, организастыг ажылды калбартырынче шиитпирлиг хемчегерни албаан. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларындан, тускай эртемнитлериндеп шыңгыы негелдеп тургуспайн турар.

Бо ажылдарның чорудулгазынга организастыг ажылды кошкатканының, багай контрольдан турарының түңнелинде ажаап алышкынның болгаш күскү андырылганың темпизиниң талазы-биле район республикада эң соолгу черде чорун турар.

Районнуң ажыл-агыйларында комбайнарның техниктиг хандырылгалын болгаш сентелге кылыр черлерни багай ажыглап турарының түңнелинде ажаап алышкын агрегаттарының ана туруштукну үргүлүү боон турар. Сентеттинмээни-биле 10 хире комбайн шолдерже үмнээп турган. Ажаап алышкын машиналарының хой нуруузун эки дерип албааны-биле тарааның черге токтур чоруу улампылап турар.

«Х Улуг Хурал» колхозта болгаш совхозтарның хой нуруузунда тракторларның пин эзлчег-биле ажылдаарын организаставаан. Оон харазазы-биле күскү чер андырылгазының будүрүкчүлүү чавыс болуп турар. Организастыг болгаш техниктиг чылдагаашнарның үржүндан хой тракторлар ажылдаваин турар.

Дүжүт ажаалдазының болгаш күскү чер андырылгазының ажылдарында плерсттингеп четпестерни кыска хуусаада чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчегерни ап чорударын Улуг-Хем райкүүскомунга дааспышаан, тараа ажаалдазып, саваңны болуп сараатталарын октябрь 7-де, күскү чер андырылгазын октябрь 10-га чедир доозарын районнуң ажыл-агыйларынга хүлээдип турар доктаал хүлээп алдынган.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң хуралдаар залыңулус долдур олурупкан. Кижи бүргүзүнүң ярын шырайында оорушку долган. Ол болза Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кыпкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш болеткээрин ковудедир талазы-биле алган хүлээдгелерин күүседиринге күш-ажылчы шылларалы дээш Барыын-Хемчик районда шаңнаткан мал ажылының мурнакчыларынга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тыпсырынга тураскаатказын байырлыг хуралга районнуң мурнакчыларының тыгылын келгеви ол.

Байырлыг хуралды СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Н. Куулар ажыктаан. СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгуга сос берген. Ол шаңнатканнарга байыр чедирбишаан, мал ажылының продуктуларын будүрерин база болеткээрин ковудедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеп ол районнуң малчыннарының тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги чартыында чедип алган чедиишкиннерни демдеглээн.

Оон соонда К. С. Шойгу мал ажылын хогкудер талазы-биле соругналарга доктаваан, СЭКП обкомунуң X пленумунуң докталын амыдыралга боттандырары-биле ап чорудар ужурлуг практиктиг хемчегерни тодаргай айыткан. Оон соовда Күжүгет Сересвич Шойгу районнуң мурнакчы малчыннарынга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тывыскан. Октябрь Революциязы орденнин «Барлык» совхозтуң малчыны У. К. Хомушкуга, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин «Шекпээр» совхозтуң малчыннары Ч. Х. Монгуш, Д. К. Сарыглар, «Барлык» совхозтуң хойжузу Т. К. Сояң, «Хемчик» совхозтуң малчыны К. А. Хомушку оларга тывыскан «Хүндүлелдиң демдээ» орденнин, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылларалы дээш» деп медальдар-биле тос кижи шаңнаткан.

Шаңнаткан малчыларның мурнуудан «Барлык» совхозтуң малчыны У. К. Хомушку, ол-ла совхозтуң хаван ажаакчызы А. С. Долума болгаш Шекпээр кодээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Т. Б. Куулар олар бедик шаңнал дээш партидга болгаш чазакка турлектиг хамыындан ооруп четтиргенин илереткенер.

В. ЧАДАМБА.

Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруунуң дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев Индияның Премьер-министри И. Гандиниң чалаанын ёзугаар Индияга албанның ап-найыралчы аян-чоруун кылыр. Оон аян-чоруу бо чылдың ноябрьның ийиги чартыында болур.

Л. И. Брежневтиң Л. Свобода-биле найыралдыг ужуражыышкыны

Октябрь 1-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң президентизи Людвик Свобода-биле ужурашкан. Оларның араазында эң-но эң-найыралчы, чүректиг ханыындан байдалга үргүлүүлелдиг беседа болган.

Беседа үезинде акы-дүүма улустарның найыралын быжыглаарының, Совет Эвилели биле Чехословакияның Социалистиг Республиказының аразының политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы улам калбартып, бижыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Л. И. Брежнев бистиң чуртта улуг хүндүткелдиг болгаш сураглыг Президент Л. Свобода-биле совет-чехословак харылзаалаарны хөгжүдеринге чугула ролюн онаалап демдеглээн.

Кайы-даа талага соңуургалдыг боон турар делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналарын олар база солушкан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алгаы Тайбының программазын моон-даа соңгаар боттандырып чорудар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ап-чорудуп турар хемчегериниң дугайын Л. И. Брежнев тутаалаан.

Л. Свобода делегейниң дүшкүүртүт чоруун чавырылдары дээш домпеелге Совет Эвилелиниң салыышкынын бедия-биле үнелээнин илереткеш, социалистиг чурттарның дугуруштунган ходелиишкиннеринге идепкейлиг киржиринге Чехословакияның шиитпирлиин онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежнев бодуунуң өмүнээзинден, коммунистерниң болгаш совет улустуң өмүнээзинден акы-дүнма чехословак улуска болгаш Л. Свободаның бодунга социалистиг тургузуушкунга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Дж. Шульцту Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

Октябрь 1-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев АКШ-тың президентиниң экономиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы, АКШ-тың сан министри Дж. Шульцту Кремльге хүлээп алган. Дж. Шульц садыг айтырыгларының талазы-биле совет-америк комиссиязының III сессиязынга америк төлээлерни баштап келген.

Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының арызында харылзааларга, оон-биле кады садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге холбашкан калбак айтырыгларны ажылхерекчи бүү-биле боон эрткен ол беседа үезинде тугаалашкан.

Беседага киришкеннер: америк талаадан — АКШ-тың садыг министри Ф. Дент, күрүне секретариның оралакчызы У. Кейси болгаш АКШ-тың хөрекчериниге тур бүзүреттирген А. Дабс; совет талаадан — дашпыкы садыг министри Н. С. Патоличев, дашпыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, А. Н. Манжуло.

АЛБАННЫҢ НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУУ ДООЗУЛГАН

Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Эвилелдиң күүсекчи вечазының Даргазы Д. Биедичиниң чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин 1973 чылдың сентябрь 24-тен октябрь 1-ге чедир ЮСФР-ге албанның найыралдыг аян-чоруун кылган.

ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң даргазы И. Броз Тито А. Н. Косыгинни хүлээп алган болгаш олар түректиг ханыындан, найыралдыг ёзунуң беседазын кылган.

А. Н. Косыгин биле Д. Биедичиниң аразында болган чугаалажышкыннар найыралдыг, бот-боттарын билчир байдалга боон эрткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы биле ЮСФР-ниң Эвилелдиң күүсекчи вечазының Даргазы ийи чурт аразында кады ажылдажылганың байдалын, ону калбартырының аргаларын бүгү-талазыбиле чугаалажып корген, ийи чуртта социалистиг база коммунистиг тургузуушкунуун түңнелдериниң дугайын бот-боттарынга дыңнадып делегей байдалының дугайында санал-оналарын солушканнар.

Совет-югослав кады ажылдажылга бүгү талазы-биле чедиишкиниг калбарын турарын чазактар баштыңнары демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң аян-чоруу социалистиг ийи чурт аразында найыралды улам бижыглаарынга чаа салыышкын болганын талалар айыткан. Д. Биедичиниң Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылын кээрин А. Н. Косыгин чалаарга, ол ону сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган.

* * *

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин октябрь 1-де Белградтан Москвада чанып келген.

Эштер А. А. Гречко, К. Т. Мазуров, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, В. И. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, химааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң дашпыкы хөректер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хөректер эргелекчизи М. С. Смиртюков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Секретариадының эргелекчизи А. К. Горчаков, Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов болгаш өскелер-даа А. Н. Косыгинни ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга утказаннар.

ЮСФР-ниң ССРЭ-де хөректерге тур бүзүреттирген М. Вереш, элчин черниң дипломаттыг ажылдакчылары утказаннарның аразынга база турганнар.

(СЭТА).

Төрээн чуртунда чанып келген

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязынга Совет Эвилелиниң төлээлерин баштап тораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашпыкы хөректер министри А. А. Громыко Нью-Йорктан октябрь 2-де Москвада ээп чанып келген.

(СЭТА).

Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш

Чөөн-Хемчик районнуң мал ажылдакчылары 1972 чылдың дөртку кварталында болгаш 1973 чылдың сес айларында кодээ ажыл-агый продуктуларын будүрерин база ооң белеткелин ковудедир дээш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, чамдык эки коргузуглерни чедип алганнар. Районда «Октябрь 30 чылы» колхоз, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз төрүүр 100 хойдан-на 80 чылын 91—93 баш хураганы камгалап остүргеп.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шолде болгаш Шекпээрде хойжу бригадалары (бригадирлери Ооржак Серен, Моңгуш Оттук), «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Сыыр-Чүрээвде Моңгуш Кошкар-оолга удуртказын хойжу бригадазы 100 баш хойга онаалтыр 106—110 хураганы камгалап ап.

социалистиг чарыштың типлектилери болганнар.

Районда 37 хойжу төрүүр 100 баш хойдан-на, 100-тен 140 баш хураганнарны алган. Оларның аразынан «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал 100 хойдан-на 124, Ооржак Доржу 140, Сарыглар Эртяпо 120 хураганы остүргеп. Боларның ол коргууглери малдың баш санын остүрер талазы-биле районда ол дээре. «Октябрь 30 чылы» колхозта Моңгуш Ырыы, Куулар Маспак олар 100—110 хураганы алган.

Сүт-барааң фермаларындан 8 саапчы бир инекке онаалтыр 1010-дан 1400 литр сүттү саткан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөртүн сүт-барааң фермазының саапчылары Моңгуш Алдын-кыс бир инектен 2667 литр, Ондар Дуктуг — 2334 литр сүттү саткан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир, Кызыл тугу-биле шаңнаткан Чөөн-Хемчик районнуң малчыннары ол улуг шаңналды тыпсырынга тураскаткан хуралга малдың баш санын остүрериниң, ооң продуктулуун бедидеринің талазы-биле бедиткен хүлээгелерин күүседип шыдаарын саналдарынга бадыткап турган. Ленин орденнин ап турза, саапчы Моңгуш Алдын-кыс бо чылдың артканы айларында бир инекке онаалтыр 3300 литр сүттү саап алырын хүлээнгеп. Ол формалын коллективи беш чылдың шилгпирлиг үшкү чылының планын Совет конституциязының хүнү — декабрь 5-ке күүседир соругланы салган.

Совет чазактың бедик шаңналдары — орденнер, медальдарны алгылаан малчыннардан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу, Ада-чурттуң улуг дайынының киржиктизи, чораан Вера Чульдумовна Байлак госку беш чылдың шиитпирлиг чылында 100 баш хойдан 107 хураганы алганын, малга бээр сигеннин, одек-кыштагны белеткеп алганын демдеглээп. Ол бедик шаңналга харыы кылдыр кедер чылын улам кызымак ажылдап, чүс башка онаалтыр 110 хураганы камгалап доруктурарын хүлээп-геп.

ЧУРУКТАРДА: СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саапчылы Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин эдилеечизин Моңгуш Алдын-кыс. (Солагай талада). Оң талада— ол-ла совхозтуң хойжузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин-биле шаңнаткан, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиктизи Вера Байлак.

О. ОХЕМЧИК

Партийжи амыдырал

ОЛАР ТАРАА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

Бо чылдың күзү Каа-Хемнин Ильинкада «Тинлелге» колхозтуң девискээринде тынап-ла алдын сарыг, каан чаагай бооп турар, ынчалзадаа чамдык хүннерде дээрни булуттар дүй ап, чаъстап, кускү дүжүт ажаалдазының үнелиг хүннерин чыре шаап аппарып турар таварылгалар база бар болуп турар. Колхозтуң механизаторларының күштүг күзели — тарааны чидириг чокка болгаш ӧй-шаанда ажаап алыры, күрүнеге тараа садар хүлээдгени чүгле долдур эвес, харын-даа ажыр күүседири болуп турар.

Бо күзүн «Тинлелгенин» тараажылары болгаш механизаторлары ам бевин 3,5 муң гектар шолдуң тараазын ажаап апкан. Күрүне шыгжамырынга 4,5 мун тонна тарааны садар хүлээлге күүсеттинкенинин бүдүүзүнде болуп турар.

Тараа дээш демиселдиң бирги одуруунда коммунистер чоруп турар. Ленин ординин ӓдилекчизи, колхозтуң хоочун механизатору, коммунист Дойбан Данъянович Дава механизаторлар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тинлекчизи бооп, бирги черде чоруп турар. Ол бодунуң башкарып турары «Сибиряк» комбайн-биле ам безин 600 ажыг тонна тарааны бастыра каапкан. Оң соон дарый аныяк комбайнер, партия кежигүнүнге кандидат Сергей Сидоров чоруп турар. Олар боттарының үлегер-чижээ-биле ӧске комбайнерлерниң соруктуг ажылдаарын хайныктырып турарлар.

Дүжүт ажаалдазының үезинде 5 коммунистен тургустунган партия бөлүүлүнда ажылдап турар. Ол бөлүк ажаалданың шынарын хинап, агрегаттарны шын таарыштыр тургузарынга бригадирге дузалап турар.

— Бистиң коммунистеривис дүжүт ажаалдазын ӧн кыска хүүсаада болгаш чидириг чокка эрттирер сорулгаңы баш удур-ла салып алган турганнар. Дүжүт ажаалдазында ажылдап турар коммунистер партия бөлүүнүң организакчы ажылының дузазы-биле мурнунда садыңган сорулганы күүседип шыдаар, дүжүт ажаалдазын октябрь ӓгезинде дозар бис — деп, колхозта партком секретары Н. Д. Монгуш чугаалаан.

Механизаторлар дүжүт ажаалдазын дүрген чорударынга чүү чүве дузалап турарыл? Хамыктың мурнунда техниканы ӧки септээни, техниктиг хандырылганы шын тургусканы база механизаторларның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургусканы улуг рольдуг болуп турар.

Колхозта социалистиг чарышты база ӧки организастаан. Чарыштың түннелин беш хонгаш-ла үндүрүп, ооң тинлекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг идиг бедиишкинин көргүзүп турар. Күш-ажылды, культура-масалыг ажылды ӧки организастаанындан сагылга-чүрүмну үреэр чорук чок бооп турар.

Колхозта күш-ажылды организастаанын бистиң монтерларывыс, техниктеривис кыска хүүсаада ӧттеп тургускан.

Шимтирлиг чылда алдынган хүлээлгелернин канчаар боттанып турарын допчулап чугаалаарга ындыг. Бистиң бо чедиишкиннеривис партия организациязының иштики ажылын экижиткенивистен чедип алдының түрар. Партия хуралдары ай санында ӧртүп, анаа коллективтиң ажыл-амыдыралынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турар. Чоокта чаа болуп ӧрткен коммунистерниң ажык хуралынга кыщка белеткелдин дугайында түе-түе салбырлар начальниктериниң илеткелдерин алган. Суурларда харылзаа салбырларының кайызының-даа ӧки белеткелдиг болганын хуралга дедеглээш, чыл тончүзүнге чедир арткан үеним дүргүзүнда кылып чорудар ажылдарны тодараткан.

А. КОСТЕНКОВ,
Туранның харылзаа белдиринде партия организациязының секретары.

ХҮЛЭЭЛГЕВИС ТҮНЭП ТУР БИС

Туранның харылзаа белдиринин коллективинде партия, профавиел болгаш комсомол организациялары администрация чери-биле кады коллективке хамаарышкан бүгү участоктарның ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының беш чылдың шиитпирлиг чылында алган бедиткен хүлээлгелерин сайгарып көргеш, бүдүрүлге көргүзүглерин бедидер, чоннуң харылзаазын экижидер талазы-биле ниити хүлээлгелерни ажылдап кылган турган. Оны бо чылдың январь айда болган партия кежигүнериниң ажык хуралынга бадылаары, хүлээлгелерниң күүселдеэнин ай, квартал санында түнеп үндүрүп турарын месткомга, администрация черинге, партия организациязынга дааскан. Коммунистерниң хуралындан хүлээп алган ол шиитпирни боттандырарыбиле чарыштың түннелдерин доктаамал үндүрүп, ону харылзаа белдирининң түс-түс салбырларынга дыңнадып келдивис. Алдынган хүлээлгелернин канчаар боттанып турарын профавиелел организациязының хуралдарынга каш удаа чугаалажып келген.

Чыл тончүзүнге чедир шоолуг эвес уе арткан. Ынчангаш бистиң коллективтиң алган хүлээлгелериниң канчаар боттанып турарының дугайында чамдык түннелдерни үндүрүп чугаалап болур. Бүдүрүлгенин планныг онааллалары чыл эгезинден бээр доктаамал ажыр күүсеттинип келген. Оны ӧрткен сес айларга хамаарыштыр алырга мынлыг: орулга кирлиг алырының күрүне планы 100,5 хуу күүсеттинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери планга үлүр 4,5 хуу ажыр күүсеттинген, продукцияның ботүнезин чыл дургузунда 4 хуу чиигедир план ам безин 9 хуу кылдыр күүсеттинген. Бо дээрге бүдүрүлге көргүзүглери-дир. Коллектив кежигүннериниң иинти билинин, тускай мергежилиг бедидер талазы-биле улуг ажылдарны боттандырары хүлээлгеге көрдүнген турган. Бо талазы-биле база-ла чамдык ӧки көргүзүглер чедип алдының турар.

Бистиң коллектививис коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш каш чыл улаштыр демисежип турар. Ол атты чыл санында ээваш эвес бригадалар чедип ап турар. Оны чедип алган бригадалар, шалыпчылар үк атты чыл санында бадыткап турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп адын 11 кижи бадыткаан. Харылзааның көжүп чоруур салбырының начальниги аш А. Барзановага болгаш оон ӧске үш кижиге ол атты тывыскан. Ынчангаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының хүрээленин ӧстүрер талазы-биле алдынган хүлээлге күүсеттинген.

Чоннуң телефон болгаш почта харылзаазын экижидеринин талазы-биле алдынган хүлээлгелерниң канчаар боттанып турарынга хамаарыштыр чамдык чижектерни чугаалап болур. Турап хоорайда болгаш районнуң чурттакчылыг ӧске-даа суурларында телефон номерлериниң точкаларының чедиштейн турарының база тургускай автоматтыг телефон станцияларының орта ажылдавайн турарының дугайында негелде хомудалдар моон мурнунда чылдарда чоннан хей кээп турган. Ылаңгыя ажылчы чоннар депутатарының район болгаш республика советтериниң депутатарынга сонгукчулар бо талазы-биле үргүлчү негелде чагыг кылып турганнар. Районнуң удуртур болгаш республиканың харылзаазын органнары телефой харылзаазын экижидер талазы-биле биске улуг дузаны көргускен. Чүнүң-даа мурнунда Турап-биле суурлар аразының база суурларның иштики телефон станцияларының техниктиг ажыглалын экижиткен бис. Район төвүнде, «Өөк», «Саян» совхозтарда мурнукузунан ийи катап хей каналдыг болгаш күштүг автоматтыг телефон станцияларын бистиң монтерларывыс, техниктеривис кыска хүүсаада ӧттеп тургускан.

Шимтирлиг чылда алдынган хүлээлгелерниң канчаар боттанып турарын допчулап чугаалаарга ындыг. Бистиң бо чедиишкиннеривис партия организациязының иштики ажылын экижиткенивистен чедип алдының түрар. Партия хуралдары ай санында ӧртүп, анаа коллективтиң ажыл-амыдыралынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турар. Чоокта чаа болуп ӧрткен коммунистерниң ажык хуралынга кыщка белеткелдин дугайында түе-түе салбырлар начальниктериниң илеткелдерин алган. Суурларда харылзаа салбырларының кайызының-даа ӧки белеткелдиг болганын хуралга дедеглээш, чыл тончүзүнге чедир арткан үеним дүргүзүнда кылып чорудар ажылдарны тодараткан.

А. КОСТЕНКОВ,
Туранның харылзаа белдиринде партия организациязының секретары.

БУЛЬДОЗЕРИСТ – ОРУКТА

А. Д. Шири-Сана онгу классты чедиштикиниг доосказ, бодунуң күзеп чорааны механизатор болурун шилип алган. Трактор ышкаш, ындыг күчүлүг техниканы билдилиг башкарырынга ол ам он чыл апкан. Улуг-Хемнин сиген болгаш тараа полдеринге, ыраккы Тере-Хөлдүң тудугларынга материал, кыштаглырынга мал чемнери соорткурунге, орук чазалгазынга мергежилиг ажылдап келген.

Аракчаа Донгакович ам Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозунда база-ла макталдыг ажылдап турар. Оон башкарганы «С-100» марказлыг трактор эргижирээн. Ынчалза-даа үреликтикин чокка, үргүлчүле орук чазалгазында чоруп турар.

Ханы-Каттың дорт оруун, Кедурер-Даштың кадыр оруун, Кара-Суг белиниң болгаш Кыдыкы-Арттың берге оруктарын элээн таарымчалыг кылдыр чаарткан. Район төвү — Тээли-биле харылзажыр кол оруктан ангыда, «Кара-Хөл» колхозтуң иштики — Боомнуң, Арташтың, Ажыктарның чүгүла оруктарын кылырынга ол могаг чок ажылдаан.

Бульдозерист — Аракчаа Донгакович Шири-Сана үргүлчү-ле орукта чоруур кижи — деп, кара-хөлчүлерниң чугаалажыры таварылга эвес. Хая-даштың бүза үстүрер, арга-ыяштың тура тырттырар, кандыг-даа берге ажыллар болгулаар. Ол бүгүнү тиилеп, культураның болгаш чаагай-жыдылганың херээнге А. Д. Шири-Сана ак сеткилдиг киржип турар.

А. АДЫГБАЙ.

ХОВУ-АКСЫНДАН: фотоинформация

Аныяк коммунист Николай Петрович Ивочкин дорт чыл бурунгаар Хөву-Аксының № 14 профессионал-техниктиг училищезин доосказ, ол суурда автотранспорт бүдүрүлгезинге бызанчылап кирген. Од үеден эгелээш, Николай бодунуң арга-дуржулгазын улам байыдып, бешки разрядтыг бызанчызынга чедир депшээн.

Амгы үеде ол АТБ-ниң чолаачыларының, септекчилериниң кирген чагыгларын ӧй-шаанда күүседип, ай бүрүүнүң планын 115—120 хуу күүседип тургаш, мурнакчыларның одуруунда кирген (үстүнде чурукта).

«Тыва кобальт» комбинаттың төп электростанциязының ажыл-ишчилери август айда комбинаттың цехтер аразынга калбарган социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Ол чедиишкинде электростанцияның бульдозеризи Сүге Салчакович Чанваның кирген үлүг-хуузу биче эвес. Ол цехте түс-түс ажылчыннар аразында калбарган чарыштың база бир тинлекчизи болган (адаанда чурукта).

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Комсомолда чугула кампания

ВЛКСМ Төп Комитеди сентябрь айдан эгелеп бүгү-ле комсомол бөлүктеринге, болгаш эге организацияларынга, район, хоорай комитеттеринге отчет-сонгулдалыг хуралдар, конференциялар арттырер дугайында доктаалды хүлээп алган. Ында дараазында хүүсааларны тодараткан. Сентябрь—октябрьда, комсомол бөлүктеринге, эге организацияларга; ноябрь—декабрьда хоорай болгаш райкомнарның, а февраль—мартта областтарның крайларның база авиелдешкен республикаларның комсомол конференциялары болуп эрткилээр.

Комсомолдуң отчет-сонгулдалыг хуралдары—оларның дайынчы арга-шинээзинин юрулдези, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оон роливүң бедип турарының шылгалдазы болур.

«Өзүп олурар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге базә чаа ниитиледи тургузарынга партияның курлавы болгаш чоок дузалакчызы Ленинчи комсомолдуң ролю, ужур-дүзээзі амгы үениң байдалында улам өзер, ынчангаш комсомол организацияларынга партийжи өзекти бижыглап, ону дамчыштыр партийжи удуртулганы күштелдирее чоруур—деп, СЭКП-виң XXIV съездизиниң Резолюциязында айтып турар. Съездиниң айтыышкыны херек кырында кайы хире күүсеттинип турарын отчет болгаш сонгулдалар-биле дүүштүр, партия организациялары ханы аналити кылып, чогуур хемчеглерни ап турар.

Бо чылгы отчет-сонгулдалыг хуралдар болгаш конференциялар Ленинчи комсомолдуң ээлчегліг XVII съездизиниң бүдүүзүнде болуп эртер. Ынчангаш шиитпирлерни херек кырында комсомол организация бүрүзү кайы хире күүсеткенивиң дугайында партияның мурнунга долу отчёду болур ужурлуг.

Чыл келген тудум бистиң республиканың комсомол организациязы организас талазы-биле быжыглап, сан талазы-биле өзүп, кылып турар практиктиг ажыл-ишиниц дээштин болгаш шынары бедип турар. Амгы үеде республиканың комсомол организациязы 380 бөлүктерден, 575 салбыр, цех, бригада, ээлчег, база 536 чер-черде эге организациялардан тургустунуп, ында 24771 комсомол кежигүнү бактаап турар. Моон алгаш көөрге, комсомол бөлүү азы эге организациязы тургустунмаан бүдүрүлгениң ындыг адыры барык чок. Кайда-ле беш чылдың ажыл-ижи хайныкпан болдур, ында ВЛКСМ кежигүнү, быжыг тура-соруктуг оолдар, кыстарны ээрүп болур. Оларның эртем-биилиин, арга-мергежилиин, күжүн партияның XXIV съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче комсомол организациялары мобилизастап турар. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарда, (Чөөн-Хемчик район), «Тинлелге», «Шамбалыг» совхозтарда (Таңды район), республика типографиязында, «Тыва даг-дүгү» комбинатта, дааранылга комбинадында база оон-даа ӧске черлерде комсомол организациялары аңаа хамаарыштыр.

Отчёттуг үениң дургузунда Улуг-Хем, Өвүр, Таңды, Мөңгүн-Тайга районнарының комсомол организациялары эртикен сонгулдаларда болгулаан шүгүмчүлелдиг саналдардан шын түнелдерни үндүрүп, аныяктарның идейлиг дадыгыышкынының болгаш культурлуг дыштанылгазының айтырыгларын партия, совет база ӧске-даа хей-ниити организацияларының деткимчеи-биле кады шиитпирлеп, тодаргай ажылдарны кылганының түнелиинде комсомолдуң политөөредилгеэнинң, аныяктарның кежээки база бот-ӧредилгелиг школаларында ӧредилге эжиктээн. Партия организациялариның боттуг дузазы-биле пропагандист кадрларның шыпар составы экижип, кичээлдериниң идей-теоретиктиг база методиктиг байдалы экижээн.

Амгы үеде комсомол организациялардың амыдыралында онаа чугула кампания отчёттар болгаш сонгулдалар, оларны комсомол бөлүүнге, эге организация бүрүзүнге бедик идей-политиктиг болгаш организастыг деңнелге, комсомолчуларның бедик идепкейи-биле эрттирери болуп турар. Бо чугула политиктиг ажыл кайы хире бедик деңнелге эртери чер-черде партия организациялариның улуг организакчы дузазындан хөй-биле хамааржыр. Бо хүннерде хей-хей партия организациялары комсомолга отчёттар болгаш сонгулдалыг хуралдарның шынарынга шаптык чедире бээри билдингир-дир.

Партийжи өзек-биле кошкак быжыглаттынып турар комсомол организациялары база бар. Тээли районда 9 улуг ажыл-агыйларның комитет секретарьларынга чүгле 2 партия кежигүнү; Бии-Хемде—5-тен 2, Каа-Хемде—9-тан 6, Эрзинде—4-тен 2 сонгуткан бооп турар.

Амгы үеде эге организация секретарьларының 34 хуузу, цех, ээлчег, бригада, салбыр организациялариның 18 хуузу, комсомол бөлүктериниң удуртукчуларының 21 хуузу коммунистер бооп турары эки, ынчалза-даа ам-даа оон хөй турары дыка күзенчиг. 48 хостаткан комитет секретарьларының барык чартык кезии партия кежигүнү эвес, 87 улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлге тудуг-транспорт организациялариның 33, колхоз, совхоз комитеттеринде 36, башкыларның 107 организацияларында 22 коммунистер комсомолду башкарып ажылдап турар, ону улам-на күштелдирери, комсомолга партийжи өзектин бижырын ам-даа күзеп турар бис.

Үстүнде айыткан четпестерни дарый чайладыры, хурал бүрүзүн шыгыы белеткеп, аңаа комсомолчуларның бедик идепкейлиг чоруун чедип алыры, комитеттерниң болгаш бюроларның ажылында четпестерни илередип, тодаргай сорулганы организация мурнунга салып, делгеренгей программаны ажылдап кылыры бистиң хүн бүрү ажылывыстың ынчангейининң төөнүге турар ужурлуг.

Г. ИРГИТ,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң йиҥги секретары.

БАШТААР ЧЕРНИҢ ХУРАЛЫНГА

Чоокта чаа республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинің хуралынга Каа-Хем районда көдээ ажыл-агыйның биилиглерни чонга пропагандалаар ажылды канчаар чорудуп турарының дугайында чугаалашкан. Ында «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин харылсалгалыг секретары С. А. Фаронова дыңнадыгны кылган.

Районда көдээ ажыл-агыйның 60 хире тускай эртеминглери бар, оларның 49-ау «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болуп турар. Тускай эртеминглерниң хей кезии—политинформаторлар, агитаторлар.

Чонга партияның шиитпирлерни лекция, беседалар аргазы-биле чедирип, идепкейлиг ажылдап турар эштер хей. Ындыгларга «Ленинчи орук» совхозтуң кол экономизи Г. Ярина, кол агроном — И. Тараканов, «Бүрүнгаар» совхозтуң механизатору А. Артна, «Тинлелге» совхозтуң агроному Ф. Бортников болгаш В. Рыжов, М. Поляжаев, Н. Монгуш дээш, ескелерни-даа хамаарыштырып болур.

Эрткен тос айларда лекторлар 15310 дыңнакчыга 178 лекцияны номчуп, 370 беседаны чоруткан. Оларның темалары янзы-бүрү «Көдээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнезин чигедириниң аргалары», «Эки үрезиннер — элбек дүжүттүң үндезини», «Хой ажылында бот-оруга-чарыларга», «Сүт продуктуларының шынарын бедидери болгаш бот-үнезин чигедирин», «1973 чыл—тоску чыл» дээш оон-даа өске.

Колхоз, совхозтар удуртукчулары, тускай эртеминглер, партия райкомунуң ажылдакчылары өөренир экономиканы болгаш көдээ ажыл-агыйны эгелеп башкарарының школазын организастаан. Ай санында бир катап ажылдаар ол школада чүс ажыг дыңнакчы бар. Оон аңгыда экономиктиг билиглерниң үелезиннерин өөренир школада ортумак звеноның тускай эртеминглери өөренип турар.

Мурнакчы дүржүлгелиг ажыл-ишчилер аразында пептередириниң болгаш ону улам хаяа шиҥгээдип алырының бир дээштиг аргазы—тускай мергежилдер аайы-биле чорудуп турар конкурстар болур. Чер ажылының бедик культуразын чедип алыры дээш маргылдаа бригадалар болгаш ажыл-агыйлар аразында алды чыл улаштыр чорудуп турар. Маңаа «Тинлелге» биле «Ленинчи орук» совхозтар шылгарап келген.

Бригадалар төптеринде хову турлагларында мурнакчы арга-дүржүлгелиг чырыдар сорулгалыг «Хөвүлардан медээлер», «Күш-ажылдың алдары», «Моолу бодунга ажылга» деп календарьлар, стендилер үнүп турар.

Мындыг эки ажылдар-биле чергелештир лекция пропагандазында чамдык четпестерни хуралга шүгүмүлээн. Ылаңгыя «Билиг» ниитилелиниң чамдык эге организациялары ажылын кошкак чорудуп, лекция пропагандазын четпес деңнелде тургускан. Ам колсорулга—илереттинген четпестерни эдип, бо ажылды улам экижидери болур.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин референтизи.

Хоорай-көдээге

ЧЕРИНГЕ БЕРДИНГЕН КИЖИ

Чаа дүжүттүң ажаалдазы эгелээри—биле «Шамбалыг» совхозтуң дүжүт ажаалдазында мурнакчыларның аразынга Иван Михайлович Шоковтуң ады көстүп келген. Назы-хары шору дөгүй берген бо кижи совхозтуң комбайнерлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка удаа-дараа бирги черни ап, хүн нормазын бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүседип, ескелерге үлегер-чижекти көргүзүп ажылдап келген. Моон мурнунда бо черге ындыг механизатор дыңналбайн турганындан кым боор дээрзи бистиң сонуургадыпкан. Таныжып чугаалашкан Иван Михайлович Кызылдың № 3 автобүдүрүлгезинден дүжүт ажаалдазынга дузалажып келген дээрзин билип алдывыс.

Үгүн салгаан бо тараажы кижи ийи чыл бурунгаар Красноярск крайның Шарыповск районундан Тывага келген. Ол агроном кижинин өгбүлезинге төрүттүнген. Кара чажындан машина-техниканга ол сундугуп, 17 харлыында трактористер курузун дооскаш, баштайгы ангысын андарган. Оон соонда чеже гектар черни ол чарган ыйнаан. Ынчалза-даа баштайгы ангыс аңаа черле үттүндүрбас. Ынчан ол үлдүрере берген кара хөрзүнден бир адыш довуракты алгаш, үр-ле топтап көрүп, оон часкы чыдын хөрээнче кижи тыныжлап, чоргаарланып турган. Баштайгы ангыс тараажының чымыштыг ижин ол ханызы-биле шиңгээдип, чазын чер андырылгазынга, тараа чаштырылгазынга киржип, а күзүн ажаап алыр ойде комбайн баштарып келген. Чылдын-на колхозка келген чаа техниканы ол кичээнгейлиг өөренип, чаа үүлдерин шинчилеп, үенин негелдези-биле билиг мергежилин бедидип келген. Ажыл-ижинге бердинип, ак сеткилдиг ажылдап, районнуң мурнакчыларының одуруунда дүшпейн келген.

Ийи чыл бурунгаар Кызылга кээп чурттай берзе-даа, хоочун тараажы бо күзүн оожургалдыг олурун шыдаваан. Күскү дүжүт ажаалдазы эгелээри билек, сеткил-сагыжы дүвүреп, хоорай Советтиниң күүсекчи комитединге келгеш кайы бир ажыл-агыйже чорударын эрилээн.

Оон күзелин хандырган. Ынчангаш Иван Михайловичиниң «Шамбалыгда» ажылдап чедип келгени бо. Ажаалдаже киргиптеринин мурнунда хүлээп алган комбайнын ол хынамчалыы-биле көргеш, чамдык кезектерни солуп, ыяк кылып алган. Ам комбайн бүгү сезон иштинде чангыс-даа үүрмек септелге чок ажылдазын дээш ол бүгү күжүн салып турар. И. Шоков август айда совхозтуң комбайнерлериниң социалистиг чарыжынга тиилээш, тускай шаналды алган. Бодунуң чарыш салып алган ажылдап турар ажи Сандансол Ондар-биле хүн бүрүзүнде ажаалданың темпизин бедидер чангыс соруглалыг ажылдап турарлар. Ийи ажиткининң аразында салып алган соцчарыжынга сентябрьның баштайгы чартыында С. Ондар тиилээн.

— Ажырбас, социалистиг чарышка бис хей-аът кирип, сорук күштүг ажылдап турарывыстан совхозтуң шанынче хөй тараа урдунар, оон-биле күрүненин шыгжамырын көвүдедир эчис соруглалыг бис. Хүн дургузунда кайы бирээвис мурнап турза-даа дүжүт дээш демиселчилерпин мурнуку одуруунда чоруп, бо улут чаагай херекке үлүг-хуувусту киирип турарывыска чоргаарланыр ужурлуг бис деп комбайнер И. Шоков чугаалап орар.

Бо хүннерде совхозтуң бүгү техниказы улуг Шамбалыг деп черде бирги хову-трактор бригадазында хаара туттунган. Мында орайтап бышкан тараанын ажаап алышкынының сөөлгү хүннери чоруп турар. Бо хүннерге чедир Иван Михайлович дорт чүс ажыг гектар черниң тараазын кескен. Дүжүт ажаап алышкынынга дузалажып келген мурнакчы комбайнерден ниитизи-биле чеже гектар черниң дүжүдүн ажаап алыр сорулгалыын айтырарывыска, ол бети дээрге беш чүс гектардан ээваажетпезин чугаалады.

Бо хүннерге оон кара эртенден орай дүнге чедир ажылдап турарын алгаш көөрге, сөөлээн сөзүн ол ээлээр дээрзинге чигзинир турбас. Шамбалыгга ады-сураа алгаан ишчи кижини совхоз ажылчыннары чылыг сөстер биле мактап чугаалажып, аңаа өөрүп четтиргенин илергейлеп турарлар.

Н. ВАНЬКОВ.
Ю. ЕГОШИН.

ДЫКА-ЛА ЧУГУЛА, ХЕРЕКТИГ

Константин СИМОНОВ

Чурттап эртиен үеэн бодап олурарга өөрүшүүн, тайбыңның дайынның берге чылдары дээш үелер кезек-кезектеп бодаа сагындырар. Бүдүүлгеге бот тускайлаң ажылдаң, баштайгы шалыңым алгаанымын он дөрт харлыммаан бөөр солуп номчувайн барганым хүнүү билбес-тир мен. Хостуг үелигде хүнүң солуун эртен, күш четтикпээнимде — кежээ, чамдыкта — удуур мурнунда-даа номчуп алыр мен. Кандыг-ла солуп холга туттуна-дыр, бөгүн үнген бе, а чамдыкта ийи неделя, азыгай бурунгаар-даа парлаттынган дижик, оңу бир эвес мурнунда номчуваан болзунза — ол сеңээ домей-ле чаа болур.

Дайынның баштайгы хүннери чүве. Барыын фронтуга фронт солуунуң редакциязынга ажылдап турган үевисти сактып тур мен. Немецтер бурунгаарлап турар, берге үе турган, фронтуның хөй-ле кезектеринге байдал эки билдинмес аңгы-аңгы кезектерге үргүлчүүр почта чедирилгеи тургустунмаанындаң ында номчукчулар солуннарны четтикпейн маңаң турган. Чүү, кандыг-даа болза оңу мыаң-ла чедирери ажбан.

Кажан солууну өрүп, парлап каапкан үйгу чок белеткелиниң технологиязы» деп темавы шилип алган. Келир чылын ол техникумну дооскаш.

Ажылдавышаан, өөренир деп чүве берге. Оңу шыдамыкай-ла кижилер чедип алыр. Ол бир курстан өскезинче чыл санында-ла шилчип, күзелин чедип алыр дээш бүзүрелдиг базып орар.

Бо бүгүнү бодап кээрге, олдаа бүгү назынын ыяш-биле холбаар дээш кижи-дир дээрзи билдингир-дир.

Шилип алган мергежилиннге сеткилиндеп ынаа, аңаа бердингени, ол талазы-биле билиин ам-даа бедидер дээш күзел — бо бүгү үүлдер чазаныкчының чедиишкиниинин чылдагааны ында.

Ол хүн чүнү чазап турарын сонуургадывыс.

— Харын бо Балгазында чаа школа немей тудуп турар үүве, оон чагылары-ла хөй. Бөгүн соңгалар чазап тур бис — дээш, ажылдап турар станогунуң чанында чыыш каан чыткан маңзалар, хевирлеп каан кастактарже көрдү.

Балгазының ыяш ажылдагый черинің чазаныла дегинин продукциязын Таңды, Эрзин, Тес-Хем болган Кызылдың тудуглары ап турар. Эрзинде, Самагалдайда заалтылар бажыңарының Кызылда республиканың эмнелгезинің тудуунда оларның киирген үлүг база бар. Балгазының хадызы тудутта канчаардаа ажок таарымчалыг чымчак материал болгай. Ынчангаш оон кылган янзы-бүрү хереклеерин соңга, ажыктерин, кастактарны тудуглар конуут хереглээр. Үүве дээрге, бир талазында материал шыңарлыг, а ийи талазында, оңу кылганы эки. Шынап-ла, коммунистиг күш-ажылдың талыпчызы, бешки разрялтың чазаныкчызы Оюн Григорьевичиниң өөрү база-ла дуржулгалыг, ажылынга бердинген кижилер.

— Бисте ажыл шагы үзөр, ооалдаар ындыг кижи чок. деминг улус бис—деп, Оюн Григорьевич өөрүнге чоргаарланганын чугаалады.

Оон кады ажылдап турар ажы Иван Беззубов бистиң чугаавыска каттыжып:

— Бо ажылды өске кандыгда ажылга солувас мен—дидир. Ол коллективте ийи чыл мурнунда келген. Оон мурнунда чазаныр чөплерге каш чыл уламтыр ажылдаан. А дехтиң удуртукчузу О. Танмаа дээрге, ыяш ажыл-агый черии тургустунганыңдаң бөөр ажылдап турар. Чазаныкчыларның дөрт дугаары Н. Чернявский база-ла хоочун ажылчын.

Ыяш ажыл-агый черинде социалистиг чарыштың канчаар организастап турарын Күдерек таймылырлады. Ай, квартал санында кайы цех, кымпар канчаар ажылдаанын хуралга чугаалап, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Ол практика эки. Ынчалза-даа Балгазының ыяш ажыл-агый черии Туранда ыяш ажыл-агый черии-биле социалистиг чарыштыр. Оларның канчаар ажылдап турарының түңнелин ажылчыннарга дыңнатпайн келгенинге мурнакчы чазаныкчы болгаш оон өөрү хомудаар.

Оюн Григорьевич хадылыг аргажо көргеш, хүлүмзүрээш, төрээн черинин ол кайгамчык байдаап магадап:

— Магалыг арга боор, чыының чазагайын чүү дээр силер каа-чиниг, ан-куш-даа албек-ле. Моогу дээрге, бичии хандыр кылаштаарга амыр-ла —деп, бистиң талаанзыг чугаалай-дыр. Билиглерже чүткүлдүг, ажылынга бердинген бөлүүн ишчинин ол чоргааралың билип турдувус.

Х. СЕМИС-ООЛ.

ЧАЗАНЫКЧЫ

Балгазының ыяш ажылагый черии бо чылдың сес айларында 237 мун рубльдиг продукциязын сайгарар турган, 302 мун рубль чедиргеи. Сайгарыдыр планы дээрге, баазанныг продукция бүдүүрү турар коллектив бүрүзүнүң ажылынын көрүнчүү. Ол чедиишкинде чазаныр пехтиң киирип турар салыышкыны биче эвес.

Ында мурнакчы ажылчынаар кымнарыл дээрзин айтырарывыска, ыяш ажыл-агый черинің кол лесничийи П. Москаленко тура, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Оюн Күдеректи адаап, эрткен чартык чылда социалистиг чарышка бедик көргүзүлеря дээш, республиканың Ыяш ажыл-агый эргелелиниң хүндүлел бижин-биле шаңнаткаяның тайылбырлады.

Ыяш ажыл-агый черинің чазаныр цеху Балгазын суурнуң чанында хадылыг аргаяың шуут-ла кылымында. Ыяжы-даа эргижеевээн бажыңга кирип кээривиске, чүксүг, аргазыг чыттыг болду. Улуг эвес залда ийи кижи ажылдаан тур. Станоктар, шала кырында маңзалар, соңгаааалга ыяштары-ла хөй.

Дүүн үеэн чүве. Ында кижилер-биле таныжып чугаалажы бердивис. Бирээзи—Оюн Күдерек, өскезиң — Иван Беззубов дээр болду. Кайызы-даа чугаакыр, сонуургаан айтырыгларывыска индик чокка харыылап, тайылбырлап турлар. Чүгле Балгазында эвес, харын республиканың Ыяш ажыл-агый эргелелиниң эң мурнакты ажылчыннарының бирээзи чазаныкчы Оюн Григорьевич Күдерек-биле шак ынчаар үндезинээрин, ажылдап турарын көрүксээр чүве болгай. Бо удаада Оюн Григорьевичиниң янзы-бүрү станоктарны башкарып, ыяштыг чонарын, үттээрин, дескилээрин үр-ле көрүп турдувус.

— Бистиң кижи бүрүзү-де бо станоктарга ажылдаар үзүс-ла болгай бис—дээш, Күдерек залда турган станоктарже айтып, долгандыр көргүледи.

Станоктарның шуптузунгала — дээш сөзүн дораан-на зекерип кагдывыс. Ол доогуре ийи-үш станок эвес-де болгай, беш-алды хире. Ынча хереклеге ажылдаары берге, оларны шуптузуп билир херек. Толаргайлап чугаалаарга, бедик мергежил негеттинер апаар. Ынчангаш Оюн Григорьевич дээрге, ажылынга мергежээн кижи-дир деп бодал дораан-на тыптың келди. Ылавылай бердивис.

Балгазының ыяш ажылагый черинде ол ам беш чыл ажылдап турар.

— Мында ажылдап кээримде, Красноярск крайда Емельяново суурда ыяш-техниктиг школага дөрт ай ооретken. ону дооскан кижи мен—деп, ол чугаалай-дыр.

— Бо станоктарны анаа ооренип алганыңар ол-дур аа?—дидивис. Чопшээрешкенниң демдээ кылдыр бажын согап кылыпды. Чазанырында сонуургалдыг болганда тускай ооренип алырга, ажылга мергежилдиг болбайн канчаар.

Мурнакчы ажылчын-биле хандыр чугаалашкан тудум-на оон намдарындаа хөй-ле үүлдү биляп аптывыс. Черле ооредилге дээнде контуг шудурту кижи болуп-тур. 1960 чылда Кызылдың бот-ооредилгеи ортумак школазын дооскан. А 1971 чылда Абаканның политехникумунуң салбырынга база-ла бот-ооредилге-биле кирип алган. Ам бо чайны үшкү курсту дооскан. Диплом камгалаазы-биле «Ыяш

Ынчалза-даа дайынчылар боттарының төрээн дыңынга Төрээн чурт дугайында, чоок кижилериниң дугайында сагыгыын, олар чүректерии оон-биле-даа болза чылытсын дээш чежеменинии берге-даа болза Совет Эвилелиниң янзы-бүрү дылдарынга шеригиин, дивизиияның солуннарын парлап турган. Шеригиин орус. фронтучу солуну-биле чергелештир дайынчыларга оларның төрээн дыңынга кырында бижин каан солуи чеде бөөрге, дыка-ла чугула болуушкуи боор турган.

Ол үеде бо чаагай хөреңке хөй-хөй национал республикаларның тогаалчылары, политажылдакчылар, журналистер болгаш типографиялар ажылдакчылары — өрүкчүлер, чыскаачыкаар болгаш хову почтаачының ажылдакчылары киржип, бичс эвес күштү үндүргеннер. Бистиң Совет тургузуувусту чорчаарлы дээш, оон ленинчи интернационалчызы дээш, бистиң чуртувуста чурттап турар бүгү кижилерниң боттуг деп эргеен дээш ол берге үеде ажылдап турган кижилерни улуг хүндүлел-биле бодап, сакгырдыр мен.

Төрээн черден өскээр делегейниң ыракны булуннарыга хүдээлге күүсеиш чорааш бистиң Совет парлалганың сөзү-биле ужурашканым үттүндүрбас хүннерни сактып кээр мен. 1945—1946 чылдарда Японияга бистиң солуннарывысты дыка ур номчувайн каш ай болганывыста бистиң совет корабль-биле ийи айның солуннары хары үгда чеде берген. Боттарывыс аңаа корреспондентилер болганывыста ажылывыс-даа хөй турган. Ажылывысты бичии-даа соңгаарлатпайн Төрээн чуртувустаа барган ол солуннарыны иургулайыңда дүнелерде удувайн турган дегерезин номчупкан бис. Ол солуннарга парлаттынган бүгү үүлдер Төрээн чуртувустуң байдалы болганда бистерге шуптуу эргим, чугула турган. Ынаар Японияже бистерге Төрээн чуртуун дүтайын бижээн совет солуннар чедирип берген сагыгыр далайжылларга өөрүп четтиргенивисти илереткен бис.

Амгы-даа үеде, ырак черлерге чоруурга, эң ылаңгыя Соңгу чүкке, оон чаныың бүргет хүннеринде, орук-чиркити дүвүлүг хат, шуургаа, кылын хөртүк дүглапкавда — ыракузак Чүкоткага, экспедициягa азы ивижилериниң гурмаанга-даа чорааш, «Як»-биле, вертолётка-даа аккелген эргежок чугула бүгү-ле үүлдер, аъш-чем, ом-таң-биле, радиоприёмниктерниң батарейкаларыбиле кады «Правданы», «Известияны», «Комсомолканы» алырга дыка-ла өөрүнчүг болгулаар яйнк. Эртеиин-не бистиң солуннарны ажып көөрүвүс, журналдың эллчеглиг номерин алырывыс дээрге, боттарывыстың амыдыралывыстың кандыг-ла бир эскертинмес кезээ болу берген. Ол дугайын бодап кээрге, бистиң чурттуң ажыл-ишчи кижи бүрүзү, ол кайда-даа ажылдап турар болза, кайы-даа хире ырак-узак черде турза, солууну ажыдың көөр арганыт, ол ырак-узактан келген, типография будуу-биле чыттылып турар солуи дамчыштыр бүгү иитилелбиле, бистиң шуптувустуң улуг совет чурттувус-биле харылзаазын билип алаын дээш кандыг-даа белеи эвес байдалларда боттарывыдан хамаарыжыр бүгү үүлдерии кыдып турар бүгү кижилериниң ажыл-ижки кижи бүрүзүнге кайы хире чугула болган - хереглл деп чүвеии билип каар сеи.

(«Парлалга тарадылгазы» деп журналдан).

Эрзин суурнуң кудумчуларынга сумказында доддур солуннар. журналдар суккан почтачыга бо-ла ужуражы бээр бис... Ол район Советиниң депутады, районнуң харылзаа салбырынның ажылдакчыларының мурнакчыларының бирээзи Сумбаа Төмуровна Кулдуп-дур. Мурнакчы почтачы эрткен кварталдың планын 101 хуу күүсеткеи.

ТУРУКТА: мурнакчы почтачы, депутат, алыак коммунист Сумбаа Кулдуп чаңы адыкчыга солууну берип тур.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЛУИС КОРВАЛАННЫ ХОСТААР!

Чилиниң шериг хунтазы чаа кеминг херекти үүлгеткеи: чурттуң көскү күүвүе болгаш политиктиг ажылдакчызы, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны туткаш, шериг трибуналынга шилчидип берген. Оон-биле холбаштыр бистиң чурттуң хөй-нииты организациялары бүгү совет улустуң муиуудап Чилиде хоойлу-дүрүм барымдаалавас дүржок үүлгедиглерге болгаш тудуп хоруглаашкыннарга киленнеп, хорадаанын илередип, Луис Корваланны хостаарый, Чилиниң бүгү патриоттарын болгаш демократтарын истеп-сүрерии соксадырын негеп турар.

Комсомолчулар, бүгү совет ооллар болгаш кыстар, делегейнии демократтыг аныяктары эш Л. Корваланны делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииин көскү ажылдакчызы, Чилиниң ажылчы чоннарынын, аныяк салгакчыларынын эрге-ажыктарынын ёзулуг камгалакчызы, чуртка демократтыг эргелерин база хостагаларны, социал-экономиктиг таартылгаларны боттандырары дээш турыштуг демисеглп кылдыр билир деп, ВЛКСМ Төп Комитединиң медеглелинде чугаалап турар.

Чилиде демократтарны болгаш патриоттарны истеп-сүрүп турарында килеп-биле удуралмышаан, ВЛКСМ ТК Луис Корваланның амы-тынына халдаазын нетевишаан, Чилиде демократтарны камгалаар дээш шиитпирлиг көдүлүүрүнче делегейниң демократтыг болгаш депшилгелиг аныяктарын 32 миллион комсомолчуларын, бүгү совет аныяктарнын мурнуидан кыйгырып турар.

Луис Корваланның амы-тынына халдаазын ССРЭ-ниң Аныяктар организациязының комитеди болгаш ССРЭ-ниң Студентилер чөвүлели шиитпирлиг негеп, шериг хунтазының хаанныг үүлгедиишкиннерин бүүүү шаңпышаан. Чилиде ёзулуг патриоттарны камгалаар дээш үнүп бедидеринче делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң бүгү депшилгелиг организациялары кыйгырган.

«Совет кижилер, делегейнии бодунуң дыңнатканын ёзугаар алырга бээш, сентябрьның үүле сөөлгү хүнүнде бээш найысылага 84 кижини тудуп хоруглаан.

Бүгү чуртта улусчу чаңгыс эптиң сураглыг политиктиг болгаш күүвүе ажылдакчылары аглап тудары үргүлүлеп, оларны таныл тыпсын дээш, фототуруктарын солуннарга үргүлүү парлап, телевидениениң түскай дамчыдылгаларынга көргүзүп турар. Хунтаның дилеп турары Чилиниң социалистиг партиязының чингине секретары Карлос Альтамирано болза Венесуэлаяың элчин черинде чаштыныл турар дээр дугайында дамчыыр чугаанын пептерээии-биле холбаштыр венесуэла төлээлекчи ыядыг чугаанын шыя эвелин бадыткаан.

«Ньюсуик» журнал бодунуң корреспондентизиниң Сантьягодан шериг хунтазының кем-бүрүүлүг үүлгедиишкиннериниң дугайында репортажын «Сантьягода ханныг өлүрүкчү чорук» деп эгебиле парлаан. Чилиде террорлуг үүлгедиишкиннер деидии калбарган деп автор айтып турар. «Ок деттеи балыгларлыг түс-түс олген кижилерии, бодумнуң-на караам-биле көргеи мен. Оларның барык шуптузунуң баштарын чара шапкылап каан болгулаар. Оларның аразында херээженнер база бар» деп ол бижээн.

Оон дыңнааны-биле алырго, чамдык таварылгаларда өлген кижилериң мага-боттарын вертолёттарга чүдүрип почтачы эрткен кварталдың планын 101 хуу күүсеткеи.

ТУРУКТА: мурнакчы почтачы, депутат, алыак коммунист Сумбаа Кулдуп чаңы адыкчыга солууну берип тур.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

Шиитпирлиг буруудадыышкын

Чилиде ханныг үйээнии үндүрген шериг эрге-чагыргазының араатанзыг үүлгедиишкиннерии делегейниң улустары киленээшкии-биле буруудадып турар.

Делегейниң хөй-нииты Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны түдүн хоруглаанынга шиитпирлии-биле удурзанып, оиу доп-дораан хостаи үндүрерии негеп турарлар.

ПРАГА. Профсоюзилерииң Бүгү-делегей Федерациязы Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны түдүп хоруглаанынга удурланышкынны илереткеи медеглелди парлаавын ЧТК агентилел дыңнаткан.

Чилиниң дешпилгелиг ажылдакчыларынга удур үүлгедиишкиннерии буруудадып, кижилиг болгаш шынныг чоруктуң норма-чижектерии үретдээр резиксыглыг болгаш терроргут чоруктарга удур ходелирииче ук медеглел делегейниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырып турар.

Студентилериин Делегей эвилелиниң секретарвадыиың медеглелии ЧТК агентилел таратkан. Ында Чилиниң фашистиг хунтазының кылып турар аратанзыг үүлгедиишкиннер кылыр политикажынга шиитпирлиг удурланышкынын илереткеи.

Л. Корваланны шиитпирлиибиле камгалап, фашистиг терроруу соксадырын болгаш политиктиг бүгү хоруглаттырганнарны хостаарын негээрии тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демисеглдиң принциптериие шынчы бүгү студентилерии Студентилериин Бүгү-делегей Эвилелиниң Секретариадыиың кыйгырган.

ХЕЛЬСИНКИ. Чили-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы «Чилиниң улустары-биле эп-сеткил каттыштырарының шиикчээшкиниин бүгү делегейге доп-дораан калбартыр дугайында декларациияны» болгаш «Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын чоруктар талазы-биле сүмелерии» хүлээп алган.

Ол конференция КНО-иуң Кол Ассамблеязының Чингине секретары Курт Вальдхаймын адыига болгаш КНОиуң кижиниң эрге-шөлээзиниң талазы-биле комиссиязынга телеграмма чоруткаш, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланның амы-тынын камгалап, хостаарынын дүрген хемчеглерии алырыиче оларны кыйгырган.

БЕРЛИН. Чилиде шериг эрге-чагыргазының үүлгедиишкиннерии соксадырын, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны болгаш кара-бажыңнадып, хоруглаттырган бүгү патриоттарны хостаарын Германиияның либераль-демократтыг партиязының Төп баштаар чери шиитпирлии-биле деткээн.

Чили коммунистериин удуртукчузу Л. Корваланны таажылаар деп турарында демократтыг болукке кирип турар ёске-даа партиялар болгаи массалыг организациялар — Германиияның Национал-демократтыг болгаш Демократтыг тараачыи партиялары хостуг немец аныяктар эвилели болгаш ГДР-иің Национал фронтузуиуң Национал чөвүлели база-ла удурланышкынның медеглелдерии кыллгылаал.

ЛОНДОН. Чили улустуң шериг хунтазынга удур демисеглии деткиирии илередириниң ноябрь 4-те болур национал чыскаалынга идепкейлиг киржиринче Великобританиялың ажылчы чоннарын Англиияның «Чили-биле эп-сеткил каттыштырарының комитеди» кыйгырган.

Лондоиуң тудугжуларын Чили-биле дипломаттыг харылзаанны соксадырын болгаи оон-биле кандыг-даа садыг-экономиктиг харылзааларын үзериң англи премьер-министрдеп иегээн.

Чилиде политиктиг үзел-бодаллары дээш хоруглаттырган бүгү кижилерии хостаарын болгаш өлүрүкчү ёраатанзыг үүлгедиишкиннерии соксадырын, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны болгаш кара-бажыңнадып, хоруглаттырган бүгү патриоттарны хостаарын Германиияның либераль-демократтыг партиязының Төп баштаар чери шиитпирлии-биле деткээн. Чили патриоттар-биле Делегейниң улустарының эпсеткил каттыштырылгазының эргежок чугулазын күүсконнуң медеглелиидe айтып түрар.

Чилиде ханныг үүлгедиишкиннер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сантьягодан кээп турар медээлерии ёзугаар алырга шериг эрге-чагыргазы чили патриоттарга удур ханныг үүлгедиишкиннерии үргүлүүлевиттаан. Найысылада болгаш чүрттүң өске-даа хоорайларында массалыг истеп сүрүшкүнер, туудуп хоруглаашкыннар үүгсоксаал чок бооп турар. Шериг эрге-чагыргалары бичиилө каразаан кижилерии карабажыңнап турар. Хунтаның

Барыын Африкада чаа күүүне

● ГВИНЕЯ (БИСАУ) РЕСПУБЛИКАНЫ ЧАРЛААН
● НАЦИОНАЛ ХУРАЛДЫҢ ДЕПУТАТТАРЫ КОНСТИТУЦИЯНЫ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН.
● КҮҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИН БОЛГАШ КҮҮНЕ КОМИССАРЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛИН ТУРГУСКАН.

Гвинеяның (Бисау) хостагган районнарының чөөн талакы фронтузунда Мадина-Бое секторга Гвинея (Бисау) Республиканың тургустунганын чарлаар дээш демисежип турар улустуң төлээлекчилери—эрткен чылын сонгуттурган Национал Улусчу хуралдың депутаттары чоокта чаа чыылган.

Гвинеяның болгаш Ногаан Мыс ортулуктарның хамаарышпас чоруунун Африка партиязының (ПАИГК) Национал улусчу хуралдың доктаамал даргазынга сонгуттурган секретары Нино Виейра сонгу талакы фронт секторунуң шериг политкомиссары эш Лусио Соареске Гвинея (Бисау) күүнеии чарлаар ёзугаында декларацияа төленилелин номчууру-биле сес берген. «Чонның бот-эргелиг тура-соруун илереткишаан. Национал улусчу хурал 1973 чылдың сентябрь 24-те Мадина-Бое районунга чыылгаш. Гвинея (Бисау) күүнеии байырлалдыы-биле чарлады» деп ханы утказыг сөстер дажок ыржымналган байдалда чангылаып унген.

Оон соонда чүрттүң чаа конституциязын депутаттар бадылаан. «Гвинея (Бисау) болза, бүрүн хостагга дээш, Гвинеяның (Бисау) болгаш Ногаан Мыс ортулуктарның чангыс эви дээш, бодунуң улузунуң социал депшилгези дээш демисежип бот-эргелиг, демократтыг, антиколониалистиг болганы антиимпериалистиг күүне болур» — деп, ол конституцияда чугаалаан.

Түннелиниде конституциияның негелделериие дүүштүр күүне эрге-чагыргазының органнарын: Национал улусчу хуралдың сессияларының аразындагы чеже хоойлуүдүүлүү эрге-чагыргаиы боттандырар хулээлелиг Күүне чөвүлелии, база чүрттүң чазаан — Күүне комиссарларының чөвүлелин сонгаан. Күүне чөвүлелиниң дагазынга Луис Кабралды сонгаан.

ПАИГК-ниң секретарьларының бирээзи—Франсиско Мендести баштадыр Күүне комиссарларының чөвүлелиниң кежигүннерин хурал чангыс эп-сеткилдиг бадылаан.

ПАИГК-ниң тургузукчузу болгаш бирги чингине секретары — Амилкар Кабралдың төрүттүнген хуну — сентябрь 12-ни национал байырлал хуну, а Амилкар Кабралды нацилиның үндезилекчизи кылыр санаар дугайында шиитпирии хурал президиумунуң сачалын бүүгаар депутаттар хулээп алган.

ПАИГК-ниң чингине секретары Аристидес Перейраның кылган түңнел чугаазының соонда Гвинеяның (Бисау) доктаамал армиязының революстуг чепсектиг күштериниң парады болган. автоматчыларның, миномётчуларның, мина салыкчыларының, далайжыларның, артиллеристериин кезектери, болук ракетчиктер болгаш бронетанк кезектериниң бирээзи аиаа киримткеи.

Амилкар Кабрал болгаш оон сурукчулары ПАИГК-ти тургускан 1956 чылдан бээр он чеди чыл эрткен. Ынчангаш Мадина-Боеге амгы байырлалдар — Амилкар Кабралдың болгаш оон чангыс ааи болдыгларының чайгылыш чок барымдаалаи турган политиктиг шугумунуң шыныышыың толаргай хереченил-дир. Бо партияны улуткаарын кымыткаш, бо чылдың январь 20-де португал колонизаторлар хөлеи алган олурукчуларнын холубиле Амилкар Кабралды хорадап езу-биле олургеннер. ПАИГК бодунуң удуртукчузун чидирээ-даа турж шыдаан болгаш колонизаторларга удур чаа-чаа тиилелгелерии чедип албышаап, партияның политикалын амыдырала боттандырып ургулчулээн,

Гвинея (Бисау) Республиканың тургустунганы ол африка улустуң хамаарышпас чорук дээш тулчуушкуннарының эп кол уе-чазаларының бирээзиниң доозулганы болуп турар. Совет кижилер Гвинеяның (Бисау) улузунуң талазынга кезээде туржуп, анаа бүгү талалыг дузаламчыны болгаш деткимчеия көргүзүп келген. Ынчангаш Гвинеяның (Бисау) улузунга күүнени чарлаан ол байырлалдыг үезе Совет Эвилелиниң болгаш оон Коммунистиг партиязының адынга өөрүп четтиргеиииң сестери хүралдың индиринде ,чангыланып турганы тапаарыла эвес.

О. ИГНАТЬЕВ.
Гвинея (Бисау).

МАТЕМАТИКТЕРНИҢ ТӨРҮТТҮНҮП ТУРАРЫ

Физика-математиканың түскай школа-интернады (ФМШ) Москва университеди-биле кожа туруп турар. Кожа турары таварылга эвес. Ол школаның үндезилекчилери — МКУ-нуң эртемденнери. Олар уругларның математиканга бүлүг хандыкшылы он дөрт — он беш харлыында. тодаргайлаарга олар чедиги-сески класска өөренип турда илереп кээп болуп деп санап турадлар.

Физика-математика школа-интернадында (ФМШ-да) чүрттүп аңгы-аңгы булуңнарындан келген уруглар өөренип турар. Аңаа школалардан ооң ылгалы чүл дээрге, ында түгле үстүкү 9-ку болгаш 10-гу классталар бар. Өөреникчи оолдар, уруглар школа-биле кожа интернаттың таарымчалыг өөредилеринде чүрттап турар. Олар күрүнеңиң бүрүк хандырылгазында. ФМШ-ның программазы аңаа школаларныы-биле демей. Бышкан билигнин аттестады база ынчыг. ФМШ чүгле математика биле физика билиглерин кончуг хандыр өөредип турар.

Чүрттүп бүгү областарынга час бүрүүнделе школачылар ортузунга математика олимпиадалары эртирери чанчыл апарган. Ындыг маргылдаалар болган санында-ла Москва университединиң, толээлекчилери ынаар баар дээш аажок далажырлар. Олар күзээн кижи бүгүдезинге ФМШ-же киреринин бижимел экзаменин туттурар.

Ооң соонда аас-биле экзамен эгелээр. ол колдуунда беседага демейлежир. Математикага сонуургалдыг өөреникчилерни шак ынчаар шилип ап турар. Оларны соолунде чайгы белетел школазынче ай хүүсаалыг чалаар, ол школа Москва чоогунун чараш чүрүмалдыг черинде турүп турар. Кичээлдер эгелээже чедир—зарядка былыр. эштир, а кичээлдерден хостуг хүннеринде—хемелээр, походтаар. хол болгаш бүт бөмбүү ойнаар. Ындыг чүүлдер аңаа пионер лагеринде база бар-ла болгай. Ынчалза-даа бистин эң улуг математиктеривистин. сураглыг профессорларывыстың бирээзи академик Андрей Колмогоровтуң лекцияларын ынаажы, университеттин студентилериниң болгаш аспирантыларының удуртулгазы-биле бодалгалар бодаары чүгле аңаа болдунуп болур. Соолуредир ыяштар хөлегезинге азы бодунуң майгынынга кээп дужаар ужурлуг задеттар безин коргунчуг эвес.

Адак соолунде, үр-ле манап келгени сентябрьның бирде ФМШ-га кичээлдер эгелээр. Аңаа оолдар, уруглар школага ыяап-ла өөренир программадап аңгыда дээди математиканың биилгери-биле, амгы математика болгаш физика теориялары-биле, ёзулуг дириг эртеминиң идеялары болгаш айтырыглары-биле таныжар. «Математика логиказы» болгаш «Хамаарыштырылга теориязы», «Радиоэлектроника» болгаш «Таварылгалар» теориязы» — дүш соолунде өөренир дээш «шилип алган» түскай өөредилгези-дир. Ону МКУ-нуң студентилери биле аспирантылары эрттирип турар, оларның хөй кезии ФМШ-ның доозукчулары. Кол кичээлдерни организастаг турары база ортумак школала ышкаш эвес: лекциялар болгаш бөлүктер аайы-биле кичээлдер, улдунар орнунга чартык чыл семестрлери болгаш семестрлер төнчүзүнде зачёттар. Бүгү-ле чүвелер университетте ышкаш. Дыштанылгалар белин студентилерни-биле денге эгелээр...

Белоруссиядан келген Саша Звонкин келип уелеги баштайгы ийи чүс математиктерниң бирээзи кылдыр школага кээп киргеи. «Кижи дораан минниң келе албас аңаар шак ындыг болуушкуннарның казыргызы бисти бөөлдеп турүп берген... Амыр-дыш чок, ургулчу өскерлиг турар байдалнити күзел-соруктар, чаа-чал. аңаа эвес кижилер-биле ужуражыышкынар — ол бүгү чүүлдер угаан-бодалга чүгүдээ херек чемиштн берип, сагынмайн чораанны амгежок хөй айтырыгларны тывылдырып келир... Боду болуп башкартынары болгаш чаа чүүлдер, аңаа эвес байдалдар бистин сайзыралывысты чүүлеп-даа артык бүрүтгаарлаткан...» — деп. ол сактып чугаалаан. Саша ам университеттин аспирантызы апарган. бодунуп ол школазында башкылап турар. ФМШ-ның өөреникчилери чүгле физика, математика эртемнери-биле кызыгаарлаттынмас. Олар найысылалдың музейлерин. театрларын, концерт залдарын көрүп. Третьяковтарның чуруктар галереязының эрттирип турары орус уран чүүл кичээлдеринге ийи чыл дургузунда барып турар.

Бир катап академик Колмогоров чаа келген болук өөреникчилерни бодунуң чайлааңга чалап эткарган. Аңаа барган оолдар, уруглар математика дугайында чугаалажыр дээш боор дей бодааннар. Херек кырында ындыг эвес болган. Хөгжүм. чуруглга, архитектура дугайында чугаалашкан. Бо талазы-биле оларның билии шоолуг эвес болган, ынчангаш дыка эпчоксунганнар.

Школачыларның походтарында Андрей Колмогоров каш-даа катап киришкен, чадаг-даа, лыжалыг-даа чораан, оруккa өөреникчилер Москва чоогунун сонуурганчыг черлеринин дугайында дыка хөй чүүлдерни академиктен биилип алган. Бир катап ол математикага хамаарышпас конгүс өске темага, Микельанджело дугайында лекция помчуур дээш школага чедип келген. Школачыларга классиктиг хөгжүм бижээн фонотеканы Колмогоров белек кылдыр эккеп берген.

ФМШ-ның ажыттынган хүнүнден бээр ону мун ийи чүс ажыг кижи доозкан. Оларның төзан беш хүүзү институттарже өөренип кирген.

Чоокта чаа эртем делегейинге солун медээ тарай берген: Гильберттиң онгу айтырыы шинтпирлеттинген. Сураглыг эртемден бистиң чүс чылывыстың эгезинде кол-кол айтырыгларны тургускан, оларны чээрби вектин математиктерни шинтпирлээр ужурлуг. Ооң бээр ол айтырыгларның кайы-бирээзин шинтпирлээни эртемге онза болуушкун болуп турар. Дыка хөй улуг математиктерниң чадажып ааспы ооңгу айтырыгны чээрби ийи харлыг аспирант. ам эртемнер кандидады Юрий Матиясевич — ФМШ-ның доозукчузу шинтпирлеп шыдаан. Юрийниң адын бүгү делегейниң математиктериниң араазынга сураг-жыткан ол ажыдыышкынның мурнунда-ла ооң математика логиказының талазы-биле кылган ажылынын түңнелдеринин дугайында бүгү делегей конгрезинге илеткен турган. Ол ажылындан кандидат диссертациязы бижээш. ону аспирантурага өөренип кирген баштайгы чылында-ла Матиясевич камгалап алган.

...Кежээ дыка орайга чедир школа-интернаттың оттары өшпес. Бир кижи солун бодалгадан адырылбастаар. оскези Лемин салдыкпастап номчуур. база бирээзи аал-оранын-даа сакты бээр таварылгалар тургулаар. Ол улуг болган таарымчалыг бажында амгелир үеним Ландауду аазы Колмогорову бир-ле онза үнелиг чүүлду бодап олурар боорун кым билир боор...

Лев КОКИН.
(ПМА).

Культура болуушкуннарындан

Сонуургалдың демдээ

Тывanың күрүне филармониязының, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи — Күжүгет Хензиг-ооллга удуртkан цирк болгаш астрада болуу Бай-Хаак суурга солун оюн көргүскен. Оларның сывырындак демир кырынга янзы-бүрү көргүүлгерни көргүскенин улуу-биле сонуургалывыс. Ол ышкаш ыраажы М. Мерген-Херел ырлай бээрге, зал ишти ышпын-на баар болгаш кажан ырлап төндүрери билек диңмиттиг адыш часказшкыннары катап-катап ырларынче чалап турду. Оюн ангыда Хертек Аракчаанын клоун оюнары дыка солун болгаш каттырынчыг болганын демдеглевес арга чок.

Т. ШОЙДАК.

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ

Кызылдың уран чүүл училищезинин доозукчу куретарының сургуулдарын өөренип алган билиин практикага быжыглаары-биле Улуг-Хем болгаш Каа-Хем районнарже чоруткан.

Улуг-Хем районда келген сургуулдар районнуң клубтарының ажылы-биле танышкын, методика болгаш дерилге ажылынга кежээлерни, оюннарны эртирериңге улуг дузаны чедирип турарлар.

Ак-Туругнуң, Арыг-Бажының, Торгалыгның көдээ клубтарының ажылында болгаш каастагазында чаа чүүлдер биске өөредиглиг болган. Сургуулдар Чаа-Хөлдүң, Кызыл-Дагның клубтарының ажылын экижидеринге дузаны чедирген. Ол ышкаш агитбригазаны организастап, хову турлагларынга концертерни көргүзүп, лекция, беседаларны чоруткулаан. Сургуулдарның училищеге алган билиг. мергежили солун концерттерни белеткеп көргүзеринге үндезин болган. Галина Мунзуктуң танцылаарын, Аля Яндаанын уран номчулгазын, Раиса Мидирей биле Кара Саттың ырлаарын, Василий Донгак биле Болат Хомушкунуң баянга ойнаарын көрүкчүлер сонуургап хүлээп алганнар.

Сургуулдар удавас Кызылга чанып келгеш практиказын түннеп. культура бажыннарының, клубтарның, агитбригадаларның ажылын канчаар башкарарын уламчылап өөрениирлер.

Б. ХОМУШКУ.

ДЕТКИП ТУР МЕН

Тыва дыл шалкын сайзыран, ооң амыдырал-чурттагга ажыглалы калбарын, эртемнің болгаш чечен чогаалдың дылы апарган чүве төлээде, ону школаның түгле сес классынга чедир эвес, а тос-он класстарга өөренирин уламчылаар кылдыр өөредилге планында болгаш программазында кииргени кончуг өөрүнчүг.

Чаа өөредилге чылында тыва литератураны үстүкү класстарга башкылап эгелээл. Ынчалза-даа дүскай өөредилге ному чокта, башкыга-даа, өөреникчилерге-даа берге болуру кымга-даа билдингир болгу дег. Ынчангаш өөредилге ному азалдатнайн үндүрери республиканың Чырыдыышкын министерствозундан болгаш ном үндүрер черден негеттинин турар. Кандыг-даа чүүлге эгелээри черле берге, ынчангаш тыва дылды болгаш литератураны улам ханы өөредиринче утланыышкын моонда ынай күштелир дээрзинге идегээр мен.

Б. БОЛАТ-ООЛ.
башкы институдунуң студентизи.

Чаагай чаңчыл апарган

Чүрттүп сураглыг ыраажыларының, музыкантыларының концерттери Кызылдың уран чүүл училищезинге болга болуу бээр чанчылдыг.

Эрткен өөредилге чылында безин РСФСР-ниң алдарлыг артизи, скрипач Валентин Жуктуң, пианист Александр Бондурянскийниң ыраажы Архипованың чогаадыкчы концерттери училищеге белик деңнелге арткен.

Чаа өөредилге чылы эгелээни-биле холбаштыр. музыка уран-чүүлүнүң мастерлери база катап сургуулдарга боттарының уран талантызын бараалгадып эгелээн. Чоокта чаа училищеге делегейниң скрипачылар конкурузунуң лауреады Халита Ахтямова-биле солун ужуражылга болган.

Ол сургуулдарга скрипка деп хогжум херекселинин канчаар тыпып келгенин, канчаар ойнаарының дугайында солун беседаны кылган. Беседа соонда Халита Ахтямова конкурска ойнааны элээн каш чогаалдарны сургуулдарга күүседип берген. Эң ылаңгыя сураглыг итальян композитор Виталлиниң «Чаконна» деп танцы лянынга бижээн чогаалын кайтамчык-ла ойнап күүсеткен.

Концерттиң төнчүзүнде Моцарттың 5,9,18 дугаар венгр танцыларын база Татар улустуң баштак танцызын Халита Ахтямова дыка онза ойнап күүсеткен.

Н. ШОЙДАА.

АЪШ-ЧЕМ ДӨЛГЕЛГЕЗИ

Столоваялар болгаш рестораннар трезиниң шугумунда хөй-ниитиниң чемненилгезинде хөй коллективтер ажылдап турар. Чоннуң аъш-чем талазы-биле хандырылгазын үлегерлиг организастаар дээш, бүгү күжүн үндүруп кызымаа-биле ажылдап турар мурнакчылар ында хөй.

Оларның чонга бараан болдуруп турар аъш-чем чүүлдерин кымнар, канчаар бүдүрүп турарын көөрү база солун болур. Ынчангаш чоокта чаа Кызылда хөгжүм-шии театрының бажыңынга кондитер кылыгларның делгелгезин организастаан.

Делгелге уран сиилилге хевири-биле чараштыр угулзалап каан торттарны, янзы-бүрү хевириниң болгаш чаагай амданыг пирожноелерни, боова-бооргактыг, өскедаа кондитер кылыгларны чонга сонуургатkан. Аңаа барган кижилер ол чүүлдерни аңаа-ла садып ап база болур турган.

Кондитер кылыгларның бо делгелгезинге республика найысылалындан хөй кижилер барган болгаш ону улуу-биле сонуургаан. Делгелгени чоннуң көрүп турарының үезинде хөй-хөй көрүкчүлер ол аъш-чем чүүлдерин кылган кижилерниң ажылынга кайы хире ынаң, мергежилдиг болуп турарын чугаалажып чоруп тургулаан.

Тоску беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылында бистиң чуртта калбарган Бүгү-эвилеп социалистиг чарыжынга киришпишаан, хөй-ниитиниң чемненилгезинде бараан болуп турар ажыл-ишчилер төлептиг салыышкынын киирер дээш. бүгү чүүлдерни кылырлар.

ЧУРУКТА: аъш-чем делгелгезиниң бир булуңу.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШУУТ ХАГДЫНГАН

Чөөп-Хемчиктеғ «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Баян-Тала суурда даштан кылган чаа чурттар-бажың ажыглалга киргип турда, аңаа чон аажок өөрээн, ындыг болур ужурлуг-даа. Бир эвес шын ажыглаай, эки өөлеп хайгаараан болза, ол магалыг орап-сава амгызы ышкаш чаржынчыг байдалга турбас ийик.

Ооң иштики кандыг-даа септелгези кылдынмаан: ханаларында чаткан малгажы каап дүшкүлээп, бустанар өрээлде сандайлар уреликтер, ишкер котёлу солуттунмаан хевээр, ол ам соолгу үш айларда шуут хагдынган.

О. САЙЫН.

КЫМНАР КАЯА ОЙНААРЫЛ?

Делегейпин шыдыраа федерациязының (ФИДЕ) 44 конгрези делегейниң шыдыраа чемпионуу-биле ойнаар ойнакчыгны илередириниң сес кижи аразынга болур оюннарын болгаш чурттарын тодараткан. Ол ёзугаар Л. Полугаевский биле А. Карпов ийи ССРЭ-ге, Т. Петросян биле Л. Портиш—Испанияга, Э. Мекинг биле В. Корчной—АКШ-ка, Б. Спасский биле Р. Бирн—Нүзүрте-Рикога ойнаар. Ол салыглар 1974 чылдың январь 10-дан 15-ке чедир болур.

Ол-ла конгресске делегей гроссмейстери аттарны үш совет шыдыраачыларга—Ю. Балашовка, В. Савонга болгаш Г. Кузьминге тывыскан. Чедиг совет шыдыраачыларга делегей мастери аттарны тывыскан.

1974 чылда херээжен шыдыраачылар олимпиадазы Колумбияга, студентилер чемпионады Англияның Тиссайд хоорайга болгаш элээди шыдыраачыларның делегей маргылдазы Филиппинига болуп эртер дээрзин ол конгресске шийтпирлээн.

(СЭТА).

телевидение

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Өнүүр телекоргүүт. Школачыларга. «Шиповерлер марштаа». 14.15—Литературага беседалар. Вячеслав Шишков. 15.10—«Москваның концерт залдары-биле». 16.00—«Эрткен чылдарның кинолары». «Жужуканың онтүзү». Уран-чечен фильм. 17.20—Баскетбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. (Эр улустар). ССРЭ—Румыния. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Кижи болгаш хоөйлуу». Дамчыдылга. 19.05—Телемедээлер. 19.15—Чарлалдар, реклама. 19.20—«Бай дээрги херээжен чанынга». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.55—«Волгоград область чуртка плеткен тур». 21.45—«Эш ыр». 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—24.45—Футбол талазы-биле УЕФА-ның кубогу. «Славия» (София) — «Динамо» (Тбилиси).

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеи аязыр, даглыг районнарга бичо хар чаар. Барыын чүк усланышкынның хаттың дүргени секундада 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 2—6 градус соок, артканнарында 2—6 градус чылыг болур. Кызылга агаарның температуразы 4—6 градус чылыг болур.

Редакторнуң орлакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ат мунган баш чок кижи» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Турк агының чагыы» 15.00, 18.40, «Кабриола» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шкил республика» 14.30, 16.30, «Өлүг селоо» (2 сериязы катай) 18.20, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.20, «Скрипкалың эзи келгени» 11.00, 12.40, «Дидим Мяхай» 14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«РОМАНТИКТЕР»

Кызылдың телестудиязының «Саян кырында кежээ» дээн литература-музыкалыг телеальманагының ээлчеглиг дамчыдылгазынга Сарыг-Септиң «Романтиктер» деп агитацияган түүл бригадазы ооң коргуузун чораан. Концертчилерниң программазының коргуузулери кыска-даа болза, идейлиг утка-шынары бедик. Тараажы ишчилерге, хүннүң маадырлары — шалыпчыларга аян туткан ырлар, кожамыктар, чугаалажыглар, чалгаааларны сойгаларан ойнаракчылар коргуузулери ында киргеи.

Бригадзының ээзээ — ёзулуг культуро ажылдакчызы түскай эртеминг талантыллыг аныяктар. Кол-ла чүүл— олар боттарының языг күзелиг хайгыын, хойгу бараан болганы.

Оларның чамдыктары бодур: Культура бажыңының директору, агитбригаданың удуртукчузу Виктор Харченко, ыраажы Зоя Бакалова, улуг методист Александр Самойленко. Александр биле Виктор беш чыл мурнуда Кемерово хоорайның культура-тырыдыышкын техникумун доозкай, Тывада кээп ажылдай бергеннер. Ындыыгыт ыраажы Зоя Бакалова Кавказиниң библиотека техникумун доозкан, ам библиотекада ажылдап турар.

Культура бажыңының коллективи республикада эки ажылдыгларның бирээзи.

Д. АНАЙ-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ТОРГАЛЫГНЫҢ БОЙДУЗУНЧЕ

Бойдустуг камгалаарын улам ыңай экижидер болгаш бойдус курлавырын чон ажыглаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин докгаалында бойдустуң байлаан камгалаар болгаш ковудедири чонниң амыдыралының чарылбас кезээ, ону камгалаары кижи бүрүзүнүң херээ дээрзин айыткан болгай.

«Торгалыг» совхозтуң девискээри — аърга-ыяш болгаш кат-чимис-биле өөүр район-да эң-не байлак чер. Ындыг болза-даа ооң ажаазда хайгаралыыче кошкак кичээнгей салып турар. Кажан кат, тоорук быжып келген үеде Торгалыгның улуг, бичe кижилери каттаар тооруктаар дээш чоруптар. Ол баргаш катты таштыг чыып аарып бодавас, кайы хамаан чок чаза базып, сыптарын сып, үргедеп каптар. Оон түңнелинде кат бир чылын үнер, эске чылын үнмес боор тур. Элээн каш чыл мурнунда Өөүр райпозу Горькийниң редакторлап турганы «Летопись» деп журналга парлаттынган.

...Вячеслав Шишков 1873 чылда Тверь губерниязының Бежецк хоорайга бай эвес садыгжы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Хоорай училищезинге өөренип тургаш, номнар номчуурунче сунцугуп, боду чогаадырын безин оралдажып турган. Оон ачазының садыы чоорту ядарап. баксыраан. Өөредилгезин уламчылаар дээш, Шишков бодунуп сонуургалын ара каггаш, техниктиг училищеге кирип алган. Чүге дээрге оон өөреникчилеринге стипендиа бээр турган. Училищени доозкаш, ол Сибирьже чорупкан болгаш Томскиниң орук харылаа округунга ажылдай берген.

Шишков чээрби чыл дургузунда Сибирьниң хемнерин болгаш кургаг чер оруктарын шинчилеп келген.

Ол Енисей, Иртыш, Обь, Лена, Бий, Катунь, Чулым, Ангара хемнерни эргип, кезип, хемчээп, түскай карталарга чурутулаан. Революция мурнундага-ла ооң тургускан телевилелиң ёзугаар соолунде, совет эрге-чагырганың үезинде, Бийск хоорайдан Моол-биле кызыгаарга чедир Чуйскиниң чалаатыг оруун кылган.

Октябрьның Улуг революциязының соолунде Шишков шуут-ла чогаал ажылынче шилчээн. Ол бедик тура-соруктбиле, кызымак ажылдап турган. Ооң очерктери болгаш чүүлдери солуннарга удаа-дараа коступ эгелээн.

Москваның «Земля и фабрика» деп ном үндүрер чери Шишковтуң Сибирь темазынга бижээн рассказтарын болгаш тоожуларын ийи ном кылдыр, а хамааты дайын дугайында тоожуларын, хайгаарал чок артkан бичии уругларның амыдыралын, күш-ажыл колонияларында оларны эде кижилидип турарын чураан «Улчумалдар» деп чогаалын болгаш өскелерни-даа база дөрт ном кылдыр үндүрген. «Угрюм-Хем» деп сураглыг романын чогаалчы 12 чыл иштинде бижип келген.

Ол роман чурттуп чечен чогаалынга улуг болуушкун болган. Чогаадыкчы аргалаарының тодаргайы-биле, ында чураан маадырларның ажылчацын онзаланчак болгаш чаа кылдыр плереткени биле, сюжеттиг тургузуу болгаш дылдомаа-биле, революция мурнундагы Сибирьни ханы көргүскени-биле ол роман делегейниң чечен чогаалынга көскү черни эзлээн.

Дон казаа Емельян Пугачевтуң башталгазы-биле кыптып үнген тараачын дайынының эгелээн хүнүнден бээр бо чылын ийи чүс чыл болур. Шагда-ла эрткен үениң ол болуушкуннарын чогаалчы «Емельян Пугачев» деп бодунуң база бир улуг чогаалынга бедик уран-чечен мергежил-биле, төөгү талазы-биле ыяш кылыр чуруп ыыдаан. Улустуң амыдыралын эки билир, состуң кайгамчыктыг чурукчузу Вячеслав Шишков Россияның дарлаткан улустарының арт дет хөрлээлээн үйээнин чечен состуң күжү-биле четче, тода көргүскен. Романда чуруп бижээн кижилер-ле андерик: И Фридрих, III Петр, II Екатерина болгаш оларның дужуметтери база териг чанчыннарыла, Емельян Пугачев, ооң эң чоок эш-өөрү болгаш янзы-бүрү нацияларның, улустарның он-он төлээлекчилери-дир ында кирип турар. Чүгле Пугачевтуң дарлакчыларга улур үйээнинин эвес, харын ындыг хевирлиг бүгүзле социал үскүлежишкинниринин алыс үндезинерин чогаалчы бодунуң помунга ажыдып ыыдаан.

Фашистиг Германия-биле дайынның чылдарында Шишков бүзээлеткен Ленинградка, ооң соонда Москвага «Емельян Пугачёвтуң» бижиирин уламчылап, солуннарга, радиога, госпитальдарга бодунуң чүүлдерин, рассказтарын парладып, дамчыдып, номчуп турган.

Алдарлыг чогаалчының литературага ады-дузазын болгаш хөй-ниитин ажыл-чорудулгазын совет күрүне төлептинбиле үнелээн. Ол бодунуң 70 харлаан хүнүнде Төрээн чурттуң дээди хавыязы—Ленин ордени-биле наградаткан. «Емельян Пугачёв» деп романы дээш, Шишковка ССРЭ-ниң Күрүне панналын тывыскан.

Николай ЕСЕЛЕВ.
(ПМА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНПАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, коөзө ажылгый килдизинин 21-47, үлегүүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информадия база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 23-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2308.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко 1). ГС—01394.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (9304) | Четверг, 1973 чыл, октябрь 4 | 1925 чылдан үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

80 мун тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванын тараажыларынын алдарлыг хүлээлгези

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 61.222 тонна тарааны саткан, ол болза планның 75,6 хуузу-дур, районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	План тонна-биле	Дужаатаны тонна-биле	Хуузу
Кызыл х/с	1890	3148	166,6
Бии-Хем	7960	11530	144,8
Каа-Хем	19920	18092	90,8
Танды	39850	21470	54,3
Улуг-Хем	5810	2364	40,7
Чөөн-Хемчик	5130	3700	72,1
Бай-Тайга	130	188	144,6
Барыын-Хемчик	600	691	115,2
1972 чылдың бо үезинде турганы	78000	96162	123,3

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-ДАМЫР КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту совет аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң чепсээ кылдыр санап турар. Ол аныяк кижилерниң кадыын быжыглап, найыралга, бот-боттарынга дузалажырынга, туруштуг, күш-ажылчы, чуруумуг чоруукка кижизидер, билиглериң чедиишкиниг шиңээдил алырынга дузалаар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыжының алдыгы сессиязы школачыларның күш-дамыр кижизидилгезин күрүне ужур-дузалыг чугула черек деп демдеглээн. Школада күш-дамыр кижизидилгезиниң ажылын канчаар тургускан болдур, оон ургуларның кадыкшылы, чедиишкиниг өөредилгези база хамаарыжыр.

Бистиң чуртувуста күш-культура шимчешкиниң тыл келген тудум-на калбарып орар. Оон-биле кады өөренекчилерниң ортузунда спорт ажылының деңнели бедээи.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкы министерствозу, комсомол, күш-культура органнары школачыларның күш-дамыр кижизидилгезин экижидиринге угланган чамдык хемчегларни сөөлүү чылдарда алган. Кичээлдер болгаш класстан дашкаар спорт ажылдарын чорударынга таарымчалыг залдар, футболдуң, баскетболдуң, волейболдуң шөлдери болгаш өске-даа дериг-херекселдер школаларда, мурнумузунга бодаарга, бар болу берген. Өөренекчилерниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидиринге ол улуг салдарны чедирип турар. Кызылдың № 11, Ак-Довуракты орутумак, Чадаананың № 1, Хову-Аксының орутумак школаларында болгаш өскелерде-даа спорт шөлдери эки дериттинген, дериг-херекселдер бар. Оон улаштындан бо черлерде кичээлдер негелдеге ам-даа четпес. класстан дашкаар ажылдарда өөренекчилер калбаа-биле киржип турар. Үстүнде адаан школалардан республика маргылдааларынга, спартакиадаларынга киржип келген аныяк спортчуларның көргүзүглери эки болуп турары таварылга эвес.

Ындыг болза-даа бистин республиканың школаларынын хөй нуруузунда залдар чок, эки дериттинген спорт шөлдери эвээш, дериг-херекселдер чедиишпейн турар. Күш-дамыр кижизидилгезиниң деңнелин бедидеринге ол шаптыктап келген. Тес-Хем районнуң школаларында чангыс-даа спорт залы чок. Анаа кышкы үеде кичээлдер, классган дашкаар ажылдар эрттирери берге. Кайы-даа школа спорт шөлүн бодунуң болгаш шефтеп турар коллективтериниң күжү-биле дерип ап болур аргалыг. Ынчалза-даа ону кылыр хемчегларни албайн турары четпес.

Школалар чылдын-на чугула херектиг спорт дериг-херекселдериниң чагыгларын хамаарышкан райполарынга киирип турар. Ону садып алыр акша-хөреңги четчира-биле бар. Ындыг турбуже ону хандырбайн келген. Бо талазы-биле республиканың баштаар черинин удуртукчулары чогуур хемчегни алыр ужурлуг.

Өөренекчилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң чедиишкиниг болуру школаның башкылар коллективинден, хамыктың мурнунда күш-культура башкызының биллиг, мергежинден, организакчы ажылындан улуу-биле хамаарыжыр. Республиканың школаларының хөй нуруузу дээди болгаш орта эрте-миг күш-культура башкылары-биле хандыртынган. Ынчалза-даа тускай эртемниг кадрлар ам-даа чедиишпес.

Күш-культура кичээли — өөренекчилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң код хевири. Ол программада көрдүнген биллиглерни чедип алырын хандырар, школачыларның бүгү талдыг өзүлдезинге дузалаар, кадыын быжыглаар. Бо чугула херектиң районнарының удус өөредилге килдистеринин ажылдакчылары, школалар удуртукчулары ам-даа чедир үнелевейн, күш-культура кичээлдериниг ховар олуржуп, башкыларга методиктиг дуза чедирер хемчегларни четпес боттанхырып турар. Ону бо өөредилге чылында болдурбас керек. Күш-культура башкыларының методиктиг каттыжыышкынының ажылын идепкейжидип тургаш, школаларның башкылар коллективтерин күш-дамыр кижизидилгезин улам экижидери чугула. Школаларда партия организацияларынын маңаа улуг рольду ойнаар апаар.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программиниг үндезини — ГТО-нуң комплексиин амыдыралда боттандырып эгелээн. Оон бирги, ийиги, үшкү чадаларының нормаларын өөренекчилерниң дужаары албан. Чаа күш-культура комплексизин дужаары школаларда чорун турар. Он хардан ору ыазылыг школачыларның колдуу ГТО-нуң нормаларының кыскы болгаш чайгы хевирлерин дужаарынга киришкен.

Кызылдың № 11 школазы (башкызы Ю. Козлов) ГТО-ну иептередир хемчегларни организастыг чоруткан, оон түнелиниде өөренекчилерниң хөй нуруузу чедиишкиниг дужаагаш. Кызылдың школа-интернадында, Ак-Довуракты сес чыл школазында бо ажыл багай эвес тургустунган.

Ниитизи-биле республиканың школаларында ГТО-нуң нормаларын дужаап турары негелдеге ам-даа четпес. Чаа эгелээн чугула херекти амыдыралга чедиишкиниг боттандырып тургаш, Төрээн чуртун камгалаарынга төлептиг, тура-соруктуг, кадык-шыырак, аныяк салгакчыларны кижизидер хүлээлгелиг бис.

Спортту массалыг болдурар, аныяк күш-культуржуларның мергежилин бедидеринче кичээнгейни салып ужурлуг. Башкыларның, тренерлерниң удуртулгазы-биле школачылар футбол, хоккей ойнаарынга, чиик атлетиканга болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге киржириниге кончуг ынактар. Ынчангаш оларны деткип, спорт дериг-херекселдерин берип, маргылдааларны байырладыр байдалдарга эрттирер керек. Эрткен чылын үнген «Өөренекчилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында дүрүмүнде» спорт-массалыг ажылды бүгү школачылар-биле чорудуп тургаш, күш-культурага ынак кижилерни илереткеш, уругларның спорт школаларынче оларны киирерин айыткан.

Чер-черде партия болгаш совет органнар аныяк салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезинче хүн бүрү кичээнгейни салып турар. Ынчангаш күш-культура кадрларын шилип алырынче, таарыштыр тургузарынче, кижизидеринче школаларның спорт базаларын быжыглаарынче, улус чырыдыышкын, комсомол болгаш спорт органнарының ажыл-чорудулгазын экижидеринче кичээнгей салыр керек.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Республиканың колхоз, совхозтары тараа ажаап алдыышкынын доозар чоокшулай берген. Ам 192,6 мун гектар тараа кестинген. Ол ниити ажаап алыр шөлдүң 78,5 хуузу болган. Ниитизи-биле 176,7 мун гектарны бастырган.

Тараа ажаалдазын Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары организастыг чорудуп турар. Ында ниити шөлдүң 87,7 хуузу ажыттынган. Бии-Хем районда тараа ажаалдазы 81,2, Тандыда 96,5 хуу чеде берген. Тараа культураларының ажаалдазын «Кызыл тараачын», «Кок-Тей» совхозтар, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтар доозуп турар. Ол ажыл-агыйлар савай болүүшкүнүн, күскү чер аңдарылгазын, үрезин үруушкүнүн чорудуп турар. «Кызыл тараачын» совхоз үрезин үруушкүнүн дооскан. Савацлы шөлдерден чайлаткан. Күскү чер аңдарылгазын 80 хуу чедире берген. Ол ажылдар «Оок», «Ленинчи орук», «Революцияның чалбыыры» совхозтарда багай эвес организастеттынган.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары ажаалдазы куду темпилиг чоруттушпаан. Ындыг байдалды «Шекпээр», «Доң-Терезин», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Найырал», Жданов аттыг совхозтардың көрүп болүр. Ук ажыл-агыйлар тараа ажаалдазының чүгле 22—35 хуу күүседип алыпаан. Ооалдашкынының кол чылдагаана болза, күш-ажыдың багай организастаанында, ажаалда агрегаттарының техниктиг хандырылгазын багай чорудуп турарында. «Барлык», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Найырал», «Россия» «Доң-Терезин» совхозтарда, Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарда, Тес-Хемде «Чодураа», «Ак-Эрик» болгаш Эрзин районнуң колхозтарында хөй-хөй комбайннар үрелиишкинге таварыжып турар. Ук ажыл-агыйларда ажаалда агрегаттарының хүнде ажылдан кылыр нормазы чүгле 4—6 гектарга дең. Үстүнде ажыл-агыйлар удуртукчулары, тускай эртемниглери комбайннарның техниктиг хандырылгазын экижидип, механизаторларның амыдыралчуртталгазынче чогуур кичээнгейни салып, ажылды организастаарын чуруумчудары негеттинип турар.

Картофель ажаалдазы доостур чоокшуллаан. Республика 1505 гектар картофельдин 1456 гектарын ажаап алган. Ол планның 91,5 хуузу. Картофель ажаалдазын Улуг-Хем, Тандыда, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары доозупкан. Ол ажылдарда Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин районнарның чамдык колхоз, совхозтары оожум чорудуп турар. Оңа-биле чергелештир ногаа культураларының ажаалдазы база ындыг: темп оожум, ажыл организас чок. Ылаңгыя капуста, ажаап алыпкыны куду темпилиг. «Россия», «Оок», «Улуг-Хая», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бурунгаар» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар хөй капустаны ажаап алыры арткан.

Амгы үеде республикада 73 мун гектар күскү чер аңдартынган пайында, планның 56 хуузу күүсеттинген. Бии-Хем, Каа-Хем, Тандыда районнарның ажыл-агыйларында күскү чер аңдарылгазы чүгээр чоруп турда. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнар чер аңдарар планының чүгле 38—40 хуузун күүсеткен.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының шөлдеринде суггаттыг черлерниң тараазы бо чылын чаагай үнген. Сарыглар Конгар-оолга удурткан Шөлде-Тейник хову бригадазы бо хүнүерде тараа ажаалдазын улам шуудаткан.

Бора-Тайганың тараажылары 300 ажыг га кызыл-тасты, 160 га арбайны кезип ажаап, шаңда арыглап, кургадып турар. Ажаалданың мурнуку одуруунда комбайнерлер Сарыглар Далаа, Михаил Сарыглар болуп, хүнде 11 ганы кезип ажаар нормазын олар 15—20 га чедирип турар.

Сарыглар Даваа бо сезонда 300 га тараны ажаарын хүлээнгеш, ам 200 ажыг га чедирип, чарыштың бирги черин эзлээн. Чаагай дүжүттү өстүрериңге Бора-Тайга салбырының хоочун суггатчызы Сарыглар Дамба-Лама үдүн киирип, 61 га черже тараан кызыл-тасты дески-чаагай кылдыр өстүрген. Бо салбырның механизаторлары гадан 8—12 центнер дүжүттү ап турар. Ол салбыр 300 тонна үрезинни белеткеп алырын хүлээнип, шаңче кирген эки сорттуг кызыл-тасты арыглап, кургадырынче күштү моолнээн.

ЧУРУКТА: комбайнер Сарыглар Далаа. Адааңда — шаңда тараа арыглаашкыны.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ В. Г. ЛАЗАРЕВКЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

«Союз-12» космос кораблибиле орбиталдыг ужудуушкунну чеднишкинниг боттандырганы база оон-биле кады эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш ужудукчу-космонавт эш **Василий Григорьевич ЛАЗАРЕВКЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ** атты тыпсыпшаан, ону **ЛЕНИН** ордени база **«АЛДЫН СЫЛДЫС»** медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль.
1973 чылдың октябрь 2.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ О. Г. МАКАРОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

«Союз-12» космос кораблибиле орбиталдыг ужудуушкунну чеднишкинниг боттандырганы база оон-биле кады эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш ужудукчу-космонавт эш **Олег Григорьевич МАКАРОВКА Совет Эвилелинин Маадыры** атты тыпсыпшаан, ону **ЛЕНИН** ордени база **«АЛДЫН СЫЛДЫС»** медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль.
1973 чылдың октябрь 2.

ЭШ В. Г. ЛАЗАРЕВКЕ «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

«Союз-12» кораблыге космоска ужудуушкунну кылганы-дээш Совет Эвилелиниң хамаатызы эш **Василий Григорьевич ЛАЗАРЕВКЕ «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль.
1973 чылдың октябрь 2.

ЭШ О. Г. МАКАРОВКА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

«Союз-12» кораблыге космоска ужудуушкунну кылганы дээш Совет Эвилелиниң хамаатызы О. Г. МАКАРОВКА **«ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль.
1973 чылдың октябрь 2.

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫ Л. И. БРЕЖНЕВ КАТТЫШКАН СОВЕТ-АМЕРИК САДЫГ-ЭКОНОМИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ДАРГАЗЫ Д. КЕНДАЛЛАНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев октябрь 2-де Кремльге Каттышкан совет-америк садыг-экономиктиг чөвүлелдиң даргазы Д. Кендалланы хүлээп алган. Ол садыг айтырыгларының талазы-биле совет-америк комиссияның үшкү сессиязының ажылы-биле хоңбаштыр Москвада келген.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг харылзааларның чамдык айтырыглары, ийи чурт аразында садыг-экономиктиг харылзааларны улам кайбартырынга америк садыг-үлетпүр белүктериниң болгаш совет организацияларының ролюнүн айтырыглар ажыл-керекчи, боттуг байдалга эрткен беседа үезинде чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров олар беседага киришкеннер.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сомали Демократтыг Республиканың Дээди Революстуг Чөвүлелиниң оралакчы президентизи Мохамед Али Самантараны октябрь 2-до Кремльге хүлээп алган.

Хүндүткелдиг, чылыг байдалга эрткен беседа үезинде совет-сомали харылзааларны улам хөгжүдеринге айтырыгларын болгаш делегей байдалдының чугула айтырыгларын чугаалашкан.

СДР-ниң Дээди Революстуг Чөвүлелиниң кежигүнү Мохамуд Гедо Юсуф. СДР-ниң Совет Эвилелинде элчизи Ахмед Мохамед Аден болгаш ССРЭ-ниң СДР-де элчизи А. С. Пастогин олар киришкеннер.

(СЭТА).

А. Н. КОСЫГИННИҢ ДЖ. ШУЛЬЦ-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин октябрь 2-де АКШ-тың президентизиниң экономиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы, АКШ-тың сан министри Дж. Шульцту Кремльго хүлээп алган.

Ажыл-керекчи ёзу-биле боол эрткен беседа үезинде ССРЭ биле АКШ-тың аразында экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын болгаш ийи талага сонуургалдыг өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Америк таладан беседага: АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы У. Кейси, АКШ-тың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Л. Дабс; совет талаган — даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев олар киришкеннер.

ЭШ Л. СВОБОДА ЧУРТУНЧЕ ЧАНЫПКАН

СЭКП ТК-ның чалааның ёзугаар Совет Эвилелинге дыштаның турган Чехословакиянның Социалистиг Республиказының президентизи Людвик Свобода октябрь 2-де Москвадан чуртунче чаныпкан.

СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. П. Вадер, ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның килдиң эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров олар Л. Свободаны Внуково аэродромдан үдээннер.

Үдээннериниң аразында ЧССР-ниң ССРЭ-де элчизи Я. Газелка болгаш чехословак элчин черинин харысалгалыг ажылдакчылары турганнар.

Найырал айы эртер

Дүүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралдаар залында Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин хуралы болган.

Бо чылдың октябрь 6-дан ноябрь 6-га чедир совет-моол найыралдың ийин чорударыбиле холбаштыр ажыл планын аңаа бадылаан. Моол-совет найырал айының үезинде чер-черге совет-моол найырага турескаалткан кежээлер-ни, хөй-ниитиниң хуралдарын, Моол Арат Республиканың ажылчы төннарының экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннериниң дугайында, совет-моол найырал дугайында лекция, беседаларны чорудары, социалистиг тургузуушкунга Моол Арат Республиканың ажылчы төннарының бурунгаар хөгжүдеринге коргускен долгелгелерни организастары көрдүнгеп.

Моол аалчылар

Моол Арат Республиканың партия болгаш күрүне органнарының харылсалгалыг болук ажылдакчылары октябрь 2-ден 4-ке чедир биштин республиканга чораан. Оларның аразында МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң организас-инструктор килдиңиниң эргелекчизи Б. Жадамбаа, МАРПниң Завхан аймак комитединиң бирги секретары Б. Бегзүрен, Убса-Нур аймактың улус хуралының күүсекчи комитединиң даргазы Г. Баасанжав. Убса-Нур аймактың улус хуралының күүсекчи комитединиң килдиң начальныгы Д. Жамсолар олар бар. Аалчылар Кызыл хоорайның чамдык будурулге, албан, организация черлеринге барып, оларның ажылчорудулгалы-биле танышканнар.

ЭКИ ҮРЕЗИН — ЭЛБЕК ДҮЖҮТ ҮНДЕЗИНИ

Бедик дүжүттү өстүрүп алырының бир үндезини болза, сорттуг культураларны, эки шынарлыг үрезинни тарыыры болур. Ажаалданы ой-шаанда чорудуп, тарааны арыглаарының, кургадырының шынарын экижидип, ону кургадып, шыгжаарын шын организастап, тарыырының бүгү чуруумаарын сагып тургаш, эки үрезинни ап болур.

Үрезин дугайында чыл бүрүде чогуур кичээнгейни салып турар колхоз, совхозтарның бедик дүжүттү өстүрүп ап турары таварылга эвес. Эки болгаш шынарлыг үрезинни белеткеп алырынче Бии-Хем, Тандыда, Каа-Хем районнар, Кодээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Бурунгаар», «Сут-Хол», «Өөк» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарының шөлдеринге чаагай тараа үнген. Ол хову-шөлдер ам бир гектардан 12—16 центнер дүжүттү берип турар. Ол ажыл-агыйларның агрономнары үрезин фондулуң уруп алырынче кичээнгейни ам-дыгаштап утландырган.

Сорттуг болгаш райончуткан үрезиннерин долуу-биле уруп алырынче сагыш салбас, оон арыглаашкынын болгаш кадагалаалын багай чорудар ажыл-агыйлар бедик дүжүттү өстүрүп албазы билдингир. Чижээ, Тандының Тока аттыг, «Россия», Улуг-Хемниң «Найырал», «Ак-Туруг», «Х Улуг хурал», Чөөн-Хемчиктиң СЭКП XXII съездиниң аттыг, «Чыраа-Бажы», Барыын-Хемчиктиң «Барлык», «Шекпээр» ышкаш ажыл-агыйлары, Бай-Тайгада «Мурнакчы» болгаш Эрзин районнуң колхозтары тарыяга шөлүнүң 30 хире хуузунга кондициязыга чедир арыглаттынмаан үрезиннерни чыл бүрү тарып турарлар. Бо чылын ол ажыл-агыйлар багай дүжүттү алганы таварылга эвес. «Тес-Хем» совхозта тараанын дүжүдү бир гадан —2,9, «Шекпээр» —4,5, «Барлыкта»—4,7, «Ак-Туругда»—1,7, «Доң-Терезинде»—1,3, «Х Улуг хурал» колхозта—5,1 центнер боол турар. Бо ажыл-агыйлар эки үрезинниг участоктарның дүжүдүн ажаап алган хиреэзинде үрезин уруп алышкынынче ам-даа кирбээнер. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң бо талазы-биле маажым сеткилдиг болуп турары элдептиг. «Шекпээр» совхоз (агроному эш Петров), «Барлык» совхоз (агроному эш Мандатов), «Х Улуг хурал» колхоз (агроному эш Монгуш) бо чугула херекти үнелеп көрбейн, оон ужур-дузазын керекке албайн, эки хөрзүнүг шөлдерин сорттуг үрезиннерге ацылап албайн турар. Ол ышкаш эки үрезин тараан участоктарның дүжүдүн чүнүдаа соонда ажаап алыр иймекпе, үрезин арыглаашкынын кыштадыр чоруткаш, часкы тарыяга эгелээр мурнунда доозар чүүлдер бар.

Келир чылдың дүжүдүн өстүрүп алырынга республиканың колхоз, совхозтары тарла культураларының 56,6 мун тонна үрезинни уруп алыр сорулгалыг. Ам 42 мун тонна үрезинни белеткеп алган. Бир эвес «Тиилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Өөк», «Саян» совхозтар, Кодээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы, «Коммунизмниң херели» колхоз үрезин уруп алыры-биле чергелештир, оон арыглаашкынын, сорттаашкынын катай чорудуп турда, «Россия», «Найырал», «Кызыл туң», «Бүрен», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Тес-Хем», «Кара-Хаак» совхозтар, Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» болгаш Эрзин, Тес-Хем, Өвүр районнарның колхозтары үрезин белеткеп, ону урар ажылче кирбээн.

Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглер кодээ ажыл-агый культураларының бүгү үрезиннерибиле боттарының ажыл-агыйларын хандырып алырынче кичээнгей салып, эки үрезин тараан участоктарның дүжүдүн чогуур үезинде ажаап ап, оон үрезинни кондициязынга чедир арыглап алыры чугула.

Амгы хүнерниң чугула айтырыгларының бирээн болза, үрезин арыглаашкыны болгаш ону сорттаары болур. Ынчангаш ол ажылга бүгү-де тараа арыглаар машиналарны, механизастаттынган пунктуларны долу күш-биле киришпгирер, харып-даа өйн эзлеглиг ажылдарын организаасаар керек. Оон-биле кады үрезинни канчаар арыглап, сорттап турарын хынап, ажылда бар четпестерни эдип алырынга дузалажып, тараа арыглакчыларының аразында социалистиг чарыштыг калбартып, оларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп, ол ажылче бүгү күштү эвилелээр ужурлуг.

БҮГҮДЕГЕ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ЛИТЕРАТУРА

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ болгаш экономиктиг өөредилгенин системазынга чаа өөредилге чылынга уткуштур Политиктиг литератураның ном үндүрер чери К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаал ажылдарын массалыг тираждарлыг парлап үндүрери-биле чергелештир янзы-бүрү 50 ажыг аттарлыг өөредилге номнарын, методиктиг болгаш көргүзүг материалдарын хрестоматияларны болгаш программаларны белеткеп үнүп.

Политиктиг литератураның ном үндүрер черинниң кол редакторунуң оралавичызы В. И. Назаров СЭТА-ның корреспондентизинге мынча дээн:

— Өөредилге материалдарын чогаадып тургузар дээш сөөлгү чылдарда кежиктерге болгаш дуржулганыг партийжи ажылдакчылар улуг күштүг үндүрген. Шак ындыг чогаадыкчы дүүштүрүлге дыңнакчыларның янзы-бүрү категорияларының сонуургалдарын эң улуу-биле барымдаалаар арганы берген. Кичээлдер эгелегиже чедир белеткеп үндүрген номнарның дыка хөйү моон мурнунда база парлаттынып тургулаан. Ынчалзажок чаа үндүрүлгениң мурнунда авторлар боттарының номнарының утказын эде көргөн болгаш сөөлгү чылдарда партия документилеринге дүүштүр немелдерни киргизээн.

Бо чылдың номнарынга оваа кичээнгейни СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин анализтээринче болгаш оларның амыдыралда херек кырында боттанып турарынче, лоскү беш чылдың планнарын күүседир төлээде, ажылчы чоннарны мобилизастаарда партия организацияларының мурнакчы дуржулганыгынче, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы-биле холбаалыг материалларже, даштыкы политиканың айтырыгларынче үгландырган.

Даштыкы политиканың ленинчи принциптерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң хөй таладыг ажыл-чорудулгазын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эви дээш демиселдиг СЭКП ТК-ның Чингине секретары эт Л. И. Брежневтиң «СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң даштыкы политиказының дугайында» чугааларының болгаш чүүлдериниң ном үндүрер черге парлаттынып үнген чылда ному чугула ужур-дузалыг.

Политиктиг ном үндүрер черинің белеткеп үндүргени «СЭКП-ниң идеологтуг ажылының айтырыглары» болгаш «Организастыг- партийжи ажылдың айтырыглары» деп номнар чылдазын партийжи өөредилгениң системазынга ажыглаан туруп болур.

Ажыл-агыйны башкарарының чаа системазының байдалдарында будуурулгени органнзастаар талазы-биле литературага коммунистиг күш-ажылдың школаларының улуг пегелезиин барымдаалаан, ном үндүрер чер «Коммунистиг күш-ажыл школаларында экономика өөренип турарлага» деп бротюраларны парлап үнүрериниче киришкен.

Көргүзүг материалдарын кол нүргулайында-ла плакаттар кылдыр парлап үндүрерин база көргөн, оларны партия өөредилгезиниң системазынга ажыглаар. Планнаттынган 14 пособиениң оны чырыкче үнген. Оларның аразында — «В. И. Ленинниң амыдыралчуртталгазы болгаш ажылчорудулгазы» дээр делгелге, экономиктиг билиглериниң үндезиниериниң болгаш СЭКП-ниң экономиктиг политиказының үндезиниериниң талазы-биле, эртемниг коммунизминиң, политэкономияның, партия төөгүзүнүң талазы-биле көргүзүг пособиелери бар.

Өөредилге номнары, хрестоматиялар, методиктиг болгаш көргүзүг пособиелери марксистиг-ленинчи теорияны ханы болгаш чогаадыкчы шингээдил алырга, чедип алган теоретиктиг билиглерин коммунистиг тургузуушкунның практиказы-биле холбаштырарда дыңнакчыларга дузалаар сорулгалыг.

САЯН ГЭС ДУГАЙЫНДА

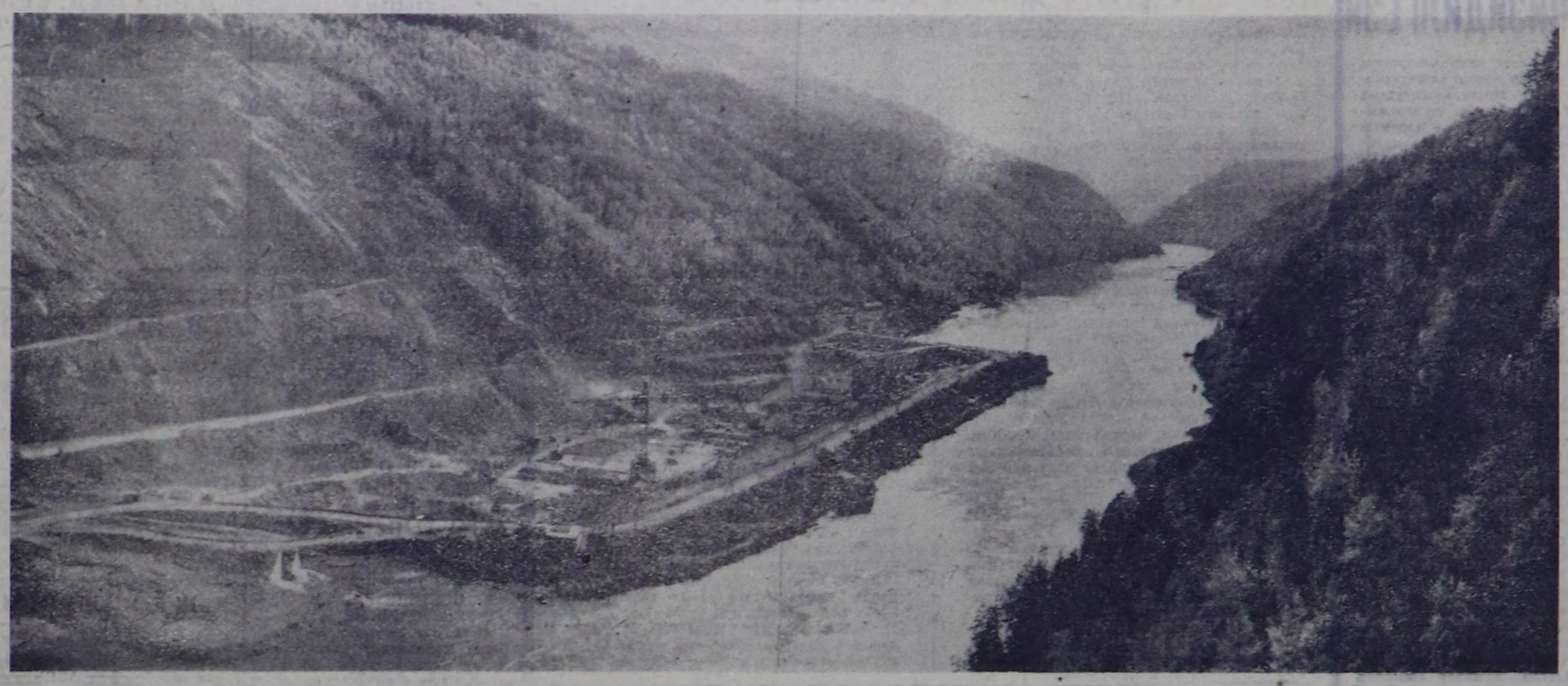

Сибирьниң күчүлүг хеми — Енисейниң күжүн улус ажыл-агыйынга барыалгадыр, оон энергетиканы курлавырын ажыглаар талазы-биле Совет чурт улут ажылдарны боттандырып турар.

Енисейниң үстүү унунда, Саян сыннарында, сураглыг Шушенское чоогунда Карлов кызаазында делегейниң эң күчүлүг гидростанциязын — Саян ГЭС-ти кат чыл бурунгаар тудуп эгелээн. Ол станцияның тудуу-биле холбаштыр энергетика болгаш улус ажыл-агыйынның эске-дээ адырларының чугула айтырыгларын шиитпирлээр сорулга тургустунган. 6 млн. 400 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанцияның энергиязын ажыглаар үлетпүр бүдүрүлгелер комплекизин тургузар. Ол дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында Саяның девискээр аайы-биле будуруле комплекизин бо бет чылда тургузуп эгелээр дугайында төөгүлүг одуруглар киргеп. Ам ол комплекстиң кол тудуу — Саян ГЭС-ти, Абаканның вагон заводун, Означенноеде мрамор болбаазырадыр будуруглеп тудуп турар.

Красноярск крайның мурнуу чүгүнүң болгаш Тыва АССР-ниң девискээрлерин үлетпүр талазы-биле шингээдириниң 4 улут районун тодаткан. Ол болза Абаканның, Минусинскиниң, Означенноениң, Шагаан-Арыгның үлетпүр девискээрлери-дир.

Чугаалап турарывыс девискээрге чаа улуг тудуттарны кылыр болганда оон үлетпүр баазазын — тудуг материалдарының үлетүрүп тургузары онза чугула.

Бойдус чурумалы чараш, аккок хемниң, ногаан эзимерниң, кадыр-берт Саян сыннарының Улут-Хем шынаазының, Үйбат ховузунуң Минусинск ыйгылааның чурту болур бо девискээр туризмге ажок таарымчалыг. А Тываны «Сибирьниң Италиязы» деп турары таварылга эвес. Туристер баар оруктарны тодаратқан, үк адырны хөгжүдүлгениң төлевилелиниң тускай институттар тургузуп киришкеп.

Чоокта чаа бистиң республикага ам тудуп турар Саян ГЭС-тиң директору Ю. И. Потемкин, Саян ГЭС-тиң төлевилелиниң кол инженери А. И. Ефименко, Саян ГЭС-тиң ажылчын төлевилелиниң начальныгы В. Г. Михалев олар чорааш. Олар республиканың журналистери-биле ужурашкан болгаш парлалга ажылдакчыларының айтырыгларынга харыылаары бергеннер. Парлалга конференциязынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кылдыс эргелекчизи С. И. Бородич баага киришкеп. Конференциягa чүгле журналистер эвес, эртемденнер, культурага ажылдакчылары, чогаадыкчы эвилелдериниң кежигүннери, партия, совет ажылдакчылар база олурушкан.

Саян ГЭС болгаш оон тудуу-биле холбашкан айтырыглар дугайында аалчыларның парлалга конференциязынга чугаазын номчукчуларның кичээнгейинге бараалгаттывыс.

Александр Иванович ЕФИМЕШКО:

— Саян ГЭС — делегейниң эң улуг гидроэлектростанциязы болуруу-биле чергелештир төлевилелиниң инженери дериг-хереклелериниң талазы-биле ховар дээн тудут. Оон суг белдири хемчээл талазы-биле ажок улуг. Плотинаның бедии 242 метр, Плотинага 9,2 млн. кубометр бетонну кудар. Суг кужүн электровергинзяже хуулдуруп ажылдаар турбиналар база оң күчүлүг дериглер болуур. Бир турбинаның күчүзү-ле 640 муң киловатт болуур, а Красноярск ГЭС-те бир агрегаттың күчүзү 500 муң киловатт болгай. Саянда бир агрегаттың күчүзү Днепрогэстиң баштайгы эдлээнниң күчүзүнге деңнежир.

Станцияны хемниң кызаа унунга тудар деп шиитпирлээш, элээн хөй кызаа, кашпал черлерни шинчилээн. Адак соонда Карлов кызаазын шилип алган, ол черде хемниң калбаа 260 метр. Ийи талада мадыр чалымнар, оруктырык үндүрүп алырынга дыка-ла берге.

Плотина боду база аажок парын тургузуглуг, әптиек хевирлиг тудуг болур. Ындыг хевирни сугнуң агымын, үк черниң географтыг тургузуун, станцияның күүү-күжүн барымдаалап шилээн.

Енисей — шапкын хем. Оон унуп бооптарга, суг хөөлбээдүй алыр девискээр деп болгам. Ону баш удур белеткээри база парын ажыл. Плотинаның суг эрттирер кезээн тургузары, шпуа терең (оон бедии 242 метр болгай!) сугну бадырарга үер-чайык болбазын дээш оон агымын оожургадыр шинженержи сорулганы төлевилекчилер мынчаар шиитпирлээн. Плотинаның адаа талазынга кедергей ишкир кудук казар. Суг плотинадан үнгеш демги кудукка дүжер. Адаа оон шапкының оожургатқаш, хемниң унунче бадырар.

Хемниң унун 1975 чылда боор, ынчан Енисей бетон порталаш бадар, 1978 чылда баштайгы агрегатты ажылдадыр.

Бо ышкаш күчүлүг станцияның энергиязын долу ажыдавас болза, оон ажыктыг чоруу кулуулаар. Специалистерниң саналгашкыны-биле алырга, энергия хөй хереглеттинмес үеде Саян ГЭС-тиң ажыллаарын шуут соксадыры экономика талазы-биле ажыктыг.

Василий Григорьевич МИХАЛЕВ:

— Карлов кызаазының шынап-ла кызаазындан, үк черниң кадыр-бертинден, хорээнүң черниң тургузуунуң нарыныдан тудугжуларның мурнунда дыка улуг бергелер тургустунган. Майна суурдан станция тудуунче орук үндүрүп дескилээринге беэнн 8 млн. кубометр довурак-сай урган.

Тудуг шолу тургузарда хем унун бооп, кадыр кашпал эриктерни чаза тепсип турар. Ындыг кадыр, кызаа черге амгы үениң күчүлүг, бүдүрүкчүлүг техникаазын тургузары, ажыглаары элээп нарын.

Ам дээрезинде оң талакы эрикти элээп чагырып алган. Ында плотинаны тургузар бетонну кудуп турар. Солагай эрик тергиин кадыр. Чалым хаяныг ол эрикке чаза тепсинишкин ажылдарын эвээш хемчээл-биле овазарымчалыг чорутпас болаа, оң талада тудугта база шаптыктаар. Плотинаның эгиннери ийи эриктиң хаяларынга даянып киргеп болур. Ол чалымнарны төлевилел ёзугаар «кезиң» киреринин солагай талага экскаватор, бульдозер, автомашина чергелиг техниканы ажыглаарының айтырыын шиитпирлеп турар бис. Солагай талада дагны оттур туннель казып турар.

Тудугжулар, механизаторлар, инженерлер тергиин кадыр ол эрикте бедикче экскаваторну үндүргеп, ол ында ажылдап, хая-ламты казырадыр хооруп бадырып турар...

Станцияның ниити байдалы ындыг-дыр. Журналистерниң чамдык айтырыгларынга, оон иштинде Тывага хамаарышкан айтырыгларга харыыны тудуп турар Саян ГЭС-тиң директору **Юрий Иванович ПОТЕМКИН** берген:

— Саян ГЭС-тиң суг хөөлбээ барык 19 муң га черни хөме алыр. Сут адаанга баар девискээр нолдуунда ээп, тайга чер. Оон 2,5 хуузу арга-арыглыг девискээр. Кодээ ажылагый черлери база сугга хөме алыр болганда, оске девискээрлерге тарылга шөлүн, одар-белчиирни тургузары-биле мелиорация хемчеглериниге акша-хөрөнгини үндүрүп бээр.

Балык ажыл-агыйын база хөгжүдер. Саян далайга байкал омулаю, пелядь, сиг ышкаш үнелиг балыктарны өстүрүп салыр. Балык заводтары ажылдаар.

1975—81 чылдарда Енисейниң үстүү унунче корабльдерни эккээр. Улут-Хемниң Кызыл—Шагаан-Арыг аразында унун хаяларыр ажылдарны бөстандырар. Шагаан-Арыгта, Улут-Алаакка өртээлдерни тудар.

Чурттакчылыг черлерни көжүреринниң төлевилелиниң бо чылын доозар.

Оон-биле чергелештир суг хөме алыр девискээрниң янзы-бүрү санитар апталгазынга 350 млн. хире рубльди үндүрер.

Семен Ильич БОРОДИЧ:

— Шагаан-Арыг хоорайны 1973—1990 чылдарда көжүрер. Баштайгы удаада ол 7,5 муң чурттакчылыг болур. Сүт заводу чергелиг хандырылга будурулгелерин, чаагайжыды туттунган бажыңнарны ажаа тудар.

Чаа-Хөл, Үрбүн, Көк-Чыраа, Алдыы-Шынаа, Эйлиг-Хем суурларны келир чылдан эгелеп көжүрер. Кодээ суурларны көжүп чоруур мехколонналар, Шагаан-Арыгны — «Тыва тудуг» трест тудар.

М. ДҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: Карлов кызаазы.

ШАҢНАЛГА СОРУК КИРГЕН

Туранның «Тайбың» театрынга хөгжүм диңмиреп, адыш часкаашкыннары үзүктелбейн турган.

«Оок» совхозтуң хойжузу Монгуш Балчырович Иосаф-Доржуну ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаар — деп, сеткил өөрүнүүр сөстерни номчуптарга, шала аймаарай берген шак оң кижи индирге чеде берди. СЭКП обкомунуң бирги секретары эт Г. Ч. Ширшин оон төрээнге хавыяаны кадаап, байыр чедирип, хол тударга.

— Четтирдим! Мээң күш-ажылымны бедик үнелээнге дээш улуу-биле четтирдим. Моон соңгаар оон-дээ кыяш ажылдаар мен — деэш, хөрээнге орденли кыланнадым, аңы чырый берген, олудунче эспе...

Ол бөдүүн кажыге аддар-ат дораан келбээн. Орта чедирод бергелерни ажып, чымыштыг ажыл-ишкә-биле долган оруктуг эрткен. Монгуш Балчырович он тос чыл бурунгаар «тыдакыр ирги мен бе» деп бодайбодай, баштайгы коданны хүлээп алган. Ынчан аңаа күш-ажылчы дуржулга-дээ, амыдыралчы кажарал-дээ чок чыгыы турган. Ынчалза-дээ чедишкинниң «чажыттарын» тып, бедик мергежилди чедип аар деп ишти күзел-биле ажылдап киришкеп. Мурнакчы малчыннарның ажылын кичээнгейлиг хайгаарап, бодувун частырыгларын хүн бүрү сайгарып, зооветеринарлыг кичээлдерге идепкейлиг өөренип келгени чогумчалыг түңнелдерге чедиргеп. Ам Монгуш Балчырович мурнакчыларның одуруунда, аныяк малчыннарга байлак үлегердүржулгазын нептередип, совхозтуң хой ажылын сайзырадырынга бодувун үүүн киирип турар. Оон көргүзүүлерни чыл бүрү бедип турар. Өрткен чылын ол 100 хойга оналаптыр 103 хураган алган болза, бо чылын 105-ти алган.

...Малчыныың Көшпейде турлаа. Ам-даа чайгы ышкаш чылыг хүннер тураа-даа, Монгуш Балчырович кыштаглаашкын дээш дувүрээнзиде. Дүзелакчы кадарчы-биле кажаазын ылап септээп, сигенин четчир кыдыр белеткезе-дээ, будук-бүрүүң немей белеткеп ап турар. Ынчангаш чыгыыптыг соок кыш малчынны дүүретпес.

Монгуш Балчырович чазактың орден-хавыяазынга чалгынналган, СЭКП обкомунуң X-гу плевумунуң хөй ажыда шиитпирлээ-биле танышкаш тура-соруктут, улам кызып ажылчап турар.

Ю. ЕГОШИН.

Тыванын кооператорларында

Мурнакчы садыгжы

Эрзинниң Төре-Хөлдү долгандыр тарадыр чажып каан заржы дег ак өглерни, чүүн бүрүн малдар сүрүү чаптыла берген оттап чоруурун маңаа кижи магадал-биле көөр. Чоокта чаа борта ажыл-ажбан ужуру-биле чорааш, бир малчын огге ора, автолавка кел чоруурун дыңнаан үткүй үнүп келдим. Элээп ыраак черде чиргилчиннер-биле чарышкан, ону маңаа турар кижилерже улам далашкан дег көк машина дорттап-дорттап бисче углуг халдып ор. Аалдың улуг, бичче кижилери аалчыны өөрүшкүлүг үткүп алдылар. Чанчыл черле ыдыг, өгге келген кижи бозаганы артап, аяк-шайны чооглаар апаар. Чолаачы шайлап орар кадында, үеэн халас эрттирбес дээн чүве дег өгнүн эр ээли садыгжының бо удаада ап чоруур дериглиин сонуургавышаан, ыңдааргы чагаан чүүлдериниң күүселдеэн айтыпды.

— Бир шоодай дагган экелдим, шаажай аяктар бар, хевис база, чүтле дурап амдыызында келбээн-дир, ынчалза-даа аликсынчыг чүве-ле хой — дээш, олурганнарны автолавкаже ол чалады. Чыылганвар дугуй кырында садыгны дээскине бердилер. Ажычем, плик-деп аймаа дээш оларның ажбас-ла чүвезим чок. Ынчанмайын канчаар, шагның дөрт эргилдезинде ыңгының малын малдап, район, колхоз төптеринден ырак чурттап чоруур малчыннарга автолавка ээ-не күзенчиг аалчы. Оларның хүн бүрү хереглелин хандырарынга, культуруг дөңнелдин бедидериңге ол чугула чүүл.

Бо ыяштар аалдарның шуутту ак брезентилер-биле ыңгыттыганы, ишти хевистер, өгге таарыштыр кылдыгаш стол, сандайлар дээш өске-даа хер-хереклелер-биле деритингеп, малчыннарның амгы үениң чараш хеп-сымын калбаа-биле садып ап турары — шупту автолавка садыгжызының буянныг ачызы-дыр. Ынчангаш малчыннар ону четтикпейн маңаар-даа, хүндүзээр-даа ужуру ында.

Үстүү Куңаажапович Бичеол чолаачы моргежилге 1964 чылда-ла өөренип алган. Оон бээр ам барык он чылдар ишпинде автомашина башкарып, билиг-мергежилин доктаамал бедидип келген. Эрткен чылдың май айда бирги класстың чолаачызы эргени чедип алган. Ынчаарга автолавка муңуп, чолаачы-садыгжылаап удавас үш чылдың иүүрүү ноор. Садыгжы бичче чайдаңып, орук-суурун уламчылап чоруптарынга белеткеңи бээр аразында оон каш айтырыгларны салдым.

— Үстүү Куңаажапович, малчыннарның чагыг-дилегларын хандырар дээш канчаар ажылдап турар силер?

— Бистиң районнуң дөрт колхозунда бир-бир автолавканы быжыглаан. Ынчангаш бистиң кижи бүгүдевистиң барза чогуур аалдары кайы хон. Чаа барааннар-биле чүдуртүңүп алгаш, ийи-бир хонук чорааш, дедир каап барааннарывысты немеп ап турар бис. Малчыннарның чагыглары складтарда бар болза, ону чедирип бээр, а чок таварылгада райпо баштаар черниге айтырыгны тургузуп, оларны дарый шиитпирдеп талаазы-биле хемчеглер алдынып турар.

— Кандыг барааннарга хөй чагыглар кирип турарыл?

— Малчыннарның культурлуг болгаш материалдыг деңнелы хүн бүрү бедип турарыбиле кады оларның бистен негездеэн, улут харыысалга база бедип турар. Оларның идегелин бүзүредир, чагыг-дилегларын ой-шаанда хандырар даэш бүгү күжүмүстү салып турар бис. Малчыннар хүн бүрүнүң чугула хереглел бараанларындан аңгыда янзы-бүрү хевистерни, чадыгларны, шажаң аяктарны, өг шиитпиниң хереклелерин, аргамчы-сылым кылыр багларны, дуранчарны хөй чагыр. Кандыг-бир чүүлда чагыгны чедирип аккелгеп, кижи малчын-биле өөрүшкүнү деңге үлежир боор-дур. Харыысалга шынап-ла улуг. Чагыгларның күүселдезин — машинаның техниктиг байдалынан хамаарыжыр. Коллуунда орук-чириин берге черлерби-ле хонук-хонуу-биле чоруур болганымда машинамны рейсче үнеримде ыяк хынамчалыг белеткеп алыр мен.

— 3-кү квартал төңгөп болгай. Бо талаазы-биле хууда салыышкынныларнар чүл, база чүнү чугаалап болур силер.

— 3-кү кварталдың эрткен ийи айларының планныг онаалдаларын ажыр күүседкеп мен. Бо айда планны база ажыр күүселириниң бүгү аргалары бар. Ынчангаш эрткен ийи кварталдарның тиилекчиин адымны бо удаада база быжыг турар даэш бүгү күжүмүнү салып ажылдаарын хүлээнир кижи-дир мен.

Эрзин райпозу районда дээре ажылдыг коллективтериниң бирээзи. Райпо бирги чартык чылда продукция сайгарар планын 100 хуузу күүсеткеп. Коллективтиң чедишкинниинде «Далайга дамлы дуза» дээри ышкаш мурнакчы чолаачы-садыгжы, эрткен үш кварталдарның социалистиг чарыжының тиилекчиин Үстүү Куңаажапович Биче-ооллуң улуг-хуузу база бар.

С. МОНГАЛ.

Эрзин районнуң Төре-Хөл.

Кызылдың тудугларында

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮЛҮҮН КИИРИП ТУРАР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш «Кызыл тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады С. Сандангa удуртқан бригада чаңгыс демниг, сорук күштүг ажылдап турар.

— Бистиң бригадавыс эрткен сес айларда шалынчы ажылдап, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, эргелелде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болуп келген. Бригадавыс август айда ниитизи-биле 25 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын шиитээдип алыр тургаш, 28 муң рубльди шиитээдип алган ийикпе, азы планныг онаалдазындан 3 муң рубльди ажырган. Ажылчын бурүзүнге онаалтыр хүнде 58 рубльдин тудут ажылын ажылдап кылыр тургаш, ону 62 рубль чедирген. Август айның планы 112 хуу күүсеттинген.

Ам бригада октябрь айның болгаш дөртку кварталдың планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир база кылып чоңдуп турар ажылының шынарын экижилер дээш күжүн мөөнүзээн. Бригадада хоочун дашчылар-биле кожа аныяктар ажылдап, ниити бригаданың чедишкинниңге боттарының салыышкынын төлептии-биле киирип турарлар. Оларга Кызылдың № 35 профтехучилищезиниң доозукчузу комсомолчу П. Кара-Сал, 3-кү разрядтың дашчылары К. Кара-оол, Ч. Биче-оол олар хамааржыр. Олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар. Төрээн хоорайының өзүп сайзыраарынче дашчы бүгүдези кичээнгейин салып, бо талазыбиле үлүг хуузун киирип келген.

Каш хонук бурунгаар Красноярск хоорайга болуп эртер аныяк дашчыларның зона маргылдаазынга киржири-биле бистиң бригаданың аныяк дашчылары П. Кара-Сал, К. Кара-оол олар аттанышкан. Оларга орук-суур эки чоруп, чедишкинниг эвээ кээрин күзеп каалы.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан өң талазынче) бригаданың мурнакчы дашчылары — Ч. Биче-оол, П. Кара-Сал, К. Кара-оол аавчегиг бажыннын ханазын кылып турлар.

Х. НОМУЛДАЙНЫҢ

сөзү болгаш фотозу.

Бистин мурнакчыларывыс

Баян-колчулар К. С. Чаш-оолдун ажылга эрес шудургузу, эш-өөрүшке эптиг аалдаа даапп чолгаарламырлар. Од Улуг-Хем районунун «Х Улуг хурал» колхозунуң теве надарчызы, Кыргыс Солаанович бо онаагай малды сөөлгү он чыл улаштыр надарып, чыл бүрүде оон чап толун четче, мендя дорүктуруп, ону аамырап, хайгаараарының чажыттарын биле берген. 1972—1973 чылдарның кыпкы үеинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгап белетээрин ковуедир талазы-биле алган хүдөлгелерин күүседиргеге күш-ажылчы эрес шудургу чорууп көргүскенин дээш чоокта чаа бистин республиканың балүк малчыннарын ССРЭ-ниң орденнери болгап медальдары-биле шаңнаанын биллир болгай бис. Бистиң тевечивистин ат, фамилиязы республиканың эрес-кежээ ол кижилериниң аразында база кирип, чаңгыс чер чурттуларының өөрүшкүзүн ол медээ улам хайныктырган.

Бо удаада Кыргыс Солаандович Чаш-оолдун хөрөнге орден, медальдарынга немештир Күш-ажылдың Кызыл тук орденни чайнай берген. Ол мурнуку үеде «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле болгаш Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга тураскааткан юбилей медалы-биле шаңнаткан турган.

Колхоэтун аныяк малчыннары Андрей Бай-караевич Содунам болгаш Чигжит-оол Удамораевич Чамзын олар кодан-кодан хой хүлээп алгандан бээр ындыг-ла үр болбаанпар. Ыпчалза-даа бо аныяк кижилер кыямакай күш-ажылы-биле чылдан чылче улуг чедиишкиннерни чедип ап келгеннер. Оларның кайызы-даа ажылдап эгелээнден бээр төрүүр 100 хойга онааштыр чүстеп авээш хураган ап көрбээннер. Бир бап хойга онааштыр чыл бүрүде алган дугу база өөгүделикг.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында А. Содунам төрүүр 100 хойга онааштыр 115, Ч. Чамзын 109 хураганны ап, колхоэтун хойжуларының чап тол алыр талазы-биле база тергиннерни болганнар.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Фоторепортаж

ХООЧУННАРНЫ СОЛААН АНЫЯКТАР

Дирекция черинин сумелээнин бүүгаар профсвилел комитединиң даргазы Валентина Сергеевна Гнездюковага чеде бердим.

— Типографияның хоочуннарын салгаан аныяктар бригадазы эки ажылдап турар—деп, ол чугаалаап, дептерээр цехче мени эдерткеш чорупту.

Пехтиң дап-дал ортуузунда алдын үжүктер-биле бижээн шилчиир Кызыл тук. Оон чанында хып дээш бир аныяк кыстарның чанында келгеш:

— Нйнги кварталда ВЛКСМ Кызыл хооркомунук шилчиир Кызыл тутун чаалап алган, Надежда Петровага удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы бо-ла болгай — дээш, бригадир-биле таныштырды.

Петровапың бригадазында күш-ажылга бердинген сее комсомолчу-аныяктар бар. Кол кылыр ажылы —номнарны сыгары болгаш дугаар аайы-биле кожуп даараары. Олар амгы үениң чаа автомат машиналары-биле номнарны кылып, техниканы шинээдип алган.

Номнуң арын бүрүзүп сыгарын оны кожуп даараарының парын технологиязын шинээдип алганындан бригада эрткен тос айларның бүдүрүлге планын 106 хуу күүседкен.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында республика типографиязы 1973—1974 өөредилге чылында шинги бичиг школаларының өөредилге номнарын үндүрериниң планын чогуур үеэинде күүседкенин дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының дерективинин талазы-биле күрүне комитединиң Хүндүлүг бижин-биле шаңнаткан.

Бригада кежигүннерн шинтпирлиг чылдың сөөлгү кварталының планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыпты улам калбарткан.

ЧУРУКТА: (үстүнден куду): Т. Тормазакова даараар автоматтыг номнарны даарап олурарь. Р. Букалина номнар сыгар машинада ажыл үеэинде. Бригадир И. Петрова биле О. Блинова номнарның кезектерин дугаар аайы-биле чыып турары.

А. СОДУНАМ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КНО-НУҢ ЧҮГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязы бодунуң ажылын Нью-Йоркта үргүлүлеп турар. Сессиязың кол болуушкыну —Ассамблеязың пленарлыг хуралдарында ам чоруп турар нинги политиктиг чугаалажылга.

Социалистиг чурттарның, хөгжүп орар болгаш капиталистиг чурттарның даштыкы херектер министрлери — 44 делегат Ассамблеязың индирииден башгайы неделяда санал берген. Чугаалажылганың кол темазы— ам делегей харылзааларында болуп турар ааарымчалыг хаты өскерлиишкиннер. Савал берген-нерниң аажок хөй нуруузу ялзы-бүрү социал тургузулгат күрүнелерниң харылзааларында дүшкүүрлүг чорук сөөлгү үеде дыка кошкаан, а тайбың кожа-хелбөө догуннаашкынының принциви делегей амыдыралының норма-чижээ кылдыр улам бижыг бадыткаттынып бар чылар дээрзин сеткил ханышкын-биле демдеглээн. Улустарны сагышсырадып турган «соок дайын» үеэи эрткен үе болуп бар чыдарының дутайын КНО-нуң ишдиринден Норвегияның, Никарагуаның, Японияның, Танзаниязың делегаттары, хөй-хөй чурттарның болгаш янзы-бүрү диптерниң төлөэлекчилери чугаалап турган.

Кижи төрелгетениниң кол үрис сорулгазын боттандырарынче — бижыг тайбыңны хандырарынче, орукка чугула үе-чадалар болу берген сөөлгү үениң чугула болуушкуннарының аразынга чугаалажылганың киржикчилери Вьетнамга дайынны соксаткавын, совет-америк харылзааларының экижип кел чыдарын, чижээ, ядролуг дайынны болдурбас дутайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында дугуржулгага ат салганын. Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хуралдың бирги үе-чадазының чедиишкининг доозулганын адаа турар. Мурнунда делегейниң ийи дайынының одаа болган Европага дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга улут болуушкун кылдыр КНО кежигүнү чурттарның делегациялары ийи герман күрүмеи— ГДР-ни болгаш ГФР-ни Каттыпкан Нациялар Организациязынга хүлээп алганын дүрүм ёзугаар савап турар.

Мооң-биле кады савал берген барык-да бүгү кижилер делегей харылзааларында таарымчалыг оскерлиишкиннерни быжыглаарының эргежок чугулазын онзалап демдеглеп турган. Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконың чугаазы сессия киржикчилериниң аразынга аажок улут сонуургалды хайныктырган. Амгы үе-чадада делегей харылзааларының характеринде боттуг оскерлиишкиннерни ол чугаазы хаяы аналитээн. Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырын чер бомбүрзээнинг таачаа девижизөөрлеринге нептерердир, оон калбарышкынын хаяладырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынын эглеш дивес будуттуг болдурар дээ чугула сорулга ол чугаазы салдынгаанын КНО-нуң дипломаттыг болгаш журналисчи бөлүктериниде онзалап демдеглеп турар.

КНО-да санал турарын бүүгаар алырга, ол сорулганы шинтпирлээринге эң чугула угланыышкынналрың бирээзи болза, улустарның ягдиериниге аар үүрге, тайбың херээнге үргүлүүнүң кыжанын болуп турар чепсегленнишкиннерни эндере будүрериң шеглээринің оруунга даштыг хемчегдерни боттандырары болур. КНО-нуң Айыыл чок чорук Човүлелиниң докгаамал кежигүннери күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар болгаш камнап алдынган хөренгилериниң чамдыызын хөргжүп орар чурттарга дуза чедирериниг ажыглаар дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның амгы сессиязының күн чурумунга киирер дугаайында ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң саналын ынчаргаш хөй-хөй делегациялар улуг сонуургал-биле уткаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууп улам ында кошкадырынга чугула салгыпкын болза «Делегей харылзааларынга куштү ажыглавас болгаш ядролуг чепсекти меңге шагда хорудаар дугайында «КНО-нуң резолюциязын бүгү чурттарның чайгыдыш чок сагыыры болур ийик деп, хөй-хөй делегаттар саналдарынга демдеглээн. Ол резолюцияны эрткен сессияга ССРЭ-ниң инициативазын ёзугаар хүлээп алган. Чепсегленнишкиннерни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын эртперинге база делегаттар оныа чугула деп көргеп. Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының херөнге шаптыктаарын ийлээн күштер делегейде ам-даа бар болуп турарының ужурунда ол чугула айтырыгларны саадап чок шинтпирлээри эргежок чугула.

Ол күштериң чимээнинкиннериниң удамыдан Чоокку Чөөн чүкте дайынның айыылдыг одаа'ам-даа артпышаан. КНО-нуң резолюциязын болгаш делегейниң хөй-шинтизинин негелдеерин Израиль херекке албастап, дүрүм чокка эжелеп алганы араб дежкээрлердең бодунуң шеригдерин үндүрериндеп быдап, агрессчи, эжелекчи политиказындан ам-даа халбактанып турар.

Делегей байдалын улам ынай кадыкшыдэрынга, бүгү делегейге 'тайбыдың' болгаш аймыл чок чорукту хандырарынга идиг берип дег дээштиг хемчегдерин алырын Каттышкан Нациялар Организациязындан улустар маныар эртелиг.

С. ЛОСЕВ, И. СЕТУНСКИЙ. (СЭТА).

Нью-Йорк.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Ында Экономиктиг Дузалажылга Човүлелиниң кежигүннери чурттарның төлөэлекчилериниң човүлел хуралы ажылдап турар.

Оон ажылында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Бубавын, Моолдуң, Польшаның, Румыниязың, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакиязың, а ол ышкаш экономиктиг назы ажылдажылганың делегей банкызының, делегейниң салыышкың банкызының болгаш ЭДЧ-ниң Секретариадының төлөэлекчилери киржип турар.

Прагада совет делгелге

ПРАГА. (СЭТА). Ында «Совет машина тулуушкуну» деп тускай делгелге ажыттынган. Ол делгелгени Бүгү-эвилелдиң «Машприборинторг» дээр даштыкы садыг каттыжышкыны организастаан. Делгелгеде чазыг чок механиканың, оптиканың болгаш радиотехниканың эң чаа чүүлдерин көргүскен.

«30 чылдарның совет фильмнери»

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Делегейниң кино уран чүүлүнүн эртинези боон турар «Ленин Октябрьда», «Ленин 1918 чылда», «Боолуг бижи», «Чапаев», «Максим дугайында тоожу» дээш оске-даа совет фильмнерни Барыын Берлиннин «Арсенал» дээр кинотеатрынга октябрь-ноябрь айларда көргүзер.

Кино уран чүүлүнүң «Немец кинематиканың онууктери» деп каттыжышкынының организастааны ол «30 чылдарның совет фильмнери» деп программаны ёзугаар совет кинематографиязының 50 чылын көргүзер.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ВАРШАВА. (СЭТА). Бистер, культура ажылдакчыларыкың Вроцлавта тайбың камгалалының конгрезинин киржикчилери, тайбынга ынакшылдыг күштерниң Москвага болур бүгү-делегей чыыжын арттирерин улуг ужур-дузалыг болуушкун деп көрүп турар бис. Ол дугайын делегейнин «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» ленинчи шаналының лауреады сураглыг чогаалчы болгаш хөй-нинги ажылдакчызы Я. Ивашкевич СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

«Москва конгрезинге белеткелге улам-на хөй чурттарның киржип турарынга өөрүп турар бис. Ол дээрге тайбын талалакчыларының шимчээшкининин хөй чылдарда кылып келген ажылының түннели-дир. Улустар аразынга тайбың кожа-хелбөө догуннаашкынының, кады ажылдажылганың болгаш ботботтарынга идегежиринин принциптеринде кайы хире улуг аргалар барын ам болур конгресс бадыткаар»—деп, ол чугаалаан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының партийжи контроль комиссиязын тургускан хүнүнден бээр 25 чыл болганы-биле холбаштыр Берлинге байырлыг хурал болган. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партийжи контрольдуң Төп комиссиязының даргазы Э. Мокенбергер анаа чүве чугаалаан, партияның органнарының чаңгыс аай, арыг-силиг чорууп контрольдаар, оон шинтпирлерин амыдырала боттандырарын хынаар орган болур ол комиссияның ажылын бедин-биле үнелээн.

Англияның ажылчыннарының негелдези

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиянның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Джон Голлан консерваторларның политиказынга удур нинти-национал кампанианы эрттиреринге кыйгырган.

Ол кампания өртек-үненин улгадыышкының соксадыры дээш, улуг-улуг монополияларны национализастаары, квартира хөлезизин улгаттырарынга чедир «чуртталга тудуун акшаланырар дугайында» хөйлуну күш чок болдурар дээш демисел-биле эртер ужурлуг деп Джон Голлан медеглээн.

Англияның ажылчыннары шериг чарыгдалларын дыка кызырары болгаш камнаттынган акша-хөренгини пенсия улгаттырарынга болгаш социал хандырылганы акижилеринге ажыглаары дээш демисежип турарын ВКП-ниң Чингине секретары айыткан. Англияның даштыкыда бүгү-ле шериг чарыгдалларын соксадыры болгаш даштыкыда турар британ шеригнерни чүртче келдирери чугула деп, Голлан демдеглээн.

Чили улус-биле эң-еткил каттыштырарының кампаниязын улам күштелдирип, ол чуртта олурукчу чорукту соксадырын чедип алырының чугулазын Д. Голлан айыткан.

ФРАНЦИЯГА КАНТОННАР СОҢГУЛДАЗЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Сентябрь тоңчүзүнде Франциянын кантоннарынга (администратитиг девискээрлеринге) болган соңгулдага чөөн үзелдиг күштери бүрүкгаар базым кылган.

Чер-черниң айтырыгларын шинтпирлээринге чугула роль-дуг департаментилерниң чингине човүлелдерин кантоннарга соңгулда үеэинде соңгуур. Франциянын Коммунистиг партиязы, Социалистиг партия, Чөөн радикалдар шинчээшкини болгаш Каттыпкан социалистиг партия чингине човүлелдерге 717 кандидаттарын киирген.

Л. КОРВАЛАННЫ ӨЛҮРҮП ШААЖЫЛААРЫ-БИЛЕ КЫЖАНЫП ТУРАР

ГАВАНА. (СЭТА). Чилиден ыынадып турарын ёзугаар алырга, шериг хунтазы Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны шериг трибуналының судунче шилчидип берипкен. Трибунал Сантьягола шериг академиязының бажыныңда эртип турар.

Суд Луис Корваланны өлүрүп шаажылаары-биле кыжаныр турар.

БУРУУ ШАВЫЫШКЫНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Париж чоогунда Сель-сен-Клу деп черде ийи мурнуу-вьетнам талаларның аразында боон турар консультациягa Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг тур чазааның төлөэлекчизи Ли Ван Сау чүве чугаалаап, сайгончу эрге-чагырганың баштыны Нгуен Ван Тхиеунун Плейкага кылган хоп-мегечи чулчуруушкунун шинтпирлии-биле бүрүү шаап, сойгалап илереткен. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг тур чазааның шериглери Мурнуу Вьетнамче бүгү-нинги шаап халдаашкынга белеткенип турар деп оон чугаалаан дээр чүвени Ли Ван Сау хоозун, мегечи чулчуруушкун-дур деп айыткан. Ынлыг бадыткаашкынның сөрулгазы «Тхиеунун аг-шеринин Мурнуу Вьетнамның дыка хөй можуларында амгы үеде кылып турар калбак шаап халдаашкынарын чажырары» болбушаан. «Революстуг тур чазактын холунда турар зоналарга удур чаа-чаа шаап халдаашкынарыны кылыр чылдагаан тургузары болур» деп, Ли Ван Сау анаа чугаалаан.

Вьетнам талазы-биле Париж дүүгүрүүлээзын чайгылыш чок күүседип, оске тала базала ынчаар хөделлин дээш МВР-нин Революстуг тур чазаа шинтпирлиг туржуп турарын бала катап бадыткаан.

Президиумнуң шинтпири

БАГДАД. (СЭТА). Журналистерниң Делегей Организациязының (ЖДО) Президиумуу 1973 чылдың делегей шаналын ЖДО-нуң Күүскомунуң кежигүнү чорээн, Чилиге шериг эргилдезинин үеэинде өлүрткен Аугусто Оливареске тыпсыр деп шинтпир үндүрген. Ол ышкаш ЖДО-нуң Президиумуу Ливанга израиль агрессорларның өлүргени палестин журналист Хасан Канафанинге делегей шаналың база тыпсыр деп шинтпирлээн.

Ажыл соксадыышкыны

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын демир-оруктулары барын болгаш мурнуу-чөөн угланыышкынның демир оруктарында боттарының ажыл соксадыышкывын кылып турарлар. Октябрь үште оларга чөөн болгаш соңгу таланын, а дөртте — мурнуу-барыын таланын демир-оруктарының ажылдакчылары каттыжар.

Бо неделяда ажыл соксадыышкының кылырынче демир-оруктулардың 80 хуузун каттыштырып турар профсойлелдериниң каттыжышкыннары кыйгырган. Олар ажылдың байгалын экижидип, ажыл төлевирин улгаттырарын негеп турарлар.

Польшаның «Стар», «Ельч», «Зубр» дээр ыучулуг автомашиналарын, «Ниса», «Жук» дээр автотергелерин делегейниң дыка хөй чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң оруктарынга бо-ла ужуражып, көрүп болур.

Бо беш чылда ПУР-нуң автомобиль кылыр үлетпуру улам хөгжүүр.

ЧУРУКТА: хааржактаан чүүн сөөртүр «Ельч» дээр машина Варшавада автомотер черинден үнүп тур.

ЦАФ-СЭТА-ның фотозу.

Хоорайлар даргаларының ужуражыышкыны

КАНАДЗАВА. (СЭТА). Японияның ол хоорайынга Сибирьниң база Ыракы Чөөн-чүктүң чеди хоорайының хоорхүүскомнарының даргаларының болгаш Японияның барыын эрик девискээринин 17 хоорайларының даргаларының 4 дугаар ужуражыышкыны боон эрткен. Оон киржикчилери эрткен үш хүн дургузунда найыралдыг харылзааларны быжыглаарының, садыгламышкынны калбартырының, а ол ышкаш ийи чурттуң кожа-хелбөө турар районнарын хөгжүдеринин айтырыгларын чугаалашкан. Ужуражыышкын үеэинде долгандыр турар бой дүе чүүлдерин камгалаарының айтырыгларын бир-ле дугаарында көрген.

ЧИЛИ: көрген кижиниң херечилели

КАРАКАС. (СЭТА). «Демир берттүг, автоматтарын адарынга белеткенкен карабинерлер маңа квартирамче чаза булган кирип келгеш, эт-септи үрегдеп, ном-дептерлерни үзе-чаза тыртклып, буттары-биле сапса баскылаап, фотоплёнкаларны үрегдээп, мени болгаш маңа ог-бүлем иштип дорамчылап турганнар» — деп, Чилиге шериг үймезининиң үеэинде Сантьягога турган журналист Пабло Антильяно «Пунто» дээр венесуэла солунга биижээн.

Квартираны үжеп-чиндээн соонда карабинерлер мени полиция участогунга экжелген. Анаа маңа иштим-хырымче тепкилеп, дорамчылаап, оске даштыкы кижилер-биле кады машинна кырынче үндүр октапканнар. Бистерни шериг училищезинин бажыныңга аппаргаш, «байыскаап» турган. Мени хаяаже көрүндүр тургускаш, холум кедүүрин албадаан. «Бир эвес кыймыш-ла дизинзе, адыш каапгар мен»—деп, шеригнерниң бирээзи чугаалаан.

Шериг училищезинин бажыныңга тургаш, венесуэла журналист туттурганнарны хилинчектеп турганын, бодунун каяа-биле көрген. Ол ажылчыннарның эрес-дилим, турушпуг чорууп база көрген. Бир-ле катап мени келдирип алдылар деп, А. Антильяно чугаалаан. Мен анаа таныыалым чили кижи турганың көрүп кагдым. Оон хевш орбак-самдар, мага-боду чоргаар, төптүг боон турган. «Мен — тулугжу кижи мен. Чилиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү мен, мени Рамиро Баскуаван дээр. Мен улусчу чангыс эптиң чазаан камгалап турган мен, ынчангаш мени боолап олурерин-даа билип тур мен. Мен анаа белен-даа мен»—деп, ол чугаалаан. Ол бодунун олур шагын ёзулуг кижизиг, төлептиг чорук-биле утпаан деп, венесуэла журналист демдеглээн.

Шериг чарыгдалының программазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Конгрезинин сеназы бо сак-тоо чылында шериг чарыгдалдарынга программаны боттандырары-биле 21 миллиард доллярны үүскайлаар деп бадыпаан. Ол хөй чарыгдалларны кызырар дээш чамдык сенаторларның кылган ораалаашкынкыны чүү-даа болбайн барган.

Школадан дашкаар

РИМ. (СЭТА). Эрткен понедельникте италия школачыларның чаа өөредилге чылы эгелээн. Ынчалза-даа Статистиканың төп институдунун дыннаткашкын ёзугаар алырга, школа назылыг 240 мун уруглар школага өөренир аргазы чок боон эртккан болгаш боттарының ада-иелериниге дузалажыр дээш ажылдаар үжурга таваржып туроолар.

К. Вальдхайм: чугула санал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук човүлелиниң кежигүнү күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар болгаш камнап алган акша-хөренгизинин кемин хөгжүп эгелеп / турар чурттарга дузалаарынга ажыглаар дугайында совет санал болгаш оны КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязының хүн айтырыында киргени улуг кичээнгей салыр ужуралуг чугула чүүл боон турар. Каттышкан Нациялар Организациязының Чингине секретары Курт Вальдхайм Совет Эвилелиниң чаа саналын СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга мынчаар тайылбырлаан. Ол совет санал «чепсегленнишкиннин дүжүрериңе болгаш хөгжүп эгелеп турар чурттарга дузаламчыга холбаштыр Кол Ассамблеяның моон мурнуязагы сумелериңе долузу-биле дүгжүп турарын» ол демдеглээн.

Кол Ассамблеяның XXVIII сессиязының ажылының үеэинде «Чоокку Чөөн чүк айтырының тайбың арга-биле шинтпирлээриңе бүдүлгазының чоруктуң ажып эртериниң оруун» тыпкан турарынга илегелин ол илереткен.

Кол Ассамблеяның бо сессиязынга СССР-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазы «дыка ажыктыг болгаш боттуг» болганын К. Вальдхайм айыткан. А. А. Громыко бодунуң чугаазынга «Каттышкан Нациялар Организациязының ажыл-чорудулгазын чүүдүргээнүн, деткээнин» ол онза үнелеп демдеглээн.

Сенаторже халдаашкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенатор У. Проксмайр бодунуң ажылдаар черинден чанып кел чорда ийи доорбечилер олчо халдаашп, ону эттеп-соп эгелээннер. Оларны полиция тудуп алыр аргалыг болгаш. Оларны күш-биле үштээшкин кылырын орнадашкан болгаш АКШ-тың конгрезининг кежигүүнүнче халдаан дээш бурууладырын көрүп турар.

Аңныыр чурумун шыңгыы сагыыр

1973 чылдың бирги чартыында курунениң аңныыр хайгаараалының ажылдакчылары шудургу ажылдап келгенпер. Эрткен ийи кварталдың дургузунда Каа-Хемниң, Тожунун кооперативтиг аңныыртывыш ажыл-агыйларынга райониарның белеткел контораларының, райполарның, сельполарның өлүк-кеш белеткээр ажылын канчаар чорудуп турарын хынаан. Хыналданың туңнелинде Овур районнун, Тере-Хөлдүн белеткел контораларының талазындан өлүк-ээт хүлээп алыр чурумчи үрээн таварылгалар илерттингеп. Тодаргайлаарга, дилги, ас, дииниин кештерин аңныыр билет чок анчыларлан хүлээп алыр таварылгалар бар болган.

Эрткен ийи кварталдарда 176 улаа аңныыр чурумун үрээн тотчеглекчилерни илереткеп. Оон иштинде машина-биле дуне ан чырыдып аннаар 8 таварылга болган.

Курунениң аңныыр фондузун тотчеглекчилерден камгалап хайгаараар ажыл Каа-Хем, Таңды, Тожу районнарда бедик деңнелдиг болуп турар. Бо районнарның охотоведтери эптер Никитин, Кауров, Рашкин боттарының ажылынга кызымаан көргүзүп, бойдус камгалалының дугайында агитас-массалыг ажылды чон ортузунга калбаа-биле чорудуп келгеннер.

Бойдус камгалалының ажылы Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик болгат Бай-Тайга районнарда кошкак чоруп турар. Бо районнарның охотоведтери чон ортузунга бойдус камгалалының дугайында агитас-массалыг ажылды чорутпайн турарлар. Ол ышкап республиканың ыяш, аңныыр тывыш ажыл-агыйларының, райполарның, сельполарның ажылдакчылары бо ажылга кириишпейн, харын-даа боттары аңныыр дурумун үреп турары хынаддадан илереэн. Чижээ, Тожунун аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин анчызы Кыргапай 2 киш кежин база олда чернин анчызы Селигеев 7 ондатра кежин садар деп тургап туттурганнар. Чербинин ыяш участогунун ажылдакчызы Вохмин бир сыынны чеппээрел чокка өлүргеп.

Ам үшкү кварталда чүгле суг кужун адарын чеппээрээп. Суг кужун аннаары — аңныыр спортунун база бир кол хевири болур. Бистин республикага 1970 чылдан 1972 чылга чедир куштарның часкы, күскү-даа аңнаашкының хорудаан турган. Чүге дээрге, бо эрткен чылдарда суг куштарының кыштаар черлериңге агаар-бойдустун кадыг-дошкун болганындан олар өлүп, бап-саны эвээжээп турган. 1973 чылда

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (9305) | Пятница, 1973 чыл, октябрь 5 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көш.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ!

Төрээн чуртка хөй тарааны берээлиңер!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 62.460 тонна тарааны саткан, ол болза планның 77,1 хуузу-дур, районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	План тонна-биле	Дужааганы тонна-биле	Хуузу
Кызыл х/с	1890	3167	167,6
Бай-Тайга	130	200	153,8
Бии-Хем	7960	11694	146,9
Барыын-Хемчик	600	691	115,2
Каа-Хем	19920	18416	92,4
Чөөн-Хемчик	5130	3923	76,5
Таңды	39560	21915	55,4
Улуг-Хем	5810	2388	41,1
1972 чылдың бо үениде турганы	75000	99338	127,3

АЖААП АЛЫЫШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Хову ажылдарының хүн демдеглели

КҮСКҮ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ—КЕЛИР ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Келир чылдың дүжүдүнүң база бир үндезини — черни үш шынарлыг аңдарып, тарылгага белетиээри болуур. Октябрь 1-ге чедир республиканың күскү чер аңдарылгазының планын 56 хуу күүседткен. Ол дээрге, эрткен чылдааныңдан 14 хуу хөй-даа болза, оон хөйүү аңдарып алыр арга бар турган.

«Бардык», «Алдан-Маадыр», «Кызыл тараачын», «Сүктүк» совхозтар чер аңдарар планнарын күүседип алган турда, «Шекпээр, «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «Россия», «Шивилиг», «Тес-Хем» совхозтар келир чылдың дүжүдүнге планнаан аңдарза чогуур черишиң чартыынган безин эвээшти белеткеп алганнар.

Ажыл-агыйларның хөй нуруузунда чер аңдарылгазының бүдүрүмчүлүү бир тракторга онааштыр алырга, куду болуп артышаан. «Кызыл тараачын» совхозтуң 25 трактору эрткен неделяның дургузунда 1000 га чыгыы черни аңдарган. Ынчаарга «Шекпээр» совхозтуң оон хөй трактөрлары 500 сентар, «Тыва» совхоз 120 сентар черни аңдарган. «Чыраа-Бажы» совхоз тракторларны багай ажыттап турар. Янзы-бүрү маркалыг 58 тракторлуг хирезинде, ол ажыл-агый 3200 га чер аңдарар планының түгле 928 гектарын белеткээн. «Найырал» совхозта техника ажыглалы оон-даа дора. Ол ажыл-агыйның күскү чер аңдарар планы 4000 га, а херек кырында 76 тракторнуң аңдарган шөлү үзе-тура түгле 1020 га. Ынча хөй тракторлуг тургаш, сеелгү неделяда 230 га чер аңдаран. Бо чорук совхоз дирекциязының, специалистериниң чер белеткелиниң айтырыышынче кошкан кичээнгей салып турарының түңнели ол.

Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, специалистери бо чылгы дүжүттүң чавыс болганын частың каңдаашкынында дээр хөөнүн илередип турар. Тараажылар ыңдыг хөөнге алыспайн турар. Күскү чер белеткеин эртикен чылын шынарлыг чорутпаан, доозуп алган ажыл-агыйлар бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Ынчаарга күскү чер аңдарар планын үсмеш, черни часны тарылга үезинде удур белеткээш, бо чылын чажылда чорутkан элээн хөй колхоз, совхозтарның шөлдериниң дүжүдү эң чавыс болган, а чамдыктары дүмүт албайн турар.

Ыңдыг чорукту чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң уттуп турары чөгенчиг. Чижээ, 2700 га черге күскү аңдарылга чорудар умурлуг Тес-Хем район планының 34 хуузун күүседткен ийиипе, 930 га черни аңдарып алган. Ол ышкаш байвал өске-даа районнарда бар. Ылаңгыя күскү чер аңдарар планын Эрзин — 45, Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хем — 41 хуу-ла күүседкилээн. Кол тараалаң районнарда күскү чер аңдарылгазы эвээш белеткеттинип турар. Таңды районуну Тодаргай чижекке алыыл. Ында 39 муң гектарның түгле 21 муңу белеткеттинген.

Келир чылдың дүжүдүнге бүзүреллиг магадылал кылдыр чер белеткелин чедиишкинниг чорудар дээш тракторларның доля күженишкинниг ажылдаарын хандырары негеттинип турар. Амдыызында чер доңгалакта бүгү күштү чер аңдарылгазыңче салыры эргежок чүгүлә. Механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организасташ, тракторларның ажылын ийи эзлчегже шилчидерин, оларның техниктиг хандырылгазын экижидерин чедип алыр умурлуг. «Кызыл тараачын» совхозта тракторист бүрүзүнге сезоннуг онаалга бердинген турган. Оон түңнелинде ол ажыл-агый күскү чер белетиээр планын күүседип, чарышка бирги черни эзлээн. Сезоннуг онаалдазын ажыр күүсетнем трактористерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчениң хемчегелерин көргүзүп келген. Социалистиг чарыштың дээштин, күш-ажылдың организастыг чоруу ол коллективтиң хову ажылдарын чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырган.

МЕХАНИЗАТОРЛАР, ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫНГА ОЗАЛДААШКЫННЫ БОЛДУРБАҢАР!

«ШЫН» СОЛУННУҢ Күш-ажылчы алдар түгүн бөгүн Таңды районуң «Тинлелге» совхозунуң аныяк комбайнери Бадыхөө Кызыл-оолга алдар болдуруп кодургеш.

Ол дүжүт ажаан алышкынының эгезинден бээр хүн нормазын 150—170 хуу күүседип, 500 ажыг гектар черниң тараазын ажаап алган.

Тараа ажаап алышкынының шалыпчыларынга денежиңер!

ШИЛЧИИР ТУКТУ АРТТЫРГАН

Сентябрьның сеелгү декадазында тараа ажаап алыр болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле ажыл-агыйлар аразында хайныкнаан социалистиг чарыштың түңнелин партияның Таңды районнуңун болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга чугаалажыл көрген.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз сентябрьның сеелгү он хонуунда тараа ажаап алырын 21 хуу, ону күрүнеге садарын 40,9 хуу, күскү чер аңдарылгазын 29 хуу, савак сараатталарын 17 хуу өстүрген.

Межегейжилер 6600 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче уруп, планын 92 хуу ажыра берген. Ынчангаш он совхозка СЭКП-ниң Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун хөлзээр арттырарын шиитпирлээн.

Сеелгү он хонукта тараа ажаарын болгаш күрүнеге тараа садарын «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар болгаш Көлзэ ажыл-агыйның дуржулга станциязы элээн дүргедеткенин каттышкан хуралга демдеглээн. Оон-биле чергелештир Салчак Тока атттыг, «Революцияның чалбыжы», «Россия» совхозтар тараа ажаап алышкынының улуг хөжудаашкынныг чорудуп турарын база айыткан.

К. ХЕРТЕК.

ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Улуг-Ховуда күскү чер аңдарылгазы үргүлчүлеп турар. Ажыл-агыйның төп салбыры 1974 чылдың тарылгазынга 1000 га черни аңдарып белеткээр.

Күскү чер аңдарылгазын агротехниктиг негелделерге дүүштүр шынарлыг чорударыбиле трактор агрегаттарының башкарыкчылары аразында социалистиг чарышты калбарткан. Күш-ажылчы ээлчегде турушкан трактористер ажылының темпизин шапкынчытпышаан, 450 га черни аңдырган. Трактористер Кечил-оол Билдин-оол, Века Бүрүн-оол, Седипей Чорбаа олар 5 гектар-хүн нормаларын бүдүн чартык — ийи катап ажыр күүседип турар.

«Улуг-Хаяның» шөлдеринде

Комбайннарыңг, автомашиналарның хайныкнаан ийин Улуг-Хем районуңун «Улуг-Хая» совхозунуң шөлдеринде дүүн-хүнү-биле улашыпшаан. Ажыл-агыйның бүгү тараа культураларының ажаап алышкынды адактылар чоокшулаан. Арткан 300 ажыг га тараанын ожаалдалын чоокку уедо доозары-биле хову корабльдериниң башкарыкчылары автомашиналар колаалары-биле демин катышаан, ажылының темпизин шапкынчытkан.

Ийити ажаатышкан көшүү туралардан совхоз 3068 тонна дүжүттү алган. Шаңнарда дүшкеш, дөңнелген тараалары арылаары, кургадыры база үргүлчүлээпкиннинг. Совхоз 1128 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче киргерген.

Тараажыларның социалистиг чарыжынга тиилектилер болуп, бедик күш-ажылчы коргузүгүнү чедип турар комбайнерлер Александр Буянкин, Оюн Чорбаа, Петр Кабалов, Александр Шатаев болгаш оон-даа өскелерге хову ажыл-ишчилери чоргаарлаяр.

Дүжүт ажаап алышкынын-биле чергелештир" сеелгү белүүшкүнү, күскү чер аңдарылгазы, үрезин уруушкуну база-ла үргүлчүлевишаан.

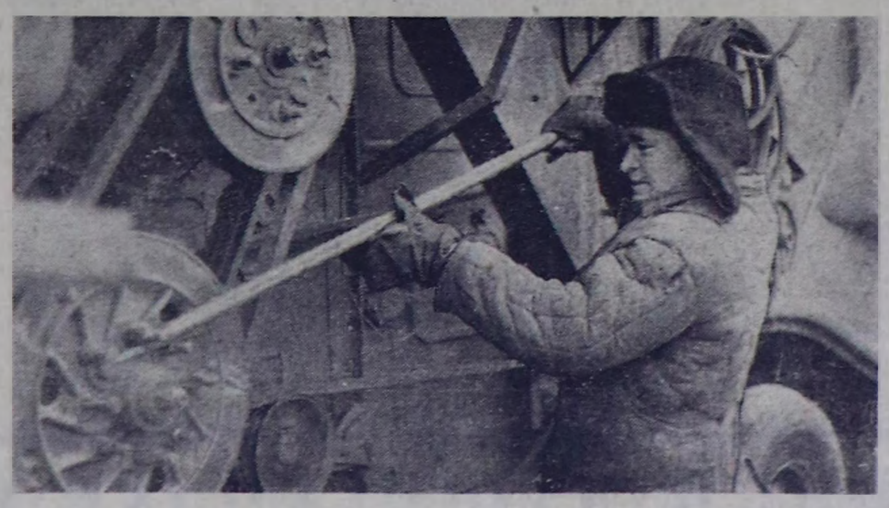

Тараалаң Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозуңун тараажылары шиитпирлиг чылдың дүжүдүн чидириг чокка, дүргем ажаап алыр дээш соруккур ажылдап турар. Олардың аразындан үнген, чүгле төрээн районунда эвес, республикада сураажалыңар хөй. Оларның бирээзинге мурнакчы комбайнер Леонид Иванович Фунтиковту (бо чурукта) адап болур.

Тараажыларның социалистиг чарыжынга киришкен, ол бедиткен хүлээлгени алган. Хүнде оон ажылының нормазы 12 га черниң тараазын бастырар. Аспирантаан будурукчудуг ажылдаарым башкарбышаан, күш-ажылчы онаалгазын 15—18 га чедирип турган, күскү ажаалдада үе-чүе га черниң тараазын ажаапкан.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

План күүсеттинген

«Тес-Хем» совхозтуң ажыл ишчилери тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседир дээш ареспиг ажылдап турар. Совхоз (директору И. Д. Балчыоол, партком секретары Д. Ш. Хертек, көдээ Совет даргазы С. Ч. Шалык) мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың быжыг планнарын күүседипкен.

Бо чылын күрүнеге 313 тонна эт садар тургаш, совхоз 353 тонна чедирген. 34 тонна дүк дужааттынган, ол планнаттынганындан 860 килограмм ажыг. Ол ышкаш сүт садар план чүс хуу күүсеттинген.

Б. ШЫЫРАП.

Ай планын ажырган

Тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында үлетпүр продукциязын бүдүрериниң ковүдедир, бүдүрүлгениң экономиказын уламнай быжыглаар талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери сентябрь айда бот-тарынга бердинген планнаныг онаалдаларын ажыр күүседкен.

Бүдүрүлгее кол коргузүг болур бараанныг продукция бүдүрериниң ай планы 950 муң рубль турда, ону херек кырында 42 муң рубль түңге ажыр күүседип шыдаан. Ол талазы-биле план 104,4 хуу күүсеттинген. Комбинаттың аңгы-аңгы адырларындан арыглал фабриказы биле рудниктиң коллективтери шылгараан. Арыглал фабриказы сентябрь айда план ёзугаар 4.400 тонна даг-дүгүн бүдүрер тургаш, херек кырында оон 168 тонна ажырган, азы планын 103,8 хуу күүседкен. Рудник коллективи айда 437 муң тонна даг массазын чүдүрүп чорудар планын 108,9 хуу күүседкен.

Ол үениң иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 600 рубльге бедидер тургаш, ону херек кырында 105,2 хуу боттандырып шыдаан. Планда 662 муң рубльдиг капитал тудуун шинээдип алыр тургаш, ону чүгле 86,7 хуу күүседкени четпес. Ышчазаа-даа айда 512 муң рубль түңге тудуг-моштаж ажылдарын чорудар планның онаалдазын 32 муң рубльге ажыр күүседип шыдаан. Сентелге тудуг цехи ажыл-агыйжы арга-биле 33 муң рубльдиг тудуг сентелге ажылдарын чорудар ужурлуг болза, херек кырында ону 44 муң рубль кылдыр, азы 133,3 хуу күүседипкен.

«Тыва даг-дүгү» комбинат сентябрь айда 950 муң рубль түңүүр бараанныг продукциялы сайгарар тургаш, херек кырында 6 муң рубльге ажыр сайгарган

БИСТИҢ КОРР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнатканы-биле алырга, Октябрьның 1-ге чедир тараа болгаш тараа-бобы культураларын 113469 муң гектар черден ажаап алган. тодаргайлаарга, бүгү шөлдүң 95 хуузу боон турар. 107789 муң гектарның тараазын бастырган. Ритти тараан бүгү шөлдүң чартыындан бичии-ле хөй — 237 муң гектардан кескен. Кукуруузаны тараан шөлдүң 80 хуузундан — 15833 муң гектардан ажаап алган. 1230 муң гектарның кукурузазын (бүгү шөлдүң барык үш көзинин) — үрезинге ажыглаары-биле ажаап алган.

Свёкланы 1497 муң гектардан казып алган. Ол дээрге, ону тараан шөлдүң 42 хуузу-дур. Картофельдя 2666 муң гектардан, ногаалларны —691 муң гектардан ажаап алган.

Күзүн чажар тараанның планы 88 хуу күүсеттинген — 30179 муң гектарны эзлеп турар. Аңгыс аңдарылгазының планының чартык кезиин күүсеттинген — 55875 муң гектар четкен.

(СЭТА).

500000 тонна четкен

Туркменистанның көдээ ишчилери күрүнеге чартык милдион тонна хөөрөнди саткан. Беш чүс муң тонналы ажаап алырынга чүгле дөрт хүн негеттинген. Ол — хөвең ажаап алыр машиналарны тааржымчалыг ажыглаанының түңнели болган. Шөлдерде дөрт муң ажыг комбайннар ажылдап турар.

(СЭТА-ның корр.)

АШХАБАД.

Эстон ГРЭС-ти төлевилээн күчүзүнге чедирген

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Эстон ГРЭС-тиң тудуунга киришкеннерге ол станцияны төлевилээн күчүзү — 1600 муң киловатт чедиргени-биле холбаштыр түректиң ханызындан байыр чедирген.

Советтиг Эстонияга чаа улуг ГРЭС-ти тудуп тургускалы чурттуң сонгу-барыын талазынга энергия күчүлериң улаттыраарынга улуг салыышкын СЭКП-ниң XXIV съездиниң быстың хой национальдыг Ада-чурттуң бүдүрүкчү күжүн улам улгаттырар дутайында Директиваларының амыдыралга чедиишкинниг күүсеттиниң турарының херечизин-дир деп байырлыг чугаада чугаалап турар.

* * *

Эстон ГРЭС-тиң тудугжуларының байырлыг митингизи болган. Аңаа чүве чугаалаанар партияга болгаш чазакка оларга сагыш салыш, байыр чедирген дээш чылыыбиле өөрүп четтиришкинниң илередип, аңаа харыы кылдыр кызымаккай ажылдаарын айыткап турганнар.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниг байырлыг чугаазы чорутканнар.

(СЭТА).

Россияга революстуг шимчээшкинниң 75 хоочуну

ССРЭ-ниң Революциязың төп музейинге октябрь 3-те болган хуралга Россияга революстуг шимчээшкинниң хоочун киржикчиэн, 1917 чылдан бээр СЭКП кежигүнү М. В. Фофановаңың төрүттүвеген хүнүнден бээр 90 хар харлаанын демдеглээн. Оон Петроградка турган чажыт квартираазынга Улуг октябрьның биичи-ле мурнуу чарыының хүннеринде В. И. Ленин чаштынып турган.

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдуның улуг эртем ажылдакчызы төөгү эртемнериниң кандидады И. П. Данков юбилярның амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дутайында илеткел кылган.

М. В. Фофановаңың революстуг демисел талазы-биле соратныктери, өөнүктери болгаш эштери аңаа байыр чедирип, сактыышкыннарын тургаалааннар.

Хүрал төнүүзүндө Маргарита Васильевна Фофанова үүве чугаалаарга, чыыланнар оңу чылыы-биле утканнар.

(СЭТА).

Калуга хоорайның хүндүлүг хамаатылары

КАЛУГА. (СЭТА-ның корр.). Ажылчы чоннар депутаттарының Калуга хоорай Советиниң күүскому космосту шинчилээриниң аты-хавыязы дээш «Союз-12» космос кораблиниң экипажының кежигүннери В. Г. Лазаревко болгаш О. Г. Макаровка Калуга хоорайның хүндүлүг хамаатылары деп атты тывыскан. Оон мурнунда сыдыстар оруунуң баштайгы ажыдыкчызы Ю. А. Гагарин болгаш осно-даа космонавтылар ындыг атты алганнар.

Республиканың улусчу контроль комитединде

Тарып боозадылганы чедир үнелеп көрбээни дээш

Улусчу контролёрларның чоруткан хыналдазын ёзугаар алырга, Эрзин районуңун колхозтарында аныгның малының баш санын көвүдедириниче кичээнгей салдынмайн турар. Сентябрь бирге чедир бүгү төрүүр малдың түгле 85,8 хуузу төрөөн азы 4,8 муң баш чаа төл алдынмаан дээрзин республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга демдеглээн.

Ыңдыг байдалдың кол чылдагааны хойну эдериштирер болгаш тарып боозадыр ажылды багай чорудуп турарында. Эрткен чылын колхозтарда хойну тарып боозадырының планын шуут үскен болгаш ону түгле 69,2 хуу күүседкен. Тарыдып боозаткан хойнуң 33 хуузу кызыраан.

Бо талазы-биле айтырыгны 1972 чылдың декабрьда республиканың улусчу контроль комитединге тургускаш, Кызылдың ускалажыдыла будурулгезининң Тес-Хем районда филиалы (начальниги М. Шыырык) багай ажылдап турарын онаал демдеглээн турган. Ону ажыжидеринче угландыр комитетпиң шинчилерде хүлээп алган шиитпири чедир күүсеттинмээн болган. Тес-Хем районда филиал, Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальниги Д. Ламажаа), колхозтарның баштаар черлери хойнуң тарып боозадылганын организастаар талазы-биле дээштиг чемчегелерни ап чорутпаан болуп турар. Сентябрь 1-ге чедир районда тарып боозадылганың он пунктузунун түгле бежи белеткеттингей.

Тарып боозадыла пунктуларын ажылдаарынга белеткээни багай, бажыннар иштин чугайлаваан, санитарлыг негелделерге дүүштүр деривээн. Аңаа ажылдаза чогуур кижилерни четчелеваан. Шүүктуларның белеткелин ыям-даа хынаап көрбээн. Ынчангаш тарып боозадыла ажылы ала чайгаарлаашкынга киргеп.

«Мерен» колхозта (баштаар черийиң даргазы А. Саныга) байдал онза багай. Мында ийи пункт шуут белен эвес. Хөл-Бажының пунктузунда техниге безин чок. Колхоз беш ай дургузунда кол зоотехник чок болуп турар. А селекционер-зоотехник Н. Сайын колхоз баштаар черийиң талазындан контроль чогун ажыглап алгаш, арагалап чоруп турар.

Ленин аттыг колхозта (баштаар черийиң даргазы Ш. Сади) байдал база ыпдыг. Колхозтуң кол зоотехниги С. Делгер тарып боозадылганы кажам эргелээрни безин билбес болган.

Райониуң колхозтарында малдың чаа төлүн үлүп ангыдаар ажыл уламныгып турар. төрүүр малды ам-даа четче үелээн.

Тарып боозатка чогуур 19 муң баш хойнуң түгле 12,6 хуузун сентябрь 1-ге чедир тарып боозаткан. Боозадылга пунктуларынга келир олардың графиги тургустунмаан.

Ажыл-агыйларда ускалажыдыла ажылының үчёду болгаш отчёду шуут будалган.

Ускалажыдыла будурулгезининң Тес-Хем районда филиалының ажылдакчылары болгаш Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемчиглери тарып боозадыла ажылын багай удуртуп турар.

Ынчангаш хойнуң эдериглезин болгаш тарып боозадылга ажылын багай чорудуп туларры дээш республиканың улусчу контроль комитеди ускалажылыга будурулгезининң Тес-Хем районда филиалының начальниги М. Шыырыкты донгуткан болгаш Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Ламажаны сагындырган.

Эрзин районуң колхозтарында ускалажыдыла ажылын экижидер дээш тодаргай хемчегелерни алырын республиканың ускалажыдыла будурулгезининң Тес-Хем районда филиалынга каттыжыышкынынга болган Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң салган эртемчиглери чарын боозадыла ажылын багай удуртуп турар.

УЖУДУУШКУНДА СЕС СПУТНИК

1973 чылдың Октябрь 3-те Совет Эвилелиниң «Космос-588», «Космос-589, «Космос-590, «Космос-591», «Космос-592», «Космос-593», «Космос-594», «Космос-595» деп черииң кылымал спутниктерни салып үндүрген. Сес спутниктерни шуптузуун чаңгыс чедиргикчи ракета-биле орбитаже салып үндүрген.

Сес спутниктериң шуптузунун шимчээшкинни санап каан орбитазынга чоок болгаш мындыг эге параметрлер-биле чоруп турар:

— долганырының үезик — 115 минута;

— Черииң кырындан эң бедирер хемчээли (апогелга) — 1512 км;

— Черииң кырынче эң не чоокшулаар хемчээли (перигелга) — 1397 км;

— орбитаның йилеңишкини — 74 градус.

Космос делегении шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын, орбитаның элементтерлерин чазыг чок хемчээр радио-системаларны, приборларның болгаш эртем аппаратуралларының ажылының дугайын черже дамчыдар радиотелеметрлиг системаларны спутниктерде тургускан. Спутниктериин аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар. Башкарыллга-саналта төөгү каап турар медээлерни ажылдап кылып эге-лээн.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ — КИЖИЗИДИЛГЕ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ

(СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пленумунда)

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пленумунга комсомолчуларның болгаш аныяктарның идей-политиктиг биилии болгаш мергежилин бедидериниң дугайында СЭКП райкомунуң секретары эп Х. Допулдуң илеткелми дыннаан, чугаалашкан. Аныяктарның идей-политиктиг биилии болгаш мергежилин бедидер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин СЭКП райкому, парткомнар база чер-черде партия организациялары херек кырында боттандырып турар дээрзин ажыг демдеглээн. Ленинчи комсомолдуң тургустунганындан бээр 55 чылдыңга районнуң комсомолчудары болгаш аныяктары күш-ажылчы, политиктиг ажылдың талазы-биле чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бедик кодургүүшкүнүг ажылдап турар.

Районда комсомолдуң 27 эге, 13 бригада, салбыр организациялары, 22 бөлүктер организас талазы-биле быжыккан. Комсомол организацияларының секретарьларының 41 хуузу коммунистер болуп турар. Комсомолга удуртулга дугайын парткомнарның бюроларында болгаш партия хуралдарында удаа-дараа чугаалажып турар апаргап. «Мурнакчы» колхозта, «Тээли» совхозта парткомнар, ол-ла совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында, райпода, Шуй, Бай-Тал ортумак школаларында партия эге организациялары комсомолчуларның идейлиг дадыгылгазын экижериниң база мергежилин бедидериниң айтырыгларынче чогуур киҥээнгейни салып келген.

Районуң кол экономиказы мал ажылы. Ында ажылдан турарларның 40 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяк кижилер. Ынчангаш мал ажылында комсомолчулар болгаш аныяктар эвээш эвес болуп турары тодаргай. Чижээ, 1972 чылдың кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, тиилекчи боон үнген «Мурнакчы» колхоз СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ, ВЦСПС-тиҥ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҥ шилчилер Кызыл тугубиле шаңнаткан. Ону чедип алырынга колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар комсомолчуларның болгаш аныяктарның ролю улуг болган. Ол чарышка «Тээли» совхозта комсомолчу-аныяктарның Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы база чедишкиннииг киришкен болгаш бо чылдың сес айларында сүт бүдүрериниҥ база ону күрүнеге садарының планын ажыр күүседткен.

Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинде мурнакчы ажылдап турар комсомолчуларның болгаш аныяктарның саны өзүп турар. Оларга хамаарыштыр «Бай-Тал» совхозта өшкү бригадир К. Казаковту, «Тээли» совхозтуң малчыннары К. Кара-оолду, Э. Күжүгетти, «Мурнакчы» колхозта — А. Улар-оол биле Ш. Өргүмчүнү, оон аңгыда хөй-хөй механизаторларны болгаш ҙараажыларны адап болур.

Аныяк чоланчыларның болгаш механизаторларның мергежилин бедидер, класын орүүредир талазы-биле «Мурнакчы» колхозтуң баштаар чери, «Тээли» совхозтуң дирекциязы көскү ажылдарны чорутпан. Чижээ, эрткен чылын ол ажыл-агыйлар ДОСААФ-тың шугуму-биле 64 механизатордуң белеткээрин чедип алган.

Ындыг болза-даа аныяктарның ниити билиин база мергежилин бедидериниң айтырыын чедир үнелевейн баар чорук чамдык коллективтерде болган ажыл-агыйларның удуртукчуларында ам-даа бар.

СЭКП обкомунуң X пленуму Тывага хөй ажылын улам ыңай хөгжүдериниң талазыбиле айтырыгны чугаалашкан. Ацаа хүлээп аалган доктаалды күүседир талазы-биле хемчегдерни чер-черде ажылдап кылып турар. Үк доктаалды чедишкиниг күүседирде малчыннарның, ылангыя мал ажылының тускай эртемниглериниҥ мергежилин бедидери негеттинип турар. Ол хиреде мал-даа, чер-даа ажылының тускай эртемниглериниҥ, ылангыя аныяктарның мергежилин бедидер талазы-биле ажыл ам-даа дыка кошкак болуп артыпаан.

Хурал — кижизидилгениҥ школазы болур дээрзин ВЛКСМ-ниҥ Уставында айтып турар. Ындыг болза-даа чамдык комсомол организацияларында хуралдар ВЛКСМ Уставының негелдеринге дүүштүр эрткеп турар. Чижээ, «Тээли» совхозта комсомолчуларның ниити хуралы (секретары эш К. Седин) эрткен отчеттуг үениҥ дургузунда үүгле ийи удаа эрткен, ол-ла совхозтуң төп салбырында комсомол организациязының хуралы апрель айдан бээр болбаан. Байдал ындыг түрбүже, ында партком оны чогуур өйүнде хемчег албаан...

Партия организацияларының инициативазы-биле ажыл-агыйның чугула участоктарын комсомолчуларга болгаш аныяктарга бүзүреп даандырар хемчеглерни ап турар. «Тээли» совхозтуң директорциязы болгаш парткому совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының 40 хуузун 30 хар чедир назылыг аныяк кадрлар-биле быжыглаан. ВЛКСМ райкомунуң кежигүнү Хүлер-оол Оданны кол агропомга, ВЛКСМ кежигүнери Март-оол Нуражуттуң кол инженерге, Кац-оол Хертекти техниканың айыыл чок чоруунуң инженериниге томуйлаан. Оон түпелинде тускай эртемниглериниҥ харыысалгазы бедээп болгаш техниканы үре-түнелдиг ажыттаар апаргаи.

Ындыг болза-даа чамдык черлерде байдал ындыг эвес. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозта (партком секретары Д. Хертек, колхоз даргазы Б. Кошкар-оол) тускай эртемниглериниҥ ылаҥгыя аныяктарын ажылдан оспаксыраар чоруу хөй. Колхозтуң кол зоотехниги, тудуг болгаш бода база тээр мал бригадирлери удаа-дараа халапшылаан.

Район Совединиҥ депутаттарының 29 хуузу, көдээ Советтериҥ —28,4 хуузу комсомолчулар болгаш аныяктар болуп турар. Ол болза оларга бедик идегел болгаш идейлиг кижизидилгениҥ школазының бир хевири болур. Ол идегелди бүзүредип турарлар эвээш эвес. Район Совединиҥ депутаттары Татьяна Хомушку, Тудуг-оол Кызыл-оол («Бай-Тал» совхоз), Сесенмаа Хертек, Билчей Баадан («Мурнакчы» колхоз) болгаш район Совединиҥ эвээш эвес депутаттары көргүскен идегелди шынзыктырып турарлар.

Эрткен өөредилге чылында районга комсомолдуң 23 полит-бөлгүмүнге 1096 дыннакчы, оон иштинде 429 комсомолчу өөренип турган. Тээли, Шуй, Кызыл-Даг ортумак школаларында, «Мурнакчы» колхозта политбөлгүмнер үзүктелишкин чок ажылдап турганы-биле өөредилге программазын чедишкиниҥ доосканнар.

Аныяктар ортузунга идейкижизидилгелиг ажылды көшкак тургускаңындан хөй-ниитиниҥ корум-чурумун үреп хулиганнаар, арага-хымыска хандыкшыыр, оорлаар чоруктар чамдык аныяк кижилериниҥ аразында ам-даа бар боон турар. Бо чылдың сес айларында байдал-биле алырга, үүгле чаҥгыс «Кара-Хөл» колхозтуң девискээринде безин 15—30 хар чедир аныяк кижилериниҥ кем-херек үүлгедири эрткен чылгызындан көвүдээн.

Ажылдан турар аныяктарның өөредилгези чугула солуга. Сес чыл школазын дооспаан база ортумак эртем чедип албаан аныяктарны өөредириниҥ перспективтиг планын район Совединиҥ күүскомунга бадылаан. Бо өөредилге чылында 206 комсомолчуаныяктар кежээки школаларда өөренип эгелээн. Олар баштыңы кадрлар-биле хандыртынаан. Партия, комсомол организациялары улус өөредилгеҥиниҥ органнары-биле кадыг оларның ажылынче доктаамал киҥээнгей салырын пленумга чугулаган демдеглээн.

СЭКП райкомунуң пленуму комсомол организацияларынга идей-кижизидилгелиг ажылды улам экижидери-биле холбаштыр партийжи удуртулганы күштелдиреринче үглаанган доктаалды хүлээп алган.

А. АДЫГБАЙ.

ОРДЕННИГ КОЛХОЗТУҢ 45 ЧЫЛЫ

Гусь-Хрустальный районуң Күш-ажылчы Кызыл Туң орденниг «Большевик» колхозу Владимир областа ам дээре ажыл-агыйларның бирээзи—тургустунганындан бээр дөртен беш чылын демдеглеп эрттирген. Ынчаарга оон организаторлуг ажылы болгаш доктаамал даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ депутады Аким Васильевич Горшков 75 харлаан.

Ол колхоз алдарлыг орукту эрткен. Амгы үеде ол бүгү талазы-биле хөгжээн ажыл-агый апарган.

Чоокта чаа ол колхоз мал ажылынга чедишкиннери дээш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ база көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

1972 чылдың дөртку кварталында болгаш 1973 чылдың бирги чартыында күрүнеге 8500 центнер сүттү болгаш 2450 центнер эттти саткан. Бо чылын тараанаҥ дүжүдү гектардан-на 25 центнер четкен, а картофель 300 центнер боон турар.

Шаанда карангы-бүдүүлүк, ыдыы-түреңги чораан Мещерде ам чавагайжыды туттунган суур тургустунган. Ында уруглар садтары, интернаттыг школа, клуб, магазиннер, амыдырал хандырылга бажыңы бар апарган. Чурттагга бажыңы бүрүзүнде 3—4 өрээлдиг, телефоннарны, газты киргизилээн, суг, бок дамчыштыр хоолайларны кылган, чунар черлер бар. Соодукчулар, хеп чуур, бок аштаар машиналар дээш ышкаш чүүлдер өг-бүле бүрүзүнде дыка хөй. Дыка хөй колхозчулар хууда машиналарлыг болгаш мотоциклдерлиг.

ЧУРУКТА: «Большевик» колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ депутады А. В. Горшков аныяк колхозчулар-биле кады тур.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

Политөөредилгениҥ дээштии—организастыг чорукта

Кичээлдер эгелээн

Марксисчи-ленинчи теориянуң ханызы-биле өөренип алыр арганы коммунист бүгүдезинге болгаш ажыл-ишчилерге берип турар идеологтуг ажылдың чугула авеназу—партия өөредилгезиниҥ системазы, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистиҥ республикада организастыг эгелээн.

СЭКП райкомнары, парткомнар, партия эге организациялары политшколаларны болгаш семинарларны баш бурунгаар тургускан. Пропагандистерниҥ болгаш дыңнакчыларның четчелээшкиниҥ кылган. Политөөредилге талазы-биле семинарлар районнарга болуп эрткилээн.

Бо өөредилге чылында ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинче киҥээнгей күштелген. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениҥ системазының бүгү звеноларына баштайгы кичээлдер СЭКП ТК-ниҥ апрель (1973 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренири-биле эгелээн.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылының эгелээни-биле холбаштыр бистиҥ корреспондентивис чамдык партия райкомнарыныҥ пропаганда болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчилери, оларның оралакчылары-биле харылзашкан. Ынчангаш политөөредилге чылын канчаар эгелээниниҥ дугайында оларның харыларын моок адаанда нарладывыс.

СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчизиниҥ оралакчызы Б. КАРАСАЛ:

— Чаа өөредилге чылында бистиҥ районга марксизм-ленинизмниҥ үндезинниерин өөренир 18 болгаш 20 эге политшколалар, теоретиктиг 19 семинар ажылдап эгелээн. Ацаа ниитизи-биле 1600 ажыг кижи хаара туттунган.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниҥ доктаалын амыдыралга боттандырар соруга-биле партия райкому бо өөредилге чылында экономиктиг өөредилгеже улуг киҥээнгейни салган. Ынчангаш көдээ ажылагыйның 1000 хире, үлетүрүнүң 600 ажыг ажыл-ишчилери, удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар экономика талазы-биле билиглерин бедидерлер.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени башкылаары-биле 190 ажыг пропагандист быжыглаттынган. Олар баштайгы кичээлдерге дыңнакчылары-биле ужуражып, өөредилге программазын таныжып, чамдык организастыг айтырыгларны чугаалашканнар. Оон соонда олар СЭКП ТК-ниҥ апрель (1973 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренирлер. Баштайгы кичээлдерге Чадаана хоорайның үлетүүр, тудут, транспорт, эмнелге, школа организацияларынга эки эрткен. Ылаҥгыя хоорайның № 1 школага, районнуң эмнелге коллективтериге кичээлдер организастыг болган.

СЭКП райкомунуң, райкүүсюмунуң удуртур ажылдакчылары 26 кижи районнуң колхоз, совхозтарынга, хоорайга болуп эрткилээн баштайгы кичээлдерге олурушкан болгаш пропагандистерге ажыктыг арга-сүмелерни бергеннер.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге ниитизи-биле биеге организастыг эгелээн.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчизиниҥ оралакчызы С. ДАДАР-ООЛ:

— Политиктиг өөредилгени эгелээринге баш удур белеткендивис. Сентябрь айда пропагандистерниҥ тускай семинарын эрттирген бис. Ацаа чаа өөредилге чылында хамаарышкан чамдык айтырыгларны сайгарып көрдүвүс. Пропагандист кадрларның четчелээшкиниҥ чоруттүвүс. Биске 96 кижи пропагандистээр. Оларның колдуу дээдә эртемниг, арга-дүржүлгалыг кижилер.

Чаа өөредилге чылында экономиктиг өөредилгеже киҥээнгейни күштелдирген бис. Экономиктиг билиглериҥ үндезинниерин өөренир 23 политшкола ажылдап эгелээн. Ацаа ниитизи-биле 500 ажыг кижи өөренир. Ол ышкаш партияның экономиктиг политиказының чугула айтырыгларын, бүдүүлгениҥ ажыктыны болдилериниҥ айтырыгларын өөренир 5 политшкола тургустунган.

Тээлиде (пропагандизи М. Чылбак) Бай-Талда (пропагандизи Б. Хүреш-оол), политшколаларга баштайгы кичээлдер бедик деңнелге эрткилээн. А «Мурнакчы» колхозтуң парткому (секретары Х. Кудуругбай) чаа политиктиг өөредилге чылын эрткен чылдарда дег, база бедик белеткелдиг, организастыг эгелеп киргеп. Ниитизи-биле 90 ажыг кижи политөөредилгениҥ янзы-бүрү хевирлериндә хаара туттунган. Ылаҥгыя № 1, 2 хойжу бригадаларга 75 кижи баштайгы кичээлдер бедик деңнелге эрткен.

Марксизм-ленинизмниҥ үндезинниерин өөренир 12 политшкола, теоретиктиг 6 семинар баштайгы кичээлдерни организастыг чоруткан, ниитизи-биле 1093 кижи өөренип киргинкен.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчизи М. ОЧУР-ООЛ:

— Коммунистерниҥ болгаш партия кежигүнү эвестерниҥ политиктиг өөредилгезин улам экижидип, коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбавышаан, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг кодургүүшкүнүн бодидеринге оон күүндүг салдарлыг болуруп бо эгелеп турар политөөредилге чылында районнуң партия организацияларынга чедип алыр дээш чамдык ажылдарны чорудуп, тускай хемчеглерни алган.

Ынчангаш октябрь 2-де Ак-Довуракка, район төвү Кызыл-Мажалыкка, бүгү школаларга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениҥ баштайгы кичээлдеринге (1973 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренир киргинкен. Ол чыгаар СЭКП-ниҥ XXIV съездиниҥ тодаратказы Тайбың программазын боттандырар талазы-биле партияның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, Л. И. Брежневтиҥ АКШ-ка, ГФР-ге, Францияга аян-чоруктарының түңнелдерин, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының Крымга пайыралдыг үжуражышкынының районнуң коммунистери база ажылчы чонга хандыр-биле өөренирлер.

Дүжүт ажаан алышкынының сезонунуг ажылы доосту бээрге, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилериниҥ ортузунга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастыг эгелээн бис.

Марксисчи-ленинчи өөредилгениҥ дээштии болуру чүнүң-даа мурнунда пропагандистерни шын шилип алырындаа, оларның белеткелиндел болгаш арга-дүржүлгазындан код хамаарыжыр. Ынчангаш четчир санныг пропагандистерни баш удур шилип ап, оларны СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаткан бис.

Шупту чагыдылгалыг болур

Парлаалга чагыдылгазынга бистиҥ Аксы-Барлык ортумак школаның коллективиниҥ мурнуку чылдардан бээр идепкейлиг киржип келген. Ол айтырыгны көдүрүп, партия эге организациязының талазындан оон чоруп турарының дугайында хынаңданы үргүлүг чорудуп турар. Башкыларның, ажылчыннарның чеже солун, сеткүүл чагыдып алганын, чүнү хандыкпылдыг номчуп турары-биле чергелештир тустус класстарның аайы-биле парлаалга чагыдылгазының чоруп турарын көргүскен ат кырында медээ көргүзүглерни кылып азары чаңчыл апарган.

Келир чылдың парлаалга чагыдылгазынга оон хөй-ниити тарадыкчылары кылдыр класстарга оларның баштыңчы башкыларын, школаның библиотека эргелекчизин быжыглаан. Школага болгаш интернатка база библиотекага янзы-бүрү 20 ажыг солун, сеткүүлдү шупту үзүн чыл хуусаага чагыткан.

Амгы үеде школаның чүгле башкылар коллективи 107 экземпляр солун, сеткүүлдү нургулайында чыл хуусаалыг чагыткан. Ылаҥгыя эштер Саая Овак, Надежда Эрес-оол, Саая Эрес-оол, Ыргит Кари, Норбу Сани оларның кижи бүрүзү 5-тен 9 чедир солун, сеткүүлдү чагыдып алган.

«Учительская газета» солунну башкы бүрүзү чагыткан. «Семья и школа», «Воспитание школьников» деп сеткүүлдериниҥ, «Правда», «Шын», «Тувинская правда» солуннарның чагыглары хөй болган. Каталогту кижи бүрүзүнге таныштырып, кымның ажылдаарынга, өөренириниге кандыг-кандыг солун, сеткүүлдүң тааржырын сүмелээр чорук эки түннелди берип турар.

Октябрят, пионер бүрүзүнге «Пионерская правда», үстүкү класстарның өөреникчилериниге «Тываның аныяктары», «Комсомольская правда» солуннарны чагыттырып алырын парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары сүмелеп турар. «Советский патриот» солун болгаш «Военные знания» сеткүүл өөреникчилериниҥ териг патриотчу кижизидилгезинге онза дузалыг. Ол солун, сеткүүлдү өөреникчилериниҥ чамдыктары база чагыткылап алган.

Школаның класс бүрүзүнде комсомол, пионер организацияларының активчилери эвээш эвес. Олар нургулайында «Комсомольская жизнь», «Вожатый» деп сеткүүлдерни чагыдып алганнар. Чагыдылганың чоруп турарын беш хонгаш-ла түңнээр. Школаның партия эге организациязы (секретары Эрес-оол Попай) чагыдылга кампаниязын чедишкиниг чорудар дээш парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларынга удуртулганы берип, ажылдап турар. Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары коллективтиң 500 чыгам улуг, биче кежигүннериниҥ кижи бүрүзү 2-3 чедир чагыдылгалыг турарын чедип алыр сорулганы салганнар.

А. ХЕРТЕК,
башны.
Барыын-Хемчик район.

Школ коллективи мурнунда

«Ак-Туруг» совхозтуң төп суурунда 1974 чылдың солун, сеткүүл чагыдылгазы организастыг эгелээн. Ак-Туруг, ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективтери 250 экземпляр солун, сеткүүлдү чагыдып алган.

Башкылар Монгуш Эрес-оол, Чикчит Янчанмаа бешбеш солун, сеткүүлдү, өөреникчилер Ира Сат, Саша Сотнам, Лида Кара-Сал оларның кижи бүрүзү үш-үштү чагыдылганы кылган.

Совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажылчыннары 150 экземпляр солун, сеткүүлдү чагыдылгазы үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажылчыннары 150 экземпляр солун, сеткүүлдү чагыдылгазы үргүлчүлеп турар.

К. КОМБУ.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛЫНЫҢ

КИЧЭЭНГЕЙНИ— КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ

Партияның Чоон-Хемчик райкомунуң бюро хуралынга Чадааннаның автотранспорт бүдүрүлгезиниҥ инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллектив кежигүннериниҥ ортузунда кижизидилге ажылын чаңгаар чорудуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди АТБ-ниҥ директору эп Изосимов кылган.

Коллективте партия, профэвилел организацияларының масса-политиктиг ажылды чорударынче инженер-техниктиг ажылдакчыларны мобилизастап, эки түңнелдерни чедип ап турарын бюро хуралында демдеглээн.

Коллектив кежигүннериниҥ ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга инженер-техниктиг ажылдакчыларны киҥириштирип турар апарганы социалистиг чарыштыг биле капитализмниҥ аразында дутуржулга чоруп турар-дыр» үүгле политика талазы-биле дуржулга чок кижилер ийикпе, азы бидиптир-ле кара сагыштыглар ыңчаар бадыткап болур. Чугаа болза өскө чүүлдүң дугайында — делегейниҥ дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарының ийи системаларниҥ шериг үскүлежишкиниери-биле айыылдыг болүүлгед хевирлерин дүжүреринииҥ, ол ийи системаларның чарыжын дайын шолдеринге эвес, а тайбың ажылчорудулгага мооцизеринииҥ дугайында боон турар. Хөгжүп орар чурттарның шын шилип алынган сопуургалдарын, делегей ареназында аңгы күштериниҥ чаа деңгижүрүүнүң артык күштерин оларның ажыттаарын ап коор болза, ийи делегейниҥ ындыг удур туружун, ындыг болүүлээшкиниери дүжүрери ол сопуургалдарга долузу-биле дугаҥуп турар.

Дүшкүүрлүг байдалды улам ыңай чавырылдырары-биле холбаштыр хөгжүп турар чурттарның ацаа саглыш хандыкшыдыпыҥ немелде үндезинии бар деп харын-даа чугаалап болур. «Соок дайын». оон бодунуң атмосфераз — делегей харылзаалдарында антидемократтыг үгланылыкшынарның күштерияге, хөгжүп турар чурттарның эргелерин дорамчылап көөрүүге эң таарымчалыг байдал болур.

«Соок дайын» империализмниҥ политиказында агрессии үгланылыкшынарга идиг боон, аныяк күрүнеериниҥ иштики хөгжүдүлгезиниге дедир саалдарлыг болган. Боттарыңның эргелерин камгалаар болгаш колониязакты чүткүүлдерин чажырар дээш хөгжүп турар чурттарны империалистер «соок дайынның» шолдери кылып турганнар. Тус-тус черлерге национал-хосталгалыг шимчээшкиниге удур демиселге империализмниҥ чеҥзээ болу берген шериг эвилелдерин «үшкү делегейниҥ» зоназынга «соок дайынның» чылдарында тургускан болгай.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынының бо талазы-биле байдалды база элээп өскерткен. Империализм бодунуң неоколониязакты үгланылышкыннары-биле империализм боон хевээр артылаан. Ынчалза-даа «соок дайыңдан» чайлаары, күш дөгээр политиканы өөрээп турар янзы-бүрү доктриналарның буураашкыны империалистиг күүүлелалбадаашкыңга удур демиселжиринге, колониализмниҥ болгаш неоколониализмниҥ артыңчыларын чок кылыры дээш демиселге дузалап турар.

Улустар аразында харылзаалариың экижээни делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруунуң артын калган одаларын чок кылырынга таарымчалыг байдалды база тургузуп турар. Чижээлээрге, вьетнам улустуң тоогудүг тиилелгези болза, Совет Эвилелиниҥ, өске-даа социалистиг чурттарның бүгү талалыг деткимчезиниге даянган вьетнам улустуң империалистиг агрессорларга удур маадырлыг демиселиниҥ түңнели деп чүве билдиндирир. Вьетнамда дайынны соксатканы дүшкүүрлүг байдалды калбаа-биле чавырылдырарынга орукта күштүг моондакты чок кылган деп чүве база билдиндирир. Делегей харылзаалариың хөгжүдезиниҥ чавырылышкынынче ниити үгланылышкынынга Париж дугуржулгаларын чарарынга улуг идегги берген.

Делегейниҥ ниити байдалы соолгу үеде боон турар Индостан чартык ортулукта дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырып турар оскерлиишкиннерге ол районнуң күүрүнелериниҥ аразында харылзааларны экижидериниҥ талазынга болуушкуннарның хөгжүүрүнге идиггин берип турары маргыш чок.

Амгы үениҥ байдалдарында дүшкүүрлүг чоруктуң эң-не аймылдыг одаында — Чоокку Чоон чүкте байдал база-ла онзагай. Израильдиҥ чагырыкчы болуктериниге агрессии үгланылышкынны чорударынга «соок дайыңа» илезин-биле дузалаан. Осөө талазында, Кажан Вьетнам дайынының чалбыразының ожүргенде, делегейниҥ хөй-ниитизиниҥ халыктарының кезектериниҥ Чоокку Чоон чүк байдалынга улам-на күштүү-биле таарымнажып илереди бергени мырыңай-ла таварылга эвес. Чоокку Чоон чүк айтырыгларын чөптүүбиле шиитпирлээри дээш ыйышкын. Израильдиҥ чагырыкчы болуктерин аңгыларынче түткүл бүгү делегейге калбарган.

Соолгу үеде империалистиг удуртукчу болуктер СЕАТО-ну идепкейжидер соругла-биле шыгыы үндүрүп турза-даа, ол организацияга берге хүннер база туруп келген. Ындыг күженишкиннер улустарының айыыл-ок чоруунга айыылдыг болган делегей ареназында боттуг оскерлиишкиннер-биле карышкак деп чүве маргылдаа чок.

Америк күрүнеериниҥ организациязы (АКО) ханы кризиске таварышкан. Оон империалистиг утланылышкының үениҥ шүүрганы буза шаап турар. Империалистиг күүдел албаашкыңга удурланып, ол организациниҥ тургузуунга болгаш характериниге чогуур оскерлиишкиннерин чедип алыр деп турарларның, уңу ыңда үлам-на чедип-биле, үлам-на күштүүбиле үңүп турар.

Хөгжүп орар чурттарга оон улаш чугулазын бүзүредип чугаалавайн-даа барып болур, экономиктиг ханыга-даа чаа үе-чада бодунуң чугула түңнелдерин берип турар. Социалистиг болгаш капиталистиг күрүнеериниҥ аразында бот-боттарынга ажыктыг, экономиктиг кады ажылдажылга — бүгү делегейниҥ экономиктиг чогуур харылзааларын тургузарынга болгаш оларда бар бүгү-ле ден арга чок чүүлдериниҥ илерээшкиннерин ажып артеринге дузалап турар фактор-дур. Бүгү-ле чурттарга ажык эртем-техниктиг чедишкиннерге, чижээлээрге, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарынга болгаш оске-даа хөй-хөй адыларга чедирип кээп болур ол күрүнеериниҥ эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы хөгжүп турар чурттарның сопуургалдарынга база-ла дүгжүп турар ийик. Чепсегленишкинни эңдере будуреринге кызырары экономика талазы-биле чогумчалыг түңнел болур. Амгы үениҥ делегей амыдыралында оскерлиелер ол сорулгаларны шиитпиртеринге аргаларын дилеп тывары чиигедин турар.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынынче чугула бурунгаарлаашкын, ол талаже утландыр Совет Эвилелиниҥ, социалистиг дем каттыштырылганың ап чоруткан ниити углавышкыны база тодаргай хемчеглери хөгжүп турар хөй-хөй чурттарның күрүнее болгаш хөй-ниити ажыддакчыларының улуг сагдарлыг политиктиг партияларының болгаш организацияларының, парлалга органнарының удуртулгазының чогумчалыг деткимчезин алган.

Чижээлээрге, Индияның неделя саныңда үнер «Мейнстрим» деп солуңу делегейниҥ дүшкүүрлүг чорууның чавырылышкынын чүгле улуг күрүнеелерге эвес, харын-даа «үшкү делегейниҥ» чурттарыңга база ажыктыг. Ол чорук колдуунда-ла делегейниҥ эң улуг ийи күрүнеериниҥ бирээзи социалистиг чурт, оон-биле кады ол болза эң-не улуг күүүлүг социалистиг чурт болганы-биле таныдырлаттынар» деп бижип турар.

Улусчу лиганың, Бангладештиҥ удуртукчу партиязының даргазының бирги ораазычызы Корбан Али мынча деп демдеглээн: «Бистиҥ партиязыг болгаш бистиҥ чазаакыс СЭКП ТК-ныҥ Чигинде секретары Л. И. Брежневтиҥ болгаш президент Р. Никсонуң бүгү ниити тайбың дээш чарган дүгүржулгазының ба-

Хавыяаны ап тура

— Коммунистиг партия, Совет чазак ниитинин малын азырап ажаагаш, калбак делгем Төрээн чурттун экономиказын быжыглаар дээш шудургу ажылдап, эки бараан болган дээш районнун болук малчыннары бистерге чазактың орденнерин, медальдарын тыпсып турар-дыр. Дээди шаннал дээш эвригүшкүүнү илередир мерген сестер тыппас-тыр мен эштер — деп, Орус Сандыкчапович Намдал Ленин орденин ап тура чугаалаан. Бо дээрге Эрзин районнун «Мерең» колхозунун хойжуу-дур. Оон ынай оон чугаалааны болза:

— Совет кижилерниң бистерниң эң эки чанчылывыс бар — даарта бөгүнден артык эки ажылдаар. Ынчангаш бо улуг идегелди ажыл-ишке моон соңгаар-даа улам шынзыдып, ажыглаттынмайн турар аргаларны дилеп тыпкаш амыдырала ажыглаарывыс болур...

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. С. Намдал тоску беш чылдың планныг сорулгаларын эрестиг күүседир дээш шудургу ажылдап келген. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында төрүүр 100 хөй бүргүзүнге оналаштыр 105 хураганны алган. Амгы үеде оон коданының күш-дедгели дыка эки.

Орус Сандыкчаповичиниң кыштаа ийи черде. Оларның кайызында-даа чурталга бажыннарын болгаш мал кажааларын эрте чайын-на септеп ап, четчир хемчээлдиг кургаг өдекти болуп алган. Кышка удур малчын 20 тонна сигенни белеткеп алган.

Ч. АНДРЕЕВ.

АВТОБУСТУ ТУРГУССА

Автотранспорт ажылын экижидер талазы-биле партия, чазак тускай доктаалдарны чыл бүрү хүлээп ап турбуже, ол доктаал шиитпирлернин күүседели чамдык черлерде четпес, тургустунганын айтыры чугула. Бай-Хаак —тараалан Тандының төвү. Районнуң девискээри ол-бо чүгүнче кашпаш он километр шөйлүү, чоруткан. Ынчангаш үк девискээрде совхоз, колхозтар хөй. Чурттакчы суурларнын аразында автобус хандырылгазы кандыгыл?

«Тиилелге» Тандының улуг дээн тараалан совхозу. Чоокта чаа оон-биле кожа «Шамбалыг» деп чаа совхоз организастап тургустунган. Ынчангаш бо мынчаар хөй чон ажылдап, чурттап турар. Ажылчы чон албан ажылдың, амы-хүүнүң хереэн-даа шийтпирлеп, район төвү чедер дээнде ыяап-ла республика төвүнге келир. Ынчап чорда чернин аразы улам ыраап хонук хуусаа үзаар. Ам канчаар 40—50 км черни чаг артер аргажок. Бо бүгү Бай-Хаак — «Тиилелге» — «Шамбалыг» аразынга автобус чорбайн турарының хараазыдыр.

Хову-Аксының автобудургулге черү-район иштинге чоннуң аргыжылгазын эдер аргалыг тургаш, бо талазы-биле хемчеглерни албайн турары хомудавчыг. Бай-Хаак биле Шамбалыг аразынга чоруур ыылдыр автобустан тускайлап бээринин дугайында чон негелде хомудалдырны киририп турбуже олар күруг аазаашкыннар бээри-биле кызыгаарлаттынып турар. 1970 чылда Бай-Хаак—«Тиилелге» аразынга маршрут ажыттынганынга чон кончуг өөрээн. Ынчалзажок он шаа хонганда чоннуң өөрүшкүзү өжүп, автобус келбеттээн. Олла хевээр бо хүнге чедир сураг. Район төвү чедер дээннер Кызыл үүнче чоруур автобустарны, машиналарны дүзүп «бадылавышаан».

Район төвү-биле «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар аразынга автобус аргыжылгазын тургузар чоннуң чөптүг негелдезин чогуур харылаар организациялар өөренип көөр болза чогуур.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

УДАВАС ДООЗАР

Сентябрь 15-те үнген соңгуна «Багай организастаан» деп ажелиг шүгүмүүледе Барыын-Хемчик районда «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда дүжүт ажаап алышкының организас чок, куду деннелдиин илереткен.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Кууларның редакцияга дыңнатканы:

Партия райкомунуң болгаш райүүскомнуң каттышкан хуралынга ажыл-агыйларның удуртукчуларын келдиргеш, чүүлде айтыкан четпестерни кыска хүүсаала чайладырының аргаларын чугаалашкан.

«Барлык» совхозтуң тараа шөлдериниде 22 комбайн ажылдап, 3000 гектар чернин тараазын ажааган. «Шекпээр» совхозтуң хову-шөлдериниде 16 комбайн туруушкун чок ажылдап, 2000 гектарны кескен.

Ажыл-агыйларның хову бригаладларының төптеринде механизаторлар чурттаар, турар таарымчалыг черлерни дерип кылган. Столоваяларда аъш-чем четчири-биле бар.

Үк ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дүжүт ажаап алышкының чөөкү үеде доозарын даскан.

Хоочун механизатор

Михайл Кызыл-Тас — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Хоочун танкист ам Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң хову-шөлдеринде комбайн башкарып, күскү дүжүт ажаап чоруп турар.

Луржулгалыг механизатор наазы-хары улгатса-даа, хүнде 15—16 гектар чернин тараазын бастырып турар. Ол бо сезонда 350 гектар чернин тараазын ажаап алырын хүлээнген.

Дүжүт ажаалдазы доосту бээрге, мурнакчы ишчи комбайнын тракторга азы машинага солуп, фермаларже, кыштагларже мал чеми сөөртүп эгелээр.

С. ДАНГАА.

Бегелей бо хүннерде

Л. И. Брежневтиң аян-чоруунга Индия байыр чедирип турар

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, СССР-ниң Министрлер Советиниң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң премьер-министр Индира Гандиниң чалаанын ёзугаар Индияга албанның найыралдыг аян-чоруун кылыр деп турарының дугайында медээ индий хөй-ниитиниң болгаш солуннарының көл кичээнгей салыр чүүлү апарган. Политиктиг хайгаракчылар ол аян-чорукту тайбыңның болгаш найыралдың эрге-ажыктарын ёзугаар болурун демдеглээш, ол совет-индий найыралдыг харылзааларны улам быжыглаарынга, ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниитиниң тайбынның эрге-ажыктарын ёзугаар үре-түнелдиг калы ажылдажылганы кылырынга идиг болурун онзалап айтып турарлар.

Делиниң «Таймс оф Индиа» солуну ол аян-чоруктуң политика талазы-биле улуг ужурдузазының демдеглээш, Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруу 1971 чылдың августа ат салган документ — СССР биле Индияның аразынга Тайбың, найырал болгаш калы ажылдажылга дугайында кереэде айтыкан чүүлдерин долузу-биле барымдаалаан чолукка, ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниитиниң тайбынның эрге-ажыктарын ёзугаар үре-түнелдиг калы ажылдажылганы кылырынга идиг болурун онзалап айтып турарлар.

• • •

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтин Индияның премьер-министри Индира Гандиниң чалаанын ёзугаар Индияга аян-чоруук кылып баарынын дугайында медээни Индияның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчылары сеткил ханыышкын-биле байыр чедирип, уткуп-үүлээп алган.

Чурттуң эрге-чагырга тутқан партиязы — Индияның национал конгресс-партиязының даргазы Шанкал Дайял Шарма СЭТА-ның болгаш Бүгү-эвилелдин радиозунуң корреспондентилеринге мынча дем-дем деп дем-деглээн:

Бистер, Индияның кижилери, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының ам болур аян-чоруу чер кырынык бүгү-ле черинге, ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниитиниң эрге-ажыктарын ёзугаар үре-түнелдиг калы ажылдажылганы кылырынга идиг болурун онзалап айтып турарлар.

Л. И. Брежневтин чоокта чаа Ташкентиге бодунуң чугаазында делегей политиказынга, тайбың дээш демиселге Индияның ролюн бедия-биле үнелээнинге бистер өөрүп турар бис. Совет-индий найырал бистиң улустарның болгаш бүгү делегейниң улустарының кадыг ажылдажылгазының эрге-ажыктарынга үндезилеттинген.

Ийи күрүненин удуртукчуларының аразынга болур чугаалажышкыннар совет-индий харылзааларны улам чедиишкинниг хөгжүдеринге онза улуг ужур-дузалыг болурун ПТИ агентилел демдеглээн. Ол чугаалажышкыннар үезинде делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын чугаалажырын оон-еске база бир ЮПИ агентилел демдеглээн. Оларны аңаа чугаалажып көөрү чүгле ийи чурттуң эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбынның эрге-ажыктарынга тааржыр апаарын ол агентилел онзалап демдеглээн.

Өлүрүкчүлерни кынчыктырбас

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиниң политиктиг ажылдакчызы, сенатор, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Л. Корвалланы Чилиниң шериг эрге-чагыргазы таажылап өлүрер деп турарының дугайында Чилиден келген медээни америк информация агентилелдери дамчыткан.

Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Каттышкан Нациялар Организациязының чанында доктаамал төлөөлекчизи Я. А. Малик октябрь үште КНО-га тускай медеглел кылган. Ол чили шериг эрге-чагыргаларының Л. Корвалланы өлүрүп таажылаар деп турарын шиитпирлиг-биле буруу шаап, оларның кылып турар ханныг үүлгедишкиннерин, массалыг боолаашкыннарын болгаш таажылыктарын буруудаткаш, делегейниң бүгү хөй-ниитизи Чилиде реакциялыг идегеттерниң үүлгедишкиннеринге удурланыышкының илередир ужурлуг деп медеглээн. Чилиниң реакциялыг идегеттерниң үүлгедир деп турар олурукчу чоруун КНО-ның Кол Ассамблеязы анаа көрүп олурбайн хемчег алыр ужурлуг деп чугаалаан. Л. Корвалланы таажылап өлүрериң болдурбазының дүрген хемчеглерни алырынче ол КНО-ның Чингине секретарын болгаш Кол Ассамблеяны кыйгырган.

Улусчу палатаның хуралы

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң улусчу палатазы бодунуң хуралынга ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазыңга ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Вилли Штофту чаңгыс үн-биле соңгаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Хорст Зиндерманны ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазынга база-ла чаңгыс үн-биле бадылаан.

ГСЧП ТК-ның пленуму

БЕРЛИН (СЭТА). ГСЧП ТК-ның октябрь 2-де болган пленумунга бирги айтырыгның — кадрлар дугайында айтырыгның талазы-биле ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер плеткел кылган.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары А. Норденның Политбюровуң ажылының дугайында плеткелиин, а ол шыдаан ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң түлүг министри Ю. Юнкерниң 1976—1980 чылдарда ГДР-ге чурталга түлүүнүң дугайында плеткелиин пленумга дыңнаш, чүүлдүг деп көргенин АДН агентилелдиң дамчыткан дыннадыында айтып турар.

ГСЧП ТК-ның кежигүнү, национал-камгалал министри армия генералы Г. Гофманны пленум ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге чаңгыс үн-биле соңгаан. Ол шыдаан В. Фельфени, Н. Германны, И. Лавгени, К. Науманны болгаш Г. Шюрерни ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидатторга соңгаан.

Х. Долустуң, В. Кроликовскийни болгаш И. Лавгени ГСЧП ТК-ның секретарыларынга соңгаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Г. Миттагны ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга томуйлаанын-биле холбаштыр пленум оңу ГСЧП ТК-ның секретарын албан хүлээлгезинден хостаан.

В. Хальбриттерни ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат албан хүлээлгезинден оон бодунуң күзээнин ёзугаар хостаан.

ГСЧП ТК-ның пленуму Чилиде шериг эргилдезинин буруу шапкан болгаш революстуң чили улустуң демократтыг эрге-шөлүзүнүн катап тургузарын негээн. Чилиниң «Компартиязының Чингине секретары Л. Корвалланы болгаш улусчу чаңгыс эштиң хоруглалга бүгү талалакчыларын хостаарының дугайында негелдеин пленумга база катап бадыткаан. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер Чилиниң президентизи С. Альенденни улуг ачы-хавыяазын демдеглээн.

Пленумнуң киржикчилери ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү В. Ульбрихтиниң сактыл, кажыдалын илереткеннер.

ГДР. Бо беш чылдың планындан республиканың энергетика балансызын улам эжиктерин көрүп турар. Бо чылдың тоңчузунге чедир чурттуң сөңгү талазында кылып турар «Норд» (чурумта) дээр атомнуг электри станцизязы төгүн берип эгелээр.

(СЭТА-ның фотохроникязы).

«Яваны»—даштыкыже

ПРАГА. (СЭТА). Бо чылын Тынец-на-Сазавта завод Совет Эвилелиниге «Ява» дээр 60 мун ажыг мотоцикли кылып бээр. Совет Эвилели ол бүдүрүлге черинин продукциязын эң хөйү-биле садып ап турар.

Ол завод бөдүнүң кылып турар машиналарының 35 хуузун даштыкыже үндүрүп турар. Чехословак мотоциклдерни 50 чурт садып ап турар.

Орук тудуушкуну

ХАНОЙ. (СЭТА). Эрткен тос айлар дургузунда ВДР-ниң можуларынга ниитизи-биле 12 мун километр узун дурттуг оруктарны; а ол шыкаш бүдүн-чартык мун улуг-бичии көвүрүглерни катап тудуп тургускан азы септеп-селээн. ВДР-ниң Транспорт болгаш харылзаа министерствозу ыңдыг туннелдерни кылган.

Улус ажыл-агый чүктерин сөөртүрүн, чонну аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандыраарын эжиждер сорулга-биле бот-оруулга-чарылгалыг 2750 транспорт бригаларын республикала тургускан.

Патриотчу фронтунуң медеглели

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинада тургустунган Чилиниң удурланыышкынның патриотчу фронтузу «фашистиг шериг хунтазының кылып турар кем-бурууулуг үүлгедишкиннеринге, боолап өлүрүүшкүүнерине, хилиничек-таашкиннеринге шынгыы удурланыышкынны» илереткен медеглел кылган. Удурланыышкын фронтузу политиктиң үзел-бөлүүлери даап хоруглаттырганнарны шупту-зун доп-дораан хостаарын негээн.

Күзели боттанмаан

ВЕНА. (СЭТА). Израильдың премьер-министри Г. Меирниң Венага кыска хүүсаалыг аянчоруу Тель-Авивке кандыгдаа ажык чок болган. Израильдың чазаанының шиитпирин бүш чок болдурарын чедип алыр даап оралдажышкынын кылган.

Австрияның канцлери ол лагерьни чазактың хаар деп турарын база катап бадыткаан. «Чазак черн болдунуң шиитпирин күш чок болдурар дивейн турар» — деп, В. Брайский чугаалаан.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫНЫ БОЛГАШ ХӨГЖҮП ОРАР ЧУРТТАР

йыр чедирип турар. Совет Эвилелиниң болгаш оон удурлуг-чуларының «үшкү делегейниң» хамаарышпас чоруун болгаш дүшкүүрлүг байдалды илереткен.

Немец Улусчу Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң ТК-ның Чингине секретары Абдель Фаттах Исмаил СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политика талазы-биле соолгу үеде ап чоруткан улуг хемчеглеп бүгү делегейниң улустарының, оон иштинде араб чурттарның демисекин турар улустарының үндезин соңуургалдарынга дүшкүп турар деп бүзүредип илереткен.

«Үшкү делегейниң» чурттарының хөй-ниитизиниң салдарлыг болуктеринде ыңдыг туружу империалистиг болуктерниң Пекиниң удурлуучуларының, а ол шыкаш өөнүк күрүнелериниң боттарының иштики реакциязының хөгжүп турар чурттарга хамаарышпас чоруун турар болдарындага оваа чугула. Ол болуктер тавырлыышкынның болдушкуннарынга удурланырынче хөй-ниитизин чыгаа, национал-хосталгалыг күштерниң Совет Эвилелинге, социализмиг дем каттыжышкынга бүзүревес чоруктуң өөскүдүп, «үшкү делегейге» социализмиңг ат-алдарын коштарының күзеп турарлар.

Хөгжүп турар чурттарда чамдыкта улуг салгырлыг, үрүнин иштинде болдунуң политиктиг философиязының бир ооредин кылдыр делегей ареназында ийи лагерьлериниң аразынга оптуг кажарлаттыкының чоруудул келген кызыы национализти үзел-бөлдүүлер болуктер бар. Делегей байдалында бооп турар оскерилгелерни ам-даа чедир билбээн кижилер болгаш болуктер бо чурттарда база бар. Чүнүү-даа мурнунда ол күштерге болгаш болуктерге империалистиг болгаш империализм талазында болуктер делегей ареназында бооп турар бүрүнгаарлаашкыннар даарге хөгжүп турар чурттарның эрге-ажыктарынга дүүшпес даап ышкаш янзы-бүрү мөге бодалларны идип үндүрүп турарлар.

Улустарның бүгү ниитизи тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга удур чимезиишкиннерге Пекиниң удургучуларының багай ойнаш турарлар. Маоисчи удургучулар делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын оларның улуг үүлгедишкиннеринге болгаш империализмниң талазында реакция-биле деңге ходелбишаан, а чамдыкта оларның-биле дөрт каттыжып алган, улустар аразының харылзааларын экижидериниң чоруудулгаларынга моондактарны тургузаар даап, дүшкүүрлүг чоруктуң бар одагларын чок кылырынга шаптыктаар даап олардан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар. Оон-биле кады, олар мурнунда ышкаш, национал-хосталгалыг шимчээшкиннин, эрге-ажыктарын дүүрел чокка садыптарынга беленнер.

Пекиниң удуртукчуларының ажыы-биле чугаалаарындан дидимнестер деп чүве билдингир. Олар боттарының ёзулуг сорулгаларын «эң улуг ийи күрүненин дугуржулгазы» хөөнүн чүлүүрүшкүнүбиле чалыырып турарлар. Пекиниң пропагандистери «бичии» болгаш «ортумак» күрүнелерни «эң улуг күрүнелерге» (а хөрек кырында ССРЭ-ге удурланыышкын каттыжарынче ажыы-биле кыйгырып турарлар. Оон-биле кады айыттынган чуртталган каттыжышкыны. Кыдатты долгандыр болгаш оон удуртулгазы-биле болур ужурлуг деп санаап турар.

Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын туружаарга кыдат удуртукчулар калчаалы-биле удурланып турар. Индостан чартык ортулукта болгаш Мурвуу-Чоон Азияда чугула айтырыгларны чөптүү-биле шиитпирлээринче болгаш байдалды экижидеринче удур угланган маневрларны үргүлчүдеп турар. Боттарын олар күн-камгалакчылары бис деп турары «бичии» болгаш «ортумак» күрүнелерниң күсёл-биле империалистиг улуг күрүнелер-биле кады ажылдажырына белеңнип олар оон-биле коргузуп турарлар.

Чоокку Чоон чүкте дүшкүүрлүг чоруктуң олаан Пекин улам-на дүшкүүредир деп оралдаакыл турар. Араб улустар-биле ССРЭ-ниң эптиг харылзаалырын хөчкадырын күзеп, оларны империализм-биле чаасжаадырын арттыар деп чөптээлиг турушту көлеп турар.

Совет Эвилелиниң, социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының политиказы дайзын айыылын чайладырынче, тайбыцны болгаш бүгү чурттарның — улут-даа, биичин-даа күрүнелериң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган. Ол политика бүгү улустарның хамаарышпас чоруун быжыглаарынче, тускай дүгүнаар эргезин болгаш деңвискээрлериче даап болбаан барымдаалаарынче угланган. Бүгү күрүнелериң деп эргелиг харылзааларын болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хандыраарын ол бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар. Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удурлуучуларының ажы-дүнүлгелиг чоокта чаа Крымга болган найыралдыг ужуражышкынынга ол дугайын база катап онзалап демдеглээн.

Делегей харылзааларында чедип алдынган бүрүнгаарлаашкыннарга оскерилбес шынарларны чедип албышаан, Совет Эвилели бодунуң тайбың стратегиязын чайгылыын чокка моон соңгаар-даа чорудар. Л. И. Брежневтиң Американың Каттышкан Штаттарынга чоранының түнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң документизинде онзалап демдеглээни ышкаш, агрессия империалистиг күштерниң канцыг-даа чимезиишкиннеринге моон соңгаар-даа ойтур шавышкынынар бээрингө ол чайгылыш чок.

Дүшкүүрлүг байдалдың эгелей берген чавырлыышкынының байдалдарында Совет Эвилели, мурнундагы ышкаш, социал, национал болгаш сөөк-ялы ылгаар дарлалга удур демисекин туружаарының талазында туружуп турар. Израиль агрессияның үржуктарын чок кылыр даап араб улустарның чөптүг демиселиң, чоруудулгаларын КНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң болгаш Кол Ассамблеяның биллингир шиитпирлеринге дүүштүр тааржыпты шиитпирлээрин деткип турар. Совет чурт Анголаның, Гвинеяның (Бисау), Мозамбиктиң, Зимбабвениң, Мурвуу Африканың патриоттарынга бүгү тала-биле дузаламчыны коргуспуннап.

Хөгжүп турар чурттарның хамаарышпас чоруун быжыглаар, социал дешилгениң оруу-биле чоруур, бүгү делегейниң үеренгеринге идегеттерниң идеологиялыг-биле киржир, боттарының даштыкы харылзааларынга дең, эвес эргенин түнелдерин ажыы эртер деп чүүлдерин деткиндинаап, Совет Эвилели оларның-биле политиктиг харылзааларын калбартып турар. Чүүн-биле-даа чажыртының алган болза, неоколониализмниң бүдүн-биле иларээшкиннеринге болгаш аныяк күрүнелерниң иштики хереглеринче холгаарлаар оралдажышкынныарга шиитпирлиг-биле ол чок хөөлээр артар. «Социалдам чурттарының улустары-биле кады Азияның, Африканың, Латин Америкамның күрүнелериниң улустары делегей хаарынын дугайында чурттуң чөптүү-биле шиитпирлээринге, империализмниң, колониализмниң, неоколониализмниң үлегерлиг-биле ажыглаарынга, ооң-биле кады, ажылдажылга дешилгелиг шинчилиг даарын Индияның премьер-министри И. Ганди чөөкте чаа чугаалаан. Ол чурттарның капиталистиг чурттардан бо талазы-биле ылгалыг турар чүүлү чүл даарге, экономиктиг хамаарышпас чоруктуң чедип алырынга чугула — күрүне секторунуң хөгжүдезинге дузалап турары болур даарын ол онзалап демдеглээн.

Делегей байдалының чавырлыышкынының байдалдарында-даа совет даштыкы политиказының улустарның национал-хосталгалыг антиимпериалистиг демиселин деткиир ленинчи принциптери хажык чок хөөлээр артар. «Социалдам чурттарының улустары-биле кады хөделип турбаш, хөгжүп турар чурттар ёзулуг национал хосталгазы, хөөлүг ёзугаар боттарының эрге-ажыктарын болгаш эргелерин чедип ап, дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкынын быжыглаар дээш, делегей харылзааларының ареназында, чижеглеп, чугаалаарга, тайбының доктаамал армиязының чугула кеөээн тургузуп турар деп чүвенин бис эки билдир болгаш кезээде утпайн чоруур бис. Бистер хөй-хөй чүүлдерни кады кылган бис. Бистин оруктарывыс моон соңгаар-даа өскөөр чарылбас дээрингө бүзүрээр бис. Совет Эвилелинге хамаарыштыр алырга, бистин кады ажылдажылгавысты быжыглаарынга болгаш хөгжүдерингө бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни ап чорударынга ол белеңдеп, Л. И. Брежнев демдеглээн.

Делегей социализми-биле кады хөделип турбаш, хөгжүп турар чурттар ёзулуг национал хосталгазы, хөөлүг ёзугаар боттарының эрге-ажыктарын болгаш эргелерин чедип ап, дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкынын быжыглаар даап

Тараажыга аян тудуп...

Каа-Хем районнуң ховушөлдеринде бо чылып тараа эки үнген. Оңу ай-шаанда чидириг чок ажаап алыры-биле колхоз, совхозтарның механизаторлары тараа ажаалдазынга ажылдаар техникапы эки белеткээн. Ылаңгыя «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Тиилелге» колхозтарның, «Бурунгаар» совхозтуң белеткели оскелериниңден дээре болган. Ынчангаш ол черлерде күскү-хову ажылдары организастыг болгаш агротехниктиг чурумнарны өзүгаар ортип турар.

Ажыл-агыйларда дүжүт ажаап алышкынынга белеткел чоруп турда, культура бажыңнарының, көдээ клубтарның болгаш библиотекаларның ажылдакчылары эдчеглиг хуралынга чыглып келген. Анаа олар дүжүт ажаап алышкынының үезинде ажылдарны планнап, тараажыларның күш-ажылчы идепкейин көдүрер, оларга оскелериң канчаар ажылдап турарыш дамчыдар, мурнакчы арга-дүрүлгаңы нептередир сорулгаларны тугаалашкан. Концерт программазын канчаар тургузарыл, агитхүүдүстарны, шугүмчүлелдиг солуннарны кандыг хевирлиг үндүрзе эки, хову турлагларын канчаар дериирил дээш ышкаш айтырыгларны база көрген.

Ховуже баштайгы агрегаттар үнүптери билек-ле, олар-биле кады культура ажылдакчылары база чеде бергенер. Олар анаа көжүп чоруур библиотекаларны чедирип, кызыл-булуңнарны дериш, шимеп, кинону үндүрүп эгелээн. Агитбригадалар ажылга шылгараан мурнакчыларны алдаржыдар, концерттер көргүзерден ангыда. «Күш-ажылдың алдарының календары», «Ховулардан медээлер», «Крокодил» деп түскай хүүдүстарны бригадаларга үндүрүп келген. «Бистер база ажыглаг» деп рубрика-биле механизаторларга мурнакчы дүржүлге дугайын хана солуннарга бижитилээн. Концерт баштарыкчылары украин механизаторларның, Кызылдың автобудурулге черлериниң чолаачыларының, Бии-Хем районнуң механизатору Кочневтуң бүгү механизаторларга кыйгырыглырындан үзүндүлерни концертке билдилиг ажыглаан.

Дүжүт ажаап алышкынының баштайгы хүнеринден эгелээп амга чедир районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы идепкейлиг ажылдап, программазын үргүлүү чаартып ап келген. Шоодуглуг болгаш шүгүмчүлелдиг көргүзүглерге ажыл шагы үзер кижилерни, ийи-чангыс арагачыларны шүгүмчүлеп турар. Концерттерге шоодуглуг чуруктарны, хөгжүмнүг үделгени болгаш бөртывынгыр, уран чүүлдүң оскедаа янзы-бүрү хевирлерни ажыглап турары дээштир. Агитбригаданың эң-не идепкейлиг киржикчилери: Культура бажыңының директору Виктор Харченко, уран чүүлүдуткчузу Александр Самойленко, баянист Виктор Иванов, агитбригаданың библиотекары Зоя Бокалова, дыш эмчизи Раяс Нигчадяянов болгаш өскелер-даа.

Бүрен-Хемде, Ильинкада, Бүрен-Аксында болгаш Суг-Бажында кодаа клубтарның агиткультбригадалары база бөттарының ажыл-агыйларының тараажыларынга үргүлүү барып турар. Түс черде ажылдың медээлерин, чаа номнарны болгаш солуп, сетвүүлүг көдээ библиотекарьлар Августа Долганова (Көк-Хаактан), Тамара Абрамова (Бүрен-Хемден), Татьяна Неволина (Бояровкадан) ховү турлагларынга чедирип берип, бесседаларны кылбышаанар.

«Бурунгаар», «Кызыл тук» «Ленинчи орук» совхозтарның ховү ажылдакчылары кинону үргүлүү көрүп турар. А «Совет Тыва» совхозтуң Октябрь 30 чылы колхозтуң, тараажылары анаа немей телевизорну база көөр аргалыг апарган.

Амгы үеле бистин районда Кызылдың уран чүүл училищезинин сургуулдары ажылдап турар. Студентилерниң агиткультбригадазы база доктаамал ажылдап келген. Оларның көргүскен концерттерин, үндүрген агитхүүдүстарын тараажылар мактап, сургуулдарга күш-ажылга, өөредилгеге чедиишкиннерлиг болурун күзеп турарлар.

Тараа ажаап алышкынының үезинде доктаамал ажылдап турган 5 агиткультбригада 40 концертти көргүзүп, хөй-хой хана солуннарны үндүргеп. Тараажыларга 75 кинофильмнерни көргүскен, 270 бесседаны чоруткан. Бедик дүжүт дээш демиселге агитбригадалар боттарының үлүг-хүүзүн ынчаар киирип турар.

В. ГАЙДУК,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ТЫВАНЫҢ ОРУКТАРЫНДА

Каш хонук бурунгаар пассажирлер автотранспорт будурулгезинге «Икарус 255» маркалыг 10 чаа автобустар немешкен. Чаа машина шакта 100 километр дүрген чоруур. Эрги ындыг маркалыг автобус 36 олуттуг турган болза, «Икарус 255» хары угда 45 кижини олуртур ыылдыр улгаттыр ыылдынган. Шимчедикчиниң күжү 50 ааттыр күжүнге дең. Чаа автобустар Кызыл—Шагаан-Арыг—Чадаана — Ак-Довурак—Кызыл аразынга чоруур. Удавас Кызыл—Абакан аразынга оруунга база ындыг автобустар немежир.

С. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

УЛАМ ЧААРТЫНЫП ТУРАР

1970 чылга чедир бистиң институттуң физика-математика факультединиң өөредилге баазазының дериге хереккелдери чедишпес, школа дөңнелдиг бөдүүн база эргимиргээн физиктиг хереккелдер-биле безин четче эвес дериттинген турган. Сөөлгү чылдарда институттуң физика кабинеттери болгаш лабораториялары шуут үндезини-биле чаартынып, чаа-чаа приборлар-биле четчир санныг ыылдыр хандыртынган. Чижээлээрге, чоокта чаа Новосибирсииниң саналга төвүнден ооң директору Юрий Иванович Марчуктуң детиимчези-биле 100 муң рубльдиң дериг-хереккелдерин дузаламчы кылдыр алган бис. Оларның аразында чаа хевирниң осциллографтары, хөй электроннуг приборлар, эртемниң сөөлгү чаа чүүлү — газтыг лазерлер, лампалыг вольтметрлер, импульстуг генераторлар бар. Бо приборлар механиканың, молекулярлыг физиканың, электричествоның, физика башкылаашкынының методиказының лабораторияларын чаартыр, электрорадиотехниканың чаа кабинедин тургузар арганы берген.

ДФС-6, ИСП-22 деп спектрографтарның баазазынга эртем лабораториязын тургускан бис. Удавас Владимир хоорайдан төп башкарылгалыг 25 олуттуг өөредилчи машиналарны алыр бис. Боттарывыста бар «КИСИ-5» деп хынакчы машиналар-биле кады программалыг өөредилгениң кабинедин тургузар бис.

Бо бүгү чаартылгалар физиканың бүгү адырларынга лаборатор-практиктиг ажылдарны үениң негелдези-биле нарынчыдып, шынарлыг эрттирер арганы берип турар. Чижээлээрге, хамааты намгалалының программазы-биле электрорадиотехника кабинединге калбак бияигник радиотехниктерин белеткеп болур. Ынчангаш ам бистиң институт республиканың школаларынга теоретиктиг билиглерден аңгыда, практика-биле ханы чепсегленген физика башкыларын белеткеп үндүрер арганы.

А. Л. ЛОГУТКО.

Кызылдың башкы институдунуң физика кафедразының эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң кандидады.

ЫДЫКТЫЫ-БИЛЕ КАМГАЛААР

Оболь станцияга пассажирлер поезднизи үр аевс доктаар. Ынчалза-даа ол суурга поезд чоокшулап кел чорда-ла вагоннарның соңгазын өттүр көргеш туруп баар: Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгү бижилгезинге уттунмас арынарны киир бижээн кижилерлиг бо кандыг суур ирги? Ужур чүл дээрге харын-на мапаа «Чалыы ожаан негекчилери» дээр чажыт комсомол организапнызы идепкейлиг ажылдап турган.

Обольдуң комсомол организациялары кежигүннериниң маадырлыы-биле олгулээнинден бээр бөгүн 30 чыл болур. Бо болуушкун-биле холбаштыр экскурсияларны, походтарны ол чажыт ажылдап турганнарның өлүм чок алдарлыг чүүлдерни кылып турган черлеринге организастап, оларның дөргүл-төрелдери-биле болгаш ол организацияның дириг артып калган кежигүннери-биле ужуражышкынарны кылгылап турар. Обольдуң комсомолчуларының маадырлыг чоруктарының дугайында номнар дутайында конференцияларны база чоруткулаан.

Витебскиниң В. И. Ленин аттыг область библиотеказында ажыттынган делгелге ол аныяк маадырларның дугайында тооҗуп турар.

... Обольдуң болгаш оон чоогунда суурларның комсомолчулары ажелекчилерге удур маадырлыг демиселди чорудуп турган. Олар болза, партияның чажыт ажылдап турган Спротивск райкомунуң болгаш Ворошилов аттыг партизан отрядының даалгаларын күүсетпээн, дайзынның дугайында, медээлерни чыып турганнар. Ол белорусс аныяк-гвардейжилер демиоруктарга даалгаларны күүседип, дайзын ажыглавазын дээш, суг чаяр черни, лён заводун, электростанцияны, ыяш заводун, тууйбу заводунуп машиназ салдырып чаза тевискеннер.

Организацияның кежигүннери 30 кижи турган. Ол черниң оолдарының аразынга ленинградчы школачы Зина Портова база бар турган, ол ынчаарда дайынның мурнуу чарлында бодунуң төрелдеринге каникулдап чедип келген.

Аныяк чалыы патриоттарның изин тып алыр дээш, фашистер боттарының бүгү-ле истеп хынаар албанып бүт кырынга тургускан турган деп, комсомол организациязының секретары турган Ефросинья Савельевна Зенькова тугаалап турар. Фашистер өжээнниг хоразы-биле чүпү-даа үүлгелиринден ойталавайн, налылап кырааннарны-даа, чаш уругларны-даа боолап кырып турган. Оскерликчилернин сөглеп берип турганы-биле чүгле 1943 чылдың чайынында организацияның кежигүнериниң хөй кезиин гитлержилер истеп тып алыр аргалыг болган болгаш оларны кадыдошкуну-биле таажылаанар.

Дайзынга удур демиселге эрес-маадырлыг болганы дээш чажыт комсомол организациялының секретары Е. С. Зеньковага болган организацияның кежигүну, амгы үеде даараныкчылап ажылдап турар Зина Портновага Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны тывыскылаан. Хөй-хой комсомолчуларны ССРЭ-ниң орденнери-биле шаннагылаан.

Витебскиниң ажылчы чоннары Обольдуң патриоттарының тураскаалын ыдыктыы-биле кадагалап турарлар. Хөй-хой пионер дружиналарын болгаш отрядтарын, хоорайлар болгаш суурлар күдүмчуларын оларның аттары-биле адагылаан.

Ында аныяктарның чоргааралы болза комсомолчу алдарның республика музейи болуп турар, ону болза партияның болгаш комсомолдуң мурнунга Обольдун аныяк гвардейжилериниң онза ачы-хавыязын хүлээп коргенинин демдээ кылдыр тургускан.

Оболь, (Витебск область).
С. ШАИРКО.
СЭТА-ның корр.

САМБУККАЙ УГБАЙ

Тыва чечен чогаалдың бир херээжен маадырын чүге Самбуккай дээнил? Ол угбай кандыг ие кызыл, кандыг черге өскенил, каяа өөренип чорааныл, кайда чурттап чоруурул, билир силер бе азы утнан силер бе? Бодунуң аал-оранының, чер-чуртунуң сураглыг кижилерин ында-хаая сактып чоруур, оларның намдар-төөгүзүн билип алыры нүзенчиг.

Тожу районуң Ий суурга чеде бергеш, Л. К. Самбуккай угбайга ужураштым. Бир шагда Тываның Алдан-Маадыр аттыг теп музейиниң директору чораан, Чадаананың аптеказын баштай ажытнан, сөөлгү чылдарда ол черниң бичии уругларының надыкшыл школазынга поварлап турган. Ам Любовь Калчанаевна алдан харны ажыр баскан.

Тому кызы Самбуккай угбайның магалыг болгаш узун төөгүзүнден чаңгыс арынны силерге бараалгадыр бодадым.

АВАМ БОЛГАШ АЧАМ

Кол Калчанай — ачам ол, аңчы кижи. Бүтү назынынга аңнап чораан. Олүрген алдызының, дилгизининң, линиининң кежин бай оруска дужаап берип турган. Авам ады Анаатай, ол база Кол кижи. Бир-ле кончөг уламым чүве: авам ивилерин онзалап каралаар турган. Бир кыжын оларның дүүлары зараап, догере кырлыгылап калгылаан. Авамның, ачамның чурттап-ла чораан чери Сыстыг-Хем ол чүве. Үш алышкы бис: хеймер оол дүнмам Биче-оол өөренип турган. Ленинградка чок апарган. Акым — Хой-Адыр аар даваш. Кызылга мөчүй берген.

ХӨЛЕЧИКТЕП ЧОРААНЫМ

Сыстыг-Хемге бир бай орус турган, оон ат-сывын Виктор Алексеевич Сухомилин дээр. Ачы аратарның тыпкан хамык өлүүн ол бай хавырын аар турган. Алды, киш, шин, ас, күзен, дилги, алыг кештерин тус-тус кылдыр овааластар. Ол чинжеп садыгжы орустуң бажыңынга чеди харлымдан эгелеп хөлечиктеп, оон бичии уруун чайгап берип чордум. Оон элээли апарташ, байның чээрби ажыг инээн чааскаан сагташ, бызааларын база каракгаар турган мен.

Кыжын соок-даа берге-ле, од үеде меңээ кым-даа дузалажып келбес болган. Анаа хөлекчиктеп тургаш, хлеб быжырарынга база өөренип алган мен. Десни ышкаш узун хлебтер быжырар турдум. Төгерик калазачыктар, өөрбелдир шаайынгылар база быжырып турган мен.

Сухомилин үш-дөрт өрээл бажыңныг турган. Авам анаа чезин келгеп, ажик аскынга олурар. Бай орустуң кадайы өнген хлевиниң артыын октап бээрге, ону эдектеп алгаш, үнүп чоруттар. Авамны кончуг кээргээр турган мен. Ол байлар көрбейн баар аразында одуруп ыылдыр, ам-тан кылыр техникумну доозкан мен. Дыка хөй чылдар дургузунда аптека черлеринге ажылдап чордум. Янзы-бүрү ажылдарны кылып чордум. Кандыг-даа ажылдың хавыязы дөмей. Багай ажыл чок, харын чалгаа, багай кижи түүп болур. Ам кылып турар ажылым сигенчилер бригадазының поварында мен.

• • •

Чогаал болгаш чогаал маадырының тывыланын каскаанаары — эртем ажылы. Мен чүгле «Самбуккайның чугаазы» деп чогаалдың алын канчаар тыынарын, ол угбайның суксун-суггаттыг, аптыг-чемниг аал-оранынга барып чораанымны база бистиң культураның бир хоочун ажылдакчызының хеңзиг төөгүзүн помчукчу силерге сөңнеп сундум.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ТЫВАНЫҢ АҢЧЫЛАРЫНГА

Бирги черни—

Көдээ ажыл-агыйга, ылангыя мал ажылынга бөрүлерниң кандыг удуг когаралы чедирип турары бүгүдеге билдингир. Бөрүлерге удур демиселге сөөлгү үеде үжар чүүлдү, хоран-химикаттарны болгаш оске-даа чепсектерни калбаа-биле ажыглап турар апарган. Чүгле 1972 чылда безин Россия Федерациязының депискээринге 5 муң 186 бөрүну узуткаан.

Эрткен чылын Тыва болгаш Якут автономнуг республикаларның база Киров областың аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелдери база Куранныыр инспекциялары эң эки түнелдерни чедип алган.

Бистиң республикавыска 1972 чылда 104 бөрүну узуткаан. РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңныыр ажыл-агыйының болгаш камгалалдыг черлерниң Кол эргелелиниң дужаалын үзүгаар бистиң республиканың аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелинге областарның, крайларының болгаш автономнуг республикаларының талазы-биле бирги черни, шилчиир вымпелди, Хүндүлел бижиир болгаш акша шаңналын тывыскан.

(Бистиң корр.).

Чукотканың көдээ ансамбльдери

Чукоткада ырның болгаш танцының база бир национал ансамбли тывылган. Ол—Беринг далайның кыдыында Конергино дээр суурда туруспутунган. Бот-тывынгыр коллективти «Ергыкей» деп адаан, ону очулдурарга «Шолучугет» дээн.

Чаа ансамбльди организастаарынга Чукотканың шулуктүзү Антонина Кымытваль улуг киржиглеглиг болган. Оон бижээн шулуктери болгаш ырлары Ыраккы Сөөгү чүктүң биче-бууруй улустарының амгы хүнеринин дугайын, бистиң туруп улустарывыстың бүзүл-бас найыралының дугайын чугаалап турар чогаал-хөгжүм көргүзүүнүң үндезини болгулаан.

Магадан областа ам чаарби ажыг чүкчи, эксимос болгаш эвенк - ансамбльдер ажылдап турар.

(СЭТА-ның корр.).

МАГАДАН.

ОПЕРЕТТА КӨРУКЧҮЛЕРДЕ

Республиканың хөгжүм-шиин театрының бо чылын көргүскен шилелериндең С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-болдуң чогаатканы «Хүнүң ыраажыдары» деп оперетталы —чоңнуң сонуургалыг хайныктыр-ган. Ол оперетталы республиканың Монгун-Тайга, Тожудан аңдыда, бүтү районнарыныц чону көрген болгаш моон соңгаар ында янзылыг, хөгжүмнүг чогаалдарны театрның репертуарынга доктаамал киирериниц эргежок тугулазын сапалдап турар.

Башгайгы тыва оперетталарындан турар артистерниң бөлүү соолгу үнүшкүвүе Улуг-Хем, Өөүр, Чоон-Хемчиктиң девискээрин эргип, чүгле ол районнарга безин 40 удаа оонаан. Олар хөй чурттакчылыг суурларның аңдыда, Алдың-Шынаа, Кара-Тал, Үрбүп, Ак-Даш деп чижектиг формалар-тонтеря, бичии суурларга база даалдап четкеннер. Болуктуп артистери корукчулер-биле чүгле сцена кырындан ужурашпайн, а ойнап чоруур оперетталарыга хамаарыштыр сал-дал-оналды алыр сорулга-биле көрүкчүлер конференцияларын эртирип чоруурлар. Ылаңгыя «Торгалыг», «Чыраа-Бажы» совхозтарның төөгүзүнө болуп эртекен көрүкчүлер конференцияларыг бедик деңгелге, солун болгулаан.

Артистер бо хүнеерде ээлтеглиг үүгүшкүнүн «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның суурларында дофзун турар.

(Бистиң корр.).

«МЕТЕЛИЦА»

деп ыры-хөгжүм ансамбли чаартынган программа өзүгаар

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга кежээкинии 6, 9 шактарда ойнаар.

Касса Политиктиг чырыдыышкын бажыңында болгаш «Саян» универмагта ажылдап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

13.50 — Программалар дамчыдылгазы. 13.35 — Медээлер. 13.45 — Өөүр телекөргүүүр. «Кыш-кызыл чечекчигеш». Мультфильм. 14.25 — «Дөрбелчиниң тыгаа». Документалдыг телефильм. 14.35 — Өөүр телекөргүүүр. «Артлото». 15.55 — «Силерниң бажыңнарның адреази». Уранчечен фильм. 17.20 — Хоккей талазы-биле Европа чемпионнарының кубогу ЦСКА—«Дукла» (ЧССР). 3-кү үези.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 15.15 — Фильмнерни — уругларга. «Хуулгаазын чуруккуу». 18.25— Телемедээлер. 18.35 —Чарлалдар. реклама.

МОСКВАДАН

18.40 — Эртемниң болгаш культураның тугула айтырыглары. «Кардиологияга чаа тедиишкиннер». 19.10 — Өөүр телекөргүүүр. Р. Роберт. «Хөйнүң саныныц бирги арны». Телешшиниң баштайгы көргүүүр. 20.40 — Өөүр телекөргүүүр. Соңгу үүктүң күрүнеңиң улуочу хорунуң концерти. 21.00 — «Ажылчын Сибирь-биле ужуражылга». 21.30 — «Документалдыг экран». 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 01.45 — Өөүр телекөргүүүр. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» —«Динамо» (Москва).

Агаар

Богун республикага өдүр булуттарлыг, каап агаар болур. Агаарның температуразы хүндүс 1—5 градус чылыг, чамдык черлерге 11 градус чедер. Кызыл хоорайга каап, көжүп турар булуттуг агаар болур. Чөөн үүктен хаттың дүргеш секундада 4 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аът мунган бажы чок кижи» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уазуи чаъштыг, чараш кыс — Варвара» 10.00, «Дача» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрте-бурунгу төөл» 10.20, «Сүрүүшкүн» (2 серииязы калай) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыңды 9.20, «Скрипканың ээп келгелии» 12.40, «Машиналар чарыжы» 11.00, 14.20, 17.40, 19.20 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 23-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2310.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко 1). ТС —01398.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болғаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (9306) | Суббота, 1973 чыл, октябрь 6 | 1925 чылда үнделип тургузулган | Өртээ 2 көп.

Ажаап алыышкыннының сөөлгү хүннери

Сөөлгү дөрт хонук иштинде республикада дүжүт ажаап алыышкыны элээн шапкынчаан. Оон түнелиндө тараа культураларының 82 хуузу ажаап алдынган болган 185 мүң гектарның тараазы бастыртынган боон турар. Ацгыс-аддарының планы 58 хуу күүсеттингеп. Ажыл-агыйлар үрезин белетиир ажылды база шапкынчыдып, иштинии-биле 43633 тонна тараны аңдаа курлавырлаан.

Таңды районнуң механизаторлары оске районнарның тараакыларын мүрнаш, тараны кестирерин доозупкан болган оон 85,6 хуузун бастырып ап четтингеннер. Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары ажаап алыышкын ажылын бүрүн доосхан, а Бии-Хем, Кол-Хем, Бай-Тайга районнарда бо түгүлә кампания соолгуреп келген.

Чаа дүжүт ажаап алырының ажылы четпес чоруп турар черлерни тодаргай айтыр херек. Чижээ, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин болган Тоджу районнар тарылга шөлүнүң чүгле 40—60 хуузунуң тараазын ажаап алган. Чөөн-Хемчик районда байдал дыка дүвүренчиг. Ында 20 мүң гектарның чүгле 17 мунупуң тараазын бастырып алган. Машина-техниканы ажыглап турары үстүнде районнарда база дыка куду деннелдиг. Чижээ, Тес-Хем районда бир комбайнның хонуата кылыр ажытының ортумак деннели чүгле чаңгыс гектар боон турарының багай түнелдир.

Ол районда сөөлгү дөрт хонук иштинде чүгле 50 гектар черниң тараазын кестирген чорук ында ажаап алыышкыны ажылын багай организастаанының херечиди-дир.

Ацгыс аңдарылгазының байдалы база мурнукуунда дээредевейн турар. Чамдык ажыл-агыйлар, эң ылангыя Жданов аттыг, «Ак-Туруг», «Найырал» «Күш-ажылдың хостуу» болган оске-даа совхозтарда ажаап алыышкынның темпини куду болуру-биле кады келир чылдың дүжүдүнүн үндезинин четпес салып турар. Ол болган оске-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары негелдеп хошкадып турары тодаргай.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемнигнери үстүнде байдалдан шыңгыы түнелдип ыглып, тараны бүрүнү-биле ажаап алыр, үрезин уруп белеткээр ажылдарны болгаш келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салырын кичээнгейге ап, олче бол күштү моөннээр ужурлуг.

БЕДИК ДЕННЕЛГЕ ЭРТТИРЕР

Республиканың партия организацияларында отчёт-соңгулдаавыг хуралдар эртип турар. Ол хуралдар партияның цех болгаш зге организацияларында эгелээн, районнарның, хоорайларның болгаш областың партия конференцияларыбиле доостур.

Партияның дайынчы чоруунуң, оон револючу демисеяның чедиишкиннериниң болгаш программалыг соруглаларын күүседириниң үндезиннери партияның зге организацияларында боттанып турар дээрзин В. И. Ленин айтып чораан. Зге организациялар партияның үндезини болбушаан, күш-ажылчы коллективтерде ажылчы чонның организакчы болгаш баштыңчы күчү болуп турар.

Амгы үеде областың партия организациязында 398 зге, 215 цех, бригада, салбыр организацияларында, 220 партия бөлүктери бантаап турар. Ол болза республиканың ажылчы чонун партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче, тоску беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче иүмеииишкинин мөөнгеп турар улуг күш болур.

Эртиен отчёттуг болгаш соңгулдалыг хуралдарның үезинде партия организацияларының организас талазы-биле быжыкпан болгаш сан талазы-биле өскен. Оларның хүрээлеңи үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның, тудугмуларның, колхозчуларның болгаш күш-ажылчы интеллигенцияның мурнакчы кезиниң күселн-биле өскен.

Амгы үеде эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарның политиктиг угланыышкыны болгаш ужур-утказы партия документилерин солуурунуң айтырыы-биле тодаруттынар. Ол чугула улуг ужур-дүзалыг ажыл-биле холбаштыр партия зге организацияларында болгаш партия бөлүктеринде база коммунистериң боттарының ажылдап турары үлетпүр бүдүрүлге, колхозтар болгаш совхозтарда ажыл-херектиң үретүннелн эмижээн.

Коммунистерниң күш-ажылчы идепкейин «УТКА 25 чылы», «Кызыл тараачын» совхозтарда, «Тыва даг-дугу» комбинатта, Кызыл тудуг» эргелеяинде болгаш оон өске-даа черлерде партия организацияларында кожуузу-биле өскен. Чижээ, Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозта партия кежигүннериниң 72 хуузу материалдыг байлакты бүдүреринге шуут киржип, күш-ажылчы коллективтиг кежигүннеринге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ында саанчылар Наталья Иргит биле Серафима Шыырап, комбайнер Константин Кочнев, бызаа ажаачызы Екатерина Бичен кыяып турар ажылының талазы-биле мурнанчылар болурундан аңгыда, ажыдырал-чуртталга база өөредилге талазы-биле кожку кижилер болуп турар. Партия организациязының ажыл-агыйны билдилиг удуртканының түнелинде совхоз бо чылдың тос айларында сүт садарының планын 142,2 хуу, эттиг — 112,7, дүктүг — 101,6, тарааның — 169 хуу күүсеткен. Оон ыңай мал чеммериниң белеткелиниң болгаш күскү чер аңдарылгазының планы база күүсеттингеп.

«УТКА 25 чылы» совхозта партия организациязы үретүннелдиг ажылдап турар. Партиом, партияның бригада организацияларының болгаш партбөлүктер эртемни болгаш мурнакчы дүржулганы шиңгээдип алырының эгелекчилери болуп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында доктаамал сагыш салып келген. Оон түнелинде ук ажыл-агый бо чылдың тос айларында күрүнеге мал ажылының болгаш тараа садарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Коммунистериң бот-идепкейин кодуреринің база бир чугула чепсээ болза олар-биле чаңгыстап чугаалажыышкын болур. Ону СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар чорудуп келген болгаш Уставтыг негелдерни коммунистериң канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарны дыңнаан.

Отчёттуг үениң дүргузунда партияның хүрээлеңиниге шилип алыышкын кылырынче эге организациялар улуг кичээнгейни салган. Бо чылдың тос айларында партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алганнарның 55,4 хуузу ажылчыннар, 16,3 хуузу колхозчулар, 54 хуузу ВЛКСМ кежигүннери болган.

Партия документилерин солуурунуң, СЭКП Уставының негелдерин күүседириниң айтырыглары партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга кол чер эзээн турар ужурлуг.

Коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралга чугаалажыр бир чугула чүүлү болза планныг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдээн болур.

Ниитилел будурулгезин амыптыг болдурары, техниктиг депшилгени сайзырадгайжыдары, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары үлетпүр будурулге, тудуг организацияларында амылдап турар коммунистериниң зң чугула сорулгазы болуп турар.

Дүжүт ажаалдазын чедиишкинниг доозары, мал ыштагладыышкынынга белеткел, мал ажылының эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларын хөйну будурери болгаш садары иөзээде партия организацияларының кичээнгейниниң төвүнге турар ужурлуг.

Кылдынган ажылды түнневишаан, партия организациязының, коммуйист бүрүзүнүң ажыл-агыйның мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринге киржилгезин партия хуралы түннел, үнелээр ужурлуг.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөл хөйму бригадазында, СЭКП-ниң XXII съездизи совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында партия бөлүктеринге хуралдар организастыг болгаш ажыл-ишчи байдалга эртиен. Тожунуң «Тоора-Хем», «Россияның» сүт-бараан, «Тиилелгениң» хову, «Мурнакчы» (Бай-Тайга), «Коммунизминиң херели» (Таңды) колхозтарның хөйму бригадаларынга партия хуралдары база бедик деңнелге эртиен. Ол черлерниң хуралынга киришкен коммунистерниң 65 хуузу санал-онаалын берген.

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазынга отчёт-соңгулдалыг хуралга илетмелчи болгаш санал бергеннер коллективте ажыл-херектиң байдалын болгаш тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседириниң дугайында сорулгаларны ылавылап чугаалашкаш, чогуур түнелди үндүргеннер. Хурап шүүмүүлчи болгаш бот-шүүмүүлчи байдалга эртиен.

Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралы дээрге партия организациязының амыдыралында чугула болуушкун. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарны бедик деңнелге эртиреринче партномнар, райкомнар болгаш хоорком улуг кичээнгейни салыр ужурлуг.

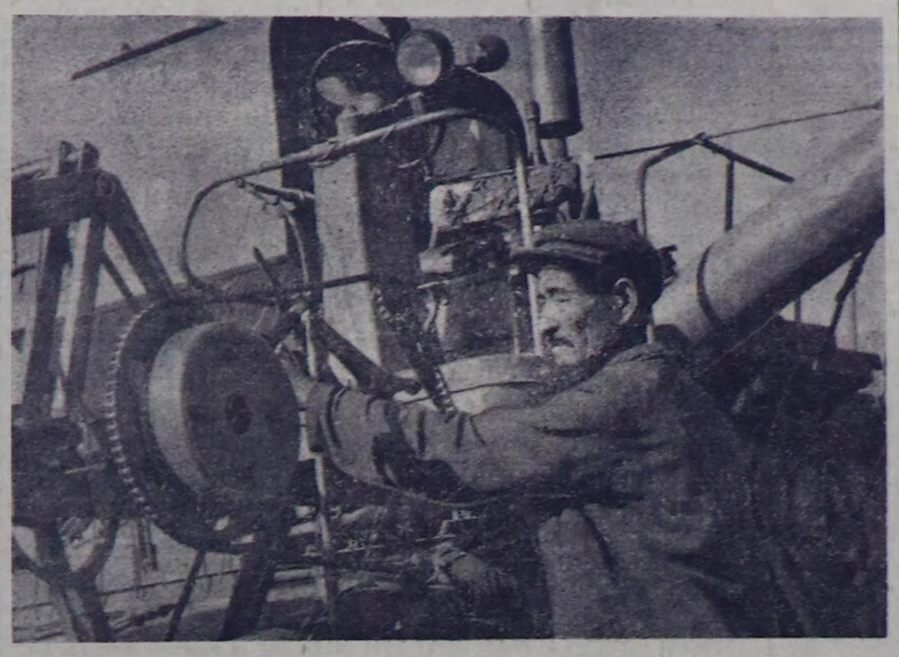

Коммунист Иван Кончикович Сандан-оолдуң башкарганы «СБД-5» комбайн «Шамбалыг» совхозтуң шелдеринде ажаап алыышкынга шалыпкын киржип турар. Дүржүлгелыг механизаторнуң комбайнында кызыл тухтуглаш киискээн. Ол болза, социалистиг чарышка оон тиилекчи чоругунуң демиэ. Тараа кезип ажаар хүн нормазын мергежиллиг комбайнер (бо чурукта) доктаамал ажыр күүседип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АҢНЫЫР СЕЗОНУНГА БЕЛЕТКЕЛГЕ ХАМААРЫШТЫР

1972—73 чылдарның кыжы кылын харлыг болганындан, көл өлүк — диин биле киштин саны дыка эвээжээн. Оон харааны-биле бистиң республиканың хереглекчилер эвилелиниң ажыл-агыйлары болгаш аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелели өлүк-кештн 171,5 мүң рубль түнге чедир бербейн барган. Агаар-бойдустуң багай үржүктары-биле чергелештир, аңныыр-тывыш планын күүседиринге оны чер-черге организастаар талазы-биле четпестер шаптыктаан деп. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгунуң ол дугайында хүлээп алган доктаалында айтыкан. Ылангыя ак-бөө, ндик-хей, какпалар, аъш-чембиле анчыларны хандырары, оларны аңнаар черлерге чедирип, оон дедир эккээри чогуур деңнелге организастатпаан. Ол ыштаан анчыларның тыпкан өлүүн ол черинге хүлээп алырын хандырбаан.

Тываның хереглекчилер эвилели ажыл-агыйларга аңнаар черлерни хөйлу ёзугаар хувааран, ол черлерни камгалал, хайгаарал-дын бөлтандырбаан.

Республиканың аңныыр ажыл-агыйында какпа, дузак чергелиг керектелдерни ажыглаарынга, ас, күзен, дилги чергелиг ан кеңдерин тывырынче кичеңнеп салбайн келгенин ол доктаалда айтыкан.

1973 чылда болган 1974 чылдың бирги кварталында аңныыр-тывыш талазы-биле күүне планын чедиишкиннит күүседир дээш бо сезонда ниитиил-биле 480 мүң рубльдин өлүүн дужаарын аңнаыр-тывыш ажыл-агый эргелели биле республиканың хереглекчилер эвилелинге Министрлер Чөвүлели даскан.

Анчыларны эргежок чугула бараан, аъш-чем, транспорт биле хандырарын садыг, транспорт организацияларынга база даскан. Штаттыг анчыларның катап бүрүткөшкинин чорударын координыыр черлериге дагзын турар. Колхозтар, совхозтар болгаш албан организация черлери, райхооркүүскомнар эки турачы анчыларны кол ажылындан хостаар ужурлуг дээрзин ол доктаалда айтып турар. Анчылар ортузунга социалистиг чарышты калбарыгын доктаалда кыйгырып турар. Тайганың байлаа — «чымчак алдын» дээш түсгүс анчыларның социалистиг хүлээлгелериниң боттанган турарын чедип алырынче бүгү күштү мобилизастаар хүлээлгелиг деп ында айтыкан.

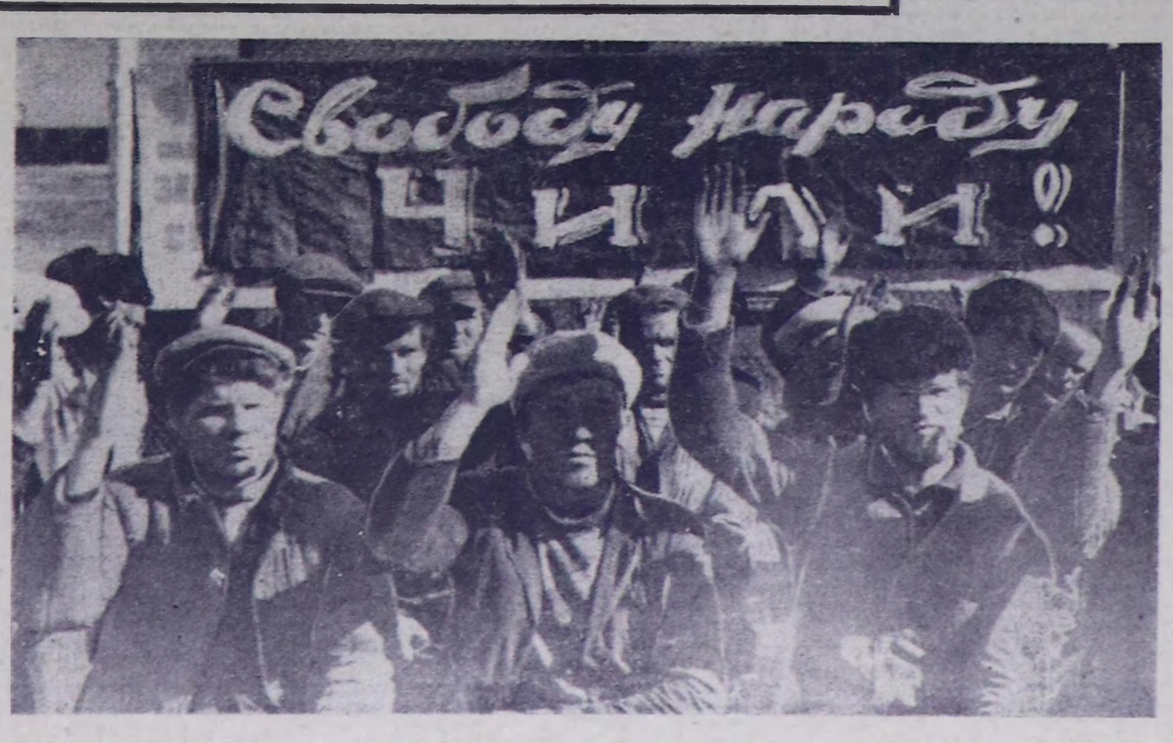

ЧИЛИ АКЫ-ДУҢМА, СИЛЕРНИҢ-БИЛЕ КАДЫ БИС!

Совет кижилер бо хүннерде бүгү чуртта боон турар митингилерге чили реаксылыг идегеттериниң контрреволюстуг үүлгединшкиннеринге шилтиирлиг угурланыышкынын илередип турарлар.

Москвазының Карпов аттыг химия-фармацевтика заводунуң ажылчы чонунары октябрь 4-те чили улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырарының митингизинге «Луис Корваланны хостаар!», «Чилиниң патриоттарын иетеп-сүрерин сөксадынар!», «Шериг хүнтазы чок болзун!» — деп кыйгырыглырлыг лозунгарлыг чыылганнар.

Бистиң коллектививис Чилиде шериг эртилдезинге болгаш реаксылыг идегеттериниң ханныг үүлгединшкиннеринге ханызыбиле килеңнеп турар деп заводта аппаратчы И. Ф. Гуреева чугаалаан. Чилиниң черинде бөгүн оон эң дээре оолдар, кыстарының ханы, ажылчы чонунарның болгаш тараачыннарның, муң-муң ак-сеткилиг патриоттарның ханы төктүп турар. Чили улустуң араатанзыг дайзынарынга ханызы-биле килеңнеп турар бис!

Улусчу чаңгыс эптиң чазаанын талалакчыларын үзүткаарын орадажып турар чили аг-шериглериниң араатанзыг үүлгединшкиннери совет кижилерниң куштуг килеңнезешкинин болдуруп турар.

— Чилиде фашизминиң база катап тыптып турарынга килеңнеп, анаа удурланып турар бис — деп, заводтуң бир цехинин начальниги Б. И. Смирнова медегдээн.

Чилиниң Компартиязының Чингине секретары эш Луис Корваланны шаажылаар деп белеткеиин турарын заводтуң ажылчынары буруу шапканнар.

— Бистер Луис Корваланны доп-дораан хостаарын болгаш Чилиниң күш-ажылчы улузунга удур үүлгединшкиннерин соксадырын негеп турар бис — деп, митингиниң киржикчилериниң чангыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында айтып турар. Чилиде реаксылыг идегеттериниң ужурлуум чок, кара тураында үүлгединшкиннерин СЭКП ТК-ныи болгаш Совет чазактың буруу шаап, чили улустуң салым-чолунче сагыш салган медеглелин бүрүнүбиле үүлдүгүзүнүп турарын ол документиде илереткен.

• • •

КИШИНЕВ. Кишиневтуң Котовский аттыг насос кылыр заводунга хөй кижилиг митинг боон эрткен.

Митингиниң киржикчилериниң чангыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында шериг эрге-чагыргазының кем-бурулуг үүлгединшкиннеринге килеңиззшти илередип, реаксылыг идегеттерге болгаш фашизмге удур, чили улустуң шынныг демиселиге боттарының чангыс эп-сеткилин каттыштырып турарын илереткеннер. Олар ол туртта шериг эргилдезинге болгаш Л. Корваланны тудуп хорудгаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ныи болгаш Совет чазактың медеглелдерни ийи-биле үүлдүгүзүшген.

Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери Грузиның будурулге болгаш өөредилге черлеринге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга, Рига портгуң ортээлдеринде турар совет судноларга, Ырактыы Төөн чүктүң далай пароходствозунга база-ла хөй-хөйү-биле болгулаан.

(СЭТА).

ХАН ТӨГҮКЧҮЛЕРИНГЕ КАРГЫШ БОЛГАШ КИЛЕҢ

Бистиң чуртувустуң хоорайларында болгаш суурларында Чилиниң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилерп эртип турар. Миллион-миллион совет кижилер Чилиде хоойлу-дурум чок, дүржөк үүлгединшкиннерниң удурланыышкынын илередип, Чилиниң Компартиязының Чингине секретары эш Луис Корваланны хостаарын, Чилиниң бүгү патриоттарын болгаш демократтарын иетеп-сүрерин сөксадырын негеп турар.

Дүүн, Тываның дыл, литература, тоогунуң эртем-шинчилел институдунуң хуралдаар залынга Тайбың камгалалының Тыва комитединиң президиумунуң хуралы болуп эрткен. Хуралды ук комитетиң президиумунуң даргазы О. А. Тозгар-оол эжыткан. Бо хүннерде Чилиде байдалга доктаагаан.

— Чилиде кара туразында, ханныг үүлгедиглерге холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң медегдээни хуралдың киразыкчилери бүрүнү-биле деткээн. Чуртувус көскү күүне болгаш политиктиг ажылдакчызы, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш Луис Корваланны түткаш, шериг трибуналынче шилгидип берген чорук канчап-даа шын эвес, Корваланга болгаш хорудгалда чыдып турар бүгү патриоттарга — хостаганы берээн! — деп, чогаалчы С. Сарыг-оол чугаалаан.

Уран чүрүлга талазы-биле РСФСР-ниң Күүне шаңналывың лауреады Ранса Аракчаа сөс алгаш мынчаар чугаалаан:

— Кайы-даа дипте, кандыг-даа нацияның төлүнүң чаагай чорук дээш төккен ханы халас бөрбас. Кызыл хан — хостаганың кыязы тугу-биле солуттунар. Чилиниң депшилгелиг чону дөгеревин! Хан төгүкчүлерниң каргыш болгаш килең!

— Чилиде тургустунуп келген фашистиг үүлгедиглерге уран чүүлдүң ажылдакчылары килеңнеп, бурунгаар дешилгелиг Чили чонга эп-сеткилливисти каттыштырып, Луис Корваланны болгаш кара-бажыңнарда, стадионнарда, корабльдерде хорудгаттырып чыдар патриоттарны хостаарын негеп тур бис — деп, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзук сагыш-сеткилин илереткен.

Луис Корваланның амытыныга быжаныгы болдурбазын, ону доп-дораан, чугаа чокка хостаарын, патриоттарны хорудгаарын болгаш иетеп-сүрерин сөксадырын негеп күзелдерин Тайбың камгалалының Тыва комитединиң президиумунуң харыысалгалыг секретары, чогаалчы Л. Чадамба, ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы О. Дарыма хуралга чугаалааннар.

Хуралдың киржикчилери Чилиде шериг хүнтазынга киленнеп удурланыышкынын болгаш Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен резолюцияны хүлээп алган.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ПАТРИОТТАРНЫ ХОСТААР

Дүүн Кызылда бөш-бөш каът чурттагга бажыңнары бедип үнгүзээн чаа тудугларның дөрт дутаар микрорайонунга Чилиниң патриоттарыбиле чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болуп эрткен. Совет Тываның ажылчын ангыланың төлээлекчилери — Кызыл хоорайның тудугжулары аңаа чыылган. Митингини «Кызыл тудуг» эргелелдиң партия организациязының секретары В. Муравьев ажыткаш, Кызылдың тудугжулары бүгү совет улус-биле бир дөмей, чили реакцияның дерзин үүлгединшкиннерниге удурланып, чили улустуң патриоттарын хостап үндурерин негээн чонунуң үүгүне сагыш-сеткилливистиң ханызындан килеңнеп үнүүсту база кадып тур бис деп ол чугаалаан.

— Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны тудуп хорудгаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ныи медеглелин Кызылдың тудугжулары бүрүнү-биле деткип тур бис — деп, комплекстиг тудуг бригадазының бригадири Борис Белков чугаалаан — империалистер чили революциязы реаксылыг дерзин шериг хүнтазы-биле базып шыдавастар, хостаган аас-кежик дээш демиселде патриоттарны иетеп-сүрүп, тазажылдар дерзин үүлгедиглерин сөксадырып негээн.

Дараазында тудугжу Донгак Чульдум-оол туруп келди.

— Чепсектиг күшкө дайын алган, алыс деңу ярык капиталистер Чилиниң патриоттарының хостаганже, социал депшилгеже күзел-чүткүдүн канчап-даа сы бадын шыдавастар. Чүге дээрге, тайбыннын, демократтынын, социализмниң кажан-даа типлеттирбес быжыг күштериниң күүдүг девин Чили революциязга дузалап, оон патриоттарын өлүмүнүң аймылындан үштүп ап шыдаар деп Кызылдың мурнакчы дашчызы чугаалаарга оон килеңнинг үнү тудугларда чаңгыланды.

— Чили патриоттарны хостап үндурерин шериг хүнтазындан бүгү совет улус-биле бир дөмей шиитпирлим-биле шыңгыы негеп тур бис. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш Луис Корваланга — хостагга! — деп, монтажник Алексей Володин саналдады.

Хөй кижилиг бо митингиниң киразыкчилери чили улус-биле чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының митингизиниң резолюциязын бир үнбиле хүлээп ап, бадыладылар. Хуралдың резолюциязында «Чилиниң патриоттарын хостап үндурерин негээн делегейниң бүгү чону-биле бистиң үнүвүс катчып, бүстүп, хайлыы эзилбес күш болуп, чили чонунуң шынныг херээженерезин!» дээн одуруглар бар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Тыва республика найыралдың тудугжулары чили улус-биле чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында резолюциязын хүлээп ап, бадылап турары.

АВТОРНУҢ фотозу.

КОСМОС МААДЫРЛАРЫ

«Союз-12» космос кораблининн экипажы—Олег Григорьевич Макаров биле Василий Григорьевич Лазарев олар тургустунган чанчыл ёзугаар ужудушкун мурнунда Кремльге чорааннар.

«Союз-12» космос кораблининн экипажы—Олег Григорьевич Макаров биле Василий Григорьевич Лазарев олар ужудушкун мурнунда тургустунган чанчыл ёзугаар В. И. Ленининн Кремльде ажылдаар кабинединге чорааннар.

Василий Григорьевич Лазарев биле Олег Григорьевич Макаров олар космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төпте комплекстиг шенелде кылыр өредилге эгелээринин мурнуу чарында.

«Союз-12» космос кораблининн экипажы — Василий Григорьевич Лазарев биле Олег Григорьевич Макаров олар космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төпте ужудушкунга белеткел кылып турганы.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотолары. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ—БОТТАНЫЫШКЫНДА

УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАР БОЛГАШ ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ

Тыванын ховуларында беш чылдың тиитширлиг үшкү чылының дүжүдүнүн ажаалдазы изиг түлүк. Оны ёй-шаанда, чидириг чокка ажаап ап, кодээ ажылагый продуктуларын күрүнеге садар болгаш ону белеткээр талазы-биле планнарны база социалистиг хүлээлгелерни чеднишкинниг күүседир дээш демисел хайныккан. Бо чугула кампания үезинде партия, ёвет органнарга, совхозтар, колхозтар коллективтеринге чүс-чүс улусчу контролёрлар идепкейлиг дузалажып турар. Республиканың тараа ажаалдазының янзыбүрү звеноларында улусчу контролдуң 187 түр постузун тургускан. Оон составында 800 хире хайгыылчыларны хаара тутkан.

Республиканың тараажылары, улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-нин Министрлер ЧөвүделининиҢ «1973 чылда дүжүт ажаалдазын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчёглер дугайында» доктаалын база Украинаның механизаторларының кыйгырыын изин-биле деткип, бо хүннерде бүгү күштү ажаап алышкынче угландырган.

Тыванын тараажылары бо чылын гектардан-на 12,5 центнерден эвээш эвес тараапы ажаап ап, оон ниити бүдүрүлгезин 303 мун тонна чедирерин, күрүнеге хөй тараапы садар деп бедиткен хүлээлгелиглер. Октябрьның эгезинге чедир республикада ниитизи-биле кескен тараанның тозан ажыг хуузун бастырган.

Улусчу контроль комитеттери болгаш бөлүктери дүжүт ажаалдазын база көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарын организастыг, чогуур өйүнде болгаш чидириг чок чорудар дээш тодаргай хемчегерни ап турар. Оларның хөй кезинниҢ ажылы бо чугула кампания үезинде улам идепкейжээн.

Чижээ, республиканың ажыл-агыларында бүгү улусчу контролёрларга кыйгырыг үндүрген Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң улусчу контролёрлары (бөлүктүн даргазы К. Яковлев) дүжүтту ёй-шаанда, чидириг чок ажаап алырынга партия организациязынга, колхоз баштаҢ черинге идепкейлиг дузалашканнар.

Колхозка ажаап алышкын үезинде ажылдаан комбайнерлернин звено бүрүзүнге улусчу контрольдун түр постузун тургускан. Олар комбайнарның ойбак черлериниҢ сыскыышкынын, өртке удур чүүлдерниҢ барын хайгаарап, агрегаттарның үзүктелишкин чок ажылдаарынга шаптыгыг чүүлдерни ёй-шаанда чайладып, ажаап алышкынның шынарын, комбайннардан шанче чорудар тараага талонну берип турарын, кывар-чаар материалдар чарыгдалын хынап, техниканың айыыл чок чоруун, механизаторларның аъш-чем хандырылгазын кичээнгейнин төвүнге тургусканнар. ШаҢга болгаш күскү чер андарылгазынга, саванны болуп, пресстээринге болгаш оске-даа чамдык ажылдарга түр постуларны база тургускан. Колхоз ниитизи-биле 5750 гектарның тараазын ажаап ап, бо чугула кампанияны октябрь 1-де дооскан. Күрүне шыгжамырынче 3878 тонна тарааны уруп, планның 116 хуу күүседкен болуп турар. Ам совхозтуң комбайнерлери «Бүрен» совхозтуң тараазын ажаарынга дузалажып турар.

Ол районнуң «Ленинчи орук» совхозта улусчу контролёрлар ажаап алышкын үезинде база идепкейлиг ажылдап турар. Оларның медээзин ёзугаар кырлыг-кара тараан шелду малга чаза бастырбазының хемчээн алган. «Октябрь 30 чылы» колхозта тавычалай кескен тарааны бөлерде улуг чидириглер болуп турганын контролёрлар чогуур үезинде илереткеннер. «Совет Тыва» совхозта жаткаларын болгаш молотилкаларын шынар чок септээн комбайнарны ажаалдаже киргенин. Чинге-Даг салбырының эргелекчизиниҢ база кол агрономунуң контроль чогундан ажаалда үезинде тараа улуг чидириглиг болуп турганын контролёрлар илередип, чогуур хемчегерни алган.

Бии-Хемге ажаап алышкын эгелээр мурнунда улусчу контролёрларның хуралдарын эрттирген. Анаа бүгү механизаторларны, ажыл-агыйларның түскай эртемнигерин база олуруштурган. Ынчангаш контролёрлар дүжүт ажаалдазын шыңгыы кичээнгейге тургусканнар. «Кызыл тараачын» совхозта улусчу контролёрлар бо ажылды база дээштиг чоруткан. Совхоз дүжүттү бөлүктеп ажаарын калбартып, күрүнеге 2430 тонна тараа садар планын ыракта ажыр күүсеткеш, тараа ажаалдазын доозкан. Совхоз келир чылдың дүжүдүнге үезин урарын, мал чеми белеткээринин планнарын база күүседипкен.

Бо совхозта контролёрларның инициативазы-биле комбайнарны ажаап алышкынче киирип болурунун шынзылгазын тургускан. Ындыг шынзылга чок комбайнерни хову ажылынче киирбээн. Ажаап алышкын үезинде контролёрларның саналын ёзугаар шынар талонун тургускан. Комбайнер бүрүзүнге 4 талонну берген. Бир эвес комбайнер ажаап алышкын үезинде бир удаа брак кылган болза немелде төлевирни болгаш шаннал акшазының 25 хуузу, ийи удаа кылганда ол төлевирниҢ чартык кезинин, үшкү удаа катаптаанда—75 хуузун казыдар, дөртку удаа брак кылганда—немелде төлевирни болгаш шаннал акшаны шуут бербес. Ажаалда доозулгуже чедир совхозта 32 комбайнерниҢ чангызында шынар талонун оскунмаан.

Совхозка ажаап алышкын эгелээр мурнунда ажаап алышкынның транспорт отрядын тургускан. Оон составында шупту 32 комбайн болгаш 16 автомашина кирген. Отряды 8 звенога үскен, оларның звено бүрүзүнге мастер-эдикчини быжыглаан. Звенолар удуртукчулары шупту улусчу контролёрлар болуп ажылдаан.

Дүжүт ажаалдазы—шыңгыы шылгалда. Ынчангаш Украинаның комбайнерлериниҢ кыйгырып турары ышкаш, тараа шөлүнге чангыс мажак-даа, саванга чангыс борбак-даа тараа арттырбазы чугула сорулга болур. Бо ажылды республиканың улусчу контролёрлары чер-чер СоветтериниҢ комиссиялары, «Комсомолчу прожектор» отрядтарының кежигүннери, ажыл-агыйларның түскай эртемниглери болгаш ажылчы чон-биле кады бир демниг чорудар аналр.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары ажаап алышкынны куду темпилиг чорудуп келген. Чамдык черлерде техниктиг болгаш амыдырал хандырылга болуктери тургустунмаанындан ховулардан столовая-ларже, кыпар-чаар материалдар алыр пункгуларже баар дээш тараажылар хөй үешакты чарыгдап турар.

Бичии-ле үрелген машиналарны ажыл-агыйлар төптеринче чорудуп, хөй үешак чарыгдаар, комбайнарны эки септевээнинден олар үрелир, анаа турар таварылгалар бар. Машиналарны бир ажылдан өскезинче ынай-бээр шилчидер чоруктар база эвээш эвес. Өске-даа четпестер-биле улусчу контролёрлар аптеш чок демисежип, тарааның көдээ ажыл-агый продуктуларының камгалалын хандырар, планныг онаалдаларны күүседир дээш демиселге дээштиг контрольду чорудар сорулгалыг.

ССРЭ-ниҢ улусчу контроль комитединиҢ бо чылдың сентябрь 3-те доктаалынга үндезилээш «Дүжүт ажаалдазын чорударынга база тарааның камгалалын хандырарынга контрольду күштелдирер талазы-биле республиканың улусчу контроль органнарының сорулгаларының дугайында» доктаалды республиканың Улусчу контроль комитеди хүлээп алган. Ында айыткан сорулгаларны күүседир дээш чер-черде контролёрларның ажыл-хөрээ эки үре-түннелди бээр ужурлуг.

К. ОНДУР.

Тыва АССР-ниҢ Улусчу контроль комитединиҢ инспектору.

ХҮН БҮРҮНҮҢ ХАЙГААРАЛЫ

Республиканың күрүнеге садар тараазының чартык хире кезиин тараалап Тандының колхозтары болгаш совхозтары берип турар. Ынчангаш районда бо чугула кампания эгелээр билек улусчу контрольдуң 37 түр постулары ажылдап, тарааның шынарын, техника ажыглалын, ажыл шатын чөп ажыглап турарын, тараажыларының амыдырал хандырылгазын хайгааралга ап, тарааның чидиргилерин болдурбас дээш демисолге ажыл-агыйларга дузалажып келгеннер.

Чижээ, ССРЭ-ниҢ 50 чылы аттыг совхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы эш Капонский) ажаап алышкын ажылының шынарын, шапарның тараа хүлээп алырынга белеткин, деңзи ажылының байдалын хынаап рейдилерни чаңгыс эвес удаа чоруткан. Улусчу контролёрлар ол рейдилер үезинде деңзилер үреглик болганын, деңзилевээп тарааны Кызылдың сайгарылга бааазазынче чорудуп тургының илереткеп. Оларның медээзинге үндезилээш, деңзилерни шын тургузаар кижилерни чоруткап болгаш олар үреглик деңзилерни дараазында хүнде-ле эде тургускан.

«КоммунизмниҢ херели» колхозта улусчу контроль постузу (удуртукчузу П. Комбужап) автомашиналарның кузовун эки дуглавааныңның үламынган тарааның чидирини улуг болуп турганын илереткен. Ол айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиҢ хуралынга дүрген чугаалашкан, буруулуг кижилерге шыңгыы харысалга хүлээткеп. Колхозка тараның чидирини-болдурбас дээш ажыл-херекте ййи-ле хүн иштинде чүрүмчүдүп эде тургускан.

Тока аттыг совхозтуң төп шаңында улусчу контроль постузу (удуртукчузу А. Николаев) база идепкейлиг ажылдап турар. Ында контролёрларның хайгааралының ачызында шаңда тарааны хүлээп алыр, арыглаар болгаш чүдүрер ажылга, механизаторниҢ үзүктелишкин чок ажылдаарынга корум-чүрүмнү чогуур деңгелге тургускан. Олар ховуларже чаңгыс эвес удаа үнүп, бригадаларда улусчу контроль постулары-биле кады хынаалдаларны чорудуп, 30 тонна хире тараанның чидирини болдурбас дээш башкулур хемчегерни ап чоруткан.

Районнуң улусчу контроль комитеди (даргазы В. Иванов) тараа ажаап алышкынының үезинде доктаамал болгаш дээштиг контрольду боттандырарынче контролёрларның бүгү күжүн утландырып турар. Түгле август айда болгаш сентябрьның бирги чартында комитеттиң хуралында «Тиилелге» болгаш ССРЭ-ниҢ 50 чылы аттыг совхозтарда дүжүт ажаап алышкынынга белеткелдерде четпестерниҢ, «КоммунизмниҢ херели» колхозта тараа чидиргилери-биле холбашкан үп айтырыгны сайгарып көргеп. Хынаалда үезинде илереэн четпестерни дарый чайлаткан.

Таңдының улусчу контролёрлары чаа дүжүттүң тараазын чидириг чок ажаап алыр, районнуң планныг онаалдаларын күүседир дээш демиселге ынчаар кирежип турар.

О. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧӨПТҮГ САНАЛДЫ ҮНЕЛЭЭР

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының автобаазазының улусчу контролёрларның үнелиг сүмелерин керекке албайн оларның ажылынга шаптык таварыштырып турган чоруктуң дугайын Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиҢ хуралынга шыңгыы чугаалашкан.

Ында улусчу контроль бөлүү күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар, социалистиг өнчү-хореңгини камгалаар талазы-биле алаан каш хынаалдаларны чоруткулаан. Ындыг түрбүже автобаза директору Д. Стахурловтуң ажыл-агыйга улусчу контролёрларның ужурдузаанын үнелевейн, оларның саналын тоовайн, хынаалдалар үезинде илереэн четпестерни узуткаары-биле боттуг хемчегерни албайн турарын улусчу контроль бөлүүнүң даргазы В. Медынский ол хуралга илеткээн.

Чижээ, ол будурулгенин тудуг мастери турган С. Горбуновту ажыл үезинде үргулчу арагалап, ажыл шагы узуп турганы дээш ажылынган дужургеш, анаа ажылчын кылдыр шилчиткен турган. Ийи ай бичё аштаанда ону эттинип алган дээш катап мастерледип каан. А херек кырында оон чогуур түннел үндурбээни дораан-на кесту берген.

Оон төлеп чок үүлгедиинин дугайын улусчу контрольдун хана солунунга каш удаа шугумчүлеп, оон-биле чеже-даа удаа чугаалашкан. Ынчалзажок ол оон түннел үндурүп кызып ажылдаар туржук, улусчу контрольдуң хана солунун ора соп, контролёрларны бак сөглеп, дуржок аажы-чаның көргүскен.

Болуктуң хуралынга С. Горбуновтуң үүлгедиин катап сайгарып көргеш, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитинин корум-чүрүмүн үрээни дээш ону ажылындан үндурер дугайында саналды үк коллективтиң директизынга киирген. Ынчалзадаа контролёрларның саналын Д. Стахурлов хүлээп албаан. Ол-ла коллективтиң склад эргелекчизи К. Горбатьева хереглекчилерни мегелеп турганы база илереэн. Ынчалзажок анаа база кандыг-даа харыысалга хүлээтпээн.

Ол ышкаш тараа ажаалдазында чолаачыларның ажыл төлевирин болгаш коллективтиң ажылдакчызы эш Морозованың дакцырлап ажылдаан ажыл төлевирин шын эвес ап турганын хынаар дээш улусчу контролёрлар автобаазаның бухгалтери В. Бочкаревага чеде бээрге, «мени санхөө органнары хынаан чүве» дээш документилерин безин көргүспээн.

Улусчу контролёрларның ажыл-херээне шаптыктап, чурум үреп, арагалап, самчыгдал кылып турган кижилерни эш Стахурловтун кайгалап, оларның шыңгыы негелде тургуспайн турганының ужурундан ол четпестер тыптып келген.

Автобаазаның удуртукчуларының негелде чогунун хараазындан ында 4 автомашинаның артык кезектери тотчелеттинген.

Улусчу контроль бөлүүнүң санал-онаалың тоовас, оларның ажылынга дуза көргүспес, контролёрларны кызып-кыяр чорукту коллективте болдурганы дээш Совхозтарның будурулге каттыжыышкынының автобаазазының директору Д. Стахурловту хоорайның улусчу контроль комитеди донгуткан. Тудуг мастери турган С. Горбуновту контролёрларга кыжанганы, будурулгеге күш-ажылдың болгаш хөй-ниитинин сагылга-чүрүмүн үрээни дээш ажылындан үндурер деп шиитширлээн.

В. ОЙДУП.

ШАҢНАРДА БАЗА

Бистиң районнуң ховуларында сыпта тараа хүн келген тудум-на эвээжеп, дүжүттү чидириг чок ажаап, тарааны арыглап, үрелишкин чок кадагалаар дээш ажыл-херек уламчылап турар.

Районда чүтле тараа ажаап алышкыныында безин улусчу контрольдуң бежен ажыг түр болгаш доктаамал постузу бар, ында алдан ажыг улусчу контролёр ажылдап турар. Ажыл-агыйларның шаң бүрүзүнде тургускан түр постуларының кежигүннери бо хүннерде боттарының ажылын эң-не идепкейжиткеп. Ниитизи-биле районда шаннарда урган тараанын үрелишкини болбайн турар. Бо даарге улусчу контролёрларның көрүнүтүр хайгааралының ачызы.

Ылаңгыя «Сут-Хөл» совхозтуң төп шаңында улусчу контрольдуң түр постузу (удуртукчузу Д. Таспаяк) комбайнарның тараа кестирип турарының шынарын, шаңда тарааның байдалын хынаан. Олар шаңда дөрт тонна хире тараа ырап, үрелип чыдарын тодараткап, оон улам үрелир чорууп чайлаткан. А шаң эргелекчизин бо талазы-биле харыысалга чок ажыллаан деп санаваш, оон шалыышның үптүң бир кезиин тыртып торгаарын совхоз дирекциязынга сүмелээн. Ишкин, Кара-Чыраа салбырларында контролёрлар тарааны кестирерде мажактап катылапканын эскергеш, комбайнарны ол ажылче катап киирген. «Большевик» совхозта шаңда түр постунуң кежигүннери баштайгы хүннерде шаңда тарааны хынаап, оон напй бергенин эскерип, шаңга ажылдаар улусту ковудедирип чедип алган. Олар ховуга хынаалда чоруткап 6 гектар черниң тарааын шынар чок кестиргенин илереткеп болгаш катап кестирген. Комбайнарның сыскыышкының эки кылып албаанындан тараа төктүп каап турганын эскергеш, ону дораан эттирген.

С. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

ТҮР ПОСТУЛАР—КОНТРОЛЬДУҢ ДЭЭШТИГ ХЕВИРИ

Бистиң районнуң ховударында өстүрген чаа дүжүттү ажаап алыр, чер ажылының продуктуларын белеткээриниҢ планын күүседир дээш демисел ам нант түлүк.

Районнуң улусчу контроль комитеди болгаш чер-черде бөлүктери бо чугула кампанияда база хаара тутпуглаан. Олар боттарының бүтү ажылын план ёзугаар боттандырып турар. Ажаап алышкын үезинде техниканы кайы хире чоп ажыглап турарын, күш-ажылды шын организастаанын, тараажыларның культура-амыдырал хандырылгазының байдалын контрольдап, ажаалда база соөртүлге үезинде тарааның чидиргилерин чайладыр дээш дээштиг хемчегерни ап келген. Олар бо хайныышкынныг хүнде-рде рейдилерни, хынаалдаларны массалыы-биле чорудуп, ол ажылдарга ажыгы чоннарны, түскай эртемнигерни, хөй-ниияти организацияларының толээлекчилерин массалыы-биле киришгирип турар.

Контрольду боттандырарынга доктаамал болгаш түр постуларны чер-черге тургусканы үре-түннелдиг болган. Чижээ, республиканың ажыл-агыйларында улусчу контролёрларга кыйгырыг үндүрген «Тиилелге» колхозтуң улусчу контроль бөлүү (даргазы К. Яковлев) ажаап алышкында звено бүрүзүнге-ле бир постуну тургускан. Ол ышкаш шаңда тургускан постунук кежигүннери тараа деңзилээр черде ажылдың байдалын, тараа арыглаар болгаш дүжүрер механизмнериҢ үзүктелишкин чок ажылын, шаңче соөртүп келген болгаш оон чүдүрүп чоруткан тарааның деңзилеттингенин, документилериҢ шын кылдыгганын, тараа хүлээп алыр пунктуларже тараа соөртken машиналарны тараа тогулбес кылдыр эки дерээн бе дээрзин контрольдаан.

Оон аңгыда колхозтуң күскү чер андарылгазынга, саван болдурер болгаш пресстээр ажылга, агрегаттарның техниктиг хандырылгазынга, тарааны тавычалай кестирер ажылга тургускан түр постулар база шудургу ажылдаан.

Колхозтуң контролёрлары чоруткан хынаалдаларының түүнелдерин хана солунга чыдыдып, «Богун кым мурнай турарыл?» деп хуудустуг, «Комсомолчу прожекторуҢ» доктаамал үндүрүп турган. Чижээ, «Массаның контролюнгаа» деп хуудустуң бир номериҢге тарааны малга бастырып, чидиртир чорук-биле демисел дугайында материалды, оске бир номериҢге шаңда тарааны үрелишкинден камгалаарынче кыйгырган дувүреҢгир медээни чырыткан.

Коллективтиң база түс-түс кижилериҢ социалистиг хүлээлгелериниҢ күүселдезин хынаарын колхозта контролёрлар боттарының ажылында кол түүл кылдыр көргеп. Колхоз беш чылдың үшкү чылында күрүнеге тараа дужаарының планын ыракта ажыр күүсеткеп. Октябрьның эгезинде колхозта тараа ажаалдазы доозулган. Аңаа улусчу контролёрларның киирген үлүү бичё эвес.

Колхозта улусчу контролёрлар социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге боттары база үлегерин көргүскеннер. Чижээ, Ленин орденниг эдилекчизи хоочун комбайнер Д. Даваа 700 хире гектарның тараазын бастырган. Сураглыг механизатор В. Барбаллай болгаш ашаяк механизатор С. Опанас олар база оон-дулак чок ажылдаан. Комбайнерлер Н. Морозов, И. Бочкарев, И. Артемов, А. Гурков олар 700 гектарның тараазын тавычалай кестирер хүлээлгезин түс-туста ажыр күүсеткеп. Олар ам шупту «Бүрен» совхозта ажаап алышкынга туваалжып ажылдап турар. Саван болдурер ажылда улусчу контролёр Ф. Кудрявцев хүн үлүүн 170—175 хуу күүседип, шалыпчы ажылдың үлегерин эскелерге көргүскеп.

Күскү чер андарылгазында хайгыылчыларның иштинде мурнакчылар хөй. Аныяк механизаторлар В. Лапин болгаш В. Даваа олар эдилег үлүүн будуп чартык катап ажыр күүседип, мактадыы чаалап алганнар.

«Коммунизмчо орук» колхозта (бөлүктүн даргазы эш Гаушков) улусчу контроль постулары ажаап алышкын үезинде база идепкейлиг ажылдап турар. Ында П. Сятников, Ф. Долганов олар болгаш эске-даа контролёрлар ажылгаа үлегерин көргүспүшаан. ажаап алышкын ажылынчын, чер андарылгазының шынарын саван болдуушкунун, эске-даа ажылдарны коруүтүр хайгаарап, колхоз баштаар черниге болгаш партия организациязынга улуг дузаны чедиргеннер.

Каа-Хем районда ниитизи-биле 700 улусчу контролёр ажылдап турар. Улусчу контрольтуң 31 постузу, 23 бөлүү бар. Үстүнде адаанывыс ажыл-агыйларда күш-ажылды эки организастаанының, кодээ ажыл-агыйның түскай эртемнигериниҢ, ылаңгыя агрономнарның, колхозтарның баштаар черлериниҢ билдилиг удуртулгазының, шаңда контролёрларның дээштиг ажылының ачызында тарааның чидиргилери болбайн турар.

Ынчалза-даа ажаап алышкынны багай организастаан, тарааның чидиргилерин болдурар чоруктар бистиң районнуң чамдык ажыл-агыйларында бар. Ылаңгыя «Совет Тыва» совхозта ажаап алышкын ажылының шынары куду. Чижээ, районнуң улусчу контроль комитеди сентябрь 17-де хынаалда кылган. Комбайнерлер 160 гектарның тараазын ол хүн бастырып алган болган. Ол үрезиҢ участогу. Шынап-ла тарааның үнгени чаагай, оон шыгы 15-тен аштас, сывы чолдак, дужуткуру — гектардан-на 10—10,5 центнер болган. Ынчалза-даа ажылдың шынары куду. Тазычаны болуп бастырган соонда үк шолге тарааның 5 хуузу мажактадып артып каап турар болган. Кайчап ынаар болганыл? КомбайнерлериниҢ ажылын кым-да контрольдавайн, комбайнарны шын таарыштырып албаанындан оларны дүрген чорудуп, оон үламындан тараа мажактадып калып турган. Комбайндан шанче тарааны соөртүрде база чидиргилерлиг. Хынаалда соонда совхозтуң кол агроному болгаш салбыр эргелекчизи эштер Савельев, Онгай-оол олар чогуур хемчегерни алган, комбайнарны оожум ажылдаар кылдыр таарыштырган болгаш чалдандыр кестирип каан черже оларны катап киирген.

Ам районда бедик дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш демисел долу күш-биле калбарган. Каа-Хемниң тараажылары бо чылын тараа культураларын гектардан-на 12,5 центнерни ажаап алырын, оон ниити чылдазын 49 мун тонна чедирерин хүлээгген. Октябрь 5-ке чедир күрүнеге тараа садар планын район 92,4 хуу күүсеткеп.

Каа-Хемчилер ол хүлээлгелерин күүседиринге бүрүн шиитширлиглер. Бо улуг ишке районнуң улусчу контролёрлары база үлүүн киирерлер.

С. ОДОНОВ,
Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиҢ даргазы.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫН КАЛБАРТЫР

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң элчегиниң бюрозунуң «Бай-Тал» совхозта парткомунуң чон ортузунга лекция пропагандазының талазы-биле ажылының дугайында партком секретары эш Комбунуң илеткелини дыцнаан.

Парткомунуң лекторлары чүгле совхоз төвүнүң клубунга эвес, харын хову-төлдерде ажылдап турар кижилерге, малчыннарга лекция номчуурунче Кичээнгейни угландырып келген. Суурунуң иштинде агитқадартилар дамчыштыр лекция, беседаларны башкылар номчуп турар. Агитаторларны болгаш политинформаторларны мал чемининң белеткелининң дүжүт ажаап алыштыкшының үеинде түе-түе харылаар девискээрлерниг кылдыр хувааган. Л. И. Брежиевтиң АКШ-ка, Францияга аян-чоруунга хамаарыштыр, экономика темаларынга элээн каш лекциялар номчуттунган.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир лекция пропагандазының улуг четпестер барын СЭКП райкомунуң бюрозу айыткан. Лекция номчулгазында колдуунда башкылар, партком секретары болгаш кодээ Совет күүскомунуң даргазы чедип келдилер. Бичии хуралчыгаш чыыдыра каапты. Орта чарышка шалып, ишчи болуп, тергиидеп үнген механизаторларны, чолаачыларны шаннаан. Оларның аразында Сонам-оол Ак-оол база бар болду. Анаа өртектиг шанналды тывысты.

Коммунист чолаачы Кызылдың № 2 АТБ-зинде 13 чыл ажылдап турар. Ай планын күүсетпейн баар таварылга анаа турбаан. Оон автомашиназы шагда-ла 200 мун километрни маннап эртсе-даа, оон техниктиг байдалы ам-даа эки, кандыгдаа септелге негевейн турар.

Шалып-ишчи ажыл-херээ дээш ол чангыс эвес удаа шаннадыр, мактадып келген. Оон адын Тываның автотранспорт эргелелининң Хүндүлел дептериниг киир бижээн.

Мурнакчы чолаачы амгы үеде 1974 чылдың сентябрь айының үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы С. К. АК-ООЛ (оң талазында) шаңналды хүлээп ап тур.

Сөзү болгаш фотозу

В. РЕШЕТОВТУУ.

КОММУНИСТ ЧОЛААЧЫ

«Совет Тыва» совхозтуң тараа шаны. Тараа арыглаар машиналарның даап-шимээни дүне, хүндүе-даа үзүктелбес. Дүжүт чаагай болган. Өя-шыктыг-даа эвес, бок чок. Шанга кургатпайн, күрүне шыгжамарынче олчаан чорудуп болур. Агаар-бойдүе база эки: бүргег, чаашкынныг хүннер шоолуг чок. Оон уламындан ажылиш бүдүнгүр болуп турар.

Кузов долдур тараа чүдүрүп алган автомашина шанче шиглей маннап кел чор. Ол келген ояар улуг деңзи кырынга хоктаай берди. Оны деңзилеп доозупкан соонда, совхозтуң шанында тараага беш тонна немежи берген.

Чаа келген машинаның чолаачызы коммунист Сонам-оол Ак-оол болду. Ол Кызылдың № 2 АТБ-зинден бо совхозта шефтеп чедип келген. Экелген тараазын кончуг дүрген дүжүрүп каап, ховуда

комбайннарже далаштыг хапты. Ук мынавас деп чүвени ол эки билир. Коммунист чолаачы ынчангаш үени камнап, эрестиг хап турары ол.

Кызылдың № 2 АТБ-зинниң хоочун чолаачыларының бирээзи Сонам-оол Ак-оол күскү дүжүт ажаалдазының баштайгы хүннеринде-ле совхозче чорупкан. Анаа келгеш, ол ажыл-ишке кызымаан көргүзүп, социалистиг чарышка идепкейлиг киржип эгелээн. Чарышка тиилекчи болуп, совхоз дирекциязындан каш удаа шаннаткан. Дүжүт ажаалдазы эгелээнден бээр 1500 тонна тараазы мурнакчы чолаачы комбайндан таниче сөөртken.

Дүүш үеэш. Ажыл-ишчи кижилер чаала чемненип доозупканда, совхоз директору, кодээ Совет күүскомунуң даргазы чедип келдилер. Бичии хуралчыгаш чыыдыра каапты. Орта чарышка шалып, ишчи болуп, тергиидеп үнген механизаторларны, чолаачыларны шаннаан. Оларның аразында Сонам-оол Ак-оол база бар болду. Анаа өртектиг шанналды тывысты.

Коммунист чолаачы Кызылдың № 2 АТБ-зинде 13 чыл ажылдап турар. Ай планын күүсетпейн баар таварылга анаа турбаан. Оон автомашиназы шагда-ла 200 мун километрни маннап эртсе-даа, оон техниктиг байдалы ам-даа эки, кандыгдаа септелге негевейн турар.

Шалып-ишчи ажыл-херээ дээш ол чангыс эвес удаа шаннадыр, мактадып келген. Оон адын Тываның автотранспорт эргелелининң Хүндүлел дептериниг киир бижээн.

Мурнакчы чолаачы амгы үеде 1974 чылдың сентябрь айының үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы С. К. АК-ООЛ (оң талазында) шаңналды хүлээп ап тур.

Сөзү болгаш фотозу

В. РЕШЕТОВТУУ.

КӨДЭЭ СОВЕТТИҢ ДЕПУТАДЫ

«Тоора-Хем» совхозтуң хоочун малчыннары, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттың адилекчилери Кол болгаш Санчатпаа Шой-Сүрүнниң ат-сураа чүгле Тожу районда эвес, харын-даа республикада безин тарай берген. Кол Далдасович Шой-Сүрүн Азас кодээ Советиниң депутады.

Эрткен кыш Тожуга чүгле инекке, хойга хамаан чок, иниге, чылгыга болгаш оон түржүк, ан-менге безин кончуг берге болган. Ынчаш турбуже Шой-Сүрүннер болунуң коданындан чангыс-даа баш мал хоратпаан болгаш төрүүр 100 инекке онаштыр 96 бызааны менди доруктурган. Олар чайын инектерин эки семиртken, өдээн шагда-ла болуп, кыштаан ыяк септеп алганнар. Бо мурнакчы малчыннар ажылга бедик көргүзүглерни боттарының кежээ, кызымаа, арга-дүржулгалыы-биле чедип ап тураплар. Кол Шой-Сүрүнүң эрткен чылын белеткеп алган сигенинин чартыы хевээр арткан. Шак ынчаш чорук чыл бүрүле уламчылап турар.

Бо дүржулгалыг малчыннар инектерни чылын кайы-даа үезинде мергежилиг кадарып, озарладып турар. Ылангыя кышкы үеде малды шын таарыштыр кадарарынче онза кичээнгейни салып турар. Кыжын инектерни өдекке анаа

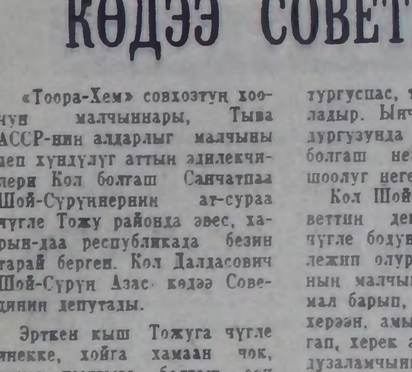

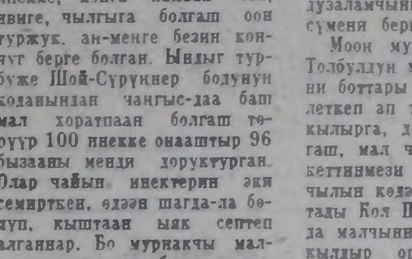

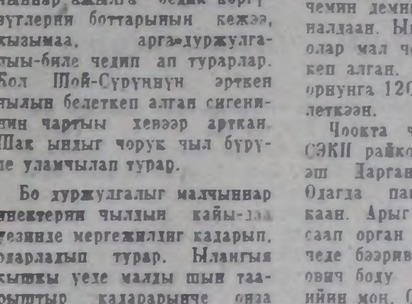

НОМ-ДЕПТЕР-БИЛЕ ХАНДЫРАР ДЭЭШ

Номну шынарлыг, бедик идейлиг үндуреринче партия болгаш чазак доктаамал сагыш салып турар. Ол негелдени чүртүлга болдурбушаан. Тыванын ном үндурер черинин администрациязы болгаш партия организациязы янзы-бүрү номнарны шынарлыг үндуреринче коллективти хаара түдүп турар. Оон түннелинде, ылангыя ниити билиг школаларынга хереглээр өөредилге номнарын чаа программага үндезилээш тургузуп, үндуреринге хөй-хөй авторларны хаара түдүп турар.

1973-74 өөредилге чылынга ниити билиг школаларынга 9 өөредилге номун күрүне планы-биле июнь 25-ке чедир парлап үндурер, а артыкан өөредилге номнарын база «Эдертиглер чыындызын» чыл дургузунда үндурер ужурлуг турган бис. Ол сорулганы хүүсаа бетинде, апрель 27-де күүсеткенивис — коллективтин түзүрүг ажылынын түннели болган.

Бо чаа өөредилге чылынга номнарны белеткеп, оларны хүүсаа бетинде парлап үндуреринге арга-мергежилин көргүскен эштерни өөредилге номнарынын редактору О. Бадрыг болган корректор В. Норбуну РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин Ном үндурер черлер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле күрүне комитединиң болгаш культура ажылдакчыларынын профсоюзунун Тоо Комитединин Хүндүлел бижии-биле шаннаанын демдеглээри өөрүнчүг.

Үнген номнарнын иштинден чамдыктарын допчузу-биле тайылбырлаарга мынды. Ылангыя эге школаның өөредилге номнарын парлаарынын шынарын экижидер сорулга-биле бирги классха М. Моронун тургусканы сан номунун тыва дылче очулгазын бо чылын Казаньның типографиязынга дөрт өлүг кылдыр парлаан. Номнун оныг чуруктарлыг болдуру өөреникчилерниң өөнерни ылгап билип, бердинген темаларны эки шингээдип, билип алырынга дузалаар. Моңу моон соңгаар-даа практикаларын чугаалашкан. Ф. Бартайның тургусканы орус дыл кырында «Үжүгледи» база өөнүг кылдыр парлаар. Ол ышкаш үшкү классха М. Н. Скаткинниң тургусканы «Бойдус эртеми» деп номнун чаа очулгазын база үндурген.

Моон мурнунда үшкү классха бойдус эртемин өөренмейн турган, ынчангаш үшкү классчыларга бо дээрге чаа эртем болур. Олар ол номну ёзугаар бойдус эртемин өөренирлер. Бистиң долгандыр туруп турар бойдустуң дугайында башгайы билиглерни уруглар бо номдан билип алыр. Уруглар төрээн черинин, а оон соонда төрээн чуртунун ягаар-бойдуу-биле таныжарынга ук ном дузалаар.

Дөртку классчыларга М. Н. Скаткинниң «Бойдус эртеми», Т. С. Голубеваның «ССРЭ төөгүзүнүн талазы-биле чугааларының» очулгаларын база парлаан. Дөртку классчыларның төөгү эртеми-биле башгайы таныжылгазы ол номдан эгелээр. Уруглар бистиң чуртувустун эрте-бурунгу шагдан бээр амгы хүннерге чедир эрткен төөгүзү-биле оон таныжарлар.

Бешки классчыларга чаа программага үндезилеп тургускан К. Х. Оргунун «Төрээн чогаалын» үндүргени демдеглекшенчит. Ону программа ёзугаар багай эвес тургускан.

Алдыгы классчыларга А. Н. Колмогоровтун «Геометриязының» Ю. Н. Макарычевтин «Алгебразының» чаа очулгазын база А. Д. Даржаның «Тыва чогаалын» чаа программага үндезилеп тургускан, чырыкче үндүргүлээн. Уруглар ол номнарны ёзугаар ам өөренип турарлар.

Чедиги классчыларга А. Н. Барсуковтун «Алгебразын», Н. А. Ларичевтин «Алгебра болгаларының чыындызын», Н. И. Никитинниң «Геометриязын», А. В. Перышкиннин «физиказын» очулдурган, ону катап парлаан. База ол-ла класска А. И. Соловьевтун «ССРЭ-ниң физиктиг географиязының» чаа очулгазын үндүрдүвүс.

Тоску класска Д. Б. Ондарның «Төрээн чогаалын» чаа программага үндезилеп тургускан ёзугаар парлаан. Моон мурнунда тоску класска тыва литератураның хрестоматиязы чок турган. Бо номдан өөренирлер. Бистиң долгандыр туруп турар бойдустуң дугайында башгайы билиглерни уруглар бо номдан билип алыр. Уруглар төрээн черинин, а оон соонда төрээн чуртунун ягаар-бойдуу-биле таныжарынга ук ном дузалаар.

Дөртку классчыларга М. Н. Скаткинниң «Бойдус эртеми», Т. С. Голубеваның «ССРЭ төөгүзүнүн талазы-биле чугааларының» очулгаларын база парлаан. Дөртку классчыларның төөгү эртеми-биле башгайы таныжылгазы ол номдан эгелээр. Уруглар бистиң чуртувустун эрте-бурунгу шагдан бээр амгы хүннерге чедир эрткен төөгүзү-биле оон таныжарлар.

Бешки классчыларга чаа программага үндезилеп тургускан К. Х. Оргунун «Төрээн чогаалын» үндүргени

Планда айыттынган номнарны чогуур хүүсаазынга үндүрүп, оон-биле школаларны ном-депгер-биле хандырар хүлээлгевисти чедимишкинниг күүседиринге бүзүрелдиг бис.

А. САТ,
Тыванын ном үндурер черинин өөредилге номнарыныг редактору.

Донецк — барык бир миллион чурттакчылыг хоорай апарган. Ол бистин чурттун эң улуг үлетпүр төптеринге каттыжып турар. Ол шахтерларның, металлургтарның, машина кылыкчыларының болгаш химиктерниң хоорайы дыка дүргеп улгадып турар. Оон эрги кварталларын чаартыны кылып турар болгаш төвүнде база кыгларында-даа хөй кат чаа бажыннар түзүнүп турар. Донецк Украинаның хоорайларының чарыжында бирги черня чаңгыс эвес удаа ап келген.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

НОГАА, КАТ-ЧИМИС НЕДЕЛЯЗЫ

Кызыл-Сагыг 1973 чылдың ногаа, кат-чимизиниң, чаагай дужудун садарының конкурузун сентябрьның соңгу неделязында организастап эртиргеи.

Ногаа аймаан чурттакчы чонга үзүктел чогу-биле садарын, оны көрүштүг делеп салырын, үлетпүр будурулгелерге, албан-организация черлеринге ногаа саларын эки организастап чорутканнарны чонның садыг хандырылгазының талазы-биле бедик культураны чедип ап турарларны ол конкурс шилип үндүргеи. Анаа Кызыл хоорайның аъшчам магазиннериниң, ларектарының коллективтериниң кол нуруузу анаа идепкейлиг киришкеи.

Конкурска Кызыл-Сагыгның өөредилге курузунун сургуулдары база киржип, күскү ногаа базазырынга үлүгүн киргеи. Курстун сургуулдары М. Бендрик, Г. Янова, Т. Тарасова, И. Сидоренко, Л. Невидимова, Г. Попкова, А. Качаева болгаш өскелер-даа кызымаккай ажылдаап, хереглекчилерге ан-не хөй кат-чимисти саткан. Оларга Кызыл-Сагыгның дирекциязының, ында каттышкан профсоюзтуң комитединиң Хүндүлел бижиин тывыскан болгаш өртектиг барааннар-биле шаннаан.

Оон ынай № 9, 34 магазиннериниң коллективтери: Кызылдың төп электростанциязынга, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинге, типографияга үнүүшкүнүүг садыгны кылып, конкурстуң негелделерин шуптузун күүсеткеш, мактатканнар. № 13, 19, 38 магазиннер ногаа садыын база багай эвес организастаан.

Кызыл-Сагыгның дирекциязы болгаш ында каттышкан профсоюзтуң комитеди. ногаа, кат-чимис неделязының түннелин үндүргеш, тнилекчилерни Хүндүлел бижиктер-биле болгаш өртектиг барааннар-биле шаннаан. Бирги шанналлы № 34 магазиннин коллективи, ийнгилээ № 9 магазиннин коллективтери чедип алган.

Кызыл хоорайга ногаа, кат-чимис неделязын бир-ле удаар ынчаар эртиргени ол. Бо ажылды багай эвес организастаан.

Ынчалза-даа №№ 15, 22, 26 магазиннер конкурстуң негелдезип чедир күүседип шыдаваашын чугаалаза чогуур. Ол магазиннерде делгээн ногаалариың ассортиментин эвээш болгаш дериледиимедеэн четпес болганыя жюри демдеглээн.

В. СОЯН.

«Шынның» почтазындан

ХӨЙНҮҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Бистиң Эрзин кодээ Советтиң чонның амыдырал хандырылга будурулгелерин, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле ажылды удуртуп шаан, Советтиң девискээрлиде чурттакчы чонналрының негелде-хереглелин хандырарынга, үре-түңнелдиг ажылдаарынга идигин берип турар.

Сөөлгү чылдарда кодээ Совет чаагайжыдылгаже кичээнгейин күштелдирип, доктаамал комиссияларга база өске-даа активчилерге даянган өзөн ажылды кылган.

Эрзинчилер төрээн суурун чаагайжыдар дээш амыдче боттарының күүдүн моодиззш, бо чазын безин 1030 дос яшы-бүрү ыяшты тарып олуртқан. Оларны суггарып, ажаан өстүрериңге чурттакчыларны организастаан.

Чурттакчы чонның күжү-биле шеф ёзугаар 2500 метр штахетниктн кылган, чаагайжыдылгага хереглээр 3000 ыяшты тайгага белеткээн болган соорткеп. Ол ышкаш ыяш суггарар буга дөрүн чонның киржилгези-биле аштап арыглаан.

Бо болгаш өске-даа ажылдарны организастаарынга кодээ Советтиң депутаттары С. Сарыгбан, М. Чывырал, К. Хандаа, А. Каздар-оол, А. Уржук олар ан-не идепкейлиин коргускеп.

Кодээ Советтиң доктаамал комиссияларындан депутат М. Сувай-оол даргалаан садыг болгаш сан-хөө талазы-биле доктаамал комиссия амыдырал хандырылга черлеринге, магазин, столовыларга хыналдаларны чөрүдүп, оон түңнелинде илерээн четпестерни чайладырынче угланган үнелиг саналдарны кодээ Советтиң сессияларынга тургузуп, чогуур түңнелдерни чедип ап турар.

Кодээ Совет тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының тос айларында чурттакчы чондан күрүнеге эът дужаарының планын 189 хуу, дуктүүн —91, чондан үндүрүг тырының планын 90 хуу күүсеткеп.

Ол бүгү ажылдарны организастаарда кодээ Советтиң күүсемуун активчилерге, төрээннер төвүлелинге, агитквартираларга, өске-даа хөй-ниитя организацияларынга даянып келгеи.

С. ЧЫМБА.

Эрзин кодээ Советтиң күүсемуун дергазы.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫ

Бедээде малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандырары, оларга төлептиг бараан болуру хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының харыысалгалыг хүлээлгези. Оларга бирги ээлчегде ларектар болгаш автолавкалар садыгжылары хамаарыр. Бүүүн иштилер фермаларда, ыраккы одарларда малчыннарның, саанчыларның шынап-ла күзенчиг аалчылары апарган. Ынчыг хүндүткелди малчыннарның аалдарынга чорааш, бо-ла дыннаар.

Чоокта албан-ажылым аайы-биле «Төрө-Хөл» колхозка чорааш, оон Чыргалаңныда болук малчыннарының аалдарынга киргиледим. Хойжулар Чочан Борбак, Воонс Дагба олардан:

— Садыг хандырылгазының талазыбиле, ылангыя хүн бүрүүн хереглел барааннары-биле силерни хандырып турарында негелде-хомудалынар бар ирги бе?—деп, айтырдым.

— Бисти кызымаккай садыгжы Шимит Седип хандырып турар. Чагыывыс ёзугаар айыткан хүнүнде бараанын эккээр-дир. Анаа мактадын өске, хомудал турбас ийин—деп, олар чаңгыс кижи дег харыылады.

Ол хүн Седип анаа база келген болгаш оон бараан салып алган кижилер сеткили хаваң чоруп турдулар. А садыгжының орулгазы ийи мүң рубль болду.

Шимит Седип — колхозтуң Дөргүн-Бажында сүт-бараан фермазында ларек садыгжызы. Бодуу кызымаккай ажытдакчы болгаш чүгле ларекка ажылдап турар эвес, харын малчыннарны эргип, ситен кезилдениин үезинде сигенчилерге чедип, ында ажыл-ишчилерни хүн бүрүнүң хереглел барааннары-биле хандырып келген.

Ол чүгле садыгжы эвес, а балыктап база турар. Төрө-Хөлдүң кодээ хереглекчилер ниитилелиниң балыкчылар бригадазын ол удуртуп, ай санында планныг онаалдазын ажыр күүседип келген. Бригада чылда 20 тонна балык белеткээр тургаш, сес айлар дургузунда 16 тоннаны түдүп, дузап, доскаарлаап, чүдүрүп чоруткан. Балык тударының планын бригада ноябрь айга чедир күүседир аргалыг. Бригадир ээп Седип Төрө-Хөлдүң кыдыынга өскен болгаш, анаа балыктаарының аргаларын аки билир. Хөлдүң балык турар терең черлерин, ыржым мугулдурларын ус-шагның аайы-биле чаяыг чок шилип, четкилерин салган соонда, олча арбын болур дээрзинге ол бүзүрелдиг.

Кодээ садыгның актывчизи, коммунист Шимит Седип идепкейлиг хөй-ниитичи. Боду колхоз төвүнде партия эге организациязының секретарының орулакчызы.

Кежээ кижи кажан-даа, каяа-даа хүндүткелдиг. Садыгжы Седип оларның олуруунда база кирип турар.

К. САТ,
Тыва респотребсоюзтуң ажылдаачызы.

ЧУРТТАКЧЫЛАР ЧҮГЕ ХОМУДАП ТУРАРЫЛ?

Амыдырал хөйнмкөн түдүм кижилериниң негелдеэн улам өзер. Хоорайныц-даа, суурнуц-дда. ыраккы-даа, чоокку-даа черлерниц чурттакчыларының негелдеэн дөмей болгай. Аңаа түгле кичээнгейлиг болуру—кол түве. Шоолуг эвес-даа болза, ыяпла шиитпирлээр ужурлуг айтырыг көдүрүп келирге оңу дарый шиитпирлээри чугула дээрзин амыдырал бадыткап келген.

Адаанда парлаан чагаада ийи суурнуң амыдыралында тургустунуп келген, бүгү чурттакчыларның амыдыралы-биле холбашкан чүүлдер ол бодалдарны хереглеп турар. Ажылчы чоннар депутаттарының Чоон-Хемчик район Советиниң күүсекчи комитединиң дөрт шиитпирлээр айтырыглары-дыр дээрзин оон ынчаңгейинге утландырып тур.

«КАГДЫНГАН СУУР»

Кызыл-Тайга — «Сүт-Хөл» совхозтуң бир ажылчын суурү. Ында сүт-бараан фермазы бар, чүс ажыг өг-бүле чурттап турар. Оларның ажы-төлү 8 чыл школазында өөренип турар.

Ынчалза-даа суурнуң иниги хевирин көргеп, аңаа чаңгыс-даа катап чоруған «авто экскурсия каар түве— чырыткы чогу, радио точкалары, телефон ажылдавастаапы. Оон кудумчуларывыл чурттаалга бажыңнарының девискээриниң санитарлыг байдалы багай. Совхоз төвү Сүт-Аксы биле Ишкин суурларның аразында оспаксыраң артып калган Кызыл-Тайганы автотранспорт оруу оюн каапкан, кайы-бир суур чедери—шуут аарылыг айтырыг. Ынчангаш чамдык кижилер Кызыл-Тайгага хамаарыштыр «кагдынган суур» дижип турар.

«БАЗА-ЛА ХОРУМ-ДААВЫС»

«Чыраа-Бажы» совхозтуң бир улуг салбырының төвүбо суур каш чыл мурнунда каалама оруктан дашкаар чыдып калган. Ынчангаш чурттакчылар Чадаана болгаш Чыраа-Бажы баар дээрде бо-ла бергедээшкинге таварышкан турар. Чылдагаанды — автобус шимчээшкинниң доктаамал эвезинде. Мынчангаш ону чурумтудары пегеттинип келген.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

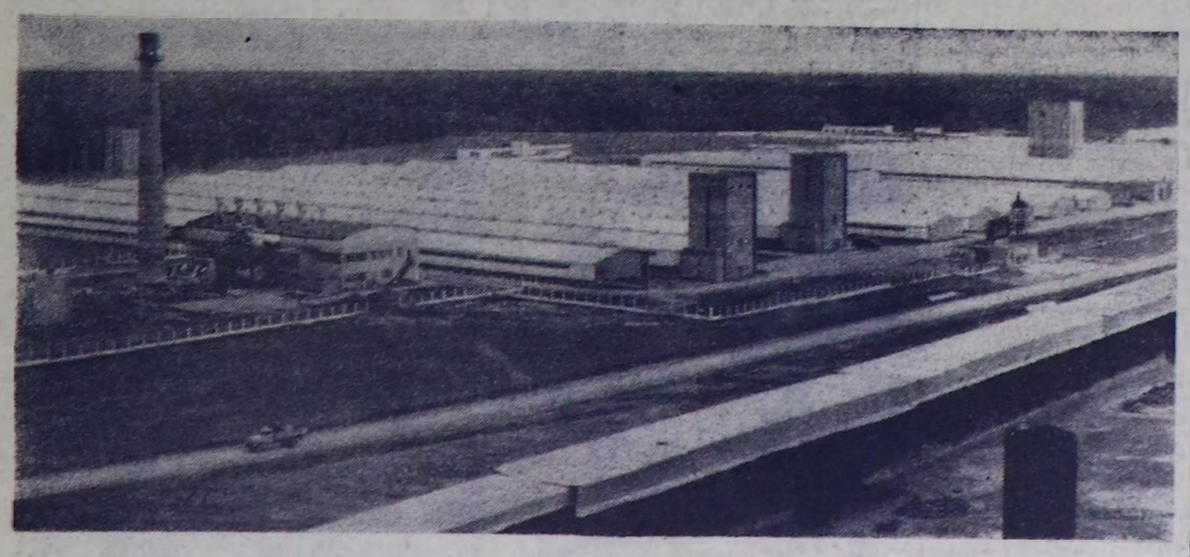

Мосива область. ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхоз-комбинат бо чылын 100 мүн хаваң ооларын алыр болгаш күрүнеге 8,5 мүн тонна хаваң эъдин садар ужурлуг. Совхоз хаваң эъдин шалыпкын арга-биле будурериниң бүгү дериг-хереклерлери-биле хандыртынган. Хаваннарның хонукта ортумак нечелде денгиин 640 грамм чедип турар.

ЧУРУКТА—комбинаттың иниги хевири.

М. БАРАБАНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«М Е Т Е Л И Ц А»

деп ыры-хөгжүм ансамбли чаартынган программа ёзугаар

О К Т Я Б Р Ь 7-ДЕ

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга кежээкиниң 6, 9 шактарда ойнаар.

Касса Политиктиг чырыдыышкын бажыңында болгаш «Саяна» универмагта ажылдап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 6-ДА

Москвадан

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга «Тывызыктар болгаш оларны тывары». Ойнаарактар шинзи. 12.40 — Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннарның амыдыралы». 13.40—13.50 — Чапсар. 13.50 — Өөнүг телекөргүзүг. «Эрээн шокар Америка». Ийнги дамчыдылга. 14.20 — Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильм. 14.40 — «Кадыкшыл» 15.10 — ГДР-ниң телестудиязының программазы. 18.00 — «Ye». Информастыг программа.

Кызылдан

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Тываның неделязы». Дамчыдылга. 19.05—«Адрези Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

Москвадан

20.00 — Өөнүг телекөргүзүг. «Гауя» деп ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти. 20.15 — «Сеткилдиң ханызындан». Копейск хоорайның шахтерлары-биле ужуражылга 21.30—Батыр Заиров ырлап тур. Музыкалыг телефильм. 22.00—«Ye». Информастыг программа. 22.25—Хоккей талазыбиле Европа чемпионнарының кубогу. «Дукла» (ЧССР)—ЦСКА.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Аът мунган бажы чок кижи» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дача» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун чаштыг, чараш кыс — Варвара» 10.30, 12.10, «Дидии Михай» (2 сериязы катай) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.20, «Скрипканың эзэп келгени» 11.00, 16.00; «Машиналар чарыжы» 12.40, 14.20, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

1973 чылдың октябрь 1-ден 20-ге чедир саналашкын кылырының ужурундан хереглекчилерге бараан үндүрүп базарын түр соксадыр дугайын «Зооветснабтың» Тыва каттыжышкыны дыннадып тур.

Администрация.

Белеткел курузу силерни чалап тур

Кызылда күрүнеиң башкы институдунуң белетиял салбыры дыннакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Белеткел салбырынга долу ортумак эртемниг үндезин националдыг мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш Совет Армияның хүрээлеңинден халажып келген дайынчыларны физика-математика факультединге кирери-биле белетиээр. Ук салбырга кирерлер бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болуру чугула. Белеткел салбырынче өөредип чорударларның кандидатуразын төвүлел хуралдарга болгаш колхоз баштаар черлериниң хуралдарынга чугаалажып көөрү албан.

Институттуң адрезинче ректориуң алынга зараазында документилерни чорудар:

1. Биялдириишкин.
2. Белеткел салбырынга өөредир дугайында бажык.
3. Ортумак эртеминин дугайында документизи (болуу).
4. Характеристика.
5. 3х4 хемчээлдиг алды чурук.
6. 286 мыйыктын эмчи шынзылгазы.
7. Ажылдап турар черинден шынзылга азы куш-ажыл дептери.

Документилерни чарлалды парлаан хүнден эгелээш, 1973 чылдың ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр. Ноябрьның 20-ден эгелээш беседалар болур. Кичээлдер бо чылдың декабрь 1-де эгелээр.

Ректорат.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжа амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көгээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информапия база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 23-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндурер чер, полиграфия болгаш ном садыынын керектериниң галазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко 1). ТС—01401

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. зма 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2340

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (9307) Воскресенье, 1973 чыл, октябрь 7 | 1925 чыда үдеанлеттинген | Өртээ 2 көп.

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, БАШКЫ!

Башкылар хүнү. Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңнарында бүгү-ле кижилер башкылар хүнүн демдеглеп, байырлап турар. Кижилериниң билиин хынаарынга, ча чүүлдерин тайылбырларынга амгы үениң машина-ларын ажыглап-даа болбайн аан, харын ажыглап-даа турар-ла. Ынчалза-даа сагыш-сеткилдиң арыг-шынчызының үлегери көргүзер, эртем- билиглиг, арыг шыңчы башкының бодуң кандыг-даа болбаазын хаанына солуп шыдавас.

Ынчангаш бөгүн — онза байырлалдың хүнү. Бөгүн бистиң улузувус чечектерни башкыга тудуп, оон буянныг болган берге ажыл-ижин дээш өөрүп четтиргенинең сөстерин сеткилиниң хаамыындан сөглеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өзүп орар салгалдың өөредилгезиниң, кижизидилгезиниң айтырыгларын-че, школаның ажылын чаа чаданже көдүрериңче, башкының ролюн болгаш ат-алдарын бедидеринче доктаамал киҥээн-гейни салып келген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерни күүседир та-лазы-биле партия болгаш чазактың эртикен чайын хүлээп алган документилерни улус өөредилгезиниң хогжудезинге чаа чугула базыш дээрзин совет башкылар биле, боттарының ажыл-ижин улам экижидип, бүгү чүүлдерни кылыры чигзинг чок.

Оон идегелдиг барыдаазы болза эртикен өөредиле чылында совет школалар, оон иштинде бистиң Тыва АССР-ниң школалары, өөредилге-кижизидилге ажылыма коскү че-дишкинерни чедип алганы болур. Биске 5500 ажыг өөре-никчилер хүндүскү болгаш кежээки сес тыд школаларын доозкан, а 2500 хире оолдар, кыстар ортумак эртем дугайында аттестаттарны холга алган. Оон аңгыда дыка хөй аныяктар профессионал-техниктиг училищелерни болгаш ортумак өөредилге черлерин-биле дээзүп, улус ажыл-агыйының шыны-бүрү адырларында ажылдай бергилээн.

Ниитя билиг школаларынга өөредилгенип шынары чыл бүрүге бедип турар. Чыдың түңнели-биле республикага 13 школалар, 1083 башкылар багай демдек чок өөредилгени чедип алган. Чоңунга мактадыг, хүндүткезидиг башкыларның аразында хоочун-даа, аныяк-даа салгалдың кижилери бар болуп турары онза өөрүнүүр. Оларның санынга Эрэвиде А. В. Кукарииин, Р. М. Аракчааны, Барыын-Хемчикте Е. Е. Байырны, Тандыда Г. А. Орлованы, В. Д. Ооянну, Бай-Тайгада С. Н. Хертектиң, Чөөн-Хемчикте Е. И. Антоноваиы, О. М. Бичии-Үргүнү, С. С. Сатты, Улуг-Хемде Е. С. Рукосуеваны, Е. К. Соколованы, Кызылда П. А. Мистрюкованы, А. И. Калаицеваяы, медицина училищезинде П. В. Борисенкону, башкы училищезинде С. П. Зыряновапы, кооперация училищезинде Е. И. Даргатты болгаш оон-даа ынай хөй-хөй башкыларны адап болур.

Бистиң чуртувуста улустуң башкылары, шынап-ла, бүгү чонунуң ынчаларын болгаш хүндүткели-биле хүрээлеткен. Хөй-хөй башкылар чазактың дээди шаңналдарын алгылаан, ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге соңгуткулаан. Оларның аразында Барыын-Хемчик районуң Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оолга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыыскан, а Улуг-Хем районуң Үрбүп школазының башкызы В. Ө. Тулуш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан болгай.

Бистиң алдарлыг интеллигенциливистиң эң хөй санныг отряды болур совет башкылар социалистиг идеологияны бадыткаарынга, чаа кижини — коммунизми тургузукчузун — кижизидеринге партияның шиитпирлерин дуза-лажыры болгаш өөредилге черлериниң материалдыг баазазын улам бижыттаары, өөредилгениң шыпарын бедидери, школачы-ларны хөй-иитиглиг ажыктыг күш-ажылга идепкейлиг белеткээри — чугула сорулга. Аныяктарның өөредилгезиниң болгаш кижизидилгелиниң бүгү херээ чаа салгалга коммунистиг бүзүрелди база моральды, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингей чорукту, интернационализмни болгаш совет патриотизмни кижизидеринге бараан болур ужурлуг.

Маңаа чедишкинниг болуру хөй чүүлдерден, чижээ, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды улам экижидеринден, школаларда мурнакчы, үнелиг дуржулганы бүгү башкыларның чогаадыкчы сөз-биле шиңгээдип алырындан кежээки болгаш бот-өөредилгени хөгжүдеринден, профтехниктиг өөредилге черлери-биле бижыг харылзаадан хамаарыжыр.

Бо талазы-биле бистиң ниитилеливис совет башкылардан чаа, практиктиг ажыл-херектерни, чогаадыкчы чорукту манап турар. Орта төлептиг болурда, башкы боду өөреник-чилерге болгаш чонга хуу үлегерни көргүзер, коммунистиг аажы-чанның, идейлиг бүзүрелдиң, бедик культураның, шынчы чоруктуң болгаш хаваы эртем-билигниң эдилекчиин, суртаалчызы болур ужурлуг.

Бөгүн совет улус башкыларга эң-не хөй чечектерни сүнүп турар. Ынчаарга башкының өөредилге чылын эртер оруу шуптузу-ла чечектер-биле шижеттикпээн. Аңаа бергелер-даа таваржыр. Башкының чаагай ижинге партия, совет, профсоюзтар, комсомол организацияларының дузалажыры, тугаажок. Ынчалзажок школага өөредилгениң болгаш кижизидилгениң кол үүргезин башкының эктинге салдынар.

Ынчангаш бөгүн онза бүзүрел-биле чугаалап тур бис: сенээ улуг чедишкинниерни күзедивис, Башкы!

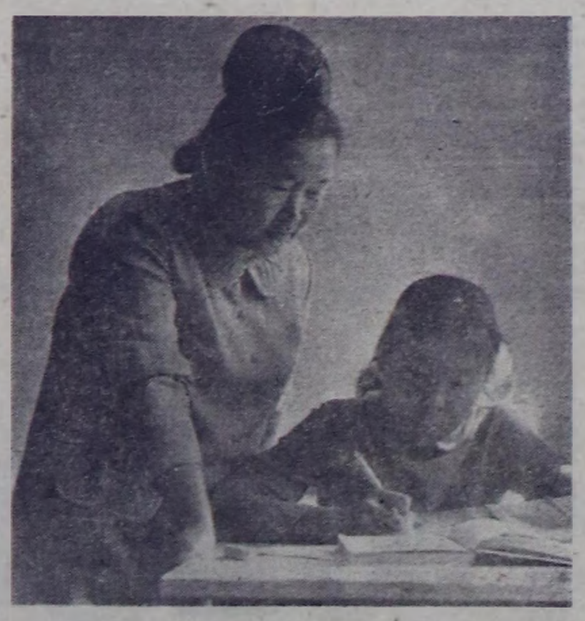

Тыва АССР школаларының алдарлыг башкызы Седенбаа Сандыевна Тарзачы Самагалдай ортумак школазының 5—6 классчарында тыва болгаш немец дылдар башкылап, Ленинградтың Ждынов аттыг Күрүне университединге алган эртем-билиин аныяк өскенге дамчыдып берип, үре-түңнелдиг ажылын чоруур мурнакчы башкызырның бирээзи.

Аныяк кижи бүрүзүнге ортумак эртемии бээр дугайында партияның болгаш чазактың салып турар улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дерекке телептиг үлүүн киирип чо-руур башының өөреникчилериниден кодаа ажыл-агыйның мур-накчылары, түскай эртемниглери, башкылар, эмчилер, комсо-мол ажылдакчылары болганнарны саналары берге.

— Бичии чаштарның эртемнии далайынче, амыдыралче оруун ажыдып, улуг болгаш харыысалгалыг ажылды бүдүрүп чоруурунну бодап кээринге, чоргааралың хайнып, ам-даа эки ажылдаксаар кээр. Мээң кол-ла сорулгам — башкылап турар эртемнеримниң талазы-биле багай демдек алыр чорукту шуут болдурбас, башкылаашкынның аргаларын ам-даа байыдары, үргүлүү өөрүнүр болур—деп, Седенбза Сандыевна чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР школаларының алдарлыг башкызы С. С. ТАРААЧЫ ниҥээн үезинде.

Сөзү болгаш фотозу А. ЧАРАШ-ООЛДУУ.

Кызылда № 7 школаның эге класстар башкызы Валентина Сергеевна Медведева бодунуң күш-ажылчы амыдыралының чээрби беш чылдарын бичии чаштарны өөредириниң болгаш кижизиделириниң херээнге тураскаадып келген. Оон башкылаан класстары чыл бүрүде эки көргүзүүну чедип ап, өөренинчилери ханы билиглии болгаш быжыг чурумнуу-биле өнзаланып турар. Ээлдек-эвилең, сагыш човаңгыр башкы өөренинчилерниң, башкы эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: № 7 школаның 2 «б» класының өөренинчилери Башкылар хүнүн таварыштыр боттарының башкызы В. С. Медведевага байыр чедирип тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АКЫ-ДУҢМА РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Грузин ССР-ге Улустарның найыралы орденни тывыскан

Грузин Совет Социалистиг Республика акы-дуңма улустарның чаңгыс эптиг улуг ог-бүлезинге ёзулуг чечектелиишкинни чедип алган. Коммунистиг тургузуушкунга оон салыышкының бистиң партиявыс, Совет күрүне төлептиг-биле үнелеп турар. Ол республиканың түңүнде үш орден бар. Октябрь 5-те ында Төрээн чурттуң база бир шаңналын — Улустарның найыралы орденин хадаан. Грузия еске бүгү республикалар-биле кады ССР Эвилелиниң 50 чылының будүүзүнде ол орден-биле шаңнаттаны билдингир.

Ук орденни тыпсырыпны холбоштырган Грузияның КП Төп Комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң каттыштыкан байырлыг хуралынга Грузияның КП ТК-ның кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет болгаш хөй-иитти организациялариның удуртукчулары, үлетүрүүн, кодаа ажыл-агыйының, эртемниң болгаш культураның мурнакчылары тыныган.

Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе хуралды ажыттыкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога сөс берген.

Совет Эвилелиниң туружарыгга болгаш быжыглаарыгга, бистиң туруттуң улустарының акы-дуңма найыралын быжыглаарынга ачы-харызазы дээш, коммунистиг тургузуушкунга улуг салыышкыны дээш Грузин ССР-ниң шаңнаткан кайгамчыктыг шаңналы — Улустарның найыралы орденин дээш, партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүүжээнинден А. П. Кириленко чыысканнарга болгаш оларның нүүрүнде республиканың бүгү ажылчы чоннарынга чүреткиң хандыгыжын байыр чедирген.

Тбилисиже чоруп турумза, менээ берген база бир даалганы ам өөрүшкү-биле күүседир-дир мен деп, А. П. Кириленко чугаалаан. Бистиң партияның Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежнев бо кайгамчыктыг бозуушкун-биле холбаштыр оон бодунуң хууда байырын чедирип, Грузияның коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга бистиң Төрээн чурттуң чаагай чорууңга чаа-чаа улуг чедишкиннерни болгаш хууда амыдыралынга аас-кежиктү күзээнии дамчыдарын дилээн чүве.

Олерниң алдарлыг республикаларның түгүнда Ленинниң ийи орденин болгаш Октябрь революциялыының орденин-биле кады Улустарның найыралы орденинң чайнап турерыпга бүгү совет улус силерниң-биле кады өөрүп турар. Ол — бистиң партияның ленинчи национал политиказының ёзулуг тилелелгезиниң демдээ-дир!

Эвоюционкана болгаш культураны хөгжүдеринге, кижилерниң утаан-бодал өзүделивиинге канчаар-даа аажок улуг чедишкиннер — совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле акы-дуңмалыкылар болуп, чаңгыс ай интернационалчы ог-бүле болуп, чаңгыс ай бүгү совет улус болуп алгаш, партык чө-ажыг чыл үе дургузуулда тургузукчу күш-ажылдың үүлүзин бүдүрүп келгеннер. Бисте республика бүрүзү тургузуучу улуг ажыл-ишке—коммунизм тургузуушкунунга бодунуң киржип туларынга чоргааралыры-даа чөптүг.

Грузиның ажылчы чоннары бистиң бүгү улустарывыстың хамыктың мурнунда улуг орус улустуң акы-дуңма дузаламтызының ачызында төөгүлүг ыяска хуусаанын иштинде амгы үениң күүлүг үлетүрүүн тургузуп, кодаа ажыл-агыйны үндезинин-биле чаартканда, эртемниң болгаш социалистиг культураның хөгжүдезинге улуг чедишкиннерни чедип алган. Совет эрге-чагырганың «Туруп келген чылдарында мында мурнакчы техника-биле дериттингеп муң ажыг будүрүлгелерни тудуп тургускан. Оларның аразында Рустави хоорайда металлургииның болгаш химииның улуг-улуг заводтары, марганец рудазын казарының хөй-хөй будүрүлгелери, Кутаисиниң автомобиль, Батуминиң нефть болбазыдыр. Тбилисиниң электровоз ышкыр заводтары, Горлиниң хевең-сынын комбинады болгаш өске-даа будүрүлге черлери тургустунган. Революция мурнунда будүн чылда будүрүп турганы чүге үлетүр продукциязын алыгдаа республикага орт-ле хүн иштинде ышкыр турар апарган.

Грузия бүгүн демир-орус электровоздарын болгаш дүрген ужар самолеттарны, түрлү автомобильдерни болгаш сут аладанда чамдыктарның далай судноларын, дежер тоолуг-ар станоктар болгаш бөлүк түр-дар краннарны, медицинаның чеминчиликтерни болгаш химиктиг ээлиг-ширии, ирны, электровиут сайлаар машиналарын, чаңгыс чок приборларны болгаш өске-даа бүгү-ле продуктуларны үлетүр кылдыгларын будүрүп үндүрүп турар. Грузиның кат-чимизин болгаш шайын-даа, арагазын болгаш тамакының-даа бистиң Төрээн чурттуң бүгү-ле булуңнарында улуг хүндүлел турар.

Грузиның социалистиг улус ажыл-агыйы — амгы үениң хөй адырларын, ол Бүгүмиелдиң экономиказында эң чугула чөрии эзелеп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү-ле кадыларының болгаш бичезе улустарының чаңгыс эвилелиниң болгаш пайыралын быжыглаарынга шиитпирлер ролдуг Коммунистиг партияның удуртукчу ажыл-чорудулгазы ойнаар турарын А. П. Кири-

(Уланчызы 3-кү арыдыда).

ТИИЛЕКЧИ АВТОКОЛОННА

Сентябрьның үшкү декадазында дүжүт сөөртүрүнге автотранспорт ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели болгаш облпрофчөвүлел көргеп.

Тыва транспорт эргелелиниң Кызылда № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң (директору В. Н. Петров, парторганизация секретары А. Г. Фомичев, профэвилел комитединиң даргазы Н. Г. Черноусов, комсомол организациязының секретары В. Фролеико) автоколонназын тиилекчи деп санаан. Ол колонна планын 206,5 хуу, тонна-километрииин —219,2 хуу кыдыр күүсеткен.

№ 3 АТБ-ниң автоколоннa коллективиниге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун база 1000 рубль акша шаңналын тывыскан.

«Транссельхозтехниканың» Кызылда автобудурулгезиниң, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының автоколонналарының база эки ажылдаларын демдеглээн.

КЫЗЫЛ ТУК – КАА-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Каа-Хем районнуң амыл-ишчилери сентябрьның сөөлгү он хонуунда мал чемин белетизээринге эки түңнелдерни чедип алган. Октябрь 1-де байдал-биле алырга, район сиген белетизээ планын 95,3 хуу, силос салырын 118,2 хуу күүсеткен болгаш савак бөлүп, сараттарын база малдың бөдүүн чемнерин белетизээрин күженнишкинниг үргүлчүлеп турар.

Мал чеминиң белетикелиниң талазы-биле сентябрьның сөөлгү он хонуунда бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун ол районга тыпсырын шиитпирлээн турган болгай. Бурунгу хүн районнуң амыдчы чоннарының төлөзөлекчилериниң хуралынга ол тукту СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов байырладыг байдалга тывыскан. Хуралга өлүрушкиннарның болгаш районнуң амыдчы чоннарының өмүнээзинден сөс ап чүве чугаалаваш, СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш-М. Х. Серээдар каа-хемчилер беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг бүгү сорулгаларны доозуур болгаш ажыр күүседир дээш, ам-даа улам күженнишкинниг ажылдаар дээрзин бүзүреткен.

КҮСКҮ ИШТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ИНТЕРВЬЮ

Каа-Хемниң колхозтары болгаш совхозтары бө күүлүн кылып чоруткан ажылдарының түңнелин үндүрүп турар. Тараа ажаап алышкының, оны күрүнеге садырып, ниитиниң малынга чем курлавырын тургузарын канчаар боттандырганын чугаалап бээрки ол районда «Тиилелге» колхозтуң баштаар черинең даргазы В. М. Рымовтан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Колхозта ниити тараа шеду 5750 гектар. Оон шуптү 8700 тонна дүжүтү алдывыс —деп, Владимир Матвеевич беседазын эгелээн.—Кол культура кызыл-тастың бир гектарынга онзаштыр 14,4 арбайны —23, суланы—13 центнерни ажаап алыр аргалыг болдувус. Ол дээрге агротехниканың чүрүмнарын шыңгыы сагып, часкы тарылганы ой-шаанда чорудуп, чайгы ажаалданы бедик деңнеге эртирип, күскү ажаап алышкынны эгаар-бойдустуң байдалынга дүүпүүр чорукканының ачызында чедип алдынган дээрзин демдеглеп кагбас аргажок.

Бо бүгү чедишкиннер— колхозга партия, комсомол болгаш профэвилел организациязының социалистиг чарыш-ты дээштиг организастаанының түңнели-дир. Часкы болгаш күскү кампанияларга эң дээре көргүзүглер дээш чарыштыг чарлаан турган. Ол талазы-биле күскү ажаап алышкын сезонунда 821 тонна тараны ажаап, бастырган Дазаа Дойбан тиилекчи болуп үнген. Хоочун механизатор Владимир Барбалдай сезонда 695 тонна-ны ажаап алган, ийиги черни эзлээн. Аныяк комбайнер Андрей Бахарев хоочунардан тыдып калбаан, ол 625 тонна тараапы бастырып, ажаагаш, үшкү черже үнген. Бистиң комбайнерлеривис мурнундагы тылдардан будүрүктүлүг ажылдаанын демдеглевес аргажок. Бир хүнде-ле чаңгыс комбайнга онаалтыр ортумаа-биле 30 гектарны ангылап ажаап алган чорук ажаап алышкынның темпизин дүргедиринге кайгамчык үнелиг роль-ду сүнаан.

— Ажаап алышкынга бо чылын оон эске кандыг чаа арга ажыглаан силер, Владимир Матвеевич?

— Кандыг-ла чаа чүүл тып-тып келир болдур, бис ону бот-тарывыстың дүржүлгавыска ажыглаарын кызыдып келген бис. Бо чылын бистиң механизиивис Алексей Бертников ажаап алышкынның ишиг тулук үезинде чаа ажылдап турар аныяктарны өөредир, үреп-лиишкин болу берген таварыш-гада дузалаар, ус, суг, кывар чүүл кудуп алырынга шак-ус чидирбезинге таарымчалыг арганы тыпкан. Оон инициативазы-биле Василий Синяпиниң болгаш Виктор Поресинниң адыкчылер звеноузун тургускан. Олар комбайнер ор-рүүнүң тура дүшпейн ажылдаарынга улуг дузаны чедирип, боттарының хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүсеткеннер. Алексей Самарин биле Николай Бурнушев составтыг техниктиг ажаалда звеноуну база багай эвес ажылдаан. Черле бо күүн хову ажылдакчылары ка-жангызындан артык эки ажылдаанын айтып каайн.

— Күрүнеге тараа садар талазы-биле планныг онаалда канчаар күүсеттингенин, даргa?

Бистиң быжыг планывыс 2600 тонна, немелде онаалда-биле катай 3340 тонна тараа дүжүр турган бис. Оны бо айның эгезинде-ле бүрүп күүсеттивис. Мал чемги тараалар болгаш үрезин бүрүп урдуктан. Колхоз 3000 гектар черни күүн аидарар турган, планны ажыртан.

«Мал чемги-даа бисте мүнчек деп хөөрем чокка чугаалап болур. 2032 тонна сиген белеткеп алыр турган, оон 150 тоннаны ажыр сараттаан бис, а 10 мүң тонна силос планын 10.400 тонна кылдыр күүсеттивис. Оон ында 200 тонна кок сула сенажын база салып, саманны тараа шеларинден чайлаткан, бүрүн сараттап алган бис.

Мал чемниң белеткелин тараа ажаап алышкыны-биле бир демей үнелеп көрүп турар бис. Кышкы үеде малдың продуктулуун бедидеринде үеде-зини ол дээрзин бистиң ажылиштилеривис ыяк билир. Орта-ийи эвено ажылдап күүсеп. Оларның аразында чарыштыг бирги одуруңга Владимир Мироновтуң звеноу тыныкты болуп үнген.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР БОЛГАШ ЧАА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЧЫЛЫНГА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЯЗАНЬ ОБЛАСТЫҢ КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫҢ, СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЫҢ БАЗА СПЕЦИАЛИСТЕРИНИҢ ИНИЦИАТИВАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Рязань областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери социалистиг чарышты калбак нептереткеш, 1973 чылда көдээ ажыл-агый будүрүлгезин хөгжүдеринге эки түңнелдерни чедип алган. Область гектар санындан бир-ле дугаарында 19 ажыг центнер тараны алганы А чаңдык ажыл-агыйлыг гектардан-на 22-ден 40 центнер чедир дүжүттү алган. 1972 чылдынга деңнээрге область тараа будүрери 861 мүң тонна, ааы 62,5 хуу көвүдээн. Күрүне шыгжамырынга 872 мүң тонна тараны уруп, улус ажыл-агый планын ийи ажыг катап ажыр күүсеткен. Картофельдиң, чигир свёклазының, ногаалардың, мал чемп культураларның бедик дүжүдүн өстүргеп.

Дүжүттүң өзүлдези, тараны, үнүт ажылынын өске-даа продуктуларын будүрериниң, белеткээриниң көвүдээни, — чер ажылының культуразының бедээнинин, тарыга шелдериниң структуразының сайзыраанының болгаш оң дүжүткүр тараа культураларының тарылгаларын калбартклының түңнели-дир. 1973 чылда областың ажыл-агыйларынга тараа культураларының тарылгазы 1972 чылдынга деңнээрге 134 мүң гектар ааы 12,5 хуу немей өскен.

Областың ажыл-агыйлары малдың бүгү чүүлүнериниң баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедиткен, кыштаглаашкынны организастыг эртиргеп. Этти, сүттү, чуургаларны, дүктү будүрериниң, күрүнеге садарының талазы-биле планнарны, социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеткен. 1972—1973 чылдарның кышкы үелинде мал ажылының продуктуларын будүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарыштың түңнелинде бо областка СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун тывыскан.

Көдээ ажыл-агыйының орай быжар культураларының ажаап алышкынын дээштээн, областың колхозтары, совхозтары келир чылдың дүжүдүнге быжыг үлезинии тургузуп, мал чемниниң курлавырларын көвүдедип, малдың продуктулуун бедидип турар. Күзүн тажар тараа культураларының тарылгазын калбартаан, чер андарылгалын, эки шынарлыг үренни белеткелин организастыг чорудуп турар. Түс черлин органиктиг чемишчидилгелерин белеткээр, шелдерге чедирер түскай бригадаларны, отрядтарны тургузуп турар.

Рязань областың колхозчулары, совхозтар ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйының механизаторлары болгаш специалистери күскү хову ажылдарын чедиишкиннег доозар, чаа көдээ ажыл-агый чылында үлегерлиг белеткенир деп кыйгырыгны көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылишчилеринге «Советская Россия» солуниу дамчыштыр үндүрген.

Рязань областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының агелээшкинин бүгү хемчеп-биле деткинир болгаш калбак-биле нептередир ужурлуг деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдели санап тур. Ол эгелээшкин көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрериң улам ыяй көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сөөлгүлүг шиитпирлериниге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының толептиг харымны болтур.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **домтаадыры болза:**

1. Күскү хову ажылдарын чедиишкиннинг доозар болгаш чаа көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенир талазы-биле Рязань областың колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының, көдээ ажыл-агый механизаторларының болгаш специалистериниң инициативазын чүүлдүг деп көөр.

2. Рязань областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының үлегерин өзүлээр күскү хову ажылдарын чедиишкиннег доозар, мал кышкыдадыышкынын үлегерлиг эртирер дээш, а ол ышкаш 1974 чылдың тарылгазынга өө-шаанда белеткенир, беш чылдың дөртү чылында бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттөрин алыр дээш, колхозтарның, совхозтарның, салбырларның, бригадаларның, механизастаан отрядтарның болгаш звеноларның социалистиг чарышын улам калбартырынга хемчеп-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының толептиг харымны болтур.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **домтаадыры болза:**

КӨДЭЭ ШКОЛА: амгы байдал болгаш перспективалар

СЭКП-нин XXIV съездизинин шиитпирлерин боттандырбышаан, Чөөн-Хемчик районнун школалар коллективтери тоску беш чылда аныяктарның бүгү-ниити ортумак өредилгезинче шилчилгени доозар, школачыларның билининнын шынарын улам бедидер дээш ажылдап турар.

Сөөлгү чылдарда партия Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели школа база улус өредилгезинин дугайында чугула документилерни, оон иштинде бо чылдын чайынында «Көдээ ниити билиг школаларының ажылдаарының байдалдарын улам экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ында айытканы болза: «Социал-экономика болгаш культура тургузуушкунунуң, ховорай биле көдээнин аразында боттуг ылгалдарны ажып эртеринин талазы-биле СЭКП-нин XXIV съездизинин салган сорулгаларын боттандырарынга көдээ ниити билиг школазы чугула ужур-дузалыг».

1972—1973 өредилге чылының эгезинде бистин районнун ниити билиг школаларынга 8746 уруглар өренип турган болгаш оларның иштинден 8099 кижи дараазының класстарынче шилчээн ийикпе школаларын дооскан. Теве-Хаяның сес чыл (директору Л. Саая, партия рөлүүнүн организакчызы Л. Сат), Чадаананың № 1 ортумак (директору З. Куулар, партия организациязының секретары С. Сат), Чадаананың № 2 ортумак (директору И. Барахтаев, партия организациязының секретары Е. Антонова) болгаш өске-даа чамдык школазар өредилге талазы-биле бедик түннелдерлиг болгулаан. Ниитизи-биле алырга-эртken өредилге чылын районда 96 класстар, 146 башкылар багай демдек чок дооскан. Кичээлдерниң утказын, шынарын бедидер дээш, өредилгенин ажыктыг хевирлерин болгаш аргаларын ажыглап турар башкылар бистe бар. Оларга Чадаананың № 1 школазында С. Чашпын, Чадаананың № 2 школазында В. Волченко, Е. Антонова, Баян-Талада Б. Куулар, Теве-Хаяда С. Сат, Алдан-Маадырда Л. Метке, Шемиде М. Шагдыр, Хөр-Тайгада О. Бичин-Уруг болгаш өске-даа башкылар хамаарыжыр.

Школалар ажылының чедиишкини оларның удуртукчуларындан, башкылар коллективтерин сыгый каттыштырып, уре-түнелдит күжениишкин-биле хөделиринче эвилелдээриниң хамаарыжыр. Өредилге-кижизидилгелиг ажылды билдилиг башкарып турар, дүржүлгалыг удуртукчулар бистин школаларывыста бар. Чижээ, Алдан-Маадыр, Хөндергей, Бора-Тайга, Хайыракан школаларының директорлары Түмен-Байыр Оюржакты, Дадар-оол Монгушту, Доктугу Ондарны, Сорулга Кууларны, Чадаананың № 1 болгаш № 2 школаларының өредилге эргелекчилери Тамара Донгакты, Тамара Оюржакты адап болур.

Сөөлгү чылдарда бистин школаларывыстың болгаш интернаттарывыстың материалдыг базазы элээн экижээн, өредилге кабинеттери, мастерскаялары дериттинген. Допчулап чугаалаарга, уругларны өредиринге, башкыларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдар колдуунда тургустунган болгаш улам экижип турар.

Ынчангаш даа чамдык школаларның болгаш башкыларның ажылында улуг четпестер амгы даа бар. Бажың-Алаак, Хөрүмдаг школаларының, Иймеде, Суг-Аксында, Шемиде ангы-ангы класстарның өредилгезинин шынары куду болгулаан, Ылангыя эрткен чылын кол эртемнерге—өрүс дылга база литературага 192, математикага 109 өренакчи багай демдегтерлиг болганы оныза дүвүренчиг.

Мындыг четпестерни чамдык школа удуртукчуларының болгаш башкыларның эртемнин башкылаашкынын экижидер дээш чогуур сагыш салбайн, эрги арга-биле ажылдап, школа иштинге хыналданы болгаш удуртулганы куду деннелдиг база-зы элээн экижээн, өредилге кабинеттери, мастерскаялары дериттинген. Допчулап чугаалаарга, уругларны өредиринге, башкыларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдар колдуунда тургустунган болгаш улам экижип турар.

Ынчалза-даа чамдык школаларның болгаш башкыларның ажылында улуг четпестер амгы даа бар. Бажың-Алаак, Хөрүмдаг школаларының, Иймеде, Суг-Аксында, Шемиде ангы-ангы класстарның өредилгезинин шынары куду болгулаан. Ылангыя эрткен чылын кол эртемнерге—өрүс дылга база литературага 192, математикага 109 өренакчи багай демдегтерлиг болганы оныза дүвүренчиг.

Мындыг четпестерни чамдык школа удуртукчуларының болгаш башкыларның эртемнин башкылаашкынын экижидер дээш чогуур сагыш салбайн, эрги арга-биле ажылдап, школа иштинге хыналданы болгаш удуртулганы куду деннелдиг база-зы элээн экижээн, өредилге кабинеттери, мастерскаялары дериттинген. Допчулап чугаалаарга, уругларны өредиринге, башкыларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдар колдуунда тургустунган болгаш улам экижип турар.

Ынчалза-даа чамдык школаларның болгаш башкыларның ажылында улуг четпестер амгы даа бар. Бажың-Алаак, Хөрүмдаг школаларының, Иймеде, Суг-Аксында, Шемиде ангы-ангы класстарның өредилгезинин шынары куду болгулаан. Ылангыя эрткен чылын кол эртемнерге—өрүс дылга база литературага 192, математикага 109 өренакчи багай демдегтерлиг болганы оныза дүвүренчиг.

Мындыг четпестерни чамдык школа удуртукчуларының болгаш башкыларның эртемнин башкылаашкынын экижидер дээш чогуур сагыш салбайн, эрги арга-биле ажылдап, школа иштинге хыналданы болгаш удуртулганы куду деннелдиг база-зы элээн экижээн, өредилге кабинеттери, мастерскаялары дериттинген. Допчулап чугаалаарга, уругларны өредиринге, башкыларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдар колдуунда тургустунган болгаш улам экижип турар.

Совет кижилерни, ылангыя аныяктарны күш-ажыдыг коммунистиг ёаң-биле көөрүнге кижизидерин улам күштелдиреринин эргежок чугулазын амгы уе неген турар. Бо талазыбяле районнун школалар коллективтери эвээш эвес ажылдарны кылгылаан. Он школада өренакчилерниң будүрүлге бригадалары тургустунган. Чадаананың № 1, Ийме, Бажың-Алаак, Шеми, Бора-Тайга школаларының будүрүлге бригадаларының төптерин чаагайжыды кылып, уругларның ажылижин чедиишкинниг организастап турарын, орга Ленин аттыг, «Искра» колхозтарның, «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарның удуртукчулары улуг дуза чедиргенин демдеглээр херек. Ынчалза-даа Суг-Аксы, Чыраа-Бажы ортумак школаларда будүрүлге бригадаларының төптери мынчага тутунмаан, өренакчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга чогумчалыг үүлдер тургустунмаан. «Суг-Хөл» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарның директорлары чүвенин алыс ындын бодаң, бо чугула дерекче сагыш салыр уезин келген.

Бо беш чылда аныяктарның ортумак өредилгезинче шилчиринин сорулгазы салдыйган төлээде, бүгү-ниитиинин ыяап-ла өредилгезинин канчаар боттайын турарын ханы сайгарып, чогуур түннелдерни кылыры негеттинин турар. Чүге дээрге бо дугайты чедир ам-даа хөй. Чижээ, 1965 чылда бирги класстарга 970 уруглар кирген турда, 1973 чылда 8-ки класстарны 606 кижи азы чүгле 62,5 хуузу дооскан. А 1963 чылда школага кирген 893 өренакчилерден 1973 чылда 10-гу класстарны чүгле 313 кижи азы 35,2 хуузу дооскан.

1972 чылда сескн классчыларның 67,9 хуузу 9-ку класстарга өредилгезин улаачылаан болза, бо 1973 чылдың күзүнүнде чүгле 63 хуузу школаларда өөренип турар. Бүгү-ниитиинин ыяап-ла өредилгезинин күүседир дээш, көдээ Советтер болгаш школа коллективтери даяштиг хемчеглерин алыры чугула.

Ынчаарга өөренакчилерниң школазын дооспайн, ара кааптар чоруунун кол чылдагаашны өредилге-кижизидилгелиг ажылдың чогуур негелдеге четпейн турарында болгай. Борта школада кол кижи-болур башкының артем-билинин, мергежилин, харыысалгазын болгаш ниити культуразын бедидери,олардан негелдеги дыштыпмаан, ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг чүүлдерни тургузары, улаа экижидери чугула.

Бүгү-ниитиин өредилгезин боттандырары дээш демиселдин чедиишкинниг болуру школаның, ог-бүленин болгаш хөй-ниитиниң чангыс демниг ажылындан хамаарыжыр. Адаиелериниң аразынга кижизидилгенин сорулгаларының, аргаларының дугайында пропагандаиы күштелдирери, өөренакчилер ортузунга комсомол, пионер организацияларының

АКЫ-ДУҢМА РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

(Тоичүгүү Эгези 1-ги арында).

ленко чугаалаан. Партия Ленининги чагыларын хажык чок күүсетпишаан, социализмни улут чаалап алышкынмарынын бирээзи болур ындыг пайырадлы карак оту дег камгалап, улам быжыглап турар.

Бистин чуртта национадлар аразынын харылаазы улам на калбарып, хогжүп турары билдингир болгай. Ол боттуг, диалектиктиг болуушкуунуу партия барымдаалап, ССР Эвилелиин быжыглаар, бистин чурттун национадларынын бүгү талалыг чечектелишкинишиниң болгаш чоорту чоокшулаларынын талазы-биле ажылды калбаа-биле кылып турар. Эш Леонид Ильич Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелиинге «партия моон-даа социаар бүгү ажылчы чоннарыы кандыг-даа хевирнин национализминиң болгаш кеп-соок ылгаарынын, национал кызыгаарланыышкынын болгаш улуургак чоруктун көстүүшкүнүнеринге ышкаш чок чоруктун ёзузунга, социализмниг интернационализмниң, бүгү нацияларны болгаш биче-бүүрай улустарны хамыы-биле хүндүлээрнин ёзузунга кижизидер» деп чугаалаан.

Ол айтышкынны амыдыралга чайгылыш чокка бот-тандырары бистин Төрээн чуртувус коммунизм тургузуп турер бүгү улустарының бүзүлбас чангыс эвин улам быжыглаарынга үре-түнелдиг салдарын чедирип турар.

Оон соонда А. П. Кириленко чурттуң үлетпүрүнүн болгаш кодоо ажыл-агыйының, партиянын XXIV съездизининг шиитпирлерин күүседир талазы-биле организаксы болгаш политиктиг ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докгаалы ол сагыш салышкынының бир хереғинан боон турар. Ол парторганизацияларның организаксы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле күштелдирип, оон деннелин амгы үеним негелделеринге болгаш сорулгаларынга чедир подүрериче угланган.

Грузияның коммунистери «Бүгү бүгү ажылчы чоннары — СКП ТК-ның ол докгаалын XXIV съездиянин шиитпирлерин амыдыралга боттандыраары дээш, тоску беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш демиселдиг боттуг программазы кылдыр хүлээп алганы билдингир.

Республиканың партия организациязының, Грузияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш ТК-ның бюрозунуң амгы үеде чорудуп турар хөй талалыг ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК улууубиле үнелеп турар. Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы экижидер, партияның болгаш күрүненин сагылга-чүрүмүн, кадрларның харыысалгазын бедидер, идеологтуг ажылды күштелдирер, ниитилелге удур кандыг-даа болуушкуннарны үндезинин-биле уауткаар талазы-биле республикада эң чорудуп турар хемчеглерни СЭКП Төп Комитеди долузу-биле деткип турар.

А. П. Кириленко күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн улам быжыглаарының чугулазын онзалап айыткан. Бистин партияның ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежнев чоокта чаа Ташкөнтиге чугаазынга ол айтырыгның эң чугулазын онзалап айыткының билир болгай силер деп, ол чугаалаан. Ол айтышкын силериниң республиканың партия организацияларының практиктиг ажыл-чорудулгазынга база дорту-биле хамаажыр болгаш оларның хүн бүрү киреғейнинге турар ужурлут.

А. П. Кириленко делегей байдалының чамдык айтырыларын тодаргайы-биле чугаалаан, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненин дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырар, улустар араазынга найырадлы болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле идепкейлиг политиказын демдеглээн.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалар, автономнуг областар болгаш национал округтар шуптузуу Улустарның пайырадлы орденнүүлүг ыдыг орденнери тургускан, оон-биле бүдүү-бүдүү улустарны шаңнаар, ыдыг моралдыг эргеле чок. Оны бөгүн Грузин Совет Социалистиг Республикага төлептии-биле тыпсып турар-дыр!

А. П. Кириленко, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, Грузин ССР-ни Улустарның найырадлы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын нөмчаан, ол бедик шаңналды республиканың тугунга кадаан.

Грузин ССР-аның ажылчы ангыларынга, колхозчу тараачыннарынга, интеллигенциязынга, коммунистерниге болгаш комсомолчуларынга, авыяктарынга болгаш революциянын, дайынның болгаш күш-ажылдың, хоорайларынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүүжининден база катап иэнг байыр чедиргеп. Бо шаңнал Грузияның ажылчы чоннарын коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирер дээрзинге бүзүрээр бис деп. А. П. Кириленко түнелиинде чугаалаан.

А. П. Кириленконуң чугаазынын үезинде үргүлчүлеллиг адыш часкаашкыны удаа-дараазы-биле боон турган.

Грузияның КП ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварднадзе харыы сөс ап, түүлүү ындыг орденни тургускан, оон-биле бүдүү-бүдүү улустарны шаңнаар, ындыг моралдыг эргеле чок. Оны бөгүн Грузин Совет Социалистиг Республикага төлептии-биле тыпсып турар-дыр!

А. П. Кириленко, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, Грузин ССР-ни Улустарның найырадлы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын нөмчаан, ол бедик шаңналды республиканың тугунга кадаан.

Грузин ССР-аның ажылчы ангыларынга, колхозчу тараачыннарынга, интеллигенциязынга, коммунистерниге болгаш комсомолчуларынга, авыяктарынга болгаш республиканың

Силерниң байырлалыңар-биле, эргим башкылар!

Башкыларның шүлүктери

А В А Й

Алдын хүн дег эртемнерже
Алыс күзел бедий углаан —
Чолу чырык кызын менээ
Поргаарланам, төрээн авай.
Урал, Сибирь, Саян ажыр
Ужуп эртиет, сургуул доозар—
Уруун оруу делгем болгай.
Уярава, ынак авай.

Чаннык, шуурган, кадыр чалым
Чаланг-салым оруун богбас—
Эштиг-өөрдүг кызын менээ
Эки чорук иүле, авай.
А. АРАПЧОР,
РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Туран хоорай.

Б А Ш К Ы М Г А

Ажы-төлүң, нүүрүнеңиң херээ аазытың
Амыр-дыжың, иүжүң, билиин харамнанмайн.
Чүзүн бүрүн мергежилдиг кадрларны
Чүрээ чылыг совет башкы кижизиткен.
Эргим башкым үжүк билбес уруг мени
Эртемнерге өөредип кагбаан болза.
Сеткилимниң хамызындан эйлүп келген
Чечен сөстү сеңээ кайын өргүй аар мен.
Галина МУНЗУК.
Мугур Аксы школазының башкызы.

ТЫВАНЫҢ ЧУРУМАЛЫ

Ховуларның делгемнери херлиң-херлиң.
Кокпа үнмээн булуттарда тутчу берген.
Черин каастаан чүзүн-баазын
Чеҗээш оңнер ында база чуруттунган.
Ажыдырал чарыттырган аът ышкаш.
Арыг салгын оңу харын сорук киирген.
Талыгырда булуттардан алыс бодун
Даглыг Тывa көрүкпеп каап турганзыг-даа.
Чайгы шагда чиргилчин дег чивеш кылдыр.
Чамгыс эвес чылдар эртип сүрүшкей-ле.
Ынчалза-даа олар шупту булуттардан
Ылаң чүрүүн танып алыр ышкаш болур.
Тудуп турар хоорай, суурлар бүгүдезин.
Туруглар дег заводтарның хоолайлары
Моңге шагда чаартынып немежи бээр.
Бөгүн оңу кым-даа билир, чоргаарланыр.
Булуттарның чамдыктары өскерлиг чок.
Муң-муң күзел ында сиңе бергензиг-даа.
Аймак чонуң эң-не дээди соруктары
Ак-көк дээрде туруттуна бергензиг-даа.
Бодум соруум ында база кирижи берген.
Боралдыр ак булуттарже эртен көөр мен.
Хөглүг омак шүлүктерге чүрүттүнар
Хөөн-сеткил мени чүгле келгензиг боор.
А. НЕКРАСОВ.
Нарын школазының башкызы.

ЧЕТТИРДИВИС

1949 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп, ол үеде Тывага кара чаңгыс ортумак школа — Кызылдың № 2 школазының 8 дугаар классынга өөренип кирдим. Ынчан бо школага хоочун башкылар А. М. Белек-Баир, А. А. Федченко, З. Д. Сапогова, Л. В. Герасимова, а ол ышкаш аныяк башкылар М. А. Титова, З. С. Слободчукова, Е. Чаркова болган өскелер-даа ажылдап турган.

Өөредилге эргелекчизи Ася Александровна Федченко оруг дыл кичээлинге келгеш: — Оруг дыл болгаш литератураны силерге башкымар Мария Александровна Титова болур — деп, бистиң аныяк башкыбыс-биле таныштырды. Мария Александровна литератураның башкы кичээлдериниң эгелээш-ле, бистерни чаа-чаа түүлдер-биле таныштырып, тема бүрүзүн тодаргай тайылбырлап, а оруг дыл кичээлинге грамматиканың аңгы-бүрү дүрүмнерин канчаар өөренирин, оруг дыл падежтериниң төнчүлерин шын биижир дугайында тайылбырлаар турган.

Мария Александровна бистерни 10 дугаар класс дооскужевиске башкылаан, башкы ажылынга бүгү күжүн арга-мергежилин салып келген. Бистер башкывысты хомудаг пас дээш, оруг дылга болгаш литературага кызымак өөренип, бышкан билигниң аттестады деп үнелиг документини 17 кижи алдывыс.

Мария Александровнаның кызымак күш-ажылы халас барбаан.

Оон кижизиткен өөреникчилери элээн каш чылдар эрткен соонда, дээди артемни чедип алгаш, чамдыызы (Ниимаң биле Седембаа Тараачылар, Григорий Даржаа, Памдак Эртине, Дүктүг-Уруг Кирова) башкыларының ийин истеп, чаа өзүп олурар салдакчыларны өөредип, өскелери дег үлетпүрүнде (Дандар-оол Сарыкай, Кошкар-оол Куулар) ажылдап база эртем-шинчилел ажылын кылып турар. Мен бодум хуумда мөңге улуг идигни берген кижилерниң бирээзи—Мария Александровна деп санаар мен.

Мария Александровна амгы үеде бодунуң төрээн хоорайы Тутада башкылап турар. Башкывыс бистиң-биле харылзаалыг, а 1969 чылда чайын маңаа дыштанып келирге, бистерниң өөрүшкүвүс кызыгаар чок болган.

Башкыларның бо чазагай байырлалын таварышкыр бистер Мария Александровнага чүректиң ханызындан ыяш бәйыр чедирип, быжыг кадыкшылды, буянныг үүлевинге чедишкиннерин күзедивис.

К. ШАКТАРЖИК.
география эртемниериниң кандидады.

ЧУРУКТА: Танды районнуң Элегес ортумак школазының башкызы К. С. Оюн кичээл үезинде.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

БУЯННЫГ КИЖИ

1938 чылдың август айның ортан үези турган чүве. Чөөн-Хемчик районнуң Улуг-Шелеге күзеглеп турган бис. Ынчан мен адаргы чок оскүс оол болгаш, үргам-честем оонге чурттап чораан мен.

Бирде катап честемнин төрели болур кижи Кызылдан шөлээлеп чеде берген. Ол мээң өөренир күзелдиимни билип алаш, мактап дедиин хөлчок. Каш хонганда Шеледен аътыг үнгеш, Кызылга чедип келген бис.

Сентябрьның эгелинде турган боор. Мени школага чедирер берген. Ам бодап чоруурумга, ол школа амгы хоорайның № 1, 2 чүнүр-бажыңнарының таныңга турган ийик.

Бисти бир херээжен башкы класска чыып алгаш, алыс сорулгавысты, борта чүнү өөрениривисти чугаалап турду. Ынчалдыр, 14 харлыг турганы, бирги класска олурупканым ол чүве. 30 хире оолдар, уруглар чаңгыс классета бодувус.

Мениң А-деп үжүктү айтып берген башкым—Таисия Филипповна Ламаны кажан-даа утпас мен. Ол бүянныг кижи Кызылдың № 2 школазынга 30 ажыг чыл ажылдаан, ам пенсияже үнген. Бүгү-эвилелдиин башкылар хүнүн таварыштыр Таисия Филипповнага ажылчыш байырымны чедирип тур мен. Ол ышкаш мээң бодумнуң-даа өөренип чораным, амгы үеде ажы-төлүмнүң-даа өөренип турары № 2 школаның бүгү башкыларынга ог-бүлевистиң мурнундан өөрүп четтиргенивисти илередип, улуг аас-кежиин күзеп тур мен.

С. САНДАН.
тудугжу. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

ҮЖЕН ДӨРТ ЧЫЛ

Өөредилге чылын баймралдыы-биле уткуп алырывыс башгайы коңгазы шагдыла эдилкен. Дилиг каан чинчилер дег, чыскаалыпкан бичии чаштарның мурнувда ортумак сынныг, бажының дүгү-кажарыкчай берген, оожум, тойтуг ажы-чаңныг кижи уругларга чагыг созуп берген тур...

Алексей Дамдын-оолович Самбуу башкылашкынның 34-кү чылын бодуның өөреникчилери-биле уткуп турары ол. Ол башкы чонунуң хүндүткелин таалап ап, бичии уругларга бижыг билигнин бөөр дээш, чеже күштү, дерни, чеже үйгү чок дүүнерни арттырбаан дээр.

Алексей Дамдын-оолович Чөөш-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга, Шеми, Хөндергей, Ийме база Барыын Хемчикиң Аянгазы школаларында үр чылдар иштинде директорлап ажылдап чораан. Ол школа бүрүзүнге чаа түүлдүң непте-редикчизи, сургаалчызы болуп келген.

— Силерниң ажыл-ижиңерде сагыжыңарга бөөлә кирип келир онзагай таварыдга бар бе, Алексей Дамдын-оолович? — деп, айтырдым.

— Бар болбайн ам. Башгайы чылдарнын өөрүнүүт болгаш сураадевчиг болуп арткан. Ол-не башгай үжүк айтып берген өөреникчилерим уттундурбас. Олар ам бодунуң чонунуң мурнунга бүлүг улуг-хуузун киирер бергеннер болдур ийиш—деп, хөй чылдар иштинде республиканың улус акыл-агыйын, культураның хөгжүдүрүнге чедип алган чедишкиннери дээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүндүлел бижии-биле шаңналкан башкы чугаалады.

Алексей Дамдынович — дуржулгалыг пропагандист болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозта «Билиг» шинтилелиниң эге организациязының дарга-зында хөй чыл иштинде ажылдап турар. Чонуң сургаалчызы болганда, чылдың юрт үелериңде ол Улуг-Шыкта сут-бараан фермазынга, Ак-Шатта механизаторларның турлаанга база ырак-узак коданнарда малчыннарга докламал чедип турар.

Ол чонунуң башкызы боорундан адыгда үлегериг ада. Оон ийи оглу дээди артемниг эмчилер, а арткыннары ам-даа өөредилгезин уламчылап турар.

34-кү өөредилге чылын хоочун коммунист башкы быжыг тура-соруктуг, чалгынналган күзел-биле эгелеп.

М. ОНДАР.

БОДАП ЧОРУУР МЕН

Баштайгы школа, баштайгы башкы. Бо сөстер, ол өвүр-хевирлер кижиниң сагыжындан кажан-даа үнмес. Мээң баштайгы болгаш бүгү назынымда үргайн чоруур школам — Кызылдың № 1 школазы ол чүве. Баштайгы башкым — Зоя Гавриловна Кучеренко. Ол буянныг башкы мени эртем-билигниң эргинин артадып, ажыын ажып берген.

1940 чылда Кызылдың театр студиязынга өөренип кирдим. Ынчан бисти Москвадан чалаттырып келген режиссер, башкы Иван Яковлевич Пополнев башкылап турган. Башкывысты дыка хүндүлээр болгаш оон өөреткен эртемниге улам сүңүдап театр уран түүлүнче хандыкпылывыс дендээн. Орта сургуулдарының соңуургалын оон хаара тудуп билирин мага-даан мен. Ол ышкаш Москваның Луначарский аттыг театр уран түүлүнүң институдунга башкылатканым — Күрүне шаңналының лауреады, РСФСР-ниң уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, профессор Ольга Ивановна Пыжовага өөрүп четтиргенимни кезээ мөңгеде сөглеп, хүндүлеп чоруур мен.

1960—63 чылдарда хөгжүм-шиин театрының чанында турган театр студиязынга чамдык кичээлдерни эрттирип, башкылап турдум. Ол студианы дооскан сургуулларым — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол, артистер М. Дарый, Р. Серен-оол, К. Анчимаа, М. Солун-оол, В. Мартай-оол болгаш өскелер-даа бо хүннерде мээң-биле кады ажылдап, ындек, чымчаа-биле мени «башкы» деп хүндүлээри меңээ чоргаарланчыг. Башкы диртиры— магалыг-ла-дыр деп бодап чоруур мен.

М. РАМАЗАНОВА.
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ЧАҢГЫС ДОМАК

1947 чылда Бии-Хемниң Тарлаг-Аксы суурунуң школазынга өөренири-биле алдам мени аътка ушкарып алгаш, чедирип келир. Орук дургаар, эки өөренирим, башкыларны кичээнгейлиг дыңнаарын, оларның айтып берген чүүлдерин үтпас кылдыр билип алырын сургавышаан, башкылар болза дыка хөй чүве билир, мерген угаанныг улус дээрзин тайылбырлап берди. Сактырымга, башкылар шупту мөге-шыырак, улуг-бедик кижилер шыкаш болган.

Даартазында школага эртежик чеде бердивис. Школа коридорунда, четтинчинкеш кырашкан сургуулдар аразында, бажыңны дүгүп чолдайтыр таарткаш, кылайтыр дыраа алган аныяк оол маңнап тур. Бир көөрүмге, дашпын тевекээ оолдар ародында-даа киришкен турар болду. Коңга адышкен соонда, класывыска чаар башкывыска халчып чеде бээр апарган бис. Оон бээр 25 чыл эрткен. Ынчалза-даа башгайгы башкымның: «Билиг — карангының чырыгы» дээн чаңгыс домаа бажымга кезээ мөңгеде артып эртем-билигниң чедип алырынче мени сорук хиирип, кыйгырып чоруур лозуң апаргаң.

Бо чайын Семен Иргекпеевич-биле Туран хоорайга ужуражы бердим. 1947 чылда башкылар чедишпезинден, чүгле 6-гы класс дооскан турда, башкыладып доруткапын ол тутпаздыг.

Инженерлериниң ажыл-херээн бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидеринге кылган ажыктыг чүүлдеривиң хемчээлиниң хамаарыштыр үпелеп турар. Башкы кижиниң ажылының дээштиин, ажыктыын канчаар тодарадырыл, кандыг сан-чүрегайлар-биле хемчээрел? Башкының чугаалаан сөс бүрүү, домаа саны өөренирчиниң медереливге кезээ моңгеде артар. Оон соңгы-сеткилиниң хөгжүүрүнге дээжи болур. Ынчангаш башкының ажылын хемчээптер тускай сан-чүрегай тывылбас боор. Төрээн чуртувуста коммунизм турүзар дээш хөй-ыыкжан ажыл-ишке совет башкының ажылы чүү-биле симиркеп. Ынчангаш башгайгы башкыга. Бии-Хем районнуң хоочун башкыларының бирээзи Семен Иргекпеевич Ламажыкко, чүректиң ханызындан ыяш байырны чедирип, чаа үениң толептиг кижилерин кижизидирнге улуг чедишкиннерни күзедип каайн.

Ч. ДОСПАЙ.
инженер.

Валентина Ортун-Назын алды чыл бурунгаар Бай-Тайга районнуң Төөли ортумак школазын чедишкинниг доосказ. Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединге өөренип кирип алган. Студент чылдар билдиртпейн эрте берген. Институтту дооскаш, ол төрээн школазынга башкылаары-биле чедип келген.

Ол ам бодунуң өөреникчи чылдарында башкыладып-чораан башкылары Сергей Сарыгович Хертек, Саая Наичылович Долмажап болгаш өөн-даа өскелер-биле кады чаңгыс школада ажылдап эгелээн.

Валентина Ортун-Назын Төөли ортумак школазында 8—10 классларда физика эртемин башкылап, институтка чедип алган бүгү арга-дуржулгазын, эртемин өөреникчилерге дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: В. Ортун-Назын 9 «А» класста физика урогунуң үезинде лабораториялуг ажылдар чорудуп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КИЖИЗИДИКЧИ

Төөлиниң № 2 сес чыл школазының эге класс башкызы Анай Салчаковна Коңга 25-чылдарның дургузунда бичии чаштарны өөредип, кижизидип келген.

Кандыг-даа ажылга турысорук, дүткүл херек. Анай Салчаковна школаачы чылдарында-ла башкы болурун күзеп чораан. 1948 чылда Кызылдың башкы училяшчизин дооскаш, Тываның эң ырак район-нарының бирээзи Моңгүн-Тайганың Мугур-Аксы чедиг чыл школазынга башкы ажылын эгелээн. Бодунуң доозуп алган эртемниге улуг сонуургалдыг ышкы оон ажыттарын ажыдып, баштайгы бергелерин ажып эрткен. Ынчан аныяк башталдың өөренип алган билиин ажыл-херек кырыга ходбаарынга кады ажылдап турган башкылары Ханды-Серен Наадым, Сержимаа Мага-Шири болган өскелер-даа арга-сүмелерин берип, улуг дузаны чедирген. Кады ажылдап турган эш-оруңун арга-дуржулгазын өөренирипден аңгыда, Анай Салчаковна чайны курстарга доктаамал барып, бодунуң тускай билиин бедидип келген. Ол «Оң школа» деп журналды, «Учительская газета» солунну чылдың-на чагыдып алган воочүп турар болгаш ында бижиттинген арга-дуржулгаларны, методиктиг сүмелерни кажээдерге алыпган турар. Өске башкыларның кичээлдеринге олурупкаш, оларның ажылдарындан эки чүүлдерни өөренири — башкының бир эки талазы ол. Шак ындыг ажылыг ажылдаанының түңнелинде Анай Салчаковна Коңганың бичии уругларны өөредип кижизидиринге арга-мергежили одуп келген.

Анай Салчаковна школада эге класс башкыларының методиктиг каттыжышкынын кажа чылдарда улаштыр бил-дилиг удуртуп келген. Оон-биле кады башкыда оске хөй-ниитти даалгалар база хөй. Башкылар болгаш ажылчыларның профсоюзтуг месткомуун даргазы, суурда херээлөнер төвүлелиниң кежигүүн, агитатор.

А. С. Коңга херээженнер ортулунга ажылын чорударда, төрелдер ажылы-биле холбап турары ажыктыг. Ажы-төлүнүң өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге кичээнгей салбас ада-иелер-биле херээженнер төвүлелиин дамчыштыр хемчелерни ап келген.

Анай Салчаковна — тос уругларның иези. Ынчангаш ол уругларының келир үези дээш база-ла даалы сагыш човап чоруур.

1952 чылдан бээр СЭКП кежигүүн А. С. Коңганың шудургу күш-ажылын партия, совет органнар бедия-биле үнелээн. Ол «В. И. Ленинниң төрүттүгешиниң 100 чыл ойнуга Күш-ажылчы пылгараал дээш» — деп юбилей медалының эдилекчизи.

Б. БАРБА.

Эмчиниң сүмези

Арбузтуң эм шынары

Ногаалар дээрге чангыс болгаш ийи чылда үнер, чемге ажыглаар шынарлыг чүлүктүг үүшүттер болур. Оларның чүлүүнда кижиниң организмиге эргежок чүгүлә белоктар, углеводтар, үстер, витаминнер, минералдыг дустар болгаш органиктиг кислоталар бар.

Арбуз болгаш тыква ышкаш бахчи культуралары чылыг хөвүларга эки өзер. Бо ногааларны ол хевээр-даа, ът болгаш балыктан кылган чемнерге хөлүй-даа чип болур. Бышкан арбутуң иштии эң тергиин чаагай амланныг, диета чем болур. Ону суксунга ажыглаарга аажок эки.

Чон арбузту шаандан тура эм кылдыр ажыглап келгенбис. Бышкан арбутуң иштии кижиниң сукеазының чидирер болгаш халыыланып аарыга удур ону база ажыглап турар. Арбуз болза сидиктиг дүрген ылгап үндүрер шынарлыг. Ынчангаш хавааннап ыжар, чүрек, хандамыр системазының болгаш кара-бүдүрек аарыгларынга удур хереглээр. Чаа арбуз картын хандылаар, ол аарыгларга удур ажыглап болур. Оон картын кургаткаш база ажыглап болур.

Бышкан арбуз баар аарыы эмнээринге база ажыктыг. Ол организмден чүгле суук чүүлдү ылгап үндүрериниг идиглиг эвес, харын базрның шынган хемнерин дүрген синнимчел тигирлиг будумел-биле хандырар.

Бышкан арбуз иштии ажыг-шайындуңуң ажыктыг микроорганизмнериниң ажыл-чорудулгазынга болгаш чем хуудурушкунун экижизиринге ажыктыг, холестеринни ылгап үндүрериниг идиглиг баар. Оон ангыда арбузта витаминнер болгаш фолий кислотазы база бар, олар артериосклероз деп аарыгга удур эвээшпес шынарлыг.

Ынчангаш арбузту хан эвээжээн, от аараан, сидиктиг ылгап үндүрер оруктар аараан таварылгаларда база ажыглап турар.

А. КЫРГЫС,
эмчи.

ШЫДЫРАА

Бүгү-эвилелдиң шыдыраа маргылдаазының мурнуку одуруунда дең санныг алды ойнавчы чоруп турар. Соңгаарлаткан оюнну дооскан соонда делегей чемпиону чорааннар Спасский болгаш Смыслов, гроссмейстерлер Карпов. Керес, Корчной, мастер Рашковский олар 2-2 санныг апарган.

Тайманов соңгаарлаткан оюнну уламчылавайн, октябрь 5-те Рашковскийге уттурган деп санадып каан. Смыслов бодунуң материалдыг артын нүжүн 51-ги кеште чазыг чок эжыгпаазы, Григорянны тиилеп алган.

Корчной—Геллер, Рашковский—Смыслов, Геллер—Таль, Свешников—Керес, Петросян—Григорян, Кузьмин—Спасский, Савон—Рашковский, Кузьмин—Григорян оларның аразында умуражыышкынналрның түңнели чартык санныг боогулаан.

Ол ышкаш аарааш Тукманов-биле ойнавайн, эрттирипкен умуражыышкынын Таль ыыпган. Олар 39 дугаар кеште-ле хайымга чөпшээрешкен.

Үш үш умуражыышкыныңың соонда аның шыдыраачылар хоочуннарвар хомудавайн чоруп турар. Сибирьниң мастери Рашковский мурнуку одуругже үнер аргалыг болган. Делегей чемпиону чораан Смыслов оон-биле ойнаашы, оода чаагаарда хайымнап алыр дээш, дыка-ла боданыр ужурга таварышкан. Аныяктар ортузунда талантылыг чемпион Беляковский бодундан дуржулгалыг ойнакчыларга чөпке күш четпейн, үш удаа уттурар ужурга таварышкан.

Я. РОХЛИН.
(СЭТА).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 13.40—13.50—Чапсар. 13.50—«Бөгүн—башкылар хүнү». 14.05—«Музыкалыг киоск». 14.35—Өөнүт телекөргүүзү. «Кино аян-чоруктарының клубу». 15.35—«Литература чогаалдары экранда». «Чаңчык» Урал-чечен фильм. 17.00—Делегей панорамазы. 17.30—Өөнүт телекөргүүзү. М. Горькийниң шүлүктери болгаш ырлары. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Пионерлер ажылдыраа». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.00—«Сураглаашкыны». 20.30—Музыкалыг программа. «Көрүкчүлериниң чагаалаан ёзугаар». 21.00—Футбол талазы-биле СССР-ниң чемпионады. «Арарат» (Ереван)—«Динамо» (Москва). 22.45—«Поэзия». Г. Эмилиин шүлүктери. 23.00—23.20—«Үе». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Пушкин дугайында чугаа». Телефильм. 19.20—Телемедээлер. 19.35—«Он беш республикаларның олдары». Телефильм. 19.50—«Чарыын одуң». Дамчыдылга. 20.20—«Күстүң чуруктары». Документалдыг фильм. 20.30—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 21.00—«Кодурлуушкунуң үш чадазы». Телефильм. 21.25—Телемедээлер. 21.35—Чарлаалар, реклама. 21.40—23.00—«Ак-көк экранның младыры». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аът муңган бажы чок кижи» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соңгу чүктүң хаазын кыпсынар» 11.00, 12.35, «Ас-кежиниче оруқ» (2 сериязы катай) 14.10, 17.05, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уяун чаъыттыг, чараш кыс — Варвара» 10.30, 12.10, «Диним Михай» (2 сериязы катай) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыывды 9.20, «Скрипканың эзи келгеппе» 11.20, 14.20, «Машиналар чарыжы» 12.40, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Робинзон Крузоның амыдыралы болган элдептиг ужуралдары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Машиналар чарыжы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дача» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыывды 9.20, «Аът муңган бажы чок кижи» 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 21.00, «Аладар болгаш оолдар» 17.00 шактарда.

„Найырал" турпоездиниң аян-чоруктары

Кызыл — Абакан — Омск — Челябинск — Уфа — Куйбышев — Ульяновск — Казань—Ленинград —Псков — Новгород аразынга чоруур «НАЙЫРАЛ» поездизиниң туристери Кызылга бо чылдың октябрьның 12-дө эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 16 шакка чедир, а районнардан келген кижилер— октябрьның 13-те демдегледирин. Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлели дыңнадып тур.

ТУРИЗМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОБЛЧӨВҮЛЕЛ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чаңгыс киллизиниң 41-27, информация база совет турүзуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар долгар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2311

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01404.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (9308) Вторник, 1973 чыл, октябрь 9 | 1925 чылда үнелеткетинээн | Өртээ 2 көп.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИНЕЛЕГЕ

Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары күш-ажылчы тинелегени чедип алган. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге 5130 тонна тараа садар планын ажырып, ону 5140 тонна кылдыр күүседткен.

Районнуң күрүнеге тараа садар план-чагыын күүседиринге «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтар, «Большевик» совхоз идепкейлиг киржип, шыгжамырже хөй тарааны урганнар.

Чаа күш-ажылчы тинелегеге сорук киргеи районнуң ажыл-ишчилери күскү хову ажылдарын шалыпкын болгаш организастыг чорудуп тураралар.

(Бистиң корр.)

Суургулдарның эки дузазы

Кызылдың кооперативтиг профтехучилищелиниң болук суургууллары «Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилериниң күскү хову ажылдарын чедишкинниг дозазырынга улуг-хүүнүн киргеи. Училищеге бо чылын чаа өөренип келген 50 ажыг оолдар, кыстар сентябрь 3-тен октябрь 7-ге чедир хөй ажылдарны совхозка кылып бергеи.

Суургул шефчилер 2 бригада кылдыр үстүп алгаш, бирээзи ажыл-агыйнын Улуг-Ажыкта шаңынга күрүнеге садар тараны арыглаарынга киришкеи. Күскү сезон дургузунда ол шаннын ээлери чүгле суургуулзар турган. Олар ээлчежин алгаш, комбайнпардан келген тараны дужүрүп, овааларда тараны арыглап, күрүне шыгжамырынче чорудырын автомашиналарга чудүрүп, кыпыт-кыйыт чок ажылдап келгеннер.

Бир кезек уруглар Бүрен-Бай-Хаак суурга совхозтуң 126 тонна картофелин казып, оон 70 тонна урезинин ылгап бергеи. Ол-ла бригада сөөлгү хонуктарда тараа саваны пресстээринге киришкеш, 60 ажыг тоннаны чүдүргеи.

Бистиң оолдар, кыстарывыстың чүткүлдүг ажылдаанын мынчыг факту бадыткап турар: совхозка хову ажылдарының социалистиг чарыжының түнелин 5 хонуктап үндүрүп турда, шефчилерден 5—6 мурнакчы ыяап-ла шаңналга кирер турган. Баштай 5, оон соонда 6 кижи шаңналга четкеи.

Суургул чорунуң аразынган комсомолчулар Екатерина Сарыглар, Нина Мештек, Зоя Монгуш, Хомушку Маннды, Николай Ушнап, Мария Ырынмай олар ажыл-ишке түткүлдүү-биле шылгарзан. Октябрь 7-де совхоз күскү хову ажылдарын оон аъттавыпкан шефчилер оон аъттавыпкан.

К. ХОВАЛЫГ,
садыг училищезиниң башкызы, шефчилерниң удуртукчузу.

БЕДИК ШАҢНАЛДАРНЫҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ

Беш чылдың кижилери

Барыын-Хемчик районнуң «Барлыг» совхозтуң хойжулары Уурдак Канчирович биле оон өөнүн ээзи Серен Успуновна Хомушкулар өскелерге үлегерлиг ажылдан турараар. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының эгезинде бедиткеи социалистиг хүлээлгени алгаанар. Төрүүр 100 хойга оналаштыр 100 хураганны мендн доруктурар, бир хойдан 1.500 грамм дүктү кыртып алыр деп сөзүп бергеи. Уурдак Канчирович биле Серен Успуновна соглаан сөзүнге ээ болур дээш бо чылын бүгү-ле болдувар аргаларын ажыглаанар.

Хойжулар эрткен чылын коданхөөн эки семирткеш, тарын боозадылгаже чогуур үзеңинде кирген. Кышкы үеде олар-белчиирян билдилии-биле тзарыштырын келген. Хой оолдаашкынынга ыяк белеткеңгеш, дуулаажыры-биле сакманциктерни алган. Хой оолдашкынының соонда, өскелгү үүлде-биле алырга 100 хойдан 100 хураган эвес, а 101 хураганны мендн камгадан алган. Алдарлыг малчыннар доруктурган 281 баш хураганын бо күзүн үзерге бир кодан болган. Хөөн кыргыырга бир хойнун дүгү өртүмээ-биле 2 кг болган. Ону ниитизи-биле 560 кг дүктү төрээн совхозунга бергеннер.

Хойжуларның бо чедишкинии амаа-ла тавырыпга эвес. Шак ындыг бедик көргүзүүнү чедип алыр дээш олар берге өрүктү эрткеннер. Олар чылдан чылче ага-дүрүмдарын мөөнүп, үр үениң дургузунда чедип алган дүрүмдарын херек кырынга ажыглап турган, эки көргүзүүлерни чедип ап келгеннер. Олар 1956 чылдан эгелеп малчыннап эгелээннер. Баштайгы алды чылын чылгы кадарын турганнар. А 1962 чылда олар төрүүр хой хүлээп алган, чыл бүрүде төрүүр чүү хойга оналаштыр 100 хураганнан куду көргүзүүнү албайн келгеннер.

Уурдак Канчирович чүгле мал кадарларынга эвес, эскерде ажылдарга кызымак. Колан хөөнга чиртир сигении бодуу келип, белеткеп алыр. Бо чайын ол база-ла 10 ажыг тонна сигении белеткеш, кажаалан алган. Кыштаан чыл бүрүде боттарының күжү-биле ыяк кылдыр сепгел алыр чаңчылдыглар. Чүге дээрге чедишкинниң чажыды-дээ ында.

Эрес-кежээ малчыннарны чаңгыс чер түрттүлэрни макталп, оларга чоргаарлыңыр тураралар. Серен Успуновна кадаа Советтиг депутадыңга ийи удаа улаштыр сонгудуп келген. Ол кадаа Советтиг депутадыңга болганда кижилерниң негелде-хөлүн-дулынга сагыш човаңгыр, дыңнаптыр.

Серен Успуновна бодунуң кызымчат шудургу ажылы, бедик көргүзүглери дээш, 1970 чылдың күзүүнде чазактың дээди шаңналы — Ленин орденн-биле шаңнаткан.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының үшкү квартады дөзүлгеи. Республиканың ажылчы чону ол үениң дургузунда мурнунда салдыпкан планның сорулгаларын төгүүр хүүсээлинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаанар. Квартал дургузунда ажылчын болган кадаа корреспондентилер бистин солунга 1180 ажыт-тагааны төрүткеннер. Олар ол тагаалардың барык чартык кезии солун арыннарынга парлаттынган.

Эрткен квартада Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның бажыкчилери редакцияже оске черлерден хөй тагаалы чорутканнаар. Ол районнарның түс бүрүзүндеп-не келген тагаа 55-тен 410 чедир турар. Моөң мурнунда-даа чылдарда ук районнарның бижикчилери редакция-биле быжыг харылзааны түзүп келгеи. Өөвүр, Таңды районнарның бижикчилеро мурнуку үелерден хөй тагаалараяы бисее төрүдүп турар апарганын демдеглеер ышаар.

Бөлүктерге Эрзин, Тес-Хем, Моңгуш-Тайга, Тоджу, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда өөмүкчүлүрдан тагаалар эзеңи кээп турар.

Бии-Хемниң, Каа-Хемниң тараажыларының, төвежилерниң, Тожунук ачылдарының, балыкчыларының, ишкилериниң, Моңгуш-Тайганың хой кыдарының, сарыкчыларының болгаш ол черлерниң чөвүлүн ажылында, ажыдыралында чаа түүлдерниң, ылаңгыя культура тургузуушкунунуң чедишкиннеривин дутайын «Шынның» мун-мун өөмүкчүлэри билээ алыксап, сонуургап турар болгай.

Чылдың өске кварталдарында үнүп турган солуннарга денээрге, эрткен кварталда, ылаңгыя оон соолгу айында солун арыннарынга четпестерни илереткилээн, шугумчүлелдиг тагаалар ээзи хөй парлаттынган. Ол шугумчүлелдиг түүлдер дүжүт ажаан алышкынында чамдык четпестерни илереткилээн.

Солуннарга парлаттынган шугумчүлелдерниң болгаш парлаттынмаан тагааларның ээзи-биле чер-черде партия, совет, хой-ниити организациларынче редакциялың чоруткан бижиктеринге харылзалар ам-даа ээзии кээп турар.

Чыл эгелиидеп бөөр «Шын» солунга шугумчүлелдиг 111 материал парлаттынган. А оларга хамаарыштыр алган чемчелериң айтып, байдалды ынжиктении медеглээн чүгле 54 харыы келген. Шугумчүлелдиг 57 түүлдүң сөлым-чолу ындыгаа чедир билдинмес, ээлээ чоруур аймак организациялың черлери ам-даа харылзаваан. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарның хову-шөлдеривде дүжүт ажаан алышкынында четпестерни илереткеи шугумчүлелдиг тагаалар ээзии хөй парлаттынган. Маңаа хамаарыштыр хемчет дээн, аймаанын партия, совет органнары редакцияга мынчага чедир дыңнатпайн турар.

Шугумчүлелдиг материалдарга хамаарыштыр дараазында чижекти көргүзери чугула. Чыл эгезинден бөөр оптимизи-биле парлаттынган болгаш парлаттынмаан-даа шугумчүлелдиг 190 тагаага хамаарыштыр хемчет алгаш, байдалды ынжиктеевиш медеглээн чүгле 90 харыы келген. Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, хой-ниити организациларыны парлаттынган болгаш парлаттынмаан шугумчүлелдиг 51 тагаайың талазыбиле солуннуң редакциязынга чүгле 9 харыыны берген. Улуг-Хем районда байдал оон дээредевес. Ол районуң чөвүлүн албан черлериниче чоруткан тагаалар чүгле 14 харыы келген.

Беш чылдың шинтпирлиг чылының соолгу кварталының планныг сорулгаларын күүседир дээш бистиң республиканың ажылчы чоннарының күжениишкиннинг ажылдаң турар. Соолгу кварталда кылып, бүдүрер ажыл-ага хой.

Кедээ болгаш ажылчын корреспондентилер ол бүрүзже ынжиктейнин салыры чугула.

Тайгалар боттарында хөй чаалыкаң—кыш чоокпуулаан. Колхозтарның, совхозтарның, хову-шөлдеривде тараалыктар соолгу гектарларның тараазын могаг-шылаг чокка аазап ап турар. Оон-биле тергелештир мал чемининг белеткели, ылаңгыя сааң болгушкуну тулукпаан.

Кедээ болгаш ажылчын корреспондентилер үстүнде ажылнаатн хайгаарывышаал, кыпкы белеткелче оваа кисонтейнин уландырып, солуннарже ол дугайын биилирге күсенчүг. Чүгле кедээ ажыл-агыйже эвес, үлетпүр будуруже, культура албан черлериниче кыпкы үдур белеткелге хамаарышпаан хөй-хөй материалдарны бижикчилерден редакция маңап турар.

Амгы үеде партия чырадымыкшынының системазында өөредилге чылы эгелээн. Черчерде өөредилге чылы кайы хире эгелээнил, оон организастыг байдалы кандыгыл, эки пропагандистерниң ооглаан бо ажылды билдилиг башкарыр турар партия организацияларының дутайында бижээн материалдарны редакция база күзелдиг-биле алыр.

СЭКП обкомунуң X пленумунга республиканга хөй ажылын моон соонгар хөгжүдерян чугаалажыл, тодараан шинтпирни хүлээп алган болгай. Эргим бижикчилер, пленумнуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чер-черде партия, совет, хой-ниити организацияларының чорудуп турар ажылын бижикчилер.

Социалистиг чарыш—шимчедикчы күш. Кодээ болгаш хоорайның ажыл-ишчилери чылдың соолгу, шинтпирлиг кварталын чедишкиннинг дооза дээш социалистиг чарыштың түүн улам бедик түткен. Кодээ болгаш ажылчын корреспондентилер бо талазыбиле тодараан тижектерлиг солун материалдарын бижикчилерни редакция маңап тур.

Үүлгедиңер буурап дүжер

Чылы улус-биле таңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының митингилиңге Каа-Хемниң хомур-даш разрезиниң ажыл-ишчилери — күүлүү Белоглар чолаачылары, экскаваторлар башкарыкчылары, дар ажылчыннары дүүн хүн ажыл соолгуже разрезтиң конторазынга чыглып кээп. Чылиниң патриоттарынга удур реакцыяг шериг хүнтаашының araатаныг, дерлии үүлгедиглерниге келеңээлкиниң, чылиниң эрес-дидим патриоттарга-биле сагыш-сеткил каттыжымышкынын илергейлээннер. Митингиге разрезтиң партбюро секретары В. Ворошин ажыктап, хомурдаш разрезиниң директору Р. Шагиахметовка сөс берген.

— Чылиниң патриоттарынга удур шериг хүнтаашының дерлии үүлгедиглерин бүгү делегейин дуйуреткеп. Чылиниң коммунистиг партиязының Чиңгиве секретары Луис Корвалангы болгаш түттуруп хоруудаттырган патриоттарны хостап үндүрериң ышкыдыымбиле негээн бүгү делегейниң бодуун чонунга үвүлүүс кадыы тур бес!—деп, оон Шагиахметов медеглээн.

— Чылиниң патриоттарын боолан олуруп, масселлы-биле истеп-сүрүп, үжеп-чидип, тудуп-хорудан турарын дыңнаап, кижиниң херек-түрээ сагыш, ожээн-килеңи хайныгын келир-дир. Империалистерниң мелегей үүлгедиишкиннери чүге-даа четпес, буурап дүжер. Хосталга, дешпизеже изиг түткүдүг чыл патриоттарны хостап үндүрүңер!—деп шыгыызы-биле үнүүс кадыл, негеп тур бис—деп, экскаватор башкарыкчызы, коммунист, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылы Николай Древяшников чугаалаан. Оон үнүүге улаптыр Е. Еременко, Б. Балаяны болгаш өскелер-даа, киленгээшкиниң состериң сөөлеп турган. Митингиниң киржикчилери чыл улус-биле таңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының резолюциязын бир үн-биле хүлээп алганнар.

О. ОХЕМЧИК.

Азия болгаш Африка чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Совет Комитединиң МЕДЕГЛЕЛИ

Араб чурттарга удур Египет биле Сирияга удур агрессиязын Израильдиң сагыштыы-биле үргүлчүлеп келгеиниң түнелинде, Чоокку Чөөн чүкте даймя чорудулгазы база катап кыптыгын үнген. Ол чорук израиль башкарыкчы болуктериниң араб девискээрлерни эжелеп алыр дээн политиказын үргүлчүлээр. Чоокку Чөөн чүк чорудээзин чогумчалыг шинтпирлээрниге шаптыктаар дээн бүгү делегейге база дагыы бадыткаан. Айыыл чок чорук чөвүлелиниң болгаш КНӨ-нуң Кол Ассамблеязының шинтпирлерин күүседиргеп оларның үргүлчү ойталап келгени, кожазы араб чурттарга удур сөөлгеп чок шерии ончуң-чөптээзин Израильдың Чоокку Чөөн чүкте политиказының агрессия үлаңыдыкынының тодаргай херечилеп турар. Агрессиязы сөөлдүө дугайында делегейниң хөй-ниитизиниң неделеэин карызы-биле төөмчете корбээн ында байдаадың чидиглешкеи дээш Израильдың башкарыкчы болуктери халыысалганы хүлээр апаар. Чоруудээзин политика талазыбиле чогумчудар дээн КНӨ-нуң Чиңгиве секретарының төлөзелекчизи Г. Ярринтон ажыл-чорудулгазын Израиль чазак ускен болгаш оон-биле кады болдунуң шериг күскүн улам күштедирип, шеригүлетпүр адырларын оон-даа ковүдеңип, эжелеп алган араб черлерин бодунга быжыглырып, ол черлерге израиль шериг күштерин тургузуп турары делегейниң хой-ниитизиниг билдингир болгай. Египетниң ханы турар районнарынче, заводтарынче, школдарынче, электри дамчыдылга шугумнарынче, Палестиналан дескеннериниң лагерьлеринче израиль авиациязының халдаашкыннарын делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштери, демократтыг организацияларны болгаш шимчеңнакшиннерни кыйгырып тур.

Чоокку Чөөн чүкке тайбың болгаш чөптүг чорук тиилэрр үжүлүг!

Японияның Премьер-Министри келген

Совет чазактың чалаанын ёлгаар Японияның Премьер-Министри Какуэй Танака алган хуузунда ани-чорук кылып, октябрь 7-де Москвада чедип келгеи.

Японияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шиметтинген Внуково аэродромунга Какуэй Танаканы ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының биргн ор-ээкчизы К. Т. Мазуров, ССРЭ-нің дашпыкы херектер министри А. А. Громыко, өскелерде алган кижилери утказаан.

Утказаннарның аразында Японияның Совет Эвилелиниң элчизи Кинья Ипидзоки турган.

Ужулуушкун шолуңге хүндүлел таныылын чыскаадырган болгаш Япония биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнерии күүседткеп.

А. Н. Косыгин-биле кады Какуэй Танака совет дайынчыларының чыскаалын эргип эрткеп.

Аэродромга найысылаадың ажылчы чоннарының төлөлекчилери Японияның чазак башпыынга байыр чедиргеп.

Хүндүлүг аалчы аэродромдан турар черинче чорупкаан. Шуушкан автомашиналарның арткеп кудумчуларын болгаш шолдери Японияның, ССРЭ-нің күрүне туктарын бергеп.

(СЭГА)

Моол аалчылар Кызылда

Совет-моол найыралдың чалчыл болган айыпкын программазында ийи чурттуң улустарының аразында найырадлы, кады ажылдажылганы улам быжыглаарылың ялыбүрү хемчеглериниң бирээзи болза делегациялар солчулгазы болур.

МАР-ның Убса-Нур аймактан келген парлалга ажылдакчылары бо хүнүерде бистин республикавыста чорун турар. «Тэргүүнүй малчин» деп аймак солунунуң редакторлу Г. Цэвэгмэд болгаш парлалга ажылдакчылары Д. Түвшин оларны дүүн СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинге хүлээп алган. Ук киллистиң эрлелекчизи Н. Д. Шипшиной республиканың ажылчы чоннарының беш чылдың шинтпирлиг чылында боттандырып турар сорулгаларын, Тываның экономика, культура тургузуушкунунуң перспективаларын ажыктаарга чугаалаан.

Моол аалчылар республиканың музейинге, «Шын» солун редакциязынга, типографиягга, «Тудуг кезектери» комбинатка чорааннар.

(Бистиң корр.)

Солуннуң күжү масса-биле харылзаазында

Республиканың хой-ниити амыдыралынга ажылчын болган кодээ корреспондентилерниң киржилгеи солгу үеде улам калбаргап. Оон тодаргай чижээн бистиң солунувуң адресинге хүүшүнде кээп турар чагаалардан көрүп болур. Оон авторлары ажылхеректиг эки талаларын, ылаңгыя мурнакчы дүрүмдалгазы пропагандалаан, ажыглаттынмайн турар аргаларны болгаш курлавырларны илереткилээн болур. Оларның авторлары ажыл-агыйда четпестерни айтырыш база-ла утпайн турараар. Кандыг-даа темага бижээнде, авторлар чагаа бүрүзүнге тодаргай фактыны айтып, анализти кылырынче оралдажып турары оруңчуг.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының үшкү кварталы дөзүлгеп. Республиканың ажылчы чону ол үениң дургузунда мурнунда салдыпкан планныг сорулгаларны төгүүр хүүсээлинде күүседир дээш күжениишкиннинг ажылдаанар. Квартал дургузунда ажылчын болган кодээ корреспондентилер бистин солунга 1180 ажыт-тагааны төрүткеннер. Олар ол тагаалардың барык чартык кезии солун арыннарынга парлаттынган.

Эрткен кварталда Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның бажыкчилери редакцияже оске черлерден хөй тагаалы чорутканнаар. Ол районнарның түс бүрүзүндеп-не келген тагаа 55-тен 410 чедир турар. Моөң мурнунда-даа чылдарда ук районнарның бижикчилери редакция-биле быжыг харылзааны түзүп келгеи. Өөвүр, Таңды районнарның бижикчилеро мурнуку үелерден хөй тагаалараяы бисее төрүдүп турар апарганын демдеглеер ышаар.

Бөлүктерге Эрзин, Тес-Хем, Моңгуш-Тайга, Тоджу, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда өөмүкчүлүрдан тагаалар эзеңи кээп турар.

Бии-Хемниң, Каа-Хемниң тараажыларының, төвежилерниң, Тожунук ачылдарының, балыкчыларының, ишкилериниң, Моңгуш-Тайганың хой кыдарының, сарыкчыларының болгаш ол черлерниң чөвүлүн ажылында, ажыдыралында чаа түүлдерниң, ылаңгыя культура тургузуушкунунуң чедишкиннеривин дутайын «Шынның» мун-мун өөмүкчүлэри билээ алыксап, сонуургап турар болгай.

Чылдың өске кварталдарында үнүп турган солуннарга денээрге, эрткен кварталда, ылаңгыя оон соолгу айында солун арыннарынга четпестерни илереткилээн, шугумчүлелдиг тагаалар ээзи хөй парлаттынган. Ол шугумчүлелдиг түүлдер дүжүт ажаан алышкынында чамдык четпестерни илереткилээн.

Солуннарга парлаттынган шугумчүлелдерниң болгаш парлаттынмаан тагааларның ээзи-биле чер-черде партия, совет, хой-ниити организацияларынче редакциялың чоруткан бижиктеринге харылзалар ам-даа ээзии кээп турар.

Чыл эгелиидеп бөөр «Шын» солунга шугумчүлелдиг 111 материал парлаттынган. А оларга хамаарыштыр алган чемчелериң айтып, байдалды ынжиктении медеглээн чүгле 54 харыы келген. Шугумчүлелдиг 57 түүлдүң сөлым-чолу ындыгаа чедир билдинмес, ээлээ чоруур аймак организациялың черлери ам-даа харылзаваан. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарның хову-шөлдеривде дүжүт ажаан алышкынында четпестерни илереткеи шугумчүлелдиг тагаалар ээзии хөй парлаттынган. Маңаа хамаарыштыр хемчет дээн, аймаанын партия, совет органнары редакцияга мынчага чедир дыңнатпайн турар.

Шугумчүлелдиг материалдарга хамаарыштыр дараазында чижекти көргүзери чугула. Чыл эгезинден бөөр оптимизи-биле парлаттынган болгаш парлаттынмаан-даа шугумчүлелдиг 190 тагаага хамаарыштыр хемчет алгаш, байдалды ынжиктеевиш медеглээн чүгле 90 харыы келген. Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, хой-ниити организацияларының парлаттынган болгаш парлаттынмаан шугумчүлелдиг 51 тагаайың талазыбиле солуннуң редакциязынга чүгле 9 харыыны берген. Улуг-Хем районда байдал оон дээредевес. Ол районуң чөвүлүн албан черлериниче чоруткан тагаалар чүгле 14 харыы келген.

Беш чылдың шинтпирлиг чылының соолгу кварталының планныг сорулгаларын күүседир дээш бистиң республиканың ажылчы чоннарының күжениишкиннинг ажылдаң турар. Соолгу кварталда кылып, бүдүрер ажыл-ага хой.

Кедээ болгаш ажылчын корреспондентилер ол бүрүзже ынжиктейнин салыры чугула.

Тайгалар боттарында хөй чаалыкаң—кыш чоокпуулаан. Колхозтарның, совхозтарның, хову-шөлдеривде тараалыктар соолгу гектарларның тараазын могаг-шылаг чокка аазап ап турар. Оон-биле тергелештир мал чемининг белеткели, ылаңгыя сааң болгушкуну тулукпаан.

Кедээ болгаш ажылчын корреспондентилер үстүнде ажылнаатн хайгаарывышаал, кыпкы белеткелче оваа кисонтейнин уландырып, солуннарже ол дугайын биилирге күсенчүг. Чүгле кедээ ажыл-агыйже эвес, үлетпүр будуруже, культура албан черлериниче кыпкы үдур белеткелге хамаарышпаан хөй-хөй материалдарны бижикчилерден редакция маңап турар.

Амгы үеде партия чырадымыкшынының системазында өөредилге чылы эгелээн. Черчерде өөредилге чылы кайы хире эгелээнил, оон организастыг байдалы кандыгыл, эки пропагандистерниң ооглаан бо ажылды билдилиг башкарыр турар партия организацияларының дутайында бижээн материалдарны редакция база күзелдиг-биле алыр.

СЭКП обкомунуң X пленумунга республиканга хөй ажылын моон соонгар хөгжүдерян чугаалажыл, тодараан шинтпирни хүлээп алган болгай. Эргим бижикчилер, пленумнуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чер-черде партия, совет, хой-ниити организацияларының чорудуп турар ажылын бижикчилер.

Социалистиг чарыш—шимчедикчы күш. Кодээ болгаш хоорайның ажыл-ишчилери чылдың соолгу, шинтпирлиг кварталын чедишкиннинг дооза дээш социалистиг чарыштың түүн улам бедик түткен. Кодээ болгаш ажылчын корреспондентилер бо талазыбиле тодараан тижектерлиг солун материалдарын бижикчилерни редакция маңап тур.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

БАШТАКЧЫ КИЖИЛЕР

Будурулге черинде локтадып каан чурум бэзугаар ажыл эртенгинин сес шакта эгелээр. Анаа ам-даа чартык шак четпес турда-ла кижилер иминеёндир хайныл үнген. Баштай улуг хаалга, оон соонда гаражтар эжиктери ажыттынгылаан. Улаткан чок моторлар дииминтелген.

Эртенгинин сес шак чедери билек, чолаачылар баар черлеринче чоруп эгелээн. Олардын чедер черлери хөй болгаш ырак: бистин республикада же чоок демир-орук эртээли турар Абакан хоорай болгаш Тываның барык бүгү райониарынче база тараа шөлдеринче баарлар. Кижилерниң шимчээшкинин көөрге база хелелдирякчилерниң даажын дыннаарга: «Дегийт, дегийт, дүрген, дүрген!» деп турганзыг. Хайынган ажыл-ишчилернин аразында партия организациязының секретары В. Н. Комарова, кол инженер А. Е. Васильев, комсомол организациязының секретары А. Чижек, учёт техниги Е. Соловьева. № 5 коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири И. И. Осипенко, комсомолчу-аныяктарның—В. Шабалин болган оон-даа өске ажыл-иштин башкарылчылары бар.

Эрткен сес айларның планы чедимишкинниг күүсеттингени коллектив кежигүннериниң хей-аътын кодурген. Сес айларның ниити будурулге планы 109,4 хуу, тонна-талазы-биле 112 хуу, чүк сөөртүлгезинниң — 108,8 хуу күүсеттинген. Үшкү кварталдың планының күүселделиөарай үнгелек, ынчалза-даа ол ажыр күүсеттинген дээрзин ажыл-ишчилер бөттарының ажылдаанындан билирлер.

Коммунистерниң болгаш комсомолчуларның будурулгеде организаткчы ролю улуг дээрзин херек кырында бар чижектер-биле көргүзүп болур. Коммунист Николай Ильич Осипенконун удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы тоску бөш чылдың планын дөрт чылда күүседир деп бедик сорулганы салып алган ажылдап турар. Бригаданың ажыл-херээ эки. Бозларга, ында эң идепкейдиг кижилерни, ылангыя коммунистерни бижыглаан, ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чүрүмү эки саттынып, күш-ажылын бүдүрүкчүлүү бедип турар ышкаш сагындырар. Херек кырында ындыг эвес. Бригадирден ангыда оон өске кежигүннери Александр Губарев, Александр Кузовлев, Петр Сумба, Николай Иванов, Анатолий Ярославцев, Константин Осинцев, Петр Селезнев. Иван Купин олар партия кежигүнү эвес ээштер. Олар бригаданы партиянын төлээлекчизи коммунист эш удуртуп турарын билир болгаш ол кижини дамчыштыр партияга улуг бүзүредип илергейлеп турарлар, а бригадир болу партия кежигүнү эвес ээштерин бедик үнелеп, хүндүлээр, херек анаргада негелдеп кылыр, партия кежигүнү эвес дээш кандыг-даа чингелде азы ол чижектиг сула чорук көргүспес.

Партия кежигүнүнге кандидат Виктор Шабалинниң удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың деп адаар дээш демисежип турар комсомолчу-аныяктарның бригадазы шалынчы ажылдап турар. Бригада чыл эгезинден бээр 4.2 автодугуйну, 1,5 мүн тонна бензинни камнап албышаан. Будурулге программазын 114 хуу күүсеткен. Бригадир В. Шабалин, партия кежигүнүге кандидаттар Николай Фадеев, Владимир Строгов, комсомолчу Иван Семенюк оларның мурнакчы ажыл-ижин чүгле бригаданың эвес, бүгү коллективтин ажыл-ишчилериниге үлегер-чижек болуп турар.

Николай Ильич Осипенконун коммунистиг күш-ажылдың бригадазының „Тываның бүгү транспортчуларынга ажык чагаазында айыткан сорулгаларны чедимишкинниг күүседириниң бүгү аргалары АТБ коллективинде бар. Ол дугайын чоокта болган будурулге хуралынга ээштернин санал-оналындан көрүп болур.

— Бистин мурнакчы транспорт будурулгези деп санап турары таварылга эвес. Бисте хөйге ат-сураа үнген мурнакчы ээштерниң дугайын чугаалаан-даа канчаарыл. Бисте 70 чолаачы 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар дээрзин айтырга-ла, бистин улуг күжүвүстүн, бызыг бүзүредиистин хереченин-ир — деп, учёт техниги Е. В. Соловьева чугаалаан.

Ол-ла хуралга комсомол организациязының секретары Александр Чижиктин чугаалаары мынаар:

— Бистиң будурулгенни комсомолчу-аныяктар бригадалары бо чылдың сес айларында 8000 тонна квар, чаар материалды, 14,3 автодугуйну камнап алганы — бо дээрге комсомолчуларның болгаш аныяктарның багай эвес ажылының түннели-дир. Бистин үш мурнакчы комсомолчувустуң ленинни партияның хураалеңинге хүлээп алганы база биеке улуг бүзүрел. Бистин аныяктарывыс болгаш комсомолчуларывыс чаа театр болгаш спорт кылыр-чер ажыттынарын четтикпейн манап турар.

Партия кежигүнү эвес, мотористерниң бригадири А. Щеглов мынчаар чугаалады:

— Бистин будурулгеде мотористер-биле слесарьлар аразында чарыштыг. Амыдыында мотористер мурнап чоруп турар. Бистин алыс сорулгавыс анаа доктаамас. Бистин автотранспорт будурулгевис төрелдешкек будурулгелерин мурнап, социалистиг чарышка улам мурнакчы болуп даап бистин будурулгевис шуурга ажылдавышаан.

Кызылдың № 2 АТБ мурнакчы транспорт будурулгези. Амыдыызында Николай Ильич Осипенконун коммунистиг күш-ажылдың бригадазы тоску бөш чылды дөрт чылда азы хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгелиг ажылдап турар. Бүгү коллектив ол эгелээшкинни деткип турар. Ол өөрүнүүт.

С. ТАМБА.
«Шынның» туснай корреспондентизи.

БЕДИК ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Ыраккы Мөнгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң сарлык каларчызы Очур Бортанович Донгак тоску бөш чылның шиитпирлиг үшкү чылында районнуң малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыжында багай эвес түннелдерни чедип ап, төрүүр чүс сарлыктан 98 бызаанны онча-менди доруктуруп алгаш, мурнакчыларның одуруунда кирген.

А РСФСР-нин мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга чедип ааган чемнишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы сезонунда мал ажылының продуктуларын будурерйн болгаш белеткээрин көөдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүскени дээш Очур Бортанович Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан. Төрээн чурттуң бедик шаналынга ол улам сорук кирип, келир чылын төрүүр чүс сарлыктан 100 бызаанны чидириг, чок өстүрүп алыр деп бедиткен хүлээлгени алгаш, ажылдап турар. Амгы үеде ол Кожай-Бажы деп черде кыштаанче көже берген. Оон коданында ам 250 сарлык бар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны О. Б. Донгак.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Чаагайжыдылганың херээнге

Шүй —°Бай-Тайга районда улам-на калбарып, чурттаганын, будурулгенин болгаш культурлуг амыдыралдың чаа тудуглары-биле үргүлүү немежип турар көрүштүг суурларның бирээзи. Ол бүгү чедимишкиннер колхозчу бызаанчыларның бир демниг күш-ажылының болгаш организастыг удуртулганың түннели болур.

Тудуг бригадазы белеткелди баш будурцгаар чыл бүгү хынамчалыг чорудуп келген. Ол чорук ажыл-ишке чедимишкинни болдурар, план күүселдезин хандырар дээрзи билдингир. Олар бо чылның эгезинде 2500 кубометр тудуг ыяжын, 40 мүн түүйбуну, 27 тонна чугайны, 18 мүн транканы белеткеп алган турган.

Ажылдың будунгуру, продукциянын эки шынары дээш чарыш бызанчыларны улам сорук кирип, Олар чурттаганын 8 бажымын тутканмалга 6 кажаапы кылган, ол ышкаш 29 бажыңның таваар даш-биле салып пементилээн, чаа заправка черин база тутган. Шүйде 250 оруттут Культура бажыңының түүүн ам үргүлчүлеп турар.

Бригаданың коллективи чүгле берингеп тудуг планын күүседиринге чүткүүлүг ажылдап турар эвес, оон-биле кадыг колхозтуң сезонныг чүгүлө ажылдарынга база бот-идепкейлиг киржип турар. Чижээ, олар ынытынын малынга 150 тонна сигенни белеткээн, дүжүт ажаалазынга база бичө эвес улуг-хуузун киирген.

Колхозчу тудугжуларда мергежилиг, оскелерге үлегерлиг кижилер хөй. Х. Санчай-оол, С. Кагай-оол, Х. Сенгат оларны коллектив хүндүлеер, сүмээжен тудугжулар С. Чердик, К. Карақыс, С. Күнзенчаа олар база мактаныг ажылдап турар. Шак ындыг өске-даа мурнакчыларынга бригада чоргаарланыр.

Б. БАРБА.

ТУДУГЖУ ОЛЧААН

Кандыг-даа чаа үүл эгезинде берге. Оон төрүттүнген болгаш өскен Сагдызынга баштай колхоз организастатгывыл тургустунуп турда база-ла шак ындыг болган. Араттарның чап-чаа организастап турган ажыл-агыйынга бир-ле дугаар эргежок чүгүлө чүве — тудуг, суур турганы чугаажок. Өргеп турбаан черге суур тудуп алыры ындыг белеп бе?

Ол харымсаалгалыг үлүг ыып дээн аныяк эр Ооржак Чатпар-оолга таваржып-тыр. Мурнунда бажың тудуп, бүдүн коллектив удуртур хамаанчок, чадагай кажаа бээп тудуп көрбээн аныяк кижиниг ол хенертен таварышкан харымсалга дыка-ла нарын сагындырган.

— Шак бо дистинчи берген тургулаан өглериңң орнуңга чаңгыс ава чуртталга бажыңнары, уруг-дарыг өөренир школа, аныяктар ойнаан, хөгээр клуб, чоннуң кадының камгалаар эмнелге, хевзиг чаштарга ясли-сад бедип үве берген турар кылдыр ажылдаар ужуралут силер. Дидим-дидим хөделип киришпиңер — деп, сургакчы дарганың ниити хурал соонда чугаазы ону сорук кынрген.

Бригадирлээриндеп ангыда мастер болур ужур база анаа таварышкан. Улустуң тутқан бажыңнарын саазынга шыдаар шаа-биле ол-бо чарыындав хемчээп туруп, чуруп ап, тудар бажыңнарын оон үлегерлеп турган.

Эң-не берге чүве кижилерни организастап алыры болган. Күш-хүнезинниң белеткээш, ай хуусаалыг тайгажөө ыяш кезип, белеткеп аъттаптап. Чамдыктары ол хуусаага чедер хире эвес:

— Балдырганныг тайгазынга бажы-биле баар дээш бе, аал-оранда ажы-төл ат болган, чанар — дингилээш туруп бергилээн. Ынчаш баарын бодаваан бригадир баштай аяның тыпшайн барган. Оон чоок эштериниң бирээзи Ооржак Бичик бригадирге болчу берген:

— Чоруксаар, чаныксаар кижи бар болза, тудар эвес, чоруй-ла баар ыйнаан. Уругдарывыс деп турар-дыр силер, бис чогум-на харын оларны эки чаагай чурттазын дээш, богун бис мында мынчап турарывыс ол эвес бе? Ол дээрге моон ырбаксаан чорук, чылдак кагар аяның ол ышкажыл.

Шуугаазын улам деңдеп барган. Ол аразында Чатпар-оол боданып аптар аргалыг болган:

— Ындыг-дыр. Маңаа маргыжып тургаш-даа канчаар бис. Ам беш хонук хире ажылдапкаш, ужуруп белеткээн ыяжывысты аайлап, баштап каап, чаныл, чеди хонук дыштанып алыпты. Кандыг деп бодай-дыр силер?

Хөрлээлеп үнүп олурган маргылдаа чавырлып, шуугашкан тудугжулар ыыт чок барган. Удуртукчузунуң санаазы кижи бүрүзүнүң сагыжынга таарышкан.

Ынчаш бүгү тудуг ажылдарып хол-биле кылыр, аарберге турган Тайгадан ыяшты белип аът-биле дажыглаар, дилиг материалдарын хол-биле хиразлээр турган. Ынчалза-даа бригадирниң ажылга кызымаккай чоруу бүгү кижилерни түткүүлүг ажылдаарынче сорук кирип турган...

Ам Саглы суур танытпынмас кыдыр оскерилген. Ол бүгү Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хоочун тудугжузу Ооржак Чатпар-оолдуң кылдырткан тудуглары-дыр. Ийи он чылдар бурунгаар турганы дег, Ооржак Мөртүй-оолович колхозтуң тудут, суурун башкарбышаан: суурда 3, хову турлаа-биле хой кыргыыр пунктуда бир-бир чуртталга бажыңнарын, Саглы бажында хой кажааларын бо чылын ажыглалга киирген. Бо хүнөрде кыштагларда 20 бажыңның септелгезин чорудуп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Удуртулганы кошкатпас

1974 келир чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазы республиканың чамдык районнарында дыка организастыг чоруп турар. Өвүр районнуң номчукчулары октябрь эгезинге чедир 3 мүн экземпляр солуннарны, журналдарны чагыдып алганнар. Амгы үеде олар 1973 чылдың солуннар, журналдарын 5170 ажыг экземплярны номчуп турарлар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле Барыын-Хемчик район республиканың иниги черде турар. Районнуң партия организациязы бо чүгүлө кампаниянын эгезинде-ле парлалганың хөй ниити тарадыкчыларының хуралын эрттирип, ажылды эки организастаан. Сентябрьниң сөөлгү хүнүнге чедир солуннарны, журналдарны чагыткан 10 мүн экземплярның квитанциязын дужаараан.

Мөнгүн-Тайга, Бии-Хем, Тожу районнарда болгаш Кызыл хоорайда парлалга чагыдылгазы база эки.

Тес-Хем, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Эрзин база Таңды районнарда парлалга чагыдылгазы бончуг кошкак чорун турар. Ылангыя Тес-Хемниң муң номчукчузунга онаалтыр чүгле 110 экземпляр чагыдылга киллынган. Ниити район «Агитатор», «Дружба народов» журналдарны бир-бир, «Политическое самообразование» 3, «Коммунист» журналды 4-ле экземплярны чагыдып, дыка чылыш чок болуп келгеннер. Улуг-Хем районда байдал оон дээредевес. «Правда», «Известия» солуннар 19-19 экземпляр, «Социалистическая индустрия», «Советская культура» солуннар 2—3-ле экземпляр.

Парлалга чагыдылгазының кампаниязын үстүнде районнарның партия организациялары чугаалажып көрүп, анаа удуртулганы улам күштелдирер апаар.

Күзелим—башкы

Бистер боттарывыстың иелеривиске кезээ мөңгеде төлеттинмес өрелиг болуп артып каап турар бис. Оон дузак чок, ийиги иевис ышкаш, биске ан-не чоок кижи бар. Ол болза — башкывыс-тыр. Оон дугайында үргүлчү-ле бодап, өөрүп четтириишкинивисти илередип, байыр-чыскаалаар үткүштүр чагаа, телеграммалар-даа чоруда бээр бис.

«Билиг чокта — дүмбей-биле дөмей» деп чугаалажыр ышкажыгай. Шынап-ла, ам ылангыя эртем-техника хөгжээн амгы үеде билиг кижиге агаар ышкаш үнелиг болгаш ол чокта амыдырап чурттаары безин берге. Харыында караа көзүлбес кижилерни бөспи бижик-билиглиг өөредип турар башкылар бар. Оларның башкыларга ынакшылы деннелге чок болуру чугаажок.

Школага өөренип тургашла, башкы болуруп күзээр турдум. Хакас автономнуг областың Алтай районунга онгу классты доозкаш. Кызылда күрүнениң педагогика институтунуң физика-математика факультединге үш чыл бурунгаар өөренип кирдим.

Бистин курузувуста орус, тыва, хакас дээш өске-даа нацияларның оолдар, кыстары эп-найыралдыг өөренип турар. Эрткен чайын бистин институттуң «Хаяа-73» деп студентилерниң тудуг отрядынга ажылдап, «Өөк» совхозка мал, кажааларын түттувус. Ам чаа өөредилге чылы эгелээн. Бистер келир үеним ыыжыг билиглиг башкылары болур дээш, билиглерни кызымаккай шингээдип ап, эки өөренир ужуралут бис.

Н. САГОЯКОВА,
үшкү куретун студентиказ.

«Бажың таваа салыр» тудуг эргелелинде В. Богословскийниң удуртқан бригадазы шалынчы ажылдап турар. Будурулге планын үргүлчү ажыр күүседип келген бо коллектив «Тыва тудуг» трестиң хүндүлел самбырязында киргген. Бригада бо күннерде найысылалдың дөрт дугаар микрорайонунда бир бажыңның таваан салып турар.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчы ажылчылары — М. Зыль, А. Тыртыкпан.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

Экономиктиг өөредилгени — кижи бүрүзүнге

МЫНЧААР ОРГАНИЗАСТАДЫВЫС

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин коллективи тоску бөш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында социалистиг чарышты улам калбартып, планның даалгаларын чедимишкинниг күүседип турар. Тос айларның хөмүр тывыжының планы 355 мүн тонна турган болза ону ам 374,6 мүн тонна чедирген. Продукция сайгарылгазындан 202 мүн рубльди пландан ажыр алган. Ниити продукция планы база ажыр күүсеттинген.

Бо чедимишкиннерге социалистиг чарыш улуг идиглиг болгун. Шахтада хөмүр-даш арыглап база калып турар ЭКГ-4,6 деп 4 экскаваторнуң экипаждары аразында чаржып турар. Анаа шылгарааны дээш Н. М. Дресвянниковтуң экипажынга шилчиир вымпелди тывыскан. Чолаачылар аразындан БелАЗ-540-ниң башкарыкчызы Ю. С. Чевалков биргн черде. Орумнээр станоктарда ажылдап турарлардан М. А. Рептин СБШ-200-зү эки коргузуглуг.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дутаймында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, разрезтин дирекциязы, партбюрозу ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның өөредилгезин организастаан. Эрткен чылын маңаа (Чаданна участогу-биле ады) 205 кижи өөренип турган, ол бүгү ажылдакчыларның алдан хуузу болур. Эге, ортумак болгаш дээди звеноларның школаларынга өөредилге докгаамал чорун, бирги чылдың программаларын чедимишкинниг доозкан. Коллективтиң күш-ажылчы чедимишкиннеринде экономиктиг өөредилгенин эки салдары бар дээрзи чугаажок.

Разрезте экономиктиг өөредилгени организастаанының байдалының дугайында ында партия организациязының секретары Василий Ефимович ВОРОШИНИНИҢ үүлүүн богун парладывыс. Дыннакчы Надежда Алексеевна ЧИЖИК өөредилгениң дузазының дугайында база бижээн:

Эрткен өөредилге чылында биске даг участогунуң, автотранспорт болгаш механиктиг цехтериниң 99 ажылчыны экономиканы өөренип турган. Ийи чыл хуусаалыг, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир үш школаның бирги чылының программалын дыннакчылар 26 шак дүргүзүнде өөренип доозкай. Ортумак звеноның ажылдакчылары болгаш тускай артемиглери 25 кижи «Экономиканы болгаш будурулгени эргелеп-башкарарының үндезиннерин» өөренир школаның бирги чылын база доозуп алганнар. «Экономика болгаш будурулгени эргелеп-башкарары» деп теоретиктиг семинарга программа ёзугаар участоктар, киллистер удуртукчулары, кол инженерлер өөренгеннинер. Ол школа үш чыл хуусаалыг, бирги чылын 21 кижи доозкан. Ниитизе-биле эрткен өөредилге чылында 235 ажылчының болган албан-хаакчыларның 145-жи өөренген.

Бо школалар өөредилгезин удамчылаар. Дыннакчылар санында теоалуг-ла өскерилге чок. Пропагандистерниң кандидатураларын партбюрога болгаш партия хуралынга чугаалажып көргеш, бадыдаан. Чамдык өскерлимишкиндеп ангыда, колдуунда эрткен чылын ажылдап турган пропагандистер хевээр арткан.

Школа бүрүзү тускай өөренир чөрлиг. Ында стол, сандай четчир. А чамдык таварылгаларда, ниити тема өөренирде, улуг залга чыглып турар бис. Эрткен өөредилге чылында айда ийи удаа кичээлден турдувус. Чамдыкта бир кичээлге көрүнген теманы пропагандист ийи чарар ужурга таваржы бээр турду, чүге дээрге чамдык темалар кончуг нарын, ынчангаш анаа хөй тайылбыр негеттинер. Пропагандист бүрүзү өөредилге номнары, чогуур литературалар-биле чепсегленген. Бистин библиотекавыста өөредилге номнары бүрүн бар.

Кичээлдерниң эртип турганының организастыг байдалын чугаалаарда, биске бергелерниң таваржып турганын дөмдеглээр апаар. Бистин ажылчыннарывыс, албан-хаакчыларывыс разрез чанында эвес, а чамыктары хоорайда, өскелери — Элегес-Аксында чурттап турар. Ынчангаш олар эртен 6 шак чартык хиреде бажыннарындан үнгеш, кежээ чеди шак үезинде дедир чанар. Оларны сөөртүп турар автобустар бар. Ынчалза-даа кичээлдээринге черле берге. Ылангыя өөредилге хүннеринде дыка орайтаар. Баштайгы үеде ажылчыннарның талазындан хөөн чокталыр чүүлдер турган, ынчаалза-даа олар чоорту өөредилгениң үжүр-дүзазын билип, чанчыга берген.

Экономиктиг өөредилгени бистин будурулгевистиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ыяап-ла өөренир ужурлуг. Ону ажылчыннар кончуг эки билип турар. Оон аңгыда өөредилгеден өспаксыраар, билими бедитпес кижилер-биле шыңгыы чугаалажып, планнал акшаларын кызырып, разрядтарны тывысшайн турар бис. Экономиктиг өөредилге социалистиг чарышты сайзырадырының, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүн, будурулгениң ажыктыын бедидерининң чугула фактору болур деп партияның айтышкынының удуртулга болдурун турар бис.

Мен бодум ангы-акгы школаларның эдээн кат кичээлдеринге олурушкан мен. Ол ышкаш бистеө тургустунган экономиктиг өөредилге чөвүлелинин кежигүнүнери база кичээлдерге барып, пропагандистерге ажыктыг, сүмелерни берип келгеннер. Чөвүлелди разрезтин директору Р. Х. Шагиахметов удуртуп турар. Өөредилге чорударының янзыбүрү хевирлериниң, аргаларының дугайында чугаа болбайн баар неделя чок. Кайыбир нарын теманы ажылчыннарга канчаар тайылбырлаза экил? Кол кичээнгейни чүже угландырарыл? Шахтаның амыдыралынган кандыг чижектерни алырыл? Ол ышкаш кайы-бир пропагандистиң эрттирген кичээлин сайгарып, оон ачызы-биле өске эштерге сүме бээр арганы чөвүлел ажылгап турар. Өөредилгени организастап чорудар дугайында чугаа чүгле чөвүлелдиң тускай хуралдарында эвес, планерка-хуралдарга база чугаалажыры чанчыл апарган.

Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаларга ажылдап турар пропагандистер В. Артюхов, В. Еременко, В. Маршалко оларны дыннакчылар сонуургап дыннап, оларның кичээлдериниң хөй билиглерни ап турарлар. Бо эштер кичээлдерге хынамчалыг белеткенип, дыннакчыларның өөредилгеге идепкейин көдүрер дээш эвээш эвес ажылды кылып келген. Теоретиктиг семинарның бир кичээлин чижекке көрээл. Пропагандист Р. Шагиахметов эрткен кичээлде өөренген теманы дыннакчыларнын канчаар шингээдип алганын хынаары-биле кичээлди эгелээн. Дыннакчынын харыызы долу эвес боорга, немелде кылып, чижектер көргүзери-биле эштерни база тургузуп айтырыглаан. Чугаа чоорту ниити болу берген. Сөөлүнде пропагандист беседаның түннелин үндуруп, разрезтин ажылынга хамаарыштыр алынган чижектер билиглерни быжыглаан. Чаа теманы тайылбырлаан соонда, дыннакчыларны сонуургадыр турар айтырыгларга пропагандист долу харыны берген болгаш хөмүрдаш разрезинин шиитпирлеп турар сорулгаларынга доктаагган.

Экономиканы өөренири бистө ам-даа долу шиитпирлеттинмээн. Коллективтин кежигүннериниң үжен ажыг хуузу бо өөредилгеже хаара туттунмайн турар. Оон иштинде өөренирин шуут күзевес ийикпе азы билиинин деннели алаан куду ийи чангыс ээштер ам-даа бар. Ол ышкаш чурттагга-коммунал киллизинин ажылчыннары өөредилгеден чыдый каап турар. Оларны экономиктиг өөредилгеже хаара тудар талазы-биле эвээш хемчегдерни алганывыс четпес.

Экономиктиг өөредилгениң беш чыл хуусаалыг перспективтиг планын ёзугаар өөредилгеже чоорту бүгү ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны киириштирерин көрген бис. Ол ышкаш экономиктиг өөредилгени будурулгеге кескү салдарын чедире баар кылдыр дээштиг организастаары бистен негеттинип турар. Бисте эки өөренип, мурнакчы ажылдап турар он-он кижилерни алап болур. Чижээ, экскаваторжу А. Нехорошков —хоорай Советиниң депутады, ол алган хүлээлгезин күүседир дээш ажылдап турар. Азы оон чаржып турары Н. Андрянов, чолаачы Ю. Чевалков өөредилгени ажыл-биле билдиглиг холбап турарлар. Ындыг эштерни хөйүү-биле адап болур. Оларның санының ам-даа көвүдээринге экономиктиг өөредилге дузалаар.

В. ВОРОШИН,
Каа-Хем разрезинде партбюро секретары.

Дузалыг өөредилге

Кижиниң билии бедээн тудум-на, оон ажылдаары экижир, үүле-херээ бүдүүлүг болур дээрзи билдингир. Мен эрткен өөредилге чылында экономикапын болгаш будурулгени эргелеп-башкарарының үндезиннерин өөренир школадан дыка хөй билиглерни алдым. Ам бодаарга, харыында чиктит: бо хире чугула үүлдер дугайында билбейн чораанымга харааданмен.

Совет ажылчын, шынчы кижи бүрүзүнүң үүле-херээ өскелерниң-биле каттышкаш, күрүнениң күүзүн тургузар болганда, бистерниң үлүг-хуузувус улуг болган тудум-на, улам эки. А маңаа экономиктиг өөредилге улуг дузалыг.

Бистин школавыстың пропагандизи Василий Александрович Артюховтуң кичээлдер эрттирерп солун, онаагай кижи. Номда берингеп үүлдерден ангыда, хөй чижектерни ыяап-ла ажыглаар. Бистин разрезтиң ажылынга хамаарышкан сан-медээлерни алгаш, оон тодаргай түннелди үндүрөр. Болувустун амыдыралывыс-биле өөредилге холбаалыг апаарга, билдинмейн турган материал чиик ышкаш болур. Бистер дыннакчылар чугула түннелдерни бижип ап, конспектилерни кылып турар бис.

Мен ортумак техниктиг мергежилдиг-даа болзумза, ийи дугаар мергежилге өөренип алыр деп шиитпирледим. Ынчангаш ам политехникумуун кежээки салбырында киргп алган өөренип тур мен. Экономика талазы-биле билип алган үүлдерим бо өөредилгеге база дузалаар апаар.

И. ЧИЖИК,
техниктиг контроль кылдаашының лаборантызы.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чашпай Казба **Салчак** — «Октябрьниң 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Мончук Лопсановна **Самый-оол** — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алдын-кыс Шарчиковна **Ачылга** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Бүрбүевна **Сат** — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Теверовна **Биченей** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Диземмаа Доржуевна **Догуспол** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Сияренмаа Мунзуковна **Нансыя** — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Лагбыр Намчаловна **Намбан** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Костай-ооловна **Салчак** — «Октябрьниң 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сымыя Идегеловна **Биченей** — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Көгүлбей Артаевна **Ендан** — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Ольга Калзановна **Мандый** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

ТАҢДЫ РАЙОН

Сес уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбак Седеновна **Иргит** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Имаа Көгелчиковна **Шавылдай** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай-кыс Акыс-ооловна **Монгуш** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Роза Бүлчуновна **Монгуш** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Көк-Уруг Калзан-ооловна **Оорман** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Сендневна **Бадыра** — Кызыл-Арыгда тускай школаның ажылчыны.

Валентина Донгаковна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Клара Васильевна **Саяты** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Федоровна **Чооду** — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барымза Сандыковна **Донгак** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Донгаковна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Хомушкуевна **Оюн** — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Доржуевна **Ак-оол** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Мария Малчыновна **Амаак** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Ажыймаа Оюновна **Допаан** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчымаа Морозавовна **Монгул-оол** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Саймаа Чазылаевна **Сарыг-оол** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Маазум Ивановна **Сырат** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Делгермаа Шойдуновна **Хунажык** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шончалай Кочагаевна **Захарова** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Борнай Хурагандаевна **Кезегети** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Диземмаа Докгугуевна **Оюн** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Анай Норбуевна **Симчитмаа** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Александра Александровна **Чараш-оол** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Анай Доҗулдеевна **Чапсынак** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Ивановна **Луду** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Дамба Хереловна **Сотпа** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Чайыат Ямыраизаевна **Чаймаа** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Бадакшаановна **Зренчин** — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тес уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баа-оол Кыргысовна **Бавуу** — «Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Сес уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Николаевна **Дамба** — Арыг-Бажы школаның ажылчыны.

Анай-оол Токуровна **Хөрлуу** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Леонидовна **Шлякова** — Шагаан-Арыгның № 2 школазының башкызы.

Чеди уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маадырмаа Ховалыговна **Баян-оол** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Тулуш Балчымаевна **Тырынмаа** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чатымаа Каваевна **Дожупан** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Ирина Монгушовна **Монгуш** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Анай-ооловна **Сундуй** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Дугаржык Чулдумовна **Хомушку** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөөдеп болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вера Кыргысовна **Борбан-оол** — «Куш-ажылдың хөстүү» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Байкараевна **Дагаамын** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Долума Кыргысовна **Комбу** — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Анна Кыргысовна **Кошкар-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Кызыл хоорай,
1973 чылдың сентябрь 30.

Самчыгдалдар-биле демиселди күштелдирер

Хереглекчилер кооперациязының болгаш күрүне садыының системазынга акша-хөреңги болгаш бараанварны самчыгдаар, дудагдалдар болдурар чоруктар-биле демисел — хүн бүрүүң чугула айтырыы болган. Оон даңгыг болуруң чедип алыры чүтле ревизор аппарадының эвес, садыг системазында хөй-ниитиг организациялардан база улуг хамаарылгалыг. Мынаа бирги эвлегде профсоюзтарының месткомнары боттарының үлүүн киирер ужурлуг. Чоокта таа күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профсоюзтарының обкомунуң президиумуну болдуңуң хуралынга күрүнеңиң болгаш кооперациянның хөреңгизинге камнаг болдурдуңуң, аңаа профкомнарның ролүнүң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ниитизи-биле республиканың садыг бүдүрүлгелеринде өре-самчыгдал болгаш дудагдалдарның ниити түңү мурнунда чылдарга бодаарга күдүлап турар. Ылаңгыя хереглекчилер кооперациязының ниитилелдеринде бо чылдың сес айларында эрткен чылдың ол үеэш-биле деңнээрге самчыгдалдар болгаш ниитиниң өнчүзүң оорлаар чоруктар 15,2 муң рубль экээжоп. Бо талазы-биле өөн түңнелдерни Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Каа-Хем райполары, Ылаңгыдың болгаш Тере-Хөлүң сельполары, «УТКА 24 эткээ» Тока аттыг совхозтарда кооперациялары чедип алган. Айыткан хереглекчилер ниитилелдеринде болган садыг бүдүрүлгелеринде күрүнеңиң болгаш кооперацияның өнчүзүн самчыгдаар, оорлаар чоруктарны болдурбаан. Ол ышкаш Садыг министерствозунуң кол садыг организациязы — Кызылсадыгда өре-самчыгдалдың түңү эвээжээн.

Ынчалза-даа өске хереглекчилер ниитилелдеринде болгаш садыг бүдүрүлгелеринде өре-самчыгдалдың түңү бедик болуп артып турар. Эң ылаңгыя Садыг министерствозунуң организацияларында болгаш бүдүрүлгелеринде 1973 чылдың январь 1-де эгиттинмээн өредер болгаш самчыгдалдың түңү 30 муң рубль турган болза, ам ол сан 77 муң четкен. Садыг министерствозунуң Тыва садыг конторазында эрткен сес айларда самчыгдал болгаш дудагдалдың түңү 37 муң рубль болган.

Шынаа байдалдыг бир кол ылаңгаяны — Тыва АССР-ның садыг министерствозунда контрол-ревизия албаны шуут чок болуп турарында. Ол албан-шилээлеп министерствозунуң кол бухгалтери болган оон оралакчызы күүсейип турар. Бирээ ревизор-бухгалтерлерни белеткевейн турар болгаш ындыг базалы-даа чок.

Бо чылдың эгезинден бээр хереглекчилер ниитилелдеринден — Өвүр райпозунда өре-самчыгдалдың түңү 23,5 муң рубль, «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчын кооперациязында — 27,1 муң рубль, «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязында 20,9 муң рубль четкен. Мындыг чарлыычыт байдалдың чылдагааны — садыг ажылдакчылары-биле ажылды багай тургускавында болгаш райполарның, ажылчын кооперацияларының баштаар черлериниң пегелде, контроль чок тудуртулгазындан болуп турар. Ылаңгыя өре-самчыгдал болгаш хөй-ниитиниң өнчүзүнге өске-даа каржа чедирген кижилерден оны тыртпырарының, телеттирериниң хемчеглерни чедир албайн турарында.

Өре-самчыгдалдар, дудагдалдар болгаш оорлаар чоруктар-биле демиселди доктаамал чорудар сорулга-биле Тыва респотребсоюз контроль-ревизия албаның эмнекшил, ревизор-бухгалтерлерни белеткеп, оларыя-биле райполарны, рабкоопторны хандырып келген. Респотребсоюзтуң баштаар черн чылдың-на Новосибирскиниң бир чыл хуусаалыг ревизорлар школазынче 6—7 кижини өредип чорудуп турар. Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профсоюзтарының месткомнарының контроль-ревизия комиссияларының сүмүүлериң эрттирип турар.

Бо чүүлдә ажылга даалыг дузалы садыг организацияларында профсоюзтарының месткомнары чедирип, кадрлар-биле кижизидилге ажылын күштелдирип келген. Ынчалза-даа бо талазы-биле чамдык месткомнар ындаа чедир ажылдавайн турар даргын профсоюзтар обкомунуң президиумунга демделдээш, чогуур санаалдарны оларга берген.

Самчыгдал болгаш дудагдалдыг демиселче хөй-ниитиниң ниитилелдерин-биле кириштирерге ажыктыг даргын бидиңгир болгай. Ынчангаш ол даалыгты бүрүзү аңаа дидим ажыглаар керек.

К. САТ.

Күрүне садыының болган хереглекчилер кооперациязының ажылданчыларының профсоюзтар обкомунуң кежигүзү.

ДЕЛЕГЕЙ *об хыннерде*

ЛУИС КОРВАЛАНГА ЖУРНАЛИСТЕР УЖУРАЖЫП ЧОРААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалан найысылалдың шериг училищезинин бажыңында хоруглалда турар. «Дейли телеграф» солуннуң корреспондентиниң аңаа ужуражырын чили шериг хунтазы чөпшээрээн. Оон-биле чугаалажырын ийи полковник болгаш оон өске дужаалдыг дөрт офицер хайгаарап турда, бесеэ каш-ла минута дургузунда үргүлчүлээн. Корвалангa каңдыг-даа ыла онааганың ыңнатпаан, ынчанмыже, ону байысаап турарының утка-шынарын ёзугаар алырга, «чепсектиг күштерни чылча шавар болгаш удурланыкчы партияларны чок кылыр» план дээр чүвеге хамаарыжылгалыг деп алгаш, Корвалаңны суттаар деп турар дээрзин ол медегләэн.

Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары мынча дээн: «Ындыг план дээр чүвени баштай-ла дыннап турарым бо-дур. Улусчу чаңгыс эп эвилелиниң каңдыг-бир партиязы ындыг планга хамаарылгалыг болган турун болур деп бодавас-даа мен».

Чилиниң Коммунистиг партиязы чуртка хамаатты дайынны өскүдеринге удур туржуп келген. Ук партия тургустунган байдалды политиктиг арга-биле таарыштырары дээш, айтырыгларны конституциягa дүүштүр шиитпирлээри дээш туржуп келген деп, Л. Корвалан демдеглээн.

Корреспондент оон ынай мынчаныр бижээн: «Чепсектиг тура халыышкын үндүрер дугайында каңдыг-даа планга Коммунистиг партияның хамааржылгазы черле чок» деп Л. Корвалан шуут бала катап чугаалаан».

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Луис Корваланга Ассошиэйтед пресс агентилелдиң корреспондентизи база ужурашкан. «Ону күрүнеге өскерликчи болган дээш шериг трибуналы шиидер болгаш шаажылаттырар айыл аңаа таваржыр дей берген» деп, ол корреспондент дыннаткан.

Чилиниң Компартиязының Чингине секретарының мынча дээрин ук корреспондент дамчыткан: «Сагыпсыраар дивес мен. Хосталгага кончуг ынак мен, амыдыралга кончуг ынак мен, ынчанмыже чөптүг херек дээш олуг бөөр ужурга таваржыр болзумза, өлүүнден-даа кортпас мен».

«Чепсектиг күштерни узуткаар, шериг черлериниң баштыңнарын чок кылыр болгаш улусчу чаңгыс эп-биле өөренниг политиктиг ажылдакчыларны, партияларның политиктиг ажылдакчыларының өг-бүлелериниң кежигүннерин өлүрер сорулгалыг, хоралакчы план боттандырар деп турган дээш бистерни ялалап турарында каңдыг-даа барымдаа чок. Улусчу чаңгыс эп партияларының чаңгыы-даа ындыг планныг турарын бодап шыдавас турган. Ону маңаа дыңнаанын олдур. Ынчангаш ону чөп мурнунга бүрүү шаап тур мен» деп, корреспондент-биле чугаалашкан. Корвалан дыннаткан.

Маңгы хоругдалда турарым шериг училищезинге кадайымбиле оглум четверггге меңээ чамдык хеп дамчыдып бээр дээш келирге, оларның меңээ ужуражырын чөптээревээн-дир деп. Л. Корвалан дыннаткан.

Корреспондентиниң дыңнаткаңын ёзугаар алырга, «ол шериг училищезинде Л. Корваландан ангыда, «чөөн үзелдиг, улуг эрге-дужаалдыг, политиктиг оң ажылдакчыны хоругдап турар».

Израиль Египетче болгаш Сирияже халдаан

КАИР. (СЭТА). Египеттиң чепсектиг күштериниң дээди командылалы мындыг медегләл кылган: «октябрь 6-да айзын 13/шак 30 минутада каш-даа шериг-агаар салбырыяның күжү-биле бистиң Зарафан, Ас-Сохна чоогунда (Суэц мугулдурунун девискээринде) келектеривисче халдаан. Оон-биле капсырлаштыр өлээн хөй израиль шериг катнелери ол мугулдурунун барыын эриинге чоокшулап келген. Ам тулчуушкун үргүлчүлеп турар.

ЕАР-ның президентизи болгаш чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызы Анвар Садат тулчуушкунуну чорун турарын командылал мериңде хайгаарап турар деп, Каир радиозу ол черниң-биле 14 шак 30 минутада дыңнаткан.

ДАМАСК. (СЭТА). Израиль шериглер Дамастыы-биле 14 шакта дайылдажымышкын соксалырының бүгү шугумун дургаар сирий армияның мурнуу турүштарынче халдаан деп, САР-ның шериг командылалының төлээлекчизин Дамаск радиозун дамчыштыр медегләэн.

Дайынының боолаашкынынга «Биистиң чепсектиг күштеривисче болгаш Сирияже оор ёзу-биле дайзынның халдаанынга харыы кылдыр Египеттиң шериг-агаар күштерин дайзынның туруштарын бомбалап турар» — деп, ол медегләэн.

КАИР. (СЭТА). Египеттиң самолёттары Израильдың эжелээни девискээрлерде дайзынның халдаашкын угланышларын чоруулуп турар. Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профсоюзтарының месткомнарының контроль-ревизия комиссияларының сүмүүлериң эрттирип турар.

Бо чүүлдә ажылга даалыг дузалы садыг организацияларында профсоюзтарының месткомнары чедирип, кадрлар-биле кижизидилге ажылын күштелдирип келген. Ынчалза-даа бо талазы-биле чамдык месткомнар ындаа чедир ажылдавайн турар даргын профсоюзтар обкомунуң президиумунга демделдээш, чогуур санаалдарны оларга берген.

Самчыгдал болгаш дудагдалдыг демиселче хөй-ниитиниң ниитилелдерин-биле кириштирерге ажыктыг даргын бидиңгир болгай. Ынчангаш ол даалыгты бүрүзү аңаа дидим ажыглаар керек.

К. САТ.

Күрүне садыының болган хереглекчилер кооперациязының ажылданчыларының профсоюзтар обкомунуң кежигүзү.

Чаңгыс кижи 100-түү солаан

«Хөвең — ол дээрге хүнүң толу-дур» деп, биистиң тараажыларывыстың чугаалажып турары таварылга эвес. Амгы үеде ак-чайт кылдыр быжып, чедишкеп дүжүттүң сезон дургузунда хүнден алган ортумак температуразының хемчээр болза, 5000 градуе чеде бээр. Хөвең чылыгга кончуг ынак, ынчангаш оон бир граммынга-ла 2 литр хире суг чарыгаттынар, а чеминиттиг будумелдер оон эвээжевес.

Ынчангаш санап көрүнерден, ол үнүштүн өзүп быжарынга кайы хире суг, чырык болгаш чылыг, күш-ажыл үнгенил! Хөвеннин борбаандызы-ла 5—7 грамм болур болгай. А бо чылын оны 7 миллион 520 муң тонналы ажаап алыры көрүнген. Ындыг бедик хүлээлгени СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң олурушканы алды республиканың Ташкентиге болуп эрткен партия-ажыл-агый активинге хүлээп алган.

Ажаап ап болур дүжүт бет чылдың соңгу чылынга көрүнгенинден хөй, чуртка рекордуг дүжүт болур. «Бистиң хөвең төлеривистиң ажыл-ишчилериниге алдар болгаш мактал!» деп эш Брежнев чугаалаан. «Совет Эвилелинде хөвең ажыл-агыйы көдүрүүшкүнде. Ол бүзүреллиг базым-биле бурунгаарлап орар. Чоңга ол эргежок чугула болгаш үнелиг чиг-этти бистиң чуртувус чылдан чылче улам хөйүү ажаап алыр» деп чугаалаан.

Хөвең ажаакчыларының күш-ажылын ынчаар бедидиле үнелээн чорук оларны сорук киирип, патриотчу илепкейин көдүрген. Узбекистанның механик-чолаачыларының эгелээшкини-биле дүжүт ажаап алышкынын үлегерлиг чорудар, боттарынга алган хүлээлгелерин чедишкиннииг күүседир дээш социалистит чарыш калбарган.

Амгы үеде Узбекистанның, Таджикистанның, Туркменияның, Азербайджанның, Казахстанның, Киргизияның колхозтары болгаш совхозтары алган хүлээлгезинин чартык кезии — 3,7 миллион тонна хөвенни белеткел пунктуларынга чедирген. Ажылдың темпизи аңгыдаазындан бедик. Чижээ, ам бээн эрткен чылдың ол үезиндезинден 1 миллион 200 муң тонна ажыг ындыг чиг-эт белеттинген.

Машиналарның үрелиишкин чок ажыллап турары, чолаачыларның мергежилдин, хөвең ажаалдалын, оон соортулгезин таарымчалыг организастап шыдааны орта улуг рольдуг болуп турар. Барыкла бүгү хөвең тарыыр ажыл-агыйларда ийи одуруглуг агрегат бүрүзү 100 тонна, а дөрт одуруг агрегат — 170—200 тонна чиг-этти ажаап алыр дээш чарыш салдынган. Мурнакчы чолаачылар ээлчегде-ле 10—15 тонна хөвенни чүдүрүп чорудуп турар. А хол-биле ап дээре чыыкчылар хүнде-ле 100 кг хөвең чыыр болгай. Ынчангаш бөгүн хөвең ажаап алыр шөлде бир кижи-ле дүүнгү 500 кижини солуп турар ышкажыл. Ол адырның эргезинде шупту 41 муң комбайн бар.

Хөвең ажаап алыр парктың ташкын өзүлдези — ол дээрге ук адырның хөгжүлдезинин тодаргай херечизи болуп берген. Ол үнелиг үнүштүн улам дүжүттүр болурунга селекция, генетика, мелиорация, агрономия эртемнери дузалап турар.

Д. СМИРНОВ.

(СЭТА).

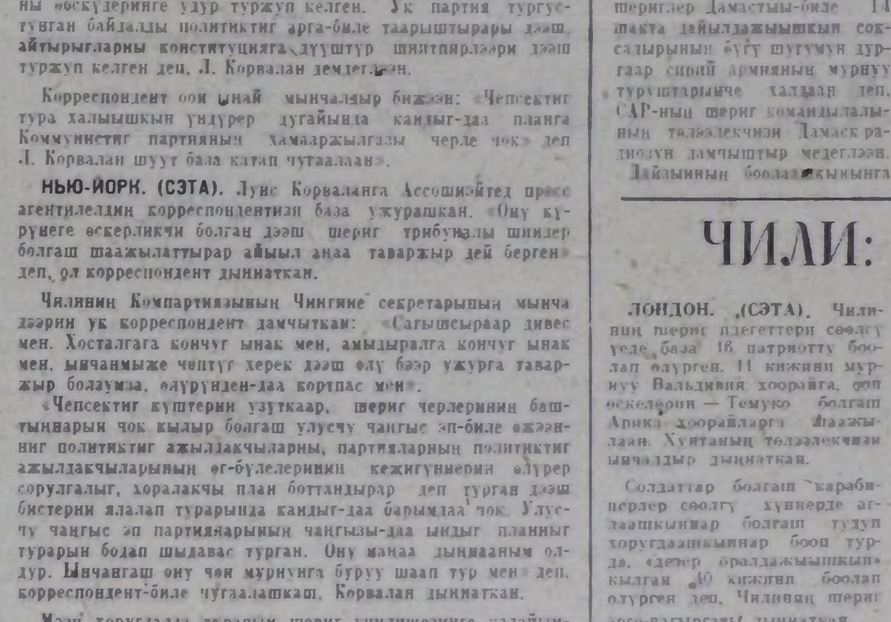

ПУР. Польшаның шериг училищелериниң бирээзинге хоронжилдериниң өредилге доозуп үнгенинин ёзулалы болган. Сагыш човаар чымыптыг үелер эрткен. Шылгалдалар дужаары чедишкиннииг болган. «Польшаның шеринмин 30 чыл оюн төлептиг уткуур» кыйгырыглыг чарышка алган социалистиг хүлээлгелерни өредилге салбырының хүүда составы ындырлыг күүсеткен.

Өредилге доосканынга тураскаатkан, баймырлыг ёзулалга совет дайынчылар-биле кады хөй санныг аалчылар чылдаан.

ЧУРУКТА: училищеги доосканнар.

О. КРИВОЛАПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧИЛИ: террор кедереп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Чилиниң шериг идегеттери соңгу үеде база 16 патриотту боолап өлүргеп. 11 кижини мурнуу Вальдивия хоорайга, оон өскелериң — Темуко болгаш Арика хоорайларга ыыжылаан. Хунтаның төлээлекчизи ынчалдыр дыңнаткан.

Солдаттар болгаш карабинерлер соңгу хүннерде агаашкынныр болгаш тудуп хоругдаашкыннар боол турда, «дезер ораддажышкын» кылган 40 кижини боолап өлүргеп деп, Чилиниң шериг эрге-чагыргазы дыңнаткан.

Шериг идегеттер эрге-чагыргазы узуткаан, Улусчу чаңгыс эптиң талалакчыларын кырып базарын үргүлчүлеп турар. Кара-бажыңнар болгаш хоругдал лагерьлери чык долган.

Шериг чаазалың иштинги хөреңгер министри генерал Бонильяның бадыткаанын ёзугаар алырга, туттурганнарның саны 7 муң кижи болган. Оларның хөй нуруузу найысыдалдың «Насиональ» стадионунда турар. Чилиниң мурнуу талаамында Досон ортулукта Улусчу чаңгыс эптиң чазаалың министрлерин болгаш партияларының удурткучуларын суттавайн, истеле чокка хоруглап турар деп дыңнадыгларны министр бадыткаан.

Сальвадор Альендениң чазап турда, чедип алдыган чаалап алышкыннарны узуткаарын уймажичилер үргүлчүлеп турар. Хунтаны деткип турар христиан-демократтыг партияның органы — Сантьягодa үнүп турар «Пренса» солуннуң дыңнаткаңын ёзугаар алырга, Чилиге «экономиканы эде организастаар» деп сылдагланган 120 муң хире ажыл-ишчинин ажылдан үндүргеп.

Удуртканышкын шимчээшкинин күштелип турар, ынчангаш хунта хөй-хөй чилиерни шеригже хавырар деп турер. Национал камгалал министерствозунуң дыңнаткавын ёзугаар алырга, шеригге келдирерин соңгу чылдарда соңгаарлаткан кижилерни шериг-агаар күштеринге келдирер. Кургаг чер шериглериниге болгаш шериг-агаар флодунга база келдириишкин эрттирер деп, генерал Бонилья медегләэн.

БУЭНОС-АПРЕС. (СЭТА). Чилиниң шериг идегеттери Чилиниң Компартиязының ТК-зының Политкомиссиязының кежигүзү Родриго Рохасты болгаш Компартиязының ТК-зының кежигүзү Паскуаль Барраста тудуп алган. Оларның амы-тынынга айыыл таварыжыр дей берген. Оларның салым-солуун дугайында чүү-даа дыңнадырындан эрге-чагырга черлерни ойталаан. Чилиниң Компартиязының Бүэнос-Айресте турар төлээлекчилерн ынчалдыр медегләэн.

Эң дерээн кызагдалдар массалыг тудуп хоругдаашкыннар, чер болганда агаашкыннар боол турза-даа, Чилиниң коммунистериниң органы — «Сигло» солуун Чилиде чажыт үнүп эгелээн деп, олар дыңнаткан.

Египет биле Сирияның КНО-га дилээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Египеттиң даштыкы херектер министри М. Эль-Зайят Бол Ассамблеяның XXVIII сессиязының даргазынга чагаа чоруткан. Израильдиң чепсектиг күштери октябрьның 6-да Суэц каналының девискээрининге египет туруштарга халдаан деп, чагаада чугаалаан. «Ол үүлгедиг Иерусалимдиң эгелээш Израильдиң эжелеткен араб девискээрлерин холгаарлаар болган эжелекчи политиказын үргүлчүлээнин база Израильдиң араб нацияны базымчалаар, оон турa-соруунун ырмалын сыгар чүткүлдүүнүн үргүлчүлээнин болган» дээн.

«Болун камгаланыр чөптүг эргезин бөртандырып турган, Египет Израильдиң дайынызырак үүлгедиглерин үргүлчүлеп турарын соксадырынга бөттарының салдарын ажыглаарынче тайбыгга ынак бүгү удыстарны болгаш турттарны кыйгырын тур» — деп, чагаада чугаалаан.

Египеттиң даштыкы херектер министрининг чагаазын БНО-нуң Бол Ассамблеязының албан хүүрүнда документизи кылдыр тараткан.

Израильдиң Сирияже бээ бурунгаар планнаттынган болган эжегээр кылган халдаашкынныче Сирияның БНО-за доктаамал төлээлекчизиниң кичээнгей угландырган медегләлин БНО-за база тараткан.

Сирия Араб Республиканың чазаа Израильдиң дайынызырак база бир үүлгедиининиң тунелиндe тургустунган айыылдыг байдалды Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга дыңнаткан.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫ

Дөндевжапцангийн Лхасамбу 1944 чылда Архангай аймактың Баянөнө сумунга арат малчын кижиниң ог-бүлезинге төрүттүнгөн.

Оон литературжу ажыл-чорудулгазы 1962 чылда эгелээн. Аныяк чогаалчының «Миний таамаглан бүрүүджээ» («Мээн сезигделим шын эвес болган») (1965 ч.) болган «Магсар эмчи» (1967 ч.) деп ийи шинэн аймактың театрынга үнүп эгелээн. 1972 чылда «Монгол сембу» деп ат-биле оон тоожуларының болган чечен чугааларының чыындызы парлаттынган.

Аныяк херээжеи чогаалчы Д. Лхасамбу амгы үеде «Утга зохиол урлаг» («Литература болган урап чүүл») солуунуң корреспондентизин болуп ажылдап турар.

Бо чылдың октябрь 6-да Совет-моол найырал айы эгелээн. Шинчингаш аныяк моол чогаалчының чечен чугаазын моон адаанда парладывыс.

КУНЧУУ

(ЧЕЧЕН ЧУГАА)

Он алды харлыг апаргавыында, авам ашаанын болган кунчуунун дугайында төнмес-батпас чугаазын бөла эгелээр апарган.

Чамдыкта аңаа иштимде хорадаар-даа мен:

— Мээн ашакка баарым ам-да ырак. Кунчуу-канчыы деп чүл ол! Уен-даян чүве чугаалаар. Оон менээ херээ чүл. Ашак чокка-даа чурттай бээр мен.

Мен шын-на сеткилим-биле хорадаар турдум, бодал оок турганым ол шиинаан.

— Ашакка баары дээрге — дээш, авам уламчылаар. — ол кижинин салым-хүүзү-дур. Кунчуу дээрге база-ла парын херек, бодап көр даан. Кончуг-ла изиг чай турган, ишти-хыынын улгатканындан хой аъдын хөлчок-ла чиксеп турдум. Ол үеде бистин бээвис кижи кончуг улуг иртти ялурду, а менээ ханын безин салып берген эвес.

— Ыядыг хензиг чүвени бүгү амыдыралының дургузунда канчап сактып чоруур боор...

— Сен ам-да чүве билир хире ослээн кижи-дир сен ийин, кылым. Чүгле ол-даа эвес. Кунчуум тергиин дээн торгуну тон кылдыр быжып ора, менээ кескинди, быжынды безин берген эвес.

— Хи-хи. Дыка-ла хөөрединр сен ийин, авай. Мен-даа кичээлдеп чоруптайн.

— Ах, уруум, олар кижилерни кижи деп санаарлар эвес.

— Кымнарның дугайын чугаалап орарың ол?

— Бег-кунчуум дугайында-ла ыйнаан. Оон ынай дыпна даан. Он харлыг оглум «кызыл-дүстай» бээрге, бисче безин көрүнмейн барган болгай. Ачан хоокүй-ле ажыгшүжүтге алзыпкан. Багай оглум ал-сагыжымдан ыравас, караамга ол-ла хевээр костүп келир, каш-кап ай дургузунда үттүп чадап каан мен...

Мен ыглапкан мен, а авам иштинде бир-ле чүвени химиревип олур. Ол кежээ авамбиле чугаавыстың соонда кунчуу дээрге даш дег баарлыг, хая дег чүректиг кижи чүве эвеспе деп бодалга келген мен.

Оон бээр ийи чыл эрткенде мен бег-кунчуум дугайын бодаар үжүрга таварышкан мен.

Мээн таныжып алган оглум бистиң өөвүске хүннүң чыгыы келир апарган. Ол келгенде мээн ада-ием-биле чугаалажыр, оларның ат-сыын безин адавас, хүндүлээр. Сен эм он сес харлыг болгай сен. Огленип-баштанырының дугайын бодаар ус келбээн чүве бе» деп, авам бо-ла чугаалаар.

Оон соонда ол бодунун ажыг-човулацын, өөрүшкүманнайын чугаалап эгелээш, сөөлүнде мынча дээр:

— Ох, сен дээрге бистин чаңгыс уруувус-ла болгай сен. Бис ашак-калай кайын үр чурттаар деп бис. Сени-ле өглеп-баштап кагзымза сеткил-сагыжым амыраар боор...

Оон кезек када ыыт чок оргаш:

— Мал эмчизи болукселе, ол хирезинге изерлиг аът безин мунуп билбес — деп, кагды.

Мээн ындыг чажыдымны авам чугазалаптарга, өчеменхыйыртап кагдым.

— Кадыг-чидигни чажымдан-на көрген мен. Амыдырал мени анаа өөредип каан. Мээн ада-ием-дээ чок. Ынчалза-даа акы-дүүмаларым болгап бир чаавам бар — деп, мээн ашаам болур дээн кижи чугаага кириштп.

Ол чугаанын соонда авамның характары артынды-ла улгады хона берди.

— Чүл оглум, олар боттарының төрээн черлеринде чурттап турарлар бе? Моон ырак бе?

— Улуг акым-биле чаавам малчын улус. Өске акыларым аймак төвүнде албан хаап турарлар ийин...

Авам ону үзе кирди:

— Уруувус өөредилгезин доозуп алырга, багай бистер та чүнү канчаар улус бис? Бис бо ашак-биле чаңгыс уруувустү бо чер чурттуг, тарбаган аңнаар оолга бээр бодаан улус бис. Ынчалза-даа бистиң ол күзеливе боттанмас ышкажыл. Сен хову чурттуг, найысылалга институт дооскан-дыр сен. Кордун бе, бистин олгенивис соонда уруувус оске чон ортузунга хилинчектеин, бербезин. Ол дээрге бистин чырык чер кырында тың чаңгыс уруувустур. Бир эвес уруувус толептиг кижилерниң — силерниң акыларынарның хеймер лүмазы апаар чүве болза, оон салым-хүүзү мээнии ышкаш эвес-ле болур дийин — дээш, ачамче корду, оозу бир-ле чүве кылгаш, эскербээн кижи болуп билбээчиңнеп эртпирипти.

Хангай ховуларынга чаңган куштар дистинчипкеш ужуп чаның кээп, куу чер чаа үнген улуштер-биле шуглянып, аалдар чайлагларже көжүп эгелээн бир-ле кайгамчык эки хүнде оом дээвиин чаавазы, а мээн кунчуум болган кижи-биле амыр-менди солужар дээш ашаам-биле кады аътланыпкан бис. Бистиң ол аян-чоруувуска доозуп-доворак, ол-чадыкшы-даа шаптык болбаан, машина тура дүшпейн, бүрүңгүлер каранадып-ла ор. Гобинин кызыгаарынга чоокшулап келгенивисте хүнүң хереллери-биле тыптыырган тейлер чоорту чавызап, черниң оңу оскерлип эгеледи. Оруска ында-хаая тевелер таварышкылаар.

Чүге-ле чүве ийик, чылдагаан чок чалгааразашкынга аллып, аламчче дедир чоруксаам келип чорду. Харагайлар чечектели берген боор, оон хөлегезинге тавзар дыштаның чыгса аар деп бодалга алзып чордум. Хенертен ынаар-да ыракта кызыл доозунга сүрдүрген хөй саның мал-маганның дүрзүлери көстүп келди. Ол кодан-кодан малдар орук дургаар чаптыла берди. Оом аъзы өөрүшкүлүг чугаалай-дыр:

— Ие, кайы хире-дир. Гобиде солуп чүүлдер хөй болдур ийин. Черлик ашнар безин эндерик — дээш, ол оларны салаа базып санап чор. Мен-да ыыт чок ор мен.

...Өске өгүүн эртинин артап киргеш, мени кеним дээр үш танывазым кижилериниң аразынче канчап кирер кижи ийик мен. Авамның чагыын баргаар мен анаа эртен эрте кымны-даа мурнай тура халаап, отту кывыскаш, шайны хайындырар, хөй чүве чугаалавас, кулчалыг эътти хойну чивес, хымысты хойну ишпес ужурлуг мен... Ол бодалдардан бажым дээскинин, бүттарым сиригайны берди.

Ук черниң бойдус-чурумалынга мээн карактарым чаңгыын чор. Баштайгы коргенимден черниң кыры улам өн кирип, үнүштерниң болгап өзүп-сигенинин кайгамчык чыны дүмчүкка дээп келди.

Аалдың баразаны болгаш өзүлгө чорааш мал-магаң көстүп келди. Чолаачы элээн халдып ора, машиназын доктаалыйкаш, чугаалазы:

— Улустуң хеймер кепи кижи ийик-хевин эде-херелер тыртпышып, арныл-бажын каастанып алыр үе келбээн чүве бе мон. Оон та баштактарыңа ол, та шын-на сеткилин чугаалаалы ол, ужуру билдинмедим. Машина кырындан ашаам-биле дүже халлаап, ап тораан чүү-хевөүсту ацмелей бердивис. Чолаачының машиназының хөлегезинде каттырып каап чыдыр он.

Мурнувуска көстүп турган аалче хап кирип келдивис. Баглап каан болдаган баглаажын долгандыр эдип маннаан тур. Өгнүң халлгазы ажык, чанданыңдан ыш коозулбеди. Өгде улус дыңнаавын дээнинг, чолаачы машиназының сигналын эдиспишаам, оолуп өгнүң ханазынга дээрти аарак түргузуштү. Ол хиреде-ле өгден кым-да үнмеди.

Хүн даглар артынче чаптыы бергенде, чоогувуста тейни ак-чайт хой шыва алы берди. Гобижилер мал-маганың мунгаш кажаалларга түгпес болганындан оларның хойларыы ак хар дег аккыр болгулаар улус деп шагда-ла дыңнаан-кижи мен.

Чаптыаган хойнуң соонда хөлүвүл бичии уруг чедип алган хөрээжен кижи кылаштап чор. Мен, дораан-ца өгже халып киргеш, суугуга шайны чыдыы тип кагдым.

Хой, өшкүнүң ыыт-шыпмазыны чоокшулап келген, незинбиле уруу аразында чугаалашкан чорлар:

— Бисте аалчылар чедип келген-дир. Об, экизин аа. Мындаа чуруктa чараш үгбам келген-дир аа.

— Ол болбайн канчаар. Ачан чогу-ла хомудавчыгдыр. Тевелерин тыппайн чоруруу ол боор. Хүгларым аян өгде пат-ла ордар боор...

Ол чугааны дыңнаап мен оожургап, өгден үне халаап, ол хөрээжен кижиниң чүктетпкизин дүжүреринге дүзалаар бодадым, ынчалза-даа озалдаан болдум. Ол тонуп каптанмышаан, хүлүмзүргей карактары-биле менээ үткүптүр кылаштап ор. ол аллы келек кала каапкан аванны сагындырар болду.

...Мээн кунчуум болган чаавам аванның кунчуунан кайгуг сыр өске кижи бол- Шагы шаа-биле турар эвес, ам үе өскерилген болгай.

КУСКУ СТАРТТАР

Эртиен дыштанылга хүшеринде Кызылда Совет Тываның 5 чыл ою аттыг стадионунга Абакан биле Кызыл хоорайларның чиик атлетика командаларының үжуражымпкыны болган. Маргылдаага ийи хоорайның 50 аажыг шыырак спортсменнери киришкеннер.

Байырлыг парад аяқдыыпкыпының соонда, стадионнуң янзы-бүрү секторларынга чидиг демисел эгелээн. Баштайгы стартка чадаг чарыштың 100 метринге херээженнерден Л. Кузякова (Абакан) 13,1 секундада маңнаап, бирги черни алган. Ол-ла дистанцияга ор улустан бирги, ийиги черни Кызылдың төлөөлери Ф. Казачков, В. Шутов төлээнер.

Ядро октаарынга херээженнерден Э. Тарасова (Абакан) ону 8 метр 97 см ыраадыр октаап бирги черни, ийиги черни Э. Крицына (Кызыл) 8 метр 71 см октаап алган. Спорттуң ол хевириинге ор улустан Красноярск крайның чемпиону В. Пономаренко 14 метр 57 см октаап типлекти болган. Ийиги, үшкү черлерни кызылчылар А. Михайлов, А. Горшков алганнар.

Херээженнериниң 400 метрге чарыжынга бирги, ийиги, үшкү черлерни Абаканның төлөөлери О. Желтовская, О. Коваленко, Л. Трухина олар эки түнелди көргүскеннер. Ор улустан ол-ла дистанцияга база абаканчылар алган.

Черниң үзүнүң халыырынга херээженнерден 7 кижи киришкен. Бирги, ийиги черлерни абаканчылар О. Коваленко, О. Желтовская алган, үшкү черде А. Анисимова (Кызыл).

Эркектерниң 3000 метрге чарыжынга 8 кижи киришкеп. Старттан үгле-ле чарыпка Абаканның төлөөзи Б. Николаев мурнап келген. Оок шагы— 8 минута 59 секунда болган. Ийиги, үшкү черлерни кызылчылар В. Ковалев, И. Санников эзлээнер.

Диска октаарынга чүгле ор улус киришкеп. Мацаа спорт мастери В. Пономаренко 45 метр 10 см октаап бирги черни, ийиги черни А. Гущин, (Кызыл), үшкүзүн И. Плотников (Абакан) алган.

800 метриң узун чарыжынга ор улустан бирги черни Абаканның төлөөзи Е. Яиковский эзлээн. Херээженнерден Н. Трухина мурнап келген.

1500 метриң узун чарыжынга абаканчылар база типлекчилер болуп үнгеп. Бирги черни алган Б. Николаевтиң шагы 4 минута 08 секунда болган.

Маргылдааның түнелиинде чиик атлетиканың база бир көрүштүг хевири 100 метрге дөрт кижи киржикчилиг эстафетазы болган. Чидиг демиселдиң түнелиинде херээженнерден Абаканның командазы 54,0 секундада келгеп, типлекти болган. Кызылчыларның үезе 55 секунда болган. Ор улустуң эстафетазынга кызылчылар 48 секундада маңнаапп, мурнаанар. Абаканчыларның шагы 47 секунда болган.

Ийи хүнүң ачыр-дачыр демиселиниң түнелиинде Абаканның командазы Маргылдааның бүгү-ле хевирлериниң 120 баллды ап, шилчиир күбөкту болгаш ымыселдя алганнар. Ыр дугаар черни алган спортсменнер Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиинин чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң хүндүлел бижиктери-биле наградталганнар.

В. ОЙДУП.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Ай хуусаалыг курс

Республиканың башкылар биле бедидер институдунда ортумак школаларның өөредилге эргелекчилериниң ай хуусаалыг семинары эгелээн. Ында янзы-бүрү районнардан келген 40 ажыг кижи өөренип турар.

Баштайгы хүннерде курстуң дыннакчыларынга «Делегей байдалы», «Өөреникчилерге коммунистиг үзел-бодалды кижизидери», «Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды удуртуру болгаш контрольдаары» дээн ышкаш лекцияларны номчаан.

Өөредилге эргелекчилери Кызыл болгаш Туран школаларының ажылы-биле танышжар, кичээлдерге техниктиг херекселдерни ажыглаарының практиктиг ажылдарын кылыр.

О. МОНГУШ.

ЫРЛА-ЛА, ШҮЛҮКЧҮ

КИНО

Октябрь айда республиканың экраннарынга үнүп эгелээр киноларның бирээзин «Ырла-ла, шүлүкчү» деп адаар. Ону «Мосфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүргеп. Ында орус кодээнин кайгамчыктыг ыраажызы — Сергей Есенининиң чогаадыкчы ажылының дугайында чугаалап турар.

«Бистиң фильмивистиң кол маадыры — шүлүкчү С. Есенининиң дугайында хөй киноларны тырттырып болур. Бо кинога бистер шүлүкчүнүң допчу намдарының талазынче ханылавайн, а оон ангыаңгы шүлүктериниң, шүлүглелдериниң бижиттингенивиге автор киржип турар кылдыр көргүскен үлүс бис. Үүге дээрге, оон дыка хөй шүлүктериниң автор киржилгелиг, бодувуң өөредээзинден чугаалап турар болгай. Шүлүкчү мен. Оон-биле солуп-даа мен» деп Владимир Маяковскийниң сөстерин ук фильмниң кол ооза, дүлгүүдү кылдыр алган бис» — деп, фильмниң турускан режиссёру, операторуу Сергей Урусевский чугаалап турар.

Дыдыраш баштыг бичии оол чечектер-биле холуй үнген терең сигеп аразында маңнап олурар. Ол үеде сураглыг шүлүкчүйүн, төрээн чери, чаш чораанының дугайында кайгамчыктыг шүлүктер аянныг, хөөг кылдыр уламжы бээр. Оон ангыда орус черниң кодээ амыдыралын көргүскен оюн-тоглаалар, ынакшылдың көргүзүглери киноның баштайгы кезээнде кайы хөй. Бо бүгүнү база-ла Есенининиң лириктиг одуругларының үдеп турары маталыг.

С. Есенин бодунуң допчу намдарын бижип тура, «...намдарымның оон артканы шүлүктеримде кирип турар» деп бижээн болгай. Шынаалла оон дыка хөй чогаалдарында автор боду киржип турар. Бо кинода шүлүкчүнүң Анна Снегина деп шүлүглели дыка эки көргүстүнген. Ол чогаалдың бижиттингени ийи кижилерниң чугаазындан тургустунганы кинода кандыг-даа сценарий чокка ол-ла хевээр кирип турар. Анна Снегинаның ролюн артист Наталья Белохвостикова ойнап турар.

«Ырла-ла, шүлүкчү» деп ураң-чечен фильмден С. Есенининиң Америкага, Персиягa чоруп турган бижээн болгаш Октябрь революциязынга турасказаткан чогаалдарынга үндезилей кылган кадрлар дыка көрүштүг.

Ук фильмде Сергей Есенининиң ролюн артист Сергей Никопенко ойнап турар. Ол артистя «Журналист», «Кызыл Шөл», Элдептиг кижилер деп кинолардан эки билир силер. Ол С. Есенининиң бо фильмде ёзулуг сагыш-сеткилинде бодал долган, угаавгыр шүлүкчү кылдыр көргүзүп шыдаан. Есенининиң чаш чылдарын Ф. Захарян ойнап турар. Шүлүкчүнүң авазын Наталья Ужвий база-ла чедиишкиниг ойнап турарын демдеглээр херек.

Шүлүкчү С. Есенининиң дугайында бо чаа кинону көргеш, кижиниң сеткил-сагыжы чайгаар-ла кодурлуп, чечен сөстүп эгээртинмес күжүнге опейледи бээр. Ынчангаш ук фильмни көруп, шүлүкчүнүң амыдыралы-биле таныжарын кижи бүрүзүнге сүмелээр-дир мен.

С. ВЛАД-ООЛ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 9-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.30—Школачыларга. «Олар ам чеди дугаарда». 18.50—Телемедээлер. 19.50 — «Четтинмес полиэстар». Телефильм. 19.30—«Кадыкшыл». Дамчыдылга. 19.55—«Уаун назы назылаксаар силер бе?» Документалдыг фильм. 20.05—Телемедээлер. 20.15—«Даш чонукчулары». Телефильм. 20.30—«Саян кырында кежик». Дамчыдылга. 21.10—Чарлаалдар, реклама. 21.15—23.05—«Кубань казактары». Музыкалыг кинокомедия.

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Машиналар чарыжы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ялалаашкын» 15.00, 20.30, «Сыныш билбес соруктуглар» (2 сериязы катай) 17.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыныды 9.20, «Аът мунган бажы чом кижи» 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

КИНО

ЧАРЛАЛ

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезин 1973—74 өөредилге чылынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Үш чыл хуусаалыг салбырның ийи дугаар курузунга киргеш, МАЛЯР, СТОЛЯР, ХАРЫЛЗААЧЫ ЭКСКАВАТОРЩИК тускай мергежилди чедип ап болур. Бо салбырга 9 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

10 класс дооскан оолдар, кыстарны МАЛЯРНЫҢ, СТАНОКЧУ-ЧАЗАНЫКЧЫНЫҢ болгаш ЭЛЕКТРОГАЗОСВАРЩИКТИҢ тускай мергежилиглиге өөредирә-биле бир чыл хуусаалыг салбырга хүлээп алыр.

Тускай мергежилди чедип алыксаар аныяк оолдар, кыстар бо адресче келир: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, 1 дугаар бажың. Телефон № 21—09.

ДИРЕКЦИЯ.

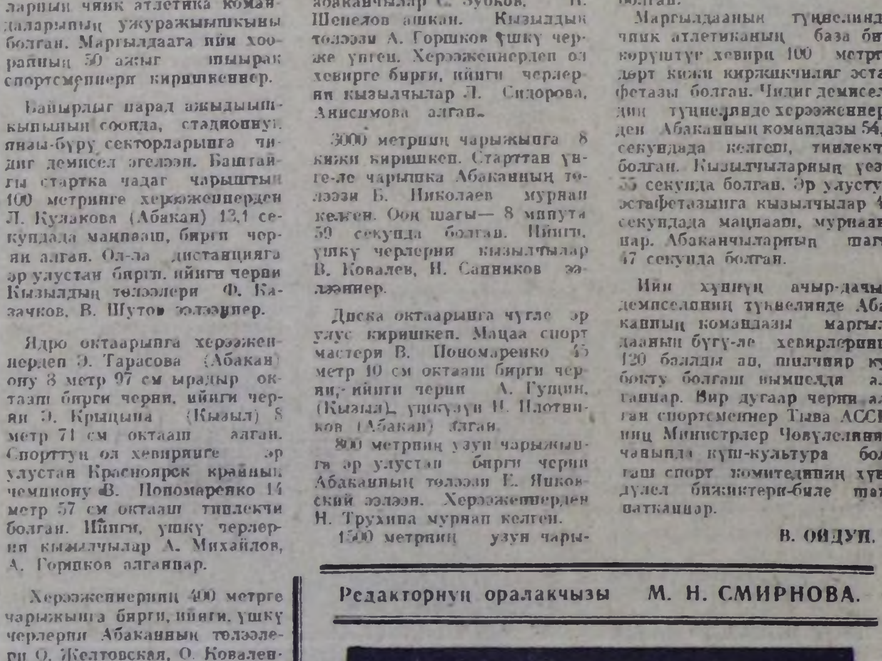

С ФЕОКТИСТОВТУҢ «БҮРЕН-ХЕМДЕ КУС» деп фотоэтюду.

Келир чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазының түлүк чоруп турар амгы үезинде Чадаана хоорайның чурттакчылары почтачызы В. И. Сафрыгинаның четтикпейн маңнап турарлар. Ол үүле почта чедирилгези-биле кызыгаарлаттынмайн солуннар, журналдар чагыткан чонуң чагыгларын хүлээп ап, парлалга чагыдылгазының кампаниязынга идепкейлиг кирижип турар.

Валентина Ивановнаның ажылга кызымаккайының ачызында оок хамаарышкан кудумчуларның чурттакчылары чагыдылгаларын болгаш чагаа, бижинин чогуур үезинде ап келгеннер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эрес, кежээ почтачы Валентина Ивановна Сафрыгинаның фото-чуруу районнуң хүндүлел самбыразында мурнакчылар аразында киргеп.

Хамаарышкан ажылынга шалыпчы Валентина Сафрыгинага үүле районнуң харылзаа салбырының коллективи эвес, а харын Чадаана хоорайның чурттакчылары чортаарланыр.

ЧУРУКТА: Почтачы В. И. Сафрыгина.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фо тозу.

„ШЫН" СОЛУННУ

Чалыңдар, номчуңар

1974 чылдың чагыдылгазы

чоруп тур

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

чылда — 6 рубль,

чартык чылда — 3 рубль

үш айда — 1 рубль 50 көп.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ: «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, албан организация, бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда хөй-ниити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кээрә ажылдагы кылдызының 21-47, үлетшүр кылдызының 22-64, чаңгыс кылдызының 11-27, информация база совет туругуг кылдызының 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректордарның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2311.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01455

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (9309) | Среда, 1973 чыл, октябрь 10 | 1925 чылда үнделгедиттингер | Өртээ 2 көп.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ТЕМП ООЖУМ БОЛУП АРТЫШААН

Октябрь 7-де медээ өзугаар алырга, республикада 196365 гектар тараа культураларын ажаап алган болуп турар. Ол планның 85 хуузу болган. Оон ыдан 82384 гектар күскү чер аңдартынган, 44715 тонна үрезин урдунган. Гектар бүрүзүнден 8,9 центнер дүжүт алдынып турар.

Дүжүт ажаалдазы. Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары дүжүт ажаалдазын бүрүн дооскан. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары тараа бастырылгазын октябрь 10-да доозар. Таңды районнуң ажыл-ишчилери тараа ажаалдазын доозар чоокшулай берген. Ында бастыраа чогуур 73 муң гектар черниң 63786 гектарын бастырган. Үк районда бир хүндө 2 муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап ап турар. Оон алгаш коорге тараа бастырылгазы аңаа октябрь 11-12-дө доосту бөрүп болур.

Ажаалдының байдалы Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда ам-даа багай. Ол районнарда 20 муң гектар тараа ажаап алдынмаан. Чылдагаан чаңгыс: комбайннарның үрелир чоруу хөй, күш-ажылды багай организастаап. Партия райкомнарының болгаш райүүскомнарның удуртукулары черчердө совхозтар директорларындан, колхозтар даргаларындан негездени кошкак чорудуп турар.

Күскү чер аңдарылгазы. Октябрьның баштайгы неделязында республикада 11 муң гектар күскү чер аңдартынган. Ол дээрге тракторлары чаңгыс эдлеге ажылап турган бежин аңдарын болурундан барык йик катап эвээш болуп турар. Планга удур бир дүн-хүндө немелде 1,5 хуу болган. Бир эвес ыдыг куду темп-биле ажылдаар болзу-вусса, күскү чер аңдарылгазын ноябрь 1-ге чедир үргүлүлээр дээш ол-дур.

Күскү чер аңдарылгазы Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда ам-даа багай. Ол районнарда 20 муң гектар тараа ажаап алдынмаан. Чылдагаан чаңгыс: комбайннарның үрелир чоруу хөй, күш-ажылды багай организастаап. Партия райкомнарының болгаш райүүскомнарның удуртукулары черчердө совхозтар директорларындан, колхозтар даргаларындан негездени кошкак чорудуп турар.

Үрезин. Тараа культураларының 44715 тонна үрезинник ниитинден 15867 тоннаның байдалын октябрь 1-де хынаан. Оон 4300 тонна үрезин кондициялыг болган, оон ниитинде 780 тонна үрезин 1-ги болгаш 2-ги класстыг, чажар шынарлыг. 11540 тонна үрезин бокту болуп, чогуур кондициязынга чедир арыглаттынмаан, 680 тонназы үнүүчелиниң, 790 тонназы шыгының талазы-биле куду шынарлыг боол илерээн. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары чогуур кондициязынга чедир арыглаттынган үрезинни ам-даа долузу-биле уруп албаан. Таңды, Каа-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 1-ги, 2-ги класстыг үрезиннерин колдай уруп алган. Ылаңгыя Каа-Хем районда үрезин белеткеп жат.

«Бай-Тал», «Доң-Терезин», «Торгалыг», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг, «Ак-Туруг», «Шамбалыг», «Совет Тыва», «Бүрен» совхозтар ботарының үрезиннериниң хынаалдазын чорударын созалдып турар.

Шиитпирлиг удурланган

ВЦСПС Чоокку Чөөн чүкте болуушкунга холбаштыр медеглел кылган. Бүгү делегей Израильдиң чагырыкчы болүктериниң чаа кем-буруулуг үүлгединишкинин дугайын киленээшкин-биле дыцпаан болган Чоокку Чөөн чүкте израиль шеригленің шаап хаяаашкыннарынга Египеттиң болгаш Сириянның чепсектиг күштериниң ойтур шавышкынын соксаал чок кичөөнгей-биле хайгаарап турар. Дашпыкының империалистиг күштеринге болгаш делегейниң сионисчи болүктеринге деткиткен Израильдиң чаза делегейниң калбак хөй-ниитизинин үнүн тоон көрбейн, делегейниң ол районунга Израильдин бодунга таарышкан корум-чурумну күш-биле албадап тургузар дээш шериг күжүн база катап ажыглаарыпче чүткүп турар.

Израильдин ажелекчи болүктери Чоокку Чөөн чүкте араб күрүнелерге удур агрессияны алды чыл ажыг уе иштинде өөскүдүп, ол районга дүшкүүрлүг чоруктуп доктаамал одазы кыпсып келген. Тель-Авивтин чагырыкчы болүктери делегейниң хөй-ниитизинин шынныг чорукче кыйгырыышкыл үнүн тоон көрбээнин уе көргүзүп турар. Амгы үеним дайын чорудулгазы — оон бүрүзүү-биле үзамдыкка месилдежиишкинни политика талазы-биле шиитпирлээриниден Израильдин ойталаанының дөрт түнелди болбушаан, 1967 чылдың агрессиязының түнелинде ажелеп алганы араб девискэрлерни күш-биле тударынче чүткүл боол турар.

Совет чазактың медеглелин бүрүнү-биле чүүдүгүзүнүп, деткивишаан, ВЦСПС Совет Эвилелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының, араб ажылчы чоннарның шынчы өөнүктери — бистиң чүрттүн профэвилелдериниң бүгү кежигүннериниң өөнүзээзинден Израильдиң чаа агрессиязынга удур, аннексияның болгаш расизмниң политиказынга удур бодунун үнүн база катап көдүрүп тур. Хосталга, хамаарышпас чорук, күрүне болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чорук дээш, быжыг тайбың, ол районнуң бүгү чүрттарының болгаш улустарының, Палестинаның араб улустарының-даа дүрүм үзугаар аргелерин болгаш эрге-ажыктарын хандырары дээш араб улустарның ыдыктыг болгаш шынныг демиселин бүрүнү-биле деткип турарывыстың дугайын бистер база катап медеглеп тур бис. Израиль агрессияны доп-дораан соксадырын, КПО-нун үндүрген шиитпиринге үнүзилээш, Чоокку Чөөн чүктүн айтырыын шалыпкыны-биле шиитпирлээрин, израиль шеригленің оларның ажеден алганы бүгү араб черлерден бүрүнү-биле үндүрерин негеп тур бис деп. ВЦСПС-тиң медеглелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1973 чылдың II кварталында чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының болгаш санитарлыг байдалды эжиждер ажылды эки чорудар талазы-биле Тыва АССР-ниң районнарының социалистиг чарыжының түнелдерин чугаалажып көрген болгаш тускай доктаалды хүлээп алган.

Ол чарышка оон негелдерин чедиишкинниг күүсетиен Барыын-Хемчик районну тиилекчи кылдыр санаан. Ынчангаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1500 рубльдиң акша шаңналын Барыын-Хемчик районга тыпсырын шиитпирлээн.

Чаагайжыдылганың болгаш санитарлыг байдалдың талазы-биле ажылды эки чорудары дээш социалистиг чарыштың түнелдерин чугаалажып көрүн болгаш ол ажылды куштелдирер дээш хемчеглерни ап чорударын республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел райкүүсконнарга база адырлар аайы-биле профэвилея обкомнарынга хүлээндирген.

Украинаның Компартиязының Төп Комитединге Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Улуг күш-ажылчы тиилелге-биле, миллиард пуд тарааны күрүнеге садар социалистиг хүлээлгелерин күүсетикени-биле Украинаның колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйның специалистеринге болгаш эртемденнеринге, көдээ ажыл-агый органнарының, белеткел болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларынга, хөөрайларының болгаш ажылчын суурларның ажылчы чоннарынга, тараа дээш демиселге киришкен бүгү кижилерге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң хамыжындан байыр чедирип тур.

Тараа будурерин өстүргени болгаш ыыңча хөй тараамы күрүнеге бир-ле дугаарыңда сатианы чурттуң экономиказын хөгжүдер болгаш совет кижилерниң чаагай байдалын көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын чедиишкинниг күүседириниң херээнге улуг салыышкын болур.

Чөдип алдынган чедиишкиннер дээрге Украинаның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының болгаш бүгү ажылчы чонна-рының эрес-шудургу ажыл-ижиниң түнелди, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының көдээ ажыл-агый будурүлгезин бүгү хемчег-биле күштелдиреринче болгаш оон ажыктыын бедиреринче партияның угланылышының боттандырар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының түнели-дир.

Украинаның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чедип алган чедиишкиннерине ооврургавас болгаш чер база мал ажылын хөтмүдерине боттарының шудургу ижи-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр, бүгү көдээ ажыл-агый продуктуларын будурер болгаш күрүнеге садар талазы-биле беш чылдың онаалдаларын алдарыңы-биле күүседир дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелдиг.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

УКРАИНАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КОЛХОЗТАРЫ БОЛГАШ СОВХОЗТАРЫ КҮРҮНЕГЕ МИЛЛИАРД ПУД ТАРАА САДАР СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТКЕН

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, социалистиг бедик хүлээлгелерин күүседир дээш демисешпишаан, Украинаның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тараа будурерин көвүдедиринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Кукурузаны санаваска, 14 миллион гектар чыгам тараа шөлүүнүң гектар бүрүзүнден-не 28,2 центнер тарааны, оон иштинден күзүн чашкан кызыл-тасты гектардан-на 31,9 центнерни ажаап алган. Тос область, 207 район, 3600 колхозтар болгаш совхозтар ортумаа-биле гектардан-на 30 центнер тарааны алган. Республиканың миллион-миллион механизаторларының, бүгү тараажыларының эки организастыг, деминг ажыл-ижи өстүрүп алган дүжүттү кыска хуусаада ажаап алыр арганы берген.

Ажылынга СЭКП ТӨ-нын Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев киришкен республиканың партия, ажыл-агый активиниң хуралы республиканың тараажыларының патриотчу чүткүлдерин илеретпишаан, күрүнеге бир миллиард пудтан эвээш эвес тарааны салырын шиитпирлээн. Октябрь 5-ке чедир Төрээн чурттуң шыгжамырынга 16756 муң тонна тарааны, азы бир миллиард чээрби үш миллион пуд тарааны ургап, ол дээрге улус ажыл-агый планында көрдүгенниден 108 миллион пуд хөй-дүр. Республикага ыыңча хөй тарааны бир-ле дугаарында белеткээни бо. Аъш-чемниң бол культуразы — кызыл-тасты 13,1 миллион тоннаны киирген. Кок-тараа, чиңге-тараа, арбай белеткелдериниң планнары база ажыр күүсеттингеп. Республиканың колхозтары, совхозтары кукуруза тараазын болгаш ристи ажаап ап, күрүнеге садып турар.

Украин миллиардка ээн улуг салыышкынны дараазындагы областарның ажыл-агыйлары киирген: Запорож область — 1527 муң тонна, Херсон — 1482 муң тонна, Днепропетровск — 1385 муң тонна, Одесса — 1315 муң тонна, Кировоград — 1192 муң тонна, Николаев — 1057 муң тонна, Полтава — 1009 муң тонна, Харьков — 1005 муң тонна тарааны күрүнеге саткан. Крым, Донецк, Ворошиловград, Киев, Сумы, Черниигов, Житомир, Ровно, Волынь, Львов, Ивано-Франко, Закарпат областарның колхозтары болгаш совхозтары улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсетсен.

Чедип алдынган чедиишкиннер — колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, көдээ ажыл-агый специалистеринин, бүгү ажыл-ишчилериниң эки организастыг, эрес-шудургу ажыл-ижиниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының политиктиг болгаш организакчы улуг ажылының түнели-дир.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының эдбек тараазы дээш демиселге көдээнин ажыл-ишчилериниг дыка улуг дузаны үлетпүр будурүлгелериниң, тудугларның, тараа хүлээп алыр черлериниң, автотранспорт ажыл-агыйларының коллективтери, Совет Армияның автомобиль безектери көргүскен.

Бо күш-ажылчы тиилелге көдээ ажыл-агый будурүлгезин механизастаар болгаш химижидер, черни мелиорастаар, көдээ ажыл-агый ажылакчыларының материалдыг сонуургалын бедидер болгаш оларны мораль талазы-биле маңтап деткиир дугайында партияның ажылдап кылган үр үениг программазын чайгылыш чок боттандырып турарының ачызында болдунар аргалыг болган.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында ажыл хайнышкынныг. Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары кукуруза тараазын, ристи, тарымал тооруктуг, чигир свёклазын, картофелын, ногаларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-дээ продуктуларын ажаап алырын болгаш ол бүгүнү күрүнеге садарын дүрген-не доозар дээш күжениишкиннерин салып турар. Тараның болгаш өске-дээ культураларның бедик дүжүттерин 1974 чылда алыр дээш демисел колхозтарда болгаш совхозтарда калбарган.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организацияларының көдээнин ажыл-ишчилериниң күжениишкиннерин, колхозтарның болгаш совхозтарның улам өзүп орар аргаларын тоску беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырарынче угландырып, миллиард пуд тараа Украинаның тараажыларынга моон соңгаар чыл бүрү күрүнеге садар тараазының эвээш дээш-не норма-чижээ болган турзун дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылырлар.

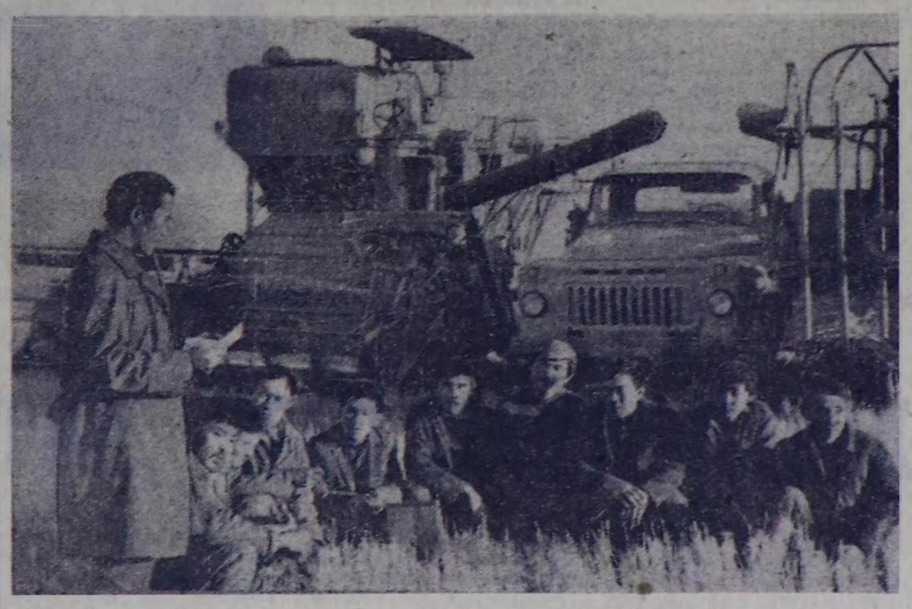

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң тараажылары дүжүт ажаалдазының доозарының кырында келген. Олар Хову ажылдарын чедиишкинниг чорутпушаан, ажааттынган тараапы арыглап, үрезинни четчир-биле уруп алырынче салып, сыпта арткан тараапы кыска хуусаада кезип доозар дээш соруг киришкинниг ажылдан турар.

Тараажылар ортузунга лекция номчулгазы, беседа, ыыткыр номчулгалар үргүлүг болуп турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң партком секретары Ч. Ондар № 1 хову-трактор бригадазының комбайнерлеринге аалчеглиг беседаны эрттирип турарды.

М. ХЕМЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

ЧӨН КИЛЕҢНЕП ТУР

Совет кижилер бо хүннерде бүгү чуртта боол турар митингилерге чили реаксылыг идегеттерниң контрреволюстуг үүлгедиишкиннеринге шиитпиргиг удурланыышкынын илередип турар. Бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң, бүгү совет улус-биле бир демей чили улустуң араатанныг дайзыннарынга ханызы-биле киленээн митингилерни чер-черде болуп эртип турар.

ТАҢДЫ. Таңдының дүржүлге станциязынга хөй кижи киржикчилиг митинг болуп эрткен. Бистиң коллектививис Чилиде шериг эргилдезиинге болгаш Лупс Корваланны тудуп хоругдаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның база Совет чазактың медеглелдерин изин-биле чүүлдүгүнгенивис. Оон соонда митингиниң киржикчилери резолюцияны хүлээп ап, оны бадылаан.

ТАА-ХЕМ. Сарыг-Септиң № 1104 орук тудуг участогунга Чилиниң патриоттарынга чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болуп эрткен. Ол коллективтиң ажыл-ишчилери Чилиде шериг эргилдезиинге болгаш Лупс Корваланны тудуп хоругдаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның база Совет чазактың медеглелдерин изин-биле чүүлдүгүнгенивис. Оон соонда митингиниң киржикчилери резолюцияны хүлээп ап, оны бадылаан.

УЛУГ-ХЕМ. Чилиниң чонну-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга тураскаатка хөй кижи киржикчилиг митинг Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга болуп эрткен. Митингини Шагаан-Арыг хоорхүүскомунуң даргазы В. Кузнецов ажыткан, чили улустуң патриоттарын хостап үндүрерин негээн совет чонунуң үнүнге сагыш-сеткилиивистиң хамыжындан киленгиг үнүвүстү шагаан-арыгжылар база кадып тур бис деп, ол чугаалаан. Оон соонда № 586 ыяжуп чоруур механизастаан колоннаның тудугжуузу Д. Кызыл-оол болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалаан, хостага, аас-кежик дээш демиселеде патриоттарны истеп-сүрүп, шаажылаар үүлгедиглерни соксадырын негээннер.

С. БАЯН.

СОВЕТ-ЯПОН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

Кремльдин Улуг ордузунуң Екатерина залынга октябрь 8-те совет-япон чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарны совет талаадан чорудуп турарлар: СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко;

япон талаадан: Япониянның Премьер-министри К. Танака, Япониянын даштыкы хереглер министри М. Охира.

Ажыл-ишчи, чаагай сагыш-сеткилдиг эрткен чугаалажыышкынларга совет-япон харылзааларны улам калбартырының айтырыгларын чугаалашкан, делегейнин чогуур ойуу келген чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналды солушкан.

Чугаалажыышкыннарга совет талаадан киришкеннер: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң министрлери Н. С. Патоличев, А. А. Ишков, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының дузалакчызы Б. Т. Бацанов, ССРЭ-ниң Японияда элчини О. А. Трояновский, ССРЭ-ниң ДХМ кылдыс эргелекчизи Н. Ф. Шпедько.

Япон талаадан: Япониянын ССРЭ-де элчини К. Ниидзеки, Япониянын даштыкы хереглер министриниң оралакчызының оралакчызы К. Цуруми, ДХМ кылдызының директору В. Овада, Премьер-Министриниң секретары А. Киучи, ДХМ-ниң секция эргелекчилери Т. Курияма, Х. Араи, даштыкы хереглер министриниң секретары Х. Фудзия.

Чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр.

(СЭТА).

ЯПОНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Кремльдиң Улуг ордузунга октябрь 8-те ССРЭ чазааның өөнүзээзинден Япониянын Премьер-министри Какуэй Танакаңың алдары дээш эртеми шайлалга болган.

Япониянын Премьер-министри-биле кады шайлалгага оңу Совет Эвилелиниге аян-чорукка үдеп келген кижилер, а ол ышкаш Япониянын ССРЭ-де элчини Кинья Ниидзеки олар база келгеннер.

Совет талаадан эртеми шайлалгага барганнар СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, В. Н. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери, күрүзе комитеттериниң даргалары, албанның өске-даа кижилери.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев эртеми шайлалгага чүве чугаалаан:

Хүндүлүг дээрги Премьер-министр!

Хүндүлүг ажыл-агыйлар болгаш дээргилер!

Эштер!

Дээрги Премьер-министр, Силерге, даштыкы хереглер министри дээрги Охирага, Силерниң Совет Эвилелиниге аян-чоруунарга силерни үдеп чоруур бүгү кижилерге чүректиң хамыжындан байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңнер.

Бистер Силерниң Совет Эвилелиниге аян-чоруунарны улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис. Бо болза сөөлгү он чыл иштинде япон чазактың баштыңының Москвага бирги аян-чоруу боол турар. Оон ужурундан Совет Эвилелиниң хей-ниитизи болгаш Япониянын-даа хөй-ниитизи бистиң чугаалажыышкыннарывыстың чайгаар-ла билдингир. Бистиң ийи чурттун араазында харылзааларны улам экижидеп-биле болгаш тайбың кожа-хелбээ кады ажылдажылганы хөгжүдерибиле ол чугаалажыышкыннарны холбаштыр көрүп турар болбайн аан.

Бир эвес херек чогуп-на шак ындыг болур болза, ол чугаалажыышкыннар бистиң удустарның амыдыралчы чутула эрге-ажыктарынга харыы боол, делегей байдалын экижидеринің ниити чорудулгазынга бистиң эки салыышкынывыс болур.

Амгы үеде ол байдалды ниитизи-биле таарымчалыг деп санап болур. Делегейниң чөвүлдээлерин болгаш маргылдааларын шериг күжү-биле шиитпирлээриниң таарымча чогун, харын-даа ону ынчаар кылып болбазын медереп билир чорук, «соок дайынның» болгаш чепсегленишкинин соксаал чокка эңдере будурериниң хоралын медереп билир чорук дыка хөй чурттарның политиктиг болүктерине болгаш калбак улус массаларынче улаң хамылап турар апарган. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны улам калбарып турар. Ынчалза-даа делегейниң чамдык черлеринде месилдежиишкиниерниң болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чаа-чаа кыптыгышкыннарын ол ажып эртип турар.

Оон херечилериниң бирээзи — Чоокку Чөөн чүкте бо хүнпердо база катап кыптыгып үнген дайын болур. Ында агрессияга таварышкан, боттарының черлерин хостаарын оралдажып турар Египеттиң болгаш Сириянның агрессор Израиль-биле с е г и р ж ш алышкынны боол турар. Бистиң бүгү-ле сагыш-сеткилиивис агрессияга таварышканнарның талазында дээрэн билдингир. Совет Эвилелиң кандыгыл дээрге, ол Чоокку Чөөн чүкке шыпныг быжыг тайбыңның болгаш бистиң кызыгаарларывыска дыка чоок ол районнуң бүгү чурттарынга болгаш улустарынга магадылалдыг ачыл чок чорукту тургузарының бүзүрелдиг талалакчызы боол келген-болгаш боол-даа турар. Бистер ындыг тайбыңны тургузарынга бодувустуң салыышкынывысты кылырынга мурнукузу хевээр белеп бис.

(Уланчызы 3-кү арында).

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БОЛГАШ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

(СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленуму)

Хой ажылын улам ынай хөгжүдеривиң талазы-биле айтырыгвы чугаалашкан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң түнвелдерин болгаш анаа холбаштыр чер-черде партия организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалажып турар партия райкомнарының пленумнары бо хүнверде болуп эртип турар. СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң чоокта эрткен пленумунга бо дугайында шыңгыы партийжи чугаалар болган.

Пленумга бо айтырыг талазы-биле илеткел кылган райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң начальныгы З. Е. Шын болгаш савал берген эштер районда хой ажылының кодээ ажыл-агый будуруглезинге чугула черни эдеп турарын демдеглеп, ында байдалды хандыр апаличтеп корген. Ажыл-агыйларда хой, ошкүүнүң баш саны чыл келген түдүм озуп, колхозтар болгаш совхозтар оон чогуур оруглагы ап турар. Чүгле эрткен чылын хойдан 300 муң ажыг рубль арыг оруглагы алган, бир центнер хой эдлиниң бот-үнеан планда көрдүнгенинден элээн чыгээн. «Октябрь 30 чылы», мурнудагы «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтар бир центнер хой эдливден барык-ла 50—60 рубль арыг оруглагы алган.

Каа-Хемниң ажыл-агыйларында сөөлгү чылдарда дүктүң шынары экижип турар. Чижээ, 1970 чылда ниити дүктүң 21 хуузу чиге-парын боон турган болза, 1973 чылда ол сан 33,7 хуу апарган. Сөөлгү дөрт чылдарда «Октябрь 30 чылы» колхоз, «Кызыл туң» совхоз төрүүр хойнуң баш саны өзерден кызырлып турар, а «Октябрь 30 чылы» колхозка халын-даа 600 башка эвээжээн.

Хойнуң баш санының шоолуг оспейн, эвээш дүк ап турарындан ону бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының айтырыы бергедеп турар. «Бурунгаар» совхоз «Октябрь 30 чылы» колхоз күрүнеге дүк садар планын күүсетпээн. Хойнуң ортумак денгээн базе куду болуп артышпаан. 1967 чылда районуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга бир хой 42 кг, а эрткен чылын 41 кг болган.

Районга хой ажылын хөгжүдеринде четпестер хамыктың мурнунда ол ажылга мурнакчы арга-методту четпес ажыглап, уксаажыдылганы боттуг тодаргай чорутпайн турары-биле, малчын кадрларбиле ажылды кошкак тургусканы-биле тайылбырлаттынар.

Хой, ошкүүнүң укседажыдылгазының үүт, отчёду сапдартай, ажыл-агыйларда бедик продуктулуг 1, II класстың кошкарлары 50 хуу хире. Районнуң ажыл-агыйларында төрүүр хойларны ангылаары, оларның шынарын барымдаалап ылгаары, коданнарны четчелээри, хойларның адержилгезин болгаш тарын бооздадылгазын чогуур өйүнде чорудары ышкаш хемчеглерни дыка четпес боттандырып турар. Ажыл-агыйларда хой, ошкүүнүң хорамчазы хөй.

— Ажыл-агыйның ниитики хереглелинге ажыглаарывыс ол дээш. төрүүр хойларны олүрүп чиг, төтчегдээр чорук мурнундагы «Ленинчи орук» колхозка болгаш оскедаа чергерге турган — деп, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Л. Одонов шүүмүүлээн. Ол оон ыңай ниитинии-биле хуу малды холуй чемгерип турарын, чамдык «Бүрен» совхоз ышкаш ажыл-агыйлар хой кыргылдазый куду дедиелге чорудуп, дүктүн шынарын баксыратканындан ону саткашкы 16 муң хире рубль карылгага таварышканын улуг четпес деп айыткан.

Илеткелчи-даа, савал-даа берген эштер малчын кадрларны белеткээриниң, олларның амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалды тургузарының, аныяктарны комсомолчу путевка-биле хой ажылынче чорударының эргежок чугулазын демдеглээн. Малчыннарның зооветеринарлыг болгаш экономиктиг өөредилгезин багай организастаан. Ажыл-агыйларда 190 ажыг хойжулардан чүгле 12 кижи мал ажылының мастери деп атты чедип алганы канчап-даа четпес дээрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги **Н. М Райков** чоптүү-биле шүүмүүлээн. ВЛКСМ райкому аныяктарны мал ажылынче комсомолчу путеака-биле чорударынче, ажыл-агыйларның удуртукчуларын аныяктарның хойжу бригадаларын организастаарының хемчеглерин алырынче пленумнуң киржикчилери кичээнгейни угландырган.

— Бистиң хойжуларывыстың хой нуруузу кыргап кижилер. Ынчангаш оларны сайгаар аныяктарны профтехөөредилтени азы түскай курстарны дамчыштыр белеткезе кандыгыл? — деп, «Бурунгаар» совхоза хойжу бригаданың бригадири В. С. Пашинин санаадаан.

Малчын кадрларны ол ажылга быжыглаар төлээде, олар суурларга доктаамал чурттаар чаагайжыгган бажыңнарны, коданнарга чурттаар оран-бажыңны түдүп бээринии, чайгы үеде эки өглерни белеткээриниң дугайында шыңгыы чугаалар пленумга болган.

Малдың ылаңгыя хойнуң баш санын өстүрериниг, оон продуктулуун бедидеринге быжыг чем-суурну белеткээри, одарларны чөп ажыглаары улуг ужур-дузалыг. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары соолгу чылдарда бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар апарган. Эрткен чылын ажыл-агыйлар сиген белеткээриниң силос салырының планын күүсеткен. Бо чылын «Тилделге», «Коммунизмче орук» колхозтар, «Бүрен» совхоз ол ажылды эки организастаан. Ынчалзажок чамдык «Совет Тыва» совхоз, «Октябрь 30 чылы» колхоз ышкаш ажылагый ажыл-агыйлар чайгаар үнген сиген шөлдериниң база одарларның үвүш-дүжүткүрүп экижидер хемчеглерни багай боттандырып турар. «Ленинчи орук», «Кызыл туң» совхозтарда малдың белеткеттингеп чемин чоннуң хуу малы чиг, сапса баазып турар. Ол ышкаш сиген шолдерин аштап суттарар, кагдынган одарларны катап ажыглаар хемчеглерни четпес ап турар.

Илеткелчи-даа, берген эштер малчын кадрларны белеткээриниң, олларның амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалды тургузарының, аныяктарны комсомолчу путевка-биле хой ажылынче чорударының эргежок чугулазын демдеглээн. Малчыннарның зооветеринарлыг болгаш экономиктиг өөредилгезин багай организастаан. Ажыл-агыйларда 190 ажыг хойжулардан чүгле 12 кижи мал ажылының мастери деп атты чедип алганы канчап-даа четпес дээрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги **Н. М Райков** чоптүү-биле шүүмүүлээн. ВЛКСМ райкому аныяктарны мал ажылынче комсомолчу путеака-биле чорударынче, ажыл-агыйларның удуртукчуларын аныяктарның хойжу бригадаларын организастаарының хемчеглерин алырынче пленумнуң киржикчилери кичээнгейни угландырган.

— Бистиң хойжуларывыстың хой нуруузу кыргап кижилер. Ынчангаш оларны сайгаар аныяктарны профтехөөредилтени азы түскай курстарны дамчыштыр белеткезе кандыгыл? — деп, «Бурунгаар» совхоза хойжу бригаданың бригадири В. С. Пашинин санаадаан.

Малчын кадрларны ол ажылга быжыглаар төлээде, олар суурларга доктаамал чурттаар чаагайжыгган бажыңнарны, коданнарга чурттаар оран-бажыңны түдүп бээринии, чайгы үеде эки өглерни белеткээриниң дугайында шыңгыы чугаалар пленумга болган.

Малдың ылаңгыя хойнуң баш санын өстүрериниг, оон продуктулуун бедидеринге быжыг чем-суурну белеткээри, одарларны чөп ажыглаары улуг ужур-дузалыг. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары соолгу чылдарда бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар апарган. Эрткен чылын ажыл-агыйлар сиген белеткээриниң, силос салырының планын күүсеткен. Бо чылын «Тилделге», «Коммунизмче орук» колхозтар, «Бүрен» совхоз ол ажылды эки организастаан. Ынчалзажок чамдык «Совет Тыва» совхоз, «Октябрь 30 чылы» колхоз ышкаш ажылагый ажыл-агыйлар чайгаар үнген сиген шөлдериниң база одарларның үвүш-дүжүткүрүп экижидер хемчеглерни багай боттандырып турар. «Ленинчи орук», «Кызыл туң» совхозтарда малдың белеткеттингеп чемин чоннуң хуу малы чиг, сапса баазып турар. Ол ышкаш сиген шолдерин аштап суттарар, кагдынган одарларны катап ажыглаар хемчеглерни четпес ап турар.

СЭКП обкомунуң X пленумунун доктаалын амыдыралга боттандырар соруглага-биле районга хой ажылын перспективтиг хөгжүдеринүң хемчеглерин ажылдап кылган. 1980 чылда хойнуң, ошкүүнүң баш санын 37 муң баш чедир өстүрерин, хой эдэн будуреринң 1111 тонна чедиреринде айтып турар. Ол дээрге Каа-Хемниң байдалы-биле алырга улуг болгаш харыысалгалыг соруглага. Бар күрлавырларны болгаш аргаларны ажыглап турган районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары, кодээ, ажыл-агыйның специалистери, малчыннар күүседин шыдаар дээрзинге бүүрелин пленумнуң киржикчилери илереткеп.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды пленум хүлээп алган.

* * *

СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленуму партияның XXIII район конференциязын бо чылдың декабрь төнчүзүнде чыылдырарын шиитпирлээн.

Пленумнуң ажылывга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов киришкен.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Лекция пропагандазы

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Партияның идеоготтуг ажылында лекция пропагандазы чугула черни ээлеп, ажылчы чоннарның угаан-медерел талазы-биле өзүп турар негелделерин хандырарының хевири болбушаан, марксисчи-ленинчи теорияның, экономиканың, эртемниң, техниканың, культураның болгаш оске-даа адырларның айтырыгларын хаара тудуп турар.

Бистиң хөй-хөй лекторларывыс боттарының хөй-ниити хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүсетпишаан, ыракка одарларда малчыннарга, хову турлагларынга барып, чонга партийжи сөстү дамчыдып берип турарлар.

Лекция пропагандазын чорударын бодунуң хамаатты хүлээлгезин, харыысалгалыг партийжи даалгазы кылдыр ынчаар үнелеп көрүп турар лекторларны чөп бедии-биле үнелеп, хүндүлээр. Лекторнуң сөзү кижизидикчи болгаш организакчы улуг күштүү-биле үнелиг.

Чоннуң күзенчиг аалчызы — мурнакчы лекторларны маңаа мактап демдеглээри өөрүнчүү. Ындыларга «Торгалыг» совхозта партком секретары В. Бюрбю, ол совхозтуң экономизи А. Далай-оол, совхоз директору С. Седен, Чаа-Суур сес чыл школазының башкызы В. Шарый-оол, «Коммунизмче орук» колхозта мал эмчизи М. Довгак, Солчур көдээ совет күүскомунун даргазы О. Зрес-оол, Саглы сес чыл школазының башкызы М. Бичиш, Хандагайты ортумак школазының башкылары Н. Тангай-оол, В. Лопсан-Серен, Ч. Чап болгаш өскелерни-даа адап болур.

Өөвүр районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязы бодунуң хүрээлеңинде 181 лекторлуг. Лекция пропагандазын организастаарынга таарымчалыг болуру-биле «Билиг» ниитилелиниң 9 эге организациязын болгаш тематиктиг 5 секцияны тургускан. Оларның кежигүннери ында-бүрү 400 ажыг лекцияларны 14 муң хире кижиге номчаан.

Кайда-ла партия организациязы «Билиг» ниитилелиниң организациязының ажылынга доктаамал кичээнгей салып, боттуг дуза көргүзүп турар болдур, ында лекция пропагандазын үениң негелделеринге дүүштүр чорудуп, оон дээштиг салдарын чедип ап турар. «Торгалыг» совхозта А Далай-оол, Хандагайты школазында Н. Тангай-оол, Саглы школазында М. Бичиш удурткан «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары элээн идепкейлиг ажылдап турар.

Лекция пропагандазын чорудуп турарынга үнелээшкинни бээрде, чүгле чомчуттунган лекцияларның сан-түңү эвес, а лекцияларны кайчаар чорудуп турарыл, оон дээштиг салдары кандыгыл дээрзин барымдаалаар ужурлуг бис. Бо талазы-биле көргүзүп болгу дег, үлегерлиг эки дүржүлгалар бисте эвээш болуп турарын мининр апаавр.

Лектор дээрге анаа-ла бир суртаалчы эвес-ле болгай. Оон хүлээлгези болгаш харыысалгазы улуг. Лекторнуң чугаалаан сөөе бүрүзү ханы уткалыг, бүзүрелдиг, дыңнакчыларның кичээнгейин хаара тудуп, кижи бүрүзүн бодун шүүдүүнүн боданырынче чайгаар-ла албадаптар, ниитилелиниң мурнунга бодунуң хүлээлегерин, салдарын турар сорулгаларны ханы угаан билир кылдыр билиндирер болгаш сагыш-сеткилин хайныктырар. Чүгле бо таварылгада лектор бодунуң хүлээлгезин күүсединп шыдаар болгаш оон номчаан лекциязы дээштиг салдарны чедирип болур. Бисте ындыг лекторлар чок деп болбас, Оларны өй-шаанда илереткейн оларның эки дүржүлгаларын вөптерепейн турарывыс — бистиң ажылывыста бир четпес чүве ол.

Лекция пропагандазын тематиктиг план чокка чорудуп турарывыстан чамдык чүгула темаларга лекциялар ховар помчуттунуп турар. «Билиг» ниитилелиниң чамдык кежигүннерин лекция пропагандазынга киириштирбейн турар бис. Маңаа мындыг чижектерни көргүзүп болур.

Мал ажылы, оон иштинде хой ажылы районнуң экономиказының кол адыры болуп турбуже, ажыл-агыйның бо адырын хөгжүдеринче лекция пропагандазын шоолуг угландырбайн турад бис. Районда мурнакчы малчыннарның дүржүлгазының дугайында лекциияны кылбаан, малдың продуктулуун бедидери, уксаазын экижидери, тарын боозадылга болгаш мал ажылының зоотехниктиг чурумнарының дугайында лекциялар эвээш, а номчуп турар лекцияларның утка-шынары куду дениелдиг.

Сөөлгү чылдарда районнуң ажыл-агыйларында малдың продуктулуу озулде чок, уксаажыдылга ажылының экиживейн турары, малдың хөрамчалыы хөй болуп турары —бо бүгү оске чылдагааннарбиле чергелештир мал ажылының талазы-биле лекция пропагандазының багай тургуступганын, оон дээштиг салдары чавыс боор келгенин тодаргай көргүзүп турар.

Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының ужур-дузазын кошкак пропагандалаар келгенниистен ажыл-агыйларда маншина-техниканы чөп ажыглаваас чоруктар ам-даа бар. Хой кыргыыр электроагрегаттар кайы-даа ажыл-агыйларда бар турда-ла, дүктү хол хачыы-биле кыргып, шынарын баксыраашар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладыр таварылгалар болгулап келген. База бир чижек: «Кызыл туң» колхоз бо чылын 650 гектар тараа культураларын тараан. Ону ажаан алыр комбайн шуут чок болганы-биле ол тарааны хол кадыыры-биле кеаап, даазылындан тура тыртып ажаагаан. «Коммунизмче орук» колхозта кукуруза комбайныны бар-даа болзо, кукурузаны хол-биле ажаап турар. Техниктиг деңгээлге дүтайында эвээш лекция, беседа номчуп келгенистн ол база көргүзүп турардыр.

Ажылчы чоннарның экономиктиг билиин бодидеринче партия оназа кичээнгейни салып турар. Экономика айтырыгларын, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның экономиказын калбаа-биле пропагандалаарын «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары кошкак чорудуп келген.

Солчур көдээ Советтиниң түрттакчы чонунуң ортузунга юридиктиг темага лекция пропагандазын сула чорудуп турар деп чоокта чаа болган районнуң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинии пленумунга шүүмүүлээн. Ол шүүмүүлелдиң чоптүү ында байдал боду-ла бадыткаан. Бо көдээ Советтиң девискээринде түрттакчыларның аразында арага-дарыга хандыыр, хулиган болгаш кемниг хереқтер үүлгедир, оорлаар болгаш колхозтуң онүг-хөрениинин төтчеген самчыгдаар. үрегдээр фактылар ам-даа бар болуп турар. Ынчангаш хөөйлу-дүрүм, күш-ажылдың сөөлгө-чурумунуң дугайында лекцияларны «Билиг» ниитилелиниң ында эге организациязы күштелдирее эки.

Ылаңгыя аныяктарны коммунистиг моральдың бедик мөзү-шынарынга, культурлуг ажыы-чаңчылдарга кижизидеринии чергелеш болгаш өскелерге-даа үлегер болуру-биле өзүп турар негелделерин хандырарының амыдыралчы болгаш перспективтиг хевири бар болуп турар» — деп, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VI съездизинге чугаалаан. Ол бедик үнелээшкинни бистер, лекторлар практиктиг ажыл-херээвпсбиле бадыткаар үүгүлүт бис.

В. ОЧУР-ООЛ,
Өөвүр районнуң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинии харыысалгалыг секретары.

Нина Андреевна Оюн Элегес школазында партия эге организациязының секретары, 16 чыл ажыг ажылдап келген дүржүлгалыг башкы.

Ол чүгле бо школага ам 10 чыл ажыг ажылдап турар. Ынчангаш башкылар-даа, өөренликилер-даа коллективин эки билир. Школага башкылал ажылы-биле кызыгаарланбайн, чурттакчы чон ортузунга кижизидилге, чыдыышкын ажылывга ол идепкейлиг киржип келген. Ынчангаш чону ону хүндүлээр, аназ чорваарланыр. Ол ам Элегес көдээ Советиниң депутады.

Нина Андреевна аныяк башкыларга бодунуң арга-дүржүлгазын күзелдин-биле дамчыдып берип, улуг дузаны чедирип турар.

ЧУРУКТА: школа директору А. Т. Тырышкина партия организациязының секретары Н. А. Оюнуң башкылар-биле методика айтырыгларын сүмележип олурары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга

ПАРТӨӨРЕДИЛГЕГЕ ХЕРЕГЛЭЭР ЛИТЕРАТУРАЛАР

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге, бүгү чүртта агелээн. Ынчангаш пропагандистер база дыңнакчылар ажыглаар кылдыр Политиктиг литератураның ном үндурер чери 50 ажыг ында-бүрү аттарлыг өөредилге номнарын парлап үндүрген. Оон иштинде К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чамдык чогаалдары, тематиктиг чыындылар, СЭКП-ниң база Совет чазактың документтери, өөредилге-методиктиг база көргүзүг материалдары, хрестоматиялар болгаш программалар бар. Ынчангаш политиктиг болгаш экономиктиг чаа өөредилге чылында ажыглап болур литератураларны чамдык пропагандистерниң дилээн ёзугаар парладыыс.

1. ЭГЕ ЗВЕНОГА

В. И. Ленин. Допчу намдарының дугайында очерк. Партия өөредилгезиниң системазынга. 7-ги үндүрүлгези. 1973 чыл.

Владимир Ильич Ленинниң амыдыралының база ажыл-чорудулгазының ном-кол үе-чадаларының дугайын, оон өлүм чок өөредиинии дугайын бо улуг эвес номда допчузу-биле бижээн.

Партия өөредилгезиниң системазының эге политшколаларынга ажыглаар кылдыр массалыы-биле парлап үндүрген.

Н. Барсуков. В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип турарларга. Партия болгаш комсомол өөредилгезиниң системазынга методиктиг дуза. 6-гы үндүрүлгези, 1973 чыл.

Кичээлдерге өөредир тема бүрүзүн методика талазы-биле ында ажыллап кылган. Бо талазы-биле беседалажыышкынны ыңай-ла ажыглаар көргүзүг материалдарын дамчыдып берген.

2. ОРТУМАК ЗВЕНОГА.

СЭКП төөгүзүнүң талазы-биле методиктиг сүмелер. 2-ги үндүрүлгези. 1973 чыл.

Пропагандист кижи бүгүдезин дараазында айтырыглар дүвүредип торуурун чугаажок: кичээлди солун кылдыр канчаар эрттиреринии? Теманың айтырыгларын дыңнакчыларга билдингир, чедингир кылдыр канчаар тайылбырлаарыл? Көргүзүг материалын канчаар ажыглаарыл? Өөренип турар школаларның өөредилге программазынга дүүштүр тургускан. Лекцияны канчаар белеткээринии база номчуурунун, беседалажыышкынны канчаар солун эрттиреринин, кичээлдерге кандыг литератураны болгаш көргүзүг материалдарын ажыглаарының талазы-биле ажыктыг сүмелерни авторлар берип турар.

Номну пропагандистер болгаш марксизм-ленинизмнин үндезиннерин өөренир школаларның дыңнакчыларынга 3-кү үндүрүлгези 1973 чыл.

Эртемниг коммунизмниң эге курузу. Марксизм-ленинизмнин үндезиннерин өөренир школаларның дыңнакчыларынга 3-кү үндүрүлгези 1973 чыл.

Эртемниг коммунизмниң теориязының кол-кол айтырыгларын допчу база билдингирибиле ында бижээн. Номну марксизм-ленинизмнин үндезиннерин өөренир школаларга эртемниг коммунизмниң талазы-биле программага дүүштүр кылган. Ону партия өөредилгезиниң пропагандистери болгаш дыңнакчылары ажыглаар.

Эртемниг коммунизмниң талазы-биле методиктиг сүмелер. 2-ги үндүрүлгези. 1973 чыл.

Пропагандист кижи бүгүдезин дараазында айтырыглар дүвүредип торуурун чугаажок: кичээлди солун кылдыр канчаар эрттиреринии? Теманың айтырыгларын дыңнакчыларга билдингир, чедингир кылдыр канчаар тайылбырлаарыл? Көргүзүг материалын канчаар ажыглаарыл? Өөренип турар школаларның өөредилге программазынга дүүштүр тургускан. Лекцияны канчаар белеткээринии, беседалажыышкынны канчаар солун эрттиреринии

ЯПОНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

(Төнчүүг. Эгеэи 1-гн арыида).

Совет Эвилели болгаш оон социалистиг өөнүктери болгаш эвилелчилери дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны• быжыглаар болгаш делегейге тайбыңны камгалаар дээш эне идепкейлиг күжениишкинин салып турар. Бистиң политикавыс билдингир болгаш боттуг, оны СЭКП-ниң XXIV съездизинге тодаргайы-биле көргүскен, съезд оны чаңгыс үн-биле үүлдүг деп көргеи болгаш делегейге бедик деткимчени ап турар.

Экономиканы үлэм хөгжүдериниң болгаш совет улустуң материалдыг чаагай чорууи база культураэын улам көдүрериниң талазы-биле иштики улуг сорулгаларны чоокку чылдарда боттандырарыл айыттынган болгай. Ол —бистиң даштыкы политикавыс тайбынче чүткүлдүг дээрэйиин база бир бадыткалы-дыр.

Барыын чүкте дыка хөй капиталистиг күрүнелер биле Совет Эвилелиниң харылзааларыиға болгулаан боттуг эки өскерилгелерни чаагай сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Ол чорук аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарын болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырының талазы-биле күрүнелериң болгаш улустарның каттышкан күжениишкиннеринге ол улуг рольду ойнап шыдаар болгаш ойнаар-даа ужурлуг дээрэин барымдаалап көрүп турар бис. Ынчангаи делегейниң дыка хөй айтырыгларын Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш шинтпирлээринге Совет Эвилели биле Японияның арасыига кады ажылдаарыига дайыр чедирер ийик бис.

Силерниң-биле бисте багай эвес үндезин бар. аңаа даянып алгаш, совет-япон харылзаалар• га бурунгаар шимчээшкинин кылып болур. Соолгу чылдарда ийи чурттуң күжениишкининиң түнелинде чүүл-бүрү адырларга хөй үүлдер кылдынган.

Ийи чурттуң күрүне ажылдакчыларының бот-боттарыига барып келчири улам хөй апарган. Парламентилер аразының харылзаазы идепкейжээн. Бистиң даштыкы херектер министрлеривистиң консультация кылыры практикага боттанып эгелеп турар. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниитиң организацияларының шугумун дамчыштыр калбак харылзаа тургустунган. Садыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга боттуу-биле калбарган, ол чорук бистиң ийи чурттуң улустарыига боттуг ажык-дүзазын чедирип турары долузу-биле өөскү апарган. Эртем-техниктиг харылзаа, культурлуг солчуушкуннар, туризм улам хөгжүп турар.

Ол дээрге, бөдүүн эвес соруига болбайн аан, ону чаңгыс-ла дап бергеш, шинтпирлеп ап шыдаттынмас деп чугаалап болур. Бо угланыышкын-биле бар чораап, бистер ам-даа хөй нарын чүүлдерге таваржып болур бис. Ындыг-даа болза колкол политиктиг эчис сорулгалар тодаргай, ийи чурттуң удуртукчу кижилери чогуур шинтпирлиг болгаш чаагай тура-соруун илередир болза, ол бүгү шаптыктаашкыннарны долузу-биле эртип шыдаар болгаш салдынган сорулга чедиишкинниг күүсеттинген туруп болур деп бодап турар бис.

Дээрги Премьер-министр, Силерниң-биле эгелээн чугаалажыышкыннарны чогум-на ындыг хевирлиг көрбүшаан, ол бистерниң бот-боттарывысты эки билип, бистерниң турушталывысты кандыг-бир тала-биле чоокшулаштырар боор деп идеген турар бис. Кандыг-бир делегей айтырыгларының аазы ийи талалыг харылзааларның айтырыгларының-даа талазы-биле аңгы-аңгы бодалдар болгаш аңгы-аңгы үнелелдер-даа Совет Эвилелиниге болгаш Японияга-даа туруп болур. Ынчалза-даа тайбыңның болгаш совет-япон чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарының эрге-ажыктарыига дүүштүр бистиң аравыска чөрүлдээлер чоортуу-ла эвээжеин, а чөпшээрежиишкин талазы калбарын деп күзеп турар бис. Ол чорук чүгле бистиң ийи чурттуң улустарыига эвес, чер кырыига тайбыңны болгаш оожургалды херсглеп, үнелеп турар бүгү кижилерге база ажыктыг болурунга бүзүрел турар бис.

Дээрги Премьер-министр, Силерге, даштыкы херектер министри дээрги Охирага болгаш силериң-биле кады келген албан кижилериигe мацаа, бо Москва Кремлиниге база катап байыр чедирерин төпшээреп көрүүер. Дээрги Танака, Силериң-биле бистер эң баштай ужуражын турар-дыр бис. ынчалза-даа күрүне херектериига силериң үнүүрүп турар күжүнериң болгаш билиицерииң дугайын билир бис. Бо бүгү чүүлдер бистиң чугаалажыышкыннарывыс ажыктыг болгаш үре-түнелдиг болур боор дээрзиига бистиң бүзүреливисти бижыглап турар.

Дээрги Премьер-министр Танаканың болгаш оиу үдеп чоруур япон күрүне ажылдакчыларының пуптузуиуң кадыкшылы база чаагай чоруу дээш дашканы көдүрериң төпшээреп көрүнер.

Бистиң ийи чурт аразыига чаагай харылзааларны улам хөгжүдери болгаш бажыглаары дээш!

Бүгү делегейге бижыг тайбың дээш!

Дараазында Японияның премьер-министри Какуэй Танака чүве чугаалаан.

Япония бодунуң даштыкы политиказының үндезини күрүне тургузуунуң өске боон турары хамаан чокка бүгү чурттар-биле найыралдыг харылзааларны калбартыры болур деп көрүп турар. Оон-биле тайбыңның болгаш бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунуң херээнге, эң ылаңгыя иштики херектерииге чаржалашпазының, кайы-кайызынга-даа ажыктыг болгаш деп эргелиг чоруктуң принциптерииге үндезилээш, Совет Эвилели-биле найыралдыг болгаш чаагай кожа-хелбээ догуннаашкыныың харылзааларын тургузарыига салыышкынын киирер ужурлуг. Ол—бистиң чурттуң чайгылыш чок барымдаалап турары эчис сорулгазы-дыр.

Япония биле Совет Эвилели аиаа-да кожа-хелбээ чурттар болбайн турар. оларның экономиктиг харылзаалар талазыбот-боттарыига чоок чоруу делегейниң өске черлериндe дыка ховар таваржын турар деп К. Танака оон ынай демдеглээн. Бир эвес ийи таланың могаг чок күжениишкини-биле бот-боттарыига ёзулуг идегежир харылзааны тургузуп шыдаптар болзувусса, Японця биле Совет Эвилелиниң аразыига моон-даа артык чырыттыкылыг перспективалар ажыттынар апаар.

Чиигине секретарь дээрги Брежневтиң Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустугганының 50 чылыига тураскаатқан байырлыг хуралга чугаалаапы-биле алырга, тайбың керээзин чарар дугайында дугаалажыышкыннарның бодуиуң сорулгазы болза делесейниң ийиги дайыының үеинден бээр туруп турар айтырыгларны үзе шинтпирлээри, бистиң чурттар аразыига харылзааларны керээге үндезилеп тургузары болур.

Япония биле Совет Эвилелиниң аразыига тайбың керээзин чарар чоруқ бистиң ийи чурттуң улустарының чогум-на ниити тура-соруу болбушаан, ийи чурттуң удуртукчулары, бистерге онаараи бедик, шынтыы сорулга болур деп санап тур мен.

Л. И. Брежневтиң болгаш К. Танаканың чугааларын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш таскаатқынынары боон турган.

Эртенги шайлалга найыралдыг байдалга боон эрткен.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

ТАЙБЫҢГА ЫНАК КҮШТЕРНИҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИНГЕ УТКУШТУР

Тайбыңга ынак күштериың бүгү делегей конгрезин чылдырар белеткелдиң делегей комитединиң күүсекомунуң эдлчеглиг хуралы Москвада, Эвилелдер бажыңында ажылдап эгелээн.

Конгресс чылдырарының идеязы бүгү делегейге улам калбаа-биле сураггжан болгаш аңаа деткимче улам күштелип турар. Конгресстиң ажылынга киргээр күзелдиин илергейлээн организацияларның саны көвүдеп турар деп, делегейниң белеткел комитединиң даргазы, Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлелиниң чиигине секретары Ромеш Чандра демдеглээн. Тайбыңга ынак күштериың бүгү делегей конгреэи тайбынны болгаш айыыл чок чорукту, улустарның национал хамаарышпас чоруун быжыглаарының херээнге, колониализмниң, расизмиңг күштеринге удур демиселге киирген чүгүлэ улуг-хуу болур деп бүзүредлиия Р. Чандра илергейлээн.

Делегейниң белеткел комитединиң күүскому белеткел ажылының чоруп турарының дугайында информацияны чугаалашкан. Конгресс эрттиреринің организастыг хөй-хөй айтырыгларын чугаалашкан.

Чилиге Улусчу чаңгыс эштиг хөөйлу ёзугаар тургустунган чазаап дүжүргениниң болгаш эрге-чагыргаиы шериг сүлдээчилериниң эжелеп алган соида тургустунган байдалга аажок сагышсырап турарын күүскомуун кежигүннери илергейлээн. Ол реаксылыг эрлиэе түгле аразааныг бязымчага таваршкнан чили улуска чөвөлаан эвес, харын ниитизи-биле тайбыңның херээнге база кыжаныышкыи боон турар деп, хуралдың киржикчилери демдеглеп чугаалаан. Күүскомуиуң кежигүннери реакцияның болгаш фашизмиңг күштеринге удур чили улустуң демнсели-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлээн.

Э. Балаатаин (Тайбың болгаш хосталга дээш делегейиин херээжеңнер лигазының чиигине секретары), А. Варела (Тайбыиның бүгү-делегей чөвүлелиниң секретары), Р. Ливдрус (Аиыяк социалистериың делегей эвилели), Ш. Макбрайд (Тайбыңның делегей бюрозу), Г. Перера (ЮНО-ең дуза чедирер каттыжыышкыннарның бүгү-делегей эвилелиниң чиигине секретары), Ф. Эль-Фадль (Делегейиин студентилер эвилелиниң чиигине секретары), К. Чека (Делегейиың журналистер организапиязы), М. В. Зюзинин (Конгресске дуза чедирериниң совет комитединиң даргазы), Б. Петрос (Иракгың тайбың болгаш эп-сеткил каттыштырылгалыының национал чөвүлели), С. Фрайле (Тайбыиның болгаш улустарның бүрүн эргези дээш куба шимчээшкиниың чиигине секретары), оон-даа өскелер конгресске белеткелдиң практиктиг айтырыгларын чугаалажырынга кирипкен.

(СЭТА).

Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган

Японияның Премьер-министри Какуэй Танака, ону үдеп чоруур кижилер база Японияның Совет Эвилелиниде элчиин Кинья Ниидзэки Кремль ханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге октябрь 8-те чораан.

Билдинмес солдаттың хөөрүнде моңге от чанынга Какуэй Танака чечек салган. Премьер-министр болгаш ону үдеп чоруурлар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чурттуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын берген совет дайынчыларның тураскаалын минута дургузунда ыыт чок туруп хүндүткээн.

(СЭТА).

Айыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгаларының катап эгелей бергевиниге холбаштыр ол девискээрде тургустунган байдалды чугаалажыр дээш ҮНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлели далаштыг чыглып хуралдаан.

Чөвүлелдиң хуралын чылдырар дугайында шинтпирни Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы Л. Макинтайр (Австрия) АКШ-тың төлөлекчилиниң дилээн ёзугаар үндүрген.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ

КАИР. (СЭТА). Египеттиң чепсектиг күштериниң дээди командылалының эдлеглүүн дынадыында мынча дээш бистиң шериглериивис Синай чартык ортулукка чедиишкинниг дайылдаикан соонда дайын шериг-агаар күштеринге оргаланып алган, удур шавар халдаашкын чорудар кылдыр куяктыг-танк кезектерии моонеп алган. Египеттиң чер шериглери ужар чүүлге болгаш артиллерияга деткидип алгаш, дайынның удур шавар халдаашкының ойтур шаап, ону улуг когараллрга таварыштырган.

Израиль шериглериың кезектери Суэц каналыидан чөөн талаже угландыр аткаарлап эгелээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Тузчуушкуннар боон турда Сирияның иштики девискээрлериндe объектилерге халдаан 24 израиль самолёт дүжүр аттырган. Оон түнелиивде октябрь 7-ниң дургузуида ниитизи-биле 40 израиль самолёт улуткаткан деп, Сирияның шериг командылалы дыңнаткан.

Израиль ужар чүүл Дамаск чоогунда чамдык шериг объектилерии бомбалаарып орадашкан деп, дыңнадыгда чугаалаан. Сирияның корабльдери алды израиль каноиеркаиы үрей аткан. Оларның дөрту Сирияның далай ортээи Латакиядан ырак эвесте сугже дүже берген.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның информация агентилелиң Палестинаның Ливаида шериг төлөлекчиниииң дыңнадыын дамчыткан. Партизан отрядтар диван-израиль кызыгаарда хөй-хөй черлерде израиль шериглериың туруштарын этакалаан деп, дыңнадыгда чугаалаан. Ол дескиэрлерии бирөзинге израиль шериглериың бир салбыры партизан отрядтарыың туруштарына халдаарын орадлашкан.

КАИР. (СЭТА). Египеттиң шериг командылалы октябрьның 8-те мындыг дыңнадыг чарлап үндүргеи:

Бистиң шериглеривис көкүүлөөр тургуулп алгаш, Суэц каналын кежерип үргүлчүлеп турар. Даваын эрткен дүне удур шаап халдаарын орадлашкаш, бистиң шериглеривистиң бүрүигаарларын сокадып шыдаваан. Дайынын удурланыр шавар халдаашкын кылгаш, бистиң танкыларывыска, артиллериявыска, танкылар адар үгер-бооларывыска шуургаиналдыр болдаткан болгаш оон халдаашкының бууран дүшкеп. 20 израиль танкыны узуткаан, дайыи дириг күш болгаи техиика талазы-биле улуг когаралга таварышкан.

Суэц каналының чөөн эриин бистиң кезектериивис бүрүн эдлеп алган. Дайынының бижыглапган чердерии камгалап турганнар дүжүп берген. Бистиң кезектеривис Порт-Тауфик, Эп-Шатт шенектерииң девискээрлерив. Ажыг хөлдериң мүрнүү келээн, Чөөн Исмаилияны, Баллахты, Порт-Фуадтың мүрнүү талазында бүгү девискээрлерии хостаан. Хөй шериг кижилерии тудуй алгаи болгаш чаагай улустарның былаап алган. Бистиң күяктыг танк болгаш механизастаттынган чадаг шериг кезектери Синай чартык ортулуктуң ланызынче бүрүнгаарлап киргеп.

Бистиң шериглеривис дайынының Эль-Малейзада, Бир-Гамадта аэродромнарын база «Хок» ракеталар турар черлерии сонгу, төп секторларда дайынының радар дериглерип, командылал черлерии моонеттинген күш-биле боолаан. Ол согуушкуннарның түнелиивде демги ийи аэродром хагдынган. Бир-Гамадта аэродрома элэн хөй вертолёттарны узуткаан. Балузага, Бир-Гамадка, Гедите «Хок» ракеталарының батареяларын, Умм-Хошейбке болгаш Умм-Маргамга командылал черлерии чок кылган.

Израиль шериг-агаар күштериниң кезектери тургустунган сорулгалары күүсеткеи соонда боттарының базаларынче чаиын кел чораан бистиң самолёттарывысты тудуп алыры орадлашкан. Бистиң самолёттарывыс дайылдашкаш, бир израиль «Фантомнуң дүжүр аткаи.

Дайын Суэц каналдың египет кежигиериие агаардан согуушкун таварыштырарын орадлашкаш, ийтүр шаптырган. Дайынының самолёттарын Египеттиң аэродромнарын халдаашкынга удур камгалалының кезектери тудуп алган, олар 5 самолёты дүжүр аткаш, израиль ийи ужудукчуну тудуп алган.

Израиль шериг-агаар күштери египет болгаш сирий фронтуларга тулчуушкуннарга охтябрь 6-да бээр улуг когаралдыг болган деп, тутпургаиар дыңнаткан.

БУРУУ ШААП ТУРАР

Израильдиң чагырга черлериниң эжелекчи политиказының түнелиинде Чоокку Чөөн чүкке байдал катап аажок чидиглеген—дайын чорудулгалары катап кыптыга берген.

БЕРЛИН. ГСЧП ТК-ның Политбюрозу, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлели болгаш Министрлер Чөвүлели медеглел чарлап үндүргеи. Ам Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдал бар апарганының ужурунда харылсалга эжелекчи политика чорудуп турар Израильге болган даштыкы чүрттарның ол политиканы деткип турар империалистиг болуктериие онаажыр деп, ук медеглелде демдеглээн. Медеглелде бүгү параиль шериглерии 1967 чылда эжелеткеи араб девискээрлерден үндүрбиин негээн.

БЕЛГРАД. Белградка Эвилелдиң Күүсекчи хуралының медеглели чарлаттынып үнген.

Югославияның чазаа Израильдиң эжелекчи дайывын эң массалыг тудуп хоруудаашкыннар, аглаашкыннар чер болганда үргүлчүлеп турар.

Бо чурук — чилй улустуң чөвалаига таваржып турарының херечизи. Сантьягоиуң кудумчуларында хунта шериглери аралаизып турар. Ханныг үүлгедиглериин иетери чер болганда ишеп. Чөөн үеелдиг күштериың үймээнчилер холунга тутгура берген телөлекчилерии шажылары.

ЧИЛИНИҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ БЕРГЕ УЕ

ГАВАНА. (СЭТА). Чилиниң шериг сүлчээчилери патриотчу күштериың удурланыышкынын базар болгаш боттарының тургузуп алган ёзу-чуруумун быжыглаар деп орадлашкаш, ханныг дерзин үүлгедиглер кылырын соксатпайн турар. Биддиниг көөп турар барымдааларны ёзугаар алырга, улусчу чаңгыс эштиг дүжүргеи чазаапың он-оя талалакчыларын олурукчулер хүнүң-не кырып турар ийикпе кара-бажың киндаиларынга суп ап турар.

Эргилде соонда бүгү чуртка дораан опаа байлал тургузуп алгавын ажыглаш, үймээнчилер дүвеиің-не аглаашкыннар кылып, кижилерии тудуп хоруглап турар. Соолгу хүннерде Сантьягоа, Виньядель-Марга, Талькка, Антофагастыга, далай өртээли Тальканога массалыг тудуп хоруглаашкыннар болган.

Ылаңгыя, шериг сүлчээчилериниң үүлгедиглериие хөңнү чок дээш, хөй-хөй офицерлерии болгаш унтер-офицерлерии тудуп хоруглаан деп дыңнаткан.

Шериг эрге-чагыргазы удурланыышкын кылыр кандыг-даа кижини ол-ла черинге болаап олурүп келген болгаш боолап өлүрер деп, хунтаның баштыңы генерал Пиночет медеглээн. Хунтаның контрольдап турар радиостанциялары ынчалдыр дыңнаткан.

Чилиниң социалистиг партиязының чиигине секретары Карлос Альтамиранону, Улусчу чаңгыс аай демисел шимчээшкиниң партияның удуртукчузу Оскар Гарретониу болгаш оске-даа политиктиг хөй-хөй ажылдакчыларны сураглаарын үймээнчилер күштелдирип турар.

Чилиниң коммунистиг партиязының чиигине секретары Луис Корвалапны хара-бажыңга хоруглаары үргүлчүлеп турар.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). «Обсервер» солуниуң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Чилиниң шериг идеологтери хүнүң-не 40-50 кижини боолап өлүрүп турар.

Чилиде шериг ёзу-чуруумунга удурланыышкын калбарып, хунтаны кылгадаары күштелип, чүрттуң экономиканы байдалы бакырап турар деп, англи журналист бижээн. «Чили бодунуң төөгүзүнде ең багай үеге тоолуп турар» — деп, ол демдеглээн.

«Чилиге шериг күжү-биле эргилде болган сентябрь 11-ден бээр боон турар болуушкуннар — шынап-ла база бир хамаагы дайыны боон турар» деп, чүртта байдалды тайылбырлаан, «Таймс» солуи бижээн.

Галина Лукьяноваиың бригадазы

Галина Лукьянова Кызылдың кооператив училищезинге садыгжыларның ийи чылдыг курузун дооскан соонда Чөөн-Хемчиктиң Суг-Аксы, Каа-Хемниң Сарыг-Сепке практиканы арттырып, оон соонда Кызылдың № 15 хлеб магазинииге ажылдап тура садыгжының күш-ажылынга бердингенин, мергежилдиин көргүскен.

Ынчангаш 1964 чылда кызымаккай садыгжыны Кызылдың № 1 үлетпүр барааннар магазинииге ажылдалып клан. Аңаа бир чыл иштинде кассирлээн, оон соонда парфюмерия салбырынга садыгжы болуп ажылдай берген. Бо салбырга ажылдап тура садып алыкчыларга эвилеп-ээлдек, күмаажылга ак-сеткилдиг хоруудубиле ол коллективтиң мурнакчыларының одурүүнга кирген. Кызыл-садыгның болгаш магазиниин шаннал-макталын чаңгыс эвес удаа алган.

1969 чылдың январь. Республика найысылалынга «Саян» универмагының чаа бажыңының эжин байырлалдыы-биле ажыттынган. Аиаа база-ла парфюмерия салбырының эргелекчизинге ажылдап, бодунуң кылымаккай ажыл-ижин уламчылаан. Салбырның садыгжылары садып алыкчыларга дыннангыр, кичээнгейлиг болуп, бараанналарны хөйге көрүштүг кылдыр үргүлчү эки делгей салып ап турганнар. Галина Лукьянова садыг ажылының хамаарышкан журналларыны, номнарны номчуп, дүржүлгелиг эштерии арга-дүржүлгезиндан өөренип-даа турган. Галина Григорьевна бодунуң шинтээдип алган арга-мергежилин чоорту аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып, алмыстыг арга-сүмеии берип келген. Садып алыкчының хереглелиин канчаар хандырза акыл, оларга чүү эң-не чугулал? Ону өөренип көөру-биле «Садып алыкчыларның чагыгларының болгаш сүмелериниң» журналын кылып алгаш ажылданнар.

Галина Григорьевна-биле кады бо килдиске садыгжылар Нина Хунажик, Дина Кара-оол олар үш чыл, Валентина Константинова ийи чыл ажылдап, оон дугайында хүндүлеп-биле чугаалажып турарлар. Найыралдыг коллективтиң эки ажылын үнелеп көргеш, бо чылдың март айда ол бригадаиы универмагтың хереэжеи улустуң даштыкы девин садар килизиниге ажылдаар кылдыр шилчиткен. Мында ажылдап эгелээш Галина Григорьевна болгаш оон эштери «Садып алыкчыларның чагыгларының» журналын тургузуп, бараанналарны чонга көргүштүг кылдыр түс-түс размерлер алыы-биле делгей салганнар. Олариың магаан түүлдерге складта баа болза, ону магазиниге ой-шаанда экжеп, кажан даап садып ап болурун чагыкчыларга дыиадып турар.

Бо килдиске мурнунда ажылдап турган садыгжылардан Любовь Соловьева, Клара Шовнчап, Валентина Агапова олар база Галина Лукьяновапың бригадазы-биле кады ажылдап артканнар. Ынчангаш бригада кежигүннери садыгның бедик культуразы дээш бир деиниг ажылдап келген.

Бо килдиске ревизия хынаалдар чаңгыс эвес удаа болгулаан. Ынчалза-даа кылымаккай садыгжыларның ажылының түнелп эки, самчыгалдудгал чок болуп турар. Бараанналарның сортун өскертир торуктар, саартынмас чыдып бээр бараанналар ында чок.

Найыралдыг коллектив ай санында бараан саарылгазының планын 102 хуу күүседирин, садып алыкчының хереглелин хүн бүрү өөренип көрүп, оларны культурлуг хандырарын, «Мергежилиин талазы-биле эң эки» деп аттыг садыгжы бүрүзү чедип алырын, коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының политиктиг болгаш ниити билиин бетидерин хүлээнгеннер.

Шинтпирлиг чылдың сес айларында олар бараан саарылгазының планын 100,7 хуу, а барааннар ассортиментизи эвээш болганындан сентябрь айның сеген ажыг хуу күүсеткен.

Мурнакчы садыгжы, СЭКП кежигүнүнүң кандидады Галина Григорьевна Лукьяновазың үүрткан коллективи бүгүн дүүнгүзүнден эки ажылдаар деп долуп-биле чонга бараан болуп турар.

Н. АФОНИН.

Ажаалга кассаларының хөй-ниити көрүлдези чорup тур

ЧЕДИИШКИН БИСТЕН ХАМААРЖЫР

Совет кижилерниң үргүлүг өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелде-хереглелдерин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак докгаамал бичээнгей салып турар. Чоннуң чаагай байдалы бедээн түдүм-на ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш албан-хаакчыларның хууда орулгазы улам өзер дээрзи биллингир. Оон бир херечизи — ажаалга кассаларында шыгжакчылар санының болгаш оларның шыгжамырының түңнүп өзүп турары болур. Моңу бистиң республиканың ажаалга кассаларындан көрүп болур.

Тоскы беш чылдың баштайгы чылында, 1971 чылдың январь 1-де, Тыва АССР-ниң 111 ажаалга кассазынга 49,5 мун шыгжадыкчы 20 миллион рубльди шыгжаткан турган болза, богун оларның саны 58 мун кижи четкен, а шыгжамыры — 29 миллион рубль болуп турар. Ол санарны чүрттакчы чоннуң санынга хамаарыштыр алырга 1000 кижиден-не 238 кижи кассада агар санныг.

Ажылчы чоннарның орта үзүнда акша-бараан лотереязы база сурагжаан болгаш ону база хөйү-биле садып ап, оон улуг ажык-дузазын көрүп турар. Бо чылын бистиң республикага ол лотереянын билеттерин 133 мун рубльге саткан. Ону садып алганнар 100 мун рубль түңнүг акша болгаш өртектиг бараан аймаан ойнап алган. Оон иштинде «Москвич-412» деп чиик автомашинага Е. Вакар, В. Золотухин, В. Мишин, А. Чипчигашева, В. Шеглов олар четкен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин өзүгаар ажаалга кассаларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Аңаа бирги ээлчегде хамааржыр үүлдер: бажың хөлезизи, газ болгаш электроэнергия оргээ дээш оскедаа коммунал ачы-дуза чедирилгезиниң бүгү хевирлериниң төлевирин ажаалга кассалары хүлээп алырынче шилчидерин доозары; чоннуң күзелин өзүгаар оларның акша-шалыңындан болгаш өскедаа орулгаларындан чогуур түңнү ажаалга кассазынга шыгжаары-биле шилчидерип албан, организация черлериниң боттандырарын калбаа-биле сайзырадыры; ажаалга кассаларының чеги-биле улуг өртектиг бараан садып алырын нептередири; партияның XXIV съездизиниң шиитпиринде көрдүнгенин өзүгаар чонда шыгжаттынып чыдар хамык күрүне тәэлилериниң облигацияларының өртээн 1974 чылдан эгелээш хуусаа бетинде төлеп эгелээринге ажаалга кассаларын белеткээри. Ынчангаш бистиң мурнувуста харыысалгалыг сорулгалар тургустунган.

Оларны республикага чедиишкинниг боттандырар дээш, ол ажылды улам сайзырадып, ажаалга кассаларының ажыл-ишин үндезинибиле экижидер сорулгалыг бис. Ажылчы чоннарга бо талазы-биле ачы-дуза чедирер ажилда четпестерни чайладыр сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Совуулели болгаш облпрофсөвүлел бо чылдың октябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир ажаалга кассаларының көрүлдезин чорудуп эгелээн.

Көрүлде үезинде артык акша-хөреңгини күрүненин ажаалга кассаларынга шыгжаарының ажык-дузазын, чугулазын ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлаар. Ажаалга кассаларының турар базыңнары чогуур негелдезинге дүгжүп, чоннуң хандырарынга таарымчалыг-кылдыр тургустунган бе, чаа кассаларны каяа немей ажытса экил дээрзин чон-биле сүмележир, оларның санал-оналын алыр ужурлуг бис. Ажаалга кассаларынга шыгжамырларның хевирлеринин, күрүненин 3-хүүлүг тәэлизиниң болгаш акша-бараан лотереязының дугайында тайылбыр ажылын оларның ажылдакчылары калбаа-биле чорудуп эгелээн. Ынчангаш ажылчы чоннарны бо буянныг херекче улам хаара тударын чедип алыр сорулга салдынган.

Ажылчы чоннарга ажаалга кассаларының ачы-дузазын улам экижидер, ажаалга кассаларының бүгү ажылдакчыларының шыгжакчыларга эптигээдек, сагыш човангыр болурун, акшаны хүлээп алырын болгаш үндүрүп бээрин шалыпкын, чазыг чокка кылырын докгаамал хандырары чугула.

Көрүлде үезинде мурнакчы коллективтерниң болгаш түстүг ажылдакчыларының дүрзүлгезин калбаа-биле нептередир бис.

Көрүлде чоруп турар үеде районнарда төп ажаалга кассалары боттарының отчеттарын чурттакчы чоннуң хуралдарынга, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга берип эгелээн.

Көрүлдени эрттирери-биле республика, район, хоорай комиссиялары тургустунган болгаш олар план өзүгаар ажылдап киришкен.

Ажаалга кассаларының көрүлдезин идепкейлиг эрттиреринге чер-чер Советтери болгаш хөй-ниити организацияларның дузазынга даянып, оларның-биле чаңгыс деминг ажылдаарын ажаалга кассаларының ажылдакчылары чедип алыр ужурлуг.

Т. ИЛЬИН,
республиканың ажаалга кассаларының эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

МОСКВА. Демир-орукчуларның Төп Культура бажынынга хөл-шыдыраа талазыбиле СССР-ниң XXXXI чемпионады (дээди мергежилдитлер маргылдаазы) эгелээн.

ЧУРУКТА: гроссмейстер Л. Полугаевский-биле (Москва область) Свешниковтуң (Челябинск) ужуражышкыны хайымнап доозулган.

В. САВОСТЬЯНОВ биле А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

мастер Е. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧҮГЛЕ ТУРАСКААЛ БЕЛЕКТЕР ЭВЕС...

Загорскиниң мастерлериниң кылганы каттырынчыг ыяш ойнаарактарга улуг улус-даа, бичии уруглар-даа кымак. Бо хүннерде москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары Загорскиниң мастерлериниң «Чүрүлга, графика, сиилбирлиг уран түүл» деп делгелге-садыгда киирген кылыглары-биле танышып болур.

Нарын кожалгаларны, ханага азаар шывыгларны, дойдан кылган аяк-савааларны, ыяштан болгаш демирден кылган янзы-бүрү тураскаал белектерни РСФСР-ниң уран түүл фондузунуң бүдүрүлгелеря үндүрүп турар. Оларның хөй кезиниң саны 300-тен ашпас, а бир чамдыктары оон-даа эвээш. Олар дээрге мастерлериң боттарының хөл-биле кылган түүдүредир.

Уран түүл фондузунуң мастерлери архитектуралыг ансамбльдерни, чижөлээргe, Культура ордуларын, дыштаныла бажыңнарын, аныяктар кафелериң, ресторанларны национал шинчи киирип каастаар талазы-биле алган черлериниң болгаш организацияларының чагыглары база күүседип турар.

Фондузуң бүдүрүлгелери боттарының продукциязын хөй эвес түңге — чылда 18 миллион харе рубльге үндүрүп турар.

Ынчалза-даа оларның кылыгларының ужур-дузазы болгаш салдар-хамаарылгазы түүлге акша-биле үнелеттинмес. Палехтиң, Загорскиниң, Вологданың, Дагестанның, Якутияның мастерлериниң ат-сураа бистиң чүрттувустуң кызыгаарларының ырак ынчында-даа тарай берген. Оларның кылыгларын делегей делгелгелеринге шаңнап, хөй-хөй чүрттар күзелдинбиле садып ап турар.

М. ПАНЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

телевидение

ОКТЯБРЬ 10-ДА
МОСКВАДАН

18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле СССР-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—ЦСКА. 2-ги, 3-кү үелери. 19.40—«Мээң эргимим, Кэлмыния!». Документалдыг телефильм. 20.05—«Оруктар белдиринде кижилер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (ЧССР). 1-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

21.15— Телемедээлер. 21.30— Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

21.40— Өөнүг телекөргүзүг. Телефильмнерниң Бүгүзавилел фестивалынга шайланган филимнер. «Бо-ла янзы-бүрү арыннарны...» Уран-чечен фильм. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30 — Өөнүг телекөргүзүг. Футбол талазы-биле СССР-ниң кубогу. Финал. «Динамо» (Киев)—«Арарат» (Ереван). 00.15—00.25 — Чаптар. 00.25—01.15— Футбол дамчыдылгазының уланчызы.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ». «Робинзоннуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол чааскаан эвес турган». 15.00, 18.50. «Үнү чок кижи болгаш ынанышыл» 16.55, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Машиналар чарыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аът мунган бажы чок кижи» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

КӨРҮЛДЕГЕ КИРЖИП...

Ажаалга кассаларының көрүлдезинге кириспишаан бистиң районнуң төп ажаалга кассазының ажылдакчылары баштайгы үнүден эгелээш-ле ажылчы чон мурнунга боттарының ажылының дугайында отчёттарын берип турар. Ажаалга кассазының улуг инспектору Т. Морозова өрт командазының коллективи-биле ужурашкаш, аңаа районнуң ажылчы чоннары акша-хөреңгизин хөй-хөйү-биле шыгжап турарының дугайын чугаалап берген. Ам оон түңү 160 мун ажыг рубль четкен. Чүгле бо чылын 9000 рубль түңнүг күрүненин 3 хүүлүг иштики ойнаашкынныг тәэлизинин облигацияларын садып алган. Районнуң 1000 чүрттакчызынга опаалтыр 276 кижи шыгжакчы болуп турар. Ындыг хурал Күрбанк салбырының коллективинге база арткан.

Ажаалга кассазының коллективи көрүлдеге белеткенип, ажаалга-шыгжамыр хөреңгини улам сайзырадыр, чоннуң артыкшыдыг акша-хөреңгизин ажаалга кассаларынга шыгжадырынче хазыр тудар, оон-биле акша саарылгазын быжыглаар сорулга-биле 20 агитхуудустарны белеткээш, чүрттакчылыг суурларже чоруткан.

Көрүлде эрттиреринин район комиссиязының кежигүннери бо хүннерде колхозтар, совхозтар төптеринче аъттанып турар. Аңаа көрүлдеге холбашкан ажылдарны организастаар.

Дуржулгадан алырга, ажаалга кассазынга акша-хөреңги шыгжаарының ажыктын чонга доктаамал тайылбырлап, суртаал ажылын чорудуп турарга, ол эки түңнелдиг болуп турар. Бо сорулга-биле районнуң төп ажаалга кассазының ажылакчылары агитас-массалыг ажылдың янзы-бүрү аргаларын калбаа-биле хереглеп турар. Хамаатылар-биле хууда беседалажып, агитматериалдарны оларның адрезинге почта-биле чорудуп тураргa, ол аажок дээштиг. Көрүлде эгелээри-биле төп ажаалга кассазының эргелекчизи районнуң радиодамчыдылгазын дамчыштыр беседаны база кыган.

Бистиң ажылывыста кол-ла чүве чүрттакчы чон-биле үргүлчү ажылдап, олар-биле бижыг харылзаавы тударры болур. Шыгжакчыга эптигээдек, сагыш човангыр, акша-көпеекти хүлээп алырда, үндүрүп бээрде шалыпкын, чазыг чок болдурары-биле ол ажылды сайзырангайжыдары чугула дээрзин ажаалга кассазының ажылдакчылары эки билип турар.

Бо көрүлде бистиң ажылывыска ёзулуг шылгала болур-даа ужурлуг.

Д. ШАРЫПОВ,
Каа-Хем районнуң төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

ЧОГУМЧАЛЫГ-ДЫР

Ап турар шалыңым хөй эвес-даа болза, ог-бүле бюджединиң шын үлеп ажаар, артык акшаны эвээш-бичелеп-даа ажаалга кассазынга шыгжаары эптиг деп чүвеге бүзүрээн мен.

Ажаалга кассазының ачыдузазын 1964 чылдан бээр көрүп келдим. Маңаа хамаарыштыр өске эптерге сүме кадыксадым.

Акшазын ажаалга кассазынга шыгжап турар кижи оозун чогуур үезинде киирбес болза, таарымча чок байдалга боду кирер. Бир катап кассага салыр дээн акшамны үзүп алгаш, богун-даарталап турумда ай эрткен. Ам көөрүмге акшам тоңуп калган болду: хол адыңга белеп чыгаш бичелеп чарыгладына бергени ол.

Бо дугайын ажаалга кассазында ажылдап турар таныжымга чугааладым. Ол эп мынча дидир:

Ажаалга кассазынга акша шыгжаар кижи баштай шыгжалганың хевирлерин эки билип алыр ужурлуг. Оны чедир тайылбырлавайн турорывыс бистиң четпезивис-тир ийин. А сеңээ сүмелээрим болза малың алган саныңда ажаалга кассазынга акшаң шыгжаар дээш маңнап турбайн, ону ынаар шилчиттирип ап тур. Ажыктынга бодуң-на бүзүрей бээр сен.

Шынап-ла оон сүмезин өзүгаар ажылдап турар черниниң бухгалтериязынга билдиришкин бижээш, шалыңымдан чогуур түңнүг акшаны ажаалга кассазында мээн агар сапымче шилчидип турарын дилеп дим. Оон соонда акша шыгжаар дээш маңнап турбас болдум.

Чыл төнгенде кап акша чыылганын билип алыры-биле чеде бергеш өөрээнім аажок болду.

Шыгжамырның ындыг хевирин кап чыл улаштыр ажылдап тургап, чылдың-на курорттарга дыштаныр аргалыг болдум. Ам акшамны автомашина садып алыр дээш шыгжадып тур мен.

Ынчангаш шыгжамырның бо хевирин ажыгланар деп ооскө эптерге сүмелединм. Ол эптиг-даа, чогумчалыг-даа.

А. ГОРПАСТАЕВА,
Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың бухгалтери.

Бүзүреллиг шыгжамыр

Бодум механизатор мен. Багай эвес ажылдап, эки төлевирни ап келдим. Үнелиг эт-сеңги ог-бүлевиске садып ап-даа турар бис. Аңаа ёзулуг дуза болур чүүл — акшавы ажаалга кассазынга шыгжаары дээрзинге бүзүрээн мен.

Кассалап каан акшаны кижи кайы хамаан чок чарыгдап турбас, хөрүн ол курлавырланып, немежип чыдар.

Ажаалга кассазында моңа шыгжамырым хевиря — ойнаашкынныг шыгжамыр. Оон өскө шыгжамырлардан чылгалы болза, акшаны шыгжаткаңы дээш хуудан орулга албас, а орулгаңы ойнап алышкын кылдыр алыр. Ындыг ойнаашкын чылда ийи катап — апрельде болгаш октябрьда болуп турар. Бо чылдың апрель 10-да Вологда хоорайга болган әэлчеглиг ойнаашкынның тиражын «Шын» солунга парлаан соонда, № А-8141 агар санымны ооц-биле дүүштүрүп көөрүмге, аңаа 250 рубль таварышкан болду.

Шыгжамырның ойнаашкынныг бо хевири ол хире ажыктыг болду. Ынчангаш ажаалга кассазынга акшаңар шыгжаарыңарда ындыг хевирни шилип алыңар. Ол — бүзүреллиг шыгжамыр.

М. ОНДАР,
«Кок-Тей» совхозтуң ажылчыны.
КЫЗЫЛ хоорай.

Кижилерге эптиг

Күрүненин 3 хүүлүг иштики ойнаашкынныг тәэлизинин облигацияларын ажаалга кассалары чонга хостуг тарадып, садып турар. Оон үтказын чамдык кижилерге тайылбырлап көрейн.

Ол тәэлинин облигацияларының оргээ 20 болгаш 10 рубль. Тәэли таазы-биле оруглары 1986 чылга чедир ортүмээ-биле чылда үш хүү хемчээлдиг кылдыр төлөөр.

Хамаатыларның садып алган облигациялары чылда 8 катап ойнаашкынга кирер.

Облигация ээзин кижи күзээнде оолуң кайы-даа үеде ажаалга кассазынга садыпкаш, оон долу өртээн эгидип алыр. 3 хүүлүг тәэлинин бир онза түүлү база ында. Ынчангаш ол облигацияның ээзи база-ла ажаалга кассазының шыгжакчызы-дыр.

1973 чылдың май 15-те болган күрүненин 3 хүүлүг тәэлизинин әэлчеглиг тиражынга Кызыл-садыгның № 18 магазинниң директору Ш. Вишуренко 20 рубльдиң облигациязы-биле 2500 рубль ойнап алган. Кызылда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының чүрүк тыртарыкчызы Б. Егошин база аас-кежиктиг болуп, август 15-те болган тиражта 1000 рубльди ойнап алган.

Бо дээрге ийи-чангыс чижектер-дир.

Акша-хөреңги шыгжамырының база бир эптиг хевири — күрүненин 3 хүүлүг тәэлизинин облигацияязын садып алырын ажылчы чоннарга сүмелеп тур бис.

К. ПОДСАДНИКОВА,
Кызылдың төп ажаалга кассазының операция кылыр кезээнің эргелекчизи.

Таджик аттар

Таджикистанның даглыг черлеринге кижи аттажыбиле ужуражыры — ховар таварылга. Дагчуттуг кижилер боттарының уруглары оларның хевир-шырайывызга, торуттунген байдалдарынга таарыштыр адап алыр. Чамдык аттар ам-даа хуу аттар болгалак, ынчангаш оларны тайылбырлап ады очулдуруп болур. Таджиктер уругларын чечен болгаш чараш кылдыр адаглаар: Саодат (аас-кежии), Хол (мең), Гул (чечек), Зебо (чараш кыс) дээн шыкаш.

Таджик ССР-ниң Эртемнер Академиязының президиумунуң чанында терминология комитединиң тургусканы словарьда дөрт мун аттарны киирген.

— Словарьның сорулгазы болза орус болгаш таджик бижиктерге аттарны чаңгыс ай база шын бижиирин турумчудары болур—деп, оон тургузукчуларының бирээзи Я. И. Калонтаров чугаалаан.

Таджиктер мооц мурнунда боттарының ат сывынга адазының адын киирбес чораан, ахты словарь ону бижиирин база чурумчуткан.

Л. НИКУЛИНА.
(СЭТА-ның корр.).
ДУШАНБЕ.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бир эвес күрүненин 3 хүүлүг иштики ойнаашкынныг тәэлизинин облигациязын садып алыр болзуңарза, ол база-ла силерниң шыгжамырыңар болур. Ол ажыктыгдаа, эптиг-даа. Облигацияларны ажаалга кассалары хоспуг садып турар. А бир эвес акша хереглеп берзиңерге, оонарны кажан-даа кайы-даа кассага дагыл садыпкаш, оргээн долузу-биле эгидип алыр силер. Оон ынай, садып алган облигацияларыңар чылдо сес катап ойнаашкынга кирер.

Күрүненин 3 хүүлүг тәэлизинин облигацияларын садып албаан болзуңарза, ам октябрь 15-ке чедир чиик өртекбиле — 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 15 копеекбиле, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеек-биле садып ап болур аргалыг силер. А ноябрьның 1-ден 15-ке чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеек болгаш 20 рубльдиң облигациязын 20 руб. 50 копеек-биле садып алыр апаар силер.

Артыкшылдыг акшаларны бажыңнарга шыгжаарыңарга силерге-даа, күрүнеге-даа ажык чок, а 3 хүүлүг тәэлизинин облигациязын садып алзыңарза, 5000, 2000, 1000, 500, 100, 40 рубль ойнап ап болур силер.

Ээлчеглиг тираж ноябрь 15-те Запорожье хоорайга болур.

СОЛУН МАРГЫЛДААЛАР ЭГЕЛЭЭН

Эрткен дыштанып хүннерде республика найысылалының шыдыраа клубунга маргылдаалар эгелээн. Маңаа бирги разрядтың шыдыраачылары шилиндекторниң баштайгы болүүнге, ийиги разрядчылар ийиги чаданың болүүнге, үшкүзүнге — хереженчи спортчулар, сөөлгү болукка — алээди оолдар Кызыл хоорайның бирги черлери дээш ойнаарлар.

Шилиндектерге шылгаран үнген шыдыраачы хоорай чемпионуну атты ап, бирги черге-ниң дипломуубиле шаңнатпышаан, спорт мастерлиг кандидат баллды чедип алыр аргалыг. Ол-ла шыдыраачы ийиги черни алган шыдыраачы-биле ийидээн ноябрь аңда Тыва ССР-ниң чемпионадынга киржир.

А ийиги чаданың болүүнде ойнап турар шыдыраачыларның иштинден бирги, ийиги черни ап үнген ийи кижи дараазында болур хоорай чемпионадынга киржир.

Воскресеньеде бирги, ийиги болуктуң шыдыраачыларының арозынга баштайгы салыг болган.

1973 чылды Кызылдың чемпиону ат дээш демисежип турар бирги разрядчыларның иштинден баштайгы холге хоорайның хоочун шыдыраачылары Л. Забоев биле М. Бичеоол ойнаан. Салыг Бичеоолдуң тиилелгези-биле доолулган. Кызылдың чемпиону В. Смирнов эңнык шыдыраачы Ю. Беловту, К. Салң Ю. Быковту дүжүп бээринче албадап, баштайгы саннарны алганнар. Б. Ооржак биле И. Түлүш хайымнашкан, В. Луканов — Н. Онуфриев, П. Берюкович — М. Кенин-Лопсан оларның салыглары соңгаырлаттынган.

Ийиги болукто 18 шыдыраачы ойнап турар. Оларның бирги салымга телестудия ажылдакчызы А. Дугержап биле типография ажылчызы В. Михиенко хайымнашкан. Арткан салыглар арыг тиелелгелер-биле болгаш аштырыпкыннар-биле демдеглеттинген. Агы-биле ойнаан Артыва Зотов (пединститут) аптека эргелелиниң ажылдакчызы К. Сатка, геология экспедициязының ажылдакчызы М. Кузьмин А. Борзовкога (пединститут), уран түүл училищезиниң сургуулу К. Салчак төп курархивтиң толээзи Д. Салчакка уттуруп коаннар. «Билиг» иштилелиниң референтизи Б. Седен-Хуурак сеңгелге-тудуг эргелелиниң ажылчызы Д. Хомушкуну № 14 механизации эргелелиниң инженери В. Заворин студент М. Ондарны, журналист С. Тамба Кинофикация эргелелиниң толээзи С. Иэкыялды, башкы В. Моисеев Чүртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы В. Тонкихты, Д. Капчыыр («Тываның аныяктары» солундан) өөрү К. Орус-оолду түс-түнүнде удуп алганнар.

Д. САЛЧАК.

Абакан биле Кызыл хоорайларның шилиндек спортчуларының чиик атлетикага эш хуузунуң ужуражылгазы эрткен дыштанып хүннерде бистиң республиканың найысылалынга болуп эрткен. Аңаа иштизи-биле 50 ажыг шыырак спортчулар киришкен.

Бистиң аалчыларывыс ук маргылдаага эки белеткенгенин коргузуп, ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелиңде 120 санны алгаш, Кызылдың командазын 50 ажыг санга мурнап, команда талазы-биле бирги черже үнген. Абаканның спортчуларындан диск октаарынга ССРЭ-ниң спорт мастерияге кандидат, спорттуң ол хевирииге Абаканның болгаш Красноярск крайның чемпиону В. Пономаренко, спорттуң национал хевирлериниге РСФСРниң спорт мастери В. Кретов болгаш Красноярск крайның школачыларының чиик атлетикага шилиндек командазының кежигүнү Л. Кулакова олар бедик коргузуглерни чедип ап, командазынга дыка хөй санны ойнап бергеннер. Бо ийи хоорайның спортчуларының чиик атлетика эш хуузунуң ужуражылгазын моон соңгаар чыл бүрүде эрттирер деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: хереженчи спортчуларның 200 метрге чарыжының үезинде.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2312.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01455

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (9310) Четверг, 1973 чыл, октябрь 11 | 1925 чылда үнделипкен | Өртээ 2 көп.

Республиканың будурүлгелеринде

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

Тываның найысыларының аңгы, сүт заводтары ышкаш үлетпүр будурүлгелерни үшкү кварталдың доостурунга чедир наш хонуп бурунгаар чыдыңы тос айлар болгаш квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Тос айларда үлетпүр продукциязын сайгарарының планынга немештир 768 муң рубльди берип, эртнен чылдың ол үезинге деңнээрге 5,3 хуу, азы 1 миллион 959 муң рубль ажыр сайгарган. Эртнен чылдың ол үезинге бодаарга, үлетпүр кылыгларын будүрери 3,8 хуу, азы 1 миллион 449 муң рубль көвүдээн.

Кызылчылар ол үениң иштинде 105 тонна сарыагны, 15 муң эжеш кидис идикти, бирги категорияның эдин болгаш эттен кылган продуктуларны — 432 тоннаны, 356 тонна долганны, 20 муң тонна хөмүр-дашты, 272 муң кубометр тудуг ыяшын немей берген. Хоорайның үлетпүр будурүлгелери тос айларда күш-ажылдың будурүчүлүүнүң планын 102,7 хуу күүсеп, эртнен чылдың ол үезинде турганындан 4,5 хуу өстүрген.

Ол көргүзүглерден алгаш көөрге, Кызыл хоорайның будурүлге коллективтери багай эвес ажылдаан. Ынчалза-даа чамдык будурүлгелер кол көргүзүг болур продукция сайгарарының планын күүседип шыдавааи. «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг иезентер кылыр заводу, «Тудуг иезентери» комбинады, телеателье дээн чергелиг коллективтер аңаа хамаарыжыр. Ол ышкаш пиво, автосептелге заводтары, «Тудуг иезентери» комбинат, хеп даараар фабрика, телеателье иити продукция будүрериниң планын күүседип шыдавааи. Оларның иити чедир бербейн барган продукциязы 579 муң рубль четкен. Тыва электри четпи будурүлгези, пиво заводу, «Тудуг иезентери» комбинат, телеателье, даараныпга комбинады күш-ажылдың будурүчүлүүн нудулаткан.

Пиво заводу, телеателье, «Тудуг иезентери» комбинат ышкаш чамдык будурүлгелер коллективтери эртнен ийиги кварталдың түңнелдерин ёзугаар база ол көргүзүглер талазы-биле четпестерлиг турганын айтыр херек.

Үстүнде айытнан будурүлге коллективтеринде партия, профэвилел, комсомол организацияларе ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты улам дээштиг чөрүдүп турган, ол четпестерни дүрген чайладыр деп аазаашкынарын эчизинге чедирбээн деп санаар херек. Будурүлгениң дең-дескн ажылдаарын чедип алыр талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдени олар кошкатнан.

Календарьда ан октябрь ай. Беш чылдың үшкү чылының шиитпирлиг кварталы үнүп келген. Айыттынган четпестерни эң чөөкү үеле эдип ал, планныг онаалдаварның күүселдезии чедип алыр дээш ажылдаар үмүрлүг.

Н. ФИЛИМОНОВА.

СЭКП хооркомунуң үлетпүр транспорт киздизининиң инструктору.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮЛҮҮН КИИРГЕН

«Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышынга идепкейлиг киржил, сентябрьде концентраттан кобальт будүрүп үндүрериниң болгаш өөң продукциязын сайгарарының планын чедимшиннинг күүсеткен. Будурүлге планын күүседириниң херээнге даг руднигиниң, металлургия цегииниң болгаш дузалаар аймактардан чылыг бээр электри станциязының, транспорт цегииниң, теп будурүлге лабораториязының ажыл-ишчилери шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киирген.

Комбинаттың даг рудниги-ниң ажылчыннары руда тыл үндүрериниң ай планын 116,4 хуу, чер үттекчилери — 111,2 хуу күүсеткен. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп, чедимшиннерни айтып, кичээнгей салыр ужурлуг хомудаашкыннарны тодаратнан. Комбинаттың сураглыг ажылдакчызы эш Шадринге удурутнан руда тывынчыларының бригадазы болгаш эштер Хорошиловтуң, Сычевтиң, Моңгуштуң бригадалары хүн бүрүде шалыпчы ажылдап, күш-ажылчы үлүүн 125—130 хуу чедир күүсеп келген.

Гидрометаллургия цегинде чарыштың тиилекчилериниң инженерлер Эдуард Теребилев биле Юрий Екимовтуң башкарган эзлчеглери бедик көргүзүгнерни чедип алган. Ю. Екимовтуң эзлчээ өөң мурнунда ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчинир Кызыл гутуу биле база шаңнатнан турган. Теп лабораторияда комсомолчу-аныяктар бригадазы база чедимшиннинг ажылдаан.

О. ОХЕМЧИК.

Совет-япон чугаалажыышлыннар доозулган

СЭКП ТК-ниң Чиигиве секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле Японияның Премьер-Министри К. Танаканың, Японияның даштыкы херектер министри М. Охираның аразынга чугаалажыышкынар Кремльге дүүн доозулган.

Чаагай кожа-хелбээ совет-япон харылзааларыны улам калбартыры-биле болгаш бижыглаары-биле холбашкан хөй-хөй айтырыгарны чугаалашкан.

Чугаалажыышкынарга киржишкеннер: совет талдан — СЭКП ТК-ниң Чиигиве секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш ССРЭ-ниң Японияда элчизи О. А. Трояновский, япон талдан — Даштыкы херектер министерствозунуң секция эргелекчизи Х. Аран.

Чугаалажыышкынар ажыл-ишчи болгаш найыралдыг байдалга эрткен.

Талалар чугаалажыышкынарының түңнелдериниң дугайында кады кылган дынадыг үндүрер деп дугурушкан.

(СЭТА).

Н. В. Подгорный К. Танаканы хүлээп алган

ССРЭ-наң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный октябрь 9-та Кремльге ССРЭ-де албанныг аян-чоруун кылып келген Японияның Премьер-Министри Кэкуэй Танаканы хүлээп алган.

Оларның аразынга болган найыралдыг беседа үезинде совет-япон харылзаларының хөгжүдээн-биле холбашкан айтырыгларны, а ол ышкаш кайы-кайызынга-даа сонуургалдыг өске-даа айтырыгларны көрген.

Беседага совет талдан киржишкеннер: ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, Совет Эвилелиниң Японияда элчизи О. А. Трояновский.

Япон талдан — Японияның даштыкы херектер министри М. Охира, даштыкы херектер министриниң оралакчызының оралакчызы К. Цуруми, Японияның ССРЭ-де элчизи К. Нанзаки, Японияның ДХМ-ниң департамент директору В. Овада болгаш өскелер-даа.

(СЭТА).

Найыралдыг байдалга эрткен

Октябрь 9-та Японияның Премьер-Министри Какуэй Танака эртенги шайлалга тургускан.

Эртенги шайлалгага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, албанныг өске-даа кижилери олурушкан.

Эртенги шайлалгага Японияның Премьер-Министри Какуэй Танака болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин олар чүве чугаалажыышкар.

Какуэй Танакавың болгаш А. Н. Косыгиниң чугааларын чымчаннар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыны бооп турган.

Эртенги шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

«Кызыл тараачын» совхозтуң бирги бригадазының комбайнерлери Н. И. Овчаров, П. С. Биче-оол, Э. К. Ооржак олар дүжүт ажаан алышкынының үезинде шалыпкын болгаш өскелерге үлегерлиг ажылдап, хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү ажыр күүсеп келгеннер.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче комбайнерлер Н. И. ОВЧАРОВ, П. С. БИЧЕ-ООЛ, Э. К. ООРЖАК.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

БҮГҮ САВАҢНЫ АЖААН АЛЫР

Октябрь 8-ке чедир республика бүгү тараа культуразының 90 хуузун ажаан алган. Күскү чер аңдарылгазының планы 66 хуу күүсеттинген. Республика 133 муң тонна сиген белеткээр турган, ону 107 муң тоннаны, 13,4 муң тонна сенажтың 5855 тонназын белеткеп алган.

Тараа культуралары республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында доосту берген ийикпе азы доостурунуң кырында келген. «Тоора-Хем» совхоз тараа ажаалдазының 50, СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхоз — 52, Ждавов аттыг — 55, «Большевик» — 67, «Бардык»—68, «Күш-ажылдың хостуу» — 70 хуузун ажаан алган. Республикада ажаттынмаан тараа үстүнде ажыл-агыйларга хамаарыжыр.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының кол соруулгаларының бирээзи — саванны чогуур үезинде шөдерден чайладып, болуп алыры болур. Республиканың чамдык районнары сиген болгаш сенаж белеткээр планын күүседипкен. Чүгле Бии-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары четчир санныг мал чемин белеткеп алганнар. Каа-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелин 92 хуу күүсеткилээн. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем, Таңды, Тожу районнар планда көрдүгенинге бодаарга ам-даа 20—25 хууну чедир белеткээр ужурлуг. Эң эвээш мал чемин Эрэин, Өвүр, Барыын-Хемчик районнар белеткээн. Ында чүгле 65 хуу болган.

Силос салыышкыны республикада озалап турар. Оны эртнен чылдың бо үезинде деңнээрге 4 хуу эвээштн — чүгле 40,4 хуунуң салган. Сүзүүнүг мал чемин Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем районнар контуг эвээштн белеткеп алган.

Байдал ындыг турда саванны бөлүп, сараттаар ажыл организас чок чоруп турар. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары сигенни четчири-биле белеткеп алаа-даа, саванны бөлөр, пресстээр ажыды организастыг чорудуп турда, өске черлерде ындыг эвес: саванны шөлден волокуша-биле үндүр сөөртпеш, ону сараттавайн, ол хөөрээр каапкаш бар таварылгалар хөй.

Республика 65 муң тонна савак сараттаар планныг. Таңды район — 21 муң, Бии-Хем район — 11 муң, КааХем район —23 муң тонна саванны белеткеп, болуп алган. Ол ажыл Тожу, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрэин районарда багай организастаттынган.

Мынчага чедир чаңгыс-даа тонна савак белеткеп албаан «Дөң-Терезин» совхоз (директору Ч. Х. Доктугу). «Торгалыг» совхоз (директору С. Н. Седен) кымга идегеп орлар ирги? Саванны бөлүп, сараттаарын Тока аттыг, «Шивилиг», «Тес-Хем» совхозтар багай чорудуп турар.

Саванны бөлүп, сараттаар ажылга бүгү-ле прессподборщиктерни, сараат салыр машиналарны, волокушаларны бүрүн ажыглаар херек. Бүгү тараа саванны ховуштөлдердэн чайлаттынган турар ужурлуг. Бо чылын тараа саванны сиген ышкаш үнелиг, херектиг болуп турда, ону камнап, үнелевишпээн, мал чеминиг ажыглаар кылдыр бөлүп алыры чугула.

ШАҢНАЛ — „МОСКВИЧ“

Бөдээ ажыл-агыйның ховушөлдерге болгаш фермаларга шылгарангай чедимшиннерлиг болган мурнакчыларынга бо чылдан эгелээш ССРЭ-ниң УАЧД-ниң хүндүлел дипломнары-биле кады база бир шаңналды — «Москвич» автомашинаны тыпсыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң УАЧД-ниң директорунуң бирги оралакчызы С. В. Кальченконуң СЭТА-ның корреспондентизиниге чугаалааны:

— Делегатениң кол комитеди келген материалларны чугаалажып көрген. Аңгызында илереттинген 200 тиилекчилерге ССРЭ-ниң УАЧД-ниң дээди шаңналын тывыскылаан.

Ындыг алдар-атка чогум кым таварышканы? Чижээ Алтайның хойжуу, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры А. Я. Лигостаев төрүүр 100 хойдан чыдын-на 150 ажыг хураганны ап келген. Ол чангыс хойдан-на 8 ажыг килограмм дүктү кыргып ап турар; ол дээрге, үш костюмну даараарынга чайлыг чедер материал-дыр. А ол сураглыг хойжуда төрүүр 700 хире хой бар.

Чурттуң чөөп талакы райониарында тавычада тараапы ап-даа ажаап албышаан. Оон ужурундан делегатенин дээдк шанналын алыр ужурдуг механизаторларның данызы амдыызында билиннмес. Ынчалза-даа оларның саны эң-не хөй болуру амдыгаштан-на билдинг бергеи. Шаннатканнар аразында —Кабардин-Балкарияның «Приналкинский» совхозунда Социалистиг куш-ажылдың Маадыры А. П. Будряшова болгаш Липецкинин «Коммунизмнин черелэ» колхозундан В. Д. Потапов база бар. Бо ажаап алышкын үезинде А. П. Будряшова 1308 тонна тараапы бастырган, а В. Д. Потапов — область эң-не баштай бир муң тонна тараапы бастырган мурнакчы болган.

Кустанайның «Тарановский» дээр куш совхозунуң директору Ли Ен-Бемге бо чыл уттундурбас. Ол Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры атты алган болгаш делгелгенин хүндүлел диплому-биле шаңнаткан. 1963—1972 чыл дургузунда «Тарановский» совхозка куштуң баш саны чедип, а куш эдин будурери барык 8 катап өскен. 1000 санныг чуурганын бог-үнези 91 рубль турганындан 10 рубль чедир будулаан. Ол куш совхозу Казахстанда эң улуг ажыл-агыйларның санында кирген.

Делегатениң дээди шаңналын алганнарның аразында Одессаның Киров аттыг совхозунуң саанчызы И. Н. Коломиец, Алтайның «Беловский» совхозунуң хаван азыраар фермазының бригадири А. М. Фоминых база бар.

(СЭТА-ның корр.).

Тараажыларның тиилелгези

Волгоград болгаш Тамбов областарының көдээ ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирин амыдыралга боттандырар, чер ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин күүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирижкеш, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиктен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЫҢ ажыл-агыйлары күрүне шыгжамырыга 252 миллион пуд тараапы урган. Ол дээрге, улус ажыл-агыйының планындан 73 миллион пуд хөй-дур. Область ол хире хөй тараапы эң баштай белеткеп турар.

ТАМБОВ ОБЛАСТЫҢ көдээ ишчилери Төрээн чурттуң шыгжамырыга 100 миллион пуд ажыг тараапы урган. Ол — улус ажыл-агыйының планындан 35,8 миллион пуд хөй-дур. Бо область ол хире хөй тараапы база-ла бир дугаарында ажаап алган.

Бо областарның ажыл-агыйларының чиге-тараа, кырлыт-кара, арбай, сула, боо-оы болгаш мал чемин культуралары садар планнары база ажыр күүсеттингеп.

Волгоград болгаш Тамбов областарда күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

Областарның партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының улуг организакчу ажылдарының, а ол ышкаш ажылчы чоннарның политиктиг улуг көдүрүүшкүнүнүң ачызында ындыг улуг тиилелге чедип алдынган. Амгы үеде көдээ ишчилер мал кыштаглаашкынынга ыяк белеткеннер, күскү хову ажылын шалыпкын доозар дээш күжеминшкинниг ажылдап турар.

СӨӨЛГҮ ГЕКТАРЛАР

Эрткен чылын бистиң колхозтуң механизаторлары күскү хову ажылдарын районга бир дугаарында дооскаш, ынчаарда ажаалдазын доозуп чадажы берген «Тиилелге» колхозтуң тараажыларынга дузалашкан. Ынчан бистен Долганов алышкылар дәрте-лээн, мен, Петр дүнмаң биле база Иван Михальченко суглар аңаа чораан бис.

Бо чылын база-ла тараа ажаап алышкынын өске ажыл-агыйлардан эрте доозуп, улуг чедимшиннинг болдувус. Мурнай дооскаш, соңназынга дузалаар эки чаңчылывыс ёзугаар бистер «Бүрен» совхозтуң механизаторларының сөөлгү гектарларын доосчур дээш, сентябрь 27-деп октябрь 7-ге чедир тараа кезаштивис. Бистен борта Фатей, Давид Долганов алышкылар, Александр Дресвянников, Алексей Филатов, Герасим Салчак, мээң дунмаларым Петр, Григорий келген. Бо совхозтуң арткан 600 гектар тараазын бүрүн ажааштывыс. Бистиң оолдарывыс өөрүнге дузалажырда боттарыпынынга дег эрес ажылдадылар.

— Эр-хейлер-дир силер, оолдар! Бо чылын бистиң мурнай доозуп, биске кайгамчык эки дузалаштынар. Келир чылын күскү хову ажылдарын силерни мурнай доозуп, кок-хаакчыларга дузалажыр дээш кызыл ажылдаар бис— деп, бистн үдеп, аътқарып тура, совхозтуң кол агровому В. Н. Веремьев чугаалаан.

— Ындыг-дыр хәрын, чаржыл көрөолинер. Кым мурнаарыл, ол соңнап калган ажинге дузалажыр апаар— деп харылаан бис.

М. СИТНИКОВ,

«Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери, шефчилерниң удурткучузу.

ЧУРУКТА: Фатей, Давид Долганов алышкылар, Михаил Ситников, Алексей Филатов, Петр Ситников, Герасим Салчак, Александр Дресвянников.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧИЛИ УЛУСТУҢ ТУРА СОРУУН ОЛАР СЫП ШЫДАВАСТАР

МОСКВАНЫҢ демир чондурар эт-херекселдер кылыр «Фрезер» заводунга октябрь 9-та болган митингиниң киржикчилери Улусчу чангыс аптин чазаан дүжүргеи чили реаксылыг идегеттернин үүлгедишкиннериие киленгээшкинниг удурланышкынын илереткеннер.

Чилиниң президентизи, чили улустуң херээ дээш эрелдим демиселчи Сальвадор Альенде дээш кажыдалын илередири-биле митингиниң киржикчилери минута ишгинде бүү кырынга ёзулал кылганнар.

Заводтуң партбомунуң секретары **В. Ф. Буторин** митингини ажыдарда, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ол заводтуң коллективи Чилиге шериг эргилдезинге холбаштыр СЭКП ТК-ниң медеглелин болгаш Совет чазактың медеглелин бүрүну-биле чүүлдүгүнүп, долузу-биле деткип турарын чугаалаан.

— Амгы үеде Чилиде бооп турар үүлгедишкиннерни улуг киледиңээшкин-биле хайгаарап турар бис — деп, хөөглакчы **В. Н. Чермов** чугаалаан. Бистиң заводтуң ажылчыннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, Чилиниң патриоттарынга удур кадыгдошкун ажыглаашкыннарны сөксадырын, Чилиниң Коммунистиг партиялының Чиигине секретары Луис Корвалланы хостаарын шиитпирлин-биле негеп турар бис.

Цех начальниги **В. С. Кочанов** болгаш контролер **Н. Несчастнова** совет кижилер чили улуска аар-берге бо үеде хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдиң херээнге шынчы бооп арткан Чилиниң патриоттары-биле боттарының чүрегтин ханызындан эң-сеткил каттыштырылгазын илередип турарлар деп чугаазынга онзалап айтыканнар.

Чили улустуң экономиктиг болгаш социал депшилгезинге, тура-соруунга реаксылыг идеттеринң кадыг-даа террорлуг үүлгедишкиннери шаптыктап шылаазынга быжыг бүзүрелин митингиниң киржикчилери чангыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда илереткеннер.

(СЭТА).

* * *

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). «Тыва даг-дүгү» комбинаттың Культура ордузунга 300 хире ажылчын, албан-хаакчылары чыглып белгеш, Чилиниң маадырлыг улузу-биле эң-сеткил каттыштырылгазының митингизин арттырген. Митингини комбинатта партком секретары **Д. М. Свавильный** ажыткаш, Чилиде болуушкуннарның дугайында делгеренгей тайылбырны кылган.

Чилиде хунтаның болуун улузунга, коммунистер, социалистер болгаш өске-даа патриоттарга удур ужур-дүжөк аажылаашкыннарын доп-дораан соксадырын, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Луис Корваланны хоруглаашкындан хостаарын болуун саналынга даг-дүгү арыглаар фабрикаиың бүдүрүлге начальниги **А. М. Ширяев** негээн.

Рудниктиң слесары Оскур Сендаа болгаш сөс ап чүве чугаалаан өске-даа эштер аңы-дунма чили улустуң чөптүг херээ тиилеэр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Ол-ла хүн «Тыва даг-дүгү түдүг» эргелелиниң ажылчыннарының эң-сеткил каттыштырылга митингиин база болган. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Ленин орденнин эдилекчизи **К. Х. Данзырын** ол тудугнун электрик-каннакчызы **К. Б. Моңгуш** олар Чили реакциянын ханныг үүлгединн бүрүү шаап, чүве чугаалааннар. Ындыг митингилер өөң ынай № 11 автоажыл-агыйга, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадынга, Ак-Довурак АТБ-зинге болгузаан.

Д. ОДАҢ-ООЛ.

Ак-Довуракты партбомунуң инструктору.

ТЫВАНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бөгүн, октябрь 11-ниң хүнү дээрге, Тываның ажылчы чоннарының амыдыралында тоогуулуг улуг болуушкуунуң болгаш оорушкулуг байырлалының хүнү болур. Ол хүн, 29 чыл бурунгаар, ССР Эвилелиниң аксы-дунма чаңгыс вай оң-бүлезинге чурттаар, ажылдаар дээн тыва улустуң алыс күзели боттанган.

Тыва араттар хой-хой чүс чылдарның дургузунда даштыкы эжелекчилерге дарладып чораан. XVIII чүс чылдың ортан үезинден бээр барык 1912 чылга чедир Тываны маньчжур-кытат колонизаторлар кулданып турган. Оларның барык бүдүн чартык чүс чылда тергиндээшкинниже кады чурт иштиниң феодалдарының хайыра чок мөлчүгдели чонну хоозурадып, өлүп кырлырының кырынга эккелген.

Тываларның оон ынайгы салым-чолунга 1911—1912 чылдарда араттарның хосталгалыг шимчээшкини болгаш 1914 чылда Тываны Россияның протекторады кылдыр чарлааны улуг ужур-дузалыг болган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы Тываның төөгүзүнге үндезини эргилдени болдурган. Тыва улус бир-ле дугаар бот-башкарыр национал хөгжүлдени алган. Октябрь революциязының саллары-биле өөскүп үнген тыва араттарның революсчу шимчээшкини улусчу революциянық тинилгези-биле 1921 чылда дооступ, тыва күрүне тургустунган.

Тыва улустуң төөгүзүнде чугула ол болуушкуунуң эрткен 50 чыл ою-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазында мынча деп бижээн: «Улусчу революциянық тинилээни болгаш Тыва Арат Республиканы бактаадып чарлааны тыва улустуң кайгамчыктыг чаалап алышкынналары болган. Совет Россиянын деткимчези-биле Тыва чаа, экономиктиг болгаш политиктиг тургузугнуң оруунда бижыы-биле турупкан. ССРЭ биле Тыва Арат Республиканың аразында пайыралдыг харылзаалар чылдан чылче бижыкан».

Совет күрүнениң хүн бүрү дузаламчызының ачызында ТАР капиталистиг эвес оруктап 23 чылдар дургузунда чораан, экономика болгаш культура талазы-биле чүс-чүс чылдарда хожуданган чорууп ажып эртеринге чамдык эки түнелдерни чедип алган. 1930—1944-чылдарда үлетпүр продукциязының ниити хемчээли 12 катап өскен, 1921 чылда тарылга шөлү 14 муң гектар турган болза, а 1944 чылда 57 муң гектар чедир өскен. Хуу ажылагылыг араттарның 20 хире хуузу колхозтарже эки турабиле киргилээн. Бижик билбес чоруктуң узуткаар талазыбиле чамдык ажылдар ,чоруттунуп турган.

1941 чылдың апрельде Тываның Араттың революсчу намының эөлчег чок XII съездизи Тываның ажылчы чоннарының боттарының чурттунун социалистиг хөгжүлдези дээш демиселге чедип алган улуг чедиишкиннерин демдеглээш, ТАРН ТК-ның Политбюрозу ССРЭ-ниң улустарының аксы-дунма оң-бүлезинге Тыва улустуң хүлээп алырын ВКП(б) Топ Комитединден болгаш Совет чазактан дилээн. Ынчалзажок Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээни-биле холбаштыр ол айтырыгны шиитпирлээрин соңгаарадып каан.

Немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселдиң кадыгдошкун чылдарында ССРЭ биле ТАР-ның аразында ёзулуг аксы-дунма ёзуңүң харылзаалары улам-на быжыккан. Орус, тыва улустарның найыралы хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш ниити демиселге канналган. Совет Эвилелиниң аксы-дунма улустары-биле каттыжар дээш шимчээшкин Тывага чогум-на ол чылдарда улам күштүү-биле калбарган. Ажылчы чоннар массалары молчукчу ангыларның дарлалындан хосталып, социализмче оруктап бурунгаарлаан тудум-на, олар чулут болгаш мурнакчы социалистиг нацияларның эвилелинче бүгү-де күзели-биле каттыжып киреринче чүткүүлер» —деп, В. И. Ленинниң өттүр көрүп чугаалааның ол чорук тодаргай бадыткаан.

ТАР-ның ажылчы чоннарының Бичө Хуралының онза VII сессиязы чонуң күзелбодалын илереттинээн, Совет Эвилелиниң составында Тываны хүлээп алырының дугайында декларацияны 1944 чылдың август 17-де хүлээп алган. ССР Эвилелиниң күчүлүг болгаш пайыралдыг оң-бүлезинге тыва улустуң чурттаар база ажылдаар дээш изиг күзелин барымдаалап көргеш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1944 чылдың октябрь 11-де үндүрген бодунуң Чарлыы-биле Тыва Арат Республиканы Совет Эвилелиниң составыңга хүлээп алган. Россия Федерациязында Тыва автономтуг область ынчаар тургустунган. Ленинчи национал политиканы амыдыралга боттандырар талазы-биле байлак арга-дуржулгалыг СЭКП-ниң дөрт удуртулгазы-биле Тыва ажыл-агый база культура тургузуушкунуң улам ынай хөгжүткен.

ССРЭ-ниң составында Тываның бактаан киргени тыва улустуң амыдыралында төөгүлүг чаа үе-чаданың эгези болган. Тывага социализмниң улуг чаалап алышкынны ленинчи кооперативтиг планны анаа боттандырганы болур. Колхоз, совхоз тургузуу кошкун амыдыралдыг араттарны сууржуң байдалче шилчидирип хандырган. Совет Тывада үлетпүрүнүң колкол адырлары хөгжээн, культура амыдыралында улуг чаартылгалар болгулаан.

Тыва улустуң күзел-соруун, оон бүгү талазы-биле улам ынай хөгжүлдезиниң эрге-ажыын база коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржилгезиин барымдаалап көргеш, 1961 чылдың октябрь 10-да Тыва автономнуг областы Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эдээ тургускан.

Бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдези, ёзулуг культура революциязының боттанышкыны бурунгу тыва чериң болгаш тыва араттың овур-хевирин өскерткен. Тыва АССР—сайзыраңгай аграр-индустриалдыг республика. Ооң хемнериниң шынааларында, тайга-сынналарының эдектеринде амгы үениң үлетпүр бүдүрүлдэлери, чаагайжыттыңган суурлар өскен. 1972 чылда Тываның үлетпүрү ССРЭ-ниң оң-бүлезинге ооң каттыжып киргенинниң баштайгы чылыңдан 45 катап хөй продукцияны берген. 1945—1972 чылдарда тарылга шөлдери 359 муң гектар чедир өзүп калбарган. Ниитиниң мал ажыл-агыйынга улуг өскерлиишкиннер база болгулаан. Күрүнеге эът садары 1950—1972 чылдарда 3,5 мүңдан 28 муң тонна, сүт 0,1 мүңдан 23 муң тонна, дүк 280-ден 2.750 тонна, тараа 8 мүңдан 132 муң тонна чедир өскен.

Тывага социалистиг чаартылгаларның түнелинде ажылчын аңгы болгаш колхозчу тараачыннар, тыва национал интеллигенция тургустунган. Бир эвес 1945 чылда ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар 9,4 хуу, колхозчулар—19,8 хуу болгаш өске-даа социал бөлүктер (колдуунда хуу амыдыралдыг араттар) — 70,8 хуу турган болза, а 1967 чылда олар — 64,0 хуу, 35,9 хуу, 01 хуу кылдыр оскерилген. Совет ажылчын аңгының тыва отряды социалистиг тыва нацияның хевирлеттинин тургустунарынга, республиканың бүгү амыдыралынга кол рольдуг болган интернационалчы бедик мөзүг-шынарлыг болуп турар. Ол ышкаш тыва хөрөөжевнерниң байдалы үндезинни-биле өскерилген. Олар культурлуг болгаш ниитилел-политиктиг, бүдүрүкчү ажыл-чорудулгаларга идепкейлиг киржип келгеппер.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, социалистиг культураны хөгжүдеринге Тыва АССР-ниң күш-ажылчы салымшкыны бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының бүгү-ниити үлелелин чедип алган. 1964 чылдың октябрь 9-та улус ажыл-агыйынга болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери база совет улустарының аксы-дунмалышкы оң-бүлезинге киргенинден бээр 20 чыл болганы-биле холбаштыр республика Ленин ордени-биле шаңнаткан. А 1972 чылдың декабрь 29-та совет улустарның кады ажылдажылгазынга болгаш аксы-дунмалышкы пайыралды быжыглаарынга Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының улуг ачы-хавыязы база ССР Эвилиниң 50 чыл ооюнга уткуштур экономика, социал-политика, культура тургузуушкунунга улуг-улуг чедиишкиннери дээш бистиң республика Улустарның пайыралы орденге четкен.

Күрүнеге тараа садарын болгаш будурерин көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш база юбилейлиг 1972 чылда дүжүт ажаан алышкынының үезинде көрүскен күш-ажылчы чоруу дээш 199 кижи совет чазактың орденнерин болгаш медальдарын шаңналга алыр аас-кежиктиг болганнар. Оларның аразыдан «Тинлелге» совхозтуң бригадири Василий Янчат Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты алган.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажыл-агыйының продукцияларын будурерин болгаш белеткээрия көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы чоруу база Бүгү-эвилелдің социалистиг чарыжынга көскү чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң мал ажыл-агыйының 229 мурнакчызы ССРЭ-ниң ордеи, медальдары-биле шаңнаткан. А Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу Дажы-Намчал Ооржак Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тываның ажылчы чоннары тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги чартыында экономиканы болгаш культураны улам ынай хөгжүдеринге улуг чедиишкиниин чедип алган. Республиканың үлетпүрү продукция сайгарарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. 1972 чылдың бо үеэн-биле деңнээргe, үлетпүр будурүлгезиниң хемчээли 6 хуу өскен.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннери болза, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының ачызында, аксы-дунмалышкы улустарның улуг ачы-дузазы болгаш республиканың ажылчы чоннарының боттарының күш-ажылчы чоруу-биле чедип алдынган.

Тыва АССР — Совет Эвилелиниң улустарының найыралды оң-бүлезинің деп ырелиг кежигүнү. Ынчангаш партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында салдынган сорулгаларны күүседир дээш Тываның ажыл-ишчилери бо хүннерде улам кызымаккай ажылдап турарлар.

В. ДУБРОВСКИЙ,
төөгү эртемиериниң кандидады.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң дуржулгалыг хоочун хойжулары Лаа-Сүү Саң-оолович, Шимаа Дамдын-ооловна Оюннарның ады Тывада сураг-жаан. Ниитиниң мал ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Лаа-Сүү Саң-оолович Ленин орденнибиле, Шимаа Дамдын-ооловна Ленинчи юбилей медалыбиле шаңнаттырган.

Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында хоочун хойжу оң-бүле күш-ажылчы тура-соруун салбайн, төрүүр 400 хойга онаштыр 104 хураганны мөңги доруктургаш, колхоз будүрүлгезиниң мурнакчыларының одуруунда чоруп турар.

Хойжу оң-бүле (бо чуруктa) кыштаанның септелгезин бүрүн доозан. Хоочун малчынар хоюнун күскү одарладыышкынын организастыг чорудуп турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ОРТАА-ХЕМ МАЛЧЫНЫ

Моторлуг хеменин башкарыкчызы саарытлыг септи дөрт кешкеш, күүлүг Улуг-Хеминиң унунче кирипти. Ооң сутка өөренгени-даа магалыг. Бистерни саат чокка кежиргеш, чаагай ажыл-керектиң чедиишкинниг будерин ол үзээн. «Найырал» совхозтуң малчыны С. К. Чанзашның аалынга келдивис.

Соскармаа Кыргысовна баштайгы чылдарда ыйыстыг болда малга ажылдап чораан, дараазында сакманщинкке кирген, ам кадарчылап турар. Кандыг-даа ажылга ол үргүлүг мактадып келген, коммунист кижи ынаар болур-даа ужурлуг.

Ооң малдаан кодан өшкүлери чыл бүрү мөңги, күжү семис, продуктулуу бедик болуп турар. Эрткен чайын одарладыышкынны шын организастаан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының күш-ажылчы эөлчээнге киргеш, ол төрүүр чүс өшкүге онаштыр чүс анай алырын хүлээнген турган. Ооң сөзүн ажыл-керек кырынга чедиишкиниг боттанган, чүс эвес, харын 124 анайны доруктурун өстүрген. Ол ышкаш беш чылдың бо үшкү чылында өшкү бүрүзүнден 100 грамм хөй дүктү хүлээлгезиниден ажыр алган.

Коммунист С. К. Чанзашның бо бүгү чедиишкиин чайгаар чедип келбээн, ооң өг-бүлезиниң кызымак күш-ажылының база түңнели болур. Малчын кыштаанда кажааларын чыл бүрү чогуур өйүнде септеп алыр чаңчылдыг. Чадыгга хереглээр өдек, одалгага ыяш, өске-даа белеткелдерни хынамчалыг.

Бо чылын чүс центнер сиген белеткээрин хүлээнгеш, ам херек кырында 130 центнерни белеткеп алган. Чайгы, күскү семиртилгеин шын организастап, кышкы одарны төп ажыглаан турар.

Улуг-Хем район Совединиң депутады, «Найырал» совхозтуң мурнакчы малчынарының бирээзи Соскармаа Кыргысовна Чанзашны ооң чаңгыс чер-чурттулары мактап хүндүлээр, аңаа чоргаарланыр. Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының түңнели-биле ону совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди бүрүн дериглиг өг-биле шаңнаан, район малчыннарының хуралынга ол аът-биле база шаңнаткан.

Республиканың малчынар наадымынга чораапп, эп Чанзаң «Москвич» автомашинаны эөлчег чокка садып алыр эргеин алган. «Мал ажылының тергиин мастери» деп тураскаал медалы-биле база таңнаткан. Ооң хөрээзинде «Хүндүлелдиң демдээ» орден чайнап чоруур.

Д. АРАКЧАА.

БИЛИГЛЕРЖЕ ЧҮТКҮЛ

Политөөредилге чоруп тур

Ажыл шагы ам-даа эгелээлек. Арын-ынырайында оорушкү-маннай болган, назы-харыулгады-даа берген болза, омак-сергек, элээн хөй номнар колдуктап алган, бодунуң кабинединге кирип чыткан кижини дораан-на танып кагдым. Ол болза Тыва АССР-ниң Сан министерствозунда ажылдап турар Николай Максимович Безродный-дыр. Ону билбес, танывас кижи бо коллективте ховар. Эң-оорүге макталлыг бо коммунист-пропагандист бодунуң кызымаккай ажылы-биле коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Ооң эртип келген оруу нарын болгаш солун. Ол немец-фашистиг эжелекчилерге удур бодунуң амы-тынын харамнаймайн маадырлыы-биле демисежип чораан. Каш-каш кадыг-берге тулчуушкуннарга кириишкеш, орденнер болгаш медальдар-биле ол шаңнаткан.

Чоокта чаа ооң-биле ужурашкаш, чаа политөөредилге чылын канчаар эгелээнинин дугайын айтырарымга, пропагандист мынчаар харыылады:

— Коммунистиг партияның төөгүзүн, документилерин, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин ханызы-биле өөренмишаан, ону хүн бүрүнүң ажыл-ижи-биле холбаары политшкола бүрүзүнүң кол сорулгазы болур. Ону чедип алырда дыннакчы кижи бүгүдези өөредилгеже чүткүлдүг, хандыкшылдыг, бот-идепкейлиг, программа ёзугаар өөренир темаларны сайгарарынга шупту киржири чугула.

Эрткен өөредилге чылында Сан министерствозунга Тыва АССР-ниң күрүне страхованиезинин эргелелиндедаа шупту 18 кижи өөредилге чылын чедиишкинниг дооскан. Оларның политиктиг өөредилгеже чүткүлү, сонуургалы улуг. Дыннакчылар бот-боттарынга доктаамал дузалажып, семинар, кичээлдерге республиканың улус ажыл-агыйында чедип алдынган чедиишкиннерни, сан-фактыларны тема аайы-биле холбап турган. «ССРЭ-ниң 50 чыл ооюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин илеткелинге хамаарыштыр республиканың ажыл-амыдыралында чедиишкиннерни түңнеп, четпес үүлдерни анализтеп көрүп тургулаан. Тема бүрүзүн шак ынчаар амыдырал-биле холбаап, ону коллективтин ажыл-ижинге база ажыглап турган. Өөредилге-биле коллективтин ажыл-ижин сырый холбаары чедиишкинниң бир үндезини болур.

Дыннакчыларның иштинден кичээл бүрүзүнге баш удур белеткенип, айтырыг бүрүзүнге шын болгаш долу харыыны берип турарларның саны хөй. Оларга П. Селиванов, П. Тихонов, С. Алдынкыс, Д. Катруша олар хамааржыр. В. И. Ленинниң ажылдарындан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарындан, СЭКП ТК-ның Пленумнарының доктаалдарындан дыннакчылар ханы утка-шынарлыг конспектилерни кылып, ону өөредилге чылы доозулгуже өөренген.

Чаа өөредилге чылы коллективже организастыг эгелээн. Бирги кичээлди дыннакчылар партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын өөренири-биле эгелээннер. Теоретиктиг семинарның пропагандизи Николай Безродный кичээл бүрүзүн ажыктыг болгаш солун кылдыр эрттиреринче улуг кичээнгейни салып турар.

К. ТАБУРАК.

ҮЛҮҮВҮС КИИРДИВИС

Кызылда күрүнениң башкы институдунуң филология факультединиң 3-кү курузунуң студентилери 10 кижи сентябрьның 1-ден эгелээш, бир ай ажыг үе дургузунда Таңды районда «Тинлелге» совхозтуң № 4 хову бригадазынга ажылдап турдувус:

Бистиң болуктүн комсомол организациязының секретары Ольга Дамчай бригаданың удуртукчулары-биле демнежип, сүмелешиишаан, ажылды шын организастаар дээш кызып-ла'турду. Бис-даа база көдээниң ажыл-ишчилеринге шынап-ла бар ышаавыс-биле дузалажып, хүн онаалдаазын долдур болгаш ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турдувус. Ооң түңнелинде 1000 ажыг тонна саваңны сараттап тургустувус.

Бригадага бистиң амыдырал-чурттарывыска таарымчалыг үүлдер шуптү бар болган: арыг-силиг оруннарлыг общежитие-даа, телевизор-даа, радиола-даа бар; концерттер, киноларда-даа доктаамал кээп турду. Аъш-чемниң дутайын чугаалааш канчаар, эки-ле чорду. Бригаданың повары Р. Сарыгларга дузалажып турган бистиң бир эживис—Любовь Хандының эки ажылдаан дээш, совхоз дирекциязы мактап, таңнап турганы аңаа эвес-ле болгай.

Допчулап чугаалаарга, бистерниң ажылдаарывыска, чурттаарывыска таарымчалыг байдалдарны-даа тургускан (ол дээш четтиргенивисти илеретпес арга чок), бистиң ажылдаар күзеливис-даа улуг, хей-аъдывыс-даа бедик турду (бригаданың улузу та канчаар көржүк, багай дивээнинер-ле чүве).

Ынчалза-даа тараа шөлдеринде ында-мында саваңнарны боле соортүрү чамдыкта озалдаарга, аңаа олуруп бээр, од-ла арай таарымча чок болган. Оон башка бистиң ажылывыс түңнели оон-даа бедик болур ийик.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
башкы институдунуң студентизи.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга

КӨДЭЭ ТУДУГ ҮЛҮҮН КИИРЕР

СЭКП обкомунуң X пленумунга хой ажылын сайзырадырының айтырыгларын хамаарыштыр чугаалажып көрүп тура, ону шиитпирлериниң хереэнде малчыннарның ыяшгыя хөлжуларының амыдырал-чуртталгазын улам ынай экижидери, оларның чурттарга бажыңнарының, мал каж.ларының тудугларын дургедедири чугула айтырыгларның бирээзи деп көргеп. Ынчангаш ол пленумнуң чугаалашкан айтырыы көдээ тудугжуларга дорт хамаарылгадыр.

Таңды биле Тес-Хем районнарда көдээ тудугларны чорудуп турер Бай-Хаакта кожуун чоруур № 585 мехколоннаның бо чылын кыдып чорудуп турар ажылы-биле танышкын кэрээди. Бо шиитпирлиг чылда мехколоннаның тудугларынга боттарының күжү-биле 2 миллион 362 муң, кол кереэ ёзугаар 2 миллион 641 муң рубльди шиигээдип алыр ужурлуг. Чыл эгелээнден бээр 1 миллион 841 муң боттарының күжү биле — 1.602 муң рубльди шиигээдип алыр планын херек кырында кол кереэ ёзугаар 1 миллион 203 муң рубльге азы 103 хуу боттарының күжүбиле—1.697 муң рубльге, азы 106,9 хуу күүсеткен.

Мехколоннаның тудуг объектилериниң эң улуу «Тинлелге» совхозта.Ында Ф. С. Пашкевич удуртқан тудуг участогу бирги эөлчегде малчыннар чурттаар бажыңнарының тудуун дургедедиринче онза кичээнгей салын кээген. Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бирээзи-ле ийи аал иштиг чурттаар оң бажыңны тудар планныг тургаш, ону хөрек кырында эрткен сес айларда-ла бүрүн күүседип, ажыглалга дужаагган.

Чурттарга тудуундан аңгыда ында өске тудуглар база чорун турар. Минералдыг чемишчидилге складының тудуунга мехколонна 42 муң рубльди шиигээдип, ону чоокта чаа ажыглалга дужаагган. 200 инек кирер кажааны участоктуң бир бригадазы ажыглалга киирериңге белеткей берген. Мал чеми белеткээр цехтиң шеверлээр ажылдары эрткан. Ону чыл тоңчузунго чедирбейн ажыглалга кириштерип ол совхозта ажылдап турар бригада хүлээнген.

Ам ында холуксаалыг чем белеткээр цех, 300 олуттуг клуб тудуу шалыпкын чорун турар. Ол объектилерни план ёзугаар келир чылын ажыглалга дужаар ужурлуг. Мехколоннаның бо ажыл-агыйда тудуп турар объектилериниң шынары-даа, темпизи-даа өскелерден дээре.

Таңдының көдээ тудугжулары ооң ынай «Россия» совхозта 2, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында 3, чаа тургустунган совхозтар—«Шамбалыгда» 6, «О. Шынаада» 4 (бирээзи-ле 2 аал иштиг чурттаар) бажыңнарны тудуп доосканнар. Чурттарга бажыңнарын тударының планын мында эки боттандырып келген. Совхозтарга болгаш колхозтарга хуусаазындан мүрнай тудуп берген бажыңнарындан аңгыда, бо коллектив төп баазазы туруп турар Бай-Хаак суурда 8 чурттарга бажыңын эки шынарлыг тудуп, ажыглалга киирген.

Ынчалза-даа тус-тус тудуг объектилериндe доозар хуусаазы эрткен тудутлар бар болуп турары четпес. Чижээ, «Россия» совхозта 140 автомашина турар гаражты эрткен сентябрь айда ажыглалга киирер турган. Херек кырында ында ам-даа кылыр ажыл хөй. Балгазын суурда школаны улай тударын доозар, аңаа 81 муң рубльди шиигээдип алыр тургаш, ону мынчага чадашкан. Мынчаар «кыраан» тудуглар бо мехколоннада эвээш эвес. Ооң кол чылдагааны — ажылчын күжүнүң четпейн турары. Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргеледи дамчыштыр чылдың-на ынаар кижилерни чорудуп турза-даа, олар аңаа үр ызыртынмас болуп турар. «Тинлелге» совхоз-биле мехколоннаның дутуруушканын баургаар ол участокта совхозтан 13 кижи ажылдап турар. Ынчалза-даа ажылчын айтырыы ооң-биле бүрүн шиитпирлеттинин шыдаваазы биллингир.

Ажылчыннар ыяшгыяшмас чоруктуң бир чылдагааны мехколоннаның ажылының характеринде база бар. Бир чөрден өскезинче үргүлчү көжүп ажылдаарынга тааржыр кижилер белен тывылбас болуп турар. Ооң ынай мында мехколоннаның удуртулгазының талазындан бүрүү база бар. Чижээ, Бай-Хаак суурдан объектилерже, суурларже тудугжулар сөөртүр 2 автобус болганчок-ла озалдаар, ооң кедерээе үрелир. Кижилер хөй үе-шактыг орта чидирип турар. Тудугларны материалдар-биле хандырып турарында четпестер ында ажылдап турар кижилерге шаптыктай бээр. Транспортту ажыглап турары четпес. Мынчага дээр кышка удур чедирип алза чогуур чүүкүү мынчага чедир сөөртпээн.

Кожуп чоруур № 585 мехколоннa боттарынга бердинген планныг оваалдаларын күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерп бар болза-даа, чогум партия обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин коллективке чугаалажып таныштаап, ол талазы-биле боттандырып чорудар хемчеглерни ам-даа ажылдап кылбаан, 1980 чылга чедир контроль чурагайларын тодарадып албаан.

Бо бүгү четпестерни чайладып алыр болза, мехколонна бодунуң мурнунда салган сорулгаларын күүседип шыдаар.

О. НАМЧЫЛАК.

Эки деп үнелээн

Чаа туудуг

«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң тудугжулары 120 орунныг онкология диспансеринин тудуун кылырын доосканнар. Кызыл хоорайда база бир улуг хемчээлдиг ол тудугну бо чылдың сентябрьның 28-тин хүнүнде күрүне комиссиязы хүлээп алган. Бо чаа тудугну ажыглалга киирер дээш тудугжулар, монтажчылар күжениишкинниг ажылдааннар. Ол үш каът бажыңны олар Кызылдың мурнуу барын талазында республиканың эмнелге комплекизинин чанында тутканнар.

Монтажниктерден аңаа В. Втухинниң бригадазында слесарьлар Н. Мартыненко, И. Барышев, В. Белокопытов, дунзаалакчы Геннадий Харин-оол чылдыглга вентиляция болгаш суг дамчыдылгазының системаларын монтажтаарынга шалыпчы ажылдааннар. Ол ышкаш 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилериниң М. Сафроновның, Л. Мязинанын бригадаларында кыстарның улуг үлүү кирген.

«Северовостокэлектромонтаж», «Востокпромсвязьмонтаж», «Союзлифтмонтаж» трестерниң монтажчылары база бедик күжениишкинниг ажылдаанныр. Чаа эмнелгениң даштыкы талазынга суг болгаш каналнзация системаларын тударынга база оон даштында шөлдерниң оруун кылып, асфальтылаарынга «Сирбиртрансспецстрой» трестин № 6 участогунуң ажылчыннары идепкейлиг киришкен. Ол тудугну кылыры-биле керээ чарып алган «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң үлүүнге үү бажыңның таваандан эгелээш, бүгү ханаларын тудар ажылдар онаашкан. Бажыңның ханаларын тударындан эгелээш күрүне комиссиязынга дужаарынга чедир ол эргелелден И. Праведниковтуң бригадазы эки түнелдерлиг ажылдап турганын демдеглээн.

Онкология диспансеринин тудуун күрүне комиссиязы ниитизи-биле «эки» демлекке хүлээп алган. Тываның ажыл ишчилери эки белекти алганнар. Эмнелгенин бо чаа бажыңынга тургузар чугула дериглер чедип келген. Ол дериглеринин аразында аарыг кижилерни кезип эмнээринин чорудулгазын болгаш студентилерниң өөредилге-практиктиг ажылдарын хайгаараарынга ажыглаар 12 рефлекторлуг, күчүлүг лампалыг телевизия аппарады база бар. Бо хүнперде эмчилер ол диспансерже кожерииге белеткенип турар.

О. ОХЕМЧИК.

Бо чуруктa онкология диспансеринин бир талазының ниити хевири. Ооң чанында дескилээшкин, ашталга ажылдарын чорудуп турары.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ЧАА БАЗЫМНАРЖЕ

(Культура ажылдакчыларының актив хуралы)

РСФСР-ниң Культура министерствозунуң харысалгалыг ажылдакчылары, тускай эртемниглери составтыг комиссия барып, ийи недела дургузунда бистиң республиканың культура амыдыралы-биле таныжып, хыналданы кылган. Ол комиссияның ажылының түннелинге хамаарыштыр республиканың культура ажыллакчыларының активиниң хуралы Кызылга болуп эрткен. Актив хуралынга илеткелди комиссияның удуртукчузу, РСФСР-ниң Культура министерствозунуң Өөредилге черлериниң болгаш кадрлар талазы-биле кол аргелелиниң начальнигиниң оралакчызы **А. К. Тыщенко** кылган.

Комиссия культура албан болгаш өөредилге черлериниң, библиотекаларның, чогаадыкчы эвилелдерниң, коллективтерниң ажыл-амыдыралы-биле танышкан. Республиканың чеди районнарынга чедип, төөгү талазы-биле кыска хуусаада Совет Тыва культура тургузуушкунунга канчаарда аажок херии базымнарны кылганын көрүп бүзүрединде дээрзин илеткелчи чугаалаан. Оон тодаргай чижээнге, профессионал коллективтерден ацгыда, 146 клуб, 300 библиотека, ургларның 19 музыка школалары республикада барын чугаалааргa-ла четчир. Культура шүгүмүнде ажылдап турар 900 кадрларның 146-зы дээди, 394 киижи тускай ортумак эртемниг болуп турар. Улусчу талантыларның арасындан зона көрүлделериниң лауреаттарының саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Бо бүгү ленинчи национал политиканың ачылдында биче-бүүрай киижилериниң культуразының шапкын хөгжүлдезин бадыткап турар дээрзин илеткелчи демделээн.

Чедип алдынган улуг-улуг чедимшкиннер-биле чергелештир республиканың культура амыдыралында ам-даа шинтпирлеттинмейн, чедир кылдынмайн турар айтырыгларны ук комиссияның кежигүннери эскерген.

Тыва АССР-ниң Кудьтура министерствозу көдээ клубтарже кошкак кичээнгей салып турар. Чамдык клубтарда байдал эрткен чылгы деңнелден дорайгаан, оларның септелгези, кышка белеткели, шимелде-деридлези багай. Клуб ажылдакчылары чүгле байырлалдар уткуштур ажыл чорудар, амгы үеним негелделерине дүүштүр ажылдавайн турары четпес. Улусчу чогаадылганың янзы-бүрү хевирлериниң болгумнери ажылдап турар культура одаглары эвээш. Ол шыкаш культураның мурнакчы киижилериниң арга-дурзулгазын нептеретпейн түрар.

Туранның, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңнарындан аңгыда, көскү агитацияны, шимелде-деридлени эки кылган культура одаглары чок болуп турар. Бо ажылга чүрүкчүларның, уран чүүл училищезиниң чүрүлга салбырының сургууларының күжүн чөп ажыглавайн келген. Ол шыкаш чамдык клубтарда күш-ажылдың сагылга-чүрүмү чогуур негелдеге дүүшпейн турарынга эптежип болбас.

Чамдык библиотекалар кышка багай белеткенген. Оон чижээнге Самагалдайның район библиотеказын хамаарыштырып болур. Библиотекаларда ном фондузу өзүп-даа турза, номчукчуларның саны эвээш. Хой-хой номнар номчукчулар холунда үр үеде туруп турар. Зона болгаш район ужур-дузалыг 28 библиотекаларда чүгле 7 номчулга залдары бар. А республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы безин 40 тускай эртемниглерлиг, 11 тускай килдистерлиг, 400 муң ном фондулуг, 9 муң номчукчулуг хиреэинде, дөрт аңгы бичии бажыңнарда сыңмарлажып турар. Оон көдээ ажыл-агый литератураларының килдизинде 25 муң ном анаа-ла шыгжагда чыдып турар. Ол шыкаш кайы-даа библиотекаларда тыва болгаш уруглар чогаалының номнары хөвар. Эрзиннің Бай-Даг, Булун-Бажы көдээ библиотекалары уруглар литературазы садып алырынга чүгле 2-3 рубль үндүрүп турарын чижекке алырга-ла, библиотекаларның уруглар номнарын немей киирип ап турарының байдалы илдең.

Республикада уруглардың 19 музыка школазы бар. Ында кичээлдер чүгле баян болгаш фортепианога эрлип турар. Чамдык черлерде хөгжүм херекселдерин хөөн киирбээн. Музыка школаларында национал хөгжүм херекселдерин өөренмейн турары шын эвес. Ол шыкаш ук школаларда өөредилгениң шынары сула, өөреникчилериниң школазын каар чоруктары хөй болуп турары-биле канчап-даа эптешпес ужуруг. Оон аңгыда школаларның чанында чүрүлга салбырларын ажыдары күзенчиг. Чүге дээрге бүдүн республикага ургларның чаңгыс чүрүлга школазы турары — уран чүрүлгага сундулугларны өстүрериңге чедиштпес.

Хөгжүм-шин театрының болгаш филармонияның артистериниң мергежилиң бедиларинче доктаамал кичээнгейни салыл, чаа кадрларны ой-шаанда белеткеп ап, репертуарларны байыдарының эргежок чүгулазын илеткелчи демделээн. Эң ылангыя театрның бо хүннерде байдалы ындыг-ла көнчүү мактанчыг эвес. Авторларга чаа шиилерни чагытпайн, техниктиг ажылдакчыларның мергежилиңче кичээнгей салбайн турар. Чаа театрже шилчиириниң бетинде коллективке болгаш көрүкчүлер-биле элээн хөй ажылдарны чорударын амыдырал негеп келген.

Республикайның чүрүкчуларының ажылдаарынга таарымчалыг мастерскаяны тудары эргежок чүгула. Ол шыкаш чүруктар делгээр галерея база албан херек. Музейде хөй санныг уран чүрулганың ажылдары делгелге залдары чогу-биле үрелип турар. Оон аңгыда музейнин ам туруп турар бажыңының бичии болганындан 26 муң экспонаттарның чүгле 3 муңун анаа келген кижилер көөр аргалыг боол турар.

Илеткелчи кол кичээнгейни культура шүгүмүнга ажылдаар кадрларны белеткээринче угландырган. Борта ам-даа 600 специалист херек.

Уран чүүл училищези 300 ажыг сургууларны доостурган-даа болза, бо хүннерде ук училищеде өөредилге-кижиндилгелиг ажыл чогуур негелдеге чедир тургустунмаан. Уран сиилбилгенин, сыгыт, каргырааның улусчу мастерлерин деткип, мергежидер салбырлар ам-даа ажыттынмаан. Аныяк композиторларны белеткеп өстүрер ажыл чорбайн турар. Музыка талазы-биле национал кадрларнын белеткелинче училище чогуур сагыш салбайн турар. Ук училищенин доозукчуларын республика иштинге ажылдадын арттырып алырын, ургларның музыка школаларынга дуза чедирерин училищениң директкиязы чедип алыры күзенчиг.

Актив хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининг Даргазының оралакчызы **К. С. Шойгу**, культура министри **М. С. Хомушку**, Каа-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакчызы **П. Г. Самороков**, композитор **А. Б. Чыргал-оол**, чогаалчы **С. А. Сарыг-оол**, чүрүкчү **С. К. Лаңзы**, Кызыл хоорайның культура киллизиниң эргелекчизи **Э. Х. Хаймаков**, уран чүүл училищезиниң өөредилге эргелекчизи **В. В. Нагорный**, Улусчу чогаадылга бажыңының директору **С. И. Сюрюк**, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директору **А. А. Давыдова** олар санал бергеннер. Илерээн четпестерни чайладырынга чүнү-даа мурнай культура ажылдакчыларының, чер-черде партия-совет органнарның киржилтези, бот-идепкейи эргежок чүгула дээрзин санал берген эштер демделээн.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Салгакчыларны өөредир

Тыванын даш чонукчу уран-шеверлериниң ажылы чүгле бистиң чуртувуста эвес, даштыкыда база сурагжаан. Тыва уран-шеверлериниң даш-биле чүүл-бүрү хевириниң кылыглары уран-шевери болгаш чурумалдыг утказы-биле көрүкчүлерни магададып турар.

Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы уран чурудганың студиязынга бот-өөредилге-биле өөренип киреринге чарлаан. Студиянын сорулгазы болза, аныяк оолдарны болгаш ургларны улустуң уран чурулгазының мергежилиңге өөредип, оларны хөөчүннарның салгакчылары болдурары. Аныяк чонукчуларның өөредилгезин чонукчу-чүрүкчү Нина Вениаминовна Игнатьева удуртур.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Делегей парлалгазының кол темалары

Москвада совет-япон чугаалажыышкынналар эгелей берген болгаш Японияның Премьер-Министри К. Танакага алдар кылдыр Кремльге болган эртенги шайлаалгага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев сос ап чүве чугаалаан. Делегей парлалгазының бижип турар кол үүлү ол болу берген.

Англияның «Морнинг стар» солуну Совет Эвилели биле Японияның аразынга тайбың керээзин чарарының чугулазын айытнан. Ындыг керээ ийи чүрттүң аразында харылзааларны улам бымыг үндезинниг болдурар деп, солун демделээн.

Совет болгаш япон удуртуичуларның аразында чугаалажыышкынналар ажыл-ишчи ёзу-биле, чаагай сагышсеткилдиг эртип турар деп, япон «Ахахата» солун демделээн.

* * *

Солуннар Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгаларынга холбаштырган хөй санныг материалдарны парлап турар. Хөй санныг чөңгээлерни кылып келген соонда Чоокку Чөөн чүкке эжелекчи база бир дайын чорудулгазын Израильдиң калбарты бергенин депшилгелиг хөй-нниити буруу шаап турар.

Солуннар Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында Совет чазаитың медеглелин парлаш, «Совет Эвилели Израильдиң 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб черлерни хостаар дугайында араб нуруннелериниң чөптүг негелделерин шинтпирээг деткип турар» деп ында чугаалаанын онзалап демделеп турар.

Чоокку Чөөн чүкте хан төгүүшкүнүнүң ужурундан харыысалга бүрүнү-биле Израильге онаажыр деп, Малайзияның «Берита хариан» солуну редакция чүүлүнге бижээн. Тель-Авивтиң эжелекчи чүткүлдүүн империалистиг бөлүктер күтүп турар, ол чүгле аңаа оорганлангаш эжелекчи дайын өөскүде берген деп, ук солун демделээн.

(СЭТА).

Найыралдың аян-чоруу

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). ГСЧП ТК-ниң Бирги секретары Эрих Хонеккерге баштаткан ГДР-ниң партия-чазак төлээлери МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның чазаанын чалаанын ёлгүлаар октябрь 10-да ында албанның аян-чоруун кылып чеде берген.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелининг Даргазы Ю. Цеденбал болгаш МАРН-ның болгаш МАР-ның өске-даа улуртукчулары, найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери ГДР-ден аялчыларны аэропорттан уткуп алган.

КОЛ АССАМБЛЕЯДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сирияга болгаш Египетке удур Израиль Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгаларын өөскүткен. Ында байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш, КНО-ның Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязы бодунуң чогум ажылын ара соксаткан.

Кол Ассамблеяның сессиязының октябрь 9-та эртенги хуралынга Сирияның даштыкы херектер министриниң оралакчызы Закария Исмаил дынналдын чугаалаан. Октябрь 6-да Израильдиң халдаашкын кылганын делегаттарга ол дыннаткан. Ол халдаашкынны баш бурунгаар белеткээн. Израиль дайын чорудулгаларын өөскүткен, араб девискээрлерни катап эжелеп алыксаң турар. Сирияның чепсектиг күштери халдакчыга удур дайын чорудуп турган, «боттарының камгалаңыр чөптүг эргезин ажыглаарын боттайдырып турарә деп, ол чугаалаан. Сирияның удузу Сирияның девискээрин Израильдиң эжелээрин соксадыр, Палестиналың араб улузунуң эргелерин камгалаар дээш демисежин турар деп, Сирияның даштыкы херектер министриниң оралакчызы демделээн.

Израильдиң даштыкы херектер министри А. Эбан медеглел кылырын чөпшээредип алган, кожазында араб күрүнелериниң девискээрлериңче Израильдиң халдаанын хөрлээр дээш, фактыларны будулдурар кажарлаашкыннар кылырын ораддашкан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле 1967 чылда үндүрген резолюциязын болгаш КНО-ның өске-даа шинтпирлерин күүседиринден өйталап турар Израильдиң эжелекчи политиказын Египеттиң даштыкы херектер министри Из-Зайят бодунуң медеглелинге сойгалаан. Израильдиң халдаашкыны Тель-Авивтиң ожегээр чорудуп турар эжелекчи политиказын үргүлчүлээнп боол турар деп, ол чугаалаан. Чоокку Чөөн чүкке политиктиг тайбың таарыштырылганың кара чангыс үндезинин эжелеткен араб черлерден израиль шериглерни бүрүн болгаш чугаа чок үндүрери болур деп. Египеттиң даштыкы херектер министри демделээн. Израильдиң катап дайынырак халдаашкын кылганын Египеттиң улузунуң ойтур шавар болгаш шагдап тура египет девискээрлерни хостаар шинтпирлээн ол медеглээн.

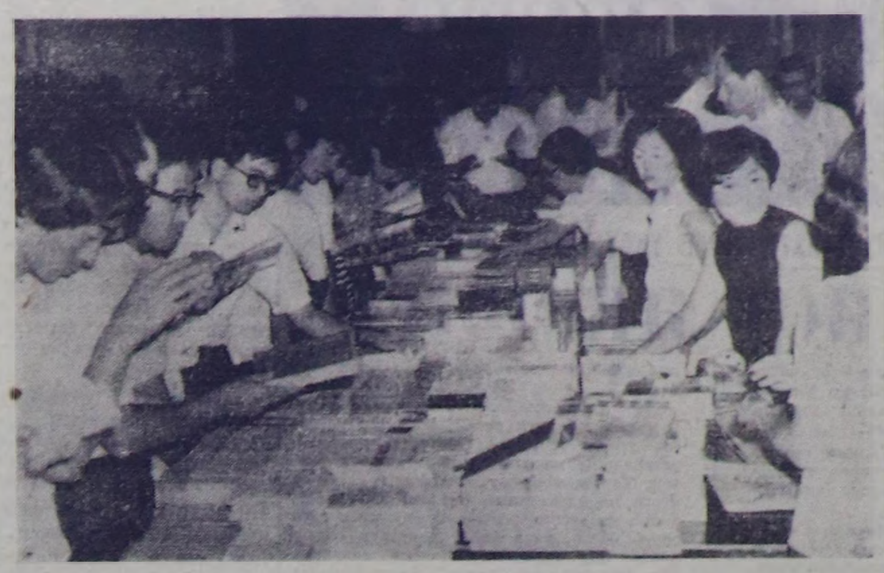

ЯКП ТК-ның 1970 чылдан бээр организастап келгеин улусчу университет хевирлиг чайгы курстары япон киижилерниң улуг сонуургалын болдуруп турар.

Марксизм-ленинизмниң, эртеминг социализминиң теориязының чүрттүң коммунистиг партиязының тоогузунуң дугайында лекцияларны чыл келген удам-на, улам хөй киижи дыңнап турар.

ЧУРУКТА: курстарның дыңнакчылары лекция аразының чапсарының үезинде.

Джапан Пресс—СЭТА-ның фотозу.

ШЫННЫГ ДЕМИСЕЛГЕ ДЕТКИМЧЕ

Израильдиң чаа агрессиязың «йтур шавар дээш кызымакай тулчуушкуннарны кылып турар Египеттиң болгаш Сирияның шынныг демисели араб чурттарының улустары болгаш удуртукчулары шинтпирлии-биле деткип турарының дугайын медеглеп турар.

АДЕН. Сионистиг агрессорга удур демиседин чорудуп, эжелеттирген араб девискээрлерин хостаарынга ажыглазын дээш «Йемен улус Демократтыг Республиканың чазаа бодунуң бүгү күрлавырларын Египетке болгаш Сирияга бээр апаарә. Ол дугайын ПУДР-нуң премьер-министря Али Насер Мухаммедтиң ында парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

ХАРТУМ. Суданның шерия Израильдиң агрессиязынга удур тулчуушкуннарга киржирия-биле дайынчы белеп байдалда турар. Судан бүгү-ле күрлавырларын ол демиселге ажыглаары-биле бээрингe белеп деп Суданның президеттизи Д. Нимейря ЕАР-ның президентизи А. Садатка дыңнаткан.

ТУНИС. Араб чурттарының Израильге удур чорудуп турар демиселинге киржирибиле дайын чорудулгаларының девискээрингче бодунуң чепсектиг күштериниң бир кезээн чорудар деп Тунис шинтпирлээн. Ол дугайын президент Х. Бургиба тунис улуска кыйгырынга медеглээнин ТАП агентилел дыңнаткан.

АЛЖИР. АУДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Х. Бумедьен КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң докгаамал кежигүнү күрүнелериниң удурлукчуларынга чагаалар чоруткан. Чоокку Чөөн чүкте амгы болгушкун — Израильдиң агрессиязының дорт түңнели болбуттаан, ол оның айыылдыг боол турарын демделээн.

Чоокку Чөөн чүкте айыылдыг байдалдың бүгү харыысалгазы эжелекчи политиканы чорудуп турар Израильге оваажырын алжир күрүнениң баштыңының КНО-нуң Чиңгине секретарынга чоруткан оон өске бир чагаазында айтып турар.

МОГАДИШО. Египеттиң болгаш Сирияның удустарының израиль эжелекчилерге удур шынныг демиселин Сомали Демократтыг Республика долузу-биле деткип, аңаа эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турар. Сомали Демократтыг Республиканың Дээди Революстуг Чөвүлелиниң президентизи Мохамед Сиад Барренің чагаазында ол дугайын медеглээн.

КУВЕЙТ. Кувейттиң эмири Шейх Сабах ас-Салам ас-Сабахтың ЕАР-ның президентизи А. Садатка болгаш САР-ның президентизи Х. Асадтың адынга чоруткан чагааларында Израильдиң чаа агрессиязынга удур египет болгаш сирия удустарының демисежинге эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турар.

ДАККА. Бангладеш Улус Республиказының премьер-министри Муджибур Рахман ЕАР-ның президентизи А. Садатка болгаш САР-ның президентизи Х. Асадка бижик чоруткан. Израильдиң чаа агрессиязын буруудадып, Бангладештиң улуунуун араб чурттар удустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарын илереткен.

КАИР. Азияның болгаш Африканың удустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязы (ААУЭКО) Египеттиң болгаш Сирияның шынныг демиселин шинтпирлии-биле деткип турар деп ооң Доктаамал секретариадының калбак хуралынга Чиңгине секретарь Юсеф эс-Сибаи медеглээн.

Азия болгаш Африка чурттарының хөй-нниитизи израиль шериглерни оларның эжелеп алган девискээрлеринден доп-дораап үндүрери дээш демисежин турарын айытнан медеглелдя хурал киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгалары

КАИР. (СЭТА). Египет шериглер Суэц каналын кешкеп, чөөн талаже бурунгаарлаарын үргүлчүлеп, дайынны техника болгаш дириг күш талазы-биле улуг когаралга таварыштырын турар деп, Египеттиң чепсектиг күштериниң дээди командылалының дынадыында чугаалаан. Ийи хүн дургузунда болган тулчуушкуннарга дайын 57 самолёдуң болгаш 92 танкызын оскунган.

Египет таланың когаралы 21 самолёт болган.

Израильдиң шериг-агаар күштери Синайның соңгу талазынга Египеттиң шериг кеэктеринге халдаарын ораддашкап, шүүргедекчи самолёттарга ойтур-шаптырган.

Суэц каналын кежилдир Египеттиң чепсектиг күштериниң тургузуп алган көвүрүлдерин чок кылган биле деп, Израильдиң бадыткан турарының мегезин Египеттиң дээди командылалы сойгалаан. «Танкылар, чадаг шериг кеэктери болгаш артиллерия-биле катай алырга, бистиң шериглеривис каналдың чөөн эриннче кежерин чедишкиннинг үргүлчүлеп турар» деп, дыңналыгла демделээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның шериглери фронтунуң төп кезээнде Голан кожагарларының девискээриниң улуг кезиин хостап алган деп, сирий армиязың шериг командылалының тараткан дыңнадының чарлаан.

Израильдиң ужар түүлү үш сирий аэродромга бомба согуушкунун таварыштырар деп ораддажы бээрге, Сирияның самолёттары болгаш агаардан халдаашкынга удур камгалалының чепсектеря дайынның 12 самолёдун дүжүр аткан.

Ооң түңнелинде узуткаткан израиль самолёттарының ниити саны 21 болган.

ДАМАСК. (СЭТА). Палестин партизаннарың дайынчы бөлүктери сирий фронтуга база Израильдиң иштики аргыжылга оруктарынга чедишкиннинг хой-хой дайылдажышкынынарны чоруткан. Палестин бөлүктер Дан деп черге болгаш Эшкол лагерьнинг девискээрингe согуушкун таварыштырган. Чурттакчы чоннуг Аль-Халыс, Аббасия, Аль-Фаджар деп черлерде либап кызыгаарның чоогунда израиль шериглериниң туруптарын ракеталар-биле бооланн.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң дыпавынга октябрь 9-та байырлыг хурал болган. Хуралды Польша шеригниң 30 чыл ооңга турасказаткан.

ПУР-нуң Министрдер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, алдарлыг юбилейниң байырлалынга киргизип дээш Полыпа Улус Республиканың Москвада келген делегациязын баштап чоруур К. Ольшевский хуралга келген.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң кол командылалчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский байырлыг хуралды ажыдып тура, байырлалга таварыштыр полыпа улуска болгаш Польшаның Чепсектиг Күштериниң дайынчыларынга чүректи хандызындан изиг байыр чедирген.

Каттышкан Чепсектиг Күштериниң штаб начальнигиниң оралакчызы генерал-адмирал З. Студзиньский Польша шеригниң 30 чыл ооңуп дугайында илеткел кылган.

Чаңгыс эптиг чүүлдүгзүнген

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның коммунистиг партиязы-биле Совет Эвилелиниң коммунистиг партиязының акыдүмга кады ажылдажылгазын, болгар-совет найыралды улам быжыглаары болгар улустуң национал болгаш интернационалчы хүлээлгези, БКП-ниң, ооң кежигүн бүгүдезиниң, бүгү болгар социалистиг күрүнелиң эң чугула сорулгазы деп. БКП ТК-ның пленумунга турааказаткан муруку чүүлүнге «Работническо дело» солуи демделээн. Ук пленум СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Болгарияга чораанының түңнелдерин чугаалашкан.

БКП ТК-ның пленумунга үндүрген шинтпирни чүрттүн бүгү коммунистери болгаш ажылчы чоннары бедиң-биле үнелеп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу, БКП ТК-ның Политбюрозу-биле, БКП ТК-ның Бирги секретары Т. Живков-биле ооң чугаалажыышкыннары ачылыг болгар-совет найыралды быжыглап, улам хыналадырынга дыка улуг ужур-дузалыг дээрзин демдеглеп турар деп, солун бижээн.

ЯКП ТК-ның пленуму

ТОКИО. (СЭТА). Октябрь 6-дан 8-ке чедир Токиога Японияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму эрткен. ЯКП-ниң XII съездиниге белеткел-биле холбашкан айтырыгларны пленумга чугаалашкан. Съездиниң ажыттынарын бо чылдың ноябрь 14-те болур деп доктаатхан.

Партия тургузуушкунунуң, массалыг шимелешкиниң организастаарының болгаш соңгулдага белеткеңиринең айтырыгларының аазы-биле съездиге ЯКП ТК-ның илеткелиниң төлевилелии Японияның Компартиязының ТК-зының Президиум даргазы К. Миямото пленумга илеткээн. Демократтыг эвилелдешкен чазак тургузар айтырыгның талазы-биле ук партияның программазының төлевилелии ЯКП ТК-ның Президиум кежигүнү К. Уэда илеткээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажыр дээш чыылдырган хуралы Нью-Йоркта үргүлчүлеп турар. «Талалар амгы дайын чорудулгалары эгелээлек турда эзлеп турган турунтарынче дедирлезин деп, АКШ-тың төлээлекчизи санаддаан. Египеттиң даштыкы херектер министри эз-Зайят ол санаалды шүүмжүлээн. Ооң чугаалаанын ёлгүлаар алырга, ук санал Израильдиң эжелеп алганы араб черлерин эжелегге тургузарын моңгежидер сорулгалыг. Чаалажырын соксадырын болгаш 1967 чылдың июньда болган эжелекчи халдаашкынының мурнунда турган кызыгаарларны катап тургузарын АКШ санаддаан болза, херектиң ужуру ооң бир янзы болган тургай эртик деп, ол чугаалаан. Англияның төлээлекчизи Чоокку Чөөн чүкке чаалажырын соксадырынче болгаш «кризистиг шинтпирлээр сорулгалыг дипломатия ажыл-чорудулгазын күштелдирер» деп санаддаан.

Чоокку Чөөн чүкте өскелерин черлерин эжелеп алган Израиль-биле эжелекчи дайынның айыызынга таварышкаларының — араб күрүнелериниң аразында дайын боол турар. Араб күрүнелер боттарының черлерин эгидип алыксаң турар болгай деп, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик медеглээн. Эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер дугайында айтырыгны шинтпирлээрин ол байдалдан ушгуларының аргазы кылдыр көрээ чогуур деп, ол демделээн. Я. А. Малик чугаалашының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбаштыр Совет чазактың медеглелин номчуп дыннаткан. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын соңгаарлаткан. Оон болур хүнүн доктаатпаан.

Челишкинниг аян-чорук

БЕЛГРАД. (СЭТА). РСФСРниң алдарлыг коллективи, Ленинградтың күрүне филармониязының улегержи симфония оркестри демегейниң Белградта эртип турар хөгжүм фестивалынга улуг чедиишкинниг ойнаан. Оон ойнаарын көөрүн күзээннер концертти эртип турар чери Колдачев университединиң залынга сыныштайн турар.

Ленинград хөгжүмчүлериниң Югославияга тос хүн ойнап келген үезинин дургузунда оларның сөөлгү көргүзүү ол болган. Олар Загребке, Любляпга, Мариборга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга база концерттер үндүрген. Концерттер шупту хөнүчүг чедиишкинниг эрткен.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

„Шынның" шериг-патриоттуг үндүрүлгези №15 (21)

ТАНКИСТ ЯКОВЛЕВ

Танкыга өредилге эртирер чер дүнеки чашкындан малгаштадып калган. Ынчангаш дайынчы машина механик-чолаачыга арай деп чагыртып чораан.

— Аттыг-ла хүн-дүр! Мындыг орукка машина чорударынга эки түнелдя кижи канчап чедип алыр боор—деп, танкычыларның бирээзи чугаалаан.

— Бөгүн танкыларны кончуг эки чорудар ужурлуг бис — деп, бичө сержант Виктор Яковлев ажыгже чугаалаан, уламчылаан.— Ам өредилге чылының түнелиниң болгай. Алган хүзөлгелеривисти, социалистиг чарыжывыстың күүселделериниң дугайында айтырыг кижи бүгүдезин дүвүредир ужурлуг. Че дээрге дедир эгиттинмес болгай. Бо хүннер биске шинтпирлиг, чүге дээрге өөренип алган билиг-мергежилливисти бадыткаар апаар бис.

Өредилге удуртукчузунуң командазы чаңгыланып үнген. Мурнуку шүтүмга бичө сержант Виктор Яковлевтүң танкызы белен турган.

— Тулчуушкунче! Минуталар эртип эгелээн, механик-чолаачы машина башкарар олудун ээлепкен. Приборларнын көргүзүүн хынап көргеш, өредилгеге белениң ол командирингө илеткээн.

— Хөделдиривиңер! деп дужаал үнген. Танкычылар ону дораан-на күүседип алганнар. Оон соонда «Бурунгаар» деп команда-биле дайынчылар хан кирипкеннер.

Бичө сержант Яковлев машиназын бүзүрелдиг чорудуп орган. Механик чолаачы дүртем маң-биле баштайгы моондактаскаданы шалыпкын эрте халыда бергеи. Танкычылар ол моондакты эң-не берге моондактарның биржизи деп санаар. Бир эвес механик-чолаачы ону ишти эвес эртер болза, аңаа багай демдекти салыр апаар. Оон мурнунда база бир моондак. Эки өредилгелиг, танк башкарарынга арга-дүржүлганы шингээдип алган Яковлев ону база-ла чинги-биле күүсеткеп. Оон соонда ол он-он ыңдыг моондактарны орук малгаш-баларлыг, шаптараазынныг-даа болза «штраф» чокка эртип, финишке кыны-даа мурнай келген.

Бичө сержант Виктор Яковлев кичээлдин удуртукчуларынга дайынчы даалгапы күүсеткенин илеткээн. Удуртукчу танкычының бедик мергежилдинн дайынчылар мурнунга чаа-ла мактаан.

Моон мурнунда «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжузу чораан, амгы хүннерде Совет Армияның тергинни, мурнакчы механик-чолаачы Виктор Яковлев төрээн Тывазынче чангаш келир кыска хуусаалыг шолээпи шаңналга алган.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

Омск хоорай.

УТТУНДУРБАС НАЙЫРАЛ

1944 чылдың сентябрь эгезинде Венгрияга пзиг чай турган. Умань аттыг. Кызыл туктуг. Богдан-Хмельницкий болгаш Кутузов орденнериниг тускай 25 дугаар танкы полугу Венгрия девискээринче хаңылап киргеш, немец-фашистерниң быжыгланып алганы хоорайын хостаап, оон барыын сонгу талазынче 7 км хире ыраң келген. Узуп-узун дүбтар, хадылар, шивилер үнген оймак черге доктаап алдывыс. Ында тарымал болгаш черлик яблоктар, грушалар, кижи танывас өске-даа катчымис бар болду.

Узуп, кыска ыяштар бүдүн дүң-хүн иштинде болуп эртken тулчуушкуннуң ок, снаряд, бомбаларынга үзе шаптырып-даа алган болза дайынга кемдээн аскак-бертик кижилер ышкаш кежээки салгынга оожум чайганмышаан, дайынның хоралыг чорунга карганган чүве дег шиигейндир чайганып каап турганнар. Ол аразында бистен ырак эвесте совет шериг кезектериниң үгер-бооларының даалтары, пулемёттарның, автоматтарның үзүп, кыска тарбыдаашкыннары диңмиреп. дайзынарны чылча шаап турары илдең.

Бистер грузин национадлыг сержант ажим Куртованидзебиле танкыларывысты доктааткаш, бичии дыштанып ор бис. Сержант Куртованидзебиле мээң найыралым Яссы-Кишинев операциязының мурнунда-ла эгелээн. Ол мээң аки өнүүм апарган. Узун, арганзымаар, ынчалза-даа делгем хөректиг, ыдыраш сарыг бажының дуктери ол-бо талаларынче үй-балай салбарара бергилээп чоруур, бедик кырлан думчуктуг, кирбей салдыг, улуг төгерик сарыг карактарлыг, 26 харлыг, үргулчу баштактаның чоруур, сарыгзымаар ар-ле болгай. Ол «Т-34» деп танкының механик-чолаачызы. Оон хөрээнде Бызыл сыдыыс орден, ийи дайынчы медаль чайнап чоруур.

Мээң чугаамны дыңнаап. Тываның дагларын, Грузияның даглары-биле дөмейлеп магадаар, Улуг-Хемниң күчүлүг агымын, оон шурап бадып чыдар ужарларын сонуургаар. Бир эвес аңы-тыныг артсымза, дайын төне бээрге, сени сураглап чораам. Тывага ыяап-ла баар мен дээр кижи.

Ынчаар хөрөжип олурувуста фашистерниң хыдыкчы самолёттары ыргак-сээк дег хыпгайның келгилээп, ол-бо талаларынче быдавышаан, андырлып-дүндерлип чораам. пулемёттары-биле бисти тарбыдап, бомбаларын октагылап эгеледи. Бистиң чамдыктарывыс «бодун камгаланып шыдавас кижи дайынчы эвес» деп үвени барымдаалаам, ынчаары ол үүе ийикпе кайы-даа үүже тиилеңир болгай

Кезек када болган тулчуушкун соонда казып каан онгудан бөлүк солдаттар довурак-доозунуң аштанып, тура халыжып каан турлар. Оларның аразында бир-ле балыглаткан солдаттың алгырып човуурганын үнү үнер. Дыңнаарывыс ажим Куртованидзениң үнү болду. Ажимге дузалажыры-биле чеже бээримге, ол аар балыгланган чыдыр. Санитарка-эмчилер носилка тудуп алган маңнажып келгеш, ажимни алгап ынай болганнар. Ол хевээр ажим-биле ужурашпаан мен. Ынчалза-даа Куртованидзебиле фронтучу найыралым ам-даа уттундурбаан. Оон аккак хемнерниң чүүгү Тывага аалдап келирин четтикпейн манап чоруур мен. Ийи дагның аразы чоок-даа бол, ужуражыр эвес, а ийи кижиниң аразы ырак-даа бол ужуражыр бээр болгай. Ажимни манавышаан мен.

М. КОНГАР,
эки турачы танкист.

ЧЫЛГЫЧЫНЫҢ ОГЛУ

Эрзининң Бай-Хөл— «Чаа орук» колхозунуң шээр малының, чылгызының болгаш төвезининң чайлаа, күзөө. Шала күскээр маңаа аалдарның саны улам көвүдээр. Ында бо хүннерде республиканың сураглыг малчынарының бирээзи, хоочун чылгычы Бадыхөө Санчы-Мидиповичиниң Ыңаалайга баштаткан кезек малчыннар күзөп турар.

Тестиң чиргилчиннеп чыдар ховуларының ээлүүг ээзи, Бай-Дагның хүндүүг кижилериниң бирээзи Бадыхөө Ыңаалайга бо чыл ийи улуг болуушкун-биле демдеглеттинип турар. Ол малчынар Ыңаалыының кижизи. Кызыкта чедип келгеш, аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүүг атты тывыскан, а чоокто чаа Октябрь революциязының орденибиле ол шаңнаткан. Ол бүгү назының малга, а сөөлгү чээрби чылды чылгы өстүрериниң барааладыкпан төлептиг кижиниң күш-ажылынга бедик үнелел болганын колхозунуң тону биилип, аңаа өөруп, малчынга байыр чедирер дээш оон ак өөнге бо-ла чыгдып кетир.

Чылгычыга ажыл-херек ужун ужуражыр дээш Бай-Хөлге хап кээривиске таптыла кызыл хүннеп тур. Хөл кыдыында хөй чылгыны узун урук тутkан кижи кедээр одарже үндүр сууп чор. Аңаа теде бээривиске малчынның ойлдарының бирээзи Сергей болду. Бадыхөө Санчы-Мидиповичиниң Нарын, Качык ыяаар чайлаан черинден каш дезиг аът сүрүп орар деп ол чугаалады.

Үш чыл бурунгаар сески классты дооскаш, Сергей ачазынга дуаалажы берген.

— Акым Кинза-биле чугаалашкаш, ачавыстың ажылын салгап уламчылаарын шиитпиреэн улуг бис. Акым хой бригадазының бригадири, малчын турган, а сөөлгү чылдарда Бай-Даг Көдээ Совединиң даргазынга соңгуткаш, суурда чурттай берген. А мен ачам-биле кады чылгы малдан артып калган мен. Сес чүс ажыг чылгыныц чимыкы улуг, кырган кижиниг берге болгай — деп. Сергей чугаалады.

— Бо чылын чүс бедең чүс кулун ап, шыырак-ла ажыпкан болдунар але? — деп. Сергейден айтырдым.

— Колхозувуска улуг орулганы берип турар чылгы малды өстүрер дээш ачам, авам үжелээ шыпап-ла кызымаккай ажылладывыс. Чүс хойдан чүс хураган алыры берге-ле, ынчалза-даа чылгы малдың чаш төлүп бүрүнү-биле камгалап алыры оон-даа берге. Хойжу кижи ынчаектиг чоруп турда, чылгычы кижи тевер-шанактыг, ооң кырынга чаш кулун шугдаар чагыларын, алгы-кештй салыпкан чоруур боор чүве. Эмдик белер кулуннаар дей бергенде дыка-ла берге. Бөгүн, даарта кулуннаар белерни аалга кажаалап алыр, а эскертинмейн барган, одарга кулуннапкапнарның чаш төлүп шанактап эккелгеш өгге кургадыр, эмистиктээр, иезин эмеринге өөредир. Бистиң ажылывысты аңаа чугаадап билип алыры берге, каш-каш айларның дургузунда кады чурттап, бистиң бергелеривисти болгаш өөрүшкүвүстү үлежип турган чүгле ынчан билип ап болур. Ачамның алдарлыг малчын деп ат алганы, чазактың дээди шаңналы-биле шаңнатканы дээрге Бай-Дагның бүгү малчынарының, бистиң малчын өг-бүлевистиң шаңналы болур деп билип турар улус бис. Партия болгаш чазак бистиң күш-ажылывысты ынчаар үнелеп. деткип турда, ам-даа ажыг ажылдаар, чонга бараан болуруңгаар дыңнатkаш, билеттерни эртежик садыптар аргаазын тывары чугула. Бо херекке бистер дуза кадып болгай бис. Хову-Аксының 8 чыл школазының профвилел месткомунда культура-массалыг сектор, суурларда хөрээженнер төвүлели, башкылар коллективтеринден билеттерни садып, тарадырынга дуаалажыр бис.

Артистер бо тастырыгларын катаптаазын дээш, моңу бижидим. Дараазында оларның Хову-Аксының электр-инженерине «аспайи», чедип кээринге идеген турар бис.

О. КОРОДА.

Шеригжизидилге башкыларының семинары

1972-73 өредилге чылынаан эгелеп, бистиң республиканың ортумак өредилге черлериниң база ортумак школаларының программазында шериг белетткелиниң эге өредилгезин киирген. Бо айның баштайгы беш хоноктарында шеригжидилге башкыларының семинары Кызылга болуп эртken. Оон киржикчилери кичээлдерни эрттиреринге эргежок чугула өөредилге-методиктиг түүлгелерни билип алганнар.

Семинарны эрттиреринге республиканың шериг комиссариадының, Чырыкшыкын министерствозунуң, башкылар билиң бедидер институтунуң, хамаатылар камгалалының өредилге куретарының штабының төлээлери киришкен. Семинарның киржикчилери № 11 школаның, школа-интернаттың болгаш № 3 профессионал-техниктиг училищенин шеригжидилге кичээлдеринге олурушканнар. Оон аңгыда боодалга өөредилгелери база болгулаан.

С. СИЗЕНЕВ.

Мергелдейге чагаалар

Культура бажыңы кажан ажылдаарыл?

Туранның Культура бажынынын аксында үлүг кара шоочa кежээ-даа, хүндүс-даа ажыттынмас туруп-ла турар. Аңаа аныяктар ойнап-хөглеверген, янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдавастаап. Районнуң культура бажынының агитбригадазы концерт белеткээр чер тыппастаан.

Чылдагааны чүдел деп болдар силер? Культура бажыны септелгеде. Ынчалза-даа септелге септелгеден ангы. Культура бажынының септелгезин Туранның тудуг-септелге участогу керээ бээгаар июнь 20-де эгелээш. июль 15-те доозар ужурлуг турган. Чыллырза-чыллырза, түгле сентябрь 14-тен эгелээн. Кызылдан чалап эккелген монтажниктер, электриктер орта ажылдавас. өске организацияже чоруй баары чанчыл боон бар чылар. Чижээлээрге, . октябрь 3—4-те монтажниктер ыяш ажыл-агый черинге, электриктер база өске организацияга ажылдап турган. Ол үеде Культура бажынының септелгези шинчевээн.

Черле ынчаш кажан доостурбу биллинмес. А үе манап турбас. Ооск. доцат кел чыдар. Культура бажынының директору М. Оюннуң болгаш райкүүскомнуң культура киллизиниң эргелекчизи А. Петрованың чугаазы-биле алыр болза, сентелге ноябрьга чедир доостуруу чөгенчиг. Чул дээрге. тудуг-септелге участогунуң начальниги И. Н. Семенов Культура бажынының септелгезинче кичээнгей салбайн, сөзүнге ээ болбайн турар. Кызылда Тыва тудуг-септелге трезининң кол инженери ап Кузнецов септелгеге херектиг материалдар болгаш ажылчыннар-биле дарый ханыларын райкүүскомга аазаап хирезинде. сөзүн күүсетпээн. А кылыр ажылдар ам-даа эндерик. Одалга системазын хынап, ажыглалга киирери, электри четкизин чаартыры, чугайлаары дээш түүү чок дээр.

Төп одалга системазы чүгле Культура бажынын эвес, чанында библиотеканы база чылызар ужурлуг. А библиотекага кире бээрге, соок.

Библиотека кажан чылыырыл, Культура бажынының аксында шооча кажан ажыттынарыл?

М. СААЯ.

«АСКАН» АРТИСТЕР

— Думбей аймите аза бергеннер-дир — деп, бир-ле кижи чугаалай каапларга, шин көөр дээш чыылган улус чиршөн дүшкен.

«Тыва кобальт» комбинаттың сууру — Хову-Аксыңга республиканың көгжүм-шиин театрының бөлүк артистери ерус драматург А. Островскийниң «Думбей эзим» деп шииргин сентябрь 30-да, кежээ 7 шак 30 минутада үндүрер деп чарлал тарай бергеп. Металлургтарның Культура ордузу көрүкчүлерни, соруңзалыг түүе дег, тыртып, чалап турган. Ынчаш сонгулдалар-даа болган, черле эки хүн чүве.

Ынчалза-даа шин болбаан. Дамчыыр чугаадан дыңнаарга, чүгле 27 билет саттынган, сан-хөө планы будалып калган дээр болган. Бистер, эртi суурлап келген 17—18 хире кижи, автобустан дүшкеш. баарывыска, шин бөгүн болбас деп, саткан билеттериниң акшазын эгидип берген болгаш.

Чамдык кижилерге акшазын төлеп бербээн. «Даарта бо-ла билеттер-биле көөр силер» дээн, а ынчаарга октябрь 1-де шин болбаан. Чылдагааны биллинмес.

Дорту-биле чугаалаарга, Хову-Аксының чонунга «Думбей эзимниң бараалтатпаан.

Театрның дирекциязынга мындыг санал бар. Хову-Аксыңга келирин бир ай, бурунгаар дыңнатkаш, билеттерни эртежик садыптар аргаазын тывары чугула. Бо херекке бистер дуза кадып болгай бис. Хову-Аксының 8 чыл школазының профвилел месткомунда культура-массалыг сектор, суурларда хөрээженнер төвүлели, башкылар коллективтеринден билеттерни садып, тарадырынга дуаалажыр бис.

Артистер бо тастырыгларын катаптаазын дээш, моңу бижидим. Дараазында оларның Хову-Аксының электр-инженерине «аспайи», чедип кээринге идеген турар бис.

О. КОРОДА.

КИНОДАН КӨРЗЕ ААР!

Бии-Хем районнуң Севи болгаш Хүт суурлары Кызылдан ырак, тайга-сын аразында туруп турар. Ынчаарга республиканың кинопрокат конторазы бо суурларже чорудар киноларның үчёдүн багай тургускан. Ажыы-биле чугааларга, чоннуң көрүп каапкан киноларын удаа-дараа чорутпаан. Көрүкчүлер «наталтаашкыны» сеансыларынга барбас боорга, эргелел боду карылгага таваржып турар. Севи суурда кежээки сеансыларга 10 четпес көрүкчүлер келир, ында киномеханны орулга чок ажылдап турар. Хүт суурда байдал база-ла оон дээредевес. Ынчалза-даа ол суурнуң туруктакчылары Совиден хөй болганындан, киномеханик ай планын мүн-не деңгүп турар. Кинофильмнерни бо ырак суурларже дажылган турарының үчёдүн шын тургузуп, чонунуң кинобиле хандырылгазын экижидери республиканың кинопрокат конторазындан негеттинип турар.

Н. МААДЫ.

Агаар

Кызылга бөгүн бүргеп, аңаын турар хүн болур, чаъс болгаш хар чагбас.

Агаарның температураазы 1—3 градус чылыг болур.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан сеоң чыл школазын Алексей Экер-ооловичиң Ооржактың доосканының дугайында № Р. 047753 хереглелдиг читкенин барымдаалаш, ону күш чок деп санаар.

АРТИСТЕР ХАКАСИЯДА

Республиканың хөгжүм-шиин театрының орус болуушкун артистери чоокку чылдарда бистиң кожаларывыс акыдунма областарга аалдап чедип. тыва театрның тамык репертуарларын оңуктерге таныштырары чанчыл апарган.

Бистиң театрның «Кадыннар болгаш гусарлар» деп хөгжүмүүг шиирин бо хүннерде Хакас автономнуг областың ажыл-шинчилерге көрүп турар. Ол шиирде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Котов, артистер Б. Терехов, Г. Тока. Г. Шатрова, Л. Гомон, Е. Шапошников болгаш өскелер-даа киржип турар. Ук шиирниң областың Боград, Шира, Орджоникидзе районнарынга чону көөрлер. Ол ышкаш бистиң артистериниң боттарының үнүүшкүнүн Абаканның телевиденезинин ак-кок экраннарынга хаарлар.

БИСТИҢ КОРР.

Аалдап чораан

«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчы чоннарынга Тываның күрүне филармониязының цирк-эстрада болүүнүң артистери солун оюнну көргүскен. Ак-туругжулар артистериниң оюнун улуу-биле сонуургап, өөрүп четтиргенин диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле илереткеп.

К. КОМБУ.

Шыдыраа

Карповтуң ийи тиилелгези

Бүгү-эвилелдиң шыдыраа чемпионадынга (үстүкү лигага) октябрь 9-та соңгаарлаткан оюнларны уламчылаанының түнелиниде Карпов ужурашканы Корчной биле Белявскийниң ийиларын тиилээн. Кузьмин Тукмаковту тиилээн. Аверкин биле Григорьяның ужуражышкыны хайым болган.

Ол ышкаш Полугаевский—Тальдың болгаш Савон—Таймановтуң эрттирипкен ужуражышкыннарын ойнаан. Аңаа Полугаевский Тальды уткан. Савон биле Тайманов олар хөймнашкан.

(СЭТА-ның корр.).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

15.15—«Милиционнарның Ленинчи университеди». «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле СЭКП-ниң делегейге ажыл-чорудулгазы». (Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылар). 15.45—Өнүүр телекөргүзүг. Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус хоруунуң концерти. 18.30—«Эрткен чыдарның киноларын». «Ресторан кижизи». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Мультфильм. 18.00—Телемедээлер. 18.15— «Техниктиг информациянның медээчизи». Дамчыдылга. 18.20—Кыска метражты фильм. 18.30—«Көдээ амыдырал». Дамчыдылга. 19.00—Телемедээлер. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.20—«Енисейге ужуражылгалар». «Красноярск крайга совет литератураның хүннериниң дугайында». 19.55—«Оруктар белдиринде кижилер». Хөй сериялыг уран-чочен телефильмниң баштайгы көргүзүү (ЧССР). 2-ги серия. 20.55—«Өртем—көдээ ажыл-агыйга». «Алтайның тараазы». 21.25—Өнүүр телекөргүзүг. «Силерниң бодалынар». 22.10— «Болуп болгу-даа дег, болбаа-даа дег». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң орлаакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соңгу чүктүг хаалзын кыпсыңар» 10.00, «Ватерлоо» (2 сериязы катай) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ада» 15.00, 18.40, «Албадаттырган ада» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Анычка» 16.50, 20.30, «Алдын» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аът муиган бажы чок кижи» 9.00, 11.00, 18.40, «Олуг супезиннер» 16.40, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 13.00, 14.50, 20.40 шактарда.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бир эвес күрүнениң 3 хуудут иштики ойнаашкынныг чээлизиниң облигациязын садып алыр болзуңарза, ол базала силерниң шыгжамырынар болур. Ол ажыктыг-даа, эптигдээ. Облигацияларның ажаалта кассалары хостуг садып турар. А бир эвес акша хереглей бераңерзе, оонарны кажадаа кайы-даа кассага дагын садыпкаш, өртээн долузу-биле эгидип алыр силер. Оон ынай садып алган облигацияларынар чылда сес катап ойнаашкынга кирер.

Күрүнениң 3 хуудуг чээлизиниң облигацияларын садып албаан болзуңарза, ам октябрь 15-ке чедир чиик өртек-биле —10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 15 копеек-биле, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеек-биле садып ап болур өргалыг силер. А ноябрьның 1-ден 15-ке чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеек болгаш 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 50 копеек-биле садып алыр апаар силер.

Артыкшылдыг акшаларны бажыңнарга шыгжаарынарга силерге-даа, күрүнете-даа ажык чок, а 3 хуудуг чээлизиниң облигациязын садып алзынарза 5000, 2000, 1000, 500, 100, 40 рубль ойнап ап болур силер.

Эдиттелгиг тираж ноябрь 15-те Запорожье хоорайга болур.

1973 чылдың октябрь 1-ден 20-ге чедир санаашкын кылырының ужурунда хереглекчилерге бараан үндүрүп бээрин түр сокпадыр дугайын «Зооветснабтын» Тыва каттыжышкыны дыңнадып тур.

Администрация.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

ОКТЯБРЬ 12, 13, 14 ХҮННЕРИНДЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА С. САРЫГ-ООЛДУҢ

«ХҮННҮҢ ЫРААЖЫЛАРЫ»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүү -биле театр сезонунуң ажыдыышкыны болур.

Шиниң эгелээри —19 шак 30 минутада. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шинии көөрү-биле коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24. пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжа амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54. көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет түргүзүг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пэр. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2313.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01461

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (9311) | Пятница, 1973 чыл, октябрь 12 | 1925 чылда үнедилген | Өртээ 2 көп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

ОКТЯБРЬ 9-ТА МЕДЭЭ-БИЛЕ

Республиканың ажыл-агыйларында келир кышка нитининг малынга чем белеткээриниң планныг онаалдазын чамдык районнар чедир күүсетпейн барып болгу дег байдал тургустунган. Шиитпирлиг дөртбү кварталдың баштайгы хүннери эгелээн.

Малдың бөдүүн чеминиң белеткелин Кызыл хоорай Советинден, Бии-Хемден өске районнар мынчага чедир күүседип шыдаваны дувуренчит. Оны кайы районнуң канчаар күүседи бергенин хуулал көргүзерге мынлыг:

РАЙОННАР	Планы (тонна-биле)	Хуузу	РАЙОННАР	Планы (тонна-биле)	Хуузу
Кызыл х/с	5264	112,5	Бай-Тайга	5554	74,3
Бии-Хем	12371	104	Танды	18447	70,3
Каа-Хем	14104	92,8	Тес-Хем	12045	69,8
Чөөн-Хемчик	13998	92,2	Барыын-Хемчик	8462	68,8
Тоджу	7172	78,1	Эрзин	10228	65,7
Монгүн-Тайга	900	77,1	Өвүр	7132	65,4
Улуг-Хем	20516	76,7			

Тус-тус ажыл-агыйларны алыр болза «Сукпак», «Көк-Тей», «О. Шынаа», «Бүрен», «Бурунгаар», «Кызыл тараачы», «Сазын», «Шамбалыг», «Тинлелге», «Бүш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Алдан-Маадыр», «Сут-Хөл», «Бай-Тал» совхозтар, Улуг-Хемниң «Х Улут хүрал», Бии-Хеминиң «Хадын», Кызыл хоорайның «Тере-Хөл» колхозтары сиген белеткелиниң планын күүседип алган. Ол талазыбиле планын үзер чыгаан ажыл-агыйларга «Тээли», «Барлык», «Хемчик», «Торгалыг», «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Найырал» совхозтар хамаарыжыр. «Дон-Терезинэ», «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтар планының чартының безин күүсетпээни чөгенчиг.

Бо чылын тараа савааны кайы-даа ажыл-агыйда элбек. Оны бөдүүн чемге хереглээр кылдыр болуп, сараатпан алырын организастаары хүннүң чугула айтырыларының бирээзи болу берген.

Республикада нитизи-биле 197170 тонна сиген белеткеттингең, ол — планның 80,5 хуузу-дур. Бо дээрге, эрткен чылын ол үеде белеткеп алган турганындан 5058 тонна эвээш. Сенаж биле силос салырының планы чүгле 40—43 хөй күүсеттингең.

Ажыл-агыйларның хөй кезиинде дүжүт ажаан алышкыны дооступ турар. Оны дооскан ажыл-агыйлар мал чеминиң курлавырларын четчелээринче бүгү күштү моонвезе чогуур.

СОРУК КИРДИМ

Бо чылын 480 тонна сүттү бүдүрер деп алган социалистиг хүлээлгевисти октябрьның 25 үезинде доозар сорулганы салган ажылдан турар бис. Фермавыс беш саанчызы сүт саап алырының талазы-биле чылда алган бедиткен хүлээлгелерин күүсеткеш, бо хүннерде пландан ажыр сүт саалдазын үргүлчүлеп турар.

Моңу чүвүн-даа мурнунда бистер кижи бүрүзүнүң чүткүдүг күш-ажылының бедик сагылга-чурумуун ачызында, коллективтиң иштинде социалистиг чарыштыг дюштинг ажыглап турташ, чедип алганывыс ол. Эрткен гос айларның түңнели бистиң кижи бүрүзүнүң кызымаккай ажылдаавын хереглээн. Бир саар инекке онааштыр ол үеде мээң оорум Чолдагай Калзан, Дайнык-кыс Санчап, Дина-Чыртык олар кайызы-даа 1600 килограммдан хөй сүттү саап алыр арганыг болган. Мен бодум база ол эштеримден чыдып калбайн, чылда бир инектен-не 1600 килограмм сүт саар хүлээлгемни 2230 килограмм чедирдим.

Улуг-Хөм районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазынга 15 чыл дургузунда саанчылап келген чыдарымдан тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эң-не үре-түңнелдиг ажылдадым. Бүгүзавилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннеримни база 1972—1973 чылдарның кышкы үеинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрнин көвүдедир дээш калбарган социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннеримнил совет чазак улуу-биле үнелеп көргеш, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениң медээ тывыскан. Ол бедик шаңналга удам сорук кирип, моон соңгаар оон-даа кызыы ажылдаарын хүлээвин турар мен.

Ч. ДАМДЫН,
фермаңын саанчызы.

Салыышкының киирген

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шаңчы салбырының тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар дээш, күскү дүжүт ажаалдазын шалыпкын темп-биле чоруткан.

Тарааны ой-шаалда чидириг чок ажаап алыр дээш комбайнерлер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Маадыр-оол Сертиң, Михаил Малышев олар чоруп, хүн бурунуң эдчег нормазын 160—180 хуу күүседип келгеннер.

Т. КЕНДЕН.

Киевтиң В. И. Ленин аттыг «Арсенал» заводунуң коллективи беш чыл планнарын хуусаазындан эрте доозар дээш чаржып турар. Дыка хөй ажылчыннар болгаш бригадалар боттарының беш чыл даалгаларын күүселиишкен.

ЧУРУКТА: механиктиг цехтиң парторугу Г. М. Рюмков (оң талазында) коммунист А. Ювченконуң удуртказан токарлар бригадазынга беш чыл планын эрте күүсеткени дээш байыр чедирип тур. Солагай талазындан: бригадир Алексей Ювченко, Станислав Переверзев, Владимир Иелеп, Юрий Гайдай олар.

Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ МИТИНГИЗИ

Октябрь 10-да Эвилелдер бажыңының Колониалыг залынга чилиниң улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ниитизи Москва митингизи болган.

Ол митингиге аштер Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, партия, совет, профсоюзтар организациаларының удуртукчулары, тайбың камгалалының шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары олурушканнар.

Митингини СЭКП-ниң МХК-ның секретары Л. И. Греков ажыткан. ВЦСПС-тиң секретары В. И. Прохоров, № 3 бажың түдар комбинаттың эштекчизи В. Г. Сосов, Педагогика эртемнериниң академиязының оралакчы президентизи, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү А. Г. Хрупкова, ВЛКСМ МХК-ның бирги секретары С. А. Купреев, чогаалчы-А. Б. Чаковский, а ол ышкаш Чилиниң Компартиязының Төп Комитединиң Политкомиссия кежигүнү В. Тейтельбойм олар чүве чугаалааннар.

Чили реаксыныг идегеттериниң контрреволюстуг үүлгедиишкиннерин шиитпирлиг-биле буруу шапкан, чили патриоттарны истеп-сүүп турарын доп-дораан соксадырын, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны хостаарын негээн резолюцияны митингинин киржикчилери чангыс үн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

Президент Чөвүлелиниң хуралы

Октябрь 10-да Москвага Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президент Чөвүлелиниң Чоокку Чөөн чүвге байдалды чугаалашкан онза хуралы боон эрткен. Европаның, Азиниың, Американың болгаш Африканың дыка хөй чурттарының тайбың дээш шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары, совет хөй-ниити ажылдакчылары, Египеттиң, Сириянның, Алжирниң, Ирактың, Ливанның алчиннери болгаш аңгы черлериниң дипломаттыг ажылдакчылары хуралдың ажылынга киришкен.

ТБЧ-ниң Чингине секретары Ромеш Чандра хуралды ажыдып тургаш, араб чурттарга удур израиль агрессияны буруу шапкан. Ол араб улустарның шынныг демиселинге деткимче кылырынче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

Тайбың камгалалының Совет комитеди израиль агрессияны доп-дораан соксадырын негээнин айыткан медеглел кылган.

Ында чугаалааны болза, Тайбының совет талалакчылары бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг болгаш демократтыг хөй-ниитизи-биле кады израиль аг-шеригленин дайынзырак авантюразын шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. Оон кем-буруузуг үүлгедиишкиннеринден улуг каража-когарал бооп, муң-муң кижилер өлүм-чидимге таварылып, уреликшиннер кылдырын турар. Араатанзыг агрессорга шыгыы сагындырыг боон турар Совет чазактың медеглелин тайбының совет талалакчылары долузу-биле деткип турардар.

Израиль шеригленин оларның ажелеп алганы араб девискээрлерден долузу-биле үндүрген таварылгада Чоокку Чөөн чүкке тайбың хандырынган туруп болурун медеглелде онаалап айыткан.

(СЭТА).

САЛЬВАДОР АЛЬЕНДЕГЕ ТУРАСКААЛ КЫЛДЫР

Чили ажылчыннарның херээ дээш эрес-дидим демиселчи, Латин Американың хосталга дээш, антиимпериалистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, делегейниң «Улустар аразында тайбыңны бижыттаары дээш» Ленинчи шаңналының лауреады Сальвадор Альендениң тураскаалдың моңгежидер сорулга-биле совет хөй-ниити организациялазының саналдан турарын сөзүглаар Москва хоорайның кудумчуларының бирээзинге Сальвадор Альендениң адын тыпсыр, кыдынып турар судноларның бирээзин оон адыбиле адаар, президент С. Альенде дугайында документалдыг фильмин кылып үндүрер, оон портредин чураан почта марказын, а ол ышкаш С. Альендениң чугааларының орус дылче очулдурган чыындыг номун парлап үндүрер деп шиитпирлээн.

КОМИТЕТ ДАРГАЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Республиканың улусчу контроль комитединиң районнарның, Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеттериниң даргаларының хуралын Кызылга эрттирген.

Республиканың улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы А. А. Федоров республикаларның, крайларның болгаш областарның улусчу контроль комитеттериниң организастыг кылдистер әргелекчилериниң Москвага болуп эрткен хуралының түңнелдери-биле чыылганнарны таныштырган.

Комитет даргалары контроль ажылының арга-дүрүкулгазын солчуп, чугула айтырыларны сангарып көргеннер. Ында хамаарыштыр Кызыл хоорайның, Тандың районнуң улусчу контроль комитеттериниң даргалары Л. Забоев болгаш В. Иванов олар партияның болгаш чазактың директивазарын күүседир дээш ажылдарга хыналданы боттандырарынга штаттан дашкаар ажылдакчыларны хаара тудуп турарының, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының дүжүт ажаалдазының база мал чеминиң белеткелиниң үезинде хыналданы чорудуп турарының дугайын тус-туста чугаалаан. Бай-Тайга район комитединиң даргазы М. Сарыглар бодуткерге болгаш постуларга комитеттиң удурултазының дугайын чугаалап берген. Чөөн-Хемчик район комитединиң даргазы С. Оңдар районда малды тарып боозадыр ажылга шын белеткелди болгаш ону чорударын хынаар үелазыбиле улусчу контроль органнарының ажылын чугаалаан.

Хуралдың түңнелинде республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап күрүне планнарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш ажылга хыналдалар талазы-биле сорулларны тодаргай танныстырган.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: картофельди хоорайларже

Брянск областың ажыл-агыйлары чурттуң үлегүр топтеринче картофель чудуруп чорударын доозупкан. Москва, Донда-Ростов, Мурманск, Калининград болгаш оске-даа хоорайларже 169 муң тонна картофельди — планнаавындан 18 муң тонна хөйүг чоруткан.

Картофель уруп, сөөртүрүүге контейнерлерни области бир-ле дугаарында ажыглаан. Оон ачызында картофельди сөөртүрүг болгаш кадагалзары дүргедеп, экижээн. Ол ышкаш Москваның үлегүр будүрүлге черлеринде чолаачыларыг 140 автомашинаны чоруткаш бо ажылга дыка доңгум болган.

Областың картофельчилери ниитизи-биле 600 муң ажыг тонна ийиги тараанны күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ол дээрге, планда көрдүнгенинден 50 муң тонна хөй.

(СЭТА-ның корр.).
БРЯНСК.

УКРАИНА: километр чер иштинге ужуражылга

Частыышкын соолгу удаа чаңгыланган соонда, Иван Анищенко биле Анатолий Соколовскийниң барык чартык чыл дургузунда бот-боттарынче уткуштур чер казып келген ийи бригадазының ажылчыннары байыр чедиржип, куспактажып ужурашкан. Ол ужуражыышкын «Красная звезда» — Глубокая» шахтаның тудуунга, 1.147 метр ханы чер иштинге болган. Ол ийи бригада чер иштинге ажылды хары угда ийи таладан эгелеп турган.

Ол 1800 метр узун дурт-түг чер иштиниң оруу-биле бир шакта-ла 420 тонна оттулар чүүдү үндүр соөртүп шыдаар конвейерни тургузар.

Тудугжулар ол шахтаны хуусаазындан эрте тудуп доозар дээш күжелиишкиннериг ажылдап турарлар. Анаа чылда-ла үш чартык милион тонна .оттулар чүүдү сайзырадыл кылыр арталыг арыглал фабриказын кылып турар.

(СЭТА-ның корр.).
ТОРЕЗ, Донецк область.

КАЗАХСТАН: автоматтар фабриказы

Павлодарның автоматизация болгаш механизация техниктиг дешиилгелиг шапкынчыдары болгур. Анаа белеткеп кылган автоматтар трактороларны болгаш комбайнларны эптеп тургузарын дыка дүргедедир. Бо чылын Харьковтуң, Челябинскиниң, Волгоградтың болгаш Павлодарның трактор заводтарынчо ол чаа будүрүлге черинниң домдээн хакпан механизастаттынган элээн каш шугумнарны чүдүрүп чоруткан турар.

(СЭТА-ның корр.).
ПАВЛОДАР.

КИРГИЗИЯ: студентилерге чаа бажыңнар

Киргизияның күрүне университединиң чаа туттунган корпузун күрүне комиссиязы «эки» деп үнелевишаан, хүлээп алган. Бөш каът чаа бажыңга кино-фото-фонолабораториялыг филология факультединиң, столовая, автоматтыг телефон станциязы тургустунган.

Университет хоорайгыагы улам тодаазы-биле четчелештир туттунуп кел чыдар. Чыл төнчүзүнге чедир бойдус факультеттери турар чаа бажыңны база тудуп доозынаш, дужаар. Амыдырал-хандырыга комбинаттыг общежитиени база тудуп турар.

Республиканың дээди өөредилге черлери бо чылын шупту-түг чер иштинге ужуражылга

Частыышкын соолгу удаа чаңгыланган соонда, Иван Анищенко биле Анатолий Соколовскийниң барык чартык чыл дургузунда бот-боттарынче уткуштур чер казып келген ийи бригадазының ажылчыннары байыр чедиржип, куспактажып ужурашкан. Ол ужуражыышкын «Красная звезда — Глубокая» шахтаның тудуунга, 1.147 метр ханы чер иштинге болган. Ол ийи бригада чер иштинге ажылды хары угда ийи таладан эгелеп турган.

Ол 1800 метр узун дурт-

КАЗАХСТАН: автоматтар фабриказы

Павлодарның автоматизация болгаш механизация техниктиг дешиилгелиг шапкынчыдары болгур. Анаа белеткеп кылган автоматтар трактороларны болгаш комбайнларны эптеп тургузарын дыка дүргедедир. Бо чылын Харьковтуң, Челябинскиниң, Волгоградтың болгаш Павлодарның трактор заводтарынчо ол чаа будүрүлге черинниң домдээн хакпан механизастаттынган элээн каш шугумнарны чүдүрүп чоруткан турар.

(СЭТА-ның корр.).
ПАВЛОДАР.

КИРГИЗИЯ: студентилерге чаа бажыңнар

Киргизияның күрүне университединиң чаа туттунган корпузун күрүне комиссиязы «эки» деп үнелевишаан, хүлээп алган. Бөш каът чаа бажыңга кино-фото-фонолабораториялыг филология факультединиң, столовая, автоматтыг телефон станциязы тургустунган.

Университет хоорайгыагы улам тодаазы-биле четчелештир туттунуп кел чыдар. Чыл төнчүзүнге чедир бойдус факультеттери турар чаа бажыңны база тудуп доозынаш, дужаар. Амыдырал-хандырыга комбинаттыг общежитиени база тудуп турар.

Республиканың дээди өөредилге черлери бо чылын шупту-

ТАДЖИКИСТАН: Турда Душановтуң рекорду

Таджикистанда - хөвең ажаан алышкыны кидин түүк үеинде чоруп турар. Республиканың мурнуу-чөөн талакы шөлдеринче хөвең ажаап алыр 300 ажыг комбайннар үнген. Чаа дужүттү оң шалыпкыны-биле ажаап алыры дээш социалистиг чарыш механизаторларның аразында калбарган. Восей районнуң «Москва» колхозунуң механик-чолаачызы Турда Душанов социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп турар. Ол дөрт одургуг машиназының савазындан 21 тонна «ак алдынны» чүдүрүп чоруткан. Ол дээрге, алды ээлчегниң нормазы-дыр.

Машинаның хөвең ажаап алыр ашараттарын терминиң эки таарыштыр тургузуп, ажыл шагының минута бүрүзүн чөп ажыглаанының түңнелинде сураглыг механизатор ындыг бедик көргүзүгнү чедип алыр арганыг болган.

Амгы үеге чедир коммунист Т. Душанов 150 тонна чыт хөвеңни ажаап алган. Ол дээрге 50—60 кижиниң чылда кылыр нормазы-дыр. Оон бодунуң хүлээлгези — 400 тонна хөвеңни ажаап алыры турган.

Республиканың механизаторлары ол мурнакчы комбайнерниң үлегерин эдерип турар.

(СЭТА-ның корр.).
ДУШАНБЕ.

АЗЕРБАЙДЖАН: беш километр ханыдан

Каспийде база бир чердең — Булла-Мореде (Бакунуң мурнуу талазында 60 километр) разведка кудуун казып турда оттулар түүл аттыгып үнген. Баштайгы саңнаашкынны бзутаар алырга, бир хонукта-да ол чер иштинде беш километр ажыг ханы үттү дамчыштыр бир миллион ажыг кубометр газ болгаш 200 тонна конденсат аттыгып үнүп турар.

Ол чаа ажытыгнаа скважинаны кылымаа демир ортулуктан үттээн болгаш хуусаазындан үш чартык ай эрте дооскан.

Каспийниң далай үс-тывыш черлериниң үлүүнүг республикада аң турар бүгү нефтиниң үштүп пай кезии онаажыш турар.

(СЭТА-ның корр.).
БАКУ.

СОВЕТ-ЯПОН ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАН

Октябрь 10-да Кремльдиң Улуг ордузунга совет-япон документилерге ат салган.

Совет-япон медеглелге совет таладан ат салганнар — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, япон таладан — Япониянын премьер-министри К. Танака болгаш Япониянын даштыкы херектер министри М. Охира.

Эртем-техниктиг кадыг ажылдажыгга дугайында ССРЭ-ниң чазаа-биле Япониянын чазааның аразынга дугуржулгага, эртемденнер болгаш эртем ажылдакчылары-биле солчурунуң дугайында, информация материалдарын тарадырының дугайында, албанның парлалга чүүлдерибиле солужарының дугайында бижиктерге, көжүп ушкан куштарны болгаш узуткалырының кырында келген куштарны бөза оларның амыдыран турар бойдус чүүлдерин камгалаар дугайында ССРЭ-ниң чазаа-биле Япониянын чазааның аразында конвенциягга ат салган. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле Япониянын даштыкы херектер министри М. Охира олар дугуржулгага, бижиктерге болгаш конвенциягга ат салганнар.

Документилерге ат салыр үезинде анаа турганнар:

Совет таладан — эштер Л. И. Брежнев, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери: К. И. Галаншин, Т. Б. Гуженко, А. А. Ишков, П. С. Питоличев, А. В. Сидоренко, И. В. Тимофеев, Е. А. Фурцева, СЭКП ТК-ниң Чингине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының дузалакчылары Б. Т. Бацанов, А. К. Горчаков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Д. М. Гвишиани, ССРЭ-ниң Японияда элчизин О. А. Трояновский болгаш албанның оске-даа кижилери;

Япон таладан — даштыкы херектер министриниң оралакчызының оралакчызы К. Цурумя, Япониянын Совет Эвилелинде элчизин К. Шиндзэки, Япониянын ДХМ-ниң департамент директору В. Овада болгаш албанның оске-даа кижилери.

(СЭТА).

К. Танака: аян-чорук ажыктыг болган

Октябрь 10-да Москвага Япониянын премьер-министри К. Танаканың парлалга конференциязы болган.

Совет Эвилелинге аян-чоруктуң үезинде совет удуртукчулар-биле бедик деңнелге чугаалажышкынарны кылыр аргалыг болган деп К. Танака чугаалаан. Ынчангаш мени чылы-биле хүндүлеп хүлээп алганы дээш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке болгаш оске-даа совет удуртукчуларга сагыш-соткилимниң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим.

Мээң Совет Эвилелинге аян-чоруум дыка ажыктыг болган, ол ССРЭ биле Япониянын аразынга харылзааларны хөгжүдеринге чаа үе-чаданың эгезин салыр деп ол айыткан.

Оон совет удуртукчулар-биле беседалары болгаш ужуражышкынарының байыралдыг байдалга эрткенин премьер-министр онзалап демдеглээн. Чугаалажышкынар үезинде чүүл-бүрү айтырыглар талазы-биле, ыяңгыы тайбың керээзин чарар айтырыг талазы-биле калбак самал-овал солчуушкуну болган.

Чугаалажышкынарның ырын боон эрткен байдалы Москвага мээң чоруп турган үеминиң каазы-аяс хүннери-биле деңнеп болуп деп ол чугаалаан. Соолгу 17 чыл иштинде Совет Эвилели-биле бистиң харылзаавысты Москва хемниң чалгып бадып чыдарыбиле домейлеп болур. Кандыгбир айтырыглар туруп келген үеде оларны кайы-даа талаяк биилеп, шиитпирлеп келгеннер. Мээң бо аян-чоруумнуң болгаш совет удуртукчуларының Японияга аян-чоруунуң соонда Япония биле Совет Эвилелиниң аразынга харылзааны Сибирьниң терең суглуг Обь болгаш Енисей хемнеринiң агымнары-биле домейлеп болур апаарынга хамыды-биле бүүрөөр мен.

К. Танака Японияга биле ССРЭ-ниң аразында экономиктиг харылзаалардың хөгжүп турарынга сеткил ханганын илереткен. Чүгле бо чылын безин ийи чурт аразынга баар талазы-биле

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдалар

ПАРТБЮРОНУ ЧҮГЕ ШҮГҮМЧҮЛЭЭНИЛ?

Автотранспорт бүдүрүлгезинде партия организациязының ажылы хөй талалыг. Ол организация бүдүрүлге черинин ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырбышаан, чүк сөөртүлгезинин планын күүседир, социалистиг чарышты организастаары, мурнакчы дүжүлгени пропагандалаары болгаш бүдүрүлгеге шингээдип алыры, бүдүрүлге черинин ден-дескн ажылдаарын хандырары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидери, чүк сөөртүлгезинин бот-үнезин чиигедири, ажылчыннар ортузунга партийжи-политиктиг хемчегжер болгаш өске-даа ажылдар партия организациязының кичээнгейинин төвүнге турар.

Чоокта чаа Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде коммунистер отчёттуг үенин дургузунда кылган ажылының түнелин үндүрген. Чүк сөөртүлгезинин планы доктаамал эвес күүсеттинип келген. Оон кол чылдагааннары күш-ажылды организастаанының денгелининг чавызындан, сагылга-чурумнуң кошкаандан, автомашиналарның септелгеге дыка үр болурундан, оон куду шынарлыындан, чолаачыларның ажыл шагы үзер чоруундан, хөй-ниити организацияларының ролюнүн кошкатканындан болган.

Эш Марьясовтуң баштап турары техниктиг хандырылга чери сөөлгү үеде септелге болгаш автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының талазы-биле ажылды баксыраткан. № 2 техниктиг хандырылга зоназында септелге ажылчынары чок болуп турар, оон хараазы-биле техниктиг хандырылга талазы-биле ажылды чолаачылар боттары күүседип турар, ынчангаш автомашиналарның ажыл чок аназ турар чоруу көвүдеп, ажылдың шынары бакырап турар. Ол техниктиг хандырылга зоназында автомобильдер 10—15 хонукта ажылдавайн баргылаар, а бирги техниктиг хандырылга зоназында байлал бээр оон дээредевес. Ол четпестер администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле парторганизациянын комиссиязының септелге зоназынга ажылды экижидип, үк черни мергежилиг кадрлар-биле четчелээринге чогуур кичээнгей салбаанындан болган.

Бүдүрүлгеде чүгле чамдык чолаачыларның ажыл шагы үскени-биле мун хире ажыл хүнү үзүлген. Оон хараазы-биле 3 миллион тонна-километриниң ажылы чедир кылдынмаан. Ындыг турбуже администрация чери-даа, партия организациязы-даа күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээш шиитпирлиг демисел чоруспаан. Эш хүүзунуң суду ажылдавастаан, хана солунну чүгле улуг байырлалдар таварыштыр үндүрүп турар. Ажыл шагы үзер, арагалаар кижилерни аназ шүгүмчүлеп биживейн турарлар.

Кыры-биле көөрге бүдүрүлгеде күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, ден-дескн ажылдаарынче угланган ажыл багай эвес ышкаш сагындырар. Партия хуралдары ой-шаанда эртип, секретарь эрткен хуралдарның шиитпирлериниң күүседилдезин информастап, дыннадып турар. Ынчалза-даа партбюро бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүседилдезин чедип албайн, ажылды экижилер талазы-биле коммунистерге берген даалгаларның күүседилдезин олардан негевейн турар.

Бүдүрүлгениң администрациязы чаартыкчылар-биле ажылды чоруспайн, күш-ажылдың мурнакчы дүжүлгазын болгаш арга-методун бүдүрүлгеге шингээпейн, мурнакчы дүжүлгаиы болгаш коммунистиг күш-ажыл школазын организаставаан, инженер-техниктиг ажылдакчылар эртем-техниктиг депшилгени күштелдиреринге киришпейн турар. Оон түүжүк, кол специалистерниң харысалга чок чоруунуң үржүү-биле мырыңай чаа деридедерни тоймаглап каапкан чыткылаар. Хуралга ол дугайын коммунист эш В. Мистров үлүг хараадал-биле чугаалаан.

Чүрттүп автотранспорт бүдүрүлгелеринде чолаачыларның бригада болуп алгаш ажылдаар мурнакчы дүжүлгазын нептередип турар болгай. Ол аргавың үүказы мынды: 12—15 чолаачы бригада түргускаш, 8—10 автомашиналарны боттарынга быжыглады алыр. Бригадир болгаш оон дузалакчызы дүжүлгалыг ажылдакчылар болур. Бригадир колонналарның болгаш бригадаларның яланнарын ажылдап кылырынга киржир, чолаачы бүрүзүнүң ажылын хайгаараар, автомашиналарның септелгезин ылавылаар, коллектив кежигүннериниң социалистиг чарыжын организастаар, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг идиг беришкининиң айтырыгларын шиитпирлежир хүлээлгелиг.

Ол дугайын автотранспорт бүдүрүлгезинин болгаш партия организациязының удуртукчулары эки билир. Ынчалза-даа олар ажылдың ындыг мурнакчы дүжүлгазын ажыл-херек кырынга боттандырбайн турар.

Бүдүрүлгеде социалистиг чарыш алачайгаарлаашкында. Чижээ, аназ комсомолчу-аныяктарның чолаачыдар бригадаларын организастаан турган. Ынчалза-даа оларга кандыг-даа дуза көргүспээниден аразында чарышпайн турар. Бүдүрүлгенин девискээринге баргаш, социалистиг чарыштың түнелин үндүрген кандыг-даа көргүзүгге таварышпас. Чарышты дээштиг болдурбаан, оон түнелдерин ниити, колонна, бригадалар хуралдарынга-даа үндүрүп, хөйге чарлавайн турар.

Ол бүдүрүлгеге чолаачылар: РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Н. Мякишев, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзин болгаш өске-даа кайгамчык кижилер бар. Оларның ажыларының дүржүлгазын нептередири бир чүгүла соруда болур. Хоочуннарның ажыл-ижимин үлегер-чижээнге аныяктарны өөредиринге улуг кичээнгей салып, оларның культурлуг дыштанылгазын организастаар херек. Үк бүдүрүлгеде культурлуг дыштанылга дугайы уттундурган. Ында клуб үргүлчү хаалгыг турар, янзы-бүрү бөлүгүмнер-даа ажылдавас, тематиктиг кежээлер-даа эртпес, алдарлыг кижилер-биле ужуражылгаларны-даа организаставайн турар.

Профэвилел комитединиң даргазы эш А. Зимин бүгү ажыл-чорудулгазын комитединиң хуралдарын эрттирери-биле кызыгаарлаашкы, культура-массалыг ажылды ийиги чергенин херээ кылдыр көрүп турар.

Бүдүрүлгеде ай санында 50 ажыг чолаачы план күүсетпейн турар. Оон чылдагааны түдел, чолаачыларның шалыпчы, куженииштиниг ажылдаарынга чүү четпейн турарыл дээрзин партия организациязы сонуургап көрбээн.

Партбюро, оон секретары эш Ахмеряновов мастерлериниң, колонна начальниктериниң, бригадирлериниң ролюн бедидер, оларның ажылга бот-идепкейлиг болурун күштелдирер хемчегжерни үн бүрүнүң кичээнгейинин төвүнге тургузар, социалистиг чарышты улам калбартыр, оон нептередикчилери коммунистер болган турарын чедип алыр хүлээлгелиг.

Ф. КРУГОВОЙ.

Ажылынга кызымак

Монтёр Кошкар-оол Ховалыгович Бегзикейнин ады Эрзин районнуң харлызаа белдиринин Хүндүлел самбыразында мурнакчыларның аразында кирген. Онаашкан ажыл-ижинге кызымак, хөй-ниитининиң херээ дээш күжүн, билинип харам чок берип турар үстүнде адаанывыс эшти үгле колдективи эвес, районнуң чону билир, аназ чоргаараавыр.

Харлызаа шүгүмүнге К. Бегзикей ажылдаанындан бээр он чыл чедип турар. Ол 1967 чылда Кызыл хоорайга монтёрларның түр курузун доозан соонда 4-ку разрядчы болуп ажылдаан. Дүнхүнүң кайы-даа үеинде телефон харлызаазы үстүү берип болур. Эргежок чүгүлә харлызаза, медээлер шагның кайы-даа үеинде ылап-ла тургулаар апаар. Харлызаага үзүктелиишкин түрбазын дээш Кошкар-оол Ховалыговнч шудургу ажылдан келген.

Районнуң чурттакчылыг черлериниң радио, телефон шүгүмнарында байдалды монтёр эки билир. Ол колхозтар төптөрүн эргип, херек черлерге эдиишкиннерни кылып, техниктиг хайгааралды доктаамал чорудуп турар.

К. Х. Бегзикей чүгле монтёр ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, хөй-ниитининиң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Эш-өөрү, чону дээш човангыр, онаашкан ажылынга кызымаккай эш Бегзикейни эрзинчилер улус судунуң төлээзинге соңгаанар.

Чер-чер Советтериниге эрткен чайын болган соңгулдаларда Кошкар-оол Ховалыговнч Бегзикей район Совединиң депутадынга соңгуткан. Ол соңгукчулар-биле ужуражып, чонның негелдө хомудалдарын демдеглеп алгаш, чогуур черлерге айтырыгны тургузуп, шиитпирлеп турар.

ЧУРУКТА: район Совединиң депутады, харлызаа салбырының мурнакчыларының бирээзи К. Х. Бегзикей.

С. МОНГАЛ.
М. Хенче-Каранын фотозу.

ШУДУРГУ ХОЙЖУЛАР

Бай-Тайганың Көп-Сөөк, Сарыг-Хая, Дыттыг-Хем ол ынчаар чурттап чораан арат Седен-Дамбаанын оглу Тойбу, Сарайның уруу Сержи олардың ажыл-ишке чүткүлүн, амыдырал-чурттаалгага үлегерин, допчу-даа бол, чырыдар бодадым.

«Тутканда салбас, сөглээнде күүседир» деп үлегер чугаа уткалыг. Кажаа-тудаг чедишпес, быжыг чем-суур тургустунмаан бергелер турза-даа, Сержи биле Тойбу ол үеде безин малчын болурун шиитпирлеп алганы бүзүрелдиг. Олар эм хөй ажылынга үр чыл стажтыг, кижилерни өөредир болгаш олардан өөренир мергежилдиг.

Базаракта малчыннын амгы кыштаа шевергин, ында кажаалар, өске-даа байдал малга таарымчалыг, чуртталга бажыңы электрң-чырыткылыг. Бай-Тайга районнуң малчынналрының эрткен чылын семинар хуралы оон кыштаанга болганы база-ла таварылга эвес. Чаш хураганны шын хүлээп алырының, чемгерип, ажаан өстүрериниң дугайында оон беседазын чыылганнар улуг сонуургаан.

Седен-Дамбаевич биле Сараевна оларнын күш-ажылчы коргузуг чүгле «Мурнакчы» колхозта эвес, Бай-Тайга районда, харын республикада безин мактадыг. 1972 чылдың дөртку кварталында болгаш 1973 чылын бирги чартында олар төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганны доруктуруп остүрген, хой бүрүзүнге онааштыр 2800 грамм дүктү кыргаан.

Бодунуң ажыл-дүржүлгазын өскелерге дамчыдар, ылангыя аныяктарны малчын болдурар дээш эш Тойбу база улуг кичээнгей салып, школачылар-биле үргүлчү харылзаалыг ажылдап турар. Седен-Дамбаевич Шүйда ортумак школаның доктаамал аалчызы, бо чылын ол школаның доозукчуларындан сес кижи малчыннай бергени база таварылга эвес. Тойбунуң хөрээнде ленинчи юбилей медалы болгаш Октябрь революциязы орден чайнап чоруур.

Б. БАРБА.

Шалыпчы иштиң күш-ажылчы хөлүзээнге турушкан Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң тараажылары көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн ажаан алырын эрткен чылдыындан чеди хонуук бурунгаар доозкан.

Тараа культураларының дүжүдүн бедидер дээш механизаторларның болгаш тараажыларның кызымаккай ажылдаанының түнелинде совхоз бир гектарга онааштыр ортумаа-биле 14 центнер дүжүттү алган. Шиитпирлиг 1973 чылдың бөримчезин шалыпкын темпилиг ажаан алырынга күш-ажылчы үлүг киирген комбайнерлериниң аразындан социалистиг чарышка шылгарааннар эвээш эвес. Олардың иштинде Монгуш Күдер-оол сезон дургузунда 600 га черниң дүжүдүн ажаан, алган хүлээлгезин күүсеткеш, чарышка бирги черни эдээн. Ол ышкаш комбайнерлер Владимир Абрамов, Василий Артына, Сергей Дөвааалай, Николай Весегов, Виктор Черменев олар 322—578 га черниң тараазын кезип ажааган.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Ажыл-агый келир чылдың тарылгазынга үрезинни бүрүү-биле белеткеп алган. 700 тонна үрезинни ийи катап арылгаан урган.

Совхозтуң шөлдеринде күскү ажылдар уламчылавышаан. Күскү чер аңдарылгазында 16 трактор агрегаттары ажылдап турар. Ажыл-агый эрткен чылын 2040 га черни удур аңдарган, тарылга чоруткан болза, келир чылдың тарылгазынга черни бо чылын бүрүн белеткээрин механизаторлар шиитпирлээш, ажылының темпизин шапкынчыткан. Күскү чер аңдарылгазының планы 70 ажыг хуу күүсеттинген. Остут Богдаан, Маады Маадыр-оол болгаш өске-даа трактористер чер аңдарылгазынга хүнүнүң маадырээры болуп турар.

Саваңны аңгыстардан чайладып, ниитининиң малынга белеткээрин тускай авеноолар үргүлчүлеевишаан. Ында кожуттуг дөрт трактор ажылдап турар.

В. МОЛЬБИ.

ЭКИ ТҮҢНЕЛ ДЭЭШ

Техник-осеменатор мергежилге өөренип аалгаш, Монгуш Долчуң Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң тарын боозадылга пунктузаринның бирээзинге бо чылын ажылдаан. Хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хөрээнге күш-ажылчы үлүг киирип ажылдаарын илергейлээш, аныяк техник-осеменатор тарын боозадылга пунктузунга ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Совхозтуң төп салбырында пунктуга 2000 баш хойну тарып боозадыр соруга салдынган. Хойжулар боттарында быжыглаттынган төрүүр тус-тус кодаанарны график бүзүгаар пунктуга экпеп турган. Долчуң Доржуевна ажылының харысалгалыын, оон эки үре-түнелдиг болурун барымдаалааш, тарып боозадылганы шынарыг чорударынче кичээнгей салып, шенекчи кошкарларның чемгеряге ажаалдаазын экижидеринге оларның ажаакчызы К. Кара-оолга база дузалажып келген.

— Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчегжериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседиринге чугула негелдеринин бирээзи — хойнуң тарып боозадыгазының шынарыг чорудары болур. Шынар дээрге, тарылгага киргеи хойлар четчези-биле боозааш, бүрүн хураганнааны ол болур. Тарып боозадылганы үгле сан сүрүп, шынар чок чорударга хураган четче алдынмас, хөй баш хой кызыраар. Ындыг чорукту болдурбас дээш совхозтуң хойжуларының ийи эвлелиг ажылче организастаттынганының дүржүлгазын калбаа-биле нептередири чугула. Ону каттыжышкын чери совхозтарга калбаа-биле шиигээдирин чедип алыр апаар.

Ол бүгү организастыг четпестер-биле чергелештир хой ажылының продукциязының бот-үнезин ам-даа ар. Кайы-хөй ажылының хөгжүдезинче удуртукчуларның болгаш специалистерниң талазындан чогуур кичээнгейни салып турар болдур, ында мал ажылының ол аларыорулгалыг болгаш ажыл-агый хөй мун рубльдин арыг орулгазын ап турар. Оон чижээнге Тока аттыг ССРЭ-нин 50 чылы аттыг, «Тээли», «УТКА 25 чылы», «Торгалыг» болгаш өске-даа совхозтарны хамаарыштырып болур.

Бистин республика хой ажылының хөгжүдезинин башкынын баш санын өстүрериниң талазы-биле алдын улуг аргаларлыг. Ындыг толээде, дүктү база хой ээдин бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири чугула. Оны өөренип көргеш, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчегжериниң дугайында» тускай доктаалды хүлээп алган. Ажыл-агыйларның экономиказын улам ынай быжыглаарынга, совхозтар ажылчынарының материалдыг чаагай чоруун бедидеринге ол документилер улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели республиканың совхозтарының база колхозтарының хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле (1974—1980 чылдарда) контроль чурагайларны бадылаан. 1980 чылга чедир шаар мал ээдин бүдүрерин дириг дензи-биле 15,5 мун тонна, а дүктү 2497 тонна чедирер ужурлуг бис. Бо болза эътти болгаш дүктү херек кырында ийи катап көвүдедир сорулганын салдынганы ол.

Ол улуг сорулганы чедиишкиниг күүседиринге күрүне биске эргежок чугула акша-хөрөнгини бээр. Механизастаттынган хойжу бригадаларны, чурттатлга бажыннарын, тарып боозадылга пунктуларын тударынга, техник-осеменаторларны белеткээринге, бүдүрүкчү көшкар, хуналар садып алырынга, мелиоративтиг, культура-техниктиг ажылдарга, суг чок оларны суггарылга-биле хандырарынга дыка хөй түнүүт акша-хөрөнгини үндүрер апаар.

Чамдык сан-чурагайларны адап көрейн. 1973—1980 чылдарда республиканың совхозтары 342 миллион рубльге капитал салыышкынны шингээдип алыр ужурлуг. Оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга 240 миллион рубль көрдүнген. Совхозтар чыл санында-ла «К-700» маркалыг 40 тракторну, тарылгага хереглээр 90 тракторну, 400 чүк, 16 чиик автомобильди, суг сөөртүр 25 автомашинаны, 20 автобустуг болгаш өске-даа техниканы база дериг-херекселди алыр.

Партия биле чазактың ол сагыш салыышкынынга харыы кылдыр хой ажылын үндезинии-биле чаартып, әде тургузар ужурлуг бис. Аназ чүү херегил дээрге, совхозтарда болгаш кодан бүрүзүнде хой ажылының байдалын кандыг-даа хожудаашкын чокка сайгарып көөрү чугула. Хой ажылының продукциязын бүдүрериниче, хой биле өшкүнүн баш санын улам-на көвүдедириче угланган хемчегжерни ажылдап кылыр болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар херек. Уксаажылгага ажылын болгаш ону райончударын экижидери чугула.

Ажыл-херектин бо талазы-биле бистин ажыл-агыйларывыста кылыр ажыл аажок улуг болур, дыка хөй будулгазының чүүлдер база бар, отчёт-учёттуң байдалы куду деннелде. Хойнуң баш санының улам ынайы өзүлдезинге колдуунда мурнакчы технологияны шингээдири, оон уткашынарын болгаш нептередилгезин сайзырангайжыдары, хөй чылдыг сиген тараан, суггаттыг культурлуг одарларның ачызы-биле малдың быжыг чем курлавырларын тургузары, мал чемининг курлавырларын шын ажыглаары, чайгы үеде малды одар солуп кааларын шынгыы чуруумчулары болгаш өске-даа арганы ап чорудары негеттиимп турар. Ол ышкаш ажылагыйның бодунда хой ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле специализацияны шын болгаш эде көөрү чугулаа. .

Үстүнде айытқан директивалыг документилерге үндезиләәш, 1980 чылга чедир чыл бүрүде-ле 100 хире техник-осеменатор болгаш өскедаа кадрларны белеткээри көрдүнген. Ол белеткелди көдээ ажыл-агый техникумунуң мергежил бедидериниң курстарынга, Кызылдың база Балгазынның көдээ профессионал-техниктиг училищелеринге чорудар. Совхозтар удуртукчулары кежээки школаларда өөренип турар аныяктарга бүгү тала-биле деткимчени көргүзери күзенчиг. «Көдээнин аныяк ишчи бүрүзүнге — ортумак эртемни» деп, партияның айтыышкынының күүселдезин оон-биле кады чедип алырынга дузалаар апаар бис.

Одарларны база сиген шөлдерин экижидеринге эргежок чугула хой чылдыг сигеннериниң үрезинин бүдүрерин «Барлык», «УТКА 25 чылы», Тока аттыг, «Куш-ажылдың хостуу» совхозтар моон соңгаар-даа үргүлчүлээр апаар.

Каттыжышкынның мал ажыл киллизинин. Көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязының специалистери 1974 чылдың март 1-ге чедир ажыл-агыйлар талазы-биле материалдарны делгеререгижидер болгаш одарларның тургузуунуң, республика зоналарында хойжу фермаларының хемчээлинин, хой ажылынга мурнакчы технологияны нептередириниң тодаргай хемчегжерин ажылдап кылыры көрдүнген. Ынчалзада хой ажылын дүрген хөжүдериниң, оон продуктулуг чоруун бедидериниң талазы-биле республиканың Көдээ ажыл-агый дүржүлга станциязының эртем ажылдакчыларының сүмелерин, рекомендацияларын база чогуур дузаларын Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны амга чедир албадын. Бистин эртемденнеривистен ол дузаны манап турар бис.

Каттыжышкынның специалистери ажыл-агыйларнын удуртукчулары-биле кады бар турар иштики курлавырларны база аргаларны чөп ажыглаап. хой, өшкүнүн баш санын улам өстүрер, хой ээдин, дуктү бүдүрерин, күрүнеге садарын көвүдедир дээш эргежок чугула хемчегжерни ап, ону боттандырар дээрзинге бүзүревес аргажок. Ону бистен партия биле чазак, СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалы негеп турар.

УЛУГ ДУЗА

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң дүмүт амаан алышкынынга дузалажып барган Кызылдың политехникумунуң ийиги курузунуң сургуулдары коляөзка боттуг дузаны чедирген. 20 амыг кижи тараа арыглап кургадырынга, картофель ажаалдазынга, ныштаглаашкынга белеткелге киржип дузалашкан. 12 кижи шаңга амылдааш, хөй тонна тарааны арыглаарынга киришпишаан, кызыл-тас, сула үрезинин бүрүну-биле урган. База бир бөлүк сургуулдар картофель казып ажылдааш, 70 амыг тонна картофель дүжүдүн ажааган. Оон-биле кады сүт-бараан фермазын цементилеп кылыр ажылдарга база дузалашкан.

Сургуулдарның аразында Борис Тюлюш, Борис Маадыр, Куулар Эрес-оол, Рая Баядан, Монгуш Конарат болгаш өөндаа өскелер шудургу ажыл-ижи-биле колхозчуларга мактатырганнар. Шефчилерниң улуг дуза чедиргени дээш колхоз баштаар черн, партия организациязы колхозчуларның мурнундан өөруп чеэтириишкинин илергейлээш, өөредилгеге чедишкиннерлиг болуруи сургуулдарга күүзээн.

С. ДАНГАА.

Хой ажылын хөгжүдериниң дайынчы сорулгазы

Чоокку чеди чылда — 1980 чылга чедир хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле делгереригей доктаалды СЭКП Тыва обкомунуң X пленуму хүлээп алган. Хой ээдин болгаш дуктү бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге чугула роль совхозтарга онаажыр.

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының начальниги И. Г. Лавриненкодан бистиң корреспондентивис, хой ажылын хөгжүдериниң талазы-биле ап чорудар умурлуг тодаргай хемчегжерни чугаалап бээрин дилээн. Оон чугаазын мында парладывыс.

Партияның XXIV съездизининң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың бүдүрүлге каттыжышкынының совхозтары хой ажылын хөгжүдеринге чамдык чедиишкиннерни сөөлгү чылларда чедип алган. Сески беш чылда болгаш тоскү беш чылын ийи чылдарында ажыл-агыйларга хой, өшкүнүн баш саны 23 хуу, дүк бүдүрерн ол-ла хуунун денгелинге чедир, шаар мал ээдин бүдүрерн 47 хуу өскен.

Мал ажылының ниити продукциязының барык чартык кезиин берип турар хой ажылында шынгыы четпестерниң бар болуп турарын СЭКП обкомунуң X пленуму демдеглээн. Четпестерни чугаалаарга-ла амгы үеде кол кичээнгей салыры негеттинин турар айтырыглар, сорулгалар тодаран кээр. Оларның чамдыызынга доктаайн. Районнарның хой нуруузунда хойнуң баш санының өзүлдези оожум болбушаан, ынчаарга Тес-Хем, Эрзин районнар хойнуң баш санын эвээжеткен. Шаар малдың кызыраарын, халлавырлыг аарыглардан өлүп-хораар чоруун болдурбазының, чемгерилге болгаш ажаалдазын экижидериниң хемчегжерни багай чорудуп турарының хараазы-биле элээн хой совхозтар төрүүр 100 баш хой, өшкүте онааштыр чаш мал алырының планын чыл-чылы-биле күүсетпейн турар. Ындыг чоруктар Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Овур, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарга хамаржыр. Чамдык ажыл-агыйларда хой, өшкүнүн болгаш оон чаш толуунун хорамчалыг болуру көвүдевишаан, ылангыя Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында малдың өлүп хораар чоруу хой.

Дүк өштүлдезы республика ажыл-агыйларында эң-не куду болуп уламчылавышаан. Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтары 1972 чылда дүк бүдүрерин дыка эвээжеткен. Оон түнелинде беш чылдың ийи чылдарында республика күрүнеге дүк садар планын күүсетпээн. Бистин ажыл-агыйларывыс беш чылдың үшкү чылында дүк бүдүрерин көвүдедип тургаш, 15780 тонна «чымчак алдынны» күрүнеге садар үжурлуг план 100 хуу күүсеттингеп.

Шаар малдың баш санының өзүлдезинин оожуму, продуктулуг чоруунуң бедивейн турары, продукциязының шынарының чавыс болуп турары чүүлдә дээрге, малды чем болгаш таарымчалыг кажаалар-биле четпес хандырып турар. Хойжу өг-бүлелерни суурларга доктаамал чурттадырынче шилчидер дугайында СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпириниң күүселдези багай. Ол бүгүнүң түнелинде хойжуларны эвлечглиг ажылче шилчидип чадап турар-дыр бис. Хой ажылында ажылдап турар өг-бүлелер кежигүннериниң хойжу совхоз бүдүрүлгезинде киришпейн турар. Таңды районда «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң хойжуларының ийи эвлечглиг ажылче организастаттынганының дүржүлгазын калбаа-биле нептередири чугула. Ону каттыжышкын чери совхозтарга калбаа-биле шиигээдирин чедип алыр апаар.

Ол бүгү организастыг четпестер-биле чергелештир хой ажылының продукциязының бот-үнезин ам-даа ар. Кайы-хөй ажылының хөгжүдезинче удуртукчуларның болгаш специалистерниң талазындан чогуур кичээнгейни салып турар болдур, ында мал ажылының ол аларыорулгалыг болгаш ажыл-агый хөй мун рубльдин арыг орулгазын ап турар. Оон чижээнге Тока аттыг ССРЭ-нин 50 чылы аттыг, «Тээли», «УТКА 25 чылы», «Торгалыг» болгаш өске-даа совхозтарны хамаарыштырып болур.

Бистин республика хой ажылының хөгжүдезинин башкынын баш санын өстүрериниң талазы-биле алдын улуг аргаларлыг. Ындыг толээде, дүктү база хой ээдин бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири чугула. Ону өөренип көргеш, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчегжериниң дугайында» тускай доктаалды хүлээп алган. Ажыл-агыйларның экономиказын улам ынай быжыглаарынга, совхозтар ажылчынарының материалдыг чаагай чоруун бедидеринге ол документилер улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели республиканың совхозтарының база колхозтарының хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле (1974—1980 чылдарда) контроль чурагайларны бадылаан. 1980 чылга чедир шаар мал ээдин бүдүрерин дириг дензи-биле 15,5 мун тонна, а дүктү 2497 тонна чедирер ужурлуг бис. Бо болза эътти болгаш дүктү херек кырында ийи катап көвүдедир сорулганын салдынганы ол.

Ол улуг сорулганы чедиишкиниг күүседиринге күрүне биске эргежок чугула акша-хөрөнгини бээр. Механизастаттынган хойжу бригадаларны, чурттатлга бажыннарын, тарып боозадылга пунктуларын тударынга, техник-осеменаторларны белеткээринге, бүдүрүкчү көшкар, хуналар садып алырынга, мелиоративтиг, культура-техниктиг ажылдарга, суг чок оларны суггарылга-биле хандырарынга дыка хөй түнүүт акша-хөрөнгини үндүрер апаар.

Чамдык сан-чурагайларны адап көрейн. 1973—1980 чылдарда республиканың совхозтары 342 миллион рубльге капитал салыышкынны шингээдип алыр ужурлуг. Оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга 240 миллион рубль көрдүнген. Совхозтар чыл санында-ла «К-700» маркалыг 40 тракторну, тарылгага хереглээр 90 тракторну, 400 чүк, 16 чиик автомобильди, суг сөөртүр 25 автомашинаны, 20 автобустуг болгаш өске-даа техниканы база дериг-херекселди алыр.

Партия биле чазактың ол сагыш салыышкынынга харыы кылдыр хой ажылын үндезинии-биле чаартып, әде тургузар ужурлуг бис. Аназ чүү херегил дээрге, совхозтарда болгаш кодан бүрүзүнде хой ажылының байдалын кандыг-даа хожудаашкын чокка сайгарып көөрү чугула. Хой ажылының продукциязын бүдүрериниче, хой биле өшкүнүн баш санын улам-на көвүдедириче угланган хемчегжерни ажылдап кылыр болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар херек. Уксаажылгага ажылын болгаш ону райончударын экижидери чугула.

Ажыл-херектин бо талазы-биле бистин ажыл-агыйларывыста кылыр ажыл аажок улуг болур, дыка хөй будулгазының чүүлдер база бар, отчёт-учёттуң байдалы куду деннелде. Хойнуң баш санының улам ынайы өзүлдезинге колдуунда мурнакчы технологияны шингээдири, оон уткашынарын болгаш нептередилгезин сайзырангайжыдары, хөй чылдыг сиген тараан, суггаттыг культурлуг одарларның ачызы-биле малдың быжыг чем курлавырларын тургузары, мал чемининг курлавырларын шын ажыглаары, чайгы үеде малды одар солуп кааларын шынгыы чуруумчулары болгаш өске-даа арганы ап чорудары негеттиимп турар. Ол ышкаш ажылагыйның бодунда хой ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле специализацияны шын болгаш эде көөрү чугулаа. .

Үстүнде айытқан директивалыг документилерге үндезиләәш, 1980 чылга чедир чыл бүрүде-ле 100 хире техник-осеменатор болгаш өскедаа кадрларны белеткээри көрдүнген. Ол белеткелди көдээ ажыл-агый техникумунуң мергежил бедидериниң курстарынга, Кызылдың база Балгазынның көдээ профессионал-техниктиг училищелеринге чорудар. Совхозтар удуртукчулары кежээки школаларда өөренип турар аныяктарга бүгү тала-биле деткимчени көргүзери күзенчиг. «Көдээнин аныяк ишчи бүрүзүнге — ортумак эртемни» деп, партияның айтыышкынының күүселдезин оон-биле кады чедип алырынга дузалаар апаар бис.

Одарларны база сиген шөлдерин экижидеринге эргежок чугула хой чылдыг сигеннериниң үрезинин бүдүрерин «Барлык», «УТКА 25 чылы», Тока аттыг, «Куш-ажылдың хостуу» совхозтар моон соңгаар-даа үргүлчүлээр апаар.

Каттыжышкынның мал ажыл киллизинин. Көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязының специалистери 1974 чылдың март 1-ге чедир ажыл-агыйлар талазы-биле материалдарны делгеререгижидер болгаш одарларның тургузуунуң, республика зоналарында хойжу фермаларының хемчээлинин, хой ажылынга мурнакчы технологияны нептередириниң тодаргай хемчегжерин ажылдап кылыры көрдүнген. Ынчалзада хой ажылын дүрген хөжүдериниң, оон продуктулуг чоруун бедидериниң талазы-биле республиканың Көдээ ажыл-агый дүржүлга станциязының эртем ажылдакчыларының сүмелерин, рекомендацияларын база чогуур дузаларын Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны амга чедир албадын. Бистин эртемденнеривистен ол дузаны манап турар бис.

Каттыжышкынның специалистери ажыл-агыйларнын удуртукчулары-биле кады бар турар иштики курлавырларны база аргаларны чөп ажыглаап. хой, өшкүнүн баш санын улам өстүрер, хой ээдин, дуктү бүдүрерин, күрүнеге садарын көвүдедир дээш эргежок чугула хемчегжерни ап, ону боттандырар дээрзинге бүзүревес аргажок. Ону бистен партия биле чазак, СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалы негеп турар.

Коммунист дугайында чугаа

БЕДИКТЕРЖЕ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАР

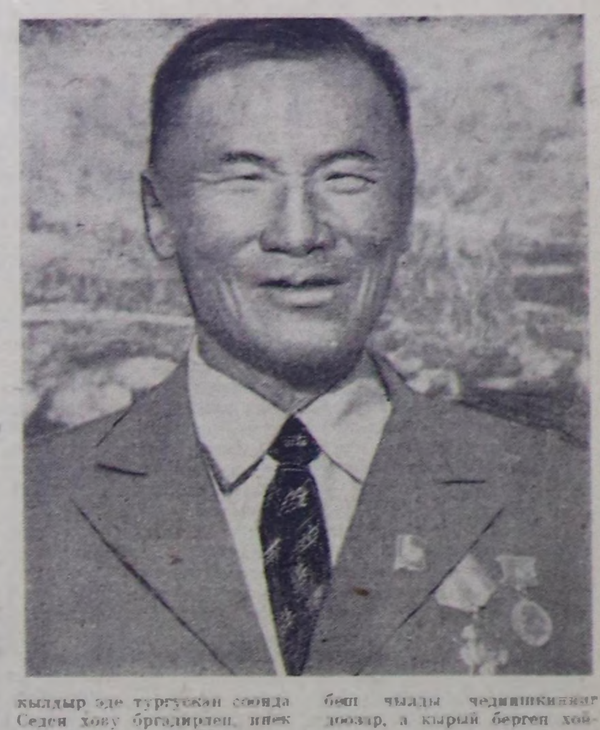

«Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база... алган хүлээлелерин күүседиривге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун коргускени дээш» Октябрь революциялы орден-биле Монгуш Чоптуг-оолович Седения таңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыында бо каш допчу сестер тоску беш чылда хойжу Седениң ажыл-херээнге үнелээткинидир. Төрээн чуртунуң мурнуна бөдүүн ишчиниң ачы-хавыязы ол. Ынчалза-даал ооң эрткен оруу ыңдыг-ла чүпк эвес. Маадырлыг чоруктуң бедиктериниг чедир ол чеже хире дерпи токпээн, чеже дүнүү үйгу-тыдын чок эрттирбээн дээр!

Монгуш Седен шынчы эжи Сат Чадамбаевна Дунгар-биле бир сес чыл хой малдан келген, байлак дуржулгалыг, шилээ бирги класстың малчынары. Ынчангаш оларның чылдаш чылче бедик көргүзүүлерин чедип ап турары таварылга эвес. Ол дээрге кызымаккай, карак-кызыл күш-ажылдың ачызында чедип алдының турар үре-түнелдердир. Ол дугайын бо ийи малчын-биле, ооң кады ажылдап келген өөрү-биле, совхозтуң удуртукчулары-биле чугаалашкаш билип алган мен.

— Баштай бодаарга, хой малдаарында онзагай чүве чок-даа ышкаш болдур —деп, Монгуш Чоптуг-ооловичиниң бодунуң байдалы — дунуң бедик мергежилиниң чажыды-биле бистя танышгырын оргап чугаалады. Ооң ол сестериниң утказы — хой малды көрген-не мен, ооң аразында-даа остум-не, кижи бергедээр чүве чок ажыл-дыр дээр хөөнүүг сеткиллиглериниң чугаазынга харыы дээрзин эскербес аргажок.

«Хой малдаарында онзагай чүве чок» болза, канчап мурнакчылар болгаш хожудавтайжылар үнүп келирил? Мурнакчы хойжунуң чоогунда кадарчы чыл-чылдарда ооң-биле кожа чурттап чоруур хирезинде мурнакчыларның, дээрелериниң одуругунга кирбес-даа болгулаар, ынчангаш мергежилдиг малчынның «онзагай» чажыды чугаажок турар апаар.

— Чылдың-на озуп орар коргузүүтлериниве дээрге мурнакчы малчынарның, оларның дүшкүлдүг, кызымаккай чоруун шинчээдип ап турар бис. Бистиң совхозтуң хоочун малчыны, ам пенсионер Доргак Маскыр-оолдуң: «Эки хойжу болуксаңзың — кежээ бол. Кыш, чай чок күжүң харамнанма. Хойнитиниң хөрээ дээш харыысалгалыг бол» —деп сүмезя биске уттүндүрбас чагыг болуп арткан — деп, Монгуш Чоптуг-ооловичиниң чугаалап орары-ла топ.

Ажыы-биле чугаалаарга, малчын бүрүзүнүң байдалы — малының үнсаазы, кажаа-хораазының шынары, чурттап турар черн, хандырыгазы чер-черде аңгы-аңгы болгай. Ынчангаш оларның бодунуң, чүтле малчының өг-бүлезиниң бедик чүткүлдүг нәжинден хамааржыр.

Хойжу бүрүзү хууда дуржулгалыг. мергежилдиг. Малын өткарары, суттарары, оны ажзары база-ла ыңдыг. Ынчангаш Седеннерде бар.

Седениң өг-бүлезин ең баштай 1965 чылда бир кодан кыс хураган хүлээп алган. Оон бөөр-ле төрүүр хой кадарын келтеп. Кыштаар черн —Шанчының даглар аразы. Ол кыштаанга алды чыл болуп турар. Хоюнуң одары кыпсы, черн кадыр, аттыг безин торуттунмас. Бир эки чүвезин— ырак эвесте тараа шөлдерн бар. Кажаазы эрги, мурнунда молдурга кыптап турган. Хураган кажаазынга чүгле 150 чаш төл киирер. Өске 200 ажыг башты хой кажаазынга, клеткада озуп турар. Хою, оске малчыннарныы-биле бир домей, сиген, савоң, сула, чэрба чип турар. Холушкак ускаалыг хой.

Бо байдалдарны ап көөрге, Шанчыда кыптап турар оске 21 кодан-биле домей, ылгалыг онзагай үүлү чок. Ол хирезинде-ле төрүүр чүс башка онаштыр ап турар чаш төлү чылдың өзүп турар, ол Улуг-Хем районда ең бедик көргүзүглүг. Чүгле тоску беш чылдың баштайгызында 97 хураган, ооң дараазында — 105, бо чылын 114-ту алган. Үш чыл дургузунда бир хойдан ортумаа-биле 2900 грамм дүк алган.

Тоску беш чыл эгелеп, партияның XXIV съездизиниң ажылы чорун турар уеде улам дей-аът кирген коммунист Монгуш Седен бедик хүлээлгелерин алгаш, оозун аңшак ынчаар күүседип, күш-ажылчы, эрес-шудургу чоруун коргускен. Ынчангаш төрээн партиязының мурнунга берген сөзүн канчаар эдлеп турарын чоргаар илеткеп турар.

—Амгы бедик шаңнал дээрге чүгле мээң бодумнуң, өг-бүлемниң ачы-хавыязы эвес, ол дээрге эш-өөрүмнүң, совхозумнуң коллективиниң ачы-хавыязы-дыр — деп, ол овазалап демдеглеп турар. Ооң партийжи, кижизиг шынары ооң илереп турар: ол чүгле техниканы малчын кайнын алырыл? Ынчангаш «Мээңнин», «бистин» дээр сөстерде хаңы утка кирип турар. «Мээ ниитилелге, ниитилел мээзээ» түү берип турарыл деп айтырыгны ак-сеткилдиг «кижи кажан-даа бодап» чоруур. Амыдыралының соруктуг чүткүдү-дээ ында.

Ооң кадайы Сат Чадамбаевнаның сеткил-сагыжы база чагай. Өг-бүлезиниң баштыны Чазактың дээди хавыязы-биле шаңнаткан деп медээни дыңнаан, ол дораан айтырган:

— Чарлыкты эки номчуп көрүүреем. Бистиң чаржып турар хойжувус «Улут-Хая» совхозтуң малтыны. Эжикимде чурттап турар Күнгаа Шыырапай бар ирги бе?

Мурнакты хойжулар Күнгаа Шыырапович Шыырапай биле Барыңмаа Тюлюшевна Тоглакпал ашак-кадай ийлээ «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан болду. Сат Чадамбаевна оларның шаңнал-макталыңга бодунуу ышкаш өөрүп, оларга байыр чедирген.

А Сат Чадамбаевна Дунгарның адресинге хамаарыштыр мынчаар чугаалап болур:

— Малдың чаш төлү дээш оны камгалап алырынга ол кымдан-даа артык кылымак кижи. Кыжып хойну кадарып үндүрер мурнуңда оларның эмнин тудуп, төрүүр четкенин хынап, хойну черге төрүттезин магадылап турары техниканы малчын кайнын алырыл? Ынчангаш «Мээңнин», «бистин» дээр сөстерде хаңы утка кирип турар. «Мээ ниитилелге, ниитилел мээзээ» түү берип турарыл деп айтырыгны ак-сеткилдиг «кижи кажан-даа бодап» чоруур. Амыдыралының соруктуг чүткүдү-дээ ында.

Ооң кадайы Сат Чадамбаевнаның сеткил-сагыжы база чагай. Өг-бүлезиниң башты Чазактың дээди хавыязы-биле шаңнаткан деп медээни дыңнаан, ол дораан айтырган:

— Чарлыкты эки номчуп көрүүреем. Бистиң чаржып турар хойжувус «Улут-Хая» совхозтуң малтыны. Эжикимде чурттап турар Күнгаа Шыырапай бар ирги бе?

Мурнакты хойжулар Күнгаа Шыырапович Шыырапай биле Барыңмаа Тюлюшевна Тоглакпал ашак-кадай ийлээ «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан болду. Сат Чадамбаевна оларның шаңнал-макталыңга бодунуу ышкаш өөрүп, оларга байыр чедирген.

А Сат Чадамбаевна Дунгарның адресинге хамаарыштыр мынчаар чугаалап болур:

— Малдың чаш төлү дээш оны камгалап алырынга ол кымдан-даа артык кылымак кижи. Кыжып хойну кадарып үндүрер мурнуңда оларның эмнин тудуп, төрүүр четкенин хынап, хойну черге төрүттезин магадылап турары ол. Бир эвес хойнуң эмин ыңзып, ужуу агарып келген болза, оозун дораан арттырып алыр. Хөрээжен кижи болгаш малдың чанын таныыр, канчаар оны ажаарын кымданнаа артык билир. Бирги класстың малчыны этты чедип алган болгаш малын эмнеп-даа билир кижи...

Чоннуң уран мергенинден төөрүттүнгеп, ужуугун үнгеп солуттар-олча чок, чыдында — чыргал чок» деп мерген сестери ак-сеткилдиг ишчиге дорт хамаарыжыр.

Хойжу Монгуш Седениң күш-ажылчы чедиишкиннери таварылга эвес дээрзин эрткен оруу бадыткап турар.

Кара-чажында өскүс калган, төрелдериниң аразынга өскен. Хөөредип чугаалаарга «хөнек уур» апаргап, амыдыралдың аар-бирге оруктарыңче ыңдамыккай батыр кылдыр эде тургускан соонда Седен хөөү бргадирлеп, ишек кадарып турган. 1965 чылда хой малдан киришкен.

Совет Тываның амгы көдээниң кижизин шудургу күш-ажыл, шалынчы ишкаастап чоруур. Октябрь Революциязы орден дээрге ооң бо хүннерге чедир эрткен ажыл-чорудулгазынга үнелээткин-дир.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң ийи чыжыкшың депутады, партиявың айгыа дайынчызы, чоңуңга хүндүткелдиг Монгуш Седен тоску беш чылды чедиишкиннер доозар, а кырый берген хой-ларындан безин бо чылгы төрүүр үс хойга онаштыр 130 хураган алыр деп соруктуг ажылдап, кажаа хораазын белеткээн, мал чемнеңинде чедирип алган, күстүң эрте дүжүп турарын Караевей булуңуң долгандыр бүзээлээн даглар бажыңдан дурааннап, хой бодалды бодап, коммунизмниң эчис ондур бедиктеринче бүзүрелдиг көрүп орар.

ЧУРУКТА: М. Седеп.

И. ООЛУП.

ЧАЙЫСЫЛАЛ ЧААРТЫЛГАЗЫ

БУДАПЕШТ. Венгрияның чазаа Будапештиниң төп кезээн чаартырының кабак программазын бадылаан. Хоорайның ең солун тураскаалдыг черлери, Венгрияның парламентизи болгаш туруктар чыылдазыгның национал музейи, министерстволарның, гостиницаларның, музейлериниң бажыңнары база Венгрияның ураң тудуунуң оске-даа тураскаалдары ында.

Будапештиниң чурттакчылары хоорайның тураскаалдыг черлерин хумагалыг калагалап турар. Найысылал төөрүн бүгү бажыңнарының 60 ажыг хуузун эрткен үе чылды сөөлүүредир тудуп тургускан, ынчангаш үе-шеглиң истери оларның хөй-хөйүүде илдең.

ВУР-нуң чазаа найысылал төөрүн чаартыр программаның баштайгы үе-чадазын бо-тандырарынга 1976 чыл доозулгуже чедир ажылаар кылдыр 367 миллион ажыг форинтини дөзевилеп берген.

ВОЕВОДИНА НЕФТИЧИЛЕРИНДЕ

БЕЛГРАД. Воеводинада нефть байлактыг үш чер тыылган. Чурттуң тараалаң кол девискээри — ол чер нефтиниң улуг баазазы болуп берген. Нефть байлактыг черлер Велебит биле Кикинда, Келебия, Елемир Югославияның «ак бөрттүглер» деп шоалыг апарган кижилериниң нефтичилериниң ачызында бүгү Югославияда сураглыг апарган.

Воеводинаның нефтилиг черлери чуртка эрткен чылын 800 муң тонна ажыг чиг нефтини болгаш 600 миллион кубометр газты, ынчаарга бо чылын тос айлар дургузунда —700 муң тонна нефть биле 530 миллион кубометр газты берген. Будурүүшкүнүүң доктаамал өзүп турары Панчевога болгаш Нови-Садка улуг-улут болбаазырадылга заводтарын тудуп тургузар арганы бөөр ачылыг болган.

1975 чылда ол черниң нефтичилери миллион ажыг тонна нефтини болгаш ийи миллиард кубометр газты бөөр, ынчангаш чурттуң калбаа-биле газчыдарының планын бо-тандырып, нефть-химия үлегпүрүнүң бүдүрилгезин кал-бартып болур апаар.

СИЛЕЗИЯ—ХӨМҮР-ДАШТЫГ, КАҢ БАЙЛАКТЫГ ЧЕР

ВАРШАВА. Хөмүр-даштыг болгаш каң байлактыг чер—Силезияны ам изотоптар ажыглаарының ең улуг шенелде черн дижир. Ооң хөмүр-даш казар шахталары түс ажыг, ында изотоптар ажытлаар муң-муң дериг-херексел ажылдап турар. Оларны металлургияда база калбаа-биле ажыглап турар.

Силезияда изотоптар техниказының тускай институду ажылдап турар. Ук институт конструкциялар, техниктиг документилер тургузуп, изотоп дериглерин, машиналарын эптеп турар. ПУР-нуң улус ажыл-агыйы изотоптар ажыглаарын шалынкын шинчээдип ап турар, ынчангаш чогуур тускай эртемниглерни белеткээр дугайында айтырыг тургустунуп келген. Чоокку үедө чүгле металлургия үлетпүрүнге безин изотоптар-биле ажылдаарынга муң-муң инженер, техниктерни өөредир.

(СЭТА).

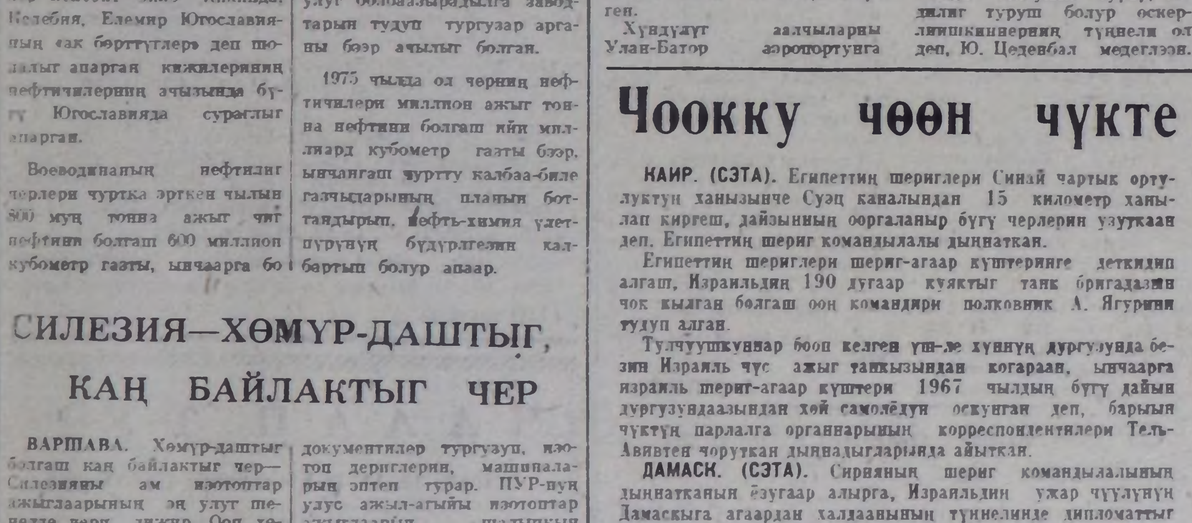

ЧССР. Бо чылын Пршеров хоорайның машина бүдүрер заводунуң коллективи бодунуң ажыл-чорудулгазының 25 чыл ооң демдеглеп турар. Завод түдүг материалдарын бүдүреринге ажыглаар машина, дериглер бүдүрүп үндүрер кылдыр тускайжыттынган.

Бүдүрүлге черинин кылыгларын ламшыкы чурттар аажок үнелээн. Пршеровка бүдүрген дериглер 40 чурттуң 60 ажыг заводунда чедиишкиниг ажылдап турар.

Эки ажылдан келген дээш Пршеровтуң машина бүдүрер заводун республиканың чазаа Күш-ажыл ордени-биле база дээди оске-даа хей-хей шанналлар-биле шаннаан. Машиналар түдүп тургузар бүдүрүлге черлеринден чехословак профзвилелдериниң «Хүндүлел дептеринге» баштай-ла ол заводту демдеглеп киирген.

ЧУРУКТА: заводтуң цехтериниң бирээзинде.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

ГДР-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ МООЛДА БАРГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ниң болгаш МАР-ның чазааның чалаанын ёзугаар ГСЧП ТК-ниң Бирги секретары Э. Хонеккерге баштаткан ГДР-ниң партия-чазак төлээлери Улан-Баторда чеде бергеп. Төлөөлерни улусчу Моолдуң ажылчы чоннары чүректиң ханызындан акыдуңма ёзуулу-биле вайыралдыг уткаан.

ГДР-ниң партия-чазак төлээлериниң составында ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Райхельт болгаш өске-даа албан кижилери кирген.

Хүндүлүг аалчыларны Улан-Батор аэропортунга МАРН ТК-ниң Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цедевбал, партияның болгаш күрүнениң харыысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

ГДР-ниң төлээлерингe алдар кылдыр МАРН ТК болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлели хүндүсүү шайлапта тургускан. Аңаа Ю. Цедевбал биле Э. Хонеккер сөс ап чүве чугаалаан.

Социалистиг герман күрүнени эрге талазы-биле делегейниң калбаа-биле үлээп көрбеени — акы-дуңма социалистиг чурттарның каттышкан күжениишкиннериниң болгаш ам делегей амыдырлында болгулап турар, кеңиилиг туруш болур оскерлиишкиннериниң түңнели ол деп, Ю. Цедевбал медеглээн.

«Соок дайындан» тайбың дем каттыштырып ажылдаарынче эргилде кылыры СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чарлап үндүрген Тайбың программазын чедиишкиниг боттандырып турарының түңнелинде чедип алдынар аргалыг болган деп, ол ооң ыңай чугаалаан.

Ю. Цедевбал дүшкүүрлүг байдалды ниитизи-биле чанырылдырарга удур туружур деп оралдажып турар күштериниң чимэнишкиннерине хамаарыштыр серемчилердиг болурунче кыйгырган. Оларның аразында онза черни пекин удуртукчулары эдлеп турар болгай деп, ол демдеглээн.

Бөгүн социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазының чайгылып чок даштыкы политиказы делегей болуушкуннарынга улам улуг салдарлыг боор турар деп кым-даа билир апаргай деп, Э. Хонеккер харыы сөзүнге чугаалаан.

Совет Эвилели-биле болгаш Ленининиң партиязы-биле бузулбес найыралды, дайынчы дем каттыштырылгазын моон сонгаар-даа улам ханылдырын, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин, сырый каттыжылышкынын быжыглаарынга улуг-хуу киирерин интернационалчы ең улуг хүлээлге кылдыр көрүп турар бис деп, Э. Хонеккер демдеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкиннерге хөрө чедиреринче угланган кыдат удуртукчуларның улуг күрүнезирек шовинизм үзелин барымдаалаан, антисоциалистиг политиказынга удур моон сонгаар-даа ылап шинтирилиг демисежир бис деп, Э. Хонеккер чугаалаан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажыр дээш КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери ээлчеглиг хуралынга чыылгап, израиль дайынзырактарның кемниг херектер үүлгедип турарынга киледиңээшкинин, шинтирилиг буруу шавышкынын илергейлээн.

Дамаскыга совет культура төөгү, бир эмнелге черн, хөй-хөй элчин черлери болгаш хоорайның чуртталга кварталдары израиль ужар күүдүн бомбалаашкынынга таварышкан деп. Сириянын даштыкы херектер министриниң оралакчызы З. Исмаил дыннаткан.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик израиль дайынзырактарның ариаанаяг хавыяг үүлгедигин катап кылгапынга — Дамаскының хамааты чоңуңга болгаш чуртталга девискээрлериңе израиль ужар күүдүлүң моонеттинген күштүг халдаашкыннарынга шинтирилиг удурланышкынын медеглээн.

Бомбалаашкыннарны доңдораан соксадырынче Израильдиң чазаан Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң өмүнээзинден ук Чөвүлелдиң даргазы кыйгырарын совет төлээлекчи саналлаан.

Израиль бомбалаашкынарның айыылынга таварышкан амы-тыныш оксунган хамаатыларгыг чурттарның чазактарынга КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхайм болгаш БУР-нуң төлээлекчизинден ангида, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бүгү кежигүннери кажыдаларын медеглээн. Израиль бомбалаашкынарын соксатпас болза, оларны соксадырынче ону албадаар бүгү күүдерни Египеттиң даштыкы херектер министри Ээ-Зайят Израильдиң чазаан сагындырган.

С. АГНЮ ХАЛАШКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың оралакчы президентизи С. Агню халашкан. Ону ак бажыңның төлээлекчизи чарлап дыннаткан.

Агню Мэриленд штаттың губернатору тургаш, хээлеп ап, үндүрүг төлээринден быдаап турган дээш ону бүрүүдаткан.

Агнюа анаа онаашкан алалалдарның бираазы олча-ажык үндүрүүн төлээринден быдаап тургапынга бодунуң бүрүүлүүн өткөн.

ЧИЛИДЕ дерзии үүлгедиглер үргүлчүлеп турар

ГАВАНА. (СЭТА). Чилиниң шериг сулчээчилери террор, күчүлел кампаниязын калбартса-даа патриотчу күштериң удурланышкынын бастырбаан. «Удурланышкынның хөрлээлери биске ампыгаа чедир», шилгеңге Сальвадорга таварыжын турар деп, үймэнчилер бүү-чүрүмүүнүң баштыңы генерал Пиночет бразил «Крузейр» журналга берген интервьюзунга мииниң чугаалаан.

Найысылалдың үлетпүрүүр шериг сулчээчилериниң даштыкы херектер министри И. Уэртиң медеглеп делегей байдалының дүшкүүрдүүн тавырылдырарын деткээ чугаалардан сыр-дедир болган. С. Альендениң чазаан дүжүргеп түнелдиг шериг үймэнин, шериг сулчээчилериниң өөскүткеп хаанын хылыпта үүлгедиглерин И. Уэрт агартырын оралдашкан.

Чилиниң үймэнчилериниң төлээлекчизи чүве чугаалап турда, Чилиде араатанныг үргүлүүлеп тургузуп алырын оралдашкан.

Шериг сулчээчилери удурланыкчыларны узуткаарын оралдашкаш, улусчу чаңгыс эпке чоок сеткил-сагыштыг деп сеанглеткеннериниң «шупузунга» удур дериин базымча үүлгедиглерин кылып турар. Шериг сулчээчиниң башыңнарының миннип чугаалаанын өзугаар алырга, сөөлгү кап-ла хүнүң дургузунда безин дөртен ажыг чиги патриотту судтавайн байысаалга чокка болап өлүрүп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ниити дуралы болган. Делегей ниитилели Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарга аажок сагышсыраш, Израиль халдакчыны марган турар болгаш Израильге эжелеткен черлерин эгидип алыр дугайында араб улустарның чөптүг негелдерин деткиң турар деп чүвенин ол хураага сөс алганнарының чугаалары годаргай көргүскеп.

Израильдиң араб девискээрлерни эжелевишаа турары дүшкүүрдүг байдалың үргүлүү турарының чылдагаавы, дайын чорудулгаларының халап эгелей бээривге чедирер доктаамал айыыл бөөп турар деп Румыния Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Дж. Маковеску медеглээн.

Румынин эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шеригнерни үндүрер деп айыткав КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтирин барымдаалаан. Чоокку Чөөн чүк чаруудээзин политиктиг аргалар-биле шинтирилээри деп туружуп турар деп. ол демдеглээн.

Бүтаның КНО-да доктаамал төлөлекчизи С. Пеңжор Израильдиң дайынзырак политиказын буруу шапкаш. Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгаларының халап эгелей бергенинин кол чылдагаавы Израильдиң араб черлерни эжелевишаа турарында бөөп турар деп демдеглээн.

Чилиниң шериг сулчээчилериниң даштыкы херектер министри И. Уэртиң медеглеп делегей байдалының дүшкүүрдүүн тавырылдырарын деткээ чугаалардан сыр-дедир болган. С. Альендениң чазаан дүжүргеп түнелдиг шериг үймэнин, шериг сулчээчилериниң өөскүткеп хаанын хылыпта үүлгедиглерин И. Уэрт агартырын оралдашкан.

Чилиниң үймэнчилериниң төлөлекчизи чүве чугаалап турда, Чилиде араатанныг хаанын үүлгедиглерге чоннуң удурланышкын кидеңин чылгайнарга көргүзериниң кинозун үндүрген. «Өлүрүкчү сен!», «Терроруну соксадыр!» —деп, кинолан көрүлгеп чыскаалчылар кыйгы салган.

Кубаның даштыкы херектер министри Роа Рауль шериг сулчээчилериниң ол төлөлекчизиниң чавыласкыг бадыткалдарын айтыр шапкаш, үймэнчилериниң кемниг херек үүлгедиглерин гитлерчи Германияга болгаш ооң эжелеп девискээрлериниң напистериниң араатанныг үүлгедиглери дег деп бүрүү шапкан.

ТЕАТРНЫҢ ЧАА СЕЗОНУ

Республиканың хөгжүмшин театры бодунуң 38-ки сезонун бегүн эгелеп турар. Театр чаа сезонун кандыг-кандыг ажылдар-биле эгелээр деп турарын чугаалаарыныӊ мурнунда, арткен 37-ги сезоннуң канчаар доосканын допчузу-биле көре каастаал.

Чыл эгезинден бээр театр бодунуң түскай планын ёзугаар эрт шинии тургузуп, көрүкчүлерге бараалгадыр турган болза, алдыны тургускаш, оларныӊ чамдыызын чүгле тыва көрүкчүге эвес, харын бистиӊ кожавые Хакас автономнуг болган Иркутск областарнын ажылчы чоннарынга бээл сонуургаткан. Оларныӊ иштинден ылангыя С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-оолдуӊ чогаатканы «Хүннүң ыраажылары» деп уран-чечен ыры-шоорлуг опереттазын база А. Островскийниӊ «Думбей эзим» деэр классиктиг шинизин чон каяа-даа улуг сонуургал-биле көргенин биске кээп тургулаан алээн каш чагаалар республика солунналарынга үнгүлээн кыска медээлер, радио-телевидениениӊ дамчыдылга материалдары херечилеп турар. Бо шилерниӊ тургузукчулары — аныяк режиссёр Кадр-оол Сагды, РСФСР-ниӊ алдарлыг, Тыва АССР-ниӊ улустуӊ артизи хөөчүн режиссёр Иван Забродин-даа, шилерниӊ колкол маадырларыныӊ ролдарын күүсеткен театрныӊ тыва бөлүүнүӊ артистери-даа бир демниг кызымак ажылдаанын база демдеглээр чогуур.

Бүдүрүлге-сан-хөө планын күүседир талазы-биле эртекен тос айларда театр коллективинге биче эвес бергелер таварышкылаан. Ылангыя яйнги квартал биске эң-не аар болган. Чүге дизе чаа шилер белеткээринге ийи ай хире таарымчалыг уе чарыгдаттынган ужурунда, квартал планын күүседип шыдавайн барган бис.

Ынчалза-даа түс-түс шии болуктериниӊ кызымак ажылдаанының база театрныӊ дирекция черииниӊ талазындан чамдык далаштыг хемчегларни ап чорутканыныӊ, ол шыкаш чер-черде партия, совет органнарныӊ талазындан биске ядепкейлиг дузалажып келгенииниӊ ачызында театр коллективи бо чылдың үшкү кварталыныӊ бүдүрүлге планын кол-кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседип шыдапкан. Чайгы үнүшкүнгерни организастаар талазы-биле биске Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарныӊ партия райкомнары, райбүүскомнар, ылангыя оларныӊ культура килдистери эки дузалашканын онзалап демдеглээр херек.

Тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылыныӊ сөөлгү кварталы биске база-ла улуг, харыысалгалыг болуруп билир бис. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа беш чаа шинии тургускушаан, 185 катап ойнаар, шии бүргүзүп 25 мүндан эвээш эвес көрүкчүге бараалгадып чедирер, 22 мүн түнүг акша-хөрөнгини республика бюджединге орулга кылдыр киирер хүлээлгелиг бис. Көргүзер шилерниӊ идея политиктиг болгаш уран-чечен деннелин үениӊ негелдезинге дүүштүр бедидери, улуска эң-не төлептиг бараан болуру, шии санында эл сынмас көрүкчүлүг болган турарын чедип алыры—бистиӊ амгы чугула соруглавыс болур.

Бо чылдың чаа сезонун бистиӊ театрывыс элээн дөрээмчелиг белеткел-биле эгелеп турарын база айтыр херек. Күрүнениӊ берген хөй түнүг акша-хөрөнгизиниӊ ажыглаашаш, театрга капитал септелгени бедик шынарлыг чоруткаш, кышкы байдалда ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр, оӊ иштин, даштын каас-шиник дерип белеткээн. Чаа сезонну бистиӊ театрывыс хоочун тыва чогаалчы Степан Агбанович Сарыг-оолдуӊ «Хүннүң ыраажылары» деп хөгжүмнүг опереттазы, орус улустуӊ шылгарангай драматургу Александр Николаевич Островскийниӊ «Думбей эзим» деп сураглыг шинизи, француз драматург А. Фредронуӊ «Кадыннар болгаш гусарлар» деп каттырыышкы комедиязы-биле эгелээр. Үш шилерде театрныӊ эң шырак артистери кол-кол ролдарны ойнап турар. Оларныӊ аразында РСФСР-ниӊ алдарлыг, Тыва АССР-ниӊ Улустуӊ артистери Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар, Виктор Кок-оол, РСФСР-ниӊ алдарлыг артизи Конгар Хүргүлек, республиканыӊ алдарлыг артистери Люндуп Солун-оол, Екатерина Кенденбиль, Александр Гаваккай, Владимир Монгалбии, Борис' Бады-Сагаан, М. Баир, Леонид Котов, Марьям Рамазанова дээш өскелер-даа бар.

Үстүнде шилер театр коллективиниӊ чаа тургускан ажылдары кылдыр санаттынар. Үш шилер чазын түгле дужаттынары билек кодээ черлерже ойнап үнген ужурунда кызылчылар оларны көрүп четтикпээн. Бистиӊ коллектививис оларны ынчангаш чаа сезон эгезинде кызылчыларга бараалгадыр деп турары ол.

Театрныӊ тыва, орус ийи бөлүү үстүнде адаан белен шилерни театр сценазынга аралаштыр көргүзери-биле чергелештир, эгелеп турар сезонунуӊ дургузунда республиканыӊ улуг, биче чурттакчы чонунга бараалгадып көргүзери-биле чаа шилерни база дораан белеткеп эгелээр. Тыва бөлүктүӊ артистери А. Салынскийниӊ «Барабанчы кыс», Э. Ростанныӊ «Сирано-де Бержерак», Е. Шварцтиӊ «Ийи клён» деп шилерин тургускаш, чонга бараалгадыр, орус бөлүктүӊ артистери А. Аникловтуӊ «Солдат кадайы», П. Турнуӊ «Мынгыр танцы» деп шилерин тургускаш, дөртку кварталда хоорай, кодээниӊ чонунга бараалгадыр.

Оон ынай театр коллективи 1974 чылда элээн каш чаа шилерни база тургускаш, бодунуӊ репертуарын байыдар. Оларныӊ аразында Кызыл-Эник Кудажының «Далай дангыназы», казах драматург Б. Мухамеджановтуӊ «Шоруӊ ыйнаан», Салим Сурун-оолдуӊ «Соолунде болзуӊ» деп шилерин тыва дылга; Э. Брагиныӊ «Төрел-төргүдер», А. Сафоновтуӊ «Саркофагтыӊ чажыды», А. Островскийниӊ «Өнчүзүү чок кыс», И. Франконуӊ «Оорлаткан аас-кежик», С. Токаныӊ «Төнгүр-оол» деп шилерин орус дылга тургускаш, бодунуӊ көрүкчүлериниге сонуургадыр. Театр артистериниӊ тыва бөлүү келир чылын, Виктор Кок-оолдуӊ «Самбажых» деп шизин сценага катап ойнаарын база планнап турар.

Ынчангаш сонуурганчыг ажылдар бистиӊ мурнувуста хөй, оларныӊ идея-политиктиг, уран-чечен бедик деннелге тургускаш, чон мурнунга бараан болуру бистиӊ дөрт хүлээлгевис, ону алдарлыы-биле күүседип шыдаар аргалыг-даа бис.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
республиканың хөгжүм-шин театрыныӊ директору.

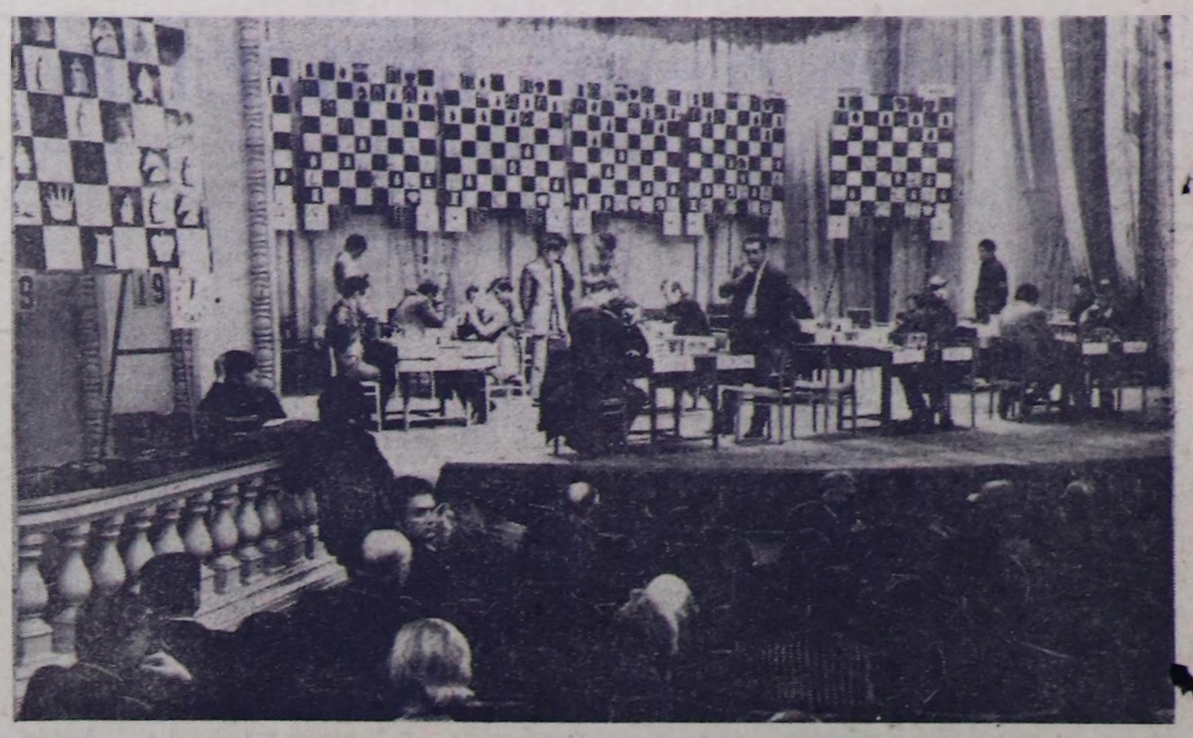

МОСКВА. Демир-орукчуларныӊ Төп Культура бажыдынга ход-шыдыраа талазы-биле СССР-ниӊ XXXVI чемпионады (дээди мергежилдиглер маргылдаалы) эгелээн.

ЧУРУКТА: маргылдаанын ийиги аян-шинчизи. В. САВОСТЬЯНОВ биле А. ЯКОВЛЕВТИӉ фотозу. (СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

Көрүкчүлерни хөгжүм таалаткан

Тыванын театры бодунуӊ хөгжүм-шии театры деп адын сөөлгү чылдарда бадыткап, хөгжүмнүг шилерни чонга бараалгадыры турары — чедиишкиниӊ база бир базымы болур. Каш чылдар бурунгаар театрныӊ коллективи база Тыва радионуӊ болгаш телевидениениӊ симфония оркестриниӊ хөгжүмчүлери музыкалыг чогаалга ажылдап эгелээн. Ол болза Гитзат биле Файзиниӊ «Хорагай идиктор» деп опереттазы чүве. Ында татар улустуӊ революция мурнунда амыдыралын көргүзүп турар.

«Хорагай идиктерни» республиканыӊ бүгү районнарыныӊ чону сонуурган көргөн. Харын-даа чамдык черлерде аныяктар ол шиидеп ырларны доктаадып алган, бо хүннерде бээин ырлажып турары өөрүнчүг. Ол шииниӊ музыказын Кызылга симфония оркестри үдеп турган, а водзоге магнетофонга бижиткен музыка ёзугаар ырлап турдувус. Аңаа чанчыгары ындыг-ла белен эвес. Оон кадында чамдык сууларныӊ электры четкизиниӊ күжениишкиниӊ сула болур. Ынчан ырлап турар артиске элээн берге болуру чугаа чок. Ынчалзажок үн улгаттырыкчылыг болган оске-даа аппаратуралардыг түскай үн оператору кижи чоруур болза, хөгжүмнүг шилерни көдээ черлерге ойнап болурун практика бадыткаан.

Даразында сезокта С. Сарыг-оол биле Р. Кенденбильдиӊ «Чечен биле Белекмаа» деп хөгжүмнүг тоолун ойнадывыс. Чеченниӊ родион Тыва АССР-ниӊ алдарлыг артизи Л. Солун-оол чедиишкинниг күүседиккен. Белекмаанын овур-хевирин көрүкчүлерге таныштырар арга меӊээ оваашкан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ӊ баштайгы тыва опереттаны бистиӊ көрүкчүлеривис көөр аргалыг болганнар. Ол болза С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-оолдуӊ каш чыл бурунгаар бижээн «Хүннүң ыраажылары» деп чогаал болур. Үк опереттаны барык-ла республиканыӊ бүгү районнары көргөн.

Баштайгы опереттаны көрген чон шак ындыг хөгжүмнүг чогаалдар ам-даа хөйү-биле херек болгаш сонуурганчыгдыр лээн күзелдерин илередир болду. Мындыг күзел чүгле көрүкчүлерге эвес, а ойнакчы-артист кижиге база күзенчиг. Чаа, солун, бедик утка-шыварлыг шилер-биле бистиӊ театрныӊ репертуарын байыдары ӊ чугула. Эки драматургия, быдалыг режиссура бар болза, бистиӊ театрныӊ артистериниӊ чогаадыкчы күжүн канчаар-даа ажыглап болурунуӊ аргазы бар.

Л. БАРЫӊМАА,
артист.

Чоокку хүннерде Кызылдың көрүкчүлери А. Островскийниӊ «Думбей эзим» деп шизин көөрлер.

ЧУРУКТА: шиидеп көргүзүг. (Солагай талазындан) Гурмыжская — РСФСР-ниӊ алдарлыг артизи Х. Конгар, Буланов — артист Х. Ширинн-оол, Чопу-Багай — артист О. Чөлбеӊей.

С. ФЕОКТИСТОВТУӉ фотозу.

Шоодуглар

ШАГААДА

Хаан-Көгей гайганыӊ чурттакчылары шагаага белеткенинп эгелээн. Койгуннар, дилгилер, өшкүлер, хойлар маска дээр арыи чажырар хевирдүзүү кылырынга ус-шеверин көргүзер дээш, мөөрейлежип дижи берген. Эң эки маска дээш шаннал улуг болганда, Элчиген бала-ла: «Чудуруум чудук алдынга суккан эвес мен» дээш, маскаралка киржир бодап ап-тыр. «Чүнү өттүндүр кеттинипсимзе, билдинмейн барып, шаннал ап үнер ирги мен?» деп, ол кезек боданган: «Чаан болгур бе дээримге, хевирим утлашпас, хаван болур бе дээримге, атка багай».

Элчиген орта бажы ышкаш: «Че, хамаан, адыг болуйн» деп шиитпирлеп ап-тыр. Бүжүр алчиген чеди хонукта маска даараап, ам-на деттинипкеш, көрүнчүк мурнунга шеверленип алгаш, улуг кулактарын маска адаанче чажырыпкаш, шагаадыва сагыш амыр чорупкан. Бирги шаннады алыр-ла боор мен деп, ол бодунга бүзүрээн-даа.

Таңдының бүгү амытаннары культура одаанга чыглып келгеннер: моразук, дилги, чунма, аргар—дээш кандыызын ында чок дээр! Олар шуптузу пар, арылап, сыын өттүндүр кеттинип алган болган.

Хөглаашкин-даа диҥмирепле үнген. Кымзыыдайлар кымнар болган дижип, тывызыктажып-ла турганнар. Кежээликтей шупту маскаларның чажыды илерээн. Сыын бүүр болуп алган болган, дилги—бөрү болган, хаван—бегомотче хуулган. Сүлде бо ыйнаан, чүгле Адыг биилиимес тывылык болуп арткан.

— Маскаң ажыт, шыда! Кым сен?—деп, өшкүлер аландырып эгелээн.

Ында-бирээн кулаан кызыкаш, аксын аппаан. «Меня тывар шаннар чок!» деп, ол иштинде амырап турган.

Амытаннар сымнап ойнаар дээш, ажык аянче чорупкан. Демгизи ун-баш-даа чок, хөйнүӊ соонда белгем, самнаар черни дуй турун алган.

— Хүндүлүг адыг, кыдыынче чайлап беринер. маназ оюн-тоглаа болур чер-дир —деп, дилги дилээн.

Адыг шимчеп-даа дивээн. Ол: «Оюнуӊ деӊ эргелиг киржиктиин-дир мен» — деп, дедир чаңы-биле боданган.

— Сам оруун дүглавайн, хажыызынче чайланар!—деп, морзук шыгыы негээн.

Адыг адаган дег турган.

Амытаннар ону көгүдүп, көрежип, сургап—канчап-даа чалапканнар.

Чеже эрежир боор, хөй амытаннар ону чайлады илер дээш, шенээннер-даа. Демгизи дөрт даваны-биле, черже кадалы берген чагы дег, улам быжырланган турупкан.

«А-а-а, бо-даа демги дилгир...» деп, дилгин болап каан.

«Э-э-э, шынап-да амдыы улуг кулактыг...» деп өшкү база сестип каан.

Хайыраан шанналга чедер тен: «Адыгны билир бис! Билир бис!»—деп алгыржы бергеннер.

Хайыраан шанналга чедер чыгаан ында-бирек кылыктангаш, силгиленипкеш, шурай бээр орта, улуг кулактары бо халбаш кылдыр үштүвүп кээп-тир.

Хамык бүрүү кулактарда эвес болган болдур ийин.

Чүү хай болган даэр силер чээ?

А. ЛОПАТИН.

Студентилер амыдыралындан

Бижимел ажыл үезинде.

Башкы:

— Сояң, силер кожанарныӊ кыыраажынче чоп кончуг донгайып алган олурарынар ол?

— Хайлыг чүве башкы, караам шилин бажыңымда үттүп каапкан-дыр мен.

* * *

Студент библиотека эргелекчизинге келгеш, чаа бижидип алган номунче көрүп тура, ынча дээн:

— Мурнадыпкан-дыр мен.

— Канчаар мурнадып дээрикер ол?

— Меңээ херек арыннарны шагда-ла үзе соп четтигинкелнер-дир.

* * *

Башкы немелде айтырыпта студентиден айтырган:

— Александр Сергеевич Пушкиниӊ кандыг шүлүглелин номчаан силер?

— «Хүрек аътыг».

— Кай, «Хүлер аътыгэ дээрикер ол бе?

— Хүлер ъът канчап турар деп, башкы? Хоор, юрут, хувала, хүрек чүзүннерлиг-не болгу дег...

С. МОНГАЛ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ...

МАХАЧКАЛА. Бо хүннерде Дагестанныӊ виноград шөлдериндеп виноград чүдүргеи поездилер Москва, Ленинград, Свердловск, Челябинск болгаш чурттуг өске-даа хоорайларынче чоруп турар.

Хүнлөрөктиг черниӊ кадыныӊ байлак дүжүдүн республиканыӊ колхозтары болгаш совхозтары өстүргеп. Виноград шөлдери хөй муӊ гектар черни эзлеп турар. Дүжүттүӊ чаагай болганы-биле виноград сыптары эгиип бадып турарлар. Дагестан 13 муӊ тонна хире виноградты болгаш арага кылыр 137 муӊ тонна каттыг чүдүрүп чоруткан.

* * *

ЯКУТСК. Чурттуг алмаз фондузунда база бир сураглыг чаа ат немешкен. Алмаз Якут автономнуг республиканыӊ девискээриниӊ чер иштинден тывылган. Ол арыг кылаң өңнүг, чаражында сонгу чүктүг солайгылыг хаялы, калыг-быжыында якут черниӊ соогу сынныккен алмаз болган. Ол үнелиг даштыӊ чиги улустуӊ хосталгазы дээш эрес-дидим демиселинге алдар болдуруп, «Альянде» деп адаан. (СЭТА).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.40—Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 14.00—«Орлёнок» телестудиязыныӊ юнкорларныӊ Совет Эвилелиниӊ Маадыры В. С. Гризодубова-биле ужураашылгазы. 15.00—Кабардино-Балкариянын телестудиязыныӊ программазы. 15.50—А. Адан «Жизель» деп балет. Узбек ССР-ниӊ Күрүненин А. Навои аттыг академиктиг Улуг театрыныӊ шизи.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга мультфильмнер. 18.00—Телемедээлер. 18.15 — Концерт. Евгений Белов ырлап тур. 18.35—«СЭКП-ниӊ XXIV съездизиниӊ шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга. 19.05—Телемедээлер. 19.15—Чарлалдар, реклама. 19.20—«Москва хемден Нева хемге чедир» Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30—«Оруктар белдиринде ниилер». Хей сериялыг уран-чечен телефильмниӊ баштайгы көргүзүү. (ЧСС) 3-кү серия. 20.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Че бе,ыыстап!» 22.00—Көрүкчүлерниӊ чагыгларын ёзугаар конверт. 23.00—23.30—«Ve». Информзстыг программа.

Редакторнуӊ оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөңгү чүктүг хаяазын кыпсынар» 10.00, «Ватерлоо» (2 сериязы катай) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айбөлүт биле Бармолей» 10.00, «Аът мунган баштыг чок кижи» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыындылар 9.50, «Робинзон Крузоеӊуң амыдыралы болгаш элдептиг умуралдары» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чечек болгаш даш» (2 сериязы катай) 15.40, 20.00, «Өвүрүүчүү херек дээш буруудаттырып турар» 14.00 шактарда.

ЧАЛАП ТУР

ОКТЯБРЬ 12, 13, 14 ХҮННЕРИНДЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА С. САРЫГ-ООЛДУӉ

«ХҮННҮҢ ЫРААЖЫЛАРЫ»

деп шизиниӊ баштайгы көргүзүү-биле театр сезонунуӊ амыдыышкыны болур.

Шииниӊ эгелээри—19 шак 30 минутада. Касса эртенги мин 10 шактан эгелеп амылдаар. Шиини көөрү-биле неялитивтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бир эвес күрүнениӊ 3 хуудуг чээлизиниӊ облигациязын садып алыр болзуларза, ол бөзала силерниӊ ышкамырыңар болур. Ол ажыктыг-даа, эптиг-даа. Облигацияларныӊ ажаалга кассалары хостуг садып турар. А бир эвес акша хереглей берзиңерээ, оонарны кажандаа кайы-даа кассага дагып садыпкаш, ортээн долузу-биле этиндип алыр силер. Оон ынай садып алган облигацияларыңар чылда сес катап ойнаашкынга кирер.

Күрүнениӊ 3 хуудуг чээлизиниӊ облигацияларын садып албаам болзуларза, ам октябрь 15-ке чедир чиик өртек-биле —10 рубльдиӊ облигациязын 10 рубль 15 копеек-биле, 20 рубльдиӊ облигациязын 20 рубль 10 копеек-биле садып ап болур аргалыг силер. А ноябрьныӊ 1-ден 15-ке чедир 10 рубльдиӊ облигациязын 10 рубль 25 копеек болгаш 20 рубльдиӊ облигациязын 20 рубль 50 копеек-биле садып алыр апаар силер.

Артыкшылдыг акпанарны бажыңнарга шыгжаварыңарга силерге-даа, күрүнеге-даа ажык чок, я 3 хуудуг чээлиниӊ облигациязын садып алзыңараа 5000, 2000, 1000, 500, 100, 40 рубль ойнап ап болур силер.

Эдиглиг тираж ноябрь 15-те Запорожье хоорайга болур.

Арга-арыг чаагай өссүн

Коммунистиг партия, Совет чазак бистиӊ чүртка Совет арга-чагырга тургустунганындан эгелээш-де арга-арыгны камгалаар, каракаар, ону күрүнениӊ, чонуӊ хөрөнгизи болдурар дугайында хөөйдуларны, шиитпирлерни үндүрүп, улуг киӊээнгейни салып келген. Оон бээр арга-арыг шынап-ла күрүнениӊ, улустуӊ ончузу апарган.

Арга-арыг оран-делегейде, бойдуста эң-не үнелиг байлактарныӊ бирээзи. Оон кежии эгээртинмес хөй болгаш улут. Арга-арыг талазы-биле түскай эртемнигленнип, ыяш ажыл-агый черлериниӊ саны өскеп, техниктиг болгаш материалдыг хандырылгазы белеп.

Арга-арыгны камгалаар талазы-биле Тес-Хем ыяш ажыл-агый черинииӊ Эрзинде салбыры алээн ажылдарны кылып чоруткан. Бойдус байлаан камгалаар, арга-арыгта орт айыылын болдурбас дугайында лекцияларны, беседаларны организастап, школачылар ортузунга ол талазы-биле ажыл чорудар болуктерни тургускан. Чон ортузунга тайылбыр ажылдар чорудар талазы-биле Нарыын техучастоктан (техник эш Г. Иордуп) оскелерден даараа ажылдаан.

Чон ортузунга танылбыр ажылын организастап чорутканыныӊ түңнелинде ерт айыылы районга чыл келген тудум улам кызырлыл, 1973 чылда чангыс-даа ындыг таварылга болбаан.

«Мөрен» колхоз (даргазы эш Л. Савыгаа), районнуң хереглекчилер инитилели (даргазы эш А. Ширин). Мөрен 8 чыл школазы (директору эш Т. Баяндай) ыяш кезер черлер алгаш, аңаа нететтинер бүгү чурумнарны шынгыы сагып, оларны чогуур хуусаалдарында эки шынарлыг дужаап келген. Мөренге сөөлгү үш чылдарда он хире гектар черге аныяк шеттериниӊ ашталгазын чоруткан. Оон түңнелинде шеттигештериниӊ озулдези экижээп. Тес-Хем ыяш ажылагый чери аныяк ыяштарга ындыг ажаалда, хайгаарадып бир-ле дугаар чоруткары ол. Бо чылын Мөрен талазынга 40 га черге лесопехтер кылдырган. Мурнунда чылдарныӊ түңнелиниден мында лесопех кылырының хемчээли барык дөрт катап улгатткан.

Бо чылын салбыр 60 га черге ыяш тарылгазын чоруткан. Ажыкта тарып олурткан шеттигештериниӊ озулдези эки. Үрезиниӊ шынарлыг болганындан, тарылганыӊ хуусаазы шын сагыттынганындан, олурулганы шынарлыг чорутканындан тараан ыяштарныӊ үнүжү эки боон турар. Ыяш олурулганынга Эрзин школазыныӊ өөренекчилери идейкейлиг кирипкен. Борта лесниктер К. Бюрбю, В. Көрген-оол олар кызымак ажылдааннар.

Ындыг болзажок, арга-арыгны камгалаар, хайгаараар талазы-биле салбыр, ында тус-тус лесниктер ам-даа ыракта четпес ажылдап турар. Организас-массалыг болган кижилиидиге ажылы четпес тургустунган. Ажылга ээ-харыысалга база бедик деңгеелде эвес болуп турар. Бот-орулга-чарыллалыг чоруун аныглап, оруга сурерин кичээгеш, арга-арыгны камгалаар ажылче салбыр кичээнгейни сулаткан.

Арга-арыгны камгалаар, хайгаараар ажылдың четпезиндеп районда чимистиг үңүштерни үрээр, төтчетлээр таварылгалар эвээш эвес боон турар. Чурттакчылыг суурлар чаны погаан арыглардан чөпшээрелдиг, төпшөрөл чок ыяш кезерни ковудээн.

Чыжыргананы чедир доңмаанда чыыр, сывын үрээр төтчетлекчи кижилер-биле демисел кошкак чоруп турар.

1972 чылдың күзүүнде соок эгелевзовде-ле дүжүттүг черлерден хамык чыжыргананы төтчетлекчилер чыып каапкан. Бо чылын ол чорукту катаптавас дээш кичээнгейни күштелдирери чугула. Бойдус байлаавга хора чедирген, кижилер-биле демисел — бүгү пиитиниӊ, ылаңгыя арга-арыг ажылдакчыларыныӊ ыдыктыг хүлээлгези болур ужурлуг.

Салбырда арга-арыг камгаладынга ажыглаза чогуур автомашиналар, аътар оске доора сорулгаларга колдады ажыглаттынын турары четпес. Салбырга ол ажыг аътар турар ужурлуг. А херек кырында түгле ийи аът бар. Арга-арыгны остүрүп, сайлырадыр ажылдар үезинде ажыглаар чепсек, хереккедерниӊ саны чедиишпес.

Иниизин-биле чугаалаарга, арга-арыгны камгалаар талазы-биле транспорт хандырылгазы четпес тургустунган. Лесниктериниӊ түскай хепбиле хандырылгазы багай. Тес-Хем ыяш ажыл-агый черя бо салбырныӊ ажылдакчыларыныӊ арга-арыгны каракаар, бойдус байлаан камгалаар ажылга харыысалгазын улгаттырып, олардан пегелдени күштелдирер үе келгеп.

К. ЧАМЗЫРЫН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьнын 23-35, партийжи амыдырал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, кээзе ажыл-агый киидизинин 21-47, үлетпүр киидизинин 22-64, чагаз киидизинин 41-27, информация база совет тургузуг киидизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2314.

Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниӊ типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01463

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (9312) | Суббота, 1973 чыл, октябрь 13 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

КӨДЭЭ КОММУНИСТЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының дөрткү кварталы — ажыл-агый чылының харыысалгалыг, түңнелдиг үези эгелээн. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилери, шилдгий коммунистер болгаш комсомолчулар күш-ажылчы күжениишкинин улам улгаттырар хүлээдилиг. Оларның мурнунда амгы үеде мал кыштагладыышкынынга бүгү тала-биле белеткепири, мал чемнерин белеткээрин уламчылаары болгаш фермаларга база бригадаларга чедирери, күскү чер аңдарылгалыг шалыкын чорудуп, ол талазы-биле планны күүседири, келир чылдың дүжүдүнүң үндезини — үрезиниң четчир кылдыр урары болгаш опу тарыларының кондициязынга чедир ажылдап кылыры, техниканың күскү, кышкы септелгезин организастыг эгелээри болгаш осе-даа эргежок чугула сорулгалар бар.

Соңгаарладып болбас бир эң чугула сорулга — мал кыштагладыышкыны болур. Чамдык ажыл-агыйлар малды чайлагларже көжүргөн дораан кажааларны кышка белеткеп эгелээн, а оскелери малдың чаа кажааларын туткан. Чижээ, бо чылын чүгле чаңгыс Эрзин районда безин инектиң мин улуг, бир быжаа, хойшуң 17 кажаалары туттунган болгаш элээн хөй хураган керер чыгыг кажааларны белеткээн. Ону чедип алырынга фермаларда, бригадаларда партия эге организациялары болгаш бөлүктер улуг организажчы ажыды чоруткан.

Мал кыштагладыышкынынга белеткел талазы-биле «Көк-Тей», «Революциянның чалбыжы», «Сукпак» совхозтарның болгаш Каа-Хемде «Тилелге» колхозтуң малчыннары болгаш коммунистери шудургу ажыдап турар. Ылаңгыя «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында бүгү тала-биле механизастаттынган чаа кажааны ажыглалга кииреринге фермада партия болүүг идепкейлиг киришкен. Оон тудуунга ферма ажыддакчыларының шефтээшкинин партия болүү организастап тургаш.

Республиканың тараа шөлдеринде дүжүт ажаалдазы дооступ турар болза-даа, чер ажылының талазы-биле кыза чогуур ажыдар ам-даа хөй. Келир чылдың дүжүдүнүң бир чугула үндезини болур күскү чер аңдарылгазы октябрь 9-та бүгү республикада 66 хуу, колхозтарда 59, совхозтарда 68 хуу күүсеттинген. Моон алгаш көөрге, ук ажыл куду темпилиг чоруп турары илдең. Бир эвес колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациялары күскү чер аңдарылгазы партийжи кичээнгейинге төвүнге тургузуп, ажыл-херекти дүргедиринүң хемчеглерин организастап турган болза, байдал амгыыдан ыракта дээре болур иинек. Республиканың эң тараалаң Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнары безин күскү чер аңдарылгазының планын күүседип шыдавайн барганы ол ажыыле партия организацияларының чогуур кичээнгей салбаанын херечилеп турар-дыр.

Тарыларының кондициязынга чедир үрезинни ажылдап кылыры чер ажылының культуразын бедидеринүң, чаагай дүжүттүң алырының үндезини болур. Бо чылдың октябрь 1-де чоруткан хыналдаңыг түңнелинде Таңды, Каа-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының уруң, ажыглап турар үрезинни эки шынарлыг болганы илереп.

Ындыг болза-даа «Бай-Тал», «Доң-Терезин», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг, «Ак-Туруг», «Шамбалыг», «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтар уруп алган үрезинни тарыларының кондициязынга чедир ажылдап кылырынче, шынарын хынаарынче четпес кичээнгей салып турарлар. Үрезин белеткеп ышкаш ындыг чугула айтырыг база-ла көдээ парткомнарның, эге организацияларның кичээнгейинге турар ужурлуг.

Малга четчир санныг чемнэ белеткээри көдээ коммунистерниң мурнунда чугула сорулга боол артнышаан турар. Чамдык сан-медээлерни ёзугаар алырга, республикада сиген белеткели 80,5 хуу, сенаж —43,7 хуу, силос —40,4 хуу-ла күүсеттинген. Моон алгаш көөрге, нинтиниң малы чем-биле чедир хандыртынмаан-дыр.

Ындыг болганда көдээ парткомнар, чер-черде партия организациялары, партбөлүктер мал чеми белеткээриниң айтырыын ам-даа соксатпас, харын улуг күжениишкин-биле уламчылаар ужурлуг. Белеткеп алган сигенни мал чиң, сараатгарның адаан үреп турар чоруктар чамдык черлерде бар. Ынчангаш мал чемнинң кадагалалыңче сагыш салыышкынын күштелдирзе чогуур. Амгы үеде мал чемининң курлавырын четчелээриниң кол түүлү тараа савацын болуп сараатгаары, пресстеп шарыры болуп турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленуму Тывага хой ажылын улам ыцай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган, Партия обкомунуң пленумунуң түңнелдерии СЭКП райкомнарының плепумнарында болган партия хуралдарында чугаалажып, аңаа тодаргай хемчетлерни айтып турар. Бистиң малчыннарывыс боттарының кызымаккай күш-ажылы-бле мал кыштагладыышкынынга бүрүн белеткелдиг ужуражырын, тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуудаа бетинде күүседип шыдаарын ол хуралдарга коммунистер бүзүредип турар. Бистиң республикада мал-даа, чер-даа ажылының ёзулуг бедик мергежилдиг мастерлери хөй. Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер сорулганы чедиишкинниг күүсеткенин дээш чөокта чаа бөлүк малчыннар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Бо чылын чер ажылының мастерлери база немей өскен дээрэи чугаажок.

Бо хүннерде, бүгү чүрттаазы ышкаш, көдээниң партия организацияларында отчёт-соңгуудалыг хуралдар эртип турар. Хуралга бир эң чугула черни ажыл-агый чылының шинтирлиг кварталын чедиишкинниг доозарының дугайында айтырыг болур. Көдээ коммунистериниң отчёт-соңгуудалыг хуралдарга идепкейлиг киржилгези, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң ажыл-чорудулгазын экижидеринче угланган оларның ажыл-ишчи саналдары, четпестерни иерелии турар шүгүмүүлелдери болгаш бот-шүгүмүүлелдерни планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринге узуг идигни бээр.

Тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг халбарткаш, Ленинградтың «Желябов аттыг пөстээвы фабриказының коллективи бүдүрээчи улуг чедиишкиннерни чедип ап келген. Бо чылдың эрткен айларының дургузунда ол бүдүрүлге планындан ажыр 215 мун ажыг метр тергиин эки шынарлыг постерни бүдүрүп үндүргеи.

Продукциянның шынарын бедидер, ооң ассортиментизин чаартыр дутайында бо бүдүрүлгенин коллективи үргүлчү сагыш салып турар. Чаа-чаа өннерлиг болгаш чуруктарлыг беш миллион метр пөстү чылдың төнүзүнге чедир белеткеп үндүрер сорулганы бүдүрүлге бодунуң мурнунда салган.

ЧУРУКТА: цехтерниң бирээзинде.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

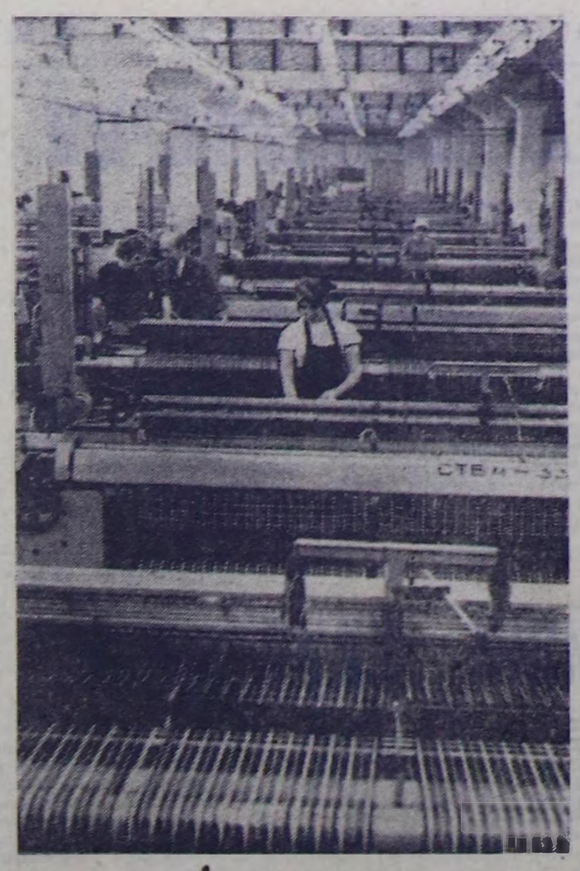

Л. И. Брежнев П. Н. Дхарны хүлээп алган

Октябрь 11-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Индияның Премьер-Министриниң Москвада келген Кол секретары П. Н. Дхарны хүлээп алган. Ол Индияның Премьер-Министри И. Гандиниң чоруткан чагаазын Л. И. Брежневке дамчыдып берген.

Чүректиң ханызындан, чылыы-биле болп эртнен беседа үезинде найыралдыг совет-индий харылзаалларны улам калбартырының айтырыгларын көрген.

А. А. ГРОМЫКО АРАБ ЧУРТТАР ЭЛЧИННЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

Октябрь 11-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко элчиннерни: Египет Араб Республиканың Я. А. Кадерни, Сирия Араб Республиканың Дж. Шайяны, Ирак Республиканың С. М. Амашты, Алжир Улус Демократтыг Республиканың Р. Малекти болгаш Иорданияның Б. Хаммудту оларның диложнин ёзугаар хүлээп алган.

Империалистиг араныь агрессияга удур демисешиилээн, боттарының хосталгазын болгаш национал хамжарышпаз чорууп камгалап турар араб чүрттарга үнелеп четтинмес бүгү талалыг дузаалажчылы болгаш деткимчези дээш Совет Эвилелинге ханы ооруп четтиришкинин олар араб күрүнелериниң Москвада туруп турар бүгү элчиннериниң, омуназиндеп илереткеннер.

Араб күрүнелерге удур араныь агрессияның уржуктарын узуткаары дээш чайгылыш чок туржуп турар Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун А. А. Громыко совет удуртукчуларның өмүнээзинден база хатап бадыткаан. Ол маңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгице секретары эш Л. И. Брежневтиң октябрь 8-те кылган медеглелиниң ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөп чүкке быжыг болгаш шынчы тайбыңны тургузар база ол девискээрниң бүгү күрүнелеринге, улустарынга магадыладыг тайбыңны хавдырар дээш Совет Эвилели моон соңгаар-даа бүгү күжүн салырынга шинтирлиниң ында тодазы-биле апыткан.

Ол принципиалдыг политиканы моон соңгаар-даа чайгылыш чокка чорударынга Совет Эвилелиниң шинтирлиниң ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри база катап бадыткаан. (СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

ЧАРЫШКА КАА-ХЕМ РАЙОН ТИИЛЭЭН

1973 чылдың үшкү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажып көргеп. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының тос айлар планын күүсеткен. Сүт талазы-биле план 110,3 хуу, аътта 105,1 болгаш дүктүү 100 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезиниң деценелинден сүт бүдүрери 1531 тонна, эт — 619 тонна, мыйыстыг бода малдың баш саны 4,3 мунга, хой, өшкү — 13,5 мунга көвүдээн.

Республиканың районнарындан Каа-Хем районнуң коргуулгелери эң дээре боон турар. Сүт садарының планын район 111,9 хуу, аътта 108 хуу, дүктү 102,4 хуу күүсеткен. Мал ажының продуктуларын бүдүрери эрткен чылдың хамаарышкан үезиниден көвүдээн, мал бажы түзүп айны-биле көвүдээн.

Каа-Хем район бо чылдың үшкү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле социалистиг чарыштың тинделгези болгаш, Аңаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчир Кызыл тугун болгаш 500 рубль түңүг акша шаңналыы тыпсыр дээш шинтирлээн.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары дүк садарын эрткен чылдың деценелиндеп эвээжеткен. Ол-ла районнарда малдың баш саны, чаш төл алыры кызырылган.

Үшкү кварталдың түңнелдерин бүгү талалыг аналаттеп көргеш, мал ажылының продуктуларын бүдүрериң, күрүнеге садарын улгаттырар, малдың баш санын көвүдедир, кыштагладыышкынга бүгү талалыг белеткеңир айтырыгларже кол кичээнгейин салырын партия райкомнарынга, райүүскомнарга, партия эге организацияларынга болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчуларынга дааскан.

ЧЫЛ ПЛАНЫН — НОЯБРЬ ОН БЕШТЕ

Кызылдың автосептелге заводунуң Константин Кукаринге удурткан слесарьлар бригадазы Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Октябрь байырлалынга уткуштур бедиткен хүлээлгелер алганын деткип, боттарының хуралынга база чаа үлээлгелерин алганнар.

Автосептелге заводунда бо мурнакчы бригада кварталдар санында бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, беш чылдың планнарын күүседиринге шалыпчы үлүүн киирип келген.

Ол бригада үш чыл бурунгаар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган. Ооң удуртукчузу коммунист Константин Кукарин сескн беш чылда күш-ажылчы чедиишкиннери дээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин-биле шаңнаткан. Кукаринниң акылары, дүңмалары база ол бүдүрүлгедо ажылдап турарлар. Минда хөй санныг мурнакчылардың бирээзи — Владимир Хунай-оол. Ол ийи чыл ажыг үезиниң дургузунда машиналар септээриниң бедик мергежилдиг чедип алган. Бо коммунист Кызыл хоорай Совединиң депутады.

Эш Кукаринге баштаткан автобустар септемчилери хуралынга тоску беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир соруга салып, Улут Октябрьдың байырлалынга белеткеп алырын «ПАС-652», «ЛИАЗ» маркалыг автобустарының капитал септелгезин бедик шынарлыг дооспушаан, беш чылдың шинтирлиг чылының планының ноябрь 15-те күүседир дээш шинтирлээннер.

Ол бригаданың бедиткен хүлээлгелер алган дугайында кыйгырыышпда Кызыл хоорайның автотранспорт ажылдакчыларын беш чылдың шинтирлиг чылының күжениишкинниг планнарын болгаш бедиткен хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседиринче, бо талазы-биле автобустар септекчилерииң үлегер-чижээн эдерериичe кичээнгей салырын айтып турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Ч. ООРЖАККА АЖЫК ЧАГАА

Эргим Дажы-Намчал Чыртай-оолович! Россия Федерациязының чазааның «Тывага хой ажылын улам ыцай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалын болгаш ол-ла айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң X пленуму чугаалашкаш, база тускай шинтирнин хүлээп алганын билир болгай бис.

СЭКП обкомунуң пленумунуң шинтирлери-биле таныышкаш, ону чедиишкиннинг күүседири хойжу бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгезин деп билип, бодумнуң мурнумда алган хүлээлгелеримни улам бедидип, эде көргеш, эргим хүндүлүг Дажы-Намчал Чыртай-ооловичe, силерни социалистиг чарышка кыйгырар деп шинтирлеп алдым. Ынчангаш 1974 чылда моон адаанда хүлээлгени алдым: төрүүр 100 хойдан-на 125 хураганны менди ап, доруктурар;

хой бүрүзүнге оназыттыр 4 килограмм дүктү кыргыш алыр;

хойларның 90 хуузунуң шынарын бирги класска чедирер;

төрүүр хойларны 100 хуу тарын бөөзадылгага киирер;

бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенни белеткеп алыр.

1973—1974 чылдарның кыжынында хойнуң ажаалда чемгерилдезин экижидип турган, баш санын бүрүн камгалап алыр болгаш 1974—1975 чылдарның кыжынынга колдында бүгү хойларны ортумактан өрү күүтүг кылдыр семиртирин чедип ап, 1974 чылда төрүттүнген хураганнарны иезинден үзер өйдө бирээзи-лэ ортумаа-биле 30 килограммдан өрү децилиг кылдыр совхозка дужаарын хүдээнш тур мен.

Бо ындыг-ла белен эвес хүлээлге дээрзи биледиптир. Ону амыдыралга боттандырары түгле малчын кижиниң түткүзүг күш-ажылындан хамаарыыр. Бо чурагайларны хой-ле санап, ханы-ла бодаыш келгенимни хойжу кижи эндевес боор силер. Мээң бо ажык чагаамны силерниң-биле чарган көрээш кылдыр хүлээп алыр боор деп идегедим. Дажы-Намчал, Чыртай-оолович. Ооң-биле кады республиканың хойжулары мээң бо чагаамга каттыжып, боттарының аразында социалистиг чарышты улам калбартыр боор дээринге бүүрээш, ажыы-биле республика солуннарынга парзаттым. «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннар редакцияларын бистиң чарыжывыстың хынаачызары болуруи дилеп тур мен.

И. САФОНОВ,

Таңды районда.
«Революциянның чалбыжы» совхозтуң хойжузу.

РЕДАКЦИЯДАН: Таңдыда «Революциянның чалбыжы» совхозтуң сураглыг хойжузу Иван Петрович Сафоновтуң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакка ажык чагаазын парлаш, СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын улам ыцай хөгжүдер талазы-биле үндүрген шинтирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың хойжулары боттарынга бедиткен хүлээлгелерин ап, социалистиг чарыштың улам калбартыр боор дээринге редакция идергейлеп, Иван Петровичтиң бо чагаазынга харыыны Д. Ч. Ооржактан манап тур.

Мурнакчылар слёду

Өвүр районнуң мурнакчы малчыннарының көдээ ажылагый хүнүнге тураскаатkан слёду Хандагайты суурга болуп эрткен. Ону партия райкомунуң ийнги секретары Ч. Ооржак ажыктаан, районнуң ажыл-ишчилериниң эрткен тоо айларда кылган ажыдарының түңнелдериниң болгаш кышка уткуштур сорулгалар дугайында илеткелди кылыры-биле райкүүскомунуң даргазы С. Баймр-оолга соо бергеи. Ол бодунуң илеткеллиге районнуң ажыл-ишчилериниң эрткен үеде кылып келген ажылын болгаш келир кышка белеткелдиң канчаар чоруп турарын аналаттеп чугаалаан.

Ооң соонда Бүгү-эвилеадиң социалистиг чарышынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерии болгаш белеткээрни көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун коргускеи дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан ол районнуң болук малчыннарынга шаңналдарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы В. Е. Серяков тывыскаан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле «Коммунизмге орук» колхозтуң саанчызы Нордуп Доржуевна Иргит, «Торгалыг» совхозтуң инек кадарчызы Дошгак Дамдынович Ногай-оол, «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу Севен Дөртөевич Ооржак, «Торгалыг» совхозтуң директору Сергей Чыдыгысович Седен олар шаңнатканнар.

«Хүндүлелдиң демдээ» орден, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгараа дээш» деп медальдар-биле база элээн хөй малчыннар шаңнаткан.

Д. ЕНЗАК.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиуму ССРЭ-нин Мал ажылынга болгаш мал чеминиң бүдүрүлгезинге машина тудуушкунуунуң ниити Эвилел министерствозун тургускан.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиуму эш Константин Никитович БЕЛЯКТЫ ССРЭ-нин мал ажылынга болгаш мал чеминиң бүдүрүлгезинге машина тудуушкунуунуң министрин-ге томуйлаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Ажылчы чоннар депутаттарының район, көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында Тыва АССР-ниң хоойлуларын Бай-Тайга районнуң чер-чер Советтери кончаар күүседип турарының дугайында райкүүском даргазы Р. С. Хунай-оолдуң илеткелии Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң эөлчеглиг хуралынга дыннап, чугаалашкан.

Амгы үеде районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылдың үшкү чылын чедиишкиннинг доозар дээш социалистиг чарышка чамдык эки түңнелдерлиг ажылдаан дээрзин Президиумнуң хуралы демдеглээн.

Район бо чылдың тос айларында күрүнеге эът садар планын 104 хуу, сүттүүн — 110 хуу күүсеткен. Бир инекко онааштыр сүт саалдазы эрткен чылдың ол үезинге деннээрге көвүдээн. Тараажылар боттарының мурнунда сорулгаларын чедиишкиннинг күүсеткеп. Күрүнеге сүт садар планын күүседиринге «Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак СБФ-зи шудургу ажылдаан. Районда 31 хойжу төрүүр чүс хойдан-на 90—114 хураганны ажаап ап, доруктурган.

Сөөлгү чылдарда районга тудуг-суур сайзыраан. Тээли суурда 110 орунлуг кижа эмнелгези, Бай-Талда чаа Культура бажыны, Кызыл-Даг, Бай-Таяа, Таспы-Аксы суурларда интернаттар ышкаш чугула тудуглар ажыглалга киргеи.

Эрткен чылын район болгаш көдээ Советтериниң күүсконнары Советтериниң болгаш чоннуң мурнунга шуптузуу отчёттарын бергеи. «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлуузун районнуң бүгү Советтериниң сессиилерингэ чугаалашкан. Ону күүседир дээш ажылдап кылган хемчеглерни боттандырып турарлы депутаттарның иденкейин улам көдүргеи. Депутаттар хүнүн чер-чер Советтери эрттиргилеп турар, чамдык көдээ Советтерде депутаттар булунун эки дерии тургускан. Эрткен чылын районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары барык шуптузуп сонгукчулар мурнунга ийи-ийи удаа отчёттарын кылган. Чер-чер Советтериниң он үшкү чыыжының депутаттары сонгукчуларның бергеи чагыларын барык шуптузуп күүседирин чедип алганнар.

«Ынчалза-даа үстүндо хоойлуларны районнуң чер-чер советтери ам-даа четпес күүседип турарын республиканың Дээди Совединиң Президиуму демдеглээн. Боттарының деннээриндо бүгү ажылды удуртуп, олче ханылап киирер талазы-биле хоойлуларда айыткан негелдени чамдык Советтер кошкак боттандырган. Ооң түңнелинде шинтирлезе чогуур ажылдар амдаа хөй болуп турар. Бо чылын районнуң ажыл-агыйларында күрүнеге дүк садарының, инектиң баш санын өстүрериниң планнары күүсеттинмеен турар. Мыйыстыг бода болгаш шээр малдың өлүп хомар чоруу хөй. Малга четчир чем-суурну тургузар дээш ажылды кошкак организастаан. Бо чылдың октябрьның эгезинге чедир район сиген планын 69 хуу, силостуун түгле 12 хуу күүсеткеп.

Мал ажылын механизастаавайн турар. Районда чер ажылының культуразы амдаа чавыс деңнеедге. Бо чылын тараа культураларын бир гектардан-на түгле 6,5 пентнерии алган. Суттаттыг чорлерии багай ажыглап, ооң түгле 30 хуузун суттарган. Техниканың ажыглалы четпес, тараа ажаап алышкынының үезинде «Тээли» совхозта 14 комбайнның түгле 60—80 хуузу хүн бүрүде ажылга үнүп турган. Өскедаа ажыл-агыйларга ындыг байдал турган. Бо торук ажаап алышкынының хуусаазын үзамдыктырып турган, тараанның чидиргилеп база бичe эвес болган.

Тудуг, коммунал ажыл-агый, садыг, чоннуң амыдырал хандырыгга болгаш культура албан черлериниң ажылын эжижидер талазы-биле ажылды чер-чер Советтери чогуур деннелге тургуспаан. Тудуг материалдары чедиишкиниинден чамдык тудугларны өй-шаанда ажыглалга киирери саадап келген. Коммунал ажыл-агый черлери чурттолга бажыңнарының септелгези оожум чорудуп турар, ол ажылдарның шынары куду. Суурлар чаагайжыдыгазынче Советтериниң кичээнгейин кошкак.

Чер-чер Советтериниң улус өөредилгезинче кичээнгейин кошкак. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң Хоойлуузун район түгле 50 хуу күүсеткеп.

Үстүндо айыткан болгаш өске-даа четпестерни республиканың Дээди Совединиң Президиуму бодупун хуралынга Тыва АССР-ниң адвокаттар коллегиязының президиумунуң ажылынын дугайын база чугаалашкан. Адвокаттар коллегиязының президиуму (даргазы В. Бекишев) негелде, харыысалга чок ажылдаанындан адвокатура черлериниң ажылы саналдыгай байдалда болуп турарын ол хуралга шыгыы демдеглээш, ону экижидеринче угланган доктаалды хүлээп алган.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

АЖЫЛДА ЧЕТПЕСТЕРНИ ШИИТПИРЛИГ ЧАИЛАДЫР

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар партия организациязының амыдыралында чугула болуушкун. СЭКП-ниң XXIV съездиниң тоғгулуг шиитпирлерни амыдыралга күүседир дээш демиселге оларның чедип алган түүлдерин түнеп, ажылда четпестерни илередип, чал сорулгаларны тодарадыр болгай.

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозта партком партияның чеди эге организацияларын каттыштырып турар, партия райкомунуң шиитпирип ёаругаар оларга отчёт-соңгулдалыг хуралдарны эрттирилээнинде соонда бүгү коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралын чылдырган.

Ажыл-ишчилериниң ортуаунга партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды мурнукузундан элээн экижиткенин партком секретары эш М. Оюн болгаш санал берген коммунистер демделээн. Партия организациязы чамдык ажылдарны чорутканының түннелинде сахбыр эргелекчилериниң, хойжу бригадаларның бригадирлериниң, кол тускай эртемниглериниң, материалдыг түүлдериң бүдүрүп турар кижилериниң улуг кезии коммунистер болу берген. Оон-биле кады даандырган ажыл-херек дээш оларның: «харымсалгазы бедээн. Коммунистериниң 57 хуузу кодээ ажыл-агыйда, оон иштинде чүгле мал ажылында 62 коммунист ажылдап турар. Совхоз үшкү кварталда сүт садарының планын 102,7 хуу, дүктүң чыл планын 100 хуу күүседирин чедип алган.

Кара-Тал салбырының ажыл-ишчилери малдың бап санын өстүрериниң, оон продукциязын бүдүрериниң болгаш белеткээринің планнарын (парторг эш Х. Кызыл-оол, салбыр эргелекчизи эш А. Аржаалай) чедишкинниг боттандырып, социалистиг хүлээлгелериниге алган сөзүн эдилеп шыдааннар. Салбырда мыйыстыг бода малдың, хой, ошкунуң бап саны өскен. Төрүүр чүс иректен план ёаагаар алза чогуур 85 бызааның орнунга 91-ни алган.

Мал ажылынга кадрларны тыва шилип, оларны таарыштыр тургузуп, харыысалганы бедидткенинден хөй чылдарда ак сеткилдиг, шудургу ажылдан келген мурнакчыларның саны өскен. Төрүүр чүс малга онаалыр коммунист хойжу Седен Монгуш 114 хураганны, ошкү кадарчызы Сескармаа Чанзан 124 анайны камгалап алган. Ол коммунистер чазактың дээди шаналы —орденнер-биле шаңнатканнар. Кара-Тал фермазының мурнакчы саанчызы Дамдын Чечек бир янектен чыл дургузунда 1600 кг сүт саар хүлээлгезин эрткен тос айларда 2330 кг чедиргеш, Күш-ажылдың Кызыл тук ордениниң эдилекчизи болган. Ол фермада аныяк коммунист Дайнык-кыс Санчаа чыл хүлээлгезиндеи 367 кг сүттү хойну саггап.

Партия комитеди, оон эге организациялары отчёттуг үениң дургузунда совхоз планныг онаалдаларын күүсеткен турарынга коммунистериниң мурнакчы ролю ам-даа куду болганын коммунистер хуралга шүгүмчүлээн. Совхоз күрүнеге зът садарының үшкү кварталда планын күүсетпээн. Совхозта малчыннарың амыдырал-чуртталгазынче салыш салымшкыны кошкак. кол зоотехник Д. Николаев, малдың кол эмчизи эш А. Захаров, тудуг ажылының башкарыкчызы эш В. Потылицын малчыннарга ховар баргылаар, оларның амыдыралын хамыза-биле сонуургап корбейн турар. Ынчангаш мал кажаалары, чурттарга бажыңнары эргижирээн. Чамдык малчыннар чылыглаттынмаан майгыннарда, өглерде чурттап турары, мал кадарын ынар аът-биле кадарчыларны хандырбааны ол эш-терни дувуретпээн. Малчыннар чүрттаар чугула тудуглар доозулбайн, чыл чылы-биле ажыглалче кирбейн турар.

Чер ажылының культуразы чавыс, ону агротехниктиг негелделерге дүүштүр чорутпаашыдан бок үнүштер шөлдерде ковудээн. Тараа болгаш мал чеми культураларның дужуду чавыс. Бо чылын малга чем белеткээринің планы күүсеттинмээн, тараа саваның ажаан албайн турар. Эрткен чылдың бо үезинде кыштаглара 50—80 тонна сигенни чедирген турган болза, бо чылын көдүс куруг даярын коммунистер эштер Очур-оол, Үндүн олар шүгүмчүлээн.

Партия комитединиң эге организацияларында 42 агитатор, лектор, политинформатор ажылдап турар. Ол күшкө даянып алгаш, агитас-массалыг, организастыг ажылдарны амгы үениң негелдезинге дүүштүр чорутпаа болза, планныг онаалдалар шүүлтээр ажыр күүсеттинип болур турган даярын коммунистер айыткан.

Партияның иштики ажылында четпестер бөөл бар. Чижээ, кежигүн дадыгыры четче хавыртынмайн турар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартында 280 ажыг рубль чедир хавыртынмаяны хынаддадыр илерээн.

Четпестерни чайгадыгыче угланган доктаалды отчёт-соңгулдалыг хурээл хүлээп алган. Парткомнуң чаа составы соңгаан.

Д. АРАКЧАА.

Тудугга партийжи удуртулга

«Тыва тудуг» трестө партия комитеди ажыл-ишкө партийжи хыналданы күштелдирип, кадрларны өөредип белеткээринің, коммунистерни ангы-ангы участоктарга хөвааш тургузарының база социалистиг чарыштыдаэштиг организастаар талазы-биле чер-черде партия эге организацияларынга боттуг дузаны чедирип турар. Ам чорутқан хемчеглер тулуг объектилеринде ажыл-ишчи байдалды экижидеринге идигни берген. Планныг даалгаларны, бедиткен хүлээлгелерни күүседиринге дузаныг болган.

«Тыва тудуг» трест бо чылдың тос айларында тудуг-монтаж ажылдары кылырынга 13 млн. ажыг рубльди шиңгээдип алган. Тулуп турар тудутларлаа Кызылда даараныла комбинады, кинофильмнер баазазы, эмнелге дериг-херекселдериниң склады ажыглалда кирген. Эрткен чылдың тос айларының түңнелдери-биле деңнээргө, ажыглада кирген объектилерниң саны ийи катап өскен. Бо чылдың чеди айларында трест 70 мун рубльдин камналгаын алган.

Беш чылдың шиитпирлиг чылының үйнги кварталының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, бирги черни алгаш, трест ССРЭ-ниң Аар индустрия тудуунуң министерствозунуң болгаш тудут болгаш тудуг материалдарының үлетүрүүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Тудуг организацияларындан «Кызыл тудуг» эргелеи тос айларның социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алган. Ол эргелеи тос айлар планның 104 хуу күүседип, тудуг-монтаж ажылдарының өөлүдезинің темпизин 11,3 хуу чедиргеп. Бо чылдың үшкү кварталының чарыжынга база тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол ышкаш № 48 тудуг эргелеи күш-ажылчы чеднишкинниери дээш СЭКП Кызыл хоорайның комунуң, хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

«Тыва тудуг» трестиң партия комитединиң тудутжуларның күш-ажылчы идепкейин бедидеринин талазы-биле ажылында четпестер ам-даа бар. Парткомнуң болгаш оон удуртулгазында элээн кайы партия организацияларының бүдүрүлгеде коммунистериниң авангардчы роллун, оларның тудуг ажылынга бот-харыысалгазын бедидеринче кичээнгей кошкак. Күш-ажылды организастаарын экижидеринче, мурнакчы технологияны болгаш күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглап неитередеринче угланган партийжи ажылдың хевирлерин база арталарын долу ажыглавайн турар. Тудугнуң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан, коммунистерден күрүне планнарын, социалистиг хүлээлгелерин ыяап-ла күүседирин хажык чокка боттандырар дээш кандыг арга-хемчегларни ап турарын шыңнаны айтырбайн келген. «Тыва тудуг» трест бо чылдың январьдан август айга чедир керээ ёаугаар кылыр ажылдарның планын 99, 8 хуу күүсеткеп. «Тыва даг-дүгү тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелери, «Тыва кобальт тудуг» участогу планның онаалдаларын күүсетпээн. «Тыва кобальт тудуг» участогу, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели тудуг-монтаж ажылдары кылырының темпизин эрткен чылдың бо үезинден кудулаткан.

Ажыл-агыйны «Тыва тудуг» трестиң кошкак удуртуп келгенинин түңнелинде 1972 чылда 1134 мун рубльдиң карылгазын үндүрген. Оон иштинде «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели — 426 мун, № 48 тудуг эргелели—305 мун рубль карылгалыг болган. Тудутмонтаж ажылдарының шыпарын бедидеринче кичээнгей салбайн турар. 1972 чылда трест тудугда үрөй кылыышкыннарны катап эдө кылдырарынга 135 мун рубльди чарыгдаан. Шак ынлыг эдө кылдырышкыннарга бо чылын 25 мун рубльди үндүрген. Эргелелдерден «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели эрткен болгаш бо чылын катай 29 мун рубльдиң чарыгдалын үндүрген.

Партком, эге организациялары тудугларны чогуур үезинде ажыглалга киреринче чугула сагыш салбайн турарының түңнелинде эмнелге комплекизинің тудуун ажыглалга киирер хуусаазын ийи удаа соңгаарлаткан. Кинофильмнер баазазын 1971 чылда ажыглалга киирер ужурлуг тургаш, 1973 чылда тудуун дооскан. Кызылда политехникумунуң мастерскаяларын бо чылдың ийиги кварталында дужаар ужурлуг тургаш, ону ам-даа ажыглалда киирбээн.

Ол ышкаш саналга төвүүн бажыңы, Кызылдың дөрт дугаар кварталында котельная, сут сордурар дериглени болгаш өске-даа чугула объектилериниң ажыглалга киирериниң хуусаалары үстүрүнге чедип турар. Чуртталга тудугларын ажыглалга киирериниң хуусааларын сагывайн, чылдыц төнчүзүнге чедир узалып турар. Чылдың соолгу айы чоокшулап орда дүргеп дужаар дээш, «штурмнаш» эгелээр чанчылды Кызылдың тудуг организациялары ам-даа соксатпаан.

Үлетпүрүнүң, тудугнуң, транспорттуң ажыл-ишчилериниң ортузунга 1973 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ниң, Совет чазактың доктаалын четпес боттандырыш турарын үстүнде айыткан четпестер балыткап турар. Н. Злобинге удурткан Москваның тудугжуларының эки эгелээшкиннерин «Кызыл үлетпүр тудуг», «Чер ажылдары кылыр тудуг» эргелелери ажылыпга ажыглаш, неитерегнээн.

Партком социалистиг чарышты организастаарында четпестерни кончуг шүүлпеп байдал-биле чайладып турар. Эш Злобинниң мурнакчы дүржулгазын «Кызыл тудуг» эргелелинде чүгле эш Рубовтуң комплекстиг бригадазында чоокта чаа-ла ажыглап эгелээн. Социалистиг чарышты организастаарынче шоолуг сагыш салбайн турарындан «Кызыл тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг», № 48 тудуг эргелелеринде аларын хой бригадалар күрүне планнарын, бедиткен хүлээлгелерин күүсетпейн турар.

Партком болгаш эргелелерде партия организацияларының ажыл шагын долу ажыглаарынче, кажы бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче чугула кичээнгей салбайн келген. Тудутларда ажылчыннарның сагылга-чуруму кошкак. Оон ужурунда бирга чартык чылда ажыл хүнеринин ниитти чидирип 4,7 мун кижи-хүн четкен. Ол ышкаш чамдык эдэлгелерниң аңаа турушкуннарының хөй удаа болганындан трест бо чылын 700 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир күүсетпээн.

Ажыл-агыйжы, культура-амыдырал хандырылгазының база идей кижизидилгениң айтырыгларын шиитпирлээринче ажылчыннарны мобилизастаары чугула турбуже, чамдык эргелелерниң удурткулары, инженерлери чон мурнуяче үнүп, лекциялар, илеткелдер кылырын бодавайн, албан-хүлээлгелерин сагыш-сеткилинден ак сеткилдин-биле күүседиринин төлептиг үлегер-чижээн көргүзүпейн, боттарының идей-политиктиг болгаш профессионалдыг деннелин бедидип, чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарга идепкейлиг кириштейн баар таварылгалар бар. Бо чылдың бирги чартында трестиң ажылдакчылары 96,7 мун рубльдиң экономиктиг ажыын бээр 28-ле саналды киргеп. Ол болза, үлетпүр бүдүрүлгезиниң 100 кижизинге опаштыр алырга, ортумаа-биле бир бүдүрүлгеге 1,4 чогаадыкчы санал опаажыр-дыр.

Трестиң парткому экономиктиг билиглерни пропагандалаарын база эртемниң, техниканың чедиишкиннерин, мурнайчы дүржулганы неитередирин багай боттандырып турар. Экономиктиг өөредилгениң арткен чылын тургускан чамдык школалары ажылдавайн турган. Минскиниң трактор заводунда партия организациязының ажылының дугайында, Череповецкиниң металлургия заводунуң удуртур база инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилге ажылдарынга киржип турарының дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалдарын партия хуралдарынга калбаа-биле танышарын организаставаан.

Партия хуралдарын эрттиреринге белеткээрин болгаш ону чанчылар эрттирерин эки практикалаарынче кичээнгей салып турары кошкак. Партия хуралдарын эрттиреринің графиктерин партком тургуспаан. Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидеринің, капитал тудутнуң ажыктыын бедидеринин, сагылга-чурумну быжыглаарының талазы-биле айтырыгларны партия хуралдарынга ховар чугаалажып турар. Бо чылын парткомнуң 8 удаа болган хуралдарынга чүгле ажыл-агый айтырыгларын чугаалашкан.

Бо четпестерни дарый чайладып, партияның болгаш бүдүрүлгениң даалгаларын коммунист, ажылчын бүрүзү арыг, шынчы ак сеткилдинбиле күүседирин, беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы, төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп ажылдаарын партком болгаш тудутгарда партия организацияларының чедип алыр ужурлуг.

Б. ШИМИТ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизининң эргелекчизиниң оралакчызы.

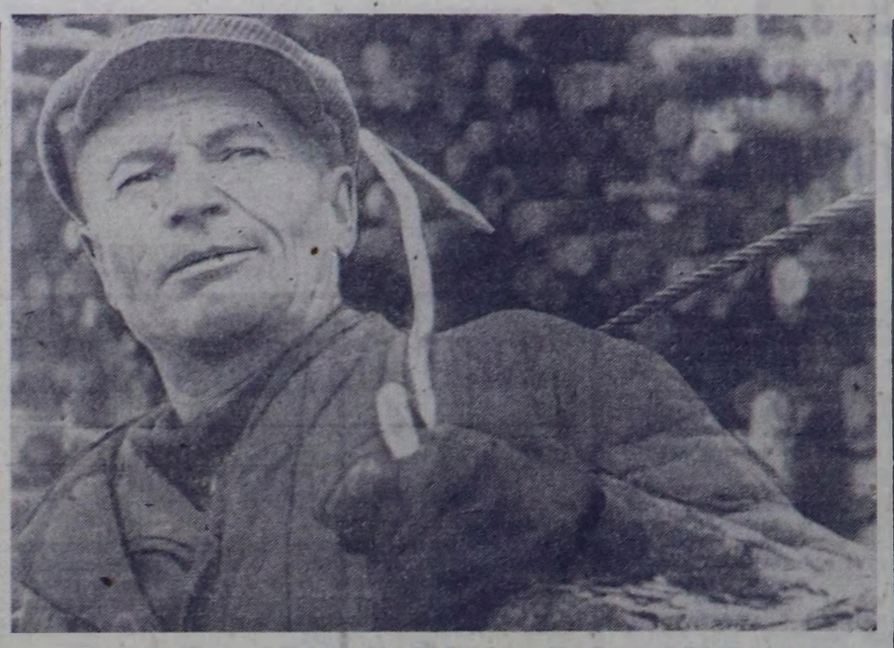

САЛДАДЫЫШКЫН ДООЗУЛГАН

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының Ырбанда тудуг ыяжы белеткээр пунктузу беш чылдың бо шиитпирлиг чылында ыяш салдадырының ажылдарын доозупкан. Тожунуң хөнү дыттарын болгаш хадыларын дажыглаан, салдаткан теплоходтар хөй тонна чүүгү-биле Кызыл хоорайда чедип келген. Ырбанның ажылчын коллективи бо чылын Тываның тудугларынче 70 мун кубометр ыяшты чоруткан.

Ырбанчылларның салдаткан ыяжын Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының бригадалары хемден үштүп, бүдүрүлгениң цехтеринче сайгарарын шалыкшын боттандырып турар. Чоокку хүннерге чедир бо коллектив 27 мун ажыг кубометр ыяшты сугдан үштүп дилдирген. Ында ыяш дилер цехтиң чанында 30 мун кубометр дытты база хадынга дагландыр чыын үндүрүп, кышкы үеде дилдирииге белеткээн. Ол ажыл-агыйның ыяш дилдирер цеги бо чылдың тос айларында планнаан ажыр 300 кубометр тудуг материалдарын республиканың тудугларынче чүдүрүп чоруткан.

Дагландыр чыын каан чоон чудуктарны ыяш дилдирер цехче кирр тыртырып, дажыглаарынга бүдүрүлгениң хоочун ажылчыны Павел Воротниковтуң бригадазының ажылчыннары бедик коргузугларын чедип ап турөрлар. Ол бригада Александр Каратаев, дилген ыяшты чүдүрүп чорударынга база ыят артының токпактай кестирериниге Лама Содунам, Монгуш Маадыр-оол олар шалыпчы болуп, макталдыг ажылдап келгеннер.

БО ЧУРУКТА: Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының мурнакчы ажылчыны Александр КАРАТАЕВ.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Студентилер практикада

Кызылда баштқы институдунуң янзы-бүрү факультеттериниң 4—5-ки курстарының студентилериниң практиказы кидиң-түлүк. Олар республиканың Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарында болгаш Кызыл хоорайның школаларында ажылдап турарлар.

Башкының нарын, берге мергежилиң шиңгээдип алыр дээш шүүдүргүлер эвээш эвес, оларның санынга Б. Ойдупоол, Г. Танова, В. Белек болгаш өскелерни-даа киирип болур. Школаларга ажылладыры берге болгай, ынчангаш келир үеде аңаа ажылдаарларга быжыг чанчылдарны бээр дээш, институттуң ректорады алаан хемчегларни алган. Студентилер Кызылдан чоруурда, кичээлге ажыглаар дериг херекселдерни, коргузуг материалдарын түскай кабинеттерден алгылаан. Ол ышкаш институттуң библиотеказында «Практикаже үнерлерге» деп ном дегелгезин ажыттакан, оон боттарының хереглээн номнарын практика эрттирер студентилер белени-биле тып ап болур.

А методист башкылар К. Б. Салчак, Е. И. Коптева, Н. Н. Воронцова боттарының билиг-дүржулгазын студентилерге замчыдып берип турар.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

Аныяк кижиге ортумак эртем

Бистиң чуртта ажылчыннарның болгаш колхозчуларның, ыдангыя аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруунуң, бедээни оларның ниитти билиминиң өскени-биле тудуш харылзаалыг.

Бүдүрүлгениң техниктиг хандырылгазы, оон технологиязы болгаш күш-ажылдың организациязы доктаамал сайзыраң турар амгы үеде ажылчын аныяктарның профессионал мергежилиниң база ниити болгаш тускай эртем-билиниң кады өөлүдези кажангызындаа-даа чугула болуп келген.

Ортумак өөредилгеже шилчилге дутайында партияның болгаш чазактың доктаалы, СССР-ниң Дээди Совединиң VI сессиязынга хүлээп алган «Улус өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдекеп республикаларның хөйлужудулгазының Үндезиннери» хамаатыларының ортумак болгаш дээди эртем чедип алырынга, оларның чогаадыкчы аргаларын база хөй-ниитти идепкейин бүгү тала-биле сайзырадырынга боттуг аргаларны хандырып турар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгени шиитпирлээринге кежээки школа бичии эвес ужур-дузалыг. Кызылда ажылчын аныяктарның № 1 ортумак школазының коллективи бодунуң мурнунда салдынган сорулганы күүседир дээш, элээп ажылдарны кылган.

Школада өөредилгениң деннели оожум-даа бол, чиң бүүрүде бедип, өөреникчилер саны өзүп турар. Ынчалзажок ажылдап турар аныяктарны школаже хаара тудар, оларга өөредилгени доостурар талазы-биле шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй.

1973 чылдың январь 1-де дагазы ёзугаар алырга, хоорайда 30 хар чедир назылыг аныяктардан 2757 кижи ортумак эртем чок, а оларның иштинден чүгле 523 кижи, азы 19-ла хуузу, өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде өөренип турар. Ортумак эртем чок аныяктарның аразында 520 кижи комсомол кежигүнү. Бодап көөрге, № 1 ААШ-тың класстарын долузу-биле четчелеп ап болурунуң аргазы бар болгу дег.

Эрткен өөредилге чылының үезинде бистиң школага 413 кижи өөренип эгелээн болза, чыл дургузунда 100 хире солдар, кыстар янзы-бүрү чылдаганнар-биле өөредилгезин ара кашкан.

Будүрүлгелер удурткучуларының, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының идепкейлиг дузаламчызы чоокка аныяктарны өөредириниң сорулгазын школа чааскаан күүседин шыдаваа дээрзин дүржулга көргүскеп.

Эрткен чылын алгы заводунуң, хлеб продуктуларының сайгарылга базазының, столоваялар болгаш ресторанныр треэниниң партия, комсомол организациялары аныяк ажылчыннарның өөредилгезинче доктаамал кичээнгей салып келген болгаш ол будүрүлгелерден өөредилге чылын чедиштикинниг доосканнарның саны хөй болган. Садыг министерствозунуң өөредилгекурстар комбинадының удурткучулары В. Г. Шелковникова биле З. А. Смирнова дыңнакчыларның ниитти билиг школазынга өөренирининче сагыш салып келгени-биле, 40 ажыг урутлар комбинатка тускай эртем чедип албыштаан, кежээки школаны чедиштикинниг дооскан.

Ынчаарга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң гаражында, Кадык камгалал министерствозунуң автобазазында, хоорайның сөөлгетудут эргелелинде, ээт комбинадында, тууйбу заводунда, Кызылда суг ажыглал участогунда хөй-ниитти организациялары аныяктар өөредилгезин херекке албайн келген болгаш олардан чаңгыс-даа ажылчын өөредилге чылын дооспаан. А ол будүрүлгелерде ортумак эртем чок 186 кижи санаттынып турар. Автосөөлгетке заводунда, «Тудуг кезектери» комбинатта, № 48 тудуг эргелелинде, № 3 АТБ-де байдал оон дээредевес.

№ 1, 2, 3 болгаш пассажир АТБ-лерипде, хоорайның харылзаа белдиринде, автосөөлгетке заводунда, «Кызыл садыгда», ясли-салтарда, «Тудуг кезектери» комбинатта, даараныр комбинатта, типографияда 1000 хире ортумак эртем чок аныяк ажылчыннардан чүгле 93 кижи, азы 8,5-ле хуузу, өөредилге чылын эки дооскан.

Бистиң школа сентябрьның 1-де чаа өөредилге чылын эгелээн. 414 аныяк ажыл-ишчилер парталар артында олурупкан. «Кызыл-садыг», даараныр комбинат, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черн, хоорайның амыдырал хандырылга комбинады, хлеб продуктуларының сайгарылга базазы, «Тыва кодэ тудугнуң» автобазазы, Садыг министерствозунуң өөредилгекурстар комбинады, «Тыва тудуг» трест кежээки школаже өөреникчилер хаара тударының планнарын күүсеткилээн.

Ынчалаа-даа ААШ-тың өөреникчилер санының талазыбиле планы чүгле 79 хуу боттанган. Кежээки школаже өөреникчилер чорудар талазыбиле хоорккүскомнуң планныг онаалдаын № 1, 2, 3 АТБ-дер (удурткукчулары Б. Стрельников, В. Сатаев, В. Петров), Кадык камгалал министерствозунуң автобазазазы (А. Баранов), столоваялар болгаш ресторанныр треэни (Н. Богомяков), «Тудуг кезектери» комбинат (В. Бехтерев), хоорайның сөөлгете-тудуг эргелели (Г. Самофалов), № 48 тудуг эргелели (А. Новицкий), ээт комбинады (А. Астраханцев), «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжышкынны (П. Мышанский) болгаш чамдык өске-даа организациялар күүсеткээн.

Кичээлдер эгелээдеп баар түгле бир ай ашкан болза-даа, өөредилгезиң ара каар чорудар бээнн кестүп турар. Ынчангаш кежээки школаже өөреникчилер чорудар талазыбиле планны күүседиринден аңгыда, школада киргеп аныяктарның өөредилгезин, билиминиң деңнелин доктаамал хайгаарап, дузалап, ажылдавышаан өөренип турар кижилерге партияның болгаш чазактың тывыскан чиңгелдерин шыңгыы сагыры нетгиниң турар.

№ 1, 2 АТБ-лерде ышкаш, аныяк ажылчыннарга ниити болгаш профессионал билиниң деңнелин белиткеш дээш материалдыг болгаш моральдыг деткимче коргузериниң дутаанында саавырны ажылдап кылдаш, боттандырары чугула. Будүрүлгелерге «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүге — ортумак эртем» деп Бүгү-эвилел коруглезиң чорударының талазы-биле оргкомитеттерге тургузары күзенгир.

В. КЛЮШИН,
ажылчын аныяктар школазының директору.

Республикавыс найысылалы Кызыл хоорай хүн бүрү өзүп, чаагаймын орар. Хоорайның тудугмуларының хөй кезии дөрт дугаар микрорайонуң тудуунда хаара туттуунган.

ЧУРУКТА: В. Богословскийниң удуртнан мурнакчы бригадазының кежигүннери комсомолчулар П. Кузнецов, Н. Дагба. Ындында дөрт дугаар микрорайонуң ниити хевири көстүп тур.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Курлавырларны элбедир дээш

«Тыва кобальт» комбинаттың чиг-эт курлавырларын улам калбарыр сорулга салдынып турар. Ол сорулганы боттандырары-биле Хову-Аксының геологтары бо чайын апрельден эгелээш, октябрь айга чедир кобальт рудалыг черлерни шинчилээрин үргулчулээннер. Күдеп-Аксы, Чүмүртүг ол шинчалдыр чайлаан геолог В. Габеевке удурткан отряд олчалыг чаңып келген. Сонгу рудниктиң ханы каттарын шинчилээни база идегелги берип турар.

Немелде курлавырлар тывылгылаан ол черлерге улуг геолог Евгений Захаровтуң удурткан отрядында Ленин орденниг улуг мастер Сергей Тумен-Хөө, А. Мананков, эш Ашихмин олар кызымак ажылдааннар. Аныяк геологтардан геофизик П. Голиков, топограф А. Малько, геолог Н. Никашин олар база мурнакчыларның одуруунга киргеннер.

Шинчилел ажылдары кылыр дээн кадыр-берт черлерге хол-биле онгарлар. чер казар ан кадыг ажылдарга А. Подостейников эки ажылдаан. Чайгы сезондан аар чүүктерлиг аап келген шинчээчилер лабораторияларда шинчилел ажылдарын, картографиялар демделээрин чорудуп эгелей бергеннер.

Үнелиг тывыжы дээш оларның чогуур шаңналдарны алыры билдингир.

О. КОРОДА.

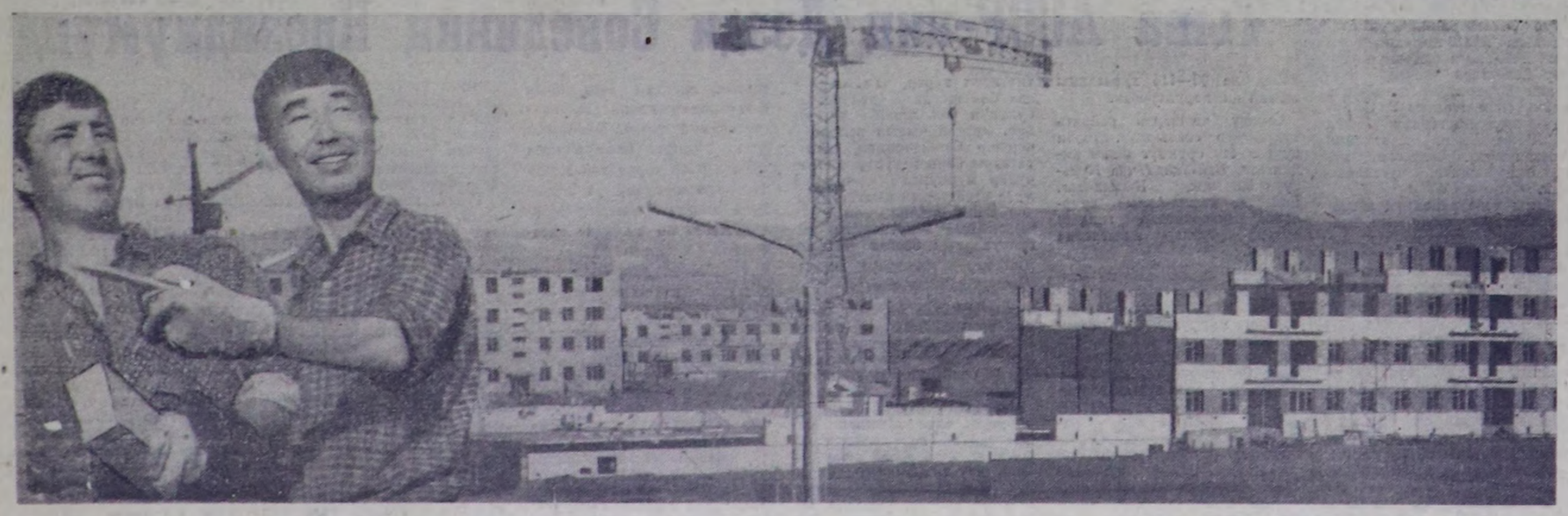

Тыванын кооператорларында

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Тоскуу беш чылдын шиитпирлиг үшкү чылынын планныг онаалдаларын челиишкининг күүселир дээш социалистиг чарыштa Мөнгүн-Тайганын кооператорлары база хаара тутунган.

Эрткен тос айларда районнун хереглекчилер ниитилелиниң ажыллакчыларының ажыл-ижинин түннелдери эки. Бо үеним иштинде районнун хереглекчилер ниитилели бараан саарылгазынын планын 101 хуу, ниитининн чемненилгезинин — 109 хуу, чоныу хлеб-биле хандырарынын планын — 115 хуу күүсеткен. Ол ышкаш дүк, алты-кеш, үленди дүк талазы-биле белеткелдерни шудургу организастаан. Белеткелдер талазы-биле ниити план 143 хуу күүсеттинген. Хереглекчилер ниитилелиниге кежигүн киирип алыр, кежигүн ладывырын чыыр ажылды багай эвес чорудуп, эки түннелдерлиг болган.

Кооператорларның иштинде чонга культурлуг бараан болуп, ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр күүсединп келген, чонга хүндүткелдиг, макталдыг эштер хөй. Чижээ, тос айларда бараан саарарынын планчын район төвүнде аъш-чем магазининин садыгжызы З. Кула 100 хуу, ол-ла магазининин кондитер кылыглар салбырында садыгжы Л. Салчак — 105 хуу, ном магазининде А. Шыдыраа — 116 хуу, район төвүнде ажылагый бараллнарының магазининин эргелекчизи З. Салчак — 99,5 хуу күүсеткен. № 1 автолавканың чолаачы-садыгжызы О. Кан-оолдун чонуун негедде-хереглелинге дынналгыр, кызымаккай ажылын коллектив үнелеп турар.

Районнун хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери (даргазы Ч. Мечин), ында партия болгаш профавилел организациялары кооператорларның социалистиг чарыжынын түннелдерин үндүрүп, мурнакчыларга шаннал-макталдарны тыпсын турар.

Бо хүннерде Мөнгүн-Тайганын кооператорлары беш чылдын шиитпирлиг үшкү чылынын планныг соруглаларын 5 хуузаа бетинде күүсединнче бүгү кужун мөөнеп турар.

Д. КУУЛАР,
СЭКП райкомунун инструктор-ревизиячызы.

Кышка белеткел

Бөгүн байдал кандыгыл?

Август айның төнчүзүнде Кызыл-садыгның партия организациязының хуралынга, ында түдуг белүүнүн чайгы ажылынын түннелин болгаш кышка белеткелдин чорүп турарының дугайын чугаалаткан.

Түдуг белүү бо чылдың январьзаа эгелеп планза көрүнгенин өзүгаар чылыг, чырык, көрүштүг кылыр чаартыр дээш 14 магазинниң септелгезин бүрүнү-биле дооскан. Олар хоорайның Каа-Хем сууруның садыг төвүн хереглекчилерге болгаш садыгжыларга дыка таарымчалыг кылыр эде кылган.

Ынчалза-даа септелге болгаш эде кылыр ажылдардан ангыда, магазиннерниң одалгазын, сүт ханыларлагзын, электри шүгүмнарының септелгелерин ооңум чорудуп турарын ол хурал демделээн. Чижээ, № 15 магазинниң эртken чылын кылган одалга системазы үрелген, ол ам-даа септелгеже кирбээн. № 46, 51 магазиннерниң садыгжылары кыжын хол хаптыг ажылдаар ужурга таваржып турар, № 35, 38, 46 магазиннерде электриламчыдылгалар ы н г а септелге негеттинип турар. Кышка удур белеткелде четпестер еске-даа магазиннерде бүрүн ук хуралга шыгыы чугаалаткан.

Бо бүгү дүвүрээзинниг байдалы хүрген чайлазырының хемчегелерин айыткан докгаалды партия хуралы хүлээп алган.

Бир ай эрткенде Кызыл-садыгның шүгүмүнда кышка белеткелдин хыналдазын чорүткан. Оон түннели чүү болганыл?

Үстүнде айыткан № 15, 38, 46 магазиннернин септелгези доозулганы, а өскелериниде септелге доостур чыгааны хыналдаан билдинген.

Ынчалза-даа хоорайның аъш-чем магазиннеринде дыка хөй соодукчулар багай ажылдап турары илерээн. № 35, 38 магазиннерде соодукчуларны шынар чок септээнинин түннелинде, оларның компрессорлары дыпык болган. № 32 магазинге соодукчуну тургузар, септелге кылыр дээш ол үр үеде хагдынган турган. Ам бо магазиннин септелгези эгелээн. Кызыл-садыгда тускай соодукчулар септээр бригада бар. Оон инженери И. Вульфович, соодукчуларга артык кезектер чогунун чылдагаанындан магазиннерге боттуг дузаны чедирип шыдавайн турар.

Кызыл-садыгның түдуг бөлүүнде ажылдап турарларның саны 70 четкен. Ол бөлүктүн кылбас, тутпас ажылы чок. Шынап-ла комплекстиг түдуг бригадазы деп болур. Ында дашчылар, бызаңчылар, будукчулар, электриктерден эгелээш, түдугнун барык-ла бүгү специалистери бар.

Олар хоорайның 50 ажыг магазининин оран-бажыңнарының септелгезинден эгелээш, улуг капитал тудугнуда кыла бээрлер.

Ол түдуг черинин бир бөлүү ам бо хүннерде хоорайда № 1 чаа магазининин түдүүнда кызымак ажылдап турар. Олар «Пионер» деп чангыс кранныг. Техника чедишпезинден демир-хүүрек, күскүнхаай ажыглап турар. Көдүрер краннар, чедишпезинден бараан савалаар цехтин түдуунун кырынче түдуг материалларын үндүрерде эрги техникаңы—блокту ажыглап, холбиле тыттырып турарлар.

Түдуп турар ол магазиннин ажыктыг шөлү 500 дөрбелчин метр, ооң чанында аъш-чем бараанналры савалаар цех 850 дөрбелчин метр. Ол түдуглар доостур үе-чадазынче чоокшулуп орар. Ында Д. Федотов баштаан бызаңчылар чылыг бээр оруктун онгача хааржаан беленинге киирген.

Түдугда бульдозер, экскаватор, самосвалдар чок болганындан дыка хөй ажылдарны колдуунда хол-биле кылыр ужурга таваржып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка куду. Кызыл-садыгның түдуг бөлүүн түдугнун машина, техниказы-биле доктаамал хандырар болза, олар онаашкан ажылының бүдүрүкчүлүүн каш катап бедидери билдингир.

В. ОЙДУП.

«Шынның» материалдарының изи-биле

АРГЫШТЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Мынаг эгелиг чагаалар допчулалы сентябрь 9-та үнген «Шынга» парлаттынган. Шагаан-Арыг хоорайнын автобузунун үргулчу үүктелиишкининг чорүп турарыг болгаш № 85-05 автобустуң чолаачызының пассажирлерге билеттер бербейн чорун турарын ында илереткен.

Шагаан-Арыг АТБ-зиниң директору А. Даниловтуң бистиң бижиивиске харыызында дыңнатканы болза:

Хоорайга автобус шимчээшкининин үзүктелиишкининг турганы шын. Моон сонгаар ону үргулчу ажылдазының хемчеглерин алган. Немештир бир кижини ковүкторлаткан.

Автобус чолаачызы С. М. Головкону сентябрь 14-те шыңгыы доңгудуп, хемчег хүлээткен. Беш кижиге билет бербейн, ажыглаан акшазын АТБ-нин кассазынче Головкодан тыртып алган.

БОТТАНДЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Хонуктa 200 тонна дөрт сорттуң далганын болгаш 5 тонна манная крупа бүдүрер заводтан, 130 тонна холуксаалыг мал чеми белеткээр заводтан, 25 мун тонна тараа шыгжаар элеваторлан тургустунган күүүлүг комбинаттың түдүү хожудап турарын «Шынның» сентябрь 11-де парлаан номеринде шүгүмчелеп бижээн. Моон чыллагаанын тодаргайлап, боттуг хемчег алыры-биле ук материалды «Тыва көдээ тудуг» трестче тилчиткен.

«Тыпа көдээ тудуг» трестин кол инженери аш М. Ширинниң редакцияга дыңнатканын ёзугаар алырга «Элеватор түдүүн дүргедилир» деп эгелиг үүлде илереткен четпестер тын болган. Ону чайладыр дээш трестин удуртулгазы тодаргай хемчегелерни боттандырып эгелээн.

ХЫНАЛДА БҮРҮН БАДЫТКААН

Мынаг эгелиг материал «Шынның» сентябрь 25-те үнген номеринге парлаттынган. «Коммунизмче сүрүк» колхозта машина-техниканың камналга чок элилелин, ниитининн ол үнелиг хөреңгизин чеп ажыглавайн турарын ол үүлде тодаргай эйыткан. СЭКП Өвүр райкомунун секретары эш Ч. Ооржактың редакцияга бижээни болза:

— Фельетон орунгa кирген ол материалда илереткен четпестерни хыналда бүрүн дазыткаан. Колхоз баштаар черинин таргазы Д. Кечил-оолга партия талазы-биле хемчег хүлээткен. Кол механик Т. Эрес-оолга, механик М. Шофер-оол, агроном К. Кошкен-оол оларның дугайын районнун улустуг контроль комитединиң хуралынга шыгыы чугаалаткан.

Дириглерниң хүрээлеңиндe

С. АЛЬЕНДЕГЕ ТУРАСКААТКАН КЕЖЭЭ

Чили улустуң аас-кежии дээш демиселчи Сальвадор Альендениң ады ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга шыпчы чоруктуң бүзүредии, хосталганың тугу кылдыр ак сеткилдиг бүгү кижилерге дыдналып турар. Латин Американың хосталгалыг шимчээшкининиң өл шыдгарадгай ажылдакчызының, «Улуг ораанынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреадының тураскаалының хүнүн демдеглээр деп Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын бистиң бүгү планетавыс ынчангаш изиг күзелдии-биле дүжээн.

Сальвадор Альендеге боттарының ынаан болгаш оон тураскаалынга хүндүтпелдиин илергейлээр дээш, хөй-хөй москвачылар — чогаалчылар, культура, ураң чүүл ажылдакчылары, хөй-шиитпиниң төлээдекчилери Литераторларның төп бажыңынга октябрь 11-де болган кежээге чыыллган.

Бодунуң хүлээлгезин күүседип тургаш маадырлыы-биле олүмге таварышкан, Чили республиканың президентиниң Сальвадор Альенде хосталганың, социал чөптүг ёзунуң, чер кырынга тайбың хереэнин тиилелгеннге шынчы чоруктуң кайгамчыктыг үлегер-чижээн бодунуң бүгү амыдыралы, демисели-биле коргүскен. Ол бөгүн база дириглерниң хүрээлеңинде, демиселчилериниң хүрээлеңинде. Чили бистиң Төрээн чуртувустан ырак-даа бал, чили улустуң эрге-ажыктары биске кезээде чоок болгаш эргим үнелиг деп, ол кежээни ажыдып тура, чогаалчы С. С. Смирков чугаалаан.

Сальвадор Альенде амы-тының хүлээлге күүседип турган солдат дет оскунган. Ынчалза-даа оон чырык ады демиселдиң тугу кылдыр кезээде артар, ол демиселди Чилиниң ак сеткилдиг бүгү кижилери уламчылаар болгаш оларны күзенчиг тиилелгеге од чедирер деп бүзүрелдиг бис.

Кежээге Чилиниң семат кежигүнү, Коммунистиг партиязының ТК-зының Политиктиг комиссиязының кежигүнү В. Тейтельбойм, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының чингине кежигүнү Н. Блохин, чогаалчылар Н. Тихонов, М. Алигер болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалаан. Олар чили ажылчы чоннарның маадыр-шүдүргү демиселчизи — Сальвадор Альендениң дугайын сеткилсагыжындан хайгымышкынныг чугаалаан.

(СЭТА-ның корр).

НАЙЫРАЛ БАЖЫҢЫНГА ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Октябрь 10—11-де Москвага Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президент Чөвүлелиниң онза хуралынга Чоокку Чөөн чүкте дүвүрээзиниг байдалга холбаштыр медеглелди болгаш Каттышкан Нациялар Организациязынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Медеглелде демдеглеп турары болза, Чоокку Чөөн чүкте бо хүннерде бооп турар дайын чорудулгалары дээрге, Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң араб чурттарга удур хөй чылдар дургузунда кылып келген империалистиг политиказының түңнели бооп турар. Израиль шеригнерин шуптузуп эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден үндүрер болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин бүгү талалар хүлээп корген таварылгада Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын политика талазы-биле шынныг шиитпирлеп, дайын чорудулгаларын бүрүнү-биле соксадып болдурун Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлеля демдеглээн.

Араб чурт бүрүзүнүң депшилгелиг болгаш антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс эви, бүгү араб улустарының чаңгыс эви, делегейниң антиимпериалистиг күштерибиле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа күрүелерибиле кады ажылдажылга Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээрин чедип алырынга шиитпирлиг ужур-дузалыг деп ол документиде айыткан.

КНО-га кыйгырыгда чугаалап турары болза, Чоокку Чөөн чүктө тургустунган байдалдан частыңкыын үүүп болур болгаш тайбынга база делегейниң айыыл чок чоруунга-даа шыңгыы айыылды тургузуп турар. Делегейниң хөй-иитпизиниң санал-онаалыы болгаш КНО-нуң шиитпирин тоон көрбейн турар Израильдиң чагырыкчы бөлүктери ыңдыг байдалдың тургустунганы дээш харысаалганы бүрүнү-биле чүктээр, ужурлуг.

Президент Чөвүлелиниң хуралының түңнелдериниге болгаш аңаа хүлээп алдынган документилерге холбаштыр октябрь 11-де Москвада Найырал бажыңынга парлалга конференциязы база болган. Израильдиң агрессчи үүлгедишкиннерин бүрүү шавар сорулга-биле митингилерни болгаш тыскаалдарны организастаар базымнарны кылырынче бүгү чурттарның калбак хөй-иитпизин Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели кыйгырганын совет болгаш дашткы журналистерге дыңнаткан. Сүмелеп турар хемчелерниң аразында — Израиль агрессияга таварышкан араб улустарга бүгү таланың материалдыг, эмчи болгаш оскедаа дузалажылыын чедирери бооп турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Гомеш Чандра, сенатор Раймон Гюйо (Франция), Бахид Нассар (ЕАР), Витторио Орилья (Италия) болгаш өскелер-даа парлалга конференциязынга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий-израиль фронтуда шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Сирий шеригнерниң бурунгаарлап турар черлеринге израиль командылел курлавырларын тулчуушкуннде киирип эгелей берген. Израиль шеригнер сирий шериг кезектеринин күштүг удурланыышкыынга болгаш күчүлүг бооланыышкынга таварышкаш, чедиишкин чок болган.

Сирий шеригнериң дайынчы туруштарынга, Сирияның иштики девискээринде хамаатты объектилерге халдавышаан, Израиль бодунуң ужар чүүлүнүң дайын чорудулгаларын күштелирген деп, сирий шериг командылалының дыңнадыгларында айыткан. Израиль ужар чүүлге удур Сирияның агаардан халдаашкынга удур камгалал күштерин болгаш досктулчу-шүүргедекчи самолёттары дайылдажып киргеш, дайзынны улуг когаралга таварыштырган.

Бир бөлүк израиль шериг корабльдери-биле катерлери Сирияның Чер ортузу далай эриндеге хөй-хөй хамаалы объектилеринче халдаан. Латакия, Бурдж-Ислам болгаш Банияс бооланшкынга таварышкан. Грецияның бир садыг судназу үрелгеш, сугже дүже берген. Аңаа болган тулчуушкунга Сирияның эрик камгалалының артиллериязы 8 израиль катерни үрей аткан.

Сирияның депшилгелиг национал фронтузунуң төп удуртулга черн меделгел чарлап үндүргеш, израиль ужар чүүлдүң тайбың объектилерни бомбалап турарын шиитпирлиг буруу шапкан.

Израиль дайынзырак идегеттер фронтуга чедип ап шыдаваан сорулгаларын ыңдыг кеминг үүлгедиглер-биле чедип алырын оралдажып турар деп, медеглелдө демдеглээн.

КАИР. (СЭТА). Синай чартык ортулукка шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп келген. Египет кезектер дайзынны дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралга таварыштырган, ону чоон талаже өткаарлаарынче албадаан. Египеттиң шериг командылалының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар.

Каир парлалгазы Синай чартык ортулукка тулчуушкуннарга израиль шеригнерниң когаралдарын дыңнаткан. Октябрь 6-дан бээр 107 самолёт, 230 танк, шериг корабли узуткаттынган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Элезиниг Синай ховузунда Суэц каналының чоон эриинге египет командылал беш дивизиязибиле катай куяктыг танк дивизияларын тулчуушкунче киирген. Шеригнерни Суэц каналын кежилдир тургускан көвүүрүлер дамчыштыр идепкейлиг хандырып турар. Ол аргыжылга оруктарын израиль ужар чүүлдүң үроор дээш хамык оралдажыышкыннарыы буурап дүшкеи деп дыңнаткан.

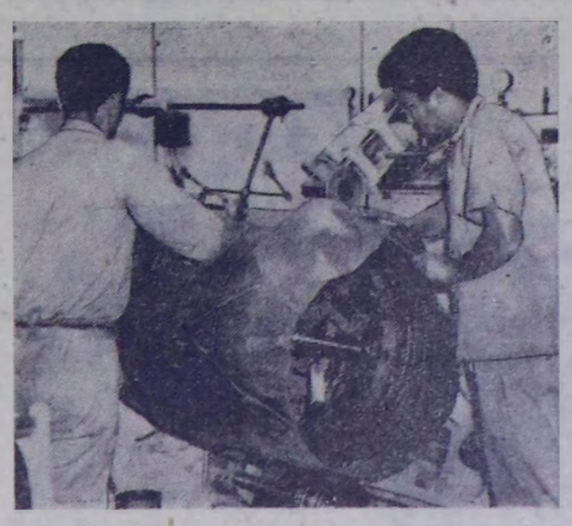

Эфиопияның болгаш социалистиг чурттарның араазында үлетпүр, эртем болгаш техника талазы-биле экономиктиг нады ажылдажылга чылдың-на калбарып орар.

Чехословакияның дузазы-биле туттунган дугуй ылыр заводун эртken чылын Аддис-Абебте ажытkан. Төлевилел күчүзүн шиңгээдип алган соонда ол будурулге чыл бүрү 60 мун дугуйларны болгаш 45 мун камераларны будурер.

ЧУРУКТА: дугуйлар эптээшкини.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгү делегейниң хөй-иитпизи чили улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, Чилиниң реаксылыг күштериниң ханныг үүлгедиглерин киленниг буруу шаап турар.

ЧУРУКТА: ГДР-ниң Дрезденде массалыг чыскаал.

ЦБ-ПМА-ның фотозу.

КОЛ АССАМБЛЕЯДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Делегей байдалының дүшкүүрүүн чавырыдырары сөөлүү үе дургузунда дыка калбаргай. Оны делегейниң бүгү девискээрлеринге неп-терелдиг эргежок чугула. КНО кежигүннери чурттарның КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының хуралынга санал бергеи төлээдерининң чугаазының кол утказы ындыг болган. Хуралда иишта-политиктиг чугаалажылга үргүлчүлеп турар.

Италияның төлээдекчизи Дж. Лупис Чоокку Чөөн чүктө дайын чорудулгаларынга сагыысыраашкыныы илергейлеп чугаалаан. «Анаа хамаарыштыр политиктиг тайбың таарыштырылга кылырының үндезини болза Айыыл чок чорук Чөвүлелиниик 1967 чылда үндүрген шиитпири болур». Израильдиң дүрүм чокка эжелеп алганы араб девискээрлердеп оон шеригнерин доп-дорааи болгаш бүрүнү-биле үндүрерин ында айыткан болгай деп, ол демдеглээн.

Чилиде байдал база дүвүреннир. Ында «үндезин хөөйлу ёзугаар тургустунган чаазак дүжүрткен» болгаш «демократтыг албан черлерни узуткаан» деп, Италияның төлээдекчизи медеглээн.

Араб улустарның оларның черлерин эжелеп алган халдактыга удур чөптүг демиселиң болгаш Чоокку Чөөн чүктө байдалдың дугайын Пакистанның камгалал болгаш дашткы херектер министри А. Ахмад чугаалаан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин Израильге күүсеттиреринче болгаш эжелеткен араб черлерден оон шеригнерин анаа үндүртүрүнче делегей ниитилежилгезин А. Ахмад кыйгырган.

Франция «Чоокку Чөөн чүкке дайынны соксадыр болгаш оны катап хөрлээдетпес дээш, ол девискээрге тайбың таарыштырылга кылырын чедип алырынга үлүг-хүүзүн киирериниге белеп деп, Чоокку Чөөн чүктө дайын чорудулгаларынга хамаарыштыр Франциянын дашткы херектер министри М. Жобер медеглээн.

Шиитпир төлевилели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «КНО-нуң доктаамал кежигүннери күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырары болгаш камнаң алдынар хөреңгиниң чамдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза чедирериниге ажыглаары» деп шиитпир төлевилелин Кол Ассамблеяның албан хуузунда документизи кылдыр тараткан. Төлевилелди Кол Ассамблеяның XXVIII сессиязынга чугаалажып көөрү-биле Совет Эвилелиниң төлээлери киирген.

ССРЭ-ниң ол саналын Каттышкан Нациялар Организациязында моон мурнунда-ла калбаа-биле деткээн.

ПУР-нуң чазааның шиитпири

ВАРШАВА. (СЭТА). Шериг сулчээчилерниң реаксылыг эргилде кылганының түңнелинде тургустунган байдалга болгаш ПУР-нуң Сантьягода элчин черинин хүлээлгелерин күүсединр аргазы чок болуу бергенинге холбаштыр Польша Улус Республикавың чаза Чили-биле дипломаттыг харылаазын үзер деп шиитпирлээн. Ону Польшавың чазааның Варшавага үндүрген медеглелинде чугаалаан.

Чилиде шериг сулчээчилериниң тургузуп алган байдалы КНО-нуң принциптеринге канчап-даа таарышпас деп, медеглелде демдеглээн.

«Чили улус чепсээн салбаан»

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Чили улустуң демисели-биле эп-сеткил «каттыштырылгазының кайгамчык улуг шимчээшкини бүгү делегейде калбарган деп, Чилиниң президентизи, үймээнчилерге олуртуп каан Сальвадор Альенденин Парижте чорup турар уруу — Исабель Альенде СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Чуртгун хоойлу ёзугаар президентизи, маан ачам патриот болгаш революсчу туруштуг демисежин үнгеш, тулчуушкунга амы-тының оскунган, оон бээр бир ай болду деп, ол оон ыңай чугаалаан. Исабель Альенде президент Альенденин амыдыралының сөөлгү шактарын чугаалаан. «Ачам менээ мынча дээн: «Туюлунга чедир тулчур деп шиитпирлеп алдым. Улузувустуң төөгүзүнге ам кээргепчиг, човуланныг демдеглел арның бижип киирер бис, чогум төөгүнү чон Латин Америкага чедир бижиир». «Ла-Монеда» ордуга ону көөрүмге, шак ыңдыг — шериг берттүг, карабин чүктеп алган турары сагыжымда артып калган...»

Президент Альенденин амы-тының берген херээн оон өскелер уламчылап турар. Чили улус чепсээн салбаан, революция тугун дүжүрбээн деп, Исабель демдеглээн.

Чили хунтага ажыктыг шиитпир

ПЕКИН. (СЭТА). Пекинде дипломатия черлеринде биилиргенин ёзугаар алырга, КҮР-нуң дашткы херектер министри Цзи Пэн-фэй Чили республиканың Кыдатта элчизи Армандо Урибени келдиртип алган. КҮР-нуң чаза Урибени Чили республиканың Кыдатта элчизин кылыр моон сонгаар санавас деп, аңаа дыңнаткан.

КҮР-да чили элчин черинин ийги секретары Фернандо Перес шериг хунтазынга баран болурунга белеңнин медеглээн, ынчангаш моон сонгаар Чилиниң Пекинде херектеринге түр бузурелдирген төлээ ол болур деп турар дыңнадыглар бар.

Пекинде демдеглеттинин турарын ёзугаар алырга, элчин Армандо Урибе Чилиде шериг сулчээчилериниң үүлгедиглерин эрткен неделяда бүрүү шапкан, Кыдаттың ук шиитпирни үндүрериниң чылдаа ол болган.

Ыңдыг болганда, Чилиге реаксылыг эргилде болган соонда мугур бир ай эрткенде Пекин ол фашистиг шериг хунтазын херек кырынга хүлээп көрө берген деп, Пекинде дипломатия черлери медеглээн.

СОЛУН ДЕЛГЕЛГЕ

Кижиниң күш-ажылының үре-түнелдери-биле байлак чер, бистиң үениң кижизиниң ажыл-херектери болгаш бүдүрген үүлелери, совет көдээниң амыдыралы — бо бүгү болза РСФСР-ниң кодээ бот-тывынгыр чурукчуларының болгаш сиилбирдеп-каастаар уран чүүлүүнүң мастерлериниң чогаалдарында сиңниккен. Барык 700 автор-лар — колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, агрономнар, эмчилер, башкыларның чураан ажыдарының Москваның делгелге аалында бүдүн чартык мүк хирезин делгээн.

Делгелгени октябрьның 10-да ажыткан. Ол болза кодээ бот-тывынгыр уран чүүлүн Бүгү-россия көрүдезиниң түңнел чадазы болур, ону ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооруга холбаштыр организастаан.

Камчатканың движилериниң болгаш КамАЗ-тың тудугчуларының, Каспийниң балыкчыларының болгаш Ставропольдуң тараажыларының, Россияның ортаакы куржаанын малчыннарының болгаш Кабардино-Балкарияның хойжуларының күш-ажылын, дорту-биле чугаалаарга, Россияның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң талазында ажылдап турар чурукчулар ол бүгүнү уран чурулганың аргазы-биле көргүзүп турарлар. Чижек кылдыр Оренбург областа «Мирный» совхозтуң ажылчыны С. Степановтуң чураан чуруун ап көрээли. Дүжүт ажаап алышкынының бачым хүннеринде бодунуң чаңгыс чер чүрттүлери-биле кады ажаап алышкынга ол ажылдап турган. Ынчангаш Оренбургтуң күрүнеге сатканы үш миллион тонна тараажыпла ооң күш-ажылының болгаш ооң чураан маадырларының күш-ажылының үлүг база кирген.

Кодээ бот-тывынгыр чурукчуларның делгелгеге киирген ажылдарының ораанында мурнавчыларның портреттерм болгаш өске-даа үүлдер бар. Чоңнуң уран шеверлериниң ажылын сиилбирлеп каастаар талазы-биле ажылдар көргүзүп турар.

Делгелгеги организастаанарның бодап турарын ёзугаар алырга, делгелгеге киргеи үүлдер чоңнуң талантыының чечектелип турарын көргүспүшаан, бот-тывынгыр чурулга уран үүлүүнүң улам ынай чедиишкиниг хогжүп турарын херечилеп турар.

(СЭТА-ның корр.)

МОСКВА.

2500 ХАРЛЫГ

Таймырның металлургиязы — 2500 харлыг! ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Ленинград салбырының эртемденнери чайгы шинчилел ажылдарының сезонун доозкан соонда, ындыг дыңнадыгны кылган. Олар Пясина хемниң эриндеп эрте-бурунгу демир кудукчуларының кудумчузун казып тыпкан. Хүлер үүс чылдың демир кудар мастерскаалары 70 дүгаар параллельдин ындыдан бир-ле дугаарывда тывылганы ол-дур.

—Таймырны шингээдип алганының төөгүзүн археологтарның хевчок сонуургап турары таварылга эвес. Анаа эрте-бурунгу кижилериниң турлагларын ол баштайла академик А. П. Окладников дайын соолунде чылдарда ажыктан. Ленинградтың археологтары чедиг чай дургузунда ажылдааш, эрте-бурунгу кижилериниң 150 ажыг турлагларын тыпкан. Тагсаарга дээр черден тывылган одагның артынчыларын шинчилеп коорге, Таймырга кижилер бистиң эрага чедир бешкы муң чылдың тоңчузунде чурттап чорааны тодараттынган.

Ынчаарга демир кудукчуларының хоорайжыгажы база тывылганы бо-дур. Ботботтарындан 50-50 балым черде дөрт мастерскаялардан эстин колган дой хоолайлар, хүлер артынчызы, хүлер молдуруктар, шивегей, кижи хемирлиг бичии дүрүү кудар хөң тывылган. Бир чер-бажыңга хүлер сыптыг демир бижек чыткан. Заполярьеге ол канчаш чедип келгени ол? Ону ус-тывынчылар өске черлерден экелгеп боор деп, эртемденнер санап турар. А ганында бир-ле черде арыг демирлер-даа бар болуп чадавас? Чаа тывылык шинчалдыр тывылган. Ол геологтарны бодандырыпкан. Таймыр арыг демирлиг черии кижилерден шынап-ла чажырын турар эвес ыйнаан?

Ю. СИДОРОВ,
СЭТА-ның корр.

Норильск.

Совет-моол найырал айы

ӨДНҮКТЕР ДУГАЙЫНДА

Совет-моол найырал айы ийи чурттуң аразында экономика болгаш культура тургузуушкунунга улуг салдарыг болуп келген. Тываның пайысылалынга, Моолбиле ,кожа-хелбээ районнарга МАР-ның партии-чазак ажылдакчылары, малчыннар, тудугжулар, башкылар болгаш өскеда тускай артемнигнер арга-дуржулга солчуп кээп турар. Бистиң Тываның хөй санныг төлээлери Моолга база аалдап торааннар.

Ийи чурттуң аралында найырал хүн келген тудум-на быжыглыг турар. Сентябрь 8-да эгелээн совет-моол найырал айны ол найыралды улам быжыглаар. Найырал айныга турасыгаткан тускай делгелгени А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының коллективи организастаан.

Делгелгеде МАР-ның культуразының болгаш төөгүзүнүң, географиязының, экономиказының талазы-биле номнар, уран чечен, политидел-политиктиг литературазар хөйү-биле кирген. Библиотекага келгеннер «Моол Арат Республиканың капиталистиг эвес орукгап хогжүдезин болгаш арга-дуржулгазы» деп номну, «Моол Арат Республика» деп физика-географтыг таныдырны улуу-биле сонуургап көөрлер.

Сөөлгү он чыгларда МАР-га шүлүк төгаалы шапкын хогжүдезин алган. Амгы үениң дөрт моол шүлүкчүдери Д. Даржаа, Ц. Пүрэвсүрэн, М. Цэвээндорж болгаш Б. Явуудулам оларның «Амгы үениң моол шүлүк чогаалынган» деп шүлүк тыныдыны ол дугайын херечилеп турар.

Моол чогаалчылар Ч. Лодойдамбаның «Чиргилчиниң Тамир», Б. Намсарайның «Орук», Б. Ринченниң «Хөвү дургаар хөрел», Т. Лодонгийниин «Соңгу чүктүң шолбаны» деп номнарын ол делгелгеден көрүп болур. Оя ышкаш «Хөвүда чалбыыш», «Хүнчө», «Кызыл-хүреэ дээр кыдыында» деп чечен-чугаалар, шүлүктер тыныдыларын, моол улустуң тоолдарын, тывыжыктарын, чечен чугааларын болгаш өске-даа чогаалдарын библиотека номчукчуларга бараалгадып турар.

С. КУУЛАР.

МОСКВА. РСФСР-ниң сугга дүшкен кижилерге дузалаар киитилелиниң Төп Чөвүлелиниң чанында дүрген дузатехниказының чаа хевирлерин кылыр Төп лабораториязынга тускай хевирлиг үжүгар аппаратты киирип турганнар. Ону сугга аймы болган черге дузалакчыларны шалыпкын чедиреринге ажыглаар. Ол аппаратка ийи кижи олурар» болгаш чалгынналарын тааримчалыг, чолдак кылыр кылган. Ол суг-даа, кургаг-даа чер кырынга дыка бедик эвес кыдыр үшүшаан, шакта 120 километр дүрген чоруп шыдаар.

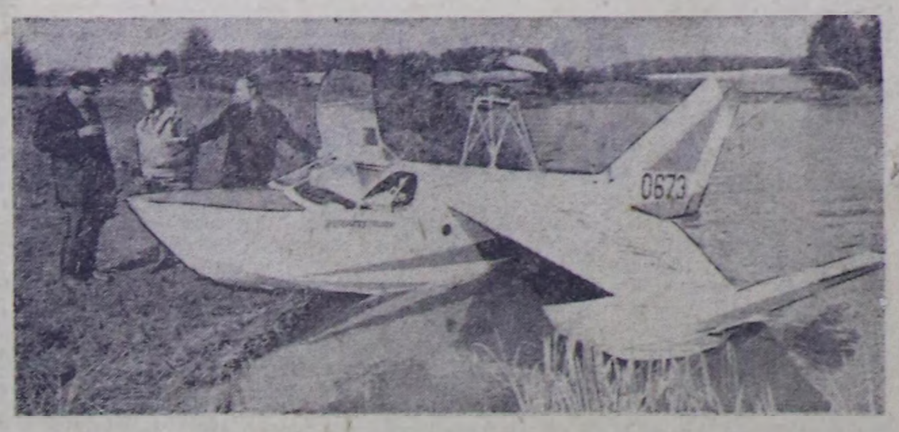

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): төлевилелдиң чогаалыкчы удуртуичузу А. В. Гремяцкий, шеңеичи-үмдуичу А. А. Балуев болгаш улуг инженер Е. П. Грунин олар аппараттың зэвчеглиг шенелде үмдуушкун кылырын чугаалажып турлар.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ГАНБАТОР — АЛДАРЛЫГ АРТИСТ

Кежеге хагдынган, көрүкчүлер таныкчылыг оюнун арааныда магадап көөрешпишаан, дашкаар үнүп эгелээнер.

Ганбатор солуй коттиниң турде, ооң өрээлинче холугда чечектер туткан, он хире халыг оңа кире халып келген.

— Экии, Ганбатор акый. Меңи база Ганбатор деп адаар. Хореография училищезинде өөренип турар мен. Өзүп келгеш силер дег танцычы болур күзелдиг мен. Силерниң танцыларыңарны хөй удаа көрүп келдим. Ынчангаш силерге байыр чедирбишаан, таныжып алыр дээш мында келтеним бо ышкажыл.

Ол кежээ Ганбаторнуң альбомунга Гобиден келген хоочун малчын мындыг сөстерни бижип каан:

«Моңғ оглум — мал эмчизи кижи. Ол Гобиде ажылдап турар. Ам 28 харлыг. Ол Ганбатор артист-биле үе-черге. Амгы аныяктарның аас-кежиктиг салым-хуузунга өөрүп чор мен. Кайтамчык танцычы Ганбаторга байыр чедирбишаан, аңаа улуг-улуг чедиишкиннерни күзедим».

... Аныяк артистиң ажыл-үүнү доозулган. Кадайы балеринa Энхээн чедишкеш, хоорайның делгем кудумчузунга үнүп келген. Удавас Улан-Баторнуң төвүнде беш каът бажыңнарның бирээзиниң козенээниң чырыы хып келир.

... Үениң эрткенин киияп барык-ла эскербес. Кижиге ол чоокта чаа-ла болган түвө ышкаш сагыштырар. Ташкенттиниң хореография училищезиниң доозукчулары — моол балеттиң баштайгы артистерин культура министри өөрүшкүлүг хүлээп алган чугаалаан:

— Моолга классиктиг балетти хогжүдеринге улуг-хуунарны баштай киирер кижилер-дир силер. Ынчангаш партия болгаш чаазак силерге улуу-биле идегем турар. Ол дугайын кажан-даа утпанар.

Ооң бөзр он чыл эрткен. Чаа-ла эгелеп чораан танцыны ам МАР-ның алдарлыг артизи апарган. Моолдуң классиктиг балединиң төөгүзүнге Ганбатор чайыннанчак арыннарны арттырган деп дилимиңбиле чугаалап болур. Күүгүнниң опера болгаш балет театрының тургускан операларының, балеттеринiң кол күүседикчизи Ганбатор С. Прокофьевтиң «Золушказынга», Б. Асафьевтиң «Бахчисарай фонтанынга» база «Парижтиң чалбыштарынга», Н. Римский — Корсаковтуң «Шехерезадынга», Ш. Гуновуң «Вальпургияның дүнеринге», Л. Минкустуң «Дон-Киходунга» болгаш моол композиторларның бүгү балеттеринге танцылаан. Ол бедик класстың танцычызы болбушаан, сеткил сагыштан ыравас овур-хевирлерни тургузуп шыдаан.

Чоокта чаа редакциянның даалгазын езугаар Ганбаторга ужуражып чордум. Ооң-биле бис балет, уран чүүл болгаш бистиң мөгелөрявистиң чедиишкиннериниң дугайында чугаалажып орду вус. Ганбатор-биле моол мурнуңда таныш эвес кижи мен. Ол чодураа дег кара характырлыг, шөйбөксимээр арынныг аныяк кижи болду. Аныяк-даа болаа делегейни дээскиндир кезээн, көрбээн чок ол кижи-биле хөөрежирге солуну кончуг. Хүнзөректиг Ташкентиге өөренип турган чылдарының болгаш ынак башкылары С. А. Федеров, Е. В. Новиковтуң дугайын ол сактып чугаалаар.

Ооң бажыңы арыг-силиг, амты үениң дериг-керекселдери-биле каастаттырган. Яңы-бүрү номнарны чурумнут чыскаап каан. Ганбатор чежеда чай чок болза хөл-шыпыраа, хөл бөөбүү ойнаарынга, номнар номчуурунга, бадайыбиле чаа кинолар көөрүнге үени тып ап турар. МАР-ның алдарлыг артизи Ганбатор — МАРЭ ТК-ның кежигүү, ревсомолчу яйи съездиниң төлээзи. Ол эң хүндүлүг кижи. Ооң бажыңындан аалчылар үзүлбес.

Ооң-биле аравыста чугаалажып орувуста, телефон кыңгырткайны бөрди. Ганбатор ону сегирип алды.

— Алло, Бата сен бе? Эртен чеди шакта бе? Ынап-ла чеде бээр мен.

— Спорт аалынга студент командаларның ужуражылгалары болур-дур. Аңаа бээр кижи-дир мен—деп, артист тайылбырлады.

Өөрүшкүлүг хүүмаүрбүшаан, Ганбаторнуң кадайы Энхэ кирип келди. Ол сумказын ажыкташ, ооң яйи номну ужулгаш, оларын эпшээче сунду. Бирээзинiң өөрээни көлток «Улуу-биле четтирдим» деп харылады. Ол номнар моол шүлүкчүлерниң чаа парлаттынган шүлүктери болду. Ганбатор шүлүк номчуурунга кончуг ынак. Бодунга таарышкан аазап каш шүлүктерни биске номчуп берди. Ооң шүлүк чугаалаары черле эки чорду.

Хаңада аяш каан чуруктар иээң совуургалымны хаара тудупкан, оларны магадалбиле көрө бердим.

— Бо чуруктарны чоокта чаа тыттырган, Москва хоорайга болуп эрткен аныяк балет артистериниң конкурузунга чүве. Мээң танцылап турарым бо-дур. А бо чуруктар конкурстуң шаңналын мекээ тыпсып турары-дыр.

— Чурук тыттырарынга кончуг хандыкпылдыг-дыр силер аа?

— Ынчанмайн канчаар. Артист кижиге кончуг ажыктыг. Чиизэлээрге, кандыг-бир сураглыг артист кижиниң күүсеткен танцызының чугула үезин тыттыра шаап алыр сен. Ооң ол көргүзүү ооң соонда катаптаттынмас болтай. Ол ышкаш артист кижи скульптурага ынак болган ону билир ужурлуг. Бо бичии оолдуң дүрзүзүн хореография училищезин доозуп турумда меңээ белекке берген чүве. Көрдээн, кайы хире оюна-дыр, ёзулуг-ла дириг чүве дег, шимээшкиннерге суг оюна аа—деп, оя чугаалады.

Ганбатор бодунуң эш-өөрүкке, башкыларынга чоргаарланыр. «Мен үүлдщиин доозкан мен. А артистерге ёзулуг университет театр болур» деп ол чугаалаар.

Ол шынап-ла ындыг! Алдын-сарала кожегелиг сценалар, көрүкчүдер долган залдар, үзүктел чок адыш часкаашкыннары Ганбаторнуң күш-ажылының, амыдыралының ёзулуг университединг апарган.

Көрүкчүдер — ынак артизинге дириг чечектерни тутсуп турган аныяк оолдар, кыстар, малчыннар, тудугжулар болгаш өскелер-даа МАРның алдарлыг артизи О. Ганбаторну МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының депутадынга бир үн-биле дешпиткеннер.

Ч. ОЧИРХУ.

(«Моол» деп сеткүүлден).

Бо солунну чагыдып алыңар

„Советская культура“

СЭКП Төп Комитединиң солуну болур «Советская культура» 1973 чылдың эгезинден бээр үнүп эгелээн.

Хой тиражтыг, номер бүрүзү сес арынныг «Советская культура» солун ужур-утказының талазы-биле, бодунуң хогжүлдезиниң кол угланышкынының талазы-биле социалистиг, бодунуң национал хевирлериниң талазы-биле ийлыбүрү болгаш үзел-бодалының база характериниң талазы-биле интернационалчы совет культура тургузуушкунунуң чорудулгазыны бүгү талазы-биле чырыдар.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXIV съездиниң салганы политиктиг, экономиктиг болгаш идеологтуг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш чаңгай херекке дуза чедирерин солун 1974 чылда кол сорулгазы кылдыр көрүп турар.

«Советская «культура» театр, кино, уран чурулга, музыка база хореография уран чүүлдериниң, телевидение болгаш радио, ном парлаттазының, кино хандырылгазының, культура амыдыралының эң чугула айтырыгларын доктаамал биживишаан, чогаадыкчы эвилелдериниң болгаш культурачырыдышкын черлериниң дугайында делгеренгейи-биле чырыдар. Ол ышкаш уран солун улусчу чогаадыгының бүгү хевирлериниң, бот-тывынгыр уран чүүлдүң хогжүдезинче база ону деткиринче боттуг угланышкынарны бодунуң арыннарында парлаар.

Ол ышкаш чогаалчылар, журналистер, режиссерлар, артистер, улусчу уран чүүлдүң мастерлери дээш хой-хой авторлардан аңгыда, партия ,совет болгаш эртем ажылдакчыларын бодунче хаара тудар. Ук солун социалистиг культураның айтырыгларының талазы-биле ажылчыннарның, колхозчуларның, инженер-техниктиг болгаш чогаадыкчы интеллигенциянның, талантылыг совет аныяктарның кидиргэ болур.

«Советская культура» бодунуң арыннарында акы-дүжүм социалистиг чурттарның культура амыдыралын, чогаадыкчы базыннарын чырыдар. Ол ышкаш колониализмден хоттаган чурттарның культуразының хогжүлдезин база-ла бо солундан билип ап болур силер. Харын-даа солун капиталистиг чурттарның культуразында база уран чүүлүнде байдалдарны биживишаан, ында бүрүнгаар дешпилгелиг чогаалчыларны, кинематографистерни, чурукчуларны, композиторларны деткиир.

И. КРАВЧЕНКО,
«Правда» деп пом үндүрер черниң инструктору.

Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде

БАЖЫҢНЫ ВЕРТОЛЕТ КӨЖҮРЕ БЭЭР

Тайганың кайы-даа будуңунче вертолёт-биле көжүрүп ашаар бажыңнар бар. Оларның денизии 350 килограмм. Ындыг бажыңны эртен тудуп алырынга үүле үш шак керек.

Эптеп тудуп алыр бажыңның ажыктыг шөлү тос квадрат метр. Ажылдаарынга херек столдар, черге ан чоруур оруннар аңаа сына бээр. Бажыңның иштии болгаш дашты ак будук-биле будаан. Ол дуваргай нзигден камгалалар болгаш иштииң чырын экижидер. Чаазын эрте болгаш күзүн орай ол бажыңга демир суугу азы электриглиг чылыдыкчы салып алыр. Бо бүгү болза тайгада ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Таарымчалыг, камгалалгалыг болгаш көжүрери эптиг ындыг бажыңны тайга чергеерде турар экспедициялар эки үнелээн. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгеазинде көрүп болур ол бажыңны Сонгу чүктүң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ыяш тудугжуларынга сүмелээн.

Е. ВОЛКОВ.

• • •

ДОШТУ КАНЧАП ХИРЭЭЛЭЭРИЛ

Дош —удаптас үрелиг баксыраар продуктуларны дажыглаарда херек чугула материал. Ынчалза-даа ону холбиле кылып белеткээри — элээп берге ажыл. Дошту белеткеп кылыр аппарынга дузалаар тускай херексел бар, ону Орук харылзаа министерствозунуң орук кол эргелелиниң төлевилел-технология-конструктор бюрозу кылып үндүргеп.

Шимчеп турар улуг эвес механизмде хирээ бар. Ол 40 сантиметр кылын дошту каш-ла минута иштинде үзе хпрэлсиптер. Ооң соонда тускай херекселдер кылагар куб дошту конвейерге чүдүрүптерте, ол ону сес метр черге аппарып чедиро бээр.

Механизмнериниң комплектизин алды кижилиг бригада ажылдадыр. Ону неитеродяри дош белеткеп алырының берге ажылын механизастаар арганы бээр.

Ол чаа үүлдү ССРЭ-ниң УАЧД-ниң «Транспорт» павильонунда «Удаптас үрелиг баксыраар чүктер соөртүгезин» деп тематиктиг делгелгеде делгеп көргүскеп.

О. ПАВЛОВ.

• • •

ӨРТ ЭРТПЕС

Дем чаа-ла киткеп турган от камгалал куржагга четкеш, оожурган ышкеп... Ындыг куржагларны кылыр машина янзы-бүрү марклыг тракторлар-биле кады ажылдап болур. Ындыг агрегат ажылдап турда, ооң ажыкчын кезектери чүк-чүгүнче дескинмишаан, довураты казып, узуп, октап турар. Ооң соонга оңгар, а ийи талазынга кырлап довурак куржаглар тыптып келир. Камгалал куржанче өрт өжүрер шынарлыг тускай миңералдыг чүүлдерни база ол хары угда уруп чоруур.

Куржаг казып кылыр ПФ-1 деп машинаны ССРЭниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде делгеп салган, ону Ленинградтың ыяш-ажылагый эртем-шинчилел институдуну чогаадып кылган.

Е. СМИРНОВА.

• • •

БҮРҮН ХЕРЕКСЕЛДЕРЛИГ ПОЛОТЁР

Ол машина шаланың хирэн аштаар, шаланы болгаш ооң сыскыын дескилеп хоорлаар. Ону ажылдадырда хереглээр, хостут дескинер алээп каш тырыкылар бар. Тырыкывы шилип алыры кылыр ажылдың хевиринден хамаарыкыр. Чижээ, шала аштаарда кордолештаглыг тырыкыны, шала сыскыы дескилзорде хывыттыг тырыкыны,хоорлаарда паста чаап каан кидистит тырыкыны ажыглаар. Бүрүлеаш доозунун 85 хуузун машина соруп аппаар.

Бүрүн херекселдерлиг полотёрну ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинiң «Шеверлел ажылдары» деп павильонунда делгеп салган.

Р. РУСОВ.

• • •

БАЛЫК ИНКУБАТОРУ

ИВТМ — аңаа эвес мырыңай элдеп инкубатор. Ол форель болгаш өске-даа лосось балыктарны амы-тынныт кылдыр боттандырып турар.

Ол инкубатор ийи секциялыг улуг этажеркага домейлешкеп. Ооң полкаларында балык үүргенелери боттандырар шаарап. рамкаларлыг аппараттар салган, рамка бүрүзүнге он муң чедир үүргене кирер. Ол рамкаларны тускай ковоталарже суптарга, инкубатор ажылдаарынга белеп аппар. Ынчан ам үүргенелерге төрөэн черинии таарымчалыг байдалдары негеттинер.

Суг тускай хоорааларны дамчыштыр секцияларның үстүкү аппараттарынга баргаш, ковоталарны дола бээр, ооң соонда шаарап үзүктээшкинни дамчаап, шоргага баар. Секцияларның бүгү аппараттарын суг шак ыпчаар эргип турар.

Чаа инкубаторнуң будүрүкчүлүү эргиндеп 4—5 катап артык. Ооң ээлээр шөлү 6—8 катап бичe. Сут чарыгдаары база эвээш.

«Техрыбпром» каттыжышкынының Киев салбырының кылган ол чаа чүүлүп ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинiң «Балык ажыл-агыйы» деп павильонунда делгээн.

С. ФЕДОТОВ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медиолер. 12.10—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Бирги лига. «Черноморец» (Одесса)—«Ингстру» (Кишинев) 2-ги оюн. Одессадан дамчыдылга. 13.05—Өөнүт телекөргүзүт. «Тараа дүгайында сөс». Мультфильм 13.15—«Бурүлгаар көөрлер». Телеочерк. 13.45— «Кадыкшыл» программаның почтазы. 14.15—Концерт залында. 15.00—«Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлачыдыы Ю. А. Жуков телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харылаан тур. 15.45—Эдуардо де Филиппо. «Кижи болгаш дээрги». Ленинградтың Ленсовет аттыг күрүне театрының шпиаи. 17.50—18.00—Чапсар. 18.00—«Ус». Информастыг программа.18.30—Өөнүт телекөргүзүт. «Оперетта сонуургаараарга» 19.00—Эртемнин болгаш культураның чугула айтырыглары. «Совет эртемденнер чайбын дээш демнеделе». 19.30—Өөнүт телекөргүзүт. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва)—«Торпедо» (Горький). 3-ку үеэи.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга фильм. Үлегерлиг» өөренчиктер. 18.00 — Концерт Евгений Белов ырлап тур. 20.15—Телемедээлер. 20.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.50—Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларга концерт.

МОСКВАДАН

21.30—«Моорланар». Концерт студиязы чалап тур. 23.00—23.30—«Ус». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Борта чурттаар бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът муңган бажы чок кижи» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Скрипканың зэп келгени» 15.00. «Үнү чок кижи болгаш ынакшыл» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЛАП ТУР

ОКТЯБРЬ 13, 14 ХҮННЕРИНДЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА С. САРЫГ-ООЛДУҢ

«ХҮННҮҢ ЫРААЖЫЛАРЫ»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүү-биле театр сезонунуң ажыдыышкыны болур.

Шииниң эгелээри—19 шак 30 минута. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөру-биле молдентивтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

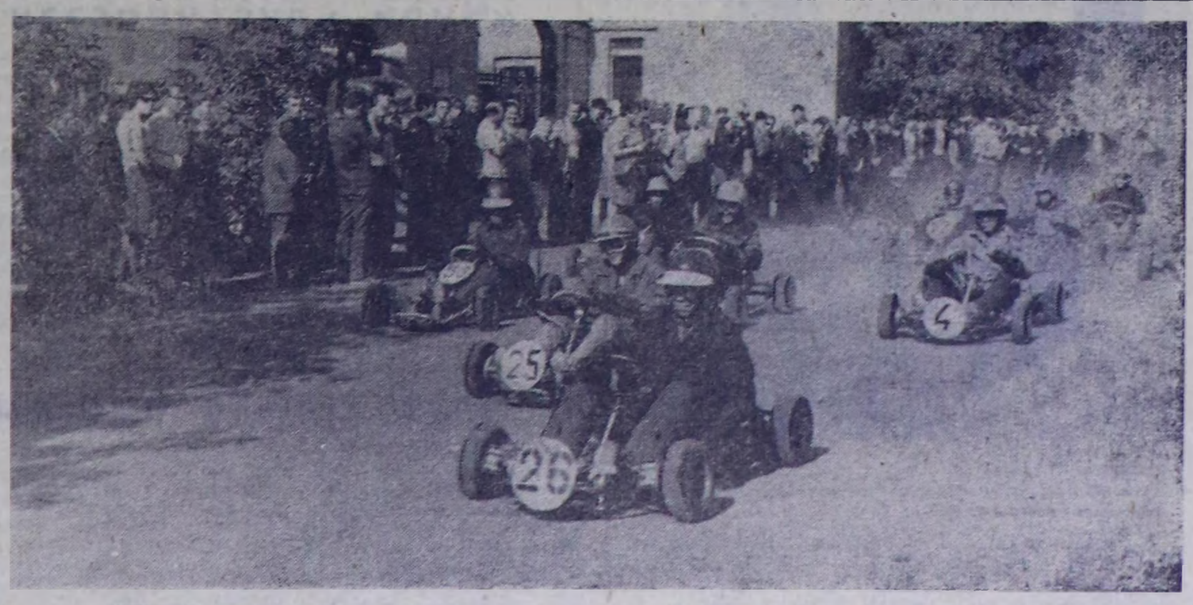

ЧУРУКТА: картингистерниң чарыжы.

В. Лещинскийниң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Новосибирскиге картинг-машиналар-биле чарышка Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры ужар үүл маршалы А. И. Покрышкин аттыг шаңнал дээш баштайгы маргылдааны эрттирген. Ол маргылдаага Сибирьниң болгаш Уралдың спортчулары кириишкен.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының аныяк техниктер клубунуң картингистери ол хүндүлүг шаңналды чаалап алган. Ол командаңың удуртукчузу спорт мастериже кандидат инженер А. Спиридов 175 куб. сантиметр чедир хемчээлдиг машинага хууда бирге черии, а 125 куб. сантиметр картингтерге — дружуага заводунуң ажылчыны А. Порожекий тиилээн.

Аныяк спортчулардан ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының аныяк техниктер клубунуң кежигүннери А. Семочкин биле А. Пьянков олар бирги черии эзлээн.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуут кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2315.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01465.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (9313) | Воскресенье, 1973 чыл, октябрь 14 | 1925 чыдда үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

Бөгүн—көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының

Бүгү-эвилел хүну

Ооң-биле холбаштыр көдээниң ажыл-ишчилеринге изиг байыр!

"Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер!"

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 56 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ою делгерезин!

2. Бүгү делегей төвүзүнге чаа үе-чаданы—делегейни революстуг ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчиишкинниң үе-чадазын амытнан Улуг Октябрь делгерезин!

3. Кезээде дириг революсчу интернационалчы өөредиг, империализмге удур, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин дээш бүгү чүрттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга болуңар, массаларның идепкейлиг организакчылары болгаш нижизидикчилери болуңар!

5. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш, бистиң Төрээн чүрттувустуң экономиктиг болгаш камгалал иүүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисежиңер!

6. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылын төлептиг доозааны! Тоску беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыылы!

7. Коммунизм тургузукчузу—улуг совет улусна алдар!

8. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш—Советтер чүрттүнүң маадырлыг ажылчын, аңгызы делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

10. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—совет улусчу интеллигенция делгерезин!

11. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет киитителедиң бузуубас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыглып турзун!

12. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының өндүр улуг чаалап алыышкыны — ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы чаңгыс эви болгаш аңы-дүңма найыралы делгерезин!

13. Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шыяттыгган авангарды — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

14. Ёзугуг улусчу эрге-чагырганың органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия хөгжүп, быжыглып, Советтер депутаттарының идепкейин өзүп, күрүнени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгези калбарып турзун!

15. Совет профэвилеядери! Социалистиг чарышты организастаарын эжиждиңер, ооң дээштиин бедидиңер! Будүүлгени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле хандыышыдыңар!

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдерни делгерезин!

16. Ооңдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи өөредигни, эртемниң, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болуңар!

17. Коммунизмниң аныяк тургузуучуларының мурнакчы отряды — ленинчи комсомол делгерезин!

18. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары —совет херээженнер делгерезин!

19. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг бететкелге бедик көргүзүглерни чедип алыңар, совет улустуң тайбың амыл-ижин сереемчилелдиг камгалаңар!

Социалистиг Төрээн чүрттүң идегелдиг камгалакчызы — ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

20. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чүрттүң күүзүнүң болгаш улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок иетүрериниң үндезини — социалистиг экономиканы улам ыңай кедүрер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

21. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-амылдың бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын чедип алыңар, камналга чүрумун шыңгыы сагыңар, эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бераэл!

22. Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедиишкинниң дооскан үеэтпүрүнүң, будүүнүң база транспорттуң ажылчыннарынга, чаартыкчыларынга, мурнакчыларынга алдар болгаш хүндү!

23. Үлетпүр ажылдакчылары! Чүрттүң индустриалдыг күүзүн улам ыңай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежиңер! Чаа күүлерни эң дүрген шиңгээдип алырын, техниктиг депшилгени дүргедедирин чедип алыңар!

Чаа техниканга болгаш депшилгелиг технологияга делгем орукту берээл!

24. Үлетпүр ажылдакчылары! Улустуң хереглеп бараанынарын будүрүп үндүрериң көвүдедиңер, ассортиментизин чаартыңар, оларның шынарын эжиждиңер, бот-үнезин чиигедиңер!

25. Тудуг ажылдакчылары! Чаа объектилерни ажыглалга ей-шаанда киирериң чүткүлдүг чедип алыңар! Тудугнуң бедик шынары болгаш өртек-үнезин чиигедири дээш демисежиңер!

26. Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзааның чепсек-херекселдерин хөгжүдүп, сайзырагайжыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле эжиждиңер, совет нижилерниң негелделерин улам долу хандырыңар!

27. Колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйның механизаторларынга, специалистеринге, бететкея болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларынга, тараачы болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын будүрериниң база күрүнеге садарының талазыбиле социалистиг бедик хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседирин боттарының эрес-шудургу ажыл-ижи-биле хандырган бүгү нижилерге алдар болгаш хүндү!

28. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Чер болгаш мал ажылының продукциязын будүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер!

Мал кыштагладыышкының чедиишкинниг чорудар, часкы тарылгага үлегериг белеткенир болгаш 1974 чылда бедик дүжүттү алыр дээш чарышты калбаа-биле нептередиңер!

29. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаңар! Бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүрүн болгаш мал ажылының продуктуузун бедидиңер, продукция будүрериң көвүдедиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

30. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг базазын быжыглаңар! Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин электриждиериниң, комплекстиг механизастаарының болгаш химиждериниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

31. Садыгның, ниитиниң чеменилге черлериниң, амыдырал хандырылгазының болгаш коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер, оларның негелделерин улам долу болгаш эки хандырыңар!

32. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-амылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер!

Күш-амылдың сагыпга-чурумун болгаш организастыг чорукту бедидиңер! Ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле кадагалаңар база көвүдедиңер!

33. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Экономиктиг билиглерни, ажыл-агыйны чорударының болгаш эргелеп-башкарарының амгы үе методтарын чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! Күш-амылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дуржулганы, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин будүрүлгеге улам идепкейлиг нептередиңер!

34. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг нижизидилгеге, нижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам ыңай хөгжүдеринге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бүгү хемчег-биле бедидиңер!

35. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Эртем-техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедедиңер, эртемниң будүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар! Амгы үениң эртемниң болгаш техниказының чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң дүрген нептередирин чедип алыңар!

36. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедии тудуңар, уранчечен мергежилиңерни сайзыраңгайжыдыңар, боттарыңарның арга-мергежилиңерни коммунизм тургузуучуларын нижизидеринге бериңер!

37. Дээди болгаш ортумак школаның ажылдакчылары! Өөредилгениң шынарын бүгү хемчег-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга специалистер белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп орар салгакчыларны коммунистиг аажы-чаңның ёзузунга, өөредилгени болгаш күш-ажылды медереллиг ёзу-биле көөрүнге нижизидиңер!

38. Кадык камгалаяның болгаш күш-дамыр культуразының ажылдакчылары! Чонкуң медицина хандырыягазын эжиждиңер, совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралыгга күш-дамыр культуразын улам идепкейлиг нептередиңер!

39. Революциянаң, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары! Боттарыңарның байлак дуржулганарны амыяктарга дамчыдып бериңер, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгакчыларны нижизидеринге идепкейлиг киржиңер!

40. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чүртүңарга изиг ынакшылдыг болуңар, эки өөрениңер, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

41. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга аңы-дүңманың байыры!

42. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализминиң сыныш дивес үндезинниңге бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый маттыжышкыны быжыглып турзун!

43. Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

44. Социалистиг чүрттарның улустарының аңы-дүңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төвүлүг чаалап алыышкыны, антиимпериалистиг демисеелге шиитпирлиг күш, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чөлеңгижи— социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыглып турзун!

45. Социалистиг чүрттарның ажылчы чоннары! Социалистиг улустарның найыралы болгаш дем каттыштырылгазының чаңгыс эви делгерезин! Социализм чүрттарының аңы-дүңма мады амыдажылгазы быжыглып, чечектелип турзун! Социализм дайзыннарының чимзенииишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болуңар!

Социалистиг интернационализмниң тугун бедик тудаал!

46. Капиталистиг чүрттарда бүгү ажылчы чоннарның эргелерин эрес-шудургу камгалап, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демисежип турар ажылчын аңгыга аңы-дүңманың байыры!

47. Колониалдыг кинчи-бектерни ап ортаап, боттарының чүрттарының хамаарышпас чоруун болгаш социал депшилгезин быжыглаар дээш демисежип турар улустарга изиг байыр!

48. Империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чүрттарның улустарынга изиг байыр!

49. Революсчу күштерниң — социализмниң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселчилерниң күчүлүг эвилели быжыглып турзун!

50. Улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш нарабажыңарда болгаш фашистиг киңданнарда хилинчектеттиргеи эрес-маадыр демиселчилерге аңы-дүңманың байыры!

Капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

51. Империалистиг агрессияның күштерин ашкан төвүлүг тиилелгени чедип алган маадырлыг вьетнам улуска аңы-дүңманың байыры!

Совет-вьетнам найырал делгерезин!

Индий-Кыдаттың бүгү улустарынга тайбың, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш!

52. Реаксылыг-фашистиг күштерниң террорунга удур эрес-маадыр демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчын аңгызынга, ажылчы чоннарынга болгаш бүгү демократтарынга аңы-дүңманың байыры!

Делегейниң улустары! Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаңар!

53. Делегейниң улустары! Араб күрүнелерге удур израиль агрессиязы сонсадырын, израиль агрессорга эмзелеттирген бүгү араб черлерни хостаарын, Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелеринге болгаш улустарынга идегелдиг тайбыңны тургузарын негеңер! Араб улустарның чөптүг демиселиниг оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазы калбарып, быжыглып турзун!

54. Израиль агрессорлардан боттарының черлерин хостаар дээш чөптүг демиселди чорудуп турар араб чүрттарның улустарынга изиг байыр!

Совет болгаш араб улустарның аразында найырал база мады ажылдажылга быжыглып, хөгжүп турзун!

55. Европа чүрттарының улустары! Европа дипти быжыг тайбыңнық, айыыл чок чоруктуң болгаш күрүнелер аразынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың девискээри болдурар дээш демисежиңер! Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының дайзыннары — реакцияның болгаш реваншизмниң чимзенииишкиннерин сойгалаңар!

56. Азия чүрттарының улустары! Күрүнелер аразынга тайбыңны, кады ажылдажылганы болгаш чаагай кожа-хевбээ харылзааларны быжыглаар дээш, Азияга коллективтиг айыыл чок чорун дээш демисежиңер!

57. Делегейниң улустары! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны эглиш дивес болзун дээш демисежиңер, тайбың кожа-хевбээ догуннаашкының принциптери аңгыбүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзаа-байдалдарның норма-чижээ болган турарын чедип алыңар!

58. Делегейниң улустары! Күштүг амыглаваазы делегей харылзааларынга дүрүм болган, а ядролуг чепсек меңге шагда хоругдаттырган турарын чедип алыңар! Чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демисежиңер!

59. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый маттыштырыгазының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыны политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң амылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!

60. Бистиң өндүр улуг Төрээн чүртүвүс — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели быжыглып, чечектелип турзун!

61. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче буруңгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

СЭТА-ның дыңнадыы

Евфрат хөлде тудуп турар гидроэнергетика комплексинге дерилгелер чүдүрүп алгаш, октябрьның 5-те Сирияның Тартус дээр портунга совет садыг суднозу «Илья Мечников» чедө берген турда, израиль ракета катерлери ол портту октябрьның 12-де боолаавының түңнелинде ол совет судно сугжө киргеп.

Дамаскының районнарының бирозинде туруп турар совет Культура төвүнге израиль самолёттар октябрьның 9-та бомбалар октаан, ынчаарга ол райовда кандыгдаа шериг объектиан чок, а чүгле даштыкы күрүнелерниң толөлекчи черлери туруп турар болгай. Ол бажыңга турган совет болгаш сирий хамаатыларның аразында айыылдыг халапка таварышкан кижилер база бар.

Израиль ужар чүүл Дамаскыга, Хомска, Латакияга араатанзыы-биле халдаан, материал талазы-биле улуг когаралдар болган, чурттакчы кварталдарны үрөөн, хамааты чоннуң, ооң иштинде херээженнериниң болгаш уругларның аразынга айыылдыг халапка таварышканнар бар болган. Египетти Порт-Саидти болгаш Каприниң кыдыгларын бомбалаан.

Израиль дайынзырактар олумнуг чепсээн тайбың чурттакчыларга удур, хамааты объектилерге удур ажыглап, харын-даа күрүнелериниң аразында дайынга кириишкейн турар судноларга болгаш мырыңай-ла тайбың албан черлеринге халдаашкыннарны олар боттандырып турар-дыр деэрээн ол бүгү хереченил турар.

Сирий болгаш египет хоорайларже агаардан халдаашкыннар үргүлчүлеп турар. Израильдиң башкарыкчы болуктери агаардан халдаашкыннар үргүлчүлеп турар. Израильдиң башкарыкчы болуктери араб күрүнелерге удур, бирги ээлчегде Египетке болгаш Сирияга удур агрессиязын калбартып, Ойыыл чок чорук чөвүделиниң болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының Чоокку Чөөн чүк талазы-биле шиитпирлерин каржы үрөп турар.

Бодун камгаланыр эргезин боттандырып турар болгаш израиль эжелекчилериниң эжелеп алганы угундан тура боттарының черлерин хостаары дээш чөптүг демиселди чорудуп турар араб күрүнелер улуг туруштуун болгаш шыдамык чоруун илередип турардар. Олар болза дайзының үгле чепсектиг күштеринге удур дайынчылгачыларының чорудуп, израиль хоорайларның чурттакчыларынга хамаарыштыр гуманныг сеткил-бодалын илертейлеп, ооң-биле делегей эргелериниң нормаларын хүндүлеп турар.

Тайбыңга ынакшылдыг кижи төрелгетениң сеткилнүүрү израиль агрессорларның чаа үүлгедиглери-биле эптежип шыдавас, ол агрессорларның үүлгедин-биле Чоокку Чөөн чүкте кандыгдаа буруузу чок кижилер база катап кырлып турардыр. Бир эвес Сирияның болгаш Египеттиң тайбың хоорайларынга база хамааты объектилериниге хамзарыштыр боттарының үүлгедиглерин кеземче чокка артар деп, Израильдиң башкарыкчы болуктери бодап турар болза, олар ханызы-биле азып турлар-дыр. Агрессия кеземче чокка артып каан шыдавас, ынчангаш бодунуң үүлгедин дээп, агрессор кадыгдошкун харылзалгага онаажыр ужурлуг.

Хамааты объектилерни болгаш тайбын чонну израиль чеңсектиг күштериниң араатанзыг ёзу-биле бомбалап болгаш боолап турганы совет улус шиитпирлин-биле буруу шаап турар. Израиль дайынзырактарның кем-буруулуг үүлгедиглеринге хамаарыштыр Совет Эвилели ашаа көрүп олуруп шыдавас, ол кем-буруулуг үүлгедиглериниң түңнелинде Сирияда болгаш Египеттиң тайбың хоорайларын бомбалаар чорукту доп-дорээн соксадырын, делегей эргелериниң нормаларын, судноолар эжиндиришкинниниң, хостуг чоруун Израильдиң шыгыгыызыбиле сагыырын негеп тур.

Кемниг үүлгедиглерин Израильдиң уламчылаары Израильдиң бодун шыгыы урыктарга чедирер.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарының үндезини болза израиль агрессияны болгаш Израильдиң кылып турары күчү түүүр үүлгедиглерни соксадыры, израиль эжелекчилериниң эжелеп алганы араб девискээрлерни хостаары болур деп, Совет Эвилели санап турар.

1974 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНГЕ

Беш чылды дөрт чылда, беш хонуктуң нормазын дөрт хүнде — республиканың типографиялыының кезек ажылдакчылары беш чылды мичээр боттандырыпкан, ам 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың будүрүлгезин —республика типографиязының коллективин тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында дең-дескии ажылдап, будүрүлге планын ам санында доктаамал бүүседип келген.

Бо чыл дээрге беш чылдың салым-хуузунга чаланыпкан шиитпирлиг сөстү сөглээр чыл болганда коллектив кежигүннерни ол улуг харыысалганы эки билип, кижи бүрүзү шалыпкын ажылдап турорының бир хереченил бо.

Парлакчылар Иранда Пономарева, Тамара Щеглова, дептерлээр цехте саазын незикчин Екатерина Лопатина олар 1974 чылдың февральдың үлүүнге киришпишкен. Ноябрь болгаш декабрь үлүүнде ажылдап турар кижилер хөй. Коммунист Валентина Попованың удуртуп турар бригадазы ноябрьның үлүүн ажып, неделя планын дөрт хонукта күүседип турар апарган.

Мындыг кайгамчыктыг чедиишкиннер таварылга эвес.

Тоску беш чыл эгелеп турда ону дөрт чылда күүседир деп, бо бүдүрүлгениң коллективиниге бедик патриотчу шимчээшкин хайныгып үнген. Ооң эгелекчилери коммунистер болган. Коммунистер парлакчы Мария Михалева, дептерлекчи Валентина Попова олар экономиктиг санаашкынны кылып, эрткен чылдарда ажылының түңнелин бодап, чаа планныг тургаш, баштай-ла ындыг санаалы киирип, боттары ындыг хүлээлгени алганнар. Оларның эгелээшкинин оскелер изин-биле деткээннер.

Ам бо хүнгерде ол бедик хүлээлге амыдырал боттанып турар. Типографияның хөй-хөй ажылдакчылары уеэн мурнап ажылдап турар.

Парлакчы Иранда Пономарева эрткен тос айларның түңнели-биле алырга ам 1974 чылдың февраль айның үлүүнде ажылдап турар. Ол хүн нормазын 130 хуудан кудулаттынып, харын-даа чамдыкта ийи чүс хуу чедирип турар. Ону канчап чедип ап турарын дээрге—бирги ээлчеге ооң бедик мергежилиинде. Иранда Ивановна бешки разрядтың парлакчызы, бодунуң мергежилиниге өзүлүг мастер. Өске парлакчылар-биле бир дөмей машиналыг. Ынчалза-даа күш-ажылчы бедик көргүзүглерни бодунуң бүтүн билиин, аргадурүмүлгазын, чүткүлүн, ыяангырын хаара мөөңнеп, турары-биле чедип ап турар.

Хөй янзы өнүгүг будуктарбиле чүвө парлаар машинада ажылдап турар Тамара, Щеглова күш-ажылдың бедик будүрүкчүлүүн чедип алган.

Дептерлээр цехте кезикчи Екатерина Лопатина келир чылдың февраль айның үлүүн доозуп турар.

Мария Михалёва биле Валентина Попова ам декабрь айның үлүүнде кирген болгаш бо айда-ла чыл планын күүседиптер.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп чоруур Иранда Пономарева, Екатерина Лопатина, Тамара Щеглова болгаш оске-даа үеэн мурнакы ажылдап турарлар ол бедик адын толептин-биле бадыткап, күш-ажылды коммунистиг бәу-биле көөр чорукту үлегерин көргүзүп турар.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА — 1973 чылдың планын күүседкеш, ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турар Иранда Пономарева биле Тамара Щеглова оларга типографияда профэвилел месткомунуң даргазы В. Гнездюкова биле парлаар цехтиң начальниги Ю. Коршунов байыр чедирип турарын коргускен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДА, КӨДЭЭ ИШЧИЛЕР, АЖЫЛ-АГЫЙ ЧЫЛЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗААЛЫҢАР!

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, бистиң ийи орденниг республикавыстың колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары, тускай эртемниглери беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарыш чер болганда калбаргал үеде көдээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демделеп турар.

Совет Тываның көдээ ажылынчылары боттарының байырлалын чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Республика тос айларда күрүнеге сүт садар планын 110,3, эътти —105,1 хуу күүсеткен. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдың бо үеанинде турганындан 106,2 тонна эътти, 1176 тонна сүттү хойнуу саткан.

1972 чылдың октябрь бирде турганы-биле дедиээрге, мыйыстыг бода малдың баш саны 2,9 хуу, ооң иштинде инектиң —3,7, хойнуң болгаш өшкүнүң —1,2, тевениң—6,2 хуу өскен.

Мал ажылын хөгжүдүрүнүң база ооң продукциязын остуреринге кайгамчыктыг чедиишкиннерни дээш СССР-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 229 мурнакчы шаңнаткан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик атты тывыскан.

Хой сүт дээш районнар аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда Каа-Хем район чоруп, тос айларда сүт будуреринде, ону күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бин-Хем районнарның сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери планын дыка ажыр күүсеткен.

Ленин орденниг эдилекчизи коммунист Дмитрий Спиридонович Дороninиң удуртканы Туран сүт-бараан фермазының коллективи республика саанчыларының ортузунда калбарган чарыштың эгелекчилери адып сыкнаан. күрүнеге сүт садарының чыл планын августа айда-ла күүседипкен. Туранчылар боттарының арга-курлавырларын сеткеш, пландан ажыр сүт садарын чедиишкинниг үргүлчүлеп турар. Ында Тывада —сураглыг саанчылар З. Реодько, Т. Семиранова, Т. Ооң олар тос айларда бир инекке онааштыр 2700—2900 килограмм сүттү саап алган.

Көдээ ажыл-агый будуруглезин хөгжүдеринге боттарының толештиг салыышкынын киирип турар «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы В. Долганина, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта инек кадарчызы К-К. Түлүш, Эрзининиң «Чаа орук» колхозта чылгычы Б-Х. Ынаалай, хойжулар О. Доржу, И. Сафонов болгаш оске-даа хой-хой мурнакчыларны бөгүн чоргаарал-биле адап болур.

Чөөн-Хемчик район 1972 чылдың дөрткү кварталында болгаш 1973 чылдың бирги чартында мал ажылының продуктуларын будурерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп шылгараш, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун, 10 муң рубль акша шаңналын алган. Ол ышкаш республиканың колхозтарының иштинден Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Ленин орденниң эдилекчизи, аныяк коммунист Алдын-кыс Моцгуштуң удурткан сүт-бараан фермазы тос айларда бир инекко онааштыр 2000 килограмм сүттү саап алган. Ынчангаш ук ферма районда сүт-бараан фермаларының чарыжынга тиилекчи болуп үнген. Ферманың коллективи мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенип, боттарының күжү-биле 50 тонна сиген белеткээр планын 70 тонна кылдыр күүседип алган.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга хой ажылын улам ынай көгжүдеринің айтырыын чугаалажып тура, келир чеди чыл дургузунда хой дүүн болгаш эдлин будурерин барык ийи катап көвүдедирип доктаалга айыткан. Тываның хой ажылдыг ажыл-агыйларында ол талазы-биле чамдык эки чүүлдер барын демделеп болур Тока аттыг совхоз төрүүр чүс хойдан-на чыл санында 85—90 болгаш оон-даа хой хураганны ап турар. Бир хойдан ортумаа-биле 3—3,7 килограмм дуктү кыргып ап келген. Ынчангаш сөөлгү чылдарда ында хой ажылы орулгалыг адыр апаргап. «Революцияның чалбыыжы» совхоз республикага сөөлгү 2-3 чылдарда эң бедик көргүзүглерлиг болуп келген. Бо чылын ук ажыл-агый төрүүр 100 хойга онааштыр 106 хураганны алган, тиилекчи болган. «Ооқ» совхозта хой малдың баш саны чеди чыл дургузунда ийи катап өскен.

Колхозтарга болгаш совхозтарда хой ажылын шапкын хөгжүдеринің улуг аргакурлавырлары бар дээрзин үстүндө кап фактылар бадыткап турар-дыр. Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу районнар болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары күрүнеге дүк ажылды чорудуп, чарыштың дээштиг организастаанында.

Оон ынай тараа дээш демисселге киржип түрган комбайнерлериң, чолаачыларның, сургууулдарның, студентилерниң болгаш өске-даа кижилериң бир демниг, эрсштудургу ажылдааны чедиишкиннериң кол үндезини болган.

Ыпчалаа-даа бисте шиитпиреттинмээн айтырыглар ам-даа хой дээрзин демделеп чогуур. Чамдык Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик ышкаш районнар келир чылдың тарылгазынга хереглээр үрезинни ам-даа четче арыглап, үрүп албаан, күскү чер аңдарылгаанын чамдык ажыл-агыйларда кончуг оожум чорудуп турар. Амдыызында чер эриг турда, аңгыс аңдарылгазынче бүгү күштү мооннезе чогуур.

Ажыл-агыйларның, райкүүскомнарның, оларның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң чамдык удурткучулары мал ажылының хөгжүлдезинге бо чылдың таварымчалыг байдалдарын чедир ажыглап шыдавайн, малдың баш санын остүрериниң, ооң продуктулуун көвүдериниң планын күүсетпейн турарын четпес деп санаар херек.

Амгы үеде колхозтарның, совхозтарның, малчыннарның болгаш тускай эртемниглериниң соңгаарлаттынмас сорулгазы болза, мал кыштаглаашкынынга массалыг белеткелди чорудары болур. Малчыннарның кышкы үеде ажылдарынга бүгү-ле таварымчалыг байдалдарны тургузарын, мал кажаалар ының септелгезин дүрген доозарын эки организастаары негеттинип келген. Ооң-биле кады фермаларже, кыштагларже мал чемнерин сөөртүрүп, сүт саалдазын кудулаттыс дээш саар инектерни эки чемнербиле чемгерерин ажылагыйжы ёзу-биле организастаары чугула.

Тоску беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хүүсаа бетиндө ажыр күүседир дээш, социалистиг чарышты улам калбартып, бедик будуруқчулуг ажылдаары — Тываның көдээ ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези.

Т. ЛААСОЛ,
республиканың көдээ ажыл-агый министри.

ЧААГАЙ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР, БЕДИК СОРУЛГАЛАР

ХОЙЖУ—ХҮНДҮЛҮГ

Хойжу болуру хүндүлүг. Ону партия болгаш чазактың бедии-биле үнелеп турары таварылга-авес. Бистин республикада ол буянныг мергежилге бердинген чүс-чүе мурнакчылар бар болгай.

Ол дугайын ылангыя бет чылдың бо шиитпирлиг чылында бодум үргүлчү бодап келир-дир мен. Чүрттап эрткенивис 8-ки беш чылдың эгезинден бээр эш-өөрүмнүң мурнакчы дүржүлгазынга өөренип, эң ажыктыын бистин байдалывыска эптиин көрүп туруп, ажыглап эгелээн мен. Ол мени эки түннелдерге чедирген. Сески беш чылдың баштайгы чылында көргүзүглерин сеткилим өөрткен: төрүүр чүс хойга онааштыр 121 хураганны алым, хой бүрүзү 2,5 кг дуктү берген. Ол беш чылдың сөөлгү чылы оон-даа өөрүнчүг болган. Ынчан төрүүр чүс хойдан-на 133, а хойнуң баш санындан-на 3 кг дуктү кыргып алган мен.

Бо беш чылды база-ла чедиишкинниг эгеледи м. Эрткен үш чыл дүргузунда төрүүр чүс хойга онааштыр ортумаа-биле 130 хураганны менди доруктуруп, хой санындан-на 3 кг дук кыргып алдым.

Бо шиитпирлиг чылда бряадавас малчыннары кажангызындан күжениишкиннит ажылдап турар. Мал ажылдакчыларының ортузунга калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, кижи бүрүзү бедик көргүзүглерлиг болган. Бот-боттарывыс аравыста чарыш салып алгаш ажылдап турар бис. Болум хүүмүл Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Доржу Аныянович Ооржак-биле чарыштыг мен. Чарыжывыс түннежип, арга-дүржүлгавыс үргүлчү солчуп келдивис.

Бо кыска үүлге чогум кандыг арга-дүржүлгавы ажыглап келгенимни тодаргай санаары берге-дир. Допчузу-биле чугаалаарга, хой малдың чаш төлүн менди алыры-даа, ооң дүккүр, эътбир болуру-даа чүгле ооң эдээнин — кадарчынын ук ажылга сеткил-сагыышындан бердингенинден хамааржыр.

Чылдың эң берге үеалчаа — кышка хынамчалыг белеткелди баш удур чорудуп чанчыккан бис. Оргу-Шөл бригадазының хойжулары амгы үеде кыштаглаашкынга бүрүн белен. Өг-бүле бүрүзү төрээн хойларга, чаш хураганнарга бээр 10-10 тонна сигенни боттары белеткеп, кыштагларында сөөртүп чедирген. Хойжуларның кыштаар бажыннарын, хой хураган кажааларын шагда-ла септеп, чылыглаан. Ынчангаш кышкы шылгалда биске ындыг кончуг коргунчуг эвес деп дилиям-биле чугаалап болур бис.

Д.-Н. ООРЖАК,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Бистиң чедиишкиннеривис

Сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнуң будуузунде күүседир дээш бо хүннерде улуг күжениишкиннииг ажылдап турар.

Ферма коллективи эрткен тос айларның дургузунда 350 тонна сүттү күрүнеге садар онаалгазын, 358 тоннага азы 102 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың тос айлары-биле деннезгге ферма сүт саалдазы оранчок көвүдээп. Саанчылар эрткен тос айларда бир инектенне 1332 кг сүттү саап алыр хүлээлгезин 101 хуу боттандырган.

Элбек сүт дээш саанчылар аразынга калбарган социалистиг чарышка Күш-ажылдын Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Чечек Дамдын шыллгарап, чылдың эгезинден үшку кварталның төнчүзүнге чедир бир инектен-не ортумаабиле 2230 кг сүттү сагган. Аныяк саанчы Дайнык-кыс Санчап бодунга быжыглаттыган инек бүрүзүнден эрткен үеде 1550 кг сүттү саап, чарыштың ийиги черинде чорун турар. Ол ышкаш аныяк саанчылар Диис Чыртык, Дуся Шырбан олар ыоочун саанчылардан дудак чок ажылдап, сүт саалдазынга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Бистиң фермаңың саанчыларының мындыг элбек сүттү саап турарының үндезини чүдел? Саар инектерге немелде чемнерин беринп, оларның ажаалдазын экижиткен. Саанчылар боттарының инектерин доктаамал бир үеде саап, харын-даа инектерни эвлечег ёзугаар саарын практикалап келген. Ооң-биле холбашкан оске-даа хемчеглериниң ачызында коллектив сүттүң ниити саалдазын көвүдеткеп, күрүнеге садарының планныг онаалдазын чедиишкиннииг күүседип турар.

Саанчылар ортузунга социалистиг чарышты организастап, мурнакчыларның арга-дүржүлгазын непередиринің талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Фермаңың саанчылары болгаш кадарчылары зооветеринарлыг өөредилгеге биляин бедидип турарлар. Коллектив 75 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлгезин 91 тоннага чедиргеш, бо хүннерде хову-шөлдерден саван сөөртүп эгелеивис. Төрүүр 100 баш инекке онааштыр 90 бызааны онча-менди доруктурган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир бисте четпестер чок деп болбас. Бо хүннерде фермаңың кышка белеткели хожудап турар. Кажаалардың чылыглаашкынының темпизи кончуг оожум. Ынчангаш ол талазы-биле ажылды дүргедедир дээш бүтү күжүвүстү салып турар бис.

О. ХОВАЛЫГ,
«Найырал» совхозтуң Нара-Тал сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

Куш ажаакчызы

ЧУРУКТА: Н. С. Пономарева.

Делгем куш кажаазында ийи бижи ажылдаан тур. Аңаа турарга диниттиг-ле чүве: дагаалар ында-мында алгыржып, чем хунаажыл, шимээн эвес шимээнни үндүрүп, мыжырткайнчып-ла турар. Ол байдалга, даашшимээнге ук кажаанын ээлери — Нина Сергеевна Пономарева биле Раиса Александровна. Бояркина чанчыгып калган хире.

— Чайцаар кандыгыл? Бичии чугаалажыптар бис бе?— деп, келген херээм чугаалаш, Нина Сергеевнадан диледим.

— Оо, коңгүс-коңгүс. Бо чүүргаларны шуптузун чугташ хереглеп турар организациязынче чорудар бис. Шалыпкын ажылдавас болза, хойнуң көрдүпер бе. Дооспас чыгыы — дээш, шаараш хааржактарда чүүргалар көргүзе-дир.

Ишчи кижиниң чай-хозун ажыглап, ооң амыдыралындан ийи-бир чугула болуушкунну билип ап, блокнодумга бижип алдым.

Нина Сергеевна «Кок-Тей» совхозка беш чыл бүрүнгаар келген. Ол куш ажаакчызы болуп ажылдай берген. Баштайгы үелерде аңаа бергелер таварышкылаан. Ынчалза-даа билбес ажылынга чоорту чанчыгып, өөрени берген.

— Ам черле чүге-даа торулбас болдум. Ажылымны ээлээн билир кылдыр шингээдип алдым. Ылангыя дагаага чем каап, таарыштыр үлеп бээринге мергежий берген мен — дээш, чоргаар каттыра-дыр.

— Кады ажылдап турар өжиниң ажылы кандыгыл?— дидим.

— Маңаа, бо совхозка, келгеш-ле кады ажылдап эгелээн ажым черле Раиса Александровна Бояркина чүве. Беш чыл дургузунда ботботтарывысты эки билчип, ёзулуг ажишкилер апардывыс. Ажылга кызымак, сеткили биче кижи.

— Дагаанын чемгерилгези кандыгыл?

— Зоотехниктин бир ай дургузунда чарыгдаар кылдыр тургузуп каан чем рационун ылап сагып турар бис. Ону шын чарыгдап, үлеп-хуваары эргежок чугула. Ылангыя кол чемнерни — сиген далганын, тыртып каан балык эдин, холукаалыг чемнерни үзүктелдирбейн, доктаамал бээрге куштүң күш-деңгели-даа эки, арыг-силиг-даа болур.

Ажыл-ишчи кижилерниң ажаалда-хайгааралында 11 муң дагаа бар. Олар чылда бир дагаадан-на 190 чүүрга чыып алыр хүлээлгелиг. Эрткен тос айларда мурнакчы куш ажаакчызы бир дагаадан-на 121 чүүрганы чыып алган. Чыл төнчүзүнге чедир аазаан сөзүн Нина Сергеевна күүседип шыдаар.

Хойнуң бүзүрелин ак сеткилдиг күүседип чоруур бодүүн ие кижиниң хөрээнге чоокта чаа Куш-ажылдың Кызыл тук орденни чайынай берген. Чыл бүруде чедип ап келген куш-ажылчы бедик көргүзүлерниң түннелги ол. Аңаа сорук киргеш, улам эки болгаш кызымак ажылдаарын бөдүүн ишчи хүлээнип турар.

Ш. ДОРЖУ.

Сорук киргеш...

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чедип алгаш чедиишкиннери база эрткен кыштаглаашкында малды бүрүн кыш ажырган, мал ажылының продуктуларын будурерин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге куш-ажылчы улуг-хуузун киирген дээш бистин республикабыстың мал ажылының мурнакчыларын ССРЭ-ниң орден, медальдары-биле шаңнаан. Ында бистин бригадавыстың малчыннары база бары өөрүнчүг.

Бригадавын хоочун хойжузу Максим Дондукович Сувандии чазактың дээди хавыязы Ленин ордени-биле шаңнаткан. А мээн өөмүнүң ээзи Ембүүр Балиповна Данзурунуң бөдүүн куш-ажылын партия, чазак «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле демделээн. Ам бистиң бригадавыста чүгле орденниг хойжулар безин беш четкен.

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчеглериниң талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттандырарынга куш-ажылчы улуг-хуузун киирер дээш, бистиң бригадавыстың малчыннары сорук киришкиннииг ажылдавышаан, бо чылын малдың чаш төлүн менди камгалап алыр, мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин өйлаанда күүседири-биле ээлээн ажылдарны кылып чоруткан. Эрткен кыжын хойнуң массалыг оолдаашкынының үезинде бригадавыс шудургу ажылдап, 100 хойдан-на 92 хураганны камгалап ап, бир хойга онааштыр 3,2 кг дуктү кыргып алган. Ниитизи-биле 15 тонна дуктү күрүнеге дужаадывыс.

Тоску беш чылдың үшкү чылында ажыл-агыйжы чедиишкиннер дээш республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу малчыннарның чанчыл болган чайгы наадымында бригадавысты 600 рубль-биле шаңнаан. Ол ышкаш каш-ла хонук бүрүңгаар РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң Хүндүлел бижин бистиң шаңналдарывыска немешкен. Ол бүгү хойжу бүрүзүн улам сорук киргеп.

Бүгү-эвилелдиң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге төлептиг үжүражып турар бис. Бригадавыс бо чылын 180 тонна бодуун мал чемин белеткээр онаалгазындан 10 тоннаны ажыр күүсеткен. Ам ону кыштагларже сөөртүп чедирер ажыл чоруп турар. Ооң-биле чергелештир келир кышка белеткел ажылы бо хүннерде калбарган.

И. ДАНЗУРУҢ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң № 1 хойжу бригадазының бригадири.

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

«Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында ярес-шудургу ажылдап, планныг онаалдаларын чедиишкиннииг боттандырып турар. Ылангыя совхозтуң хөвү-шөлдериниге, багай эвес дүжүт үнген. Ол биске өөрүнчүг болган.

Дүжүт ажаалдазын шалыпкын чорудуп, ону кыска хүүсаада чидириг чок ажаап алыр талазы-биле республиканың бүгү комбайнерлериниге кыйгырыгны үндүрүп, ону амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар дээш ажаалдаже үжен ажыг комбайнны киирдивис. Ажаалда үезинде чамдык үрелиишкиннер тураада ажылдың ниити темпизи бедик, будуруқчулуг болган.

Совхоз 7900 гектар тараа культураларын ажаап алыр планныг. Ону чогуур үезинде ажаап алыры-биле ажаалда агрегаттарының техниктиг хандырылгазын эки организастап, комбайнерлерниң, чолаачыларның, шаң ажылчынарының моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын көдүрүп, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып турган. Ооң түннелинде күрүнеге 2430 тонна тараа садар планывысты ажыр күүседип, күрүне шыгжамырынче 4005 тонна тарааны ургынывыс — бистиң совхозтуң тараажыларының Бүгү-эвилелдин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге төлептиг белээ болур. Ол дээрге күш-ажылчы улуг тиилелгедир. Ынчангаш аңаа тараажы бүрүзү чоргаарланыр эргелиг.

Совхозтуң тараазын кыска хүүсаада, чидириг чок ажаап алырынга шефчилер улуг дузаны көргүскеннер. Ажаалда эгелээри-билек республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының автобаазазының 22, Кызыл-Мажалык АТБ-зинин 8 чолаачызы, Кызылдың политехникумунуң 46 сургуулу бистин совхозка чедип келген. Чолаачылар комбайндан шаңче тараа сөөртүп, а сургуулдар совхозтуң төп шаңынга тараа арыглап, чамдыктары картофель ажаалдазынга ажылдап турганнар. Олар ак сеткилдиин, ажылишке кызымаан көргүзүп, улуг үүле-херекти будургеннер. Чолаачылардан эштер Зайцев, Русман, Никитин, Грешилов, Улиганов, сургуулдардан Л. Калганова, Т. Тоңких, В. Павлова оларны демделеп, эки ажылы дээш өөрүп четтиргенивис илередип тур бис.

Бо байырлалга уткуштур совхозтуң малчыннары эки көргүзүглерлиг ажылдап, өөрүнчүг чедиишкиннерлиг болган. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планнарны күүсеттинген. Эрткен тос айларда совхоз 1542 тонна сүттү, 81 тонна дуктү, 396 тонна эътти күрүнеге саткан. Бо сан-түң аңаа келбээн. Ол дээрге малчын, саанчы, кадарчы бүрүзүнүң шудургу күш-ажылының түннелинде чедип алдынган.

Ооң ынай малдан алыр продукциязы будуреринің болгаш ону көвүдериниң бир кол үндезини болза малдың чемгерилгезин, ооң ажаалдазын эки чорудары болур. Эрткен чазын-даа, чайын-даа малдың чемгерилгезин шын кылып, одар-белчиирин чөп ажыглап, оларның семиртилгезин организастыг чорударынче кол кичээнгей угланган түрган. Малдан алыр продукцуларны планда айытканындан ажыр күүседип турарывыс ооң ачызында чедип алдынган.

Бистиң совхозта хүлээнген ажыл-херээнге бердинген, кызымаккай, чүткүдүү-биле чыл бүруде күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап келген мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи Туран сүт-бараан фермазының эргелекчизи, чоокта чаа Ленин ордени-биле шаңнаткан Д. С. Доронин ол. Дмитрий Спиридонович ук ферманы хөй чылдар дургузунда эргелекчилеп келген. Биче сеткилдиг, организакчы талантылыг, улус-биле ажылдап, оларны удуртуп-башкарып ап шыдаар төлептиг мөзуушынарын ол көргүскен. Ооң ынай саанчылар Анна Захарова, Галина Хайдывай, Александра Кочкина, Любовь Романова оларга чоргаарланыр бис, оларга бүзүреливис улут. Дүржүлгалыг саанчылар эрткен тос айларда бир инектенне 2662—2841 литр сүттү тус-тузунда сагганнар. Оларның чамдыктары чылда алган хүлээлгезин күүседипкеннер. Мурнакчыларның одуруунда быжаа ажаакчылары Сандан Торлаа, Күжүгет Сургакчы олар база бар. Ажыл-ишчи кижилер быжаанын хонукта ортумак немелде дензизин 720—763 грамм чедирип, эки көргүзүглерлиг болгулаан.

Амгы үеде кол ажылывыс——кыштаглаашкынга белеткел. Келир кышка үткуштур мал чемин хойжу кыштагларга, фермаларга чедирер, малчыннарның чүрттаар оран-савазын, мал кажааларын септеп, дерипр ажылды дарый дооза үжурлуг бис. Ону чедиишкиннииг боттандырар дээш күштү мөөнээр, кижилерни эвилелдээр аңаар.

С. ДОКУЧИЦ,
«Кызыл тараачын» совхозтуң директору.

ТӨЛЕПТИГ САЛЫЫШКЫННЫ КИИРЕР ДЭЭШ

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Каа-Хемниң ажылчы чоннары беш чылдың баштайгы ийи чылында күжениишкиниг ажылдаан. Ылаңгыя эрткен чылын Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга Россия Федерациязында тиилекчи болган 28 районнарның бирээзинге киргеш, Каа-Хем район ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимер Кызыл тугу болгаш акша шанналы-биле шаңнаткан. Ол шанналга сорук киргишаан, каа-хемчилер көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга иделекейлиг киришпишаан, беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында күжениишкинин улам улгаттырган.

Чер болгаш мал ажылдакчыларының бо чылын бүдүрген ажыл-үүлелиниң баштайгы түңнелдеринің дугайын ам допчузу-биле чугаалап болур. Бо чылдың чайы өскен изиг каан болуп эрткендээ районнуң механизаторлары болгаш тараажылары багай эвес дүжүттү өстүрген. Ниити районнуң ажыл-агыйлары ортумаа-биле бир гектар черден 11 центнер дүжүттү ажаап алган болгаш күрүнеге 19 муң ажыг тонна тараапы саткан. Ажыл-агыйлар келир чылдың тырылгазынга хереглээр үрезинии бүрүн уруп алган. Октябрь эгезинде районга тараа ажаалдазын доозаан. «Тиилелге», «Коммунизмче оруқ», «Октябрь 30 чылы» колхозтар бо чугула кампаниязы шалыпкын чоруткан. Оон-биле нады районда картофель болгаш ногаа ажаалдазы база доозулган.

Бедик дүжүттү өстүрер, ону чогуур ейинде ажаап алыр дээш чамдык ажыл-агыйларның тараажылары кайгамчык эрес-шудургу ажылдаан. Оон чижээге «Тиилелге» колхозту (даргазы аш В. Рыжов, парторганизазия секретары Н. Монгуш, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы А. Мусихин) киирип болур. Ажыл-агый бир гектар черден ортумаа-биле 15 центнер хире тараапы алган. Күрүнеге 3340 тонна тараа садар хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен. Үрезинии болгаш мал чемни тараапы бүрүн уруп алган. Ниитизиниң малынга сиген, силос болгаш сеңаж четчир. Ол ышкаш тараа шөлдериниден савацны чайлаткаш, барык шуптузуун сараттан белеткээн.

Оон аңгыда «Коммунизмче оруқ», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның ажыл-ишчилери күскү хову ажылдарын чамдык совхозтар болгаш колхозтар хожудаашкынныг чоруткан болгаш техниканың үрелиг чоруу хөй бооп турган тавариялгалар бар. Оларга биргя эвлчегде «Бүрен», «Бурунгаар», «Ленинчи оруқ» совхозтар хамаажыр. Бо чугула кампаниянны шалыпкын доозар талазы-биле партия райкому, район Советиниң күүскому тодаргай хемчегларни ап турган. Чижээ, райкүүскомнуң бир хуралынга Бүрен-Аксы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы эш Ильченкопуң «Бүрен» совхозта ажаап алышкынның байдалынын дугайында илеткелиң дыңнаан соонда, аңаа байдал элээп экижээн.

Чамдык ажыл-агыйлар мал чемни белеткээр планның амыгаа чедир күүсетпээн. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы» колхоз база «Кызыл тук» совхоз бо талазы-биле планын чүгле 50—60 ажыг хуу күүсеткен. Ынчангаш мал чемни белеткээр ажылды бодаа база өске-даа ажыл-агыйларга ам-даа күжениишкиниг үргүлчүлээр херек.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга иделекейлиг киришпишаан, база-ла эвээш эвес чедишкиннерни чедип туруп бүрүдө бүдүн чартык норманы күүседип турганнар. Бо дег таарымчалыг чижекти өске-даа ажыл-агыйлардан хөй-хөйүн-бээ көргүзүп болур. Дүжүт ажаалдазынга дузалажырыбиле Кызылдан келген 350 ажыт студентилер, 80 ажыг автомашиналар, оларның чолаачылары, район төвүнүң ажылчын, «албан-хаакчылары улуг дузаны чедиргеп.

Ынчалзаажок күскү хову ажылдарын чамдык совхозтар болгаш колхозтар хожудаашкынныг чоруткан болгаш техниканың үрелиг чоруу хөй бооп турган тавариялгалар бар. Оларга биргя эвлчегде «Бүрен», «Бурунгаар», «Ленинчи оруқ» совхозтар хамаажыр. Бо чугула кампаниянны шалыпкын доозар талазы-биле партия райкому, район Советиниң күүскому тодаргай хемчегларни ап турган. Чижээ, райкүүскомнуң бир хуралынга Бүрен-Аксы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы эш Ильченкопуң «Бүрен» совхозта ажаап алышкынның байдалынын дугайында илеткелиң дыңнаан соонда, аңаа байдал элээп экижээн.

Чамдык ажыл-агыйлар мал чемни белеткээр планның амыгаа чедир күүсетпээн. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы» колхоз база «Кызыл тук» совхоз бо талазы-биле планын чүгле 50—60 ажыг хуу күүсеткен. Ынчангаш мал чемни белеткээр ажылды бодаа база өске-даа ажыл-агыйларга ам-даа күжениишкиниг үргүлчүлээр херек.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга иделекейлиг киришпишаан, база-ла эвээш эвес чедишкиннерни чедип турар. Оон түңнелиниве бо чылдың үшкү кварталында районнуң ажыл-агыйлары эът, сүт, дүк садар планын ажыр күүсеткен. Чижээ, күрүнеге 2193,7 тонна эът тиилелгезин, бо болза эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 7,9 хуу хөй, а сүттү 2489 тоннаны саткан. Ол база-ла эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 11,9 хуу хөй болганы ол. Күрүнеге дүк садарының планы күүсеттингеп, ниитизиниң малының баш саны өскен.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка үшкү кварталдың түңнели-биле бистиң районну тиилекчи деп санаваш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчимер Кызыл тугун биске тыпсыр дугайында шинтпир бистиң улам хейаът киирип турар.

«Бурунгаар», «Коммунизмче оруқ» колхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар бо чылдың үш кварталдарында мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садарынын планын ажыр күүсеткен. «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери үшкү кварталда планнан ажыр 119 тонна сүттү саткан. Ында Петропавловка фермазы чүгле районда эвес, республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санадыр, биргий чартык чылда планныг сорулгаларын ажыр күүсеткенин дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан.

Эрткен чылдың дөртку кварталында болгаш бо чылдын биргий чартыныда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга» шылгарангай чедишкиннери дээш районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга иделекейлиг киришпишаан, база-ла эвээш эвес чедишкиннерни чедип турар. Оон түңнелиниве бо чылдың үшкү кварталында районнуң ажыл-агыйлары эът, сүт, дүк садар планын ажыр күүсеткен. Чижээ, күрүнеге 2193,7 тонна эът тиилелгезин, бо болза эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 7,9 хуу хөй, а сүттү 2489 тоннаны саткан. Ол база-ла эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 11,9 хуу хөй болганы ол. Күрүнеге дүк садарының планы күүсеттингеп, ниитизиниң малының баш саны өскен.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка үшкү кварталдың түңнели-биле бистиң районну тиилекчи деп санаваш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчимер Кызыл тугун биске тыпсыр дугайында шинтпир бистиң улам хейаът киирип турар.

«Бурунгаар», «Коммунизмче оруқ» колхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар бо чылдың үш кварталдарында мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садарынын планын ажыр күүсеткен. «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери үшкү кварталда планнан ажыр 119 тонна сүттү саткан. Ында Петропавловка фермазы чүгле районда эвес, республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санадыр, биргий чартык чылда планныг сорулгаларын ажыр күүсеткенин дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан.

Эрткен чылдың дөртку кварталында болгаш бо чылдын биргий чартыныда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга» шылгарангай чедишкиннерни

КИЧЭЭНГЕЙНИ—АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ

Бистин районда чеди чүс хире аныяк колхозчулар болгаш ажылчыннар ортумак эртем чок. А партия болгаш Совет чазак аныяк кижи бүрүзү ортумак эртемни чедип алган турзуун деп соруглаары салган болгай. Ынчангаш районнуң комсомол комитеди аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезинче эвээш эвес кичээнгейни утландырып турар. Ол соруглаары күүседир дээш мооң мурнунда чылдарда элээн ажылды кылган. Чыл санында чүс ажыг аныяктар кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларны доозуп азы дараазында классче шилчип келген. Ынчалза-даа бот-өөредилгеге доктарлар, четпестер база турган. Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, профэвилел организацияларының аныяктарын өөредилгезинче кичээнгей салбайн, боттуг дузалы чедирбейн турган. «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк» совхозтарда комсомолчу эвес аныяктар аразынга кижизидилге ажылының кошкаандан өөредилгезин ара каар чоруктар турган. Башкыларны азы өөренип турар аныяктарны транспорт-биле хандырбайн барганы-биле кичээлдер үстүп, харын мырнай өөредилге ара соксаар ужурга таварышканы чангыс эвес. Аныяктар өөредилгезин ийиги чергенин айтырыы деп саналр удуртукчулар бары хомудаачыг. Чижээлээрге, «Саян» совхозта салбыр эргелекчизи эш Восюков, өөренекчилерни транспорт-биле хандырбаанындан 10 ажыг аныяктар өөредилгезин ара каггаан.

Ынчангаш бо чылдың эгезинде партия райкомунуң хуралынга аныяктар өөредилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, албан организацияларның, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга аныяктарның өөренириинге таарымчалыг байдалдарны тургузарының талазы-биле тода айтышкынларны берген.

1973—74 өөредилге чылының эгезээринде мурнунда, август айда, комсомолдуң бүгү-эге организацияларынга «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп айтырыглыг ажык хуралдарны эрттирип, өөренекчилерниң дазызын тургускан. Ол хуралдарга комсомол райкомунуң, кежээки школаның төлээлери киржип, чогуур тайылбыр ажылдарын кылгылаан. Туранның бот-өөредилгелиг школазынга, оон Шивилигде, Билелигде, Хүтте салбырларынга база Сөөлте, Сесерлигде, Хадында, Тарлагда өөредилге-консультация пунктуларга үш үүс кижини хаара туткан. Шуптузу башкы кадрлар-биле долу хандыртынган, өөредилге программаларын четчир санныг алган. Амгы хүннерде 220 аныяктар парта артында олурушкан, шуут кичээлден киришкен. Дүжүт ажаалдазы, күскү хову ажылдары доозулбаанды-биле 100 ажыг өөренир ужурлуг аныяктар хову турлагларында. Ол ажылдар доостуру билек ында аныяктар база парталарда олуттарын ээлээр апаар.

Аныяктар өөредилгезин хүн бүрү кичээнгейдеп салбайн, кежээки болгаш бот-өөредилгеже хаара туттунган аныяктарга чогумчалыг деткимчени көргүзүп, өөренириинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри—ажыл-агыйларның, хөй-ниитин организацияларының удуртукчуларының хүндүлүг хүлээлгези. Өөренип турар аныяктар школазын кагбайн, доозуп азы дараазынче классче шилчиирин чедип алыры бистин база бир көл соруглавыс.

В. ГЛУШЕНКОВ,
ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары.

КОНКУРС

Тыва АССР-ниң Иштики хереглер болгаш Культура Министерстволары база Тыва АССР-ниң чогаалчылар эвилели 1973 чылдың октябрь 10-дан 1974 чылдың октябрь 10-га чедир милиция ажылдакчыларының дугайында эң эки чогаалдар: тоожулар (парлаан 2 ама чедир), рассказтар (кыска) болгаш очерктер (парлаан бир ама), шиирлер (2 көжээ чедир), поэмалар, шүлүктер, ырлар конкурузуп чарлап тур.

Конкурстуң соруглазы милиция ажылдакчыларының дугайында чаа чогаалдарны тургузары, социалистиг эрте-чурумнарның болгаш совет хамаатыларының хоойлу бүүдээр эргелерин база сонуургалдарын камгалап, СЭКП-ниң Программазын боттандырбышаан, кемниг херек үүлгедилгелерин-биле демиселге оларның харыысалганын бодидеринге, чон ортузунга хоойлу-дүрүм пропагандазын чорударынга партия, советтер органнары болгаш улустуң дружиналар-биле харылзаалыг кажбартырынга милиция ажылдакчыларының варын, буянныг күш ажылын тайылбырлаары болур.

Ол чогаалдарга милицияның ажылынын опшагай байдалдарын, иштики хереглер ажылдакчыларының эң эки мөгүшынарын, кемниг херек үүлгедилгелерин-биле демиселге оларның эрес-дидим шылгаралын, үш бүрүнүң кылымаалай ажылын көргүзер.

Конкурска проза, шүлүглел, шиин жанрлары-биле оруктыва дылдарга бижээн чаа чогаалдарны (аразын ийи интервал кылдыр машинага 3 экземпляр парлаткан) база хүлээп алыр.

Конкурс хаалгыг: чогаалдарны хол-биле бижээнин, дедир эгитпес. Чогаалдарны Кызыл хоорайның Ленин кудумчулунда № 18 бажында 31 дугаар кабинетче «Конкурска» деп бижээп чорудар. (Автор чаза хавыига бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, чогаалының адын болгаш ону конкурска чорутканының дугайын айтыр).

Конкурска чоруткан чогаалларны 1974 чылдың октябрь 10-га чедир хүлээп алыр, түнелдерин 1974 чылдың ноябрь 10-га чедир үндүрер. Журнилиң шаннаан болгаш шилип алган чогаалдарын парлалгага чыгыдар.

Бо конкурска кыаедилиг бүгү-ле кижилер: чогаалчылар, шүлүкчүлер, драматурглар, журналистер, аныяк чогаалчылар болгаш шулукчүлер, проза болгаш шүлүглел бижиир эгелеп чоруур милиция ажылдакчылары-даа киржир.

Эң эки чогаалдарның авторларын шаннаары-биле дараазында шаннаалдарны тургускан:

1. Ийи бирги шаннаа—түс-тузунда 100 рубль.
2. Ийи ийиги шаннаа—түс-тузунда 75 рубль.
3. Ийи үшкү шаннаа—түс-тузунда 50 рубль.
4. Мактал шаннаалдар—хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер.

КОНКУРСТУҢ ЖЮРИЗИ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00— Программалар дамчыдылгазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан боот тур мен». 13.10— Өөнүт телекоргүзүг. «Кино аян-чорукта-рының клуву». 14.40—«Музыкалыг киоск». 15.10— Делегей панорамазы. 15.40 — «Уран чүүл мастерлери — кежээнин ажыл-ишчилеринге». Концерт. 16.30—«Торзун бажың». Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 17.50—18.00— Чарсар. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекоргүзүг. «Музыкалыг ужуражылгаларың» почтазы. 19.00— Өөнүт телекоргүзүг. А. П. Чехов. «Өртээлдерде». Телешиниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Мурнунда будуң үш бар». Уран-чечен фильм.
МОСКВАДАН
22.00—Концерт. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.15— Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Шахтер» (Донецк) — «Арарат» (Ереван). 2-ги оюн. Донецкидеп дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.30 — Фильмни — уруглarга. «Цабуня». 19.00— Телемедээлер. 19.15—«Николай Амосов». Документалдыг фильм. 20.15—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.45—«Бызыының атомнары». Документалдыг фильм. 20.55— Телемедээлер. 21.05—Чарлаалар, реклама. 21.10—23.05— «Олеко Дундич». Уран-чечен фильм.

Көдээ ажыл-ишчилерге

ЧУРУМАЛ БОЛГАШ АЯЛГА

Хоолулуг сиген чигеш
пөге берген
Хоор аъдым, бутка тура,
удуй каап тур.
Хоюг дүгү мөңгүнелип,
чечек баштаал
Хойларымдан карак
албайн, кырда ор мен.
Дужумда даг, моорухтерим,
кашпаларым.
Туман шуглаан эңгемелиг
туруглarны,
Дуюглуг ан, ужар кужуп,
адышта дег,
Дуран мөзээ дүндере сөп,
көргүзүп тур.
Кезек чүмма баштал алган
кара-ой те
Кедээмде бо чалымдан бээр
харап турду.
Дүвүреннээн аргаларын
хоптаалашкан,
Түрлүг ийи өлө кошкар
үскүзештим...
Бораңнаашкын эгелээрин
оштаан ышкаш,
Бора-бора уларлар бээр
ишкээрлеп ор.
Бодавыже: «Күскү тыныш
келди!»—дижип,
Боттарынга медээ беркиш
чорлар боор он.
Кайын, кажан келгенин
кым билир ийик,
Хар, чаъс холуй борап
самнап, девип үндү.
Кала тоор мен — чангыс
бөгүн көрген эвес —
Караам, кулаам, түрөөм
малдан ыраттадым.
Мунган аътты кулаа
безин колүлбес дүн,
Булут, туман аразынга
өскен болгаш,
Мунчулардал, хомузумну
хойнумдан ап,
Буурул баштыг даглarымны
йөрээп ор мен.
Аялгамга көздан таалап,
дыштанган дег,
Артыш, ырыым эптеп
алган, кегжени-дир.
Амдыы чаа-ла бүргээн
кудай мени дыңнаап,
Арны частып, хүнүм
үштүп, хулумаргыдыр—

С. МОЛДУРГА.

ХОЙЖУ ДОРЖУ

Шамбалытның совхозунда
Шалыпчылар көвей-даа бол,
Монгуш Доржу Бээжинхөө
дег,
Могаг билбес кижи-даа чок.
Челер-кулаа олурупса,
Чедер төлү кызырлы бээр.
Чедиишкинни санап кээрге,
Чедер кижи эвээжей бээр.
Ада-чуртка өргээн дүгү
Ховар дигеп эртине-дир.
Азыраң каан хураганы
Кодан сыриас сүүрүг мал-дыр.
Демниг ишке үлүүн киирип,
Депшилгеже базып орар
Депутат-даа, коммунист-даа
Тергиин дирткен хойжу олдур.

О. СУВАКПИТ.

«Алексей Максимович Горькийге ынак бис».
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ССРЭ-ниң шыдыраа талазы-биле чемпионады

Октябрьның 2-де Москвага шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң чемпиону ат дээш улуг маргылдаа эгелээн. Ону улуг дээни таварылга эвес.

ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязы соолгу чылдарда чүрүттүп эң тергиин дээш шыдыраачыларын, бирги эзлегледе гроссмейстер аттың эдилекчилерин шупгузуп чемпионатка киириштириш чадап каан турган. Чүге дээрге, оларның кайы бирээзи-ле азы кандыг-бир делегей маргылдаазынга, азы делегейниң бирги чери дээш ойнаашкынга чардыгып турган. Бо удаада иазы-хар талазы-биле улгады бергеннеринден өске шупгу гроссмейстерлер болгаш шилиндек мастерлер маргылдаада ойнап эгелээн. Оларның аразында делегей чемпионы, чораан дөрт кижи—Т. Петросян, Б. Спасский, М. Таль, В. Смыслов болгаш ССРЭ-ниң чемпиону болуп турган он гроссмейстер ында киржип турар.

Мындыг шыырак шыдыраачыларның ынчаар чытып келгени база таварылга эвес. Бо чылдан эгелеп Эвилелдиң чемпионадын чаа системаби-ле чорудуп эгелээн. Амгы чемпионат ийи болукте зоруп турар. Дээди чаданың ойнакчылары Москвада, а бирги чаданың киржикчилери—Тбилисиде ойнап эгелээн.

Дээди чаданың болуунде 18 гроссмейстер болгаш мастерлер бар. Олар болза: Т. Петросян, (Москва), Г. Кузьмин (Ворошиловград), О. Аверкин (Свердловск), Е. Геллер (Москва), В. Тукмаков (Одесса), Л. Полутаевский (Москва), П. Керес (Таллин), В. Карпов (Ленинград), Н. Рашковский (Курган), В. Смыслов (Москва), В. Савон (Харьков), М. Тайманов (Ленинград), Е. Свешников (Челябинск), А. Беляевский (Львов), М. Таль (Рига), В. Корчной (Ленинград), Б. Спасский (Москва) болгаш К. Григорян (Ереван).

Мында ады киргеи делегейге аттыг-сураглыг шыдыраачыларның аразында Рашковский, Свешников, Беляевский, Аверкин, Григорян ышкаш, шилгараңгай аныяк мастерлер бар-дыр. Ынчангаш маргылдаа чидиг болуп эртери билдингир.

Дээди чаданың болуунге ойнаан шыдыраачылар чүгле ССРЭ чемпиону деп ат дээш ойнаар эвес, харын эзлегледе келир чылдың чемпионадынга киржип артыш калыр арга дээш тулчур апаар. Чаа дүрүм бүтаар бо болуктүң түгле башгайы тос черин эзлээннер келир чылгы чемпионатка киржир аргелиг болур. Оон дараазында алды черни эзлээннер бирги чаданың болуунче шилчиир, а арткан үш кижи ССРЭ—чемпионадынга киржир арге дээш шилчиириниң маргылдаалырындан катап эгелээр апаар. Мынчап кээрге кижи бүрүзү кызыл ойнаары чугаажок.

Дээди чаданың болуунге келир чылын бирги чаладан дөрт гинлекчилер келир.

БАШКЫ СУГГА 45 МИНУТА

Туран хоорайга тос чылда чорбадым. Ам көөрүмге, оон өскенин канчаар. Ленин кудумчузу ол, бо талада ийи дагта хөре тево бергеи чыдыр. Чыл бүрүде-ле партия, чазактың даалгаларын чедиишкинниг күүседип келген бин-хемчилерниң ажылагыйжы сайзыралы моон безин илдең көстүр болду.

Ленин кудумчузулап чоруп ора РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Алексей Түгеровичиниң Арапчорга ужуражы бердим. Чырык черге төрүттүнүг-ле дөртен тос чылдың аргининя арта баскаш, бежен дугаар чылчо баарып киришкеи, чаптарны кижизидериниг он чедиг харлыыдан эгелээш, бо хүннерге чедир үзүк чокка бараан боот келген эптиң арын-шырайы ам-даа аныяксыг, каракгарында эрестиг оттар кыптыккан, бажының кара дүгү, дозулуг чүве дег, кыланайның турар болду.

— Даады-ла бичии уруглар аразынга чоруур болгаш, кырыырын уттуп алган кижи эвес сен бе, Алексей Түгерович?—деп, каңдай чүве эдиттим бе дээш сести-сести, баштактанып айтырдым.— Үр чылдарда дуржулганлап хөорей калыпас сен бе моң?

— Харын болур-ла — дээш, кижим каттыра-дыр.— Дөртен беш минута хостуг үе бар-дыр. Таптыг-ла бир кичээл. Оон Зоя школазынче чоруптар, а мен ада-иелер чалап алган кижи мен, ажытолуңуң өөредилгезин чугаалап бээр, сумелер бээр дээш, отте киро дүжер боолтур бис ийин.

Базыштывыс. Зоя дээрге Алексей Түгеровичиниң оонуң ээзи, Зоя Петровна-дыр. Чугаа дораан-на оон дугайынче шилчий хөпа бергеи. Оон төрелдери Горький областың Сергачи хоорайда чурттап турар. Ол боду башкы училищеан дооскаш, ырак Тывага ажылдаары-биле чедип келген. Эрэни районга 15, Туран хоорайга 10 чыл ажылдаан. Бо чылын Туранның № 1 школазында оон 2-ги класты өөредилге чылын чедиишкинниг эгелээн.

Зоя Петровна школажо кидин-не белеткеиин тур. Кылайты аштап каан портфелинге бажыңга хынаттынган кыдыраштарны эртемнер аайы-биле суккаш, оон кырынга бодунуң белеткээни көргүзүг материалдарын шыгжаарга, эптиг-эптиг, тускай чурум-чыскаалдыг деп чүве илдең. Башкы кижиниң организастыг байдалы уругларга боттуг үлегер болур, олар башкызы кандыгла болдур, чүвете ынчаар өөренир деп, хоочун башкы кайын эндээр.

— Тыва мээң ынак черим апарган — деп, Зоя Петровна чоргаарлаиып чугаалайдыр.— Мээң мында дазыларым ханы болдур ийин. Эрэниң школаларынга ажылга өөренип, чүвеге мергежидим, ажы-төлүм-даа аңаа төрүттүнеп. Төрелдеримге чедө берген, чайжок кадындала: «бистер, тывалар...» деп чугаалай берген олурар мен.

Бо сөстерде улуг утка бар. Шынап-ла, кижиниң ажылга мергежил чедип алган, улуска үнеледи бергеи черинден аргым чер кайда боор. Зоя Петровнаның хорзонде «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп демдектиг чайынналып чоруурун аңаа чүве болгай. Башкы-биле байырлажып туро, ол дугайын бодап, өөрүп турдум.

А. Т. Арапчорнуң эрткен оруу дыка солун. 1942 чылда Кызылдың башкы сургууун дооскаш, улус өөредилгезиниң хөрөзүнге бөгүнге чедир ажылдап турар. Качык, Нарын, Берт-Даг, Мөреп, Эрэни — оон 20 чыл иштинде үзүк чокка ажылдап келген школаларының адресгери ындыг. Уругларның башкызы хостуг үелериңде көдээниң культура ажылдакчызы, агитатор, лектор дээш, хөй-ниитиниң ажылдарындан черле чыдып кагбайн келген. Башкы өөрү ону парторгка, профэвилелиниң месткомунга хөй удаа дешпидин турган. Ол-ла үениң дургузунда Кызылдың башкы институдун дооскан. Бодунуң билиглерин хүн бүрүде долдурун ап турар.

— Туранга он чыл ажыг ажылдай бердим — деп, Алексей Түгерович түнней аарак чугаалады.— Дыл эртемнерин башкылаарындан аңгыда, бо чылын 4 «б» класстың удуртукчу башкызы болдум. Бо берге класстарның бирээзи, амгы үеде кижи бүрүзүнче кичээнгей салбас болаа хорлок. Чүге дээрге бо уругларны эрткен чылын үш дугаар класска чангыс башкы өөредип турган, ам эртемнер аайы-биле хөй башкылар келирге, чамдыктары чанчыкшайн, айлаарап, өөредилгези сулаган болур. Мындыг шилчилелиг үеии өөренекчилерим эки ажыл эртеин дээш, ада-иелер-биле харылзашпышаан, хөй үеии чарыгдап тур мен.

Алексей Түгеровичиниң амгы өөренекчилери эртемнериң берге оруун чаа эгелеп турар. А оон баштайгы өөренекчилери шагда-ла ыыдыралдың бедина төнкеп, республиканың улус ажылагыйынын бүгү адыларында, партия болгаш совет органнарда чедиишкинниг ажылдап чоруур.

Арапчорадрның өөнде хоолуг чүрүкта үш кыс уруг бар. «Хову чурттуг чүвелөрим-дир иймэ деп, Алексей Түгерович баштактанып. Улуу Тамара ада-иезиниң оруу-биле баскан: Красноярскиниң педагогика институдунуң даштыкы дыыдар салбырының студентизи. Танызы Иркутск университединиң физика-математика салбырын келир чылын доозар, математиктиг санажылга талазы-биле ховар дээн мергежилдериниң бирээзин шиигээдип алгаш келир. Наташа ортумак школаның сөөлгү класында тутчуп киргеи...

Алексей Арапчор — республикада биидиглиг шүлүкчү. Тыва дылдың болгаш литератураның өөредилге номнарын ажыдыптарга, оон ады бо-ла таваржыр. Үш шүлүк номнарының автору.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп адын Алексей Түгерович ам-даа хүн бүрүде быжыглап, чырыдыышкын ажылынга бүгү күжүн харам чокка өртүп, үш дугаар муң чылды ажылдып чурттаар чаштарны дамчыштыр келир үеже идегелдиг чаданы салып турар.

Башкы сугга 45 минута иеңээ өөредилиг кичээл ышкаш сагындырды. Чүге дээрге бистер чамдыкта чаныыста ажиистиг шөолуг оваарбас, оон хүн бүрүдеги улуг болгаш буянныг ижии чогууруу-биле үнелевйн баргылаар-дыр бис. Алексей Түгеровичиниң дугайында бар партия ажылдакчызы эштин: «Дыка-ла патриот кижи чүве боо дээнин бодап тур мен. Ону эскет кижи сөглээн. Ынчангаш номчукчуну республиканың хоочун башкыларының бирээзи-биле, ам билир шүлүкчүвүстүң солун ажылы-биле, каксы-даа бол, таныштырар күзел-биле мыя бо демдеглелдерни бижидим.

Ах. ДАРЖАА.

ТАРААЖЫ ООЛ, КАДАРЧЫ КЫС

Чыраа-сайн аъдын мунгаш,
Чындыңадыр челзип эртер
Чазык-омак малчын кыска
Чадагаанаш ырлап берзе.
Хадымырлаан чажын сыйбап,
Каттырымзаан караан топтап,
Магададыңның сөзүп сөглеп,
Баштактанып арга болза.
Сөткилиңни өөртүр бодаап,
Чечек чуглаш, сунуспузиза.
Чайлаам чечээ оон-даа чараш,
Сагыш салба!» — дивес сен бе?
Дээскиндир ужун чорааш,
Дээрниң хамык сылдыстарын
Уруг сепээ сунуптайн деп,
Улуг аас-даа эткеп чоор иеи.
Тараажы оол, кадарчы кыс
Таныш боорга, канчаи бээр деп,
Чалгаан тараам магала деп,
Чалапсымза, ужур бар боор.

О. ОХЕМЧИК.

РОССИЯМ

Эрткен үең угаанында хайлып читтес.
Эки хүннүң хаяа-чырыы эстн бербес,
Кара черде бажын салган маадырларның
Ханын төккен так ол чылдар уттундурбас.
Бомбуралокке чаа шагны төрүп каан сен,
Бөгүн бистя өшпее хүннүң чыдын туру.
Тоолчургу күзелдерің боттанып чор,
Доозазы чүректерде—өөрүшкү ол.
Талыгырже базар оруун шолбан-чырыы—
Изиг чүрээң чүрек кылган Ильичиң ол.
Даржык биилее чурттаганның чөлегилжи—
Идегелдиг баштыңчывыс — партия оо.
Өндүр улуг соруглаар — базар оруун,
Өске чуртче суглан холуң—найырал ол,
Алдар-адың, сүрлүг күжүң мөгежирээв,
Аалыы-чуртум, чоргаарадым—Россиям!

К. САРЫГ-ООЛ.

Таңды кежии

Бо чылын бистиң тайгаларывыстың дүжүткүрү аажок Респотребсоюзтуң белеткел конторалары, ацпыыр-тывыш ажыл-агыйларының кооперативтери, чүс-чүс штаттыг белеткелчилер бо сезонда көвкаттың, инек-караның, кишкулаанын, чеспек-каттың болгаш өске-даа каттарның байлак дүжүдүн белеткеп, хүлээп алган. Садыг четкилерингe садары-биле база бүдүрүлге комбинадынга хуулдуруп ажылдаары-биле респотребсоюзтуң бүдүрүлге комбинадынга арга-арыгның продукциязын 18 тоннаны киирер планныг турган болза, ону 30 тоннаны киирип алган.

Амгы үеде тайгада тоорук белеткээри кядын түлүк чоруп турар. Тайганың ол беримчезин 280 тоннаны киирип алыры бардунгеи. Тоорук Кызылдың магазиннеринге кирер. Элээн хөй тоорукту Москва болгаш Горький хоорайларже чүдүрүп чорудар. Сибирь тайгазының тоорууи даштыкыда бедин-биле үнелеп турар, бистиң белеткээн продукциявыс ынаар база үнер.

ОТКА-ДАА ӨРТТЕНМЕС

Костромада Ленин аттыг хемдир комбинады Кишиневта кылымал алгы заводу-биле демнежин турган, постуң чаа хевирин бүдүрүп үндүрген. Ол пөс херээженнерни ындыг-ла кончуг өөртпес, ынчалза-даа ерт өжүрүкчүлеринге каң хайылдырыкчыларынга, прокатчыларга —«низко» профессияның кижилеринге — эргежок чугула.

Меңээ мөңгүннелчек кылагар оңгуг пөс быжындызын көргүстүлер. Отту кыпсып алгаш, чедире бээримге, ол чалбышталбады-даа, хөмүрленмеди-даа, канчаннаан-даа-дыр ийин. Быжындыны электроплитканың кызын калган сывырындактарынга барып туттум — канчаннас-даа. Өрттенмес постуу апаа хемдир удазыннарны хөвең-саазын удазыннар-биле долуй «аргыпа» кылган. А отка өрттенмес шынары дээрге ында сиңирген тускай бүдүмелдиң ачызыдыр. Пөске ол будумелди сиңирерин Костроманың хемдир комбинадының каастап-шеверлээр бүдүрүлгезиниң ажылдакчылары күүседип турар.

Оон постуу Костромадан Кишиневтуң кылымал алгы заводунче чорудуптар болгаш аңаа өрттенмес шынарын шуут-ла аптар: постуң кырын алюминий өремези-биле аажок чуга чааптар. Ол каът постуу отка дөрт дээриинден камгалап, чылыгның хереглерин оскаар көрүнүктелдирип турар. Ындыг пөстен кылган хептиг кижи кыпкан оттуң мырынай чанында ажылдап болур.

В. ПАШИН,
КОСТРОМА. СЭТА-ның корр.

Эргелелдиң сагындырыы

Хамаатыларның ажыл-агыйындам албан, төлээр камгалал төлевирин төлөөрлериниң сөөлгү хуусаазы 1973 чылдың август 15-те доозулган дээрээн Тыва АССР-ниң күрүне страхованиезиниң эргелези сагындырыы тур.

Төлевирниң хуусаазын эрттирген дээш, эрттирген хүн санында-ла 0,1 хуу хөөнү иемей тыртып турар.

ХАМААТЫЛАР! Артык акша төлевези-биле албан төлээр камгалал төлевирлерин 1973 чылдың ноябрь 1-ге чедир төлөөрлерин дилеп тур бис.

Албан төлээр камгалал төлевирин көдээ черлерде туртган туралар—көдээ Советтериниң күүскомнарынга, а хоорай турттакчылары—Күрбанк салбырларынга, ажаалга кассаларынга, курстрахтың инспекторларынга болгаш агентилеринге төлээр силер.

КҮРСТРАХ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Борта чурттаар бис» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът кырында бажы чок кижи» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.30, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Скрипканың оюн келгени» 10.30, 12.30, «Аас-кежикче орук» (2 сериязы катай) 14.30, 17.20, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Монолог» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.30, «Довунчуктаан кижи» 11.00, 13.00, 15.00 «Ветеррос» (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аът мунган бажы чок кижи» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

К. Б. «ЭНЕРГЕТИК»: «Шулбуе чуруктуг билзек» 17.30, 20.00 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕИИНГЕ

Бир эвес күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынның чээлиинин облигациязын садып алыр болуңараа, ол базалаа силерниң шыгжамырыңар болур. Ол ажыктыг-даа, эптиг-даа. Облигацияларны ажаалга кассалары хостуг садын турар. А бир эвес акша хереглеп берзиңерге, ооцарны кажаада кайы-даа кассага дагын садылкаш, өртээн долуулу-биле эгидип алыр силер. Оон ынай садын алган облигацияларынар чыл ды сес катап ойнаашкынга киирер.

Күрүненің 3 хуулуг чээлиинің облигацияларын садып албаан болуңараа ам октябрь 15-ке чедир чиик өртек-биле —10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 15 копеек-биле, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеек-биле садын ап болур аргалыг силер. А ноябрьның 1-ден 14-ке чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеек болгаш 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 50 копеек-биле садып алыр алаар силер.

Артыкшылдыг акшаларны бажыңнарга шыгжаарыңарга силерге-даа, күрүнеге-даа ажык чок, а 3 хуулуг чээлиниң облигациязын садып алзынарза 5000, 2500, 1000, 500 100, 40 рубль ойнап ап болур силер.

Эдлегелиг тираж ноябрь 15-те Запорожье хоорайга болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизининиң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыралл киллизининиң 37-13, культура киллизининиң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа киллизининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллизининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2316.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01468.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (9314) | Вторник, 1973 чыл, октябрь 16 | 1925 чыда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-диле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 56 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫИГЫРЫГЛАРЫНДАН)

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткен 1973 чылдың тос айларында түңнелдериниң дугайында

Чылда алдынган социалистиг хүлээгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш демисешпишаан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары үлетпүр бүдүрүлгезин көргүдер талазы-биле чамдык чедиишкиннерин чедип алган.

Үлетпүр продукциялыының эң чугула хевирээриниң хой кезиин сайгарар болгаш бүдүрер талазы-биле тос айларның планы күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң немей өзүлдези 6 хуу болган.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң саарылгазының болгаш темп өстүрериниң планын эң чугула адырлар талазы-биле дараазында хемчээл-биле күүсеткен:

	Тос айларның планын күүсеткенинең хуусау	1973 чылдың тос айларында 1972 чылдың тос айларынга деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези
Республикада ниитизи-биле	103	106
Электроэнергетика	—	96
Оттуглар түүл үлетпүрү	107	99,5
Өнүүр металлургия	98	97
Металл болбаазырадыры	100,4	105
Ыяш болгаш ыяш ажылдан кылыр үлетпүр	106	105
Тудуг материалдарының үлетпүрү	103	106
Чиик үлетпүр	105	97
Аъш-чем үлетпүрү	104	111

Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүнүң талазы-биле планын республиканың үлетпүрү тос айлар дургузунда ажыр күүсеткен, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, азылдап турар бир кижиге онаалтыр продукция бүдүрери 6 хуу өскен. Ниити продукция бүдүрериниң немелде өзүлдези долузу-биле күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрериниң күсели-биле алдынган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Кызылдың сүт заводунуң, Туран болгаш Шуурмак ыяш ажылагай черлериниң коллективтери күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүнүң талазы-биле узуг өзүлделиг болганнар.

Продукция сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле тос айларда планның күүселдезә республиканың түс-түс бүдүрүлгелериниң аайы-биле мындыг болган:

	Хуу-биле 1973 чыл бо-ла үезинге	1972 чылдың хамаарыштыр План күүсеткенин	Бүдүрүлгениң ниити хемчээли-биле	Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүү
Эвилел чагыргазының үлетпүрү	101	102	103	
Оон иштинде:				
«Тыва даг-дүгү» комбинат	108	113	114	
«Тыва кобальт» комбинат	100,1	98	98	
Каа-Хемниң хомүр-даш разрези	107	99,5	104	
Тудуг кезектериниң комбинады	91	94	95	
Терлиг-Хаяның моңгуң суу бүдүрүлгези	92	94	92	
Ак-Довуракты УБК	104	103	103	
Республика чагыргазының үлетпүрү	104	108	107	
Оон иштинде:				
Эът комбинады	102	113	106	
Сүт комбинады	105	119	112	
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	101	109	99	
Кызылдың хлеб заводу	102	106	107	
Чадаананың —«—	100,7	101	99,4	
Ак-Довуракты —«—	101	102	102	
Хову-Аксының —«—	103	104	104	
Бай-Хаактың —«—	92	—	—	
Пиво заводу	101	96	94	
Тараа продуктулар эргелели	115	105	105	
Кызылдың сайгарылга баазазы	118	105	110	
Чадаананың тараа пунктузу	104	125	112	
Үстүү Енисейниң балык заводу	117	118	116	
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	104	100,5	100	
Типография	100,9	104	105	
Даараныгга комбинады	100,7	92	99,4	
Алгы заводу	109	100,5	103	

Карга четпестер ниитилелиниң «ортедиге-бүдүрүлге черн» 108 109 97

Тудуг материалдар үлетпүрүвүң каттыжышкыны	104	105	108
Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу	112	108	115
«Тыва кедээ тудуг» трест	121	119	121
Шуурмактың ыяш пунктузу	123	142	123
Туранның ыяш пунктузу	118	97	124
Ыяш ажыл-агый эргелели	110	112	104
«Тыва сентелге-тудуг» трестиң тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	35	100,0	105
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	107	98	104
Автосептелге заводу	100,5	104	103
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны	100,4	106	103

1973 чылдың тос айларында үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргенин натура-биле көргүзерге мындыг:

	Тос айлар дургузунда бүдүргени	1973 чылдың тос айларында 1972 чылдың тос айларынга деңнээрге
Электроэнергия — млн. киловатт-шак	100,7	84
Хомүр-даш — муң тонна	375	99,2
Тудуг туйбузу — млн. кезек	220	103
Тудуг чутайы — тонна	1800	103
Эптеп-чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр	25,7	117
Соргтуг даг-дүгү — муң тонна	37,3	116
Мебель — муң рубль	626	96
Тудуг ыяжын болгаш одаар ыяшты үндүр сөөрткени — муң кубометр	191,9	99,7
Оон иштинде:		
Тудуг ыяжы — муң кубометр	185,1	102
Дилиг материалдары — муң кубометр	99,7	97
Кидпе идик — муң эжеш	52,6	104
Хөм идик — муң эжеш	36,7	106
Даараныгга кылыглары —муң рубль	846	104
I категориялың өкпе, баары-биле кады эът — тонна	6117	114
колбосе кылыглары — тонна	923	104
Саржаг — тонна	568	123
Чаланы сүт продукциязы — тонна	9285	96
Далган — тонна	8594	116
Хлеб болгаш хлеб-булка аймаа — тонна	14006	111
Кондитер кылыглар — тонна	596	117
Дүс (чем) — тонна	6971	106
Балык тудары — тонна	206	104
Пиво — муң дкл.	117	75
Газлитпео суксунвар — муң дкл.	94	118

Ол-ла үедо 7,6 млн киловатт-шак электроэнергияны, 20 муң тонна хомүр-дашты, 3,2 муң кубометр эптеп-чыгган демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 2400 тонна соргтуг даг-дүгүн, 11,7 муң эжеш хөм идикти, 432 тонна эътти, 136 тонна саржагны пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Эрткен чылдың ол-ла үеэе-биле деңнээрге, 1973 чылдың тос айларында хойнү ажыр бүдүргени болза:

Соргтуг даг-дүгү —5109 тонна.

Эптеп-чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер —3,8 муң кубометр.

Хөм идик —3 муң эжеш.

Эът —742 тонна.

Саржаг —124 тонна.

Кондитер кылыглар —87 тонна.

Республиканың үлетпүрүнүң чедип алган ниити чедиишкиннери-биле төрелештир чамдык бүдүрүлгелер кол көргүзүлгелер талазы-биле планнар күүсетпээнер. Чижээ, 9 бүдүрүлге продукция сайгарар талазы-биле тос айларның планын күүседирип хандырбаан, 11 бүдүрүлге — үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң, 14 бүдүрүлге — күш-ажылның бүдүргүкчүлүүн белиндериниң тос айлар планнарын күүсетпээнер, а 12 бүдүрүлге — күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн эрткен чылга деңнээрге кудулаткан. Тудуг кезектериниң комбинады, Терлиг-Хаяның моңгуң суу бүдүрүлгези, «Сельхозтехниканың» Туран салбыры болгаш оске-даа бүдүрүлгелер хожудай турар. Продукциянын ботүнеэин чигедир талазы-биле сес айларның планы база күүсеттинмээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

КОМБИНАТТЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Тываның сүт комбинадының ажыл-ишчизери СЭКПниң XXIV съездиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш чылдың эгезинден тура хызымаккай ажылдап келген.

Ооң херечизин мындыг саннар тодаргай бадыткап турар. Комбинат эрткен тос айларда 3510 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрер хүлээлгезин 3745 рубльге чедиргеш, планын 106,6 хуу күүсеткен. А бүдүрүп үндүрген продукциязын сайгарарының талазы-биле планын 104,9 хуута чедирген. Күш-ажылдың бүдүргүкчүдүү эрткен тос айларда 103,5 хуу болган.

Комбинаттың заводтарының өрээлинде хөй продукция бүдүрүп үндүрер дээш калбарган социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелин үндүрерге бирги черни Кызылдың сүт заводу алган. Ол коллективтиң ажылчыннары үшкү кварталда ниити продукция бүдүрерин болгаш ону сайгарарының планын ажыр күүсеткен. Ол заводтуң ажылишчилери хүн бүрү 24 тонна сүттү, 76 харжак кефирни, 63 харжак сливкаларны, 50 фляга ишти сметананы болгаш оон-даа өске сүт аймаандан кыраа түүлдерин Кызылдың магазиннеринче, ясли-садынче болгаш албан организацияларынче чорудуп турар.

Сүт заводунуң цехтер аразында социалистиг чарыш бригадалар, эвелгилер болгаш өге-түс ажылдар арамында калбарган. Заводтуң администрациязы цехтер аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турган, бүдүрүлге планын күүсеткенниңден аңгыда, ажылчыннарның ажылдан турар черинең арыгшеверин, күш-ажылга сагыш-чурумун, хөй-ниити ажылынга киржилгезин база кол коргузуг кылдыр ап турар.

Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүү заводта эрткен чылдың тос айлары-биле деңнээрге 10 ажыг хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүнүң ол хире бедөзининиң бир чылдагаазы — заводтуң чамдык дериг-херекселдерин чаартканы болур. Ооң бир чижээнге мону ап болур: заводтуң сүттү күткаш савалаар шугумун чаа механизастаттынган техника-биле солаанының соонда күш-ажылдың бүдүргүкчүлүү мурнунда турганындан 50 хуу өскен.

Заводтуң ажыл-ишчилериниң аразында үеэн мурнакчыларның саны хөй. Оларга аппаратчиктер Ольга Захаровна Блохинаны, Дина Ивановна Сухневаны, сүт савалаар цехтиң бригадири Вера Игнатьевна Добрякованы болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

В. ЧАДАМБА.

ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРДЕ

Республиканың тараа продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерин күүседир дээш, тос айлар иштинде күжениишкинниг ажылдаанар. Бо чылдың чаа дужүдүн хүлээп алырынга белеткел ажылдарын өйлаанда, бедик ынаарлыг торуткан түңнелинде, күрүне шыгжамырынче тараа дужаарынга бергедээшкиннер болбаан.

Чаа киргең дужүттүн 34 муң тонназының ол-шыгын кургаткан, 28 муң тонна тараанын бокун арыглаан.

Күрүне шыгжамырынга киргең тараанын шынарын экижидер, оны шын кадагалаар талазы-биле Кызылдың сайгарылга баазазы, Туранның тараа хүлээп алыр пунктузу эки ажылдаан. Бо бүдүрүлге черлериниң амгы үеде 1974 чылдың дужүдүнүң үрезинин белеткээр ажылдарны чорудуп берген.

Бай-Хаактың, Туранның тараа хүлээп алыр пунктуларының болгаш Кызылдың сайгарылга баазазының, үрезин арыглаар цехтери, садып алдынган үрезинни чаа чылга чедир белеткээш, республиканың совхозтар болгаш колхозтарынга бээр дээш, түскай план-график-биле ажылдап эгелээннер. Үрезин белеткээр цехтерден аңгыда тараа хүлээп алыр черлериниң үлетпүр цехтери база багай эвес ажылдаанар. Тос айларда продукция сайгарар планын олар 117 хуу күүседип, планнан ажыр 345 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Соргтуг даагаң кылыр бүдүрүлгелер тос айлар иштинде 6592 тонна эки шынарлыг продукцияны республиканың хлеб заводтарынга болгаш садыг черлериниге берген. Планнан ажыр 392 тонна соргтуг даагаңны, азы эрткен чылдың тос айларынга деңнээрге 1006 тонна продукцияны хөйнү бүдүрген.

Тос айларның социалистиг чарыжының түңнелинде Кызылдың сайгарылга баазазының үлетпүр цехи (даргазы А. Н. Потапов) тиилекчи болуп үнген.

Бо мурнакчы цех планын 109,9 хуу күүседип, планнан ажыр 356 тонна продукцияны бүдүрген. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, 690 тонна продукцияны хереглекчилерге берген. Мал ажылынга хереглээр 7885 тонна холушкак чемнерни кылып берген. Амгы үеде бо цех шиитпирлиг үшкү чылдың планын декабрь 20-де доозар сорулганы салып алган ажылдап турар. Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу тос айлар планын 101,4 хуу күүседип, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 500 тонна продукцияны берип, база багай эвес ажылдаан.

Үлетпүр черлериниң бо чедиишкиннери шалыпчыларның ак сеткилдиг күш-ажылының түңнелинде чедип алдынган. Оларга Туранның тараа хүлээп алыр пунктузунан тараа кургадыр мастерлер Алексей Ачыты, Моңгуш Бомбуштай, Кызылдың сайгарылга баазазынан үлетпүр цехиниң мастери Владимир Козлов, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунан анаа хөй чыл ажылдаан арга-дуржулгазы улуг, механик Сарыглар Ким-оол, электрик Николай Моңгуш болгаш оскелер-даа хамаарыжыр.

Республиканың тараа-продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери күрүне шыгжамырынга киргең чаа дужүттүн шынарын экижидип, 1974 чылдың тарылгазынга хереглээр үрезин белеткелин шалыпкын чорудуп, Улуг Октябрьның 56 чыл оюн төлептиг үткүп турар.

Ч. ДОСПАҢ,
республиканың тараа-продуктулар эргелелиниң нөл инженери.

КҮСКҮ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

БАЙ-ТАЙГА. Районда күскү чер аңдарылгазының темпизи шалыпкын чоруп турар. Бо чылын районнуң ажылагайлары 1700 гектар күскү чер аңдаар планныг турган, оны 1705 гектар четирген. Ажыл-агыйлардан «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтар мурнуку одургаа чоруп, планныг онаалдаларын күүседип алган. Күскү чер аңдарылгазының үезинде механизаторлар аразында калбаган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге «Мурнакчы» колхозтуң механизаторлары Серепей Бүжүтет, Кок-оол Хертек олар хүн бүрүнүң планныг даалгазын 150—170 хуу күүседип турган, тиилекчи болуп үнгеннер.

* * *

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. Күскү чер аңдарылгазын кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга доозар дээш районнуң ажыл-агыйларының аразында калбаган чарышка «Барлык» совхозтуң механизаторлары өскелерден ылгалып, 2500 гектар тараа төлүн аңдарып алыр планын 20 гектарга ажыр күүседип алган.

Районнуң «Дөн-Терезин», «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарында күскү чер аңдарылгазы кончуг оожум темпилиг чоруп турар.

* * *

КАА-ХЕМ. Районнуң ажылагайлары келир чылдың дужүдүнге хереглээр 25800 гектар черни бо күзүн аңдарып алыр хүлээлгелиг. Бо хүннерге чедир оон 18680 гектарын аңдарып алган, планының 72 хуузун күүседип алган. А «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары күскү чер аңдарылгазын районда бир дугаарында дооскан. «Бурунгаар», «Ленинчи оруқ» совхозтар болгаш «Коммунизмче оруқ» колхоз планын күүседиринин кырынга келген.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Идепкейлиг тарадыкчылар

Чурттуң бүгү черлеринде ишкаш, келир чылдың параазына чагыдылгазы Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта база организастыг калбарып турар. Ол чугула ажылдыңда партия организациязының удуртулгазы-биле парлалганың чер-черде хөй-ниити тарадыкчылары чорудуп турар.

Кара-Талда болгаш Чозада малчыннарның бижидилгезин Довгак Соскал эки организастап, оларның чүвү чагыдып алырын сүмелеп, тайылбырлап ажылын бижидилиг чорудуп турар. Бо ажылдың эгелээн баштайгы неделязында безин хөйжуларга 328 рубльдиң янзы-бүрү солуннарны болгаш журналдарны чагыттырган.

Чыл бүрү 3—4 чагыдылганы бижиттирип ап, ону ажыл-амыдыралга чөп ажыглап турар малчыннарны демдеглээри чөптүг. Чижээ, Кара-Тал болгаш Чоза бригадаларынга Т. Кызыл-оол, О. Тумат, Д. Анай-оол болгаш оскелер-даа хөй-хөй солун, сеткүүдерин чагыдып алганнар.

Торгалыгның Сарыг-Хөл малчыннарынга парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы аныяк коммунист Зоя Аир-Савааны база мактаар херек. Ол каш-ла хонукта безин 225 рубльдиң солуннарын болгаш журналдарын бижиттирген. Парлалга чагыдылгазы совхозтуң өске-даа черлеринде организастыг калбарып турар.

Н. ДАМДЫН.

КЫЙГЫРЫГ ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН

Таңды районда „Революцияның чалбыыжы“ совхозтуң хойжузу И. П. Сафоновтуң

ЧАГААЗЫНГА ХАРЫЫ

Хүндүлүг Иван Петрович!

Силерниң чарышка кыйгырганыңар мээң бодумнуң сагыш-сеткилимни хөлзедип чораан бодалдар-ла олчаан болуп-тур. Ону чүгле мен эвес, мээң кадыг ажылдап турар өөрүм, совхозтуң хейжулары мзин-биле детиндилер. Республиканың бүгү-ле малчыннары ол кыйгырыгны улуг сонуургал-биле үткүп, детиимир боор дээрзин — бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Ынчангаш мен: чаржыылы харын деп харыылаар-дыр мен!

Республикага хөй ажылын хөгжүдери улуг нуруузунда бистен, хөй-мулардан хамааржыр деп, силерниң демдеглеп турарыңар черле чөп. Бисте мал ажылының ол чугула адырын хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң айыткан хемчеглери бистиң эң-не идепкейлиг киржилгевис, кызымаккай, ак сеткилдиг күш-ажылывысты негеп турар. Бодумнуң бүгү билимими болгаш дуржулгамны совхозувустуң мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседиринче угландырар мен.

Бистиң совхозта ыштаглаашынга белеткел доостурунуң кырында келген. Ол бо чылын эки эртер. Ыштаглаашынынны организастыг эртиирер дээш чурттаага бажыңнарын, хөй мажаалаарын септеп дооскан, мал чемин четчир кылдыр нурлавырлап алган, кышкы кол кампанияларны эрттиреринн чугаалажып норген.

Чаш хураганнарны доруктурар талазы-биле бистиң малчыннарывыстың арга-дуржулгазы байлакшаан. Ындыг-даа болза, амыы-биле чугаалаар апаар, Иван Петрович, бистиң совхозувуста хойларның продуктулуу ам-даа нуду болуп артпышаан. Бистиң силер-биле чарыжывыс, эш-кууда умуражыышкыннар, арга-дуржулга солчуушкуннары малдың продуктулуун бедидеринге, хөй дук кыргып алырынга бөлгаш хойларның немелде деңзизин алырынга дузалаар дээрзинге бүзүреядир мен.

Силерниң кыйгырыыңарга харыылавышаан, мен база-ла силер ышкаш, бодумнуң хүлээлгелеримни эде норуп, 1974 чылда мөөң адаанда коргузуглерни чедип алырын шиитпирледим:

төрүүр чүс хойга онаалтыр 145 хураганны алыр;

мезинден чарар өйге чедир хураган бүрүзүн 30 килограмм чедир семиртир;

бир хойдан-на 3,5 килограмм дүктү кыргып алыр;

кеданда хойларны бирги болгаш мйиги класстыы болдурар;

мелир чылын бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенни кезип алыр мен.

Ол хүлээлгелеримни күүседиринге бүгү күжүмүмү, чүтүлүмүмү мөөңнээр мен.

Хүндүлүг Иван Петрович!

Бистиң ажыл-херектеривис-биле танышып, бодуңарның арга-дуржулгаңарны чугаалап берип, бистиң бригадавыска келириңерни чалап тур бис. Бистиң хойжуларывыс хүндүлүг аалчы силерни үткүп алырынга белен.

Д. ООРЖАК,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу.

М. М. Ооржак алды айның чөлээчылар курузун чедиишкинниг дооскаш, бодунуң совхозу «Алдан-Маадырга» ажылдап кирген. Техниканы билдилиг, каминг башкарарынга мергежилдиин чаңгыс чер чурттугларынга ол-ла дораам мактадып эгелээн.

Мария Мээреңовна күскү дужүт ажаалдазының-даа, кыштагларже мал чөми сөөртүр-даа үеде бердинген онаалданы ак сеткилдиг күүседип келген, эш-өөрүнге хүндүтпелдиг.

ЧУРУКТА: комсомолчу Мария Мээреңовна Ооржак ажыл үезинде.

Ю. ЧҮЛДҮМНҮҢ фотозу.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ПАРЛАЛГА ПРОДУКЦИЯЗЫ ДЭЭШ

Совет Тыванын ажылчы чонунун СЭКП-нин XXIV съездизинин тоогузунчу шийтпирлерин амыдыралга бот-тандырар, тоску беш чылдын шийтпирлиг үшүк чылынын планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, бүрү чурттуң ажыл-ишиндеринде бир домей экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге чаа-чаа бедик коргузуглерни чедип ап турар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрүнүң болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга чедишкиннери дээш бо чылын республиканың мурнакчы 230 малчынын ССРЭ-нин орденнери болгаш медалдары-биле шаңнаан, а «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Д. Ч. Ооржакка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хүндүлүг атты тывыскан. Чоон-Хемчик районнуң, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтарның болгаш Бай-Тайга районнуң «Мурпакчы» колхозунуң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилел чарыжынга бедик коргузуглерлиг болгай.

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери база күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган. Республиканга үлетпүр продукциязын бүдүрери бо чылдың январь—сентябрь айларында 5,7 хуу немей өзүлделиг болган. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле план тос айлар дургузунда 102,8 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 1545 мун рубльдин продукциязын бүдүрген. Ол-ла үеним дургузунда продукция сайгарарының планы 103,2 хуу кылдыр күүселип, 1789 мун рубльдин продукциязын планнадан ажыр сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, республика үлетпүрүн шийтпирлиг продукциязын бүдүрериниң хемчээлин 29 хуу үлгаттырып, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге 13 мун рубльдин продукциязын хөйнү бүдүрген. Мурнуудагы үелериннге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү элээн бедээн болган парлалга продукциязының немей өзүлделиг оон күсели-биле ап турар апарган. Ол-ла бүгүнүң түнелинде ажылчыннарның ажыл төлевири өскен болгаш материалдыг мактал-шаңнал фондузу үлгаткан. СЭКП-нин XXIV съездизинин Директиваларынга дүүштүр полиграфия үлетпүрүнүң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының ажыл төлевири бо айдын эгелеп ортумаа-биле 26 хуу бедирип.

Типографияда ажылдап турар 150 ажыт кижиниң арааныңдан 70 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Үшкү кварталда цехтер аразының чарыжынга бирги черии лентелээр цех алган. Бүдүрүлгевин эң дээре ажылдакчылары В. И. Попова, М. М. Михалева олар. беш чылды дөрт чылда күүседир деп хүлээлгелиг ажылдап турар. Парлакчылар И. И. Пономарева, Т. М. Щеглова, дептерлекчи Е. И. Лопатина олар келир чылдың үлүүнде, а В. И. Попова 1974 чылдың декабрынын үлүүнде ажылдап турарр.

Типографияның коллективи бо чылдың тос айларында материалдарны кампан турган, пландан ажыр 1319 рубль арыг орулгалыг болуп, бир рубль бараанныг продукцияга чарыгдалды 0,15 копеек чыгеткен. Бүдүрүлгеге чаартыкчы чамдык саналдарны боттандырган. Ажылчыннарның профессионал-техниктиг мергежили мурнуудазындан элээн бедээн.

Ынчалзаакы типографияның организаци-массалыг болган бүдүрүлгеги ажылында четпестер ам-даа улуг. Номнарны болган солуунарны бедик шыпарыг, көрүштүг кылдыр, ол-шаанда парлап үндүрер дээш демисел кошкак, техниктиг контроль чавык. Ажылчыннардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдениң кошкаанының үламыдан продукцияның бедик шынары, номчукчу массага көрүштүг болуру дээш чүткүдүг ажыл чорудайн турар. Чамдыкта кежээки болгаш дүнеки эвлечегелериниң ажылын харылаар харысаалгалыг дежурный ажылдакчылар соолгу үеле шуут турбастаан.

Полиграфия күүселдезиниң шынарын бедидери—полиграфистериниң эң чугула сорулгазы.

Тываның ном үндүрер черииниң ажылын алеткелчи болгаш саналбергеи эштер тодаргай чугаалаан. Ном үндүрер черииң коллективи бо чылын янзы-бүрү чедеп ажыг аттарлыг номнарны, брошюраларны, плакаттарны парлап үндүрер.

Ниитн тиражы 340 мун экземпляр янзы-бүрү 53 номну тос айлар дургузунда парлап үндүрген. В. И. Ленининиң «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» деп ажылын. Тываның эртем-шинчилел институдунуң «Тыва АССР-ниң экономиказы», «Сибирь Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында» деп эртем ажылдарын, К. Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хемниң», С. Пюрбюнүң «Шилиттиигеи чогаалдарын», А. Емельяновтуң «Кезээде командировказын» болгаш өскедаа хөй-хөй номнарны парлап үндүрген.

1973—74 өөредилге чылынга оорединиг номнарын парлап үндүрер болгаш оларны белеткеп үндүрериниң хуусаалларын кызырар талазы-биле опаалганы чедишкиннииг күүсеткени дээш РСФСР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чөрлер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң болгаш культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының Хүндүлел бижиктери-биле Тываның ном үндүрер черии болгаш республика полиграфиязын шаңнаан.

Тываның ном үндүрер чери эртеен кварталдарның планнарын бүгү көрүүзүлгер талазы-биле чедишкиннииг күүсеткен, продукциянын бот-үнезин элээн чиңеткен. Бо чылдың планныг опаалдарын ном үндүрер чер декабрь 26-га чедир күүседирип хүлээгеи болгаш келир чылын үнер номнарның 25 хуузун будурулгеге бо чылын дужаар деп турар.

Ном үндүрер черииң үндүрген чамдык номнарын номчукчуларның талазындан сеткил ханышкыл-биле хүлээп ап турары өөрүнүүр херек, ынчалзажок бир чамдык номнарның, ылаңгыя үругаар номнарының чүрүк каастагазы дыка четпес / дээрзин хураага санаал бергеи эштер демделээн. Ынчангаш ном бүрүзүнүң идейлиг болгаш профессионал деңнелиң, каастагазын белидери чугула.

1973 чылдың планныг даалгаларыа хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир толээде, ном үндүрер черииң болгаш типографиязының коллективтери улам күжениишкиннииг ажылдап, келир чылын бир дескн, бедик коргузуглуг ажылдаарда чогуур белеткелди бо чылын кылып алыр апаар. Республика типографиязының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шийтпиолиг чылының опаалдазын декабрь 25-те күүсеткеп турар дээш чарышты улам калбарткан.

Тываның полиграфия үлетпүрүнүң болгаш ном үндүрер черииң ажылдакчылары ажылчы чонарны коммунистиг бүүга кижизидеп чаагай херекке партияның идепкейлиг дузалакчылзры болбушаан, беш чылдың шийтпирлиг үшүк чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннииг күүсеткеп шылаар дээрзин ном үндүрер черииң директору В. Б. Монгуш, дептерлекчи В. И. Попова, парлакчы Т. М. Щеглова, полиграфистериниң профэвилел комитединиң даргазы В. С. Гнездюкова, ном садыының черииң төлөлекчизи В. Г. Кирюшкина, республиканың чыгыдыышкыл министри Д. Б. Ондар, ВЛКСМ обкомунуң ийнги секретары Г. С. Иргит боттарының саналдарынга демделээн.

Типографияның болгаш ном үндүрер черииң коллективтеринге РСФСР-ниң Министрлер Совуделиниң ном үндүрер чөрлер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң база культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының Хүндүлел бижиктерин, а мурнакчыларга Хүндүлел бижиктерни болгаш өртектиг белектерни тывыскан.

Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, республиканың Министрлер Совуделиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киришкен.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ТҮҢНЕЛДЕР, СОРУЛГАЛАР

Балгазынның хойжулары

СЭКП-нин XXIV съездизинин шийтпирлерин база тоску беш чылдың опаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседири-биле Танды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң хойжулары коданда ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеп, кескү чедишкиннерни чедип ап турар.

Хой ажылын улам хөгжүдерииң хераанге күш-ажылчы салыышкының киирер дээш совхозтуң бүгү хойжуларының карак кызыл ажылдап турарының түнелинде ажыл-агый соолгу үйн чылда алган хүлээлгезин ырестиг күүсеткеп. Төрүүр 100 баш хойга опаалтыр 1972 чылда 107, 1973 чылда 106 хураганы алган. Хой бажы өстүрериниң бо чылгы планын 101 хуу күүсеткеп. Хойнуң дүкүүр чоруун белидер дээш хойжуларның болдувар-ла хемчеглерни ап турарының ачызында совхоз бир хойдан-на 1966 чылда 2800 грамм дүк кыргып алган болза, 1973 чылда ол 3500 грамм четкен.

Ажыл-агыйда бүгү коданнар үксел салгалының аайы-биле класстаттынган болгаш тус-тус коданнарга үстүнгеп. Дүк бүдүрерии көвүдедиринге болгаш шынарын экижиддиринге хойжуларның зоовстооредилгелиг чыл бүрүде организастап турары ажыл-агыйга ажыктыг салдарны чедирип турар. Ол чорук дүктүң шынарын бедидериниге улуг ажыктыг болган.

Хойжулар бо чылын 1055 центнер хой эъдининң немелде деңзизин алырын хүлээнгеп, 1196 центнерге күүсеткеп. Ажыл-агый 221 центнер дүк бүдүрер планны 241 центнерге күүседип, хой ажылындан чыл санында 250—253 мун рубльдиң ырыг орулгазын ап турар.

Хойжулар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түнелии үе-үелеп үндүрүп турары чанчыл апарган. Чарыштың негелдези ёзугаар төрүүр 100 хойдан-на 115 хураган алган малчынга дөрт, 125 хураган алгаиы дээш—6 хураганны немелде төлевир кылдыр бербишаан, совхозтуң Күш-ажылдың алдары дептерге оларның аттарын кирип бижиприп, бир хойга опаалтыр дүк алыр опаалдазын 105 хуудан ору күүсеткеп хойжуга акша шаңналын тыпсырын көрген. Ону боттандырып эгелээнинден бээр ажыл-агыйда мурнакчы хойжуларның саны өзүп турар. Чижээ, дүржулгалыг хойжу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнинг эдилекчиэан Иван Петрович Сафонов 100 хойга опаалтыр 1972 чылда 127, 1973 чылда 137 хураганны, ол-ла чылларда бир хойдан 3400—3600 грамм дүктү алган. Оон-биле чарыштыг Гениадий Павлович Бажин 100-тен 113 хураганны, бир хойдан 3600 грамм дүктү, хоочун малчын Моламдай Дакпаевич Монгальбин 5700 грамм, аныяк хойжулар Тюлюш Кара-оол 3980 грамм, Алексей Сорокин 4200 грамм дүктү бир хойдан-на тус-туста алгылаан.

Совхозтуң хойжуларының социалистиг чарыжының тос айларда түнелдерии чоокта чаа үндүргеш, күш-ажылчы көргүзүлгелери-биле шылгараан И. Сафонов, И. Шипулин, Г. Бажин оларга ийнден өрү хураганны немелде төлевир кылдыр берген болгаш хөй мурнакчы хойжуларга акша шаңналдарын тывыскан.

Ажыл-агыйның бүгү хойжулары СЭКП Тыва обкомунун IX пленумунуң шийтпирин ёзугаар аъмчеглиг кадатче шилчээни оларның культурлуг чурттал газынга база бир чаа чүүл болган.

Чедип алган чедишкиннер-биле чергелештир четпестер чок эвес. Шээр мал одарлары чедишпес. Оон хараазы-биле малдың семиртилге деңгилдези шоолуг экижиевейн турар. Ынчангаш экижиттинген культурлуг одарларны тургузары негеттинип турар.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчегдер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Совуделиниң болган СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын танывжын чугаалаашкан, ону амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери 1980 чылда хойнуң баш санын амгы турганындан 1,7 катап өстүрер, бир хойга опаалтыр 6 кг, азы амгы турганындан 2,5 кг хөй дүктү алыр кол сорулганы салган.

Ынчангаш салдынган сорулганы күүседир дээш хойжулар бедик организастыг, шудургу ажылдап турар. Ону барымдаалаашкан, сураглыг хойжу И. П. Сафонов мурнунда алган хүлээлгезин улам эде көргеш, хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчегдерин боттандырар демиселге идиглиг болзуп дээш «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчалды чарышка кыйгырган.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КЫШТАГЛАРЖЕ

«Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары кыштагларже мал чемнерп сөөртүүн организастыг чорудуп турар. Бо ажылда 4 трактордуң быжыглаан, ында Ш. Даваа, К. Дартас-оол, Б.-Ш. Шыырап оларның ажылы өскелерге үлегерлиг.

Бо хүнверде совхозта шээр малдың 26, мыйыстыг бода малдың 6 кыштагларында ниитизп-биле 350 тонна сигенни, 150 тонна саванны болгаш 30 тонна хире будук-бүрүнү чедиргеп. Ук ажыл үргүлүлеп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Политөөредилгениң дээштии—организастыг чорукта

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛДЕР

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин организастыг эгелээри-биле «Горгалыг» совхозтуң партком четчелээшкинии дыцнакчыларның эртем-билиниң, ажылының ажыын барымдаалап чоруткан. Ол ышкаш пропагандист кадрларны арга-дүржулгалыг, дээди эртеминг азы түскай эртемниг специалистер-биле четчелээн.

Совхоста, оон салбырларында тургустунган экономиктиг билиглерниң үндезиннерии болгаш марксизм-ленининизмниң үндезиннерин өөренир политшколалар, теоретиктиг семинарлар, эге политшколалар баштайгы кичээлдерин СЭКП ТК-ның апрель (1973 ч.) Пленумунуң материалдарын хакызы-биле сайгарып, партияның XXIV съездизинин Тайбың программазының амыдыралга херек кырында боттанып турарын өөренири-биле эгелээн.

Эрткен чылдарда дег, баштайгы кичээлге улустуң университеттиң 21 дыцнакчызы бүрүн чыгып келген. СЭКП-ниң XXIV съездизинин тайбың программазының амгы үеде боттанып турарын тодаргай чижектер-биле бадыткавышаан, СЭКП ТК-ның апрель (1973 ч.) Пленумунуң материалдарын дыцнакчыларга дүржулгалыг пропагандист Донгак Сүвдюп таныштырган. Оон бирги кичээли солун болган.

Пропагандист Донгак Чамбалович Торгалыг ортумак школазының директору хүлээгеннеден ангыда, партия организациязының даскаавы пропагандисчы хүлээлгезин ынчаар ак сеткилдиг күүседип турар. Партия, комсомол өөредилгезиниг ол 21 чыл пропагандистен келген.

Политиктиг өөредилгеге барык 10 чыл ажыт үениң дургузунда башкылап келген хоочун, арга-дүржулгалыг пропагандист Владимир Шарай-оол совхозтуң Чаа-Суур салбырында марксизм-ленининизмниң үндезиннерии өөренир политшколаның баштайгы кичээлин эртиргеп. Ол ышкаш Сарыг-Хөл салбырында, автогараж коллективинде Михаил Чамбал-оол, Сандан Таан-оол пропагандистээн политшколалар өөредилге чылын организастыг эгелээн.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылы бистиң совхозка ниитизп-биле эки эгелээн-даа болза, четпестер бар болгаи. Шылгыгы баштайгы кичээлдерге чамдык дыцнакчылар политэкономияның, философияның болгаш өөредилгеге хереглээр оске-даа номнарның ном садыгларында чок болганын илереткеннер. Кичээлдерге хереглээр көргүзүг материалдары барык чок болган. Ынчалза-даа политшколаның дыцнакчылары С. Седен, М. Кечил-оол, Б. Натпай, Б. Базырроол олар кичээлдерге хереглээр номнарын, көргүзүг херекседдерин баш удур садып, тып алган болганнар.

Партия өөредилгези эки тургустунган-даа болза, комсомолдуң политөөредилгези организас чок эгелээн. Шылгыгы суурда сес, тос, он класстарны доозкан оолдар, кыстар кежээки болгаш политиктиг школаларже хаара туттунмаан. Ынчангаш совхозта комсомол комитеди аныяктарның өөредилгезинче кичээлгейни салып, кичээлдериниң чамдыкта үстүү бээр чорууп болдурбас дээш, аныяктар-биле ажылды күштелдирзе экш. Бо айтырыгны шын шийтпирлээринге комсомол организациязынга улуг дузаны совхозта партия комитеди көргүзери чугаажок.

Т. ДАМБАЖЫК,
дыцнакчы

ДУРЖУЛГАВЫС СОЛЧУУЛУ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге хамаарыштыр чамдык пропагандистер боттарының арга-дүржулгазын солуп дамчыштыр солчуп турарын бо-ла номчуур кижи-дир мен. Пропагандистиң хүндүлүг, харысаалгалыг хүлээлгезин 15 чыл дургузунда күүседип келген, Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында пропагандист Ч. Чамыш-оолдуң сентябрь 29-та «Шын» солунга үнген «Пропагандистерге» деп үүлүн номчаап, долузу-биле үүлдүгүнүп турар мен.

Пропагандист стажым он чыл ажа берген. Ол үеним иштинде политөөредилгенин янзы-бүрү политшколаларынга ажылдап келдим. Соолгу алды чылда Ак-Туруг ортумак школазында төөгү башкызы болбушаан, пропагандистеп, ажылдап турар мен. Мээн дыцнакчыларымның эртем-билии, харназыны, белеткели бир дескн эвес. Оларның хөй кезии башкылар. Бисте политөөредилгеже хаара туттунмаан кижи барык чок.

Эрткен өөредилге чылында эгелеп алганывыс теоретиктиг семинарны программа ёзугаар бо чылын уламчылаар бис. Бисте дыцнакчыларның 70 хуузу дээди эртеминг, артыкаарлы ортумак болган дооспаан дээди эртейнг болуп турар. Пропагандист кижи бижыг ханы билиг-биле чепсегленир ужуралуг. Ону чедип алырының кол дулгүүрү кичээлдерге үргүлүү чогаадыкчы ёзу-биле белеткенири болур. Программада айтыл каан материалдарны тып номчуурундан, оон кол-кол бодалдарны, цитаталарны ушта бижириниден аңгыда, дыцнакчыларга кичээлди кандыг хевирлиг тайылбырлап бээриниден бээр боданыры чугула.

Бо ажылдап келген чылдарымда кичээл үзер кижилерге таварышпаан мен. Политшколаның даргазы кижи пропагандистиң киржилгези чокка-ла дыцнакчыларны ончалап, чыдагаанныг азы чылдагаан чок келбээнии тодаратқан турары күзенчиг. Ол ышкаш кичээлдиң самбыра, көргүзүг материалдары чок черге эрттирерге оон дээштиң кошкак бодур. Ынчангаш бир-ле дугаарында делегейниң политиктиг картазы алган турар ужуралуг. Самбырага теманың адын, айтырыгларын, хереглеттиири дег бүгү-ле чогаалдарны, журналдарның ат-сывын бижип бээр. Кичээллиг эгезинде азы төнчүзүнде неделя иштинде бистиң чуртка болган даштыкыга болгулаан кол-кол болуушкуннарны тайылбырлажырывыс чаңчыл апарган. Харын-даа дыцнакчыларның даргазы кымның, кажан, кандыг темага информация эрттирерин сагындырып, демделеп турар.

Кичээл бүрүзүнү пропагандист боду тайылбырлаап турар. Ынчангаш бо чылын совхозтуң партбюросунуң өрээлинде болган школада «пропагандистиң болган лекторунуң будуңу» деп стендини кылып алган бяс. Ында политөөредилгеге хереглээр брошюраларны, чаа үүлдерни аскан, республиканың «Билиг» ниитилелиниден чоруткан лекцияларның ат-сывын, оларны кымның, каяа, кандыг темага кажан номчуурун биижип каан.

Оң эки белеткелдиг дыцнакчыларның тайылбырын чон ортузунга лекция, беседа эрттирерине ажыктап турар бис. Олар кождуунда-ла рефераттар болур.

Кичээлдерге эки белеткелдиг, идепкейжи чоруун көргүзүп турар дыцнакчыларга аныяк коммунистер Кыялоол Шивидек, Эрес-оол Мовгуш база хоочун башкылардан Василий Өлчей, Елизавета Кужугет, Сорук Сат олар хамаарышыр. Олар кичээлдерден алган билиглерин боттарының «үүжелеп» чорбас, а чонга бараан болдурарынга ынактар.

Бистиң республикада пропагандистер хөй. Олар кичээлдерни дыцнакчыларга ажыктыг, дээштиг эрттирер дээри янзы-бүрү арга-методтарны ажылап турарлар. Политөөредилгени бедик деңнелге тургузар, оон организастыг, амыдыралчы чоруун чедип алыр дээш чүнү кылза экил? Бо талазы-биле арга-дүржулгадан солчуп көрээлинер.

Х. ТОВАРЫШТАЙ,
пропагандист.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Политөөредилге чылын мооң мурнунда чылдарда дег организастыг эгелединис. Бисте марксизм-ленининизмниң үндезиннерии өөренир политшкола тургустунган. Ында автотранспоорт бүдүрүлгезиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннар хаара туттунган. Олар шуптуг 40 ажыг киижи. Баштайгы кичээлге олар СЭКП ТК-ның апрель (1973 чыл) Пленумунуң материалдарын өөренгеннер. Ол дугайын пропагандист Владимир Сатаев делгеренген кылдыр тайылбырлап берген.

Ол ышкаш бисте экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир политшколада 15 дыцнакчы бар. Оларга баштайгы кичээлди пропагандист Фаина Черноусова коччуг солуун кылдыр эрттирген.

Политөөредилгени бедик деңнелге тургузар дээш партия организациязы боттуг хемчегдерни ап чоруткан.

В. КОМАРОВА,
Кызылда № 2 АТБ-ниң партбюро секретары.

ТЕОРЕТИКТИГ СЕМИНАР

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг салбырында экономиктиг билиглериниң үндезиннерии өөренир политиктиг школалар баштайгы кичээлдерин организастыг эгелээн. Шылгыгы Ак-Туруг ортумак школазының башкылар коллективинде политшколаның дыцнакчылары 2 чыл дургузунда экономиканы программа ёзугаар өөренип дооскан. Ам башкылар чаа өөредилге чылында теоретиктиг семинарда өөренип эгелээн. Баштайгы кичээлге пропагандист Ховалыг Товарышгай СЭКП ТК-ның апрель (1973 чыл) Пленумунуң шийтпирлерин болгаш Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, Франциягa, ГФР-ге албанның ээнчорууп кылып чоргаарлыг дугайын тодаргайы-биле чугаалап берген.

Ол теоретиктиг семинарда 30 башкы хаара туттунган.

К. КОМБУ.

Бии-Хем районда партияның политчырыдыышкын четкизинге бо өөредилге чылында бежен ажыг политшколалар ажылдаар. Оларда үш мун ажыг дыцнакчы хаара туттунган. Пропагандистерге эки белеткелдиг, шыырак билиглиг эштерии шилип алган. Ол районнуң «Кызыл тараачын» совхозунда пропагандист Иван Михайлович Кицин ыңдыг эштериниң бирээзи. Ол бистиң республиканың кайы-даа булуңнарынга ажылдап чораан, ам ниитизп-биле 20 ажыг чыл пропагандистеп келген. Совхозта марксизм-ленининизмниң үндезиннерии өөренир политшколага ол соолгу үш чыл дургузунда пропагандистээп, эрткен өөредилге чылында программаны бүрүн өөредип дооскан. Ам чаа өөредилге чылында эш Кицин экономиктиг семинарга пропагандистээр. Баштайгы организастыг кичээл эрткен, дыцнакчылар ам «Кодээ ажыл-агыйның специализастаашкыны» деп теманы өөренип кириптерлер. Семинарның кичээлдерин айда үш удаа эрттирерии организастыг кичээлге дугурушканнар.

ЧУРУКТА: пропагандист Иван Михайлович Кицин.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

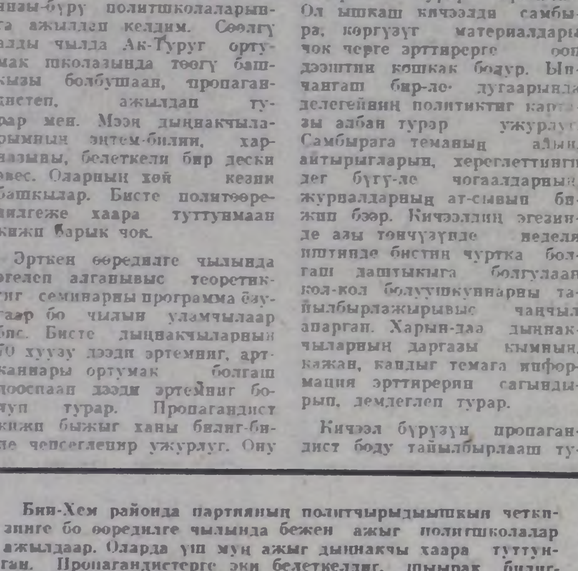

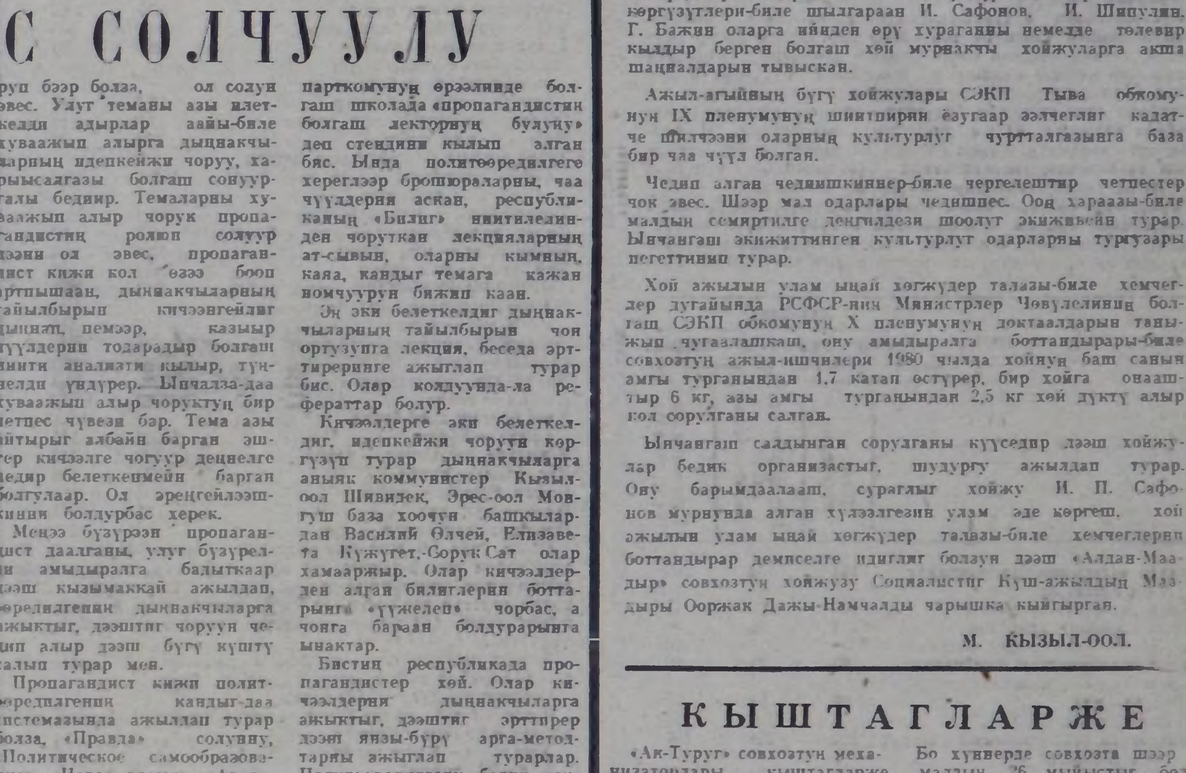

АРМЯН ССР. Арменияның коммунистиг партиязының Сисиан райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызы биле политиктиг чыгыдыышкын кабинеди политиктиг өөредилге четкизинге өөредилге чылының эгелээринге ажыл-ишчи белеткеннеп. Бүдүрүлге черлериниге болгаш колхозтарга семинарларның, школа, болгумнериниң дыцнакчыларын четчелеп белүүлээрии дооскан, пропагандистерни шилип алган болгаш бадылаан.

Баштайгы кичээлдерниң болур хүннерии, өөредилге темаларын бадылаан, чогуур политиктиг литератураны тараткан, пропагандистер-биле инструктаж беседаларын эрттиряп турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан он талаже): пропагандистер — «Пролетар» колхозтуң көдээ школа башкызы Лернапен Декабрина Гриноряи, «Армэлектрочырык» каттыжыышкынның Сисиан салбырының кол инженери Эдуард Маркарян, райсовет экономизи Гарегин Тевакян, политиктиг чыгыдыышкын кабинединиң эргелекчизи Гурген Багдасарян, политиктиг чыгыдыышкынның пропаганда кабинединиң техниктиг аргалар методизи Лева Агаян болгаш колхозтуң кол зоотехниги Михаил Агаджанян оларның кичээлдер эрттиреринин планын чугаалажып турары.

А. АГАДЖАНЯННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Көдээ тудугжуларда

«Тыва көдээ тудуг» тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн олуг углаадыргаан. Участоктуң ажыл-ишчилери эрткен тос айларда оруктуң капитал тудуун болгаш оон үүрмек септелгезин кылгаш, 105 муң рубльдэ шиңгээдип алыр тургаш, херек кырында 126 муң рубльдэ шиңгээдип ап, хүлээлгезин 119,8 хуу күүсеткеш, пландан ташкаар 20 муң рубльдүң ажылын кылган.

Орук-будуруглуг участогунуң бригадалар эрезинде калбаргаан социалистиг чарыжының үшкү кварталда түнелиин үндүрерге бирге чериң Василий Ойдупка удуртқан бригаданың ажылчыннары алгаа. Ол бригада Моңгүн-Тайга рыйонга 7 километр чериңң оруун септээр хүлээлгелиг тургаш, ону 22 километр чедиргеш, планның ыракта ажыр күүсеткен.

Районнуң Горгалыг оруунуң септелгезин чорудуп турар Белек-оол Кууларга удуртқан бригада чарыштың ийиги черин эдээп база багай эвес ажылдааннар.

Өвүр районнуң № 1473 орук-будуруглуг участогунуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде улуг күжениишкиннииг ажылдап турарлар.

В. ОЧУР-ООЛ.

Өвүр район.

Участоктуң чедиишкини

Өвүр районнуң № 1473 орук-будуруглуг участогунуң коллективи тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн олуг углаадыргаан. Участоктуң ажыл-ишчилери эрткен тос айларда оруктуң капитал тудуун болгаш оон үүрмек септелгезин кылгаш, 105 муң рубльдэ шиңгээдип алыр тургаш, херек кырында 126 муң рубльдэ шиңгээдип ап, хүлээлгезин 119,8 хуу күүсеткеш, пландан ташкаар 20 муң рубльдүң ажылын кылган.

Орук-будуруглуг участогунуң бригадалар эрезинде калбаргаан социалистиг чарыжының үшкү кварталда түнелиин үндүрерге бирге чериң Василий Ойдупка удуртқан бригаданың ажылчыннары алгаа. Ол бригада Моңгүн-Тайга рыйонга 7 километр чериңң оруун септээр хүлээлгелиг тургаш, ону 22 километр чедиргеш, планның ыракта ажыр күүсеткен.

Районнуң Горгалыг оруунуң септелгезин чорудуп турар Белек-оол Кууларга удуртқан бригада чарыштың ийиги черин эдээп база багай эвес ажылдааннар.

Өвүр районнуң № 1473 орук-будуруглуг участогунуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде улуг күжениишкиннииг ажылдап турарлар.

В. ОЧУР-ООЛ.

Өвүр район.

Контроль чурагайларны ашпышаан...

Мурнакчы будуруглелериниң 1974 чылга хамаарыштыр бедиткен планнарны кылып ап турарын министерстволарның болгаш ведомстволарның 1974 чылда кылдыр бодаан башгайы онаалдаларын хемчээл талазы-биле ажып турар. Оон үнделгезин болза - техниктиг депшилгени дүргедиир турары, будуруглелиниң курлавырларын боттуг ажылдап турары болур.

СЭТА-ның корреспонденти-леринең дыңнадыр турары болза:

СВЕРДЛОВСК. Бо хоорайда «Уралкабель» заводтуң коллективи будуруглелиг өстүрер талазы-биле беш чылдың төнчүзүнде күүседир кылдыр көрдүлген онаалгазы 1974 чылда 6,9 хуугa ажыр күүседир деп шинтпирлээн. ынчангаш күш-ажылдың будуруктүлүү бедидер талазы-биле беш чыл планын доозар дээшнер.

Ук заводта 1974 чылда күженишкиниң ажылга белеткенимейн турар участок барык чок. Беш чылдың эгезинден бээр «Уралкабельге» чүс ажыг чаа станоктарны болгаш агрегаттарны дерип-эптээн.

ДОЛЬНЕГОРСК (Приморскай край). Ыраккы Чөөн чүктүң Левция аттыг даг-металлургия комбинадының составында кирип турар Верхное дээр рудниктиң даглыгы ковроль чурагайлар ёзугаар көрдүгенинден 10 муң тоннага хөй руданы келир чылын бээр деп шинтпирлээнер.

Келир чылга хамаарыштыр бедиткен планнарны хүлээп алыры комбинаттың оске-даа рудниктеринде болгаш фабрикаларында болуп турар. Чүрттүң оңгуг металлургиязының мурнакчы будуруглелиниң бирээзи болур ол комбинаттың дагжылары беш чылдың баштайгы ийи чартык чылының программазын ыракта ажыр күүсетиневиер.

КАЗАНЬ. Казаньның химия-фармацевтика заводунуң коллективи продукция будуруглелиг өстүрерин 1974 чылда күүседир деп контроль чурагайларда айытканының бодаарга, ону үжен хууга хөйнү - бээрин шинтпирлээн. Планның үнделгезин болза будуруглеге чорудулгаларын дүргедиир болуп турар. - Чижээлээрге, чоокка чедир-ле таблетка будуруглезиниге гранул кургадырынга будун ажылчын ээлчег чарыгдаттывып турган. Оон соонда аңаа болбаазыраагай чаа агрегаттарны тургускан, ынчангаш гранул кургадырының чорудулгазы үжендөртен минутага чедир кызырылган. Ол болгаш оон өскеда аллынган хемчегер продукция будуруглерин барык ийи катап көвүдедир арганы берген.

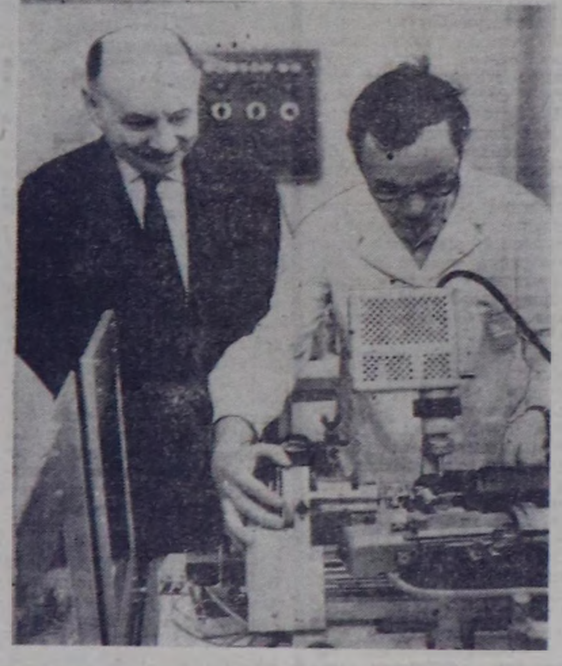

ЭДЧ кежигүннери чурттарда эртем-техниктиг эң улуг айтырыгларны шинтпирлээринге хамаарышкан эртем, техника талазы-биле күженишкиннерин каттыштырарының материалдыг баазазын ыяа тургускан.

Социалистиг чурттарның эртемденнериниң хөй талалыг дем каттыштырып ажылдаарының чайынналчак үлегерчиизэ күштүг сорунза талаларының болгаш чавыс температураларының Делегей лабораториязы боюп турар. Лабораториязы Болгарияның, ГДР-ниң, Польша биле Совет Эвилелиниң эртемнер академияларының аразынга чаргаан дугуржулгаларга дүүштүр 1968 чылда Вроцлав хоорайга (Польша) тургускан. Ук лаборатория кадыг телолеринь физиказын шинчилээр ажыл чорудуп турар. Амгы үеде техниканың болгаш улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларынга ол коңчуг чугула.

ЧУРУКТА: лабораторияга ажыл үеэн.

ЦАФ—ПМА-ның фотозу.

Делегей бо хүннерде

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ ДАЙЫН

Чоокку Чөөн чүкте дайын ерту катап чалбыраштылып турар. Болуушкуннарның ындыг айыылдыг кылдыр өөскүй бергенинин чылдагаазы — араб черлерни эжелеп алырынче болгаш колонижилеринче угланган Израильдин чагырыкчы болуктериниң эжелекши политикалы деп чүве кымга-даа чажыт эвес. Ынчаарга араб чурттарының амгы дайын чорудулгалары боттарының камгаланыр чөптүг эргезин ажыглаарын боттандырар. 1967 чылда болган «алды хонук дайынынга» Тель-Авивтиң эжелеп алганы девискээрлерни хостаар кара чангыс сорулгалыг. Эрткен неделяның бүгү дургузунда эң чыңгыы тулчуушкуннар чогум-на ол девискээрлерге — Синай чартык ортулук биле Голан кожагарларга болгулап келген.

Ол девискээрнин байзалын эмин эрттир чидиглендиргеш, дайын чорудулгаларын өөскүткен израиль дайынзыраактар чогум кандыг сорулганы чедип алыксаалыл? Хамыктың мурнунда, Тель-Авив шериг күжүн көргеткеш, Чоокку Чөөн чүк кризизин политиктиг арга-биле тазырыштыр шинтпирлээринден бодуунун шуут ойталаанын бадыткаксаан. Израиль ынчалдыр күш деген турган, арабтарның бурунгудан тура чурттан чораан черлериниң эжелеткенин хүлээп көөрүнче оларны албадаар деп ынанган. Ону израиль шеригнин кол штабының начальниги Эдазар шуут ыыт чок медегленээн: «Үзүн шывар-даяк холдарлыг, ынчангаш арабтарны кажан-даа сылба шаптың болур улус боор бис, ону олар шагда-ла билип алган турза чогуур» деэн.

Чогум дайылдажыштыкынар боюп турар черлерден кээп турар дыннадыгларын алгаш көөрге, израиль дайынзыраактарның «чаңнык дайыны» бүтпейн барган.

Араб чурттар боттарының шеригнериниң дайынчы шиназзин сөөлгү чылдар дургузунда оранчок күштелдирип апкан. Израиль генерал Агарон Яривтин миниип чугаалазының ёзугаар алырга, «Израильдин ам чорудуп турар дайыны оон амдыгаа чедир чорууп келген хамык дайыннарындан аңаа онза берге дайын болу берген».

Араб күрүнелернин чаңгыс ярн быжыглып турар. Тель-Авивке ол онза сагыштырангыг апарган. Ирак, Алжир биле Марокко боттарының шериг кезектерин египет-сирий командылалга чорудуп берген, олар израиль эжелекчилерге удур дайылдажып турар. Оон өске араб чурттар Египетке болгаш Сирияга шериг талазы-биле, өске-даа эргежок чугула дузаламчы көргүзериге белеп. Тель-Авив арабтарны кортпактаар дээш, тайбың чонга удур агаардан дерия халдаашкынар кылыр арганы ажыглай берген. Израильдин ужар шуулу Порт-Саиттиң, Дамаскының болгаш өске-даа хоорайларының чурттарга девискээрлеринге арзатанлыг халдаашкыннарны кылган. оон түрчелинде тайбың чүс-чүс чуттаткылар алган.

Бүгү делегейниң тайбыңга ынак күштери Израильдин эжелекчи, дайынзырак болгаш үптекчи политиказын бүрүү шапкан. Чоокку Чөөн чүк айтырыың чөптүг. тайбың арга-биле шинтпирлээрин негеп турар деп, Айыыл чок чорук Чөвүлелинге ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Я. А. Малик медеглеп чугаалаан. Ынчаарга эжелеткен араб девискээрлерден израиль шеригнерни бүрүн үндүрер деп айытқан Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шинтпирин күүседип турган оны чедип ап болур.

(СЭТА).

* * *

КАИР. (СЭТА). Египет шеригнер октябрь 14-те артиллерияга болгаш ужар шүүлгедаянып алган. Синай чартык ортулукче улам ханылап киргеи. Ол шаап халдаашкынның үезинде танкыга удур болгаш моторжуткан кезектер фронтунуң бүгү дургузунда израиль танк кезектери-биле кадыгдөшкүн тулчуушкуннарны кылган.

Барыын чүктүң информация агентилелдери Чоокку Чөөн чүктеи медээлеринге израиль шеригнерниң улуг чидириишче хичээнгей салын тудар. Ассошиайтед Пресс агентилелдиң америк разведканың сан-түнелдеринге үнделилээп дамчыдып турары-биле алырга, Израиль дайын чорудулгазының дургузунда бодунуң самолёттарының үштүң бир болгаш танкыларының үштүң бириидеи хөйүн чидиргеп.

Египет шериг командылалының дыынатканы-биле алырга, ийи хайгыылчы самолёт ЕАР-ның Порт-Саидтин сонгу талазында агаар делегемин үреп киргеп. ЕАР-ның девискээрииин кырынгө эң баштай көзүлгеп ындыг хевирлиг самолёттар үгле АКШ-тың шеринде бар боюп турарын командылал чери айытқан.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). Нью-Йорктан Израильче бир болук «эки-турачылларның» — еврей национализг америкаиларны чоруткан дугайын ында билдиие берген. Оон өске база бир хөй кижилерни чорударынга белеткеп турарын дыынаткан. Ол кижилерни шүптүзүн сионистиг организациялар эдээдип ап турар.

* * *

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия-израиль фронтунуң сонгу талазынга шынгыы тулчуушкуннарның болганының дугайын Сирияның шериг командылалы дыынаткан.

Палестин партизиннар израиль эжелекчилерге удур чедилиишкиниг шаап халдаашкыннарны база кылып турар.

Сирияның девискээрииде чеде берген иорлан кезектер израиль шеригнерге удур тулчуушкунда киржип турар. Сауд Аравиязының Иорданияга турган 1 000 солдаттыг бир кезээ Сирияның девискээрииде чеде берген болгаш сирия-израиль фронтуда дайын чорудулгаларында киржип турар. Ол-ла черже Кувейттиң артиллерия кезектерин база чорутқан.

* * *

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк боо-чепсектиг болгаш шеригнерии Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгазында дорту-биле киириштирип турар дугайында медээ шын эвес деп күрүне департаментизиниң төлөөлекчизи Р. Макклоски чугаалаан.

Ынчалза-даа америк солуннар Каттыкнан Штаттарның Израильге шериг техниказын берип турарының дугайында медээлерни бижиирин үргүлчүлеп турар. «Нью-Йорк таймс» солун америк албан кижилериинин чугаалап турарынга үндезилеэш, «Чоокку Чөөн чүкке дайынның баштайгы неделязында чидиргеии дуглаары-биле АКШ Израильге самолёттар чорудуп бээр деп турарыны» бижээн.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң Синай чартык ортулукта бронетанк күштеринің командылакчызы генерал-майор А. Мендлер египет-израиль фронтуга тулчуушкуннар үезинде өлүрткенин Тель-Авивте чарлаан.

СОВЕТ АРТИСТЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол болгаш совет улустарының акы-дуңма найыралын быжыглаарынга, ийи чүрттүң культура талазы-биле кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш МАР-ның Улусчу Улуг Хуралының Президиумуу ССРЭ-ниң улустуң танцызының академиктиг күрүне ансамблин «Найырал» деп медаль-биле шаңнаан.

Акы-дуңма моол-совет найыралды быжыглаарының, социалистиг Моолдуң хореография уран чүүлүн хөгжүдеринии херээнге пылгараңгай ачы-хавыяазы дээш ол коллективтиң удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Игорь Моисеевти Сүхэ-Батор орден-биле шаңнаан.

Ансамбльдиң бодук солистери «Найырал», «Моолдуң улусчу революциязының 50 чылы» медальдар-биле, а ол ышкаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнатқаннар.

Шаңналдарны МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал тывыскан.

(СЭТА).

АГААРГА ТУЛЧУУШКУН

КАИР. (СЭТА). Египеттиң Чепсектиг Күштериниң Дээдк командылалының хамаглиг дыннадыында октябрь 14-те египет болгаш израиль самолёттарының арааныга элээн каш агаар тулчуушкуннары болгулааның айытқан.

Эң күштүг агаар тулчуушкуну Ишлдиң сонгу кезээнин кырынга болган. Оон үезинде 15 израиль самолёттуң үзүтқаан. Египет ШАК 3 самолёттуу өскүнган.

Өске черлерге египет агаарга удур камгалалдың боолары 27 самолёттуу болгаш ийи вертолёттуу дужур аткан. Моон аңаа көөрге, дайын чүгле октябрь 14-те 42 самолёдун болгаш 2 вертолёдун өскүнган.

АГРЕССОРЛАРГА СОГУУШКУН

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия шеригнин таныкта удур кезектери болгаш артиллериязы ужар хемелерге деткидип алгаш, фронтуның сонгу кезээнде израиль мурнуку кезектерии ышкыы согуушкунга таварышкырган. Дайын диниг күш болгаш техника талазы-биле улуг конаралга таварышкан. Оон-биле чергелештир Сирияның Шериг Агаар Күштериниң бомбалакчы ужар хемелери Голан бедиктериниң сонгу кезээде израиль шеригнериниң турушгарын бомбалаан.

Тулчуушкуннар үезинде дайын 50 танкызын чок кылдыртқан, үш артиллерия батареязын уштыктаан.

Фронтуның төп болгаш мурнуу участоктарынга Сирияның танкыга удур кезектери дайынның турушгарынче элээн каш согуларны кылдыпаа деп, Сирияның шериг командылалының медээзинде чугаалаан турар.

Үлгедиишкиннер үргүлчүлевишаан

ПАРИЖ. (СЭТА). «Чилиде кижиниң эрге-шөлээзин магадылаан делегей эргелеринии норма-лыжектерин үргүлчү үреп турар». Делегейниң салдарлыг юридиктиг организациязының төлөөлекчилер комиссиязының медеглелиинде ол дугайын айтып турар. Чилиниң эрге-чагыргаларының политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырганнарны дорамчылаар, хилинчектээр болгаш өлүрер чоруктар Чилиде аваала бир болуушкуннар апаргаанынга Чилиге барып чораан юристер бүзүреп көргеннер.

ДУГУРЖУЛГАНЫ БООГДАП ТУРАР

Мурнуу Вьетнамның айтырыгларын тайбың тазырыштыр шинтпирлээр талазы-биле ийи мурнуу-вьетнам талалың октябрь 11-де болур турган сумележилге хуралынга киржириивден сайгон төлөөлерии ам база ойталаан. Ол ойталаашкын —Париж дугуржулгазын күүседирин ажыы-биле боогдаарының хөй санныг ниижетериниң чүгле бирээзи болган. Тхиеуның ёзу-чуруму ындыг ярнын чоруткан, ону чилии ядыы тараачыларга берген, национал экономиканың күчүлүг янытмел секторун тургускан, хамаарышпас даштыкы политиканы чорудуп турган делегейниң чүрттарының хөй кезии-биле кадбак харылзаалы тудуп, делегейге улус ат-алдарын чедип алган.

Ынчалза-даа улусчу чазактың ажыл-чорудулгынга, эң ылангыя сөөлгү айларда улус бергелер таварыжып турган. Ол дээрге, иштики реакцылыг клесгерииң болгаш оларның даштыкыда ыдалакчыларының, делегейниң империалистиг монополиязарының кадчыдыг үүлгедиишкиннериниң түнелии болган. Реакцылыг күштер парламентии (анда олар хөй олутту эдеп турган), суд системалып, бүрүне аппаратыды дамыдаа эдээп, чүрттүң экономиктиг амыдыралын сандаадып, чоңнуң аьы-чем, баралы хандырылгаын баксыраадып турган. Ындыг үүлгедиишкиннерииң түнелиинде чүрүстүнгаан шар-берге ү-

фронтузу дээш, 10 хуузу-да Тхиеу дээш бадылаар, тускай эртемниглерииң бодап турарын ёзугаар алырга, хоорайларга бадылаашкыннарның 60 хуузун «үшкү күш» дээр хүрээлеп (будистер, католик удурлашкымнар болгаш оон-даа өскелер), 30 хуузун Хосталганың национал фронтузу, он-на хуузун—Тхиеу алыр пинке— деп, Италияның «Стампа» солуну бижээн.

Ындыг утаазылалдар чижеглей алдынган-да бол, Тхиеу ёзу-чурумуун пыка кошкап, алдар чок апарганы болгаш Революстуг түр чазактың ат-алдарының улгадып турарын бүзүреднг көргүзүп, ук чалак Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын сагып, тоннуң амыдыралы экижиидер пудургу хемчегерии ап турар.

Мурнуу Вьетнамның байдалын улам чазалдырарын болгаш чүрттүң национал тайбыңчымырын бүгү эргалар-биле боогдаарын сайгон ёзу-чуруму оралдажып турар. Тхиеу дайынзырак дорамчылаар чөптүглер кылып дүшкүүрүг байдалды тургузуп турган. Париж дугуржулгазын күүседирии көзүлдүр-ле узамдырыскан, кандыг-бир хемчээлдиг уе дургузунда эргечагыргага холгаарлазарынга артыскап турар.

Тхиеу вьетнам улустуң эргежыыктарын. Мурнуу-Чөөн Азияның тайбың турарының эргежыыктарын херекке албайн, чогум-ва бодунуң ёзу-чурумун кампалаарын бодаап, дайынзырак чөптүглер кылып турар. Делегейниң камбак хөй-ниитизи мичээнгей ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның чөптүг негелдезин деткип, Сайгоннуң дайынзырак чөптүглерии соксадырын. Вьетнамга быжыг тайбыйны тургузарыиче орукту арыглаарын шинтпирлиг негеп турар. (СЭТА).

ЧИЛИ АЙЫЫЛДА

Совет дипломаттарның болгаш журналистерниң сөөлгү болуу-биле кады Чилиден Төрээн чүрттә «Аэрофлоттуң» түскай самолёду-биле СЭТА-ның Сантьягода салбырының эргелекчизи Р. Князев Москвада чанып келгеи. Шеригфашистиг хүштаның эргe-чагыргаиы эжелеп алгаш, чүрттүн иштинге ханныг үүлгедиишкиннерии кылып турганы кадыг-дошкун хүннериндиг чүрттүнүн национал болгаш социал хосталгазының херээ кедээнинде барып ыдаппа тинлээриигe ыяк бүзүреднй иле-ректеген.

Оон соонда өске черлер-биле таныжылаа чок боюп, төөмес-батпас комендант шагын маңнаар, транзистор чаныыга олурупп алгаш, чили аг-шеригнин араатанныг үүлгедиишкиннериниң дугайын дыңнаарында өске чүү-даа кылбас ужурга таварышкан бис. Үйлээчилериниң эжелеп алган радиостанциязы хүштаның негелдезин дамчыдып, бомбалаашкыи болгаш танкылар атаказы-биле коргудуп, президентиин дужүп бээрии албадап турарыла дыңнаткан. Оон соонда, алээп уе эрткенде, реактивтиг самолёттар президент ордузуи ракеталарбиле боолап эгелээн. СЭТАның салбырының турганы бажыдан «Ла Монедага» чедир алды километр чүре, ынчалза-даа ында частыышкыннарның дээжи тода дыңналып, а сөңгелардан чөлбышталган от-кестүп барааны илдең кәстүп турган.

Комёндант шагының болгаш солуи-сеткүүлге эң шынгыы хыналдаяын үржүүдүн үйлээн соонда погум чүү боюп турарының дугайын бүчүп-даа билип алыр арга чок болу берген. Ынчалза-даа үйлээчилериниң чамдык медээлеринең одуругларын вомбыны хире демчээлиниң дугайында, шериг болгаш политейжки хептиг олурукчуларге удур дилп ажылчын ангыын ийиге хире маадырлыг демисеяиш турарының дугайында билип ап болур турган. Хүита чүгле үш дугаар хонуунда комендант шагын кыска үеде соксадыр дугайын чарлаан. Ынчалза-даа Сантьягонуң төп көзээге хостуг шимчээшкиниин хорудуп, президентиин дужүп бээрии албадап турарыла дыңнаткан. Оон соонда, алээп уе эрткенде, реактивтиг самолёттар президент ордузуи ракеталарбиле боолап эгелээн. СЭТАның салбырының турганы бажыдан «Ла Монедага» чедир алды километр чүре, ынчалза-даа ында частыышкыннарның дээжи тода дыңналып, а сөңгелардан чөлбышталган от-кестүп барааны илдең кәстүп турган.

Комёндант шагының болгаш солуи-сеткүүлге эң шынгыы хыналдаяын үржүүдүн үйлээн соонда погум чүү боюп турарының дугайын бүчүп-даа билип алыр арга чок болу берген. Ынчалза-даа үйлээчилериниң чамдык медээлеринең одуругларын вомчээш, азы хуу радиостанцияларның эфирде неитерээн үзүк-үзүк медээлерин дыңнап турган, байдал погум кандыг боюп турарының талын үүлгедиишкиннериниң кагыг-ширии черге турган. Фашистиг чиргер Аугусто Пиночетиниң күштери Сантьягоны, Чилиниң өмөлүүлелдеп хостаганын, төрүт болдуларын национал гимнинээ мырай түрээр күрүнге ленцишкиннерии усаи-бодалдыг дашпыкы кижилерии бодуут-ла «сегиртип, аңнаар» чорукту организастаан шериг хүштаны «чаагай күүседиргө чили бүрүүн «чиргинээ» дашпыкы кижилерии өөза шаап халдаашкыннарын кылып турганы билдингир болгай. Бистиң билик тудар «Унидтиктиг» деп судновустуң далайжыларын оларның эттеп-соп, дорамчылаан турганын бистиң солуннарга тодаргайы-биле бижээн. Бүгү чүрткө совет специалистерже халдаашкыннар, эттеп-соп, ужеп-чивдиир чоруктар калбаа-биле боюп турган. Чилиге турган совет журналистер фашистерниң ындыг үүлгедиишкиннериие база-да тарышканнар. Москва радио, түвүң корреспонденттилии Леонард Косичкин түткаш, кем-бүрүүлүг идегеттер карабалкыынга эвээн каш шак дургузуунда хорудаан. Оон ышкаш СЭТА-ның Сантьягода салбырының турар черинче халдаашкыннар чамдыг эвес удаа болган.

Чижээ, сентябрь 14-тен 15-че дүнеиинде шериг контрразведказының чергектиг алдан алыг солдаттарын болгаш агентилерии боо-чепсек чок үш кижиге «бо одурулгарның автоторга, оон ылдыынга болгаш олдунга удур чорутқан. Дүпкеннин бар шак турда бистерии шүптүзүп алгаш, дүиеки соокка тургускан. «Ол-не эйыылдыг» дээн тос харлыг «эйзынынга» удур дөрт олуруқчулер хөделип турган. А ол үеде солдаттар болгаш контрразведчиктер СЭТА-ның бөрөзүн болгаш бистиң өг-булевистии чүрттап турган өөзелиидe бүгү-ле үүлдерии үжеп-чивдээн: тоо быдарадыр октагылап казыкан. Олар албан материалдарывыг эвес, а хуудa үнелиг эт-сеңче кол кичээнгейии салып турганы шуут билдингир. Ол бүгү «ис-чам ток читкеа-дир» деп соолуде ынча дээнер. Оода дүпе амгы үеде Чилиниң Компартиязының Чөнгине секретары Луис Корвалааны хорудаан турар шериг академиязынга мени контрразведчиктер байысаан турганнар.

Оргилдиниң хар-берге шаарының үезинде Чалыге чүрттап эртгеген чылдарны чайгаар-да сактып көөр. Ол чүрткө ындыг болуушкуннуун үзүп келген ылдаалаанарын тогум чүлеп?

1970 чылда президент соңгудалынга моон күштериин тилээнинин түнелиинде

де реакцылыг идегеттер чили чепсектиг күштерге хоралыг салдарын чедирип, улусчу чазакка шынчы генералдарны болгаш офицерлерии арыглаар аргалыг болган. Оон түнелиинде үймээнчилер армияның, ужар чүүлдүң, далай иеринииц болгаш карабинерлер корпузуның кол-бол башкарылга черлериичe шүрүп киргеп, шериг эргилдиин кылыр аргалыг болган.

— Амгы үеде Москвадан дыка ырак Сантьягога эртиргеи үш чылдың дугайын бодап келгеп, мен чүгле сөөлгү ийи дүүрлээниинг ялелиин, чүгле будумчуларга тегүлгеи ханны, ярааткыыг үймээнчилериин автоматтарының даажын эвес, а хамыктың мурнунда чили ажылчыннарны болгаш тараачыларны. Чүкякаматаның дыгыларын. Сантьягоиун пос-таавыльчыларын болгаш металлистерии, Логаның знахтеларын. Сан-Антониоиун базылыктарын. Оттуг черинии нефтчилерии сактып кээр-дир мен. Ол ышкаи демисел талазы-биле бодумнуң эң-оңгурмуу — коммунистерии болгаи социалистерии сактып кээр мен. Оларга амгы үеде дыка-да берге, оларның иштиидеи дыка хөнү ам чок-даа боюп чадавас. Ынчалза-даа кандыг-даа берге-лер оларны сый шаап шыдавас болгаш хелиинде барып кир ыяан-ла тинлээр.

Р. КНЯЗЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

САНТЬЯГО — МОСКВА.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Семен Безызвестных—СЭКП кежигүнү, Ада-чурттун Улуг дайынының киржикчизи. Шаанда ол Өөк чурттуг хөлечик оол чораан. Өөкке чер чок адыы тараачыннар эки үүле дилеп чедип келген. Тараалап чер, калбак шыктыг шынаалар, кара-кара даштарлыг даглар, кайгамчык байлак черлер тараачыннарның хандыкшылын бодунче хаара тыртып берген.

Коткуд-хоренгизи чегей тараачыннарның бирээзи — Семёнүн ачазы. Ол дээрге ус-дарган, ийик -даракчызы кижи. Адазы мөчээнииң соңдүүде, Семён сес харлыындан шыдалдыг бай тараачыннарга хөлечиктеп эгелээн. Он чеди болгаш он сес чылдарда ол адазы-биле ийилээ Мезил хемчигешке Сафьяновтарга чалчаалап турганнар.

Ол үезин Семён Лаврентьевич ам мынчаар сактып чугаалазар:

«Оо, оларга бала дыка-ла хөй мал турган, чылгы безин беш мун чыгам. Инек, ховунун сан-түнүн кижи санап чедипес. Мезилдин мээстерин оон хөө шыва ап турду, а чүгле саанчылары безин он-он кижи турган. Оон-Шивини, ынчларда Морозовканы (амгы Ленинканы) кончуг өскө билир мен, шээр малы алаа турган дээр чораан. Хөлечик эр кижилер чээрби ажыг турган, бистиң даамалывые Чистаев биле Самойло олар турду. Хөлечиктерниң хөй нуруузу тывалар, а орус кижилер эвээш. Өөктүн бодунга ак кулактар Емельян Ионинге болгаш Андриян Брюхановка база хөлечиктеп турдум. Беспалов биле Крюковту өлүрер херекке олар иденкейлиг киришкеннер. А адактын сөөлүнде Иван Зайцевке хөлечиктээш, кидис ийик кылырынга өөренип алган мен. Бо дээрге мээң хөлечиктеп ажылдаанымның сөөлгү чылдары болган. Ынчан он алды харлыг турган мен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ыраккы Тывага аас-кежикти эккеп берген. Бүгү эрге-чагырганы чөнгө, черни — тараачыннарга дээн ленинчи декреттиң сөстери бистиң өөк суурувуска боттанып эгелээн. Суурга кедээ Совет сонгуттурган. Бүгү-ле чаа үүлдер түс черниң кулактарын дүвүредип үндүрген. Байларны чүгле дүвүреткен эвес, харын Совет эрге-чагыргага, большевиктерге оларның калчаалыг каржы болгаш көөр хөөн чок чоруун хайныктырган. Кедээ Совет даргазы Власов Тывага Совет эрге-чагырганың организакчылары — Степан Беспалов болгаш Никифор Крюков-биле чаңгыс эвес удаа ужуражып турган. Ол Усинск Советиниң даргазы Артем Филиппов-биле кончуг таныш. Кулактарның даа ёзу-чурумга канчалдыр хөделирин болгаш оларның чажыттарын билип, ол дугайын Уранхайның Край Советинге медеглеп турган» деп, Семён Безызвестных сактып бижээн.

1918 чылдың май 3-те, кежээ, Край Советинин даргазы Степан Константинович Беспалов болгаш оон дузалакчызы Никифор Григорьевич Крюков олар Власовтарның бажыңынга Өөктүң ядыларыбиле дыка ур чугаалашкан. Олар чер дугайын, Совет эрге-чагырганың үезинде, оон дайынналарының кандыгдаа димгеникишкиннери турзажок, маңаа кандыг амыдырал тургустунарының дугайын чугаалажып турганнар. Степан Константинович аныяк оол Семёнүүн чанынга чедип келгеш, оон эктинге колун салгаш, чугаалаан:

— Бистерниң шуптувуска, бүгү-ле күш-ажылчы кижилерге Совет эрге-чагырга херек. Ылаңгыя бо мындыг аныяк оолдарга ол онза херек, сээң харын кажыл.—бижип, номчуп билир сен бе?— деп, ол айтырган.

— Чок —деп, ол харыылаан, аңаа турган оон кады ойнап өскен өөрү эжинге болчуй аарак мынча дээн:

— Хөөкүйүүн өөренир дарыы кайда боор, адазы чок кижи-ле болгай...

1922 чылда Өөкке «Аныяктар эвилели» деп адаар комсомол организациязы тургустунган. Оон оргапизакчылары партизан отрядының удуртукчулары — кодээ Советтиң даргазы Трофим Еремеевич Власов, коммунистер Даниил Иванович Роман, Николай Лукьянович Манкеевич. Ол партизаннар клуб тударынга дузалажып турганнар. Комсомол организациязы бодунун ажыл-чорудулгазын культура-массалыг ажылдан эгелээн. Оон секретарынга ынчаарда Ольга Афанасьевна сонгуттурган. Семен клуб эргелекчилей берген. Клубка шин-концерттерни белеткеп, тараачынналга көргүзүп турар апарган. Бичии клубучугашка «Ядамыгы кемниг эвес», «Бодувус апкаңды болуулунар», «Часкы дүн чаглак эвес-тир» дээн ышкаш, оон-даа өске шиилерни чөнгө сонуургадып турган. Шин, концерт чүүлдерин белеткеп алгаш, комсомолчулар Оон-Шивиниң аалдарынга чедир үнүүшкүннерни кылганнар. Культармейжилер, ыланган хлеб быжырарынга тыва херээжен чонну өөредип турганнар.

Школа назы-хары эрте берген болза-даа, өөренир күзел тараачынның оглунга хайныгып келген. Кызылдың бирги школазы. 1925 чыл. Дөртүү класска чедерге-ле школаны доозкан деп саналр. Ол яңгле дөрт класс доозкан. Оон дараазында райкомга секретарьлап,—чажар үрезин үндүрүп берип, тараачыннар-биле херээ чарып, чээли тыпсып-даа, «Кызыл тараачын» колхозка, Кызылга банкыга таңныылдап-даа турган.

1942 чыл. Семён Безызвестных дайынче аъттанып-кан. Абаканга тургустунган 309 дивизияга 959 адыгы полктуң дайынчызы дангыракты ол Воронеж областың чанынга берген. Маңаа болган баштайгы тулчуушкунга киришкен. оон дараазында Дон хемге быжыглалга алды ай дургузунда тулуп келген. Ол, Курск чоогунга база тулчуп турган. Түскай эртеминиң аайы-биле харыылаа ротазының дайынчыны апаран. Маңаа барык-ла ийи ай дургузунда тулушкан. Харыылаачы кижиниң харыысалгазы улуг. Львов областың чоогунга блиндаж иштинден аппаратура үштүп ап чыдырда, ол бүзүлгаш, оон мойнун чыпшыр базып алгаш чыдырда, оңу даартазында тып алган. Командирлерниң дужаалдарын ол ак сеткилдиг күүседип, дүн-хүн дургузунда дайын шөлүнден ыравайн, долу дег октүң адаа-биле. миналарның болгаш частыр бомбаларның дааш-динмидиниң адаа-биле харылзааны тудуп-даа шыдаан.

Өөк суурга кызыл иечилерниң ажылы 1969 чылда эгелээн. Оңу дуржулгалыг башкы Павлина Кирилловна Палилова биле Семён Лаврентьевич Безызвестных удуртуп турар.

Өөктүң кызыл партизаннарынга тураскаал тургузар; Беспалов биле Крюковтуң тураскаалын оларны хөөржүткен черже көжүрер: Өөк суурга школа музейин тургузар— бо үш айтырыг дугайында чагааларны чогуур черлерже Семен Лаврентьевич чангыс эвес удаа бижээн. А түннели мындыг болган: түс черниң эрге-чагырга органнары Өөкте Совхозная деп кудумчуну Кызыл партизаннар кудумчузу кылдыр эде адаар болгаш Власовтарның чурттап турган бажыңынга тускай тураскаалды тургузар шиитпирлээн. Өөк школазында кызыл партизаннарны болгаш кызыл армейжилерин илередип тывар болгаш школа музейин организастаарынга экспонаттар чыыладазы шапкын чоруп турар.

М. ДЕЛЕГ.

АЛДЫН КҮС — С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МАРГЫЛДАА ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Шыдыраага Кызыл хоорайның бирги черн дээш маргылдаа чоруп турар. Дөрт салыг соонда бирги бөлүкте М. Кенин-Лопсан, Х. Ондар, В. Луканов олар боттарының удурланыкчыларын шуптузуун уткан, чаңгыс-даа аштырышкын чок. В. Смирнов биле К. Саяң чаңгыс-чаңгыс аштырышкыннарлыг, ийиги черде.

Ийиги болүктүң шыдыраачылары үш салыгны ойнаапнар. Мында А. Борзенко биле В. Заворин олар алаа чогуур үш-үш саннарны алгаш, ескелерден мурнай бергеннер. А. Д. Салчак биле А. Дүгержаа олар база-ла багай эвес ойнап, алаа чогуур үш сандан 2,5 санны алгаш, ийиги черде чоруп турар.

Элээди оолдарның аразында Кызыл хоорайның чемпиону, № 1 школаның өөреникчизи В. Бурхинов биле ол-ла школаның өөреникчизи В. Селиверстов олар үш салыгдан 2,5 санны алгаш, муррай берген.

Н. ШИШИГИН.

Грузияның садтарында

Грузияның ажыл-агыйларында яблоктарның болгаш грушаларның массалыг ажаан алышкыны эгелээн. Ол республиканың чимис байлаан чурттуң ол-бо булуннырынче чорудун турар. Соолгу он хонукта Красноярск, Иркутск, Новосибирск болгаш Сибирьнин оске-даа хоорайларынче ол чимистерни соорттуп чедиргилээн. Сибирьжилер ноябрь байырлалынга чедир 20 муң тонна яблок болгаш грушаны алырлар.

(СЭТА-ның борр).

ХАЙГААРАЛ ЧОК АВТООРУК

Ак-Довурак—Абаза аразының автоорууның улус ажыл-агыйын хогжүдеринге ужурдузазы улут. Ол орук-биле чүк сеорттүрүүн хемчээли чыл келген тудум-на улгадып бар чоруур. Бо орукта келген чүк Тываның тудуглариынче, үлетпүр бүдүрүлгелеринче үзүктел чок чедип турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эвилел ужур-дузалыг продукциязы — бедик сорттуг даг-дүгү болгаш өскедаа продукцияның хөй көзини база ол орукту тавартыы чүттүүн хоорайларынче чорудар.

Эвилел ужур-дузалыг ол автомобиль орууп Тываның-даа, Хакасияның-даа автоинспекциязы хайгаарап, автошимчээшкинниң озал-ондак чок болгуун чедип алырынче сагыш салбаан. Кайы-даа черлерниң автоинспекцияларының олче сагыш салбайн турарын чамдык чолаачылар ажылгап, хүлээп алган машиналарын эзирик башкарган, озал-ондактарга тавармажыл-даа турар.

Ак-Довурак—Абаза аразының оруунда далай деңнелиңден 2400 метр бедик болганындан доштуг черлер тавармышкылаар. Кадыр-берттиг черлерге чайын чаашкынныгда, кыжын хат-дувүлүгде эртери бергедей бээр. Автоинспекция чери хайгаарадыы күштелдирее чогуур.

Ак-Довуактан 76 километр ыракта Улуг-Оң болган «Передовой» суурлаага магазиннер бар-даа болза, аңаа чайгы үеде кандыг-даа сукчун турбазын кижи база кайгаар, ырак оруккa чораан чолаачылар сукчун дилээр үеюрта тавармажыл турар.

Бо орукту хайгаараар, ону ажыглаарын, сентээрин бөлүктүүлүр ийи участок бар. 207 дутаарлыг участок Абазада, № 208 орук ажыглал участогу Ак-Довурак хоорайла тургустунган. Бо ийи участок улут орукту доктаамал арыт-шевергин, корумчурумнуг байдалга тургузар дээш, харын-даа аразында социалистиг чарыштыг ажылдаар ужурлуг.

Оларның ажыл-ниинниң түнелдерин үвдүрер ужурлуг чүве болза, Абазада участок багай эвес ажылдан турар. Оон харылаар оруун көөрге, үреглеп, чирилген база оюгул-ашкыл черлериндеэлезинни, шлакты уруп, дескилеп каапкан чыдар-дыр.

Ак-Довуратың харылаан турар оруунда үреливишкиннер кайы хөй. Мында оруктуң чамдык черлери-биле аар чүктүг машиналар арай деп-ле эртип турар. Бо четтестерни дарый чайладырын Ак-Довуратын участогунун удуртукчулары ам-даа бодавайн турар. Чер-черде орук септээр бригадаларының чогум чүү кыын турарын доктаамал хайгаарабайн келгеп. Ак-Довуратың орук алыглал участогунуң ажылчыннары оруктарны эптап, ону септээрынче сагыш салбайн, ажыл хүннеринде ацпаарынче, балыктаарынче, кат-чимис чыын элырынче хандыкшып келгеп.

Ак-Довурак—Абаза оруунуң ажыглалын болгаш хайгаралын экижидеринче кичээнгейни углаарын Тыва республиканың автооруктарны тударынга болгаш ажылдаарының талазы-биле бүдүрүлге эргелеңнинден «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери дилеп турарлар.

В. КИРИЛОВ,
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директорунун оралакчызы.

Бо солуннарны чагыдып алыңар

«Сельская жизнь»

СЭКП ТК-ның «Сельская жизнь» солуну чүүлүн политиктиг, ажыл-агыйкы болгаш культурлуг амыдыралын чырыдып турар. Бо солун каш-каш миллион номчукчуларлыг.

Солуннуң номер бүрүзүнде бүдүрүлгениң организакчыларының болгаш мурнакчыларының, партия, совет органнарының удуртукчуларының, эртемденнерниң, механизаторларның, малчыннарның чүүлдерин парлап турар. Амгы үеде бо солун партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску бөш чылдың планын күүседиринге совет кодээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынче кол кичээнгейни угландырган.

Кодээ коммунистер «Сельская жизнь» солуннуң арыннарындан чамдык партия эгө организацияларының, СЭКП райкомнарының ажыл-агыйны удуртур, коммунистиг кичиндилгени дээштиг чорудар, социалистиг чарыштыг организастаар талазы-биле дуржулгазын номчуп болурлар.

Ол ышкаш эртем-техникада чаа үүлдерни, мурвакчы колхоз, совхозтарның ажылының арга-дружулгазын, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазын улам ыңай быжыглаарының, механизация, химизация база мелиорация айтырыгларын чырыдып бижипр. Маңаа хамаарыштыр «Мурвакчы дружулга арнын» доктаамал үндүрер.

«Аныяктарга», «Сялерге, эртим херээженнер», «Кодээде спортчу амыдырал», «Литература болгаш ураң үүлү» дээн ышкаш рубрикаларның адаа-биле солун үүлдерни парлаар.

«Экономическая газета»

Бо солун неделя санында үнер. Улетпүр бүдүрүлгелериниң, партия, ажылагый органнарының ажылдакчыларынга, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистеринге база дыңнакчыларга чугула үүлдерни, сүмелерни, методиктиг материалдарны доктаамал үндүрер.

«Экономиктиг билиглериң үндезиннери» деп рубриканың адаа-биле чамдык чугула темаларны, коммунистиг күш-ажыл школаларында өөренип турарларга дузалаар материалдарны парлаар.

«Директорнуң индири» деп рубриканың адаа-биле үлетпүр болгаш кодээ ажылагый бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының үүлдерин доктаамал парлап үндүрер. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш кодээ ажыл-ишчилерниң демиселин, колхоз, совхозтарга иштики бот-орулга-чарылганы неитередириниң чугулазын көргүскен материалдарны «Кодээдо экономиктиг ажыл» деп рубриканың адаа-биле парлаар.

Өске-даа хөй-хөй ажыктыг үүлдерни бо солуннуң арыннарындан номчуп ап болуур.

«Социалистическая индустрия»

СЭКП ТК-ның инитилел-политиктиг бо солуну неделяда алды катап үнүп турар. Өртем-техниктиг депшилгениң темпилерин дүүгедиринге, күш-ажылдың бүдүрүлгезиниң өстүрериңге, эргелеп башкарылганың аргаларын сайыргайжыларынга болгаш ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын организастаарынга үндезилээш, инитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел — солуннуң кол сорулгазы ол.

Чаа техниканы база мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге неитередир дугайында материалдарны неделяда ийи катап болуктеп бээр. «Чаартыкчы» деп рубриканың адаа-биле чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның чогаадыкчы ажылының дугайында үүлдерни парлаар.

«Экономика болгаш эргелеп башкарыл-га», «Ажылчын факультет», «Политинформаторга болгаш агитаторга» деп рубрикаларның адаа-биле политиктиг беседаларны, үүлдерни солун арыннарынга парлап үндүрер.

Мурнакчы ажылчыннарның, инженерлерниң, эртемденнерниң, ажыл-агый удуртукчуларының дугайында солун материалдарны «Ажылчының чоргаараалы», «Беш чылдың гвардейжилери», «Күш-ажылчы коллектив» деп рубрикаларның адаа-биле үндүрүп, коммунистиг кижизидилгеге коллективтиң розюп бодидериниң дугайында чугаалаар чорудар.

Ол ышкаш «Мораль темазынга», «Кемниг буруу болгаш көземче», «Субботада ужуражылгалар», «Номчукчуның интервьюзу», «Яңзы-бүрү үүлдер дугайында», «Шахмат дугайында» деп рубрикаларны уламчылаар.

«Советская Россия»

Бо солун 1956 чылда тургустунган. Өскө төп солуннардан оон ылгалып турар үүлү болза, солун Россия Федерациязының амыдыралын — оон экономика болгаш культура талазы-биле хогжүдезин, хөй сапныг хоорай, суурларының чаартыкчыларын болгаш бойдус байлаалың шиңгээтиивин турарын, улустарниң ака-дуңмалышкы найыралының дугайын бүгү талабиле колдады чырыдып турар.

Солуннуң номер бүрүүнден номчукчу материалдыг байлыктарының тургузукчулары — үлетпүр, бүдүрүлге, албан организация, тудуг, демир-орук черлериниң болгаш колхоз, совхозтарының ажылышчиларының дугайында очерктери, үүлдерни, корреспонденцияларны, чуруумалдарны номчуп, фото-чуруктар-биле таныжып болур.

СЭКП Төп Комитединиң «Советская Россия» солунунуң арыннарынга «муңчуларның керээлери», «Беш чылдың маадыры— коллектив», «Мурвакчы одурүгда», «Айтырыгларга — харылар», «Кижи болгаш хөөлүү», «Мораль болгаш эргө», «Өг-бүле, школа, хөй-ниити» деп рубрикаларның адаанга номчукчуларның хөй санныг чагааларын парлаар.

Россия Федерациязының культурлуг амыдыралын солун делгереңгейи-биле чырыдар. Оон арыннарынга чечен чугааларны, документалдыг солун тоожулардан үзүндүлерни, шүлүктерни, кино болгаш ураң үүл дугайында материалдарны, ураң үүлдүң ажылдакчыларының дугайында очерктерни хөөү-биле парлаар үндүрер. Ол ышкаш ай сайында литература арнын белеткээр.

Солуннуң арыннарынга Совет Эвилелиниң, даштыкыда болуушкуннарны, акыдуңма республикаларда чаа үүлдерни, үлетпүр, бүдүрүлге, транспорт, кодээ ажыл-агый дугайында чагааларны доктаамал чырыдар.

Н. КРАВЧЕНКО,
«Правда» деп ном үндүрер черниң инструктору.

КАЙЫ ФУНТ ААРЫЛ?

Шаандакы Россияга садыг фунтузу турган, оон деңзизи 409,5 грамм. Оон аңгыда аптека фунтузу база турган, ол 307,3 грамм. Германияга фунт 500 грамм, Англияга — 453,6 грамм турган. Элээп аар болгаш элээп чиик деңзилиг оске-даа фунтулар эвээш эвес тургулаан болгаш ам-даа чамдык черлерде бар. Узунунуң, ишкиринниң хемчээлдеринге, санашкынның бодунга безин оон дулак чок ылгалдар тургулаан.

Бистиң чуртувус метрлиг хемчээлдерни чер-черге ажылларын боттандырган. Ам делегейниң барык-ла бүгү чурттары ошпуг санашкынче болгаш хемчээлдериң метрлиг системазынче шилчээн. Ылчалза-даа ам техниканың шапкын хогжүдезиниң үезинде ол дээрге шоолуг эвес чедиишкин-дир. Ам шаанда кымның-даа сактып чорбаанны ыядыг ылаптыг шын хемчээшкин негеттиишин турар апаран. Бистиң чуртувуста оптикалыг эталон пирометрлерни тургускан, олар 6—10 муң градус чедир температураны хемчээп болур, 40—100 муң градус температуралыг плазманы хемчээр аппаратты база кылган.

Чоокта чаага чедир-ле домак тончузунго салган точканың аарын тып болур деңзини улус кайгал сонуургап турган. Богун доозунну деңзилеп, эремчик дузаанның чоопун база лазерниң болгаш оон хереддерни чайлынандырарының дузазы-биле Айга чедир ыраан ылдык чокка хемчээп турар апарган.

Метрология талазы-биле болбаазырангай болгаш чаңгыс аай болдурарының хереэнге эвээш эвес салыышкынны ССРО болгаш социалистиг оске-даа чуртгар кииргеп. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның метрология талазы-биле дем каттыштырылгазын улам ынай сайзырадырынче болгаш болбаазырангайжыдарынче угланган элээп хөй хемчелерни комплексиглиг программада тускай онзалап көргеп. Ол хемчелериниң соруглазы — эге хемчээлдериниң национал эталонналарының чаңгыс аай болуруп хандырары болгаш оларның ылаң ыңы хемчээрин бедидери болур.

1971 чылдан бээр Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Стандарттар күрүне комитединиң Метрология аргелелинин начальнигиниң оралакчызы А. Руднев дыңнаткан.

Павел БАРАННИКОВ.
(ПМА).

«УДУП ЧЫДАР ДАҢГЫНА» ДЕП БАЛЕТТИ КАТАП ТУРГУСКАНЫ

Москвага балет артистериниң иинги Бүгү-делегей конкурузунуң хүннеринде Улуг театрның сценазынга П. И. Чайковскийниң музыкалын ёзуттаар «Удуп чыдар даңгына» деп балетти чаа тургускавының баштангы көргүзүү болган.

Улуг театрның кол балетмейстери Юрий Григорович балетти катап тургузарда оон эрги хореографиязын (ону 80 чыл бурунгаар Мариус Петипа тургускан) камшыы-биле, үүгле хевээр арттырган эвес, харын көргүзүүнүң драмалыг утказын улам тода илередирин, а чамдык тавармышгаларда — киржикчилерниң танцылыг моозу-шыларын сайырадырын оралдашкан.

Көргүзүгниң кол күүседилериниге Екатерина Максимова биле Владимир Васильев ойнаан. Ол билдингир артистериниң күүседизинде классиктиг танцы бодупчу бүгү үнелиг талаалары-биле чайыпизып, арыг, шынчы хевири-биле көрүкчүүнүң сеткил-чүрээн магадаткан.

Максимова — Аврора — ёзулуг тоолчургу даңгына тончу сценаны инакшылдыг оорушкулуг сеткилдиге бүрүткен 16 харлыг чалыы кыс.

Владимир Васильевтиң күүседизинде принц Дезире — ак-сеткилдиг болгаш эрес-соруктуг, оде-чара чаңгыс болгаш бодамчалыг эр кыдыр көстүп турар.

«Удуп чыдар даңгына»— делегей культуразының эртинези. Кара сагыштыг ак сагыштыг тиилээринге, сеткилдиң бедик принциптериниң тиилелгезинге бүзүрелли албыпаан, кижи торелгетен ону үнелеп турар.

Сусана БЕНЦИАНОВА.
(ПМА).

МОНОЛОГ

Республиканың кинотеатрларынга «Монолог» деп чаа уранчечен фильм үнүп эгелээн. Ында амыдырал-чурттал-ганың алыс уткалының дугайында чугаалап турар. Ону Евгений Гаврилович Габрилович бижээн сценарийн-биле режиссёр Илья Авербах тургускан. Кол рольдарында билдингир артистер Михаил Глузский, Маргарита Терехова, Марина Неёлова суглар ойнап турар.

телевидение

ОКТЯБРЬ 16-ДА КЫЗЫЛДАН

18.30— «Малышок». Уругларга дамчыдыкта. 18.45— фильмнерни — уругларга. «Шыварақайны-ла берген», 19.00 —Телемедээлер. 19.15 —«Угаанга артиан». Документалдыг фильм. 20.35 — «Совет-иоол найыралдың айы чоруп тур». Дамчыдыкта. 20.50—Телемедээлер. 21.00 —Чарлалдар, реклама. 21.05 —«Бир полканың хогжумучулери». Уран-чечен фильм. 22.30 — 23.00 — «Карлис Заринь ырлап тур». Фильм-конперт.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Моноло» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Девунчуктээн кижи» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, «Боота чурттаар бис» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 15.00, 16.50, 18.40, «Ватерлоо» (2 серияны катай) 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аьт мунган бажы чок кижи» 10.30, 14.30, 16.30, 18.30 шактарда.

КӨӨРҮНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Октябрь 17, 18, 25, 26 хүннеринде хөгжүм-шин театрынга А. Островскийнин «ДҮМБЕЙ ЭЗИМ» деп шинзиниң баштайгы көргүзүглери эгелээр.

Шинниң эгелээри—19 шак 30 минута. Басса артенгининң 10 шактан эгелеп, театрга ажылдалар. Шинни көөрү-биле коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАРЛАЛ

Иркутскиниң коокомбинадының Кызылда будүрүлге участогу дириттеп тутқан маңынын 50 рубль, койгунуну 15 рубль болгаш диниин 7 рубльге хүлээп ап турар.

Кызыл участогунга аңнар тудар штаттыг ажылдакчылар хереглеттинип турар. Участоктуң турар чери: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 89.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизикин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бапганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2317.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелеңнин типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01468.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (9315) | Среда, 1973 чыл, октябрь 17 | 1925 чылда үдезилеттингеден | Өртээ 2 көп.

Эш Андрей Антонович ГРЕЧКОГА

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерниң чеден харлаан хүнүнер-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Силерге изиг байырны чедирип тур.

Бистиң партияның болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш үр чылдарда чурттаарынарны, кадык чаагай болурунарны болгаш уре-түннелдиг ажылдаарынарны чүрээвистиң бүгү ханызындан Силерге күзеп тур бис, эргим Андрей Антонович.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. А. ГРЕЧКОНУ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ БОЛГАШ ИЙИГИ «АЛДЫН СЫЛДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштерин тургузарынга болгаш быжыглаарынга Коммунистиг партия биле Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалыг болганы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы Андрей Антонович ГРЕЧКОНУ ЛЕНИН орденибиле, ийиги «АЛДЫН СЫЛДЫС» медаль-биле шаңнаар болгаш Маадырның төрүттүнген черинге оон хөрек тураскаалын үлегерден шүтүп тургаш.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль,
1973 чылдың октябрь 16.

Парторганизация секретары

Партийн организакчыдан негелдезер шиитпирлээр умурлуг соруглаларның улам күштелип туралары-биле, организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулганы хүн бүрү болбаазырадыр айыдарының аргежок чугулазы-биле тодаратынар. СЭКП Төп Комитеди болгаш чер-черде парторганнар аъе организацияларның ажылын күштелдирер, оларның удуртур уран аргазын экижидер дугайында сагыш садбышаан, парторганизацияның секретарьларын шилип алырынче болгаш оларны кижизидиринче онза кичээнгей салып турар. Ол арга-дужулага авторитеттиг, быжыг туруштуг болгаш эки бедеткеттинген коммунистер — ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенцияның төлээлекчилери, албан-хаакчылар сонгуттурар. Оларның-биле ажылды үргүлчү улам болбаазырадыр айыдыр келген. Ол чорук секретарлар составының шынарын экижидер. СЭКП-ниң XXIV съезидиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партия эъе организацияларының ажылын чеднишкиниг чорудар арганы берип турар.

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң коммунистери ажылчыннарның ортузунга политмассалыг ажылды бедик деңгеелге чоруттуушаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын күүседир дээш чарлыттың билдиглиг организакчылары болуп турар. Партийжи ажыктың стилин болгаш арга-методун улам экижидер дээш партком, оон секретары Н. Л. Кылын-оол улуг күжениишкинни үндүрүп келген. Оон түннелинде ажыл-агый планның онаалдаларын күүседир талазы-биле эки түннедерни чедип ап турар. Партком секретары Н. Л. Кылын-оол совхозтуң экономиказын хандыр өөренириндеп айтыда, оон ажылагыйжы чорудулгазын контрольдаарынче, партияның шыда бригада организацияларының болгаш бөлүктериниң дайынчы арга-шинээзин бедидеринче улуг кичээнгейни салып келген. Ол чүге партийжи удуртукчу эвес, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ол хүлээлгезин база төлептир күүседип турар.

Ажыл-агый удуртукчуну будурүлгениң нарын айтырыгларын шиитпирлээрде, хамыктың мурнунда коммунистер-биле, парторганизапия секретары-биле сүмележир болгай. Парткомга азы бюрога, оон секретарынга бүдүрүлгениң болгаш ажы-хуунуң эң-не ниизы-бүрү айтырыгларын сүмележир дээш чеже коммунистер болгаш партия кежигүнү аверстер келбее дээр! Коллективтиң авангардының — партия организациязының секретары кижилер-биле кончуг сырый харылзаалыг.

Партийда ам он-он, чүс-чүс муң талантылыг организакчылар бар. Оларның ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, хамыктың мурнунда коммунистерге, а оларны дамчыштыр бүгү коллективниг даянып билири болур. Секретарь чеже-даа дуржулгалыг болза, ол амыдыралдың идиг үндүрүп турар бүгү айтырыгларын шуптузуп часкаан сайгарын шыдавас. Бюро, комитет кежигүннериниң болгаш еске-даа активчилериниң кижилгези-биле он-он, чүс-чүс кижилериниң биллиг, күжүн бодамчалыг мөөнней тургаш, парның айтырыгларны чедиишкиниг шиитпиркел болур. Бүдүрүлгениң кандыг-даа участогунга, ылангыя берге черлериниг коммунистер боттарының дээштиг салдарын чедирген турар кылдыр күштерин чоп хуваары чугула. Партийжи удуртулганың арга-дуржулгазын кызымаккай өөренип, коммунистериниң болгаш коллективтиң күжүнге даянып ажылдан билир чыдыг секретарьларының саны бисте өзүп турар. Мында хамаарыштыр Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң партком секретары Ч. А. Ондарны, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң партбюро секретары Б. Л. Саң-Хооңу, Улуг-Хемде 586 дугаарлыг кажуп чоруур механозонналың парторганизация секретары А. В. Туреевични, Каа-Хемде «Тывелеге» колхозтуң партия организациязының секретары Н. Д. Монгушту, Кызыл хоорайда 14 дугаарлыг механизация эргелелиниң, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң парторганизация секретарьлары Я. В. Шаламовту, В. Е. Воронинни болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Парторганизацияларның ыдыг секретарьларының практиказын, оларның ажылының стилин өөренир, оларның дуржулгазын өскелерге нептередир херек. Ынчалза-даа оны чамдык черлерде четче кызбайн турар. Чижээ, партизиың Тожу, Мөңгүн-Тайга райкомнарының парторганизация секретарьларының өөредилгезин эрттирип турарында амыдыралдан, бо үениң негелделериндеп хоорук түүлдер ам-даа бар.

Амгы үеде партия организацияларында отчеттар болгаш сонгуулдалар чоруп турар. Бир чамдык секретарьлар чоокта чаа сонгуткан, ынчангаш коммунистерни, коллективти башкарар оларның арга-дуржулгазы эвээш. Ол эштерге дуза чедирип, деткиири, оларны партия ажылының уран артазырына өөредири — СЭКП райкомнарының, хооркомунуң шуут хүлээлгези. Чижээ, секретарьның отчёдун-даа бюрога дыңнап болгай. Партияның Кызыл хоорай болгаш район комитеттери парторганизация секретарьларын өөредириниг семинарларны, ажыл-херекчи чөвүлел хураддарны, партия активиниң чыл хуусаалыг школазарын ажыктап турар. СЭКПниң Таңды, Чөөн-Хемчик райкомнары кичээлдерни чамдыкта колхозтуң, совхозтуң азы тудугүнүң бодуяа эрттирип, ында мөөнүстиг ажыктыг дуржулга-биле парторганизациялар секретарьларын таныштырып турар апарган.

Ам, партия документилерни солуп турар үеде, коммунистерниң даандырган ажыл-херек дээш харылсалгазын бедидер талазы-биле ажылды тода организастаары хамыктың мурнунда партбюро болгаш комитет бүрүүнден, оон секретарынга хамаарыжыр. Ол ажылды коммунистерниг идепкейниң өзөрингө, коллективтерде парторганизацияларниң удуртукчу ролюнуң бедидиринге дузалаар кылдыр организастаар херек. Ындыг түрбүже чамдык партия организацияларында байдал аңаа дүүшпес. Чижээ, Эрзин районнуң «Чаа оруу» колхозта коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардты ролюн бедидер талазы-биле ажыл куду деңгеелде тургустунган. Ажыл-агыйда пиитиниң малының баш саны кудулап, анаа чылдың-на четпес хемчээлдиг чем белеткеп, социалистиг өнүкүү тотчегээр чорук көвүдеп, кадрларны шилип алыр, өөредир ажыл кошкап турар. Партия организациязының секретары Ч. Б. Таңгыт ол четпестерни чайладырының дээштиг хемчеглерин, организастап пыдавайн, шүшпеп ажылдап, парторганизацияның администрациязын ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырар талазы-биле ажылды чорутпайн келген. Чөөп-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадында коммунистерниң идепкейн чавыс деңгеелде, хуралдар партия Уставын ёзугаар эртпейн турар, а эрткен хуралдарның протоколуп райкомга чедирбес, херек эмгелеги будалчак, чамдык коммунистер кежигүн дадыырын чогуур ойүүде толевес чоруктар бар. Партбюро секретары А. М. Базарова ажылды мынчага чедир экижидип шыдаваан. Улуг-Хемниң «Найырал» совхозта (секретары М. А. Оюн), ол районнуң амыдырал хандырылга комбинадында (секретаы А. Е. Береговой), Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде (секретары И. С. Чернышев), пороходство черпинде (секретары В. К. Тарлецкий) партия организацияларында ажылдың байдалы база оон дээредевес.

Партийжи удуртукчуга идегел-даа, оон коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестериниң мурнунга харылсалгазыдаа улуг. Ол ленинчи партийжи, принципиалдыг, корум-чурумнуг болгаш организастыг чоруктуң, эш-өөрүгге кичээнгейлиг база хүндүткелдиг болурунуң үлегер-чижээ болур. Партия эге организацияларының секретары авторитеттиг, массаның ёзулуг политиктиг удуртукчузу, дайынчы организавчызы болган турар ужурлуг.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Коллективтерниң инициативазын деткээн

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, алгы заводунуң коллективтери, автосепителе заводунда эш Кукариннин слесарьлар бригадазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооңа төлептиг үүкүүру-биле тоску беш чылдың 11 айларының планнарын 10 айда күүседир деп инициативаны көдүрүп үндүрген. Ук коллективтер будүрген продукция эки болгаш тергини эки шынарлыг болуруң база хүлээнген.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомунуң каттыжыры үзүралы үстүнде коллективтерниң инициативазын ийин-биле деткээн.

Ажылчын коллективтерниң эгелекчи санаалың деткивишаан, социалистиг чарышка бүгү бригадалар, участоктар, цехтер киришкен турзуп дээш улуг организакчы ажылды чорударын хоорайның партия эге организацияларынга, үлетпүр, түдүг, амыдырал хандырылга болгаш садыг организацияларынга СЭКП хооркому болгаш хооркүүском сүмелээн.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Тыванын № 6 тудуг-монтаж участогунуң ажыл-ишчилери бо чылдың ацрелъде чылда алган социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планның онаалдазын бо чылдың октябрь 1-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган. Коллективтиң тудугжулары, монтажниктери ол сезүнге ээ болуп, 800 мың рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, планның сентябрьның 10-да күүсеткен. А ол айның төнчүзүнге чедир 98 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын планнан ажыр кылган.

Участоктуң ажылчыннары үшкү кварталда эң-не эки көргүзүглерни чедип алган. Бераэлиг организациялар-биле чарган планын 32 хуу ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү эрткен тос айларда 120 хуу болган, азы эрткен чылдың бо үеэи-биле деннаарге 25 хуу өскен. Коллективтин иштинде калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда бригадирлер Г. П. Захаров, К. Т. Серен, ажылчыннар Б. Р. Френк, В. Е. Дорофеев олар чоруп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп туралар.

Тыванын № 6 тудуг-монтаж участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооңуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, планнан ажыр 1000 рубльдиң тудуг материалдарын кампан алыр деп хүлээнгеннер.

Бо хүннерде ол участоктуң найыралдыг коллективи тоску беш чылдың дөртку чылының үлүүнге киришпитир ажылдап турар.

(Бистиң кадр.).

Үени мурнаан саанчы

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүтбараан фермазының мурнакчы саанчызы Чечек Доржуева Дамдын тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планны онаалдазын бир инектеп-не ортумаа-биле 1600 килограмм сүт саап алыр деп социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алган.

Үшкү кварталдың түннелинбиле алырга, ферманың саанчылар арасында калбарган социалистиг чарышка ол бирги черни бүзүреадын-биле ап, тос айларда беэин сүт саарының талазы-биле чылда алган социалистиг хүлээлгезин 630 килограмм ажырган. Амгы үеде ол планнан ажыр сүт саалдазын үргүлчүлеп турар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база, 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продукцуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүскени дээш, Чечек Доржуева чазактың бедик шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: саанчы Ч. Д. ДАМДЫҢ.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Даниянның Премьер-Министри Москвада

Октябрь 15-те Совет чазактың чаланың ёзугаар Данияның Премьер-Министри Анкер Йоргенсен Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген.

Данияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, албанның еске-даа кижилери Анкер Йоргенсенни уткааннар.

Данияның Совет Эвилелинде элчизи Вендель Ульрик Хаммерсхаймб уткаанналрның арасынга база турган.

Анкер Йоргенсен биле А. Н. Косыгин совет дайынчыларның чыскаалын эргин көргеп.

Найысыралдың ажылчы чоннарының аэродромга турган төлээлекчилерия Данияның чазаанның бантынынга байыр чедирип турганнар.

Октябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Данияның Премьер-Министри А. Йоргенсенниң арасынга чугаалажылышкынналры эгелээн.

Чугаалажылышкынналрга киришкеннер:

Совет таладан — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы И. Ф. Семичастнов, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министриниң оралакчызы П. Н. Земсков, ССРЭ-ниң Данияда элчизи Н. Г. Егорычев болгаш өскелер-даа;

Данияның талазындан — Данияның ССРЭ-де элчизи В. У. Хаммерсхаймб, Премьер-Министриниң канцелярилизиниң департамент начальниги Й. Герслинг, Данияның ДХМ-ниң чиргизе директору Т. Ренне, Данияның ДХМ-ниң садыг ниидазиниң эргелекчизи Г. Ф. К. Харкофф болгаш өскелер-даа.

Совет-дания найыралдыг харылзааларны улам хөгжүдеринбиле холбашкан элээн хой айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле санаа-онаа солчуушкуну болган.

Хуари Бумедьенниң ССРЭ-ге чорааны

Октябрь 14—15-те Алжир Улус Демократтыг Республикавың Революстуг Чөвүлелиниң даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен Совет Эвилелиниге найыралдың аян-чоруун кылган.

Совет удуртукчулар биле Хуари Бумедьенниң аразынга болган чугаалажылышкынналрга совет таладан: СЭКП ТКның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко; алжир таладан Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен-биле кады аңаа Революстуг Чөвүлелиниң күрүне министри Шериф Белькасем, Революстуг Чөвүлелдиң кежигүнү Ахмед Драйя, дээди өөредилгениг болгаш эртем шинчилелдериниң министри Мохаммед Бенаҳя, 3-ку шериг округунуң командылакчызы полковник Хаджи Мухаммед Зергини, АУДР-нуң ССРЭ-де элчизи Реда Малек олар киришкеннер.

Чугаалажылышкынналр үезинде Израильдиң империалистиг агрессиязының үржуундан Чоокку Чөөн чүкте байдалдың база катап дүшкүүрээнинге дутайында, а ол ышкаш делегейниң еске-даа чугула айтырыгларының болгаш амгы үеде делегейде ниити байдалдыг-даа дутайын тодаргайы-биле көрген. Израильдиң эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерни хостаарынга идиг кылырынга бүгү хемчеглерниң дузазын чедиреринге боттарының шиитпиринин талалар илереткен.

Чугаалажылышкынналр найыралдыг, хүндүткелдиг ёзугга боон эрткен. (СЭТА).

Найыралдың байырлыг хуралы

Чанчыл болган совет-моол найырал айының программазын ёзугаар МАР-ның социалистиг чаазал алышкынналрынга, Совет Эвилели биле Моолдуң ажы-дүүма найыралынга, Кады ажылдажылгазынга тураскаатkан байырлыг хуралдар бистиң республикада эртип турар, Бистиң республика-биле МАР-ның Тыва-биле кызыгаарлалын турар аймактарының аразында делегациялар солчуушкуну база болуп турар.

Моолдуң Завхан болган Баян-Ульгий аймактарындан делегациялар бистиң республикада келген.

Дүүн Завхан аймактан — профсоюзулдериниң аймак чөвүлелиниң секретары Н. Сосээр баштадыр, Баян-Ульгий аймактан — кадык камгалал эргелелиниң начальниги У. Жаркынбаев баштадыр келген моол делегацияларны СЭКП Тыва обкомунга хүлээп алган.

Ол-ла кежээ СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга республиканың найысыралының ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң совет-моол найырал айынга, ийи чурттуң улустарының ажы-дүүма найыралынга тураскаатkан байырлыг хүралы болган. Анаа моол залчылар база киришкен.

Байырлыг хуралды хооркүүскомунуң даргазы С. С. Сат ажыктаан, СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромысловка иледкел кылыры-биле сөс берген.

Моол-совет бүзүлбас найыралды йөрээген сөстер залга чаңгыланып турган. Хуралга эштер Н. Сосээр, У. Жаркынбаев, Кызылдың педагогика институдунда кафедра эргелекчизи М. А. Хадаханэ, «Шын» солуннуң редакторунуң оралакчызы М. Н. Смирнова чүве чугаалаан. Хуралдың киржикчилери МАРП-ниң Завхан, Баян-Ульгий, Убса-Нур аймакомнарының, аймкүүскомнарының адресинче байырлыг телеграммаларны чорудар шиитпирни хүлээп алган.

КАПИТАЛ ТУДУГ ТОС АЙЛАРДА

Бо чылдың тос айларының түннелдери-биле алырга, республиканың тудуг организациялары 29,8 миллион рубль түнүг кол фондуларны ажыглалга киргеш. Ол үе дургузунда 15100 баш мал кирер кажаалары, 6-дан 20 чедир киловольт күчүдүг 127 километр электри дамчыдылга шугумнарын, 200 олуттуг клубту, 340 орунныг уруглар садтарын, 480 өөренikчи өөренир школаларны, 115 орунныг эмнелге чернин, даараныр 70 машина турар даараныга комбинадын, кинофильмнер хоолгалаар кинопрокат мастерскаязын болгаш ниити шөлү 50,2 муң дөрбелчин метр чурттапа бажыңнарын ажыглалга киргеш.

«Тыва көдээ тудуг» (П. Ф. Кандауров), «Тыва септолгетудуг» (М. П. Емельянцев), трестер, «Кызыл тудуг» эргелери (И. А. Остапец), «Чер ажылдары кылыр» эргелел (эш Антонов), Тыва автоорук эргелели (И. А. Борисенко), Кызылдың төп электростанция тудуунуң эргелели (А. А. Дремов), «Сельхозтехника» каттыжышкынының септелге-тудуг участогу (Г. И. Савин) болгаш оон еске-даа тудуг организацияларга тос айларның планнын онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткеш.

Республиканың тудуг организациялары ниитпан-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің талазы-биле планны 101,2 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезиниг деннаарге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,7 хуу бедиткеш. Тудуг ажылдарының бот-үнезинде «Кызыл тудуг» эргелели 5,3 хуу, Кызылдың төп электри станция тудуунуң эргелели 11 хуу, Тыва автоорук эргелели 7 хуу, «Сибирьэлектромонтаж» трестиң Кызылда участогу 2 хуу, № 14 механизация эргелели 3,6 хуу, Тыва автотрастың тудуг-монтаж эргелели 6,3 хуу, «Сельхозтехника» каттыжышкынының септелге-тудуг участогу 11,1 хуу чиргеткеш.

Ынчалза-даа тудуг-монтаж ажылдарында четпестер амдаа хөй дээрзин түүнелдер көргүзүп турар. Республиканың тудуг организацияларыа 44,8 млн. рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын күүседип, планның онаалдаларын 99,0 хуу күүсеткеш. Шуптуг 28 тудуг организацияларының он үжү тос айларның планнарын күүсетпээнин улуг четпес деп санаар. Оларның санынга «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели, «Тыва кобальт тудуг» участогу, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызылда № 62 механизастаан көжүп чоруур колонназы, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 болган № 3 көжүп чоруур механизастаан колоннаары, № 72 механизастаан колонна болгаш өскелер тудуг организациялары хамаарыжыр.

Тудуг ажылдарының бот-үнезин бо чылдың январь-август айларында бүгү организацияларга хамаарыштыр планда көрдүнген 34128 муң рубльдиң орнунга 34214 рубль болган. Аңаа 86 муң рубль хөй болган-дыр. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезинде «Тыва көдээ тудуг» трест 4,1 хуу, «Тыва суг тудуг» трест 1,6 хуу, № 72 механизастаан колонна 3,3 хуу үлетпүргеш.

Кол фондуларны ажыглалга киирериниң планын «Тыва даг-дүгү» комбинат 56,5 хуу, «Тыва кобальт» комбинат 56, 2 хуу, Терлиг-Хаяның моңгуш суу будүрүлгези — 27,3, Көдээ ажыл-агый министерствозу — 34,8 хуу, совхозтар каттыжышкынының будүрүлге эргелели — 64,9, «Тыва суг тудуг» трест — 31,9 хуу, тараа продуктылар эргелели — 2,3 хуу күүсеткилеэн.

Кол фондуларны ажыглалга киирер талазы-биле хожудаашкыннардан дарый үштүнарының аргаларын тып, тудуг ажылын чоп организастаарынче сагыш салырын удуртукчулар үтүлеп ужурлуг. Үстүнде айыткан болгаш оон еске-даа организацияларның хожудаашкынныг ажылдап келгенинниг түүнелинде республика тос айларда кол фондуларны ажыглалга киирериниң планын түгеп 62,3 хуу күүсеткеш.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының эрткен айларында шудурту ажылдап, планныг даалгаларны база бедиткен хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күштү мөөнээри — чер-черде партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, ажылагый удуртукчуларының кол соругузы.

Кышка белеткел

ОРГАНИЗАСТЫГ ШАПКЫНЧЫДАР

Көдээ ишчилериниң мурнунда салдынып турар амгы үеде чугула сорулгаларның бирээзи кыштаглаашкынга белеткел болур. Барын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының малчыннары шиитпиргиг 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин ажеттиг күүседир, хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш сорук киришкиниг ажылдавышаан, кыштаглаашкынга белеткелди чорудуп турар.

Салбырның 6300 баш шээр малының 19 кыштаанда септелге ажылдары доостур чоокшулап турар. Кодаларының кышкы турлагларынга септелгелерни хойжулар боттарының күжү-биле кылып турар. Хойнуң ийи кыштаанда капитал септелгени С. Назын-Байырга удуртқан звено дүргедеткен. Ол звено сес сараатты болгаш силостуг ийи онгарны кажаалап база дооскан. Хойжулар мал чеми белеткелинге идепкейлиг киришкеш, ниитизи-биле 126 тонна сигенни белеткээн. Мурнакчы хойжу Монгуш Төгүс-оол шиитпиргиг чылда алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин соруктуу-биле күүседеткен. Ол бодунда быжыглаан кодаларының 100 баш бүрүзүнденне 100 хураганны, бир хойга онаашпыр 3600 грамм дүктү алган. Мал ажылын хөгжүдер демиселге бодунуң үлүүн киирбишаан, 20 тонна сигенни кезип белеткээн. Кыштаанда кылып алза чогуур белеткелдерни бүрүн дооскан. Ол ышкаш Хомушку Хеймер-оол, Анын-оол Кечил-оол болгаш өске-даа ак сеткилдиг хойжулар кыштагларынга септелгени үлегерлиг чоруткан. Кыштагларже сигең, савак чедирери үргүлчүлевишаан.

Сүт-бараанның ийи фермазында болгаш бода малдың чеди кыштагларында кылыр ажылдар эвээш эвес. № 1 сүт-бараан фермазында ийи кажаанық капитал септелгези чоруп турза-даа, оон темпизи оожум. Кадаг, туйбу, кылын, чуга манзы болгаш өске-даа материалдар-биле үзүктелиишкинниг хандырын турарындан септелге саадап турар. № 2 ферманың (эргелекчизи Хертек Бюлчүн-маа) кажаларга үүрмек септелгелер дооступ турар. Бода мал кыштагларында чурттагга бажыңнарының септелгезин, печкаларын эде кылыры, малгаштап, чугайлаары, будууру дээш ышкаш кылырла түүлдер хөй. Өдек болүүшкүнү ам-даа чедир чоруттунмаан.

Салбырның ажыл-ишчилериниң шудургу ажылдааныбиле ниитинин малынга 400 тонна сенаж, 1000 тонна силос салдынган, 320 тонна сиген белеткеттинген. Савак болүүшкүнү ам-даа чоруулчүлевишаан.

Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 25-тин бетинде доозар дээш бижиктиг-хаяжылар шудургу ажылдап турар. Мал кыштаглаашкынынга белеткелдин чорудулгазында четпестерни чайладыры-биле совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары бот-туг хемчеглерни ап, үре-түнелдиг ажылды чорудары чугула.

М. ОЧУР-ООЛ.

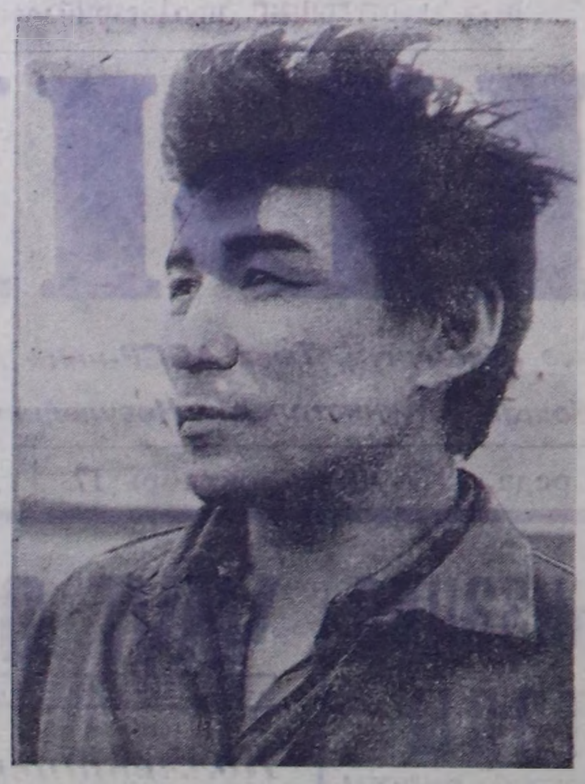

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң аныяк комбайнери Степан Топоев 60 севонда 350 гектар чернин дүжүдүп ажаарын хүлээнген. Ол ажаалдага эки белеткеннип, комбайнын ыяк кылыр сеткеп алганындан чангыс шак-даа халас ыпшаа кызымак ажылдаваш, 615 гектар чернин дүжүдүп ажаарган. Ынчангаш Степан Топоев совхозтуң комбайнерлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, кожуглуг «Юпитер» деп мотоцикл-биле шаннаткан.

ЧУРУКТА: Степан ТОПОЕВ.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Ажыглилга кирер объектилер

Элеватор тудуун дүргедедир

Кызыл хоорайга 1973 чылда элеватор тудуун ажыглалга киирери планында киргең. Бо чылын оон тараа арыглаар, кургадыр, шынар аайбиле аңгылаар машиналары, бедии 56 метр суургазы, шакта 16 тонна өл тараанның шыгын эвээжедип, кургадыр цех, 8000 тонна кирер тарва шыгжаар чер ажыглалга кирип, насос станциязының суг болгаш чылыг дамчыдар системаларның тудуу доостунары планда көрдүнген.

Бир эвес эгезинден тура-ла тудугнуң ажылын дүргедедир хемчеглерни алган болза, ол элеватор октябрь айда ажыглалга киреp турган. Ынчалза-даа «Тыва көдээ тудуг» трест (эргелекчизи П. Ф. Кокдауров) элеватор тудуунче кошкак кичээнгей салганындан 9 айлар иштинде кылза чогуур ажылдарның планы күүсеттинмээн. Бо чугула тудугнуң чоруп турарын өөренип көргеш, СЭКП Тыва обкому «Тыва көдээ тудугнуң» удуртукчуларындан элеваторну бо чылын ыяап-ла ажыглалга киирерин шыңгыы негеп, эргежок чугула дузаныдаа көргүсмен. Сентябрь айда элеватор тудуунга 250 ажылчыныы, 5 инженерни немеп, хөй техниканы база бээген.

Ам ында 350 кижи 2 эзлегчиг ажылдап турар. Тудуг материалдары-биле хандырарын база эжиктинен. Арткан ажылдарны кезекгерге чаргаш, ону кылыры-биле эвенолларны организастаан, күн бүруде кылыр ажылдарның хемчээлин хуваагаң.

Ол хире хемчеглер алдынзаа октябрь 1-ге чедир түүнел-биле алырга, ниити байдал ам-даа эжиктинээн. Тос айлар иштинде 486 муң рубльдиг ажылын кылыр турган, херек кырында 184 муңну шиңгээдип ап, планын түгле 37,3 хуу күүсеттинен.

Сентябрь айда бо тудугга түгле 15.860 рубль түүнүг ажылдар ыыдынып, азы ай планы 26-ла хуу күүсеттинген. Элеватор тудуун доозарының эң харыысалгалыг үеэдазы база келген. Арткан ажылдарның 70 хуузу машина-техниканы эптеп салыры болур. Ону Красноярскиниң тудуг-монтаж бригадазы (Г. П. Черемов) кылып турар. Бо бригада сентябрь айда түгле 8 муң рубльдиг ажылдарын кылып, ай планын 28-ле хуу күүсеткеш, хожудап туда.

«Тыва көдээ тудуг» трест ол организациядан шыгыы негелде салбаан. Бригада чаңгыс эзлегчиг ажылдап турар. Трестиң удуртукчулары элеватор тудуунда кирмип турар бүгү организациялардан алган хүлээлгелерин күүседирин шыгыы негээр үези келген.

Трестиң удуртукчулары элеватор тудуун бо чылын ажыглалга киирер дээш тускай планны ажылдап кылган. Ол план ёзуугаар бригада санының кылыр ажылдарының хемчээли тодараттынган, тудуг материалдары-биле хандырар график база бадылаттынган. Бир эвес планда айытнан ажылдар хүн бүруде күүсеттинээ болза, элеватор декабрь айда ажыглалга киирер. «Тыва көдээ тудуг» трест болгаш оон көмүп чоруур №62 механолонназының удуртучулары ол тудугну доозар дээп берген сөзүнге ээ болуп дээш бүгү хечеглерни алыр ужурлуг.

Ч. ДОСПАҢ,

Тараа продуктулар эргелениниң кол инженери.

Хемчээн алза

Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруке» совхозунуң механизаторлары Хайырлыгда тараапы ажаап дооскан. Ынчалза-даа чамдык комбайнорлерниң бурууза-биле сынта тараалар ангыстарда оюк-деликтей артып калгылаан. Оларны катап кестирер болза, оон эзээн каш бункер иштн тараавы ажаап ап болуур.

База бир чижек. Хайырлыгның шанында тараа уруп каан. Оон херими чок болганындан ол чоок кавының малчыннарының инектери, аъттары ында тараавы чип турар. Ол шаңны мынчага чедир чүге херимневээнил?

А. ХОМУШКУ.

ШАЛЫПКЫН БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Хой ажылын улам ынай хөгжүдеринге чугула хемчеглерниң бирээзи шээр малдың тарып боозадылгазын Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында хожудаашкынның байдалда турар. Тарып боозадылга Эрзин районга августуң үшкү он хонуунда, Тес-Хем районга сентябрь эгезинде чоруттунган.

Эрзинниң ажыл-агыйларында 10 пунктуларга 19 муң баш хойну тарып боозадыры көрдүнген. Бо ажылды чедиишкиниг чорудар дээш колхозтарның малчыннары тарып боозадылгага киирзе чогуур хоюн график ёзугаар пунктуларга эккеп, чугула ажылды организастыг арттиреринге дузалажып турар. Оон түннелинде сөолгу хүннерге чедир 17100 ажыг баш хойну тарып боозаткан. 5000 баш хойну тарып боозадылгага киирер ужуралуг «Чаа оруқ» колхоз 5173 баш кылдыр күүсеткен. «Коммунизмче оруқ» колхозта бо ажыл доостур чоокшулаан.

Ынчалза-даа районда тарып боозадылга ажылы үзамдыкан. Оон чылдагааны пунктуларны, анаа хереглээр херекселдерни чогуур үезинде белеткеп албаанында бошташ төрүүр хойлардан хураганнарны орайтазы үскенинде болур. Ажыл-агыйларның пунктулары сентябрьны сөөлзүреди хагдынганы-биле элээп каш хонуктарда ажыл ара соксаан, будурукчу кошкарларны кодан бүрүзүнге кадып турган. Ол байдалды илереткеш, пунктуларга ажыыды катап организастап чоруткан.

Бо ажылдың чорудулгазы Тес-Хем районда кандыгыл? Районнуң ажыл-агыйларының ниити төрүүр хоюндан 19533 баштыг тарып боозадылгага киирип, планының 81,5 хүүзүн күүсеткен. «Ак-Эрик» колхоз биле «О. Шынаа» совхоз районнар аразының Тес-Хемже үрежидилге станциязынган будурукчу кошкарлар алгаш, тарып боозадылганы чорудуп турар, а арткан ажыл-агыйлар үрежидилге станциязынга таарыштыр ажылдап каан үрелерни ажыглап турар. «Чодураа» колхоз бо ажылды дүргедеткеш, эвээш санныг хойну арттырып алган.

Ындыг түрбүже районда тарып боозадылганың ажылы ала-чайгаарлаашкынныг байдалда болбушаан. Ылангыя «Ак-Эрик» колхозта, «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарда ам-даа мун-мун баш хой тарып боозадылгага кирбээн. «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар тарып боозадылганы ак озалдаашкынныг эгелээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының специалистери чугула ажылды шынарлыг чорударынче кошкак сагыш салып турарын бо чорук бадыткап турар.

Тарып боозадылганың ажылын шынарлыг болгаш дүрген чорудары дээш Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары организастыг ажылды шапкынчыдары чугула.

В. БИЧЕ-ООЛ,

Кызылдың уксаажыдылга будурулге наттымышкынының Тес-Хем районда салбырның мол зоотехниги.

КӨДЭЭ БАШКЫЛАРГА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ниити билиг школаларының ажыддаарынга байдалдарны улам эжиждер талазы-биле хемчеглер дутайында» доктаалында көдээ школаларның башкыларынга болгаш өске-даа педагог-ажылдакчыларынга немелде чинигелдер тургузар дугайын айытпан.

Ол доктаалга дүүштүр ССРЭ-нің Күрүне банкызының баштаар чери көдээ ниити билиг школаларының башкыларының болгаш өскеда педагог-ажылдакчыларының чурттагга бажыңы тудуп алырынга, аныяк специалистерниң эт-херексел садын алырынга чээли тыпсырының чурумун тодаратқан.

Башкының дээди болгаш ортумак өөредилге черлерин дооскаш, көдээ ниити билиг школаларынга ажылдаарыбило томуйлаткан аныяк специалистерге эт-херексел садын алыры-биле 1000 рубль чедир хемчээлдиг чээлиин беш чыл чедир хуусаалыг тыпсып болуруп, а ону чээли алганынын соонда үшкү чылындан эгелеп төледирин доктаатқан. Эт-херексел садын алырынга чээлиин улус өөредилге кылдыныңыг дилээн болгаш банкыга башкының бижээн хүлээлгезин ёзугаар Күрүне банкызының албан черлерге бажыңдыг тудуп алыр дээн кижиниң бодунга тыпсыр. Хууда чурттагга бажыңы тудуп алырынга чээлиин бажыңның сметалыг долу өртээнің хемчээли-биле, ынчалза-даа чээлиинің эң улуг хемчээлиниден хөй эвес түүге тыпсыр. Чээлд акшаларын бажыңның түттүнүп турар чедир хемчээлдиг чээлиин он чыл чедир хуусаалыг тыпсып, а ону чээли алганының соонда бешки чылдан эгелеп төледир болур деп көрген.

Хууда чурттагга бажыңы тудуп алырынга чээлиин улус өөредилге кылдыныңың дилээн болгаш башкының банкыга бижээн хүлээлгезин ёзугаар Күрүне банкызының албан черлерге бажыңдыг тудуп алыр дээн кижиниң бодунга тыпсыр. Хууда чурттагга бажыңы тудуп алырынга чээлиин бажыңның сметалыг долу өртээнің хемчээли-биле, ынчалза-даа чээлиинің эң улуг хемчээлиниден хөй эвес түүге тыпсыр. Чээлд акшаларын бажыңның түттүнүп турар хире чергези-биле, күүсеткен ажылдарга тургускан актыны ёзугаар баэр. Оон баштайгы кезээн бажың түттурар дээн кижиниң бодунга тыпсыр. Хууда чурттагга бажыңы тудуп алырынга чээлиин улус өөредилге кылдыныңың дилээн болгаш башкының банкыга бижээн хүлээлгезин ёзугаар Күрүне банкызының албан черлерге бажыңдыг тудуп алыр дээн кижиниң бодунга тыпсыр. Хууда чурттагга бажыңы тудуп алырынга чээлиин бажыңның сметалыг долу өртээнің хемчээли-биле, ынчалза-даа чээлиинің эң улуг хемчээлиниден хөй эвес түүге тыпсыр. Чээлд акшаларын бажыңның түттүнүп турар хире чергези-биле, күүсеткен ажылдарга тургускан актыны ёзугаар баэр. Оон баштайгы кезээн бажың түттурар дээн кижиниң бодунга тыпсыр.

* * *

ССРЭ-нің кадык камгалал министри Б. В. Петровский көдээ башкыларга медицина хандырылгазының дугайында дужаал үндүрген. Ону ёзугаар район болгаш көдээнің участок эмнелгелериниге көдээ башкыларны шинчиприп болгаш эмнээрин чогуур үезинде, саат чок чорударын кадык камгалал органнарынга дааскан. Көдээ башкыларны шуптузуун эмнелге черлери хайгааралга алыр ужуралуг. Дыштанылгалар үезинде башкылар ортузунга кадыкшылганың болгаш эмнелгениң хемчеглерин чорудары чугула. Кадык камгалал органнары көдээ башкыларны санаторий-курорт эмнелгезинче чорударын организастап, боттандырар хүлээлгелиг.

* * *

ССРЭ-нің Көдээ ажыл-агый министерствозу 1973 чылдың июль 23-те № 243 дужаалында чоокку чылдарда көдээге школа өөредилгезин улам сайгыдыр, көдээ школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырарын көргеп. Ол дужаалда чаа тургустунган пийкее тургустунуп турар совхозтарның, каттышкан сметазынга ниити билиг школаларының тудуушкүнүн баш удур көрген турарын айытқан. Эргежок чугула таварыларда ажыддап турар совхозтар болгаш көдээ ажылагый бүдүрүлгелери школа бажыңнарының тудуун болгаш эде кылыышкынын боттандырып болур. Ону бүдүрүге тудугларынга көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң 2 хуу чедир акша-хереглиниң күсели-биле кылыр.

Совхозтар көдээ школаның башкыларынга болгаш өскеда педагог-ажылдакчыларга аъш-чем продуктуларын совхозтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары-биле деңге, күрүвеинин үүрмектеп садар өртээн ёзугаар садарын хандырарын чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга дааскан. Ынчаарга совхозтарның болгаш көдээ школаларның ажыддакчыларынга садар продуктуларга совхозтарның хереглели оларның планнарынга көрдүнген турар ужуралуг.

Ниити билиг школаларының өөренилчилерин — колхозчуларның, совхоз болгаш күрүвениң өске-даа көдээ ажыл-агый будурулгелериниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларның уругларын — школаже болгаш школадан халас сөөртүрүн хандырарын көдээ ажыл-агый органнарынга дааскан.

(«Учительская газета» солунналдан).

ШУУРМАКТЫҢ ЫЯШ БЕЛЕТКЕКЧИЛЕРИНДЕ

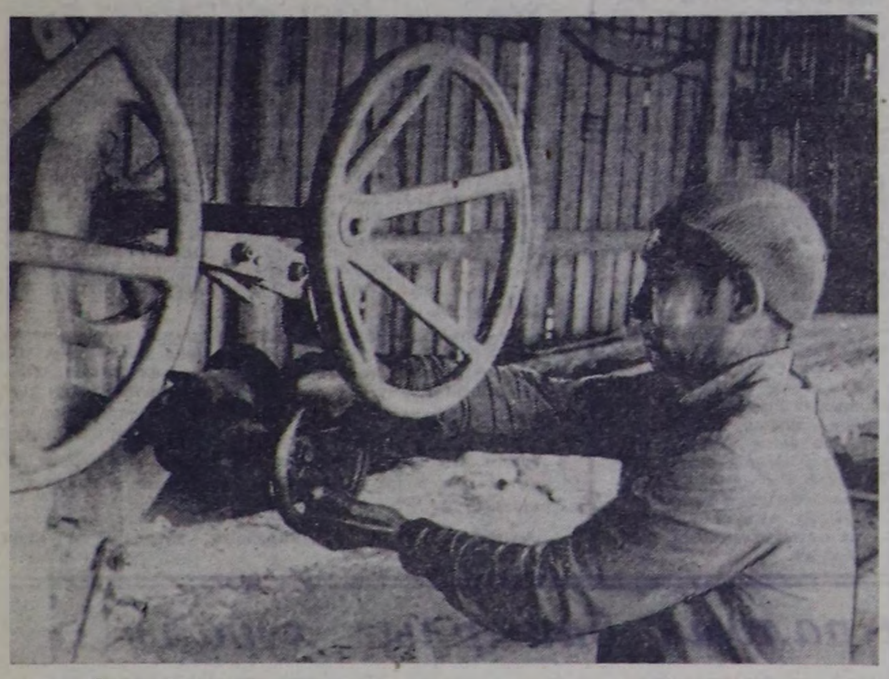

Эртине Салчак Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга пилорама башкарып ажылдаа-ла ам 13 чыл чедип чоруур. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери болганындан ол ай планын доктаамал 140—150 хуу күүседип келген.

ЧУРУКТА: З. Салчак пилорамада үүрмек септелгени кылып тур.

ЧУРУКТА: чазаныр цехтиң бригадири, ында станок башкарыкчызы, хөй санныг чогаадыкчы-чаартыкчы саналдарның автору К. Радостев.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

Тоскуу беш чылдың шиитпиргиг үшкү чылы—1973 чылдың 9 айларының дургузунда Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи партияның XXIV съездизининң шиитпирлеринге даянып алгаш, 1973 чылдың планныг көргүзүглерин ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап келген. 9 айларда 810 муң рубльдиң сайгарылга планын коллектив 998 муң рубль кылдыр, азы 123 хуу күүсеткен. 1972 чылдың бо үези-биле деннээргe, ол 361 муң рубль хөй бооп турар.

Республиканың колхоз, совхозтарының хереглээри тудуг материалдарының планын ажыр күүсеткеш, 7435 кубометр тудуг материалын плиндан ажыр көдээ тудугларга берген. Оон аңгыда 373 кубометр шала маңзазын планнан ажыр белеткээн. Көдээ тудугларга кандыг-ла материал чугула херек болдуур, оларның чагыгларын ай-шаанда күүседир дээш коллектив күжүн мөөнүзээн.

Ыаш дилдирер цехти удуртуп турар коммунист эш В. Даваанын онаашкан ажылынга кызымаан демдегләәри чугула. Ыяш дилдирер ажылчыннар ортузунга ажыл-агыйны оон үглап башкарып турары чедимчелиг, кижилер ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургускан. Оон ачызында биске арагалаар, ажыл шагы үзер байдал эвээжзэн, күш-ажылдың будурукчулуу бедээн болгаш мурнакчы ажылчыннарның саны көвүдээн.

Станок башкарыкчызы эш К. Радостев шала маңзызы кылыр станокту эде кылганының уламыдан үндүрүп турар маңзаларның шынары экижээн. Мурнундагы станок ээлчегде 10 кубометр шала маңзазын будурүп турган болза, ам ол сан 20 кубометрге деңнешкен. Оон ынай ыяш кезер станоктарны эде чаартканының ачызында үүрмек ыяштарны токпак кылдыр хиреэлеп алгаш сайгарып, орулганы киирип ап турар апаргандыр.

Дранка кылыр чаа станокту үстүнде чогаадыкчы, чаартыкчы ажылчынның эде дерээнинден ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар апарган.

Тайгада ыяш белеткеп турар Л. Кабановтуң, Ю. Зуевтиң бригадалары шалыпчы ажылдан, 9 айлар дургузунда 12005 кубометр ыяшты плиндан ажыр белеткээн.

Тайгадан ыяш сөөртүп турар лесовоз чолаачылары И. Кириловский, В. Катков боттарының дазынган машина-техниказын эки ажаап кадагалап, тос айларның дургузунда 10 муң ажыг кубометр ыяшты тайгадан үндүр сөөрткеннер.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи алган социалистиг хүлээлгелерин 9 айларның дургузунда бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Ам чыл планын декабрь 25-те күүсеткен турарын чедип алыр дээш коллектив бир демниг ажылдап турар.

Ажыл-агыйның чамдык адырлары 1973 чылдың планныг даалгаларын тос айлар иштинде күүсеткеш, ам 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турарын демдегләәри кончуг өөрүнчүг. Тодаргайлаарга, социалистиг чарыштың мурнуку олурууңда чоруп турар тудуг ыяжы дилер цех бо чылын 7 муң кубометр тудуг ыяжын дилер тургаш, ол планын тос айлар дургузунда 11935 кубометр кылдыр күүсеткен азы 4.935 кубометр ыяшты плиндан ажыр белеткээннер. Тайгадан ыяш сөөртүрүнүң планы 12 муң кубометр турган болза, ол 21505 кубометр кылдыр күүсеттинген.

Коллективиниң чедиишкинин быжыглаарынга пунктуда партия эге организациязы (секретары Кызыл-оол), местком (даргазы Даваа) ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны хаара тудар талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Ынчангаш Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи чедиишкиннерге даянып алгаш, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын ей-шаанда бедик шынарлыг күүседир дээш чаңгыс кижи дег, бир демниг ажылдаар дээрзи чигзиниг чок.

В. СҮГДУР,

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги.

ТАЙГА АТТЫГ СТОЛОВАЯ

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң цехтери суур көдээнде, хем ындыы чарыы бойдустуң чараш чурумалыг черинде турар. Ынчангаш ажылчыннарның чеменнир столованың «Тайга» деп адазы табарылга эвес. Ол эртенгинин чедиш шакта-ла ажылдап эгелээр. Шуурмактың ол-бо талазынче эргежок чугула тудуг материалдары сөөртүкен машиналарның чолаачылары база-ла оон ажылчылары. Бир эвес чемненилге залында азып каан «Хомуулалар болгаш сананнар» дептерим ажыр көөр болдувуссa, ында чүгле өөрүп четтиринниккинин чылыг сөстерни илереттингенин:

Улуу-биле четтирдим, аргым кыстар! Силериин амданнаг чеминер, чылыг-чымчак хүлээп алыышкынынар көзээде маңаа кирген кижилерниң өөрүшкүүнүн кыпсын түрлүг! Т. Ооржак (Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхоз»).

Бо столоваяда чүгле ийи кижи ажылдап турар хиреэзинде бүгү чымыштыг ишке четтингип турарлар. Эртенги дан халазы-биле кады олардың ажыл-ижи эгелээр. Ийи кыстың бирээзи Валентина Харина столованың эргелекчизи. Оон ажыл-ижи түгле удуртулга-биле кызыгаарланмас. Ол амданнаг чемнернин белеткекчизи улуг повар болгаш кассир. Ынчаарга Валя чем үлекчизи болганда бүгүле блюдалар оон холун дамчып артер. Улуг поварның ээлдек-чымчак хүлээп алыышкынының, оон белеткээни хөй янзы шынарлыг чемнериниң дугайында чылыг сөстерни чеменикчилер хойу-биле илередип бижээн.

А хүлээлчү повар комсомолчу Роза Оюнуң үлүг-хуузу база-ла улуг. Ол аяк-сава чуур, столдар аптаар хүлээлгезин эки күүседип турар. Күскү үеде ногаа, чайны — сүт, а шагның дөрт эргилдезинде эът аймаа үзүк чок турзун дээш поварлар кичээнгейин салып турарлар. Мөөн ачызында бо ажылчын столовайга кирген кижини ында меңюнүн хөй янзы бир, ийи дүгаар блюдаларынче «эдерти» бээр. Ынчангаш кыстарның кылган амданнаг чемнериниң чаагай чыды, оларның эптиг-ээлдек хүлээп алыышкыны ажылчыннарны, Шуурмакка ажылхерек ужурунда келген кижилерни столоваяже чалай бээр.

С. МОНГАЛ,

Шыныың тускай корр.

ДААРАНЫКЧЫЛАР

Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадында ажыл-ишке бердинген шалынчылар эвээш эвес. Сарыг-Сеттиң шевер дааранықчыларының кылыгларын районнуң бүгү-ле будунналарынга көрүп болур. Даштыкы хеп дааранық мастерлер болгаш бижыкчылар Көк-Хаак, Коптуг-Аксы, Кундустуг, Бүрен-Хем, Бүрен-Акеы, Бүрен-Бай-Хаак, Ильинка суурларга, бригадалар болгаш фермалар төптеринге чурттакчыларның чагыгларын хүлээп ап, бо-ла аалдап чеде бээр.

Чиик платьелер, костюмнер, жакеттер, кышкы, күскү, часкы пальтолар, көвеннинг болгаш ак чоорганнар дээш чергелиг чагыгларны ында көрүп болур.

Даштыкы хептер дааранық цехте шеверлерни бижыкчы мастер Нина Андреевна Пряхина удуртуп турар. Бодунуң харысаалгалыг болгаш солуун ажылынга ол мастер дыка хандыкшыддыг. Пряхина чүгле бодунуң хүлээнген ажылынга кыямаккай чоруун көргүзүп турар эвес, харынзаа чаа ажылдап эгелеп чоруур дааранықчыларга бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып берип, оларны өөредип келген. Нина Андреевна чурттакчыларның чагыларын хүлээп ап, оларның сеткилинге тааржыр кылдыр кылып бээр дээш бүгү-ле хемчегларни ап турар.

Бо цехте дааранықчылар болгаш бижыкчыларның белеп эвес күш-ажылын чигедип турар чаа техника, керитлер база бар. Чижээ, бо

чуруктa (оң талазында) Н. А. Пряхина электрохачы-биле хеп бижып турарын көрүп тур силер.

Вера Зарихта (адаанда чуруктa) — дааранықчы мастер. Ол эртиен айда 160 рубльдиң хевин дааранық планныг тургаш, херек кырында оны 190 рубльге күүсеткен. Вера Алексеевна комбинатта будуулгенип шалыпчыларының бирээзинге санадып турар.

Даштыкы хеп дааранық талазы-биле тевелерниң бирээзи З. М. Пышкина (солагай талада). Ол бешки разрядтың мастеры. Сентябрь айда Зинаида Мироновна 175 рубльдиң хевин дааранық онаалдазын бүрүн күүседип шыдаан. Сарыг-Сеттиң чүрттакчылары өөрүп четтиргенин илередип турар.

О. НАМЧЫЛАК.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей конгрези

ВАРНА. (СЭТА). Профэвилелдерниң VIII Бүгү-делегей конгреси «Дешилге болгаш тайбың дээш чаңгыс эптиг болур. эп-сеткилди каттыштырар» деп кыйгырыглыг Варнага октябрь 15-те ажылдап эгелээн. Делегейниң бүгү диптер чурттарының 200 профэвилел организациязының өмүнээзинден баргаң 600 төлээ ында киржип турар.

Профэвилелдерниң Бүгү делегей федерациязының даргазы Э. Пасторило конгрессти допчу сөзү-биле ажыткан.

БКП ТК-ның, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазаның өмүнээзинден БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков конгрессеке байыр чедирген.

Оон соонда совет төлээлерниң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин профэвилелдерниң сеткил Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан. Ук чагааны чылганнар диктиттиг адыш часкап уткаан.

ПБФ-ниң чиңгине секретары П. Жансус «Дешилгениң хоспталганың болгаш тайбыңның келир үезин хандырарынга бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чаңгыс авын, эп-сеткил каттыштырылгазын калбартып, күштелдиринниң херээнге Профэвилелдериниң Бүгү делегей федерациязының, профэвилелдерниң сорулгалары биле харысаалгазы» деп илеткел кылган.

Реакцияның үүлгедиишкиннеринге удур

Реакцияның болгаш фашизминиң шаап үүлгедиишкиннеринге удур чиңгиленирге дыка хей кижи киришкем.

— Фашист реаксылыг идегеттерниң чаа-чаа үүлгедиишкиннериниң дугайында мелээлер Чилиден дыңналып турар. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланның амытыны айылдыг байдалда туруп турар. Бистер, Братскиниң алюминий заводунуң тудугжулары болгаш эптекчилер, хаанныг үүлгедиишкиннерин болдурбазын, эш Корваланны хостап үндүрерин негеп тур бис—деп, эптекчилер бригадирэ А. С. Крутинин митингиге чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциядa шериг хунтазының кем-буруудут үүлгедиишкиннеринге киленгээшкинин илередип, реакцияга болгаш, фашизмге удур чиңгиленирге база эш Луис Корваланны түдүп хоруудаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның база Совет чазактың медеглелин-биле деткип, үүлдүгүнүң турарының дугайында илереткеннер.

• • •

ТАЛЛИН. Чилиниң шериг хунтазының чорудуп турар каанныг терроржу үүлгедиишкиннеринге удурлашкынын илереткен митингилер Эстонияда база-ла үргүлчүлеп турар.

Таллининиң «Пуналне рэт» заводунуң чиңгиленирге удурлашкынын илереткен митингилер Эстонияда база-ла үргүлчүлеп турар.

Таллининиң «Пуналне рэт» заводунуң чиңгиленирге эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болган. Анда чыылганнар хосталга дээш күштерге удур шериг хунтазының кылый турар кем-буруудут үүлгедиишкиннериниң дугайын килеңнээшкин-биле чугаалап, чиңгиленирге удур террорну улам күштелдирип турар — деп, радиоаппаратура эптекчизи Валентина Михайлова чугаалаан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарандгай ажылдакчызы Луис Корваланны шериг хунтазы шаажылаар деп кыжанып турар.

Совет-моол найырал айыл

Акы-дуңма Моолга аян-чорук

Орук демдеглели

Тыва АССР-ниң бөлүк журналистери бистиң найыралдыг кожавыс—Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанга найыралдың аян-чоруун кылып чораан, чоокта чаа аян келгенивес. Социалдыг тургузуп турар моол улустуң ажыл-ижин журналистер улуг сонуургал-биле таныжып көргеннер.

Ук аян-чоруктуң киржикчилериниң бирээзи журналист Куулар Аракчаанның орук демдеглелдерин номчукчуларга баравалгадыр-дыр бис.

1. БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Эртенгинии 9 шак. Хүн бүргет. Хандагайты суурнуң кырында аар кара булуттар чаныс апарган, аспына берген тургулаар. Хөндергейниң арт кырында болган Уландай бажының бедик тайгазында хар маңгай кыдыр чаалкан. Чоок-шулап олурар кыштың тыныжы индеп.

Хандагайты суур сөөлүстө арты. Кызыгаарның эртиралте черь. Ында «газик» болган ооң чанында ийи киши тур. Бистә маңаан моол эштер ол даарын эңдеведивис. Машинадан дүжериивис биле-зе, олар биске утказуп келдиг. Найыралчы бәзүбиле дыңзыг хол тутчуп мендилешкен соон дарый, ортумак сынныг, чазык шырайлыг, чугаажыр аныяк эр оруспаа илдик чок чугаалайдыр:

— Мээң адымны Цэвээгмэд дээр. Аймак солуунуң харыысалгалыг редактору киржи мен. А бо мээң ажимнең ажы — Давсырын. Орук-суур ээн келдиңер бе? Солун түү туруп тур?

Бистер эң Цэвээгмэдже дужур — деп, Цэвээгмэд харыылады.

— «Саглы ышкаш хөвү кайдал!» деп, бистиң черинге улуузу чугаалажыр чүве ийил. Оң хөвү бо ышкажыл!

— Бодал чайлыг! А чогум хөвүну даарта көре бээр бис. Машиналыг кижи бир ужундан эртең үнгеш, өске ужунга кежээге чедир четпейн баар хөвүлээр бар.

Холувуң бетин ужунда ажоок бедик дег шин бажын хар-бораан-биле бүргенин алган тур. Ону Бууранден адаарын бистер база-ла тайылбырладылар.

Убса-Нур аймактың Саглы сумузунуң девискээринге кирип келдивис. Ийи талакы эриктерин ак талдар, бедик карааннар-биле хаажылашып, каастанып алган, аажок ярыс кылан-кара суглуг бичии хемчигеш. Ону Боршоо деп адаар болду. Оон көвүрүүн кежип келгеш, бисти уткаан удуска таваржы бердинис. Ол — Саглы сумузунуң төлээлекчилери болду.

— Болал Моолче киргеш кижи ыяап-ла бо көвүрүнү таварып артер. Ынчангаш мону «Найыралдың көвүрүү» деп адаар чүве — деп, биске тайылбырладылар.

— Мында ырак эвестө хойжу бригада бар, аңаа кире дужүштүнер — деп, Саглы сумузунуң нам түүрүнүң секретарының оралакчызы эш Данзырын чалады.

ЧУРУКТА: Убса-Нур аймактың Саглы сумузунда көдээ ажыл-агый каттыжышкынының мурнакчы малчыны Амырбит биле оон кадайы Дангерен. Олар 17 чыл дургузунда малчынаан келген. А 1973 чылда төрүүр 100 хойга оналаштыр 162 хураганны мендп доруктурган.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

УДАВААНДА хойжу бригаданың төвүнге келдивис. Сүт дег ак өглеринг чергедештир тиккилеп каан. Коданда хой, өшкү, аът, теве дээш, мал ак аажы-ла! Малчыннар бистиң найыралчы, акы-дуңмажы ёзу-биле утказуп алдылар. Дораан-на тос ханалыг докур ак өгже чалап киирдилер. Өгүүң шиптиинге делгеми, арыг-силин, каас-шинии кайгамчык! Ындыг өгге кым чурттаксавас боор! Өнүктер аъп-чемни дер сыдыс кылдыр салып турдулар.

Малчыннар-биле бистиң аравыска сеткиллиг ханыындан найыралдыг беседа эгеледи.

— Бо өгүүң ээзи — хойжу бригаданың бригадири Амырбит бо — деп, сүмү чагыргазының даргазының оралакчызы эш Серен биске таныштырды.

Эш Амырбитти даштындан көөрге, наадың талазы-биле чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур хире, узун, шилгедек сыныыт, ховунун сырынынга хүрерги додуга берген арыннығ, кырлаң думчугуг, чазык-чаагай шырайлыг кижи болду. Ол — партия кежигүнү.

Мен малчын Амырбиттиң ажыл-херээн сонуургап бердим.

— Мал ажылынга каш чыл боон тур силер, эш Амырбит?

—Ам таптыг-ла 17 чыл болуп тур мен.

— Уктут малчын-дыр ийин — деп, бир хойжу немедя.— Ада-иезиң база малчы чораан.

— Эрткен кыштагларлыкчын кандыг болду?

— Дыка берге болду —деп, Амырбит харыылады.— Малды мендп чыл ажыраар дээш шудургу-ла тутчуп келдивис. Бригада иштиин-биле багай эвес түңнелдит болган. Бир эвес Саглы сумузу иштиин-биле төрүүр 100 хойдан 86 хураган алган болза, бистиң хойжу бригадавыс 95 хураганны мендп доруктурун алган. Бо чыл бистиң чурттуусту база шиптирлиг чыл болуп турар. Ынчангаш малчыннар арасында социалистиг чарыштыг, улуг күжепишиин-биле ажылдап турар. Бригадалар база-ла арасында чарыштыг.

— Бодунар хуудa бо чылын 100 хойдан каш хураган алдынар?— деп сонуургадывыс.

— 100-тен 102-ни алдым — деп, Амырбит чугаалайдыр.— Дүк планы бир хойдан 2,2 кг чүве, ооң 2,4 кг дүк чагыргазының даргазының оралакчызы эш Серен биске таныштырды.

Эш Амырбиттиң

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (9316) | Четверг, 1973 чыл, октябрь 18 | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйның механизаторларынга, специалистеринге, белеткел болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларынга, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирин боттарының эрес-шудургу ажыл-ижи-биле хандырган бүгү кижилерге алдар болгаш хүндү!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 56 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ДАНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ А. ЙОРГЕНСЕН-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Октябрь 16-да СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Данияның Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген Премьер-Министри Анкер Йоргенсенни хүлээп алган.

Л. И. Брежнев биле А. Йоргенсенниң аразында болган нарыядыг ажык беседа үезинде совет-дания харылзааларыны улам хөгжүдериниң айтырыгларын, а ол ышкаш кайы-даа талага сонуургалдыг боон турар делегейниң чамдык чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

Найыралдың болгаш үреттүннелдиг кады ажылдажылганың чаңчыл апарган харылзааларын делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чавырылдырарының, Европага база бүгү делегейге тайыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарын ёзугаар Совет Эвилелиниң болгаш Данияның аразынга моон-даа соңгаар улам калбарарынга идеген турарын Л. И. Брежнев болгаш А. Йоргенсен илергейлээнивер.

Беседага киришкеннер:

Совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-нин Данияда элчини Н. Г. Егорычев;

Данияның талазындан — Данияның ССРЭ-де элчини В. У. Хаммерсхаймб, Премьер-Министрнин канцелярия департаментизиниң начальниги И. Герсинг, Данияның ДХМ-ниң чиңгине директору Т. Ренне.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ДАНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

Октябрь 17-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Данияның Премьер-министри Анкер Йоргенсенни Кремльге хүлээп алган.

Чылыг, найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде Совет Эвилели-биле Данияның аразынга харылзааларны хөгжүдери-биле Европаның аймыл чок чоруунуң болгаш делегей байдалы шинчизи-биле экижиериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр делегейниң чугула айтырыгларын шинчилээринге ШӨМ чурттуң кады ажылдажылгазы-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көргеи.

Совет Эвилели биле Данияның аразынга кады ажылдажылганы чер кырынга дешилгенниң болгаш тайбыцны быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалап улам калбартыр, хөнүлалырының эргежок чугуламы Н. В. Подгорный болгаш А. Йоргенсен демдеглээнивер.

Беседага киришкеннер: совет таладан — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Н. Земсков, ССРЭ-ниң Данияда элчини Н. Г. Егорычев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң скандинав чурттар кылдызының эргелекчизи Н. Д. Белохвостиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң делегей харылзааларының кылдызының эргелекчизи С. А. Бондаренко;

дани таладан — Данияның ССРЭ-де элчини В. У. Хаммерсхаймб, Премьер-Министрниң канцеляриязының департамент начальниги И. Герсинг, Данияның ДХМ-ниң чиңгине директору Т. Ранне.

(СЭТА).

СОВЕТ-ДАНИ ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

Октябрь 17-де Кремльдиң Улуг ордузунуң Екатерина залынга далай судоходствозунуң дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа-биле Данияның Хаан черинің чазаашқ аразынга дугуржулгага ат салган.

Дугуржулгага Совет чазаатың омбүзәзіндеп СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров;

Данияның чазаашқ омбүзәзіндеп — Данияның Премьер-Министри Анкер Йоргенсен ат салганнар.

Ол документиге ат салышкынының барганнар:

Совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң министрлери К. Н. Галаншин, Т. Б. Гуженко, Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң херектер эргелекчилери М. С. Смиртюков, ССРЭ-ниң министрлериниң оралакчылары И. Ф. Семичастнов, И. Н. Земсков, ССРЭ-ниң Данияда элчини Н. Г. Егорычев болгаш албанның өске-даа кижилери;

дани таладан — Данияның ССРЭ-де элчини В. У. Хаммерсхаймб, Премьер-Министрниң канцеляриязының департамент начальниги И. Герсинг, Данияның ДХМ-ниң чиңгине директору Т. Ранне, Данияның ДХМ-ниң садыг кылдызының эргелекчизи Г. Ф. К. Хархофф болгаш албанның өске-даа кижилери.

(СЭТА).

Октябрьга уткуштур күжениишкинниг ажылдаар

СЭКП Тыва обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕН ЛООЗАР

Көдээ ажыл-ишчизериниң мурнунда амгы хүнниерде эвилеглиг эң чугула соруглаарының бирээзи — мал кыштагласшкынынга белеткел ажылдары районнарның ажыл-агыйларында шын түүк чоруп турар. Од кампанияны бо чылын чорудуп туре, ону бодамчалыг болгаш быжыммалыг кылыры негеттинии туларын утпас херек.

Республиканга хөй ажылын улам ыцай хөгжүдериниң талазы-биле салдынган улуг соруглаарны күүседип киргиннериниң баштайгы кыжы чоокшулаан. Ынчангаш кыштыкапчаар эрттиреринден салган соруглаарның баштайгы үечадазы, 1974 чылда хойнуң баш санын 8-10 хуузга, а чамдык ажыл-агыйларга оон-даа хөй өстүреги бүрүн хамаарыр. Ол дээрге, мурнуку чылдарда чедип ап туреанывыс 2—3 хуулардан үш-дөрт катап хөй дээреи кымга-даа билдингир.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болганындан мал чеминиң белеткели эртиеи чылдың деиилиндеи эвээш болган, ылаңгыя эрткеи чылын сиген белеткели бо үеде 112 муң тонна турган болза, бо чылын чаа-ла үе муң ажыы турар, а силос эрткеи чылдаазындаи ийи катап эвээш. Концентрат чеминер эрткеи чылын 70—80 муң тонна урдунган турган, ам 50 муң хире тонна. Ынчангаш кыштагласшкынга белеткелди доозуп тура, мал чемин камныг чарыгдаарының, биргн эвлчгедс чемни малга чидиртир бетинде кээп, шыгыдып, ону ивзы-бүрү немеделер-биле байыдып алырының бүтү аргаларын алган турар үжурлуг.

Бо хүннерде кыштагласшкынга белеткел — көдээ ишчилериниң кол соругазы. Ону оиза биидлиг болгаи организастыг күүседири негеттинии турар. Херек кырында байдалды алырга, чер бүрүде бо негелдеип боттандырбайн турар фактылар бар. Ындыг чорук мзнгыя СЭКП обкомунуң бюрозунга Улуг-Хем райоинуң ажыл-агыйларында кыштагласшкын белеткелии чугласлжын турда илерээн.

СЭКП райкому болгаи райкүүсиом бо чылдың үстүнде айыткан оиза негелделерии уттуп, кыштагласшкынга белеткелди мурнуку чылдарда ышкаш далаш чок эгелээн. Ынчангаш чайның бүтү-ле таарымчалыг үезинде тудуг-септелге болгаи өске-даа белеткел ажылдарын кылып алырывче ажыл-агыйларыиы угландырбаан. Октябрь 10-га чедир ол районда бүтү мал кажааларының чартык кезии, чурттапга бажыцнарының үштүн бир кезии септеттингеи, кайы-даа ажыл-агыйда мал чемиииң балансылары, ону чоп чарыгдаарының планнары кылдынмаан. Оон туржук тараа богу чемнерии улустуң хууда хереглелериие чарыгдаар, чайын белетвеп каан будук-бүрүзү багай кадагалаапы-биле ол тоглап, чер-санай чашканнаигаи фактылар илерээи. Моон үжурунда СЭКП обкомунуң бюрозу ыпштагласшкынга белеткелди багай удурткапын айыткаш, бо ажылда четпестерии чайладырының хемчегларин доп-дораан алырын партия райкомундан нетээн.

Кыштагласшкынга белеткелдиң байдалын чоруткан хынддалардан алырга, четпестер өске чамдык районнарда болгаи ажыл-агыйларда база бары илерээи. Ынчангаш партия, совет, ажыл-агый органнарындан кыштагласшкынны бедик организастыг эрттиреринң хандырары негеттинии турар. Моон-биле холбаштыр кандыг ажылдарже кол ивчээигейни угландырза экэи?

Мал чеминиң кадагалалын болгаш ону чеп ажыглаарын хандырары эң чугула. Мал чин эгелей бергилээн сиген сараалтары, саваң сараалтары ам-даа бар. Ындыг болганда, оон кадагалалын харыпзаар кижилерден тургусса экэи. Фермалар эргелекчилери, механиктер мал чемн болбазырадыр цехтерии, машиналарны белеткеэрии, кудуктарның болгаи машиналарның белеткелии харылзаар, зоотехниктер, бригадирлер чем балансалын, ветажылдакчылар ветеринар-профилактиктиг хемчегларин чорударын харылзаар ужурлуг. Допчузу-биле чугаалаарга, ажылдакчы бүрүзүнүң харылзаар тодаргай ажылын болгаи ону күүседир хуусаазын доктаатка, негелдеии бедиткеи турар ужурлуг.

Быжа болгаи хураган кажаалары чылыг болгаи чырык, курган болгаш шнг эвес, ой-тал турары эргежок чугула. Чаш малга чидиртир бедик шынарлыг чемнериың белеи турарын хандырза экэи.

Кыштагласшкынга уткуштур кодапнарны таарыштыр четчелээри-биле чергелештир көдээ Советтер болгаи ажылагыйлар удурткучулары улустуң хууда малдарын ниитпишиң малындан ангылап тургузарын организастаар ужурлуг. Оон-биле кады малдың кадагалалын, малчын бүрүзүнүң харылсалгазын бедиктериниң айтырыгларынче база кичээигей салыр херек.

Мал кыштагласшкыны дээрге, хөй талалыг ажылдарны нетээр кампания. Ол ажыл-биле холбаштыр партия организацнялары масса-политиктиг ажыцды ажыл-ишчилериниң ортузунга нүштелдирер ужурлуг. Кышкы үеде малчынарның өөредилгезин организастаары, оларның культура болгаи амыдырал хандырылгазын экижидери — бо бүгү ажылдар партия, совет болгаи ажыл-агый органнарының доктаамал кичээигейниге турар апаар.

1973—1974 чылдың кыжынында малды хур кыштадып, малдың баш санын болгаи оон продукциязын бүдүрериниң планын ажыр күүседир дээш социалистиг тарыпгы калбартыры — СЭКП райкомнарының болгаш партия организацнияларының ажылында чугула соруглаарның бирээзи ол.

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында кышка белеткел дугайында информацияны дыпнап чугаалашкаш, партия райкому партия организацнияларын, ажыл-агыйларның удуртукчуларын болгаш специалистерин, бүгү малчынарны чайгы үеде мал кыштагладышкынынга белеткелдим чедиишкинниг чорударывче угландырбаанын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Оон түңелинде кажааларның болгаш чурттапга бажыңнарывың түдуу база септелгези, оларның ветеринарлыг арыглаашкыны, хойларны болгаш инектерни эдериптирери база тарын боозадыпга районда организас чок чоруп, ону эрттиреринің технологнязы болгаш хуусаазы сагыттынмайн турар.

Районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары малды четчир хемчээлдиг чем-биле хандырар хемчеглерни албаан. Октябрь 10-га чедир иедә-биле сиген белеткелиниң планы 78 хуу, сенажтыы — 26,7 хуу күүсеттингеп, а «Найырал», «Улуг-Хая», «Ак-Туруг» совхозтар сенажты шуут салбаан, «УТКА 25 чылы» совхоз ону 600 тоннаны салыр планныг тургаш, чүгле 50 тоннаны салып алган. Районда хөй кажааларының болгаш тепляктарның чартык кезии, мал кажааларының болгаи чем белеткээр цехтериниң 40 хире хуузу ам-даа септеттинмээп, ылаңгыя «Ак-Туруг», «Найырал», Жданов аттыг совхозтар болгаш «Х Улуг хурал» колхоз мал кыштагладышкынынга багай белеткенгеп.

Малга берзе чогуур чеминиң чүгле 20 хуузу хандырганын турбуже, ажыл-агыйларда оон-биле малды чемгерердо ону камның чарыгдаарының хемчеглери ажылдап кылдынмаан, чем белеткээр цехтер белеткеттинмээп, чем балансызы тургустунмаан, ажыл-агыйжы эвес чорук, мал чемни газа бастырар болгаш ону тотчеглээр таварылгалар бар. Малды суттат-биле хандырар дүгайында сагыш салбайн турар. Суг сөөртүр 39 автомашинаның үчүл 9-зу ажылдап турар, өрүмнеп каскан-43 кудуктарның 18-ан септеттинмээп, малга суг кудуп бээр 50 хире сава чедиишпейн турар. Малчынарның чурттапга болгаш культура-амыдырал бажыңнарының септелгези хөлүн эрттир оожум чоруп турар, хойжуларның чурттаар бажыңнарының чартык кезии белеп эвес, кышкы үеде малчынарның культура-амыдырал хандырылгазының хемчеглери ажылдап кылдынмаап.

«Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарывга хөй ажылын улам ыцай хогжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң X пленумунуң шинтпирлерин боттандырарынче, мал кыштагладышкынынга ой-шаапда, шынарлыг белеткенип, ону эрттирер дээш социалистиг чарыпты калбартыр талазы-биле партия организацнияларының масса-политиктиг ажылынче кошкак кичээнгей салдынган.

Партия обкомунуң бюрозу бодунуң доктаалында кыштагласшкынга белеткелди, малдың баш санын өстүрер ажылды организастаар талазы-биле районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарын СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунуң четпес удурткапын айткан. Үстүнде айткан четпестерии эң кыска хуусаада чайладыр тодаргай хемчеглерни алырын, ол херекке көдээ партия, профэвилел, комсомол организацнияларын, районнуң совет болгаш ажыл-агый органнарын кнпрнштирерин, хүлээп алган шпитпирлернин күүседээ дээш кадрларга бедик негелделиг болуруп СЭКП райкомунга, райкүүскомга саналдаан.

Мал кыштагладышкынын эртиреринге ажыл-агый бүрүзүнүң белеиин шыцпы хынап коорү чугула. Мал ажылының кадрларын четчелээр болгаш хуваар. Кышкы үеде кижилерниң бүдүрүкчулүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, зоовстериарлыг болгаш политиктиг ооредилгени организастаар. Кажаалар база чурттапга бажыңнарын белеткээрииче тудутжуларын болгаш малчынарның күжүя моолнзоря, хойжу бригада теитериниң ажылын дирнзин чорудары, ол ажылга бүгү кодээ чурттакчыларны болгаш райоя организацнияларын киришпирип, шеф ажылын организастаары чугула.

Чем курлаварларын болгаш одарларны камналгалыг ажыглаарынче шынгыы кичээнгей салыр. Ол соруига-биле ферма, одар, кодан бүрүзүнге чем балансызын болгаш кышкы кадаттың схемазын тургузар, немелде немнер белеткээринің бүгү техниказын ажыглаар, бүгү малды суттат-биле үзүтеп чок хандырар хемчеглерни алыр.

Кышкы үеде малды болгаш оон чаш төлүн мөнди азырынга эргежок чугула мал ажылының зооветеринарлыг хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын райкүүскомга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга база специалистеривиг ук доктаалда дагаш турар. Хойларның болгаш инектериің тарын боозадылгазының планын бүрүн доозар.

Кышкы үеде малчынарның ортузунга масса-политиктиг ажылдарның культура-амыдырал, садыг база медицина хандырылгазының хемчеглери-биле кады комплекснниг планнын ажылдап кылырын СЭКП райкомунга, райкүүскомга, партия эге организацнияларынга, көдээ Советтерге, совхозтар директнияларынга болгаш «Х Улуг хурал» колхозтуң баштаар черинге дагаш турар.

1973—74 чылдарның кыжынга белеткел болгаш кыштагласшкынны эртиреринге холбашкан бүгү ажылдарны дүргедедир база пынарлыг чорудар хемчеглерни алырын, малдың баш санының хорамча чок болур чоруун болгаш оон озулдезин, кышкы үеде малдан алыр продукцияны бүдүрер база садар планның күүседедин хандырар хуусааны тургузарын болгаш харысалгалыг кижилерни томуйлаарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, райхооркүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынынга, Мелиорацня болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

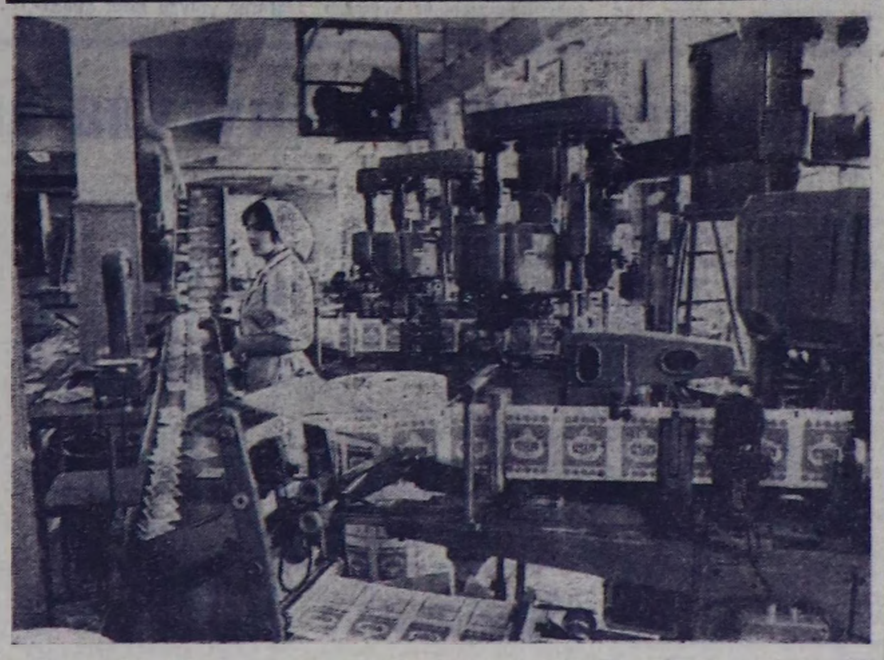

Москваның Ленин орденниг аъш-чем комбинады — наймыслалдың мурнакчы бүдүрүлгези. Оон коллективи социалистиг чарышка алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседеткеп, 9 айлар программазындан ажыр 2400 муң рубльдин продукцнязын сайгарган. Ол комбинат аъш-чемнин 200 хевирнин кылып үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: быдаа кылыр коженп савалаар автоматтыг шугум.

В. КУНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕКАБРЬНЫҢ ҮЛУҮНГЕ

Бии-Хем районнуң малчынары Улуг Октбрьга уткуштур ажылдавышаан, күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседирин кызыдып турар. Бо хүннерде районнуң саанчылары сүттү декабрьның үлүүнге киир берип турарлар. Ажыл-агыйларның саанчылары чылдың-на 50 муң центнер сүттү күрүнеге бээр.

(БИСТИҢ КОРР.).

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН КҮҮСЕДИПКЕН

Ростов областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери партияның XXIV съездиниң шпитпирлерин күүседири-биле чер ажылының продуктуларын белеткээрнп болгаш бүдүрерин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынга киришкеш, тараа культураларының тергиин дүжүдүн өстүрүп, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеп.

Төрээн чурттуң шыгжамырынга 5125 муң тонна, азы 313 миллион пуд, тодаргайлаарга улус ажыл-агыйының планындан 100 миллион пуд хөй тараапы урган. Областка ол хире хөй тараапы бир-ле дугаарында белеткеп алган. Аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тасты 1885 муң тоннапы сатган. Ол ышкаш күрүнеге крупа, мал чемн культураларын болгаш кукуруза үрезинин садар планнар база дыка ажыр күүсеттингеп. Бүрүнеге тараа садары үргулчүлеп турар.

Ол чедиишкиннер—колхозчуларның, совхозтар ажылчынарының, көдээ ажыл-агыйның специалистериниң кызымаккай күш-ажылының, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацнияларының улуг организакчы база политиктиг ажылының, чер ажылының бедик культуразы дээш хову-шөлдериниң ажылдакчыларының область калбарган социалистиг чарыжының түннели болган. Тараа шөлдериниң гектар савыдаиында колхозтар болгаш совхозтар 26 ажыг центнерни алган.

Үлетшур бүдүрүлгениң коллективтери, белеткел болгаш транспорт организацнияларының ажылдакчылары, Совет Армияның автомобиль кезектери дүжүт ажаап алышкынынга болгаш тараа белеткелиниге улуу-биле дузалаан.

ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУКТУ АРТТЫРГАН

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитедн районда будүрүлге черлериниң социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелин үндүргеп.

Районнуң хереглекчилер нинтилелиниң коллективи эрткен тос айларда 250 муң рубльдин бараанныг продукцнязын саарар хүлээлгеаин ажыр күүсеткеп. Оон ниитивде бараан саарылгазының планын 100,3 хуу, ниитивиң чоненилго планын —100,1 хуу күүсеткеп. Районнуң будүрүлге черлери боттарының будүрүлгези-биле продукцня будүрүлгеп ажыр күүседип турар. Ылаңгыя хлеб быжырарын 102,2 хуу күүсеткеп.

Ынчангаш ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң будүрүлге черлериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун хевээр арттырар деп партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском шиитпирлээп.

Амгы үеде районнуң будүрүлге черлериниң ажылчынарны, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Улуг Октябрьныц байырлалынга уткуштур күнажылчы эдчегларде турушкап, шалыпкын ажылдап турар. Районнуң коллективи база ыцдыг эдчегде киргеп.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

ВАРНА. (СЭТА). Профэвилелдериниң ыцда боон турар VIII Бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилери СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретары Л. И. Брежневке байырлыг телеграммаиы чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Октябрь 16-да делегаттар Европада, Африкада болгаш Азияда профэвилел шимээшкининиң айтырыгларының талазы-биле үш эдериичи илетселди дыннаан.

СЭКП ТК-ныц Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиц даргазы А. Н. Шелепиннің илеткелин конгресстиң кежигүннерэ улуг кичээнгей-биле дыннаан.

— Бистиц конгрезивис төөгүлүг үеде чыылгаш, ажылдап турар-дыр — деп, А. Н. Шелепин чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизи бүгү делегейге төөгүлүг болуушкун болган. Оон ажылдап кылгаш, хүлээп алганы Тайбыңның программазының чедиишкининг боттандырып чоруткан чорук делегей байдалынга эң-не улуг болгаш бүгү-ниитиге билдингир экижишкинни болдурган. Бистер, совет кижилер, делегей байдалында ындыг бүрүнгаарлаашкынның экижишкинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон ажылдап кылганы Тайбыңның программазының ачы-хавыязы дыка улуг, бистиц социалистиг күрүневистин ачы-хавыязы болгаш СЭКП Төп Комитединиц Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң киирген хууда салыышкыны бар деп делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизнинн үнелеп көрүп турарынга дыка чоргаарланып турар бис.

Делегейде тургустуган байдалды херек кырында, боттуубиле үнелеп көрүп, чедип алдынган чавырлышкынга сеткил ханары-биле чергелештир, бистер болза, ол дээрге, чүгле эгези-дир деп чүвеэя база барымдаалап көрүп турар бис деп оратор уламчылап чугаазында. Империализмнин будужу болгаш шынары-даа мурнукузу хевээр артпышаан, ынчангаш ол дутайын Чоокку Чөөн чүкте болгаш Чилиде-даа соолгу болуушкуннар бистерге катап-катап сагындырып турар-дыр.

Израиль болза арабтарга удур чепсектиг енчүк-чөнгээлээшкиннерни болгаш террорлуг үүлгедиишкиннерни күрүне политиказынга чедир калбартканын, Чоокку Чөөн чүкте байдалдың база катап дүшкүүрлүг апарганы — реакцылыг империалистиг күштерге болгаш делегей сионизминге деткиткен Израильдиң эжелекчи, авантюристиг политиказының түнелн болган.

Израиль агрессиянын уржуктарын үзүткаары дээш араб үлустарының чорухүп турар демисели дээрге, эргежок чугула хемчег деп ССРЭ-ниң ажылчы чоннары болгаш совет профэвилелдери санап турар.

Колонизаторларга болгаш сөөк-язы ылгакчыларынга удур, боттарының, хостуг, хамаарышпас чоруу болгаш демократтыг эргелери дээш эрес-дидим, кызымаккай демиселди чорудуп турар Африканың, Азияның болгаш Латия Америкаиың бүгү демиселчилеринге совет профэвилелдери сагыш сеткилин каттыштырып, оларны изин-биле деткип турарлар.

ССРЭ-ниң ажылчы чоннары болгаш оларның профэвилелдери чнли реакцияның конституцияга удур үүлгедиглерин, терроруи, дерзии базымчаларын шиитпирлиг, улуг киленнээшкининг сагыш-сеткили-биле буруу шаап, Чилиниң ажылчы чоннарынын чаңгыс аай профтөвүүн, бүгү чили улустуи чөптүг демисели-биле дайынты таңгыс эп-сеткилдиин илергейлеп тур деп, А. Н. Шелепин медеглээп.

Бүгү делегейнин профэвилелдериниң чорудар демисели-ниң чаңгыс эктиг болуруи ажылчы чоннарның амыдыралы, политиктиг, социал болгаш экономикага хамаарышкаи эрге-ажыктары боттарыла негеп турар. Бис бодаарывысна, чорудар демиседдиц чаңгыс эптиг болуруи чедип алырының эге үндезини, кол барымдаалаар туружу дем каттыштырар демиседдиц мындыг угланышкынары болган туруп болур:

— тайбың дээш, чөлеглеишкинни дүжүрери дээш демиселге делегейниң профшимээшкининиң бүгү хүрээлеиненнииц ролюн болгаш киржилгезин ндежейжидери; ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын барымдаалаап, бүгү чурттарның аразында садыг, экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле дем каттыштырып ажылдазарын делгереигей калбартырынга профэвилелдериниң дуза чедирери;

— ажылчын зиглын амыдыралын экижидери дээш хөй национадлыг монополияларга удур демисел чорудары;

— эртем-техниктиг депшилгени ажылчы чоннарның эргеажыктарынга дүүштүр, долгандыр турар бойдустуу, хамыктын муриунда будүрүлге байдалын экижидерн дээш ажыглаары.

А. Н. Шелепин национадлар аразының монополияларындал ажыл-ишчилерни камгалаарынче углаган, улустар аразынын чаа-чаа нормаларын төлевилеп тургузар дугайында, ол монополияларның ажыл-чорудулгазын шынгыы чурумчудар болгаш олариың дорамчылаашкынындан ажыл-ишчилерни камгалаар керээлерни хүлээп алыр дугайында тодаргай саналдарны Делегейниң күнажыл организацнязынга киирер деп саналдаан.

А. Н. Шелепин оон ыцай делегейге совет профэвилелдерин ажыл-чорудулгазын тодаргайлап тайыпбырлаан, коммунистиг ниитилел тургузарынга совет киржилгезиниң чедиишкиннерин, ол өндүр улут херекке совет профэвилелдерниң киирген улут-хуузун конгресстиң делегаттарынга чугаалап берген.

Четпестерни чайладыр

Чоокта чаа «Тыва даг-дүүү тудуг» эргелелинде коммунистерниң отчет-сонгулдалыг хуралы болуп эрткен. Анаа партбюронуң отчёттуг үеде кылган ажылының дугайында партия эге организациязының секретары Ю. Н Шагдырның илеткелин дыннап, чугаалашкан.

Эргелелдиң тудуг участоктары (оларның саны дөрт) чылдың сес айларының планын шүптү ажыр күүседип, өкі түннелдиг ажылдаан. Ынчалза-даа тудуг эргелелинин керээ ёзугаар ажылдаар организациязы сес айларда кылыр ажылының планын чедир күүсетпээнин илеткелчи демдеглээн. Керээлиг организациялардан сес айларның планын чүгле ийи организация күүсеткен. Үк организацияларны чогуур үезинде демир-бетон кезектер-биле четче хандырбайн келгенинден салдынган сорулга күүсеттинмейн барган.

Тудугжулар ниитизи-биле сентябрьда эки ажылдаанын илеткелчи болгаш хуралга санал берген эштер демдеглээн. Чылдың эрткен 9 айларында тудугжулар сезен-сезен аал ниитя чурттаар ийи чуртталга бажының болгаш амыдырал хандырылга комбинадын ажыглалга киирген.

Будурулгенниң мурнакчылары, тудугжу коммунистер— Л. Сылаа, К. Алдын-оол; Б. Музыка, П. Дмитриенко, Б. Монге-Чазын оларга коллектив чоргаарланып турар.

Чазактың дээди хавыяалары —Ленин болгаш «Хүндүлелдин демдээ» орденнерниң эдилекчизи Данзырык Калдар-оолдуң бригадазы эрткен 9 айларның планын 105 хуу күүсеткен. Тудугжуларның өске бригадалары Данзырык Калдар-оолдуң, Галина Каратының, Ооржак Кара-оолдуң бригадаларының деңнелинге чедир ажылдаар дээш аразында чарышты салган, шүдүргү ажылдан турарлар.

Отчёттуг хуралга илеткелчи болгаш ынаа санал бергеннер тудуг объектилеринде күш-ажылдың будурукчулүүнүң деннели куду болганын шүгүмчүлээн. Оон кол чылдагаанын—мергежилдиг кадрларның чедишпезинде, чамдык ажылчыннарның ажылга орай үнүп, эрте чанып, ус-шактың чөп ажыглавайн турарынга.

Ажылга ызыртынмас, оон үнер, кирер, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреэр чоруктар бар. Ылангыя эрткен 9 айларда 205 кижини ажылга хүлээп алган болза, ол-ла үенин дүргузунда 205 кижи ажылдан үнүп моруткан. Кадрларны ажылга быжыглаар хемчегларни бүгү талазы-биле күштелдирген болза, ынчан күш-ажылдың сагылга-чүрүмү улам экижир турган ийик. Чыл эгезинден бээр 9061 кижи-хүнү чүгле прогул ужурындан үзүлген. Тудуг эргелелинин № 3 участогу 440, № 2 участогу 133 кижи-хүнүн чидирип, ажылга улуг когарал чедирген. Партбюронуң тудугжулар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылды кошкак чорудуп келгенин санал берген эштер чидии-биле шүгүмчүлеп, 69 ажылды моон сонгаар экижилеринин эргежок чугулазын илереткеннер.

Тудуг участоктарының чамдык мастерлери бүгү-ле кичээнгейин план күүседиринче угландырган, коллектив кежигүннериниң кижизидилгезинче сагыш салбайн келген. Тудугжулар ортузунда массаполитиктиг ажыл чептес тургустунган, лекция, беседаларны доктаамал эвес чорудуп турар агитас-массалыг ажылды куду деңнелге чоруткан.

Амгы үеде 1974 чаа чылдын солун, сеткүүлүнге чагыдыла кампаниязының ажылы чоруп турар болгай. Тудугжуларның чүнү сонуургап ном-

Отчеттар болгаш соңгулдалар

Элбек сүт дээш күш-ажылчы аалчеге турушкаш, тос айлар дургузунда болук инектерининг бирээзинден-не 1807 кг сүттү саап алган. Ол болза чыл хүлээлгезин үш ай бурунгаар күүсеткен саанчының чедиишкини-дир. Шак ындыг көскү чедиишкиннерни чедип ап турар саанчылар фермада аваэш эвес.

Ферманың кышка белеткелинге коллективтиң ишчилери-биле кады мурнакчы саанчы идепкейлиг киржип турар.

О. МОНГУШ.

Хүлээлгезинден ажырган

1973 чылдың өгезинде социалистиг хүлээлге ап турда, ол сөс алгаш, мынча дээн:

— Бо 1973 чыл болза тоску беш чылдың ортаны. Ынчангаш күш-ажылчы тиилелгелернің шиитпирлиг чылы кылдыр чарлаанын чүүлдүгүнүмүзээн, бодумга быжыглаттынган инектерге таарымчалыг ажаалга-чемгерилгени хандырып тургаш, бир инекке онааштыр 1800 кг сүттү саарын хүлээндим.

Саанчы Л. Оюн коллективтиң ишчилери-биле арга-сүмележилгелиг ажылдап турар.

Дүжүт байырлалы

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунга улуг байырлал болган. Ажыл-агыйның механизаторлары дүжүт ажаалдазын, күскү чер андырылгазын доозупкан. Олартараа культураларын бүрүнүбиле ажаап алгаш, күрүнеге 4000 ажыг тонна тарааны дужаган. Күскү чер андырылгазын ажаалга-биле чергелеттир чорудуп тургаш, «3500 гектар чер андарар планын 4000 гектар киллыр күүсеткен.

Күскү хову ажылдарының түннелдерин, дүжүт ажаалдазының канчаар чоруп турганын кол агроном В. Иконников механизаторларга таныштырган.

Үк хуралга дүжүттүң маалырларын база илереткен. Бирги черни 614 гектар черниң тараазын ажааган комбайнер Степан Топоев алган. Ийиги черни Даржай Дагбыш эдээн. Оларны «Юпитер» биле «Восход» маркалыг моторциклдер-биле таныпаан.

Күскү чер андырылгазынга трактористер Виктор Сибаев, Сергей Якименко, Николай Куш олар эки ажылдап, түстүү танналарны алгылаан.

Д. СИИРИН.

«ДИНАМОНУҢ» ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ АЖЫЛЫ

МОСКВА. Москваның С. М. Киров аттыг электри-машина кылыр «Динамо» заводу тоску беш чылдың үшүү шиитпирлиг чылында чедиишкинниг ажылдап турар. Ында хоорай транспортунга болгаш экскаваторларга электрилиг дериг-херекселдерни кылып турар. Динамочулар сайгарган продукция талазы-биле беш чылдың баштайгы чартыының планын хуусаазындан бир ай бурунгаар күүсеткен болгаш ол үе иштинде күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 29,7 хуу чедиргеш, 1974 чылда планнаан деңнелге четкеннер. Заводтуң бүгү коллективи беш чылдың күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң талазы-биле планын 4 чыл иштинде күүседир дээш демисекшип турар. Кылып турар продукцияның 60 ажыг хуузун эң тергиин шынарга хүлээп ап турар.

Коммунист Михаил Кириллович Захаровтуң удуртқан бригадазы заводтуң бирги машина цегинде күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол коллективтиң кежигүн бүрүзү хууда графигин мурнап чоруп турар. Бригадада чыл программазын хуусаадан 20 хүн мурнай доозар деп турар.

ЧУРУКТА: бригадир М. К. Захаров (солагай талазында) биле фрезеровщик Ю. А. Горячкин кран электри хеделдиринчизиниң белен өзектерин дужаарынга белеткеп турлар.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

Тиилекчилерге шаңналдар

Өвүрүүң партия организациязы ажыл-ишчилер ортузунга социалистиг чарыштың калбак нептерелдиг кылдыр организастаарынче, оон түннелдерниң чогуур ойүнде үндүреринче улуг кичээнгейни салып турар. Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга районда ажыл-агыйларның, хойжу бригадаларның болгаш сүт-бараан фермаларының, бүдүрүлге болгаш организация черлериниң социалистиг чарыжының түңелнин, үндүргеш, тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын ковудедири дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, «Кызыл туктуг» колхоз (даргазы С. Ооржак, партком секретары Д. Комбу, кодээ Совет күүскомунуң даргазы В. Дагбыт) бедик көргүзүглерни чедип алган.

Бо ажыл-агый үшкү квартазда күрүнете эът садар планын 103 хуу, сүттүүн 103,9 хуу, дүктуг 102,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезин-биле денизерге ниитининиң малының баш саны өскен. Мал чемин хойнуг будурген болгаш кышка белеткели оске ажыл-агыйлардан дээре болуп турар. Ынчангаш ажыл-агыйлар аразынга чарышка үшкү квартазда тиилекчи болганы дээш ол колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчир Кызыл тугун хевээр өттүргэн болгаш акша шаңналын тывыскан.

Хойжу бригадалар аразынга чарышка ол-ла колхозтуң Көк-Тейде хойжу бригадазы (бригадири Д. Очур) тиилекчи болгаш, партия райкомунуң база райкүүскомунуң шилчир Кызыл тугун, акша шаңналын алган. Ол ишкаш сүт-бараан фермадарының аразында чарышка база-ла «Кызыл туктуг» Чараш-Цыт сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Мая Наксыл) бедик көргүзүүнү чедип алганын барымдаалаан, анаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчир Кызыл тугун, акша шаңналын тывыскан.

Бо хойжу бригаданың-даа, сүт-бараан фермазының-даа продуктулар будурер болгаш оңу күрүнеге садар талазы-биле көргүзүглерни өскелериниден бедик болган. Ол ышкаш оларда мал чемин хойнуг белеткээн, кыштаглаашкынга белеткелдя шалыкшын чорудуп турар.

СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском чамдык чедир ниитилирлеттинмейн турар айтырыгларже база кичээнгейни угландырган. Ылангыя «Коммунизмче орук» колхоз (даргазы К. Донгак, партком секретары К. Даржай, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Д. Оңдар) үшкү квартазда дүк, сүт садар планын күүсеттирээн, мал чемин эвээш белеткээн, кыштаглаашкынга белеткел көшкак. Партия райкомунуң бюрозунуң база райкүүскомунуң каттышкан хуралынга өскедаа ындыг четпестерниң айтыкаш, кодээ ажыл-агый чылын чедишпиннинг доозарының, оон бүгү планныг сорулгаларын ыяап-ла күүсеткен турарының эргежок чугулазын айтыкан.

Хүннүң айтырыгы — партийжи өөредилге

«Көк-Тей» совхозтуң партия организациязының (секретары В. М. Гаврилова) чоокта чаа болган хуралынга партийжи өөредилгенин дугайында айтырыгны чугаалашкан. Парторганизация политөөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге өөренир дыннавчыларның четчедөшкининиң, пропагандистерин шилип алырын хынамчалыг чоруткан. Баштайгы кичээлдерни организастыг бедик деннелге эрттирген.

Мында кодээ ажыл-агый билиглериниң университедин организастаан, ында специалистер болгаш ортумак звеноның кадрлары 30 ажыг кижи хаара туттуунган. Оонбиле кады, күш ажаакчыларыгга, саанчыларга болгаш өске-даа ажылчыннарга таарыштыр коммунистиг нүшажыл школазының организастаан. Ында 20 хире кижи бүдүрүлге чорудулгаларын болгаш агрозооветеринария айтырыгларын өөренип турар. Коммунистер болгаш кол специалистер 25 хире кижи марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң школазында хаара туттунган. Одар партияның экономиктиг политиказын өөренириңче кол кичээнгейни салып турар.

Кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин улам бедидериңче, дыштакчыларының организастыг чорууңче болгаш школаларның ажылынга контрольду кошкаттазыңче парторганизация кичээнгейни күштелдирерни хуралга илеткелчи болгаш санал берген эштер онзалап демдеглээн.

Чагыгылгаже кичээнгей

Кызылдың түүйбу заводунда партия организациязы коллективте өг-бүле бүрүү чагыдылгалыг түрүү дээш ажылчыннар ортузунга улуг ажылдарны чорудуп турар. Амгы үеде ында бо чугула ажыл хүн бүрү калбарып турар. Ону чорударынга заводта парлалганың хой-никитчи тарадыкчызы А. И. Адам идепкейни илередип келген. Чагыдылга кампаниязы эгелээр мурнунда ол ажылчыннар-биле беседадажып, кымга кандыг солун, журнал херегил дээрзин тодарадып алган.

Мында ажылчыннар «Правда» солунну база «Партийная жизнь», «Молодой коммунист», «Работница», «Крестьянка», «Здоровье», «Роман-газета» деп журналдарны болгаш оске-даа чагыдылганы кылып турар. Ылангыя ында ажылчын И. Оденин, мастер В. Байдара, экономист П. Филиппова болгаш оскедаа эштер келир чылдың бешалды хире солун, сеткүүлүн чагыдып алган.

Октябрьның баштайгы он хонуунга чедир коллектив кежигүннери 300 ажыг солуннарны, журналдарны бижиткен. Завод коллективинде ажылчын бүрүзү чагыдылгалыг болуру-биле партия организациязы (секретары А. Турманова) ол ажылды ам-даа күжениишкинниг үргүлүлеп турар.

ТАРАА АРЫГЛАКЧЫЗЫ

Каа-Хем районда «Бүрен» совхозтуң Улуг-Ажыкта шаңында тараа арыглаар «ЗАВ-20» дээр машина туруп турар. Оон күүүзу—хонукта үш чүс тонна тарааны арыглаар. Тараа сөөртүп келген машина 3 минута иштинде автоматтыг думурткүнер. Кургаттынган тарааны база автоматтыг-биле машинага чүдүрер, ол ажылды ийи машинага харыүгла-даа кылып болур. Шаңга бо чылын 4500 тонна хире тарааны хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агый амылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, мында ажылдап турар ажыл-ишчилер Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күжүн үндүрүп ажылдап турарын шаңның эргелекчизи Алексей Александрович Шумихин чугаалап турар.

Ам бо хүннерде, бүгү Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, «Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 56 чыл оюн төлептиг уткуур дээш эзлчеде турупкан ажылдап турарлар.

Тараа ам-даа кирбишаан, ону арыглаары уламчылап турар.

ЧУРУКТА: тараа арыглаар «ЗАВ-20» дээр машина болгаш мурнакчы машинист Виктор Васильевич Колесников ажыл өйүнде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Орук септелгези—чугула айтырыг

Тес-Хемниң будурулге-орук участогунуң Эрзинде салбыры хамаарышкан участогунуң талазы-биле бо чылын чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Эрзин — Нарын аразында оруктуң капитал септелгезиниң талазы-биле 14 көвүргүнүң 12-зиниң септелгези бүрүн доозулган. Орта ниитизибиле 108 кубометр ыяш материалы киргеп. Оон иштинде «Коммунизмче орук» колхоз—3, «Чаа орук»—2 көвүргүнү чаартыр кылырынга идепкейлиг киришкеннер.

Эрзин—Нарын аразында 29 км оруктуң 2 удаа грейдер-биле дескилээн. Эрзин—Мөрен аразында 20 км узун дүрттүг оруктуң капитал септелгезин чоруткан. Район төвү-биле Бай-Даг аразында 8 км орук база септелгени эрткен. Шупту грейдерлерни дескилээн оруктуң узуну 212 км чедип турар. Оон аңгыда Эрзин—Нарын оруун дургаар 54 санныг кичээндирилге демдектерни болгаш чагыларны кадаан бис. Эрзин—Мөрен оруунга 36 санныг ындыг чагылар база кадаттынган. Оларны шупту-зун агарты чугайлаан, а бир чоруткан тракторлар болгаш машиналар-биле кылып турар бис. Машина-техника чоктун хараазындан, оруктарга ажылдакчылар эртеңдүшкен машиналар дозар ужурга таваржып турар. Ындыг байдал ажыл-иштке шаптыктап, багай салдарны чедирер дээрзи чугаалаок.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1959 чылдың апрель 7, 1972 чылдың күүседириниң улуу, бо чылын орук ажылынга киржириниден ойталаан тускай шиитпирни колхоз баштаар черинге үндүргеш, ол шиитпирин Самагалдайның орук участогунче чоруткан чүүл бар. Үстүнде удуртукчуларның боттарының хамаарышкан оруктарын кылып ап турган, машина-техниказынга таарымчалыг байлады тургузуп алырының эргежок чугулазынче сагыш салбайн турары хомудавчыг. Моон алгаш көөрге, олар улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин чугула аарыы — орук септелгезинче кичээнгейни салбайн турар.

Ам бистиң мурнувуста 4-кү кварталда алган хүлээлгевистии ой-тааңда күүседир улуг сорулгалар туруп турар. Эрзин—Нарын аразында оруктуң капитал септелгезинден артқан ийи көвүргүнү доозары, ол оруктуң адакы кезээнде 2 км оруктү чазартып кылыры, хөй км демчээлдиг оруктарны дескилээри дээш, чыл төнчүзүнге чедир кылыр ажылдар хөй. Сорулгаларның күүселдези чер-черде ажыл-агыйларның удуртукчуларының бо айтырыгже кичээнгейиндеп улуг хамааржыр дээрзин база катап айтып каары артык эвес.

Н. НАЙДЫН,
Тес-Хемниң будурулге орук-участогунуң Эрзинде орук мастери.

Мында четпестерни чайладыр

Чамдыызын будаан. Эрткен чайның дургузунда районнуң колхозтар аразының оруктарындан 32 кубометр дашты аштаан, чайлаткан, 128 кубометр довуракты оруктуң онгар черлеринге дескилей тевкен.

Эрзиннин колхозтар аразының оруктарынга септелге чорудары-биле орук мастерин, орук септээр ажылчыннарны, бир трактористи быжыглаан. Олардан Д. Нончай, С. Седен өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарлар.

Үстүнде бригадага «ДТ-75» маркалыг тракторну быжыглаан. Артык кезектер чок болганындан ол мынчага чедир ажыглалга кирбейн турар. Кылып чорутса чогуур ажылдарны Самагалдайның орук участогундан түр үеле ынаар

Мында четпестерни чайладыр

чамдыызын будаан. Эрткен чайның дургузунда районнуң колхозтар аразының оруктарындан 32 кубометр дашты аштаан, чайлаткан, 128 кубометр довуракты оруктуң онгар черлеринге дескилей тевкен.

Эрзиннин колхозтар аразының оруктарынга септелге чорудары-биле орук мастерин, орук септээр ажылчыннарны, бир трактористи быжыглаан. Олардан Д. Нончай, С. Седен өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарлар.

Үстүнде бригадага «ДТ-75» маркалыг тракторну быжыглаан. Артык кезектер чок болганындан ол мынчага чедир ажыглалга кирбейн турар. Кылып чорутса чогуур ажылдарны Самагалдайның орук участогундан түр үеле ынаар

ҮЛҮҮВҮСТУ КИИРЕР БИС

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң чазанылга цеги пунктуда коммунистиг күш-ажыл дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнукы одуруунда чоруп турарын номчукчуга таныштырары өөрүнүүр-дүр. Цегинисте алды кижи составтыг бригада бар. Оларның барык шүптүзүү аныяктар. Бригаданың бригадири Кирилл Радостев коллективте чогаадыкчы чаартыкчыларның бирээзи. Бо талазы-биле хөй-хөй ажыктыг саналдарны ол киргеп. Будурулгеге берген оон чогаадылгаларының түңнелинде ажылдың будурукчулүү көскү бедээн, бригадавыс социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи апарган. Моон мурнунда бажың маназы хаарылгалаарывга быжыглаттынган үш кижи хүнде 10 кубометр шала маназын будурүп турган. Чогаадыкчы саналдың амыдыралга боттанганының ачызында ам ында ийи-ле кижи ажылдап, хүн нормазын 15—20 кубометр чедирип турарлар.

Бригадавыс комплекстиг кылдыр эде тургустуунган. Кижи бүүдеминиң хууда салыышкынындан бригаданың чедиишкини тодаратпас. Ынчангаш: «Чаңгызы хөйү, а хөйү — чаңгызы дээш» деп кыйгырыглыг, буле-демниг, кылымакпан ажылдап турар бис. Бисме хамаарышкан шала маназы, ханага кагар плиитустар хаарылгалаар, драмка белеткээр ажылдарывыстың планныг овааддазарыя ажыр күүседип келгеп бис. Моон сонгаар улам эки ажылдаарывысты, ниити коллективтиң чедиишкиннеринге эвээш-биче-даа бол улуг-хуувусту киришкиреривисти бригадавыс хүлээнип турар.

Б. ТЮЛЮШ,
пехте ажылчын.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

С. Д. Домбулак белеткел конторазының ажылында ам он чыл ашкан. Ажылынга ол ында мөргежээн. Барыын-Хемчиктиң тывышчы шпчилериниң ону «мастер кижи» дижип турары таварылга эвес.

Сарыглар Дамбыл-оолович ашыыр тывыш ажылын билдилиг организастап, ол талазы-биле бердингеп онаалганы чедиишкиниг күүсетпишаан, районуң кат-чимис белеткээр бригадазын база удуртуп, оларның тывыжын чыл бүрү вареньелеп кылырынга дыка мергежээн.

Оон удуртқан бригадазы бо чылын Кара-Хөлдүң Арташ, Актың Көшкелиг, Аянгатының Эзим ол мынчаар чораашп, 20 центнер ажыг катты савалап экелгеп.

С. Д. Домбулактың ааның улгаткан, мынчалаа-даа оон ажылы өскелерге, ылаңгыя аныяктарга үлегерлиг.

С. ТАВА-САМБУ.

Чагаа парлаттынган соонда

«ЧУГЕ ХӨЖУДАП ТУРАРЫЛ?»

Мындыг эгелиг материал «Шынның» сентябрь 22-де номеринге парлаттынган. Каа-Хемниң «Ленинчи орук» совхозунда база чамдык өске-даа ажыл-агыйларында дүжүт ажаалдазының хөжүдап турарын үк чүүлде шүгүмчүлеп бижээн. Хайырлыгда ийиги бригадада күш-ажылды организастааны багай, техника септелгези четпес, турлагда кижилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга байладлы таарыштыр тургуспаанын тодарай чижектерге айыткан.

«Ленинчи орук» совхозтуң кол агроному ээш И. Таракановтуң редакциняга дыңнатканын ёзугаар алырга, солунга парлаан четпестер шупту шын болган. Бригадада отчёт болгаш учёт ажылын эде организастаан, столоваяның ажылын экижиткен, техника ажыглалында четпестерни чайладыр хемчегларни алган.

Бригадада, ниити совхозта дүжүт ажаалдазы барык шыкпарылган, гектардан 10—14 центнер тарааны алган. Күскү ангыс андарылгазы 60 хуу ашкан. Механизаторларда В. Поляков, С. Там-оол, Г. Марченко, В. Елисеев ышкаш мурнакчыларны хөйну алап болур.

НАЙЫСЫЛАЛ — МОСКВАДА

Мырынай чоокта чаа-ла проспект деп аттыг апарган кудумчулар Москвада база бар. Оларның бирээзи —Калинин проспектизи.

Парижтин архитектуралыг шинчилел төвү архитектурлуг тудугларның хевирлерин чаарткан база хоорай тудуунуң перспективтиг планнарын ажылдан кыларына чедиишкинин дээш Калинин проспектизин тударының төлевилелинге «Гран-приң» шаңналын тывыскан.

Ол калбак делгем, хүнүзеректиг, хостуг кудумчу Москваның база бир каас, чараш черлериниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: Калинин проспектизи соолгу үеде.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер болгаш амыдырал

КҮҮСКОМ: херек эргелелиниң бедик культуразы дээш

Советтериниң күүскомнарының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы оларның иштики документилеринге тодаргай көргүстүнер. Оларны чыып, чурумчуларын херек эмгелеп каар. Ол ана-ла техниктиг овес харын Советтериниң организас-массалыг ажылының бир кол кезээ болур. Ынчангаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет албан черинең документилеринге ажылынга бир аай корум-чурумну тургузар талазы-биле доктаалдарны хөй удаа үндүруп келген. Ону удуртулга болдуруп, күүскомнарның херек эмгелелин корум-чурумнуг тургузары СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажылагый болгаш культура тургузуушкунуның талазы-биле салган сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге улуг идегии бээр.

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур Советтериниң күүсекчи комитеттеринде херек эмгелелин экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың февраль 18-те хүлээп алган. Херек эмгелелиниң дугайында бо доктаал-биле бадылаттынган Саавырны шыңгыы сагыйын турар күүскомнарны айытса чогуур. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга район-нарында чамдык кодээ Советтериниң күүскомнары хуралдар протоколдарын шала бижип азы тургуспайн турар ийикпе четче бижиивес чоруктар бар. Хуралларга кылган илеткелдерни протоколдарга кошпаан, депутаттарның сессияларга берген шүгүмчүлелдиг саналдарын тодаргай бижиивээн болгулаар.

Күүскомнарның протоколдарын үтүле чангыс экземпляр кылдыр бижээш, ону бодувга арттырып алырынга өйлешкеп. Ындыг болганда, райкүүскомнар ону албайн турары билдингир. Ынчангаш Советтериниң ажыл-чорудулгазын көргүскен документ күүне архивинге долузу-биле кирбейн турар. Хуралдарның протоколдарын эренгей, чевен бижип, сессияны даргалаан, секретарьлаан кижилериниң адын безин бижиивес тавариглалар эвээш эвес. Моон чылдагааны чүдел? Кодээ күүскомнарның херек эмгелелин Саавырда айытканын ёзугаар чурумчудар талазы-биле райкүүскомнарның секретарьларының, ниити кылдыстер болгаш архив нилдистериниң эргелекчилериниң контролинүл кошкаандан ол ындыг болуп турар.

Чижээ, Өвүр районнуң Сагы кодээ Соведиинин күүскомунга бо чылдың бирги кварталында херек эмгелелиниң чурумнуун талазы-биле хынаалдавы кылган. Оон чүү илереэнил? Мурнунда турган күүском даргазы К. Намажаан сессия эрттиреринің хуусаазын үреп тургап, бирги кварталда күүскомну дөрт удаа эрттирген-даа болза, чуруи ёзугаар бижээн протокол безин тывылбаан. Депутаттарның сонгукчулар мурнунга отчёт бергенинин протоколдарын тургуспаан болган. Сонгукчуларның чагыгларының болгаш шүгүмчүлелдиг саналдарының дугайында чыып бижилгени багай тургускан. Күүскомга киргеп 28 хомудаллырны, билдиринишкинерни журналга долузубиле бижиивээни илереэн.

Мындыг байдалды Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана, Тес-Хемниң Самагалдай, Барыын-Хемчиктиң Хөндеген кодээ Советтериниң күүскомнарының херек эмгелелиндеп көрүп болур. Оларның чамдык протоколдарын көөрге чүгле хуралдың киржикчилериниң санын киргеш, илеткелдерни болгаш шиитпирлерни кошпаан болгулаар. Райкүүскомнуң шиитпирлерин күүседир даап кылган ажылдың түнелдерни документилерде коштуумаан болган. Сессияларның шиитпирлериниң күүселдезин канчаар организастап, кандыг хемчеглер алганын хуралдарга чугаалашпайн турган. Ындыг четпестер чүгле үстүнде черлерде эвес, республиканың өске-даа чер-чер Советтериниң күүскомнарында бар.

Ынчангаш күүскомнарның херек эмгелелиниң культуразын белдирип хүн бүрүнүң ажылында бир чугула айтырыг болуп турар. Ону чедип алырда «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң херек эмгелелиниң дугайында Саавырның шыңгыы сагыыр. Сессияларга, күүскомнарга чугаалажыр айтырыгларның материалдарын бат удур долузу-биле белеткээри, хуралдарның протоколдарын болгаш шиитпирлерин шын болгаш тодаргай, билдингир тургузары, оларны үстүнү органнарже чорудуп бээри, үстүнү органнарның үндүрген шиитпирлерин депутаттарга, ажылчы чоннарга четче таныштырары, чорудуп турары документилерниң шын үёдүп тургузары, шиитпирлер күүселдези даап шыңгыы контрольду тургузары, документилерниң шыңгыы калагалаары эң-не чугула.

Херек эмгелелиниң дугайында Саавырның 35 дугаар чүүлүн ёзугаар кодээ, суур Советтериниң күүскомнарының архивинге шыгжаар хуусаазы төнген болгаш доктаамал шыгжаар үжүрлүг документилерни районнуң азы районнар аразының күүне архивинче дамчыдып бээр. А хуусаазы төнген документилерни ой-шаанда үзүткаарын боттандырар үжүрлүг.

Үстүнде чугаалаанывыс айтырыг тур үениң эвес, доктаамал чорудар чугула ажылдарның бирээзи. Херек эмгелелиниң бедик культуразы дээш ажылды хүн бүрүде күштедирери районнар, хоорайлар Советтериниң күүскомнарының, оон килдистериниң чугула херээ.

М. ОНДАР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оргинструктор килдизиниң пинструктору.

МАЛЧЫННАРГА ИДЕГЭЭШ...

Боттарында бижиглеттынган коданнарның кышкы турлагларының аар-саар септелгелерин Каа-Хем районда «Ленинчи» орука совхозтуң төп салбырының малчыннары чоруткан. Шээр мал кыштагларында 12 чурттарга бажыңның септелге, чылыглаашкыны дооступ турар.

Салбырның кыштаглаапкын беметкелинде чүгле хой-жылар киржип турар боордан башка, олче күштерни совхоз директиязы, салбыр удуртукчузу организастаавайн турар. Оон хараазы-биле шээр мал кыштагларының хөй нуруузу белен эвес. Хайырлыгда ийи кыштагның кажааларын эде кылыры негеттинип турар. Оон-даа өске кыштагларда чедир кылыр ажыл хөй. Мал чемнериниң кыштагларга чедирилгези оожум чоруп турар.

Кыштаглаапкынга белеткелди дургедедип, шиитпирлиг хемчегни алыры совхозтуң удуртукчуларындан үе негеп келген.

А. ХОМУШКУ.

Делегей солуннарында

Делегейниң парлалгазы Алжирниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Хуари Бумедьеннин Совет Эвилелинге чорааның аажок сонуургап турар. Совет-алжир чугаалажылышкыннар болган. Олар Израильдиң империалистиг эжелекчи дайынының уламыжын Чоокку Чөөн чүкте байдалдың катап чиңгилеп бергенинге холбаштыр оны ужур-дузалыг боор турар деп, солуннар демдеглээн. «ССРЭ биле Алжир Израильдиң эжелеп алганы бүгү араб девискээрлериниң хостаарынга боттарының бүгү хемчеглер-биле дуза чедирер шиитпирлиниң медеглээн»—деп, Франциялың «Юманите» солуну демдеглээн.

Варнага профэвилелдериниң VIII бүгү-делегей конгрезиниң ажыттынганының дугайында даштыкы чурттарның солуннарының хынаалгыларында конгресстиң киржикчилериңге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар. Амгы үениң деппилгелиг бүгү күштерининң шудургу демиселди үр үе дургузунда чорудуп келгенинин ачызында улустар аразының харылзааларынга чугула болуштуңнарының болганын ол чагаада опаалап үнелээнин ылаңгыя Парижтиң «Фигаро» солуну демдеглээн. Профэвилелдериниң бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилериңге Л. И. Брежневтиң байыр чедиргени чагаазын тайылбырлаан. солун парлаан эгелеринге мынчадыр демдеглээн: «Амгы үеде «соок дайындан дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарыңче эргилде боор турар».

Даштыкы чурттарның парлалгазы Данияның Премьер-министри Аикер Йоргенсенниң ССРЭ-ге албан хуузунда чорааның дыңнаткап, дани аалчыга алдар болдурган шайлалгага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң чугаазынче кичээнгей салып турар. Совет-дани харылзааларының таарымчалыг калбарып турарын, Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун үк чугаада айыткан чөрлериң солуннар онзалап демдеглеп турар.

Даштыкы чурттарның парлалгазының Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында хөй санныг материалдарында дайын чорудулгаларын, Израильдиң диреиг күш болган техника талазы-биле улуг когаралдарга таварыжып турарын тодаргай чырыдып, АКШ-тың Израильже бээр шериг дузаламчызын калбартып турарынче кичээнгейин үглендирип турар.

Даштыкы чурттарның солуннары Чилиде байдалды хөйү-биле тайылбырлап парлаш, чуртта ханның террорун үргүлүлеп турарын, дерзия-фашистиг шериг сүлчээчилериниң калбак шевар халдаашкынны ажыктың чоннарның эрге-ажыктарынга чудур чорудуп эгелээнин дыңнадып турар. «Шериг сүлчээчилерни чили улустуң дерзия базымчаларга, ажыл-иш тывылбастаарынга, ядарал-түрегделге таварышгырган. Шериг сүлчээчилериниң боттандырар деп чарлап алган үүлгедиглерин «солуттерге хосталта, диригиерни кара-бажыңнаар» деп, допчу билликтер кылдыр тайылбырлап болур» дээрзин Парижтиң «Юманите» солуну бижээн.

(СЭТА).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЗЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий-израиль фронтуда шыңгыы түлчүүшкүннер боон турар.

Дайзынның октябрь 15-те эгелээн шавар халдаашкынын сирий шериглер ужар чүүлүн детхимчеи-биле ойтур шапкаш, ону мооң мурнунда туруштарынче аткаарлаткан.

Анаа түлчүүшкүннер боон турза, хөй санныг израиль танкылар үрей аттыргап. 4 артиллерия батареязын болгаш өске-даа шериг техниказын үзүткаан деп. САР-ның шериг командылалы дыңнаткан.

КАИР. (СЭТА). Синай фронтуунуң сонгу участогунда ук чөрге хамаарышкан ужур-дузалыг түлчүүшкүннер боон турар. Египеттиң шериглериниң октябрь 14-те эгелеп алган туруштарынга израиль-дерниң халдаан оралдажышкыннары чедиишкин чок болган. Египеттиң чеңсеэтиг күштеря боттарының туруштарын быжыглаарын үргүлүлеп турар.

Дайзынның быжыглаын алган девискээрлериниң бирээзинин тыылынга египет десант дужуртунген. Израильдер диреиг күш болган техника талазы-биле улуг когаралдарга таварышкап.

ЛОНДОН. (СЭТА). Израильдиң шериг-агаар күштериниң ёрт үндүрер бомбалар ажыглаанының түнелинде тайбың 500 египет хамааты.

ЛИГАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШның израиль эжелекчилерге деткимче берип турарынга хамаарыштыр Араб чурттар лигазының КНО-да төлээлекчизиниң медеглелин Нью-Йоркка чарлап үндүргеп.

«Араб чурттарга хамаарыштыр кара сагыштыг үүлгедиглерниң илерели» кылдыр Израильге америк шериг дузаламчызын буруу шаап корее чогуур деп, документиде айыткан.

Чоокку Чөөн чүкке дайынын катап кыптыгып үзегени «Израильдиң араб чөрлерни эжелеп, колония болдуруп алганының уламыдан болган» деп, Араб чурттар лигазының төлээлекчизи демдеглээн.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ БУРУУ ШАПКАНЫ

ДАМАСК. (СЭТА). «Уганданың эки турачылар отрядтарын Сириже чорудар болгаш олар израиль эжеленчилерге удур дайын чорудулгаларынга киргилир» — деп, Дамаскыга болган парлалга конференциязынга Уганданың премьер-министри Иди Амин медеглээн.

Уганданың президентиниң араб чурттарга ССРЭ-ниң дуаалажылыын онзалап демдеглээш, араб күрүнелер оон ачызында боттарының чөптүг эргелерин эжелекчиге удур домиселге камгалап ап шыдаар деп айыткап.

Иди Амин Сириянның хамааты объектилерин израиль ужар чүүлдүң бомбалап турарын шиитпирлиг буруу шапкан болгаш эжелеткен бүгү араб девискээрлерден шериглерин үндүрерин Израильден негээн.

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ БАЗЫМЧАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам чилилерниң садыл алыр аъш-чем болгаш эргежок чугула барааннарының өртээ Улусчу чангыс эп чазааның үезинде турганындан ораичок аартай берген. Шериг сулчээчилериниң шиитпирин ёзугаар өртектер хлебке онаалтыр 4 катап, сүтке — 4 катап, чигирге — 5 катап, үүнүт саржаанга — 6 катап, шайга болгаш өскедаа барааннарга — 18 катап аартаан. Өртектерни аартаткаңы ортумаа-биле 400 хуу ажып турар. Бир үрүгга-ла хүнүүн-не чартык литр сүттү халас берип турар кылдыр улусчу чазактың үндүрүп каан шиитпирин шериг сулчээчилери күш чок болдурган.

ЮПИ агентилелиниң корреспондентизиниң Сантьягодан дамчытканың ёзугаар алырга, аъш-чем аймаанның болгаш калбак хереглеп барааннарының 60 ажыг хевирииниң өртектерни улгатырган деп, шериг сулчээчилериниң чазааның экономика, хөгжүлде болгаш чаартылга министри Фернандо Лениң чугаалаан.

Улусчу чангыс эп чазааның националлыастаан ийикпе ажылчынар контролунга берип каан чүс-чүс будүүдге черин хунта хуу эзелерге шилгеп бээр деп, Ф. Лениң медеглээн.

Хунтаның үндүрген декрединиң ёзугаар неделяда ажылдаарының шагын немелде телевир чокка 4 шак узаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чилиде террор кошкавайн турар деп, Франс пресс агентилелиин корреспондентизи Чилиден дыңнадынга демдеглээн. Эригде соонда ай ажыг үе эрткен турбуже, кижилер түүп хорудаары эвээжевийн турар. Дерлии базымчага чилилер түржүк, даштыкы чурттарның кижилери безин таварыжып турар деп, корреспондент оон ынай дыңнаткан.

ЧУРУКТА: Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгазы. Таарыштырып тургузуп каан поитон ковүрүг-биле египет шериг незектери Суэц каналдың оон эриинче кежип турлар.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДАН

ГДР-ДЕ АГРОХИМИКТИГ ТӨПТЕР

БЕРЛИН. ГДР-ниң агрохимиктиг төптериниң бо чылын ажыл чорудар чери — кодээ ажыл-агый ажыглалының 9,2 миллион гектар чери болуп турар. Ол болза үш чыл бурунгаардаазынга бодаарта барык ийи катап хөй-дур.

Штадында 16 муң кижи ажылдап турар ол агротехниктиг төптер боттары тустус кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери болуп турар. Оларның сорулгазы — бүдүрүлге кооперативтериниң болгаш улусчу шөлдериң хандырарары болуур.

Ол төптер кодээ ажыл-агый ужар чүүлү-биле шуут хөлбээлиг ажылдап турар, ол ужар чүүл чүгле бо чылын химиктиг чемиштидилгелер болгаш үнүштер камгалалының хережелдери-биле ийи чартык миллион гектар хире черни бок үнүштерден болгаш хоралакчылардан арыглаары-биле ажылдап кылган.

Агрохимиктиг төптериниң ролюн улам ыңай бедидер лугайын чер болгаш мал ажылынга бүдүрүлгениң индустриалдыг аргаларын нептередир талазы-биле ГСЧПниң VIII съездиниң шиитпирлериниде чугаалап турар.

ПОЛЬША ЦЕМЕНТ

ВАРШАВА. Опольск воеводствозунда Польшада эң улуг «Гуровижже» дээр цемент заводунуң үүдүүн эгелээн. Оон-биле чергелештир «Хелм» дээр заводтуң үүкү заалчээ ажыглалга киргеп, ол болза польша цемент үлетүрүвүнүң удургларының бирээзи болуур. Чылдың-на 3 миллион тонна цементтиң ол бээр.

Польшада үлетүүр болгаш чурттарга талазы-биле хөй түдугларны чорудуп турары цемент бүдүрүлгезин доктаамал көвүдедирип, негеп турар. Ол сорулга-биле чуртта беш улуг заводту түдүп турар, оларның үжү бо чылынга ажыглалга бирер. Амгы беш чылда үлетпүрүүк ол адырын улам ыңай хөгжүдеринге 20 миллиард злотых-акшаны дозевилээн. Цемент будүрери 1975 чылда 34 миллион тонна чедер.

Чаа цемент будүрүлгелеринде агаарның хирлентирин чайладыр аргаңы бээр тускай шүүрекчилерни тургускулаар. Дарыазында беш чылдың дургузунда ыңнай тургузугларны чүүттүп бүгү цемент будүрүлгелеринге дээн турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

ПРАГА. Чехословакияның бо чылын аалган дүжүт алдыңган шөлдеринден өөрүшкүүлүг металлер кирип уламчылавышаан турар. Чүүттүп дер ажылдакчылары бо хүннерде картофель ажаалдаавын доозуп турар.

Чаа-чех областа Гавличкув-Брод районнуң чангыс аай кодээ ажыл-агый кооперативтерни болгаш күүне ажыл-агыйлары — бедик шынарлыг үрезин картофелин бээр ол ажыл-агыйлар күүнеге 4 муң вагон тергиин шынарлыг картофельди шагда-ла саткан. Бо областа күүнеге картофель садарының планы амна 85 хуу чедир күүсеттинге бергеп.

Оң культураны ажаап алыры чүүттүп өске-даа районнарга эрткен чылдаалыгдыр эрте доозуп турардар. Мурнуу-Моравын областа оон 80 хуузун, а Барыын-чех областа — 95 хуузун шагда-ла ажаап аткан. Күс кандааткының болгаш болза-дыр, картофельдиң дүжүү гектарга онаалтыр 160 центнер болуп, эрткен чылдың деңгелиндеп бедик болуур деп санап турар.

Парлалга чагыдылгазынче— кичээнгей салыр

СОНУУРГАЛ УЛУГ

1974 чыл чылдың солуннар, журналдарының чагыдылга кампаниязы эгелээнден бээр Ак-Довурак хоорайның харылаза конторазында «Союзпечатьтың» инструктору М. С. Гурина парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын хүлээп ап, шугургу ажылдап кирген. Ажылчын хоорайда улетпүр бүдүрүлге, албан организация черлериндо парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 64 кижи ажылдап турар.

Октябрь 10-га чедир Мария Семеновна Гурина хөй-ниити тарадыкчыларга 6348 экземпляр солуннар, журналдарның квитанциялыг хүлээп алган. Оон иштинде төп солуннар 1163, журналдар 1293 экземпляр болган. Республика солуннарының чагыдылгазы база үргүлүлеп турар. Ылаңгыя «Тувинская правда» 298, «Шынны» 181, «Тываның аныяктарын» 78, «Асбест дээш» деп солуннуң 736 экземпляры номчукчулар чагыдып ажаннар.

Чагыдылга кампаниязының эгелээнинин бештайгы үш хонуунда ажылчын хандырылгазының килдизининг коллективи солуннар, журналдарны муң экземпляры чагыдып алган. Ында парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы Л. Дмитриенко номчукчу бүргүшүүн күзээни солуп, журналдарын чагыттырып, чамдыктарынга сүмеен берип, идепкейлиг ажылдап турар.

Январь «Работница» журналды 495 экземплярны чагыдып алган. «Крестьянканың» чагыдылгазы база-ла батай

Ажылчын хоорайның харозэвес — 194 экземпляр четкен. «Здоровье», «Роман-газета», «За рулем», «Человек и закон» деп журналдарга чагыдылга дыка организастыг өрткен. «Улустарның найыралы» деп журналды номчукчулар хапсырылгазы-биле катай үзүг солуургалдыг чагыдып ап турар. Ону чылда чагыдып алырга ниити өртээ 23 рубль-даа болза, номчукчулар 49 экземплярны чагыдып аткан.

Парлалга чагыдылгазының кампаниязы орту кирген бо үеге чедир Сибирь кан-конструкция, Биология разведказы ышкаш чамдык коллективтерде парлалга чагыдылгазы шуудавайн турар. Бо черлерде партия, комсомол организацияларының чагыдылга талазы-биле ажыл чорудуп, парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы Л. Дмитриенко номчукчу бүргүшүүн күзээни солуп, журналдарын чагыттырып, чамдыктарынга сүмеен берип, идепкейлиг ажылдап турар.

«Союзпечатьтың» инструктору Мария Гурина районнуң Союзпечать агентилелиниң ол хопгап-ла медээни киирип, хоорайның ажылчы чонунуң кижи бүргүү чагыдылгалыг турааун дээш шугургу ажылдап турар. Ак-довуракчылар эртнен чылын бо чылче парлалга чагыдылгазының кампаниязын организастыг эрттиргенинин түнелинде номчукчулар ам 10 муң экземпляр солуннар, журналдарны ап номчуп турарлар. Ажылчын хоорайның чурттакчылары чыл бүрүде өзүп, оларның парлалга сөзүнге хандыкпыл, солуургалы улгадып турар. Ынчангаш кежер чылын номчуур солуннар, журналдарның ниити тиражын 12 муң экземпляр чедирер дээш «Союзпечатьтың» инструктору, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары кызымак ажылдап турарлар.

С. БАЙ-КАРА.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ — БЕШТИ...

Мөңгүн-Тайга районнуң партия, комсомол, совет организациялары 1974 чылда өреге бүрүзү бештен эвээш эвес чагыдылгалыг турар соруглганы салган, организастыг хемчегларни ап турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунга ажыл-агыйлар, бүдүрүлге, албан-организация аайы-биле парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын бадылаан. Баштайгы хүннерде 1807 экземпляр солуп, журналдар чагыттынган. Чоя ортузунга парлалга тарадылгазының талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп, харылал турар участогунда өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болзун дээш кызымак ажылдап турар хөй-ниити тарадыкчылары районда эвээш эвес. Ылаңгыя Мугур-Аксы өртүмек школада хөй-ниити тарадыкчы В. Успун-оол 413, «Малчын» колхозта Д. Өшкү-Саар 309 кезек солуп, журналдарны таратқан. Ол ышкаш районнуң хереглекчилер ниитилелинде хөй-ниити тарадыкчы Д. Ондар база идепкейлиг ажылдап турар.

Солуннар, журналдар бижидилгези дээрге ажылдың үүлге эгези-дир, а өг-бүле бүрүзү чагыткан солуннарын, журналдарын чогуур өй-шаалга доктаамал ап турар бе дээрзин кичээнгейге алыры чугула. Харылаа салбыры (начальниги М. Салчак) бо айтырыгже кичээнгейни коштатканындан чамдык бижидикчилер бо чылгы чагыткан солуп, сеткүүлүн четче албас, харын-даа шуут албайн баар турган. Чижээ, Мугур-Аксы суурда С. Шыырап 4 кезек журналды чагыткаш, октябрьга чедир оон чангыс-даа дугаарын албаан, а башкы С. Бяче-Уруг чагыткан «Крестьянка» деп журналының үүлге сентябрьда үнген чангыс дугаарын алганын айтырга-ла почта чедирилгезинин четпези илден-дир. Почта чедирилгезинде четпестерни дарый чайладыры негеттинип турар.

Келир чылдың парлалга чагыдылгазы чоруп турары амгы үеде номчукчулар күзээни солуннар, журналдарын чагыдып алган турзун дээш, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары, харылаза ажылдакчылары, почтачылар чон ортузунга тайылбыр ажылдарын улам күштелдирери чугула.

Д. КУУЛАР.

1974 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга чоруп тур

„ШЫН“ солунну чагыдып алырынче далажыңар

Чагыдылганың ертээ: ЧЫЛДА—6 РУБЛЬ, АЛДЫ АЙДА—3 РУБЛЬ.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ: «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, албан организация, бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда хөй-ниити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

ЧАЙГЫ СЕЗОН ХАГДЫНГАН

Волейбол биле баскетболга Ак-Довурак хоорайның бирги черни дээш маргылдазы бир ай ажыг үргүлчүлээш, доозулган. Анаа ниитизя-биле 16 командалар киришкен.

Үргүлчүлеп келген спортчу демиселдин түнелинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың «Асбест» деп командазы волейболга-даа, баскетболга-даа бирги черни бүзүреддии-биле алгаш, спортун бо ийи хевиринге хоорай чемпиону деп атты чаалап алган. Ол маргылдаалар-биле спорттуң чайгы сезону хагдынган.

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хоорай чөвүлелиниң президиумуу Ак-Довуракка спорттуң кышкы хевиринге спартакниада эрттиреринин планын бадылаан. Оон программазында шыдыраа, стол теннизи, хоккей, хаак спорту болгаш дошка боньки-лээри кирген. Ол маргылдааларны үш чадалыг чорудар деп шиитпирээн.

Спартакниаданың бирги чадазының маргылдаалары «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтер, бригадалар, эвлүглер аразынга болур. Ийиги чадазында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Динамо» спорт ниитилелиниң, хоорайның № 41 профтехучилищезиниң, школаларның, амчылернин, АТБ-ниң спортчу коллективтери маргыжарлар.

В. ФИЛИППОВ.

Ак-Довуракта «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ БЕДИК ҮНЕЛЕЛИ

Тыва күрүне филармониязының цирк-эстрада бөлүүнүң артистериниң уран талантылыг оюн көргүзүглерин Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери база катап бедик үнелелбиле солуургап көргеннер. Мында бир онзагай демделенчит чүүлдү көрүкчүлер черле эскерген боор. Чүл дээрге чайгы көргүзүглеринге немештир чаа-чаа солун номерлерни киингилээн-дир.

Ылаңгыя район төвүнге чүс-чүс улуг, биче көрүкчүлер Тыва АССР-нин улустуң артизи Күжүгет Хензиг-ооллуң нарын, берге, харын коргунчут-даа күүседиглерин магадап, улуг чоргаарал-биле солуургаанар. «Төрээн Тываның ат-алдарын чүгле Совет Эвилелинге эвес, а харын ламтыкы чуртталга безин челирген оолга киижи канчап чоргаарланмас боор» — деп хоочун кырганнарның чугаазынга каттышпас аргам чок болду. Сывырындак демир кырынга чүүл-бүрү тывысык, аваангыр көргүзүглер күүселип турган аныяк бүс өнермелиг Сайыр-оол бо удаада хөөг үнүн бараалгадып, чаа номерни немеди. Дуржулгалыг танцычы Сергей Монгуш бодунуң уран танцылары-биле концерттиң программазын база чаартқан. Ол талантылыг артист мурнунда бо бөлүкке киришпейн турганын билир бис, ам оюн концертти бедик мергежилдиг башкарып турарынга тазладывыс. Дмитрий Очурнуң уярангчыг карлыраазы, Алексей Хуурактың бодунуң чогаадып алганы лириктиг шулуктери, Монгуш Мерген-Хереддиң чаа ырлары артистерниң ниити мергежилгиниң, уран талантызының олуделзин хереглеп турар.

Маңаа немекеннчиг чүүл болза: аргачыларны, оорларны, чалгаларны, хулиганнарны, эргинин артышкынналгы номерлерден киирген болза, канчап-даа артык эвес боор деп бодаарым. Оон ынай мурнунда шоолуг кичээнгей салдынмайн турган каттырынчыг көргүзүглерни шынаржылары черле күзенчиг.

С. САНДЮ.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ЧЫЛЫ

Ак-Довуракта «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (9317) | Пятница, 1973 чыл, октябрь 19 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Көдээ ажыл-агый будурүлгезин электрижидериниң, комплекстиг механизастаарының болгаш химижиде-риниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедединер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 56 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАННАЛЫ

Октябрь 17-де СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречкога Ленин орденин болгаш ийи-ги «Алдын Сылдыс» медальды тывыскан.

А. А. Гречкога ол бедик шанналды ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин тургузуп, быжыглаарынга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүүген хүнүнден бээр чедеи харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыы-биле тывыскан.

Шаннал тыпсырының байырлыг ёзулалынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар киришкеннер.

В. Н. Подгорный шанналды тыпсып тургаш, А. А. Гречкога оон амыдыралында онзагай хүн дээш, Төрээн чурттуң бедик шанналы дээш ак-ынаныш, ызыг байырын чедиргеп.

Бистиң партия, совет улус, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеriң Андрей Антонович Гречко дээрге шылгарангай шериг начальнигы, политиктиг улуг ажылдакчы, алдарлыг Совет Армияның сураглыг удуртукчузу деп билип, ону бедик-биле үнелеп көрүп турарын Н. В. Подгорный чугаалаан.

А. А. Гречконуң ССРЭ-ниң камгалал министрлиге болгаш оон мурнунда Варшава Керээзиниң чурттарының Каттышкан Чепсектиг Күштериниң кол командылакчызынга-даа тургаш ажыл-чорудулгазы дээш, социалистит дем каттыштырылгазының шеригленииниң дайынчы кады ажылдажылгазының айтырыгларынче оон үргүлчү сагыш салыышкыны дээш Андрей Антоновичтиң бистиң ак-дынма улустарывыс улуу-биле хүндүлеп көрүп турар.

Оон аңгыда Андрей Антонович болза Леонид Ильич Брежневтиң баштааны бистиң найыралдыг, сырый каттышкан коллектививистиг ажылынга улуг салыышкыны киирип турар кайгамчыктыг кижи, принципиалдыг коммунист деп Политбюро талазы-биле мында чыылган оон эштери биляп турар бис деп. Н. В. Подгорный уламчылап чугаалаан.

Социалистиг Ада-чурттуң камгалаары дээш тулчуушкынарның шөлдерниге алдарлыг тинилгелер-биле, бистиң Төрээн чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаары дээш кызымаккай күш-ажыл-биле ады холбашкан кызыл командирлериниң кайгамчыктыг бөлүүнге база хамааржыр Силер, Андрей Антонович. Силер бодунарның дайынчы оруунарны хамааты дайынга алдарлыг Бирги аътты шеригге эгелээш, чартык чүс чыл ажыг үезинде дургузуида Совет Армияның хүрээлениниге оон солдады болгаш полководчузу боол келдиңер.

Силер дайын соолуудеги үеде Армияның бедик албан хүлээлгезин күүседип, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарының хереэнге хей күжүлерин болгаш энергиялырны берип келдиңер, Андрей Антонович, бистиң ленинчи партиявыс эне чүтүл болгаш харыысалгалыг участоктарның бирээзин — Камгалал министерствозун удуртуруң дагзып, совет кижилерниң тайбың тургузукчу ажыл-ижин, социализмниң төөгүлүг чаалап алышкынныңарын камгалаарында, тайбыңның болгаш депшилгениң камгалалыында чайгылыш чок туруп турар ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериң доктаамал сайзырангайжыдарының хереэзи шуут удуртуруң Силерге дааскан болгай.

Н. В. Подгорный А. А. Гречкога бистиң партияның болгаш совет улустуң чаагай чорук дээш ажыл-ижиниге быжыг кадыкшылдыг, өппес тура-соруктуг, чаа-чаа улуг чедиишкинчерлит болуруң күзээн.

А. А. Гречко СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге оон ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп турары дээш чүректиг ханызындан, ызын-биле өөрүп четтиргенин илереткеи.

Анаа тыгсын турар бедик шаннал дээрге, чурттуң бүгү Чепсектиг Күштеriниге шаннал, партияга, улуска болгаш Төрээн чуртка бодунуң кызыгаар чокка бердинтенин чөп удаа бадыткаан Армияга улуг алдар боол турарын ол онзалап демделгээн.

Бистиң Чепсектиг Күштеriвисе амгы үеде Коммунистиг партияның бүгү айтыышкынарын күүседиптээн, социалистиг Төрээн чуртту карак огу дег камгалап турар деп А. А. Гречко чугаалаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин улам быжыглаарының хереэнге бодунуң бүгү күжүн, биляп болгаш дружжулгазын бээрин А. А. Гречко СЭКП ТК-га болгаш оон Политбюрозунга бүзүреткеп.

(СЭТА).

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ

Реслубликага хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан СЭКП обкомунуң X пленуму хойнуң баш саным өстүрер, хой эъдин база дүктү бүдүрүп белеткээр талазы-биле чамдык чедиишкиннериниң, арга-дружжулганың барын демдеглээн. Оон-биле кады мал ажылында ол чугула адырның ам-даа оожум темпилер-биле хөгжүп турарының чылдагааннарын тодаратказ, хой ажылын хөгжүдеринге шинтпирлиг базымны кылыр дээш, экономиктиг, организакчы база идеологтуг тодаргай хемчегларни айыткан шинтпирни пленум хүлээп алган болгай.

Политиктиг ажылдың чугула участогу болуур лекция пропагандазы ол соруглаарны шинтпиразэринге база улуг роллу ойнаар апаар. Бодунуң бүгү-ле арга-хевирлери-биле көдээ ажыл-агыйны, иланғыя бистиң республикада оон чугула адыры болур хой ажылын хөгжүдериниң эң мурнакчы, эң ажыктыг аргаларын иептередиринге ол идепкейлиг дузалаар.

Ажыл-агый, ферма, бригада бүрүзүнге лекция пропагандазын экономиктиг кол соруглаларга дүүштүр чорудуп, күш-ажылды, социалистиг чарышты организастаарынга мурнакчы арга-дружжулганы пропагандалаарынче кичээнгейни салза чогуур. Ол ышкаш бо ажылче специалистерни, чаартыкчыларны, күш-ажылдың мурнакчыларын хөй-биле хаара тудуп, оларга методтуг дузаны доктаамал чедирип, оларның бо херекке иденкейлиг киржилгезин демдеглеп мактаары чугула.

«Билиг» нинтилелиниң республика организациязының башгаар черинге чоокта чаа көдээ ажыл-агый билиглерни болгаш мурнакчы дружжулганы Каа-Хем районда пропагандалап турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол районда бо талазы-биле лекция пропагандазы багай эвес тургустунган. Лекция пропагандазында 50 ажыт специалистер, бүдүрүлгезиниң мурнакчылары доктаамал киржип турар. Иланғыя «Ленинчи орук», «Бүрен» совхозтарда Г. Ярина, М. Полежаев, «Тывилегс» колхозта А. Мусихин, В. Рыжов, СЭКП райкомунуң ажыладакчызы В. Гайдук болгаш өскелер-даа ажыл-ишчилериниң мурнунга солун лекцияларны, беседаларны, клетке-лдерни номчуп турарлар.

Ол ышкаш лекция пропагандазынга ажыл-иштиң мурнакчыларын хаара тутkан. Чижээлээрге, «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору Ч. Михальченко, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң инек кадарчызы И. Дорофеева, «Бүрен» совхозтуң саамчызы Е. Коробейникова олар боттарының арга-дружжулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, ажыл-агыйда чаа, мурнакчы түүлдерни иептередиринге идепкейлиг киржип келгеннер. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле конференцияларны, семинарларны «Билиг» нинтилелиниң район организациязы эрттирип, механизаторларның база малчыннарның экономиктиг өөредилгезин организастаан.

Ынчалзажок чамдык черлерде лекция пропагандазы үениң негелдезинге чедир тургустуумаанын айтыр херек. Иланғыя Эрзин, Өвүр, Бии-Хем районнарда номчуттуңуп турар лекцияларның шынары куду, тематиказы кызыы. Эртем-техниктиг депшилге, экономика, мурнакчы арга-дружжулга, коммунистиг кижизидилге темаларынга лекцияларны ол районнарда эвээш номчуп турар. «Билиг» нинтилелиниң район болгаш эге организациялары лекция пропагандазын бедик деңнелге чорудар дээш бо талазы-биле тодаргай хемчегларни ап, сүт-бараан фермаларынче, хойжу бригадаларже үеүүшкүннерни организастаар ужуралуг.

Экономиктиг билиглерни, мурнакчы арга-дружжулганы пропагандалап турарында чамдык четпестерниң бары — партия комитеттериниң, «Билиг» нинтилел организацияларының, республиканың эртем-методиктиг чөвүлелиниң болгаш чер-черде методтуг секцияларның ол чугула ажылче кичээнгей салбайн келгенинiң түннели. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйга мурнакчы арга-дружжулганы иептередир база пропагандалаар айтырыгларны дорт харыылап турар көдээ ажыл-агыйның Дружжулга станциязы бо талазы-биле кошкак ажылдап турар.

«Бүгү пропагандаңы ажыл-агый тургузуушкунуңуң политиктиг дружжулгазынга дүүштүр тургускан турар херек... Ам бистиң кол политикавыс күрүненiң экономиктиг тургузуушкуну болур... бүгү агитацияның болгаш пропагандаңың база аңаа дүүштүр тургускан турар ужурлуг» — деп, В. И. Ленин чугаалаан. Ол сөстер ам-даа бодунуң ужур-утказын чидирбээн.

Бистиң партиявыс ажыл-агыйны эргелеп башкарарының мурнакчы аргаларын ажыглаарының, оон дээштиниң бедидериниң улуг ужур-дузалыын айтып турар амгы үеде республиканың ажыл-херектеринге бодунуң салдарын лекция пропагандазы чедирген турзун дээш, оон дээштиниң бедидериниче кол кичээнгейни салыр херек. Бо дээрге партия организацияларының эң чугула кичээнгей салыр ажылдарының бирээзин болур. Көдээ ажыл-агыйны болгаш экономиктиг билиглерни, мурнакчы арга-дружжулганы пропагандалаарының ажыктыг чоруу болза, ажылчы чонну коммунистиг бедик медерелге кижизидер талазы-биле нинти идеологтуг ажылга ону дүүштүр чорударындан кол хамааржыр.

Партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Пленумнарының шинтпирлеринге дүүштүр салдынган соруглаарны күүседиринче утланган организакчы, партийжи болгаш идеологтуг ажылдарны бедик деңнелге тургузарынга улуг дузаны чер-черде «Билиг» нинтилелиниң организацияларын көргүзер апаар. Ол ышкаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын хөгжүдер дугайында доктаалын совхоз ажылчыннарынга, колхозчуларга таныштырарынга лекторлар, агитаторлар, политинформаторлар идепкейлиг киржип, бо талазы-биле партия организацияларының организакчы, кижизидикчи ажылдарынга улуг дузалакчылар болган турар ужурлуг.

Бистиң партияның даштыкы болгаш иштики политиказының кайгамчык түннелдерин, марксизм-ленинизм үзел-бодалды, коммунистиг мөзү-шынарны, совет патриотизминиң болгаш интернационализминиң идеяларын пропагандалаары, күш-ажылды болгаш социалистиг өнүүнү коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, буржуаз идеологиягa эптеш чок болурунга ажылчы чоннарны кижизидери — лекция пропагандазының кол утланыышкыны ол.

Ынчангаш партия организацияларының лекция пропагандазынга партийжи удуртулганы улам шүүлтелдирип, лекторларның харыысалгазын болгаш оларның мергежилин белидер ужурлуг.

Улуг Октябрьны төлептиг уткуулу!

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АРТКАН ҮЕНИ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң эъмгеглиг хуралынга республиканың улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң Күрүне планының 1973 чылдың тос айларында күүселдезининң түннелдерин чугаалажып көргеп. Бо талазы-биле илеткелди республиканың Күрплан комиссиязының даргазы М. С. Салчак кыпган.

Республиканың үлетпүрү продукциязының хөй хевирлерин сайгарар болгаш бүдүрер талазы-биле база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, ниити ажыглалдың транспорту чүк сөөртүрүүнүң, күрүше болгаш кооперация садыы бараан саарылгазының, чоига ачы-дуза чедиреринiң планнары күүсеттингеп дээрзин ол хуралга демдеглээн.

Оон-биле чергелештир бо чылдың улус ажыл-агый планын күүседир талазы-биле хой-хой министерстволарының болгаш ведомстволарның, хоорайкүүскомнарның ажылында улуг четпестер болгаш чедир кылдынмаан түүлдер бар.

Үлетпүр бүдүрүлгелери, ыланғыя, «Тудуг кезектерн» комбинат, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези, «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу, Бай-Хаактың хлеб заводу дээш ышкаш, шупту тос бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсеттээн болгаш 661 муң рубльдиң продукциязын чедир бергээн.

Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели эзиртпес суксуннар болгаш пиво бүдүрениниң планын күүседирин хандырбаан, эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге пивону 24,9 хуу эвээштп бүдүрүп үндүрген.

Чоинуң амыдырал хавдырылга министерствозу ол-ла үениң иштинде 808 муң кезек түүйбуну чедир бүдүрбээн, 123 тонна тудуг чугайны, 10 муң рубль түүлүг бажың иштининң херекселни чедир бербээн. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бажың херекселин планнан 115 муң рубль эвээштп кылган.

Он дөрт бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн болгаш оон түннелинде 782 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Беш бүдүрүлге бараанныг продукцияның ботунезиин аартатканы-биле апаа 781 муң рубльдиң артык чарыгдалы үнген.

Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарда үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрениң ниити планын күүседирин хандырбааннар.

Ниити ажыглалдың автотранспортунуң техниктиг байдалы куду деңнелде болуп артып, пассажирлер сөөртүр автобустарның орукче үнериниң планы күүсеттинмээн.

Хөй-хөй министерстволар болгаш ведомстволар, хоорайкүүскомнар капитал тудугунуң планын күүседир талазы-биле чогуур хемчегларни албаан дээрзин Министрлер Чөвүлели база демдеглээн. Республикада капитал салыышкынының планы 87,2 хуу, оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле — 94,7 хуу күүсеттинген. Оон уламыидан эрткен тос ай дургузунда тудуг ажылынга барык 8 миллион рубль шиңээттинмээн болуп турар.

Чуртталга бажыңнарын, школаларны, уруглар албан чердерин болгаш коммунал ажыл-агыйының объектилерин тударының болгаш эжыларта киирерiниң байдалы онза багай болуп артпышаан, «Тыва тудуг» трест үшкү кварталда ажыглалга киирерин планнаан. Кызылда белен ханалардан туткан 7000 дөрбелчин метр шолдуг чуртталга бажыңын, сут дамчыдарының болгаш канализациянық четкизин, школаны, уруглар садын амдыгаа чедир дооспаан. «Тыва көдээ тудуг» трест школа-интернаттың ний общежитиезин дооспаан. Булуң-Терек суурда школаның болгаш Бай-Хаакта улус судунуң бажыңының тудуун үзамдыктырып туруп берген. Ол-ла трест тудуг-монтаж ажылдарының өртекүнезин ниитизи-биле 364 муң рубльге чедир аартаткан. «Тыва септелге-тудуг» трест Өвүр районнуң Солчурда, школа, Эрзинде чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың болгаш Мугур-Аксыда чунар-бажыңның тудуун шуут үзүп турар.

Деңгеттингеп четпестер дээрге министерстволар болгаш ведомстволар, хоорайкүүскомнар күрүненiң планның чурумнарын үреп, боттарының чагыргазында будүрүлгелерiниң, тудугларның болгаш организацияларның удуртукчуларынга чогуур негелде чок болганын хереченлеп турар дээрзин Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

1973 чылда республиканың улус ажыл-агый хөгжүдериниң планының тос айларда күүселдезининң түннелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, министрлерге, ведомстволар удуртукчуларынга, хоорайкүүском даргаларынга — эрткен тос айларның план болгаш алган социалистиг хүзээлгелериниң күүселдезининң түннелин шыгны аналиэтеп көргеш, ол үеде чедир кылдынмаан ажылдарның күүселдезин IV кварталда ыяап-ла чедип алырын хандырарын дааскан.

Будүрүлгелерниң болгаш объектилериниң кышка белеткелин бо чылдың ноябрь 1-ге чедир бүрүн доозуп, ажыл-агыйлар болгаш чурттакчы чон одаар түүлдериниң эргежок курлавырларын тургузуп алырын чедип алыр ужурлуг дээрзин шинтпирде айыткан.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Чоокта чаа болуп эрткен партбюрога совхозтуң улуг зоотехниги эш И. Ерицкийниң кыштаглаашкынга белеткелдиң чоруп турарының дугайында информациязын дыңнаан. Мал ажылында тускай эртемниглериниң, бригадирлериниң ажыл планын ёзугаар бо чылын кыштаглаашкынга белеткелди элээн эрте эгелээн болгаш мал кажааларының сеңгелгезин эрткен чылга бодаарга эки шынарлыг чорудуп турар.

Чагытайның ыыысты бода мал бригадазынга 800 ажыг инекти кыштадыр. Эрткен чылын орта кыштаан малчыннарга берге байдал таваржып, кудук еүү үнместеп, электри ажылдавастай бээрге, Чагытай хөлче сүрүп барып суггарар үжүрга таваржып турган. Ол четпестерни болдурбас дээш, кудук насозунуң капитал септелгезин кылган, электри шугумун чаартkан. 200 инек чемгерер клетканы чаартып кылгаш, сөөртkен сиген дүжүрер чаа кажааны немей кылган.

Инек кажааларын, бызаа ажаар, чемгерер өрээлдерни аштап арыглаарынга малчыннар Ооржак Бопун-оол, Сарыглар Хойтпак-оол, Суван Сүлдүм, Монгуш Сарыг-оол, Чагар-оол Дадар-оол олар эки ажылдааннар.

Ол кыштагларның чанында 200 тонна ажыг эки шынарлыг силосту, 300 тонна пресстээн көк суланы, четнир савацны болуп сараattаан. Ам тараа холумактыг чемперинiң курлавырын үрүп эгелээн Малчынnарның чуртталга бажынарын септеп доозуп турар.

Совхозтуң Чашпанныгда семиртилге бригадазында 200 инек кирер чаа хевириниң кажаазын болгаш үш аал ишти чурттаар бажыңның тудуун дооскан. Семиртилге пунктузунуң септелгезинге коммунист кадарчылар Константин Канчыыр-оол, Аралдин Чооду болгаш өскелердээ кежээ, кызымак үлегерчиээн көргүскеннер.

Аминистрацияның ажылчорудулгазын хынаар комиссия бо хүннерде кыштаглаашкынга белеткел ажылдарының чоруп турарын көрген. Совхозтуң бүгү фермаларында, бригадаларында, коданнарында улуг четпестерни илереткеп. Чижээ, Монгуш Бичe-оолдуң, Борис Оюннуң кажааларын шынар чок арыглап аштаан. Бригадир П. Быковченкога октябрь 25-ке чедир септелгени доозарын дааскан. Ол ышкаш Баян-Сагаанда байлал оон дээредевес. Ол коданнарны аштап, арыглаарынга бульдозерни бижыглаан болгаш 6 кижилиг тудугжулар эвенозун тургускан.

Амгы үеде партия организациязы малчынnарның кышкы үеде амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле тускай планны ажылдап кылып турар.

Малчынnар ортузунга экономиктиг эге билиглерни өөредир болгумнуң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Ю. МОНГУШ,
«Россия» совхозта партбюро секретары.

ХОЙЖУНУҢ ЧЕДИИШКИНИ

Чыргакы делгемнериниң малчынnары даг-шаттарны, хем-шыналарны каастап одарлаар хоюн кадарбышаан, төрээн черинiң чаартылгазынга улам чоргаарланып, аңаа боттарының күш-ажылчы үлүүн киирип турарының моон сонгаар-даа киирерiн ханызы-биле бодап чоруурлар. Ындыг малчынnарның бирээзинге Седен Ундаевич база сандадып турар.

Хоочун, дружжулгалыг малчын Куулар Седен Ундаевич Чыргакыга төрүттүнгеш, төрээн черинiң делгемнерiниге мал малдап, тараа тарып, чымыштыг иштиң кандыг-даа бергелерiн ажып эртип, хөй баш чаш малды доруктуруп, арбыя дуктуг ап келген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунда ол турушпушаан, чедип алыр дээш сорулгаларын ханы бодап, ам-даа хойну ажылдап бээр дээш малынга ажаалганы экижидип турар.

Оон күш-ажылчы чедиишкинни ыравайн, чоокку чылдарның ап көөрге мынды төрүүр 100 баш хойга онаашыр 1971 чылда 106, 1972—1973 чылдарда 107 хураганны ап, мекди доруктургаш, совхозка дужаараан. Бир хойдан-ла дүк алыр хүлээлгезин ол-ла чылдарда 1,8—2,3 кг чедирген. Хой ажылынга он алды чылдың дургузунда ол ажылдааш, совхозка 6400 ажыг баш хойну немеп киирген.

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле чемчегларни айыткан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседиринге кыржирин Куулар Седен өөрүшкүлүү-биле илергейлээш, мынча дээн:

— Партия обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседиринге бүгү малчынnар-биле кады турушкаш, улам сорук киринишкинниг ажылдаар мен. Бо чылын алданнаазымза-даа, ажылдаар шинээм бар. Бодумнуң күжүм-биле 25 тонна сигенни кезип белеткээш, кыштаамда чедирип алдым. Ында кылып алза чогуур аэр-саар ажылдарны база доостум. Чай одарындан күскү одарже шилчээш, хоюм дыка күш алды. Мал семис болган тудум кыштан хүр чыл ажар. Коданымга тарып боозадылга организастыг эрткен. Амдыызында хар чагбанда кышкы үеде ажыглаар одарларын байдалын көрүп, шилилгени кылып алган мен. Көдээ ажыл-агый ишчилериниң социалистиг чарыжынга киришкеш, 1974 чылда улам чаа чедиишкин дээш ажылдаарын шинтпирледим.

Куулар Седен коданынга күскү ажаалганы экижитпишаан, кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Даниянның Премьер-Министри Москвадан чорупкан

Даниянның Премьер-Министри Анкер Йоргенсен бистиң чурт-биле танышжар дээш октябрьның 18-те Москвадан чорупкан. Совет чазактың чалалгазын ёзугаар албанныг эвя-чоруу-биле Совет Эвилелинде ол чоруп турар.

Даниянның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга Анкер Йоргенсенни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин болгаш албанныг өске-даа хижилер үдээн.

Ужудуушкун шолүүге хүндүлел таңнылын чыскааган болгаш Даниянның база Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүседкеп.

Анкер Йоргенсен болгаш К. Т. Мазуров совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен.

Даниянның чазаанның баштыңы найысылалдың ажылчы чоннарының толээлекчилери аэродромга үдээнер.

Даниянның Премьер-Министри-биле кады ону үдеп чоруур кижилер база чорупканнар.

Чыскаалган машиналар эртип турган кудумчуларны болгаш шөлдерни Даниянның база ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, байыр чедирген транспарантылар-биле шимээн турган.

(СЭТА)

ШАННАЛДАР ЭЭЛЕРИНДЕ ЧЕТКЕН

Октябрь 17-де «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилеринге шаңнал тыпсырының ёзулазы болган. РСФСР-ниң Совхозтар министерствозу биле көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының шилчинир Кызыл тутуң база 4200 рубль акша шаңналын ол ажыл-агыйга Совхозтарның будүрүлге каттыжышкынының килдис начальнигы И. И. Ещенко байырлаадыг байдалга тывыскан.

Тоску беш чылдың шинтпиряг үшкү чылының башгайы чартыында көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрер болгаш садар талазы-биле Россия Федерациязының областарының, крайларының, АССР-леринiң совхозтарының аразында калбарган чарышка тиилекчи «Тээли» совхоз болган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен тос айларда база багай эвес ажылдаан. Күрүнеге эът садарының планын 121,6, сүттүүн — 107,5 хуу, чылда тараа садарының планын 235, дүктүүн — 113,6 хуу күүседип, экономиктиг көргүзүттерни чедип алган.

Ол-ла совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи база-ла чылдың башгайгы чартында экономиктиг көргүзүттерни дээш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Х. КАРА-ООЛ,
СЭКП райкомунуң килдис эргелекчизи.

Алтайның мурнакчы механизаторлары

АЛТАЙ КРАЙ. Ол крайда механизатор И. А. Максименконуң ады сурагжаан. Ол эрткен чылын «Сибиряк» комбайнбиле 25348 центнер тарааны бастырган, рекордтуг түннелдi чедип алган. Илья Александровичиге ындыг шылгарангай чедиишкиниери дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Оон рекордтары коммунист И. Максименконуң хууда херээ эвес турган. Бо күзүн ол «Путиловский» совхозтуң комбайнер-коммунистериниң бөлүүн удуртkан. Совхозтуң эң хоочун механизатору И. Ф. Жабин, аныяк комбайнерлер М. И. Путятин, М. Н. Ходенко болгаш чолаачы А. С. Гулев аңаа киргеп.

Ажылды эң таарымчалыг кылдыр организастап, дружжулганы, мергежилди мөөнеп, а эң ыланғыя — ажыл-херекти партийжи ёзу-биле хандыр көрүп турган. чорук ажыл-ишке эки түннелдерни берген. И. Максименконуң звенозу ажаап алышкынының баштайгы хүннеринде-ле крайның механизаторларының бирги черинче үнген. Совхозка ажаап алышкынны эң кыска хуусаада дооскан. Ынчангаш механизаторларны кожазында «Степной колос» совхозче чорутkан. Коммунистер ол ажыл-агыйга баргаш, даалганы база-ла шалыпкын ёзу-биле күүсеткеннер. Ийи совхозка Максименконуң звенозу 33 муң ажыг центнер тарааны бастырган. И. Максименко боду «Сибиряк» комбайн-биле 12 муң ажыг центнерни ажаап алган.

«Степной колос» совхозтуң удуртукчулары дузалааны дээш өөрүп четтиргенни илереткеп.

ЧУРУКТА: И. Максименконуң звенозу. Солагай талазындан — М. И. Путятин, М. Н. Ходенко, И. А. Максименко, И. Ф. Жабин болгаш А. С. Гулев.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Хой ажылын хөгжүдери — үениң чугула сорулгазы

Чоокта чаа СЭКП Танды райкомунун XV пленуму болуп эрткен. Анаа «Республикага хой ажылын улам хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунун X пленумунуп ажылынын түннелдери болгаш районнун партия организациязынын сорулгалары» деп делгеренгей илеткелди партия райкомунун бирги секретары Г. А. Заркевич кылгап, районда хой ажылынын көдээ ажыл-агый будурулгезинде чугула черни эзелеп турарын демдеглеп, ында байдалды хандыр аналиэтеп көргөн.

Районнуп колхозтарының болгаш совхозтарының мурнунда 1980 чылда хойну 184,1 мун баш чедир өстүрер, дүк будурерин 634,5 тонна, хой эъди будурерин 2.645 тонна чедирер деп тодаргай сорулга салдынган.

Тоску беш чылдың үшкү чылында районнуң 89 колхозунуң иштинде 24 колхозтуң төрүүр хойдан 100 башка онаштыр 95 хураган, 45 колхозунуң баш бүргүзүнден 3,5 килограмм дүк алган. Бедик көргүзүглүг хойжуларның саны чыл бүрү өзүп турар, чижээ, «Революцияның чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов бо чылын 100 төрүүр хойга онааштыр 137 хураган, 783 хойнуң баш бүргүзүнденге 3,4 килограмм дүк алгаш, хойжулар ортузунга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Районнуң ажыл-агыйлары сөөлгү чылдарга хой ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, «Революцияның чалбыжы» совхоз төрүүр 100 хойга онаштыр 1971 чылда 94, 1972 чылда 104 хураганны, а тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 106 хураганны алган. Ол-ла чылдарда ажыл-агый хой бүргүзүнден 4-4 килограмм дүктү кыргып ап турган. С. К. Тока аттыг совхозка хойнуң баш саны сөөлгү сес чыл дургузунда 25 хуу немей өскен.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларында агаар болгаш өскедаа байдалдар дөмей, ынчалза-даа оларда түннелдер аңгы-аңгы. «Коммунизмнин херели» колхоз, «Тиилелге» совхоз чыл бүрүде эвээш дүк ап келген. Ол-ла ажыл-агыйларның хойжулары Оюн Дадар-оол, Оюн Седен-оол, Ооржак Садуи, Ооржак Балдын-оол бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр чугле 25-25 хураган алгылаан.

Районга хой ажылын хөгжүдериңе малды чудалып өлүрер, оорлап самчыгдаар чоруктар база шаптыктап турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда безин 3,5 мун хире баш хой өлген, 2 мун ажыг хой, өшкүнү оорлап төтчеглээн. Бир чамдык кижилер таварылга бооп хой ажылынга кирип алгаш, улуг дудагдалдар болгаш өрөсамчыгдалдар болдуруп турарының фактылары илерээн.

Чамдык ажыл-агыйларда, чижээлээрге, «Коммунизмнин херели» колхозта, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозта малды тарып бооздырынче кичээнгей кошкак.

Районда малчыннар, ылангыя хойжулар чедишпес, хойжуларның 36 хуузу 45 хардан өрү назылыг. Аныяктарны мал ажылынга хандыкшыдар, оларны хой ажылының тускай мергежилиге өөредир, оларның бо талазы-биле мергежил чедип алырынга дузалаар чорук амгы үениң чугула айтырыгларының бирээзи апарган.

Районга хой ажылын хөгжүдериңе четпестер хамыктың мурнунда ол ажылга мурнакчы арга-методту четпес ажыглап, уксаажылыгларны боттуг тодаргай чорутпайн турары-биле, малчын кадрларбиле ажылды кошкак тургускаңы-биле тайылбырлаттынар.

Пленумга чүве чугаалазын өштер районга хой ажылын хөгжүдериниң дугайында боттарының тодаргай санал-онаалын берген. Тыванын Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының директорү В. С. Сапелкин бир дугаарында сес алгаш, хой ажылың хөгжүдериниң эргежок чугулазын, аңаа таарымчалыг бүгү байдалдар районда барын айытпыпаан, чамдык чедир кылдыммайн турар чүүлдерге доктааган. Дүржулга станциязы хой ажылын хөгжүдериниң талазы-биле районга болгаш республикага-даа бодунуң үлегер-чижээн көргүспейн турар. Бүдүрүп турар дугувустүн шынары куду, хемчээли эвээш, кыргылданы чогуур өйүмде чорутпас, агарлаашкын кылбас-тыр бис дээрзин чугаалаан. Малдың өлүп хоразар болгаш ону самчыгдаар чоруктар ам-даа эвээжевээн, хойжуларның болгаш зооветеринарлыг ажыл-ишкин чедип алганы болур. Пленумнуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылды кошкак

сезонның турар.

Бо чылын 275 тонна сиген белеткээри көрдүнген турда, плавымысты 288 тонна кылдыр күүседип алган бис.

Бо чылгы дүжүт арай

КОШ-ТЕРЕК ЧЫЖЫРГАНАЗЫ

1973 чылдың эгезинде Тес-Хеминиң ыяш ажыл-агый чери чыжыргана өстүрүп хайгааараарының талазы-биле салбырын тускай тургускан. Чылдың бирги чартында салбыр бүгү кылып чорутса чогуур планныг онаалдаларын долуу-биле күүседкен. Кош-Терек Самагалдайдан 110 км черде турар. Чер ырак, өрүк-чиряк багай болганындан бергелер хөй таварышкылаан.

Мында чыжыргананың ниити шөлүү 1 муң га ажып турар. Питомниктиң девискээринге 1,5 км орукту кылган. Чыжырганалыг девискээрден ниитизи-биле 35 кубометр бок үнүштер, дазылдар, ыяштар арыглаттынган. Оон ынды Моол-биле кызыгаарланчак

ыяштар өстүрериниң планы 48-ле хуу күүсеттингеп. План дээгаар 500 муң ыяшты өстүрер тургаш, чүгле 240 муңну өстүрер аргалыг болган

Д. ДОРЖУ.

Тес-Хем ыяш ажыл-агый черинин кол инженери.

талазын мал чаза баспазын дээш үш километр черге кажаны туткан.

Ниитизи-биле 27 га черге чыжыргананың чаш сыптарын эккеп олурткан. Борта Самагалдай ортумак школазының өөреникчилериниң идепкейлиг киришкенин айтыр херек. Тандыда Кодээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязының каттыг үнүштер лабораториязының эргелекчизи И. Екимов ажыл-ишке база боттуг дузаны чедирип турар. Ол борта келгеш дүржүлгалар кылып, чыжыргананың ажаалда-тежээлдезиниң талазы-биле ажыктыг сүмелерин берип келгеп. Ол чоокта чаа борта чораап баргап.

Тускай техника бо талазы-биле биляг-иергежилдиг кижилер чедишпезинден ажылишке шаптыктыг түүлдер бола таварыпп турар. Бо салбырның ажыл-ижин башкарып турган агроном эш Г. Балахчин каш хонук бурунгаар өскээр ажылдаары-биле чорутка. Чыжырганалыг девискээрни суггат-биле хандыраарының айтырыы база чогумчалыг шинтпирлеттинмейн турар. Четпестерни дарый чок кылгаш, бо эки эгелээшкинни чедимчелиг улаичылаар болза, 2—3 чыл болгаш Кош-Терек шынаазы медицинага ындыг эргежок чугула эм-кат—чыжыргананы хөй-биле берип эгелээр дээрзинге бүзүрел улуг.

С. МОНГАЛ.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙ БӨЛГҮМҮ

Шуурмактың чоок-кавызы каът-чимис-биле байлак. Арга-арыгны камгалаар, чаш ыяштар, чыжыргана олуртур тускай питомникке ажаалда-тежээлдеп чорудары-биле мында сес чыл школазында ыяш ажыл-агыйының бөлгүмү ажылдап эгелээле чыл четпээн. Ажыл-ишти Тес-Хем ыяш ажыл-агый черинин Шуурмак салбырының техниги Л. Комарова башкарып турар.

4—8 класс чедир 35 уруглар мында хаара туттунган. Лесникти, оон дузалакчызын болгаш техниктерни уруглардан сонгаав. Олар хамык ажыл-херектериниң эгелекчилери болуп турарлар. Чазын чалгынныг оңнуктери ужуп көзүниң муруу чарыында уруглар хөй санныг карабаарлык уяларын нылгап аскылаан. Чодураалыг сесерликтиң апталгазын чорутка. Шуурмак ыяш ажыл-агый салбырының харыысалгалыг ажылдакчылары бойдусту камгалаарының, мында дириг амытаннарының, арга-ыяштың улус ажыл-агыйынга ачы-дузазының, эм үнүштериниң дугайында оларның ортузунга лекция, беседаларны удаа-дараа кылып, кижизиилге ажылын чорудуп турарлар.

Үстүнде салбыр уругларны тускай хеп аймаа, илгавыр демдектери-биле хандырган. Оларны ажыл-ишче хөзөр тудар, сонуургалын хайныктырар ажыл чедимчелиг чоруп турар. Чазын уруглар 5 чүүк черге черлик яблоняны олуртуп алгаш, чайладыр суггарып чайлаанвар. Яблоняларның өзүлде, хайгааралы эки. Чайын ажыл-ишке чаш ыяштар, чыжыргана сыптары озуп турар 4 га питомниктиң ажаалда, суггарылгазынче утланган тургап. Шак-ла бо питомниктен Тес-Хем ыяш ажыл-агый черинин бүгү салбырлары чаш ыяштарны болгаш чыжыргана дестерин боттарының девискээрине олуртуру-биле ап турар.

Эм оттарны болгаш үнүштерап школачылар база чайладыр чыып чайлаанвар. Арга-арыгны өртген камгалаар талазы-биле суур чурттакчыларының аразынга тайылбыр ажылы чоруттунуп турар. Аргарыг камгалалының талазы-биле идепкейжи чоруу дээш, Алёша Вяткин, Серёжа Шишкин болгаш өскелер-даа «Бойдус камгалалының» район шитилелиниң хүндүлүг бижиктери-биле шаднатканнар. Ам уругларның мурнунда ыяш ажыл-агый салбырының девискээрин бүрүнү-биле ногаанчыдар улуг сорулга туруп турар.

(Бистиң корр.).

Э. Че Геварага тураскаал

ГАВАНА. (СЭТА). Сураглыг латин-америк революсчу Эрнесто Че Геварага, оон Боливияга 1967 чылда амы-тының оскунган эштеринге тураскаал Орьенте можуда Сантьяго-де-Куба хоорайның Американың кудумчузунга ажыттынган.

Тураскаал ажыдарының байырлыг ёзулалынга Кубаның КП ТК-зының Политбюро кежигүнү Армандо Харт, ТК-ның секретариат кежигүнү Фауре Чомон, хөй-ниитиг организацияларының хөй санныг төлөлекчилери киришкеп.

Полицияның үүлгедии

РИМ. (СЭТА). Тель-Авивтен дыпаатканы-биле алырга, дайынны сонсадыр болгаш Чоокну Чөөн чүкке быжыг тайбынны тургузарыяче Израильдин Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кыйгырыын ол хоорайга тарадып түрган 5 кижини израиль полиция тудуп хорүгдаап. Полицияның бир отряды ИКП ТК-ның турар бажыңыче чаза булгап киргеш, ужур-дүрүмге удур үүлгедишкин кылып, үжеп-чиндип, кыйгырыгны хавырган. Элээн каш кижини тудуп алгаш барган. ИКП ТК-ның Чиигияне секретары М. Вильнер болгаш ИКП-ниң парламент бөлүү шыгыы удурланыышкын кылганының соонда туттуганнарны хостаан, ынчалза-даа оларны суд-таар деп кыжаныл турар.

ИКП ТК медеглел кылгаш, израиль полициянын ол үүлгедишкинниери дээрге, демократтыг эргелерге халдаашкын болбушаан, боон турар үүлдерниң дугайында шынны улустуң билип алырынга мөөндактап турарын, Израильдин чазааның антинационалдыг политиказын көргүзүп турар-дыр деп айыткан. Израильдин Коммунистиг партиязы чазактын авантюристиг политиказынга удур, тайбын дээш, Израильдин база Палестинаның араб улузунун-даа аймыл чок чоруун болгаш дүрүм ёзугаар эргелерин хандырары дээш моон-даа соңгаар демисежир апаарын ИКП ТК медеглээн.

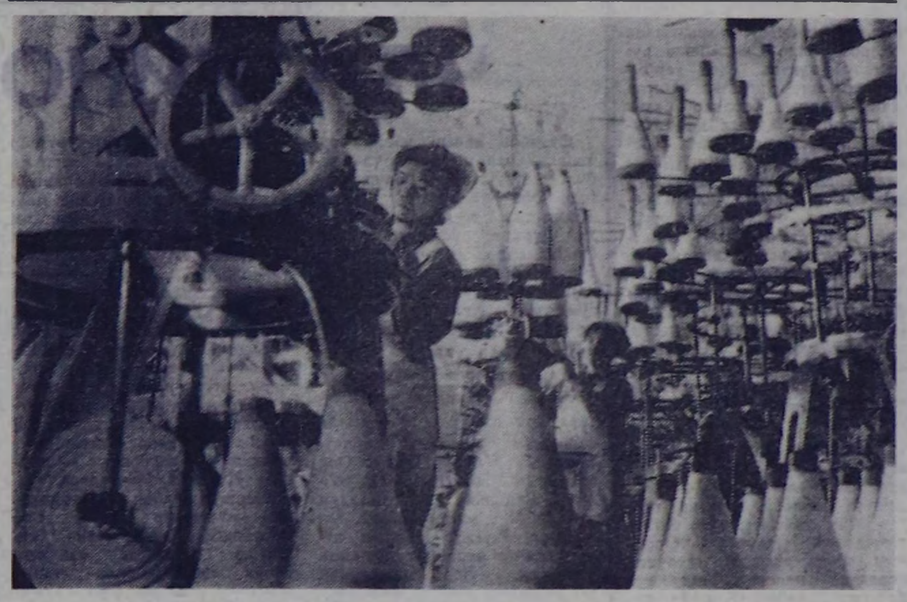

Корей Улус-Демократтыг Республиканың пос-таавы будурулгелеринде эргимиргэн дериг-херекселдерни чаартып, чаа технологияны нептередип турар. Алды чыл планының төнчүзүнде республиканга 500 миллион метр амыг пестерни будурер.

ЧУРУНТА: Хамхынның пос-таавы «комбинадында.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

Президентиниң чугаазы

ДАМАСК. (СЭТА). Израильдин эжелеп алганы девискээрлерни хостаары дээш демисселге быжыг туруштуг болгаш шинтпирлиг болурумче улусту Сириянын президентизин Хафез-Асад Дамаскының радио, телевидениезин дамчыштыр кыйгырган.

Ол хүн дургузунда эргкен шынгыы тулчуушкуннарның үезинде Сириянын шериглери эң быжыг туруштуун болгаш маадыр-шудургузун көргүскеп. Дайзынның удур шавар халдаашкынын доктаатканы болгаш дириг күш, техника талазы-биле улуг коргаралга таварышкаш, дайзын аткаарлаар ужурга таварышкан деп, президент демдеглээн.

Х. Асад Сирияга өске чурттарның деткимче, дузаламчы көргүзүп турарынга өөрүп четтиргенин илергейлеп чугаалаан.

АКШ Израильди чепсеглевишаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Израильдин дүрген көөдеп турар когаралдарын четчелээр кылдыр» АКШ ашаа чаа 150 «М-60» танкыны бээр деп, чазактын албан черлериниден биллингенин барымдаа болдургаш, «Вашингтон пост» солун дыпаатканда. Америк парлалганың дыпаатканы барымдааларын ёзугаар алырга, Израильче «Фантом», «Скайхок» самолёттарны болгаш өске-даа шериг техниказын база чорудуп берип турар.

Оларны аппарып бээрин америк транспорт самолёттары АКШ-тың Азор ортулуктарында баазазын таварты «агаар көөрүүн» дамчыштыр боттандырып турар.

Вирджинияның штатта далай «ртээли Норфолкта израиль «Абен дат» суднога «Скайхок» самолёттарны, танкыларны болгаш ужар чүүл бомбаларын чудурүп берип турар деп, информация агентилелдери дыпаатканда. Вирджинияның корабльдер бапкарыкчыларының каттыжышкынынган билдингенин ёзугаар алырга, ол судно далай өртээлинге бодунун тугу чок чеде берген.

КУЛДАНДЫРБААН УЛУС ДУГАЙЫНДА СӨС

Чилиниң таварышкан аймылдыг чорууна совет кижилер чүректин ханылыдан хараадап турар. Совет Эвилели интернационалдыг шынчы чоруу-биле улусчу чаңгыс эптиң чазааның, чили ажылчы чоннарның чаа аймыралды тургузарынга үргүлчү дузалап келген. Бистиң специалистеривис — тудугжулар, балык тывыжының мастерлери, чер байлаанның тывыкчылары, орук тудугжулары, экономистер боттарының дүржүлгазын, эртем-биилиин чили өөнүктерге харам чокка берип турганнар.

Реаксылыг шериг идеготтериниң өөскүдүп үндүрген фашистиг үймээни чили улустуң тургузукчу ажыл-ижин үзе киргеп. Шериг хунтазының ханныг үүлгедиишкинниериниң үржуундан советтер чүртүнүп төлөлекчилери Чилиден үнгеш, Төрээн чүртүнче ээп чанар ужурга таварышкан. Москваның бажың тудар бирги комбинадының № 9 эптелге-тудуг эргелелиниң участок начальниги М. С. Исаев оларның-биле кады турган. Оон СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааны болза:

— Бажың тудар чаа комбинаттың кылып үндүрген келеткери-биле эң-не баштайгы хөй квартираллыг чүрттелга бажыныңның таваан салып турда, бо чылдың эгезинде Вальпарисого чеде бердим. Чилиде эң-не баштайгы бажың тудар комбинат — 1971 чылдың кадыг-дошкун чер шимчээшкинниге таварышкаш, үрелген Вальпарисонуң чонунга совет улустуң белээ болгай. Ону эң-кыска хуусаала ажыглалда киирген болгаш бистер, тудугжулар хоорайның Виото Сур дээр районунга хөй квартираллыг будун квартиралды шаамычы ёзу-биле тудуп тургузар ужуруглуг турган бис. Боттарывыңны кылып алган чадыраларында сыңмарлажып турар бөдүүн чилилер чүрттелга бажыңнарын кайы хире хереглеп турарын чугаалаар дээр болза, хөй-ле үе эртер. Сальвадор Альендениң чазаа чүрттелга айтырыын дүрген ёзу-биле шинтпирлээриниче чүткүп турган. Ынчангаш бистер ажылчы чоннарга квартиралдар тудуп бээрине дузалаар дээш Чилиге барган улус болгай бис.

Ол дугайын бистиң чили эштериниң база эки биилип турганнар. Бистер оларның-биле шуут кожа ажылдап, оларга бүгү-ле дүржулгавысты, билиивисти, арга-мергежиливисти дамчыдып бээрин оралдажып турдувус. Ол бүгүге чилилер совет кижилер-биле ёзулуг аксы-дүлмаашкы эң-найралы-биле харылалап турганнар. Мен хуумда чүгле тудугжу өөрүм-биле эвес, өске-даа кижилер-биле ужуражыр ужурга таварышкан мен. Мен шахтерларга-даа чордум, а ол ышкаш чүрттүң бөдүүн улузунуң шуптузунуң билип турганы тудуун көөр дээш Чиракузак черлерден келгилээн кижилер-биле-даа чугаалаштым. Ол кижилер бистиң техникавысты, ажылывысты магадап көрүп, келир үеде кылыр үүлдерин планнап, тургузукчу күш-ажылдың дугайын, аас-кежиниң дугайын күзеп-бодап турганнар...

Ынчалза-даа үймээнчилер улустуң чаалап алышкынарынче халдаан. Үймээн мурнундала реаксылыг идеготтер сүлчээ кылып турардыр дээрзин бистер эндезейн турган бис. Кандыг-ла бир чердең айтыышкын ёзугаар белеп кезектер тудугга озалдап кээр, транспорт үзүктелир апарган. Совет кижилериниң чүрттеп турган бажыңнарының газын, чырыын, суун диверсантылар үзүп каапканнар.

Үймээнчилер С. Альендени өлүргеш, найысылалда президент ордузун эжелеп алган хүнде Вальпарисого совет тудугжуларның болгаш оларның ог-бүделлериниң чүрттеп турганы бажыңны карабиивер-шериг кезээ бүзээлепкеп. Оон эгелээш-ле, бистиң оон чоруптарывыска чедир, солдаттар бистерге кыжаныл, бооларының мажыларын хаккыладып, ыяырты таңнымылдап алгаш турганнар.

Кым-на бистерден үнер азы кирер деп күзээндир, оларны шуптузун хапаже көрүндүр тургускаш, холдарын орү көдүрткеш, ыяк үжеп-чиндип турган. Бистин аъш-чемивис үүлгеп турда-ла, оларны сөөртүп эккелдирбейн турган. Ынчалза-даа чили эштер айыылды-даа тоовайн, совет өөнүктеривге чедип кээп, боттарының эвээш-биче хлевии безин берип турганнар.

Сантьягодан Төрээн чүртүвусче ужудуп чорүүр деп турувуста, үймээнчилер кара-туразында аажылаашкынын кылган: бир каш совет кижилерни дижинге чедир чепсегленген солдаттар автомашиналар-биле бүзээлепкеп. Бистерни төп кудумчуудаа эвес, а кыдыг кудумчулар, ажылчыннар чүрттеп турар кварталдар дамчыштыр сүрүп чорупканнар. Чогум-на олап эртип тургаш, Чили—хан-чиигe борашса-даа, фашистиг үймээнчилерге дүжүп бербээн, оларга базындырбаан улустуң чүртүп көрдүвүс. Олар амы-тының безин артыга каапкаш, бистерже холдарын чайып, үдүлмээрүп турдулар. Ол дээрге советтер чүртүнга бөдүүн чилилериниң кайы хире улуг ынакшылыг көргүскен ёзулуг эрес-дидим чорук болган.

Аэродромга бир чили кижи биске мынча дээн:

— Мээң акым биске Совет Эвилелиниң белекке бергени бажың тудар комбинадынга ажылдап турган. Чилиге силерниң дыка хөй өөнүктериер артар.

Чилиге ажылдап турган совет специалист бүрүзү-ле ынакшыг кижилерни билир. Дыка хөй патриоттарны бандиттер өлүргеп. Үймээнчилер чили коммунистерниң баштыңчызын шаажылаар деп турар, муң-муң кижилерни түсээй лагерьде болгаш кара-бажыңнарда хоргудаан. Оларның аразында мээң өөнүүм — аныяк коммунист, бажың тудар комбинаттың инженерлериниң бирээзи база бар. Калчаарап, араатанзаан солдаттар комбинатты чуура гепсир деп ораадажып турда, ол бөлүк ажылчыннар-биле кады ону камгалааш турупканнар. Ону араатанзыг ёзу-биле эттеп-соккан соонда корабль кырынче үндүр октааш, кара-бажын болу берген ортулуктарның бирээзинче чорудупкап...

Ырак-узак-даа болза совет кижи бүрүзүнүң чүрээне чоок ол чүрттүң кижилериниң дугайын, оон фашистиг үүлгедишкиннерге таварыжып турар улузун бодап келгеш, кижи бодунун ында өөнүктериниң арыннарын толазы-биле сактып, оларның Советтер чүртүнга чаа амыдыралды тургузарынга дузалаавы дээш чүректин хөнызындан өөрүп четтирип турган үннерин дыпаанзыг болур. Ол кайгамчыктыг эрес-дидим кижилерниң дугайын сактып келгеш: хостатканы караа-биле көрген Чилиниң улузун коргудпаза, оларның тура-соруун сый шаап-даа ыыдаваа дээрзинге бүзүрел улам бижыгтар.

Б. ГИЩЕНКО.

Москва

Совет-моол найырал айынга

Моол чогаалчы Л. СОДОВ.

ПУЛЕМЁТ ЧҮГЕ ЫЫТТАВАЙН БАРГАНЫЛ?

РАССКАЗ

Чайты дыштанылганың хүннери эгелээри билек-ле төрээн черимде даайым Лувсан сүзже чорупкан мен. Оон аалынга элээн каш хонгаш база бир даайым болур Намсрайның аалынче аъттаныптывыс.

Хүн ажарыынче чоокшулай бергенде, аъттарывыс турупкан. Селенгага арай деп-ле чедип келдивис.

Өскелериниден арай озалаш чердө чаңгыс кырган терек-биле бир доска ийи ова-довурак мээң сонуургалымны хаара туда берди.

— Дөө чүү дээр силер?— деп айтырдым.

Даайым кезек када ыыт чок чораан, оожум чугаалайдыр:

— Хөөрлер-даа. Бистиң чүртүвүска чонның эрге-чагыргазы дээш демисежин чораанварның аразындан ийи кижини мында хоорэктеп. Силерниң богунгу тайбың болгаш аас-кежиктиг чуртталнар дээш хөй-де хап төгүлген болдур ийин. Ол бүгү болуп турар шагда бо теректер-даа чаш, а мен базала аныяк-чалыы турган мен...

...Чылча шаптыган ак гвардейжилерниң арткан бөлүктери дүвү-далаш-биле аткаарлап эгелээн. Ынчан моол болгаш совет ийи отрядтың орук баштакчыларынга ук чер чурттуг Лувсан биле Самданны томуйлаан. Ынчап арат Самдан Кызыл Армияның отрядынга кирип берген. Оларны сарыг баштыг, узун Орлов деп аттыг оруу кижи командылап турган. Кажан Самдап оон майгынынга кире бээрге, Орлов аныяк эрниң холдарын дыпсыды туптуптаан. мөгө-шыырак оолче айытканы, чугаалаан: — Таныжып ал: пулемётчу Андрейдир, сен оон дузалакчызы болур сен...

Куурара берген шериг хөйлеп Андрейниң / делгем хөрээнге хензигден-не орулбайн чораан шыкаш кылдыр сагындыртан. Ол оорушкулуг хулумзурбушаан. Самданче холун сунган. Самдан ыпчаар хеп-хенертен пулемётчу Андрейниң чоок дузалакчызы апаргаш.

Кымга-даа билдинмес аңмең коюдай-биле кызыл шериглерин Самдан эдертинкен баштап чораан. Оларның эртип чораан оруу шыпаш-даа лыка берге болган. Чалым-хемнер, улут-улут даштар, чылан отпес шыграйлар-даа таваржып турган. Кижилерда, аъттар-даа барык туруптан. Даймычылар Селенга хемнил арыг, кылаң суун суксун хандыр далаш-биле ижин адаган, черге дыштанып тыныкшыпар. Удаваанда «Боо-чепсээнер аштап, арыгданар!» деп чаа команда дыпталган. Дайынтылар ол дужаалды бүүседип киришкеннер. Андрей биле Самдан бир бичии оргулаашка пулемётун чазып, сайгарып органнар.

Бир-ле катаң арт кыры черге келгеш, биилинмес бодалче шыны берген Андрей хөпертен Самдандан айтырган.

—Сээн кадайың бар бе?

Самдан ту деп харыылаарга-йын тыпшаан. Ол таныш уруглуг турган, оозу маналар мен деп сөзүп берген. Ынчалза-даа оон адазы бай кижи, уруун. Самданга та бээр, та бербес? Билдинмес. Ынчангаш ол айтырыгга айтырыг-биле харыылаан.

— А сээң?

Андрейнин карактарында хөлбелчиңнээн чаштарны эскерип каан, ол чуге-ле ындыг айтырыг салыптарын ол деп бодаан, чугааны өскертпир бодай берген.

— Андрей! Менде ааржы бар. Чиир сен бе?— деп, Самдан айтырган.

Андрей ааржыны аксынче чаңгыстап киир октавышаан, чугаалаан:

— Самдаң, мен кадайлыг, уруглуг болгай мен. Олар-биле шагда-ла корүшпээн мен, ам та кайда чүве, ол дугайын шуут билбес-тир мен. Дайын төнө бээрге-ле оларыны дилеп чоруптар мен...

Кооргошкинден Самданның чүрээ саргый берген. Кадайын, уруун хөөкүй сактып чоруур-дур... Шынап-ла бичии чаштарга ким ынак эвес боор!

Андрейнин бодалы талыйын чоруткаш, төрээн черинде чеде берген. Ол чайгы изиг хүнү, сесерликте чараш чечектер тарып каан чаагай хоргузунуг черниң чүүгүн-биле-даа денеңшпес чаагай чыдың сактып чыткан. Ол ышкаш Анна-биле чазын таразын тарып, ховуга башкарган тараанның сыгын эргелел-биле сүзбап турганын-даа ол сактып келген.

Оон ындыг чаагай бодалын Самдан үзе киргеп.

— Дыннадың бе?— деп айтыргаш, ол уламчылаан:— Хектиң эдип орган ыяжынга барып дээш каар болза, ынчан кижи конучуг узун назылыг болур деп улус чугаалажыр түвел.

«Чыскаалынар» деп команда дайынчыларны чаңгыс черге чыыпкан. Андрей биле Самдан пулемедун сөөртүшаан. аъттыг шериглериниң аразынга кээп чыскаалыпканнар. Ийи отряд Эмийн-гол деп хемни кешкеш. Хангайның арт кырынче үнүп орда, хайгылчыларның бирээзи оларга уткуштур халдып келген. Мурнуу чүкче бар чораан ак-гвардейжилерниң отрядтары Кызыл Армияның кезектеринге сыспа шапырган, ам Моолче улам хаңылап киргеп-дир. Оларның кол сорулгазы — Селенга хемни кешкеш. Гуртын районун таварып эрткеш. Маньчжурияже дезип кирип болур дээрзин ол илеткээн.

Командирлер дораан-на хурал эрттиргеннер. Мындыг шинтпир үнген: отряд ийи үстүп алыр. бирээзи Селенганы өөрү чоктаап дайынбиле тулчур, а оскези—хөй санныг отряд Хангайны эртсеш. аътарны бүзээлээр.

Алдыгы ротаның мурнунга пулемёт өдүрүп каан аът четкен Андрей биле Самдан чортуп чораан. Селенганың эрин көстүп келген. «Туруңар!» деп команда ёзугаар дайынчылар аъттарын доктавдыпканнар. Ол үеде доскуугга чораан аъттыг шериглер халдып келген. Дайынның рота хире шериглери Селенганың Хувингт дээр кежин-биле эртердир деп олар дыңнаткан. Командирниң дужаалын ёзугаар кызыл шериглер хемниң эрнин дүгаар туруштуу эзелекпен.

— Актар кежинге бөлүү-биле чедип келирге, оларны хемче чыгааш, аңаа чок кылыр эвеспе. Чаңгыс-даа дайынны дириг чорудуп болбас. Бир эвес дайынвар хемни кеже бээр болза, оларны бүзээлеге чедир сывырз бээр бис...— леп, Орлов дайынчыларга чугаалаан.

Дайыннар үр манатпаан. Олар хемге бөлүү-биле сынмарлажып чедип келгеш. аразында чугаалажып турар аразында оларже халдаашкын күүгүлүг чураалаашкын»—биле эгелээн. Дайынвар хемче чыгадыпканын бидип каан, корткан казактар эриксе эжиндирип каапнар.

Ынчан теректер аразындан Андрей биле Самданның пулемёду үзүктел чок тарбыдаашкыны эгелээн. Октар дайынварга боолаар безин чай бербээн. Кызыл дайынчылар дайынны сүрүкпеп. Удаваанда актар хемниң еске талазында ыяштар аразынга көзүлбейн барган. Андрей биле Самдан пулемёдунга тускай ыяш «хемежигеш» белеткээш хемни кежер деп чорда. артында алгы-кышкы, аъттар даваннарының дааштары дыннаган. Оларның кырынче ак-гвардейжилерниң отряды хөме кел чораан. Өөнүктер карак чивеш аразында пулемёдун дедир салгаш, дайынны хайыра чогу-биле боолай бергеннер.

Дайынвар оларны биилип каяп кара-туразында чаза тзнарып эгелээн. Элээн каш минута эрткенде оъктар төнген. Ийи дайынчы бот-боттарынче көрүшкеннер. Оларның карактарында девидеп корткан шинчи безин чок болган: дайынга олар дириге дүжүп бербестер.

Андрей карманындан таакпы хавы үштүп эккелгеш, солун быжындызына кээшпезин ораай берген. Таакпылап алганнар. Оон соонда куспактажыпканнар. Андрей пулемёдунче карбаш кыйгаш оон чамын үштэ соп алган. Ол үеде ок оон эктинче дээпкен. Аңаа дузалаар дээш халып орган Самданны сыныс, ханныг хол куспактапкан.

Андрей биле Самдан бот-боттарындан так туттуһучпкан аткаарлап органнар. Актар өөрүшкүлүг бурунгаар халчын кел чорааннар. Олар кызылдар аң дужуп бээри олдур, силерни канчаар эвес бис дээнзинг бүзээлеп эгелээннер. Андрей биле Самдан так куспактажып алгаш, мырыдай хеминиң эринге чедип келгеннер. Оларның адаанда дажыт хем ээргиштелбишаан, хайнып чыткан. Дайынвар оларны долгандыр бүзээлеп келирге, оонүктер холдарындан так туттунчуп алгаш, баглап каан чүве дег, дажыг сүгже халчы бергеннер.

(«МООЛ» ДЕП СЕТКҮҮЛДЕН).

ЧАА «ЗАПОРОЖЕЦ»

Запорожьеның «Коммунар» автозаводунда чаа хевириниң «ЗАЗ-968—А» «Запорожец» дээр элээн хөй автомашиналарны кылып үндүрген. Ол машиналарда 45 ат күштүг моторлуг тургускан. Ол шакта 125 километр дүрген маңнап болур. Оон приборлар самбызын солаан, иштики хевирин чаарткан, одалга болгаш чырыткы системазын сайзыраткан. Машинаның даштыкы хевири каас-чараш болгаш таарымчалыг апаргаш.

«ЗАЗ-968—А» деп автомобильдерни чаа 1974 чылдан эгелээш калбаа-биле кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: «ЗАЗ-968—А» хевирлиг «Запорожец».

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ным фотохрониказы).

ЧАА КИНОЛАР

Октябрь айның ийиги чартыы — чаа киноларны талазыбиле «дүжүткүр» болуп турар. Оон тодаргай чижээн Кызылдың кинотеатрларында хүн бүрүде астынып турар чараалдардан көрүп болур. Ынчангаш ол киноларның чамдыызынын-даа болза, чогум үүнү чугаалап турарын допчулап таныштырайн. Чүге дээрге олар удавас районнарга үзүп эгелээр болгай.

«Чаагай сеткилдиг ядамыктар» деп тоожу 1967 чылда «Юность» журналга парлаттынганын билир силер. Оон автору Ф. Наседкин. Ук тоожу - Ленинчи комсомолдуң шанналын алган болгай. Ол тоожуну ёзугаар ындыг аттыг делгем экраннуг фильмни үндүрген. Лев Мирскийнин тургускапы бо фильмден 20 чылдарның оолдар. кыстарының көдээге коллективизация үезинде демиселин сопуургап коор силер. Кинода рольдарны Москваның болгаш Ярославльдың театр училищелерин дооскан аныяк артистер ойнап турарлар.

Англи чогаалчы Д. Дефоның **«Робинзон Крузоның амыдыралы болгаш оон элдептит ужуралдары»** деп чогаалы 250 ажыг чылдарның дургузунда бүгү делегейниң улуг, биче кижилерин сонуургадып келген. Оон күжү — чогаалдың кижиге гимн болуп турарында. Ук чогаалга үндезилээш, Одессаның киностудиязы чаа кино бүдүрүп үндүрген. Робинзонның ролүн Леонид Кравлев ойнап турар. Ук фильм Кызылдың кинотеатрларында үкүп турар болгаш районнарга удавас чеде бээр.

Ээн ортулукка, кара чаасказан, 28 чылдарның дургузунда бойдустуң аар-берге «ажызы»-биле демисежин, амыдырал дээш чүткүлдүг туржуп келген Робинзоннуң дугайында сопуургап көөрү —улуг, биче көрүкчүлерге күзенчиг болуру чугаажок.

А. Довженко аттыг киностудияның **«Борта чурттаар бис»** деп уран-чечен фильми база-ла солуң киноларның бирээзин. Ук киноның кол маадыры — партком секретары Яков Чигирин. Чигириннин ажылынга элээн хөй бергелер таваржыр. Ынчалзажок ол чон-биле быжыг харылзааны тудуп. кижилер дугайында доктаамал сагыш човаачал болгаш ёзулуг удуртукчу шынарын көргүзер. Чаңгыс сесбиле чугаалаарга, партком секретарының биилиг, шинтпирлиг ажыл-чорудулгазын бо киногаң көөр силер. Чигириннин ролүнде — артист Николай Мерзликин.

Шеригге албан эрттиргеш. үш эжишкилер район төвү хоорайжыгашка чедип келирлер. Оларның чаа чер, солун кижилер-биле танышылтазы эгелээр. Оон кадында Софийка дээр чараш кыска база таваржырлар. Эжишкилерниң бирээзи — Павел ол кыстың күзеп, дилеп чораан кижизи ол кылдыр биилип, ынакшыл бээр. Ол уруг шеригге таныштыг. Бо бүгүнүң дугайында «Серафимниң бажыны» деп кинода чугаалап турар. Ук фильмни «Молдава-фильм» киностудиязы үндүрген.

«Ватерлоо» — «Мосфильм» (СССР), Дино Де Лаурентис (Италия) киностудияларның үндүргени, 2 сериялыг, төөгүлүг киноларның бирээзин. Оон режиссёру С. Бондарчуктуң чугаазы-биле алырга. «Ватерлоо» — «Дайын болгаш тайбың» деп хөй сериялыг фильмниң уланчызы. Ында кол тема — кижи болгаш дайын. Ийи-чаңгыс кижилерни өөскүткен дайынының чонга аар-берге үржуктарны чедирерин, чонның төрээн чери дээш демиселин бо фильмде чугаалап турар. Наполеонуң эң соолгу бууразыкының кинонуң кадр бүрүзү чугаалап турар.

Л. КАБАКОВА.

Республиканың киноэкраннарынга

ВЕЛИКИЕ ГОЛОДРАНЦЫ

«Чаагай сеткилдиг ядамыктар» деп кинону удавас көөр силер.

М. МОНГУШ.
«Шынның» тускай иогр.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тываның хереглёчилер [illegible] ком-

Азия чурттарының музыка индири

АЛМА-АТА. (СЭТА-ным иогр.). Казахтың Абай аттыг Опера болгаш балет театрынга 20 амыг күрүнелерниң уран чүүл амылдаачылары октябрь 17-де чыыларынар. Аңаа Азия чурттарының музыка индири деп ужуражышкынының амыдыышкыны болган.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинниң секретары, ЮНЕСКО чанында делегейниң музыка Чөвүлелиниң ораалачы президентизи Б. Ярустовский эге сес ап, чүве чугаалаан, Азияның улустарының культуразын бот-боттарынга чоокшулаштырарынга, улусчу, классиктиг болгаш амгы үениң музыказының эң дээре чагаалалдарын нептередиринге ол чылыштың улуг ужур-дузалаяын демдеглээн.

Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы К. Биляпов республиканың чазаанның өнүүзүнден ужуражышкынның киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Индий эртемден Н. Менон Азия чурттарының композиторларынга болгаш хөгжүмчүлеринге изиг байыр чедирген. Азия чурттарының культура талазы-биле эң дээре чедиишкиннерин пропагандалаарынга бо чыыш хөйну кылыр ужурлуг деп ол демдеглээн.

Оон соонда чогаалдарны дыңнал эгелээн.

Музыка индири деп ужуражышкын беш хүн үргүлчүлээр. Совет уран чүүл өнүүзүнден Ортаа Азияның, Закавказье республикаларының, Казахстанның, Ыраажы Чөвен чуртуң улустарының композиторларының чогаалдары ында кирип турар.

телевидение

ОКТЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

13.30— Программалар дамчыдылгазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга «Колокольчик» театр өөнүктерни чалап тур. 14.15—«Бүгү-ле сеткилинден». Копейск хоорайның шахтёрлары-биле ужуражылга. 16.00—Эртемнин болгаш техниканың чугула айтырыглары. «Эртем-техниктиг революция болгаш кижи». 16.30— Концерт. 17.10— Өөнүг телекоргүзүг. Хензиглерниң телетеатры. «Чартык кезээ шыныг». 17.50—18.00—Чапсар. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.45— Телемедээлер (орус дылга). 18.55— Чарлаалар, реклама. 19.00—«Эш инспектор». Кыска метраждыг фильм.

МОСКВАДАН

19.05— Н. Кондратюк ырдап тур. 19.30—«Эртем — көдээ ажыл-агыйга». 20.00— Өөнүг телекоргүзүг. «Инженер Гарининиң бойлаанары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 3-кү, 4-кү сериялары. 22.10—«Эргим аялгалар». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Үптекчилер хартаачызы Анжелика» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.20, «Довуччуктээн кижи» 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ» Киночыынды 10.00, «Монолог» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК» Киночыынды 10.30, «Робинзон Крузоның амыдыралы болгаш элдептит ужуралдары» 15.00, 16.40, 18.10, 20.30 шактарда.

Алдын-кыс Достаевна Хертектиң 1968 чылда Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазын дооскаанының дугайында № 086208 аттестадының читкенин барымдаалаан, оны күш чок деп саналр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кээдэ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацина база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2320.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01119.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (9318) | Суббота, 1973 чыл, октябрь 20 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер!

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорудар, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир болгаш 1974 чылда бедик дүжүттү алыр дээш чарышты калбаа-биле нептередиңер!

(СЭКП ТК-ныҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ОРТУМАК эртем дээш

Бистиң чуртувуста калбарган коммунистиг тургузуушкунуң соруглалары, техниктиг дэвшилгенниң базымнары бүгү-ле кижилерден, ылаңгыя аныяктардан, бедик негелдени салып турар. Хоорайларда болгаш көдээде совет улустуң сорук киргеи күш-ажылынга чүгле коммунизмниң ёзузунга ынжызиттинген, эртем-билиглиг болгаш культурлуг кижилер боттарының төлептиг үлүгүн киирип шыдаар.

Партияның XXIV съездизи чогум-на ынчангаш чуртка бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгени амгы беш чылда доозар дугайында төөгүлүг шиитпирин хүлээп алган. Ону амыдыралга боттандырар дээш, чырыдышкыны ажылдакчылары, бүгү совет хой-ниити-биле кады, күжениишкинниг ажылдап турар. Аныяк кижи бүрүзү ортумак эртемниг турзун деп үениң негелдезин күүседиринің хереэнге хүмдусчу школалар болгаш өөредилге черлери-биле чергелештир, кежээки база бот-өөредилгелиг школалар чугула рольду ойнап турар.

Совет чурттуң кайы-даа черлеринде ышкаш, бистиң республиканың чер болганда кежээки школаларда чаа өөредилге чылы өгленээн. Бо чыл — улус өөредилгезиниң талазыбиле беш чылдың түнелдеринге болгаш бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгениң күүселдезинге шиитпирлиг чыл болур. Чүге дээрге сес чыл школаларын дооскаш, бүдүрүлгелерде ажылдап азы профессионал-техниктиг училищелерде өөренип кирген ийикпе мурнунда чылдарда кандыг-бир чылдагаан-биле ортумак эртем чедип албаан ажылчын аныяктар кежээки ортумак школаларга өөренир болгай. Оон аңгыда бо өөредилге чылында кежээки школаларга чаа программаларже болгаш кичээлдериниң кабинет системазынче шилчилгениң ойу келген айтырыгларын шиитпирээр, өөренирилериниң кичээлдерге четче келирип чедип алыр база оларның биилиниң шынарын экижидер дээш шудургу хемчегларин алыр апаар. Бо талазы-биле ажылчын аныяктар школаларының удуртукчулары болгаш башкылары тодаргай планнарны тургузуп, өөредилгениң ажыктыг аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап, күжениишкинниг ажылдазары чугула.

«Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгеши доозарының болгаш ниити-биле школазын удам ынай хогжүдер дугайында» СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар 1972 чылда бистиң чуртка ортумак эртем чок аныяктарның чангыс аай даазы-бүрүткелиң чорударын база оларның өөредилгезин планнаарын чурумчудуп эгелээн. Эрткен өөредилге чылында 970 ажыг кижи кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларны дооскан, а 4000 ажыг кижи дараазының класстарынче чедиишкинниг шилчээн чорук болза, өөредилгенин бо хевириниң чедиишкирин, ажыктыын база перспективтиин херечилеп турар.

Амгы үеде Кызыл хоорайда болгаш районнарда 16 кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар, оларның дыка хөй салбырлары, консультация пунктулары ажылдап эгелээн. Оларда алды муң чыгыы аныяктар боттарының хостуг үе-шагының кол нуруузун эртем-билиг чедип алырынга тураскаадып турар.

Ынчаарга хоорайга, ылаңгыя көдээге сески класче доосканнар бир болгаш ийи чыл хуусаалыг профтехучилищелерге кирип, тускай эртемни чедип алыр болгай. Чүгле кежээки болгаш бот-өөредилгезиниң оруу-биле, өөредилгениң холумак хевири ээзер арганы болдунар шаа-биле ажыглап тургаш, оларга тускай мергежил-биле кады ортумак эртемни берип болур. Бо талазы-биле, чижээ, Садыг министерствозунуң Кызылда өөредилге-курстар комбинадының болгаш № 1 кежээки школаның дуржулгазын бүгү талазы-биле деткимээ чугула. Эрткен чылын ол комбинатка өөренип турган 40 хире аныяк уруглар поварның тускай мергежилиниң аңгыда, ортумак эртем дугайында аттестаттарны база алгылаан болгай. А Респотребсоюзтуң кооператив училищезиниң азы Балгазының көдээ профтехучилищезиниң өөреникчилери-биле ыңдыг ажылды чүге организастап болбазыл?

Улус өөредилгезиниң дугайында хөйлүжудулганың Үндезиннери болза ажылдап турар аныяктарны кежээки школаларже хаара тудар, ажылды өөредилге-биле холбаарынга эргежок чүүлдерни тургузар дугайында бүдүрүлгенин, албан черлериниң, организацияларның хүлээлгезин тодаргайлаан. Эрткен чылын, чижээлээрге, Кызылда алгы заводунуң, сайгарылга базазының, Чөөн-Хемчикте Чадаана АТБ-ниң, «Большевик» совхозтуң, Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң партия, профэвилел, комсомол организацияларының аныяктарның өөредилгезинче доктаамал кичээнгейин салып келген болгаш олардан эләэп хөй аныяктар школаларны доозуп азы дараазында класстарже шилчээн.

Ынчалза-даа чамдык совхозтарның удуртукчуларының база школалар коллективтериниң аразында ажыл-ишчи дугуржулга чедип алдынмайн, деминг хөделиишкин чок болган. Оон уламыңдан, чижээ, Тандың районуң Элегеске ажыттынган кежээки школа чыл төнчүзүнге четпейн хагдынган, а Чөөн-Хемчик районуң Суг-Аксынга, Алдан-Маадырга, Бии-Хем районуң Аржаанга бот-өөредилгелиг консультация пунктулары шуут ажылдаваан. Чаа-өөредилге чылында ыңдыг чүүлдү катаптавас дээш, күжениишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунуң тарлааны «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп Бүгү-эвилел конкурузу аныяк өскенниң билиг дээш массалыг шимээшкинин калбартырынга улуг идил болган. Улус өөредилге органнары, школалар коллективтери болгаш ажыл-агыларның, бүдүрүлгелиниң, албан черлериниң партия, профэвилел, комсомол организацияларының чаа өөредилге чылында хоорайларга болгаш көдээге аныяктар өөредилгезиң конкурстуң негелдезинге дүүштүр организастаар дээш дээштиг хемчегларин алыр үжүрлүг.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Кызыл хоорайның № 25 мурнуу соңгулда округунга соңгулда хүнүнүң дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докгаадыры болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмге» дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Кызыл хоорайның № 25 Мурнуу соңгулда округундан депутатты соңгууру-биле соңгулданы 1973 чылдың ноябрь 25-те, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың октябрь 11.

ОКТЯБРЬ БАЙЫРЛАЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БҮГҮ КҮЖЕНИИШКИННЕРНИ— МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

Өвүр районнуң ажыл-агыының экономиказының кол үндезини — мал ажылы. Ындыг болганда партия, совет, ажылагый органнарының бирги ээлчегде шиитпирлээр, докгаамал сагыш салыр айтырыы ол. Ону амыдыралга канчаар боттандырып турарын бо беш чылдың баштайгы үш чылында мал ажылының талазы-биле түнелдерин көрүптерге илдең.

1971 чылда районга мал бажының саны: хой, өшкү 84490, инек 6720, чылгы 2940 турган, төрүүр чүс баш малга онаштыр 67 анай, хураганы, 64 быжааны алган болза, 1973 чылда херек кырында бар мал: хой, өшкү 76950, инек 5850, чылгы 2150, бо чылын ниитизи-биле төрүүр чүс баш малдан алган чаш төлү: 67 анай, хураган, 45 быжаа. Малдың өлүп хоораар чоруу 1971 чылда 7050 турган болза, бо чылдың тос айларында 7250 баш болган.

Бо саннарга немелде тайылбыр херекчок.

Анализ чүнү көргүзүп турарыл дээрге, мал бажы өспейн турар. Оон чылдагааны — чаш төлүү эвээш ап турары, малдың өлүп хоораар чоруубиле демиселдиң багайы.

Малга шиитпирлиг үе — кыш. Мал кыжын хүр ажар, оон хей толду менди алыр болза, мал ажылының үрегүннели дораан көстүр.

Ынчангаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели өвүр районнуң совхоз, колхозтарында мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Аңаа илеткел кылган — райкүүскомнуң даргазы ам С. Байыр-оол районда мал кыштаглаашкынынга белеткел хожудаанын дыннаткан.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртпиринге четчир чем, чылыг кажаа, малчыннарга таарымчалыг бүдүлдү тургузары болгай. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткээр планын чүгле 65,4 хүү, силос планын — 16,3 хүү күүседкен. Ол дээрге бо кыжын кыштаар 76500 хой, өшкү болгаш 5800 инек бүрүзүнге, бир башка онааштыр хереглезе чогуур мал чемнин чүгле 25 хүүзү болуп турар.

Мал чеми белеткээр цехтерни ажыглаарынче сагыш салдынмаан. Кыштагларда онгача, деспи, суг кудар доскаар чедиишпес. Бир бергедеп турар айтырыг — малдың суггадының чедиишпези болур. Хем суу-биле 13400 хире баш малды суггарар арганыг. Өскезин суг сөөртүр машиналарбиле суггарар ужурлуг, ынчалза-даа совхоз, колхозтарга турган суг сөөртүр 18 тускай машиналарның онуң өскээр дерээн. 247 кыштагның чүгле чартык кезиин септеп дооскан. Малчыннарның кыштагларында бар бажынар септеттинмээн.

Мал кажаларын тудар, малчыннарны таарычалыг чурттарга бажыңнары-биле хандырар ажылче кичээнгей салдынмайн турар.

Бо чылын төрүттүнген хураган, анай, быжааны үзерин хиге чедир дооспаан. Будурукчу кошкар, хуна болгаш бугаларны эдержилтеге киришпиреринин нормазын сагывайн турар. Оон уламыңдан, мурнуку чылдарда ышкаш, малдың кызыраар чөруу көвүдеп турар. Чылдың-на мал кодурлаар таварыгалар турда-ла малдың ветеринар-профилактиктиг хемчеглер планы күүсеттинмээн. Совхоз, колхозтарның малын дугаарлаар, таңмалаар ажылы доктаамал чорутпайн турар. Хуу малды ниитинин малыңдан үеэзээн.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң районда байдалының ыңдыг болу бергенинин чылдагааны болза райкүүскомнуң, оон көдээ ажыл-агый эргелелиннин, көдээ Советтерниң ажыл-агый удуртукчуларының, специалистерниң талазындан мал кыштаглаашкынынга чайгы үеден эгелеп бүгү талалыг белеткенир талазы-биле чогуур негелде чок болуп, районнуң амыдыралында эң чугула бо айтырыгже чогуур кичээнгейни салбазының түнелди болуп даарзын Министрлер Чөвүлели демделээн.

Байдалдың ыңдыг бергелээшкининден үштүнүп алырда, чоокку үе иштинде айыскан четпестерни чайладыры негеттинип турар. Малга чедир белеткеттинмээн чемнерни долдурары-биле чоокку районнардан тараа саваңны болуп, пресстеп, сөөртүрүп, концентраттыг чемнер-биле хандыртынарын организастаар ужурлуг.

Бар мал чемин кыштагларга чедирерин, ону долузу-биле учётка алгаш, камнуг чарыгдаарын чедип алыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо талазы-биле хүлээп алган шиитпиринде айыттынган өске-даа тодаргай хемчегларни долузу-биле боттандырарын өвүр райкүүскомга дааскан.

АЙ АЖЫГ ҮЕ АРТКАН

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының доостурунга чедир дөргеи ажыг хонук артган. Бистиң республиканың ажыл-агыйлары бо чылын 24 муң тонна сүт садар планныг. Бо хүннерге чедир оон 21.906,5 тонназы, азы 91,3 хуузу күүсеттингеи.

Районнар аайы-биле алыр болза, сүт садарының планныг онаалдаларын Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 90—102 хуу күүседип, өске черлерин мурнап чөрүп турар. Бо продуктуну күрүнеге садар талазы-биле Эрзин, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар (76—81 хуу) хожудап турар. Ажыл-агыйлардан Бии-Хеминиң «Хадың», Улуг-Хеминиң «Х Улуг хураг» колхозтары, «Большевик», Жданов аттыг, «Кызыл тараачын», «Тоора-Хем», «Кызыл тук», «Кара-Хаак» совхозтар чылда планын хуусаа бетинде доозупкаш, амгы үеде 1974 чылдың үлүгүнде ажылдап турар. А «Хемчик», «Бурүңгаар», «Ленинчи орук», «Революциянын чалбыжы», «Шамбалыг» совхозтар ол талазы-биле планын шууг үскен.

Күрүнеге эът садарының планныг онаалдалары оон дора болуп турары дүвүренчиг. Тыванын ажыл-агыйлары артканы хонуктарда ам-даа 4 муң ажыг тонна эътти садар ужурлуг. Республика ону 81,7 хуу күүседип алган болза, районнардан Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Эрзин 85 хуу ажырган болуп турар. А артканнары ниити республика деңнелиннден безин куду болгулаан. Тожу, Бии-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларының дужаазы чогуур эъдп ам-даа хой болуп турар. Оон-биле кады Бай-Тайга, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның партия, совет органнары чурттакчы чонуң хуузунда малын эътке үлээп алырын багай организастап турар.

Ажыл-агыйлардан 2569 центнер эът дужаар планын мынчага чедир чүгле 5,6 хуу күүседип алган «Кызыл тараачын» совхозтуң удуртукчулары чүнү бодап турарыл? Планны үзүп турар ажыл-агыйларга «Ленинчи орук» (22,4 хуу), «Тыва» (34,9), «Дөң-Терезин» (42,3 хуу) эът дужаар планының чартыны арай боорда күүсеткен черлерге «Хемчик», «Россия», «Революциянын чалбыжы», «Совет Тыва», «Тоора-Хем» совхозтар хамаарыжыр.

Күрүнеге эът, сүт садарының чыл планының күүселдезин хандырар дээш чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары бүгү хемчегларни алза чогуур.

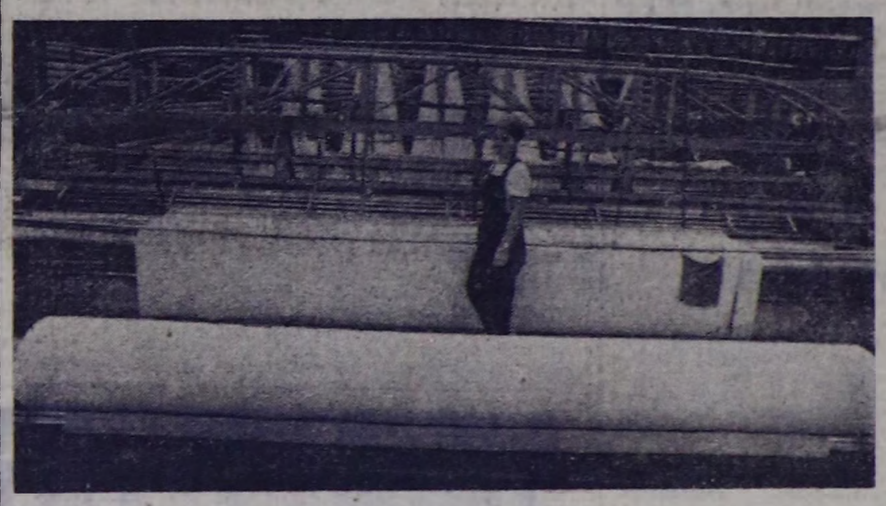

ЛЕНИНГРАД. Нарын болгаш техниктиг сукиолар бүдүрүп турар Тельман аттыг комбинаттың коллективи даараныла бүдүрүлгелери-биле шуут харылзаалыг ажылдаарынче чуртка баштай шилчээнинерниң бирээзин болган. Даараныкчыларының негелделерии, чонның чараш, эки шынарлыг пөстер хереглээрии эки хандырар арганы анда ол берип турар. Чонга аажок хереглеттинип турар арыг дүк бүдүштүг драптар болгаш оске-даа пөстер бүдүрүп үндүрериң үндүрүлгө чери сиилгү ийи чыл дургузунда барык ийи катап көвүдеткен.

ЧУРУКТА: пөс аргыыр бүдүрүлге — бедик культуралыг бүдүрүлге черн. Оон станоктарының бирээзинде партия кежигүнү, комбинаттың эң эки ажылдакчыларының бирээзи Людмила Корешова ажылдап турар. «Беш хүнүң онаалдазын—дөрт хүн дургузунда»— деп кыйгырыглыг чарыкка киришкеш, ол бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар. Ам ында Улуг Октябрьга уткуштур күш-ажылчы ээлчегде турупкан ажылдап турарлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ КҮЖЕНИИШКИННЕРНИ— МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

Өвүр районнуң ажыл-агыының экономиказының кол үндезини — мал ажылы. Ындыг болганда партия, совет, ажылагый органнарының бирги ээлчегде шиитпирлээр, докгаамал сагыш салыр айтырыы ол. Ону амыдыралга канчаар боттандырып турарын бо беш чылдың баштайгы үш чылында мал ажылының талазы-биле түнелдерин көрүптерге илдең.

1971 чылда районга мал бажының саны: хой, өшкү 84490, инек 6720, чылгы 2940 турган, төрүүр чүс баш малга онаштыр 67 анай, хураганы, 64 быжааны алган болза, 1973 чылда херек кырында бар мал: хой, өшкү 76950, инек 5850, чылгы 2150, бо чылын ниитизи-биле төрүүр чүс баш малдан алган чаш төлү: 67 анай, хураган, 45 быжаа. Малдың өлүп хоораар чоруу 1971 чылда 7050 турган болза, бо чылдың тос айларында 7250 баш болган.

Бо саннарга немелде тайылбыр херекчок.

Анализ чүнү көргүзүп турарыл дээрге, мал бажы өспейн турар. Оон чылдагааны — чаш төлүү эвээш ап турары, малдың өлүп хоораар чоруубиле демиселдиң багайы.

Малга шиитпирлиг үе — кыш. Мал кыжын хүр ажар, оон хей толду менди алыр болза, мал ажылының үрегүннели дораан көстүр.

Ынчангаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели өвүр районнуң совхоз, колхозтарында мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Аңаа илеткел кылган — райкүүскомнуң даргазы ам С. Байыр-оол районда мал кыштаглаашкынынга белеткел хожудаанын дыннаткан.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртпиринге четчир чем, чылыг кажаа, малчыннарга таарымчалыг бүдүлдү тургузары болгай. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткээр планын чүгле 65,4 хүү, силос планын — 16,3 хүү күүседкен. Ол дээрге бо кыжын кыштаар 76500 хой, өшкү болгаш 5800 инек бүрүзүнге, бир башка онааштыр хереглезе чогуур мал чемнин чүгле 25 хүүзү болуп турар.

Мал чеми белеткээр цехтерни ажыглаарынче сагыш салдынмаан. Кыштагларда онгача, деспи, суг кудар доскаар чедиишпес. Бир бергедеп турар айтырыг — малдың суггадының чедиишпези болур. Хем суу-биле 13400 хире баш малды суггарар арганыг. Өскезин суг сөөртүр машиналарбиле суггарар ужурлуг, ынчалза-даа совхоз, колхозтарга турган суг сөөртүр 18 тускай машиналарның онуң өскээр дерээн. 247 кыштагның чүгле чартык кезиин септеп дооскан. Малчыннарның кыштагларында бар бажынар септеттинмээн.

Мал кажаларын тудар, малчыннарны таарычалыг чурттарга бажыңнары-биле хандырар ажылче кичээнгей салдынмайн турар.

Бо чылын төрүттүнген хураган, анай, быжааны үзерин хиге чедир дооспаан. Будурукчу кошкар, хуна болгаш бугаларны эдержилтеге киришпиреринин нормазын сагывайн турар. Оон уламыңдан, мурнуку чылдарда ышкаш, малдың кызыраар чөруу көвүдеп турар. Чылдың-на мал кодурлаар таварыгалар турда-ла малдың ветеринар-профилактиктиг хемчеглер планы күүсеттинмээн. Совхоз, колхозтарның малын дугаарлаар, таңмалаар ажылы доктаамал чорутпайн турар. Хуу малды ниитинин малыңдан үеэзээн.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң районда байдалының ыңдыг болу бергенинин чылдагааны болза райкүүскомнуң, оон көдээ ажыл-агый эргелелиннин, көдээ Советтерниң ажыл-агый удуртукчуларының, специалистерниң талазындан мал кыштаглаашкынынга чайгы үеден эгелеп бүгү талалыг белеткенир талазы-биле чогуур негелде чок болуп, районнуң амыдыралында эң чугула бо айтырыгже чогуур кичээнгейни салбазының түнелди болуп даарзын Министрлер Чөвүлели демделээн.

Байдалдың ыңдыг бергелээшкининден үштүнүп алырда, чоокку үе иштинде айыскан четпестерни чайладыры негеттинип турар. Малга чедир белеткеттинмээн чемнерни долдурары-биле чоокку районнардан тараа саваңны болуп, пресстеп, сөөртүрүп, концентраттыг чемнер-биле хандыртынарын организастаар ужурлуг.

Бар мал чемин кыштагларга чедирерин, ону долузу-биле учётка алгаш, камнуг чарыгдаарын чедип алыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо талазы-биле хүлээп алган шиитпиринде айыттынган өске-даа тодаргай хемчегларни долузу-биле боттандырарын өвүр райкүүскомга дааскан.

АЙ АЖЫГ ҮЕ АРТКАН

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының доостурунга чедир дөргеи ажыг хонук артган. Бистиң республиканың ажыл-агыйлары бо чылын 24 муң тонна сүт садар планныг. Бо хүннерге чедир оон 21.906,5 тонназы, азы 91,3 хуузу күүсеттингеи.

Районнар аайы-биле алыр болза, сүт садарының планныг онаалдаларын Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 90—102 хуу күүседип, өске черлерин мурнап чөрүп турар. Бо продуктуну күрүнеге садар талазы-биле Эрзин, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар (76—81 хуу) хожудап турар. Ажыл-агыйлардан Бии-Хеминиң «Хадың», Улуг-Хеминиң «Х Улуг хураг» колхозтары, «Большевик», Жданов аттыг, «Кызыл тараачын», «Тоора-Хем», «Кызыл тук», «Кара-Хаак» совхозтар чылда планын хуусаа бетинде доозупкаш, амгы үеде 1974 чылдың үлүгүнде ажылдап турар. А «Хемчик», «Бурүңгаар», «Ленинчи орук», «Революциянын чалбыжы», «Шамбалыг» совхозтар ол талазы-биле планын шууг үскен.

Күрүнеге эът садарының планныг онаалдалары оон дора болуп турары дүвүренчиг. Тыванын ажыл-агыйлары артканы хонуктарда ам-даа 4 муң ажыг тонна эътти садар ужурлуг. Республика ону 81,7 хуу күүседип алган болза, районнардан Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Эрзин 85 хуу ажырган болуп турар. А артканнары ниити республика деңнелиннден безин куду болгулаан. Тожу, Бии-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларының дужаазы чогуур эъдп ам-даа хой болуп турар. Оон-биле кады Бай-Тайга, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның партия, совет органнары чурттакчы чонуң хуузунда малын эътке үлээп алырын багай организастап турар.

Ажыл-агыйлардан 2569 центнер эът дужаар планын мынчага чедир чүгле 5,6 хуу күүседип алган «Кызыл тараачын» совхозтуң удуртукчулары чүнү бодап турарыл? Планны үзүп турар ажыл-агыйларга «Ленинчи орук» (22,4 хуу), «Тыва» (34,9), «Дөң-Терезин» (42,3 хуу) эът дужаар планының чартыны арай боорда күүсеткен черлерге «Хемчик», «Россия», «Революциянын чалбыжы», «Совет Тыва», «Тоора-Хем» совхозтар хамаарыжыр.

Күрүнеге эът, сүт садарының чыл планының күүселдезин хандырар дээш чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары бүгү хемчегларни алза чогуур.

ВЛКСМ ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылда Политчырыдышкынын бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленуму болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар хой ажылын удам ынай хогжүдерине комсомол организацияларының киржилгезиниң дугайында айтырыгны аңаа чугаалажып көрген. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле комсомол обкомунуң бирги секретары А. Ромашов влеткел кылган. Бо талазы-биле чамдык кылдыган чүүлдерге ол доктаап, аныяктарны хой ажылынга хаара тударының айтырыы ам-даа четпес тургустунган дээрзна демделлээп, Бай-Тайга районнуң Шуй школазының бо чылгы доозукчуларының хой ажылынга киржиринче аныяктарны кыйгырган эгелээшкинин деткип, республиканың комсомол ажылдакчыларының мурнунда сорулгаларны ол чугаалаан.

Пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киржип, делегеңнерге чүве чугаалаан. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры О. Даржы-Намчал аныяк салгалга чагыг сөзүн берип, база чүве чугаалаан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалажып көргеш, эш М. Байыр-оолдуң өөренип чорааны-биле холбаштыр ону ВЛКСМ обкомунуң кежигүнүнден болгаш «Тываның аныяктары» солунның редакторуу хүлээлгезинден хостаан. ВЛКСМ обкомунуң спортмассалыг килдизиннің эргелекчизинге З. Ондарны сонгаан.

К. Ф. БОНДАРЕНКОНУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хой чылда үре-түнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүрден бээр 50 харлаары-биле холбаштыр ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүскомунуң секретары Клавдия Федоровна БОНДАРЕНКОНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың октябрь 19.

А. П. МЕРЕНЮКТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Автотранспорт будүрүлгезинге хөй чылда үре-түнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүрден бээр 60 харлаары-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң гараж эргелекчизи Александр Прокопьевич МЕРЕНЮКТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың октябрь 19.

Кыштаглаашкынга белеткел чүге кошкагыл?

„Шынның“ рейдизи

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ишчилери партия обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын будүрер болгаш оны күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты уламга күштелдирген.

Район күрүнеге эът, сүт садарының тос айлар планын күүседиткен. Чарыштын мурнуку одуруунда «Большевик» совхоз чоруп, күрүнеге сүт, дүк садарының чыл планын күүседипкен. Шемчилер планнан ажыр 26 тонна сүттү саткан. Олар боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир планнан ажыр 60 тонна сүттү садарын хүлээнген. Ол ышкаш тос айларда эът дужаарының планын база күүседкен.

Ынчаарга Чөөн-Хемчик район 1973—1974 чылдарның кыштаглаашкынынга канчаар белеткенип турарының дугайын бо рейдиниң материалдарывдан таныжып болур.

Малды кыштан хүр-менди ажырарынга кол чүве аңаа быжыг чем-суурну тургузуп алыры болур. Районда 140 бөлө мал кажаазының 112-зи, шээр мал кажаларының чүгле 25 хуузу септеттинген. Бо чүгүлө ажылга «Большевик» совхоз улуг кичээнгейин салган. Ук ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригадаларының ажылчилери мал кажааларының база чурттагга бажыңнарының септелгезин бүрүн дооскан.

Коммунист И. Күдер-оол эргелекчилээн. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи кышка үлегерлиг белеткенген. Одалга системазы болгаш мал чемин чымчады хайындырар цех ажылдап турар. Саваң болгаш сигенни четчяри-биле белеткээн, мал чеми сөөртүр ажыл ам-даа уламчылавышаан. Малчынларның чурттаар бажыңнары ышкаш, оларны эки шынарлыг кылдыр септээн.

Фермаңың ажыл-ишчилери сүт саалдазын кудулаптас дэш саалда мурааңда инектерге немелде чемни берип турар.

«Алдан-Маадыр» совхозта Соржак Даржы-Намчал, Ооржак Доржу, «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарда Куулар Нордуп, Сат Бегзи, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Ооржак Омчаа, Сарыглар Хапдак олар мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белетхенип, кижи бүрүзү 15—30 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында чедиргилеп алгылаан. Үстүнде аңы үнген хойжулар мал кажааларының болгаш чурттагга бажыңнарының септелгезин бүрүн дооскан.

Бистиң рейд бригадавыстың кежигүннери мал кыштагларынга белеткелдерде четпестерниң хөй болуп турарын илереткен.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары болгаш мал чорудуп турар. Кыштагларже мал чеми сөөртүү-биле үш тракторну, 2 автомашинаны доктаамал тургускан. Олар баштайгы хүннерде 200 ажыг тонна сигенни кыштагларда чедирген.

Оргу-Шөл бригадазының ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга чүгээр белеткенип турар. Оң дөрт кыштагларның 7-зи бүрүн белеп. Өскелериниң үүрмек септелгелери арткан. Ол бригада 120 тонна сигең белеткээр планын 121 тонна кылдыр күүсеткен. Бежең бир тонна ногаан суланы база белеткээн.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Сарыг-Булуң болгаш Ак-Даш сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынга белеткелге орайтап кирген. Сарыг-Булуң фермазының малчыннарының чурттагга бажыңнарының септелгези кылдынмаан. Ында чурттагга бажыңнарының иштин чугайлавээн, шалаларын будуваан.

Бо фермада инек болгаш быжаа кажааларының септелгезин эгелевээн. Оларның соңгалары чок, эжиктери септеттинмээн.

«Искра» колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында кышка удур белеткел четпес. Чаа инек кажаазы ам-даа ажыглалга кирбээн. Оон иштин дерип кылбаан. Ында эрги кажааның кандыг-даа септелгези чорутпаан. Оңу быжаа кажаазы кылдыр эле кылыр турбуже мынчага чедир үзүктеп албаан. Соңгалары шилдеттинмээн. Боттары бот-идепкеин илереткеп, септелгенни ажыл-ишчи өзу-биле кылып алыр үе турда-ла, ферманың удуртукчулары колхоз даргазының айтышкынын манап орар. Коллектив ындыг хөөннерден үштүнгаш, кышка удур шыңгыы белеткелди кандыг-даа соңгаарладыышкын чок ка чорудары чугула.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта организастыг чоруп турар. Малчынларның кыштагларын совхозтуң удуртукчулары, шээр болгаш мыйыстыг бода мал фермаларының бригадирлери эргип көрген. Кайы кыштагга кандыг септелге, дериге херек дээрзин тодаратган. Ам ол кыштагларже тудугжу звеноолар үнүп, ажылдап чоруп турар. Оларның ажылын чеди хонгаш түнеп көөр. Ылаңгыя совхозтуң Хөндергей салбырында Куулар Хунай-оолга удурткан 10 кижи составтыг звеновуң ажылы эки. Олар элээн каш кыштагның үүрмек септелгезин дооскан. Ам база бир чаа кажааны тудуп доозуп турар. Совхозтуң мурнакчы хойжулары Сат Чүдүмаа, Карә-Сал Дуктей-оол, Сат Мижит-Доржу, Александр Лаандык олар боттарының кыштагларын ыяк белеткеп, септеп алгылаан.

Совхозтуң шээр малы 26 бода малы 8 кыштагга кыштаар. Оларны ажаап, чемгерининге хереглээр 1100 тонна сиген, 800 тонна силос, 2000 тонна саваң белеткеттинген. Ынчалза-даа ону кыштагларже сөөртүр ажыл озалдап турар. Чүгле 46 тонна сиген, 12 тонна ногаан сула чедиртинген. Чамдык хойжуларның кыштагларында одек балдунмээн, сиген чедиртинмээн, кажааларның септелгези кылдынмаан.

Кыштаглаашкынга хамаарышкан чугула айтырыгларны ук районнуң чамдык колхоз, совхозтарында партия организациялары дарый шиитпирлээрии чедип албаанының түнелинде үстүнде чепшестер болу берген.

Мал кыштаглаашкынынга белеткел хүнүнүң эң шиитпирлиг айтырыы болур. Ынчангаш мал кажаалары болгаш чурттагга бажыңнарының септелгезинге ажылдаар кижилериниң күжүн таарыштыр тургузар, кыштагларже мал чеми сөөртүр машина-техниканы эң бүдүрүкчүлүг ажыглаар, мал чеми чымчады хайындырар цехтерни долу күш-биле ажылдадыр херек. 1973—1974 чылдарның кыжын бүгү талабиле белеткелдиг ужуражыры ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемнилериниң болгаш бүгү малчынларның хүлээлгези болур.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ: С. Оңдар — районнуң улусчу контроль

Политөөредилгениң дээштии дээш

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЭГЕЛЭЭН

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылында бистиң районда теоретиктиг 12 семинар ажылдап эгелээн. Оларның 6-зы «Кодээ ажылагый будурулгезин эгелеп-башкарарының болгаш экономиканың үндезинниери» деп теманы өөренирлер. Районнуң 5 школаларының башкылар коллективтеринде тургустунган «Аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыглары» деп теманы өөренип эгелээннер.

Теоретиктиг семинарлар баштайгы кичээлдерин организастыг, бедик деңнелге эгелээн болгаш СЭКП ТК-ниң апрель Пленумунуң (1973 ч.) материалдарын өөренип эрткен. Анаа шупту 244 дыннакчы олурушкан, оларның 146-зы коммунистер.

Районнуң удуртукчу ажылдакчыларының семинарында 48 дыннакчы бар. Олар «Социалистиг будурулгени эргелеп-башкарарының үндезинниери» деп теманы өөренип эгелээннер. Партиянып ортумак звенозунда марксизм-ленининэмнин үндезинниерин өөнир 4 школа бар. Бо школаларга СЭКП ТК-ниң апрель Пленумунуң (1973 ч.) материалдарын өөренип эрткен болгаш программа . ёлугаар өөредилгезин уламчылаарлар. Марксизм-ленининэмнин үндезиннерин өөренир школаларда 54 дыннакчы хаара тутгунган. Партиянын эге звенозунда 11 школа ажылдап турар. Бо школалардан бир школа В. И. Ленининн допчу намдарын. 3 школа политиктиг билиглернин үндезиннерин, 7 школа экономиктиг билиглернин үндезиннерин өөренир. Эге звенода шупту 149 дыннакчы бар, оларның 43-жү коммунистер болуп турар.

Баштайгы кичээлдер чамдык черлерге организас чок болуп эрткеп. Районнуң эмнелге черинге, «Чаа орук» колхозка кичээлдерниң организастыг чоруу багай болган. Дыннакчылар ковчуг эвээш келген. Ынчангаш үстүнде черлернин партия организацияларының секретарьларын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге дынналш, кичээлдерни организастыг эрттиреринэ партия организациязының секретарьларынга дааскан. Ол ышкаш хойжу бригадаларда, фермаларда коммунистиг күш-ажылдың 14 школазы ажылдап эгелээн. Анаа шупту 227 дыннакчы өөренир. Бо школалар график ёзугаар хойжу бригадаларда эртип эгелээн.

Бо чылын партия, комсомол өөредилгезинде 76 пропагандист бар, оларның 56-зы партия кежигүннери. Комсомол өөредилгезинге ажылдаар пропагандистерниң 98 хүүзу коммунистер болуп турар.

Политчырыдыышкын кабинединиң чанында 17 кежигүннүг методиктиг човүлелди тургускан. Оон кежигүннерин 3 секцияга хувааган. Олар экономиктиг билиглер, нитилел-политиктиг эртемнер, комсомол өөредилгезинин талазы-биле ажылдаарлар. Методиктиг човүлелдиң кежигүннери организастыг кичээлдерге олуржуп, кичээлдерге анализти кылганнар. Партия райкомунуң чанында политчырыдыышкын кабинединде пропагандистерге дузалаар будулнарны өөредилге системазының аайы-биле кылган.

Ол ышкаш районнуң колхозтар төптеринде библиотекалар бүрүзүнде пропагандистерниң булуңнарын тургускан. Партия өөредилгезинге хереглээр политиктиг номнарның тускайлаашкынын район библиотекаларында кылып чоруткан.

Ч. СҮЛЬДҮМ,
СЭКП Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизиниң ораалакчызы.

ӨӨРЕНИР, ӨӨРЕДИР

Марксизм-ленининн өөредилге-бяле чепсегленири бистиң совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралында эргежок чүгула чүүл болу берген. Тандыр районнуң ажыл-ишчилери бо 1973-74 партийжи өөредилге чылын организастыг эгелээн.

Эрткен 1972-73 өөредилге чылында районга теоретиктиг 10 семинар ажылдап турган. Орта колдуунда-ла дээди эртемниг 202 кижи өөренип кыштаан. Оларның 62-зи коммунист, 25-жи комсомолчу. Оон-биле чергелештир марксизм-ленининэмниң үндезинниерин 11 школага 172 кижи өөренип турган.

Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалынга үндезилеэш ажыл-агыйларга ыңдыг өөредилгеже онза кичээнгейин салган. Экономиктиг семинарлар эрткен чылын колдуунда район төвү—Бай-Хаяк суурга турган. Ажыл-агыйларның дээди эртемниг специалистериниң ыңдыг семинарын СЭКП райкомунуң бирги секретары, ортумак звенонуун — райкүүскомнун көдээ ажыл-агый эргелининн начальныгы, үлетпүп будурулгелериниң удуртукчулары-биле специалистериниң—СЭКП райкомунуң секретары удуртуп келген.

Эге политшколага ынчан 655 кижи өөренген. Фермаларга болгаш бригадаларга коммунистиг күш-ажылдың школаларын ажыктыкпаан бис. Орта 424 малчынны хаара тутка турган.

Партийжи даалгазынга харыысалгалыг, кижилерни өөредир, олардан өөренип алырынга чүткүлдүүн көргүзүп турар коммунистер, пропагандистер бисте бар. Оон чижээнге Кур-Черде марксизм-ленининэмниң үндезиннерин өөренир политшколаны (удуртукчузу В. М. Протасова) адап болур. Валентина Михайловна кичээл бүрүзүн солун эрттирий, дыннакчыларның хүндүткелин чавлап алган. Кичээлге харыылаар дыннакчы бүрүзү бодунун алган темазын оон соонда чон ортузунга иletkел азы лекция кылырынга хереглеп болур кылдыр белеткеп алгаш келир. Оон дыннакчыларының улуг кезии лекторлар, агитаторлар болуп, лекция, беседаларны чорудуп келгени таварыга эвес.

Ол ышкаш Дургенде О. Д. Хулер-оол, Элгестеде—А. П. Тырышкина, Кызыкта—О. Д. Сат дээш оон-даа өске идепкейлиг пропагандистер бисте хөй.

Партийжи өөредилгени районнуң ажыл-агыйларынга, бүдүрүзге, албан организация черлеринге бедик деңнелге эрттирерин чер-черде партия организациялары эки хандырып шыдаан. «Тиилелге» совхозта партком (секретары турган С. Д. Седен-оол) орта өскелерден улегерлиниң көргүскен. Ол парткомнуң партийжи өөредилгени удуртуп турарын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, эки деп демдеглээн.

Оон-биле кады политиктиг өөредилгенн организастаарынга четпестер база тургулаан. Чижээ, Кодээ ажыл-агый дүржулга станциязында партком (секртары Н. Ф. Стригин) коммунистиг күш-ажыл школазының кичээлдери үстүп турда, ону эки организастаар талазы-биле ой-шаанда хемчет албайн турган. Ону партия райкомунга чугаалажып көрген соолүнде ол чорук эттиген. Чөптүг ыяктагаан чүүл черге кичээл эрттирбес, ошу янай-бээр чылдыр чорукта чамдык черлерге бар болуп келген. Оон янай дыннакчыларны өөредилге бодур хүнде даалга бергеш, ырак-узак черже чорудуптар таварылгалар тургулаан. Ол четпестерни бо чылын катаптаазынче угланган хемчеглер ажылдап кылдынган.

Экономиктиг өөредилгени организастаарын экижидер сорулгазы салган бис. Экономиктиг өөредилгенин беш чылда перспективтиг планын ажыл-агый бүрүзүнде тургускан. Ол өөредилгени көдээ ажыл-агыйның кол специалистери удуртукчулар организастап ёрудар кыдыр быжыглаан. Анаа пропагандистээр эштерни семинарын чүүлта чав эрттирген бис. Кыжын база чыггаш, болуктеп эрттирер деп шийтпирлээн. Ол ышкаш малчыннар ортузунга коммунистиг күш-ажыл школаларын мооң муринда СЭКП райкомунуң методиктиг човүлелинин талазындан контрольдаарга таарымча чок болуп турганың барымдаалаваш, ол школаларга кичээлдер эрттирер тускай графиктн райком бюрозунга тургускаш бадылаан. Ыңдыг 22 школада 433 дыннакчы хаара туттунган.

Башкылар эртемниг коммунизмниң талазы-биле теоретиктиг семинарга өөренир. Ында 203 дыннакчы бар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бедик деңнелге организастап, оон дээштийн чедип алыр дээш, анаа партийжи удуртулганы доктаамал күштелдирер апаар бис.

С. ООРЖАК,
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи.

ШЫНАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Чаа өөредилге чылы мурнуку чылдарда ышкаш, организастыг эгелээн. Парткомунуң бюро хуралынга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылына белеткелди, четчелээшкинни баш бурунгаар чугаалашкан. Ол ышкаш пропагандистерниң, агитаторларның, политинформаторларның нинти хуралынга «эрткен өөредилге чылының түннелдери болгаш чаа сорулгалар» деп илеткелди «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары Владимир Сат кылган.

Салбыда, баштайгы политкичээлдер организастыг болуп эрткилээн. Чаа өөредилге чылының бир онзагай үүлү болза, партия кежигүнү эвестерни, ажылчыннарны политөөредилгеже хөйү-биле хаара тутканы болур. Ол ышкаш экономиктиг билиглерже кол кичээнгейни салган. Совхозтуң фермаларында, бригадаларында тургустунган политөөредилгеде тускай эртемниглер Куулар Кан-оол, Алексей Ховалыг дээш ышкаш пропагандистерни быжыглаан. База теоретиктиг семинарга албан-хаакчыттарны, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшколага нургулайында совхозтуң удуртукчу ажылдакчыларын хаара тутган.

Эрткен өөредилге чылында боттарының политиктиг школаларының программазын чедишкинниг дооскан, хоочун, арга-дуржулгалыг, эки ажылдыг Түлүш Оолак, Ондар Халбыш-оол олардан анрыда, дээди эртемниг башкылар Ондар Кан-оол, Ондар Бавуужай, Александра Сарыглар оларны пропагандистер кылдыр быжыглаан. Совхозтуң девискээринде эге звенонуң 3, ортумак звенонуң 5, политшколаларында, теоретиктиг 5, семинарда шупту 210 дыннакчы өөренип эгелээн. Оларның иштинде 150 коммунист бар. Суг-Аксы суурда К. Ондар пропагандистээш экономиктиг билиглерниң үндезиннерни өөренир ийи чыл хуусаалыг. Ондар Бавуужай башкылаан марксизм-ленининэмниң үндезиннерни өөренир политшколаларның

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ БАЙДАЛДА

Ниитяның малын чылыг болгаш тодуг кыштаглаашкынбиле хандырарының чүгүлә айтырыын Бай-Тайга районнуң чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары кичээнгей салбайн турар. Кыш чоокшулаан, а белеткелдер чорбайн турар.

Кыштаглаашкынга белеткелди «Тээли» совхоз өске ажыл-агыйлардан дээре чорудуп, 2000 тонна сиген болгаш саваңны, 1050 тонна силосту, 1000 ажыг тонна концентратты белеткеп алган, 975 тонна көк-сулаңы бөза сигенни мал кыштагларында чедирген. Кыштаг бүрүзү суг кадагалаар цистерналарлыг. Белеткээн мал чеминиң 70 хуузун «Мурнакчы» колхоз кыштагларже сөөртүп алган, бүгү малчыннарының 50 хуузун чуртталга бажыңнары-биле хандырган.

Ындыг турбуже байдал, белеткел дүвүренчиг болгаш алачайгаарлаашкынныг болбушаан, «Мурнакчы» колхозтуң базаракта малчыннарының кыштагларында чуртталга бажыңнарының септелгези чорбайн турар. Печкалары үрелик, соңгалар рамалары шилдеттинмээн, бажыңнарның иштин малгаштаары, чүгэйлаары, будууру негеттинип турар. Сүт-бараан фермазында чүүдээ кылдыымаан. Кажаалар иштинде контартынмаан эрги өдек дөңнелген. Саанчылар чурттаар бажыңнарга септелгелер, чылыглаашкынны чорудар ужурлуг. Суг сөөртүр автомашиналарны белеткеп алыр түржүк, оларны «чаартып», чүк сөөртүр кылдыр эде кылган.

Чаа кажааларны тударын, эргилерин септээрин «Тээли» совхозтуң удуртукчулары «кыштаглаары элек, үе ам-даа бар» дээр хөөн-биле чоруттайн турар. Оон хараазы-биле Шатта, Эдер-Куйда, Кызыл-Дагда кыштагларда кылыр ажыл-ла хөй. Ылаңгыя 57 хураган кажаазын септеп, эде кылырынче күштерни организастаары негеттинип турар. Мал чеми болбаазырадыр (концентрат дээрбеддээр, савак ылбырадыр) хереклерни «Тээли» совхозта, «Мурнакчы» колхозта четчелевээн, а мындыг хереклер «Бай-Тал» совхозта шуут чок. Ону тывырының хемчээн албайн турар.

Кула-Аскыр фермазында кажааларны, чурттарга бажыңнарын септээрин «Кара-Хөл» колхозтуң баштаар чери кажан чорудар ирги? Ажыл-агыйның бо чылын белеткээн сигенииң болгаш көк-сулазының 60 хуузу ол-шыкка ирип үрелген. Суг сөөртүр автомашиналар, досказрлар чедишпес. «Бай-Тал» совхозтуң шөлдеринде белеткеп тургускан сиген сараатгарын амдыгаашпан мал дойлап, күскү «мөөгүлер» ужар четкен. Совхозтуң директциязы, мал ажылының түскай эртемниглери мал чеминиң камгалал кадагалалын шыңгыырадырын херекке албайн турар. Совхозтуң шөлдеринде ам-даа сыпта арбай, сула хөй. Ону мал саза базып, «комбайннап» кирипкен турда, совхоз директору С. Байыс-оол, кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы А. Хураган-оол хемчег алыр түржүк, малчыннарны ацгыстарда сырый хондуруп алгаш, тараа, сиген, саваңны малга төтчегледип турар. Совхозтуң төп фермазының кыштаа чок, ооң турзун дээн черинде тудуг ажылдары ам-даа эгелевээн.

«Бай-Тал» совхоз 600 тонна, «Кара-Хөл» колхоз 250 тонна концентрат хереглээр. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары концентрат бээр дугайында районнуң удуртур органнарынга чагыг-даа киирбээн, сөөртүп алырының хемчээн-даа албаан. Дус, кужур болгаш өске-даа мичералдыг мал чеминери районнуң ажыл-агыйларында барык чок чыгыы.

«Мурнакчы» колхозтуң болгаш «Бай-Тал» совхозтуң сарлыктарының бызаалары аарып, хорамчага таваржып турда, районнуң кол мал эмчизи И. Сергеев ону болдурбазының хемчээн албаан болгаш мнаар барбаан-даа.

Ажыл-агыйларның кыштаглаашкынга белеткелдиңиң багай чорул турарынга дуза чедиреринииң хемчегларин райкүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелөли (начальниги В. Дандар), ооң түскай эртемниглери албайн турар.

Үениң эң чугула айтырыы — мал кыштаглаашкынынга белеткелде четпестерни чайладыр дээш организастыг ажылды күштелдирери районнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, мал ажылының түскай эртемниглеринден шыңгыы негеттинип турар.

А. АДЫГБАЯ.

ЧОНГА БАРААН БОЛУП...

Бии-Хем районнуң төвү — Туран хоорайның хеп магазининге кире бээрге алаэн улгады берген херээжен кижи ажылдап турар. Магазинге келген садып алыкчыга ооң эптиг-эвилени дораан-на илдең. Кымга кандыг бараан херектиин айтырган, ол-бо бараанны садып алырын сүмелээн турар.

Ол болза, «Совет садыгның тергиинии» деп аттың эдилекчизи Тамара Романовна Шагарина-дыр. 1944 чылдан бээр үзүктел чок садыгжылап келген хоочун садыгжыны хоорайның чурттакчы чонү эки билир. Ынчангаш олар боттарының хереглээн барааннарын анаа баш бурунгаар чагып кааргa, Тамара Романовна баазалардан чоннуң хереглээн барааннарын чагыг ёзугаар экеп турар.

Садыг шугумунга үр чылдарда кызымаккай, ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш, партия болгаш Совет чазак Тамара Романовнанын ажылын үнелеп көргеш, Кушажылдың Кызыл Тук орденни болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле шаннаан.

Тамара Романовна ажылдап келген бүгү чылдарының дургузунда бараан саарылгазының планын үргүлүү ажыр күүседип келген. Ол чүгле эки садыгжы эвес, харын хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржип турар кижилернин бирээзи. Ажылчы чоннар депутаттарының Туран хоорай Советинин депутадынга ол каш удаа улаштыр сонгудуп келген. Ынчангаш ажылчы чоннуң чагыг, хомудал, негелделеринге ол сагыш-човаңгыр харылаар чанчылдыг кижи.

Амгы үеде тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш кайда-даа калбарган турда, садыг ажылдакчыларының аразында ол база калбарган. Тамара Романовна бүгү улусчу бо чарышка киришпишаан, бодунуң ажылынга улам бедик көргүзүглерни чедип ап, чоннуң хереглелин хандырар талазы-биле хүлээлгезин үлегерлиг күүседир дээш бүгү күжүн үндүрүп, кызымак ажылдап турар. Ол болза чонга төлептиг бараан болуушкун-дур.

Чоннуң хереглелин хандырарының албан черлеринде, ылангыя садыг шугумунда ажылдап турарларның ортузунга Тамара Романовна ышкаш ындыг мурнакчыларның дүржүлгазын нептередип, садыгның болдунар-ла хөй ажылдакчыларынга ол билдингир апаар кылдыр ажылды чорудары күзенчиг. Ындыг дүржүлга ылангыя садыг шугумунда чаа ажылдап турар аныяктарга улуг ажыктыг болур.

А. КУМАЯК.

ЧУРУКТА: садыгжы Т. Р. ШАГАРИНА.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Ол чангыс чер чурттуларының хүндүткелин чаалап алган. Ооң хөрээн «Хүндүлелдиң демдээ» орден каастап чоруур. Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң төвү Белдир-Арыг суур—бо бөдүүн ишкин кижиниң хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылының херечизиндир. Шынап-ла чырык чер кырынга күш-ажылчы буянныг иэнин арттырып каары дег аас-кежин кайдал? Ол ам пенсионер болзажок, бо хүннерге чедир колхозтуң тудуг бригадазын удуртупшаан.

Амгы сайзыралдыг чурттагның оттары чыраан, коллективтиг амыдыралдың ажыын тыпкан колхозчу суурнуң орнунга шаанда каш кидис өг, ам шагда-ла ориу безин артпаан ий-бир казанак бажыңнар турган. Суурдуң амыдыралдың эгези-ле ол. Тус черниң араттары чыглып, МЧАЭ тургузарын шиитпирлээнинер. Ынчангаш каш кижиден тускай тудугжу звенону база организастаан. Чоорту тудугжуларның хүрээлели өскен, кылыр иштиң хемчээли улгатkан.

Ажылды хары угда каш кезек черге чорудар апарган. Нинти ажыл-ишти углап баштаарыбиле Самдан Адыяны бригадирледип алган. Кара эртенден-ле орай дүнеге чедир балдыын холдан салбас, чонар, чаваныр, эш-өөрүн ол-бо ажыл-херектерже эпти-ле эвилелдээн турар боорга-ла ынчанганнар бөөр. Үжүк-бижик билбес, чүгле чаа амыдыралга өөренип алыр нэиг күзелдиг аныяк кижиге ам арта оларны удуртуп баштаар улуг харыысалга онаашкан. Эш-өөрүнүң бедик бүзүрелии шыңгыдарыбиле аныяк эр соруктуг ажылдап кирипкен. Бүзүрелдии ол шынзыдып шыдаан-даа.

Амгы Белдир-Арыг хөй өрегелиг, сес чыл школалыг, ясли-садтыг, эмнелгелиг, харылзаа салбырлыг, Культура бажыңныг, садыгмагазинниг улуг суур. Ол—дүн бүрү улам өзүп, көжүп орар. Оон-биле чергелештир

ТУДУГЖУНУҢ ХҮНДҮТКЕЛИ

ында чоокуң амыдырал-чурттагазының хүн келген тудумна экижип орары өөрүнчүг. «Чодураа» колхоз Самагалдай суур-биле кожаланчыпкан турарлар. Колхоз суурунуң район төвүнден хөгжүлде талазы-биле чыда калбайн турарын маңаа келген кижи дораан эскерер. «Баштай үнген кулакты соонай үнген мыйыс эртер». Бо бүгүнү «Чодураанның» хоочун тудугжузу, ооң үндезилекчилериниң бирээзи Самдан Хомдуевия Адыя чоргаарал-биле чугаалап орар.

Самдан Хомдуевич-биле таныжылгам мынчаар эгелээн. Тудугжуларның буянныг ижиниң түңнели—район төвүнге чаа чырык, делгем Культура бажыңы ажыглалга киргеле үр болбаан. Каш хонуң бурунгаар ол Культура бажыңын соңуургап көөрү-биле аңаа кире дүшкеш, районнуң мурнакчы кижилериниң улуг өөнүг фото-чуруктарын аскан булунга келдим. Оларның шүптүзүнүң хөректерии орден, медальдар каастаан. Күш-ажыл-биле черии, чүртүн алдаржыткан бо ишчи кижилерниң чуруктарының адаанга тодаргай таймбырларны берген болду. Ында Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүүл-оол, тайбың иштиң маадыры —ССРЭ-нии Дээди Советинин депутады «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу С. Даваа, бо чүүлде ады кирген хоочун тудугжу С. Адыя болгаш өскелер-даа бар. Ынчангаш каш-даа шак четпейн, «Чодураага» чедип, тудугжу-биле ужуражып хөөрешпиш. Ол мынча деп чугаалады:

— Ээн дазыр шөлге Ильичиниң лампочкалары чайнаан, келир чырыткылыг өйже күзел-соруу угланган кижилер ээлери болган колхозчу суурнуң турупканын кижи бодап көөрге, өөрүшкү чайгаар-ла кыптыгып көөр-дир. Колхозумнуи өөүлде-хөгжүлдезинде мээң эвээш-биче-даа болүлүг-хүүм база бар эвеспе деп бодап хижиин чалгынаандырып, чаа ажыл-херектерже кыйгырар. Бүгү чурт беш чыл планның хуусав бетинде күүседир дээн демиссежип турар болганда, бис база оон чыдып каар ужурувус чок. Бо чылын тудуг бригадазы колхоз төөүнге ийи аал чурттаар бажыңны, бир столовачыны. Сайгынга Самагалдай ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүүлүг бригадазы турар ийи өрээл бажыңны ажыглалга киирген. Бистиң-биле кожа чыдар Моол Арат Республиканың Тес сумузунга бир сес чыл школазының бажыңын туткаш, өөредилге эгелээр мурнуу чарында хүлээдип бердинис. Ам ында үш чүс ажыг моол уруглар өөренип турар. Бо хүннерде бистиң мурнувуста Хараал-Тей сүт-бараан фермазында тудуп турарывыс 100 инек кирер. Агар даанның чанында чаа төлевилел ёзугаар кылдыын турар 500 хой кирер ийи кажаанны чоокку хүннерде тудуп доозуп, бо шинтпирлиг чылдың планныг онаалдаларының күүселдезинге оон-биле хууда салымышкынывысты киирер бис.

Чаа амыдралдың эгезин салырынга киришкен, төлептиг хоочун тудугжу чаа, чараш бажыңнарны хөйнү тутуп, кижилерниң өөрүшкүзүн амдаа кыпсып, аныяктардан дудак чок, холу дыңзыг ажылдаар.

С. МОНГАЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Армандо Урибениң Пекинден чорупканы

ПЕКИН. (СЭТА). «Чили Республиканың КҮР-да элчини турганымдан халажыр дивээн мен. Кыдаттан чоруй баар деп турарым мээң күзелим ёзугаар болбаан» — деп, Армандо Урибе Пекинден самолёттуг чоруптар деп тура медеглээн. Армандо Урибе Пекинден болу чоруптар дей берген деп, ында дамчыыр чугаалар тарап турар. Оны ол ынчалдыр буруу шапкан.

Кыдаттың чагырга черлери Чилиниң фашистиг шериг сүлчээзиниң эргилде кылганын болгаш оон Пекинде талалакчыларын херек кырында моон мурнунда-ла хүлээп көрген.

Элчин Урибени кыдат албан кижилериниң кым-даа үдевээн. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-нин, ВДР-нин, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның, Моолдуң, Польшаның, Совет Эвилелининг, Чехословакияның, Югославияның, Лаосгың, Камбоджаның национал чангыс эвининг хаан чазаанын элчиннери болгаш дипломаттыг төлээдекчилери аэродромга ону үдеп келген.

Урибе чоруптар деп тура, Чилиде үймээнчилерниң дүржок үүлгедиглерии чугаалаан. Шериг сүлчээчилериие удур демиселди чили улустуң, Чилиниң бүгү патриоттарының уламчылаар шиитпирлиин ол медеглээн.

Мозамбиктиң патриоттары Мозамбикти хостаар фронтунуң (ФРЕЛИМО) удуртулгазы-биле чурттуң девискээриинии диртку кезээн хостап алганнар. Ында бир миллион ажыг кижи чурттап турар.

Улусчу эрге-чагырганың органнары болур чер-черниң болгаш областарның комитеттерин тургускан болгаш олар идепкейлиг ажылдап турарлар. Ол эрге-чагырга органнарының удуртулгазы-биле социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырып чорудуп турар.

Кол-ла кичээнгейни кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче, ылаңгыя аъш-чем продуктуларын бүдүрелиг ковудедиринче угландырып турар.

ЧУРУКТА: ФРЕЛИМО-нуң хостакчы шерииниң дайынчылары хостаган районнарның бирээзинде кукуруза шолүнде ажылдап турлар. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

КАИР. (СЭТА). Каирде дыңнатканы ёзугаар алырга, ЕАР-ның чепсектиг күштерии израиль эжелекчилерден египет чөрлерни хостаарының Синай чартык ортулукта тулчуушкуннарының шинги үечадазынче кирипкен. Египеттиң шериг командылалының дыннадыында Синай фронтузунуң төп болгаш мурнуу секторларында шыңгыы тулчуушкуннарның үргүлүүлеп турарын чугаалаан.

«Израильдер Синайже египет шериглернин улам бурунгаарлаарын боогдаар дээш ужар чүүлүн «ажыглаарын мырынай соксатпайн турар» деп, Египеттиң шериг төлээлекчизи генерал-майор Мухтар медеглээн. Израильдер халдап турза-даа, египет шериглер бурунгаарлаарын үргүлүүлеп турар.

«Суэц каналының барын эриинче шургуп кирген израиль шериг салбырын узуткаан» деп, командылалдың төлээлекчизи дыннаткан.

Албан хуузунда дыннадылардан алгаш көөрге, Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгаларының эгелээнинден бээр Израиль 269 самолёдун, 492 танкызын, ракета ап чоруур 15 катерни узуткаттырган.

Суэц каналының эргелеп ында улустар аразының аргыжылгазын ажыдар дээш каналды аштап ары-даа ажылдар чорударының белеткелии эгелей берген. Ол ажылдарның эгелээн хүнүнден соңгаар алды ай дургузумда каналды судноларга аргыжылгаанга таарымчалыг бөлдүргеи туруп болур деп, МЕН агентилел дыннаткан.

КАИР. (СЭТА). Израильге удур демисел чорудуп турар араб чурттарга Алжир бодунуң бүгү шериг күжүн бээр деп, Алжирнин Революстуг Чөвүлелининг Даргазы Хуари Бумедьен Египеттиң президентизи Анвар Садатка телеграмма чоруткаш медеглээн.

Катар эмираттың чазаа израиль эжелекчилерге удур дайылдажып турар араб чурттарга бодунуң бюджет хөрөнгизинин чамдыызын бээр деп шиитпирлээн.

Израиль армияда сайгарылгалар

ПАРИЖ. (СЭТА). Египет биле Сирияның чепсектиг күштерииниң шиитпирлиг ойтур шавыышкынынга израиль эжелекчилерииң таварышканыының болгаш тулчуушкуннарга оларның улуг когараларлыг болганының уламынан Тель-Авивтиң дээди шериг дужаалдыглары ацгадап, бот-боттарын чемележип турар апарган. Ылаңгыя израиль армияның командылакчы составын сайгарып турар апарганындан ол байдал илерей берген. Тель-Авивтиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, кол штабтың начальниги турган Элазар ээлээр олут чок артып калган. Халажын алгаш турган генерал Барлевти шериг албанынга буу-хаа келдиргеш, Элазарны ооң-биле солаан. Шериг разведказының начальниги генерал Зейра сураг чок.

АКШ-тың конгрезинге Р. Никсоннуң дыңнадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШтың президентизи Р. Никсон делегейнин садыг айтырыгларынга хамаарыштыр конгресске дыңнадыг чорудуп берген.

Даштыкы экономика харылзаалариның системазын чогумчалыг болдурар дээш, АКШ-тың чазаа сөөлгү үе дургузунда чүгүлә базымнарны кылган деп, дыннадыгга чугаалаан.

Совет-америк харылзаалариын тургузуун быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалаш, арткен чылын «чугула дугуржулганы чарган. Ол дугуржулга садыг харылзааларын чазалыырарының үндезинии болган» деп, Р. Никсон демдеглээн. Политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырып тургаш, бот-боттарынга ажыктыг кылдыр садыглажып болур хөй аргаларны ол берип, тайбынны быжыглаарынга дуза чедирип турар деп, президент демдеглээн.

Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга садыглажыр талазы-биле эң таарымчалыг байдалды тургузуп бээринче конгрессти Р. Никсон кыйгырган.

Дыннадыгда делегей экономиказынга болган хаңы оскерлиишкиннерни болгаш чурттарның аразында политиктиг харылзааларга оларның салдарын айыткан. «Садыглажырынга хамаарышкан берге айтырыглар ам-даа бар, эң чугула чамдык айтырыглар талазы-биле төрүлдээлер бар-даа бол, политика талазынга төрүлдээлерлиг апаар кылдыр бот-боттарынга удур турүүрүнүң орнунга харын эргежок чугула, кедилиг оскерлиишкиннер кылырын чедип алыр дугайында дугуржулга чарарынче чүткүл бар» деп, Р. Никсон медеглээн.

Барыын чүкте бодунуң садыг талазы-биле харылзажыкчыларынга хамаарыштыр АКШ-тың мурнунга тургустунуң турар сорулгаларыын нарының президент ооң-биле чергелештир миниип чугаалаап, хөй талаларыын ам эгелей берген чугаалажыышкынары «ончуг улуг негелделиг, ынчангаш анаа чугаа-соот шынгыы болур» деп демдеглээн.

БАЙДАЛ ЧАЗАЛЫП ТУРАР

БАНГКОК. (СЭТА). Таиландының найысылалынга арткен неделяны сөөлзүредир массалыг демисел чыскаалдары болган. Ооң уламынан шериг чазаа халашкан. Таиландының найысылалында байдал ам чоорту чазалып турар.

Күрүненин албан чердери катап ажылдай берген, башкылар ажыттынган, дээди өөредилге черлериндө болгаш школаларда кичээлдер эгелээн.

Юстиция министри Пракоб Юттасинг удуртқан түскай комитет Таиландының чаа үндезин конституциязының үш ай дургузунда белеткээр деп турар дээрзин «Бангкок пост» солун дыннаткан.

Шериг чазаанын баштыны турган Таном Киттикачонну болгаш министр турган оон өске ийи кижини судка бээрин студентилер, башкылар болгаш культураның чамдык ажылдакчылары негээн деп, солун бижээн. Ол кижилер чоокта чаа болуушкунларның түңнелинде даштыкыже дезе берген.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинин Михаил Чмаров удуртқан чолаачыларның комсомолчу-аныяктар бригадазы беш чылдың шиитпирлиг чылында онза сорукту ажылдап, чыл эгезинден бээр бүдүрүлгеде социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Үшкү кварталдың планны ол 153 хуу күүседип, 3750 литр кывар-чаар материалларны камнап алган. Шалыпчы күш-ажылдың түңнелинде 10 кижи составтыг бригада ам 1974 чылдың февраль үдүүнде ажылдап турар.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери шупту ВЛКСМ Төп Комитединиң «1973 чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан.

Бригаданың кежигүннери Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде шалыпчы ээлчегге турүүп, бо айның планның беш хонук бурунгаар күүседир хүлээлгени алган кызымаккай ажыллап турар.

О. ИРГИТ.

ОНЗА СЕССИЯ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Даштыкы чурттарга нефть садып турар араб чурттар организациязының онза сессиязы Кувейтиге болган. Ай бүрүде нефть бүдүрерин 5 хуу әвээжедир деп, ол сессияга шиитпир үндүрерин бадылаан. Израильдин 1967 чылда эжелеп алганы араб девискээрлерии хостаап, Палестинанын араб улузунуң чөптүг эргелерин катап турГуспааже ол шиитпир күштүг болур. Израильдин эжелекчи дайынынга удур арабтарның чөптүг демиселин деткип турар чурттарга нефть салары моон мурнунда деңнелинге турар.

Сессияның ажылынга 10 чурт — Алжир, Кувейт, Сауд Аравиязы, Ирак, Египет, Ливия, Сирия, Бахрейн, Абу Даби болгаш Катер киришкен.

ЧИЛИДЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

Фашистиг-дерзии шериг эргө-чагыргазы демократтыг болгаш патриотчу күштерге удур Латин Америкага көстүп көрбээн араатанзыг хыдылга, базымчалар кылыр байдалды тургузуп алгаш чили улустуң революстуг чаалап алышкынарын узуткай берген. Генерал хеп кеткен өлүрүкчү идегеттер чуртка улусчу чаңгыс эп чазаанын боттандырган ханы социал-экономика чаартылгаларының үре-түңнелдерин узуткаардан туржук, харын демократия, конституция барымдаалаар хамык чаңчылдарны база дөгере чок кылыр сагыштыг. Чилиге шериг идегеттериниң болгаш оларның ооргаланган чили хөрөнгитенинерииң империалистиг монополяларының эң дерзии чазаан тургузар деп турар, хамык ужур шак ында. Шериг чазаанын баштыны Пиночет болгаш ооң сүлчээчилери «хосталга биле демократияның» идеалдарынга бердинген бис деп чугаалаар. Чилиниң президентизи Альенденни болгаш муң-муң патриоттарны өлүргеи идегеттер Чилиниң конституциязының чаңгыс-даа чүүлүн, чугула чаңгыс-даа хоойлузун кара-туразында чөрчүп үревейн барбаан.

Чилиниң конституциязын күш чок болдурган, парламентизин тараадыр сывырыпкан, демократтыг бүгү партияларның болгаш организацияларның ажылчы чоннар профэвилелдериниң догуунап турарын хоруп каапкан турда. Франциияның «Юманите» солуунуңң бижээнин ёзугаар алырга, күүүлел, үптелге кылыр үүлгеанглерии «хосталганы өлгеннер эдилээр дириглерии кара-бижыннап хоруглаар» көл үзелди күрүне политиказы-болдурган турда, ам кымга кандыг хосталга, демократия турар боор деп айтырар апаар.

Чилиге тыпты берген фашистер дерзии ёзу-чүрүмга чилиерниң каяыг-даа удурлашыышкынын ханга дүлүүдүр базар, чили шиитпирлиг хөгжүлдезин сыр дедир үгландырар, чурттуң улузун капиталистиг болгаш империалистиг кинчиге катап бектедир дээш, «аа ёзу-чүрүм» хээр чүвезии неттередип турар. Ол сорулгаларны чедип алырын шериг эргө-чагыргазы болдуун бүгү ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болдуруп алган деп чүве оон баштайгы базымнарындан-на көстү берген. Ажылчы чоннарның амыдырал эргелеринге удур калбак шавар халдаашкынны чорудуп турары-биле чергелештир Чилиде чурт иштиңиң болгаш даштыкы чурттарның улут хөрөнгитенчериниң тергиндеин бүрүнү-биле катап тургузуп турар.

Чоннуң калбак массаларының амыдыралын эжиидер дээш Сальвадор Альенденниң чазаанын үш чыл дургузунда кылган дамык ажыл-ишин, улусчу эрге-чагырганың бүгү социал чаалап алышкынарын күш чок болдурар деп, шериг эрге-чагыргазы айтышкыннар үндүрген. Ында дайзыннар Чилиге катап чеде бээринге, Чилиниң бойдус байлактарын катап хөгжаарлап алырынга болгаш чили улусту кара-тураазында мөңгүүрүнге белеткеинп турар.

Шериг эрге-чагыргазының баштыңнары боттарының хартаачылары даштыкы чурттарның хөрөнгитеннериниң ажылчорудулгазын Чилиге эң делгеренгей калбартыр арганы бээрин оларга буу-хаа айыткап турар Сальвадор Альенденни чазаанга национализастаткан. Чилиде салбырлыг америк чес-руда компаниларының чээли хуудустарының өртээ Нью-Йорк биржазында ынчангаш улгадып турар.

Шериг эрге-чагыргазы Улусчу чаңгыс эп чазаанын национализастаан ийикпе ажылчыннар контролюнга шилчидип берген бүдүрүлге черлерин оларның ээлери чорааннарга — чили капиталдың хөрөнгитеннеринге эгидип бээр дей берген. Улусчу чазактың боттандырган чер реформазынга хуучтур хазырткаш, тараачыларга шилчиттирип берген черлерии чили байлар катап алыр деп турар.

Дерзии-фашистиг күштерии чили улусту кызгаган турган анаа хүлээлгэ деп ойлаттырбаан турар «аа ёзу-чүрүм», «хосталга, демократизы» ээлер чүвези шак ындыг-дыр.

Н. ЧИГИРЬ.

СЭТА-ның тайылбырлаачызы.

Совет-моол найырал айы

АКЫ-ДУҢМА МООЛГА АЯН-ЧОРУК

(Журналистиң орук демдеглели)

(Этези № 245, 246 «Шында»).

3. АТ-СУРАГЛЫГ МАЛЧЫННАР

УЛААНГОМ хоорайдан аъттанып деп турувуста, хүн элээн бедип келген. Агаарның аязындан дээр күзүүглелип турар. Эрте дүшкен хар мышпайтыр эрип эгелээн. Хоорайның мурнуу-барын чүгүнде ак энчээн шугланыпкан бедик сыппар бараапы көстүр. Оон өске чүктерде элеңгий хову. Ол ховунуң ужу барып дээр-биле тутчу бергеи кылдыр сагындырар.

Ам бис Убса-Нур аймактың эң ырак сумулары —Зуунговь биле Малчынче хаптывыс.

Машинага олуруп турувуста, эш Цэвэгмэд хөөрей-дир:

— Орук ырак деп билир эвеспе, эштер. Элээн үр хагар боор бис. Узак орукка солун чугаа-соот херек болгай. Ынчангаш шыырак оюулдурукчувус база элертип алдым.— Ынча дээш, кижиниз бир аныяк уругже айыттым.— Боларның адын Жавзмаа дээр. Орустап турда амыр-ла! Маңаа бодаарга, мея пат кижи болгай кеи.

Сайырам орук бистиң ховунуң ханызынче алгаш чорупту. Көстүр-ле чүве ховү, кодан-кодан мал-сүрүг. Делгем ховуда чаттылып оттаан кодан-кодан хойлар чадың каап ак ааржы-ла Шынап-да мал-биле байлак оран болду.

— Силериниң Моолду ырыда «Бай Моол» деп мактап ырлааны-даа ылап-тыр. Бо делгем ховуда малдың элбэзинге кижиниң караа шокараңнаар чүве-дир.

Бистиң очулдурукчувус аныяк дыс чазык хүдүмзүревишаан, чугаалай-дыр:

— Силер шын эскерип кагдыңар. Бисте мал элбех. Моолдуң кол байлаа мал болгай. Ынчангаш «Бай Моол» деп ырыда малчын кижи малын мактап, ховуларда чаттылып оттаап мал-сүрүг черде чажып каан шуру-суузун дег деп чугаалап турар.

— Ол ырны аяп тудупсузуңарза кандыгыл?

— Шын-дыр харын!— деп, эш Цэвэгмэд каттышты.— Че, бадыра каавыт, Жавзмаа.

Мал-биле бай, чуртуп мактаан ырың тааланчыг аялгазы суук-суук куттулуп тур Бистер ылым-чылым апэрган, аныяк кыстың өткүт үнүп магадап дыңнап чор бис.

— Мал-даа элбек-тир. А бо ховуда суг үнүп чыдар черлер бар бе? Мынча малды суг-биле канчаш хандырып турарыл?

— Болаа чоокта терең суглуг хемнер-даа чок. Суг үнүп чыдар черлер база ховар — деп, Цэвэгмэд тайылбырлады. —Бисте малды суг-биле хандырары нарын-берге айтырыгларның бирээзи. Бо бүгү малды колдуунда-ла казып каан кудук суу-биле сугарып турар. Электри күжү-биле ажылдаар база хол-биле-даа долгаар кудуктарны бо ховуларда тургузуп турар..

Солагай талавыста дүдүскек өттүр кара-кок кырлаң оорга-даа бар ышкаш болду. Ол кайын оорга боор ийик, хатка чалгып чыдар Убса хөлышкажыл. Моолда эң-не улуг хатка чалгып чыдар Убса хөлянзы-бүрү суг куштарының езулуг-ла ораны! Үүрмек суг куштарындан эгелээш, кас, кууга чедир черле кандыг куштарны ында чок дээр! Хөлдүң эриинге барып доктаагаш, сонуургап көрдүүседаа. Сугнуң кыры кара-шагар куш. Кедергей улуг, хойлар дег, ак-ак чүвелер барааны көстүр. Олар куулар чүведир. Изиг оранче чаңып чоруурунга белеткеннип, «үзүргедиг» кылып, хөл кырында дээскиниң турар болгаш сугда дыштанып, чемненип олурар куштарның алгы-кыжкызы кандыг-ла-бир-хой аялгалыг хогжум-даа кылдыр сагындырар.

— Куш-биле байлак-ла хөл болдур ийин!—деп, үдекчилеривис чугаалай-дыр. — Чүгле балык чок. Келир үеде бо хөлдүң кыдыгларынга дыштанылга черлерни тургузуптар. Ынчан шуут магалиг болур. Силер чылгыда келгеи болза, маңаа эштир ийик силер.

ДЫКА ҮР ЧОРУП келдивис. Ховунуң ужу-кыдыы сураг. Хүн чүгүрүүнге кирер чедип турда, Зуунговь сумунуң төвүнге бардывыс. Бисти сумунуң нам үүрүнүң секретары эш Дамдын, көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазының оралакчызы Эрдинэ суглар үткүп алдылар. Суму төвүнге саадавайн-даа, ол черинң ат-сураглыг малчыны Намчын Нямаанның аалынга доктаадывыс.

Нямаа 35 харлыг, аныяк кижи болду. Ооң ажыл-ижин сонуургап, чугаалаштывыс.

— Хой кадарга-ла 15 чыл болдум — деп, Нямаа биске чугаалады.— Ооң 13 чылында хураган малдап келдим.

— Сөөлгү беш чыл дургузунда эш Нямаа бодунуң кодаңындан чангыс-даа баш мал хоратпаан—дел, нам үүрүнүң секретары эш Дамдын чугаага кириишти. — Бисте мурпакчы малчын бо. Ынчангаш мооң арга-дуржуштазы силерге солун боор.

— Чыл бүрүде малды мениң кадагалаарыл кандыг арга-биле чедип ап турар силер?— деп, хойжу Нямаадан айтырдывыс.

— Хамык ужур хойну чайын эки семиртип алырында —деп, ол тайылбырлады. — Эки семиртип алган хойга кыш коргунчуг эвес. Оон ыдай, кыжын одарны чоп ажыглап, хойну биядилиг кадарар херек. Мен кышкы үеде оларны тус-тус участоктар кылдыр хуваап алыр кижи мен. Участок бүрүзүн кадарар үезин аңгы-аңгы болур. Хойну кайы хамаан чок маңнаштырбас, одарны шыратпас, болуп кадарар. Ынчангаш хой хүнүн-не кур оттуг, чымчак хаолыг черге оттаар. База бир чугула чүве — кыжын чылыг кажаалыг болуру. Бо бүгүнүң түнелинде мээң кодаңымдан чаңгыс баш-даа хой олуп хоравайл турар.

Дуржулгалыг малчын боорга, аңаа чылдың-на күзүн үскен хураганнарны хүдээдип берип турар. Ол оларны бир чыл кадарган, дараазында күзүн өске кижиге дамчыткаш, чаа үскен хураганнар алыр. Шак ынчаар-ла хураган кадарчызы болуп чанчыга берген кижи болду. Ам ооң кодаңында 800 хире хураган бар.

Моол малчын Нямаанның аргазы бистиң Тываның хойжуларынга ажыктыг болуру чугаажок. Хойну «сула салыптар» азы «чалап» каар чорукту хоралыын эш Нямаа тодаргай чижектер-биле көргүзүп, чугаалап олурду. Кадарган хоюн мээсче «чалап» каашаа, өөнге шөлээн шайлап олурар, «хойжулар» бистээнде бары чажыт эвес болдур ийин.

Бодунуң бедик күш-ажылчы көргүзүглери дээш эш Нямаа «Алдын сылдыс» орденбиле болгаш медальдар-биле шаңнаткан болду.

ООҢ ДАРААЗЫНДА Малчын сумунуң көдээ ажылагый каттыжышкынының мурнакчы хойжузу Я. Басанның аалчызы болдувус. Бо хойжунуң ажыл-херээ бисти улуу-биле сонуургатты.

Малчын сумунуң көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазының оралакчызы эш М. Найдан биске тайылбыр кылгаш, мынча дидим:

— Бистиң бо каттыжышкында шелелде-шынчилел кылыр хой фермазын тургускан. Ол ам 4 чыл чедип тур. Ферма 36 муң баш хойлуг. Ол болза, онзагай уксаанын хою. Оны баяд уксаа дээр. Улуг, ботқур, эткир-сүткүр угланышкынныг хойлар. Ук фермаңы хөгжүдери-биле МАР-ның чазаа хөй акша-хөрөнгини тускайлап берип турар. Келир беш чылда бистиң бо каттыжышкынның бүгү хоюн баяд уксаалыг болдурар. Бо эш Басан ол ферманың мурнакчы хойжузу кижи. Ук ферма бо чылын күрүнеге үш миллион төгерик арыг орулганы берген.

Эш Басан мал кадарарынга 29 чыл болган. Оон алырга, улуг арга-дуржулгалыы тодаргай. Ооң коданында 342 баш төрүүр хой бар. Шенелде-шынчилел кылыры-биле коданга хойнуң санын эвээш кылдыр тургускан. Ол хойларны 1960 чылда хураган турда эш Басан хүлээп алган.

— Бо чылгы көргүзүүлер кандыгыл?

— Коданда бар 342 хойдан 349 хураган алдым. Дүк планы нинтизи-биле 695 кг чүве, ону 706 кг кылдыр күүсеттим. Бир хойдан 1,9 кг хире дүк алдынган.

— Эткир-сүткүр угланышкынның хойлар болду. Ол талазы-биле кандыг көргүзүглерниг болдуңар?

—Бо аажок сөөккүр, тодаргайлааарга улуг мага-боттуг хойлар. Ынчангаш кыс хойнуң ортумак диңиг деңзини 70 кг болуп турар. Чүгле эъдп арбын эвес, харын сүдүн база берип турар. Бо хойларны хүнде бир катап саар, баш бүрүзү 200 грамм сүт бээр. Кодандан хүнде ортумаа-биле 60—70 кг сүттүг саап ап турар бис. Бир хой саалда сезонунда 9 кг сүт бээр, а сүдүнүң ускүрү 30 хуу чедип турар.

Хоюнар сүдүнден бо чайын чеже саржаг алдыңар?

— Кодан хоюм сүдүнден 80 кг ажыг саржаг дужаадым, сүттен алыр продукт чүгле ол эвес. Оон ында 60 кг араганы болгаш 100 кг ааржаны база каттыжышкынга дужаадым. Ынчангаш чүгле мээң коданым 40 муң төгериктиң арыг орулгазын берген.

Бо шынап-ла солун-дур. Хойдан чүгле эът, дүк эвес, а саржаг, ааржы, арага база ап турар

Моол специалистерниң, селекционерлериниң өстүрүп турар бо хою экономика талазы-биле улуг ажыктыг болуру чугаажок. Бистиң Тываның чамдык районнарының агаар-бойдус байдалы Усба-Нур-аймактыы-биле дөмей болганда, мындыг хой биске-даа практиктаг ужур-дузалыг боор болур.

Чаа уксаанның хоюн өстүрүп турар моол оңучктерге улуг чедишкиннерни күзедивис.

Бистиң Тываның мурнакчы хойжулары: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржактың, Иван Сафоновтуң, Ооржак Доржуның дугайын, бистиң маадыр хойжуларывыстың дугайын, Бүгүзвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, малчыннар кандыг чедишкиннерни чедип алганын биске моол малчыннарга чугаалап бердивис. Олар оны улуг сонуургал-биле дыңнадылар. Ылаңгыя төрүүр 100 хойдан 140 хураган алган Ооржак Доржуның арга-дуржулгазының дугайын олар катап-катап ылавылап айтырып, блокнотка бижип ап олурдулар.

Бистиң-биле байырлажып чарлып тура, Нямаа-даа, Басан-даа мынча дээн:

— Тывага рекордчу көргүзүүнү чедип алган малчыннары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Н. Ооржакка. О. Доржуга, И. Сафоновка база өскелерге-даа бистиң изиг байырывысты дамчыдып көрүңер. Оларның арга-дуржулгазын биске чугаалап бергениңер дээш силерге базе четтирдивис. Өңүктериңиң оң үнелиг арга-дуржулгазын ажыглаар бис...

ЧУРУКТА: Малчын сумунуң мурнакчы хойжуу Басан болгаш оон кадайы Нүгээй.

К. АРАКЧАА.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

(Уламчылыг).

«АЯЛГА»— БИРГИ ЧЕРДЕ

Мугур-Аксының Культура бажыңынга «Малчын» колхозтуң «Отчугаш», «Мөген-Бүрен» колхозтуң «Аялга», районуң Культура бажыңының «Дамырак» аттыг агитқультбригадаларының көрүүлези «Шинтпирлиг чылда — шалыпчы күш-ажыл!» деп кыйгырыгның адаа-биле болуп эртken.

Чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылды чорудуп, талантылыг кижилерни дилеп тывар талазы-биле эвээш эвес ажылды ол бригадалар (удуртукчулары Сыргымай Көже, Саая) кылган дээрзи дораан-на билдинге берген. Чүл дээрге концерттиң программазы мурнуку чылдардан баян, чаа кижилер немешкен. Ында районнуң мурнакчыларын алдаржыткан, боттарының чогаатканы ырлар, шүлүктер кол черин эзелеп турар апарган. Чоокта чаа турустугаан «Отчугаш» бодунуң баштайгы концертин багай эвес көргүзүп, оорган улуг изегелди манап болур дээрзин бадыткаан. Районнуң боттарыныыр уран чүүлүнүң хоомуннары А. Намгай-оол, С. Шүүгүр, Х. Майзон, Т. Өшкү-Саар олардан аңгыда, авыяктар М. Күжүгет, М. Айызан болгаш өскелер-даа боттарының талантызын чонга бараалгадып турары өөрүнүүр. Көргүскен концерттерде амдаа четпестер бар. Мурнунда көргүзүп каапкан эрги номерлер концерттиң кол өзээ болуп артпышаан.

Түнелинде бергн черни «Мөген-Бүрен» колхозтуң «Аялга» агитбригадазы алган, барын районнарның Ак-Довурак хоорайга болур зона көрүлдезинге киржир эргени адаан.

Н. ДАВЫН-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга.

Номнун ийиги үндүрүлгези

Тываның ном үндүрер черн үндүрүп турар номнарының ураң-чеченинче болгаш утка-шынарынче сагыш салып турарындан аңгыда, оон чурук кааспалгазы, номчукчуга таарымчалыг, эптиг болуруң база чедип ап турар. Оон тодаргай чижээн сөөлгү үеде үнгүлээн турасхаал белектерге таарымчалыг, бичии номнардан көрүп болур.

Чоокта чаа тыва улустуң «Бокту-Кириш болгаш Бора-Шээлей» деп тоолунун оруе дылга ийиги үндүрүлгезин белеткээн. Ном мурнупда үнгенинден-даа бичии, шевергин көстүр. Оон чурук кааспалгазын Н. Кузнецов кылган. Редактору А. Бородина. Тоолду оруе дылче Л. Гребнев очулдурган. Чаа үндүрүлгенин тиражы—10000.

«Бокту-Кириш болгаш Бора-Шээлей» деп тоолдун чаа номчугажын карманнап алгаш ап чоруурунга эптиг, эш-өөрге, таныш-көрүшке чараш белек болур.

(БИСТИҢ КОРР.).

КИЧЭЭНГЕИНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң тускай доктаалынга үндезилээш 1968 — 1969 өөредиглге чылынан эгелээш, район школаларынга белеткел классларын ажыткан. Оон бээр ам алды дугаар өөредиглге чыл эгелеп турар. Баштайгы чылдарда республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң удуртур ажылдакчылары элээн шалып хөделип, чаа ажыттынар класска чамдык программалары, өөредиглеедаа номнарын кылдырып үндүргеп. Ынчалза-даа бо эки эгелээшкин эниинге четпейн барган.

Белеткел классының өөреникчилери эргежок чугула номнар-биле ам-даа чедир халдыртынмаан. Бо класска таарыштыр чогааткан, үжүглелии болгаш номчултазын каапы киирген тускай номну 1968, 1970 чылдарда ийи удаа үндүргеп. Үк ном 1972—1973 өөредиглге чылының эгезинделе тывылбастаан.

Белеткелге өөренир уругларның ада-иелери-даа, район школаларындан башкылар-даа үргүлүү Кызылга кээп, ном садыгларга кезиир. ном баазазынга чедер азы авторлар бистерден кээп негелде кылыр, номнар дилээр чоруктар хөй удаа боол келген. Ынчангаш белеткел класының чамдык өөреникчилери ам ийи дугаар чыл дургузунда тыва дылдың үжүглел болгаш номчулга ному чок олуруп турар.

Бо-ла класска орус дылды практика кырында чугаалап өөрсиринге таарыштырган чүрүк кааспалгалыг тускай ном херек. А ындыг ном шуут чок. Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң удуртукчуларының бодалы-биле алырга, РСФСР-ниң национал школаларының 1 болгаш 2 класстарынга көрдүнген «Русский язык в картинках» деп номну белеткел класстарынга сүмелээр бодап турган. Үк номнуң тиражы эвээш болганы-биле бистиң республиканга келбейн барган. Ынчангаш белеткел класынга орус дылдың практиктиг курузун өөренир тускай номну үндүрери коячуг чугула.

Школага келирин четтиктейн манап турган өөрүшкүдүг бичии чаштарның чаптанчының чүү дээр! Оларга эң-не чараш, эң-не бедик идейлиг хуулгазын помнар херек, а ынчыг номнарны алдиелер тыпшайн турар. Школага эге башкай өөреникпи-биле келген уруглар куруг сумаларын тутпушаан хевээр. Бо класста олурун турар уругларның салым-чолуунун дугайында Чырыдыышкын министерствозунуң удуртукчулары чүү бодап турар ирги?

Черле ынчаш белеткел класынга көрдүнген чижек программаларның ынчы хемчээлиң, өөредиглге-кижизидиглиг утка-шынарын эртем ёзугаар шинчилээр ажылды организастаар болза, эки деп бодал бар.

Белеткел класынга денгээрге, 1 класста байдал оон чүгээр. Бо класска көрдүнген орус, тыва дылдарның грамматикалары, номчулга болгаш математика-даа номнары бар. Ынчалза-даа белеткел эртken 1 класстың өөреникчилери-биле шуут бир класстан өөренип эгелээн өөреникчилерниң тыва дылга болгаш номчулгага номнары чаңгыс боол артпышаан. Үк номнарны кайы класска канчаар ажыглаарыл деп чүвеинин дугайын бир чамдык башкылар чайгы курстарга танышкан-даа, а өске башкылар кандыг-бир чылдагаан-биле курстарга кээп шыдаваанындан улуг бергелерге, таварышын турар.

Тыва школаларның чамдык класстарында өөредиглге номчарыкын чогун азы чедишпейн турарын чугаалап турганы, башкыларга таваржып турар бергелерин айтыры чугула. Тодаргайлааарга, тус-тус класстарга көрдүнген тыва дыл, номчулга, литература номнарынга методиктиг удуртулга азы дузаламчы болур литературалар чок. Ынчангаш хүннүң чугула айтырыы чүл дээрге тыва эге школаны эң чугула өөредиглге номнары, көргүзүг материалдары-биле хандырар, а номнар-биле ажылдаарының методиктиг удуртулгаларын башкыларга чедирери чугула. Бо дээрге СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Совуделиниң «Көдээниң ынчы билиг школазының ажылдаарының байдалын улам ынай экижилдер хемчеглер дугайында» доктаалын боттандырар талазыбиле чугула ажылдарның бирээзи болур. Бо айтырыгларже кичээнгейни күштелдирери күзелдиг.

К. СИМЧИТ,
өөредиглге номнарының авторларының бирээзи.

Казаньның парктары, сесерликтери, бульварлары кускү, алдын-сарыг каас-шинчек кире берген. Ол—кыштың келиринин демдээ-дир. «Спартак» ниитилелдиң уругларны фигурлуг чугулаашкыга өөредириниң спортчу школазында кышкы сезон эгелей берген. Ол спортка янак ийи чүс бичии уруглар амдыызында роликтиг коньки-лер-биле чугулап турарлар.

Ол школаны он чыл мурнунда тургускан. Ол үе дургузунда анаа үш чүс ажыт уруглар спортчу разрядтарны алган.

ЧУРУКТА: ниити белеткел-дир, ол болза аныяк фигуристерге янап-да чедип алыр соруга болур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АРГАЗЫ ЧҮЛ?

«Эртемнерин номдан алыр. Эртинеин черден тывар» дел үлегер чугаа бар болгай. Оны чүге сакты бердин дизе мындыг: 3 чыл улаштыр белеткел класы башкылап келдим. Баштайгы чылдарда үжүк өөредиринге ажыглаар «Үжүглел-кыдыраашаң» деп тускай ном турду. Эртken өөредиглге чылында «Үжүглел-кыдыраашаның» саны кызырылгаш, башкыларны берге айтыыр шинтпирлээриниче албадады: «Үжүглел-кыдыраашаң» биле өөредиглге, оны ажыглаар бе азы кыдыраашка бижидиң, номдан номчудар бе? «Үжүглел-кыдыраашаң биле өөредир дээрге, ном чок өөреникчилерге кайчаарыл? Башкыларның ажылының дуржулгазын айтырыг таныжарга. харыызы чүүл-бүрү: чамдыызынга ном четчип-даа турган, чамдыызы боттары-ла бораапаган. Бо өөредиглге чылында ол «Үжүглел-кыдыраашты» шуут тыпнас сеп. А ажыглаан каапкан «Үжүглел-кыдыраашты» дараазында чылында ажылаар аргазы чок, үлегерин бижип каапкан боор. Программаларны өскерткени-биле «сан» дивес «математика» эртеми дээр эртемни көрээлиңер. Баштайгы чылында «математика» ному чок, а «Математика кичээлдеринге удуртулга» деп саавыыр-биле ажылдап турдувус. Ында чүгле 10-га чедир саннарның кадар. кавырыын өөредирин айыткан. А эртken чылын белеткел класынга 1-ги класстың «Математика» деп номунуң 80 дугаар арнынга чедир өөредирип сүмелээп. Чамдык школаларда белеткел класында белеткел эртiээн 1-ги класстарның «Үжүглел», «Математиказы» биле башкылаашкын чоруп турар. Моон чүү үнелирил? Белеткел дооскан өөреникчилериң билии черде аңгы-аңгы, ном чогу-биле шокар. Черле ынчаш, бажыңны тударда, фундаментизинден эгелеп тударының кижи бүрүзүнге билдингир, ол чижектиг өөредиглге белеткел класындан эгелээр чүве болганда, бо класстарга таарыыр номнарны кажаа четчир санныг кылып үндүрерил?

В. КУЧУН,
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.
Улуг-Хем район.

Мергенге кежээ

«Амыр-менди-нерни айтырдым, номчукчу! Бистиң улут чүртүвүстүң кайы-даа булукунга чурттазынза, сээн амыдыралың кандыг-даа болза, мээң төрээн Мерген хемиң-биле таныжарыңдан чажам дивес боор сеп деп бүзүредим»...

Сураглыг чогаалчы С. Токаның өскен төрээн Мергенинде сүт-бараан фермазының клубунга эрттирген аас журналының кежээзи үстүнде одуруглар-биле ажыттынган. Каа-Хем районуның «Ленинчи орук» совхозунуң Мергенде сүт-бараан фермазында саанчыларның культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Оларның боттарының клубунга кинону, теледамчыдыганы көрүп турарлар. Бо удаада саанчыларга. Сарыг-Сепгин Культура бажыңының ажылдакчылары. Кызылдың уран чүүл училищезиниң сурглуулдары солуун концертти бараалгаткан.

Аас журналының кежээзи үш кежектен тургустунган: «Совет Тыва», «ССРЭ-ниң улустарының культуразының хөгжүлдези» «Совет улустук бузулбас найыралы», кады ажылдажылгазы». Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы Сергей Банр баштайгы темага сес ап чүве чугаалап, Тыва черге кайгамчыктыг чаартылгаларны тодаргай чижектерге көргүскен. Тываның экономика, социал, эртем, культура талазы-биле чедишкиннерин Каа-Хем районнуң болгаш республиканың ырак-узак булуннарындан чижектер-биле ол холбаан. Даараазында темаларга чүве чугаалаан район библиотеказының эргелекчизи Надежда Шалчина, Сарыг-Сепгин Культура бажыңының директору Виктор Харченко олар хөй национал совет кижилериң партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чангыс эп-сеткилдиг ажылдап турарын, ол бүгү ыянының херээнге районнуң, республиканың ажылмишчилериниң, кинрип турар улуг-хуузунга доктаагаңнар. Аас журналының кежээзинге 1944 чылдагы болгаш амгы Тываның хөгжүлдезинге хамаарышкан лыка хөй сан-чурагайларны дедиктеп көргүзүг плакаттарны, диаграммаларны таарымчалыгбиле ажыглаан. Ол чорук аас журналының темаларын ханызы-биле билип алырынга улуу-биле дузалаан. Кежээге уран чүүл училищезиниң сурглуулдары солуун концертти бараалгаткан.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. Мультфильмнер программазы. 12.40 — «Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.10—Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннарның амыдыралы». 14.05 — «Ыр-73». 14.30 —Спортчу программа. 1. Шыырааа талазыбиле ССРЭ-ниң чемпионадында. 2. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионадында. «Динамо» (Москва) — «Химик» (Воскресенск). 3-кү үезин. 15.20 — Өөнүг телекөргүзүг. «Таныжыңар — Панама-дыр». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.10 — Д. Пристли. «Ол чедип келген». Телешин. 17.20—17.30 — Чалсар. 17.30— «Ак-көк отчугаштың» ырыннары-биле.

18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүг телекөргүзүг. «13 сандай». Хезигилериң телетеатры. 19.40 — «Тайбың дээш демиселдиң чугула чадазы». «Бүгү-делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезинге уткуштур». 20.00 —Өөнүг телекөргүзүг. Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Торпеда» (Москва).

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер. 21.00 — Телеёж. 21.30 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 21.45—Аъш-чем үлетүрүүнүң ажылдакчыларынга концерт.

МОСКВАДАН

22.15 — «Бөгүнгү музыка». 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үптевчилер хартаачызы Анжелика» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дөвүнчүктээн кижи» 9.00, 14.20, 16.20, «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 10.55, 12.40, 18.15, «Шынчы чорук» (2 сериязы катай) 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аазаттай» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ватерлоо» (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНДА ОЙНААШКЫННЫҢ САЛЫЫШКЫН

1973 чылдың октябрь 5-те Горький хоорайга болган ойнаашкынныг салыышкынынарның ойнаашхынынары ажаалга кассаларында ол хевирииң акша шыгжакчыларының моон алдында айыткан агар саннарынга таварышкан.

агар санның дугаары	Шыгжамырның ортумак түңүнге хамаарыштыр ойнап алган хуузу	агар санның дугаары	Шыгжамырның ортумак түңүнге хамаарыштыг ойнап алган хуузу
А 14	25	А 534	25
А 52	200	А 594	25
А 96	25	А 614	25
А 133	100	А 674	25
А 194	50	А 719	25
А 206	25	А 724	25
А 260	25	А 782	25
А 310	25	А 828	100
А 341	25	А 869	25
А 392	25	А 889	25
А 417	50	А 923	25
А 464	25	А 977	25
А 483	25		

Ажаалга кассаларында шыгжамырының дугаары 1000-даң ашкан болза, үстүнде айыткан номерлерниң мурнунга ол мунну немеп каар. Чижээлээрге, 1014, 2014, 3014 дээш, оон-даа ынай. Ол номерлер ойнаашкынга база таварышкан.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

Тываның күрүне филармониязы дараазында концерттерни көрүкчүлерниң кичээнгейинге саналдавышаан, көөрүнче чалап тур:

ОКТЯБРЬ 22, 23 хүннеринде кежээкиниң 20.00 шакта Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга каттышкан ниити концерт болур.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 20.20 шакта Сарыг-Сеп суурнуң Культура бажыңынга Бүгү-делегей конкурузунуң лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи — **Надежда Красиаянын** концерти. Ол-ла артистиң концерти октябрь 25-те кежээкиниң 20.00 шакта Шагаан-Арыг хоорайга эртер.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 19.00 шакта уран чүүл училищезинге Бүгү-делегей конкурузунуң лауреады **Олег Мейзенбергтиң** концерти. Ол-ла концерт октябрь 24-те кежээкиниң 20.00 шакта Хову-Аксының музыка школазынга болур.

Бүгү-делегей конкурузунуң лауреады **Рубен Лисицианның** Ак-Довурак хоорайга **ОКТЯБРЬ 24-ТЕ** 20.00 шакта ойнаар. А октябрь 25-те 20.00 шакта ол артист Чадаана хоорайга концерт көргүзер.

Бүгү-делегей конкурузунуң лауреады **Алексей Михлиниң** концертин **ОКТЯБРЬ 24-ТЕ** 19.00 шакта Чадаана хоорайга көрүп болур силер. Ол артист октябрь 25-те кежээкиниң 19.00 шакта Ак-Довуракка ойнаар.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 20.00 шакта Хову-Аксынга Бүгүэвилел конкурузунуң лауреады **Олег Птуханын** концерти. Ук концерт **октябрь 25-те** 20.00 шакта Бай-Хаакка болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзин амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2321

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01122.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (9319) | Воскресенье, 1973 чыл, октябрь 21 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал хандырылгазының болгаш коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер, оларның негелделерин улам долу болгаш эки хандырыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БӨГҮН — АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮНҮ

Аъш-чем ажылдакчыларының байырлалынга

Москвада Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге тураскаадткан байырлыг хурал октябрьның 19-та болган.

Бо адырның ажыл-ишчилериниң беш чылдың үшкү чылында ажылының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов кылган. Коллективтерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын социалистиг чарыштың мурнакчылары чугаалааннар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Леин, СЭКП ТК-ның, министерстволарның болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары ол хуралга олурушкан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны бир үн-биле хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Бөгүн дүүнгүзүнден эки, а даарта бөгүмүзүнден артык ажылдаар! — шак ындыг соруулганы партия коллектив бүрүзүнүң, совет ажыл-ишчи бүрүзүнүң мурнунга салган. Ону чедиишкинниг шиитпирээриниң бистиң планнарывысты боттандырары, чоннуң чаагай байдалының болгаш чурттуң экономиктиг күчүзүн өстүрери хамааржыр. А бо соруулганы эртем-техниктиг революция байдалдарының үезинде күүседирде чүгле ажыл-агыйжы чоруктуң чаа-чаа методтарын, күш-ажыл экономиказының билиглерин, социалистиг бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының бедик болгаш нарын аргаларын ханы болгаш кызымаа-биле шиңгээдип алгаш чедип ап болур.

Ынчангаш кадрларның, бүтүн ажыл-ишчилериниң экономиктиг өөредилгези амгы үеде улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ону сайзыраңгайжыдарынга партияның XXIV съездизиниң шиитпирлери, ийи чыл бурунгаар хүлээп алган «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалы улуг рольду ойнаан.

Чоокта СЭКП ТК ол доктаалдың күүселдезинииң чоруп турар байдалын көрген. Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, министерстволар болгаш ведомстволар кадрларның, ажылчы чоннарның калбак массаларының экономиктиг белеткелиниң талазы-биле улуг ажылдарны кылып, ону коммунистиг кижизидилгениң болгаш чурттуң экономиказын хогжүдериниң соруулганын шиитпирлээринге дүүштүр чоруткан дээрзин демдеглээн. Экономиктиг өөредилгениң массалыг системазы тургустунган, материалдыг бүдүрүлгениң адырында бүтүн ажылдакчыларны 4—5 чыл дургузунда өөредилгеже хаара тударын көрдүнген перспективтиг планнар боттанып турар. Чогуур өөредилге базазы тургустунуп, чаңгыс дай хевирниң программалары ажылдаттынган болгаш улам сайзыраңгайжып турар, оларны ёзугаар миллион-миллион тиражтыг өөредилге номнарын, көргүзүг болгаш методиктиг дузаның материалдарын үндүрүп келген. Пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга дуза кылдыр журналдарга болгаш солуннарга чүүлдерни парлап, тускай теле болгаш радио дамчыдыылгаларын чорудар.

Экономиктиг өөредилге бүдүрүлге пропагандазының болгаш масса-политиктиг ажылдың өске-даа хевирлери-биле сыры харылзаалыг болуп, хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерде ажыл-агый тургузуушкунуның болгаш коммунистиг кижизидилгениң сорулганын шиитпирлээринге чугула чепсек апарган. Чижээ экономиктиг өөредилге Свердлов областың 500 муң ажылчыларын бо чылын тодаргай үнелезилеттинген хууда план-хүлээлгелерни алырынга дузалаан, бир комбайн дүн-хүн дургузунда бир мундан эвээш эвес хомүр-даштыг казып тывар дээш шахтёрларның шимчээшкинин калбартыр болгаш ажыктың хандырар арганы Донец областың партия организацияларынга ол берген. Партияның экономиктиг теориязын болгаш политиказын өөренири ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативин бедидиринге, четпестерге, ажыл-агыйжы эвес болгаш сагылга-чурум чок чоруктарга эвтеш чок болурун кижизидиринге дуза болуп турар.

Ооң-биле чергелештир экономиктиг өөредилгени тургускашында шиитпирлеттинмээн чамдык айтырыглар, бергелер болгаш чедир бодаваан түүлдер бар. Чамдык коллективтерде кичээлдериниң теоретиктиг деңнелиниң чавызы, өөредилгени чүгле чырыдыышкын хевирлиг кылдыр көөрү, ону бүдүрүлгениң чугула хүн айтырыгларындан хоорулачак тургускашы, партияның экономиктиг политиказының негелделеринге дүүштүр ажыл-агый башкарарының практиказын ханы аналиэтээринің орнунга агар ажыл-херек дугайында каксы информация кылыры — бо болгаш өске-даа чедир көрдүнмээн түүлдер өөредилгениң дээштинн кошкадын турар. Ооң түңнелинде дыңнакчыларның чамдыызы билиглерин практикага ажыглаарынга, бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг киржиринге белен эвес болуп турар.

Экономиктиг өөредилгени организастаарын дес-дараазалаштыр чорударының эргежок чугулазының дугайында СЭКП ТК-ның сүмелерин барымдаалавайн, чамдык черлер өөредилгениң баштайгы чылында-ла идегелдиг баазаны тургузуп албайн массалыг «хаара тудуушкунну» вүштелдирген. Чамдык министерстволар боттарының туразы-биле чаштыс аай хевириниң өөредилге программазын өскертип, ооң СЭКП-ниң экономика талазы-биле теориязының болгаш политиказының дугайында темаларны ооп каапгып, өөредилгениң хуусаазын кызырып турган. Чамдык таварылгаларда өөредилге кичээлдерин далаш-биле дүштеки чапсар үезинде эртирип турган.

Ам, чаа өөредилге чылы эгелээнде, экономиктиг өөредилгениң үре-түңнелдиин бедидер дээш эрткен үениң кичээндиргелерин болгаш чедип алдынган дуржулганы барымдаалавры чугула. Бо талазы-биле партия комитеттери, оларның кылдистери быжырымчалыг, шыңгыы ажылдаары негеттинип турар. Чугаа болза хамыкты мурнай оларның адырлар аайы-биле кылдистериниң дугайында чоруп турар. Оларның дыка хөйү ол харыысалгалыг херекти удуртурукка кошкак киржип, өөредилгени организастаары болгаш ооң деңнели дээш, ол бүүнү инги экономиктиг ажылды сайзырангайжыдары-биле дүүштүрери дээш харыысалгалыг ажыл-агый органнарынга чогуур негелдени салбайн турар.

Өөредилгениң утказы, шынары—кол чүүл. Кичээл бүрүзүн, өөредилге программазының бүгү темаларын өөренирин партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) болгаш апрель (1973 ч.). Пленумнарының түңнелдерин, ажыл-агый башкарарының интенсивтиг аргаметодтарын ажыглаарының дуржулганы, чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алырынга ажыглаары чугула.

Кичээлдерниң шынары пропагандистерден дыка хамааржыр. Ол ажылче миллион хире кижини хаара туткан. Оларның чамдыызының амдыызында теоретиктиг болгаш методиктиг шыырак белеткели чок. Партия комитеттери профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнары-биле кады пропагандистерге дузалажырының дорт системазын тодарадыры, планнарның болгаш хүлээлгелериниң күүселдезин-биле оларны танышгырары, ажыл-агый тургузуушкунуның өйү келген айтырыгларының дугайында информация-биле хандырары чугулаа. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилели, Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, Күркино, журналдар болгаш солуннар редакциялары, телевидение болгаш радио экономиктиг өөредилгени моон сонгаар улам экижидер талазы-биле хөй үүлдү кылыры чугула.

Партия болгаш комсомол өөредилгезиниң системазында, коммунистиг күш-ажыл школаларында болгаш улусчу университеттерде, экономиктиг школаларда, институттарда болгаш мергежил бедидериниң курстарында, өөредилгениң оскеда хевирлеринде үжен ажыг миллион совет кижилер экономика айтырыгларын өөренип киргикен. Коллектив бүрүзүнге ол өөредилге ажыл-агыйны башкарарының, коммунистиг кижизидилгениң, беш чыл планын чедиишкиннинг күүседири дээш социалистиг чарышка массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниң деңнелин дээштинг фактор болдурар дээш бүгү үүлдү кылыр херек.

— УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ, АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ЧОРУДАРЫНЫҢ БОЛГАШ ЭРГЕЛЕП-БАШКАРАРЫНЫҢ АМГЫ ҮЕ МЕТОДТАРЫН ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢДАР! КҮШ-АЖЫЛДЫ ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААРЫН, МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ, ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ ЭҢ ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРИН БҮДҮРҮЛГЕГЕ УЛАМ ИДЕПКЕЛЛИГ НЕПТЕРЕДИҢЕР!

(«ПРАВДА» солуунуң чурнуку чүүлү).

ОКТЯБРЬ 56 БАЙЫРЛАЛГА УЛГЫЛЫТЫР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ ДЭЭШ

СЭКП Кызыл хооркому, хоорайның күүсекчи комитеди найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның, коммуналның, амыдырал хандырылгазының болгаш садыг коллективтериниң ортузунга шиитпирлиг чылдың үшкү кварталында калбарган социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чарыжынга **Кызылдың алгы заводун тиилекчи** деп санаан. Бо завод үшкү кварталда продукциязының бот-үнезин чиигедирин чедип ап, орулга киирип алырының планын чедиишкинниг боттандырган. Продукция сайгарарының планын 106,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100,3 хуу күүсеткен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазы кварталда тонна талазы-биле чүк өөртүрүүнүн планын 108,9, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин—124,1 хуу күүседирин чедип алгаш, автотранспорт бүдүрүлгелериниң чарыжынга тиилекчи болган.

Тудуг-монтаж ажылдарының планын 109,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининң планын 108,9 хуу күүсеткен, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедирин болгаш орулгалар киирип алырын чедиишкиннинг боттандырган **«Кызыл тудуг»** аргелели тудуг коллективтериниң тиилекчизинге санаткан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чарыжынга мал семиртир **«Сукпак» совхоз** бедик көргүзүглерни чедип алганын демдеглеп, ол совхозту шаңналга киирген.

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезн бараан саарылгазының планын 111,1 хуу күүсеткеш, садыг организацияларының чарыжының тиилекчизи болган.

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады коммунал, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң чарыжынга база дээре көргүзүглерни чедип алгаш, тиилекчи коллективке санаткан.

Үшкү кварталда Кызылдың автосептелге заводу, Тыва электри-четки бүдүрүлгези, Кызылдың төп электри станциязы тудуг аргелели, «Востоксантехмонтаж» трестиң механизастаан колонназы, «Көк-Тей» совхозтуң болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң багай эвес ажылдаанын демдеглээн.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган коллективтерге СЭКП Кызыл хооркомунуң, хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр деп шиитпирлээн.

ҮШКҮ КВАРТАЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди колхоз, совхозтарның социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелин чугаалажып көрген.

«Большевик» совхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер, ону күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле бедик көргүзүглериг болган. Чылда 273 тонна сүттү садар тургаш, октябрь бирге чедир планнан дашкаар 40 тонна сүттү садып, чыл планын 115 хуу күүсеткен.

Эът садарының тос ай планы 102, дүктүң чыл планы 106 хуу күүсеттингеи.

Ол совхозка партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Шаңналга сорук киргеи Шеминиң малчыннары мал кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенип турар. Хойжуларның кыштагларында болгаш сүт-бараан фермаларында мал кажаалары болгаш чурттагга бажыңнары бүрүн септеттингеи. Ирги Күдер-оолга удуртқан Арыт-Бажы сүт-бараан фермазы ам кыштаанда хонуп алган. Инектерни хүн чурумун ёзугаар чемгерип турар. Мал чеминиң барык хөй кезиин фермада чедирип алган.

Ол ышкаш 100 хойга онааштыр 102 хураган, бир хойдан 3,2 кг дүк алган мурнакчы хойжу Дөрбет-оол Кара-Сал кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенип, бодунуң өг-бүлезиниң күжү-биле 15 тонна ситенни белеткээн, кыштаанда чедирип алган. Ажыл-ишчи хойжу мал кажааларының болгаш бажыңының септелгезин эки шынарлыг кылдыр кылган. Ынчаар мурнакчылар совхозта хөй. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Улуг Октябрьга бараалгадып турарлар.

Амгы үеде малчыннарның кыштагларын септээр 4 звено кылдынмаан түүлдерни чедир кылып турар. Херээжен ажылдакчылерден тургустунган бир звено бажыңнар шалазын будуурун доозупкан. «Большевик» совхоз бо чылын шээр малдың үш чаа кажаазын немей тудкан.

Шемнжилер чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглап. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл юңга күш-ажылчы белектерни соңнээр дээш социалистиг чарышты улам калбартқаннар.

Х. КИМ-ООЛ.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СОРУКТУГ ИЖИ

Аныяк хоорай — Ак-Довуракта бүдүрүлгениң культура-амыдыралдың болгаш чурталганың 4—5 каът чаа бажыңнары Кара-Даштың тейлери-биле адаанашкан чүве дег улам немежип турар. Олар уран-шевер тудугжуларның күжү-биле тутгунуп турар деп чүве билдингир.

Бүтүн-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишээн. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бо чылдың 9 айларында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ылаңгыя чылдың үшкү кварталының планың тудугжулар боттарының күжү-биле 125 хуу күүсеткен. Ол болза Октябрь байырлалынга оларның төлептиг белээ болур. Чоокта чаа тудуг эргелели, партком болгаш профэвилелиниң каттышкан тудуг комитеди эрткен кварталдың түңнелин үндүргеш, тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Тудугжу бригадаларның аразынга чарышка ийнги участокта Данзырык Калдар-оол удурткан дашчы-бызаңчылар бригадазы планның онаалдазын 112 хуу күүсеткеш, үшкү кварталда тиилекчи болуп үнген. Ол бригадага шилчиир Кызыл тукту болгаш 100 рубльдиң акша шаңналын тывыскан. Бирги участокта дашчылар бригадазы (бригадири Салчак Кара-оол) планныг соруулганы 104 хуу күүсеткеш, ийнги черни алгаш, шилчиир вымпелди болгаш 50 рубльдиң акша-шаңналын алган. Ынчаарга Ооржак Тараачын удурткан дашчы-бызаңчылар бригадазы кылыр ажылдың нормазын 102 хуу күүсеткеш, үшкү черни алган. Ол бригаданы тудуг эргелелиниң парткомунуң болгаш профэвилел организациязының Хүндүлел бижин-биле шаңналаан.

Тудуг ажылының планныг соруулгаларын күүседиринге боттарының аргаларын, күжүн болгаш билинн харам чокка берип, эрес-шудургу ажылдап турар тудугжулар бисте эвээш эвес. Ындыларга Ленин орденниң эдилекчилери Данзырык Калдар-оолду, Ооржак Комбуй-оолду болгаш тудугжулар Люндүп Сыдааны, Салчак Кара-оолду, Зина Салчакты болгаш ооң-даа оске хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Чоокта чаа мурнакчы бригаларга шаңналдарны байырлалдыг байдалга тыпсып турган хуралга тудугжулар бешчылдың шиитпирлиг үшкү чылының дөртку кварталында улам күжениишкиниг ажылдап турган, күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүседирин аазааннар. Олар бо хүннерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл юңга уткуштур чарышты улам калбартып, соруктуг күш-биле ажылдап турар. Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чарыштың дээштинн бедидеринче, ооң үретүңнелдиин чедип алырынче улуг кичээнгейни салып турар

Ю. ШАГДЫР,

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партия эге организациязының секретары.

Кызылдың сүт комбинадында Галина Бурцева ында үш чыл ажылдап турар. Ол үенин дургузунда элээн каш төрел мергежилди чедип алган. Баштай ол саржаг хайындырыкчызы, ооң соонда сүт савалакчызы турган болгаш ам ак саржаг савалаар автоматта ажылдап турар.

ЧУРУКТА: автоматта Г. Бурцева.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның дыңнадыы

Черинь кылымал спутниктерин ажыглаа тургаш, харылзаа системаларын улам ынай хөгжүдериниң программазынга дүүштүр «Молния-2» дээр харылзаа спутнигин бедик эллипстиг орбитаже салып үндурерин Совет Эвилелинге 1973 чылдың октябрь 19-та боттандырган, спутниктин бодунда системаның ажылын чалгыларның сантиметрлиг диапазонунга ажылдазарын хандырып турар ретрансляция аппаратуразын тургускан.

«Молния-2» спутник болза Совет Эвилелиниг ырак-узакка телефон-телеграф радиохарылзаазының системазын ажыглаар чоруқту хандырарынга, «Орбита» четкизининг пунктуларынга ССРЭ-ниң Төп телевиденнезининг программазын дамчыдарынга болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазынга ажыглаттынар.

Спутникти бомбүрзектиң соңгу кезиниге апогейи (эң бедии) 40600 километр болгаш мурнуу кезиниге перигейи (эң чавызы) 630 километр орбитаже салып үндурген. Спутниктин дээскинериниң үези 12 шак 16 минута, ооң орбитазының ийленчээ 62,8 градус.

Телевиденнеиниң программазын дамчыдарынга болгаш хөй каналдыг ырак-узак радиохарылзааны боттандырарынга ажыглаар аппаратурадан аңгыда, команда-хемчээл комплекизинин аппаратуразын база уг-шиг тыварының, орбитаны тааристырарының болгаш спутниктиң энергия хандырылгазының системаларын спутникте дерип тургускан.

«Молния-2» спутникти дамчыштыр харылзаа тударының сеансыларын көрдүнген программа ёзугаар чорудар.

Мал болгаш чер ажылының продуктулары элбекшизин дээш

1972—1973 чылдарның кыжында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрия көвүдедири дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалы-биле бистиң Дуржулга станциявыстың коллективи канчаардаа аажок улуг соңуургалдыг танышкаш, изин-биле деткээн.

Ынчангаш ажыл-агыйның бүдүрүлге коллективтери боттарының бар аргаларын санап көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле ферма, бригада болгаш өске-даа бүдүрүлге коллективтери база кижи бүрүзүү тус-тузунда бедиткен хүлээлгелерни алган. Станцияның дирекция черя болгаш ажылчын комитеди коллективтер аразынга социалистиг чарышты организастап, ооң негелделерни ажылдап кылгаш, бүдүрүлге хураанынга калбаа-биле чугаалажып, кижи бүрүзүнге танышгырып чедиргеи.

Чыл эгезинден бээр Дуржулга станциязында ажылчын комитеди, ооң бүдүрүлге-массалыг ажылдар талазы-биле комиссиязы болгаш чер-черде профэвилел организациялары кижи бүрүзү хууда алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын доктаамал хайгаарап, ооң түңнелдерин ёй-шаанда үндүрүп, чедер, четпестерин бүдүрүлге хуралдарынга сайгарып келген.

Материалдыг кежиктерни боттарының холу-биле тудуп бүдүрүп турар бистиң эрес-шудургу малчыннарывыстың, механизаторларывыстың болгаш өске-даа ажыл-ишчилеривистиң эрткен тос айларда кылыг бүдүрген ажылларындан каш чижектерден ап көрээлинер. Мал ажыл-агыының ажылдакчылары эрткен тос айларның дургузунда күрүнеге эът садар планын 105,9, сүттүүн—102,5 болгаш дүктүүн —100,2 хуу кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш малдың баш санын өстүрер талазы-биле планның мыйыстыг бода мал талазы-биле 110 хуу, хойнуун—121 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээргe, сүт, эът бүдүрерин элээн көвүдеткен, бир саар инекке онааштыр сүт савалдазы база өскен.

Малдың семиртилгезин эки организастап чорутканывыстың түңнелинде күрүнеге садар хойнуң ортумак деңзинзи энир чылдың 38 кг тургашындан бо чылын 47,9 кг, азы бир башка онааштыр 9,9 кг, мыйыстыг бода малдың 403,5 кг тургашындан 405,8 кг, азы бир башка — 2,3 килограмм чедир белээн.

Хову ажылының ажылдакчылары бо чылын 9750 гектар черге тараа культураларын чажып тараашы, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары түрза-даа, бир гектар чер бүрүзүнден-не ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү ажаап албышаан, күрүнеге 1950 тонна тараапы саткан. Ол ышкаш мал чеминге хереглээри-биле 3000 тонна тарааны республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга садар дээш, 1500 тонна эки шынарлыг үрезинии белеткээн болгаш ажыл-агыйның шөлдерниге келир чылын чажып тарыыр 2000 тонна үрезинии урган. Ооң аңгыда 30 га черге тараан картофельдиң га бүрүзүнден-не 145 центнер дүжүттү; 15 гектар черге олурткан ногаадан га бүрүзүнден-не 120 центнер дүжүттү ажаап алган. Ниитиниң малынга 2800 тонна ситенни, 8000 тонна силосту, 200 тонна сенажты болгаш 265 тонна эки шынарлыг сиген далганын белеткээн база 3500 тонна саваңны болуп сараатгаан.

Алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин түңнеп, чарыштың тиилекчилериге материалдыг болгаш моральдыг деткимчени коргүзүп турар. Чижээ, хову бригалаларынга бир дугаар черни алган кижиге шилчиир Кызыл тукту тывыспышаан, ол хүн халас чемгерер. Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелии беш хонгаш-ла үндүрүп турар. Бирги черни алган бригадага шилчиир Кызыл тукту тыпсыр болгаш мурнакчыларга Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрер. Мал ажыл-агыйының фермаларында социалистиг чарыштың түңнелдерин он хонуктап, ай болгаш кварталдап үндүрүп турар. Мурнакчы кадарчыларга болгаш сааначыларга база бызаа ажаакчыларынга шилчип чоруур кызыл тукчугаштарны база акша шаңналдарын тыпсып турар.

Хойжулар аразында чарыштың түңнелдерин кыштың баштайгы ийн кварталдарында бир удаа үндүрүп, алган чаш малды менди ажаап ап, кадарып турар, хоюнуң бажы менди, семис-шыырак болган хойжуларга бирги кварталдың үш айларында 30—30 акша, ийнги кварталдың үш айларында 50—50 акша шаңналдарны социалистиг чарыштың негелдезии ёзугаар доктаамал тыпсып келген. Ук шаңналдарны доктаамал ап келгеннер: Монгуш Дадар-оол, Оюн Маңнай-Норбу, Оюн Сырат, Монгуш Хонук-оол, Ондар Сарыг, Күжүгет Хенлиг-оол олар болур.

Хойнуң массалыг оолдаашкынының үезинде сакманщиктер аразынга база социалистиг чарышты организастаан турган. Ол чарыштың негелделерии ёзугаар хүлээп алган хураганнарын менди доруктургаш, удуг хойжуларга дужаап бергеш, телевизор-биле шаңнаткан Оюн Дүү-Дарыйны холодильник-биле шаңнаткан Оюн Марта-ны, хеп чуур машиналар-биле шаңнаткан Монгуш Долуманы, Ондар Доосту, Күжүгет Байырмааны демдеглээри чугула.

Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шаңнаткан Мария Оюнну, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан Варвара Ооржакты, «Күш-ажылчы шылгарал» болгаш «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар-биле шаңнаткан Таисья Чашпаны, Оюн Черлен-кыска үстүнде айытканнар-биле кады чоргааралбиле демдеглеп турар бис. Бо күзүн 730 га черниң тараазын кестирген комбайнер Николай Паникаров, 525 ганы кестирген Федор Ощепков, үлүг-нормазын 150—170 хуу күүсеткилээн трактористер Петр Пимонов, Иван Оглезнев, Салчак Анай-оол, 100 хойга онааштыр 122 хураган алган, бир хойдан-на 4 кг дүк кыргаан хойжу Монгуш Дадар-оол, кадарып турар аныяк хоюндан чаңгыс-даа баш хорамча болдурбаан Монгуш Хонук-оол, станцияның мурнакчы саанчылары Мария Оюн, тудугжу Александр Буриков дээш өске-даа мурнакчылар парткомнуң болгаш ажылчын комитединиң каттышкан хуралының шиитпирии ёзугаар хүндүлел бижиктер база өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Бистиң станциявыстың ажыл-ишчилери амгы үеде мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын чорудуп, үрезин ариглаашкынында, техника септелгезинде, келир чылдың дүжүдүне чемнишпээге кыыдыр өдек сөөртүлгезинде ажылдап турар.

С. ОЮН,

Тываның көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязында профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы.

БӨГҮН—АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮНҮ

КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Тыва республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планнарын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиринге төлептиг үлүг киирер дээш күжениишкиниг ажылдап, тос айларда продукция бүдүрелиниң планын 103,6 хуу күүсеткеннер. Эрткен чылдың бо үезинии-биле деңнээрге, өзүлденин хемчээли 10,4 хуу четкен. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери тос айларда планнан ажыр 432 тонна ээтти, хлеб болгаш хлеббулочка кылыгларын 196 тоннаны, 36 тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Планнан ажыр белеткээн продукциянын 70 хуузун бүдүрерип күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенииң ачызында чедип алган.

Сөөлгү чылдарда аъш-чем үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери бүдүрүлгелерге техниктиг ченеглениишкиннерни, технологтуг чаартылгаларны боттандырарыпче чүгула салгыш салып келген. Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаарының хемчегларин боттандырган. Чаа хевирнин бүдүрүлге күүлерин ажыглалда киргилээн. Чамдык эрги цехтерни делгемчидир түткан. Бо чылын Таңды районнуң Бай-Хаакта хонукта 25 тонна хлеб-булочка кылыгларын быжырар хлеб заводунуң түлүүн ажыглалда киргген. Хову-Аксының, Ак-Довуракты хлеб заводтарын делгемчидип чаартып кылган.

Ол ышкаш Шагаан-Арыгның, Кызыл-Мажалыктың сүт заводтарын алгыдыр түткүлээн. Кызылдың сүт заводунуң цехтеринде хол-биле күүседир ажылдарның технологизин чаартып, механизастаашкынны чоруткан.

Ол чергелиг чаартылгаларны ээт комбинадының цехтеринде база кылган. Кызылдың сүт заводунда эрги дериглелерни чаа дериглелер-биле солаан. Ында саржат белеткээр херекселди, чалап сүт продуктуларын күдар автоматчыткан шүүштүрүлгә шүгүмүн түргускан. Ол сүт күдар шүгүмүнүн бүдүрүкчүлүү бедик: чангыс такта 6 мүн шил сүттү күдүп четтигиптер. Быштак база творог кылырына ажыглаар дериглелер база ажыглалда кирген. Кызылдың ээт комбинадынга тээр мал ээдин белеткээр технологтуг шүгүмну түргускан. Анаа бир ээлчегде 1250—1300 баш хой, ешкүнүн ээдин белеткээр.

Бүдүрүлгелерге техниктиг чаартылгаларны боттандыргапының ачызында продукциянын шынары бедээн, ассортиментизи кеңүдээн. Кызылдың сүт, хлеб заводтарында, ээт комбинадында продукцияның шынары илээп-биле экижээн. Продукцияны бедик шынарлыг белеткеп үндүреринге саратов системазының дүржүлгазы дузалаан. Ол бүдүрүлгелер мүрнакчы арганы багай эвес ажыглап, пептередип турар.

Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылының тос айларында Шагаан-Арыгның сүт, Кызылдың сүт, хлеб заводтары чедиишкиннерниг ажылдаан. Коммунист А. М. Астраханцев удуртқан Кызылдың ээт комбинадының коллективи Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип, Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг ужуражыр сорулганы салган. Олар мындыг бедиткен хүлээлгени алганнар: чыл тоңчүзүнге чедир планнан ажыф 500 мүн рубльдин продукциязын бүдүрер, планнаанынга удур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,1 хуу бедидер, бүдүрүлгенин бир ажылчынынга онааштыр 100 рубльди планнан ажыр алыр, 5 тонна колбаса кылыгларын бүдүрүп үндүрер, колбаса кылыгы кылыр продукциязыны камнап алганындан 5 мүн рубльдин ээдин күргадып кадырар, массалыг профессиялыг мергежилдеринге 80 кижини өөредип белеткээр. Бо бедиткен хүлээлгелерниң күүселдезин база эки чоруп турар.

Ол комбинат бо хүннерге чедир 221 рубльдин продукциязын планнан ажыр бүдүрүп үндүрген. 36,7 мүн рубльдин ээдин камнап алган. Холушкак мергежилдерге 60 кижини өөреткен. Коллектив тос айларда продукция сайгарарының планын 104,4 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың тос айларныы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу өскен. Амгы үеде ээттә, ээт аймаандан колбаса кылыгларын белеткээринин талазы-биле пехтер аразының социалистиг чарыжы чоруп турар.

Шагаан-Арыгның сүт заводунда күш-ажылдың организастаашкыны багай эвес. Оон ажыл-ишчилери тос айларда продукция сайгарарының хемчээли 117 хуу, эрткен чылдың бо үезинии-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10,4 хуу чедир өскен.

Аъш-чем болгаш ээт-сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шүүргү ажылдап турарлар ээзээш эвес. Чижээ: ээт комбинадында мастер Галина Шмакованың бригадазы ээлчегде үлүүн 125—130 хуу ажыр күүседип турар. Кызылдың хлеб заводунда Мария Зименченконун хлеб быжырар бригадазы база бедик көргүзүглиг. Ээ Зименченко Ленин ордени-биле шаннаткан. Чадаананың хлеб заводунуң ажылчыны Ондар Чечен, Ак-Довуракты хлеб заводунда бригадир Дарья Күүлар, Кызылдың сүт заводунда аппаратчик Ольга Блохина. Чадаананың сүт заводунда ажылчын Лидия Казанцева болгаш ээске-даа он-он мүрнакчы ажыл-ишчилерниң кызымак ажыл-херээн мактап, үнелеп болур.

Аъш-чем үлетпүрүнүң материалдыг базазын улам быжыглаар сорулганы шалыпкын боттандырар үжүрлүг бис. 1974 чылдан ээлеп ээт продуктуларын болбазырадыр ээт комбинадын Кызыл-Мажалыкка түлүп эгелээр. Ак-Довуракка пиво заводун база түзар. 1974 чылда ажыглалга киирери-биле Туранда хлеб заводунуң түлүүн эгелээн. Бо тоску беш чылда Кызылдың ээт комбинадынга, Кызылдың хлеб, пиво заводтарынга чамдык чаартылгаларны кылыры көрдүнгеп.

Бар чедиишкиннерни санап түнээринче кичээнгейни мөөнневейн, бистин бүрүнгаар шимчээшкиниивиске шапкыктап турар чүүлдерни илередип, бар четпестерни чайладырынче кичээнгей салырының чугулазын Үзбекистанга болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтин айтып, чугаалаанын үтпас үжүрлүг бис. Кызылдың сүт заводу чамдык даярге көргүзүглерни чедип алза-даа, 317 тонна чалап сүт продуктуларын чедир бүдүрбээн. Пиво заводу чыл эгезинден тура, 13 мүн дкл. пивону, 36 мүн дкл. азыртпес суксуннарны чедир бербээн. Эрткен чылдың бо үезинии-биле алырга, ол завод пиво кылырының деңнелин барык 25 хуу күдулаткан. Чадаананың хлеб заводу 19,3 мүн рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээн.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериндеде хол-биле кылыр ажылдар ам-даа колдап турар. Ээзээн кээ дериглелер эргижираэн. Ынчангаш механизацияның деңнели чүгле 55—60 хуу чедип турар. Багай шынарлыг продукциялар бүдүрүп үндүрерин Кызылдың, Бай-Хаактың хлеб заводтары ам-даа ында-хаая болдуруп келгенин хынаалалар көргүскен болгай. Кызылдың пиво, Чадаананың хлеб заводтары боттарының бар аргаларындан ыракта куду деңнелдиг ажылдап турарлар. Бүдүрүлге бүрүзү шиитпирлиг чылдың планнарын күүседиринче бүгү күштү моонневеп, чогаалыкчы аргаларны ажыглаар үжүрлүг.

М. ДОРЖУКАЙ,
СЭКП Тыва обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг киидизиниң инструктору.

Хлебтер, амданныг чемнер

Чап-чаа быжырган амданныг хлебтерниң, булочкаларның чаагай чыды келир Кызылдың хлеб заводунга чордум. Оон цехтеринде мурнуку чылдарныңга деңнээр аргажок, чаартылгалар болгулаандыр. Хлеб ажыктызы белеткээр өрээлди алгыдыр түткаш, ажыкты булган хоюдар элээн каш механизмнерлиг дериглелерни тургускан. Ол өрээлге улай түткан делгем өрээлдерлиг цехте хлеб быжырар формаларже дрожа үлей кудар күчүлүг машинаны база тургузуп каан болду. Ол машинаның кырында саваже ажыктыны кудуптарга, оон адакы талазында формаларны шүүштүруп турар дерилге база ажылдап эгелээр. Анаа беш минута дургузунда 100 ажыг формаже ажыктыны кудуп четтигиптер.

Бо техниктан ырак эвесте хлеб быжырар печкаларның ажылдап турары база кичээнгейни хаара тудар бээр. Печкаларның бирээзинде иштинче бир үеде ажыктылыг 104 хире форманы шүүштүруп киирээр чүве-дир. Оон иштинде үлүүр ышкаш, шаараш дерилгеде формажыгаштар оожум чылып чоруп турар. Анаа шаанда ышкаш, от салып, шүүдеп-даа түрбас, электри күжү-биле ажылладыр, быжырар, магалыг-ла-дыр. Ында дөрт печкага бир үеде 400 ажыг санныг хлебти быжырыптарын Нина Спирина чугаалады.

Тоску беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп, элээн каш техниктиг чаартылгаларны кылганын хоочун мастер Анна Сат болгаш өске-даа ажылчыннар хөөреп турдулар. Мында хол-биле кылыр ажылдар эвээш. Дөрт-беш-даа кижи эмеглешкеш, дажыглап шыдавас, аар шой паш саваларны канчап шимчедир чүвел деп бодал башка кирер. Ынчап турумда цехте бригадир Мария Алексеевна Зименина баштаан ажылчыннар шак ол аар савааларны ийип алгаш, далаштыг маннажын ынай болдулар. Адаанда бичежек, чылгыр дугуйлар кылып каан болгаш, идерге мырынай чиик ышкаш сагындырды.

Заводтуң булочкалар быжырар цехинде база чаа механизмнер немешкилээй. Оларның хой кезиин башкарарда чүгле кнопка базып, ажылдың канчаар чоруп турарын хайгаараар ол-ла. Техниктиг депшилгенин чогаадыкчы чаартылгаларның ачы-дузазын моон эскердим. Чаа дериглелер, механизмнер тургузары мында ам-даа үргүлүлеп турар.

Заводтуң өрээлдеринде одалга системазын эде кылырып бо чылын доозупканын база дыңнаттылар. Техниктиг чаартылгаларның планнарын шалыпкын боттандырып, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бергени ажылдаарынга дыка-ла идиглиг болган. Бүгү таарымчалыг байдалдарның ачызында завод коллективи тос айларның база үшкү кварталдың планнарын бүгү көргүзүг айны-биле ажыр күүсеткен бо заводка, республиканың аъш-чем үлетпүр эргелеринин шилчир Кызыл тугун акша шанналы-биле кады тывыскан. Цехтер аразында сопиалистиг чарышка бирги черни хлеб быжырар цех алган. Чаа быжырып, эскен хлебтерниң, чаагай амданныг дээрбек далганнарның чыды кээп турар цехтиң бир өрээлинге аъш-чем ажылдакчыларының хүнүнге турасхаатқан байырлыг хуралга 60 ажыг мүрнакчыны шаннадылар. Шалыпчылар Күжүгет Өшкү-Саврның, Нина Севрюованың болгаш өске-даа оон-оон шалыпчыларның аттарын алап, мактадым.

Заводтуң өрээлдеринде чаа цехтерни база ажыткан. Оларның бирээзинде торт кылыр цех база ажылдап эгелээн болду. Ында ажыл-иш үезин бо чурукта көргүскен. Чурукчулар дег, төвер кыстар торттарга янзы-бүрү хөөлерни сиилип турар болду.

О. ОХЕМЧИК.

МУРНАКЧЫ ЦЕХТЕ

1 миллион 189 мүн рубль түнге күүсеткен. Ол көргүзүг бо үе иштинде көрдүнген пландан оранчок ажып турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары болган, күш-ажылдың хоочуну Нина Георгиевна Зуеваның удуртканы ажыткы цеги он айларның планын шагдала күүсеткеш, ам чыл планын хуусаа бединде күүседир дээш калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар. Цех арга-курлавырларын санап көргеш, чыл планын моон мурнунда көрдүнгенин ёзугаар декабрь 25-те эвес, а оон бен хонук эрте күүсеткен турарын чедип алыр деп шиитпирлээн. Аъш-чем ажылдакчыларының хүнүнге үүкүштүр бо цех «Коммунистиг күш-ажылдың цеги» деп бедик атты чаалап алган. У. Чичина, Е. Шестопалова, Н. Зуева болгаш өскелер-даа будүрүлгениң тергииннери болганының дугайында дипломнарны болгаш түскай шынаылгаларны алгылаан. Мурнакчы цехтиң коллективи, тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, соглаан сөзүнге ээ болур дээш шүүргү ажылдап турар.

Ю. ЕГОШИН.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Озалдатса-даа... дыңнаткан

Шүтүмүүлелдиң дээштиг болуру, ону өй-шаанда сайгарганындан, четпестерни чайладыр хемчегни чогуур үезинде алганындан кол хамаарыжыр. Ажылдың чаңгыс аай эвес, аңгы-аңгы адырларынга холбашкан, харын чугула кампания үелеринде байдалды шүгүмүлээн материалдарга мөөнеп харылаар азы өйү эрткенде дыңнадыр чорук четпес.

Тес-Хем районга дүүжүт ажаалдазының баштайгы хүнеринде байдалды илереткен «Ховуларда комбайн эвээш» деп эгелиг дүвүренчиг медээниң дугайын СЭКП райкомунуң октябрь 11-де (бир ай эрткенде) харыызында «Амгы үеде ажаап алышкын доозулган»—дээн. Бир эвес бюрога чугаалашканын, алдынган хамчегларын ол-ла үезинде бижээн болза улам-на дээштиг турар ийик.

• • •

Малга четчир, эки хоолулуг чемнер белеткээр айтырыг малды менди, хүр кыш ажырарынга, продуктулуун бедиринге улуг ужур-дузалыг. Тес-Хеминиң «Ак-Эриг» колхозу болгаш «Тес-Хем» совхозу сентябрьның ийити декадазынга чедир-ле сиген планының чүгле үштүң бирии белеткээн. Анаа хамаарыштыр парлаттынган шүгүмүүлелиниң харымыын база ай хире саадаткан. Районнуң чамдык черлеринде силос салыышкыны, саван белеткели, культурлуг одар шингээдилгези багай тургустунган.

• • •

Социалистиг чырыштын нөгелелери, чедип алыр сорулгалар (чижээ, мал ажылынга хамаарыштыр) чамдык стенд, самбыра көргүзүглерде бар, а оон «Күүселдезин кайыын билип алырыл». Мындыг эгелиг материал «Шынның» сентябрь 22-де номеринге парлаттынган. Көскү агитацияны экижилерни СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалашкан болза-да, хүлээп алган шиитпириниң күүселдезин организастаар талазы-биле дөртки кварталдың эгезинге чедир хемчег алдынмаан.

Чарыштың тиилекчилери

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Районнуң хойжу бригадаларының болгаш сүт-бараан фермаларының аразында чарыштың үшкү кварталда үүннелдерин үндүргеп. Хойжу бригадалар аразындан тиилекчизи «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда С. Норбу-Самбууга удурткан хойжу бригадазы болуп шылгараан. Олар төрүүр чүс хойга онааштыр 86 хураганны менди доруктуруп, бир хойдан-на 3,1 кг дүктү кыргып алган.

«Шекпээр» совхозтуң Р. Моңгуш эргелекчилээн Сут-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи үшкү кварталда бир саар инекке онааштыр 1380 кг сүттү саггаш, ындыг коллективтиринг аразынга тиилекчи болган. Ук фермаңың мүрнакчы саанчызы З. Ооржак бир инектен-не ол үенинг дургузунда 1450 кг сүттү саап алган.

О. МОҢГУШ.

ЭРТЕ КҮҮСЕДИР

Чадаананың хлеб заводунда дөрт ээлчег бар. Ээлчег бүрүзү планныг онаалдаларын чогуур үезинде күүседип, эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер дээш социалистиг чарышты бот-боттарының аразынга калбартып, тиилекчилерни илередип келгеннер. Ылаңгыя Ондар Чеченге удурткан ээлчег ай санында планын 115 хуудан кудулаттайн, өске ээлчегларни мүрнап, социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи болуп келген. Маңаа ээлчегниң удурткузуу Ондар Чеченниң дугайында эки сөстерни чугаалап, оон кызымак ажылын демдеглевес аргажок. Ол хой чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг ажылчын. Аңаа кандыг-даа даалга бээрге, ойталап көрбээн. Ону биче сеткилдин-биле күүседип каар. Ол коллективтиң хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип турар. Оон ажылга кызымаг, быжыг сагылга-чурумнуу ажылчыннарга эки салдарны чедиргени чугаажок.

Бистиң заводта Самба Көшкендейге, Ооржак Чылбакка, Монгуш Хандыңмаага удуртқан ээлчеглер база багай эвес ажылдап, коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиниерине боттарының эвээш эвес үлүгхуузун киирип келгеннер. Оларның ол үлүг Аъш-чем ажылдакчыларының хүнүнге төлептиг белек болур.

Амгы үеде хлеб заводунуң ээлчеглери октябрь айның планын эрте күүседип. Октябрьның 56 чыл ою улуг байырлалга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, чарышты улам калбартып, бүдүрер продукцияның шынарын экижилериниче кол киҥээнгейни үгландырган.

Заводтуң ишчилери бо шиитпирлиг чылда 2750 тонна хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүп, 558 мүн рубльдиң продукциязын сайгарар планын декабрь 25-те күүседир соруглалыг. Ону боттандырып болурунуң бүгү аргалары бар.

О. ДИИСПЕЙ.
Чадаананың хлеб заводунуң директору.

Парлакчылар күш-ажылчы ээлчегде

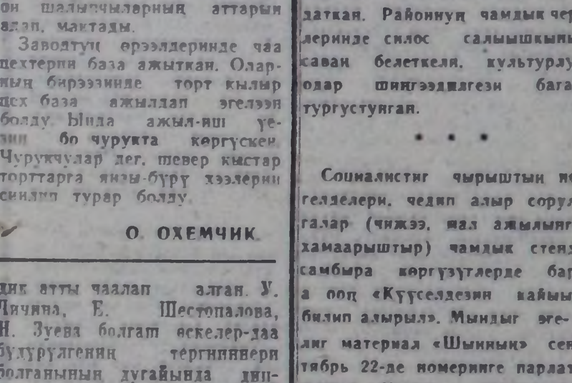

Республика типографиязының ажыл-ишчилери Октябрь байырлалынга үткүштүр бүгү-улусчу чарышка киришпишаан, будүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алган. Сентябрь айда продукция сайгарарының планын будүрүлге 102,3, ниити продукциянының — 108,2 хуу күүсеткен. Ол үенин иштинде күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн планын 108,9 хуу күүседип алган.

Цехтер аразында чарышка дептерлээр пех чоруп турар. Парлакчылар база оон дудак чок ажылдап, байырлалга будүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш күш-ажылчы ээлчегге ажылдап турар.

Парлалганың шалыпчыларының хүрээлеги өскен. Линотип цегинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Р. И. Заворотная (устүнде чурукта) будүрүлге планын 115 хуу чедир күүседип турар.

Оруқчу А. О. Тинзенмаа (адаанда чурукта) планныг онаалдазын ай санында 102—105 хуу чедир күүседип, будүрүлгенин мүрнакчыларының одурүүнде кирген.

Г. ГОРБУНОВТУҢ фотолары.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА—НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

ЧУРТТАКЧЫЛАР ШУПТУ КИРЖИЛГЕЛИГ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тургустунганындан база аныяк үлетпүрүнүн төвү Ак-Довуракты хоорай таваа салдынганывдан бээр он чылының юбилейи—келир 1974 чылдың сентябрьда болур. Комбинаттың дирекция чери болгаш хоорайның күүсекчи комитеди ол байырлалга ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг ужуражып, ону бедик деңнелге утказурун баш бүрүнгаар планнаан. Ол юбилейни байырлаарынга чедир чыл четпес хуусаа арткан. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүсекчи комитеди юбилейжи белеткел ажылдарынче тоску беш чылдың эге чылдарында-ла киргеп.

Бо хүннерде Барыын-Хемчик районунда хоорай, суурларны болгаш чурттакчылыг черлерни ногаанчыдып, чаагайжыдарының шалыпчы айын чарлаан. Ак-довуракчылар ол чаагай хереқте чаңгыс кижи дег хаара түттүнган, төрээн хоорайының ногаанчыдылгазында, чаагайжыдылгазында идепкейлиг киржип турарлар.

Чоокта чаа ак-довуракчылар Тываның кедээ ажылагайының дүржүлга станциязыннан 4 автомашина яблок сывып тарып олуртуру-биле эккеп алган. Ынчангаш янзылыг чимистиг болгаш чадаң үнүштер-биле кады ыяш олуртурун октябрь 20-ге чедир доозар дээш ажылчын хоорайның үлетпүр будүрүлгё, албан организация коллективтери аразында чарыштыг ажылдааннар. Түннелиниге хоорайда ниитизи-биле 5 мүн дос янзы-бүрү ыяшты олуртқан.

Назы-харының талазы-биле Ак-Довурак хоорай аныяк-даа болза, ногаанчыттынып, чаагайжыттынганы-биле ол районда база бир чараш булунарның бирээзи. Оон чурттакчыларының кол-ла сорулгазы, республиканың аныяк үлетпүрүнүн төвү, төрээн хоорайын улам чараш, көрүштүг болдурары. Ынчангаш хоорайның будүмчүларын, кварталдарын тус-тус үлетпүр будүрүлге, албан организация черлери ногаанчыдып, чаагайжыдарыбиле хүлээнип алган. Тодаргайлаарга, «Тыва даг-дүгү» комбинат Шоссейная будүмчузундан эгелээш, Постоянный суурга чедир, хооркүүском-биле ажылчын хандырылгазының киидизиниң коллективтери танцы шөлүнүн чоок кавызында девискээрлерни хайгаараары-биле хүлээнип алган.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүсекчи комитеди (даргазы З. Манчина) хоорай чаагайжыдылгазының айтырының онза чугулалап, оон чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязынга хүн бүрүнүн улуртулгазын берип келген. Үлетпүр будүрүлге, албан организация черлери аңгы-аңгы участоктарны ногаанчыдып, чаагайжыдар кылыр хооркүүскомнуң сессиязынга бадылаан.

Доктаамал комиссия чаагайжыдылганың чылда кылыр ажылының хемчегларин кылгаш, хооркүүскомнуң хуралынга бадылаткан. Тулугжуларның болгаш Постоянный суурларда чадаң үнүштерни, ыяштарны дескидеп, таарып ажаарындан эгелээш, ылангыя теректерден кескен будуктарны түскайлаан черге өстүрериңге чедир ол хемчегларде айтыткан. Түс черге өскен ыяштың ында кескен будуктарын тарып, олуртурга өзүүчел болган. Ынчангаш олар боттарының өстүрген ыяштарын аңгы-аңгы участоктарга тарып олуртуп, база бир чугула айтырыгны тывынгыр шиитпирлээннер.

Ак-довуракчылар ногаанчыдылганы чүгле чадаң үнүштер, ыяштар олуртурубиле кызыгаарлавайн, будунбудун сесерликтерге, аллеяларга чечектер клумбаларын кылып, хөй чылдыг сиген тарыгыры-биле капсырлаштырган. Чүгле кудумчу, квартал эвес аңгы-аңгы чурттарга бажынларынга чедир кылыр ажылдарны ногаанчыдылга планында кииргеш, ол бүгүнү күүседип турар. Ногаан үнүштерни суггарар автомашиналар график ёзугаар чоруп турар, сесерликтер, клумбалар суггарар, шланкаларны четчир хемчээлдии-биле хандырган.

Суг амыдыралдың үндезини. Хоорайның төп суг дамчыдылгазының айтырыгны онза чугулаан, ол суг колонкаларын улап турускан. Ол бүгү ажылчы чоннуң ажыглалынга, ногаан үнүштерни суггарарынга дыка таарымчалыг апарган.

Чаа хевир-биле туткан хоорайның калбак делгем кудумчуларын асфальтылаар ажылчы база-ла улуг кичээнгейнии салган. Тулугжуларның, Постоянный суурлар аразы болгаш Постоянныйдан комбинат чедир улуг орук, оон кыдыгларында кижи кылаштаар черлер бүрүн асфальтылаттынган. Ылангыя эрткен чайын дыка хөй шелду асфальтылаан.

Чурттакчыларның болгаш культурга албан черлериниң капитал септелгезинге көрүнген акшаны шингээдип ап турары ажы. Ол чорук хоорайның чаагайжыдылгазынга улуг идиглиг болуп турар.

С. ТАС-ООЛ.

Аңныыр сезонунга

Тожунуң аңчыларының СӨЗҮ

Тоора-Хемниң Культура бажыңынга Тожу районунуң аңчылары чыглып, хуралдаан. Анаа Тожунуң ырак суурлары Салдам, Хам-Сыра болгаш өске-даа черлерден аңчылар келген. Анаа олар эрткен чылдың хар улуг болганындан аныларынга улуг бергедээшкинниг болганын демдеглеп бо шинитпирлиг чылда олчалыг аңнаарынын чугулазын чугаалашканнар.

Эрткен чылдың сезонунда аңнаар талазы-биле бедик мергежилгинин көргүзүп, олчалыг келгенинерин аттарын маңаа адаан. Сезонда дуржулгалыг аңчы 400 рубльдин өлүүн тывар ужурлуг турда. Михаил Чумакаев 764 рубльдиң өлүүн, Ериферий Килин 637 рубльдиң, Валерий Ломаченко —636 рубльдин өлүүн дужаганнар. Ол ышкаш «Тоора-Хем» совхозта К. Нагазы, А. Кырлаа, А. Теверек болгаш өске-даа аңчылар база он ажыг кижи өлүүн, олчалыг келгилээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың сентябрьда үндүрген доктаалын ёзугаар аңнаар сезонунда керээ чарып аннап, планнар күүседирииниң талазы-биле негелделерин аңаа илеткел кылган райкүүском даргазы А. Колев аңчыларга таныштырган. Чарган керээ ёзугаар Сыстыг-Хемде күрүненин аңнаыр-тывыш ажыл-агыйындан 160 кижини. Тоора--Хеминиң кооп-аңнаыр-тывыш ажылагыйындан 500 кижини амгы сезонда аътхарарын планнаан. Оларның аразында штаттыг болгаш көдээ ажыл-агыйның адырларында ажылдап турар аңчылар 400 рубльдиң, аңнап эгелеп чоруурлар 200 рубльдиң өлүүн дужаар ужурлуг.

Бо чылдың аңнаыр сезонунда Тожунуң аңчылары инитизи-биле 193 муң рубльдиң өлүүн дужаар. Оон иштинде 130 муң рубльдиң өлүүн Тоора-Хеминиң кооп-аңнаыр-тывыш ажыл-агыйы, 60 муң рубльдиң «Тоора-Хем» совхозу, Сыстыг-Хемде күрүненин аңнаыр-тывыш ажыл-агыйы 54 муң рубльдиң өлүүн садар. Тайга-сыннарда аңнаыр эгбээн хынаар шенелде аңнаашкыннарның түңнелдери-биле алырга, аңнар бо чылын тарамык байдалдыг турумчаан болуп турар. Ынчалза-даа аңнап үнген кижи бүрүзү планын болгаш бедиткен хүлээлгезин күүседир дээш, бар аргаларны ажыглаарының чугулазын чугаалашканнар.

Эрткен чылдарда «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары аңнеп өлүреринің чамдык дүрүмнерин үреп турганының фактылары бар. Бо сезонда ол кажыдыышкыннарны катаптавас ужурлуг. Бо аңнаыр-тывыш сезонунда материал-техниктиг базаны колдуунда тургускан. Тоора-Хемде кооп-аңнаыр-тывыш ажыл-агыйының шугуму-биле тайга-сыннарда аңгы-аңгы участоктарда аңчылар чурттаар 15 кезек бажынчыгаштарны немей тутканн. Тожу тайгаларының аңгы-аңгы участоктарында шупту 151 аңчылар чурттаар бажынчыгаштарны кылган. Олүк-тывыштың базазын база тургузуп белеткээн.

Сыстыг-Хеминиң аңнаыр-тывыш черинге эрткен чылың муң рубльдин чарыгдаан. Тоора-Хемде кооп-аңнаыр-тывыш черинге 21 муң рубльдин үндүрүп берген. Бо чылын кооп-аңнаыр-тывыш ажыл-агыйынга 29 муң рубльдиң чарыгдаарын көргеп. Тоора-Хеминиң аңчылары мунар 250 ажылчыны иивиин болгаш элээн каш санныг автомашиналарны, тракторларны белеткээн. Аңнаашкын үезинде авиатранспортту база ажыглаар. «Тоора-Хем» совхоз аңнаарынга ажыглаар 400 ажылчын иивиин, 50 аътты белеткээн.

Аңчылармың бо слёт-хуралынга мурнакчы аңчылар Кол Нагазы, Барван Балбыр болгаш өске-даа тывыжылар бедиткен хүлээлгелер ап, районнуң сураглыг аңчыларын социалистиг чарыше кыйгырганнар. Районнуң сес аңчызынга бедик көргүзүглерин чедип ап келгени дээш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Районнуң мурнакчы аңчыларының слёдунга республиканың бүгү аңчыларына кыйгырыгны хүлээп алган. Ол кыйгырыгга аңнаыр-тывыш талазы-биле күрүне планын декабрь 25-те күүседирии, ол сорулганы боттандырары-биле сезон дургузунда 50 аныяк аңчыны аннаарының мергежилгинге өөредип, тыпкан өлүктү эки шынарлыг белеткеп, аң кежиниң баштайгы болбаазырадылгазын эки-жидериңе оноа сагыш салырын, өлүк тыварының мурнакчы аргаларын калбаа-биле ажыглаарын айтып турар.

А. ПАВЛОВ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспонтентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КОЛ ЧҮВЕ—ТУДУГ

ХАНОЙ. (СЭТА). «Тудуг дугайында чугаалап тура, бис болза Вьетнамның богүнгү амыдыралында эң-не чугула чүүл ол деп турар бис» — деп СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ВДР-ниң күш-ажыл министрининг орлакчызы Фан Ван Хыу бодунуң дыңнадыын эгелээн.

Демократтыг Вьетнам бүгүн аажок улуг тудуг шөлүү болуп турар. Вьетнамның ажылчы чоннар партизы болгаш республиканың чазаа ажылчын ангының, күш-ажылчы тараачыннарның мурнунга — дайын үезин экономиканы, чуртталга фондузун, школдарны, көвүрүглерни болгаш орукларны кыска хугусада катап тургузар деп сорулганы салган.

Катап тургузуушуунуң көрдүнген программазын чедишкинниг кадрларның, ылаңгыя тудугжуларның улуг армилазы чокка хоржок болгай.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга ажылдаар специалистерниң 200 муң кижилиг отрядын чоокку чылдарда өөредир болгаш белеткээр апаар бис деп, министрнин орлакчызы чугаалаан. Ажылчын кадрларны белеткээринин эң чугула базазы — профтехучилищелер четкизин хлам-ынай калбартыр бис. Эрткен тос айларның дургузунда ВДР-ге 200 профтехучилищ ажыттынган. Оларда 100 муң кижи 300 ажыг түскай эртемге өөренип турар-дар.

ВДР-ниң экономиказынга кадрлар белеткээринге Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар улуг дузаны көргүзүп турар. Эрткен чылдарда акы-дуңмалышкы чурттарның профтехучилищелеринге иштизи-биле 20 муң техниктиг ажылдакчыларны белеткээн, оон иштинде Совет Эвилели улуг салыышкынны киирген деп, Фан Ван Хыу чугаалаан.

Демократтыг Вьетнамга акы-дуңмалышкы, харам чок дузаламчыны көргүспүшаан, Совет Эвилели болза, чоокку үш чылдарның дургузунда 8 муң аныяк вьетнамнарны өөредири-биле бодунуң профтехучилищелеринге хүлээп алыр. Бо чылын барык ийи муң кижини өөренири-биле Совет Эвилелиниче чорутткан.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге, тудугга, металл ажылдап кылырынга болгаш көдээ ажыл-агыйга ажылчыннар белеткээр талазы-биле аңгы үеним 4 профтехучилищегзин эң чоокку чылдарның дургузунда ВДР-ге Совет Эвилелиниң дузазы-биле ажыттан турар. Ажылчын кадрлар белеткээр талазы-биле биске ГДР, Венгрия, Болгария, ЧССР болгаш акы-дуңмалышкы өске-даа чурттар база дузалап турар.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

КАИР. (СЭТА). Египеттиң чепсектиг күштери эрткен хүнүң дургузунда дайзынга удур Синай фронтузунуң бүгү шугумунга аар тулчуушкуннарны чорудуп турган.

Фронтунуң төп кезээнге ужар чүүлдүң деткимчези-биле Египеттиң курган чер шериглери дайзынга дириг күштер болгаш техника талазы-биле когаралдарны таварыштырбышаан, дайынчы сорулгаларын чедишкинниг күүседип турган. Дайзынның фронт шугумуи эртип келир аргалыг болган кезек шериглерни египет шериглер чамдык участоктарда бүзөөлеп алган дээрзин шериг командылалы дыңнаткан.

МЕН агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, израильдерниң үш хүн дургузунда калчаалыг удур халдаашкынын египет шериглер ойтур шапкаш, инициативаны холунга алган.

Синайга тулчуушкуннарның дургузунда ол эй-не улуг болган удур шаңар халдаашкыннар египет армияга хенертен болган таварылга эвес болган, олар ону дайзынга улуг когараддыг кылыр ойтур шапкан дээрзин корреспондент бижип турар.

Египет ужар чүүл база дайзынның танкыларының мөөңнээшкиннериңге согуушкуннарны кылган, чамдык танкыларны сүрүп, узуткап тургулаан.

Египет Араб Республиканың агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери израиль самолёттарның египет аэродромнарга болгаш фронт туруштарынга халдаашкыннарын ойтур шаап турган. Дайзынның 12 самолёдун, 3 вертолёдун узуткаан, үш израиль ужудукчуну тудуп алган.

Элээн каш израиль корабльдер Порт-Саид хоорайның хамааты объектилерин бооладырын оралдашкан. Израиль бир корабльди сугже дүжүрүп киирген.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий-израиль фронтуда күжелиишкинниг танк болгаш артиллерия тулчуушкуннары соксавайн турар. Сирий артиллерия израильдерниң мөөңнеттинген районнарында фронтунуң бүгү шугумунга бооладыкшыны согуушкуннарны кылып турган.

Ол хүнгү тулчуушкуннарның түңнелинде дайзын хөй санныг танкыларын болгаш бронетранспортёрларын оскунган деп, сирий шериг командылалының дыңнадыында чугаалап турар. Артиллерийның беш батареязын, ийи ракета туружун, оңчемзек складтарын узуткаан.

Сөөлгү хүннерде палестин партизаннар эжелеткен араб девискээрлерге израиль шериглерниң туруштарынче халдаашкыннарны удаа-дараа кылгылап келген. Ол халдаашкыннарның үезинде элээн каш израиль бронетранспортёрлар узуткаттынган деп, палестин шериг төлээлекчи мелеглээн. Газа секторунга израильдерниң Синай фронтузунче шериглер сөөртүп турганы демир-орук шугумун палестин партизаннар чаза тевискен. Ол тулчуушкуннуң үезинде 4 партизан өлгем.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эрткен дүне израиль дайынзырактар Ливанга удур чаа халдаашкыны кылып, чурттуң муруу районнарында чурттакчылыг тайбың черлерни артиллериябиле бооладыр. Аль-Маа Аш-Шааб суурга үш харлыг уруг өлүрткен, алды тараачын балыглаткан.

Совет артистерниң чедиишкини

МАДРИД. (СЭТА). ССРЭ-ниң күрүненин симфония оркестриниң ойнаашкыннары Испанияда улуг чедиишкинниг чоруп турар. Оон концерттери Барселона, Севилья, Хаэн, Овьедо хоорайларга болгаш Балеар база Канарск ортулуктарга болгулаан.

Алдаржаан коллективке Мадридтиң көрүкчүлери ийи дургузунда адыш часкап келген. Композитор Тихон Хренников болдунуң фортепиано концерттерин испан дыңнакчыларга таныштырган.

«Оон эки чылдыр черле кайчаар ойнаар боор» — деп, совет артистерниң мергежилиниң дугайында тус черниң солуннары бижип турар.

Ортенсия Альенде — Москвада

Реакциылыг шериг идеегеттерниң өлүрүп каанын, Чилиниң Президентизи Сальвадор Альенденин кадайы Ортенсия Бусси де Альенде болза чили улустуң таварышкыны шеригжүттүрүлгениниң хереченин болган. Ол маадырлыг херээжен кижини мунгатдалсый шаап шыдаваан, боо-чепсээн холунга тудуп алган, маадырлыы-биле амы-тынын оскуган Президентинин дерээн ол уламчылап турар. Чили улустуң революсчу бүгү чаалап алышкыннарын террор болгаш хан төгүүшкүүбиле, узуткаарын оралдажып турар реакцияның кеминг үүлгедиглеринге дугайын делегейниң депшилгелиг хөлшиттизинге Ортенсия Альенде чугаалап берип чоруур.

Ортенсия Альенде октябрьның 19-та Москвада чедип келген.

— Президент Сальвадор Альенде-биле кады чыл четпес үе мурнунда-ла чораанын Совет Эвилелинге чедип келгенимге сеткилим ажоок хайныгып тур — деп, ону үткүп чеде берген журналистерге аалчы чугаалаан. Социализмниң баштайгы чүртүнүң деткимчезин болгаш дузаламчызын чили улус кажан-даа утпас деп, ол медеглээн. Улусчу чаңгыс эптиң чазааның баштап келгенинин үш чылының дургузунда Совет Эвилелиниң талазындан бүгү талалыг дузаламчыны болгаш деткимченин ап келген бис деп ол демдеглээн. Ол дузаламчы эң-не янзы-бүрү талаларга көргүзүп келген, ол болза Чилиниң улузунга совет кижилериң акы-дуңмалышкы дем каттыштырылгалыг бодалының херечизин болуп илерээн.

Аңгы үеде Чилиде шериг хунтазы хостылганы болгаш демократтыг бүгү чаалап алышкыннарны узуткаан болгаш фашистиг чүрүмге дөмейлежип турар чүрүмну тургузуп турар дээрзин Ортенсия Альенде чугаалаан.

Профэвилелдериниң Болгеринда болуп турар Бүгү-делегей конгрезинге чоокта чаа чүве чугаалаан мен, анаа бүгү делегейниң ажылчы чоннарының төлээлекчидери чили улустуң демиселя-биле эң-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы Хельсинкиге эртken. Чили демократтарны деткиринин бүгү делегей биимчашкинии улам идепкейжидери оон коллорулгазы болган. Конференциянын ажылынга Совет Эвилели-биле чергелештир 40 чурттуң болгаш делегейниң хөй-хөй организацияларының төлээлекчилери киришкен.

ЧУРУКТА: үймээничилерге өлүрткен президентинин уруу — Исабель Альендеге конференция киржикчилериниң байыр четтирип турары. **АДН — СЭТА-ның фотозу.**

Төөгүчүлер семинары

БОНН. (СЭТА). Төөгү талазы-биле совет болгаш барыын-герман артемденнериниң семинары Майнцте болган. Оон киржикчилери «Германия биле Россия 1861—1914 чылдарда» деп темага илеткелдерни кылган.

Ол парлалга конференциязынга совет төлөөлериниң үдүртүкчүзү академик А. Л. Нарочницкий болган, немец төөгүчүлер эвилелиниң даргазы В. Конце (ГФР) олар семинарның түңнелинге сеткил ханып турарын илергейлээш, од болза совет болгаш барыын-герман төөгүчүлериниң аразынга кады ажылдажылганы хөгжүлериңе идигин бээр дээрзин демдеглээннер.

Ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Көдээ ажыл-агый машина тудуунуң эң улуг «Интернэшнл» компаниязының заводтарының 40 муң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны эгелээн. Автомобиль, аэрокосмос үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң даргазы Л. Вудок оон дугайын Чикагога чарлаан.

Ол компаний-биле профэвилелиниң күш-ажылчы дугуржулгазының хуусаазы сентябрь 27-де тоолган, ынчалзада ажыл төлевирии көвүдедир, ажылдаарының байдалын экижидер дугайында профэвилелиниң негелделерии хандырарындан будүрүлге эдерии ойталаавнар.

Ол компаниядың чурттуң 11 штаттарында 38 заводтары ажылын соксаткан.

АКШ-ка нефть бээрин соксаткан

ЛОНДОН. (СЭТА). Араб эмират Абу-Дабинин чаазаа АКШ-ка нефть үндүрүп бээрин соксадыр деп шиитпирии хүлээп алган.

Рейтер агентилелдиң Кувейттен дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Чоокку Чөөн чүкте болуушкунга хамаарыштыр Израильдиң талазынга болур кандыг-даа чуртка хамаарыштыр ындыг хемчеглерни база алган турар дээрзин Абу-Дабинин нефть талазы-биле министри Аль-Отейба сагындырган.

Найыралдыг ужуражылга

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак биле ында найыралдың адын-чоруун кылып чеде берген ЧКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң найыралдыг ужуражымышкыны аңаа болган.

ТАЙБЫҢ—БҮГҮДЕНИҢ БОЛГАШ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

ДЕЛЕГЕЙ ШУУЛГАНЫ МОСКВАГА АЖЫТТЫНАР

Наш-ла хонгаш, октябрь 25-те, бүгү диптерниң хөй-нитизининг төлээлекчилериниң мурнунга өндур чаагай Кремльдиң Съездилер ордузунуң эжиктери хүндүтиелдии-биле ажыттынып келир. Тайбыңга ынакшылдыг нүштериң Бүгүделегей конгрези бодунуң амылын ол ордуга эгелээр. Бодунга чижеглежир чүве чок ол шуулганга 130 чурттан 3 муң ажыс делегат, делегейниң болгаш девискээрлериң барык 100 организациязындан төлээлекчилер киржир. Конгресске белеткел наш-даа ай үргүлчүлеп келген. Шуулган ажыттынып турда, оон киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалап бээрин Делегейниң белеткел комитеди СЭКП ТК-ның Чиңгине семретары Л. И. Брежневтен дилээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Тайбың камгалалының Совет комитединиң харысалгалыг секретары Михаил КОТОВ конгресстиң ажыттынарынга холбаштыр Парлалга медээлериниң агенствозунуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыы берген, ону мооң адаанда парладывыс.

— Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезин чыылдырарының идеязын кажан тыптып келгенил? Ол шуулганның утказы болгаш оизагай үүлү чүдеи?

— Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкашкыны болгаш янзы-бүрү нитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптериниң улам бадыткаттынып кел чыдары бистиң үевистиң кол демдээ болу берген. Бистер, тайбыңның талалакчылары, боттарывыстың бодалдарывысты болгаш ажыл-херектеривисти харын оон-биле холбаштырып турар бис. Ам ханың ужур тайбыңны чүгле идепкейлиг камгалаарында эвес, харын бүгү чурттарның улустарының социал системаларындан хамаарыла чокка, оларның кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганың быжыг үндезинниге тайбыңны тааржыштыр тургузарында болуп турар.

Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрези Москвага эрттирер дугайында санал харын ынчан чугаалаттынган. Ону делегейде баштайгы социалистиг күрүненин тайбыңга ынакшылдыг чайгылыың чок ынычы политиказынга бедик бүзүрел кылдыр үнелеп турар бис. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Москвадан чарлап үндүрген Тайбың программазы амгы үениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң демиселиниң болгаш оларны сырый каттыштырарының тугу болу берген. Ол программаның хөй-хөй чүүлдерин боттандырып келгенинең уламыдан кижи төрелгетен быжыг тайбыңче бөгүн дыка чоокшулап келген.

— Конгресске белеткел чүдеи тодаргай илергейлеттинип турарыл?

— Конгресске белеткел бүгү диптерге калбаа-биле болган дээр болза, ол хөөредиг эвес. Конгресске белеткелдиң болгаш идиг бээрииң национал комитеттерии азы инициативчи болүктерии хөй-хөй чурттарга тургускан. Идиг бээрииң комитеди биске. Совет Эвилелиниге база тургускан. Профэвилелдериниң, херээженнериниң, аныяктарның, шажынчы болгаш өске-даа хөй-нитии организацияларының делегей төптери конгрессти деткээн.

Конгресске ажыктыг кылдыр хөй-нитинниң санал-опалын алырының ёзулуг индири Делегейниң консультативтиг ийи ужуражымышкыны болганы чигзинир чок. Ол ужуражымышкыннар мартта болгаш июльде Москвага болган.

Делегейниң консультативтиг бирги ужуражымышкынынга безин делегейниң 40 болгаш 60 чурттан 81 национал организацияның төлээлекчилери чыылган. Хөй-нитинчи болгаш политиктиг күштер тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чаалгазынга харыы кылдыр Москвага ынчан оноа хөй келген. Профэвилелдериниң демократтыг федерациязының болгаш күш-ажылдың Бүгү-делегей конфедерациязының. Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының болгаш тайбың база хосталга дээш Делегейниң херээженнер лигазының, хүрээхиттериниң Бүгү-делегей чөвүлелиниң болгаш Европа күрүнелериниң католиктериниң Берлин конференциязының, эртем ажылдакчыларының Бүгү-делегей федерациязының болгаш чепсегленишкинни дүжүрер база тайбың дээш Австралия конфедерациязының, Азия, Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының болгаш КНО-га идиг бээрииң каттыжышкыннарының Бүгү-делегей федерациязының, араб чурттар лигазының болгаш Африка чаңгыс эп организациязының төлээлекчилери чаңгыс столга чугаалажып олурушканнар. Каттышкан Нацнялар Организациязының оон специалистазан чамдык комитеттериниң төлээлекчилери ужуражымышкынга келген.

Делегейниң консультативтиг ийиги ужуражымышкынының киржикчилери делегейниң 50 организациязының болгаш 78 чурттуң делегаттары болган. Тайбың болгаш кады ажылдажылга дээш туржуп турар хөй санныг девискээр болгаш национал организациялар ол үеде-ле конгрессти чыылдырарын деткээн турган болгаш ону чүүлдүг кылдыр көргеннин тодаргай айыткан. Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезин Москвага чыылдырар талазы-биле Делегейниң консультативтиг ийиги ужуражымышкыны делегей харылзааларын национал хамаарышпас чорукка болгаш чаңгыс эпке, социал депшилгеге, хосталгага, чөптүг чорукка болгаш тайбыңга үндезилеэш тургузарынче угланган чүткүлдүг болгаш тура-соруктуң хөй-нитинниң санал-омалының янзы-бүрү агымаринда аажок калбак иептерээнии болгаш дээлдаанын киргенин көргускен деп, ужуражымышкынны дыңнадыында чугаалаан.

Конгресске Делегейниң белеткел комитедии ол ужуражымышкын үезинде тургускан. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Ромеш Чандра оон күүскомуп баштай берген. Конгресстиң он үш комиссиязының ажылынга материалдар белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктерии тургускан. Комиссиялар дараазындагы айтырыгларны өөренип көөр болгаш чугаалажыр болган: тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш делегейниң аймыл чок чорук. Индий-Кыдаттың болгаш Чоокку Чөөн чүктүң айтырыглары; Европаның аймыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылга; Азияга тайбың болгаш аймыл чок чорук; чепсегленишкинии дүжүрери; национал хосталга; колониализмге болгаш кеш-соок чылгаар чорукка удур демисел; долгандыр турар бойдусту камгалаарының хүрээге кады ажылдажылга; өөредилгеиин болгаш культураның талазынга кады ажылдажылга; экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга; кижиниң эргелери болгаш тайбың; делегейниң чазактар болгаш чазактарны эвес организацияларының кады ажылдажылгазы. Ынчаарга, Делегейниң белеткел комитединиң күүскому Чили дугайында айтырыгны түскай тургускан комиссияга чугаалажып хөөр болдалыын илергейлээн. Делегейниң ёзулуг чоруун улам мээң кошкалыры-биле холбаалыг, бистиң үевистиң эң чугула айтырыгларын конгресс көөр апаары оортан база илдең-дир.

Конгресске аажок улуг калбак белеткел болганының дугайын чугаалап тура, мындыг чүүлдүң дугайын чугаалаваан баар аргам чок, чүл дээрге, конгресске белеткелге хамаарыштыр бо эрткен чайын янзы-бүрү чурттарга делегейниң болгаш аңгы-аңгы девискээрлерниң хөй төлээлелгелиг конференциялары, шуулганнар, консультациялар болган. Ол ужуражымышкыннарның киржикчилери амгы үениң хүн бүрүдеги эң чугула айтырыгларын чугаалашкаш, конгрессти бүрүн деткип турарын илергейлээн.

Сөөлгү медээлер ёзугаар алырга, конгресске киржиришкен 130 чурттуң янзы-бүрү организацияларны чөпшээрешкен. Ынчалза-даа бо дээрге чүгле баштайгы медээлер-дир.

Бистиң чүртүүстүң ажылчыннары болгаш колхозчулары, эртемденнери болгаш студентилери, инженерлери болгаш эмчилери, пенсионерлери болгаш бажың эези херээженнери конгресси кеш-биле боттарының деткип турарын илергейлээн муң-муң чагаалары, медеглелдерии, резолюциялары конгресске ядиг бээрииң Совет комитединче чоруткан.

— Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин улам ынай быжыглырынга, оларны бүгү делегей амыдыралының норма-чижээ болдурарынга конгресстиң киирер боттуг салымшкынының дугайында чүнү бодап турар силер?

— Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, конгресс айтырыгларны чүгле чугаалажыр эвес, харын тайбыңга ынакшылдыг күштериң дем катказын хөделиишкиннериниң боттуг программазын база ажылдап кылыр калбак аргаларгалыг.

Конгресстиң оноа чугула болуушкун болурумга кандыгдаа чигзинишкин чок. Ону деткип турар күштериң составының калбаа болгаш бүгүннитн тайбыңның, аймыл чок чоруктуң, кады ажылдажылганың айтырыгларының бүгү талаларын хаара тутказ платформазын дыка улуу, хөдеминшкилиг чаңгыс эвиинге хүнүң-не оюу орары оон магадылалы болгур. Конгресстиң эртер апаар байдалдары-даа, оон демократтыг принциптерин-даа ажык, бүдүштүү, социал-омалдарны хостуг илередир, калбак чугаалажылгалар, чаңгыс эптиг чедип алырынче докладчылар, киржикшиккиннер, анаа чоңшөөрлелгеже чүткүл оон магадылалы болгур. **«Тайбың — бүгүденин болгаш кижи бүрүзүнүң херээ!»** Конгресстиң ол лозунгу бүгүденин болгаш кижи бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы болуп бар чыдар.

(ИТМА).

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЭЛЕР

Ажылы эки

Каа-Хем районнуң культура албан чергелериниң ажылдакчылары ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылдарны кылып турарлар. Амгы үеде районда ниитизи-биле чээрби сес культураның албан чергелери бар. Тодаргайлаарга, чеди культура бажыңнары, сес көдээ клубтар, он бир библиотекалар, бир музыка школазы чонга бараан болуп турар.

Районнуң культура ажылдакчылары тоску беш чылдың үшкү чылында кодээниң ажылшпчилеринге бедик утка-шынарлыг рюн-концерттерни көргүзүп, улуг ажылдарны кылып чоруткан. Бо талазы-биле Сарыг-Септкиң эш Харченко директорлавн Культура бажыңының ажылын онзалап айтыры эргежок чугула. Ында «Романтик» деп агитбригаданың артистери бо чылын дөртен ажыг концерттерни чонга бараалгатканнар. Ооц-биле чергелештир дыка хөй лекция, беседаны, солун кежээлерни түстүс ажыл-агыйларга организастааннар.

Культура бажыңының методистери эштер Иванов, Самойленко көдээ клубтарның ажылынга практиктиг дузаны чедирип, эң ылаңгыя тематиктиг кежээлер, диспуттар организастаарынга улуг дузаны чедирип турарлар.

К. ИВАНОВ.

Москваже чоруурлар

Бойдуска ынак өөреникчилерниң тускай болгүмнери бистиң республиканың элээн хөй школаларында доктаамал ажылдап, ында дыка хөй өөреникчилерни хаара туткан. Ол бөлгүмнериң киржикчилери чайгы үеде эм кылыр ажыктыг үнүштерни чыып, аргарыгны өртен болгаш оондаа өске айылдардан камгалаарынга боттарының үлүгхүзүн киирип, чон ортузунга бойдуска хамаарышкан лекция, беседаларны номчуп турарлар.

Бойдус камгалаарынга идепкейлиг киришкени база кылып чоруткан ажылы дээш Чадааның № 1 ортумак школазының өөреникчизи Сергей Семисоол, Кызылдың № 14 школазының өөреникчилери Ира Зайцева, Миша Бочкарев болгаш Балгазының ортумак школазының онгу клазының өөреникчизи Таня Кузнецова олар Москвада улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге бистиң республиканың школачыларының мурнундан киржир эргени чедип алганнар.

Е. ФИЛИМОНОВА.

Дидим чорук

Өрт халавы үнгенде дидим хөделир херек. Оон барымдааларын көрүп көрээл.

Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунда 116 бажыңга хүндүс өрт болу берген. Ээлери чок турган. Ону баштай-ла кожазы Петр Овсянников эскерип каан, дораан өрт командазынче долгаан. Боду бажыңның соцгазын үреп киргеш, эът-сеп херекселдерин үндүр октап эгелээн.

Удаваанда өрт машиналары келгеш, өөскүй берген өрттү өжүрген.

Бир эвес эш Овсянников өртенип турган бажыңның үнелиг херекселдерин чогуур үезинде оон үндүрбээн болза, оон ээлери когаралга таваржыр турган.

• • •

Чооқта чаа Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының гаражынга чиик машина өртенип берген. Ону экн-тура өрт дружиназының кежигүнери Иван Колодкин биле Алексей Шулинин олар от өжүрүкчүзүн алгаш, дораан өрттү өжүрген.

И. ТЕМИР.

Ойнап алганнар

Иштики үш хуулуг чээшкиннин облигацияларын кижилер аажок сонуургал-биле алыр. Оларны тираж болурунуң мурнуу чарыында байыдаа кассадан садып ап болур, а бир эвес акша херек апаар болза, ону дедир дужаштып болур.

Чоокта чаа ооц 58-ки тиражы болган. Анаа Кызыл чурттуг Е. К. Чапышева 500 рубль ойнап алыр аас-кежиктиг болган. Б. И. Егошин 20 рубль өртектиг облигация-биле муң рубльди ойнап алган. Үш хуулуг иштики чээшкиннин облигациязын садып алганы дээш олар өөрүн турарлар.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЗОНА ДЕЛГЕЛГЕЗИНГЕ КИРЕР

Бистиң республиканың чурукчулары мурнуку чылдардан тура «Социалистиг Сибирь» деп зона делгелгезинге киржип келген. Ук делгелге 1974 чылда Томск хоорайга эртер. Анаа чедиишкинниг киржири дээш Тываның чурукчулары эрткен үениң дургузунда дыка хөй солун болгаш чаа ажылдарны кылган. Зона делгелгезинге киржир ажылдарны шилип алыры-биле ол делгелгениң комиссия кежигүннери Кызылга келгеш барган. Комиссияда РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң секретарьлары А. И. Алексеев (комиссияның даргазы), И. П. Абросов, Б. А. Плёйкин, РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлөөзи В. В. Рачко болгаш оске-даа тос кежигүннер бар.

Зона делгелгезиниң комиссия кежигүннери баштайгы хүнде бистиң уран сиилбикчилериниң ажылдары-биле танышканнар. Делгелгеге киржир эргения 9 мастерлерниң 50 ажыг ажылдары чаалап алган. Оларның аразында уран чурулга талазы-биле РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары Х. Тойбухааның сес ажылдары, Р. Аракчааның «Көгээржик» (дөрт аяктыг), «Ыраажы кыс», «Мөгелер», Б. Бапыңдының «Арзылаң», «Сарлык бугазы», Х. Мижит-Доржуның (мөчүүр мурнунда ылганы) «Мөге салыкчызы», «Аъттыг арат» болгаш сиилбичилер Л. Протасовтуң «Маңгыс», Т. Тойбухааның «Тева», А. Тойбухааның «Үзер сарлык» дээш оске-даа ажылдар бар. Комиссия Х. Хунаның тывынгыр, чогладыкчы ажыллап турарын демделевишаан, үш ажылдарын хүлээп алган.

«Социалистиг Сибирь» деп зона делгелгезинге дыка хөй ажылдарны кинрилитирери-биле шилип алган. Оларның иштинден уран чурулга талазы-биле С. Ланзының «Тева Хая», тыва национал болгаш чечектерлиг натюрморттарны, үш портреттерни, С. Сарыг-оолдуң «Мөңгүн-Тайга», «Артта», «Көжээлер», «Чайлагда» болгаш Т. Левертовскаяның «Сакманщик кыс» деп ажылдарны шилип алган.

С. ВЛАД-ООЛ.

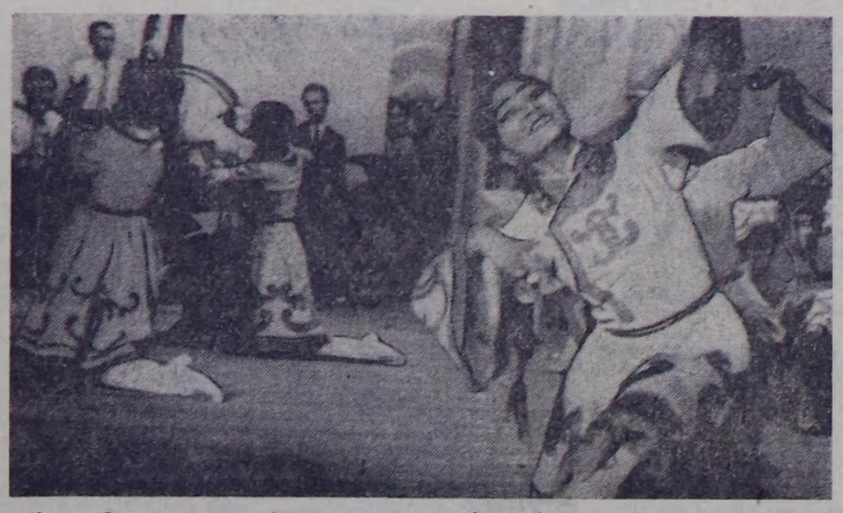

Даарта Тываның күрүне филармониязы бодунуң чаа сезонун ажыдар. Ажыдыышкынга чаладып келген лауреаттар база бистиң филармонияның артистери киржир.

ЧУРУКТА: ыры-танцының «Саян» ансамблиниң танцы болуу.

Совет-моол найырал айынга

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

Бистиң кожавыс болур Убса-Нур аймактың Улангом хоорайда агаар станциязының ажылдакчызы Ж. Цэрэндэлгэр Антарктидага четкен ан баштайгы моол кижи болган. Моолдуң Күрүне университединиң чээрби тос харлыг ол доозукчузу Совет эртемденнер-биле кады Антарктиданы шинчилээринге киржип турар.

• • •

Бо чылдың март айда Улан-Баторга болуп эрткен «Интернационал» деп хостуг хүреш талазы-биле маргылдаа делегейниң спорттуу амыдыралынга улуг болуушкуннарның бирээзи болган. Анаа социалистиг сес чурттуң 70 ажыг спортчулары киришкен. Ынчан ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның спорттуң алдарлыг мастери Х. Баянмунх, Мехикога болган Олимпий оюннарының хүлер шаннадлыг киржикчизи Т. Артаг болгаш өскелер-даа Моол Арат Республиканың алдарын камгалап тыдааннар. МАР-ның мөгелери беш алдын медальды чаалап алган.

• • •

Социалистиг чурттарның автомобиль чолаачыларының маргылдаазы Софияга болуп эрткен. Анаа Улан-Батор хоорайның № 22 автосептелгебаазазының чолаачызы Н. Чулуунсүх типлекчи болган болгаш алдын медаль-биле шаннаткан.

• • •

Зун-Хары хоорайда чолаачы Д. Зориганың өг-бүлези хенертен немешкен: оон кадайы Балсан хары угда үш оол бөжаан. Ам ол оолдарны Улап-Баторнуң уруглар ажаар тускай ялизинде азырап турар. Олар анаа эмчилер хайгаараалыгга үш чыл болур.

• • •

Улан-Батор хоорайның эгези 1639 чылда баштайгы богдо-гегеннин өргээзининң түттүнганындан эгелээн. Өргээ деп ат Европа чурттарынга Урга кылдыр пептерей берген. А моолдар боттары хоорайны Богдын хүре, Их хүре азы Да хүре деп адап турганнар. Үүгле 1924 чылда Урга хоорай Улан-Батор кылдыр адаттынган болгаш МАР-ның найысылалы апарган.

«МОНГОЛИЯ» деп журналдан.

ХҮНҮ КЕЛИР

Чингир ногаан, далай эриң чараш чурттуг,
Чили чоннуң хостал күзээн оруун дуглай,
Кара-мөрлүг, өлүрүкчү шериг хунта
Хаанныг чепсээн аннып алган туруп келчик.

Саттыныкчы, өскерликчи чалча-сектер,
Сальвадорну, патриоттарны өлүрзе-даа,
Сагыш-сеткил бүрүзүнге дириг ышкаш,
Сая-сая чүректерге ӧртүп калыр.

Корваланны хоргудалдан хостаңар дээн!
Коммунистиг партиямның ыйгырыынга,
Хоетуг совет үнүм кадып, деткип тур мен
Холдарыңар Корваландан ырадынар!

Альендениң чаңгыс эптиг, шынчы чону
Актыг хераэн туюлунга чедире бээр.
Тайбың күзээн чили чон дайзыннарын
Тамыже кинр шывадаптар хүнү келир.

М. КОНГАР,
фронтучу чораан.

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЕП ЭГЕЛЭЭН

Шыдыраага Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаазы үргүлчүлевишаан. Бешки салыг соонда бирги разрядтың шыдыраачыларының баштайгы бөлүүнде Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажылдакчызы М. Кенин-Лопсан, политехникумнуң сургууулу В. Луканов болгаш Тываның сентелге тудуг автобаазазының инженери Ю. Белов олар мурнап олурарлар.

Бешки салыгда Ю. Белов биле В. Лукановтуң оюну ковчуг солун болуп эрткен. Бо ийи шыдыраачының кайызыдаа ковчуг чараш көштерни кылганнар. Маргылдааның түңнелинде Ю. Белов удурланыкчызын дүжүп бээринче албадаан. Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпионы Б. Ооржак биле Н. Онуфриевтиң оюну хайым болган. К. Саян — Л. Забоев, М. Кенин-Лопсан —И. Түлүш болгаш В. Смирнов — Ю. Быков олардың салыглары соңгаарлаттынган.

Ийнги бөлүкте 18 шыдыраачы ойнап турар. Беш салыг соонда Кызылдың педагогика институдунуң башкызы А. Борзенко дөрт санныг мурнап турар. Теп күрархивтиң төлээзи Д. Салчак, «Билиг» пинтилелиниң референтизи Б. Седен-Хуурак олар ийнги черде чоруп орарлар.

А херээжен спортчулардан педагогика институдунуң студентизи Т. Хертек биле республика эмнелгезиниң ажылдакчызы Д. Сат олар 3-3 санныг мурнап турарлар.

Н. ШИШИГИН.

Хоорай Совединиң депутаттарынга

1973 чылдың октябрь 24-те 14 шак 30 минутада СЭКП Кызыл хоорномунуң хуралдаар залынга ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң XIV чыжыныың 3-ку сессиязы ажыттынар дээрзин ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга дыңнадып тур.

Чугаалажыр айтырыы: «ХООРАЙГА ХӨЙ-НИИТИНИҢ КОРУМ-ЧУРУМУН БЫЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫ».

„БҮРБЭЭЖИК ИРЕЙНИҢ ТООЛДАРЫ“

Мындыг ат-биле Мариам Рамазановаңың тыва тоолдар аянып-биле бижээн тоолдарының чыындызы тускай пом кыдыр орус дылга үнген. Ында «Севил биле Чараш-оол», «Мөге-Белек», «Ай-кыс», «Күскежик», «Иениң чүрээ», «Эзир» база бөгүн силерге В. Серен-оолдуң очулгазы-биле бараалгадып турарывыс «Карак чажының хөлү» деп тоолдар кирип турар.

КАРАК ЧАЖЫНЫҢ ХӨЛУ

Шыяан ам... Чырык өртемчейге Оюмаа дээр херээжен чурттап чоруп-тур. Ол үш уругларлыг чүвең иргин. Уругларының хеймери чаа-ла ийи харлап турда, ооң ашаа Кац-оол чажыңдан тура хөлечиктеп келгени байының чылгызын хем кежирип тургаш, шакпын саарыгга алзып, эндей берип-тир.

Эргелиг эжиниң оскундурганы Оюмаага аар-бергени чыгап келген. Кац-оол дээрге — кайгамчык эки, катыы-хөглүг, кандыг-даа ишти кылыр, калайынга болгаш уругларынга хайыралыг эр-ле болгай. Оон арага-дарыга хандып, опчоктанып, дүржоктанып турганың кым-даа көрбээн. Балдыр сыкпас бачым ажылының хос-чайында Кац-оол кайгамчык чараш, каас үгүлзааларлыг үлгүүлер кылып, чазанып турган. Хөнну чогу —хөлечиктиг үлүүн бодап келгеш, хөрек-түрээ дакпыжап, ындыныдыр ырлагылаар-даа. Оон ол аялгалары Оюмааның күлаанда олчаан арткан.

Ашаанның соонда Оюмаа ала чайгаар-ла ацгы кижи дег апарган. Ооң кудук-чайык каткы-хөглүү, куттулуп кээр кожаң ырлары-даа кайда боор. Хөглүг арны хөлегеленип, калбак хаваа каътташкактаныр, харзачыгай чалгыны дег кирбиктери халайгылап бады келген. Ынчалзажок Оюмаа бодун сула салдынмаан болгаш ооң караа чаштыг олурганын кымдаа көрбээн. Ажыг-шүжүг аакталып кээрге, сарыгзымаар карактары улам чалбыраштап, эриннерин ызырнылкап олургулаар тургай.

Оюмааның даш эжи турган. Ол чүтле оон-биле чугаалажып, дакпыш хөрээн ажыдып алыр ыыдыг. Ховунуң ховузундан кожайын үнген, чаасхаанзыргай чалым хая хүн аайы-биле янзы-бүрү өңнерлиг кылдыр хуулар турган. Ол даштың чанынга Оюмаа Кац-оол-биле баштай-ла ужуражып, оон ынакшылдыг чылыг состерии дыңнаан.

Оюмаа соок болгаш часкам хаяга хавааң үстүргеш, дулгуяк кижиниң дус дег ажыг-шүжүүн, кударалын дириг кижиге ышкаш төөгүн бээр турган. Оюмаага кым дузалажып, ооң үш уругларын кым өрү тыртып каар боор? Арат-чону аш-чутка бектеткен-не болгай. Бо бүгүнү бодап келгеш, Оюмаа хандан халбактанып, караанның чажын күскү чазыс дег төп турган.

Чыл эрткен. Кац-оолдуң дугайында бодалдардан . чаа-ла чардыгып чорда, Оюмааны база бир айылдың кара булуду бүргеп келген. Ооң уруу Ажыкмаа чагырыкчызы дүжүметтиг бир харлыг оглун ажаан, чилчиин үзүлдүр ажылдаар турган. Бо удаада ол дунмалары Эрес биле Ак-оолга адыш ишти четпес тараа, дайнам быштак-даа эккеп берген.

Бир-ле катап Ажыкмаа билбейн дүжүметтиң оглун оскунупкан. Алгы дыңнаан дораан, дүжүмет маңнап келгеш, урутну эттеп-соп, шаанга киирген. Ажыкмаа үш ай туруп чадаан болгаш ийи караа согурарган. Оюмаа уруунуң аарып баксыраан арныңче, оон хаяалыг хүнден кажан-кезээде чарылган характарынче коруп олура, кударап, муңчулуп келген. Ийи караа көзүлбес-даа болза, иштя-хөөнүн оон уруу мынчаар ырлап илереткен.

Караам дуглаан карацгы дүн
Кажан тайлып, өршээр сен?
Хүннүң үнүп, ажа бээрин
Күжүр караам көрбес — кончуун.

Ырны дыңнаан, Оюмаа туп-тура халаап, чалым хаяэынга салып келген. Иениң изиг чажы хайны куду чугтуп, оон тиглеринче сиңип турган. Оюмаа ынак дажынга кээп ыглапыглап алырга, ышкам хөрээ оожургап, куюмналган кударалының чартыын чалым хаяның часкам көрээнде арттырып каан ышкаш сагындырган.

Чылдар-даа дизинге чинчилерни шуутканы дег сүржүп эртип турган. Оюмаанын өө самдарал-элеп, каш кошкулу үстүп, боду кырын келгеш болгаш Ажыкмаазыңдан чарылган.

Оолдары өзүп кээрге, Оюмаага мүн-не түгээр апарган. Оон солдарының аажы-чаңы, ажылгыры-даа адазы дег болган. Олар каас-шиник үлгүүлер кылып, оозун эът, тараа, чөкпек, саржагга чедирип ап, аваазын азырап турганнар.

Оюмаанын өөрүшкүзү ындыг-ла үр болбаан. Кажыыдалдың кара чыланы катап база оон оон тегерип келген. Кандыг-ла бир хайлыг аарыг солларын алдын оранче аалдап алгаш барган. Ава азырап каан оолдарын Ажыкмаазының чанынга орнукшуткаш, адар даңны атсыр ацаа олурган. Дан чаа агарып олурда, Оюмаа лыады-ла карак чажы төгөр хаязынга халып келген. Бо удаада даштың дал ортузу ханызы кончуг тиглиг болган. Оюмаа аңаа хавааң үстүргеш ыглай бээрге, өлдептиг даааш үнген. Ол оваарнып келгеш көөрге, чүү-даа чок болган. Эмни эрттир ыглап кээрге, эң сөөлүнде Оюмааның хараандан чаш үүместеп, боду безин кожүй берген. Черге чеже турар боор, ол ээн оонче элептип каан. Каш базып чораап, Оюмаа кандыг-ла бир кайгамчык дгаш дыңнап каан. Сактырга, чаңнык-даа дүшкен ышкаш болган. Ол дедир көрцүп кээрге, ынак хаязы-даа чок, ооң орнунда оранчок улуг, дээр өңнүг хөл тургустуна берген чыткан. Иенин ажыг-шүжүг, кударал, муңгаралын ыыдап чадааш, чалым хая безин чарлып чаштай бергени ол-дур ийин. Ол хөлдүң суу карак чажы дег ажыг дустуг болгаш чылыг болган дижир чүве. Ооң суун кижилер кайын ижип олурыл аан. Ынчалзажок ол хөл кижилерни дыка хөй аарыг, човулаадан эмнеп турар.

„БАХОР“ — „ЧАС“

Узбек ССР-ниң күрүнеиң улустуң «Бахор» танцы ансамблин ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга киирери-биле саналдаан.

«Бахор» — ол дээрге узбек сос-тур. Ооң кулакка дыңналыры аянныг чараш. Узбек кижиге «бахор»—час, ол дээрге, өөрүшкүнүң, оттуушкүннүң, күзелдиң чазы... Мукаррам Тургунбаевага «Бахор» боттанган күзел. Ону ол хөй чылдарда дилеп чораап амыдыралга боттандырган. «Бахор» — Узбекистанга 16 чыл бурунгаар тывылган хөрээженнериниң ыры ансамбли.

«Бахор» — бодунуң улузуняң төрүп алганы ажы-төлү ышкаш, ынак ураң чүүлү болур, ону Узбекистанның изиг хүнү чараш көрүштүг кылдыр садыктырып каан, анаа бистиң чурттуң улузунуң ынакшылы сиңген. Бир-ле катап концерт боон турда. «Бахорда» черле чогум чүү чүве силерге онза солун болду дээр дугайында шнити айтырыгны көрүкчүлер ортузунга салып чоруткан турган. Анаа алдынган харыылар мындыг: танцыларның аянныг чаражы, танцы композицияларын көрүштүг кылганы болгаш темаларның солуну. көргүзүг боду хөвөр чүүлдериң бирээзи болганы.

Мукаррам Тургунбаева Узбекистанның эң хүнээрек черинге, Ферганага бодунуң «танцычы» чурттаалазын эгелээн. Нурхон биле Турсунои дээр узбек хөрээжен артистериң коргунчуг салымының дугайын оң чүтле улуг кижилериң чугаазындан дыңнап билген. Олар, баштангызын үштүп каггылапкаш, сцена кырынга үнүп келгени дээш, бурган-чүдээшниң саварадыкчылары кылдыр көрдүнгеш, оштүглерге олуртуп кааннар. Мукаррам бодун аас-кежиктиг кижи кылдыр санап чоруур. Ол чыртыкылыг чаа үеде төрүттүнген болгаш Нурхон биле Турсунойну бодунуң «Танавар», «Хосталган хөрээжен» деп танцыларында алган-йорээп ырлап турар. Мукаррам чырык өртемчейни амыр көрүп чоруур, Чоон чүктүң хөрээженнериниң арнын дуглап чораан баштангыны билбес хостуг хөрээжен. Ынчангаш анаа хүннээректиг черниң хүнү онза чырык. Мукаррам танцы школазын Узбекистанга баштайгы музыка театрының организакчызы Мухиддин Якубовка (1923 ч.) өөренип эрткен. Театрга ол үеде узбек танцының мастери, Парижке алдын медальдын эзилекчизи болган Уста-Алим Камилов, бодунуң уран чүүлүбиле Азияны, Европаны магадаткан танцычы Тамара-Хавум ажылдап турганнар.

Бахор 1957 чылда Москвага болган аныяктарның болгаш студентилерниң бүгү-делегей фестивалының кежиктиг сылдызының тайлымы-биле төрүттүнген. Ынчаарда «Чаа төрүттүнген фестивальдың лауреады болу берген. Эзлигир чүстүг он дөрт танцычылар көрүкчүлерни магадаткан.

Ансамбль озуп-ле орган, «Бахор» база. Ында ам алдан аныяк танцычы кыстар ойнап турар.

...Эзлда чырыкты ожүрүпкен турар. Көжеге кодүрлүп үнер, чидиг эвес ак-көк чырык сценаны чыындыптар. Бир-ле черде ындыныг ыры аялгазы дыңналыр. Чуга хептиг уруглар аразы чоок турарлар. Оларның холдарында чечектелген вишняның боодалдары. Олар эжинген, хатка сүрдүргеп ышкаш шимчеп үнгеш, бирде чырык оныүг чечектер боон болдүнчү-даа бээр, бирде сценада чадып каан хээлер боон тарай хона-даа бээр...

«Бахорнуң» бүгү танцылары — рассказ, кыска хемчээлдиг чогаал. Ол танцылар бистиң хүннеривисте болуушкунарны көргүзүп, ырылар амгы үени алган турар. «Шодлик» («Өөрүшкү») — ынакшыл дугайында шүлүктээн тоожу. Өске бир танцы — «Пилля» («Торгу ховаганы»). Аныяк уруг аржыыл аргын алгаш, оозун ынакшаанынга белекке берип турар. «Хойжунуң танези», «Ойнаар кыс» дээр башгак танецтер көрүкчүлерни магададып турар. «Тахта» («Ховен») дээр танец улустуң улуг байырлалы — күш-ажылдын, өөрүшкүнүң болгаш аас-кежиктиң гимнизи болур.

«Бахорнуң» танцылары тускай аянныг, хемчээлдиг. Мукаррам Тургунбаева болгаш ооң өөрү ховар чүүлдерни тып, танцыга пемеп турарлар. Ансамбль ам бир янзының шинчээчи төвү, улустарның музейи болу берген.

Мукаррам Тургунбаева Узбекистанга ыры уран чүүлүн хөгжүдеринге бүгү күжүн салып чоруур. Ол боду улуг мастерлерден үргүлчү өөренип ап чоруур. Ансамбльдиң бүгү артистери Ташкентиниң ыры училищезиниң доозукчулары. Тургунбаеванын өөреникчилери: Кундуз Мукарисова, Гульнара Мамаева училищеде башкылап турарлар. Өскелери шаңналдар биле удуртукчузун оортүп турарлар. Чижээ, Кызлархон Досмухамедова-биле кады дөрт уруг Японнядан алдын медальды эккелгеннер. «Бухар танцы» аңаа тергиин болган.

...Көжеге ажыттына бээр. Чырык кывар. Ол болза, частыр. Өңнерни санап четпес, частын чалыызы кажан-даа олбос, чүге дээрге, ооң үнер дээзү улустуң мерген утаанында, төрээн черниң берип турар аржаан суунда.

Людмила ДУБОВЦЕВА.

(ПМА).

Ленинград.

КОНЦЕРТ программазында— „Америк хөгжүм“

Ленинградта «Октябрьский» деп улуг концерт залынга «Америк театрның болгаш кинонуң сураглыг хөгжүмү» деп ийи кезектен тургустунган чаа концерт программазының баштайгы көргүзүү болган.

АКШ композиторларының чогаалдарының күүселдези Невада хоорайга моон мурнунда-даа болуп тургулаан. Опера болгаш балеттин Академиктиг Бичин театрының спеназында Джордж Гершвиниң «Порги болгаш Бесс» деп операзы, Лениҥиң комсомол аттыг шин театрының спеназында Леонардо Бернстайнның «Вестсайд төөгүзү» деп мюзикли үзүп турар.

Анатолий Бадхеннин удуртулгазы-биле Ленинградтың концерт оркестриниң белеткээн чаа концерт программазы — АКШ композиторларының чечен чогаалын иниттүнеп көөрүнүң баштайгы дүржүлгазы болур.

— Ленинградтың көрүкчүлериниң мурнунга бистиң күзелдинвис-биле көргүзүп турар программавыста Джордж Гершвиниң, Коло Портериң, Леонардо Бернстайниың, Джон Льюистиң, Бурт Бахарактың, Митч Линиң болгаш америк өске-даа композиторларның чогаалдары бар. Олар чүгле аңгы-аңгы салгалдарның композиторлары эвес, харыы янзы-бүрү стильди, жанрны, хевирип плереткен тускай хевирнин чечен чогаалының хөгжүмчүлери-дир. Бодувустуң чаа ажылывысты чурттуң өске-даа хоорайларынга көргүзер дээш бала белеткенип турар бис. Театрның болгаш киноның сураглыг америк хөгжүмүнге тырасказаткан бистиң концерттивиске киришкен дээш өске-даа хоорайлардан болгаш республикалардан артистерни чалаар деп турар бис. Ам бистиң программавыста Эстоп күрүне филармониязының артистери киржип турар. Бистиң оркестривис америк композиторларның чогаалын белеткеп көргүзер ажылын ам-даа уламчылавышаан. Чижээ, чоокку үеде болур бистиң программаларывыстың бирээзи Джордж Гершвиниң төруттүнгениинден бээр 75 чыл болган оюнга тырасказаттынган, ооң чогаалы хөгжүм төөгүзүнге коскү болуушкун болуп турар — деп, Анатолий Бадхен чугаалаан.

Шаргия КАСУМОВА.

(ПМА).

телевидение

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 13.40—Оныүг телекөргүзүг. «Бөгүн — Аъш-чем үлетпурүнүң ажылдакчыларының хүнү». 14.00—Оныүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарның клуву». 15.00—Школачыларга. А. Алексин. «Дедир келир адрес». Күрүнениң Ленин орденниг төп уруглар театрының шинзи. 16.20—Оныүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск». 16.50 — Делегей панорамазы. 17.20—17.30—Чапсар. 17.30—Музыкалыг программа. «Көрүкчүлериң чагааларын ёзугаар». 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30 — «Силериң дилээңер ёзугаар — экранда комедия». «Враттарь». Уран-чечен фильм. 19.45—Набн Хазрииниң поэзиязы. 20.00— «Сураглаашкын».

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Часкы чаңныктар». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.00—Концерт. 22.45—22.55—Чапсар. 22.55—Дамчыдылгалар программазы. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

18.30—Фильмнерни — уругларга. 18.50—«Всеволод Иванов». Документалдыг фильм. 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — «Беш чылга — шалыпчы күш-амыл». Дамчыдылга. 19.55 — «Завод—ажылчынга». Телефильм. 20.10—«Челээш». Дамчыдылга. 20.40—«Бүгү-ле өлүмнерге өжешпир». Документалдыг фильм. 21.00— «Бедик шаңнал даанырып турар». Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң даргазы К. Д. Будук-оолдуң чугаазы. 21.10—Телемедээлер. 21.25—Чарлалдар, реклама. 21.30—22.40— «Муң саартыныг». Телемпин 1-ги серия.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

кинотеатрларда

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Огинскийниң полонези» 9.40, «Ангелдер хартаачызы Анжелика» 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.20, «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары» 10.55, 12.40, 18.15, «Шынчы чорун» (2 сериязы катай) 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Скрипканың ээп келгени» 11.00, 12.40, «Бедик тараалар аразында» 15.20, 18.50, «Орус шөл» 17.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 10.30, 12.00. «Ветерлоо» (2 сериязы катай), 13.40, «Борта чурттаар бис» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Анжелина биле хаан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.15, «Кара бөру» 11.00, 15.10, 17.00. «Ангелдер хартаачызы Анжелика» 12.45, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүг край» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Монолог» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

1973 чылдың октябрь 23-те 16 шакта Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң залынга алдан-маадырларның тура халыышкыныының 90 чыл оюнга турасказаткан кежээ болур.

ИНСТИТУТТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпур килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫТ № 2322.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01124.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (9320) | Вторник, 1973 чыл, октябрь 23 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Үлетпүр ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежиңер! Чаа күчүлерни эң дүрген шиңгээдип алырын, техниктиг депшилгени дүргедедирин чедип алыңар!

Чаа техникага болгаш депшилгелиг технологияга делгем орукту берээл!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 56 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЧААГАЙ ҮҮЛЕ БҮДҮРГЕНИНИҢ АЙЫТКАЛЫ

1973 чылдың тос айларының дургузунда ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткен түңнелдериниң дугайында

Үлетпүрүнүң ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылы — 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбарткаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерлиг уткуп турар деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика әргелелиниң дыңпадында чугаалаан. Продукциязың эң чугула хевирлерин сайгарып, бүдүрер хемчээлиниң тос айлар планы ажыр күүсеттинген. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немелде өзүлдези эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга, 7,3 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,8 хуу улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенининг күсели-биле продукция бүдүрериниң немелде өзүлдезиниң 82 хуузу чедип алдынган.

Үлетпүрүнүң чамдык адырлары продукция бүдүрерин 1972 чылдың тос айларында турганынга деңнээрге мынчалдыр көвүдеткен: электроэнергетика — 6 хуу, оттулар түүл үлетпүрү — 6 хуу, өңнүг болгаш кара металлургиа — 6 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 11 хуу, ыяш болбаазыradыр, ыяш болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 5 хуу, түдүг материалдарының үлетпүрү — 8 хуу, чиик үлетпүр — 4 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 3 хуу. Культура болгаш ажыл-агый хереглелдеринге ажыглаар барааннар бүдүрери 11 хуу көвүдээн.

Тос айларның планын үлетпүрүнүң ниити-эвилел болгаш эвилел-республика министерстволарының шуптузу, бүгү эвилелдешкен республикалар ажыр күүсеткен.

Эрткен чылдың чогуур үезинде турганынга деңнээрге, бүдүрүүшкүнүң көвүдээни болза: электроэнергия — 37 миллиард киловатт-шак, нефть — 18 миллион тонна, газ — 10 миллиард кубометр, хөмүр-даш — 9 миллион тонна, кан — 4,2 миллион тонна, минералдыг чемчиткилгелер — 4,9 миллион тонна (чижеглей алган единицалар ёзугаар), синтезтел бүдүрген чүктар болгаш пластиктиг массалар — 213 мүң тонна, химия удазыннары — 62 мүң тонна, автодүгүйлар — 2,7 миллион кезек.

Отчёттуг үениң дургузунда бүдүрүүшкүнүң көвүдээни: автоматчылыга приборлары, чепсек-херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 299 миллион рубль, автомобильдер — 177 мүң кезек, оон иштинде чиик автомобиль 145 мүң кезек, автомобильдериниң артык кезектери — 79 миллион рубль, тракторлар — 19 мүң кезек болгаш оларның артык кезектери — 59 миллион рубль, көдээ ажыл-агый машиналары — 257 миллион рубль болгаш оларның артык кезектери — 23 миллион рубль, саазын — 228 мүң тонна, цемент — 4 миллион тонна түңнүг.

Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефть-химиядың, нефть болбаазыradылгазының продуктуларын, продукциязың эске-даа хөй-хөй хевирлерин бүдүрери көвүдээн.

Улустуң хереглел баразынарын бүдүрерибин көвүдээни: пөс аймаа — 221 миллион дөрбелчин метр, даараныла кылыглары — 124 миллион рубль, аъш-чемнин балык продукциязы — 267 миллион рубль, мал саржаа — 130 мүң тонна, быштак — 43 мүң тонна, нарын чем барааннары — 145 мүң тонна, шаажан-фаянс сава — 62 миллион кезек, сорттуг сава — 29 миллион рубль, телевизорлар — 297 мүң кезек, чууларга ажыглаар кылдыр синтезтел бүдүрген бараан — 55 мүң тонна хемчээлдиг.

Тос айларның планын үлетпүрүнүң ниитизи-биле долдур күүсеткени-биле чергелештир чамдык бүдүрүлге черлерни продукция сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының болгаш чыылдаларның доктаатты-нган онаалдаларын күүсетпээн.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организациялары болгаш үлетпүр бүдүрүлелери эртемни улам хөгжүдер база бүдүрүлгеге чаа техниканы, ажылдаарының мурнакчы аргазын шиңгээдип алыр ажылды чорудуп келген.

Кылгларның 2000 ажыг чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш бүдүрүп эгелээн. Оларның аразында 500 мегават күштүг бүс соодар турбина; бирээзи-ле 300 тонна күүлүг конверторлар; саналга программазын ёзугаар башкартынар, металл чонар станоктар; бедиткен ылавылалдыг ажылдаар токарьжы-дескиндиригліг хөделир автоматтар; чигир свёклазын ажаап алыр алды одуруглуг комплекс; нефть болгаш газ-тывыш үлетпүрүнге ажыглаар дериглер, электротехника дериглери бар.

Үлетпүр бүдүрүлелериниге бүдүрүлге ажылын улам механизастаарын болгаш автоматчыдарын боттандырып, ажылдаарын башкарарының автоматтыг системаларын тургузуп келген. Оон-биле чергелештир хөй-хөй министерстволарның бүдүрүлге черлери болгаш организациялары эртемшинчилел ажылдарының, бүдүрүлгеге эртем, техниканың чедишкиннериниг шиңгээдип алырының планын күүсетпээн.

Бүдүрүлге черлериниң ажылының техник-экономиктиг көргүзүглериң экижидип келген. Электростанцияларга оттулар түүл чарыглаарывың үлүг-хуузу 1,4 хуу эвээжээн. Хөмүр-даш шахталарындан хөмүрдаш казып үндүрери 3 хуу көвүдээн.

Кара металлургияга домна суугуларының ажыктыг хемчээлин ажыглаары 1,4 хуу экижээн, мартен суугуларының дүвүнүн дөрбелчин метр шелүге онаалтыр хонуктұ кан эзилдиреринің ортумак хемчээли 3 хуу көвүдээн, конверторларвын бир тонна ишкир хемчээлинге онаалтыр кан эзилдирери 1,4 хуу өскен. Цемент үлетпүрүнге долганыр суугуларның ажылдаарының бүдүрүкчүлүү бир шакка онаалтыр 4 хуу, дөрбелериниң — 2 хуу улгаткан. Пос аргыыр үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге удазын өзрер болгаш аргылда дериглериниң ажылдаарының бүдүрүкчүлүү бедээн.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезинин болгаш арыг орулга планы күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үелинге деңнээрге үлетпүрүнүң арыг орулгазы 12 хуу улгаткан.

(СЭТА).

Чедишкинниг боттандырган

Чадаананың саржаг заводу 17 хевириң янзы-бүрү продукциязын бөгүн бүдүрүп үндүрүп турар. Бо чылын мороженое кылыр чаа цехти маңаа немей ажыткан. Коллектив эрткен тос айларның планныг онаалдазын амыдыралга чедишкинниг боттандырган. Пландан ажыр 14 мүң рубльдиң продукциязы сайгартынган. Тоску беш чыл планының бо шиитпирлиг үшкү чылында чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш заводта калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилери хөйү-хөйүбиле илереп турар. Оларга слесарь Д. Ооржак, саржаг цегинде ажылчын Л. Худякова болгаш өскелердаа хамааржыр.

Чаартылганың ачызында

Кызылдың эът комбинады продукция бүдүрерин көвүдиринче, ооң ассортиментизин улгаттырарынче, шынарын экижиндиринче кичээнгейни угландырып келген. Ынчангаш цехтерни чаартырынче, эде дериринче сагыш салдынып турар. Тодаргайлаарга, бо чылын мал согар цехке чаа шуудулга шугумун немей ыллган. Шээр малдың эдээн болбаазыradыр цехтин ажылчын конвейерин 14 метрге узаткан. Оон түңнелинде үстүде цехтерде күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү 20 хуу өскен.

Күш-ажылдың байдалы экижээнининг түпелинде социалистиг чарыштың дээштин бедээн. Чарыштың түңнели квартал санында үнүп турар. Тиилекчилерге өртектиг белектерни болгаш шилчип чоруур вымпелдерни тыпсып турар. Комбинатта күш-ажылдың шалыпчыларының саны 93 четкен. Бо чылдың эрткен тос айларының түңнели-биле азырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинден 6,7 хуу өскен. Октябрь мурнуңун социалистиг чарыжында киржип тура, комбинаттың коллективи чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 90 мүң рубльдиң продукциязын бээрин шиитпирлээн.

ПЛАННАРЫН АЖЫРГАН

БҮРЕН-АКСЫ (Телефон-биле). «Кызыл түк» совхозтуң директору Ю. П. Заняниян бистиң корреспондентивиске дамчыткаңы болза:

— Бистиң совхозтуң ажылчиларын күрүнеге бо хүннерге чедир 2242 центнер эът дужаган. Ол дээрге тос айларда планныг онаалдадан ажыг болуп турар. Чүзүн аайы-биле алырга, янек ээдин 1172 центнерни хойнуун — 677, нинээн — 101, хаванныын — 176, чылгыныын — 116 центнерни саткан. Сүт садар планывыс чок-даа болза, 20 тонна сүттү дужааган бис.

Ажыл-агый чылда 197 центнер дүк садар планныг онаалдазын 20 центнер ажыр күүседип, өскен. Бо көргүзүг талазы-биле бистиң совхоз мооң мурнунда хожудан келген.

Дужут дээш демиселдиг түнелеп багай эвес болган. Бо чылын совхозтуң тараажылары 1897 тонна эки шынарлыг тарааны күрүне шыгжамырынга ургаан, ол дээрге, планныг онаалдалан 397 тонна ажыг болуп турары ол. Ынчалза-даа сиген белеткелиниң планын бис күүседип шыдавайн барган бис. 1600 тонналың орнунга 1100 тонна сиген белеткеттингем, ону амгы үеде тараа саваның пресстеп тургаш дутлар апаар.

Малдың чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле элээн чедишкиннер бар. Бо чылын планнаы-биле 394 быза, 2330 хураган, 406 баш хаван оглу, 158 иви анайы менди алдынган. Ол дээрге планда көрдүнгенинден база ажыг болуп турар.

Чылдың тос айларында мыйыстыг бода малдың бир бажынга онаалтыр хонукта ортумаа-биле 534 грамм, бир хойдан-на 149 грамм немелде деңзинин алган. Малдың чүзүн аайы-биле чайгы семиртилгеи чедишкиннер эрткен.

Октябрь байырлалынга утқуштур совхозтуң ажыл-ишчилериниң кыштаглаашкынга белеткелин Юрий Петрович допчулап чугаалаан. Кышка белеткел ажылагыйда колдуунда-ла дооступ турарын айыткаш, малчыннар чурттаар үш бажыңның суутузун кылыры, бир хой кажаазын тудуп доозары артканын дежделээн.

— Кыштаглаашкынга белеткелди хынаар тускай комиссия ам бо хүннерде ажылдап турар — деп, ол беседазын уламчылаан. — Кыштагларга мал чеминиң чедирилгезин харыылаар волокушалыг илчирбе дутуйлуг ийи тракторну быжыглаан. Савзң пресстээр, ону сөөртүр 7 «Беларусь» трактор ажылдап турар.

Директор беседазының төнчүзүнде мал болгаш чөө ажылының мурнакчыларын адаан: төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураганны менди доруктурган, бир хойданна 3,3 кг дүктү кыргын алган совхозтуң мурнакчы хойжузу Андрей Моңге хойжуларның аразындан шылараан. Ол шыкаш молдургалар кадарчызы Чооду Чуданғы бир башка онаалтыр хонукта 600 грамм немелде деңзинге ап келген. Мурнакчы механизатор Юрий Хлебников сезонда 380 га тарааны ажаап, 500 тонналы бастырган, Шоома Хуурак — 370 ганы ажаагаш, 490 тонна тарааны бастырган.

МАЛ ЧЕМИНИҢ СӨӨРТҮЛГЕЗИ

Соок кыштың тыныжы ишпяктеп кирип келген. Ындыхаая хар чаалтарга эртеп, кежээ сеогу кончуг. Улуг кыштың дүжүп келиринин демдектери ол. Көдээнин ишчилерин ол далаштыра берген. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелди ажыл-агый, малчын, хойжу бүрүзүнүң организастыг чорудар дээш шудургу чажылдан тураринын чылдагааны ында. Ол ажылдар Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунда багай эвес. Ажыл-агый мал кажааларының септелгезин кылып дооскан.

Бо чылын совхоз 1950 тонна силенни, 200 тонна севажты, 4000 тонна силосту белеткеп алган. Ону сүт-бараан фермазынче, хойжу кыштагларже сайгарып, сөөртүр кылдыр Федор Азановка, Аңчы Мижитоолга удуртқан ийи звенону организастаан. Амгы үеде оларның ажыл-ижи будунгур болуп, кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгези түлүктей берген. Бо хүнерде ол звенолар 300 тонна саваны, 400 тонна сигенни кыштагларда чедирген.

Совхозтуң хойжулары кыштагларже кежүп үнүлей бергеп. Ам чүгле үш хойжу артқан. Олар удавас кыштагларында чеде бээр.

«Бурунгаар» совхоз маңдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын чедишкиннир боттандырып турар. Ажыл-агый 17 тонна ажыг дүктү күрүнеге саткаш, чыл планын ажыр күүседип. Күрүнеге эрткен тос айларда 203 тонна эът дужаар тургаш, ону 228 тонна кылдыр боттандырган.

Н. МАЛЫШЕВ.

Организастыг эрттирер

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары шинтинин малының кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дээш әлээн ажылларны чорудуп турарлар. Бо дугайында айтырыгны районнуң көдээ ажылагый әргелелинге чугаалажып көргеш, чер чергерде байдалдарны тодарадып көрбүшаан, оларга практиктиг дузаны чедирери-биле әргелелдиң тускай әртемниглерин тус-тус ажыл-агыйларже чоруткулаан.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылы «Барлык» совхозта элээн әкп. Ол совхозтуң Бүжиктиг-Хая салбырында бо талазы-биле ажыл оске черлерден әкп болуп турар.

М. ОЧУР-ООЛ.

Ырак Морендe

Эрзин районда «Морен» колдозтуң экономиказының кол адыры хой ажылы. Ынчангаш мында хойжуларның ажыл-агыйга киирер үлүү улуг.

Мурнакчы хойжуларның бирээзинге Д. Лопсан санадың турар. Ол бо чылын өөнүң херээжен ээзи М. Долума-биле төрүүр чүе хойга онаалтыр 97 хураганны менди доруктуруп, бир хойдан-на 2,3 кг дүктү кыргып алган.

Доптан Чанацович аңыяк хойжу М. Кур-Базыр-биле социалистиг чарыштыг. Ийи малчын кайызы-даа кышка белеткелдиг ужуражып, кажааларын септээш, четчир мал чемин боттарының күжү-биле белеткеп алган.

М. ДАМБА.

Кубань тараажыларының улуг тиилелгези

Краснодар край. В. И. Ленин аттыг колхоз — крайның эң улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Ооң тарылга шөлү 22500 гектар. Оң бир мүң гектарда күзүн чажар культуралар тарыттынган. Тоску беш чылдың үшкү чылында оларның дүжүдү бир гектарга 'онаалтыр 28,8 центнер болган. Колхоз күрүнеге 14 мүк тонна тараа садар планныг тургаш, 19500 тонналы саткан. Ам кукурузаның болгаш чигир свёклазының дүжүдүн ажаап алыры дооступ турар. Колхоз көдээ ажылагый продукциязын сайгарарыдан 6 миллион 500 мүң рубльден эвээш эвес орулганы алыр.

Тараа культураларының дүжүдүн ажаап алганының түңнелдерин үндүрери колхозта чаячыл болуу берген. Бо чылын эң бедик түңнелдерни

ЧУРУКТА: колхозтуң комбайнерлер ортузунга социалистиг чарыжының тиилекчилери Георгий Исюк (оң талада) болгаш Михаил Кузин.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮЛЕТПҮРГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу ССРЭ-ниң Мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машина тудуушкунуңун ниити-эвилел министерствозун тургускан.

Бистиң министерствобустуң тургустунганы көдээ ажылагыйже, ону чаа техникага, ажылдаарының депшилгелиг аргазынга үндезилей сайзырадырынче бистиң партиявыстың, чазаавыстың болгаш СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң онза кичээнгей салып турарының база бир херечилели болгай деп, СЭТА-ның корреспондентизинге министр К. Н. Беляк чугаалаан.

Мал, куш фермаларынга, мал чемин бүдүрерингe ажыглаар дериглерни, машиналарны амдыгаа чедир чүүл-бүрү министерстволарның, ведомстволарның он-он бүдүрүлге черлерни бүдүрүп үндүрүп келген.

Чаа министерство бүдүрүлге черлериниң, конструктор болгаш эртем-шинчилел организацияларының күжениишкиннерин каттыштырар. Ам чүүл-бүрү министерстволар биле ведомстволарга хамааржыгалыг, мал ажылынга болгаш мал чемин бүдүрерингe машиналар, дериглер бүдүрүп бээр кылдыр тускайжыттынып турар бүдүрүлге черлери, конструктор организациялары, институттар ол министерствонуң составынга бактаап кирер.

600—1200 болгаш 2000 баш ниек малдыг турар, 50 мүң быза, 54 мүң болгаш 108 мүң хаван семиртир сүт фермаларынга чаа комплекстиг дериглер, 5 мүң баш хой азыраар комплекстер бүдүрүп бээрин шуудадыр. Сиген, сенаж, силос болгаш өске-даа мал чеми белеткээр, оларны кадагалаар, болбаазыradыр, малга үлеп бээр ажылдарны дески механизастаар машиналар бүдүрүп бээринче онза кичээнгейни салып турар. Брикеттер кылыр агрегаттар, холуксаалыг мал чемин чарбалаар күүлүг дериглер тургузары телевилеттингем.

Фермаларны дески механизастаарга болгаш үлетпүрге үндезилел ажылдаарымче шилчидерге малчыннарның ажылнажының бүдүрүкчүлүүн 2,5—3 катап бедиткеш, сүт, эът, чуурга, дүк бүдүрерин көвүдедип, кижилерниң ажылдаар байдалын база экижидип болур апаар.

Б. ВАСИЛЬЕВ.

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Громыконуң Г. Киссинджер-биле беседалары

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чөк чөк айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле Кремльге октябрь 20-де ужурашкан. Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

Беседага кириштеннер: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Дж. Сиско, Ак бажыңның харыысалгалыг ажылдакчызы Х. Сонненфельд, курдепартаментиниң харыысалгалыг ажылдакчылары У. Лорд, А. Атертов.

• • •

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чөк чөрүк айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле ужуражып чугаалажырын октябрь 21-де Кремльге уламчылаан.

Чоокку Чөөн чүкте амгы байдалды бүгү тала-биле көргеп болгаш ол девискээрге тайбыңны тургузуп болур аргаларны чугаалашкан.

Беседаларга совет таладан ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрининг бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан — күрүне секретарының оралакчызы Дж. Сиско, Ак бажыңның болгаш күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчылары Х. Сонненфельд, У. Лорд, А. Атертон болгаш У. Хайленде база киришкен.

Г. Киссинджер Москвадан чорупкан

Октябрь 22-де Москвадан АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чөк чөрүк айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер чорупкан.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиитпирлиг Внуково аэродромунга Г. Киссинджерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрининг бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнүлери Г. М. Корниенко, М. Д. Сытенко удээн.

Үлээннерниң аразынга АКШ-тың ССРЭ-де херектеринге тур бүзүреттирген телээ А. Дабс турган.

Г. Киссинджер-биле кады Москвадан ону үдеп чоруур албан кижилери чаңыпкаан.

Москвага эртеен беседалар уре-түңнелдиг болган деп журналистерниң айтырыгларынга харыылаан тура, Г. Киссинджер медеглээн. Оон болап турарын бүзүлгар алырга, КНОнуң Айыыл чөк чөрүк Чөвүлелиниң октябрь 22-де резолюциязы Чоокку Чөөн чүкте байдалды тазыыктырар аргаы бээр деп, ол пемеп чугаалаан.

(СЭТА).

Вальдхаймның медеглели

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). БҮОнуң чингине секретары К. Вальдхайм Айыыл чөк чөрүк Чөвүлелиниң хуралының октябрь 22-де доозулган соонда Совет Эвилели биле Каттыпкан Штаттарның саналдаан резолюциязын хүлээп алыр деп Чөвүлелдиң шиитпир үнүргешинге дораан байыр чедирген. Дайын чорудулгаларын сокладыр болгаш чептүг, ылап тазыыктырылга дугайында чугаалажыышкыннар удавас эгелей бээр деп ылегелин ол илергейлээн.

АЖЫЛ-БИЛЕ АЛДАРЖААН

Ленинградтың «Русский дизель» заводунга чаа хевирнин партия билеттерин бир дугаарында-ла слесарь-эптекчи А. В. Пашковский биле ооң оглу Леонид алган.

Улуг Пашковский «Русский дизельге» чартык чүс чыл бичии-ле четпес ажылдаан. Бо хой чылдарның дургузунда ол ажылчын мергежил талазыбиле даады-ла мурнакчыларның одуруунга турup келген. Ол дээрге бирги чергенин токары болгаш уран-шевер слесарь кижи. Мастер болуп-даа, заводка ФЗО (фабрика-завод ооредилгези) директорлап-даа, цех даргалап-даа ажылдап чораан. Заводта ооң ооренчилерин кижи санап четпес...

Бодунуң оглу Леонид заводка чедип кээрге, Алексей Васильевич ону цехте бодунуң эжи Игорь Александрович Лакшинге оореникчи кылдыр быжыглап каан. Леонид лекальщик (үлегер кылыкчызы) болуур деп шиитпирлээн. А ынчан «Русский дизельге» ол херектя Лакшинден эки билир кижи чок турган. Ам оглу, ачазының изин истеп, заводта мурнакчы кижилериниң бирээзи болуп, эң эки лекальщик апарган.

Ийет, Пашковскийлериниң кайызының-даа дугайын улус-биле чугаалашсыцарза, чүгле эки систер ыяшаар силер. Алексей Васильевичиниң уруу Нина «Русский дизельге» ссс чыл иштинде хоолгалакчы болуп ажылдаан, ийиги оглу Валентин слесарьлап эгелээш, ам инженер апарган. А хеймер оглу Геннадий акызы Леонидтиң бригадазында лекальщиктеп турар.

Пашковскийлер ажыл-ишчи модузу-биле ат-алдарны чаалап алган. Алексей Васильевич үжен ажыг чыл мурнунда заводтан бир-ле дугаарында «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан, «ССРЭ-ниң Аар машина тудуушкунунуң министерствозунда социалистиг чарыштың тергинии» деп атты ацаа ийи удаа тывыскан. Дайын соолунде, заводту катап тургузуп турган чылдарда, улуг Пашковский «Русский дизельдиң» партия организациязын баштап турган. Каш чыл дургузунда ол завкомнуң халаг чок даргазы болуп ажылдаан. А заводта коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының бирээзин Леонидти ооң эш-оорү цехтиң партия бюрозунуң кежигүнүнге соцгаан.

Ажылынга мергежил болгаш хой-ниитичи идепкейлиг чорук ышкаш мындыг шынарларның каттышканы — коммунистерниң — Пашковский адашкыларының онзаланчак демдээ апарган. Чогум-на ынчангаш оларны заводта үнелеп турар. Шырак билиглиг болгаш улуг дуржулгалыг Алексей Васильевич слесарь-эптекчиге коорде, арай шолээн ажылды тып алыр дизе чайлыг-ла. Ынчалза-даа эт-херекселдер цехинге он беш чыл иштинде ажылдап келген болгаш ол ооң чажыттарын кымдан артык билир болгай. Чүгле бо чылын безин Алексей Васильевичиниң он чаартыкчы саналдарын бүдүрүлгеге нептеретпкен.

Леонид база ачазындан чыдып калбас кижи. Заводтуң дээре бригадиринин бирээзи болбушаан, ол бодунуң коллективинде «Беш хүннүң онаалдазын—дорт хүнде» деп шимчээшкинни баштап турар. Амгы үеде ында лекальщик бүрүзү үлүг чүс бежен хуудан ору күүседип турар.

А. РАЧКО.
(СЭТА-ның корр.).

ЛЕНИНГРАД.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ МАЛЧЫННАРЖЕ УГЛАНДЫРАР

110300 хой. Бо санны СЭКП Тес-Хем райкомунуң чоокта чаа эрткен пленумунга санал берген эштер хой узаа адаан. Ол дээрге районнуң 1980 чылда чедип алыр соруглазы-дыр. Хой ажылынын амгы байдалы болгаш келир үеде соруглалар дугайында партия райкомунуң бирги секретары Н. Бойду пленумга илеткелинге тодаргай чугаалаан.

Бо чылын районнуң ажыл-агыйлары мал бажы остурериниң ниити планын 108,6 хуузга күүседткен. Ол болза эрткен чылдың бо үеэн-биле деннээрге 36,3 хуу хой болган. Ол-ла үеде азыт бүдүрери 45,7 хуу, сүт—6,3 хуу көвүдээн. Ам районда 75680 хой бар, ол дээрге бүгү малдың 81 хуузу болуур. Хой ажылындан районнуң ажыл-агыйлары бүгү орулгазының 73,6 хуузун ап турар.

Мал бажы остурериниң болгаш продукция бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Бүгүзавилелдиң социалистиг чарыжынга кирипкеш, «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарның № 1 хойжу бригадалары дээре көргүзүглерни чедип алгаш тиилекчилер дипломнар болгаш акша шаңналдарын алган. Ол-ла чарышка киришкеш, бедик көргүзүглерлиг болганы дээш 13 малчын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. Оларның аразында хойжулар: «Чодураа» колхозтан Максим Суванлин—Ленин ордени-биле, «Ак-Эрик» колхозтан Соян Алдын-Херел, «Тес-Хем» совхозтан Александр Монгалбин, Чооду Хуурай-оол. «О. Шынаа» совхозтан Санчат Ланчат олар — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле шаңнатканнар.

Бо бүгү-биле чергелештир хой ажылында улуг четпестер барын пленум демделгээн. Чаш толду чыл санында эвээш ап турар. Чижээ, төрүүр чүс хойга онаштыр район бо чылын чүгле 79 хуразаган алган. Бир хойдан кыргып алган дук —1600-ле грамм. Ол дээрге 1971 чылда көргүзүлген 440 грамм куду болган.

Соолгу чеди чылдарда хойнуң бажы озер туружук, харын-даа 23,2 хуу эвээжээн. Малдың өлүр, чидер, хораар чоруу көвүдеп турар. Соолгу үш чылда 16,5 мүң хой, өшкү янзы-бүрү малдагазынардан олуп хорадан. Читкен болгаш дудаан мал ол санның чартыы хире. Малдың кызыраашкыны улуг. Соолгу үш чылда 13,8 мүң хой, өшкү кызыраан.

Бо четпестерниң кол-ла чылдагааны— районнуң партия, совет ажыл-агый органнарының хой ажылынче эвээш кичээнгей салып келгенинде. Кажаалар эвээш туттунуп турар. Мал чеми белеткээринин планнарын район - барык-ла чыл санында күүсетпейн келген. Бо чылын ол план чүгле 71 хуу күүсеттинген. Ускалжыдыга ажылын эрегей организастаан. Соолгу үш чылда хойну тарып боозадыр планнар күүсеттинмээн.

Малчыннарның амыдыралчуртталгазынче кичээнгей кошкак боон артышаан. Үш чүс ажыг кыштагларда чүгле 74 бажын бар. Эң ылангыя «Ак-Эрик» колхозта чүгле чаңгыс хойжу бажында чурттап орар. Үш чыл иштинде чүгле 21 малчын сүүржүп амыдыралче шилчээн.

Илеткел талазы-биле санал-оналдарга шүгүмчүлелдер хой болган.

— Алды чыл иштинде совхозтуң хоюн 30 мүң баш чедирер үжүрлүг бис. Бо план боттуг, ону күүседиринге чигзинмес бис—деп, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Балчый-оол бир дугаарында санал бергеш, чугаалаан. Ооң соонда ол мындыг айтырыгны көдүргеп: школаларның бүдүрүлге бригадаларын чер ажылынче эвес, а хой ажылынче углаза чүл? Өөреникчилер кыжын сакманщиктер боон канчап ажылдап шыдавасыл? Келир үениң хойжуларын шак ынчаар ооредиш ап болур арга бар.

«О. Шынаа» совхозтуң Ак-Чыраа салбырының эргелекчизи К. Доржу хараган, чыраа аштап турган, сиген шолдерин 400—500 гектар чедир калбартыр арга бар деп саналынга чугаалаан. Оон ангыда дыка улуг черни тулаалар эвээн. Оларны кургадыр арга база бар. Чүгле техника, акша-хөреңги херек дээрзин ол демделгээн.

Хойжу А. Монгалбин салдынган улуг соруланы күүседири чүгле кижилерден, малчыннардан, бистин күшажылывыстан, тура-соруувустан хамааржыр деп чугаалаан. Хой ажылынга ам хой кижи негеттинер апаар. Ынчангаш малчыннарның амыдыралчуртталгазын экижидип, культуржудуп турган, чаа аныяк хойжуларны киирип алыр үжүрлүг деп демделгээн.

Түскай эртемниглер-биле ажылды экижидер, оларның харыы-аргазын бедидер дугайында айтырыгларга «Чодураа» колхозтуң даргазы Ж. Домүр-оол доктаагаан. Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели түскай эртемниглерге дузалашпайн турар деп ол шүгүмчүлээн. Оон ангыда аныяктарны хой ажылынче киириштирер соруулга-биле келир чылын суурлан дыка ыярак эвес черге бригада төнүп тудар деп тур бис деп дарга дыннаткан. Анаа чаагайжыды тутканда бажыннар, эки кажаалар, клуб, чунарбажын болгаш өске-даа черлер турар. Ол сүүржүгашты радиожудар. Телефон база тургустунар.

Хойжулар С. Алдын-Херел, Н. Данзурун саналынга малчыннарның амыдыралынче кичээнгейнин кошкаан шүгүмчүлээн. Автолавкалар доктаамал чорбас. Кижи амчилери хонар аалчылар боон турар.

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. И. Филиппов киржип, обкомнуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле соруулгаларны чугаалаан.

Пленумга хүлээп алган доктаалда районга хой ажылын хогжүдер даэш, ап чорудар янзы-бүрү хемчеглерни айтыкан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

Виниица областың свеклачылары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 228 гектарның тус бүрүзүнден-не 340—345 центнер дазылдарны ажаап алыр болгаш үлетпүрге сайзырады ажылдаары-биле 7 миллион тоннадан эвээш эвес чигир-эдин белеткээр деп сөзүн берген. Ам дүжүт ажаап алышкыны кидии. Чигир свеклазы чүдүрген автомашиналар чигир заводтарынче дүн, хүн дивейн шуужуп турар.

Механизатор-свеклачылар болгаш автомашиналар башкарыкчылары дүжүт ажаап алышкынын октябрь 25-ке чедир доозар болгаш шөлдерден бүгү свекланы хүлээп алышкын пунктуларынга ноябрь 5-ке чедир чедирер деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: Бершадскиниң чигир заводунуң шөлүнде.

Е. КОПЫТТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Акы-дуңмалышкы ёзу болгаш найырал дээш

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Болгария Улус Республикага найыралдыг аянчорук кылып чорааны социалистиг чурттарның улустарының чаңгыс эвининг болгаш сырый каттыжышкынының хайныжышкынныг илерели болган. Ол болуушкунга документалдыг «Акы-дуңма найырал» деп өңнүг кино-чуруукту тырасиаатнан. Документалдыг киноларның төп студиязының ол чаа кино-чуруун октябрь 21-де Москваның кинотеатрларынга үндүрүп эгелей берген.

Эш Л. И. Брежневти БКП-ниң болгаш республиканың чазааның удуртукчуларының, бүгү болгар улустуң акы-дуңма эң чаагай найыралдыг хүлээп алганын кинода көргүскен. Болгария Улус Республиканың Маадырының Алдын сылдызын болгаш Георгий Димитров орденин Леонид Ильич Брежневке тывысканының байырлыг ёзулалын, Софияның ажылчы чонунуң митингизин, аңаа эштер Т. Живковтуң болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын көргүскен.

(СЭТА).

УЛЬЯНОВСК. Бо хоорайда эң улуг дээн «Книга» деп магазин Минаев кудумчузунда ажыттынган. Ооң садыг залының шөлү 360 дөрбелчин метр ажып турар. Билиглерниң бүгү адырларының аайы-биле литератураларны делгээн.

ЧУРУКТА: садыглаар залда.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бар курлавырларны планга киирер

Үлетпүрүң янзы-бүрү адырларының мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери беш чылдың дөртку чылынга уткуштур планнарны хүлээп ап турар. 1973 чылдың планын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштын үезинде илереттинген курлавырлар баштай кордүнген саннардан ажыр планнаарынга быжыг үндезин болуп турар.

СЭТА-ның корреспондентилерниң дыннаткаынындан алырга, мындыг:

ВИЛЬНЮС. Совет тракторларның шимчедикчилеринге тургузар бүгү одалга насостарының чартык кезээн Вильнюстуң одалга аппаратуразының заводу бүдүрүп турар. Ол бүдүрүлгенин коллективи кылган үүлдериниң хемчээли-биле 1974 чылдың деннелиг ам безин чедип апкан. Машина тургузукчулары беш чылдың үшкү чылының арткан айларында пландан ажыр ийи мүң насостарны болгаш чартык миллион рубль өртектиг артык кезектерни бүдүрерин хүлээнген.

Беш чылдың дөртку чылында кылыр үүлдериниң хемчээлин 1970 чылга деннээрге 2,2 катап үлгаттырарын уткуштур планда көрүп турар. А мурнунда план ёзугаар 1,9 катап өстүрер үжүрлүг турган.

Продукцияны бүдүреринге күш-ажылдың чарыдаалын кызырарын база көргөн. Оон түннелинде бүдүрүлгенин орулгазы 2,5 миллион рубльге улгадыр.

ОШ. (Кыргыс ССР). Оштуң торгу комбинады 1974 чылга уткуштур планында мурнундагы саннардан алдан мүң метр пөстү артыкка кылырын көрүп турар.

Коллектив продукция бүдүрерин үлгаттырарыбиле чергелештир оон шынарын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Аргыыр цехте эргижираан деригелерниң орнунга Чехословакиядан эккелген бедик бүдүрүкчүлүг деригелерни тургузуп турар. Түскай эртемниглерниң санаанын ёзугаар алырга, аргыкчылар ооң дузазы-биле пландан ажыр чүс мүң тоннадан эвээш эвес бөдүүн пөстерни кылып шыдаар.

НОВОВЯТСК. (Киров область). Нововятскиниң механиктиг заводунуң коллективи дараазында чылдан планнап турганындан артыкка шерстерниглиг 20 мүң насостарны кылырын шиитпирлээн. Оон ангыда чыл планынга немештир база ынча санныг автоматтыг өжүрүкчүлерни бүдүрерин, демир болгаш пластмассадан кылган үүрмек үүлдерни, улустуң хереглелиниң оске-даа барааннарын 200 мүң рубль түнге немей кылырын көрүп турар.

Үткуштур планны заводтуң ниити хуралынга чангыс үн-биле хүлээп алган. Оон мурнуу чарыында коллективтиң бо чылгы ажылын ээн-не хынамчалыы-биле сайгарып көрген. Ында техниктиг эде дерилгениң болгаш бүдүрүлгениң экономиктиг ажыктыын бедидериниң комплекстиг планы чедиишкинниг күүсеттинип турар. Бүдүрүлгени механизастаары болгаш автоматчыдары—кол угланышкын апарган. Шүүдүлгемеханиктиг болгаш автоматчыктыкан чеди шугүмнарны, комплекс-механизастыг ийи участоктарны ында тургускан. (СЭТА).

ЭЛЕЗИНДЕ ВИНОГРАД СЫПТАРЫ

«Чеченингүшвино» деп бүдүрүлге каттыжышкынының совхозтары күрүнеге 90 мүң тонна хире виноградты садып, доктаатkан планын дыка ажырган болгаш ам ол санны 102,5 мүң тонна чедирерин көрүп турар.

Республикада виноград шөлдери чыл бүрүде калбарып орар. Терек хемниң оң талакы эриинге куруг чыткан дазырларны хүнге чаяанныг үнүштерниң дорт-дорт одуруглары каастай берген. Ында виноград ажылдап кылыр улуг үлетпүр чери тургустунуп эгелээн. «Знаменский» совхозта чаа арага заводу ажыглалда киргеп. Ол бедик механизастаттынган бүдүрүлге чылда 15 мүң тонна катты болбаазырадып шыдаар. Тудугжулар ол-ла районда арага кылыр база бир күчүлүг бүдүрүлгени тудуп эгелээн.

Терек хем чоогунун 350 мүң гектар ажыг элезинниг делгемнерин виноград сыптары база план ёзугаар ээлеп бар чыдар. Ында ам үш түскай ажыл-агыйлар тургустунган. Чимистиг виноград сыптары 500 гектар ажыг черни шыпкан шөлдүг «Бүрүнний» совхоз оларның баштайгызы болган. Оон ангыда виноградтың ангы-ангы үнелиг сорттарын тарып олуртурунга херек материалдар өстүрер питомникке 250 га черни түскайлаан. Элезинге олурткан виноград сыптары филлоксера дээр ян айыылдыг хоралакчыларга алдыртпас дээрзи шаг-дүптен баар билдингир. Ынчангаш питомникте бүгү республикага хереглээр материалдарны белеткеп турар.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРЗУН

УЛААСТАЙЖЕ ОРУККА

Эрзин суурнун бараану көзүлбейн барды. Акы-дуңма Моолдун Завхан аймааның төвү Улаастайже углапканывыс ол.

Кежээликтей апарганда Номрэг сумуга чедип келдивис. Сумуда көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы болгаш ооң оралакчызы боттарының ажыл-херээнiң дугайында чугаалап, чанчыл болган моол-совет найыралдың ийин канчаар эрттирип турарын тоогүп бердилер.

— Бистиң «Их-Эхлелт» көдээ ажыл-агый каттыжышкынывыс Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» совхозу-биле найыралдың харылзаазын тудуп турар—деп, каттыжышкынның даргазы чугаалаар болду.

Номрэг дээрге Моолдун Араттын Революстуг Намының секретары чораан эш Элдеп Очурну төрээн чери. Элдеп Очур биле КУТВ-ка кады өөренип чораанывыс база ооң-биле соолгу ужуражышкынарының дугайын сураглыг чугаалачы С. К. Тока бодунун «Араттың сөзү» деп чогаалынын үшкү номунда тодаргайы-биле бижээн.

ЗАВХАН АЙМАККА

Совет-моол найырал иитилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин даргазынын оралакчызы Хертек Амырбитовна Анчимаа болгаш оскелер-даа аймактың улусчу хуралының күүсекчи комитединиң даргазы Шагдарын Агваансодов, нам комитединиң секретары, моол-совет найырал иитилелиниң даргазы Гун-Аажавын Ороосоо болгаш өске-даа удуртукчу эштер Завхан аймак-биле Тыва АССР-ниң аразында найыралдың харылзааларын улам сайзыраткан талазы-биле чоруттунган ажылдарны түүнеп, моон соңгаар ол харылзааларны улам калбартыр дугайында санал-оналдарны солушкан бис.

Бистиң республиканың Эрзин, Таңды, Каа-Хем районнарының совхоз, колхозтары Завхан аймактың Тудэвтэй, Тес, Номрэг, Ургамал, Баянхайрхан сумуларының кодээ ажыл-агый каттыжышкыннары-биле база Эрзиниин Нарын школазы Баян-Үула сумузунуң школазы-биле аразында доктаамал харылзааны тудар деп дугуруушкан болгаш бо хүнгерде ол найырал улам бижыгып турар.

Улаастайның соңгу талазында дагның бир шенээ хоорайның ортузунче шөйлүп кирип келген. Ооң кырында шенергин коңчуг суурганы малгаштан хоюгаан, турган тудуп каан. Анаа машиналарлыг халдып үүп кээривиске, бүгү хоорай адыш иштинде чүве дег көстүп келир. Ороосоо дарганыс тайылбырлап эгеледи.

—Оң талавыста чаа Улаастайдыр. А бо хой каът улуг бажыннар Совет Эвилелиниң Герои Амырбитовна Анчимаа болгаш оскелер-даа аймактың улусчу хуралының күүсекчи комитединиң даргазы Шагдарын Агваансодов, нам комитединиң секретары, моол-совет найырал иитилелиниң даргазы Гун-Аажавын Ороосоо болгаш өске-даа удуртукчу эштер Завхан аймак-биле Тыва АССР-ниң аразында найыралдың харылзааларын улам калбартыр дугайында санал-оналдарны солушкан бис.

Бистиң республиканың Эрзин, Таңды, Каа-Хем районнарының совхоз, колхозтары Завхан аймактың Тудэвтэй, Тес, Номрэг, Ургамал, Баянхайрхан сумуларының кодээ ажыл-агый каттыжышкыннары-биле база Эрзиниин Нарын школазы Баян-Үула сумузунуң школазы-биле аразында доктаамал харылзааны тудар деп дугуруушкан болгаш бо хүнгерде ол найырал улам бижыгып турар.

Улаастайның соңгу талазында дагның бир шенээ хоорайның ортузунче шөйлүп кирип келген. Ооң кырында шенергин коңчуг суурганы малгаштан хоюгаан, турган тудуп каан. Анаа машиналарлыг халдып үүп кээривиске, бүгү хоорай адыш иштинде чүве дег көстүп келир. Ороосоо дарганыс тайылбырлап эгеледи.

—Оң талавыста чаа Улаастайдыр. А бо хой каът улуг бажыннар Совет Эвилелиниң Герои Амырбитовна Анчимаа болгаш оскелер-даа аймактың улусчу хуралының күүсекчи комитединиң даргазы Шагдарын Агваансодов, нам комитединиң секретары, моол-совет найырал иитилелиниң даргазы Гун-Аажавын Ороосоо болгаш өске-даа удуртукчу эштер Завхан аймак-биле Тыва АССР-ниң аразында найыралдың харылзааларын улам калбартыр дугайында санал-оналдарны солушкан бис.

Бистиң республиканың Эрзин, Таңды, Каа-Хем районнарының совхоз, колхозтары Завхан аймактың Тудэвтэй, Тес, Номрэг, Ургамал, Баянхайрхан сумуларының кодээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы эш Чанжып-биле ужураштывыс, кончуг чутаакыр кижилериниң бирээзи болду. Ол ажыл-агыйның байдалын, мурнакчы малчыннарның дугайын чугаалап берди:

— Бистиң кадарчыларывыс торүүр чүс хойга онаштыр 120 хураганны ап турар, мал чеми кылдыр кок-суланы чылдыг-наторыыр улус бис. Картофель болгаш янзы-бүрү ногаа аймаан, согунаны база өстүрүп, бир гадан 110 центнер картофельди ап турар бис—деп, ол тайылбырлады. Чанжып дарга моон мурнунда бистиң республикага чораан кижи болду. Бии-Хем болгаш Таңды районнарның мурнакчы колхоз, совхозтарының арга-дуржулгазын өөренип, оларның удуртукчулары-биле танышкан.

— Аныяктарны кодээ ажылагый бүдүрүлгезинче, ылаңгыя мал ажылынче хандыкшыдып хаара түдар дугайында ажыл бисте эки тургустунган — деп, дарга чугаалай-дыр. Ёо ажылды аймактың революстуг аныяктар эвилели идепкейлиг чорудуп турар. Көдээ ажылагый бүдүрүлгезинге ажылдаарының чүгүлзазының дугайында тайылбыр кижизидилге ажылын школя бүрүзүнге доктаамал чорудуп келген. Ол ажыл-агыйда школа дооскан 49 аныяк оолдар, кыстар мал ажылынче хаара туттунган. Оларны чурттаар өг-биле бүрүн хандырып, баштайгы үеде каттыжышкын бүгү талабиле дузалап турган. Ол дугайын баштайгы барган кежээвисте көргенивис киночуруктан тодаргай билген бис.

БИР СУМУГА

Дараазында хүн Улаастай хоорайдан ырак эвесте Алдархаан сумузунга чеде бергеш, Чойбалсан аттыг көдээ ажылагый каттыжышкынының даргазы эш Чанжып-биле ужураштывыс, кончуг чутаакыр кижилериниң бирээзи болду. Ол ажыл-агыйның байдалын, мурнакчы малчыннарның дугайын чугаалап берди:

— Бистиң кадарчыларывыс торүүр чүс хойга онаштыр 120 хураганны ап турар, мал чеми кылдыр кок-суланы чылдыг-наторыыр улус бис. Картофель болгаш янзы-бүрү ногаа аймаан, согунаны база өстүрүп, бир гадан 110 центнер картофельди ап турар бис—деп, ол тайылбырлады. Чанжып дарга моон мурнунда бистиң республикага чораан кижи болду. Бии-Хем болгаш Таңды районнарның мурнакчы колхоз, совхозтарының арга-дуржулгазын өөренип, оларның удуртукчулары-биле танышкан.

— Аныяктарны кодээ ажылагый бүдүрүлгезинче, ылаңгыя мал ажылынче хандыкшыдып хаара түдар дугайында ажыл бисте эки тургустунган — деп, дарга чугаалай-дыр. Ёо ажылды аймактың революстуг аныяктар эвилели идепкейлиг чорудуп турар. Көдээ ажылагый бүдүрүлгезинге ажылдаарының чүгүлзазының дугайында тайылбыр кижизидилге ажылын школя бүрүзүнге доктаамал чорудуп келген. Ол ажыл-агыйда школа дооскан 49 аныяк оолдар, кыстар мал ажылынче хаара туттунган. Оларны чурттаар өг-биле бүрүн хандырып, баштайгы үеде каттыжышкын бүгү талабиле дузалап турган. Ол дугайын баштайгы барган кежээвисте көргенивис киночуруктан тодаргай билген бис.

МАЛЧЫННЫҢ ААЛЫНГА

Хой кадарчызы Дамдын Сүрэннiң аалы даг аразы черде. Аалдың ээлери бисти өгже чалады. Делгем, арыг-силиг өгнүң ийи талазында демир оруннар, дөрүнде үгүлзалыг аптаралар, оон келээзинде фото-чуруктар, мактал, шаңнал бижиктер бар. Дөр ортузунда ширээни долгандыр бичии сандайларны салган. Эжик аскында чехословак маркалыг чаа кызыл мотоциклди чөлеп каан. — Ону чаа садып алган мен, ийи мотоцикл эледи мундум, ам үш дугаары бо, нрактузак чер баврда, хоорайлаврда мунар, арбас, турбас аъдым-дыр ийин—деп, кадарчы чугаалай тыртып кагды.

— Ырак черден келген хүндүлүг аалчыларым орү олурунар — деп, малчын бисти чаалап, ширээзинге чигир-бооваавын, эът чемин чүзүп-чүзүнүп-биле салып, хүндүлеп турда, кожазында өглерден база кижилер чыглып келди. Аалдың эң улуг назылыг кижизи 79 харлыг Сэрээ / аяк шабны кутаан, чугаалады:

— Мээң эртем, хүндүлүг тыва дуңмаларым! Силерни көргеш, өөрүп тур мен. Бистиң арыг найыралывыс моондаа соңгаар чечектезин!—деп, ол чугаалады.

В. И. Ленинниң овурун чураан хөрек демдээн кырганга бээримге, ол ону чүрээниң дужунга камныы-биле кадап алды.

АЛДАН-МААДЫРЛАР ДУГАЙЫНДА

Улаастай хоорайның аалчылар доктаар ийи каът бажыңының баарында шолчүгешче соңга өттүр көрүп тур мен. Долгандыр турар черден даштыкы хевир талазы-биле онзаланып ылгалыр чүвези чок дазыр шолчүгеш. Хосталга дээш демисежин чораан Тыванын долдары — алдан-маадырларның соолгу хүннери маңаа эрткен. Даштыкының эжелекчилери араатанзыг ёзуубиле оларның баштарын кезип турган чер бо-ла болгай деп. Завхан аймактың нам комитединиң секретары Оросоо дарганың чугаазын сактып келдим.

— Шаанда бистиң алдан-маадырларывысты ол хире ырак черден эзер, чүген чок аъттарга олурткаш, ийи буттарын аъттарның иштинги адаа-биле аргамчыны оттүр соп шиидалап шараан, чылгылаштыр сүрүп келген дээр болгай, а бис кадып бертке тура дүшпес «ГАЗ-69»-биле безин ара хонуп келдивис. Бистин өгбелеривис кап-ла шыдажып келчиктер ирге? — деп, бодалымны кожа турган эжимге илереттим.

— Даштыкының дарлакчы идеегттери бистиң маадырларывыстың баштарын дерзинзи-биле кескеш, төвелерге чүдүргеш, дедир Тывага аппарып, арттар, сыннар кырынга ыяштарга азып, ооң адазынга кыдат, моол дылдарга (ынчан Тывага бижик турган эвес) моон соңгаар тура-халыышкын кылганнарга базала мындыг хемчег көргүзер бис деп чонну коргударын, ооң хосталга дээш кыптын турган демиселиви өжүрерин орлаңдажып турганнар болдур ийин—деп, бистиң өгбелеривис Юрий Аранчын тоогу эртемденни кижи болгаш, тайылбырлап чугаалады.

Хүлер шойлан сиилбин кутkан күдер нэра моол, тыва бурунгу шагнын кежегелиг ийи кижизиниң хоторыындан туттунчукпан тураскаалы эртемниниң хавазынга чырыткылаңып, үнген хүннүң херелинге алдынналып турар, ооң дежээде «Хосталга болгаш чонуң аас-кежии дээш даштыкының дайынарынга болгаш иштикиниң феодалдарынга үдүр демиселге амы-тынын харам чокка оргүзүп бистиң моол тыва өгбелеривиске мөңге алдарга деп бижээн.

Мартол ДАРЖАА,
Совет-моол найырал иитилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин кежигүнү.

Башкыларга методиктиг дузаны экижидер

Республиканың улус өөредилге органнарының болгаш школалар коллективтериниң мурнунда салдынып турар кол соруулга болза СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың школа дугайында доктаалларын ажыл-херек кырынга боттандырары болур. Бо талазы-биле республиканың школа коллективтери эрткен өөредилге чылында шудургу ажылдаан. Өөредилге хуузу күскү шылгалда түңнелинде 96,3 хуу болган, 13 школа, 884 класстар болгаш 1083 башкылар долу өөредилгени чедип алган. Бүгү тала-биле дээре көргүзүтлерни Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның, Кызыл хоорайның школалары чедип алган.

Эрткен чылын тыва школаларның 5-ки, орус школаларның 6-гы класстары чаа программалар-биле өөренип кыштаан. Өөредилге чылының дургузунда чоруткан хынналдардан-даа, чыл түңнелинденнээ илерээни: бо класстарга кол эртемнер — тыва, орус дылдарга, математикага өөредилге шынары 2—3 хуу өскен, өөреникчилериниң билиги бижыг болган. Ылангыя эге класстар бедик түңнелдерни чедип алган. Олар чаа программаларже кирге-ле, ам 2—3 чыл четкилей берген, ынчангаш башкылаашкында дурзулга чылдан чылче чыглып, нииги методика элээн чурумчуп, бижыга бергеня тодаргай.

Мурнунда чылдарда дыл талазы-биле чугаа сайзырадылгазы, номчулга техниказы, сөс курлавырын байыдары дээн ышкаш айтырыглар шоолуг-ла чер албайн турган болза, ам школалар, башкылар ону чедямчелиг шинтпирлеп турар апарган. Эге класстарга математика башкылаашкынынга мурнуку чылдарда дыка улуг бергедээшкиннер тургулаан. Ылангыя янзы-бүрү хевирлиг бодалгаларын өөреникчилерниң бодаары шоолуг эвес турган болза, ам башкыларның хөй кезии боттарының чедир ажылдавайн турган чүүлдерин тодарадып, чаа методиканы чөп ажыглап өөрени бергенин демдеглээр апаар.

Үстүнде каксы демдеглегилээн чеднишкиннерни семинар, курстарга боттарының билигмергежилин доктаамал бедидип турар башкы кадрлар чедип ап турары илдең 1972—1973 өөредилге чылының дургузунда башкылар билии бедидер институт районнарже 70 ажыг үүгүшкүннерни кылып, башкыларга семинар-практикумнарны, консультацияларны эрттиргилээн. Ук семинарларга чаа программаның негелделерин, үжүр-утказын тайылбырлап, кол кичээнгейни практиктиг ажылдарны чорударының методиказын ханы өөрениринче, башкылаашкынны чурт-шинчилел ажылы база амыдырал-биле холбаарынче угландырган турган.

Практикадан алгаш көөрге, мурнакчы дуржулга школаларының баазазынга семинар-практикумнарны эрттирери, эки ажылдыг башкыларның кичээлдерине олуржуп, оларның арга-дуржулгазы-биле таныжары башкыларга ээ-не ажыктыг бооп турар.

Национал школаларның эртем-шинчилел институдунуң баазазы болур — Чадаананың № 1 ортумак школазынга барын районнарның башкыларының каттышкан семинарлары теория-даа, практика-даа талазы-биле хөй чаа үүлдерни берген.

Эрткен семинарларның киржикчилери Тыванның № 1, 2, Кызылдың № 1, 2, 4, 7, 9, 11, 15 школаларының ажылы-биле танышкылаан. Школага өөредилге-кижизидилге ажылын удуртурунуң болгаш хынгаарының, янзы-бүрү класстарның өөреникчилериниң бот-идепкейин көдүрериниң, өөреникчилерниң бот-башкарылга ажылын организастап удуртурунуң дугайында солун беседаларны Тыванның № 1, 2 школаларының директорлары Н. Селина, Б. Араптан, Кызыл школаларының директорлары Л. Новикова, А. Безъязыков, В. Пожидаева, Ф. Мухамедгареев кылгылазын. Башкыларга методиктиг дуза чедирериниң мындыг янзылыг семинарлары Сарыг-Сеп школаларынга, Хандагайтыга, Ак-Довуракка организастыг эрткен.

Мурнакчы дуржулганы неп-тередиринің бир кол хевири — педагогиктиг номчулгалар болгаш эртем-практиктиг конференциялар болур. Сөөлгү ийи чылда эртем-практиктиг конференцияларны ийи удаа болгаш бүгү эртемнеогө педагогиктиг номчулгаларны чоруткан. Ооң түңнелинде 40 ажыг иletkелдерни республика башкыларынга тараткан.

Башкы кадрларның билигмергежилин бедидер айтырыгны институт сөөлгү чылдарда өске өөредилге черлери болган станциялар-биле демнежип чорудуп турар. Школаларда ыры болгаш музыка башкыларының семинарларын уран үүлү училищези-биле ийи удаа, күш-ажыл база көдээ ажыл-агый эртемнеринің башкыларының семинарларын аныяк натуралистер, техниктер станциялары-биле эрттиргилеп турган.

Чаа өөредилге чылының онзагай соруглазы — көдээ школаларга, оларның башкыларынга бүгү таланың дузазын чедирери. Көдээ школаларда бодунуң тускай эртемниден ангыда, өске эртемнер башкылап турар кижилер эвээш эвес. Чаа программаларның идейлиг үтказын, негелдезин база школа программазынга хамаарышкан теория талазы-биле чамдык билиглерни оларга кыска үеде баэрни негеттинип келген. Институт көдээ школалар башкыларынга дузалажырының талазы-биле планны ажылдап кылгаш, амгы үеде районнарда янзы-бүрү эртемнер башкыларынга семинарларны эрттирип турар. Бо ажылды чорударынга пединституттуң математика, биохимия, филология кафедралары дузаны чедирип турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Совүлелиниң көдээ школаның ажылын экижидер дугайында доктаалында башкы кадрларның билигмергежилин бедидерине райкүүскомнарның улус өөредилге киллистериниң чанында методиктиг кабинеттериниң ролюн онзалап айтыкан. Ханы үткашынарлыг, доктаамал ажылдарны Каа-Хемниң меткабинеди (эргелекчизи Л. Сиптикина) чорудуп турар. Ында районнуң мурнакчы башкылары баштадыр элээн кижи составтыг совүлелди тургускаш, ай санында бодунуң хуралынга янзы-бүрү чугула айтырыгларны шинтпирлеп, семинарлар эрттирип, дуржулгалыг башкылар-биле ужуражылганы чорудуп турар. Башкылар ортузунга методиктиг ажыл чорудар талазы-биле Кызыл хоорай, Таңды, Бии-Хем, Өвүр районнар багай эвес ажылдаан.

Башкы кадрлар-биле ажылда чеднишкиннерни санап чугаалаан, четпеетерни оюп эрттип болбас. Школалар чаа программа-биле ажылдап турда, башкыга доктаамал дуза чедирерни эрелгей көрүп турар Бай-Тайга, Чөөп-Хемчик, Тес-Хем, Тожу болгаш өскедээ чамдык райкүүскомнарның улус өөредилге киллистерин шүгүмчүлээри артык эвес.

Башкылаашкында, чижээ, эге класстарда математика башкылаашкынында четпестерниң чамдык чылдагааннары — башкыларның билиг-мергежилиннің чавызында. Ылаңгыя 3-кү класска математика программазының негелделерин, методиказын Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин, Таңды районнарның башкылары чедир билбезин эрткен хыналдалардан илерээн. Чайгы курстарга келбес, бодунуң билиин бедитпес башкыларлыг школаларга үшкү класс өөреникчилери бөдүүн бодалгалар хамаан чок, чижектерни безин бодап чадап, берген онаалганы күүседип шыдавас таварылгалар тургулаан.

Маңаа районо удуртукчулары, школа директорлары база буруулуг. Чамдык школаларда каш чылдар иштинде чайгы курстарга билиин бедитпейн, өөреникчилерге чогуур билиг бербейн, кошкак ажыллап турар башкылар чок эвес. «Бодунуң билиин бедитпес, өөреникчилерге быжыг билиг берип шыдавас, эрги курлавыры-биле өзу баримдаалап ажылдап чоруур башкыларга ажылындан чайлап бээрин сүметээр уе келген» — деп, РСФСР-ниң чырыдыышкын министри А. Даниловтуң бо чылын болган улус өөредилге ажылдакчыларының хуралынга чугаалааны кончуг шын. Башкы техникумнары, педучилище доозкаш, кандыг-даа өөредилге-биле билиин бедитпээн башкылар бистең чок эвес. Мындыг башкыларның кичээлдеринге олуржуп, ажыл-херээ-биле таныжарга, чаа чүве чок болурдур. Маңаа хамаарыштыр улуг орус педагог К. Ушинскийниң башкы чүгле өөренип чоруур болза, башкы болур, өөренмейн баар болза, ооң башкы деп хүндүлүг ады-даа, ажыл-херээ-даа олүп бар чыдары ол дээнин сагынмас арга чок.

Чаа программа ёзугаар бо өөредилге чылында тыва школаларның 6-гы, орус школаларның 7-ги класстары өөренип кирипкен. Ол ышкаш 8-10 класстарда чамдык эртемнерни чаа программалар-биле өөренип турар. Моон мурнунда эге класстарның математика, орус дыл программаларынга тургулаан чамдык берге кезектерни болгаш темаларны казаан.

Башкылар билии бедидер институттуң болгаш улус өөредилге киллистериниң методиктиг кабинеттериниң мурнунда салдынып турар сорулгалар хөй: ажыл-иште чаа дуржулгаларны илередип тывар, мурнакчы чүүлдерни башкылар ортузунга тарадып, иептередир, курс эртпээн башкыларга боттуг дуза чедирер, школа дугайында партияның хүлээп алган доктаалдарын болгаш улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулганың үндезиннерин пропагандалаар дээш оон-даа өске. Моңу күүседир дээш башкылар коллективтери бүгү күжүн салыр ужурлуг.

М. ООРЖАК,
республиканың башкылар билии бедидер институдунуң директору.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 21-де кежээ КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы Нью-Йоркка амыттынган. Чоокку Чөвөн чүкте байдалды чугаалажыр дээш ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың дилээн ёзугаар ук хуралды чыылдырган.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың өмүнээзинден Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чугаалажып көөрү-биле мындыг шиитпир төлевилелин киирген: Айыыл чок чорук Чөвүлели.

1. Кандыг-даа дайылдажыышкынны бо шиитпириң хүлээп алдынган үезинден эгелээш 12 шак дургузундан орай эвесте соксадырынче база амгы дайын чорудулгаларынга киржип турар бүгү талаларның ам эзлеп турар туруштарынга шериглерин арттыргаш, бүгү дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырынче ук талаларны кыйгырган;

2. Дайылдажырын соксаткан соонда Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 242 дугаар (1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген) шиитпирин ооң бүгү кезектериниң аайы-биле доп-дораан күүседип эгелээринче сонуургалдыг талаларны кыйгырган;

3. Чоокку Чөвөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарынче угланган чугаалажыышкыннарны сонуургалдыг талаларның аразынга чогуур харагалзаашкынның адаа-биле доп-дораан болгаш дайылдажырын соксатканы-биле чергелештир эгелээр деп доктааткан.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлериниң киирген шиитпир төлевилелин чугаалашкан соонда Айыыл чок чорук Чөвүлели 14 бадылаашкын-биле чүүлдүг деп көрген.

КУР-нуң төлээлекчизи бадылаашкынга киришпээн.

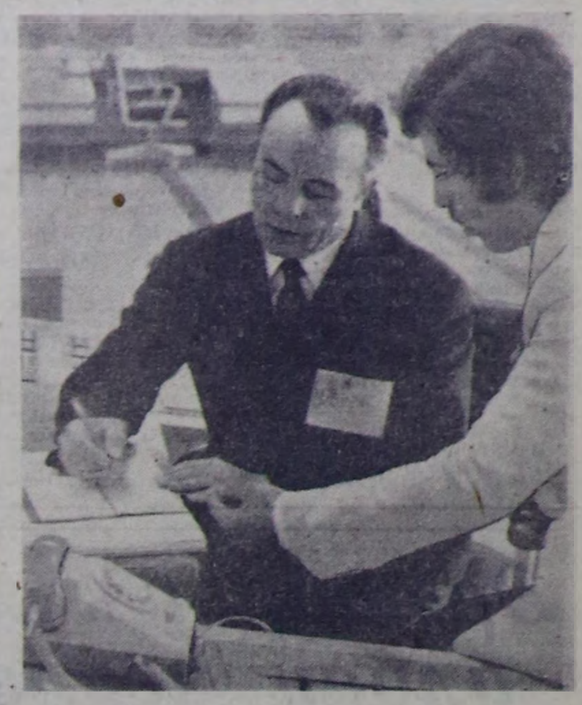

Исфаганның металлургия комбинадының бирги эзлчээн Иранда ажыглалда киирген, ону Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш экономиктиг деткимчези-биле туткан. Ол комплекс — ийи чурттуң кайы-кайызынга ажыктыг кылдыр калбарып орар кады ажылдажылгазының эң чугула объектилериниң бирээзи-дир.

Совет специалистер тудуг чоруп турда боттарының байлак дуржулгазын болгаш билиглерин иран ажылчыннарга дамчыдып берип келген. Оларның техниктиг удуртулгазы-биле индустриалдыг төптү тургускан болгаш иран национал тудугжу кадрларны белеткээн.

ЧУРУКТА: кол диспетчер комбинадында. Николай Ивлев бодунуң ажылының аргаларының дугайын иран инженер Хамид Тофикке (оң талазында) чугаалап берип олур.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КАЛБАК ДЕТКИМЧЕ

Израильдиң эжелекчи дайынынга удур араб улустарының демиселинің калбак деткимчени ап турарынга делегейнин хөй-хөй чурттарында бо хүннерде чүүл-бүрү хемчеглер удурланыышкын медегелдерин кылырындан, хөйнитиге кыйгырыглар үндүреринден Израиль-биле харылзаалар үзериге чедир алдынып турар.

Алжирниң ажылчы чоннарының бүгү-нииги эвилелиниң национал секретариады израиль эжелекчилерге удур араб чурттарының демиселиң деткинриңң фондузунга бир хүнүң ажыл төлевирин киирерине АУДР-ниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязы араб чурттарның херээженнери-биле уругларынга дээштиг дузаламчыны көргүзүп турган, араб улустарның чөптүг демиселин деткинирин күштелдиреринче делегейниң бүгү чурттарының национал херээженнер организацияларын кыйгырган.

Индияның найысылалынга араб улустарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының массалыг чыскаалы болган. Башкарыкчы индий национал конгресс партияның коммунистиг партиязының кыйгырыын ёзугаар организастаан ол чыскаалдың киржикчилери Израильдиң эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден Израильдиң шериглерин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпиринде айыткаңын ёзугаар доп-дораан үндүрерин Израильден негээн.

Араб күрүнелерге хамаарыштыр Израильдиң эжелекчи политиказынга удурланыышкынны болган араб улустарының чөптүг демиселинге деткимче көргүзүп турарын илергейлеп, Танзания Израиль-биле дипломаттыг харылзаадарын үскенип чарлаан. Соолгу 19 эй дургузунда Израиль-биле харылзаазын үскен 14 күрүнениң бирээзи ол болган. (СЭТА).

АГРЕССОР ЧААСКААНЗЫРААН

«Дайын неделя болгаш, доостуң бээр», «Египет биле Сирил моон мурнундаазындан дүрген чылча шаптырар», «1967 чылда боолаашкынны соксаткан шугумга Израиль доктаавас»... деэн ышкаш чугааларны барынын чүктүң парлалгазы бо дайынның өгезинде бижигилеп турган. Ам дээрге ол-ла парлалга өскээр бижигилеп «Израиль чугаа чокка тиилээр, ылангыя «чаннык дег дайын» дугайында чугаа-даа туруп болбас» дигилеп турар апарган. Ам чугаа болза бо дайын Израильдин бодунга аштырыышкынның болуп төнер чадавас даар дугайында чоруп турар.

Бо хүннерде барының чүктүң күрүнелериниң тайылырларының чүгле аяны эвес, харын база политиказының шинчизи өскерин берген. Чижээлээрге, америк боо-чепсектүү Израильге чедирип бээрибиле бодунуң Кипрде шеригдалай баазазын АКШ-ка чепшээреп бээринден Англияның ойталааны-биле холбаштыр АКШ биле Англияның аразынга чөрүлдээ туруп келгенин ап көрээли.

Барының чүктүң чамдык чурттарының тактиказында оскерилгелер араб-израиль дайынның чорудулгазында Чоокку Чөвөн чүкте болгаш бүгү делегейде болгулаан боттуг болуушкуннар-биле холбашкан. Синай ортулукта болгаш Голан бедиктеринде дайынның чорап турар байдалын алырга, араб күрүнелерниң чепсектиг күштеринин техниктиг чепсегленишкини соолгу чылдарда кайы хире өзе бергенин көргүзүп турар. Амгы үеним танкылары, самолёттары, агаардан халдаашкынга удур камгаладлың чепсектери бодунуң черин ажелекчилерден хостаары дээш маадырлыг демисежип турар араб дайынчыларның холунда ам турып турар. Израиль агрессияга таварышканнарга шериг талазы-биле дузаны көргүзүп турар бүгү араб улустарының болгаш чурттарының быжыгып турар эп-сеткил каттыштырылгазы улуг рольду ойнап турар болуп берген. Нефть ышкаш, ынз

ЧАА «УЛУГ-ХЕМДЕ» ОЧЕРКТЕР

Совет чогаалчылар эвилелиниң бо чылын апрель айда эрткен пленумунга «Чогаалчы болгаш беш чыл» деп айтырыгны чугаалажып, очерк болгаш публицистика жанрынче кол кичээнгейин үглаидырган. Анаа хамаарыштыр кандыг айтырыгларны чидин-биле кодургенил? Совет кижилерниң сагыш-сеткилиниң байлакшып өзеринге, бүгү талазы-биле сайзырангай чаа мөзүг-шынарларны хевирлеп кижизидеринге чечен чогаалдың ролюн үениң дең-нелинге дүүлүрери чугула деп көргеи.

Күш-ажылдың маадырларының, чаартыкчыларның дугайында очерктерни бижип тура, хөй сап-чурагай, биография сүрбейн, чогаалдың маадырының коммунистиг ёзу-чанчылдарга, бүдүрүкчү харылзаалларга, коллективке хевирлеттинии турар аажы-чанынче, психологиязынче ханы кичээнгей салырын очерк жанрының мастерлери саналдап турганнар.

Очерк жанры амыдыралдың тургузуп келген чугула айтырыгларын азыг дараазы-биле шинитпирлээринге аажок эптиг болгаш дээштиг. Ооң чижээнге С. К. Токаның «Депутат Көржен-оол» деп очеригни алаарга-ла четтир. Очерк бижиринге мергежээн хоорай чогаалчы малчыннарның культурлуг амыдыралын экижиделиниң айтырыгларын бодүүн малчын Көржен-ооалдың сагыш-аарын чораан бодалдарын дамчыштыр көдүрүп, мурнакы малчыннарга чангыс мөзүлеш овур-хевирлиг тургускан. Көдээниң ишчилери ол чогаалды чылыг сеткишкин-биле хүлээп ап, номчулга конференцияларынга, хуралдарга сайгарып, чугаалашкаш, бөстүг амыдыралга барык-ла удуртулга кылдыр хүлээп алган.

Хоочун публицистиң арттырып каан эки үлегерин бистиң чогаалчыларывыс чогаадыкчы ёзу-биле улам сайзырадып турар. № 32 альманахта үнген очерктерни номчаашаа, анаа хамаарыштыр чамдык бодаалдарымны бо чүүлге бижикседим.

Олег Сувакпиттиң алдарлыг кижилер дугайында очерктери сюжеттиг чүрүм-часкаалга бодалдыг болуктеттинген болгаш кыска-ажак, тода, номчуттунгур болду.

Мен хуумда Тес-Хемниң чыл-чыгыы Очур-оол Иоюновичиниң болгаш кодээ библиотекарь Күске Чанмаевнаның дугайында сонуургап номчудум. Чүге дээрге чогаалчы мында оске очерктериң шоолуг-ла эскербейн турар маадырларын шилип алгаш, оларның ажыл-амыдыралын каксы, тода көргүскен болду.

Бистиң үениң маадырларын очеркке кара чаасказандырыны мактап көргүзер чорукту эрткен пленумга бүрүү шаап, чемелеп турганын билир-ле болгай бис. Маадыр кижи аяндан үнген чангыс дыт эвес-ле болгай. Ооң ажыл-чорудулгазында, амыдыралында, сагыш-сеткилинде эш-ооруг, чону-биле тудуш хөй дазыл, дамырлары бар. А чогаалчы «сагыш-сеткилдиң инженери» болганда, ол дазыл-дамырларның тудушкан күжүн, ооң чүүлдүк ап турар хөрзүнүн көргүзер ужурлуг.

Аныяк журналист Хөвеңмей Ойдап-оол «Чедерниң маадырлы» деп очерктиң экспозициязын амыдыралдың кижи бүрүзүнге хамааржыр чүрүмалындан эгелээп. Янчат ашак ор апарган отлунга тускай эртемин чедип алырын кандыгдаа албадал чокка, ада кижиниң арыг сеткили-биле бүзүреп олурар. «Кижи болуру чажындан» деп чугаа бар. Ада-иезиниң созүн алдындан артык үнелеп оскен оол деп чүве очерктиң эгезинде чугаадан бүзүренгир билдингир. Ачазы оглунга хөй сургаал «номчувас». Ол аңаа күш-ажылдың поэзиязын чаагай сеткили-биле дамчыдып турар. «Чайын, күзүн бо хөвуларны кижи коорге, магалының каңчаар очу! Тараа-ла, тараа! Алдын чемнег чаагай тараа баштары аар-салаң апаргылаан, салгыл, сырын аайы-биле чайганып тургулаар. Өртемчейде ол дег ындыг байлак кайык турар!».

Кижизиг чорук, чараш аажы-чан, чүүүн-даа мурнунда өг-бүлеге, а ооң соонда ниитилелге кижизиттинер деп чүве бо очерктен тода билдинип турар.

Маадырның мөзүг-шынарының тура-соруунуң хевирлеттинеринге салдар халдаткан инженер-башкыны автор аксы-даа бол, чылыг чурумалдыг состер-биле очеркке киирерин үтпаан. Василий Янчатты болгаш ооң оорү олдарны украин инженер кыс ооредип турган. Элегестиң чаагай сулазының савазы дег оның бажының дүүн эгин ажыр каапкан инженер кыстың машина-техниканы билирин, ооң тайылбырының чигезин Василий магадап-ла хапмаан.

Журналист чер ажыл-агыйының технологиязын эки бидирп-биле кол маадырның агротехниканы ылгаттынган арга-дүржулга-биле чаартыр дээш демнесежин турганын черле чедимчелиг бижээн.

Эш-ооруг-биле салым-хүүжүтудуш, оларның аразынга ажылчын мөзүзүн каанап алгаш, фабрикада эзлеег удуртукчузу апарган. Тыва АССР-ниң Дээди Соведниң депутады Десби Күжүгетовна Дүктээн-ооалдың дугайында «Дөртен аялшыларның бирээзи» деп кыска очеркти Алексей Чыргал-оол үениң документалдыг чогаал деңнелиниң нелдезинге чедир чедимчелиг бижээн.

Чаа «Улуг-Хемде» очерктер кызы-бүрү тематикалыг.

Ада-чүрттүң Улуг дайыныың бирги хүнүнден эгелеп дайылдажып турган Семен Сеңээнинг дугайында «Командир» деп очеригни хоочун чогаалчы Леонид Чадамба шеригг-патриоттуг кижилдиргеге тырскаткан. Ол очерки номнаап, подполковник Семен Хуналевичке кижилиң хүндүткели чайгаар оттуп кээр чорду.

Кодээ шилерниң, мурнакы чылдарның дугайында очерктериниң ковудеп турары өөрүнүүт-ле харын. Ынчалза-даа ооң шыларының, уран-чеченнин, тематиказының дугайында дайгарып чугаалажыры чүгула. Бис бодап көөрүвүске, очерктериң тематиказы чаңгыс азайлашпак болуп турар. Мурнакчылар-ла, мурнакчылар дугайы. А социал айтырыгларының чамдык талазылары очерк, публицистиканга шоолуг чырыттынмайн турар. Моральдыг кижизидилгениң, аныктарны күш-ажылга хаара тударының айтырыглары чогуур деңнелге чедир парлалгага бала-ла чырыттынмайн артып каап турар.

Ч. КУУЛАР,
ТДЛТЭШИ-ниң литература секторунуң эртем ажылдакчызы.

Эрзинниң культура албан черлеринде

Бистиң республикада культура албан черлериниң одаглары чыл келген тудум-на немежип турар. Ооң тодаргай чижээ — чүгле 1972—1973 чылдарда аныяк ажылчын хоорай Ак-Довуракта болгаш Хову-Аксында кайгамчык чараш Культура ордулары ажыглалга кирип, аныяктарның ойнап хөглээр черн болган. Амгы үеде шында бот-тывынгыр уран чүүлдүк бүгү хевирлерн, спортчу секциялар доктаамал ажылдап турар.

Тес-Хем районнуң төвү — Самагалдай сүрүде ийи каът Культура бажыңы ажыттынгандан бээр каш айлар эрткен. Шында көргүүлер болгаш номчукчулар залдары, библиотека, артистерниң кеттинер, будуттунар өрээли, кино үндүрер чер чаа проект ёзугаар таарыштыр кылдыпган. Ол культура бажыңында бот-тывынгыр уран-чүүл болгумнерн кидян түлүк хайнышкынныг ажылдап эгелээн. Культура бажыңының директору Э. Чооду болгумнериң расписаннелерин тургузуп, боттуг ажылдарны чорудуп турар. Ол ышкаш Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг сүрүде, Бия-Хемниң «Кызыл тараачын» совхозта база 200-200 олуттарлыг чаа төлевилелбиле тутказ көдээ Культура бажыңнарын бо чылын ажыглалга киргеп.

Моон алгаш коорге, ажылчы чоннуң культурлуг дыштанылга кежээлерин эрттирер, массалыг оюн-тоглаанны улам калбартып, янзы-бүрү болгумнерни организастаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле сагыш салышкын канчаар-даа аажок бедээн.

Боттарының ажыл-ижинге шудургу кызымак культура ажылдакчылары бистс дыка хөй. Ооң тодаргай чижээн көргүзери-биле Эрзин районда культура албан черлериниң ажылын допчузу-биле маңаа бижиир бодадым. Эрзинде 5 көдээ Культура бажыңы, бир музыка школазы, беш библиотека ажылдап турар.

Чүгле 1973 чылдың дургузунда бот-тывынгыр артистериниң концерттерин 4000 ажыг көргүүлер көрген. Районнуң Культура бажыңынга (директору М. Чывырал) «Солдат кижи албанында», «Тываның алдарлыг кыстары», «Советмоол найыралдың баганазы», «Музыка биле таныжыңар» деп аттыг дыштанылга кежээлерин эрттирген. Ол кежээлерге ортумаа биле 3600 кижи кириишкен. Районнуң Культура бажыңында делегей байдалының дугайында лекцияны эй санында чорудуп турар.

Методист Светлана Сувандоол чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаар талазы-биле идепкейлиг ажылдап турар. Ооң чижээн сентябрь 8-те болган «Музыка биле таныжыңар» деп дыштанылга кежээзинден көрүп болур. Аңаа музыка школазының директору Роза Натсак музыканың тыптып келген тоогузунуң дугайында кыска информацияны кылгаш, тыва композиторларның музыкаларының характериниң ылгалын тайылбырлаап, улустуң ырларынга доктаагап. Тыва улустуң ырларының онзагай байдалын чугаалаан соонда, боттывынгыр артист Ак-кыс Сагаан «Бай-ла-Тайгам» деп ырны ырлаан. Бөгүнгү, чаа үениң ырларынга Роза Конгуровна доктаагаш, С. Бүрбээниң «Малчын үгбамга» деп ырын ыраажы күүседирге, тайылбырны кылган. Кежээге музыка школазының башкылары Александр Хойлакаа, Кара-Сал Чечек-оол баяпга янзы-бүрү музыкаларны ойнап бергеннер. Үк кежээге 80 ажыг аныяктар киришкен болгаш композиторлар А. Чыргал-оол, Р. Кенденбяң дээш оске-даа бот-тывынгыр композиторларның музыкалары-биле танышканнар.

Бай-Дагның көдээ Культура бажыңы 1971 чылда ажыглалга киргеп, ооң директору Галина Дойбаа 1969 чылдан бээр аңаа ажылдап келген. Культура бажыңының септелгези, кышка белеткели ойшаанда доозулган. Көргүзүг материалдарын шимеп кылганы эстетиктиг негелдеге дүүжүп турар. Культура бажыңының эжик, соңгаларын аянныг, чараш тыва үгүлзалар-биле таарыштыр будуп шеверлээн. Чүгле бо чылдың дургузунда ол культура бажыңында элээн хөй лекциялар, мурнакчылар-биле ужуражылга кежээлери, 40 дыштанылга кежээлери, 4 темалыг кежээжээлер эрткен. Аныяктарның культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг болзун дээш тускай ойнаар өрээлдерни тургускан. Ол өрээлдерден даалы, кажык, шыдыраа, биллиард ойнаан кижилер үргүлүү-ле үзүлбес.

Нарында көдээ Культура бажыңының ажыды база багай эвес. Темалыг кежээлер, мурнакчылар-биле ужуражылгалар план ёзугаар чорун турар. Культура бажыңының «Чөлээш» аттыг уран-чеченаитбригадазы 22 катап колхоз, девискээрин кезип, солун концерттерни көргүскен.

Районда ургларның бир музыка школазы бар. Шында 78 ургларн оореним турар. Оорсникчилериң ниити ооредилгези, мурнуку чылдарга бодаарга, элээн бедик шынарлыг апарган.

Районнуң культура амыдыралында чедишкиннер-биле кады четпестерни маңаа демделезе чогуур.

Культура-массалыг ажылдарны чон ортузунга улам сайзыдырда ооң материалдыг баазазын бедик шынарга тургузары негеттинер. Мөрей суурга чаа культура одаан тудар өйү келген,ында бичии, эрги (150 олуттут) клуб чоннуң культурлуг дыштанылгазын эрттирериниг таарымча чок. Бот-тывынгыр артистериниң белеткенир өрээлдери чок, аңаа үгүле кино үндүрер арга бар. Ол ышкаш Булуң-Бажы суурнуң клубунуң байдалы база-ла ындыг.

Эрзин суурда районнуң Культура бажыңында ажылдарны чорудуп турза-даа, урутлар ортузунга кижизидилгелиг ажылдарны шуут чорутпайн турар. Ында ургуларның болгумнерни ам-даа организаставаан. Мындыг байдал Нарында, Бай-Дагда, Мөренде база чадчыл апарган.

Школада кижизидикчи башкылар ургуар-биле кичээлден дашкаар ажылдар кылырда, школага, класстарынга оларны тудуп турар. А Культура бажыңына тускай болгумнер ажытпайн, аңаа кижизидилге ажылы кылбайн турары элдептиг. Культура бажыңына школачыларның болгумнери, клубтары үүге ажылдап болбазын? Оортан янзы-бүрү тооллар, төрээн черниң тоогузу, хамааты болгаш Адачурт дайынының киржикчилери-биле ужуражышкыннар, чаа техниканың сайзыралы дээш ажыктыг үүлдерни билип ап болгай. Оон ынай 5—8 класска чедир ооренчилерге романтиктерниң, туризминиң, а 9—10 класстарга тоогунуң. «Отчугаштар» дээп чижектиг клубтарны организастап тургусса солун болгу дег.

Эрзин районнуң культура албан черлериниде база бир четпес үүл болза культура ажылдакчыларынга методиктиг дуза чедирер солушкарны, журналдарны, клуб ажылдакчыларынга дуза кылдыр үндүрүп турар тускай чыынды номнарны чагыдып албайп турары болур. «Клуб и художественная самодеятельность», «Из опыта работы клубов», «Культура и жизнь», «Культурно-просветитель н а я работа», «Библиотека в помощь художественной самодеятельности» дээп чижектиг кол журналдар көдээ клубтарда коргус чок. «Советская культура» солун кайда-даа көзүлбес, бир эвес чагыдпдаа алган болза, ону көктеп, чыып турбас болгулаар.

«Советская культура» солунда соолгу үеде агитбригадаларның ажылычын дугайында ханы аналитерни кылып турар болгай. Шак ындыг материалдар агитация үран чүүл бригадаларының программазын кылырынга, ону чаартып эдериниге улуг дузалыг болуру чугаажок. Үстүнде айткан четпестерни кыска хуусаада одип алыры чугула.

К. САГДЫ,
Культура министерствозунуң методиктиг кабинединиң улуг методизи.

Бистиң юридиктиг консультациявыс

КОЛХОЗЧУЛАРНЫ СЕЗОННУГ АЖЫЛГА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫ

Бистиң республикага чылдың-на Арменнядан, Грузиядан хөй-хөй колхозчулар бригада болуп алган тудуг ажылы кылып кээп турар. Оларның бижик-документилерин экп хынап, ажылга чүрүм ёзугаар хүлээп ап турарын чамдык колхозтар, совхозтар удуртукчулары боггандырбайн турарының барымдаалары бар болуп турар. Ынчангаш оларның кичээнгейинге моон адаанда консультацияны парладывыс.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Колхозчуларның сезоннуг ажылга ажылдаарын чүрүмчүдүр дугайында» доктаал хүлээп алган. Ол доктаалда айтыш турары болза, хөй-хөй колхозтар, совхозтар болгаш колхозтар аразының организациялары, ылангыя Сибирьниң болгаш Казахстанның районнарында колхозчуларны сезоннуг ажылга хүлээп алырының амгы күштүг чүрүмнарын сагывайн, оларны чогуур документилер чокта хүлээп ап турар. Ындыг колхозчуларның ажыл төлевирин хөлүн эрттир бедидип, расценкаларын барымдаа чок бедидип, херек кырында кылган ажылының хемчээлин көвүдедип, оларга дүрүм чок шаңналдар болгаш шалыңнага немелделер тыпсып турар. Ындыг чорук күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн сандарадыр болгаш күрүненин болгаш хөй-нинтинин акша-хөрөнгизин арттыр чарыгдаар чүүлдерни болдуруп турар.

Колхозчуларны сезоннуг ажылга хүлээп алырын чүрүмчүдүр соруга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели моон адаанда чүрүмну доктааткан. Колхозтар, совхозтар болгаш колхозтар аразының организациялары амгы күштүг хоойлужудулгалар болгаш Колхозтуң чижек Уставын удуртулга болдуруп, тудуг, орук болгаш өске-даа түр ажылдар кылыры-биле колхозчуларны хүлээп алырда үүле оларның колхозунуң баштаар черинин олар өске черге барып түр ажылдап болуруң чөпшээрээн шынзылга документизи барда керээ чарып болур.

Түр, сезоннуг ажылга хүлээп алган колхозчуларның ажыл төлевирин колхозтар, совхозтар болгаш колхозтар аразының организациялары төлээрде ындыг хевирлиг ажылдарны совхозтарда, тудуг организацияларында болгаш районнуң, хоорайның будурулге комбинаттарында тарифтиг төлевир болгаш материалдыг шаңналдың системазын ёзугаар болдурар. Түр, сезоннуг ажылга ажылдап турган колхозчуларның ажылының шынарын болгаш төлевирин чогуур райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели азы совхозтар трезн контролдаар ужурлуг.

Колхозчуларның түр, сезоннуг ажылга ажылдаарын доктаадып турар чүрүмнарны, ол ышкаш оларны хүлээп алырда колхозунуң баштаар черинин олар өске черге барып түр ажылдап болуруң чөпшээрээн шынзылга документизи барда керээ чарып болур.

Түр, сезоннуг ажылга хүлээп алган колхозчуларның ажыл төлевирин колхозтар, совхозтар болгаш колхозтар аразының организациялары төлээрде ындыг хевирлиг ажылдарны совхозтарда, тудуг организацияларында болгаш районнуң, хоорайның будурулге комбинаттарында тарифтиг төлевир болгаш материалдыг шаңналдың системазын ёзугаар болдурар. Түр, сезоннуг ажылга ажылдап турган колхозчуларның ажылының шынарын болгаш төлевирин чогуур райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели азы совхозтар трезн контролдаар ужурлуг.

Колхозчуларның түр, сезоннуг ажылга ажылдаарын доктаадып турар чүрүмнарны, ол ышкаш оларны хүлээп алырда колхозунуң баштаар черинин олар өске черге барып түр ажылдап болуруң чөпшээрээн шынзылга документизи барда керээ чарып болур.

Түр, сезоннуг ажылга хүлээп алган колхозчуларның ажыл төлевирин колхозтар, совхозтар болгаш колхозтар аразының организациялары төлээрде ындыг хевирлиг ажылдарны совхозтарда, тудуг организацияларында болгаш районнуң, хоорайның будурулге комбинаттарында

Чурттуң спортчу амыдыралындан

РСФСР-ниң улустарының кышкы спартакиадазынга уткуштур хаак-роллерлиг чаңчыл болган маргылдаалар Рязаньга болуп эрткен. Чурттуң хаактаашкын талазы-биле чемпиону, ССРЭ-ниң спорт мастери Анатолий Бирюков бирги черни ээлээн. Он ийи километр дистанцияны ол 34 минута 50 секунда дургузунда маңнап эрткен.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: хаак-роллерлерге маргылдаалар үезинде, солагай талазында —70 километрге хаак маргылдаазынга 1973 чылда ССРЭ-ниң чемпиону, маргылдаалардың тиилекчизи А. БИРЮКОВ Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВА. В. И. Ленин аттыг Төп стадион. ССРЭ-ниң Кубогу дээш «Арарат» (Ереван) болгаш «Динамо» (Киев) командаларның аразынга футбол талазы-биле маргылдаа чоокта чаа ереванчы спортчуларның тиилелгези-биле доозулган.

Солагай талазында чурукта: киевчилерниң хаалгазынче ийи бөмбүктү книр тепкеш, ол хүн маргылдааның маадыры болган Левон ИШТОЯН кубок-биле. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кижи болгаш хоойлу

ОЛАРНЫ АМДАЖЫДЫП БОЛБАС

Бистиң чуртувустуң хамаатылары ниитиге ажыктыг ажылдарны кылып, ону ак сеткилдиг күүседип коммунизм тургузуушкунунуң херээжене бодунуң улуг-хуузун киирип турар. Ындыг-даа болза бистиң аравыста ажыл кылырындан оспаксыраар, маңгыстаачак амыдырал-биле чурттаксаар, хоорай болгаш суурлар аразынга тояп чоруур ийи-чангыс кижилер база бар. Милиция, прокуратура болгаш суд органнары оларны илередип тыпкаш, кеземче харыысалгазынга киирери хоойлуда кордүнгеп.

Ындыг турбуже чамдык черлерде хоойлунуң бо негелдерин чедир күүсетпес, маңгыс амыдыралдыгларга, тояанчыларга, диленип чоруурларга чогуур кеземче харыысалгазын хүлээтпейн турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Дээди суду 1973 чылдың июнь 28-те бо талазы-биле делегеңгей доктаалды хүлээп алган болгаш чер-черде суд органнары хоойлуну амыдыралга боттандырып, дүрүм чүүлүн шын ажыглаар дугайында тайылбырны берген.

Ол доктаал ёзугаар алырга, тояанчыларга, үргүлүү чер кезип, үр үениң иштинде бир чурттакчы черден оске черже ыңай-бээр кожуп чоруур азы чаңгыс-даа хоорайның девискээринге айыл чок тояап чоруур кижилерни хамаарыштырары кордүнген. Моон мурнунда чаңгыс хоорайның девискээринге тояанчылап чоруп турарларны кеземче харыысалгазынга киирбейн турган. Ам ол чурумну оскерткени тояанчылар, ниитиге ажыктыг ажыл кылбастар-биле демиселди күштелдиреринге улуг ужур-дузалыг болур. Ол ышкаш ажыл кылбас, диленип амыдыраар кижилер-биле демиселди идепкейлдерин ол доктаалда айыткан.

Моон-биле чергелештир, ажыл кылбас, оларны Советтериниң район болгаш хоорай күүскомнарының шиитпирин ёзугаар ажылга чорударга, ооң ойталаар чорумалдарны ыяап-да кеземче харыысалгазынга киирерин Дээди судтуң пленуму айыткан.

Бир эвес тояанчы болгаш диленир кижилер күш-ажыл кылып шыдавас болза, оларны инвалидтер бажыңнарынче болгаш интернаттарже база тускай эмнелге черлериниче чорудар хемчеглерни чер-чер Советтериниң күүскомнары алыр ужурлуг. Бо хемчеглер оларга дээштиг дуза чедирбес, ону тоовас болза, ынчан ындыг кижилерни кеземче харыысалгазынче киирери хоойлуда кордүнген. Ындыг-даа болза тояанчы дээш кеземче харыысалгазынга назы-четпестер, сааттыг херээжееннер, инвалидтер, пенсия назыны чедс берген кырганнар болгаш 18 хар четпээн уруглар-лыг херээжен кижилерни киирбес.

Маңгысталчак амыдыралдыг, тояанчы кижилер ниитилелге айылдыг аар кем-херектери үүлгедп бээри база-ла чажыт эвес.

Херек эртгирип чораап, үнүп келген Кошкар-оол дээрзи каяа-даа ажылдавайн, бүдүн чыл дургузунда Чоонхемчик болгаш Таңды районнарның аразынга ыңай-бээр анаа-ла чоруп келген. Ооң түлиелинде Таңды районнуң девискээринге назы четпээн кижи өлүрүп, аар херектн үүлгеткеш шиитгирген. Кошкар-оолдуң ажыл чок чоруп турганын чамдык кижилер болгаш Элегес суурнуң хөй-нинтн организацияларынын билир турганнар. Ынчалза-даа чогуур хемчеглерин апаа хамаарыштыр албаанпар. Кошкар-оолду чогуур үе-шаанда сойгалап илереткеш, хемчегнн аалган болза, ындыг кем-херектн ол кылбайн баары магат чок турган.

Маңгыс амыдыралдыг, тояанчы кижилерни илередип, тыварынга хөй-нинтининң организациялары, эң ылаңгыя профэвилел, комсомол, эш-хуу судтары, эки туранын улусчу дружиналарының кежигүннерн улуг дузаны чедирер ужурлуг. Чүгле бис ынчан маңгыс амыдыралдыг ийикпе, азы тояанчы кижилерден чарлып, чогуур дээштиг хемчеглерни ап болур бис дээрзин демделезе чогуур.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ЧИНК АТЛЕТИКА. Белградть гитлержи эжелекчилерден хостаанының ээлчеглиг оюнга турасказаткан чачыл болган чүгүрүүшкүнге москвачы Юрий Алексашин үшкү черни ээлээн. Ооң шагы хоорайның 5 километр оруунга — 15 минута 12,2 секунда болган. А маңаа тиилээн кижи — англиялыг Роджер Кларк болган — ооң шагы 15 10,2 болган.

ФУТБОЛ. ССРЭ-ниң чемпионадынга ээлчеглиг ужуражылгаларның түнелги мындыг болган: «Арарат» — «Динамо» (Минск) — 2 : 1, «Карпаттар» (Львов) — «Динамо» (Киев) — 4 : 5, «Днепр» — «Заря» — 2 : 0, «Динамо» (Тбилиси) — «Спартак» — 1 : 0, «Динамо» (Москва) — «Торпедо» — 4 : 5, «Пахтакор» — «Зенит» — 3 : 0, «Шахтер» — СКА (Донда-Ростов) — 3 : 0.

Италиянын шилийдек командазы Римге Швейцарияның шилийдек командазын 2 : 0 санга удуп алгаш, делегей чемпионадының финалынче үне берген. Алды оюнчуң соонда италиелер 10 саныг болган — ол болза Европаның шилийге болгуңде бирги черде болуп турары ол-дур.

ШЫДЫРАА. ССРЭ-ниң чемпионадының (дээди лигазының) он ушку салыында Свешников Петросянга, а Смыслов — Гелдерге уттурган. Карпов Полугаевский-биле, Керес Григорян-биле, Рашковский Тукмаков-биле, Савон Аверкин-биле хаймынашкан. Салдынмаан эрте берген тоску салыында Свешников Белявскийге уттуруп алган.

Он дөртку салыгга Полугаевский Рашковскийни, Петросян — Белявскийни, Кузьмин — Свешниковту удуп алганнар. Спасский — Таль, Керес — Карпов, Григорян — Корчной, Гелдер — Савон, Тукмаков — Смыслов олар хаймынашканнар.

(СЭТА).

телевидение

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—**«Аныяк ленинчилер».** Дамчыдылга. 19.00 — **«Кезээде маршта».** Документалдыг телефильм. 20.10— **«Нинтилел амыдыралының экраны».** Дамчыдылга. 20.40— **«Делегейже козенек».** Документалдыг фильм. 21.00—Телемедээлер. 21.10 — **«ГАИ-ниң экраны».** Дамчыдылга. 21.25—Чарлалдар, реклама. 21.30—«Муң саартының». Телешни. 2-ги, 3-кү сериялар.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Анжелика биле хаан»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Кара бөрү»** 9.15, 11.00, 15.10, 17.00, **«Ангелдер хартаачызы Анжелика»** (бирги сериязы) 12.45, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өскелээ ужуралдары»** 13.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Довурчуктээн кижи»** 15.00, 18.40, **«Оскундурган күзелдер»** 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Адыр, мана!»** 16.30 **«Монолог»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кадре ажылдагый кылдызының 21-17, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информацня база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫТ № 2323.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01406

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (9321) | Среда, 1973 чыл, октябрь 24 | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылын төлептиг доозаалы! Тоску бөш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улуотуң социалистиг чарыжын улам калбартыылы!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

МОСКВАДА ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Октябрь 23-те Москваның ЭДЧ-де парлаага залында «Социалистиг нацияларның хөгжүлдезиң болгаш интернационалчы кады ажылдажылгазы» деп темалыг эртем конференциязы ажыттынган. Ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдуң, Ниитилел эртемнериниң академиязы, партияның дээди школазы эрттирип турар. Конференцияның ажылында социалистиг чурттардан келген эртемденнер киржип турар.

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору академик П. Н. Федосеев конференцияны эге сөс-биле ажыттыган.

СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев «Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин бижыглаары — делегей социализминиң хөгжүлдезиниң ядүүм ёзугаар чоруу» деп илеткелди кылган.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

ҮШКҮ КВАРТАЛДА ТИИЛЕКЧИЛЕР

1973 чылдың III кварталында республиканың үлетпүр бүдүүлелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка сайгарылга планын 110,8 хуу, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүн — 109,8 хуу күүсеткен болгаш 6,6 мун рубльдин орулгазын пландан ажыр алган Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйын (директору Л. М. Башкирцев, парторганизация секретары Г. Г. Пестерева, профсвиилел комитединиң даргазы А. А. Петеримова) тиилекчи деп санаан.

Транспорт бүдүүлелериниң аразындан Совхозтарның бүдүүлге каттыжышкынының автобааза коллективи (начальнигы Д. И. Стахурлов, парторганизация секретары М. А. Мерзлякова, профсвиилел комитединиң даргазы М. Г. Шадольский) тиилекчи болуп, чүүк сөөртүлгезинин хемчээлиниң талазы-биле планын 110,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 116,7 хуу күүседип, пландан ажыр 29 мун рубльдин орулгазын алган.

Тудуг организацияларының аразынга калбарган социалистиг чарыжка «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң коллективи (начальнигы И. А. Остапец, партия организациязының секретары В. П. Муравьев, профсвиилединиң тудуг комитединиң даргазы А. Г. Конева) тиилекчи болуп үнген. Ол организация тудуг-монтаж ажылдарының планын 109,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 108,9 хуу күүседип, кереэлиг ажылдарның өзүлдезин эрткен чылдың ол үезинде тургандан 33,8 хуу хандырып шыдаан болгаш планнан ажыр 49 мун рубльдин орулгазын алган.

Садыг организацияларының аразындан үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,1 хуу, ниитиниң чемненилгезинге хамаарышкан бүдүүлелериниң хуудa продукция планын — 127,2 хуу, орулга кирип алыр планын—101,6 хуу күүсеткен, саарылга чарыгдалын эвээжеткен Каа-Хем райпозунуң коллективин (даргазы А. Г. Пересторонин, парторганизация секретары А. И. Петухова, профсвиилел комитединиң даргазы А. Ф. Поминова) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан.

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйынга, Совхозтарның бүдүүлге каттыжышкынының автобаазазынга, «Кызыл тудуг» эргелелинге болгаш Баа-Хем райпозунга социалистиг чарыштың бирги черин баскан СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Баа-Хемниң хөмүр-дээн разрезиниң, Тыва электри четкизиниң, республика типографиязының, «Тыва көдээ тудуг» трезиниң автобаазазының, Чурттагга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң, № 48 тудуг эргелелиниң, Кызылда төп электростанция тудуунуң, № 1 орук-тудуг участогунуң, Таңды райпозунуң болгаш Кызылда столоваялар, рестораннар трезиниң коллективтери төскү беш чылдың шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш чүткүлүг ажылдарының демдеглээн.

Келир чылдың үлүүнде

«Саян» совхозтуң Суш сүт-бараан фермазының коллективи эрткен тос айларда эрестиг ажылдап, 592 тонна сүт бүдүрер планның онаалдазын 658 тонна кылдыр күүсеткен. Сушчулар күрүнеге 532 тонна сүттү дужаап, планын 136 хуу күүсеткен.

Ферма коллективи эрткен чылдың тос айларында бир саар иненке онаштыр 1244 кг сүт саптан болза, бо чылын ол-ла үениң дургузунда бир саар иненген-ге сүттү оон 375 кг хөй-ну саптаан.

Ферманың беш саавчызы тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгезин үш ай бурунтаар ажыр күүседип алган болгаш амгы үеде дорткү чылдың үлүүнде ажылдап турар. Чижээ, саавчы Аскан Билчирмаа чылда бодунга быжыглаан иинек бүрүзүнге онааштыр 2000 кг сүттү саап алыр хүлээлгезин эрткен тос айларда-ла 116 кг ажыргаан, оон эжи Нина Рахманова база-ла ол хире хүлээлгезин 26 кг ажыргаан.

Суш сүт-бараан фермазының коллективиниң Октябрьның Улуг революциязының 56 чыл болур оюнга күш-ажылчы бе-лээ ол болуп турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Кыштаглаашкын эгелээн

Таңды районнуң ажыл-агыйларында мал кыштагладыышкыны массалыг эгелээн. Ынаңгыя «Революциянның чалбыжы» совхоз биле «Коммунизмниң херели» колхоз ол кампанияга өске ажыл-агыйлардан үлегерлиг белеткенген.

Ол ийи ажыл-агыйның кайызында-даа мал чемининг кыштагларже болгаш фермаларже сөөртүлгези чедишкинниг чоруп турар. «Революциянның чалбыжы» совхоз бо хүннерге чедир 450 центнер сигенни кыштагларда, бригадаларда болгаш фермалар төптеринде чедирген. Совхозтуң сураглыг малчыны Иван Сафонов бодунуң кыштаанда 50 тонна сигенни чедирип алган. Хойжу Геннадий Дежинниң кыштаанда база-ла ол хире сигенни чедиртинген.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң мал чеми сөөртүр звенозу малчыларның кыштагларында болгаш фермаларда бо хүннерге чедир 2200 центнер сигенни сөөртүп чедиргеп. Тус-тус малчыннардан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадары Монгуш Алдай-оол 20 тонна сигенни кыштаанда аппарып дүжүргеп, 25 тонна одекти белүп алган, Ленин орденниниң эдилекчизи Оюн Лаа-Сүү — 15 тонна сигенни кыштаанда чедиргеп, четкир хемчээлиг одекти белеткеп алган.

Бо аажыл-агый 18 малчынның чурттагга бажыдын септээн, печкаларын кылып дооскан.

(Бистиң корр.).

Септелгени эгелээринге белен

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү хову ажылдарын дооскан. Амгы үеде техника септелгезинге удур белеткел чоруп турар. Шуптуг машиналарны мастерскаяда тургускан. Прораб А. Мезенцев удуртқан тудугчылар бригадазы мастерскаяны ажылдан киириптеринге белен кылдыр белеткээн.

(Бистиң корр.).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң комиссияларында

РСФСР-ниң Чурттагга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң сентелге-тудуг организацияларының болгаш чаагайжыдыгга бүдүүлгелериниң бүдүүлге базаларын тударының болгаш ажыглалга киирериниң планының канчаар күүсеттиниң турарын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Чурттагга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдыгга талазы-биле комиссиязының октябрь 22-де хуралынга чугаалажып көрген.

Бо беш чылдың ийи чылының дургузунда бүдүүлге базазының тудуунга акша тускайлаашкыны эрткен чылдың хамаарышкан үезинде турганындан 40 хуу хөй, тудуг болгаш орук техниказының парыгын калбартырынга хөй түңнүг акшаны ажыглаан дээрзин анаа дёмдеглээн.

Комиссия бар четпестерни чайладыры-биле чогуур сүмелерни ажылдап кыпган.

(СЭТА).

Тараажылар айыткап турлар

Кемерово, Киров, Новгород областарның болгаш Алтай крайның көдээ ажылнишчилери чер ажылының продукцуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш Бүгү-авиледиң социалистиг чарыжынга кириштикеш, күрүнеге картофель садарының планын күүседипкен.

Кемерово областың белеткел черлеринге 165 мун тонна, Кировтун —142, Новгородтун —77 болгаш Алтай крайның —93 мун тонна картофель кирген.

Ол ышкаш хоорайларже болгаш үлетпүр төптеринче картофель чүүрүп чоруурларының планнары база күүсеттинген.

Күрүнеге картофель садары үргүлчүлеп турар.

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ССРЭ-НИҢ ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТЕН

1974 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле саналдан киирер ажылдарны хүлээп алырын 1973 чылдың декабрь 1-ге чедир узаткының ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң дыннадыр турар.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ

Бии-Хем районнуң чер ажылдакчылары келир чылдың дүжүдүвүн дугайында улуг сагышты салып турар. Ында 26 тонна иринди одекти амга чедир шөлдерде төккен, Баа-Хемниң болгаш Барыын-Хемчиктиң тараажылары база органиктиг хөй чеминчидилгени шөлдерде төккен. Иринди одекти сөөртүрүнүң планын «Шекпээр», «Барлык», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар ажыр күүсеткен.

Эрткен чыл-биле бир дөмей ол ажыл Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта тулук чоруп турар. Ында шөлдерге беш ажыг мун тонна түс чернин чеминчидилгезин чедиргилээн.

Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг үүкүүр дээш күш-ажылчы әалчегде турупкан ажыл-ишчилер бо хүннерде ол талазы-биле улам шалыпкыы ажылдаарын шиитпирлээннер.

(БИСТИҢ КОРР.).

Тыва—Хакасия: ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИ

	Тыва		Хакасия	
	9 айда күүсеткен хуу-биле	72 чылдыңга удур хуу-биле	9 айда күүсеткен хуу-биле	72 чылдыңга удур хуу-биле
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарары	103,2	106,4	102	115
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн	102,6	105,8	101	110
ТУДУГ				
Капитал салыышкыны	87,2	101,2	94,9	99,5
Кереэлиг ажылдарның хемчээли	99	101,9	105,4	106
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн	100,5	104,2	96	102
ТРАНСПОРТ				
Автотранспорттуң чүүк сөөртүлгези т/км.	100,6	105,2	94,4	103,5
АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ				
Чурттакчыларның амыдырал хандырылгазы	109,6	119,6	104,4	114,2
Оон иштинде көдээ черлерини	105,8	132,5	105,8	123
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	100,1	105,1	99,3	105,7

	Тыва		Хакасия	
	9 айда күүсеткен хуу-биле	72 чылдыңга удур хуу-биле	9 айда күүсеткен хуу-биле	72 чылдыңга удур хуу-биле
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ				
(немелде онаалда-биле)				
Тараа	70,6	64,2	78	59
Эът	105,1	100,5	111	104
Сүт	110,3	106	101	101
Дагаа чуургазы	—	—	111	110
Дүк	100	97,4	104	108
МАЛДЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир иненген-ме саалда кг.	1413	105,4	1909	96
планга удур хуу-биле	84			
Загаадан-на алган чуурга борбак	149	111,2	173	106
планга удур хуу-биле	87,6			
БИР БАШТЫҢ ДУЖААГАН ОРТУМАК ДЕҢЗИЗИН КГ.				
Мыйыстыг бода мал	278	99,6	392	98,7
Хаваа	100	97,1	119	99,9
Хой	38	97,4	45	104,0
Бир хойдан кыргаан дүк кг.	1,82	86,3	3,6	100
Тараанның ортумак дужуу ц.	8,9	65,9	12,3	82

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИНИГ ДООЗААЛЫ

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ ДООЗААЛЫ! ТОСКУ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ЧЕДИИШКИНИГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫН УЛАМ КАЛБАРТЫЫЛЫ!— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының бо чалбыыштыг сөстери совет кижилерге эргим болгаш чоок. Үлетүрүүң, тудугнуң, транспорттуң, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары шиитпирлиг чылды чедиишкиннер-биле доозар, Улуг Октябрьның 56 чыл оюн алдаржылдар дээш шалыпчы күш-ажылдың эзлчээнде киржип турарлар.

Бүгү чурттаазы шыкаы, бистиң Тывавыста бөгүн октябрь мурнуунуң социалистиг чарыжы калбаргай. Оон эгелекчилери — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Кызылдың алгы заводунуң коллективи болгаш автосепгелге заводунда слесарь Кукариниң бригадазы бо чылдың 11 айларының планын ноябрь 1-ге чедир күүседирин, чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде боттандырарын шиитпирлээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргазы-биле ындыг түңнелдерни чедип алыр соруланы коллективтер салган.

Чарыштың эгелекчилериниң сөзүг ажыл-херээ-биле карышпайн турар. Алгы заводунуң цехтери октябрь айны шалыпчы иштиң айы кылдыр чарлаан. Цехтериниң, бригадаларның ажылын хүн бүрү түңнеп, мурнакчыларга тураскаатқан хуудустарны үндүрүп турар. Көргүзүг самбыразында сан-чурагайлар ажылчын бүргүзүнүң кичээнгейиниң товүнде.

ЗАВОД ОКТЯБРЬ 22-ДЕ ХӨМ ИДИК ДААРАП ҮНДУРЕРИНИҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН! Кидис идик өйериниң он айлар планының күүседезин алырга, бүдүрүлге графикти мурнадыр чоруп олурар. Хөм идик цегинде Галина Вендерлыхтың, кидис идик цегинде Полина Казанцеванық удуртқан бригадаалары улуг чедиишкиннерлиг. Бригадаларда ажылды шын организастаанындан, ажылчыннарны чергежилиниң айны-биле таарыштыр тургускандындан, техника, механизмнерни долу ажыглап турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедик.

Республиканың үлетпүрүнүң ниитизи-биле эрткен тос айларда планныг көргүзүглерин ажыр күүсеткен. Коа-кол хевирниң продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының өзүлдезиниң темпизи 6 хуу болган. Ниити өзүлдени долузу-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиксинден чедип алган чорук ол талазы-биле бистиң бүдүүлелеривисте улуг курлавырлар барын хереченнел турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ооң күселиибиле продукция бүдүрерин көвүдедир, техник-экономиктиг көргүзүглерни экижидер талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинат үлегерлиг ажылдап турар. Комбинаттың цехтер, эәлчегдәр аразында чарыштың дээштиг организастаанының, ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар хууда чогаадыкчы планнарын боттандырып турарының ачызында бүдүрүлге ындыг чедиишкиннерни чедип алган.

Шиитпирлиг чылды чедиишкиниг доозарындан, бо чылга салдынган бүгү соруглаларны долдур күүседиринден беш чыл планының боттанышкыны улуу-биле хамаарыжыр дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев Ташкентиге болган байырлыг хуралга онзалап демдеглээн.

1973 ажыл-агый чылы доостурунга чедир ийи ай бичe-ле ажыг үе арткан. Арткан үеде чүгле чедир кылдынмаан түүлерни чедир дыпыр эвес, а келир үеге бижиг магадылалды тургузары чүгүла. Маңаа кол түүл болза бүдүрүлгениң иштики курлавырларын долу ажыттаары болур. Заводтарның, фабрикаларның техниктиг эде чеосегленишкинин, депшилгелиг технологияны шиитээдирин партийжин ажылдың төвүнге тургузуп, ол бүгүнү шиитпирээр кижилер-биле масса-политиктиг, организакчы ажылды үениң иетелдезинге дүүштүр эде тургузары оныа чугула.

Республиканың үлетпүрүмүн вол адырларының бүдүрүлгелери эрткен чылдың хамаарышкан үезинiң деңгеелинден кулу ажылдаанын тос айларның түңнели көргүскен. «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези, Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели болгаш өске-даа бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чингедир талазы-биле чөтпес ажылдап турар. Коллективтериниң удуртукчулары, кол специалистери, партия, профсвиилел, комсомол организацияларының ажыл-ишчилерни мобилизастап, чыл планын күүседиринiң бүгү хемчегдерни алыр ужурлуг.

Беш чылдың шиитпирлиг чылында чурттуң дыка хөй мурнакчы коллективтери уткуштур алган планнар ёзугаар ажылдап, бедиткен хүлээлгелерни долу боттандырарының материал-техниктиг баазазын баш бурунтаар магадылаан бижыглаан.

Бо хүннерде уткуштур алыр планнарын чогаадып тургузар, бүдүрүлге болгаш социал хөгжүлдениң перспективтиг планнарын ылаптыг саналгакшынарга үмлезивел кылыр ажыл калбарган.

Хүн бүрүнүң айтырыгларын шиитпирлээри-биле чергелештир келир чылын бүдүрүмчелиг ажылдаарының хемчегдерни баш удур көрүп, күш-ажылды нормалаарының, ажылчыннарның билиг-мергежилин бедидериниң, ажыл-агыйны эргелеп-башкарарынга оларның идепкейлиг киржирин чедип алырының айтырыгларынче кичээнгей салыры чугула.

Чылдың сөөлгү кварталы дээрге капитал тудугга эң күженишкинниг, шиитпирлиг ye. Дыка хөй объектилерниң ажыглалга киирер хуусаазы бо сөөлгү үш айга онаажыр. Оонбиле холбаштыр ажыглалга киирер объектилерже бүгү ажылчын күжүн мөөңнээр, оны материал-техниктиг хандырылга, күш-ажылды бодамчалыг организастаар чорук-биле бижыглавайн баар чүүлдер мооң мурнунда тургулаан. Ындыг таварылганы болдурбас, келир чылын ажылдаар объектилерни амдыгаштан белеткээр дээш боттуг хемчегдерни алыры тудуг организацияларындан негеттиниң турар.

Кыш дүжер четкен. Ынчангаш кышка белеткелдя дарый доозуп, деп-десин ажылдаарын хандырар дээш бүзүрүлге, тудуг, транспорт коллективтери улам шудургу ажылдаар апаар.

Чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары шиитпирлиг чылды чедиишкиниг доозарының боттуг хемчегдерни алыр ужурлуг.

БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИНЧЕ АЪТТАНЫПТАР

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрези октябрь 25-те Москва хооразында Кремльдиң Съездилер ордузунга ажылын эгелээр. Ол конгресске 130 чурттан 3 мун ажыг төлээ киржир.

Бүгү-делегейниң ол шуулганының ажылынга киржирибиле бистиң төлөэлеривис бөгүн Кызылдан аъттаныптар. Тайбың камгалалының Тыва комитединиң даргазының оралакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады Оюн Араптанович Толгар-оол, Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-ооловна Ооржак олар Тыванық ажылчы чоннарының мурнундан ол конгресстиң ажылынга киржип, делегейге быжыг тайбыңның тиилелгезин дээш боттарының үннерин бээрлер.

— Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге киржир аас-кежиктиг болган-дыр силер. Ол конгресстиң ужур-дузазының дугайында чүүл чугаалап болур силер. Оюн Араптанович? — деп айтырыгны салган бис.

— Бо улуг шуулганны Москвага эрттирер чорукту делегейде башкайгы социалистиг күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок шынчы политиказынга бедик бүзүрел кылдыр үнелеп турар бис. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Тайбың программазы амгы үениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң демиселаниц болгаш оларны сырый каттыштырарының түгү болу берген. Ол программаның хөй-хөй чүүлдерин боттандырып келгенинiң уламындан каяа торелтетен бижыг тайбыңче бөгүн дыка чоокшулаан.

Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ге, Францияга, АКШ-ка албанның аян-чорууп кылып чораачы долузубиле бадыткап турар. Дайынның халаптыг аймагын болзурбас, чырык чер кырынга быжыг тайбың мандыр турзун дээш боттарывыстың бадылаашкынмарывысты бээринге белен бис — деп, ол тайылбырлады.

— Делегей ужур-дузалыг ындыг улуг хуралга киржир аас-кежиктиг болганымга дыка-ла өөрүүр, чоргаарланыр-дыр мен, бо чыл мөңээ чергле улуг аас-кежиктиг таварышкырган. Чоокта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты мөңээ тывыскан. Ам делегейге тайбыңны быжыглаарынга үнүмүг кадың, делегей улустарының улуг шуулганынга киржирим олдур. Бөгүнгү сөдүүн арат бо хире улуг аас-кежиктиг болган-дыр мен. Ол дээрге Коммунистиг партиямның Совет чазаамның ачызы-дыр. Делегейге тайбың тиилээр болзун деп йөрээл салып тур мен — деп. Дажы-Намчал Ооржак чугаага кирипти.

Москвага ажыттынар тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге Тывадан базар төлээлер О. А. Толгар-оол биле Д. Н. Ч. Ооржак олар-дыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге Тывадан базар төлээлер О. А. Толгар-оол биле Д. Н. Ч. Ооржак олар-дыр.

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

СЭКП Улуг-Хем райкомунун бюрозунун болгаш район Советиниң күүсекчи комитединиң каттышкан хуралынга ажыл-агыйларның, фермаларның, хөжу бригадаларның, малчыннарның, үлетшүр, түдүг, транспорт болгаш садыг организацияларының араазында социалистиг чарыжының эрткен тос айларда түннелдерин үндүрүп, чугаалажып көргөн.

«Х Улуг хурал» колхоз болгаш совхозтар мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарының талазы-биле тодаргай чедиишкиннерни чедип алганын анаа демдеглээн. Район күрүнеге садар эът планын 110,7 хуу, сүттүү — 108,5 хуу, дүктүү —106,6 хуу күүсеткен. Эртken чылдын ол үези-биле деннээрге, сүттүң ниити чылдазы 12,7 хуу, бир инекке онааштыр саап алыры 12,8 хуу көвүдээн. Тос айларның планныг онаалдаларын күүседиринге Жданов аттыг совхоз (директору Д. Дугур-Серен, партком секретары О. Думбүү) эки ажылдааның көргүскен. Ол ажыл-агый эът садарының планын 109,1 хуу, сүттү болгаш дүктү 100-100 хуу күүсеткен. Ында мыйыстыг бода малдың болгаш хой, өшкүнүң баш саны өскен.

Партия райкомунун болгаш райкүүскомунун ажыл-агыйлар аразында шилчиир Кызыл тугун «УТКА 25 чылы» совхозтан алгаш, Жданов аттыг совхозка тывыскан.

Колхоз болгаш совхозтарда сүт-бараан фермаларының коллективтеринден чарышка «УТКА 25 чылы» совхозтун Иштии-Хем, Арыскан, «Улуг-Хая» совхозтун Арыг-Бажы, «Х Улуг хурал» колхозтун Оттук-Даш фермалары эрткен чылдын ол үезинден бир инекке онааштыр сүт саап алыры көвүдеткеш, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганын демдеглээн.

Партия райкомунун болгаш райкүүскомунун фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун бир инектен 1092 кг сүттү саткан ийикле эрткен чылдыңдан 246 кг көвүдеткени дээш, «Х Улуг хурал» колхозтун Оттук-Даш фермазынга (эргелекчизи болгаш партболуктүн удуртукчузу аш Серей Эрес-оол) тыпсырын шинтиирлээн.

Хөжу бригадаларның аразында чарышка «УТКА 25 чылы» совхозтун Иштии-Хемде аш Б. Шаравиниң, Арыг-Узүүнүн аш М. Чаш-оолдун удуртканы хөжу бригадаларның эки ажылдааның партия райкомунун бюрозу биле райкүүскомнун каттышкан хуралы демдеглээн.

Төрүүр чүс баш хөйге онааштыр 97 хураганны камгалап алган Иштии-Хемниң хөжу бригадазын тиилекчи кылдыр санаашт, партия райкомунун болгаш райкүүскомнун Кызыл тугун хевээр арттырган.

Үлетшүр будүрүлге, транспорт болгаш түдүг организацияларының аразында чарышка сүт заводунун, ыяш ажылагый черинин, № 209 орук участогунуң болгаш көжүп чоруур механизастатынган № 586 колоннаның коллективтери эки чедиишкиннерлиг болган. Ол коллективтерден капитал септелгенин хемчээлиниң планын 160,4 хуу күүсеткен № 200 орук участогунуң коллективи тиилекчи болган, анаа партия райкомунун болгаш райкүүскомнун шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Д. АРАКЧАА.

Хову-Аксының баштайгызында

Хову-Аксынын төөгүзүнде бир-ле дугаар 48 аал чурттаар дөрт хаът туйбу бажынны Тыва АССР-ниң алдарлыг түдүгжү, коммунист Анатолий Глуховтуң бригадазы тудуп турар. Алдын күстүң бо хүнеринде ийиги хаттын ханалары каракка көзүлдүр бедип келген. Хоочун түдүгжүнүң бригадазы сентябрьда түдүг ажылдарының планын 140 хуу күүсеткен. Эрткен айда олар 190 кубометр туйбу ханаңы, каттар аразының шывылары 90 кезек плитаны салып, соңгалар дужунда 8 кезек балконнарны кылып дооскан. Олла үеде канализацияның 60 метр узун дурттуг опгарын бетоннап куткан. Бригадада шупту 23 түдүгжүлер интернациоалчы наймырага бүргеткен ажылдап турар. Мында даады-ла III-IV разрядтарлыг, холушкак мергежилдиг түдүгжүлер хаара туттунган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге Тыва АССР-ниң алдарлыг түдүгжүзү И. Сараат-оол, мурнакчы дашчылар А. Митяшкин, Б. Монгуш, бызаңчылар Д. Долаан, А. Тараканов, П. Чебокчинов олар боттарының үлүг хуузун доктавмаан киирип келгеш.

Улуг Октябрьның 56 чыл юбилейинге үткүштүр ийиги каттың ханазын дооскаш, ийи болгаш үш дугаар каттар аразының шывын салыр сорулга бөгүн бригаданың мурнунда салдыңган.

О. КОРОДА.

Беш чылдың кижилери

АЛДЫН-КЫС Санаа-Байыровна Монгуш фермага хамыкты мурнай келир, әргелекчи кижи болгаш, сагыш-сеткили дөстүнмес. Эки, менди хонган бе дээш, чыткан инектерни долгандыр кылаштавышаан, улаштыр бызааларга баар.

Эртенги хүн үнгелекте анаа саалда әгелээр. Сентябрьның бир хүнүнүң эртенинде, Хайыракан суурнун төп кудумчузун куду бир кижи фермаже углай дүрген келчораан. «Чүү кижи мындыг әрте боже далаштыг чоруп орар чоор» деп, Алдын-кыс иштинде боданган. Чоокшулап келзе-ле, ферманың механиги Алексей Монгуш болган.

— Кайгамчык өөрүшкүлүг медээ, Санаа-Байыровна, силерни дээди хавыяа — Ленин орденд-биле шаннаан-дыр: Чап-чаа радиодан дыннаат, силерге байыр чедирип келгеним бо!

—Чаа, кайынам, Алёша, баштактанып турарын ол ыйнаан — деп, Алдын-кыс бүзүревейн чугаалады.

— Шын ийин, Алдын-кыс Санаа-Байыровна. Тывадан дыка хөй малчыннарны орденнер болгаш медальдарбиле шаннаан-дыр.

Алдын-кыстың арын-шырайын өөрүшкү дола берген.

— Че, Алёша, өөрүмчүг медээ эккелгенин дээш үлүүбиле четтирдим! Ол шаннал дээрге, чүгле мээң әвес, ферманың бүгү ажыл-ишчилериниң шаңналы-дыр. Ында сээң үлүг-хуун база кирген болгай — деп, бодүүн чаныбиле ол чугаалаан. Эртенги саалда әгелээн. Саанчылар аразында Монгуш Алдын-кыстың, Ондар Дүктүгүнүң болгаш өске-даа малчыннарның шаңнатканының дугайында чугаала чугаа.

УДАВААНДА районнуң мурнакчы малчыннарының хуралы болган. Арын-шырайында өөрүшкү хайыккан кижилер залды долдур олурупкан.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-әвилел социалистиг чарыжынга шылгараан ,мал продуктуларын будүреринге болгаш белеткээринге салыышкынын кииргени дээш чазактың дээди хавыяларыбиле районда шаңнатканнарның аттарын СЭКП обкомунун бюро кежигүнү, Тыва АССР-нин Министрлер Совуделиниң даргазы М. Б. Мендуме алап әгелээн.

Алдын-кыс Санаа-Байырovна Монгуштуң ады бир дугаарында үнген. Оон арны изиит дээш, шала сүрээдексеп, президиум столунче ол базыпкан... Оон хөрээнде Ленин ордени чайыннаны берген. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери дээш күжүн, билиин харамнанмайн, ажылдап чоруур бөдүүн саанчыны Коммунистиг партия болгаш Төрээн чурт база катап бедии-биле үнелээни ол.

Ол сөс алгаш, мынча дээн:

— Эргим әштер, Коммунистиг партия биле Совет чазак мээң болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүмнүң ажылажин бедии-биле үнелээнинге өөрүшкүмнү илередиптер сөс тыппас-тыр мен. Бистиң найыралдыг, тура-соруккур коллектививис әвес болза, мындыг алдарга канчап чедер мев. Ынчангаш ферманың өөнүнээзинден улам-на кыымаккай ажылдаарын хүлээнип тур мен.

Орден-хавыяа алганнар индирже үнүп, боттарының өөрүшкүзүн илередип, бедик шанналарга сорук киргеш, аңаа харыы кылдыр улам кыымаккай ажылдаарын быжыы-биле бүзүредип турганнар.

ЭРТКЕН он ийи чылдарның мурнунда Монгуш Алдын-кыс амыдыралының аайы-биле Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтан Чөөн-Хемчиктиң СЭКПнин XXII съездиниң аттыг совхозунга чедип келген. Чаа черге баргаш, ол саанчылап ажылдаар күзелин илереткен. Ажыл-ил дээш күзели хайыгып чоруур аныяк кыстың саанчылаарын каан. Ферманың ынчангы дүржүлгалыг саанчылары чылыг сеткилсагыжы-биле ону бүргеп, улуг детkимчени көргүзүп турган. Элээн каш айлап эрткенде Алдын-кыстың ажылгыр, төлептиг мөзү-шынары илереп келген. Саанчы башкылыг чылында тыва уксаалыг бир инекке онааштыр 1200 кг сүттү саткан. Ол дээрге, совхозка туржук, районда тергиин көргүзүг болган.

Чылдан чылче инектерниң уксаазы әкижип, саанчы, кадарчыларының мергежилээ бедип чоруп орган. Ийи чыл эрткенде М. Алдын-кыска чедер саанчы ховар апарган. Совхозтун дирекциязы, партия комитеди аңаа улуг идегелди көргүзүп, Дөргүн фермазын эргелевчилевишаан, саанчылаарын сүмелээрге, ол ону хүлээп алган. Ферманың ажылы шашкыны-биле улам бурунгаарлап, район фермаларының чарыжынын мүрнүку одуруунда киргеп.

1965 чылда ферма комсомолчу-аныяктарның коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик атты чаалап алган. Аныяктар коллективи, чеШак ындыгларга чоргаарларныр бис. Шынап-ла Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгуш аас-кежикке бүргеткеннерниң бирээзи. Угаангыр, организакчы эргелекчи болурундан аңгыда, ол — тергиин саанчы. 1972 чылда бир инекке онааштыр 3048 кг, бо чылдың тос айларында инек бүрүзүнден 2928 кг сүттү ол саткан. Бо чылын ниитизибиле ол 55 тонна сүттү бүдүрер планын октябрь 1-де 59 тонна чедирген.

ДӨРГҮНЧҮЛЕР бо чылдың эезинде республиканың комсомолчу-аныяктар сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилеринге кыйгырыг үндүргеш, сеглээн сөзүн ажыл-херекбиле бүзүредип турары өөрүнчүг. Октябрь 1-ге чедир ферма бир инекке онааштыр 1882 кг сүттү саткан, чүе инектен-не 90 бызааны камгалап алган.

«Дүүнгү хүннүң эвес, даартагы хүннүң сорулгаларынче улуг кичээнгейни коммунистер салыр ужурлуг» — деп улуг Ленининиң чугаазын коммунист Монгуш Алдын-кыс бүрүлүг күүсеглин турар. Ферма кыштаглаашкынга белеткелди бүрүн дооскан. Фермада 200 тонна сигенни, 1000 тонна силосту, 100 ажыг тонна саванны белеткеп алган.

Ферманың чедиишкиннериниң үндезини чүдел? Ажылмишчи найыралда. Найырал коллективтиң иштинге өөрүшкүнү, аас-кежиктиг, деминг чогаадыкчы күш-ажылды тывылдырып турар.

Ферманың кызыл-бүлүүнүң кире баарге коллективтиң күш-ажылчы намдары дораан билдине баар. Шаннаткан кызыл туктары, вымпелдери, саанчыларның база бызаа ажаакчыларының ай, квартал түннелдери, социалистиг чарыштың негелделери дээш хөй-ле чүүлдер бар.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары саанчылар Ондар Дүктүг, Кара-Сал Долума, Сат Анай-Док, инек кадарчылары Ондар Хола, Монгуш Кызыл-оол дээш өскелердээ бар. Ондар Дүктүг, Монгуш Момбаа оларга «Мал ажылының мастери» деп хүндүлүг атты тывыскан. Комсомолдуң политиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгези чыл бүрүзүн чоруп турар.

Дөргүнчүлер чүгле эки ажылдаар әвес, хостуг шактарын ажыктыг, солун кылдыр арттирип билирлер. Ында аныяктар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде бүрүн хаара туттунган. Концертти белеткеп алгаш, чонга бараалгадып турар.

«Искра» колхозтун Кызыл-Хавак фермазы-биле ол коллектив чаріштыг. Чайын оларга аалдап барып, аргадуржулгазын солушпушаан, конперт көргүскен.

К. ХЕРТЕК.

МУРНАКЧЫ СААНЧЫ, ДУРЖУЛГАЛЫГ ОРГАНИЗАТОР

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының онаалдаларын күүседир, Улуг Октябрьның 56 чыл юбилейтиг уткуур дээш ээлчегде Кызылдың тудугжулары шудургу ажылдап турар. Ылангыя Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады С. Санданның бригадазы мурнакчыларның одуруунда хевээр. Бо чурукта — ол бригадада каңнакчы М. Сенди-Хуурак-тыр. Ол — ажылынга кызымак болгаш ылангыя оон шынарын экижидер дээш бүгү күжүн, биилин берип ажылдап турар.

Х. НОМУЛДАЙНЫҢ фотозу.

Автоорукчуларда

Самагалдайның будүрүлеорук участогу 1965 чылда тургустунган. Оон эгелээш бо хүннерге чедир бистиң участок эки ажылдап, планныг онаалдаларын чыл бүрүзүнде күүседип келген. Бистиң коллектив Тес-Хем районда — «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар, «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарның, Самагалдай —Дус-Даг аразының аргыжылга оруктарын харылап турар. Оон ангыда участок Эрзин районнуң девискээринде автооруктарның байдалын база харылап турар.

Техника хандырылгазының талазы-биле «МТЗ-50», «ДТ-75», «ДТ-54» маркалыг тракторлар, «Т-74» бүлдөзер, «ГАЗ-51» машиналар быжыглаттынган. Ынчалзажок, ук техника эргижиргенинден үрелиишкиннер болганчок-ла таваржып турзаада, механизмнернин болгаш тракторларның септелгези ай-шаанда чоруттунуп турар.

Бо хүннерде 1973 чылдың орук-тудуг ажылдарының планын хуусаа бетинде — декабрь 25-ке чедир күүседир соруглалыг ажылдап турар бис. Тудуг-септелге ажылдарын кылырының шынарын экижидериниң күсели-биле бо чылын капитал болгаш ортумак септелгени чоруткан оруктарның шынарын эки деп үнелел-биле дужаар дээш ажылчыннар кызымаккай ажылдап турар. Ынчангаш чылда хереглеттинер оруктудуг материалдарын чогуур үезинде четчир санныы-биле белеткеп аар айтырыгже кичээнгей салдынган. Капитал болгаш ортумак септелге чорударының чыл планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл юбилейинга чедир күүседир соруглага ам бистиң мурнувуста туруп турар.

Дужут ажаалдазы ышкаш сезонныг ажылдар үезинде хову шөлдерде оруктарны грейдер-биле дескилеп, бо улуг үүлеге боттарывыстың салыышкыныбысты киирип келдивис.

Бистиң участогувус бо чылты план ёзугаар 8 км оруктун капитал септелгезин кылып дооскаш, дужааган. Ам «Тес-Хем» совхозче баар орук аксында Теректиг-Хем көвүрүүнүн капитал септелгезин кылып турар бис. Ол көвүрүгнү октябрь айга дооскаш, ажыглалга киирер бис. Чылдың баштайгы чартында чаңгыс аал чурттаар бажынны кылып дооскаш, дужааган. Бо талазы-биле ажылдың чедимче чок болганын миниир ужурлуг бис.

Бо чылын түскай курстарга өөренирп, билиг-мергежилиин бедидери-биле 2 орук мастерин, 1 каңнакчыны чорудар сорулгалыг тургаш, оларның бирээзин Иркутск хоорайже аътkарган бис. Артkан ийизи база удавас чоруур.

Бистиң организациявыста бульдозерист С. Байыр-оол, ГАЗ-51 маркалыг машинаның чоланачызы К. Мумбалдай ышкаш шалыпчылар хөй. Мурнакчыларга даянып алгаш, хамаарышкан участогувустун автоорудунун септелгезинин чыл планын айыткан хүүсаавыска чедир күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, кызымаккай ажылдап турар бис.

М. МОНГУШ,
Тес-Хем районнуң Самагалдайда № 1472 будүрүлеорук участогунуң техник-тудугжузу.

Улус өөредилгезин чугаалашкан

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа көдээ Советиниң ээлчеглиг сессиязынга көдээ Советте школаларның болгаш ажылчын аныяктарның кежээки школаларының чаа өөредилге чылында ажыл-чорудулгазын чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле сессияга Көк-Чыраа, Арыг-Бажы сес чыл школаларының директорлары: О. Ян-оол, Ш. Кара-оол оларның илеткелдерин депутаттар дыннааннар.

Чаа өөредилге чылынга Көк-Чырааның сес чыл школазы бигай әвес белеткенгенни илеткелчи чугаалаан. Школа одаар-ыяш болгаш хөмүр-даш-биле бүрүн хандыртынган. Септелге база эки чоруттунган. 290 өөренчи өөрдилгеде хаара туттуманган. Школада 14 башкы ажылдап турар, оларның 75 хүүзү дээди эртеминиг.

Өөредилгениң бир-ле дугаар хүнүнден эгелээш, өөренikчилерге быжыг билигни бээринiң ажылы ограннзастыг эгелээн. Класстар аразынга тергиин эки өөредилге, сагылга-чүрүм дээш социалистиг чарыш калбарган. Оон көргүзүүн түскай комиссия айда ийи удаа түннеп турар.

Баштайгы түннелдерде 1-ги класс (башкызы С. Кертик-ыяк), 3-кү класс (башкызы И. Опон), 4-кү класс (башкызы Т. Эремаа) эки көргүзүүлүг бооп, чарыштың мурнакчылары болган.

Шупту класстарда ада-иениң комитеттери тургустунган. Кичээл үезер, чүрүм үрээр болгаш суда өөренирлерни адаиениң хуралдарынга удаадараа чугаалажып көрүп турарын класс башкылары чедип алган. Ындыг чорук 8 класстың өөренikчилерине хөй тургаи. Ада-иенин хуралынга ол класстың өөредилге болгаш чүрүм байдалын чугаалажып көрген соонда, ында ажыл экижээн.

Ол-ла суурнуң кежээки школазының ажылын депутаттар база дыннаан. Ажылчын аныяктарның иштинден өөрензе чогуур 52 кижиден чүгле 22-зи доктаамал өөренип турар. Бо дутайында илеткелчи болгаш депутаттар чогуур саналдарны кииргеннер.

Арыг-Бажының сес чыл школазының директору Ш. Кара-оол школада өөредилге болгаш кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле чорудуп турар хемчегларни депутаттарга дыннаткан. Ол школада 335 өөренikчи өөренип турар, ында 22 башкы бар.

Школа чаа өөредилге чылынга база багай әвес белеткелди чоруткан. 200 кубометр ниитти белеткээн, оон 45 кубометрин тайгадан сөөртүп алыр хемчээн ап турар. Хөмүр-дашты база бүрүнү-биле сөөртүп алган.

Дужут ажаал алышкыныңың бачым үезинде Көк-Чыраа болгаш Арыг-Бажының школачылары улуг шеф-дузаны тараажыларга көргүскенни илеткелчилер болгаш депутаттар демдеглээннер. Олар ниитизи-биле сес катап шеф үүгүшкүнүн организастаан.

Көдээ Советтиң эзлчеглиг сессиязынга Арыг-Бажының кежээки школазынга өөренде чогуур ажылчын аныяктарны бүрүнү-биле хаара тударын, ук школаларда өөредилге болгаш кижизидилге ажылын улам экижидер талазы-биле тускай шинтпирни хүлээп алган.

О. ТАВАА.

Тайбыңның болгаш социализмниң дайзыннарының чалчазы

Фашик Сахаровтуң патриотизмге удур, ниитилелге удур ажыл-чорудулгазынга, оон социалистиг тургузуугу, СЭКПнин болгаш Совет күрүнениң иштикн, даштыкы политиказын нүүлдээр оралдажышылыг.

Чехословакиянның компартиязының органы «Руде право» солун бижээн. Хамыктың мурнунда делегейге ССРЭ-ниң алдарының калбаазын улгадып турарындан, оон тайбыңны күүзээн эгелээшкиннериниң чедиишкиннеринден сеанигеш, олар ынчангаш. Сахаров бөгүн буржуаз пропагандага мактатканнарның бирээзин боду берген. «Тайбың кожа-хелбээ догуннаарынга хамаарыштыр Кремльдиң негелделерин барын чүк хүлээп аптар болза, тулдур чепсегленген Совет Эвилели-биле кара чаасkаан хол-даяң көргүр апаар» деп, барынын чүктүң журналистеринге Сахаров медеглээн. Сахаров буржуаз солунарның Москвада турар корреспондентилерин ажыглаашк, «бодунуң эргежок чугула деп санаар турары оскертилелерни Москвага боттандырарынга душкүүрлүг байдалды чавырылдырар дугайында чугаалажыышкынарны ажыглаарын» барынын чүктүң политиктеринге база сүмелээн.

Амгы үеде коммунистиг шимчээшкиннин ханы гуманистиг идеалдарынга маргыштыр капиталнамниң сала каашкы дег барымдаазы чок. Антикоммунистер Сахаров ышкаш кижилерден, социализмниң нүүлдээр ёра эдилекчилери болган туруп болурларының шуптузундан ынчангаш дуза эреп турар деп, «Руде право» солун демдеглээн.

Сахаровтуң медеглелдерн «чүгле кара сагыштыг бал, дырлаашкыннар болгаш нүүлдээшкин эвес, харын Совет Эвилелиниң иштики хелизминиң эки турачы чепсээ болгаш камгалакчызы. Сахаров сөөк-язы ылгаар үезлдин суртаалчызы. Сахаров капиталализм-биле чернин ыраандынна каттыжа берген... Сахаровтун ажыглай берген кажарректерин холгаварлаарынче, «соок дайынны» катап тургузарынче бүткүлдүт кыйгырыг бөөп турар. Антикоммунистиг пропаганданың удуртукчулары совет тургузуугга удурланганнарны калбак ёзугаар алырга, социалистиг күрүнелерниң иштики чурумунун дугайында айтырыгны эң чугулалап турган бижээн.

«Сахаровка ийикпе Солженицынга-даа хамаарыштыр чугаалаар болза, «өске-башка үезлдиглер» боттарынга деткимче-тып алыр деп сылдагланып, реакциянын күштеринден дуза эреп турар. Оларның үүле бүдүрериве ол деп алгаш карак кызыл хөделип турар үүлгедиглерни чогум шынында делегей ' байдалының душкүүрлүүн кошкадырын боогдаарынга ажыглаттынын турар» — деп, «Юманите» бижээн.

«Сахаровтун үезлдери эң реакциялыг антисоциалистиг болган антисоветчи идегеттерниң чулчуруп турар сагышбодалын илергейлеп, антисоветчи күштер Сахаровту даяа-ла куддумактаар чалчаны кылдыр көрүп турар» деп, АКШ-тың компартиязының органы «Дейли уорлд» солун бижээн. Сахаров чижектиг кижилер ССРЭ-гекамаарыштыр душкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга удурланыр сагындырыглар берип чулчураш, чогум шынында Совет Эвилелин чаасkаанзырадыл кызагдаарынче болгаш капиталистиг барын чүкке ону «хостадырынче» кичгырып турар. «Антисоветчи идегеттер депшилгеге, тайанархистиг үзелдерин, үүлгедиглерни деткип, медеглелдер кылып турар» деп, ук солун оон ыңай бижээн.

«Ам социалистиг күрүнелерниң, хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң шудургу улуг ажылды хөй чылдар дургузунда чорудуп келгенинiң ачызында улустар аразынга ядролуг чепсек көжүг-биле бот-боттарынга удур туржур чорухтан ушпунар арга тывары төлевилеттинин келгенде, социалистиг даштыкы политиканың херек кырынга боттанып турары — чепсегленишкиннин кызыгаарлаар дугайында чугаалажымышкынар, Хельсинкиге чоокта чаа болган чөвүлел хурал, Европага кызыгаарларны чогумчалыг кылдыр тааржыштырганы, Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразынга солчуушкынар кылырын бүгү денчелдерге күштелдиргеин болгаш Вьетнамга империалистиринiң чылча шаптырганы болу берген.

Сахаровтун чугаалап турар бодалдарын ол болуушкынарга шуут удурланышкак туруштуг. Сахаров аңаа төөгүнүн шимчээшкинин сыр-дедир углаңдырыксавырларга болгаш «соок дайынын» база «күш дегээр тактикалыг» коргунчуг хүннерин, бистиң дипке дайын талалакчылары тергиндеп, калчаалыг антисоветизм, антикоммунизм депшилгелиг, тайбыңга ынак күштерге харыы бооп турган хүннерни эгидип алыксаарларга каттыжыксап турар.

Империализм атаварлап турар, ынчангаш кажарлаашкыннар кылыр ужурга таваржы берген. Ынчаныже империализм ам-даа айыылдыг болгаш оон «соок дайынга» чылый бээр ус келгенин хүлээп көөр хөөнү чок эвилелчилерни ам-даа хөй. Ындыг күзелсонуургалдарга совет эртемден бараан болу берген деп чүве харааданчыг. Бүгү делегейниң депшилгелиг кижилерни сөөлгү он чылдарда улуг бергелерге таварышкан. ынчангаш ол чижектиг чугаа-соотка, дуржок иүүлдээшкиннерге харыы бербейн барып болбас» — деп. Канаданың компартиязының органы «Канадиан трибюн» солун редакция, үүлүнге бижээн.

Австрияның компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Г. Кальт «Фолькстиммее» солунга «Антисоветчи калчаарадың катап кедереп турарының ужуру» деп үүлүп үндүрген, аңаа мынча деп бижээн:

«Буржуазтыг партларга соолгу хүнперде социалистиг чурттарга удур, иланғыя Совет Эвилелиниге удур калчаалыг суртаалдың база бир кампаниязын калбарткан. Ындыг болганда капиталистиг чурттар дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказын хүлээвес ужурлуг деп. Сахаров бодумун Москвада бажыңында даштыкы чурттарның журналистерин чалап алгаш, оларга чугаалаан. Совет чазактың тайбың политиказын идепкейлиг деткип турар дээш орус шажының хүрээкижидин чоокта чаа шүүмжүлеп турган Солженицын даштыкы чурттарның Москвада корреспондентилеринден «дуза чедиринер» деп дилегин берген.

Ол бүгү болза 250 миллион совет хамаатыларының аразында социализмни чүүлдүгүүлмейн турар, хөй-даа әвес чамдык идегеттер база бар деп чүвеин-ле хереченлеп турардыр. Оларның Сахаров чижектиг чамдыктарының социализмни көөр хөөнү чогу кедергей, ынчангаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга олар удурланып турар» деп, Г. Кальт оон ыңай бижээн.

«Антисоветизмниң база бир кампаниязын чүге чогум-на ам калбарты бергенин? Оон күткүкчүлэрн болгаш ыдалакчылары социалистиг чурттарның иштики хөгжүлдезинге-даа, дүшкүүрлүг, байдалды чавырылдырарының бурунгаарларынге-даа салдарлыг болу ғлбас. Оны оларның боттары безин кончуг экн билир болгаш миниил турар.

Совет социалистиг демократия хөгжүвүшаая турар. Аңаа 250 миллион кижилиг совет улустуң хөй нуруузу идеп-

ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

Шагаан-Арыгның № 1470 будурулге-техниктиг орук участогунуң А. Прахинге удуртқан 10 кижи составтыг бригадазы каш хонук бурунгаар баян-колчуларга чаа паромну кылгаш, хүлээдип берген. Чаа паромну тургускаанынга колхозчулар, ында кодээ интеллигенция, орук-суур аайы-биле эртken-дүшкен кижилер өөрүп четтиргенин илередип турар. Моон мурнунда турган паром-биле түгле 4—5 машина кежер тургаш болза, эм олап хары угда 8—9 чүк машинаның кежирер арга тургустунмаан. Ынчангаш чаа паром мурнундазындан оранчок хой тонна чүүктү дажыглаар. Чаа паромнуң түүү түгле бо чылдың март айда эгелээн болзажок, арткен кыска хүүгээ иштинде бригада оны ажыглалга киирип ыдаан. Бригададан ылангыя коммунист В. Хрушев, С. Решетников, В. Егоров оларның өскелерге үлегер-чижектиг ажылажын демдеглээри чугула. Улуг Октябрьның 56 чыл ойнуң будүүзүнде бригада баян-колчуларга төлептиг белекти сөп-мөөн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Чылгы малды чөп ажыглаар

Чылгы малды мунарынга мал эмчизин ховар көрүп болур.

Мал ажылының түскай эртемниглери малчыннарның ховар аалчылары болуп турар дугайында шүгүмүүлелдит саналдар хуралдарга үргүлчү болуп турар. Ынчаарга автотранспорт-биле хандырбайн турарынан малчыннар кезип ыдаавайн турар дээр хөөн-биле шүгүмүүлелдерге удур харыы берип турары шын эвес. Совхозта оларның мунупталырына аяттар-даа, эзер-түгенээ четчир болгай. Түгле чылыг кабиналыг автомашинага олуруп алгаш, малчыннарның ажыл-херээн көрүп, дуза чедирикеэр чамдык специалистер бар. Чаңгыс кижиниң чоруу дээш чүк машиназының азы тракторунуң куруг маңнаашкын кылыры ажыл-агыйга удур каржа болгаш өске ажылдарны кылып алырынга саадалдыг. Аксы-Барлык салбырында түскай чолаачылыг суг сөөртүр автомашина салбыр эргелекчизиниң хөлгезинче шилчээн.

Совхозтуң специалистериниң хөлгезинге бараалгатkан түскай кадарчы-ажаакчылыг аяттарны ажыглавайн турар. Ындыг турбуже почтальон С. Дондукту аят-биле хандырбаан. Оон хараазы-биле малчыннар чагыткан парлалгазын чамдыкта чартык ай хире болгаш, ап турар. Аят транспортун ажыглаан, кылып болур ажылдар совхозта хөй.

Моңгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозу чылгы малды чөп ажыглап турар. Ында богбаларны мунарынга өөретkеш, оон улаштыр оларны терге, шанакка нөредип чанчыктырган кижилерге төлевирни тыпсып турар. Ындыг чорукту «Барлык» совхозка чүге кылып болбазыл? Совхоз директизязывын, салбырлар эргелекчилериниң чылгы мал дугайында сагыш салбайн турарын хереччилеп турар. Совхозтуң чылгызының кол нуруузу амдык. Экономика талазы-биле чылгы малдан ажылагыйга тоолуг-ла орулга киирбейн турар.

Чылгы малдың бажын улам остүрбүшаан, аятты ажылагый херээнге ажыглаар, дугайында көдүрүп турар айтырыгны ажыл-агыйларның удуртукчулары чугулалап көрзе эки.

А. ХЕРТЕК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ПКАП-ТЫҢ БИРГИ БҮГҮ-ПОЛЬША КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА-ның корр.). Варшаваның Эртем, культура ордузунуң залынга Польшаның коммунистериниң ийи миллион кижилиг хүрээлениниң төлээлери чыглып келген. ПКАП-тың бирги бүгү-польша конференциязының 2086 делегады ук партияның VI съездизиниң соонда Польшаның ажылчы чоннарының кылган ажылының түңнелдерин үндүрер, улам бурунгаарлаарының оруктарын айтыр.

ПКАП-тың VI съездизиниң шиитпирин ёзугаар чыылдырган конференцияны ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек ажыткан.

Партконференцияның чугаалажыр айтырыглары:

1. «VI съездиниң шиитпирлерин чайгылыш чок күүседири дээш, ажыл-агыйны удуртуп-баштаарының дээштинин улам бедидер дугайында» ПКАП Төп Комитединиң илеткелы.

2. «1974—1975 чылдарда Польшаның ниитилел-экономика хөгжүдлезинин бедик темпилериниң дугайында».

Бирги айтырыгның талазы-биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек илеткел кылган.

ПКАП-тың VI съездизинге бадылаан программа амыдырала чедиишкинниг боттанып турар деп, ол демдеглээн. Эрткен үш чыл дургузунда улус ажыл-агыйын хөгжүдлериниң темнилери үк съездиниң төлевилээнниден оранчок бедик болган. 1971—73 чылдарның дургузунда үлетпүр продукциязын будурүп үндүрери 33 хуу, кодээ ажылагый продукциязын будурери 19 хуу хире ковүдээн. Чоннуң ниити орулгалары ол үениң дургузунда 250 миллион злотых хемчээлдиг, национал орулга—планда 7 хуу улгатырар деп айыткаңының орунга чылдың-на 89 хуу улгадып келген.

ПҮР-нүң ЭДЧ кежигүнүнери чүүттар-биле хамыктың мурнунда Польшаның кол өөнүү —Совет Эвилели-биле дем каттыштырып ажылдаары болгаш садыг харылзаалары шалыпкын калбарып турар деп, ПҮР-нүң даштыкы экономика харылзаалларынга хамаарыштыр Э. Герек медеглээн. Польша Улус Республика социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Ол программа шалыпкын хөгжүп болур хөй-хөй аргаларны Польшаның экономиказынга бөрүп турар.

Европага дүшкүүрлүг байдалды чавырыылырарының эрге-ажыктарын барымдаалап Польша социалистиг дем каттыштырылгазының чүүттарының чангыс аай шүгүмүн ылап удуртулга болдургаш, идепкейлиг демиселди чорудуп турар. Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажынга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа човүлел хуралы чедиишкиниг доостур деп бүзүрелдиг бис. Делегей байдалының таарымчалыг хөгжүүрүнге совет-америк дугуржулгалар оныа чугула ужур-дузалыг. Совет саналдарның болгаш күжениишкиннерниң ачызында ол дугуржулгаларның чедип алдыганынга байыр чедирип тур бис.

Совет Эвилели—бүгү делегейде тайбыңнын кол күжү болгаш чөлеңгинжи. Кыдатың коммунистиг партиязының гегемонистиг чүткүлдерге үдезилеңген болгаш бүгү социалистиг чүүттарга удур, кижи төрелгетенниң амыдыралга чугула эрге-ажыктарынга удур угланган маоистиг удуртулга политиказывга шиитпирлиг удурланып тур бис деп даштыкы политика айтырыгларынга хамаарыштыр ПКАП ТК-ның Бирги секретары медеглээн.

Польша делегей харылзаларының кедилиг туруштарын калбартырынга айыыл чок чорукту быжыглаарынга болгаш дем каттыштырып ажылдаарын калбартырынга дуза чедирер. ПҮР-нүң даштыкы политиказының чайгылыш чок принцири —социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаары, Польша оон идегелиг база бир кезээ боон турар деп, Э. Герек демдеглээн.

ПБФ-НИҢ ЧАА УДУРТУЛГАЗЫ

ВАРНА. (СЭТА). Профэвилелдерниң VIII Бүгү-делегей конгрезиниң октябрь 22-де болган хуралынга Профэвилелдерниң Бүгү-делегей федерациязының Кол Човүлелин сонгаан.

Оон соонда Кол Човүлелдин сессиязы болган. Анаа ПБФ бюрозунуң чаа составын сонгаан.

ПБФ-нин даргазынга Э. Пасторинону (Уругвай), хүндүлүг даргазынга — Л. Сайяпны (Франция), оралакчы даргаларынга — Б. Фрашонну (Франция), Ш. А. Дангени (Нигерия), Р. В. Гезону (Дагомея) болгаш К. Гофманны (ЧССР) сонгаан.

Совет профэвилелдерден ПБФ бюрозунуң кежигүнүнге ВЦСПС-тиң харгазы А. Н. Шелепинни, оон оралакчызынга —ВЦСПС-тиң секретары П. Т. Пименовту сонгаан.

ПБФ-нин Чингине секретарынга П. Жанеустү сонгаан.

ПБФ-нин секретарьларынга А. Мазеттинин (Италия), М. Сенни (Индия), П. Закариады (Судан), Х. Кампосту (Чили), Е. Д. Чередниченкону (ССРЭ) сонгаан.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ШИИТПИРИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Парламентилер аразының эвилели тайбыңга ынак күштерниң Москвага болур Бүгү-делегей конгрезинге киржир. Ындыг шиитпирни парламентилер аразының эвилелининн човүлели Женевага болган хуралынга үндүрген.

Москва конгрезинге парламентилер аразының эвилелининн киржириниң дугайында айтырыгны социалистиг чүүттарның делегацияларының саналын ёзугаар бадылаатқынга киирген.

Киссинджер Тель-Авивке чорааң

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Москвадан Вашингтонче чанып бар чорааш, орук дайы-биле Тель-Авивке барып түр доктаагаң деп, Рейтер агентилел дамчыткан.

Президентиниң медеглели

КАИР. (СЭТА). Египеттиң президентиниң Анвар Садат КНО-нүң Айыыл чок чорук Човүлелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле октябрь 22-де резолюция хүлээп алганы-биле холбаштыр медеглел кылган.

Президент Айыыл чок чорук Човүлелиниң хүлээп алган резолюциязын улуг кичээнгейбиле өөренип көргөн деп медеглелде чугаалап турар. Ол резолюцияны Совет Эвилели болгаш АКШ боттарының аразында бедик деңнелдиң сырый харылзааларын кылып, делегейниң амгы байдалында оларның оңза харылсалгалыын барымдаалап тургаш, ажылдап кылдыңганын ол демдеглээн.

Айыыл чок чорук Човүлелиниң чаңгыс-даа кежигүнү резолюция төлевилелиге удурланмазының А. Садаттың медеглелиде чугаалап турар.

Египеттиң Улусчу хуралиға дугаазында оон санаалдаан тайбың планын, Совет Эвилелиниң удуртукчулары-биле чугаалажышкыннарны болгаш ужуражышкыннарны, а ол ышкаш даңында дорт хамаарылгалыг элээн каш араб чурттарга ужуражышкынынарны бүгү айтырыгны чугаалажып көрүп, барымдаалаанын А. Садат демдеглээн.

Бүгү Чоокку Чөөн чүк кризизиниң байдалын өскертирин болдурган кол түүлдерни араб чепсектиг күштериң алдарлыг хөделиишкиннери улам күштелдирип, быжыглаан деп А. Садат санап турар.

Оон ачызында кризисти муңгаштаалышкындан үндүрген, Чоокку Чөөн чүктүң байдалың болгаш бүгү политиктиг байдалын өскерткен. Израильдың 25 чыл дургузунда чорудуп келген ужур-дүрүм чок, туразында политиказын мөңгези-биле соксаткан деп А. Садат чугаалаан.

Анаа холбаштыр Египеттиң президентизи чепсектиг күштериң дээди кол командылакчызы болганда Айыыл чок чорук Човүлелиниң Резолюциязында аткылажышкынны соксадыр дугайында айткан чүүлдү ол үеден эгелеп күүседир дужаалды берген.

Каир радиозунуң дыңнадыы

КАИР. (СЭТА). Египеттиң президентизи Анвар Садат КНО-нүң Айыыл чок чорук Човүлелиниң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле үндүрген шиитпирин кичээнгейлиг өөренип көргөн. А. Садат дайылдажырын үк шиитпириниң негелдээнге дүүштүр соксадыр деп дужаалды Египеттиң шериглеринге берген деп, Каир радиозу дыңнаткан.

Израильдиң шиитпири

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тель-Авивтен келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, дайылдажырын соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Човүлелиниң үндүрген шиитпириниң дүүштүр дайын чорудулгаларын соксадыр деп дужаалды Египеттиң чепсектиг күштеринге бергенин Израильдиң чазаанга дыңнаткан деп айыткаш, оон төлээлекчизи медеглел кылган. Израильдиң чазаа дайын чорудулгаларын октябрь 22-де Израильдин-биле 18 шак 52 минутада (Москваныы-биле 19 шак 52 минутада) соксадыр деп дужаалды израиль шериглерге берген.

Патриоттуг күштериң удурланыышкынарын базар болгаш бодунуң эрге-чагыргазын быжыглаар дээш чиял шериг хунтазы хаанныг үүлгединишкиннерин үргүлчүлеиишаан. Улусчу чаңгыс эптиң хүжүттен чазааның он-он талалакчыларын шаажылакчылар хүннүң-не узуткап азы кара-бажыңарже кирер октап турар. Массалыг аглаашкынынарны болгаш тудуп хоруглаашкынынарны кылып турар.

ЧУРУКТА: Саңгьягонуң кудумчуларынга кижилерни аглап, сүрүп турарының үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУГУЛА ШИИТПИР

Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгаларын соксадырынче болгаш маргылдаа-чөрүүдээнни тайбың таарыштырып шиитпирлээринче угланмдыр Совет Эвилелиниң, АКШ-тың саналдааны шиитпир төлевилелиң КНО-нүң Айыыл чок чорук Човүлелиниң хүлээп алганын дыңнаааш, делегейниң хөй-ниитизиниң сетиили хамган.

Дайылдажырын соксалырынче, Айыыл чок чорук Човүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үнүүргем, чонга суграглыг шиитпирин оон соонда херек кырынга доп-дораан күүседип эгелээринче, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны тургузарынче угланган чугаалажышкынарны көрген болгаш он девискээрге тайбынны тургузуп болур аргаларны чугаалашкан.

Айыыл чок чорук Човүлели ол шиитпир үндүрерин КУРнүң төлээлекчизиниден ангыда, бодунуң бүгү кежигүнүнериинң бадылааны-биле чедип алган. Пекининиң төлээлекчизи бадылаашкынга киржириниден ойталаан. Маоистер Чоокку Чөөн чүкте маргылдаа-чөрүүдээнни тайбың таарыштырып шиитпирлээрииге боттарының сонуургал чогун катап көргүскен.

Хүлээп алдынган шиитпирде чүгле дайылдажырын соксадыр эвес, харын Айыыл чок чорук Човүлелиниң моон мурнунда шиитпирин оон бүгү кезектериниң аайы-биле херек кырынга күүседир деп айыткан, оон-биле чергелештир израиль шериглериниң эжелээнии бүгү араб девискээрлерден оларны үндүрерин негээн.

Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгалары улам хан төгүүшүнүүг боон турган, ук шиитпирнин хүлээп алдыганы мынчангаш улам чүүлдүүзүнүүр. Эртken неделяда Чоокку Чөөн чүкке улуг-улуг танк, артиллерия, ужар чүүл кезектериниң киржилгези-биле эң шыпгы тулчуушкыннар боон турган. Ливанга болгаш кожазында араб күрүмелерге удур Израильдиң чепсектиг чөңгээлер кылыр халдаашкынынары соксавайн келген.

Ол маргылдаа-чөрүүдээнни улам аймыдыгыг кылдыр өөскүүрүн хорун болур бүгү чүүлдерни кылырынче депшилгелиг хөй-ниитти шудургу кыйгырып келген. Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны, ол девискээрниң бүгү чурттарының, улустарының магадылаадыг айыыл чок чоруун хандырарынга улуг-хуузун киирерииге белеңнии чаңгыс эвес удаа медеглеп келген. Совет Эвилелиниң ындыг туруштуун боттуг ажыл-херектер база катап бадыткаан.

И. ОРЛОВ,
(СЭТА-ның таймырдакчызы).

кейлиг киржип турар. Бүгү демократтыг эргелер болгаш хосталгалар совет кижи бүгүзезинге капиталпзм үезиндээзи дег, хоозун ужурзурак эвес, харын херек кырында ылап утка-шыпарлыг. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал кайгамчык улуг чедиишкиннерлиг болганының баштайгы белеткел-магалылалы чогум-на ол боон турар. Миллион-миллион кижилиг массаларның медерелдиг киржилгези чокка ол чедиишкиннер чедип алдынмас-даа дийек. Дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырып турары социализмнин улуг күүш-шыдалдыгы капиталистиг чурттарның дарлаткан милдион-миллион кижилеринге улам тодаргай көргүзүп турар.

Антикоммунизмниң катап хөлзеп турарының чылдагаамы — социализм идеяларының алдарының улгадып турарындан сүртеэшинин. оны боогдаарынче чүткүл болуп турар—деп, Г. Кальт демдеглээн.

Сахаровтуң чугаалап турар үезиндеринге сылдаглап алгаш калбарткан антикоммунистиг болгаш антисоветиг кампания чүгле делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавыртылыраарыга улуг. социалистиг тургузугну нүүлдеп бактаарынче угланган эвес, харын бүржуазия ону ажылчы чоннарның калбак массаларынга, боттарының социал-политиктиг эргелери дээш оларның демиселинге удур база ажылап турар деп. капиталистиг чурттарның «ақы-дүңма партиялары демдеглеп турар Ылаңгыя Франциянын коммунистиг партиязының Полигбюрозунуң сентябрь 4 те чедеглелинде демдеглээнин болза: улуг бүржуазия болгаш оон чазаа нүүлдээшкин, хажыдыышкын кылырынга үндезилеттинген. ол компаниязы организастаазаш. боттарының чорудуп турар социал реакция. хосталгаларга халдаар политиказының ужурунда онаажыр харыысалгазындан быладаарын кичээп, үгаан. күш-ажыл кижилери ол политиканың уламындан ажок улуг качыгдал-бергелерге таваржып турар. Улуг буржуазия болгаш оон чазаа эргежок чугула өскертилгелер дээш демиселге удур хөделир, тургустунган эвилелди үреп дүжүрер дээш. Франциянын улусчу күштериниң эвин бүзар. оон коммунистиг партиязын кошкадыр деп кодап турар».

«Бистиң чурттауста антисоветчи болгаш антикоммунистиг кампания экономика байдалының дорайтаанындан улустуң кичээнгейин алаактырар. улустуң эрге-ажыктарынга удур. Балкан ортулуктарда. Чер ортузу далайның девискээрииде тайбыгга удур. дерзии чазакка удурланган күштериң сырый каттыжышкынынга. дем каттыштырып ажылдаарынга удур шериг чазаанын улуска удурланган политиказын чажырар сорулганы болгуңу мурнунга тургузуп турары»— деп. Грецияның компартиязының ТК-зының Полигбюрозуңуң медеглелиниде чугаалаан.

Барыын-герман коммунистериниң бодап турарын ёзугаар алырга. калчаарзан антикоммунистиг суртаал кампаниязын төрлээлдиринге Сахаровтуң антисоветчи медеглелдерии ажыглаар чорук капиталистиг чурттарда ашты демиселиниң чидигленген үези-биле капсыр-лажып турар. Социалистиг чурттар биле ГФР-ниң чарган керээлерии амыдыралга боттандырарын боогдаарын ораадажып турар болгаш хөгжүлдеии «соок дайын» үелериче дедирлеңиирзеп турар күштер ол калчаалыг суртаалды өөскүдериниң организакчылары болган. Ону билип алырында берге түне-даа чок деп. барыын-герман коммунистер демдеглеп турар.

«Социализм күрүнеи болгаш ниитилелди башкарарынга ажылчы-хамзагыны киириштирер талазы-биле кайгамчык улуг чедиишкиннерин шагдала чедип алган. капиталистиг чурттарда ашты демиселиниң чидигленген үези-биле капсыр-лажып турар. Социалистиг чүүттарга ажылдарын организастаарын ийикпе экономика планын күүселерии сүмележип чугаалажыр дээш чаңгыс-даа ажылчының профэвилелден башка, кым-даа талаар эвес. шиитилел амыдыралын организастаарынын. школаларны удуртуп-баштаарының айтырыгларын болгаш оон-даа өске айтырыгларны сүмележип чугаалажыр дээш хамаатты кижиниң албан черлериниң демократтыг органнарындан башка. кым-даа база талаар эвес. Бистер чүү социализм дээрии, боттарының хосталгазы дээш, империализмге удур демисел чорудуп турар делегейиниң бүгү улустарынга. бистиң бүртүвустүң ажылчын. демократтыг шимчээшкиниңге социализмниң кандыг ужур-дузалыын шиңгээн утпайн турар бис» деп. Италияның компартиязының органы «Унита» солун Сахаровтуң антисоветчи үүлгедиглерин буруу шаап. оон «демократия камгалахчызы» болуруп хүлээнип алганының авыяастаашкы болур.

Сахаров «бодунуң шиитилелдин буржуазтыг үзел-бодалбиле көрүп турар-дыр» деп. оон үүлгедиглериниң ужурун тайылбырлаар. «Оон үзелдиг Швецияның коммунистери — партияның даргазы К. Херманссон чугаалаан. «Сахаровтуң барыын чүкту демократияның үлегер-чижээ деп турары кандыг-даа барымдаа кызыгаарыбиле дүүшпес-тир. Бельгияже безин көре кааптарга оон ужуру билдиие бээр. ында хамык чүвени 200-ле кижи шиитпирлеп турар болгай» — деп. Бельгияның компартиязының даргазының оралакчызы Ж. Терф медеглээн.

Сахаровтуң чулчуруушкынарын буржуазтыг парлалгаларының ажыглап турарынга хамаарыштыр Великобританияның коммунистиг партиязының парлалга болгаш пропаганда кылдээнинин удуртукчузуу А. Чейтер «Морнинг стар» солунга база ындыг бодалды бижээн чүүлду парлап үндүрген. «Буржуазтыг ол солуннар болгаш оларның төлээлекчилээн аңгызы демократия камгалаар деп чүре чугаалай бээрге. оларның оозу анда-ла кажар авыяастаашкыи болур.

Өлүрүкчү Каэтануну. фашист Франкону. Форстер биле Смитти сөөк-язы ылгаар үзелдиг идегеттерии деткип турар болгаш Сонгу Ирландияда дерзии базымча үүлгедиглерии үргүлчүлеп турарлар демократтыг эргелерии камгалазарынче көзүлдүр-ле сагыш салбайн турар.

Англияның үлетпүрге харылзаалар дугайында дерзии хоойлузуи болгаш ажылчы чоннарның эргелерии боогдаарының өске-даа аргаларын чүүлдүзүүгеннер, хөй-ниитиниң сагыш-бодалын херекке албайн, Англияны Европаның ниити рыногунга киирип алганнар ёзулуг демократияга көзүлдүр-ле сонуургал чок. Олар боттарының орулга-кончаалары-на камгалаарынга сонуургалдыг» — деп. А. Чейтер айыткан.

Чили улустуң эрге-шөлээзиниң боогдакчыларынга Сахаровтуң медерел хылганынга ақы-дүңма партиялар. депшилгелиг бүгү хөй-ниити чүректин Замызындан киленээн. Оларны «сайырал. эвилелдежилгенин» өөскүдүкчүлерии кылдыр ол «демократия камгалакчызы» мактаан.

«Ындыг болганда байбақластыг ол «хосталга чарлакчызы» бараадаарының хөлүн часпаан деп болур. Сахаровтуң ол медеглелиниң хөөнүң кижи-биле бээрге. таан-даа чаржынчыг! Шериг үлүзээлеринге Сахаровтуң айыткал бижээн чагаазында мынча дээн. оон ужуруи бодап-даа көрүңер: «ол өндүр улуг кижиниң (Неруданың) өскүдүрары силерниң чазааңарның чарлаан сайырал. эвилелдежилге төрезинге үр үе дургузунда мунгаранчыг болган туруп болур ийик».

«Чилиде демократтарны боолап өлүрүп. депшилгелиг кижилерии шөлүп. хоойлудан дашкаар дирткеннерниң дан-ыларын парлалга дамчыштыр тарадып. нүүлдээр дыңнадыглар бээри негеттинии турда. ол кеминг херектериниң ужурунда харыысалгага оңаажыр «генералдар боттарының ханныг херек үүлгедирин үргүлчүлээр бис дижип турда. чили улустуң үнү боогдаттырган турда. Сахаров дээрэи тыптып келгеш. өлүрүкчүлерии «сайырал. эвилелдежилге» өөскүдүкчүлери кылдыр мактап турар шыкажыл» — деп. «Сахаров болгаш хосталга боогдакчылары өлүрүкчүлер» дээн этелиг үүлүнге «Юманите» солун бижээн. «Сахаров фашизмниң болгаш реакцияның делегейде эң дерзии «өскүдүкчүлериие.. Чилиде фашистиг эргилдеге ажыы-биле эмиран турарларга мынчалдар каттышкан. Сахаровтуң адынга сылдаглап алгаш боттарының антисоветчи кампаниязын өөскүдүп турарлар оон нүүрүнге ындыг демократтыг. тук тудар ындыг чалчалыг болган»—деп. солун тайылбырлаан.

Италияның коммунистери база ындыг түңнелди үндүрген. Сахаровтуң ол айыткалы «Унитада солунга мынчалдыр демдеглээн:

«Чогум-на Чилиге эргилде болу бергенде. Сахаров бодунда-на чүртүнга. ыңгыы негелделер салырын АКШ-тан дилей бээрге, ону ноокта чаа ыңгыы шүгүмүүлээн болгай бис. Сахаров ол эргилдени буруу шаап чаңгыс-даа сөс этпээн. Бүгүн оон оон-даа дора ёралыг апарганын көрүп тур бис. Неруда мөчүй бээр болза. «Чилиниң чазааның чарлаан сайырал төрезинге йңгаранчыг апаар ийик» деп хаарын-на бодаан. Сахаров ук шүүлүкүнү камгалап турар кижи мен дей берген-дир. Кижиниң бойлаарынга оон чаржынчыг чүве-даа кайын турар. Бодун хосталганың салым-чолугуна сагышсыраар интеллигент хылдыр санап чоруур кижи фашистиг ёзу-чүрүмну макталарынга чедир ойлукчактаны бээрге. ону көөрү ыңнаң-ла чаржынчыг-дыр».

Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарга болгаш Израильдин эжелекчи дайынын араб күрүнелериниң ойтур шаарынга ССРЭ-ниң дузалакчы көргүзүп турарынга холбаштыр Сахаров «Совет Эвилелиниң харыы» болур чүүлдер азырынче даштыкы чүртталарга. Москвада корреспондентилерии дамчыштыр империалистиг күрүнелерни кыйгырган. Анаа хамаарыштыр «Унита» солун мынчалдыр бижээн: «Сахаров черле империализмге болчуп турар. Дүүн чиял үйээзинчилерге ол шичалдыр болушкан. боогун —өскелериниң девискээрлерии Израиль дег эжелеп ап. ындыктыг эргелерии боогдаар турарларга база ынчалдыр болчуп турар-дыр. Бо удаада оон оодаа дора ёралыы көзүлеп. оон болушкынга күштүүн поолитиказын өскертириниче ону албадаар дээш. анаа удур «хемчеглер алырынче» даштыкы күрүнелерии ажыы-биле кыйгырып турар-дыр. Сахаровту доруун кижи кылдыр капиталистиг чурттарда ижии-кара чок санап турарлар оон ындыг ёралыын көргеш. «характерын орталандырын алыр ужурлуг». Чогум кымныы-биле дожлажы бергекин кижи кедизинде чүгле ынчалдыр билип алыр деп. «Унита» түңнелинде бижээн.

Ақы-дүңма партияларның. парлалгазы Сахаровтуң үүлгедиглерин буруу шапкан хөй санныг чагаалакы парлап үндүрүп турар. «Сахаровтуң көргүзүп турар ажыы-чаңы — бодунуң улузу-биле. төрээн чурту-биле харылзаазын өскунгаш. бодун империализмге оңдежок ажыглаттырар кылдыр соогарган кижиниң човалапкыры» — деп. «Фольксштимме» солунуң комментаторларының бирээзи бижээн. «Сахаровтуң социалистиг күрүнелерни «демократчыдарынче» эндере күжениишкиннер салып турар баларын чүкте ёзулаачылары кижилерни монополистиг капиталга бектеткен. киичилерии ап-охлаптарын күзеп турар дээш. Чилиде. Индий-Кыдатта болгаш өске-даа чурттарда өлүрүп-кырып турарын черле үүлдүг болуушкун деп турар болгай. Сахаров ону билбээн бе? Дуржулгадан билдиниң турарын ёзугаар алырга, кижи билиглерлиг-даа болза, оларны мерген угаанныг болуру-биле дүүштүрбестей берген турарга, оон кандыг-бир чаагай үүле бүдүрери хаан-ла болгулаар. Сахаров-даа ондежогуи көргүскен-дир»—деп. чагаада чугаалаан.

Каңчаалыг антисоветчи суртаалды катап өөскүдериге империалистиг реакция Сахаров чижектиг ырбаачал кижилерни идепкейлиг ажыглап турар. Тайбыңның болгаш социализмниң күштериниң шавар халдаашкынының күштүүзүе бырааштайн, империализм болгаш реакция атказарлаар ужурга таваржып турда. делегейге аңгы демиселиниң чидиглегеиниң. херечензи кылдыр антисоветчи калчаалыг ол суртаал чалгыын ақы-дүңма партияларның билип туравы черле шын. «Аңгы демисели үргүлчүлел турар. Дүшкүүрлүг байдалдың чавырыып турарының уламындан империалистер социализмге удур болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниге удур идеология демиселиия улам чидиглендирип турар. Оон ужуруи билип алыры болгаш чаа нүүл кампаниязына ойтур шавыышкын бээри — дүшкүүрлүг байдалды улам чавырылырары дээш демиселге чугула сорулга ол.

(СЭТА).

АНЫЯКТАРНЫ—ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ

ВЛКСМ обкомунуң болгаш «Аныяк кижи бүрүзүнге ортумак эртем дээш» деп республика көрүлдезиниң организастыг комитединиң каттышкан хуралы болган. Хуралга ажылчын аныяктарның өөредилгезиниң байдалы болгаш оны экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Школа назыны ашкан ортумак эртем чок аныяк кижилерни өөредилгеже хаара тудары — бүтүн-ниити ортумак өөредилгеже шилчириниң бир кол чадазы. Республикада ажылчын аныяктарның 14 кежээки, бот-өөредилгелиг 2 школаларында болгаш оларның өөредилге-консультация пунктуларында база №3, 35 профессионал-техниктиг училищелерде ортумак эртемни чедип алырынга бүтүү таарымчалыг байдалдар тургустуунган. Ол өөредилге черлери чылдык-на 6000 ажыг аныяктарны хаара тудуп турар. Аныяктарны кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга өөредиринче угланган ажылды районнарның, хоорайның оргкомитеттери, комсомол, профэвилел организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары чыл келген тудум күштелдирип турар. Ортумак эртем чок аныяктарның данзызын тургузуп, перспективтиг планнар өзугаар ажылдап турар черлерде аныяктар өөредилгези эләэн бедик деңнелде. Улуг-Хем, Өвүр районнарда, Нарын көдээ Советте аныяктар өөредилгезинче чогуур киривэнгейни салып, партия, комсомол райкомнарының пленумнарынга, бюроларынга бо айтырыгны чугаалажып, ажыл-агыйларның, профэвилелдерниң удуртукчуларының отчёттарын ап турар.

Ынчалза-даа аныяктар өөредилгезинде эптежип болбас четпестер бар. Республикада эләэн хөй аныяктар ортумак эртем чок. Оларның 2/3-ү нуруузу кандыг-даа өөредилгеже эрткен чылын хаара туттунмаан. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларда башкылаашкының болгаш кижизидилге ажылының кошкак тургустуунганындаа өөредилге шынары ауд деннелдиг «боон артышаан Хову-Аксының, Ак-Довуракты аныяктар школаларының өөредилгези чүгле 80 хуу ажып турар. Оон-биле кады өөредилгени ара каар чоруктар кайы хөй. Каа-Хемде, Кызылда, Хову-Аксында, Кызыл-Мажалыкта болгаш оскедаа черлерде аныяктар өөредилгезинин четкизинде өөредилгени ара каар чоруктар 50 хуу чедип турар. Каа-Хем районда 4 өөредилге пунктулары шуут хагдынган турган. Танды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарга ындыг байдал турган. Кызылдың «Тудуг кезектери», эът комбинаттарында, хлеб, сүт, автосепителге заводтарында, автотранспорт бүдүрүлгелеринде, ясли-садтарда, харылзаа белдирингде ортумак эртем чок аныяктар бар-даа болза, олардан чүгле ийи-чаңгыс кижилер өөренип турар.

Бо өөредилге чылын чамдык черлерде база организас чок эгелеп турарын хуралга демдеглээн. Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда өөредилге ам-даа эгелевээн. Чоруткан хыналдаларның түкнелинден алгаш көөрге, дыка хөй черлерде өөренир дээш бижиткен аныяктарның чүгле бээш кезии школаларда өөренип турар.

Аңыттыган четпестерниң кол чылдагааны чүдел? Бир дугаарында, районнарда тургустуунган оргкомитеттер, комсомол, профэвилел, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш школалар коллективтериниң демнеп катпайп турарында. Комсомол, профэвилел организациялары, улус өөредилге кылдыстери кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга кошкак дуза чедирип, чүгле ында-хаая хыналдалар чорудары-биле кызыгаарлаттынып турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары аныяктар өөредилгезинче сагыш салбайн, өөренип турар аныяктарга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турар. Аныяктарның школаны каар чоруу будурүлгеде чай чогу-биле баа тайылбырлаттынар. Эрткен чылын чүгле Кызылдың будурүлгелериниден 300 хире аныяктар ажылынга чай чогу-биле школаны ара каггаан. Ол чорук школа коллективиниң будурүлгелерде комсомол организацияларының өөредилгениң эптиг аргалыг дээримнерин албадап турда, ол талазы-биле тодаргай хемчеглер албаанын четпес.

Каттышкан хурал аныяктар өөредилгезин улам калбартып, перспективтиг планнарны ыяк кылып, өөренмейн турар аныяктарны школаже хаара тудар калбак тайылбыр ажылын лекция, беседа, радио, солунналр дамчыштыр чорудуп, аныяктар школаларының ажылын шынгыы хыналдага ап, хамаарылгалыг организацияларның бир демнит ажылдаан турарын айытхан шиитпирни хүлээп алган.

М. САЯ.

ЫРЫ, ХӨГЖҮМ: чаа сезон

Көрүкчүлер көжеге ажыттынарын четтикпейн маңаа олурганнар. Тываның күрүне филармониязының уран чүүл удуртукчузу С. Гехт хөлбеңнээн көжеге мурнунга үнүп келгеш, филармонияның 1973—1974 чылдарда концерт сезонун ажыттынып турарын чугаалавышаан, чаа сезонда көрүкчүлер чүүү көрүп болурун таныштырган. Эгелеп турар сезонда бистиң көрүкчүлеривис «Саян» ансамбльдеи аңгыда, чурттуң улуг-улуг хоорайларындан келгилээр 30 ажыг бодуктөрнин концерттери көөрлер.

Чаа сезонның ажыдышкыныңың концерти эгелээн. Тыва радионуң болгаш телевидениениң симфония оркестри А. Курченконуң «Араттың созу» (С. Токаның чогаалын өзугаар) деп симфониязының бир кезээн ойнаан. Дирижеру В. Тока. Оон соонда ук оркестр А. Хачатурянның «Спартак» деп балединдеи Эгина биле Вакханалияның танцызын күүседкен. Бо чогаалды Р. Ахметзянов дирижерлаан.

Концерттиң башкарыкчызы Виктория Ценз М. Глинкиң «Ужуражылга» деп чечен чугаазын номчаан соонда, сценаже Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады Рубен Лисицианны чалап үндүрүп келгеш, Чаладып келген ыраажының «Самсон» деп ораториядан Самсонуң ариязын, Глинканың «Күзел оду кыптытып чор», армян улустуң ырызын күүседкенин чон магадаан.

Сценага дараазында ийи хөгжүмчү үнүп келгеш. Ол дээрге—Брюссельге болуп эртккен, Елизавета хаан аттыг Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады, скрипачы Алексей Михлин биле Бүтүү делегейниң пианистер конкурузунуң лауреады, Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи Цмала Кбернадзе олар-дыр. Бо лауреаттар Б. Бетховенниң Крейцерөв сонатазының бирги кезээн ейнай бергенинип соонда зал ыржым-на барган. Хөгжүмчүлер ойнап доозупканының соонда, өөрүп-четтиришкинниң адыш часкаашкыннары дынмиреп турганы ол күүселдениң көрүкчүлерге дээптиг болганын хереченээр.

Ыры-тавдының «Саян» ансамблиниң болгаш уран чүүл училищезиниң каттышкан ниити ыр бөлүү Моцарттың «Хүкче утхуй» деп кантатазын бедик деңнелге күүседкен. Оон дирижеру Роберт Лесников.

Концерттиң ийиги кезээн «Саян» ансамбльдиң ниити бөлүү ажыткан. Бөлүк «Тооруктут долгай Тандым», «Кожамыктар», «Тандым турда», «Кайгамчыктыг Совет чүртү» деп ырларыны Р. Лесниковтуң таарыштыр кылганын өзугаар күүседкен. Ниити ыр-биле ады сыгыт, каргырааны таарыштыр тургусканы овазагай болган.

Чаладып келген залчыларның бирээзи —Бүтүү делегейниң пианистер конкурузунуң лауреады Олег Майзенберг болза Рахманиновтуң фортепианога бижээн ийиги концертиниң бирги кезээн база-ла сагыш-сеткилди хөлзедип кээр кылдыр күүседкен.

Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Краснаяны чарлаптары биле, көрүкчүлер адыш часкап үткүп алган. Бо концертке ол Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзынга Татьянаның чагаазының сценазын, Пуччинниң «Тоска» деп операзындан Тосканың ариязын, Шафорниниң «Арга, даглар артында», «Чалбарыг» деп ырларын тааланчыг болгаш хостуг шөлээн ырлаан.

Бүтүү-эвилел конкурузунуң лауреады Олег Птуха тыва радионуң болгаш телевидениениң оркестриниң үделгези-биле Глинканың «Иван Сусанин» деп операзындан Сусанинниң ариязын, Римский-Корсаковтуң «Садко» деп операзындан аалчының ырызын болгаш орус улустуң сураглыг «Че-бе, деминг» деп ырын күүседкенин чыылганнар улуг сонуургалбиле хүлээп алган. Ол-ла ыраажы Холминовтуң «Ленин дугайында ырын» каттышкан ниити ыр бөлүүнүң киржилгези-биле кады күүседкен. Коңцерт оон-биле доостур.

Чаа сезонның ажыдышкын концертин бедик деңнелге эртип, көрүкчү чопта улуг таалалды чедиргеп.

В.СЕРЕН-ООЛ.

Алдан-маадырларга тураскааткан кежээ

Дүүн Тыванын дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң хуралдаар залынга алдан-маадырларның тура халыышкынының 90 чыл ооңга тураскааткан кежээ болуп эрткен. Тыва чоннуң хосталгага ынакшылдыг соруунуң дириг барымдаазы болур бо болуушкуннуң ужур-утказының дугайында чугаалавышаан, кежээни ТДЛТЭШИ-ниң төөгү секторунуң эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады В. А. Дубровский ажыттган.

Алдан-маадырларның дугайында делгереңгей илеткелди төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маннай-оол кылган. Ооң соонда ТДЛТЭШИ-ниң ажылдакчызы А. Ш. Байыр ол улут болуушкунга хамаарыштыр чүве чугаалаан. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Күрүне архивиниң улуг эртем ажылдакчызы Ё. О. Кара-оол алдан-маадырларның тура халыышкынынга хамаарышкан архив материалдарынга доктаагаан.

Эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Ч. Ч. Куулар алдан-маадырларның эрес-дидим чоруунга тураскааттынган улустуң аас-чогаалдарынга доктаавышаан, чамдык бижидилгелерни соңуургаткан. Алдан-маадырларның база бир баштыңы Комбуддай дугайында тоолчаан чугаазы ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы О. К. Дарыма чыылганнарга таныштырган.

Кежээге ном болгаш Алдан-Маадыр школазының өөренекчилериниң чураан чуруктарының делгелтелерин чыылганнар соңуургаан. Ол ышкаш композитор А. Чыргал-оолдуң «Алдан-Маадыр» деп симфония шүлүглелиниң магнитофонга бижидилгезин кежээниң киржикчилери дыңнааннар.

БИСТИҢ КОРР.

Четпестерни шүгүмчүлээн

Чөөн-Хемчик районнуң улус өөредилге шүгүмүнүн ажылдакчыларының профэвилелиниң пленуму болуп эрткен. Пленумга «Көдээ школаларының ажылдаарының байдалын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын районда күүседип турарының дугайын чугаалашкан. 1973-74 өөредилге чылы районда эләэн организастыг эгелээн. Парта артында школа назылыг 8949 уруглар олурупкан. Ынчалза-даа 9 класска хүлээп алышкын планы күүсеттинимээнп, 33 өөренекчи ам-даа школаже хаара туттунмааны четпес деп демдеглеттинген. Келир 6 чылдарның иштинде башкылар чурттаар 6420 дөрбелчин метр шөлдуг чурттарга бажыннарын ажыглалга киңирерин чугаалаарга-да, партия болгаш Совет чазак көдээ башкылар дугайында кайы-хире сагыш салып турары билдине бээр. Ынчалза-даа амгы үеде башкыларның чурттап турар бажыннары хөй кезиинде бичии болгаш септелге кылдынмаан бооп турар. «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» болгаш өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары башкыларга бажың-баллат тудуунче, башкыларның амыдырал-чурттал газынче сагыш салбайн турарын пленумга шыңгыы шүгүмчүлээн.

С. СИЗИНЕВ.

КРОСС МАРГЫЛДААЗЫ

Кызыл хоорайның комсомол, профэвилелиниң чиик атлетиказа чаңчыл болган күскү кросу эрткен дыштанар хүнде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга болуп эрткен. Анаа он командадан 146 спортчулар киришкен.

Маргылдаа 500 метр хемчээлдиг черге херээжен спортчуларның чарыжы-биле эгелээн. Маңаа эң-не эки түңнелди Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургуулу Людмила Кузнецова көргүскен. Ол айыткан хемчээлди 1 минута 42 секундада эрткеш, эрткен чылын бо хемчээлге Кызыл хоорайның рекордун 11 секундага чаартткан. Политехникумнуң сургуулу Нина мороз тиилекчиге каш-ла секунданы ойнаткаш, ийиги черни эәлээн.

Эр улус моон мурнунда чылдарда 1, 3, 5 километр хемчээлдиг черлерге чаржып турган болза, бо удаада олар чүгле 1000 метрге чарышканар. Бо хемчээлге эрткен чылын 5 километрге болган кросстуң тиилекчизи, Кызылдың сүт заводунуң төлээзи Николай Санников бодунуң аштерин шуптузун эрткеш, 1000 метрге бо чылдың хоорай чемпиону деп бедик атты чедип алган. Политехникумнуң спортчузу Владимир Илькин ийиги черни эәлээн.

Болуп эрткен кросстуң түңнелинде хоорайның үлетпур будурүлге черлеринден «Тыва тудуг» трестиң командазы, ортумак өөредилге черлеринден Кызылдың политехникумунуң сургуулары, республика найысылалынып школаларындан № 11 ортумак школаның өөренекчилериниң командалары тиилекчилер болуп, хоорайның Күш-культура болгаш спорт комитединиң милчиир кубоктары, бирги черлерниң дипломнары болгаш тураскаадыг вымпелдери-биле шаңнатканнар. А хемчээл бүрүзүнге тиилекчи болган спортчулар өртектиг белектер, жетоннар-биле шаңнатканнар.

Болуп эрткен кросс маргылдаазы хоорайның спортчулары спорттуң кышкы хевирлеринге багай эвес белетелдиг үжуражып турар деп чүвени көргүскен.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: херээжен спортчуларның 500 метрге тулган чемпиону, уран чүүл училищезиниң сургуулу Л. Кузнецова; эр улустуң 1000 метр хемчээлдиг чарыжынга тиилекчи болган Н. Санников олар-дыр.

Авторнуң фотолары.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

Шыдыраатага Кызыл хоорайның бирги черн дээш бирги разрядтың шыдыраачыларының чедиги салыы доозулган. Ук маргылдааны В. Луканов болгаш Х. Ондар олар баштап турар. Бо балүктүң шыдыраачыларының иштинден шүглүп үнгеннер ам удавас ноябрьда эгелээр республиканың чемпиону ат дээш маргылдаага киржир.

Ийиги балүктүң 18 шыдыраачыларының чедиги салыы эрткен. Алдыгы салгда пединститутуң башкызы А. Борзенко биле күрүне архивиниң ажылдакчызы Д. Салчактың аразынга ужуражышкынга кайызы-даа шимчеш дивес камгалалга ыяк олурупкан. Кайы-даа ноян бот-боттарының «шивээ» херимнн бүзээлежип, чидиг халдаашкынны кылза-даа, ук «шивээни» үреп шыдавайн, хайыңнажыр ужурга олар таварышкан.

Чедиги салыгда маргылдааның тергиндекчизи А. Борзенко биле В. Моисеевтиң оюну эң-не үр үргүлчээн болгаш оюн А. Борзенконуң тиилелгези-биле доозулган. Д. Салчак биле Б. Седен-Хуурак олар база-ла эки ойнап, чедн салыгдан 5—5 санны алганнар.

Хоорайның элээдн ооллдарының аразында маргылдаада шупту 6 салыг ойнаттынган. Ында И. Толпышев мурнап турар. В. Селиверстов 4,5 санныг, ынчалза-даа ооң ойнаан оюну бир салыг четпес.

Херээжен шыдыраачыларның аразындан пединститутуң студентизи Т. Хертек 6 санны алган, мурнай берген.

Н. ТЕМБРЕК,
маргылдааның студьязы.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

Тываның күрүне филармониязы дараазында концерттерни көрүкчүлерниң кичээнгейинге саналдавышаан, көөрүнче чалап тур:

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 20.20 шакта Сарыг-Сеп суурнуң Культура бажыңынга Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи — **Надежда Краснаяның** концерти. Ол-ла артистиң концерти октябрь 25-те кежээкиниң 20.00 шакта Шагаан-Арыг хоорайга эртер.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 19.00 шакта уран чүүл училищезинге Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады **Олег Мейзенбергтиң** концерти. Ол-ла концерт октябрь 24-те кежээкиниң 20.00 шакта Хову-Аксынның музыка школазынга болур.

Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады **Рубен Лисицнан** Ак-Довурак хоорайга **ОКТЯБРЬ 24-ТЕ** 20.00 шакта ойнаар. А октябрь 25-те 20.00 шакта ол артист Чадаана хоорайга концерт көргүзер.

Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады **Алексей Михлиннин** концертин **ОКТЯБРЬ 24-ТЕ** 19.00 шакта Чадаана хоорайга көрүп болур снлер. Ол артист октябрь 25-те кежээкиниң 19.00 шакта Ак-Довуракка ойнаар.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ кежээкиниң 20.00 шакта Хову-Аксынга Бүтүү эвилел конкурузунуң лауреады **Олег Птуханың** концерти. Ук концерт **октябрь 25-те** 20.00 шакта Бай-Хаакка болур.

ӨСКЕНИ БАККА КИИРБЕ

Кем-херек үүлгеткеш, кеземче хүлээген кижилер оон хуусаазын эдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринде эрттирип турар. Олар дээрге ниитилелден түр уеде түскайлаттынган, түскай черде, шынгыы хайгаарал адаанда турар кижилер болур. Оларның эргелөлээн хоойлу ёзугаар кызыгаарлыг, амыдырал-чурттазы түскай доктаатткан чурумнарга чагырткан.

Ону ынчаар тургускан сорулгазы база билдингир. Кемхерек үүлгеткен кижилерге хамаарыштыр ындыг чурумнар оларны эде кижизидеринге ужур-дузалыг. Эдип-чазаар күш-ажыл албан черлери кеземче хүлээткеннерни эки оруңче киирер, совет ниитилелдин долу эргелиг хамаатылары кылдыр оларны кижизидер буянныг ажылды кылып турар. Ол белен эвес сорулга.

Шиттирген кижилерни эде кижизидеринге оларның өгбүлези, дөргүл-төрелдери, ашкөрү эки салдарны чедирип турар. Эдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринде шиитке-линнин хуусаазын эрттирип турар кижиге оон чоок кижилери барып ужуражып, чагаа дамчыштыр сургап, чагыт турары лажок дээштиг. Ынчалза-даа бо удаада чамдык кижилер шиятгирген кижилерге эки салдар чедирер турчуб, харып оларны бак чүүлге киирип турарының дугайын чугаалаар.

Чамдык хамаатылар шиитгирген кижилер-биле бүдүү харылзажып, түскай албан черинин администрациязын өюп, оларга янзы-бүрү дамчылыга кылып, төлеп чок чорууи көргүзүп турарлар. Ол дээрге хоойлу-дурүмге хүүшпес чорук-тур.

А херек кырында ындыг болуушкуннарга эдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринин ажылдакчылары бо-ла таварышып турар.

Кызылда № 12 автобаазаның чолаачызы Н. Клепов херектеннер ажылдап турган объектиге машиналыг кээп ажылдап тургаш, Бухтуев болгаш өске үш кижиге арага салып аккеп берген. Олар араганы ижип алгаш, хорулгал черинден дургуннап чоруткаш, кемниг-херектерни база үүлгеткеннер. Ол дээш база катап шиитгиргеннер.

№ 48 тудуг эргелелинде ажылдап турар А. Зверева шиитгирген оглунга ол түскай черге эдилээри хорулгуг чүүлдерни будуу дамчыдып чорудуп турган. Түннелинде оглу оон-даа аар хереқти үүлгеткен.

Бо таварылгаларда ол хамаатылар шиитгирген кижилерни улам-на «тамыже» киирипкен-дир. А оон үржүү, харыысалгазы ындыг болур-дур.

Кижи болгаш хоойлу

РСФСР-ниң чазаа шиитгиргеннерге эт-сеп, аъш-чем продуктуларын, акша-көпеек база эдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринге ажыглаары хорулгуг чүүлдерни дүрүм чок дамчытканы дээш харыысалга хүлээдирин дорт айыткан. Ону ёзугаар, эдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринде херээн эрттирип турар кижилерге будуу, кандыг-даа кажар аргалар хереглеп тургаш, эт-сеп, аъш-чем продуктуларын, акша-көпеекти, арага аймаан болгаш оске-даа хорулгуг чүүлдерни дамчыдар ийикпе азы дамчыдарын оралдажыр болза, бир эвес ол үүлгедиглер кеземче харыысалгазынга таварышпас таварылгада, бууруулугларны ондан бежен рубльге чедир торгаар азы хөй-ниитиниң салдар чедирер хемчеглерин көргүзер. Шиитгирген кижилер ол дамчыдылганы алганы илереәнде, алган чүүлдерин РСФСР-ниң эдип-чазаар күш-ажыл кодексининн 22 үүлүн ёзугаар хавырар.

Ынчангаш хоойлу ёзугаар хамаатылар шиитгиргеш, херек эрттирип турар кижиге чогуур чөпшээрел чокка чүү-даа дамчыдып болгаш оон чүү-даа ап болбас ужурлуг.

Шиитгирген кижилер эдип-чазаар күш-ажыл албан черинде хоойлу ёзугаар тургустунган чурумну хажык чок сагыыр болза, олар хостуг кижилер-биле кыска хуусаалыг (1 шак чедир) база үш хонук чедир чоок доргүл-төрелдерибиже кады чурттаар, ужуражыр, посылканы, чөпшээрел ёзугаар дамчыткан чүвелерни, бандерольду база акша шилчидилгези алыр, чорудар-даа, чагаалажыр-даа эргелиг.

Ындыг турбуже чамдык хамаатылар карак ажыттай бээр, ылаңгыя оларның ажылдаан объектилеринге барып ужуражырын орадлажыр, хорулгуг түүлдер дамчыдар, ыяктан чугаалажыр чоруктар бар. Шиитгирген кижилерни ол эки чүвеге чедирбес. Ону үстүнде ийи чижек бедин балыткап турар.

Доктаатткан чурумну үрээн хамаатылар база харыысалганы хүлээп турар. Ажылчы чоннар депүтаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң административтиг комиссиязы шиитгирген кижилерге арага дамчыдып турганы дээш Кызылда № 12 автобаазаның чолаачызы Алексей Килинсанны 35 рубльге штрафтаан. Тудуг ажылчыннары Г. Айыжы биле М. Ооржак олар шиитгирген улустар ажылдан турган чер чанынга келгеш, олар-биле алгыржып чугаалашканындың түнелинде харыысалганы база хүлээгеннер.

Шиитгиргеннериң төлептиг кижилер болуп, өскелер-биле бир дөмей чурттаар, ажылдаар, дыштанып эргени катап чедип алыры бирги ээлчегде оларның боттарындан хамаарыжыр.

А. ОЙДУП-ООЛ,
иштинии хөреңтер албаның улуг лейтенантызы.

ЫРЫ, ХӨГЖҮМ: чаа сезон

Көрүкчүлер көжеге ажыттынарын четтикпейн маңаа олурганнар. Тываның күрүне филармониязының уран чүүл удуртукчузу С. Гехт хөлбеңнээн көжеге мурнунга үнүп келгеш, филармонияның 1973—1974 чылдарда концерт сезонун ажыттынып турарын чугаалавышаан, чаа сезонда көрүкчүлер чүүү көрүп болурун таныштырган. Эгелеп турар сезонда бистиң көрүкчүлеривис «Саян» ансамбльдеи аңгыда, чурттуң улуг-улуг хоорайларындан келгилээр 30 ажыг бодуктөрнин концерттери көөрлер.

Чаа сезонның ажыдышкыныңың концерти эгелээн. Тыва радионуң болгаш телевидениениң симфония оркестри А. Курченконуң «Араттың созу» (С. Токаның чогаалын өзугаар) деп симфониязының бир кезээн ойнаан. Дирижеру В. Тока. Оон соонда ук оркестр А. Хачатурянның «Спартак» деп балединдеи Эгина биле Вакханалияның танцызын күүседкен. Бо чогаалды Р. Ахметзянов дирижерлаан.

Концерттиң башкарыкчызы Виктория Ценз М. Глинкиң «Ужуражылга» деп чечен чугаазын номчаан соонда, сценаже Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады Рубен Лисицианны чалап үндүрүп келгеш, Чаладып келген ыраажының «Самсон» деп ораториядан Самсонуң ариязын, Глинканың «Күзел оду кыптытып чор», армян улустуң ырызын күүседкенин чон магадаан.

Сценага дараазында ийи хөгжүмчү үнүп келгеш. Ол дээрге—Брюссельге болуп эртккен, Елизавета хаан аттыг Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады, скрипачы Алексей Михлин биле Бүтүү делегейниң пианистер конкурузунуң лауреады, Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи Цмала Кбернадзе олар-дыр. Бо лауреаттар Б. Бетховенниң Крейцерөв сонатазының бирги кезээн ейнай бергенинип соонда зал ыржым-на барган. Хөгжүмчүлер ойнап доозупканының соонда, өөрүп-четтиришкинниң адыш часкаашкыннары дынмиреп турганы ол күүселдениң көрүкчүлерге дээптиг болганын хереченээр.

Ыры-тавдының «Саян» ансамблиниң болгаш уран чүүл училищезиниң каттышкан ниити ыр бөлүү Моцарттың «Хүкче утхуй» деп кантатазын бедик деңнелге күүседкен. Оон дирижеру Роберт Лесников.

Концерттиң ийиги кезээн «Саян» ансамбльдиң ниити бөлүү ажыткан. Бөлүк «Тооруктут долгай Тандым», «Кожамыктар», «Тандым турда», «Кайгамчыктыг Совет чүртү» деп ырларыны Р. Лесниковтуң таарыштыр кылганын өзугаар күүседкен. Ниити ыр-биле ады сыгыт, каргырааны таарыштыр тургусканы овазагай болган.

Чаладып келген залчыларның бирээзи —Бүтүү делегейниң пианистер конкурузунуң лауреады Олег Майзенберг болза Рахманиновтуң фортепианога бижээн ийиги концертиниң бирги кезээн база-ла сагыш-сеткилди хөлзедип кээр кылдыр күүседкен.

Бүтүү делегей конкурузунуң лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Краснаяны чарлаптары биле, көрүкчүлер адыш часкап үткүп алган. Бо концертке ол Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзынга Татьянаның чагаазының сценазын, Пуччинниң «Тоска» деп операзындан Тосканың ариязын, Шафорниниң «Арга, даглар артында», «Чалбарыг» деп ырларын тааланчыг болгаш хостуг шөлээн ырлаан.

Бүтүү-эвилел конкурузунуң лауреады Олег Птуха тыва радионуң болгаш телевидениениң оркестриниң үделгези-биле Глинканың «Иван Сусанин» деп операзындан Сусанинниң ариязын, Римский-Корсаковтуң «Садко» деп операзындан аалчының ырызын болгаш орус улустуң сураглыг «Че-бе, деминг» деп ырын күүседкенин чыылганнар улуг сонуургалбиле хүлээп алган. Ол-ла ыраажы Холминовтуң «Ленин дугайында ырын» каттышкан ниити ыр бөлүүнүң киржилгези-биле кады күүседкен. Коңцерт оон-биле доостур.

Чаа сезонның ажыдышкын концертин бедик деңнелге эртип, көрүкчү чопта улуг таалалды чедиргеп.

В.СЕРЕН-ООЛ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Школачыларга. «Костёр». 14.15—«Найырал болгаш кадыг ажылдажылга». 14.35—В. В. Маяковскийниң поэзиязының хүнү. Политехниктиг музейден дамчыдылга. 15.15—Караганда облазы чуртка кластеп тур. 16.05—Эрткен чылдарның кинолары. «Кожамыктың регистратору». Уран-чечен фильм. 17.20—17.30—Чапсар. 17.30—Өдүүт телекөргүзүү. Балет артистериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер (орус дылга). 18.25—Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—«Өдүүт телекөргүзүү «Аны-думмалышны аалгалар». Концерт. —19.00—Өдүүт телекөргүзүү. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Чили демиселдиң дуврээзиниериниң үези». Автору болгаш башкарыкчызы Роман Кармен. 20.00—В. Шекспир—«Доңгунну томаартканы». Шив. 21.20—«ССРЭ-ниң шыдыраа талазы-биле чемпионады». 21.35 — «Доңгунну томаартканы» деп шииниң улаштырыы. 22.50—23.00 Чапсар. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.00—01.15 — Спортчу программа.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Анжелика биле хаан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кара бөрү» 9.15, 11.00, 15.10, 17.00, «Авгелдер хартаачызы Анжелика» 12.45, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаның келгеним» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Довуңчүктээн кижи» 15.00, 16.50, «Ыржым кварталга болган өлүрүкчү чорук» 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңынга: Киночыыды № 2 16.30, «Ветерлор» (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

октябрь 25, 26 хүннеринде

А. ОСТРОВСКИЙНИҢ

«ДҮМБЕЙ ЭЗИМ»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шииниң эгелээри —19 шак 30 минута. Касса эртенгинин 10 шактан эгелеп, театрга ажылдаар.

Шиини көөрү-биле коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Аңчыларның кичээнгейинге

Өнүг кештиг аннарны аңнаарын бо чылдың октябрь 25-тен эгелеп чөпшээрээр. Оон өске аңнарны аңнаарын бо чылдың ноябрь 1-ден эгелеп чөпшээрээрин Тыва АССР-ниң аңнуыр-тывыш ажыл-агый эргелели дыңнадып тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2324.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01406

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (9322) | Четверг, 1973 чыл, октябрь 25 | 1925-чи чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БИИ-ХЕМЧИЛЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКЭЭН

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Бии-Хем районуң ажыл-ишчилери тараапы болгаш чер ажылының оске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, 1973 чылда социалистиг хүлээлгелерин күүседириңге чаагай түңнелдерин чедип алган. Районуң тараажылары чер ажылының культуразын экижиткеш, тарылга шөлдериниң тургузуун сайгарып оскерткен, тараа культураларының тарылга шолуң калбарткан. Күрүне шыгжамырынга 12 муң тонна ажыг тараапы ургап, социалистиг хүлээлгелерин орапчок ажыр күүседир арганы ол бүгү хемчеглер берген. Районда ам бүгү күскү ховуажылдарын, мал кыштагладырынга, келир чылдың көдээ ажыл-агый ажылдарынга белеткелди организастыг доозар улуг ажылды чорудуп турар. Районнуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ээлчеглиг сорулгаларын улам чедишкинниг шинтпирлээринге дуза чедирер дээш, Рязань областың колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнигленирин ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эгелээшкини көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынга тодаргай салыышкын болуруя көргеш, ону бүгү хемчеглер-биле деткип, ук эгелээшкинин көдээ ажыл-ишчилериниң ортузунга калбаа-биле нептересе чогуур деп, СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели санаан.

Күскү хову ажылдарык чедишкинниг доозар болгаш чаа көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенир талазы-биле Бии-Хем районнуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының, механизаторларының көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнигленирин ииициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели дээш көрген.

Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ишчилериниң үлегерин ёзутаар күскү хову ажылдарын чедишкинниг доозар, мал кыштагладырын үлегерлиг эрттирер дээш колхоз, совхозтарның, салбырларның, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын калбартырынче угланган хемчеглерни алырын, часкы тарылгага чогуур өйүнде белеткенир, 1974 чылда көдээ ажыл-агый культураларның бедик дүжүдүн алыр дээш, беш чылдың дөртку чылында чер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин, күрүнеге садарын көвүдедири дээш демисселди калбартырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, райхооркүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынынга, «Скотопром» треске, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга дагзырын доктаатkан.

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге

Бии-Хем районнуң совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларының, көдээ ажыл-агый специалистериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Бүгү совет улус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседир дээш маадырлыы-биле демисежип турар. Экономика талазы-биле кайы хире хой ажыл-херектиң кылдыганын, бистиң чуртувустуң кайы хире херии бурунгаар базымны кылганын бис көрүп тур бис. Беш чыл планының программазын боттандырбышаан, көдээниң ажыл-ишчилери база энергиязын, инициативазын, күш-ажылчы энтузиазмын көргүзүп турар.

Россия Федерациязының бүгү көдээ ажыл-агый ажылдакчыларыга Рязань областың колхозчуларының, совхозтар ажылдыннарының, механизаторларының, көдээ ажыл-агый специалистериниң кыйгырыы-биле танышкаш, Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылишчилери рязаньчыларны изин-биле деткип, оларга катыжып, бо көдээ ажыл-агый чылын чедишкинниг доозар болгаш чаа көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенирн дээш социалистиг чарышты калбартырынче Тыва АССР-ниң бүгү көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын кыйгырып тур.

Күскү хову ажылдары доозулган. Ынчалза-даа дүжүттү бедидери дээш, черниң чаагай дүжүткүр күжүн остүрер дээш демисел үзүктел чок. Ынчангаш бүгү харысалганы угаап көргеш бистиң планнарывысты, сагыш човаашкынарывысты үлежириңге, чаа көдээ ажыл-агый чылынга эки белеткенар талазы-биле чүнү кылза ажыл дээрзин сүмележириңче Тываның бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырдывыс.

Чер ажылының культуразының бедээнииңң механизаторлар болгаш тараажылардың кызымаккай күш-ажылының ачызында работта тараа культураларының эки дүжүдүн остүрген. Төрээн чурттуң шыгжамырынга улус ажил-агый планында көрдүнгенинден бүдүн чартык катап хой азы 12106 тонна тараапы урдувус. Келир чылдың дүжүдүнге үрезин база бүрүн урдунган, ооң ярыглаашкыны чоруп, савак сараатгаары дооступ турар, бодүүн болгаш концентраттыг чемпер четчир хемчээлдиг белеткеттинген.

1972—73 чылдарның кыжы бергелерлиг болза-даа, районуң колхозтары болгаш совхозтары бүгү үүшүн малды мендя кыш ажырып, баш савын остүрген, ооң продуктулуун бедиткен, кыштаглаашкыпны чедишкинниг доозакан, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планын күүседкен. Тос айларда күрүнеге эът садарының талазы-биле план 101,3, сүт 120 хуу күүсеттингеп.

Көдээ ажыл-агый чылын чедишкинниг доозары — ол дээрге мал кыштагладырынга бүгү мал кажааларын эки белеткеп, сепгеп алыры, малды кыштап хүр ажырарын бодамчалыг организастаары болур. Ол бүгү айтырыгларны бистиң партия, совет органнарывыс контрольга ап турар. Немелде чемнерни белеткээри чугула ужур-дузалыг деп санаап турар бис. Ажыл-агый бүрүзүнге чем белеткээр техниканы септээр болгаш белен байдалга тургузар. Бүгү бодүүн чемни фермаларже сөөртүп чедирип, ону харыылаар кижилерге хүлээдип турар. Мал кажааларының септелгези доостур чыгаан.

1974 чылдың хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде белеткеп алыр сорулга-биле трактор парыгын, хөрзүн болбаазырадыр болгаш чаштырыгга машиналарын март 10-га чедир, тараа ажаар техниканы — июль 15-ке чедир септеп доозар деп шинтпирледивис. Септелгениң бедик темпилин болгаш шынарлыны дээш механизаторлар болгаш септекчи ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты калбартыр бис. Механизатор кадрларны, хову ажылдакчыларын белеткээринче, оларның мергежилин бедидеринче колкичээнгейни угландырдывыс. Механизаторларның бүгү-нииги ооредилгезин совхозтарга калбартып, хой-хой колхозчулар болгаш ажылчыпнар тараа ажаап алышкынының түлүк үезинде комбайн штурвалыңга, тарылга агрегаттарынга олуруптар кылдыр трактористер болгаш комбайнерлерниң мергежилгее ооренип турар.

Чаа тиилелгелерни чедип алыр дээш демисселге бистиң Төрээн Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың иштики болгаш дашкы политиказы сорук киирип турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып келгенивиниң түңнелинде чер бомбүрзээнде делегейниң дүшкүүрлүг чоруу чавырлып, бистиң улуг социалистиг күрүневистиң авторитединиң соксаал чок өзүп турары бистн оортүп турар. Ол бүгү Төрээн чуртувустуң чечектелиишкинга дээш ажылдаарывыска чаа күштү берип турар.

Эргим эштер!

Беш чыл планын күүседир дээш демисселдиң үе-чада бүрүзүнде бирги черженнң улуг күжениишкипиер негеттинер айтырыглары тургуступун келгилээр. Биске, көдээниң ажылишчилеринге, шидыг чугула айтырыглар болзэ күскү бүгү көдээ ажыл-агый ажылдарын чедишкинниг доозары, ховушөлдерже органиктиг чемнишчидилгелер соортүлгезин эки организастап, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш оскедаа химикаттарны четчелеп турган күскү суггарылганың, шөлдерни булуктадырарының ачызында келир чылдың дүжүдүнүң быжыг магадылалын тургузуп алыры болур.

Алган хүлээлгелерни челиишкинниг күүседир дээш звеноларга, бригадаларга, колхозтарга, совхозтарга, «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга социалистиг чарыш улам калбарын!

Кыйгырыгны Бии-Хем районнуң совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларының, көдээ ажыл-агый специалистериниң хүралларынга чугаалажып көргеш, хүлээп алган.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Чарыштың тиилекчилериндe

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Кызыл хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап, бо чылдың үшкү кварталында чүүк сөөртүрүнүң тонна талазы-биле планын 108,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедиерин 124,1 хуу, орулгалар киирип алырының планын база ажыр күүсеткен «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазынга СЭКП Кызыл хооркомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразынга тиилекчи болган бо автобааза чүүк сөөртүрүнүң хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың шинтпирлиг чылының планын күүседипкенин СЭКП Кызыл хоорай комитединге рапорттаан. Бо коллектив чылда 511 муң тонна чүүнү сөөртүр планын октябрь 17-ге чедир 512 муң тонна чедир күүсеткен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазы Кызылда база бичии эвес деп санап болур бүдүрүлгелерниң бирээзи. Оон автопарыгында 190 ажыг автомобиль бар. Мында автоколонналар Чадаанаңың, Кызыл-Мажалыктың, Шагаан-Арыгның болгаш оске-даа черлерниң тудуг участоктарынче тудуг материалдарын үзүктел чок чедирип, беш чылдың шинтпирлиг чылының планныг даалгаларын, бедиткен хүлээлгелерин чедишкинниг боттандырар дээш күмениишкинни үндүрүп турар.

Автоколонналар аразында социалистиг чарыштыг. Оон тиилекчилеринге чолаачы эштер Дюкаревтиң, Балдайның колонналары бедик көргүзүглерни чедип ап келгеннер. Чолаачылардан Михаил Вендрик, Анатолий Рассохин болгаш оскелер-даа мактадыг ажылдап турарлар. Бо коллектив тонна-километр талазы-биле чыл планын ноябрь 25-те күүседир сорулга салган.

И. АДАР-ООЛ.

АҢНЫЫР СЕЗОНУ ЭГЕЛЭЭН

Бүгүн республиканың девискээринде аңныыр-тывыш сезону эгелээн. Тываның аңчылары бо сезонга белдүүндала чедишкинниг белеткенген.

Тайга-сыннарда теде берген штаттыг болгаш эки турачылдаа аңчылар ам төскү беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылының бо харысалгалыг кампаниязын чедишкинниг эрттирер дээш кызымаккай ажылдап, түс-түс кижилер болгаш аңчы звеноолар, бүдүп-бүдүн коллективтер аразында социалистиг чарышты салган.

Бо харысалгалыг ажылга Туранның күрәңныыр-тывыш ажыл-агыйы чедишкинниг белеткенген. Мурнуңгыларындан аңгыда Севи, Хүт, Амыл дээш оске-даа чаа-чаа аңныыр девискээрлерин ажыглалга киирип, ынаар аңчыларны баш удур чедирерин организастаан. Аңчыларны кадыр-берт черлер-биле турлагларга чедиреринге бо чылын машина-техниканы, танкеткаларны, ол ышкаш аът-хөлдү бажангывындан-даа хөйнү ажыглаан. Оон түңнелинде «чымчак алдын» тывыкчылары турар черлериниде чогуур үезинде четкен.

Аңныыр девискээрлеринде чурттаар оран-сааваны база-ла баш удур белеткеп кылган, чаа-чаа казанак бажыннарны тудуп, аргыларын септээн. Аңчыларны ак-чемзек, ап тудар дериг-херекселдер-биле, аъш-чем курлавырлары-биле чедиптир хандырган.

Бии-Хем районнуң бо сезонда киржип турар аңчыларының сорулгазы улуг. Чүгле Туранның күрәңныыр-тывыш ажыл-агый чери бешин чээрби муң диңнии, сес чүс ажыг киштп тывар ужурлуг. Оон аңгыда олар бежен чеди муң рубльдиң янзы-бүрү аң кептерин күрүнеге садар хүлээлгелиг.

Бистиң корр.

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ БӨГҮН МОСКВАГА, КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА АЖЫТТЫНАР

Эң улуг шуулган

Делегейниң белеткел комитединиң күүскомунуң ээлчеглиг хуралы Москвага, Эвилелдер бажыңынга үш хүн үргүлчүлээн. Анаа тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң акылын организастаарының практиктиг айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Хуралды күүскөм даргазы, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Ромеш Чандра ажыткан. Баштайгы медээни, ёзугаар алырга, конгресстиң ажылынга делегей хөй-ниитизиниң мурнундагызындан-даа дыка хөй төлээлекчилери киржир күзелин илереткен деп ол дыңнаткан. Ол болза тайбыңга ынакшылдыг күштерниң эң хөй төлээлекчилерлиг шуулганы болур.

Конгресске 143 чурттуң төлээлекчилери, а ол ышкаш делегейниң болгаш түс-түс черлериниң 121 организациязының төлээлекчилери келирин Белеткел комитединиң харыысалгалыг секретары Л. С. Хархардын чугаалаан. Конгресске 3.500 ажыг делегат киржир деп турар. Оларның аразында —эң-пе янзы-бүрү политиктиг агымнарның болгаш шажын-чүдүлгелериниң төлээлекчилери: конгресстиң делегаттары политиктиг 1100 чыгаа партияларны, организацияларны болгаш шинтээшкиннерни төлээлээр.

Делегейниң парлалга төвүнүң удуртукчузу Ш. А. Наумовтуң дыңнатканын ёзугаар алырга, ам безин даштыкы 265 журналист келген.

Делегейниң белеткел комитединиң күүскомунуң кежигүннери шуулганны эрттиреринің практиктиг айтырыгларын чугаалашкан. Делегейниң белеткел комитединиң күүскому ажылын октябрь 24-те доозкан.

(СЭТА).

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Чоокну Чөөн чүкие аткылажыышкынны болгаш бүгү-ле дайын чорудулгаларын соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо чылдың октябрь 22-де шинтпирин бүгү делегей сетнил ханыышкын-биле чүүлдүгүнүп хүлээп алган.

Египет удурткучулар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол шинтпирин күүседиринге болгаш египет-израиль фронтуга дайын чорудулгаларын соксадырынга, бодунуң белениниң дугайын медеглээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол шинтпири-биле чөпшээрежип турарының дугайын Израильдиң чазаа база медеглээн турган.

Ынчалза-даа Тель-Авивтиң ол медеглели херек кырында дерзии мегелээшкин бооп, израиль аг-шериглер аңаа чамыртынып алгаш, египет шериглериң туруштарынче, а ол ышкаш Египет Араб Республиканың тайбың чурттакчылыг черлериче оор ёзу-биле шаап халдаашкынны кылган. Израильдиң чазааның ол үүлгедиишкини Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин кара-туразында үреп, бүгү делегейниң улустарынга чөңгээлээн чорук болур. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин ынчаар кармызы-биле үрээни дээш долу харыысаанга Израильдиң чазаанга онаажыр апаар.

Совет чазак, бүгү совет улус израиль чазактың ол оор ёзудуг үүлгедиишкиннерине килеңнээшкинниг удурланыышкынын илередип, араб күрүнелериниң шериглеригге удур боолаашкыннарны болгаш бүгү дайын чорудулгазын Израиль доп-дораан соксаткаш, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1973 чылдың октябрь 22-деги шинтпирин ёзугаар октябрь 22-де аткылажыышкын соксатkан шугумче бодунуң шериглерин атнаарладырын негеп тур.

Египет Араб Республикага болгаш Сирия Араб Республикага удур бодунуң агрессчи үүлгедиишкиннерин үргүлчүлээр болза, ооң уржуктары кайы хире аар болурунуң дугайын Израильдиң чазаанга Совет чазак сагындырып тур.

Түңнелдерни чугаалажып тура...

Эрзинде «Чаа орук» колхоз чоокка чедир-ле районда мурнакчы ажыл-агыйга санадыр турган. Мал ажылында чедишкиннерлиг, тудут-суур шапкын хогжээн. Амгы үеде ында байдал кандыгыл?

Чоокта чаа колхозчуларның нияти хуралы, эрткен тос айларда ажыл-агыйның түңнелдерин чугаалажып көргеп. Эът садарының тос ай планнарын колхоз күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргe, мал бажында элээн өзүлде бар. Чижээ, хой саны 16 хуу өскен, чылгы мурнунда турганындан 15 хуу көвүдээн. Мыйыстыг бода мал база өзүлделиг болган. Бригадаларның ажылынын бир чугула көргүзүү—мал бажының өзүлдезинден оларның ажылдап турар байдалын билип ап болур. Өске үш хойжу бригада 5-тен 13 хуу чедир өзүлделиг болуп турда, № 1 бригада (бригадири эш С. Алдын-оол) малының бажын эрткен чылын турганындан 33,8 хуу көвүдеткей. Малдың өлүр, чидер чоруу эвээш, күрүнеге продукция бээр планнар күүсединнип, бригада кежигүннери янзы-бүрү ажылдарга деминг киржип турар. Ол бригада—комсомол обкомунуң шилчип чоруур Кызыл тугунуң эдилекчизи.

Чедишкиннер дораан болгаш өскээртен чедип келбээн, оларны кижилер, оларның кызымак күш-ажылы тургускан. А бо бригаданың эки үлегердүржүлгазы өскелерге четпейн турары хараадаанчыг. Социалистиг чарышты колхозта ёзу-барымдаалап организастап турарының бир чересписи ол.

Мал ажылынче кичээнгейни кошкатканы дээш партбюроның (секретары Ч. Тангыт), көдээ Советтиң (даргазы К. Ынаалай) шүгүмчүлээри үеделеннииг. Чүге дээрге колхоз баштаар черн (даргазы турган С. Сакты-Сюрюн) сөөлгү үеде ажылды кошкалып, колхозка мал продуктуларын бүдүрери эвээжеп, сан-хөө талазы-биле хажыдыышкынар болдурун турда, олар дээштиг хемчег албаан.

Ажыл чорудулгада четпестерниң чамдык чижектерни көргүзээл. Эрткен беш чылдың сөөлгү чылынга деңнээргe, эът, сүт, дүк бүдүрери, оларны күрүнеге садары эвээжээн. Күрүнеге дужаап турар малдың дириг деңзизи бир баш мыйыстыг бода малга онаштыр 20 центнерга—13 килограмм кудулаан. Бир эвес 1970 чылда колхоз төрүүр чүс хойдан 100 ажыг хураганы (ындыг эки көргүзүг ооң мурнунда чылдарда база турган) алган болза, эрткен болгаш бо чылын ол сан чүгле сезен ажыг. Бир хойга онаштыр дүк кыргыс олыры 700 ажыг граммга кудулаан. Бо чылын инектиң 47 хуузу кызыраан. Хойнуң 14 хуузу база төл бербээн. Өлген, читкен, тудаан малдың саны эрткен чылга деңнээргe, 1,5—2 катап көвүдээн. Сөөлгү үш чылда күрүнеге дүк садар план күүсеттинмээн.

Шак бо саннар ажыл-агыйда сөөлгү үеде кестүп келген четпестерни херечилеп турар. Ооң кол-ла чылдагааны удуртулганың кошкааны деп үстүнде демдеглээн бис. Ооң уржуңда колхозта уксаажылыга ажылы ала-чайгаарлап, чылдан чылче тарып боозадыгга планнары күүсеттинмейн келген. Мал продуктулары эвээжеп, шынары кудулаа-даа ында. Малга быжыг чем-сүүр белеткеп алыр ажылче колхозчуларның күжүн мооннеп, шын хуваап тургускаанындан бо чылгы план сүүре 45 хуу күүсеттинген. Бо чылы малды кетиар хемчээлиниң чем-биле хандырар дизе, бар черлерден савак бөлдүрер, прессте-дир, мал чеми тараа тывар дээш ышкаш айтырыгларны дарый шинтпирлевес болза хоржок апарган. Мал чемни четчир кылдыр белеткеп алыр бүгү-ле аргалары бар, чыл санында планнарын күүседип келген колхозтуң бо чылын мындыг бергедээшкини чүгле организастыг эвес чорукта болган дизе чаныг болбас.

Тускай ревизия колхозтуң сан-хөөзүнде улуг четпестерни илереткен. Мал өрези 59,2 муң рубльди колхозчулар төлевейн турар. Оон аңгыда янзы-бүрү чөөлү, аванс бээри көвүдээн турган. Бо бүгүнү эдер баштайгы базымнар кылдынган. Бухгалтерия аппарадын эде көрүп турар. Колхоз баштаар черниң даргазынга өске кижи сонгуткан.

Түс-түс кижилер, малчыннар, тускай эртемнигler-биле ажылды жижидери негеттинип келген. Хой ажылын хогжүлер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X улусчумунуң шинтпирлерин күүседир төлээде, хой ажылынге аныяктарны киириштирип, мал чыннар ортузунга организастаары политиссалыг ажылдарны күштелдирери чугула. Оон аңгыда тускай эртемнигlerиниң кошкак ажылдап турарының дугайында колхозчуларның шүгүмчүлелдериниң тодаргай түңнеллерин үндүрбээже хоржок. Чедп чыл иштинде колхозка 4-4 кол ажылдакчылар: бухгалтер, эмчи, ветеринар, элээн хөй ортумак звеноның тускай эртемнигlerи, бригадирлер солушкан ажылагыйга багай салдарны чедирбегин чугаажок.

Колхозта ажыл-агый участоктары хой, ажылчын күш чедишпес деп чугаалар бар. Ынчалза-даа күш-ажыл кылып чыдаар 637 кижиниң 382-си ажылдап турар. Моон ужуру чүдел? Колхозчуларны ажыл-агыйже киириштирип, шын хуралданы кылыр аналр.

Иштиниң сагыыга-чуруму үүлгер, арагалаар чорукгар бо колхозта районуң өске черлеринге болдарга хой. Планның анныктар ортузунга шыңгыы, тодаргай ажылдарын чорудары чугула.

Партия ше организациязының, көдээ Советтиң, колхоз баштаар черниң удуртулгазы-биле төрээн колхозуңга үеэнин ааз-оруумуларның ажыры чугаажок.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

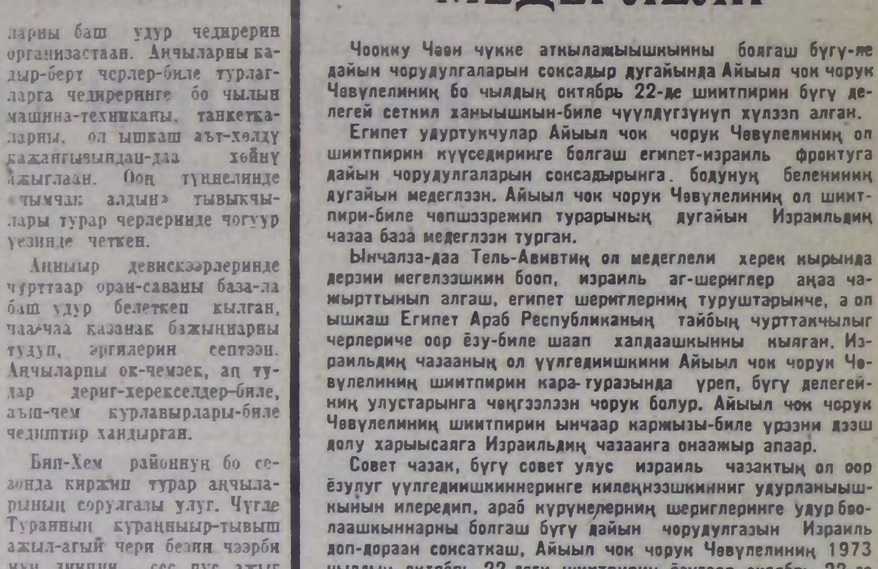

Кызылдың алгы заводунда үеник мурнаан шалыпкыларның саны хой. Оларның бирээзинге модельинг идиктер аймаанның белеткекчизи Зинаида Дмитриевна Бузыманы хамаарыштырып болур. Ол бо будүрүнге 12 шылгарның дургузунда ажылдап, ол үенин иштинде аңаа ажылчынын алдыгы разрядтың мастеринге чедир өскен. Амгы үеде Зинаида Дмитриевна бүгү делегей күүсединр чыгай берген.

ЧУРУКТА: З. Д. Бузыманы ажыра үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Беш чыл — боттаныышкында

Фермалар, комплекстер

Москва чоогунда «Клеменовский» совхозка сазар 400 инек фермазын тударынга чүгле 36 хүн негеттинген. Ынчаарга Минск областың Дубовлянида куш азыраар комплекстин чүс метр узуп бир цегин тударынга 10—15-тен хөй эвес хүн хереглеттинген.

Тоску беш чылда эът, сүт болгаш чүүрга бүдүрериниң ындыг комплекстерни калбаа-биле кылып эгелээн. Амгы үеде республикаларда, крайларда, областарда дыка хөй ындыг комплекстерни кылып турар. Оларның чамдыктары харын-даа ажылдап эгелээн. Чижээ, «Томский» совхозта сазар 1100 инек турар фермазы, а Тамбов областың Новая Ляда суурунда—автомат-биле ажылдаар 15 мүң баш хаван кажаазын, Москва областың «Шапово» совхозта 2000 инек турар сүт бараан фермазын тутканнар.

Ол комплекстерниң онзагаарлыг үүлү болза, оларга чүгле малды мөөнүүрүн таарымчалыг эвес, харында-даа кылыр-ла бүгү ажылдарны бүрүнү-биле механизмнерниң болгаш автоматтарның дузазы-биле бөстандырары, бүдүрүлгени шуушторулга аргазы-биле хөделдирери, чаа технологияны калбаа-биле ажыглаары боон турар. Мал ажылының ындыг фабрикалары дыка хөй хемчээлдиг продукцияны бээр аргалыг. Украинада Калитянскийниң хаван азыраар комплексизи чылда-ла 33 ажыг тонна эътти, Гамарджевскийниң (Грузия) куш фабриказы 6606 тонна эътти, 3038 мүң чүүрганы бээр. Беш чылдың төнчүзүнге чедир ниитизи-биле күрүненин эът, сүт бүдүрер 1170 комплекстерин тудар болгаш 585 куш фабрикаларын улгаттырар ужурлуг.

Ол бүгүнү кылырынга тудуг кезектери хөй херек. Ол айтырыгны база-ла шиитпирлеп турар. Чижээ, Москва чоогунуң Егорьевск, Подольск, Клин деп черлерде үш бүдүрүлге белен фермаларны кылып турар. 200 баш инек фермазын кылырынга чүгле 60 хүн херек. А мурнунда ону 6—8 айда тудар турган.

Белен кезектер бүдүрер черлерни эвилелдешкен, республикаларның шуптузунда кылып турар. Белорус ССР-ниң Слуцкиде комбинат чылдагаа кайызынга-даа 108 хаван азыраар ийи комплекстиг болгаш кайызы-даа 9883 инек азыраар ийи комплекстиг болгаш кайызы-даа 9883 инек азыраар ийи комплексини кылыр аргалыг. Бо чылын Ставрополь крайда, Новосибирскиде, Алма-Ата областың Миргородта болгаш Капчагайда ындыг комбинаттарны тудуп доозган.

(СЭТА).

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА

ПАРТИЯ болгаш чазак бистиң республикавыстың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын хөгжүдериниң дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ооң бир тодаркай херечизи Тывага хөй ажылын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталы болур. Бо эң чугула айтырыгга холбаштырган СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң түңнелдерин болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чоокта СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкан. Районда хөй ажылының амгы байдалының болгаш ооң моон соңгааргы перспективтиг сорулгаларының дугайында тодаргай, аналитиг, шыңгыы партийжи чугаа адаа болган.

Районнуң партия, совет, профсөвээл болгаш ажыл-агый организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының түңнелинде Бүгүсөвээлдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, Барыын-Хемчиктиң малчыннары бо чылын шудургу ажылдап турар. Район 9 айларда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар планын күүсеткен. Ажыл-агыйлар 17165 центнер эътти, азы эрткен чылдың бо үезинге бодаарга 11 хуу хөй-ну, 8824 центнер сүттү, азы ону эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргe 4,8 хуу хөйнү саткан. Дүк садары база көвүдээн. Ниитиниң малының баш саны өскен.

Мал ажылынга чедишкиннери дээш районда 17 малчын бо чылын чазактың дээди хабыяалары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. Оларның аразында хөй ажылының кайгамчык мастерлери база киргилээн.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ өске черлеринде ышкаш, районнуң ажыл-агыйларында хөй ажылы орулгалыг чугула адыр боон турар. Район мал ажылының ниитги продукциязының 63—66 хуузун оон ап турар. Ылаңгыя хөй эдиндең болгаш дүгүнден орулганың хемчээлин улуг. Чижээ, ажыл-агыйлар 1972 чылда хөй дүгүн садыш сайгаргаш 70126 рубльдиң арыг орулгазын алган. Бо чылдың тос айларында хөй эдиин садыш сайгаргаш, район ниитизи-биле 28300 рубльдиң орулгазын алган.

Оон аңгыда хойнуң ажаалдазын экижидип, зооветеринариялыг чүрүмну шыңгыы сагыыр болза, ооң чаш төлү элбек боор деп үвенин мурнакчыларның дүржүлгазы бадытканап турар. Чижээ, мурнакчы хойжулар Хомушку Базыр («Хемчик» совхозта), Хомушку Ууртак, Саян Биче-оол, Монгуш Семис-оол («Барлык» совхозта), Ооржак Күрседи, Монгуш Шыдыраа («Шекпээр» совхозта) болгаш оон-даа өскелер төрүүр 100 хойга онааштыр 100-тен 105 чедир хураганны ап турар. Бо чылын ниитизи-биле 26 хойжу төрүүр чүс хойга онааштыр 90-дан өрү хураганны алган.

Үстүнде чугаалаттынган чамдык сан-чурагайлар болгаш мурнакчыларның дүржүлгазы хөй ажылын шалыпкын хөгжүдеринге районнуң ажыл-агыйларында улуг аргалар болгаш курлавырлар бар дээрзин көргүзүп турар. Оон аңгыда байдалы, делгем одаррар, кыжын харның чуга дүжери бистиң районга хөй санныг хой, ошкүнү өстүрүп, оон чиик ботүнелиг продукцияны бүдүрерин ковүдедир арганы берип турар.

Ынчалзажок кылдынган аналиэтен ап көөрге, мал ажылының бо чүгула адырында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй.

ХОЙ ажылын хөгжүдериниң дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалында хойнуң баш санын өстүрерин болгаш ооң продуктулуун бедиредири кол сорулга кылдыр саалган. Ынчаарга бистиң районда бо талазы-биле байдал дыка четпес. Эрткен сескен беш чылда хой, ошкүнүң баш санының өзүлдезиниң темпизи коңчуг оожум боон, чылда ортумак өзүлде 5,2 хуу болган. Тоску беш чылдың баштайгы чылдарында оң база-ла ындыг коңчуг эвес. «Барлык», «Шекпээр» совхозтар эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр чүгле 52—59 хураган алган. Малдың кызыраар чоруу хөй. Ооң уржуундан бо беш чылда район ниитизи-биле 15 мүң баш хире анай, хураганны чедир албаан. «Хемчик», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда ол талазы-биле байдал дүвүренчиг.

Тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында районнуң ажыл-агыйларында хойнуң баш саны шоолуг өспээн, өлүп хораар чоруу эвээжээн. Бо чылдың тос айларында 3 мүң ажыг баш шээр мал хораан. Бо үстүнде саннарны кадар болза ол дээрге муң-муң баш хой, ошкү база он-он тонна эът, дүк-түр.

Хойнуң баш санының оожум өзүп база ооң продуктулуунуң чавыс боон турарындан дүктү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле байдал бистe бергедеп турар. Район бо чылын күрүнеге дүк садар планын 97 хуу күүсеткен, «Хемчик», «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтар планын күүсетпээн. Бо бүгүнүң бир кол чылдагааны кыргылда агрегаттарын четче ажыглаваин, хойну колдуунда-ла холбиле кыргын база бо чугула ажылдың шынарынче кичээнгейни кошкадын, кыргылда үезинде дүкке чидиргини болдурганында. Оон аңгыда шээр малдың янзы-бүрү аарыглары-биле демисел кошкак, ону болдурбас дээш баш удур ап турар хемчеглер сула.

Күрүнеге садып турар хой, ошкүнүң ортумак дириг деңзизи чамдык ажыл-агыйларда шоолуг эвес боон, 37-38 килограммдан ашпайн турар. Бир эвес оларны 40 кг ажыр эки семирткеш садар болза, оон чыл санында 3400 хире хой, ошкүнү хумагалап ап, ооң баш санын 5.7 хуу немей өстүрүп болур.

ХОЙ ажылын шапкын хөгжүдер дизе, ооң уксаажылдыгазын тодаргай угланыышкынныг чорудар херек. Ынчалзажок районнуң ажыл-агыйларында ол ажылдың деңнели чавыс, селекцияның тодаргай системазы ажылдап кылдынмаан, уксаажылдаганың үчёдүн багай тургускан. Ажыл-агыйларда бедик продуктулуг кошкарларның, хойларның хуузу эвээш. Ылаңгыя класстыг кошкарлар түгле 40 хуу хире.

Малды ылаңгыя, хойну тарып боозадыры ышкаш, чугула хемчегниң деңнели чавыс, районнуң ажыл-агыйларында шээр малды тарып боозадырының пунктулары четчирдээ болза, оларны чөп ажыглавайн турар. Чоокта чаа хыналда кылырга 16 ындыг пунктунуң чүгле 12-зи ажылдап турган. Бо чылын районнуң совхозтары 22 500 хойну тарып боозадыр ужурлуг, октябрьның иңнги чартыынга чедир ооң 20 мудун тарып боозаткан. «Барлык», «Хемчик» совхозтарда байдал дуврenчиг. Ылаңгыя «Барлыкта» (директору А. В. Порожневский, партком секретары Ч. Б. Чылбак-оол) бо чугула ажылды организас чок чоруткан, Бижиктиг-Хая салбырында ачыкт ажылдавайн турган.

Малга быжыг чем-суурну тургузары, одарларны чөп ажыглаары хой ажылын хөгжүдеринге онза улуг ужурдузалыг. Районнуң ажыл-агыйлары чыл бүрүде чүгле 6—7,5 муң тонна сигенни белеткеп турар, а хереглеттинип турары 14—15 муң тонна. Ол ышкаш силос салыр, сенаж кылыр планнар база-ла күүсеттинмейн турар. Ол бүгү малдың, ылаңгыя хойнуң шапкын өзүлдезинге багай салдарны чедирип турар болбайнаан. Ынчангаш бистиң байдалывыс-биле алырга мал чемни бүдүрерин ковүдедирип онза ужур-дузалыг боон турар. 1980 чылга чедир ону ийи катап ковүдедири негеттинип турар. Бистиң санап туравыс-биле алырга, ону чедип адырының курлавырлары бар. Хамыктың мурнунда черни чөп ажыглаар, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидер, тарылганың структуразын шын чорудар, сиген шолдерин аштап, суггарып экижидер, сигенин кезип ап болур хире черлерни бүрүн ажыглаар ужурлуг. Ол ышкаш силос салыр, сенажты, сиген далганындан витамин кылыр ажылдарже кичээнгейни күштелдирерин көрдүнген.

Районнуң девискээринде малды, ылаңгыя хой, ошкүнү чылдын кайы-даа үезинде одарладып болур хоолулуг оът, сигеннинг одаррар хой. Оларның чартык кезии кышкы одаррар. 1970—1971 чылда Бүгү-эвилелдиң Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының экспедициязы районда көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин шинчилеп сайгарып көргеш, ажыл-агыйлар инзы-бүрү одарларны тергиин багай ажыглап турар деп түүнел кылган. Оларның хөй нуруузун хоолулуг оът, сиген үүмес кылдыр малга хоозурадыр чидиртип турар. Улуг Бижи Аянгаты Саштарында, Ак биле Алаш хемнерниң уннарында Чаа-Адыр кавызында болгаш оскелээ черлерде чайлагларны багай ажыглап турар. Ол черлерниң чамдыктарында малды кыштаглаадып-даа болур. Ынчалзажок оларның чамдыктары кагдынган. Малдың баш санының оскени-биле одарларны эртемге үндезилеп, планныг ёзу-биле ажыглаарының эргежок чүтүлазын амыдырал негеп турар.

КАНДЫГ-ДАА ажыл-хемектиң чедишкинниң кадрлардан, кижилерден хамааржыр апаар. Бисте хойжуларның болгаш специалистерниң хөй нуруузу даандырган ажыл-херекти бедик харысалга кылдыр медереп билир, шудургу ажыл-ишчи кижилер. Ынчалзажок оларның аразында ниитиниң малын кайы хамаан чок төтчеглеп саҥчыгдаар, чидирер кижилер база бар. Чижээ, «Барлык» совхозта Х. Айрандуу, М. Шериг-оол, О. Ыштыг-оол олар дыка хөй малды самчыгдап, оорлаанны илерээн. А оларга кандыг-даа харысалга хүлээтпээн. Кижи шыдажыр аргажок ындыг байдал «Шекпээрде» база бар. Малды оорлап, төтчеглээр чорукка удур суд, прокуратура, милиция органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, бүгү хөй-нивти шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг.

ХОЙЖУЛАР ортузунга организакчы болгаш партийжи политиктиг ажылдың дайынчы организакчыларыоларда портболуктер болур: Бисте 81 коммунист хаара туткан ындыг 8 партболук бар. «Барлыктың» Хөнделеп салбырында партболук черле чүгээр ажылдап келген, олар хойжулар ортузунга чарыштың эгелекчизи болган. 9 айларда планныг сорулганы, социалистиг үдээлтени ажыр күүсеткен. Ынчалзажок чамдык партболуктериниң организакчы-даа, масса-политиктиг ажылының деңнели-даа чавыс, ындыгларга «Шекпээрде» партболуктерни хамаарыштырып болур. Ындыг турбуженында партком (секретары В. Д. Монгуш) ол болуктериниң ажылының дугайын бо чылын чаңгыс-даа катап чугаалажып көрбээн. Материалдыг чаагай кежикти шуут бүдүрүп турар хойжу бригадаларда партболуктериниң дайынчы-арга шинээзин бедидер дээш СЭКП райкому-даа, парткомнар-даа доктаамал сагыш салза чогуур.

ХОЙ ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарыны амыдыралга чедишкинниг боттандырар сорулга-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары тускай хемчегни ажылдап кылган. 1980 чылда хой, ошкүнүн баш санын районга 120 мүң биза дүктү бүдүрерин болгаш садарын 212,9 тонна чедирерин, 1693 тонна хой, ошкү эъдин күрүнеге садарын чедип алырын ында айтып турар. Ол ышкаш 60 мүң хой кирер кажаалларны немей тударын, хойжу 40 өг-бүлени суурларга доктаамал чурттадып, ийи ээлчег-биле ажылдаарынче шилчидери-биле чаагайжыды туттунган бажынарны белеткээр, хойжу турбагларга 7 кызыл-булунарны тудар. Оон аңгыда малга быжыг чем-суурну тургузар, одар-белчиирни, суггатты экижидер талазы-биле улуг хемчеглерин боттандырар.

Ынчангаш салдынган соруга-даа база харысалгада улуг. СЭКП райкому, чер-черде партия организациялары, Советтер болгаш ажылагый органнары боттарының хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга кол кичээнгейни олче угландырар ужурлуг. Ылаңгыя маңаа партия эге организацияларының, хойжу бригадаларда партболуктериниң дайынчы арга-шинээзин, авангардчы ролюн бүгү талалыг бедидери, даандырган ажыл-херек дээш мал ажылдакчыларының бирги ээлчегде ында коммунистерин, специалистерин харысалгазын күштелдирери эргежок чугула. Ылаңгыя коммунистерни болгаш комсомолчуларны хой ажылынче чорудар, харысалгалыг участоктарга оларны быжыглаар хемчеглерни калбаа-биле практикалаар херек. Хой ажылын хөгжүдерин республиканың комсомолунуң шалыпчы херээ кылдыр чарлаан болгай. Ажыл-агыйжы, политиктиг бо чугула сорулганы шиитпирээзиниң районнуң комсомол организациязы, бистиң алдарлыг аныяктарывыс төлептиг үүлүн киирер дээрзинге ханызы-биле бүзүрел турар бис.

Тоску беш чылдың үшкү чылын чедишкинниг доозар дээш кыштаглаашкынны организастыг, хүр чаагай эрттирер маңаа холбаштыр чедир кылдынмаан үүлдерин дүрген доозар, мал чемнерин оларже сөөртүп чедирер, килограмм мал чеми бүрүзүн хумагалыг ажыглаар ужурлуг бис.

Хой ажылын шапкын хөгжүдери ышкаш, күрүнеге ужур-дузалыг бо чугула айтырыгны шиитпирлээри — районнуң партия, совет профэвилел болгаш ажыл-агый, комсомол организацияларының, бүгү коммунистериниң дайынчы арга шинээзинге, ажыл-чорудулгазынга улуг шылгалда болур. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседириңге төлептиг үлүүн киирбишаан, олар ол улуг харысалгалыг сорулганы чедишкинниң күүседип шыдаар дээрзин бүгү барымдаалар-биле чугаалап болур.

Ш. КҮҮЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

БУЯННЫГ КИЖИЛЕР

Матрена Тимофеевна Архипова 35 чыл иштинде башкылап, хөй-хөй уруг-дарыгны үжүк-биживке өөредип, эки аажы-чаңга кижизиткен. Сөөлгү чылдарда Матрена Тимофеевна 4 дугаар школада эге класстарда башкылап турар. Школаны шагда-ла доосканнар-даа башкызын хүндүткел-биле сактып чоруурлар. Кайы-бирээзи башкызынга аалдап кээп, чылыг сөзүн, сүмезин дилеп азы аңаа-ла школачы чылдарын сактыксаанда-даа кирип кээрлер. Матрена Тимофеевнага чоокта чаа шеригниң II кезээнниң командылалыңдан чагаа келген. Ында Сылерниң өөреникчинер Иван Уланов политиктиг болгаш дайынчы белеткелдин тергиини. Дайынчыны эки өөредип, кижизиткениңер дээш өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис» дээн. Мындыг үткалыг чагаалар башкыга чангыс эвес кээп турар. Матрена Тимофеевнаның өөреникчилериниң аразында бүдүрүлгенин мурнакчылары боон, ажыл, амыдыралга бедик моральдыг шынарларын көргүзүп чоруурлар кайы хөй.

Хой чылдарда бедик көргүзүглүг ажылдааны дээш М. Т. Архиповага Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тывысекан. Башкының хөрээн «Күш-ажылчы ыңдыгарал дээш» деп медаль база В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга турскаатkан юбилей медалы, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп демдек каастап чоруур.

П. КОНОВАЛОВ.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы Матрена Тимофеевна Архипова.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Анна Ильинична Колупаева Чадаанада районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга даараныкчылап ажылдап эгелээн ам 22 чыл чедип чоруур. Хар-назыны алаан деңгүй берген болдажок, ол ам-даа холу дынзыг ажылдап, ай планын доктаамал 130—140 хуу күүседип келгеп. Байлак арга-дуржулгазын ол өскелерге дамчыдырындан база чажам дивес. Күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш Анна Ильинична хүндүлел биживктер, өртектиг белектер-биле хөй удаа таннаткан.

ЧУРУКТА: А. Колупаева ажылының үезинде С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИШЧИ БРИГАДАНЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Мөрен» колхоз. Конторада кижиниң хөйү-даа аажок. Оон чанында машиналар, эзерлиг аъттар база тур. Үр-даа болбаанда колхоз конторазындан ийи эр кижи бир-ле чугула айтырыгны чугаалажып үнүп келди. Оларның бирээзи бир холунда ак саазында сан-чурагайларже айтып турарын эскерип кагдым. Оларның чанынга чедип келгеш, менди солуштум.

Бирээзин танып кагдым. Ол —колхозта зоотехник Оюн Очур-оол болду. Мээң таныш эжим тургаш, мынчаар өөрейдир:

— Мээң-биле кады турар кижи кым дээрзин силерге сонуургадып көрейн. Бо болза, «Мөрен» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының бригадири Александр Моң-дур. Ажылга кызымаккай, биче сеткилдиг, бедик негелделиг бригадир ам барык 9 чыл дургузунда бо бригаданы удуртуп келген. Оон бригадазы колхоз төвүнден 50 км ырак-даа болза, колхоз баштаар чери-биле сырый харылзаалыг. Ол бригадада 6400 хой, 1200 ошкү бар. Оларның шуптузунуң деңгели эки. Оон аңгыда хой болгаш ошкүнүң хораар, чидер, аарып өлүр чоруу мында дыка эвээш. Кол-ла чүве оларны ажаап, карактап, быжыг чем-суур-биле хандырып турарындан хамааржыр дээрзин хойжулар эки билир. Олар ажылдап турда көөр болзунарза, бригада кежигүннери бир демниг улус боор. Чоокта чаа оларның кескеш, сараатгаан сигенин көрүп чораан мен. Эш-өөрүнге хүндүлүг, бедик күзел-соруктуг бригадир Александр Тожурович бодунуң бригадазының кежигүннерибиле кады 254 тонна сигенни белеткээн. Оон шыяары эки. Ол хире хөй хой болгаш ошкүнү кадарып малдавышаан, ыяча тонна сигенни белеткеп алыры чиик эвес. Оон ыңай бригада ниитизи-биле 100 хойдан 90 хураганны камгалап ап, эки түннелдэ көргүскени биске өөрүнчүг.

— Александр Тожурович, кыштаглаашкыга белеткелиңер кандыгыл?— деп, бригадирден баштайгы айтырыым салдым.

Ол кезек боданып тургаш мынчаар харылады:

— Чай дургузунда эки ажылдаваш, 254 тонна сигенни боттарывыс белеткээн бис. Ол четчир дээрзинге бүзүрээр мен. Сиген четчир дээш-ле кайы хамаан чок төтчеглээр чорукка удур демисежип турар бис. Үүнде бир хойга онааштыр чеже сигенни бээрзин сагыыры чүгула. Эмин эрттир хөй сиген каап бээрге хойлар саза базып кааптар, а ооң соонда ону кажаадан үндүр октаар ужурга таваржыр. Малдың чем-суурун камнап, ону шын ажыглаарынче кол кичээнгейни салып келген бис, моон соңгаар-даа салыр бис.

Ам маңаа кыштаг дугайында чугаалап көрейн. Малды азы хойну, ошкүнү бистиң районга канчаар кыштатса эки дээрзин бистиң бригаданың кежигүннери каш удаа чугаалажып келген. Ооң түңнелинде бис мынчаар шиитпирлеп алдывыс. Малчын азы хойжу бүрүзү 2 кыштаглыг болза, тааржыр үүнде. Үүге дээрге бистиң черинге байдалынга ынчаар кылып алырга эки болуп турар. Бирги кыштагта январь айның төнчүзүнге чедир чурттаар, а февраль айның эгезинде иңнги кыштагга көжүп чеде бээр. Ол кыштагга оттуларын, суггатын, сиген база белеп турар. Ынчангаш бисте малчын бүрүзү 2 кыштаглыг. Бо № 3 хойжу бригадада 30 кыштаг бар. Ында ажаа-хораа эки септеттинген.

— Ажыл-ижиниге кызымаккай, хүлээнген хөрээнге ээ-харысалгалыг хойжулар кымнарыл?

— Ындыг кижилер бистe бар. Чижээ, Учурал Марзуу. Намдан Орус олар 100 хойдан-на 100 болгаш 105 хураганнарны камгалап алгылаан бистиң бригаданың норгаалары болуп турар. Оларга чоргаарданып, ажыл-ишке кыжылдаан кижилер хөй. Оларга саанчылар Ондар Саар, Монгуш Анай-Хаак, Саая Чочак хамааржыр. Олар эрткен тос айларда бир инектен-не 1000—1200 литр сүттү түс-түзүнде саап алганнар. Хөй чылда инек каларын келген Саая Эртинеевич, бызаа ажаакчызы Сат Борбак-оолдуң эки ажылын коллектив мактап турар.

(Бистиң корр.).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң Кызыл-Хавак сүт-бараан фермазының күш-ажылчы чедишкиннери чылдан чылче экижип келгилеп чыдар. Үк ферманы коммунист Саая Кошкар-оол ур чылдарда удуртуп келген. Ферма бо чылын күрүнеге 150 тонна сүт дужаар планныг. Найыралдыг коллективтиң ишчилери эрткен тос айларда күрүнеге 125 тонна сүттү сатkан. Артканын декабрьның 10-дан бээр хоозуптар сорулгалыг.

Фермада кышка удур белеткел эки. Чайын үк коллектив боттарының күжү-биле 30 тонна сиген белеткеп алыр планын ажырып, 50 тоннаны кылып алганнар. Ам ферманың төвүнде 400 тонна пресстээн сабан бар. Силостуу четчирп-биле салган.

Кызыл-Хавак фермазында ажыл-ишке ышак, мурнакчы кижилер хөй. Оларга саанчылар Ондар Саар, Монгуш Анай-Хаак, Саая Чочак хамааржыр. Олар эрткен тос айларда бир инектен-не 1000—1200 литр сүттү түс-түзүнде саап алганнар. Хөй чылда инек каларын келген Саая Эртинеевич, бызаа ажаакчызы Сат Борбак-оолдуң эки ажылын коллектив мактап турар.

(Бистиң корр.).

Студентилер хоорайжыгажы

В. И. Ленининиң өөренип чораан база революстуг ажыл-чорудулгазын эгелээн чери — Казань университединиң катап чаартынып эгелээн. Орус тудугунуң кайгамчыктыг тураскаалы болур университеттиң эрги бажыңнары-биле кожалаштыр физика факультединиң 18 каът бажыңы ажыглалда кирген.

Ында делгем, чырык 165 аудиториялар, лабораториядар болгаш кабинеттер бар. Өөредилгеге телевидениени, кинону база өске-даа техниктиг херекселдерни ажыглаар апаар. Эртем ажылынга база улуг перспективалар ажыттынар. Электрониуг парамагниттиг резонанстың, метеорлуг радиохарылзаанның, биоиканың талазы-биле чаңчыл апарган шинчилелдер кылырда, факультеттиң эртемденнеринге таарымчалыг үүлдер тургустунган.

Физика факультединиң 18 каът бажыңы университеттиң чаа комплекизинге эгени салган. Оон девискээриниден ам 20 каът бажыңны тудуп кирипкен, анда элээн хөй факультеттер болгаш беш миллион номнуг эртем библиотеказы турар. Чоокку үеде улуг-улуг залдарлыг культура-спорт төвүн, күш-культура болгаш спорт талазы-биле эртем-шинчилел лабораториязын тударын көрүп турар. Анда делгелге павильонун, таңцылаар залды, студентилер кафезин, бөдүүмнер ажылдаар өрээлдерни база тудар.

Н. ХАРИТОНОВ,
СЭТА-ның корр.
КАЗАНЬ.

Ушкү семестрде кылдынган

Мордовияга студентилерниң тудуг отрядтарының ажылының түшелин үнүргеп. Дорт муң хире аныяк ооллар болгаш кыстар эрткен чайын барык дорт миллион рубль өртектиг тудуг, монтаж болгаш оскс-даа ажылдарны кылган. Олар үш чаа оргумак школаларны, мал кажааларын, чурттарга бажыңнарын тудуп, чазаглыг оруктарны кылган. Бичии уругларның аалдан ажыг эргелиг чаа спорт шөлүүгештерин септеп, кылып доозкан. Үүле аныяк кыстардан тургустунган көдээ ажылагый отрядтары колхозтарга болгаш совхозтарга ногаа, кат-чимис ажаарынга киришкен.

Мордовияның күрүне университединиң студентилериниң «Корифей» деп тудуг отряды чарышка бирги черии алган. Ында студент бүрүзү-ле алды муң рубльдин ажылын эки шынарлыг кылган.

М. ХВАСТУНОВ,
СЭТА-ның корр.
САРАНСК.

Кол курлавырлар

Үстүү-Исстың металлургия заводунда канны соок арга-биле прокаттаар цехтиң нарын комплекизининң тудугжуларынга эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазының чылыг сөстерин совет кижилер чоокта чаа чоргаарал-биле номчуп танышканнар. Ол шыкаш Черкассының химкомбинадының үшкү ээлчээн хуусаазындан эрте тутказ, ажыглалга киирген коллективтерге, Кольскиниң атомнуг электри станциязының тудугжуларынга болгаш Ростов областың «Майская» шахтазының бөлүк дагжыларынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын база-ла ындыг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол коллективтер шуптузу боттарының күш-ажылчы чедиишкиннери-биле Ада-чурттуң өөрткен.

«Майская» шахтада Михаил Чихтиң делегейге чаа рекордту тургускан бригадазын чижекке ап көрээлиптер. Бригаданың 156 кежигүннери 31 хүн дургузунда 237 муң тонна ажыг хөмүр-дашты казып үндүрген. Ол дээрге революция мурнундагы Россияның бүгү 190 муң шахтерларының бүдүн айда казын тургап оттуулар чүүлүнүң онгу кезээ-дир! Ол дээрге Чихтиң чаңыс-ла бригадазы революция мурнундагы 190 муң шахтёрларның кылган ажылын бүдүргени ол шыкажыл.

Күш-ажылдың ол хире дендии улуг бүдүрүкчүлүү дыка хөй үүлдерге — амгы үениң дагжызының бедик мергежилинге-даа, ооң социалистиг мээ-медерелиниге болгаш эртикен үеге дениээрге, ооц амыдырал-байдалының денниээр аргажок экижээнинге-даа үндезилеттинген бооп турар. Ынчалза-даа кол-ла чүүл болза ооц ажылыжын техника талазы-биле бедик хандырганында. Шахтер шаанда хөмүр-дашты бөдүүн «кускун-хаай-биле», «хоора шаап» турган болгай. Амгы үеде ол «кускун-хаайның» орнунда техниканың тергиннеринің бирээзи — муп-муп рубль өртектиг комбайннарны ажыглап турар апарган.

Бригада бодунуң рекордун хамыктың мурнунда апаа даандырган техниканы соксаал чокка ажылдаарын таарыштыргаш, ооц кылып-ла шыдаар чүүлүн дөгерезин кылдыртып шыдаанының ачызында чедип алган.

Бүдүрүлге техниказын, күш-ажылдың чепсек-хереккелдерин — бүдүрүлгениң кол-кол фондулары деп адаарывыс бүгү чүүлдерни долузу-биле ажыглаар чорукту партия чүге ынчаар көрүп, чугула ужур-дузалыг деп санап турары чаңгыс-ла ол чижектен безин билдингир-дир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, а ындыг болганда кижилерниң чаагай амыдырал-чуртталгазы ол фондуларның кайы хире болдур ажыглаттынып турарындан шиитпирлик-биле хамаарыжыр болгай. Моон улам бурунгаарлаан тудумна ол тема улам улуг ужурдузалыг апаар, чүге дээрге, ажылдакчы кижиниң техника-биле хандырылгазы улгадыр, экономистиҢниң чугаалап турары-биле алырга, ооц фонд-биле хандырылгазы улгадыр. Ол 1940 чылдан бээр чеди катап улгаткан.

Амгы үеде чурттуң бүдүрүлге фондуларының ниити үнези 520 миллиард рубль боон турар. Ооц барык чартык кезии үлетпүрде мөөңнеттинген, а ол дээрге он-он муң заводтарны, фабрикаларны, шахталарны, рудниктерни, электростанцияларны болгаш өске-даа бүдүрүлге черлерин тутканының болгаш дерип тургускаанының өртек-үнезин-дир.

Кол фондуларны бистер амгы үеде делегейниң кандыгдаа чурттарындан хөйнү тургузуп ап турар бис. Бистиң чурт кол фондуларыны калбартырынга миллиард-миллиард рубльди харам чокка ажыглаарын үргүлүүлеп-даа турар. Чижээ, ындыг фондулар амгы бо беш чылда ам-даа бүдүнчартык катап улгадыр апаар. Чаа тудуп, тургускулаан бүдүрүлге черлери эртем-техниктиг депшилгениң соолгу, сайзыраңгай дериг-хереккелдерин ап турар.

Бо бүгүдең ап көөрге, чаа тудуп тургускан заводтар болгаш фабрикалар, агрегаттар шалыпкын ёзу-биле долу күүчүлүт ажыллап эгелээр чорук күрүнеге болгаш улуска-даа дыка чугула боол турар. Новолипецкиниң металлургия заводунда дендии улуг домна суугузу төлевилээн күүзүү-биле хуусаазындан дөрт ай бурунгаар ажылдап эгелээн. Ооц ачызында чурт он-он муң тонна демирни немештир алган. Ындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. Ынчалза-даа элээн хөй чаа үлетпүр бүдүрүлге черлериниң төлевилээн күүзүү нормалаан хуусааларында ажылдага кирбээн боол турар. Ооц түңнелинде чурт эргежок чугула эвээш эвес продукцияны чедир албайн барган.

Ээлчеглер ажылының үезинде болгулаар анаа турар чорук бүдүрүлге фондуларын киирерин кудуладып турар. ССРЭ-ниң Топ статистика эргелелиниң санааны-биле алырга, машина кылыр заводтарның станоктарының, пресстериниң, өске-даа дериг-хереккелдериниң сес хире кезин үүлбүрү чылдагааннар-биле анаа турар. Мурнакчы бүдүрүлге черлеринде анаа турар дериг-хереккелдерниң саны оон үш-дөрт катап эвээш. Бүдүрүлгениң ажыктыг болур чоруун улгаттырарының канчаар-даа ажок улуг курлавыры анаа туруп турар-дыр!

Эш Л. И. Брежнев бодунуң Ташкентиге кылган чугаазынга мынча дээн: «Анаа турар, ак сеткилдиг эвес болгаш частырыглыг чоруктарның ортекүнези амгы үеле шуут-ла өске апарган. Хүүрек туткан кижиниң чаңгыс шакта анаа турары бир янзы, ынчаарга күүчүлүг экскаваторлуг, комбайныг, бедик кранныг кижинип чартык шакта анаа турары — оон шуут өске херек-тир деп чугаалап болур».

Чүвениң хаңы утказы ында бооп турар. Беш чылдың ийиги чартыында бүдүрүлге бүрүзүнүң коллективиниге бүзүреткен күрүне фондузунуп ажыктыг чоруун улгаттырары — оларның алларлыг херээ болур. Ындыг ажыктыг чорукту бүгү чурттуң хемчээлинге чүгле чапгыс хуу улгаттырар чорук —5 миллиард рубльдиң немелде продукциязы-дыр.

И. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Эът бүдүрер конвейер

КАЗАНЬ. Казаньның бройлер тагаалар азырап өстүрер фабриказының баштайгы ээлчээ ажыгларга кирген. Этткир үксаалыг бир миллион дагаа ооларын бир чылда өстүрүп азыраар кылдыр ол фабриканы тааришлыр тутказ.

Бүдүрүлге черинип ооц өскө ийи ээлчээ ажыглалга кирерге, анаа чылдың-на үш миллион бройлер дагаа ооларын өстүрер ийикпе 3600 тонна күш эдин бүдүрүп турар апаар.

(СЭТА-ның корр).

ХЕМЧЕГ АЛЫР ҮЕ КЕЛГЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Оөржак Дажы-Намчал «Шын» солунга «Хойжу — хүндүлүг» деп үүлүнге бодунуң ажылын бижип тура хойжу кижиниң чылдың берге үези — кышка белеткелинче улуг кичээнгейни салганы таварылга эвес. Ол Оргу-Шөлде хойжу бригадазың ажылын бижээн. Ында мынча дээн: «Хойжулар амгы үеде кыштаглаашкынга бүрүн белен. Өг-бүле бүрүзү төрээн хойларга, чаш хураганнарга бээр 10-10 тонна сигенни боттары белеткээш, кыштагларында чедиргилеп алгылаан. Хойжуларның кыштаар бажыннарын, хой, хураган кажааларын шагда-ла септеп, чылыглаан. Ынчангаш кышкы шылгалда — биске ындыг-ла коргунуг эвезин дидим-биле чугаалап болур бис» деп бижип турар. Моон алгаш көөрге, кыштаглаашкынга эки белеткелдиң түңнелинде Оргу-Шөл бригадазы чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келгени илдең-дир.

Мал кыштаглаашкынында байдалды чугаалажып тура Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Аксы-Барлык салбырында дүвүренчиг байдалды канчап ыыттавайн эртерил? Үк салбырның 5 кыштаан улус оорлап чүдүрүп алгаш барган. Оларны катап тудуп алыр ужурга таварышкан. Бода болгаш шээр малдарның кыштагларының септелгезин чорутпаан. Чүгле октябрь 12-де 8 кижи составтыг ийи звено организастаан. Ол звеноларда бир самосвалды, бир «Белорусь» тракторну бижыглаан. А тудуг ыяжын ол самосвалга канчап сөөртүрүл?

Аксы-Барлык салбыр сиген белеткелин 50, силос салырын база ол хире хуу күүсеткен. 24 тонна будук-бүрү белеткеп алган. Мал чемнери кыштагларда чедиртинмээн.

Ооц-биле чергелештир малчыннар ортузунда политмассалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Социалистиг чарышты организаставаан. Малчыннар боттарының хүлээлгелерин, соруглаарын билбес. Ыракта малчыннарга автолавка барбастаан. Солун, сеткүүл чедирилгези багай.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында кыштаглаашкынга болгаш малчыннарның амыдырал-хандырылгазынга хамаарышкан дүвүренчиг байдалдарны районнуң болгаш совхозтуң партия, совет органнарының үлүртүкчүлары эдип алыр талазы-биле кыска хуусавда боттуг хемчеглерни алыры күзенчиг.

Репортаж

ЭЗИМДЕ ИШЧИЛЕР

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң цехтеринде ажылиш хайыышкыннар. Цехтерден улус ажыл-агыйынга эргежок чугула тудуг материалдары шуужуп үнүп, а цехтерже тайгадан сөөртken чоон чудуктар база кирип-ле турар. Ыяш белеткекчилериниң ажылнжин барып сонуургаары-биле күчүлүг «Урал-377»-ге олурупторум. Чолаачы херим иштинден үше чүгүрту бээрн билек, көөрүмге мүрнүвуста бирээзи — манзы, а өскеэн кузов долдуп дранко чүдүрүп алган ийи машина соңнуг-мурнуг чаржып бар чор. Шалыпчы ажылдаарының чарыжы оларны далаштырып чоруур хире. Шуурмак суурнуң төп кудумчузунда орук белдиринге келирвиске, ийи машина чүк тарай чоруптулар. Бис-даа пайсылал-биле түс черни тудуштурган чоонуң чоон оруунче ээпкеш, удаткан чок демги машиналарның бирээзинге чыпшыр чедип келдивис. Чаа-ла чүдүртүүнүп турган чолаачылар Барыын-Хемчик райондан келген улус болду. Шында-ла бо ыяш белеткээр пунктудан тудуг материалдары ап кээр черлерни салаа базып санаары берге. Эрзин, Тес-Хем, Танды, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның тудугларынче моон ыяшты чүдүрүп чорудуп турар.

Ол аразында орук-суурувусту уламчылап ора, чаңында эштен чүгаа эреп эгеледим. Ол колдуунда ажыл-иш талазы-биле болган.

— Тайгадан ыяш сөөртүүбиле ийи машинаны быжыглаан. В. Кирилловский-биле ийилээн ажылдап, кайывыс-даа хүнде 10 кубометрден эвээш эвес ыяшты тайгадан орук белдиринге келирвиске, ийи машина чүк тарай чоруптулар. Бис-даа пайсылал-биле түс черни тудуштурган чоонуң чоон оруунче ээпкеш, удаткан чок демги машиналарның бирээзинге чыпшыр чедип келдивис. Чаа-ла чүдүртүүнүп турган чолаачылар Барыын-Хемчик райондан келген улус болду. Шында-ла бо ыяш белеткээр пунктудан тудуг материалдары ап кээр черлерни салаа базып санаары берге. Эрзин, Тес-Хем, Танды, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның тудугларынче моон ыяшты чүдүрүп чорудуп турар.

Ол аразында орук-суурувусту уламчылап ора, чаңында эштен чүгаа эреп эгеледим. Ол колдуунда ажыл-иш талазы-биле болган.

— Тайгадан ыяш сөөртүүбиле ийи машинаны быжыглаан. В. Кирилловский-биле ийилээн ажылдап, кайывыс-даа хүнде 10 кубометрден эвээш эвес ыяшты тайгадан үндүр сөөртүп турар бис. Тайгада белен ыяш көвей болган тудум, көргүзүүвүс бедивир. Аравыста салган чарыжывыска үшкү кварталдың түңнели-биле хоочун чолаачы В. Кирилловский тинилээп. Социалистиг чарыш шынап-ла кижиниң хейәт киирер, чаа ажыл керектерже кыйгырар чүве болган-ла, бо удаада аштырышкынга арай хомудаан болзумзажок, сөөлгү кварталда эштиң көргүзүг талазы-биле ажар дээрзинге черле бүзүрээр мен дээш, бо талазы-биле чүү деп бодаар силер дээнзиг Виктор Катков менче көрдү.

Эш-биле көөрежир дээш чедер черивиске чеде хонуп келгенивисти өскербейн барыптыр мен. Чаңывыс-биле «ДТ-40» маркалыг чүтле будуктарын аштап каан хөй чудуктар сөөртken трактор эрти. Виктор машиназын тускай белеткеп каан оңгар иштинче киирген тургуза каапталга, мөге, шыырак ийи ооп келгеш чудуктарын машинаның кырындыва үндүрүп-ле эгеледилер. Ажылдап турда оларның эптинин магадап, чудуктарны аңдара-дүңдере каггап оларның күжүн кайгап, бирде цирктe оюн көргүскен артистер-биле-даа дөмейлеп турдум.

Оңгар кедээзинде хөй кубометр токпак ыяштар оваалап каан черде бир машинаны база ыяш-биле чүдүрген тур. Ол «Тес-Хем» совхозта ортумак школага одаар ыяш сөөртүп алыр дээш келген машина болган. Ынчап чоруй демги трактормуң чаа эккеп дүжүрүп каан ыяжының чанынга келдим. Ында бир ажылчын узун ыяшты тускай хемчээл-биле үш кезек кылдыр үзе хирээлээн, бирээзи оларны чүдүрүп чорударынга белеткээн, өскези оон ээ чоон ужун токпак ыяш кылдыр чара шапкан—ажыл хелээзининг-ле чоруп тур. Шуптузу-ла бир үе-черге аныяктар. Оларның улуг пазылыынга чеде бердим. Ол эстакада ажылчыны А. Можаев болган.

— Эстакадада шупту дөрт кижи ажылдап турар бис. Бис үштен ажыгыдаа бирээзинге дээп ол машина чүдүрерниге дузалажып турары ол. Трактормуң чүдүрүп эккелген чудук бүрүзүн үш кезекке үзе хирээлээш, пунктуже чүдүрүп чорудары бистиң хүлээлгевис. Ол үш кезек аңгы-аңгы хереглелдерге ажыглаттынар. Ээ чоон уну шала манзызынга болгаш өскедаа хереглелдерге баар, ортаа үезиниден брус үнер, а чиңге ужу херим, кажаа, орук кыдының адагаштарын кылырынга хереглеттинер. Оон ап-ыда хереглелге кирбейн баргаи ыяштардан токпак ыяш база белеткеп турар бис. Сентябрь айда 300 кубометр одаар ыяшты белеткээн бис. Бригадавыс ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Чедиишкинде бис дөрттүн үлүг-хуувус база бар. Ылаңгыя комсомолчулар Ю. Дерновойнуң, В. Омельяннын өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарын демдеглексеп тур мен...

—Бир тээ бригадириңер шөлээде болганда, ажыл-иштиң түңнеп, углап баштап турар кижи-дир силер, бригадаңар ажылы-биле каксы-даа бол, тавыштырып көрүңерем — деп, учётчик Капитолина Плешаковадан диледим.

— Ажыл-иштиң уг-шинин көрдүңер, орта иемей чугаалаар каар чүвем — дээш ол чугаавын эгеледи.

— Бригадавыс 10 кижи составтыг. Эрткен сентябрь айда тудуг материалынга хереглээр 500 кубометр ыяшты белеткээр планныг онаалдавысты 620 кубометр кылдыр күүседип, пландан ажыр 120 кубометр ыяшты белеткеднавис. Бо айда 550 кубометр эки шынарлыг ыяшты бүдүрүлгеге бээр деп бодиткен хүлээлгелиг ажылдап турар бис. Бригадавыс комплекстиг болганда, шуптувус чаңгыс деминг ажылдап, ниити ажыл-херекке кижи бүгүдезин бодунуң төлептинг салышкынын кирирп турар. Ам соруулга —чедиишкиннерни улам быжыглаар, сөөлгү кварталда пунктунуң цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка үнилекчи болур дээш шудургу ажылдаары болур.

С. МОНГАЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Конгресс доозулган

ВАРНА. (СЭТА). Варнага профэвилелдерниң VIII бүгүделегей конгрези доозулган. Ооң ажылынга 208 миллион ажыл-ишчының өөнүээзинден 93 күрүнениң ажылчын ангызының төлээлери киришкен. Олар ажыл-ишчилерниң аргелери болгаш күзел сонуургалдары дээш, империализмге удур, тайбың, демократия биле социал депшилге дээш дем каттыштырган демиселдиң чогуур өйү келгеп айтырыгларын чугаалашкан.

Конгресс «Угланыышкың докүментизин», «Амгы үеде капиталистиг чурттарның профэвилелдериниң аргелерин болгаш социал-экономиктиг негелделерин айыткан үгүулгаңы», өске-даа документилерни хүлээп алган. Олар империализмге удур демисел фронтузунда делегей пролетариадының сырый каттыжыышкынын тодаргай көргүскен.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ОНЗА ХУРАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЕАР-ның негээнин ёзугаар КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң онза хуралын октябрь 23-те Москваныы-биле 19 шакта чыылдырган.

Селекционерлериниң чедиишкини

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның селекционерлери кызыл-тастың чаа-чаа сорттарын өстүрүп үндүрер улуг ажылды чорудуп турар. Бо чылын 1,3 миллион гектар шөлге тараан 15 сорттуң дөртү оларның ажыл-ижиниң түңнели болган. Венгрияның тарылга шөлдериниг бодунуң ажыктыын «Мартонвашари-2» сорт-ылап көргүскен. Ол кызыл-тастың тараазындан алдынган далган-биле бүдүрген кылыглар кончуг эки амданныг. «ГК Фертеди-2» кызыл-тас база ажок үнеледип турар. Агаар-бойдус байдалынга шыдамыы болгаш чаагай дүжүттүү ооц база бир кол шынарлы ол.

Дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы Израиль үрээн

КАИР. (СЭТА). Египет-израиль фронтуга октябрь 22-де Москвааны-биле 20 шакта КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпиринге дүүштүр дайылдажырын соксадыры күштүг болуп киргеп турган.

Израиль октябрьның 22-ден 23-че дүне дайылдажырын соксадырының аразында үенн бодунуң шериглерин биригээр болүглеп алырынга ажыглаан, бодунуң шериг кезектериниң чамдыызын ылаңгыя Суэц каналының барын эринде египет шериглерниң туруштарынче киире берген. Израильдиң шериг-агаар күштери Египеттиң шериг кезектерин боолап турган деп, Египеттиң шериг командылалы октябрьның 23-те эртен дыңнаткан.

Израильдиң ол үүлгедии дайылдажырын соксадыр дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин күүсединип шаптыктап турар болгаш дайылдажырын соксаткан соонда израиль шериглериниң эжелеп алган туруштарының аайы-биле оларга харыы сотуушкунар бээр ужурга Египеттиң чепсектиг күштерин таварыштырып турар деп, Египеттиң шериг командылалының дыңнадыында чугаалаан.

«Дайынның танкылары болгаш курраг чер шериглериниң кезектери дайылдажырын соксадыр дугайында шиитпирни үреп, фронтуңуң каш-даа секторунга боолаашкынын эгелей берген. Дайынның самолёттары египет шериглериниң туруштарын бомбалаан. Ук шиитпирни база бир чорчуп үрээни ол болган» деп, Каир радиозунуң дамчыткан дыңнадыында чугаалаан.

Москваныы-биле 13 шакта Каир радиозунуң дамчыткан дыңнадыында мынча дээн: «Дайылдажырын соксадыр дугайында шиитпирни дайзынның чорчуп үрээрин соксаапайн турарының болгаш каналдың барыын эринге, ылаңгыя мурнуу секторга бистиң туруштарывысты лайзынның самолёттарының бомбалап турарының түңнелинде египет күштер дайзынга удур агаар тулчуушкуннарын чорудуп эгелей берген. Египеттиң курраг чер шериглерибиле дайзынның шериглериниң аразында тулчуушкуннар үргүлчүлеп, дайылдажырын соксадыр дугайында шиитпирний үрээрин израильдер уламчылап турар».

Тель-Авивтен кээп турар дыңнадыгларлан алгаш көөрге, Израильдиң шериг командылалы Суэц каналының мурнуу секторунга дайын чорудулгаларын катап эгелээр деп дүжаал берген. Дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы өске тала октябрьның 23-че дүнезинде үреп турган деп сылдаглап алгаш, Израильдиң шериг төлээлекчизи ол дужаалды агартыр сагыштыын чугаалаан.

Израильдиң шериг-агаар күштери октябрьның 23-те эртен Суэц каналының ийи талакы эринде египет күштериң бөлүглежишкиннеринге халдаан деп, Израильдиң шерии төлээлекчизиниң медеглээнин Франс пресс агентилел дыңнаткан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин канчаар үнелеп турарын Сирия чарлаваан деп сылдаглаашкын кылгаш, израиль шериглериниң сирий-израиль фронтуга дайын чорудулгаларын октябрь 22-де кежээ үргүлчүлеп турганын агартыр сагыштыын Барыын чүктүң информация агентилелдерии дыңнадып, израиль шериг командылалының дыңнадыын аңаа барымдаа кылдыр көргүскен.

ДАМАСК. (СЭТА). Дамаскыга Араб социалистиг чаартылга партияэзының удуртулга черинiң болгаш депшилгелиг национал фронтунуң төп удуртулга черинiң хүрадары болган. Дайылдажырын соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин «ол хүралдарга» чугаалашкан. Ол айтырыгларның талазы-биле албан хуузунда үндүрген шиитпирлерни чарлап дыңнадыр деп турар.

Дамаскының соңгу талазында хамааты объектилерни бомбалаарын 60 хире израилы самолёт оралдашкан. 11 самолёт дүжүр аттырган деп. Сирияның шериг төлээлекчизи медеглээн.

АММАН. (СЭТА). «Дайылдажырын соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин Иорданияның чазаа үүлдүгүнгенг» деп. Иорданияның премьер-министри Ар-Рифаи медеглээн.

Шериг хунтазының үүлгедиишкиннери

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиниң шериг диктатуразы аңаа бичии-ле удурланыышкыннарны базарын оралдажыр дээш эң кадыг-дошкун террор кампаниязын үргүлчүлевишаан. Аргентинаның «Мундо» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, Чилиниң мурнуу талазында Пунта-Аренас хоорайга хунтаның солдаттары ийи бичии оолду «комендант шагын сагываннар» дээш боолап өлүргеннер. Ол-ла солунуң бижээни-биле алырга, улусчу чаңгыс эптиң Пунта-Аренас хоорайынга турган «Ла вос дель Сур» радиостанциязының директору турган кижини «дургуннаарын оралдашкан дээш» адып каан.

Консепсьонга улусчу чаңгыс эптиң талалакчылары болур дөрт кижини өлүрер деп шиитккеш, шаажылаан. Оон аңгы 12 кижини кара-бажыңга хоруудап, аңгы-аңгы хуусааларга шиитккен. Хунтаның чүгле бодунуң дыңнатканы-биле алырга, сөөлгү үеде шериг судтары 77 кижини өлүрүп шиитккен боол турар.

Чилиден дезип үнер аргалыг болган бир чили эмигрант Лоттуң хөмүр-даш бассейниниң дөрт чүс ажыг шахтёрларын үйээнчилерге чепсектинг удурланыышкын кылган дээш узуткаанын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Солдаттар оларны шахтаның бир оңгарынче кинр албадаан, ооң соонда оон үнер ажикти буза тепсипкеннер.

Консепсьон хоорайга турган «Чакабуко» дээр полктуң солдаттарын үйээнчилерин деткиринден ойталаан, улусчу чазакка шынчы боол артканы дээш үйээнчилерниң шериглери араатанзыг ёзу-биле ажылаанын ол база дыңнаткан.

РИМ. (СЭТА). Улусчу чаңгыс эптиң чазааның талазынга туржуп, ону деткип турган Чилиниң солуннарының 500 ажыг журналистерин кара-бажыңнаан, олар хилинчектенишкинге таваржып турар ийикпе, азы оларны шериг хунтазының реакциялыг корумчуруму бүгү чуртта истеп, сүрүп турар. Ол дугайын Чилиниң демократтыг журналистериниң «Унита» солунда парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

СОНУУРГАП ТУРАР

ТОКИО. СЭТА-ның корр. В. Зацепининиң дамчытканы: Токиога «Совет социалистиг Сибирь» деп делегелгени ажыдарынга белеткел кидиш түлүк чоруп турар. Ол аңаа бо чылдың декабрь 21-ден 1974 чылдың май 6-га чедир ажылдаар. Делегелгени кылып, эртиреринiң талазы-биле чоокта чаа тургускан инициативтиг комитет делегелгени белеткээринге идепкейлиг киржип турар. Ол комитеттиң составында Дашпыкы чурттар-биле культурлуг харылзаалар ассоциациязының даргазы С. Мацумаэ. Экономиктиг организациялар федерациязының президентизи К. Уэмура. Япон садыг-үлетпүр палатазының президентизи С. Нагано, парламент депутаттары болгаш чурттуң өске-даа политиктиг болгаш хөй-ниити сураглыг ажылдакчылары киргеп.

4 муң дөрбелчии метр шөлдүг делегелгеден Сибирьниң экономиказы-биле, ооң хөй-ниити амыдралы-биле, Сибирьниң чурттакчыларының төөгүзү, культуразы болгаш чаңчылдары-биле көрүкчүлер таныжарлар. Олар Сибирьниң совет-япон харылзааларны хөгжүдүрiниң талазы-биле улуг аргаларын база сонуургап көөр.

Делегелгениң ажыттынар деп турарынга дайын дыңнаткаш, «Майнити» солун Советтиг Сибирьни Япониянын политиктиг, үлетпүр-садыг, эртем ажылдакчыларының болгаш калбак хөй-ниитизиниң улуу-биле сонуургап турарын бижээн. Делегелгениң ужур-дузазының дугайында чиигүрү болүктериниң төлээлекчилериниң канчаар болап турарының дугайында чүүлдерни ол-ла солун чыып бижээн.

Ажыл-херекчи кады ажылдажылга талазы-биле япон-совет комитет чанында нефть комитединиң даргазы Х. Имадзато ол делегелгени ёзулуг-ла чогуур үезинде организастап турар-дыр деп чугаалаан. Сөөлгү 10 чыл дургузунда бистиң чурттар аразында садыг харылзаалары чайгылыш чок хөгжүп турар. Сибирьниң бойдус курлавырларында Менделеевтиң таблицазында айыткан үүлдер шуптузу бар дээр болгай, ынчангаш ол делгелге ындыг калбак-делгем черниң хөй талалыг ужур-дузазын канды-даа чечен чугаадан артык кылдыр көргүзер боор деп бодаар-дыр мен.

Японняга Сибирь-биле калбак таныжар чорук япон-совет найыралды улам хөгжүдерiнге салыышкынны киирер болгаш ийи чурт аразында садыг, экономиктиг харылзааларны улам идепкейлиг калбартырынга идиглиг болурунга идегелин ССРЭ-биле болгаш Европаның социалистиг чурттары-биле садыгга идиг кылыр ассоциацияның баштаар черiнiң даргазы С. Хориэ илерегилээн.

Чепсегледиишкинни дүжүреринiң айтырыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының бир дугаар (Политиктиг) комитеди делегейниң аң чугула айтырыгларының бирээзин — чепсегледиишкинни дүжүреринiң айтырыын чугаалажып эгелээн. Чепсегледиишкин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырары, шериг чепсээн эндере бүдүреринiң экономикага хамаарышкан, социал үржуктары болгаш делегейниң тайбынынга, айыыл чок чоруунга ооц хоралыг салдары, чепсегледиишкинни бүрүн, бүгү-ниити дүжүреri, ооц-даа өске, бүгү делегейге сонуурганчыг айтырыгларны ол комитеттиң ажылынга чугаалажып көөр кылдыр тургускан.

Совет Эвилели чепсегледиишкин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырарының талалакчызы турган болгаш моон соңгаар-даа ооц ылап талалакчызы болур деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Рощин санал бергеш чугаалаан. «СЭКП-ниң XXIV съездиниге чүүлдүг деп көргеп, бүгүдеге сураглыг Тайбың программазында айыткан, ССРЭ-ниң чайгылыш чок туружу ындыг» — деп, совет төлээлекчи демделээн.

Төп разведка эргелелиниң баштыңнарының минниишкиннери

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сентябрь 11-де Чилиге шериг күжү-биле эргилде болурунуң мурнунда-ла Сальвадор Альендениң улусчу чаңгыс эп чазаанга удур АКШ-тың төп разведка эргелелиниң хоралакчы ажыл чорудуп турганының дугайында чаа-чаа барымдаалар Вашингтонда билдине берген. Оны конгресстиң төлээлекчилер палатазының америк күрүнелер аралыының херектериниң белеткел комиссиязынга төп разведка эргелелиниң директору У. Колбинин болгаш ол эргелелиң харыысалгалыг ажылдакчызы Ф. Дэвистиң чажыт дыңнадыгларында киирген. Ол дыңнадыгларны «Вашингтон пост» солун тайылбырлаан, парлап үндүрген.

Төп разведка эргелели Чилиниң иштяки политиктиг болгаш экономика амыдыралын чажыт холгаарлазарын калбак хемчээлдин-биле боттанарын турган деп чүвени үк эргелелиин удуртукчуларының дыңнадыгларында көргүскен. Ол ажылчорудулга «Чилиниң политиктиг кол-кол бүгү партияларынче шугруп киирер, чазакка удур үүлгедиглерни болгаш болүглежишкиннерни деткиир, парлалгашын удурланыкчы органнарын акшаландырар» негелделиг турган.

Каттышкан Штаттар Чилиниң экономиказынга хора чедирер дээш, Альенденин чазаанга чээли тыпсырындан ойталап, делегейниң сан организацияларының Чилиге чээли бээрин боогдап турган. Чилиниң чепсектиг күштеринге америк чепсекти чегдирип салары-ла ындыг боогдалга таварышпаан. Ол чуртка экономика кризинiнiң өөскүүрүн дүргедедирин болгаш удусчу чаңгыс эп чазаанга иштикинiң удурламыкчы идегеттерин деткиирiн АКШ ынчалдыр оралдажып келген деп, «Вашингтон пост» ооң ындай бижээн.

Каттышкан Штаттар С. Альенденiң соңгулдага тниилээнiлiнiң соонда эрткен бүгү үенiн дургузунда Чилиниң шериг кижилери-биле сырый харылзаа тудуп келген деп чүвени төп разведка эргелелиниң директорунуң дыңнадыы болгаш ооң өске база бир информация херечилээп деп, солун демделээн.

Төп разведка эргелели президент соңгулдазының будүүзүнде С. Альендене удурланган парлалга органнарын деткиирiнге 400 муң долларны үндүрүп берген деп, «Вашингтон пост» дыңнаткан.

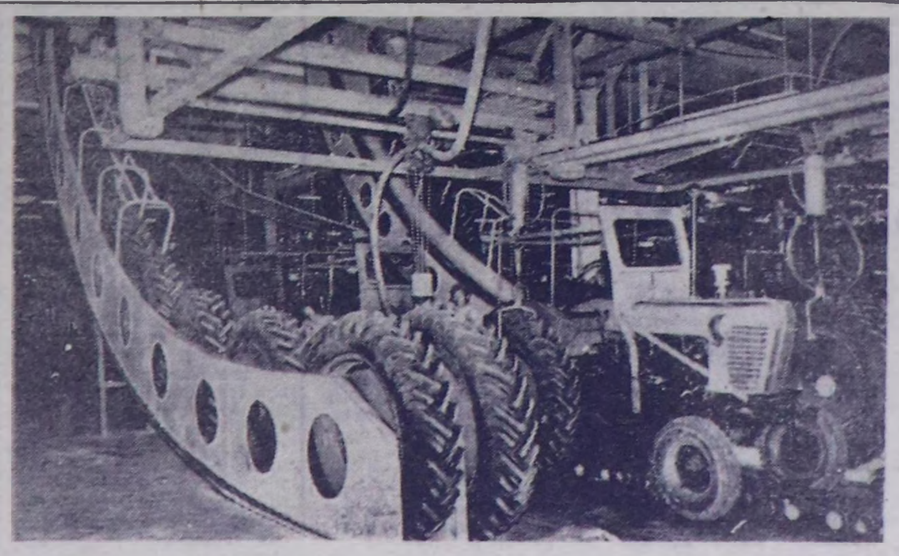

КУДР. Будүрүлгеге эртемнин болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин ажыглаары, курлавырларны дилеп тывары, социалистиг чарышка идепкейлиг киржир чорук КУДР-нуң машина тудукчуларының Кымсонда чоокта чаа туттунган трактор заводунга дериг-хереккелдерни хуусаазындан эрте белеткеп бээрinге дузалаан.

ЧУРУКТА: Кымсонда трактор заводунуң эптелге цегинде.

ЦТАК-СЭТА-ның фотозу.

Кызыл хоорайга Тываның күрүне филармониязының 1973—1974 чылдардагы концерт сезонунуң байырлыг ажыдыышкыны болган. Анаа Тываның күрүне филармониязының артистеринден аңгыда делегей конкурстарыга киришкеш, лауреат аттарны чедип алган, сураглыг артистер база киришкеп. Хой кижи киржикчилиг, ийи кезектеп тургустунган ол концерттиң көргүзүлгези Тываның найысылалыңга ийи хүн уламчылаан.

Совет Тываның уран чүүл ажылдакчылары тоскў бөш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылынга чогаадыкчы салыышкынарын киирерин чедиишкинниг уламчылап турары бо. Филармония чайгы сезоннарда тыва литератураның, уран чүүлдүң Улуг-Хем, Танды, Бии-Хем районнарга болгулаан неделяларынга идепкейлиг киржип, өске-даа районнарның суурларыга, бригадаларынга концерттер-биле аалдап четкеннер. Ылангыя РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол баштаан цирк-эстрада болгүү бүгү-ле районнарга барып ойнаапнар. Оларның солуң оюннарын Алдан-Маадырда Манчүректиң малчыннары, Мөңгүн-Тайгада Мөген-Бүрсениң сарлык кадарчылары, Тожунуң ивижилери сонуургап көргеннер. Тываның цирк артистери Тожу районга чоокта чаа чедип, тос кезек черге ойнаш келгеннер.

Ол ышкаш ойнаарактар-биле бичиилерге оюннар көргүзер артистериниң Тюгай Ирха удуртказ болүү көрүкчүлериниң сонуургалын чаалап ап, концерттер-биле аалдаарын чедиишкинниг үргүлчүлеп турар.

Тываның филармониязы бодунуң чаа сезонун байырладыы-биле ажыдарынга Бүгү-делегей конкурстарының лауреаттары Рубен Лисициан, Надежда Красная (ыраажылар), Алексей Михлин (скрипачы), Циала Кбериадзе, Олег Майзенберг (пианистер), болгаш Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Олег Птуха (ыраажы) оларны чалаш, оларның уран талантызы-биле чонну магадаткан.

Күрүне филармониязының артистериниң бо сезонда баштайгы оюннары Сарыг-Сепке, Хову-Аксыга, Ак-Довуракка болгаш өске-даа черлерге дүүн, октябрь 24-те эгелээн.

Үстүнде доора дургаар чурукта Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады Надежда Красная (солагай талазында), лауреат Олег Птуха (оң талазында) ырлаан соонда аңаа көрүкчүнүң байыр чедирип, чечек тыпсып турары. Солагай талазында чурукта (үстүнден куду) Бүгү-делегей конкурузунуң лауреаттары: скрипачы А. Михлин, ыраажы Рубен Лисиан.

Сөзү, фотолары

О. ОХЕМЧИКТИИ.

МУЗЫКА ШКОЛАЗЫНДА БАЙДАЛ

Белир үениң салгакчыларын бүгү талабиле эртем-билиглиг кижилер кылдыр кижизидип, уран чүүлге хандыкшылар, оларның эстетиктиг кижизидилгезинге чаа-чаа чүүлдерни немей өөредири, делегей болгаш совет классиктериниң сураглаан хөгжүм чогаалдары-биле каксы-даа бол таныштырары музыка школаларында ажыллап турар башкыларның дөрт хүлээлгези болуур.

Хандагайтыда уругларның музыка школазында 50 ажыг өөреникчилер баян, фортепиано, гитара класстарында өөренип турар. Оларның иштинден эки өөредилгелиг өөреникчилер чыл бүрү көвүдеп турары өөрүнчүг. Люда, Лора Мигир-оол угбашкылар, Валя Далай-оол фортепиано класында 7 чыл үлай эки өөренип тураржар. Шончалай Чымба фортепианоның бирги, Чечек Дагба белеткел, Айлан Балган бирги, Саша Тулуш бирги, Венера Салчак баянның ийиги класында база-да эки өөренип турар-лар. Үстүнде ады кирген өөреникчилерниң ада-нелери школага үргүлчү кээп, школаның амыдыралы-биле бижиг харылзаалыг дээрзин ук школаның директору, Улан-Удэниң Культура институдунуң доозукчузу, Орю-оол Монгуш чугаалады.

Өөреникчилерге боттарының билиг, мергежилин дамчыдып бээр дээш, Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу Мария Бойду, Ак-Довуракның музыка школазының доозукчузу Борбак-оол Ооржак карак-кызыл ажылдап, боттарының башкылап турары баян, фортепиано, гитара класстарында кичээлдерниң эки шынарлыг эртип турарын база-ла директордан билип алдым.

Школаның иштики дериидези черле шымбай, сураглыг композиторларның портреттерин ханаларда аскылаан, янзы-бүрү лозунг, плакаттар-даа арбын болду. Оонбиле чергелештир үш фортепиано, үш баян, улустуң хөгжүм херекселдерин школада бар. Ында өртүмек школаның өөреникчилери-биле бады иниги ыр бөлүмүнде 56 өөреникчи киржип турар.

Ноябрь айда музыка школазының өөреникчилериниң отчеттуг концертин суурнуң чурттакчы чону көөр. Өөреникчилерниң аразында Петр Ильич Чайковскийниң дээш өске-даа сураглыг композиторларның чогаалдарын ойнап турарлар бар.

Школага 7 чыл дургузунда капитал септелге чангыс-даа катап болбаан-да болза, кышка белеткенгени шору болду. Сонгалар кастактары чылыглаттынган. Одаар ыяш хире-шаа-биле дүжүрүнгеп. Ам хемүр-даш дүжүрүп алыры арткан.

Дүрүм үзүтаар бо школага таныпыл, одакчы, ажыл-агый эргелекчизи турар ужурлуг. Ынчалза-да районнуң культура киндизи акша-төгерик чедиишпезинге чыдагаанналаш, бо талазы-биле школаже сагыш салбайн турары канчап-даа шын эвес. Ол ышкаш хөй өрээлдерлиг школаны чартык шалын ап турар, чаңгыс ажылчыны аштап турары элдептир. Чамдык мыйдыг байдалдар чүге мынчаар тургустуна бергенииң чыдагаанын айтыырга, эм ажылдап турар башкыларның мурнунда турган башкылар көрдүнген акша-төгерикти ажыр чарып каапкан — деп, культура киндизинде эштер алымыр чок тайылбыр берип турарлар.

Эрткен өөредилге чылында Солчур суурга уругларның музыка школазынга 30 хире өөреникчилер өөренип кыштааннар. Солчурга ажыттынган музыка школазы — Хандагайтыда школаның салбыры болуп турган. А бо чылын ол салбырны башкылар чок дээш ажытпаан.

Хандагайты суурда уругларның музыка школазында ажыл-иш, өөредилге улам хайыгыып турзун дээш, четпейн турар чүүлдерни дарый эдериичe утланган ажылларны чорудары районнуң культура киндизиниң кичээнгейинии төөгүге алыры кузенчит.

М. ДОРЖУ.

Өвүр район.

ПРАКТИКАНТЫЛАР

Кызылдың уран чүүл училишезиниң клуб салбырының 3-кү курсчулары теория талазы-биле шингээдип алган билиин практика кырынга бадыткаары-биле Сарыг-Сеп болгаш Шагаан-Арыг хоорайының Культура бажыңнарынга практиказын эрттиргеннер.

Сургуулдарның практиказының түңнелик үнүлгениң 1-ги, 2-ги курсчулары болгаш клуб салбырының башкылары чоокта чаа дыңнааннар. Шагаан-Арыгга практика эрттирген сургуулдар районнуң чурттакчы чонунга культура, эстетиктиг кижизидилге база делегей байдалының дугайында элээн каш лекция, бесседаларны номчаавнар болгаш «Челээш» деп аас журналын бедик дециелге организастаан. Бо журналдың чурук кастал газының болгаш сценарийин бижээни ыяш-ла солун боол турар. сургуулдарның училищеге клубоведение болгаш көскү агитация деп эртемнерни эки өөренип турганы моси илдең боол турар.

Районнуң агитбригадаларының керуулдезинге сургуулдар база-ла идепкейлиг киришкеннер. Эң ылаңгыя Болат Хомушкунуң удуртканы Ак-Туруг көдээ Культура бажыңының агитбригадазы, районга бирги черни алган.

Сарыг-Сепке практика эрттирген сургуулдар Көк-Хаак суурга болган дүжүт байырлалынга тураскаатказ сценарийин боттары бижээш, ол байырлалды бедик дециелге организастаан . эрттиргеннер. Сургуулдар тус-тус районнарда клубтарның ажылынга ботту дузалыг база чедиргеннер.

Н. ШОЙДАА.

ДҮЖҮТ КЕЖЭЭЗИ

Чадаананың № 1 школазынга октябрь айда чылдың-на дүжүт байырлалын чанчыл ёзугаар эрттирип турар. Бо чылын ук кежээге белеткелдер эрте эгелээн болгаш чарлалды иедела бурунгаар аскан.

Кежээнин эгелээр шагы келген. Школаның улуг залын алдын онууг бүрүлер, тукчугаштар-биле каастапкан, а залдың ханаларында өөреникчилериң бүдүрүлге бригадазының кежигүннериниң ажылының дугайында фото-чуруктарлыг стендилерни аскан. Ол чуруктардан ногаа шөлүнде ажылды, сиген кезилдезин, дүжүт ажаап алышкының, дыштаныла, хостуг үеге хамаарышкан чуруктарны көрүп болур. Кежээге бүдүрүлге бригадазының отчёдун бригадир Ховалыг Чимит-оол кылган. Ол өөреникчилериң куш-ажылының түңнелин үндүрүп, ак сеткилдиг ажылдаанарны демделээн. Бүдүрүлге бригадазының кежигүнери эрткен чайын Тураның № 1 школазының баазазынга болган слётка барып киришкеннер. Оларның иштинден Сергей Санғы-Бадыраа машина-биле инек саарының талазы-биле республика чемпиону болган. Эки ажылдаанарга Лора Сат, Надя Ондар, Юра Монгуш, Галя Ооржак дээш өскелер-даа хамааржыр. Куш-ажылга шыгараанаарны кежээге өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Ногаадан, тараадан, фруктулардан, моогуден, кат-чимистеп кылган чемперииң делгелгези болгаш солун конперт база болган. Танцылар, янзы-бүрү оюннар, викториналар, аттракционнар бүгү кежээнин дургузунда уламчылаан.

Д. КҮЖҮГЕТ.

Шокараңнаап

КИНО

— Кино көрдүң бе?

— Ийе.

— Солун кино-дур бе?

— ...Солун, солун эвезин билдинмеди. Шокарацайның, чүнү көргүзүп турары билдинмес бүлүүгүй, үшү чамдыкта чиде берип, чамдыкта кулак чарылгыже алгырып-ла турар чүве-дир. Кино көрген-даа дүжүк чок.

Мындыг янзылыг чугааны Эрзин районнуң Мөрен суурга дыңнап болур. Эки, солун кинону көрген соонда залдан үнүп турган көрүкчүлериң сеткила ханганы, дыштанып алганын дораан эскерип каар бис. А чыда ындыг эвес. Көрүкчүлер кино соонда шыжыккан, хыйланыры хыйланып, хомудааны хомудаап тарап турар. Бо чорук чангыс чылдагаанныг. Чүл лизе клубта киномеханик Валерий Седип, оон дузалакчызы Борис Согаа даандырган ажылынга харысаалга чок, аппаратын, херекселдерни баш удур белеткеп албайн, көрүкчүлерин хүндүлевейн тураранда. Ол байтык кинону четче үндүрбейн, ара каар таварылгалар безин турган. Уругларга «Ромео биле Джульетта» деп кинону үндүрерде, билет чокка садып киргеп. Кинону шала көргүскеш тараткан. Бо чангыс удаа эвес болган таварылга. Оонбиле кады киномеханиктериниң эзирик ажылдап турганын улус чугаалажып турар. Ындыг байдал-биле чежеге чедир эптежирил? Районнуң кино четкизиндеп дарый харылап бээрин петедивис.

Н. БААЗАҢ.

СОНУУРГАКТЫҢ БУЛУҢУ

СУГ ҮГЕР-БООЗУ

Тайбын амыдыралдың суг үгер-бооз бар. Ооң «огу» — суг «дарызы» тырып каан агаар. Ындыг машиналарның баштайгы хевирлерин чер карты аштаарынга, рудалар чуурунга дээш өске-даа ажылдарга ажыглап турган.

Суг үгер-бооларының чаа, күштүг хевирлери чогааттынган. Олар дагларга туннельдер үттээринге, даш плиталар кезеринге, металлдар арыглап кылырынга, машиналар кезектери аштаарынга канчаар-даа ажоок херектиг болуп турар.

КАЖАР ЧААН

Анчылар Индияның шыргай арыгларындан черлик чаан тудуп алган. Тудукчулар ук амытанны чоон хендирлер-биле хүлүп, шарып алгаш, өске ийи азырал чаанныр-биле ыырыштан үндүр сөөртүп эгелээннер. Ынчап турда демги чаан барып ушкаш, тынмайн чыдыпкан. Анчылар ону өлген деп бодаш, чоруп бар чыдырда чаан тура халаш, четтирбейн барган.

ХОРА ЧОК ТААКПЫ

Таакпының никотин дээр хораны кижилерниң кадыынга кайы хире хоралыын билир бис. Никотин чок таакпыны кылып болур бе?

Бо айтырыгны шиитпирлээр дээш, Польшаның Пулаве хоорайының хөрээнүң болгаш чемиичидилге институдунуң эртемденнери элээн үр шинчилел ажылдарын кылган. Олар хора чок таакпыны ажыктаннар. Ол чаа ситаретер таакпы тыыртар кижилерге аваа таакпыдан ылгал чок. Оон чүгле никодини чок.

БООР ЧЫЛАННАР

Мурнуу Америкада анакондалар дээр улуг чылаппар бар. Олар улуг, бичe-даа дириг амытаннарны ораай шапкаш, бооп алыр. Ынчангаш оларны боор чыланнар дээр. Ол чыланнарның оңу өът-сиген-биле ыдеш. Азаонканың эриктеринде амыдыраш турар ол улуг чыланнарга түү-ле таварыжыр болдур. оон дириг үнери берге. Олар кайчаннар дээр кедергей улуг крокодилдерни бедик тудуп чиптер.

«Крестьянка» журналдан.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

ГРИППТЕН КАМГАЛАНЫП БОЛУР

Грипп дээрге нелтереңгей болгаш халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Чамдык улус гриппти бичии чедул, сырыпгы дээш тоовайн бут кырынга эрттирип турар. А херек кырында ол аарыг кижиниң организмиже улуг хоралыг болгаш күрүнеге база бичии эвес когареляды чедирип турар.

Чамдык үелерде гриппиң эпидемиязы чурттарны, диптерни шыпа алы бээр. Ындыг грипп 1957 чылда болган. Оон 2 миллиард дирс кижи аараан баргап. Ол аарыг организмниң камгаланыр күжүн сулаарадыр, ынчангаш улуг озалдыг. Кедерээнде тыпар органнарның болгаш окпениң дегдиримшкинниерииге чедирип болур. Оон ынай чүрек, хан-дамыр карак, кулак аарыгларын база өскүдер.

Оон халдавыры аарыг кижилеп тыптыр. Ук аарыг халдаандан бээр бир-ийи хүн эрткенде аарыгның демдектери үнүп келир. Аарыг шыырныгып дидирээри эгелээр, эттиң изии 38—40° чедир дүрген улгадыр. Аарыг кижиниң бажы, хаваа болгаш карак дээрбээ кончуг ажыыр. Мага бот суларап баксыраап үйгузурадыр. Чүрек, шимээн-даашка база шыдашпас. Оон-биле кады азе ишти, таалай үстүкү тынар органнар база халдавырга таваржыр.

Ындыг үеде грипп аарыг кижиге-даа өске улустарга улуг хоралыг. Ынчангаш аараалда эмнелгеге баарын кыспайн, эмчи чалаар херек. Бажыңында аараан кижиге тускай орунгу, аржыллы, аяк-савачы үндүрүп бээр апаар. Ажаап турар кижи арынга камгалал маскапы кедер, холун саван-биле чуп камгаланыры чугула. Аяк-савапы, ажаалданың херексолдерин изиг сут-биле азы 3 хуунуң хлорэмин эзилдирип-биле аштап арыглаар ужурлуг. Аарыг кижи чыдар бажыңга арыг агаар чугула херек, ында аарыгның өскүдүкчүлери эвээш, ынчангаш бажыңны үргүлчү агаарладып, ол пос-биле аштап арыглаар болза эки.

Грипп бичии уругларга кончуг айылдыг. Грипп азжок өскүп үнген үеде бичии уругларны кино, концерт, хөй-ниитиниик черлерииче чоруурун хорутдаар.

Грипптен камгаланырының хемчеглери кандыгыл? Бистиң чуртта миллион-миллион кижилерге чылдың-на гриппке удур тарылганы кылып турар. Тускай хайгаараалдың көргүскенн болза гриппке удур тарытканнар аарыг өөскүп үнген үеде аарывас ийикле азы чиик эрттирерлер. Гриппке удур сыворотка база камгаланыр дээштир. Ону думчук иштинге 0,3—0,5 грамманаш үш-дөрт хүнде бир катап дамдыладыр.

Кол чүве грипптиң халдамырындан чайгарын ораалдажыры болур. Мага-ботту дадыктырар чорук база улуг дузалыг. Дадыкпан улус аарыгны чиик эрттирер азы аарывайн барып болур. Аспирин, пирамидон дээш эмнер база дузалыг. Эм кежерин эмчи-биле ыяап-ла сумележир ужурлуг. Ары чигирип, димоннуг шай дээш ышкаш суксуннар база эки дузалыг. Олар организмден хоралыг бүдүмелдерни үндүрер. Грипптен аарааида бодуцар эмненмеңер, эмчиниң чалаңар!

А. ДЕРВОЕДОВА, эмчи.

«АРГАДАН ЧУКТААР» ДЭЭШ

Живица дээрге кертий шаап каан өл ыяштан болу-ла төктүп бадып турар хоюг ак чүктүр: ону хайындырган, эки шынарлыг скипидарны ап турар дээрзин В. Дальдың тайылбырлыг словарындан номчуп болур. Ынчаларга келир үениң салгакчылары живицаны болбазыраткан, оон чүс чеден ажыг ән чугула продуктуларны үндүрүп алыр апаар боор деп, орус дылдың алдарлыг шинчилекчизи-даа, оон үежелеп-даа бодавайн чораан.

Живицаны тывары — Поволжьеде Марий АССР-ниң ыяш ажыл-агыйының чугула адыры апарган. Үжен дугаар амгы сезонда күрүнеге сес чүс бежен тонна «арга чугун» дужаатынган. Ол дээрге сезен харлыг, муң-муң күчүлүг халыларның ән үнелиг хайыразы-дыр. Оон аныяк халылар ажыглаттынмас, чүге дээрге оларның чугуйун шынары шоолуг эвес.

...Суурдан үжен километр черде, арга ишти-биле чоруткан орук хажыызында, ийи бичии бажың бар. Ында Кок-сайның механизастыттынган ыяш ажыл-агыйының ажылчыннары чурттап турар. Оңар аал-оранындан үнгеш үш ай ажыг үе дургузунда ында ажылдап турар. (СЭТА).

Эмчиниң сүмези

ГРИППТЕН КАМГАЛАНЫП БОЛУР

Грипп дээрге нелтереңгей болгаш халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Чамдык улус гриппти бичии чедул, сырыпгы дээш тоовайн бут кырынга эрттирип турар. А херек кырында ол аарыг кижиниң организмиже улуг хоралыг болгаш күрүнеге база бичии эвес когареляды чедирип турар.

Чамдык үелерде гриппиң эпидемиязы чурттарны, диптерни шыпа алы бээр. Ындыг грипп 1957 чылда болган. Оон 2 миллиард дирс кижи аараан баргап. Ол аарыг организмниң камгаланыр күжүн сулаарадыр, ынчангаш улуг озалдыг. Кедерээнде тыпар органнарның болгаш окпениң дегдиримшкинниерииге чедирип болур. Оон ынай чүрек, хан-дамыр карак, кулак аарыгларын база өскүдер.

Оон халдавыры аарыг кижилеп тыптыр. Ук аарыг халдаандан бээр бир-ийи хүн эрткенде аарыгның демдектери үнүп келир. Аарыг шыырныгып дидирээри эгелээр, эттиң изии 38—40° чедир дүрген улгадыр. Аарыг кижиниң бажы, хаваа болгаш карак дээрбээ кончуг ажыыр. Мага бот суларап баксыраап үйгузурадыр. Чүрек, шимээн-даашка база шыдашпас. Оон-биле кады азе ишти, таалай үстүкү тынар органнар база халдавырга таваржыр.

Ындыг үеде грипп аарыг кижиге-даа өске улустарга улуг хоралыг. Ынчангаш аараалда эмнелгеге баарын кыспайн, эмчи чалаар херек. Бажыңында аараан кижиге тускай орунгу, аржыллы, аяк-савачы үндүрүп бээр апаар. Ажаап турар кижи арынга камгалал маскапы кедер, холун саван-биле чуп камгаланыры чугула. Аяк-савапы, ажаалданың херексолдерин изиг сут-биле азы 3 хуунуң хлорэмин эзилдирип-биле аштап арыглаар ужурлуг. Аарыг кижи чыдар бажыңга арыг агаар чугула херек, ында аарыгның өскүдүкчүлери эвээш, ынчангаш бажыңны үргүлчү агаарладып, ол пос-биле аштап арыглаар болза эки.

Грипп бичии уругларга кончуг айылдыг. Грипп азжок өскүп үнген үеде бичии уругларны кино, концерт, хөй-ниитиниик черлерииче чоруурун хорутдаар.

Грипптен камгаланырының хемчеглери кандыгыл? Бистиң чуртта миллион-миллион кижилерге чылдың-на гриппке удур тарылганы кылып турар. Тускай хайгаараалдың көргүскенн болза гриппке удур тарытканнар аарыг өөскүп үнген үеде аарывас ийикле азы чиик эрттирерлер. Гриппке удур сыворотка база камгаланыр дээштир. Ону думчук иштинге 0,3—0,5 грамманаш үш-дөрт хүнде бир катап дамдыладыр.

Кол чүве грипптиң халдамырындан чайгарын ораалдажыры болур. Мага-ботту дадыктырар чорук база улуг дузалыг. Дадыкпан улус аарыгны чиик эрттирер азы аарывайн барып болур. Аспирин, пирамидон дээш эмнер база дузалыг. Эм кежерин эмчи-биле ыяап-ла сумележир ужурлуг. Ары чигирип, димоннуг шай дээш ышкаш суксуннар база эки дузалыг. Олар организмден хоралыг бүдүмелдерни үндүрер. Грипптен аарааида бодуцар эмненмеңер, эмчиниң чалаңар!

А. ДЕРВОЕДОВА, эмчи.

телевидение

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05—Медээлер. 14.15—Школачыларга. «Читайгород». А. Гайдарның чогаадыкчы ажылы. 14.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Пегги Флеминг Совет Эвиелинде». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.40—Өөнүг телекөргүзүг. Делегейниң улустарының чогаадыкчы талантызы. 16.10—Өөнүг телекөргүзүг. «Коперник». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.05—17.15—Чапсар. 17.15—Спортчу программа. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер (орус дылга). 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30—Өөнүг телекөргүзүг. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң Москвага ажыттынарынга. 23.20—02.00—Өөнүг телекөргүзүг. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага Бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилеринге концерт.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

октябрь 25, 26 хүннеринде

А. ОСТРОВСКИЙНИҢ

«ДҮМБЕЙ ЭЗИМ»

деп шинзиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шиниң эгелээри —19 шак 30 минута. Касса эртенгинин 10 шактан эгелеп, театрга ажылдаар.

Шиниң көөрү-биле коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Редакторнуң ораалчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Анжелика биле хаан» 9.20, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кара бөрү» 9.15, 11.00, «Одеолэ» 15.10, 17.00, «Ангелдер хартаачызы Анжелина» 12.45, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът мунган бамы чок кижи» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аныяктар» 15.00, 18.10, «Тараз, ынакшыл болгаш фантазия» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыыңды 16.30, «Ватерлоо» (2 сериязы катаа) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалкчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа кемдизиниң 41-27, информацня база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2325.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01412

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (9323) | Пятница, 1973 чыл, октябрь 26 | 1925 чылдан уделеннеттингеп | Өртээ 2 кеп.

Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы—Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!

(СЭКП ТК-ның КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ТАЙБЫҢ, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУ ДЭЭШ

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң ажыттынганы

Совет Эвилелиниң пайысылалы — Москва янзы-бүрү онуут туктар болгаш транспарантылар-биле шиметтинген. Ол тайбыңга ынакшылдыг күштерниң шуулганының киржикчилеринге чүректиң ханызындан, чылыг болгаш өөрүшкүлүг байырын чедирип турар. Чаагай сеткилдиг миллионмиллион кижилер, чер кырыгга тайбыңны үнелеп билир улустар бөгүн Москваже көрүп, ынаар кичээнгей салып турар. Маңаа, Москвага, октябрьның 25-те тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрези ажыттынган.

Ындыг конгрессти чылдырарының идеязын — Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бир чыл мурнунда Сантьягога идип үндүрген идеязын амыдыралга боттандырар талазы-биле улут белеткел ажылын тайбың дээш шимчээшкиниң төөгүзүнде бо чугула болуушкунуң мурнунда кылып чоруткан. Тайбың дээш демиселчилерниң шуулганын чылдырарының идеязын бүгү чурттарга, бүгү диптерге калбаа-биле деткээн. Конгресске белеткел ажылдары безин эң-не янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг болгаш бүзүреллиг миллион-миллион кижилерни каттыштырган чүс-чүс организацияларны сырый каттыштырарынга дузалаан. Оон чайынгачак хереченги шуулганының киржикчилериниң составы бооп турар.

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге киржири-биле Москвала 3 200 хире делегаттар 144 чурттардан чедип келген. Олар 1100 хире политиктиг партияларны, организацияларны болгаш шимчээшкиниерни төлээлеп турар. Конгрессте — делегейниң болгаш девискээр черлерниң 121 организацияларының удуртукчулары болгаш төлээлекчилери олуруп турар.

Кремльдиң Съездилер ордузу. 16 шак. Ордунуң чайынандыр чырып турар улуг залын конгрестиң делегаттары болгаш аалчылары доллур олурупканнар.

Президиумде — делегейниң белеткел комитединиң кежигүнери, делегейниң организацияларының болгаш шимчээшкиниерниң удуртукчулары, тайбың дээш сураглыг демиселчилер. Оларны чылганнар чылны-биле утказаннар.

Эштер **Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны конгрестиң делегаттары болгаш аалчылары туруп келгеш, үргүлүглелдиг адыш часкаашкыны-биле утказаннар. Олар чазак ложазынга олуттарны эзелеткеннер.

Делегейниң белеткел комитединиң даргазының оралакчылары. Тайбының Делегей бюрозунуң Президентизи **Шон Макбрайд** конгрести эге сөс-биле ажыткан.

Ол белеткел комитединиң өөрүнээзинден тайбыга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң бүгү киржикчилериге байыр чедирген. Бо конгресс дээрге чазак эвес организацияларның болгаш тайбыга ынакшылдыг күштерниң кажан-даа кылган чыыжыннаан эң улуг болгаш эң-не төөгүлүг конгресс боот турар деп Шон Макбрайд чугаалаан.

Бистер дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының эгелээн үе-чадазынга байыр чедирип тур бис деп, оратор медеглээн. Ынчалза-даа ол чавырлыышкын түгле чазактар деннели-биле пептерээр эвес, харын-даа чер бөмбүрээзинде бүгү-ле бөдүүн кижилерни база хаара туткан турар ужурлуг. Чавырлыышкын улам быжыг болзун дээр болза быжыг тайбыңны чедип алыры-биле делегей улустарының аразында сырый кады ажылдажылганы база чорудар ужурлуг.

Конгресске 14 комиссия ажылдаар болгаш олар түүлбүрү айтырыгларны көөр апаарын Шон Макбрайд дыннаткан.

Делегейниң белеткел комитединиң даргазы, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиигине секретары Ромеш Чандраны конгрестиң президентизи кылырын оратор санналдаан.

Белеткелдиң совет комитединиң конгресси белеткеп турар үеде кылган ажыл дээш, Бүгү-делегей чыыжының киржикчилерин чылыг-биле утказып үүлээп алганы дээш совет улуска улуу-биле өөрүп четтириишкинни Шон Макбрайд илередирге, делегаттар адыш часкап турганнар.

Делегейниң белеткел комитединиң даргазы, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиигине секретары **Ромеш Чандра** үүре чугаалаан.

Р. ЧАНДРАНЫҢ чугаазы

Конгресске даргалаар улуг алдар дээш өөрүп четтиргенин илереткеш, Ромеш Чандраның чугаалааны:

Хүндүлүг делегаттар, өөнүктер болгаш тайбының, национал хамаарышпас чоруктун, ыйыыл чок чоруктун болгаш социал депшилгениң херээ дээш демисел талазы-биле соратниктер.

Эргим эш Брежнев!

Чазактарның хүндүлүг удуртукчулары!

Мында Совет Эвилелиниң чазааның болгаш Коммунистиг партиязының удуртукчулары олуржуп турар-дыр. Мында Совет Эвилелиниң улустарының төлээлекчилери олуржуп турар-дыр, ынчангаш бүгү делегейге тайбыңны бөлгаш шынныг чоруктуң камгалаарының херээнге эгелээшкини дээш оларга байыр чедиреринге бо конгрестиң эгелээр-дир бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң делегейнин, национал болгаш чер-черлерниң муң-муң организациялары, партиялары болгаш бөлүктери белеткеп, чыылдырган. Нииттилеп амыдыралынган дайынны чок кылырынче болгаш дараал, молүүгденден хостарынче чүткүп келген кижи төрелгетениң бүгү төөгүзүнге кажап-даа мындыг конгресс болуп көрбээн. Бо конгрести делегей улустарының бирги Кол ассамблеязы деп эң-не чөптүү-биле адап болур. **(Адыш часкаашкыны).**

Бо конгрести белеткеп эгелеп тура, бис бо көстүп көрбээн, чаа онзагай хевириниң конгрезиниң утка-шынарын дөрт сос эң-не онза тодазы-биле илередип болур деп чугаалаан бис. Ол дөрт состүг база катап маңаа адаарын чопшээреп көрүнер.

Биргизи — **дем-биле** деп сөс болур. Ол чүл дээрге бо конгрести дем-биле белеткээн бис, мооң белеткелинге янзы-бүрү организацияларга хамаажыр болгаш янзы-бүрү политиктиг үзел-бодалдарны илередип турар бистер шупту-вус киришкен бис.

Бо конгрестиң болгаш мооң белеткелиң тодарадып турар ийиги сөс болза **ажыы-биле** деп сөс болур. Ол чүл дээрге бо конгресс оон сорулгаларын деткиир, демниг ажылдаарын күзээр, чангыс эпче болгаш кады ажылдажылгаже чүткүүр, чүгле дужун хараар күзел чок бүгү кижилерге ажык болуп дээни ол.

Бо конгресс болза кижиниң эң эки күзел-чүткүүлдерин боттаядырары дээш туржуп турар демиселчилерниң эң-не улуг, эң-не калбак ассамблеязы, бүгү кижилерге ажык ассамблеязы боот турар.

Бо конгрестиң, улустарның бо Кол ассамблеязын тодарадып турар үшкү сөс болза **ажыт-чажыт чокка чугаалажыры** болур. Бис бот-боттарывыс-биле чугаалажып, бистерниңден аңгы бодаллыг, аңгы үзелдиг кижилер-биле ажык чугаалажышкынынарны кылырын күзээр бис. Бүгү-ле чурттарга эртекен хамык белеткел ажылы ындыг чугаалажышкынны, ажык, ак сеткилдит дискуссияны кылыр дээн чүткүү-биле тодараттынып турган.

Дөрт дугаар сос болза **ажыл-иш** деп сос болур. Ол база-ла улуг уткалыг болзажок, бодүүн сос. Бис боттарывыстың чугаавысты, дискуссиявысты, кады-деминг ужуражылгавысты аңаа-ла чугаалажыр дээш эвес, а тайбың дээш, хоеталга, делегейниң айыыл чок чоруу дээш, кижиниң эргелерин, социал депшилгени камгалаары дээш, бүгү-ле чурттарда кижилерниң хөлчок чедип алыксап турары буянныг чаагай херектер дээш чалчаа ажыл-ишти бүдүрер дээш кылып турар бис.

Бо конгресси мооң мурнунда чүге чыылдырар арга чок турганыл? Мындыг калбак хуралды чыылдырар арга ам канчап тыптып келгенил? Ук айтырыгга харыы бодүүн болгаш билдингир. Мындыг янзылыг конгрести чүгле амгы үеде, делегей байдалынга чаа климат тургустунган үеде чыылдырып болур аргалыг болган. Ол чаа климат тайбың херээнге тиилелгелер-биле, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны-биле, тайбың кожахелбээ догуннаашкын-биле национал хамаарышпас чорук болгаш делегейниң айыыл чок чоруу-биле тодараттынып турар.

Ол болза тайбың херээниң улуг тиилелгелериниң үезин болган. Ынчангаш бис боттарывыстың бо конгрезивисти тайбың херээниң тиилелгелериниң конгрези, даартагы хүнге чаа-чаа тиилелгелерни айтыр конгресс деп чөптүү-биле адап турар бис.

Бөгүн бис хамыктың мурнунда вьетнам улустуң дугайын болгаш тайбың дугуржуллгага ат салган улуг тиилелгени оон чедип алганын бодап турар бис деп. Р. Чандра уламчылаан. **(Адыш часкаашкыны).** Ол болза чүгле вьетнам улустуң эвес, бүгү чер бөмбүрээзинде улустарының база тиилелтези-дир. Вьетнам деп сөс бөгүн делегейниң бүгү-ле дылдарында бир ээй дыңналып турар. Ону очулдурган херээ чок, ол болза тайбың, хамаарышпас чорук дээн сөс-түр. Ол болза оске улустарның, ак сеткилдит миллион-миллион кижилерниң деткимчезинге даянган улусту эң-не аразаттанныг империалистиг агрессия-биле-даа узуткап шыдавас дээнин ол-дур.

Бөгүн эжеледкен дайынга удур хөй чылдар дургузунда туржуп келген араб улустарны бодап турар-дыр бис. Болдунуң аал-ораныидан үүдүр ойлаттырыпкан Палестинаның улузун бодап турар-дыр бис. Чоокку Чөөн чүкте дайын араатанзып турар. Хайыраан амы-тын бо шакта оскүүдүрүп турар. Бистиң боттарывыстың-на уругларывыс дег, чаш уруглар чаа-ла чулчуруп турар кыллыр өөренип алган дораанна. Вьетнамга уруглар өлүрүпкырар кылдыр боо-чепсек бүдүрүп турган заводтарга белеткээн бомбаларга болгаш октарга өлүрткеш, Дамаскыда, Сүэйте тынмастай берген чыткылаар апарган.

Бөгүн, конгрезивис ажылдап эгелеп турда, биске онаашкан улус харыысалганы ылап медереп билип турар бис. Делегейниң улустары тайбың болгаш аас-кежии дээш шимчээшкинин деткип шылаар, деткип үнер, эжелекчи дайынны сокпадыры дээш, араб черлерни арабтарга, эгидин бээри дээш, Палестинаның улузунуң хоолйу ёзугаар эдилээр эргелерин катап тургузары дээш туржуп ужурлуг. **(Адыш часкаашкыны).**

Фашистиг черлик эргилдениң айыылынга таварышкан, чонну массалыг өлүрүп, хинчектээр, араатанныг үүлгедиглер боот турар чурт, хоруудал лагерьлериниң чурту болу берген Чилиниң бодап турар-дыр бис. Бөгүн бистиң чүректеривис Чилиниң талазында, бистиң чүректеривис Чилиде удурланыышкын киржикчилериниң талазында. **(Адыш часкаашкыны).** Ынчангаш бо конгресс мынчалдыр чарлазын: Чили дириг, фашистиг шериг сүлчээчилерни кажан-даа тиилей албас! **(Адыш часкаашкыны).**

Бөгүн Сальвадор Альендени болгаш Пабло Неруданы бодап турар-дыр бис. **(Адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).** Оларны билир чораан, олар-биле хол тутчуп, олар-биле карактарывыс чиге көрүп чораан бис. Президент Сальвадор Альендениң тугу, кажан-даа аш дең чүве билбес ажытөлдүг болган турар дээш, чаа амыдыралды тудуп тургузар чүткүлдүг, бодунуң күр күштерниң кажан-даа кылган чыыжыннаан эң улуг болгаш эң-не төөгүлүг конгресс боот турар деп Шон Макбрайд чугаалаан.

Бистер дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының эгелээн үе-чадазынга байыр чедирип тур бис деп, оратор медеглээн. Ынчалза-даа ол чавырлыышкын түгле чазактар деннели-биле пептерээр эвес, харын-даа чер бөмбүрээзинде бүгү-ле бөдүүн кижилерни база хаара туткан турар ужурлуг. Чавырлыышкын улам быжыг болзун дээр болза быжыг тайбыңны чедип алыры-биле делегей улустарының аразында сырый кады ажылдажылганы база чорудар ужурлуг.

Конгресске 14 комиссия ажылдаар болгаш олар түүлбүрү айтырыгларны көөр апаарын Шон Макбрайд дыннаткан.

Делегейниң белеткел комитединиң даргазы, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиигине секретары Ромеш Чандраны конгрестиң президентизи кылырын оратор санналдаан.

Белеткелдиң совет комитединиң конгресси белеткеп турар үеде кылган ажыл дээш, Бүгү-делегей чыыжының киржикчилерин чылыг-биле утказып үүлээп алганы дээш совет улуска улуу-биле өөрүп четтириишкинни Шон Макбрайд илередирге, делегаттар адыш часкап турганнар.

Делегейниң белеткел комитединиң даргазы, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиигине секретары **Ромеш Чандра** үүре чугаалаан.

Азияның улустарын, дидим улузун, империалистиг тергиделге болгаш мөлүүлгеге удур, неоколониализмге удур оон өндүр улуг демиселии бодап тур мен. Панча шиланың болгаш Бандунгтуң принциптеринге, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилеттингеп Азияга айыыл чок чоруктуң системазы Азияның бүгү чурттарының хөй миллион кижилиг улус массаларынга амыдыралды эргежок чугула.

Империализмниң, дарлалдың эң соолгу артынчызын үзуткаар, улустарга хосталга бээр дээш, бурунгаарлап турар, чоргаар, чоокта чаа хамааржылга чок болган Африканың, өндүр улуг чаа Африканың улустарын бодап тур мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Бөгүн бистер Африканың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинининиң тиилелгезинге база хамыктың мурнунда болгаш бирги эвлчегде болдунуң чаа, хамаарышпас күрүнезии тургузуп алган Гвинея-Бисау Республиканың улузунга байыр чедирип тур бис. **(Адыш часкаашкыны).** Од чурттуң улусчу-хосталгалыг демиселиниң шылгарапгай баштыңы Амилкар Абрал-биле конгресс дугайында беседаашкан үевисти сакты-дыр мен. Ол бөгүн бистиң аравыста чок. Бистиң шинти күжеиишкиннеривис-биле белеткээн болгаш ону чыылдыргаиының чедиишкиниин бистиң маңап турганывыстан артык болган бо конгресстиң көрген болза, ол чүү хире аас-кежиктиг турар ийик. Амилкарның ынак чурту хамаарышпас Гвинея-Бисауның төрүттүнгенниң делегей байырлап турар хүннерде конгресстиң эрттирип турар-дыр бис. Ынчангаш бо дээрге шынап-ла тайбының херээниң тиилелгезиниң конгрези-дир.

Бөмбүректе оске бүгү улустар ышкаш, Американың Каттышкан Штаттарының чаа делегейин тургузары дээш демисежип турар улузунуң дугайын база бодап турар бис деп, Р. Чандра оон ынай чугаалаан. Чаа Америкага, делегейниң улустары-биле бир децге бурунгаарлап орар ёзулуг Америкага байыр чедирип турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң чыглып келгенивис улуг чурт болур Совет Эвилелиниң улустарының дугайын хамыктың мурнунда силерниң шупту-нар-биле бир дөмей бодэй-дыр мен. Бо чурт кайы хире кайгамчык-тыр, тайбының херээнге кайы хире бердинген-дир! Миллион-миллион совет кижилер бистиң конгрезивистиң белеткелинге кираштаалга киргеннеден бээр үш чыл болган. Ол аныяк бүдүүлгенниң коллективиниң эрткен үш чылда бир миллион тонна хөмүр-даштыны казып, хереглекчилерге садып сайгарган. Бо чедиишкин болза разрезтиң коллективиниң тоскуу беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаашынның түңнелинде чедип алдыиган.

Бүдүрүлгенниң участоктарының, цехтериниң болгаш бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка бедик коргузүглерни доктаамал чедип ап турар мурнакчылар разрезтиң коллективинде хөй. Оларга разрезти тургузарынга баштайгы хүннерден эгелеп киришкеп хоочун ажылчынар— экскаватор машинистери Н. Андрианов, Л. Кузнецов, чолаачылар И. Ведерников, И. Савченко болгаш өскелер-даа хамааржыр. Хоочуннарның болгаш мурнакчыларның аттарын бүдүрүлгениң тоогузүүге хамаарыштыр «Чыл демдеглелдериниң депторинге» кирер деп шинтпирлип администрация, партия болгаш профэвилел организациялары хүлээп алган.

* * *

«Красноярск хөмүр-даш» комбинаттың тускай комиссиязы Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң кышка удур белеткелдерин хынап көргеш, бедик үнелээн. Разрезтиң одалга төрүнүп, суг дамчыдыга системазының, гаражтың, септелге мастерскаязының кышка белеткелдери чогуур өй-шаанда бедик шынарлыг күүсеттингеи. Республиканың үлетүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, колхозтарының, совхозтарының, албан организацияларының болгаш чурттанчы хонуунуң одалга материалдарынга хереглелдерин четчир хемчээлдиг хандырып болур хөмүр-даш курлавырлары белеткеттингеи. Экскаваторларның, орумнээр станоктарының автомашиналарының болгаш өскеда механизмнерниң капитал септелгези графикте көрдүүлгенин ёзугаар бүрүи доозулган. Даштыгаа соок үеде ажылдаар кижилериниң чыныр бажыңчыгаштарын сес кезек черде тургузуп белеткээн. Ажылчыннарга чылыг хептерни болгаш кышкы үеде ажыглаарынга таарыштыр кылган кыварчаар материалдарны база белеткеп алган. Хар чаапкан сөөлүнде дожаналган тайгыр оруктарга төгер элемин болгаш довуракты сөөртүп белеткээн.

* * *

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң экскаватор машинистериниң коммунист Н. М. Дрессянников удурткан бригадазы Октябрь революциязының 56 чыл ойында төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка бедик коргузүглерни чедип ап турар. Бо чылдың эрткен тос айларында ол бригада 500 муң кубометр даш-довуракты автомашиналарга чүдүргеш, планын 105 хуу күүсеткеп. Ынчангаш разрезтиң коллективинде калбарган чарыштың тиилекчизи болган.

Бригаданың кежигүннери Н. Филипьев, А. Ирха, А. Попов одар бүдүрүлге планын ай, квартал санында 110—115 хуу күүседип турарлар. Муриакчы бригаданың кежигүннери он айларның планын октябрь 24-те күүседипкеш, чыл планын хуусаа бетинде декабрь 20-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алганнар.

Д. САРЫКАП.

ЭРТКЕН ЧЫЛДАН ЭКИ

Тоску беш чыл планының бо шиитпиргиг чылының эрткен тос айларында «Тыва тудуг» трест көскү чедишкиннерни чедип алган. Хой-хой үлетүр-бүдүрүлге болгаш чуртталга тудуглары ажыглалга киргенин кырында келген.

Эрткен чылдың бо үези-биле дедиээрге тресте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чинтизи-биле 14 хуу өскен. 1973 чылдың эгезинден бээр киргеи 31 чогаадыкчы-чаартыкчы сайлдарны бүдүрүлгеге ажыглаанындан трест 193 муң рубльдиг экономиктиг ажыын алган. Ол эрткен чылдыынга болдарга, дорт катап хой, Күш-ажылды механизастаарынче улуг кичээнгейни салып турарының ачызында бүгү штукатуралаан 188 муң дөрбелчин метр-тудуг шөлүнүң 75 хуузу техника дузазы-биле кылдынган.

Эргелелдер аразында калбарган социалистиг чарышка № 48 тудуг эргелеля кызымаккай ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзлеп келген. Октябрь байырлалының бүдүүлүнде, калбарган чарыштың тиилекчилерге бригадиржер Е. Краснобаева, М. Шиповаленко, Ленин орденинин эдилекчизи С. Сандан оларга болгаш бригадаларның кежигүннеринге трест чоргаарлавыр.

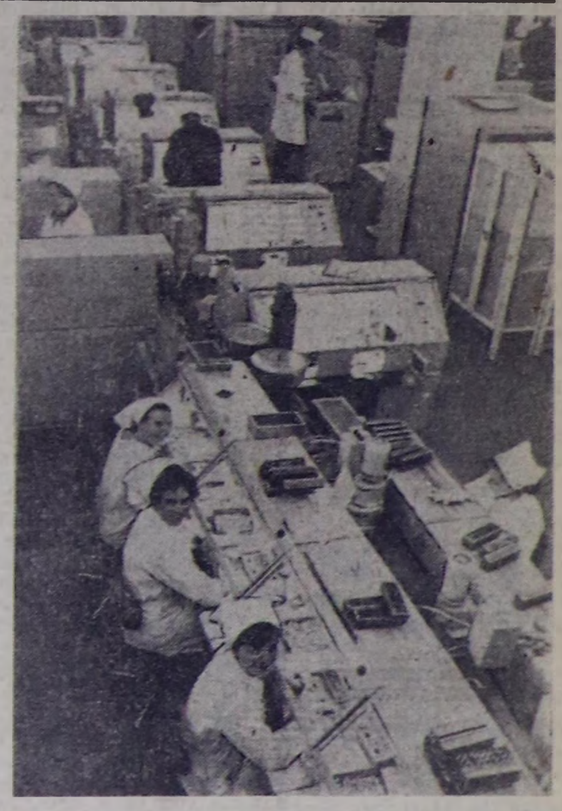

Москваның «Старт» заводунуң коллективи Улуг Октябрьның 56 чыл ойында алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегже киргеш, бодунуң мурнунга чаа-чаа соруглаарны салган. Саналга машиналарынга, радиога болгаш телеаппаратуралларга хереглээр нарын приборларны кылыр чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир деп шинтпирлээн.

№ 6 цех күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1972 чылдыы-биле дедиээрге, 33 хуу улгаттырар, планнан ажыр 100 муң рубльдиг продукциязын кылыр деп хүлээлгени алган.

Чурукта эптекчилерниң С. Д. Катошкина, А. В. Ермачихина, М. В. Лимонова (адаандан үстүнче) составтыг бригадазы эки ажылдан турар. Олар шуптузу Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Ол коллективтиң эки ажылының түңнелинде бодунуң беш чылда даалгазын ийи чыл 8 ай иштинде күүседир арталыг болган. Бригада 1973 чылда бодунуң хүлээлгезин чаартkан. Чыл планын ноябрь 7-де күүседир деп шинтпирлээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧИЛИНИҢ ЧОНУН ДЕТКИП ТУР БИС

МОСКВА. Чили реакцияның өлүрүкчү чоруктарынга совет кижилер килеңеп турар. Чипк болгаш пос машина тудуунуң бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунга болган митингиге ол дугайын чугаалап турган. Митингини ажыдып тура, институттуң коллективи Чилиде хан төгүүшкүнүн соксадыр деп, совет хөй-ниитининиң чөптүт негелдезинге институттуң коллективи бодунуң үнүн катгыштырып турар дээрэн партком секретары Н. Черемисинов чугаалаан. Митингиге хүлээп алган резолюцияда Чилиде контрреволюстуг эргилдени киленгге-биле буруу шапкан болгаш Лупс Корвалланны база чили улустуң хосталгазы дээш оске-даа демиселчилерни хостаарын негээн.

СУМГАИТ. Бо хоорайның суперфосфат заводунга болган митингиниң киржикчилери Чилиниң чазаан дүжүргеи чили реакцияның үүлгединге удур киленгни илереткеннер.

— Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Чилиде эргилдеге хамаарыштыр СЭКП ТК-ныи болгаш Совет чазактың медегелдерни чүүдүлгүзүүп, дет-кип турар бис — деп, аппаратчик В. Балаев чугаалаан.— Чили патриоттарны истеп сүрүп турар чорукту соксадырыи негеп тур бис. Митингите резолюция хүлээп алган. Чилиде эргилдениң организакчыларын килеп-биле буруу шапкан.

ДОНЕЦК. «Лидиенка» шактаның коллективи митингиге чыыглаш, чили патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылганы илергейлээн. Кандыг-даа шаажылаалдар-биле күш-ажылчы чонуиуң күзел-соруун сый шаап шыдавас дээрэин аңаа чүве чугаалаан эштер айтып турган.

Чилп реакцияның контрреволюстуг үүлгедиглерин шинтпирлип-биле буруу шаап турар резолюцияны шахтёрлар хүлээп алган. Чилиниң Компартиязының чиигине секретары Лупс Корвалланны болгаш фашистиг хунтаның кара-бажыңнарында чыдар өске-даа патриоттарны доп-дораан хостаарын олар негээн.

(СЭТА).

СЭКП обкомунуң X пленумунуң

шиитпирлерин — амыдыралга

ХОЙ ӨСТҮРЕРИНГЕ ХАМААРЫШТЫР

СЭКП Тыва обкомунуң X пленуму бистиң республикага хой ажылын улам ынай хөгжүдеринин хемчеглеринге хамаарышкан чугула доктаалды хүлээп алган. Ында хой малдын баш санын чоокку чылдарда өстүрер талазы-биле колхоз, совхозтарның удуртукчуларындан, малдың түскай эртемниглеринден негелдени, харысалганы кажангыдан артык шынгыыратказ.

Бистин совхозувус хой ажылдыг. Бүгү-ле киирип алыр оруганын 70—80 хуузун оон ап турар болганда, моон соңгаар бо талазы-биле боттуг чаа хемчеглерни ап чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда көргүзүүлер улам-на кудулап, мурнакчыларның саны өөскөжээн. Манаа хамаарыштыр бистин Аксы-Барлык салбырны чижекке ап болур.

Ында чээрби ажыг төрүүр коданнар харылап турар хойжуларның чангызы-даа хураган алырының планын күүсетпээн, дыка хөй хойжулар мырнай чөгенчиг түннел көргүзүп, 100 баш хойга онааштыр 30—40 хураган алгылаан. Ынчангаш хойнуң баш саны өзер турукчу, чылдан чылче улам-на кудулап орар. Күрүнеге эът, дүк садар планнарны күүсетпейн баарының чылдагаавы ында. Оон ангыда, бо совхоз хураган чедир албаан дээш, оон чылдагаанарын-даа орта тодаратпайн, хойжуларның шалының ай санында тыртып, оларның амыдыралынга берге байдалларны тургузуп турар.

Мен бодап көөрүмге, мал төлүнүң чедир алдынмайн турарының кол-ла чылдагааны тарып боозадылганы чедир үнелевейн келгенинде. Бо күзүн бистиң салбырга 4 пунктуну тургузуп, алээн боттуг хемчеглерни алган. Мен түскай курс дооскаш, Сай-Хонаш деп черге ажылдаш турдум. Бүдүн чартык ай дургузунда 1561 хойну аңаа тарып боозаттывыс. Мээң ажылымны район төвүнден, совхоздан, өске-даа черлерден келген удуртукчулар багай өвес деп санаан.

Бо ажылга хамаарыштыр чамдык четшестерни моөң соонда каташтавазы-биле айтыр бодадым. Тарып боозадыга ажылын август 10-да орайтап, буу-хаа эгелээн. Орайтады тарып боозаткан хой чазын арган турда, хатсырын үезинде оолдаар, ынчангаш хураганнарның күжү кошкак, пези тоттурбас болур. Хой-даа, хураган-даа шоолуг дүк бербес, чайын улуг деңгилде албас болур дээрзин бодаар ужурлуг турган. Ажылдап турар пунктувустун септелгези багай, шаараш, соок кылдынган. Кошкарларда кормушкалар, өрээлдер чок. Оларны янзы-бүрү чарба болгаш өске-даа хоолулуг чемнер-биле хандырбаан, чүгле чаңгыс кургаг көк-сула эктерге шоолуг чивес. Ажылдап турар черим аалымдан 7 километр ырак. Эртен, кежээ кижини ынаар чедирбес, ът безин үндүрүп бербес. Аалдарны үргүлчү кылаштап аргинри ажылга-даа моондактыг, ботка-даа аажок берге боөп турар.

Аалдарга келген даргаларда малдың түскай эртемниглери-даа хой малды өстүрериңе, илангыя тарып боозадылганың ужур-дузазынга хамаарышкан лекция, беседалар кылып бербес болгаш хойжулар ортузунга тайылбыр ажылын чорутпайн турарын хойжулар хомудап турар. Кыжын хой оолдаашкынының үезинде аалдарга ховар баар, хураганнарны төрүттүнери билек үчётка албас, дугаарлавас болгулаар. Ону ажыглаш, чамдык харысалга чок хойжулар өлүп хораан хураганнарын чажырыптар.

Хой оолдаашкынының үезинде коданнарда бар мал чемин шыңгыы үчётка ап, дүрген дузаны көргүзүп, аал-кодан аайы-биле түскай эртемниглерни болгаш активчилерни солчуп турар кылдыр, шуут быжыглаары чугула деп бодаар мен.

Ынчан хойжуларның ажылга харыысалгазы бедип, эки түннелдерни берип болур.

О. ХААЖЫК,

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында тарып боозадылга техниги.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сиаалдаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган болгай. Ынчангаш Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң малчыннарының ортузунда чарыш база калбарган болгаш ылаңгыя сөөлгү хүннерде Улуг Октябрьның 56 чыл оюн төлептиг утнуур дээш күш-ажылчы ээлчегде шудургу ажылдап турарлар. Маңаа хамаарыштыр совхозтуң мурнакчы саанчызы Валентина Никифоровна Одарченкону ап көрээли. Ол боляа ук совхозна он чыл иштинде саанчылаан болгаш чыл-чылы-биле бедик көргүзүглерни сүт саалдазынга чедип ап келгеп.

Оон бодунда амгы үеде 29 инекти быжыглаан. План ёзугаар инек бүрүзүнге онааштыр 2200 тонна сүттү чылда саап алыр ужурлуг, ынчалза-даа мурнакчы саанчы бүдүрүлге планның хуусаа бетинде күүседип, ам безин бир инекке онааштыр 2500 кг сүттү саап алган.

— Кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпайн, харын-даа инектиң ажаалдазын чөп организастап тургаш, ону көвүдедир сорулганы салып турар бис, ону ынчаар күүседиринге саанчыларның кызымак ажылы, социалистиг чарышты боттуг организастаары дузалаар—деп, Валентина Никифоровна чугаалап турар.

ЧУРУКТА: «Саян» совхозтуң тергиин саанчыларының бирээзи В. Н. Одарченко-дур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ААЛЫНГА

Күскү хүн чүгүрүүнге кирип, даглар артынче ажар чоокшулай берген. Улуг хойжу ам-даа келбээн. Кедээр ховуже үндүре берген боор бо. Демин чаа-ла дугаа көстүп чорду ийин. Аъды база дуу тур. Чадаг чоруткан кижидир аа?—дээш, өгнүң хереэжен ээзи—шилгедек мага-боттуг, дөртен хар ажа берген хире назылыг, күскү хүнге, арыг агаарга арын-шырайы хүрертир долуга берген үгбай дамгыыртан ыыш киирип эккелгеш, ону суугуга салып, одун көзеп ора, чүгаалады.

— Келген улус маңаар бис ыйнаан. Мал-маганывар кандыг тур?— дээш, бистин бир өжиниз чүгаа өреп, айтырды.

— Чайны өттүр каш-даа көштүвүс. Ам мында келгенивис ол-дур. Ховувусту өлээп өмиртип, деңгел-күш киирип алдывыс. Эки тур бис—деп, Дээкпен Ойдуповна хайны берген шайын сүттеп тура харылады.

Удаваанда өгнүң мурнуучөөн талазында өлезинниг харак кырынга даады-ла ак-ак хойнуң башкылыы көстүп келди. Олар өгдеп ырак өвесте, хавак баарында, бичежек суг унунче углуг шуужуптулар. Ам-на улуг хойжу көстүп келди. Ортумак сыныг, фуфайкалыг, кышкы бөрттүг, бөдүүн сапык идиктерлиг — бир дугаар көргеш, чыткан хой тургуспас деп болгу дег, оожум, топтуу кончуг кижи болду.

Ол бистин-биле хол тутчуп, эвилеп мендилешти. Ажыл-ишчи кижи черле ындыг: суг ижип алгаш, ът баштап, аал коданынче дедир өглип келген хөөн өргилдир ончалай көргүлээр. Таакпы тыртым хире-даа өйде хойнуң малын канчап каар боор? Үстүп, чиде берзе канчаарыл? Серемчилелде хора чок деп чүве ол. Бүгү-ле чүвени билип, демдеглеп ап чоруур ыядыр ол чанчыккан. Чүгле чаңгыс оон чаны ынлыг эвес. Ниитинин ажыл-херээн ак сөткилдиг күүседип, ону бодунуундан артык үнелеп билир кижилер ындыг: каяа-даа чораап, оожургал чок. Биче болганда, билдирер-билдирбес хулумзуруй каапкап, сонуургай-дыр:

— Төп черивисте солун чүү тур ирги?

— Чүү чок дээр боор — кино, концерт-даа хүннүң болур-дур. Тудуг-сууржулгада талыйып барган ийин. Удавас Октябрь байырлалын таварыштыр 129 аал чуртталар чурттаалга бажының ажыглалга киирер деп тур. Ам малчын, хойжу, механизатор, саанчы-даа кижи байырлалга белек-сеннүг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап, чурттап турар чүведир.

— Ындыг, харын. Кышсоок дүжер деп келгенде, ким аңаа орар боор — дээш, хойжу бисти мурнап, өгже шиглей базыпты.

— Тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында чеже хураган камгалап алдынар?—деп, өгге кирип келгеш, сонуургадым.

— Бо чылын шору болдувус. Хураган-даа, дүк-даа талазы-биле планывыс күүседип алдывыс. Төрүүр чүс хойдавна 107 хураган, бир хойга онааштыр 2,7 кг дүк кыргып, дужаадывыс.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи, Хайыракан адаанда Чоога-Аксында күзеглээн Омчаа Ламажыковичи Ооржак-биле ынчаар таныштывыс. Ол бо чайын каш-даа одар солаан. Ажыл-ишчи кижи хой-ниитинин малын малдап ажылдаа-да 15 чыл чеде берген. Ол үеним дургузунда арга-мергежилдиг-даа, байлак дуржулгалыг-даа апарган. Чыл бүрүзүнде бедик көргүзүглерлиг болуп, ажыл-ишчи чедиишкиннерин каш удаа демдеглеткен. Бо чылын оон хөрээн «Хүндүлелдин демдээ» орден кадастай берген. Оон күш-ажылын Төрээн чурт ынчаар үнелээн.

— Кыштаглаашкынга белеткелинер кандыгыл?

— Кажаам септеп, кылдым. Өдекти четчири-биле болуп алдым. Ниитинин малынга бээр 12 тонна сигенни белеткеп, сараатпап каан бис. Өске чемнер-биле совхозувус база хандырар апаар болгай.

— Хөөнар кажан оолдап эгелээрил?

— Коданда хөөнну шуптузун тарып боозадылгага киирген. Январь ортадан, азы февраль эгезинден бээр оолдаар. Ол үеде ажыл бачымнап-ла кээр чүве болгай.

Ол ынча дээш, бирле чүвени хаңы бодап, далаш чок чемнени берди. Дуржулгалыг хойжу кыштың канчаар үткүп, одар-белчиирни канчаар хуваап, баштайгы хураганнарны кала хүлээп алырын баш удур шиитпирлеп, бүгү-ле ажылды амдан эгелеп планнап, үлей бодап орган боор. Элээн болганда мынча дидир:

— Кышка эки белеткенмес болза хоржок. Бир кыш өскезинге домей эвес болур. Чамдыкта хар улуг, а бирде соок дыңзыг болур. Ынчангаш ниитинин малындан хайгаараалды кошкадып болбас.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: мурнакчы хойжу өг-бүле Дээкпен Ойдуповна биле Омчаа Ламажыковичи Ооржактар.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

АМДАННЫГ

ЧЕМНЕР

Кызылдың сүт заводу бо чылдың тос айларында планныг онаалдаларын ажыр күүседирин чедип алган. Оон-биле чергелештир оон ажыя-ишчилери анчы-анчы хевирниң продукциязын бүдүрүп, оон шынарын экижидиряче кичээнгейни углап турар. Продукцияның шынарын хынаар делегелгени бүдүрүлгеге бир дугаарында бо айда организастаан. Технологтуг дерилгелер шуужуп чоруй барган цехке арыг столдарны белеткээш, чалан сүттен кылган ак-чемнерни делгээн. Аңаа чаладып келген садыг, хой-ниити организацияларының ажылдакчылары саржагны, өремени, ааржыны, мороженоени, чалан сүттү көрүп, амзап, кайы хире шынарлыг кылдыганының талазы-биле үнелелдин сөстерия чугаалап турганнар.

Сүт заводунуң продукциязының шынарына хамаарыштыр ында лаборатория эргелекчизи Людмила Костелецкая, Кызыл-садыгның товароведи эш Кокорина болгаш өскелер-даа сүт продуктуларындан кылган чемнерниң шынарының экижээнин демдеглеп, коллективке чедиишкиннерин күзээннер.

Маңаа сүт продуктуларын кылып үндүреринге төлептиг үлүүн киирип турар аппарат цехинин ажылчыннары Крылова, Анышева, Блохина оларның болгаш мурнакчы бригадаларның шалыпчы ажылын база демдеглээн.

З. САТ.

ЧАРЫШ КАНДЫГ БОЛГАНЫЛ?

Социалистиг хүлээлгелерни күүседирингге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерингге, продукциянның шынарын экижидип, ону бүдүрерин көвүдедирингге, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге ажыл-ишчилерни кижизидеринге социалистиг чарыш улуг рольду ойнап турар.

Ол дугайында чоокта чаа эрткен Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунда ажылчын комитединиң отчёттуг хуралынга илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай демдеглээн. Партия райкомунуң болгаш совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле ажылчын комитеди совхозтуң ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелерин, чарыштың негелделерин партия Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр ажылдап кылгаш, ону малчыннарның, механизаторларның, түскай эртемниглерниң, ферма, бригадаларның хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш бадылап алган.

Оон-биле кады 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының, база тараа болгаш чер ажылының өскелээ продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелининиң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдары көдээнин ажыл-ишчилерин улам сорук киирген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының бар аргаларын, курлавырларын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Олче малчыннарны, саанчыларны, механизаторларны, ховунуң ажылдакчыларын болгаш өскелерни-даа хаара туткан. Ажылчын комитеди часкы тарылганың, хой кыргылдазының, мал чемин белеткээринин, күскү дүжүт ажаан алышкының үезинде социалистиг чарышты дээштиг организастап, ооп түннелдерин беш азы он хонуктан үндүрүп, чарыштың негелделерин ёзугаар тиилекчи болганнарны шаннал-макталга киирип келген.

Эрткен тос айларда тиилекчилерни шаннаарынга 480 рубльди үндүргеп. Оон хой кезиин Чодураанның Норбу Карааол, Торгалыгның Буян Сыпый-оол оларга удуртқан мал чемин белеткээринин звенолары алган. Оларның күжүбиле совхозтуң сиген белеткеп алырының планы 125 хуу күүсеттинген. Часкы тарылга үезинде мурнакчылар болгулаан он ажыг трактористер 80 ажыг рубльди шанналга алган. Оларның иштинде трактористер Буян Сыпый-оол, Энмеккей Шактар-оол, Базыр Хүлер-оол олар каш удаа шаннаткан. Чодураа салбырының трактористери Аракчаа Кызыл-оол, Чечек-оол Кызыл-оол, Торгалыгның Буян-Хөө Байыр-оол олар Москваже Улус ажыл-агый чедиишкинериниң делгелгезинге баар халас путевкаларны алгылаан. Совхозтуң мал ажылының мурнакчы шолбаннары Мария Балдан Октябрь революциязы, Иннокентий Санчы «Хүндүлелдин демдээ» орденнер-биле, Биче-оол Шуут-оол, Дыдыраш Хорлуу, Гелия Федоскина олар медальдар-биле шаннаткан. Үшкү кварталдың түннелинде Торгалыг фермазының саанчылары Монгуш Дыртый, Монгуш Сувак, Хараган фермазының саанчызы Валентина Борбак-Кара бир инекке онааштыр хой сүттү сапташ, мурнакчылар болгулаан. Ынчангаш социалистиг чарышты калбартыптаан, кадрлар-биле ажылды экижиткенинин түннелинде чамдык күш-ажылчы чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен тос айларда эътти, сүттү бүдүрери көвүдээн. Күрүнеге эът садары 106,6 хуу, сүттүү — 108,3 хууга күүсеттинген. Тараа саларының планы база ажыр күүсеттинген. Мал чеминге 300 тонна сенаж белеткеп алыр тургаш, 410 тоннаны белеткээн. Келир чылдың дүжүдүнге тараа культураларынга үрезин үруп алыры база күүсеттинген. Совхозтуң фермалар аразында чарышка Төргалыг фермазының коллективи мурнап турар. Совхоз республиканың, районнуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап ап келген.

Оон-биле чергелештир «Күш-ажылдың хостуу» совхоз бодунуң болур чогуур аргаларындан куду деннелдиг ажылдааның демдеглезе чогуур. Совхозта ажылчын комитеди, салбырларда, фермаларда, бригадаларда болгаш өске-даа черлерде месткомнар, профгруппалар социалистиг чарышты организастаар, ону экижидер талазы-биле четпес ажылдап келгенин шүгүмчүлээн. Ажылчын комитеди негелдени кошкак чорудуп келген. Чаржып турар туус-туус кижилернин, бригадалар болгаш салбырларның кайызы, кандыг көргүзүглерлиг болуп тиилээнин тодаразыр, оларның алган продуктуларын деннеп, шынарын аналиэтээр ажыл чедир кылдынмайн келген.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол аныры мал болгаш чер ажылы болуп турар. Чарыштың күжү оон массалыында, калбак нептерең болурунда, хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын үргүлчү хынаарында болгай. Ол ажыл-агый социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар кол көргүзүлерин күүсеттээн. Чүс башка онааштыр 87 баш анай, хураган алырының орнунга 53 баштыг, 85 бызаа алыр тургаш, 57-ни алган. Бир баштан дүк алырынга 600 грамм четпээн. Ажыл-агыйда малдың өлүп хораары көвүдеп, ылаңгыя мыйыстыг бода мал 150 баш, хой, өшкү 1712 баш чедир өлүп хораан, моөң ужурундан малдың баш санын өстүрериниң хүлээлгези күүсеттинмейн турар. Чижээ, төрүүр өшкү, хойларга 1160 ажыг баш мал четпес.

Чер ажылында байдал база ында болуп, тараа культураларының гектарындан алыр дүжүт чавыс болган. Бир гадан 90 центнер дүжүттүг картофель ажаан алыр тургаш, херек кырында 32 центнерни алган, ногаа оондаа куду болган. Суггаттыг черлерниң дүжүү хүлээлгезиниге четпээн. Ынчангаш чарыштың дээштиг болгаш уретүннелдиг болурунга ажылчын комитеди, оон месткомнары, профгруппалары четпес ажылдаанын ол бүгү көргүскен.

Социалистиг чарыш уламна дээштиг, ниитинделдиң бүрүнгаар хөгжүлдезинге уламна ниглиг болуун дээш ону организастаарын экижидеринге угланган доктаалды хурал хүлээп алган.

Д. АРАКЧАА,

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ДУЗА КӨРГҮСКЕН

Суг-Бажы сөс чыл школазының башкылары болгаш сески класстарның өөреникчилери «Совет Тыва» совхозка дузалажып, шефтээшкиннерин үргүлчү кылып турар. Чоокку эрткен үе иштинде ийи удаа шефтээшкиннерин чоруткан.

Чеди-Паш, Чинге-Даг бригадаларында башкылар болгаш өөреникчилер дөртен тонна пресстээн сигенни чоок-кавы ховулардан бригада төвүнче саартуп сараатпаан.

Үк шефтээшкинге башкылардан У. Тангыт-оол, К. Кинсан, И. Монгуш эки ажылдаавнар. Өөреникчилерден С. Салчак, П. Юмбуу, С. Бичекей, М. Чамчын олар башкыларындан чыдып калбайн кызымаккайын көргүскеннер.

Суг-Бажы кодан Советтиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Даваалай совхозтуң парткомунуң мурнундан башкыларга болгаш өөреникчилерге өөрүп четтиргенин илереткеп.

С. ОЮН.

Экономиктиг өөредилгени — кижи бүгүдезинге

Хойжу бригадада кичээл

«Мурнакчы» колхозтуң № 1 хойжу бригадазынга экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир политшкола өөредилгезин организастыг эгелээн. Оон пропагандизи Ондар Баянович Чедер-оол каш чыл улаштыр партия организациязының даскамын ёзугаар хойжу бригадага пропагандист болуп доктаамал ажылдап келген.

Политөөредилге ол хойжу бригадага 1964 чылда эгелээн. Ынчан тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколага өөредилгезин организастыг эгелээн. Оон пропагандизи Ондар Баянович Чедер-оол каш чыл улаштыр партия организациязының даскамын ёзугаар хойжу бригадага пропагандист болуп доктаамал ажылдап келген.

Политөөредилге ол хойжу бригадага 1964 чылда эгелээн. Ынчан тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколага коммунист Ондар Чедер-оол пропагандистей берген. Ол чылын хойжулар В. И. Ленинниң допчу, намдарын өөренгеннер. Оон соонда чылдарда СЭКП төөгүзүн, политэкономияны, философияны өөренип доосканнар. 4 чыл хуусаалыг ол школаның өөредилге программазының чедиишкинниг дооскаш, тускай херечилелдерин олар алганнар.

Пропагандист Ондар Чедерооол кичээлдерге баш удур белеткенип, тема бүрүзүн делегеренгей тайылбырлап, аңаа көргүзүг материалдарын долу ажыглап келгенинден дыннакчыларының хүндүткелин чедип алган. Ол ышкаш чамдык хүннерде кичээл эгелээринге мурнунда Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда чаа. солун болуушкуннарны дыннакчыларга чугаалап берип турар.

Бо өөредилге чылында кадарчылар экономиканы өөренирин шитпирлээннер. Оларга экономиктиг өөредилге хөй ажыктыг чүүлдерни бээр аппаар. Бригадының хойжулары баштайгы кичээлинге СЭКП ТК-ның апрель (1973 ч.) Пленумунуң мартериалдарын, СЭКП ТК-ның Чингис сокретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ге, Францияга, АКШ-ка албанның найыралчы аян-чорууп, социалистиг чурттарның аку-дуцма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының Крымга болган ужуражышкынарының түннелдерин, ол ышкаш Чоокку Чөөн чүкте байдалларны, Чилиге болган шериг эргилдезинин дугайында пропагандистиң тайылбырын улуг сонуургал-биле дыннааннар.

— Бис кичээлдерден боттарывыска ажыктыг хөй чүүлдерни билип ап турар бис. Ол чедип алган билиглер салдынган сорулгаларны күүседиринге ажыктыг болуп, ажыл-ишчивиске улуг дузаны көргүзүп турар. Пропагандист-башкызыс Ондар Баянович бисти өртем-биллиг-биле чепсегээр дээш бүгү күжүн харамнанмайн турар кижи. Ынчангаш аңаа өөрүп четтиргенивисти илереткеп турар бис — деп, Октябрь революциязы орденнин эдилекчизи, мурнакчы хойжу С. Тойбу чугаалап орар.

Колхозтуң № 1 хойжу бригадазының хойжулары эрткен ийиги кичээлинге хөй ажылык күжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерни чугаалажып танышканнар. Ам олар программа ёзугаар экономиканың айтырыгларын өөрскиирлер.

А. АДЫГБАЙ.

УТКУШТУР ПЛАННАРНЫ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Чүрттүн бүгү-ле областарында болгаш республикаларында мурнакчы бүдүрүлгелерниң коллективтери беш чылдың дөртку чылынга уткуштур планнарны хүлээп ап турарлар. Ол планнар болза министерстволарның болгаш ведомстволарның баштайгы кылган планнарындан боттуубиле хөй кылдыр хүлээп алдының турар.

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыпнатканы болза:

ЕФРЕМОВ. (Тула область). Ефремов хоорайда синтетиктиг каучуктуун Лебедев аттыг заводунуң коллективи чылдың эгезинден бээр бүдүн чартык миллион ажыг рубльдиң планнан ажыр продукциязын чүртка берген. Ында бүдүрүп турар СКД маркалыг каучуктуң күрүнеңиң шынар демдээ-биле демдеглээн. Оортан кылыр автомобиль дугуйлары янзы-бүрү бойдустуг зоналарга тергиин эки тааржыр.

Ефремовтуң химиктери Тула область бир дугаарларның бирээзи болуп — 1974 чылга уткуштур планны хүлээп алганнар. 1970 чыл-биле деннээрге, продукция бүдүрүп үндүрериң беш чылдың контроль чурагайларында айтыканы ышкаш 18,3 хууга эвес, харын 36,6 хууга көвүдедирин олар шиитпирлээннер. Оон-биле кады каучук бүдүрериниле холбашкан цехтерниң толевилел күчүзүн, ажылдаар кижилерниң санын көвүдетпейн тургаш, келир чылын 22,2 хууга улгаттырган турар. Бүдүрүлгениң хемчээлиниң бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг күсели-биле чедип алыр.

АША. (Челябинск область). Ашаның металлургия заводунуң коллективи 1974 чылга уткуштур планны хүлээп алгаш, келир чылын күрүне онаалдазындан ажыр чээрби бир мүн тонна канны болгаш тос мүн тонна прокатты бүдүрерин шиитпирлээннер.

Ында мартен болгаш чуга демир прокадының цехтериниң металлургтары ол хире хөй немелде продукцияны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш чедип алырын планнап турар. Ону ынчаар күүседири-биле ажылчын кижи бүрүзү хүүда планнарын кылганнар, а инженерлер болгаш техниктер металлды эзилдиреринин болгаш прокаттаарының технологиязын улам экижидеринче угланган чогаадыкчы планнарны ажылдап кылганнар.

Беш чылдың үшкү чылында заводтуң кан эзилдирикчилери онаалдадан ажыр дөрт чартык мүн тонна канны болгаш база барык ол хире-ле чуга демир прокадын бүдүрүп үнүргеннер.

КУЙБЫШЕВ. Новокуйбышевскиде нефть-химиянын ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг комбинадының коллективи планнан ажыр продукция бүдүрер талазы-биле алдынган хүлээлгезиниң ажыр күүсеткен, чүл дээрге олар онаалдага немелде кыдыр бүдүн чартык миллион рубльдиң продукциязын берген.

Бүдүрүлгениң ажылчыннар хуралдарында 1974 чылга уткуштур чаа планны ажылдап кылган болгаш бадылаан. Төвергайлаарга, нефть-химия продукциязын бүдүрерин 1974 чылда көрүнген планныг онаалдалардан 11,6 хууга хөй кылдыр бүдүрери шиитпирлеттинген. Ону техниктиг депшилгеге үндезилээп чедип алыр.

Запорожьени хостааныңың 30 чылы

Бо чылдың октябрь 14-те үлетпүрүлүг Запорожьениң ажылчы чоннары фашистиг эжелекчилерден төрээн хоорайының хосталганындан бээр 30 чылын демдеглээр. Дайын сөөлүнде чылдарда ол хоорай таныттымнаг кылдыр өскерилген. «Космос», «Шевченковский», «Хортицкий» деп чаа-чаа микрорайоннар кылдынган. Бүдүрүлге болгаш культураның албан черлери калбарган.

ЧУРУКТА: хоорайның кол — Ленин кудумчузу.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет-моол найырал айы

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

Совет база аңы-дүңма моол улустарының бузулбас мөңге найыралы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Моолдуң Араттың революстуг намының чангыс эвинде, тайбың болгаш социализм дээш, социалистиг интеграцияның быжыглаары база хөгжүдери дээш оларның дем каттыштырган демиселинде илергейлеттинип турар. Ийи чүрттүң аңы-дүңма найыралын Владимир Ильич Ленин болгаш моол улустуң алдарлыг оглу Сухэ-Батор үндезилээш, кааннап быжыктырган.

Моол улустуң алдарлыг оглу Сухэ-Баторнуң болгаш ооң эштериниң тургускан партиязы чүрттүң революстуг, депшилгелиг бүгү күштерин сырый каттыштырган болгаш улусчу революцияның 1921 чылдың июль айда тиилелгезин хайдырып, депшилгелиг хөгжүлдеже орукту моол улуска ажыдып берген. Моолдуң Араттың революстуг намы марксизм-ленинизмниң номналып хажык тоока эдерип, чаа амыдыралды тургузарының олдурчаагай улуг херээн чедишкинниг удуртуп-даа турар. Моол улустуң хөгжүлдезиниң революстуг үеэ-үеэжээн. Моолдуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштыг калбартып. МАРН-ның XVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1972 чылда улус чедишкиннерлиг болган. Агаар-бойдустуң байдалы парын болуп турган-даа болза, Моолдуң малчыннары малдың 8 миллион баш чаш төлүн өстүрүп алган. Ооң түңнелинде күрүне ажыл-агыйларында малдың баш саны 6,7 хуу, көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарында — 4,7 хуу өскен. Күрүнеге эт болгаш сүт садар планнар ажыр күүседтинген. Хой малдың 4000 ажыг кажааларын, 230 өрүмнээн, 940 каскан кудуктарны ажыглалга киргеш.

Моолдуң алдарлыг ажылчын аңгызы күш-ажылчы тиилелгелерин 1972 чылда база чедип алган: продукция бүдүрер план чедишкинниг күүседтинген. Чүртта чаа бүдүрүлгелер ажыллап эгелээн. Республикада чиик үлетпүрүүн ээн улуг бүдүрүлгези — Дарханда тон даараар фабрика ажыглалга киргеш. Ол фабрика чылда 700 муң хой кежиң болбаазырадып кылыр. 1972 чылда Совет Эвилелиниң дузазы-биле комбикорм комбинаттарын болгаш Чойбалсан хоорайга аъш-чем комбинадын ажыглалга киргеш. МАР-ның үлетпүр бүдүрүлгези 1972 чылда ниитизибиле 11,4 хуу, үлетпүрде күшажылдың бүдүргүлүүр 10,5 хуу, национал орулга—3,5 хуу өскен.

Моол улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле МАРП-ниң XVI съездиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглерни боттандырган. 1972 чылда чоннуң акша орулгазы 4,6 хуу, чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр боттуг орулга — 4 хуу ковүдээн. 62,3 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг чуртталга шөлүн, ниити өөредилгениң 45 школалаарын түткаш, ажыглалга киргеш. Күш-ажылчы чедишкиннерниге сорук киргеш моол өөнүктер беш чыл планының үшкү чылының двалгаларын эрестиг күүседип турарлар.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Моол Арат Республиканың аңы-дүңмалышкы сырый кады ажылдажылгазы Моолга социализмни чедишкинниг тургузарынга идигни берип турар. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секрэтары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы МАР-га чоруп турган үеде — 1966 чылдың январь 15-те пайырал кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында ССРЭ-ниң болгаш Моол Арат Республиканың аразынга керээни чарган. ССРЭ-ниң база МАР-ның политика, экономика болгаш культура талазыбиле кады ажылдажылгазын быжыглаарынга чугула ролдуг ол керээ ойнап турар.

«Улуг Октябрьдан төрүттүнген социалистиг чаа делегейниң эң баштайгы ийи күрүнеминиң — ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразынга харылзаалар тургустунганының база сайзырап хөгжээнииң бүгү төөгүзү—пролетаржы интернационализмниң принциптерин амыдыралга боттандырганының чыыткылыг үлегер-чижээ боон турар» деп, МАРН ТК-ның Бирги секретары болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал ССРЭ-ниң 50 чылынга турааскаатканы Москвага болган байырлыг хуралга чугаазынга демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң аразында экономиктиг кады ажылдажылга уламна ханылап, хөй талалыг боон турар. Ол кады ажылдажылга социализмниң материал-техниктиг база азында тургузар талазы-биле моол улуска боттуг дузаны чедирериниче утпаланган. Чингелделиг чээлилерни Моолга Совет Эвилели берип турар. Ол чээлилерниң күсели-биле болгаш ССРЭниң киржилгези-биле Моолдуң аар үлетпүрүүн баштайгызы болур—Улан-Баторга бүдүрүлге комбинадын, демир-оруктарны, «Налайха» деп хөмүр-даш шахтазын болгаш өске-даа бүдүрүлге черлерин түзүп кылган. Дархан болгаш Чойбалсан хоорайлар улуг үлетпүр төптөри кылдыр сайзыраан. Совет тудуг организациялары Дархан хоорайга чылыдылга-биле ажылдаар электростанцияны, хөмүр-даш казар черни, тудуг материалдарын кылыр комбинатты, Дархан—Шарын—Гол аразының демир-оруун тудуп кылган.

Совет Эвилелиниң болгаш МАР-ның аразынга садыглажылга дугайында протоколга дүүштүр 1973 чылда ийи чүрттүң аразынга барган солчулгазы эрткен чылдааны-биле делегээр—15 хуу озер. Чаа машиналарны, дериглерни, транспорт херекселдерни, нефтиниң, нефть продуктуларын болгаш өске-даа чүүлдерни Совет Эвилели аңы-дүңма Моолга чорудуп бээр. Моол Арат Республика ССРЭ-тэ хой дүүн, этпеш каан алгы-кештиң, эътта эң-өлүктү чорудуп бээр.

Моол Арат Республиканың кадрларын белеткээри совет-моол кады ажылдажылгада онза черни эзелеп турар. Дээди, ортумак эртемниг 15 муң моол кадрларны ССРЭ-ге белеткээн. Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниг МАР киргенден бээр үениң иштинде аңы-дүңма социалистиг чүрттүниң дузаалыы-деткимчези-биле 200 ажыг будүрүлге черлерни Моолга ажыглалга киргеш.

Дарханның үлетпүр комплексизи дериниге ССРЭ-биле кады Польша, Чехословакия, Болгария болгаш Венгрия база киришкен. Силикаттыг түүйбу будүрер заводту, цемент заводун, а ол ышкаш өске-даа будүрүлгелерни ол чүрттарның дузазы-биле тудуп кылган. Моолга хөй тудугларны кылырынга ам ГДР болгаш Румыния база киржип турар.

Моол Арат Республиканың делегейге ач-аалдары болгаш салдары чыл бүрүде өөрүп турар. Моол амгы үеде 60 күрүнелер-биле дипломаттыг харылзаалыг болгаш КНО-нуң ЭДЧ-ниң болгаш өске-даа делегей организацияларының кежигүнү боон турар. Азия болгаш Африка чүрттарының чонунуң пинги конференциязы 1972 чылдың август 14-тен 18-ке чедир Улан-Батор хоорайга болуп эрткен. Азиянын болгаш Африканың 56 чүрттарының төлээлери, хайгаракчылары ол конференциянга киришкеп.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин быжыглаар дээш МАРН идепкейлиг демиселдип турар. Моолдуң Араттың революстуг намы 50 ажыг партиялар-биле дөрт харылзаалыг. Делегейниң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр МАРН Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле болгаш аңы-дүңма өске-даа партиялар-биле доктаамал санал-оналары солушпушаан, амгы үениң ревизионистеринден база опортунистеринден марксизм-ленинизмни камгалаар херекке төлептиг салыышкынын кирип турар. Улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралды быжыглаарыңче уламнаан иденкейлиг дештыкы политиказы Моол Арат Республика чорудуп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секрэтары Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, ГФР-ге, Францияга аяш-чорууның түңнелдерин моол улус изин-биле деткээн.

Совет болгаш моол улустарның аразынга аңы-дүңма харылзааларны улам-на калбартыр талазы-биле улуг ажылды Совет-моол найырал нииттилелиниң Тыва салбыры 1962 чылда тургустунган. МАР-ның Убса-Нур, Баян-Ульгий болгаш Завхан аймактары харылзааларны ол түдүп турар. Улус ажыл-агыйын, культураны хөгжүдер талазы-биле дүржүлге солчулгазы чыл бүрүде улам калбарган.

Бо чылын бистиң республиканың МАР-ның сут ажыл-агыйының, яңы болбаазырадыр үлетпүрүүн, харылзаалың, садыгның, амыдырал хандырылгазының, хөй-ниити чемнелгезинин, культураның ажылдакчылары кээп чорааш барган.

Бистин республиканың профэвилел, спорт төлээлери, башкылар, эмчилер Моол Арат Республикага чорааш, келген Чүректиң хамыдаан эвилеп, ол ажыктыг үжуражышкынларның түңнелинде аңы-дүңма совет, моол улустарның аразында, Тываның болгаш Моолдуң аразында найырал улам быжыккан.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ,
СЭКП обкомунуң лектор бөлүмүн удуртучузу.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

1974 чылдың солуннарынга ылгаш журналдарынга чагыдылга үргүлчүлеп турар. Совет кижи бүрүзүнүң хүн бүрү ажылынга, амыдыралынга парталга шымчы дузалакчы, сүмелекчи болур. Партия, профэвилел, комсомол организациялары, «Союзпечать» черниниң ажылдакчылары чагыдылга кампаниязын чедишкинниг чорудар дээш хемчеглерни ап турар.

Октябрь 20-де медээ-биле алырга, республикада 124,820 экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынган, азы эрткен чылдың бо үезинден 9247 экземпляр хой болуп турар. Ниитизи-биле Кызыл хоорайда, Моңгун-Тайга, Тожу, Бии-Хем, Өвүр районнарда парталга чагыдылгазы экиг. Бо ажыл ыраккы Моңгун-Тайга районда экиг организасттаттынган. Мында өг-бүле бүрүзү алзон кады чагыдылгадыг болган турарын чедип алыр сорулганы салган. Ол районнуң номчукчулары амдыызында 2270 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып алган. Азы чыл эгезинде моңгун-тайгажылар 2679 экземпляр чагыдылгалыг турганнар.

Парталга чагыдылгазы Бай-Тайга, Чаан-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды районнарда ам-даа шуудавайн турар. Дашткы парталганы чагыдып алырының хуусаазы ноябрь 1-де, төп солуннарга болгаш журналдарга ол айның 25-те доостур болгай. Ынчангаш чер-черде партия, комсомол, хөй-ниити организациялары парталганың хөй-ниити тарадыкчыларын, харылзаанын ажылдакчыларын дамтыштыр номчукчу бүрүзү күзээн солуннарын, журналдарын чагыдып алган турзун дээш ажылдаар апаар. Ылаңгыя парталга чагыдылгазының талазы-биле кошкак ажылдап келген үстүнде аданаывые районнарга организастыг хемчеглерни улам күштелдирерин негеттинип турар.

Чагыдылга кампаниязының доостурунга чедир хуусаа эвээжээн. Көдээниң, болгаш хоорайларның номчукчулары күзээни солуннар, журналдарын чагыдып алган турзун дээш бүгү-ле хемчеглерни алыры чугула.

А. КОЛ.

• • •

Совет парлалгага чоннуң хандыкшылы аажок улгатканы, ол болза кижилериң билининиң болгаш культуразының бедээнин херечилеп турар. Ооң чижээн «Совет Тыва» совхозтуң коллективинде 1974 чылдың чагыдылгазындан көрүп болур. Бо чугула ажылды хөй-ниитиниң 16 парлалга тарадыкчылары организастап турар.

Октябрьның баштайгы чартыынга чедир «Шын» солуннуң 147 (эрткен чылын 152 турган), «Тываның амыяктарын» 134 (эрткен чылын 128 турган) кезектиг чагыттакан. Өскедаа солуннар болгаш журналдар чагыдылгазынга биспин коллектив Каа-Хем районда мурнап турар.

Хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларындан Нинел Ондур, Тамара Монгуш, Моңгуш Маскиров, Зоя Херел-ышкаш бот-идепкейлиг эштерни макталары өөрүнүүр. Олар малчыннарның, механизаторларның чүүү чагыдып алырынга дузалыг сүмени бөрии, чон ортузунга тайылбыр ажылын улам калбартып турар.

«Совет Тыва» совхозта А. Юдин, Х. Дадар-оол, М. Ведеримов, О. Кылын-оол, Д. Дарма ышкаш эштериң чагыттакан солун, сеткүүлүүнүң түс бүрү түүү 30—50 рубль чедип турар. Чаа чылдың парлалга чагыдылгазы ам-даа үргүлчүлеп турар.

Я. ДОРЖУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИНГЕ

ПАРИЖ. «Юманите» солуп ол делегей чыжыының ажыттынарынга турааскаатканы түүлүүге мынча деп бижээн: «Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгреси хөй төлээлекчилериг болгаш чугаалажып көөр айтырыглары калбак боон турар ужурундан делегейге бирги тергениң ужур-дузалыг болуушкун болур».

УЛАН-БАТОР. Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң Москвага ажыттынар Бүгү-делегей конгреси тайбыгга ынакшылдыг бүгү күштериниң чайгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын улам быжыглаарынга чаа чугула үеэдэ болур деп. МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Д. Цэвэгмид «Үнэн» солуннуң корреспондентизинге интервьюзунга медеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң Москвага болур Бүгү-делегей конгреси делегейге дыка улуг ужур-дузалыг болуушкун-дур деп. Социалистиг ажылчын партиязының Тайбың комитединиң даргазы Ола Виктрем медеглээн.

АДДИС-АБЕБА. Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң бүгү-делегей конгресин Москвага эрттирер деп турарын хостуг Африканың чурттарында кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар. «Тайбың талалакчыларының Москва шуулганы төөгүлүг болуушкун, чер бомбүрээниң улустарының эң-сеткил каттыштырылгазының, бүгү делегейге быжыг тайбыңче оларның чүткүлүүн күчүлүг илереп болур» — деп, Гананың национал Тайбың Чөвүлелиниң президентизи Джонни Хансен медеглээн.

Африканың хой-хой чурттарында ук конгресстиң идеяларын, сорулгаларын пропагандаалар улуг ажылды чорудуп, делегелгелер, кино-чурук көрүлдерни, семинарлар эрттирери организастаттынып, империализмге, колониализмге чүдүр демиселдин, национал хамаарышпас чорукту быжыглаарының, улустар аразынга дем каттыштырып ажылдаарының айтырыгларын аңаа чугаалажып турар.

(СЭТА).

АРЫН ЧААР БОЛГАШ ЫЯТ ЧОК ЧОРУК

КАРАКАС. (СЭТА). «Маоистиг удуртукчулар эң-сеткил каттыштырылгазы болташ интернационалнам дугайында эндере чулчуруп турар хирезинде, чогум шынында олар ол принциптерге мырыңай хамаарышпас туруштуг хөделип турар» —деп, Венесуэланың коммунистериниң «Трибуна популар» солуну бижээн. Чилиниң шериг-фашистиг сүлчээчилериниң чазаан бүү-хаа хүлээп көргеш, Улусчу чаңгыс эң чазааның төлээлекчизи элчинни «Кыдаттан шолуп үндүргеш, маоизм бодунуң хоралыг үзелиг көргүскен. «Үшкү делегей» чурттарының ёзулуг төлээлекчилерин биспэ дигилеп, некин удуртукчуларының мегделдер чулчуруп турарының авыластыы ол политикадан тодаргай-ла көстүп турар дээрээн «Трибуна популар» демдеглээн.

Маоистер боттарын «чили революсчуларның чогум-на камгалакчылары биспэ» деп, калбаа-биле угуулгалар чарлап турарын ук солун «эвин эрттир арын чаар болгаш ыят чок чорук» деп адаан. Ам маоистер чүгле Чилиниң шериг сүлчээчилериниң чазаанга херээ кырында деткимче көргүзүп турар эвес, харын чили патриоттар-биле эң-сеткил каттыштырылгазын илергейлээрин чүүл-бүрү кажарлаашкыннар-биле боогдап турар. Олар президент Сальвадор Альенденни шериг үймэончилериниң өлүрүп каанын ыыттавайн барган. Олар фашистиг шериг идегеттерге кара-бажыңнаткан, Чилиниң компартиязының Чиңгине секрэтары Луис Корвалаңның болгаш политиктиг хоругдалда турар өскелериниң-даа амы-тынын оскунган хүнүндеп бээр бир ай болганда, ооң тураскаалын Улусчу чазактың Пекинде элчин черинниң хүндүткеп демдеглээрин Мао бөлүү хорып каан, ооң база бир бужар үүлгедин ол болган. Чилиниң Улусчу чазааның элчини ындыг ёзулал эрттирбес, чүгө дээрге ооңу Чилиниң дипломаттыг төлөө черинниң баштыңы дивес апарган» деп, ук чазактың элчини Армандо Урибеге Пекинниң чагырга черлерни дыңнаткан.

Солуннуң ооң ыңай айыткынын ёзугаар алырга, ындыг турбуже, Чилиниң шериг үймээнчилериниң чазааның төлээлекчилерин Чжоу Энь-лай шайдалгага келдирип чаалаан. Маоистер социализмге болгаш пролетаржы интернационализмге боттарының эң-керлиг-чилер болган ёзулуг арнын ыңчалдыр көргүскен.

КҮЧҮЛЕЛ ПРОПАГАНДАЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Кижилер олурүп, үптээриниң, шоп-содаа кылырының болгаш өске-даа күчүлел үүлгедиглерни Америкаңы телевизор экраннарын дамчыштыр көргүзери черле соксавайн турар. Национал телевиденнениң чонга көргүзүлгелериниң оң программа бүрүүнүн сези күчүлел үүлгедиглерин көргүзүп турар. Пенсилвания университединиң ажылдакчызы Дж. Гербнер тускай шинчилел чорударга, ындыг түңнел билдинген. «Дамчыдар көргүзүг маадырларының чартык кезии шоп-содаа ийикпе үптелге кылырынга киржир. Бештиң бир кезии кемниг херектер үүлгедир көргүзүлгер кылып, үш хуузу боттары өлүртүр айылга таваржып турар» деп, Гербнер айыткан.

Күчүлел пропагандазын телевидение дамчыштыр иештередип турарынга чүрттүүн хөй-ниитизинин сагышсыразы күштелип турар.

Калифорния университединиң профессору С. Фешбак чижеглей санап көргеш, ёзулээли назылыг американ ооллар, уруглар ортумак школа доозуп алгыже школага турарындаа үш муң шак ажыр, азы 15 муң шак дургузунда телевидение дамчыдылгаларын көрүп келир болган. «Уругларга ол багай салдарны халдадып турар. Америк психологтар ындыг түңнелди кылган» деп, «Юнайтед стейтс ньюс энд уролд рипорт» журнал айыткан.

Делегейниң хөй-ниитизи, чили реакциянып кемниг үүлгедиглерин килең-биле буруу шаппышаан, Чилиниң демократтыг күштери-биле эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш деткимчезин илергейлээрин үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: Барлын-Берлинниң ажылчы чоннарының Чилиниң чонун деткээн чыскаалы.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИН ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының бир дугаар (политиктиг айтырыгларының болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле) комитеди чепсеглениишкин дүжүрериниге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып эгелээн. «Чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязы», «Эндере чепсек бүдүрериниң экономикага хамаарышкан, социал үржуктары болгаш делегейниң тайбыңына, айыыл чок чоруунга ооң онза хоралыг салдары», «Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери» өске-даа ол чижектиг айтырыгларны комитеттиң хуралынга чугаалажыр.

Совет Эвилели чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын чылдырарының бүзүреддиг талалакчызы боон келген болгаш боон артар-даа деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Рощин санал бергеш, медеглээн. «СЭКП-ниң XXIV съездиниң үүлдүг деп көргеш совет Тайбың программазында ССРЭ-ниң чайлышы чок туружуу ынчалдыр айыткан»—деп, ол демдеглээн.

«КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу қызырар болгаш ооң кампан алдынар акша-төрегиниң чамдызын хөгжүп орар чурттарга луза чедирериниг ажыглаар дугайында» чугула, дораан чугаалажып көөр айтырыгны Совет Эвилели КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга чугаалажып көөруү-биле киирген деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

Ираның төлээлекчизи Ф. Ховейда КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпирин ёзугаар эртжен чылын тургустуттан, чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязынга белеткелдиң тускай комитединиң ажыл-чорудулгазын чугаалаан. Комитеттиң бүгү кежигүннери чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын чылдырар деп санналдаан дээрзин ол демдеглээн.

АКШ-тың төлээлекчизи Дж. Мартин стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразынга чугаалажылышкыннарның чепсектиг күштерни, чепсегленишкинниң талалар аайы-биле деңге кызырар дугайында чугаалажылышкыннарның аңаа холбаштыр Төп Европага алыр хемчеглерниң, Европага айыыл чок чорук, кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чугулазын бодукүү чугаалынга, айыткан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чугула шиитпири

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Чөвүлели октябрьның 24-түн эртенинде бодунуң дүрген чылдырган хуралынга Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның кады киирген резолюциязын чаңгыс үн-биле күлээп алган. Ол резолюция Чоокку Чөөн чүкке кандыг-даа аткылажышкыннарны болгаш дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын болгаш бо чылдың октябрь 22-де турган черлеринче шериглерниң аткаарларын негээн.

Израильдың египет шериглернин' туруштарынче болгаш тайбың чурттакчылыг черлерже өөр ёзу-биле халдаан, аткылажышкынны соксадыр дугайында шиитпирни үрээнибиле холбаштыр Египеттиң чазаанын дилээнин ёзугаар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол хуралын база катап чылдырган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың төлээлекчизи — күрүне секретары Г. Киссинджерниң Москвага беседаларының үезинде чедип алган принциптиг дугуржуушкунун тодаргайы-биле барымдаалавышаан, ол айтырыгны Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге чугаалажып көрген. Ол ышкаш араб-израиль талаларның месилдежиишкинин шиитпирлээриниң боттуг аргазын тыварының орүүн Москвага чедип алдынган дугуржуушкун ажытканын аңаа онаалып демдеглээн.

Израиль төлээлекчилер удуралның турбуже, Айыыл чок чорук Чөвүлели дараазында резолюцияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган:

Айыыл чок чорук Чөвүлели 1973 чылдың октябрь 22-деги бодунуң 338-ки резолюциязынга үндезилээш:

1. Кандыг-даа аткылажышкынларны болгаш бүгүле дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадыр дугайында бодунуң шиитпирлээнин бадытнавышаан, аткылажышкынны соксадыры күштүг боон эгедээн үеге чедир турган черлериниче шериглерни дедир чорударын негеп;

2. Израиль биле Египет Араб Республиказының шериглериниң аразынга аткылажышкынны соксадырын канчаар сагып турарын хайгаараары-биле КНО-нуң хайгаракчыларын доп-дораан чорударының хемчеглерин алырын база ол сорулгага КНО-нуң амгы үеде Чоокку Чөөн чүкте турар ажылдакчыларын болгаш бирги ээлчегге Кайрде турар ажылдакчыларын ажыглаарын Чиңгине секретарьга **сүмелеп тур.**

Кыдат төлээлекчи ол чугула шиитпирге ажыы-биле удурлаңып, хөй-ле хөөзүн шуугаазынның чугаазын бадылаашкын мурнунда кылган.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик аткылажышкынны соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң октябрь 22-де резолюциязын Израильдың үрээнии шиитпирлии-биле ,,бүрүү шапкаш, КНО-нуң шиитпирин күүседиринче агрессорну албадаарынче Айыыл чок чорук Чөвүлелин кыйырган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде өске-даа төлээлекчилер бо резолюциянын чугулазын айтып, оңу херек кырынга боттандырарынче кол кичээнгейин салып турарын илереткеннер.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ

Октябрь 24-те эртенгиниң 8 шакта египет-израиль фронтуга дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулга КНО-нуң хайгаракчыларының харагалзаашкынынбиле чедип алдынган. КНО-нуң хайгаракчы төлээлер бөлүктериниң баштыңнарының хайгаракчыларны тургузар черлерни ылавылап дугуржур сорулгалыг чөвүлел хуралы болган.

Ооң соонда келген дыңнадыглардан алгаш көөрге, израиль шериглер ол хүнүнүң бүгү дургузунда дайылдажышкынны соксадырының чүрүмүн үрей келген. Египеттиң шериг командылалының кежээ үндүрген дыңнадымында мынча деп: Суэштиң мурнуу чөөн талазынга египет шериглериниң туруштарынче болуп израиль самолеттар наш-даа катап халдаан. Израиль танкылар Суэш хоорайже бурунгаарлаарын болгаш өлге шугуш киирин оралдашкан. Египеттиң шериглери тулчуушкунга 13 танкыны чок кылган. Израильдер халдаарын уламчылап, фронтунуң мурнуу секторунда египет шериглерин боолап турар.

Суэш каналындан барыын талада 175 дөрбелчин миль шелдуг девискээрин Израиль эжелеп алган деп, Тель-Авивтиң дыңнатканын Египеттиң шериг командылалы буруу шапкаш, ону «хөөредиглиг болгаш шынныг байдалга дүүшпээ» деэн.

Суэш каналының чөөн талазында египет туруштарже израильдер база халдаан деп, египет командылалдың ооң ыңайгы дыңнадымында айыткан.

Египеттиң шериг командылалының дыңнадыгларындан алгаш көөрге, Египеттиң чепсектиг күштери Порт-Саидтен Суэшке чедир фронтуның бүгү участоктарын эзелеп турар. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар октябрь 22-де күштүг болган, дайылдажышкынны соксадырының чурумун египет шериглер сагып келген деп, командылалдың төлээлекчизи чугаалаан. Ынчанмыже фронтуның мурнуу участогунга израиль шериглер чаа-чаа девискээрлерни эжелеп алырын оралдажы бээрге болгаш египет турушгарже, тайбың хамаатты объектилерже Израильдиң ужар үүлү халдаашкыннар кыла бээрге, Египеттиң шериглерни аңаа харыы кылдыр бооласкынын эгелээр ужурга таваржышкан. «ЕАР-ның чепсектиг күштери дайынга шиитпирлиг ойтур шавышкынны бээр болгаш ооң планнарын боттандыртпас дээш, эргежок чугула бүгү хемчеглерни алыр эргелиг» деп, төлээлекчи демдеглээн.

Израиль шериглер Суэш каналының барыын эриннээ Исманлияның хоорай чоокчула сууларындан Улуг-Ажыг хөлге чедир девискээрни эжелеп турар деп, Тель-Авивтен келген дыңнадыгларда бадыткаан.

(СЭТА).

Культура амыдыралынын экраны

Агитбригадаларда

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвү Солчур суурга районуңу беш агитбригадаларының төлээлери —дөртен ажыг бот-тывынгыр артистер чыглып келгеннер. Район төвүнүң «Чадаган», Торгалыгның «Хомус», Солчурның «Аржаан», Саглының «Көгебуга», Чаа-Суурның «Аян» деп агитбригадалары район көрүлдезинге киржип келгени бо. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң дайынчы хевириниң бригадалары бот-тарының программазын тоскү беш чылдың шинитпирлиг үшкү чылының мурнакы кижилериниң чаагай үүгүүзүн алдаржыдарыпче угландырган.

Көрүлдеге бирги черин «Чадаган» (удуртукчузу В. Таваажап), ийиги черин «Хомус» (удуртукчузу П. Монгуш) ээлээн. Көрүлде эрткен соонда «Хомус» агитбригада Хандагайтыга болгаш «Кызыл Тук» колхозка, аалдап чедип, чонга боттарының оюнун бараалгаткан. Дус-Дагның талаптылыг аныяктарының концертин көрүкчүлер сонуургап, номер бүрүзүн диниттиг адыш таскаашкыннары-биле хүлээп ап турган.

Өвүрүңүң ажыл-ишчилерин коъазы Монгун-Тайга район-биле социалистиг чарыштыг болгай. Саглының «Көге-буга» деп агитбригадазы удавас моңге меңгиннң чүрту — Монгун-Тайгага аалдап баарыбиле белеткеп турар.

Бистин корр.

Ырлар фестивалы

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгенинден бээр 55 чыл болуп оюнга тускаткал аныяктар ырларының фестивалы Кызыл хоорайда уламчылап турар. Фестивальдың бирги эвлүүзү комсомол организацияларынга эрткилээн. Ада организацияның бүрүзүнден ийи ырларның күүседикчилерин киргиштиргеп.

Бирги эвлүүнүң тиилекчилери октябрь 26-да уран чүүл училищезинге ийиги эвлүүге киржирлер. Ол үүн баштай школачыларның дараазында — өөредилге черлериниң түңнелинде — үлеттүр-бүдүрүлгелериниң бот-тывынгыр ыраажылары уран талантызын көргүзер. Фестивальдың тиилекчилери маадырлыг-патриотчу болгаш комсомол ырларының талазы-биле лауреаттар болур. Олар ленинчи комсомолдуң төрүттүгеп хүнүнге тускаап Кызылга болур байырлыг кежээге ырлаалдар болгаш ыпчан шинналарны хүлээп алырлар.

С. ВЛАД-ООЛ.

Оперетта-ны көргеш...

Бодуиуң үжен сескн сезонуң республикаңың хөгжүм-шин театры С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-оолдуң бижээни «Хүнүң ыраажылары» деп оперетазы-биле чоокта чаа ажыткан болгай. Ук чаазала аиглы үеде бир совхоттуң салбырында аныяк оскенинин ажыл-ишкин, амыдыралын көргүзүп турар.

Салбыр эргелекчизи Туматтың ролюн театрның артизи Чаламба Монгуш чедимишкиннег ойнап, көрүкчүлерниң кичээнгейнин хаара тудуп шыдаан. Ол ышкаш социалистиг чарышка тиилекчи боол үнер дээш, меге сан-түң кожуп, «таарыштырып» турар Тумат дарганың ариың кызыдып шыдапкан, коллэ Совет депутадың чүнарбажың эргелекчизи Ажиймааның артист Роза Серен-оолдуң ойнааны менээ черде дыка таарышты. Оон аңгыда Туматтың уруу Күскени артист Д. Барыимаа, салбырның агрономун Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солуноол, Тумат дарганың кадайын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Е. Кенденбиль биле артист М. Дарый олларның эки ойнап турарын демдеглезе чогуур.

Амгы аныяктарның дугайында солун оперетганы көргеш, сагыш-сеткилим хэйгытып, бистиң маадырлыг көдээ ишчилеривистиң дугайында ам-даа чаа-чаа шиилерни бистиң чогаалчыларывыс бижиирин күзедим.

Р. БИРИ-САНАА, уран чүүл училищезинде театр салбырының сургууулу.

ЧОГААЛЧЫ БОЛГАШ УЕ

(Литературоведтиң демдеглели)

Чогаалчы кижи үе-шагның судалын тудуп биляр, ооң демдектерин көргүзүп-биле танывр хүлээлгелиг. Совет литератураның онзаалчак чүүлдериниң бирээзи болза, ооң кезээде үе-шаг-биле кады базып, оон дээшки илередип, улустуң маадырлыг чоруун мактап, ырлап келгепинде. Совет чогаалчылар — үе-шагның чүгле бижээчилери эвес, харын коммунизм дээш идепкейлиг ажылдакчылар, демиселчилер. Чогаалчының болгаш хамаатының хүлээлгезинниң ыдыг чаңгыс аай чоруун состүп совет уран чүүлү орус болгаш бистиң чүрттүн оскедаа улустарының классиктеринден, революсчу демократтарының чүткүлдүг, от дег состүг публицистиказындан салгап алган.

Улуг оскерлиишкиннерниң чоокшулап орарын күчүлүг мерген угааны-биле көргүзүп шыдаан Лев Толстой долгандыр турар боттуг амыдыралды миллион-миллион кижилерни караа-биле көрүп чоргаи. Хаанның шолүлгезинниң кадыг-берге байдалдарында кижилерниң амыдырал-чурталгазынче хөй-ниитиниң кичээнгейин угландырар дээш, Чехов хамааты хүлээлгезин ёзугаар, сагыш-сеткилиниң кыйгызы-биле Сахалинче аажок айыылдыг аян-чорукту кылган. А революсиянның медээзизи Максим Горький чечен чогаалга оруунуң мырынай эгезинден тура-ла бодуиун күчүлүг салым-чаяанын пролетариатты хостаарының херээжене өргүп, бодуиуң үезининң боттуг негелделериге харыиы тыварын оралдажып чоргаи.

Октябрьның шүлүкчүзү В. Маяковский социализминиң тиилелгелиг базымнарының үезинин бачым-хөөнүн үзүг күш-биле сиңирген эвээш эвес шүлүктерин бижээн. Совет чогаалчы В. Катаев социалистиг делегейниң тургустунганының дугайында, чаа кижиниң — медереллиг тургузукчуның — кижизиттингенниң дугайында чогаалды — «Үе-шаг, бурунгаар!» деп омак-сергек романны бижээн. Катаевтың маадырлары боттарының соруктуг күш-ажылы-биле үе-шагның маныи дүргедедир дээш кызып турар.

Коммунизмче бурунгаарлаан тудум кижилерниң үзел-бодалын хевирлээриниң, бүтүү талазы-биле сайзырааган кижиниң кижизидеринең сорулгазы улам улүг ужур-дузалыг болуп кел чыдар, а ол дээрге ажылчы чонну кижизидериниң эң чугула чеңсектериниг бирээзи болур литератураның ролю өзүп турар дээни ол-дур. Ам чогаалчының мурнында бодуиуң үезининң овур-хевирин ажыдып көргүзер деп улам нарын сорулга тургустунган, чүге дээрге кижи — сайзырангай социалистиг ниитилелдиң хамаатызы — нарыйдаан, хөй талалыг апарган. Оон сагыш-сеткилин долузу-биле чүруур дизе, чогаалчыга ниитилел хөгжүлдезиниң ханы болуушкуннарын, улустуң психологиязының, үгаан-бодал деңнелиниң, массаның идепкейлиниң оскерилгезин биляр — маадырның мөзү-шынарының ладыгыл турары ниитилелдиң бүтүү тургузуун тодаргай билири эргежок чугула.

Бистиң үевисте бедик идеалдың, хөй-ниитиниң чоруктуң маадырлары төрүттүнүп турар. Ыдыг маадырның овур-хевирин чогаалчы боду улустуң ажыл-херээжене ханы сонуургалдыг болза, чүгле ынчаи тургузуп шылаар.

Чаа беш чылдың планнарын күүседир дээш, ажылчы чонның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам көдүрер дээш демисселге чогаалчылар боттарының үлүүн киирип турар. Ынчалза-даа үе-шаг состүң мастерлериниң улам идепкейлиг болуруи иеген келгеи. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң IV пленумунга «Чогаалчы болгаш беш чыл» деп айтырыгны чугаалажып турда, улустуң амыдыралынче литератураның кичээнгейин күштелдиреринің эргежок чугулазын Г. Марков илеткелиг болгаш киржикчилер саналоналынга демдеглеп турган. Амыдыралды ылаптыы-биле оореиир чорук прозаның, поэзиянын, драматургиянын чогаалдарынга амгы үениц эң чугула болгаш ойу келген айтырыгларын тургузар талазы-биле чогаалчыга делгем орукту ажыдып турар. Тоску беш чылдың күш-ажылчы чуруктарын чырыдып бижиирде, эң-не дүргеи хевирлер болур очерк болгаш уран-чечен публицистика онза ужур-дузалыг.

Социализм үезинде күш-ажылдың чаартыкчы ролюн көргүзери бистиң литератураыстың кезээде кол сорулгазы боон келген. Күш-ажылга кижиниң чаа мөзүзү, оон сатышсесткилиниц, медерелиниң чаа шынарлары плереп көстүр. Совет литература чонуң ажылжиниң ондур чаагайын уран-чечеи овур-хевирлерге сиңиреринн орилдажып келген. «Агар амыдырал» — уран-чечеи чогаадыгга багай материал дээр дугайгы бодалдарны М. Горький ойтур шапкан. Ол боду «Советтер Эвилелин дугаар» деп очерки бижээн.

Прозаның болгаш поэзияның дыка хөй алдарлыг чогаалдары болуушкуннарның наит изи-биле бижиттингилээн. Чижээ, М. Шолоховтуң «Ындарган кур черн» болгаш И. Эренбургтуң «Ийнги хүнү», А. Фадеевтиң «Аныяк гвардиязы» болгаш А. Твардовскийниң «Василий Теркинн» чогумна ынчаар тывылгылаан. Чогаал үргүлчүү-ле улуг чаа тудуг-биле кады тыптып кээп турбас болзайн аан. Чамдык номнар он-оп чылдар дургузунда бижиттинер болгай. Ынчалзажок «Амыдыралдан чыдып калбас!» деп кыйгырыг чёрле чоптүг.

Дыка хөй совет чогаалчылар литературага бодуиуң оруун күш-ажылчы изиг болуушкуиарның чанындаи эгелээн. А оларның чамдыкталарыига күш-ажыл темазы бүтүү чүрттелгазының кол чүүлү боон артып калгылаан.

Амгы үеиив бижимелдерни чүгле «дуржулгалыг мастерлер тургузуп турар эвес, оиу харын аныях талантылар база байдыдын турар. Эгелеп чоруур чогаалчы дуржулгалыгларни эртип, мурнунда кымның-даа эскербээн чүүлдерни литературага экеп, амыдыралдың «каъттарын» үлам хаилыр аларыптар чорук хаая эвес болгай. «Сээң төрээн чүргүңде хөрлүлээн пиитилел чалбыжыгга бодуиуң түрээнии каннап ал, оон соонда карандашты, бийирни азы харын демир-үжүктү тут»-деп, А. Луначарскийнің аныях чүруккүга сүмелеп турганы чөрле аажок шыиныг.

Улустуң амыдыралы-биле, үргүлчү оскерлип турар боттуг амыдырал-биле доктаамал харылзаа, дүвүренчиг айтырыгларга чогуур ойүнде харыылап база пиитилел хөгжүдлезиниң үгланыышкынарын, шын көргүзүп билири чогаалчыга кончуг улуг ужурдузалыг. «Боттуг амыдыралды көргүзериниң дугайын чугаалап тура, ол чогум кандыг көрүнүште көргүстүнүп турарыиче кичээнгей салыры чугула. Боранғай база бүлүртүл. бузук болгаш хажыдар көрүнчүктер-даа, кээргел билбес, шыпчы, чүнү-даа херексевес көрүнчүктер-ла, чүгле багай чүвени соора көрбес, а эки чүве көргүзе албас көрүнчүктер-даа турар-ла болгай.

Амыдыралдың бодуя чеченмерген соглеп турар көрүнчүктер, ёзулуг амыдырал канныг болуп ужурлугул деп айтырыгга шынның бодуи (чиге сөстер-биле, көргүзүп овур-хевирлер-биле) көргүзүп турар көрүнчүктер болуулуңарын-деп, Ногаиннес Бекер шын бижээн.

Совет литератураның болгаш ниитилелдиң, чогаалчының болгаш номчукчуиуң харылзаалыы, оларның удурдедир сонуургалдыг номнарны чогаадып турар кижилер биле номнарны номчуп турар кижилериң доктаамал ужуражыр, амыдыралдың база үеге-даадылганын эң чугула айтырыгларын кады чугаалажып турарында бодуиуң илереи-биле тыпкан Москваның чогаалчылары чүгле эрткен чылын номукчулар мурнуига 18 муң катап үүнүп, чүве чугаалаанар.

А прозаның база поэзияның ында-бүрү айтырыгларыига турасказатқан номчулга конференцияларының чежелиш санаш чедер боор. Оларга сонуургалдыг чугаалар токтуп, бедик профессиоиал деңнелдиг маргылаалар кыптыга бергилээр болгай. Колхоттарга, заводтарга литература недельларын организастап турар. Бо бүгү чүүлдер чонуиуң эстетиктиг кижизидилгезинге бараан болуп келген. Ындыг ужуражылгалар чогаалчыларны чаа хайгааралдар-биле байыдып, ажылга чаа идигни берип турар. Олар дээрге уран чүүлдүң улусче, улустуң уран чүүлүне чоокшулап турарының илереллериниң бирээзи-дир.

Совет номчукчу болза литература чогаалдарының чүгле хереглекчизи эвес, харын оон тургузукчуларының бирээзи. Ол литератураның маадыры-биле кады сеткил, бодал, чаа чүүлдерже хей-аът кирип чоруур.

Бистиң үевисте капиталистиг чүрттарда чогаалчылар боттарының орууи бодамчалыг шилип ап, депшилгелиг уран чүүл политикага дидимиибиле киржип, ниитилел хөгжүдлезиниң угланышкынынга саллар педирерни оралдажып турар.

Социалистиг база буржуаз идеологияларның эптеш чок демисели чогаалчыдан бодуиуң төрээн чонуиуң, ооң чогаадыкчы чедишкинче оруу ак дээрзин практикадан хөй санныг чижектер бадыткап турар.

И. ГОЛИК,
филология эртемнериниң кандидады.

Кижи болгаш хоойлу

ЭЛЭЭДИЛЕРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Милиция-биле ужуражылгалар... Ындыг ужуражылгалар дөмей эвес. Чамдык кижилер күрүнеиик бо органынга хамаатыларга хамаарыштыр айтырыгны шиитпирлээр дээш келир. Өске кижилер милициядан дуза дилеп, ооң сүмезин ап кедир. Л бир өскелер милиция-биле боттары кээп ужурашпас, харын оларны ынаар келдиртир, эккээр.

Сөөлгү таварылгаларда милицияга келдирип, эккелдиртип турарларның аразында элээди ооллар, кыстар база бар. Олар кымнарыл? Арага ижип алган, турамык-даа, кижи бүрүзү-биле шорбашкан турар азы чогуш-кырыш дилеп кылаштап чоруурлар-даа болгулаар. Көрүп көрээлиңер.

Илья Фетисов. Оп алды харлыг. Милиция ажыллакчылары ону эки таныыр. Школага өөредилгезин каттан. Арагалап, хулингаиган чоруп турган. Милицияның уруглар өрээлинге ону бо-ла эккелген болур. Ол школага өөренип турдаааа, милиция ажылдакчыларыиың-даа беседазы ам дээрезинде эки түңнел бербейн турар. Ону ам № 35 профтехучилищеде киирип каан.

Бо чаш ооп канчап ындыг орукче киргенил? Аиаа багай салдарны ооң ада-иези чедиргеи. Ачазы арага азарыиган алкоголик болган, ынчангаш бо чылын ону эмнелгеқуш-ажыл профилакторийиниче албадал-биле чоруткан. Ол арагадан өске сонуургалы чок, өг-бүлезинге үүгүлчү алгыш-кырыш кылып турган. Ооп ооң багай чанчылынга елыскан.

Бир элээди ооп ындыг. А Анатолий Ушаков база-ла оң алды харлыг. Оон-биле бистер хөй чыл таныш бис. Школага өөренип турган, тояап чоруп каар, оорланыр турган. Ындыг байдалын соксатпас болугра, Ушаковту шыңгыы чурумнуг тускай школаже бир чыл хуусаалыг чоруткан. Оон ээп келгеш, база-ла корум-чурум үрээрии уламчылаан. Түңнелиниде ийи чылга шенелдеге шиитксш, № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинге ажылдадыры-биле чоруткан.

Мындыг таварылгалар чүге болуп турарыл? Чурум үрээр, кижилерни бак сөглээр, хоорай транспортунга халас чоруур, үүрмек оор, спекуляция кылыр, көзер-биле адаанныг оюннар ойнаар, тояанчы чоруктары дээш чүгле Кызылдыя милициязының уруглар өрээлинде чүс ажыг элээди ооллар, уруглар үчётта киргеи. Оон чылдагааны чүдел?

Харыы билдиигир: элээди уруглар-биле кижизидилге ажылы ам-даа четпестерлиг. Аиаа бирги ээлчегде ада-иезин буруулуг болуп турар. Кижи болуру чажыттан эгелээр болгай. Уругларның ада-иези боттары толептиг болуп, элээди уругларны шын ёзу-биле кижизидер болза, олар кажандаа багай орукче кирбес. Он беш харлыг Саша Милюхенниң ачазы № 14 механизация эргелелинде электриктеп турар, соигу иези база ажылчын. Саша тенектенип эгелээрге, ону ачазы үргүлүү эттээр турган. Ынчангаш, оон кортказш, хостуг үезин үргүлүү кудумчуга эрттирип, аиаа олчок чаңныг ооллар-биле танышып ап, оларның салдарыига алыскан. Бичии ооп чоорту оорланып, арагалап өөренип алган. Ачазы ону билип каап, улам эттээр турган. А ооп аиаа хдрадап, хэрын улам өжежин эгелээн. Барза-барза ооп харын ёзулуг кем-керек үүлгедикчизи болуп, ам шиитгирер деп турар. Адазының «кижизидикчи аргазының» уржуу ындыг болган.

Элээди уруглар багай чанчылга кирип эгелеп турда, оларны соксадыр, «ковааарын» деп состүг ада-иези чугаалаар болгай. Школага ону ынчаар чагып, сургап турары чугаажок. Ынчалза-даа школаның кижизидилге ажылыбиле ада-иенниц • кижизидилге ажылы чаигыс деминг, чацгыс чүткүлдүг болур ужурлуг. Чамдык ада-иелер уруглары тенектенип, чурум үреп эгелээрге, ооң чылдагаанын «школада кижизидилге ажылы багай-дыр, башкылар буруулуг» дээр хөөннер бар. Ол окта шын эвес. Мындыг таварылгаларда ада-ие элээди уругларны боттарының талазындан канчаар кижизидерниң аргаларын билбестир. Ажы-төл кижизидерилге берге чүве бар эвес деп, кыдыра бодаар ада-иелер улуг чазыг кылып турар. Ада-иелериң школа-биле харылзаазы, башкылар-биле сүмележири оларның кижи бүрүзүиге чүгле ажыктыг болур. Ооп ыиай ада-иелер университеттерниге өөренип, аиаа олуржур болза, кижизидилгениң нарын-берге аргаларын ханызы-биле шиңгээдип алыр.

«Берге уругларның» тыптып келир бир кол чылдагаанны— элээдилер хостут шагын канчаар эрттирип, ажыглап турарыл деп айтырыгдап база чугула хамааржыр.

Школада яизы-бүрү болгумкерге хаара туттупмаан өөреникчилер хостуг үезин канчаар эрттирерии билбес, кандыг-даа бодал, сорулга чок хоорай ишти кезип, кандыг-бир үүлгедиг кылыр. Элээди уругларның хамык-ла бак үүлгедии колдуунда оларның хостут шагында, дыштаныр хүнперде болуп турарының херечизи ол.

А ада-иелер ол үеде канчап барганыл? Бажыңында. Боттарының ажыл-херээ-биле чайлелге» совхозтуң «Дүжүт» деп агитбригадазы аиаа бирги черии алган. Ол агитбригада ыиаил-ла дүжүт ажаалдазының мурнакчыларын мактаан, олуг-пайларны, быядамыш чалгааларны сойгалаан программаны көргүскеш, «Тиилелге» совхозтуң «Дүжүт» деп агитбригадазы аиаа бирги черии алган. Ол агитбригада ыиаил-ла дүжүт ажаалдазының үезинде хову-шөлдериң ишчилериниге бараан болуп, бодуиуң үлүүи киирген.

«Шамбалыг» совхозтуң Дуржулга станциязының агитбригадалары база көрүлдеге солун концерттерии бараалгаткан.

Э. МОНГУШ.

«Дүжүт»— тиилекчи

Чоокта чаа Таңды районнуң агитбригадаларының көрүлдези болуп эрткен. Дүжүт ажаалдазының мурнакчыларын мактаан, олуг-пайларны, быядамыш чалгааларны сойгалаан программаны көргүскеш, «Тиилелге» совхозтуң «Дүжүт» деп агитбригадазы аиаа бирги черии алган. Ол агитбригада ыиаил-ла дүжүт ажаалдазының үезинде хову-шөлдериң ишчилериниге бараан болуп, бодуиуң үлүүи киирген.

«Шамбалыг» совхозтуң Дуржулга станциязының агитбригадалары база көрүлдеге солун концерттерии бараалгаткан.

Э. МОНГУШ.

Белеткени берген

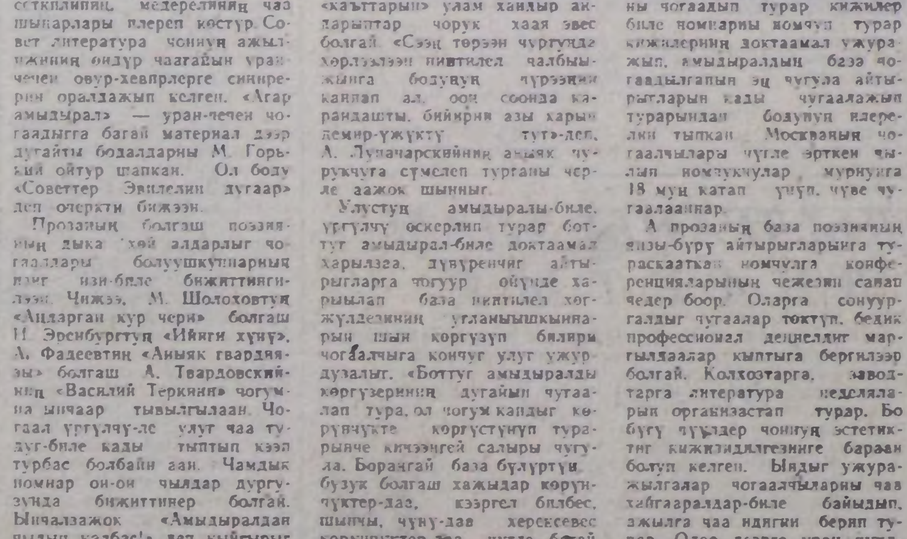

МАГАДАН. Хоорайның спорт школаларының хаакчылары болгаш хоккейжилери маргылдааларга белеткелди эгелей берген. Оларның мурнунда харылсалгалыг маргылдаалар бар — РСФСР-ниң улустарының кышкы спартакиадазы. Бүгү-эвилелдиң профэвилел-комсомол кезоу, чүрттүн школаларының аныяк хоккейжилериниң баштайгы чемпионады. Ыраккы Чөөн чүк болгаш Сибирь зоналарының маргылдаалары болгаш өске-даа. Чурукта—уругларның № 2 спорт школазының хоккейжилеря белеткел үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мурнуку хевээр мурнунда

Чүрттүн хөл-шыдыраа чемпионадының (дээди лиганың) ам бир салыы арткан. Оон мурнуу чарыында болган салыг мурнап турарларның байдалын оскертпээн. Григорьян биле Спасскийнин, Петросян биле Корчнойнуң, Керс биле Смысловтуң, Тукмаков биле Таймановтуң, Кузьмин биле Тальдың, Полугаевский биле Савонинуң салыглары хайым болгулаан. Геллер Свешниковтуң, Аверкин — Белявскийнин удуп алганнар. Карпов—Рашковскийниң салыы соигаарлаттынган.

Делегей чемпионы чорлан Спасский 11 санныг болуп, мурнавышаан.

Шеверлер кылган ажылдар

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде бойдус кылдызиниц тускай залында Тываның сураглыг сиилбикчилериниң кылгылаан ажылдарының делгелгези ажыттынган. Бойдус кылдызиниң эргелекчизи Кара-кыс Монгуш база фонд эргелекчизи Тамара Нурсат олар музейге кээп турар эш-оорларниң күзелин барымдаалаан, чонар-даштан болгаш поэт дазылындан оюнсинлбип кылгылаан үжен ажыг ажылдарны делгеп көргүскеи.

Шил хомду-иштинде чыскаай делгеп каан ажылдарда Илья Репин аттыг шаиналдың лауреаттары Хертек Тойбу-Хаяның «Чыт аңнап буур», «Анайлыг өшкү», «Бөрү-биле мөсилдешкен сарлык», «Ырланган пар», «Ооолдуг мыйгак», Хертек Мижит-Доржуның «Оглун кужактап алган адыг», «Мойнунда чылан ораашкан адыг», «Элик биле хүлбүс» Ранса Аракчааның дазылдан кылганы «Языты-Мелегей», «Сырыналган шилең» деп, дириг амытаннарның чараш аажы-чацын, дайзындан камгаланыр хажар аргаларын көргүскүлээн ажылдары бар. Эрзин суурда чурттап турар Бригад Дупчурунуң кылганы «Хая кырлаан аргалар» база Леонид Протасовтуң «Хорадаан арзылаң» болгаш өскедаа ус-шеверлерниң дириг амытаннарның аажы-чанын чуруп көргүскен ажылдарын улуг-даа, биче-даа кижилер соиуургал-биле магадап, көрүп турарлар.

Тываның сураглыг шеверлериниң бойдустуң дириг амытаннарын сиилбип кылган ажылдары музейге келгилээн кижилериң кичээнгейин хаара тудуп турар.

Светлана БАЯН-ООЛ, музейниң фонд ажылдакчызы.

«Араатгың» база бир тиилелгези

Ереванның «Арарадының» футболистери чүрттүн чемпионну дээш ойнаашкынга октябрь 24-те ЦСКА командазы 1:0 санга удуп алган. «Арарат» ам 37 санныг. «Арарат» бодуиуң шөлүнге Ленинградтың «Зенит» командазы-биле ам бир ойнаар. «Араатгың» кол удурланыкчызы Киевтиң динамочулары болуп турар, (оларның саны 34), олар сөөлгү ийи оюннарын Алма-Атага болгаш Ташкентиге эрттирер.

(СЭТА-ның корр.).

СОЛУН КОНКУРС

Чоокта чаа тудуг кезектер комбинадының арматура цехинге арматурщиктерниң болгаш электроканакчыларның аразында мергежил талазы-биле бирги чер дээш конкурс болган, аиаа 12 кижи киришкеп.

Ол чарыштың киржикчилери теория талазы-биле эки белеткелдиин көргүзүп, практиктиг онаалдаларны шуптузуу кылып шыдаан. «Мергежилге эң шылгарал дээш» бо конкурска арматурщиктерден комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүү И. М. Волошенко, а электроканакчылардан — В. С. Чернов олар тиилекчилер болган. Оларга Хүндүлел бижиктерни, өртектиг шаналларны тывыскан.

Мергежил талазы-биле ындыг конкурстарны доктаамал чорудуп турары шиитпирлеттингеп.

(БИСТИҢ КОРР.).

Редакторуиуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

телевидение

ОКТЯБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдыгалар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45— Өөнүт телекөргүзүт. Уругларга. **«Ойнаактар театрында».** 14.15— Өөнүт телекөргүзүт. **«Үш танкычы».** Мультфильм. 14.25— Концерт. 15.25—**«Эки шынарлыг бараанарны ковудедир».** 15.55—Өөнүт телекөргүзүт. **«Коперник».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 16.50— 17.00— Чапсар. 17.00— Өөнүт телекөргүзүт. **«Коперник».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Концерт.

МОСКВАДАН

ССРЭ-ниң хөккей талазы-биле чемпионады. **ЦСКА—Динамо** (Москва) 3-кү оюн. 19.10— 11. С. Тургенев. **«Көдээге бир ай».** Шин-фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.45— Телемедээлер. 21.00— Телемедээлер (орус дылда). 21.10— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.15—**«Көдээге бир ай»** деп шин-фильмниң улаштызы. 22.35 — М. Глинка. — **«Патетиктиг трио».** 22.50—23.00 — Чапсар. 23.00—23.30—**«Ye».** — Информастыг программа.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: **«Чаагай сеткилдиг ядамыктар»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 15.10. **«Монгун хоолайлар»** 17.00. **«Анжелика биле хаан»** 12.45, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Кара бөрү»** 10.00, **«Антелдер хартаачызы Анжелика»** 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Өлүг край»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА **«Дөвүүчүктээн кижи»** 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кадрэ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бүгүлетиринин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ака 2. Тираж 15.953 ЧАГЫТ № 2325.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01412

Бүгү чуртталның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 254 (9324) | Суббота, 1973 чыл, октябрь 27 | 1925 чыда үдезиллеттингеш | Өртээ 2 көп.

Делегейниң улустары! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны эглиш дивес болзун дээш демисежиңер, тайбың кожахелбээ догуннаашкынның принциптери янзыбүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзаа байдалдарның норма-чижээ болган турарын чедип алыңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЧӨПТҮГ, ДЕМОКРАТТЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУ БОЛГАШ ДЕЛЕГЕЙГЕ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим өөнүктер! Хүндүлүг аалчылар! Эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш бүгү совет улустуң өөнүүзээниден бистиң бөмбүрзектиг тайбыңга ынакшылдыг күштерниң төлээлекчилериңерге, силерге, чүректиң ханызындан байыр чедирер аргалыг болганымга дыка-ла өөрүп тур мен.

Дүүн бо индирден бистиң өөнүүвүс Ромеш Чандра болгаш делегейниң алдар-сураглыг элээн каш организацияларының делегаттары бистиң чуртувус дутайында, ооң делегей политиказының дугайында чылыг, чаагай сөстерни чугаалаан болгай. Бистиң найысылалывыс Москваны конгресстиң ажылдаар чери кылдыр шилээн шиитпир бүгү совет кижилериниң тайбың, хосталга болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдя моон соңгаардаа күштелдиреринге идиглиг бараан болур.

Тайбың дээш демиселдиң шимчээшкинининг төөгүзүү эвээш эвес сорук киирикчи чижектерни билир. Ынчалза-даа тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрези ышкаш улуг хемчээлдиг делегей шуулганы бо хире хөй төлээлекчилерлиг хурал кажан-даа боол көрбээн деп маңаа чугаалаан бодалдарга каттыжыксан турар кижи-дир мен.

Бо залда социализм чурттарындан, буржуаз күрүнелерден, чаа хөгжүп эгелеп орар чурттардан тайбың дээш демиселчилерниң төлээлери чыглып келгси-дир.

Бо залдан бистер ажы-ангы политиктиг утланышкынныңарның төлээлекчилерин: чер кырынга эң дээрге келир үе дээш бистиң аксы-дүңмаларывысты — коммунистерни, социал-демократтыг партияларның ажылдакчыларын, революсчу-демократтыг партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң төлээлекчилерин көрүп тур бис. Мында буржуаз политиктиг партияларның ажылдакчылары олуржуп турар. Боттарының улустарының келир үезин ханызы-биле сонуургап турар партия кежигүннери эвес кижилер мында база олуржуп турар-дыр. Мында шажыңга удур кижилер болгаш чүдүлгелиг-даа кижилер кады чыглыгаш.

Мында олуржуп турарларның аразындан ажылчыннарны, тараачыннарны, эртемниг болгаш урап үүлдүң ажылдакчыларын, бүгү интеллигенциянның төлээлекчилерин, биригээр чугаалаарга, боттарының холдары-биле, боттарының угаан-бодалы-биле, боттарының чогаадыкчы сорук киришкини-биле бистиң бөмбүрзектиң бүгү-ле материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле үнелиг үүлдерин тургузуп турар кижилерни көрүп тур бис. Эрте-бурун шагдан бээр-ле тайбың биле күш-ажыл боттарының аразынга сырый холбаалыг боосп келген. Мөлчүгдел болгаш дараал дайынды өөскүдүп үндүрүп тургаш, а кедизинде хөөп тайбының үнер дөзү кезээде күш-ажылчы кижи боосп турар. Ол кижи станок азы шуткулга суургузуунуң чанында-даа, трахтор башкарып, тудуттада ажылдаанда, университетниң кафедразынга азы эртемчилел институдунуң лабораториязында-даа ажылдап тургаш, хамыктың мурнунда тайбыны күүзеер.

Капиталистиг чурттарның садыг-үлетпүр бөлүктериниң, бөмбүрзектиң бүгү чурттарының аразынга бот-боттарыңга ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылгазы дээш туржуп турар бөлүктериниң төлээлекчилери конгрессте база киржип турар. Бо бүгү болза тайбыга ынакшылдыг күштериниң чаагай шимчээшкинин үндезилеттинип турар базаның калбак-делгемининг дугайын база катап хереченлеп турар-дыр.

Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, чаа болгаш өөрүшкүлүг үүлдү, тодаргайларга, тайбыга ынакшылдыг күштерниң конгрезинге Каттыжан Нациялар Организациязының, а ол ышкаш ооң комитеттериниң болгаш тускайжыткан албан черлериниң төлээлекчиниң киржип турарын онзалап демделгээрин күзеп тур мен. КНО-нуң бодунуң Уставында: чер кырынга тайбының херээжене болгаш күрүнелер база улустар аразынга үреттүннелдиг кады ажылдажылгага бүгү хемчег-биле үлүг бээр кеп айтыкан ооң эчис болгаш кол сорулгалары-биле бо конгресстиң эчис сорулгалары болгаш түткүлү-даа дүгжүп турар болганда, бистерге ол дүрүм ёзугаар чорук кылдыр сагындырып турар.

Эргим өөнүктер!

Хой-хөй чыл чырларның дургузунда кижилер — харын база оларның аразындан эң-не улуг утаанныглары-даа — дайынны могаг-шылаг чокка бүрүү шаап, аңаа киленнеп келген. Улустар бижиг тайбының дугайын күзеп бодап турган, ынчалза-даа улуг болгаш биһин-даа дайын өртүлериниң каржы-дошкун чалбыштарын кижи төрелгетениң төөгүзүнүң барык арын бүрүзүнде демделгээн.

Төөгүнүң кеземчелиг уржуктары-даа, бот-боттарын узуткажырынга кижиниң көөр хөөн чок чоруу-даа эвлечелиг ханныг согуушкунарлары бар удур болдурбайн барып шыдавайн турган, чүге дээрге дайының күжү, дайындан ажык-кончааны алыр кижилериниң ролю дыка улуг боосп турган.

Бистиң үе-чадавыста байдал үндезини-биле өскерилген. Бөгүн дайынга удур демисел идегелдиг үүлге — тайбын күштериниң, демократтыг улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң күчү күжүнге үндезилеттинип, даянып турар апарган.

Конгресстиң хүндүлүг киржикчилери! Тайбыңны камгалаар дугайында сагыш салыры бистиң күрүнелиң эң чугула сорулгаларының бирээзи дээрзин 250 миллион совет улустуң өөнүүзээниден, ооң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың өөнүүзээнинден силерге бүзүредирин чөпшээреп көрүнер.

«Улустарга тайбың!» — бижен алды чыл мурнунда, делегейниң бирги дайынчының нзиг-үүлүк үезинде, бистиң чуртувустуң ажылчы фонарының Октябрь революциязын боттандырган кол лозуңнарының бирээзи ол-дур. Ынчангаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң В. И. Ленин ат салган баштайгы хөй-лужудулгазы «Тайбың дугайында декрет» болган.

Ол төөгүлүг документизинге Совет Россиянның ажылчыннараачыл чазаа бүгү чурттарның чүгле чазактарынга эвес, харын улустарының база кыйгырыгны кызбышаан, чөптүг демократтыг тайбыңче бистиң күрүневистиң чайгылыш чок түткүлүн илергейлээн. Чөптүг тайбынче, тодаргайларга бүгү улустарның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын хүндүлээрниге үндезилеттинген демократтыг тайбыңче түткүлүн илергейлээн дээрзин онзалап демделеп тур мен. Ынчангаш Улуг Октябрьнын соонда эрткен бүгү чылларда бистиң планетавыска чогум-на харын шак ындыг тайбыңның тиилелгезин дээш чайгылыш чок шыны-биле демисежип келген болгаш демисежип-даа турар бис.

Фашизиге удур демиселге бодунуң 20 ажыг милляон хамаатылларының амы-тынын оскунган совет улус дайын деп чүл. кижилерге ол дайын санап четтинмес кандыг човулан-хилинчекти таварыштырарын дээрзин эки билир. Ада-чуртун Улут дайыны бистерге, совет кижилерге, чүгле бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисел болбаан болдур ийин. Ол дээрге ооң-биле кады делегей депшилгезин камгалап алыры дээш, келир үениң чөптүг тайбыны дээш база тулчуушкун болган. Дайын соонгары бүгү үеним дургузунда Советтер чурту бижиг тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш моган чок демисежип келген.

Амгы үе-чадада СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшыллыг чайгылыш чок политиказының илереи болза партияның XXIV съездизинниң хүлээп, алганы Тайбыңның программазы болган. Ол программаны идип үндурбүшаан, дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын узуткаарынга идиг бээрин, кижи торелгетенниң кырынга диргелип келген термоядролуг халаптың айылыннан ону адырып алырынга дузалаарын, дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга бүгү хемчег-биле идиг бээрин боттарывыстың сорулгавыс кылдыр көрген бис. Ол чаагай эчис сорулгаларның иүүрү дээш, бүгү ажылчы кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш, хол салбайн ажылдап турар болгаш ажылдаар-даа бис!

I.

Эргим өөнүктер! Силерниң конгрезиңер ковчуг кайгамчык, төөгү талазы-биле харыысалгалыг үеде чыылган-дыр.

Делегейниң чаа дайынының тыптып келирине удур, бижиг тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш улустарның үр болгаш шудургу демисели сөөлгү чылларда улуг чедиишкиннер-биле демделеттингеп.

Бир эвес кол үүнең дугайын чугаалаар болза, дөртен чылдарның ийнги чартынның үезинден бээр-ле кижи төрелгетенниң кырынга диргелип келген делегейниң ракета-ядролуг дайынының тыптып келирининг айылы өөскөн турар апарган. он—он ийи чыл мурнунда турганынга бодаарга, бүгү-нииги тайбыны камгалап алырының перспективалары эки болгаш улам идегелдиг болуп бар чыдар. Ону бүгү бүзүрел-биле чугаалап болур.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерни улам калбаа-биле хүлээп көрүп бар чыдар. Ол принциптер улам тодаргай утка кирип, чоорту делегей ажыдыралының иинти хүлээп көрүлүнген норма-чижээ болуп бар чыдар.

Чижээлээргс. Барыын Европаның чурттары-биле — янзыбүрү иинтилел тургузуглуг күрүнелериниң боттуг кады ажылдажылгазының оруунга бир-ле дугаарында туруп алганнарының бирээзи болур Франциябиле. Германияның Федеративтиг Республиказы-биле, Италия-биле болгаш оске-даа чамдык күрүнелер-биле социалистиг күрүнелериниң харылзааларында сөөлгү чылларда кайгамчыктыг өскерилишкиннер болгулаан. Делегей харылзааларының бүгү системазында эки талазынче эргилденип дыка улуг илереэшкиннериниң бирээзи болза Совет Эвилелиниң, Польшаның болгаш ГДР-ниң, Германияның Федеративтиг Республиказы-биле керээлери болган. Ол керээлер туруп турар кызыгаарларының сыныш дивезин барымдаалап турар, делегей айтырыгларын шиитпирлээрде күштүг ажыгтаарынган ойталаар дугайында талаларның хүлээлгелери ол керээлерде кирип турар дээрзи конгресстиң киржикчилеринге эки билдингир.

Ол бүгү Европада — делегейниң ийи дайыны эгелээн диитге байдалды эки талазынче өскерткени чигзиниг чок. Маңаа болган боттуг өскерилишкиннериниң мөөнеттиинген илереи — иинти-европа төвүлел хуралы болган, ол төвүлел хурал дээш диитинг мурнакчы күштери аажок үр демисежиг келген. ында херек кырында Европаның бүгү күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың киржилгезин. Европага тайбының болгаш айыыл чок чорукту хандырарының база тайбың кады ажылдажылганы таарыштыр тургузарының айтырыгларын кады чугаалажып турары—ол боду безин биче эвес чаалап алыышкын-дыр.

Сөөлгү ийи чылда Совет Эвилели биле Американың Каттыжкан Штаттарының арасынга харылзааларга боттуг өскерилишкиннер болганы билдингир. АКШ-тың президентизи-биле 1972 чылдың майда Москвага болгаш бо чылдың июньда Вашингтонга ужуражышкыннарывыс үезинде чарган дугуржулгалар Совет-америк харылзааларга дүшкүүрлүг чорукшан чавырлышкынче, чогумчалыг чорукче болгаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгаже кирер орукту ажыктаан. Бистиң ханызы-биле идегел тургарывыс ёзугаар алырга, ол чорук Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың-даа, ол ышкаш оске бүгү чурттарның-даа эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, чүге дээрге улустар аразынга тайбының быжыглаарының херээжене ол бараан боосп турар.

Улустар аразының айыыл чок чоруунга дыка чугула Мурнуу-Чөөн Азия болгаш Ыраккы Чөөн чүк ышкаш ындыг районнарга сөөлгү чылдарда дыка хөй үүлдер өскерилген. Вьетнамга дайынны соксатканы бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол дээрге хамыктың мурнунда маадырлыг вьетнам улустуң тиилелгезин-дир. Ол дээрге Вьетнамның шиниг демиселиниге боттуг дузаламчыны көргүзүп турган социалистиг күрүнелериниң база тиилелгезин-дир. Ооң-биле кады ол дээрге Индий-Кыдатта империалистиг агрессияны соксадыры дээш идепкейлиг демисежип турган бүгү күштериниң база тиилелгези боосп турар.

Мурнуу Азияда чогумчалыг харылзааларның тургустунганынга, тодаргайларга Индия, Пакистан, Бангладеш дээш ышкаш ындыг күрүнелериниң аразында харылзааларга тайбың дээш демисежип турар хөй-ниити бөлүктери чалбыштыг байырны чедирип турар. Совет Эвилелиниң болгаш оске-даа социалистиг чурттарының Японияга-биле хөй-хөй адырлар талазы-биле чаагай харылзаалары улам хогжүп турар. Ооң бир хереэзи — ол чурттуң премьер-министриниң Москвага чоокта чаа аян-чоруунуң түңнелдери боосп турар.

Дайынның хөй одагларын узуткаары, чепсектиг эңдере бүдүрерин кызыгаарлаар талазыбиле баштайгы базынар, улустар аразының хөй-хөй эрге ажтылары болгаш янзы-бүрү иинтилел тургузуглуг күрүнелер-биле аразынга политиктиг доктаамал сүмележилгелер — бо бүгү дээрге улустар аразының амыдыралының ханы өскерилишкиннериниң эң-не көскү илереэшкини болур. Улустар аразының экономиктиг, эртем-техниктиг, культурлут кады ажылдажылгазының улам шаңгы калбарышкыны база ол дугайын хереченлеп турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселде чедиишкиннер илдең-дир, ынчангаш чон оны изин-биле деткип турар.

Бистер — боттуг үүлдүң талалакчылары болгай бис. ынчангаш оон өскө үүлдүң фактыларын база эскербең барып шыдавас бис. Дайынларның болгаш делегейниң чидиг кризистерниң ам-даа доозулбаанын шуптувус янз билир бис. Агрессия чер кырында ам-даа өөскүп турар, бүгү-ле улустар боттарын айыыл чок кылдыр санаар арга чок болуп турар. Мооң-биле холбаштыр делегейниң хөй-ниитизиниң көскү төлээлекчилериниң маңаа чугаалаан сагышсыраашкынынарынга долузу-биле каттыжып тур бис.

Агрессия болгаш улустарны күчүлээр чорук мооң мурнунда кажан-даа бүгү-ниитиниң килеңээшкинин, удурланышкынын болгаш идепкейлиг хөделиишкинин бо хүннерде ышкаш. ынчаар болдурбайн тургаш боор дээрзи факт болуп артып каар боор. Ындыг таварылгаларда агрессорну доктаадыр, дайынның кыпкан өртүн өөрүрер, тайбынның туруштарын быжыглаар дээш күрүнелериниң болгаш хөй-ниитиниң күштериниң ол хире күчүлүг күштери мооң мурнунда кажан-даа ынчаар хөделбейн турган. Бо дээрге кончуг улуг чедиишкин-дир.

Бистиң ханы бүзүреливисбиле ап көөрге, амгы үеде улустар аразының харылзааларының хогжүлдезинде кол чүткүл болза «соок дайындан» дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынынче, дайын конфронтациязындан айыыл чок чорукту быжыглаарынче, тайбың кады ажылдажылгаже эргилде болуп турар.

Ындыг эргилде канчап болдунуп болур апарганы?

Маңаа кол үүне болза делегей ареназынга күштериниң деңзигүүрүнүң ниити өскерлиишкиниң болуп турар дээрзинге дадагалзавайн турар бис. Ол өскерилишкин «соок дайынның», чепсегленнишкинии эңдере бүдүрериниң талалакчыларынга, янзы-бүрү дайын өөскүдүкчүлериниге согуг болган, а тайбының болгаш депшилгениң күштеринге ажыктыг өскерилге болу берген.

Бистиң хүнеривисте болуп турар таарымчалыг бурунгаарлаашкыныларга социализмниң күштериниң, социалистиг демкаттыштырылгазының ролюн чедир үнелээри берге-дир. Совет Эвилели тайбыны эжиидер болгаш быжыглаар дээш бодунуң демиселин бодунуң эң өөнүктери болгаш талалакчылары — социалистиг демкаттыштырылгазының чурттары-биле кады чорудуп турар. Тайбыны быжыглаарывыс болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазын, мында-гыя Европага айыыл чок чорукту сыжыглаарының херээже Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакияның кирип турар улуг салыышкыны бүгү делегейге билдингир. Социалистиг Югославия тайбының идепкейлиг камгалакчызы болуп турар.

Моол Арат Республиканың тайбыга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказы Азияда тайбының болгаш айыыл чок чорукту боттуг фактору болуп турар. Вьетнам Демократтыг Республика америк империализминиң чепсектиг халдаашкынына удур демиселге канчаар-даа ажаок улуг эрес-маадырлыг чорукту көргүскен болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның айыылдыг одаан узуткаарынын херээжене политиктиг улуг салыышкынын киирген. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Корсяны катап каттыштырарынче угланган инициативазы бүгү делегейге политиктиг калбак деткимчени алган.

Латин Америкада социализминиң бирги чурту — революстут Куба делегей харылзааларынга тайбыңны принциптерин, улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чорукун бадыткан бижиглаарына хөйнү кылып турар.

Совет Эвилелиниң коммунистеринин, бүгү совет кижилерниң социализминиң акыдүңмалыкты чурттарының принципиалдыг болгаш тайбыга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказы дээш оларга хаяы хүндүткелиин конгресстиң индиринден чүректиң ханызындан илергейлээри мөңээ күзенинг-дир.

Соолгу чылдарда делегей харылзааларының онзагай чүүлү болза янзы-бүрү күрүнелер удуртукчуларының аразында болуп турар хөй санныг чугаалажылгалар болуур. Бистиң үевисте күрүне ажылдакчызының ёзулуг ролю болгаш политиктиг денизүүрү тайбыны камгалаарының болгаш бижиглаарының айтырыгының ужур-дузазын ооң чайы хире биляп турары-биле, амгы үеним ол эң кол айтырыын шиитпирлээр дээш ооң херек кырында кылып турар чүүлү-биле тодараттынар.

«Соок дайынның» уржуктарын ажып эрткеш, чаа орукче — өске социал системага хамааржыр чурттар-биле тайбың харылзажырының оруунче кирерин орлалдажып турар барыын таланың чурттарының күрүне ажылдакчыларынга болур-чогуур хүндүткелди бо талазы-биле бербес аргажок. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырлыдырарының талалакчыларының болгаш удурламыкчыларының аразында барыын талакы чурттарда болуп турар демиселдя болгаш янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле ол-бо чурттарның туруужунда чамдык чайгылчак үүлдерни бистер көрүп турар бис. Ынчангаш тайбыга ынакшылдыг күштерге болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга аң-даа эвээш эвес күжениишкиннер негеттинер апаар. Биске хамаарыштыр кандыгыл дизе, бис аңаа белен бис.

Делегей байдалында амгы эргилдениң үнген дөстерин болгаш чылдагаанналарын аналиятеп көрүп тура, колониалдыг дарлалдың кинчи-бегин үзе шапкаш, национал хамаарышпас чорукту чедип алган күрүнелерниң ол херекке кинрген улуг ролюн демдегтээри эргежок чүгула.

Колониализм болгаш агрессия, колониалдыг дарлалдың политиказы болгаш күш дээрэниниң политиказы — ол бүгү үүлдер херек кырында чаңгыс медальдың ийи талазы боосп турар дээрзин дайын сөөлүнделги хогжүлдениң бүгү чорудулгазы тодаргай көргүскен. Ынчангаш силериниң конгрезиңерниң адында тайбың дээш демисел национал хосталга дээш демисел-биле сыры харылзаалыг боосп турар чорук кончуг чөптүг болгаш хаяы уткалыг херек-тир.

Ол харылзаа маңгыя маадырлыг вьетнам улустуң дүүн чылдарда чорудуп келген демисе-

(Уланчызы 2-ги арыында).

Тайбыга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң Москвага ажыттынганы. (СЭТА-ның фотохрониказы. Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган)

ДҮҮН КРЕМЛЬГЕ

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер ордузу. Бо хүннерде олче депшилгелиг кижи төрелген, тайбыңны үнелээр бүгү кижилер угаан-бодалын салып, идегелдин илередип турар. Ында Кремльде, тайбыга ынакшыллыг күштериниң Бүгү-делегей конгрези ажылын үргүлчүлеп турар.

Октябрь 26-ның эртенинде Кремльдиң Съездилер ордузунга 144 күрүнениң улустарының төлээлекчилери, эң-не янзы-бүрү политиктиг партияларның болгаш национал организацияларның, хосталга дээш шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, эң-не янзы-бүрү үзел-бодалдарының кижилери база катап чыглып келгеннер. Оларны шупгузуп тайбыны камгалаар болгаш быжыглаар, дүшкүүрлүг чорукту чаавырылдырары, делегейге сыныл чок чорук дээш, бистиң бөмбүрзээнисте кижилерниң депшилгези болгаш аас-кежии дээш демиселге боттарының салыышкынын киирериниге шиитпирлиг чорук сырый каттыштырып турар.

Эртенги хуралды фашистиг дихтатурага удур чили улустуң шынныг демисели-биле эң-сеткил каттыштырарынга тураскаатткан.

Хурал даргазы — Делегейниң белеткел комитединиң даргазының оралактызы, Конгрессте дузалаар совет комитеттиң даргазы **М. В. Зимянин** Чилиниң маадырлыы-биле өлген Президентизи Сальвадор Альенденің оңгуу болгаш соратныгы — **Ортенсия Бусси де Альендеге** сөс берген.

Чилиниң улусчу президентизиниң шынчы эжиниге конгресстиң делегаттары болгаш аалчылары чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер. Ол бодунга аар-берге болгаш кажыдалдыг бо хүннерде конгрессте кээп, Чилиниң улусчуларының маадырлыг болгаш эрге-маадырлыг демиселиниң дугайын кижилерге чугаалап бээрдидим, шыдамыккай аргалыг болган.

Ортенсия Альенде чили улустуң хосталга дээш демиселиниң төөгүзүнүң дугайында чугаалап, ажылчы чоннарының боттарының эрге-шөлээзин дээш демиселиниң түңнелиниде Чилиге эң баштайгы улусчу чазакты тургузар аргалыг болган дугайын чугаалаан. Ажылчын аңгы болгаш ону деткээн депшилгелиг күштер ону тайбың болгаш демократтыг аргабиле чедип алган деп онзалап айыткан.

Шагда-ла шилип алган оруундан өскерилбейн өлген чаныш-сыныш чок демиселчи болур бодунуң ашаамның канчаар өлгенинин дугайын маңаа чугаалавас мен деп ол медеглээн. Ол хоойлу-дүрүмнү, демократизмни, шынныг болгаш хостуг чорукту эрес-дидимн-биле камгалавышаан, маадырлыы-биле өлген.

Сальвадор Альенде демократ чораан. Ооң чепсээ дээрге идеялар, шынныг сөс, политика — ооң ажык хөделиишкин. улустуң бижиглп турар угаан-кедереги ол чораан. Ол национал эрге-ажыктарның камгалакчызы, эргедүрүм ёзугаар Чилиниң ажылчы чоннарынга, пролетариадынга хамаарышкан бүгү байлакшылдарны эгидип бээрин күзеер патриот чораан кижи. Ол демиселчилернин-даа мурнуку одуруувуң демиселчизи чораан. Улус ону бодунуң эжи, бодунуң баштыңчызы кылдыр санап турган, чүге дээрге ол улустуң күзел-чүткүлүн херек кырында камгалап турган.

Фашизминиң дүмбей болгаш араатанныг холегезиң Чилиниң дутлай берген. Кандыг-даа демократизмны, хостуг чорукту, кижиниң эрге-шөлээзин — бо бүгүнү хорутпан каан. Амгы үеде Чилиде күштүг боосп турар кара чаңгыс-ла хоойлу—дайын үезинге ажыглаар шеряг шиитпелиниң дүрүмү боосп турар.

Чилиде кижиниң эргелерин канчаар дора көрүп турарының дугайын, ааваа судтарның адын олурер чоруктар-биле соңгаарының дугайын боттарының организацияларын дамчыштыр делегейниң хөй-ниитизинге калбаа-биле дыңнадырынче Бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилерин Ортенсия Альенде кыйгырган.

Хунта фашистиг хоойлуларны чондан чажыды-биле

(Уланчызы 3-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

ичинден эң көскүзү-биле илереэн. Чогум-на харын агрессияны ойтур шавар талазы-биле Вьетнамның улузунуң тинлелгези болгаш бодунуң хосталгазын база хамаарышпас чоруун ооң чиниишкинниг камгалап турары быжыг болгаш чөптүг тайбыңның үндезинин тургузуп турар дээрзинге бистер шуптувус чөпшээрежир боор бис деп бодап тур мен. Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың болгаш айыл чок чорук ол районуң бүгү улустарының хосталгазын, хамаарышпас чоруун болгаш ботдогунналар эргезин хүндүлеп көөрүнүң үндезинингe бадыткаттынар дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Израиль агрессиязының уржуктарын узуткаары дээш араб улустарның чорудуп турар демисели Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбыңны тургузары дээш база демисел боол турар дээрзи тодаргай эвес чүве бе.

Делегейниң ук районунда дүшкүүрлүг чоруктуң одаа ам дөрт удаа дайынга чедирдиг. Бо айда болган дайын чорудулгалары көстүп көрбээн күженишкинни үндүрген болгаш кайы-даа талааларны хөй санныг когаралдарга чедирген, ооң иштинде Египеттиң болгаш Сириянуң тайбың хоорайларын болгаш суурларын араатанзыг ёзу-биле бомбалаавының түңнелинде хамааты чурттакчы чон аразында когаралдар хөй болган. Сөөлгү болуушкуннар Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалдың айыылдыын, ону оскертириниң эргежок чугулазын бүгү делегейге онза тодаргайы-биле көргүскен.

Болуушкуннарның херек кырында канчаар болганы силерге чугаажок билдингир болгай. Ынчангаш мен маңаа ук айтырыгның чүгле принципиалдыг талазынга доктаап корейн. Ук районга өйлеп-өйлеп-ле үнүп турган шериг үскүлежишкиннериниң, ооң иштинде амгы-даа дайынның үндезин чылдагааннары чүде боол турарыл? Ук айтырыгның харыызы, бис бодап көөрүвүске, тодаргай — ол болза Израильдиң кылган агрессиязының түңнелинде араб черлерин, ооң эжелеп алганында, араб улустарның хоолйлу ёзугаар эргелерин ооң тоол көөр хөңнү чогунда болгаш депшилгелиг араб күрүнелерниң хостуг болгаш хамаарышпас хөгжүлдезинге шаптык кадарын орааладжып турар капиталистиг делегейниң күштериниң ук агрессии политиканы деткип турарында.

Чөөн чүкте байдал дайынга чедирип болур деп Совет Эвилели сөөлгү чылдарның дургузунда хөй удаа, катап база чугаалап тур мен, хөй удаа сагындырып келген. Ук айтырыгга бистиң шугумувус бажындан ужунга үндүр тодаргай болгаш дорт. Социалистиг даштыкы политиканың иштин принципи керип, ол шыкаш ук районуң бистиң кызыгаарывыстан шоолуг ырак эвес турарын барымдаалап көргеш, бис Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг-ла быжыг болгаш чөптүг тайбың тургустунган турарынга, ол районуң чүгү чурттарының болгаш улустарының айыыл чок чоруу. оларның боттарының амыдыралын күзээниш ёзугаар шөлээн тудуп тургузар эргези хандыртынган туварынга сонуургалдыг бооп турар бис. Израильдиң эжелеп алганы черлерин араб күрүнелерге дедир эгидер, палестин улуска хамаарыштыр чөптүг чорук тнилээр ужурлуг деп Совет Эвилели чогум-на ынчангаш үргүлүг чугаалап, туржуп келген. Совет Эвилели ыдыг политиканы чорудуп келген болгаш моон сонгаар-даа ону чорудар.

Бо айның эгезинде Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгалары катап эгелей берген үеден бээр Совет Эвилели найыралчы араб күрүнелер-биле сырый харылзааларны тудуп тургаш, дайынны доозарынга болгаш Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериниге тайбын шынап-ла быжыг болган турар байдалды ол девискээрге тургузарынга дуза чедирер дээш бодундан хамааржыр бүгү политиктиг хемчегларин ап келген.

Дайылдажырын доп-дораан соксадыр деп айыткан шинтпирни КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Совет Эвилелиниң болгаш Америкaның Каттышкан Штаттарының саналын ёзугаар октябрь 22-де база 23-те ийи катап үндүрген деп чүве билдингир. Чөвүлелдиң шинтпиринге чагыртарын Израиль сөс кырында ийи катап чарлааш, херек кырынга ону оор ёзу-биле үреп, Египетке удур дайынзыраг үүлгедиглерин үргүлүлел келген. Израиль октябрь 22-ниң кежээзинге чедир эвлеттиниң турган туруштарже шеригларни чайладып үндүрер дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң негелдезинге бүрүнү-биле тоовайн, ол чурттарының чаа-чаа девискээрлерин эжелеп ап турган.

Ындыг авантюристиг үүлгедиг кылыын үргүлүлел. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирни херекке кабыйн, делегейниң хой-ниитизиниң сагыш-сеткилин чонгээлеп тургаш, Израильдиң баштынары чүге ынанып турарын билип алыры берге. Аңаа даштыкыдан өмээжилге ролыуг боол турар хире. Ынчалза-даа Израильдиң чазааның ындыг политиказы израиль улуска улуг уржуктуг болуп турар. Өскелериниң черлерин күчүлел-биле эжелеп ап, холгаарлап тургаш, тайбыңны болгаш күрүнениң айыыл чок чоруун хандырар кордал — чайлаш чок/буурап дүжер, сарыыл чок кордал болгай. Ындыг угланыышкын Израильдиң тайбыңга-даа, айыыл чок турарынга-даа чедирбес деп чүве билдингир болур ужурлуг. Ол угланыышкын Израильдиң улустар аразынга улам-улам чаасказанзырадырынга чедирер, кожазында улустарның талазындан ону көөр хөңнү чок болур чорукту улам күштелдирер. Арабтарның шудургу демисели, араб күрүнелериниң эпсеткил каттыштырылгазының күштелнп турары израиль агрессия-биле олар кажан-даа эптешпес. боттарының дүрүм бәзугаар эргелериниден олар кажан-даа ойталавас деп чүвени бүзүрелдиг херечилеп турар. Совет Эвилели араб улустарның чөптүг негелделерин ылап болгаш чайгылыш чок-детким турар.

Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны бадыткан быжыглаарын негеп турадларның коллективтиг күзел-соруу тайбыңны үреп турарларның ойлуг чок үүлгедитлерин ажып тинлээн турар ужурлуг. Сөөлгү хүнерниң дүржүлгазы серемчилелдиг болурун негеп турар. Дайылдажырын соксадыр болгаш шериглерни чайладып үндүрер дугайында шинтпирлерни амыдыралга идегелдиг боттандырарын хандырар дээш, доп-дораан шинтпирлиг хемчегларни алыры эргежок чугула.

Египеттиң президентизин Садат Совет Эвилелинден болгаш Америкaның Каттышкан Штаттарындан дайылдажыышкыны соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпириниң күүсеттинип турарын хайгаараары-биле боттарының толээлекчилерин дайын чорудулгаларының районунче чорударын дилээн. Бистер Египеттиң дилээн хандырарынга белениивисти плереткен бис, ынчангаш ындыг толээлекчилерни чоруткан-даа бис. АКШ-тың чазаа база-ла ынчаар кылыр боор деп идегеп турар бис. Бистер ооң-биле кады байдалдың негеп келирин ёзугаар кылып болур оске-даа болдунар аргаларны база бодап турар бис.

Дайылдажыышкынны соксадыр дээнин үрээрин үргүлүлел турары-биле холбаштыр КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели октябрь 25-те Каттышкан Нациялар Организациязының Онза күштерин озалдадыышкыл чокка тургузар дугайында шинтпирни хүлээп алган болгаш ол күштерни дайын чорудулгаларының районунче чоруткан турар. Бистер ону ажыктыг шинтпирдир деп санаваш, байдалды чогумчалыг болдуварынга бодунуң ролюн ол ойнаар дээрзинге идегеп турар бис.

Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкте байдалды чогумчалыг болдурарының хереэнге сонуургалдыг бүгү чурттарбиле калды ажылдажыышка белеп. Ынчалза-даа Совет Эвилелиниң Чоокку Чөөн чүкте соорулгаларының дугайында чүүл-бүрү хоозун чулчурушкуннарны нептередип турган. НАТО чурттарының чамдык болүктериниң ожегээр үндүрүп турары шуутаазыннары ышкаш үүлгедишкиннер ындыг кады ажылдажылгага идиг бооп шыдавас болбайн аан. Мындыг байдал үезинде эң-не харыысалгалыг, ак сеткилдиг болгаш боттуг чорук чүгүлга деп бодап турар бис.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң октябрь 22-де шинтпирни чүгле дайылдажыышкынны соксадырын корбейн турарын демделгексеп каап тур мен. Ол шинтпир дайынның дорт чылдагаанарын үзүткаарынче угланган чүгүла базымнарны боттандырып чорударын база көрүп турар. Ооң оңза үнелиг чүүлү шак-ла ында. Соңуургалдыг талалар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылда, ноябрның 22-де хүлээп алган резолюциязын, ооң бүгү-ле чүүлдерин херек кырында күүседирин доп-дораан эгелээр ужурлуг.

Ол резолюцияда «девискээрлерин дайынның аргазы-биле эжелеп алыр чорукту болдурбазын» онзалап демделгээнин сагындырып, кажан Израиль чепсектиг күштерин 1967 чылдың месплдежишкинниң үезинде эжелеп алган девискээрлеринден үндүрерин айтып турар. Ол районда күүрүне бүрүзүнүң суверенитединдир, девискээр талазы-биле бүүүн болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун, оларның тайбың чурттаар эргезин хүндүлеп, хүлээп көөрүн негеп турар. Ында ол шыкаш «дескшеннерин айтырыын» шыныбиле шинтпирлээрин, тодаргайлаарга Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырарын чедип алырының эргежок чүгүлазының дугайында база чугаалап турар.

Бир эвес 1967 чылда-ла хүлээп алдынган ол бүгү негелделер ынчан-на амыдыралга боттанган турган болза, Чоокку Чөөн чүкке алды чыл иштинде тайбын туруп келир ийик дээрзин билип коорү берге эвестир. Ынчангаш бындыг эвес болган. Даштыкы күштерге күткүткен Израильдиң чагырыкчы болүктерининң ынчаардагы-ла чедир көрбес, авантюристиг политиказының чылдагаанындан ол ынчаар болбайн барган.

Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң октябрьның 22-де, понедельникте хүлээп алган шинтпирин бүрүнү-биле сагып, барымдаалавышаан, сонуургалдыг талалар Чоокку Чөөн чүкке шыныыг болгаш быжыг тайбыңны тургузарынче угланган чугаалажыышкыннарны чогуур хыналданың адаа-биле доп-дораан эгелээр ужурлуг. Ындыг чугаалажыышкыннарның ужур-дузазы дыка улуг бооп турар. Ооң киржикчилеринге төөгүлүг харыысалга онаажып турар. Совет Эвилели бо талазы-биле чүү кылыры дээрге, ол бодунуң боттуг салыышкынын ол херекке киперинге белен болгаш киперер-даа деп чугаалап болур мен. Бистер Чоокку Чөөн чүктүң бүгү-ле, катаптап чугаалап тур мен, бүгү-ле күрүнеринге болгаш улустарынга тайбынны, айыыл чок чоруктуң болгаш кызыгаарларның бүдүн турар чоруун хандырары дээш быжыы-биле туржуп-даа турар бис. Совет Эвилели чогуур магадылаашкыннарга киржиринге белен.

Амгы байдалда тайбыңныц бүгү талалакчыларынын, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштериниң эң чугула сорулгаларының бирээзи — Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо чылдың октябрь 22-де үндүрген шинтпирин соцгаарладыышкын чокка, долузу-биле боттандырары болур деп бодап турар бис. Ол чорук Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериниң болгаш улустарының хостут, хамаарылга чокка хөгжүүрүнге эргежок чугула боол турар. Ол чорук Европаның болгаш Азияның, Африканың болгаш Америкaның дыка хөй күрүнелериниң эрге-ажыктарына дүжүп турар. Делегейниң ол чугула районунга политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралды чогумчудары оларга бирне эвес ужур-дузалыг бооп турар. Бо хүннерде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалдың шыгыыны, ол месилдежишкиннииң хөрлээлеп калбарарының айыылы ол сорулганы бүгү-ниитиниң тайбының быжыглаарының эрге-ажыы дээш шинтпирлээрин кайы хире чугулал деп чүвени көргүзүп турар-дыр.

Конгресстин хүндүлүг киржикчилери!

Колониалдыг мөлчүгделден хосталган чурттарның улустарының мурнунда экономика болгаш социал дешилге талазы-биле дыка улуг сорулгалар туруп турар. Идегелдиг айыыл чок чорукка болгаш бүгү күрүнелерининг бот-боттарыга ажык-дузалыг калбак кады ажылдажылгазынга үндезилеттинген тайбыңга даянып алгаш, ол сорулгаларны чеднишкиннииг шинтпирлеп болур.

Индия Республика тайбыңның чайгылыш чок политиказын болгаш иштики сорулгаларны демократтыг ёзу-биле шинтпирлээрин холбаштырарының үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол делегейниң мурнунга туруп келген актыларны шыны-биле, тайбың ёзу-биле шинтпирлээрин дээш турушпушаан, бодунуң иштики сорулгаларын шинтпирлээринге база таарымчалыг байдалды тургузуп ап турар. Ооң-биле кады индий улус иштикиниң социал-экономиктиг айтырыгларын базым бүрүзү-биле шинтпирлевишаан, бодунуң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының үндезинин боттуу-биле быжыглап турар.

Дыка хөй чурттарның удурткучуларының киришкенң кандыг-даа болүктерге каттышпаан күрүнелериниң Алжирге болган конференциязының шинтпири делегейге улуг ужур-дузалыг бооп турар. Империализмге, дайынга болгаш агрессияга удур, тайбың, улустарның хамаарышпас болгаш хостуг чоруу дээш чайгылыш чокка демисежирине ол чурттарның быжыг шинтпирлиин конференция база катап бадыткаан.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Азияның, Африканың болгаи Латин Америкaның тайбыңга ынакшылдыг күрүнелериниң идепкейлиг политиказы делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының хереэнге чугула, улуг салыышкынын киирип турар-дыр.

Амгы үеде делегей хөгжүлдезининиң эң чугула факторларының бирээзи — дайынныц болгаш тайбынның айтырыгларын шинтпирлээринге улус массаларының, оларның организацияларының, политиктиг партияларының идепкейлиг киржип турары ол. Ол болза кижи төрелгетеннің чедип алган төөгүлүг дүржүлгазының түңнели дээрзи чугаажок. Делегейниң бирги болгаш ийиги дайынныарының үгаан-сагыштан уттундурбайн чоруур даржылгалыг кичээндиргилерн, ядролуг чепсекти ажыглаар болза, ооң таварыштырып болуру дег, коргунчуг уржуктарын үгаан билири кижи төрелгетеннің төөгүзүнге амдыгаа чедир көстүп чорбаан халапты болдурбас дээш идепкейлиг демисел чорударынче бистиң планетаның кижилерин шыдгыы кыйгырып турар.

Бистиң ядролуг чепсек үезинде тайбың дээш демиселге улустарның эп-сеткил каттыштырылгазын ханызы-биле үүлээр база сагыш-сеткил болгаш ооң-биле чергелештир тайбынның салым-чолугга оларның ниитизи-биле харыысалгалыын үнелээр чидиг бодал тыптып турар. Ол сагышсеткил — тайбыңны быжыглаары, делегейнин идегелдиг айыыл чок чорук дээш улах калбарып турар демиселдиң иштики херектерин холгаарлавазы болгаш ындыг үндезинге инзы-бүрү адырларга бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдери дээн чижектиг принциптерни чугаалап турарым ол.

Ук принциптер Европа дыптиң амыдыралының хүн бүрү практиказынга, европа улустарының угаан-бодалынга хажыдып болбас ыдыктыг үүлдер кылдыр кирген турарын, ук принциптерни амыдыралга боттандырар дээш чазактар болгаш улустар хүлээп алган турарын күзээр ийик бис.

Күрүнелерниң ажыл-агый, эртем, культура талазы-биле кады ажылдажылгазы бүгү дыптн шыва алган системазы ук принциптерге даянгаш, канчаар чечектелип сайзыраарын көрүксээр ийик бис.

Садыг-наймаа улустарны болгаш чурттарны эрте шагдан бээр-ле каттыштырып келген болгай. Бистиң хүннеривисте база-ла ындыг бооп турар. Ынчалза-даа бөгүн экономиктиг кады ажылдажылганы чүгле чаңгыс садыглажыышкын-биле кызыгаарлаар чорук ажык чок болгаш шын эвес болур. Делегейге күш-ажылдың калбак хуваалдазынга даянгаш харын үе-биле деңге базып, эртем-техниктиг революциянын негелделериниң болгаш аргаларының деңнелинге үүлп болур. Бөгүн ол дээрге маргыш чок чүүл-дүр. Ийи талалыг-даа, хөй талалыг-даа, кайыкайызынга ажыктыг үр үелиг, улуг хемчээлдиг кады ажылдажылганың эргежок чугулазы харын оортан болуп турар. Бо дээрге бистиң хүннеривисте чүгле Европага эвес, харын бүгү диптерге, делегейниң экономиктиг харылзааларының бүгү системазынга хамааржыр болбайн аан. Ындыг кады ажылдажылга дээш туржүп турар бис, чүге дээрге ону күрүнелер аразынга тайбын харылзааларны идегелдиг материалдыг быжыглаарының аргазы кылдыр көрүп турар бис.

Нииги-европа чөвүлел хуралының ажылдап кылган политиктиг баазазы-даа, хүн бүрүнүн тайбын кады ажылдажылгазы-даа бот-боттарын долдурүүн, дипке дайын айыылын кошкадырының хемчеглери-биле быжыглаттынган турар деп чүвеге идегеп болгаш бүзүреп турар бис. Беш хонгаш Венага эгелээр чугаалажыышкынарны чогум-на харын аңаа тураскаадырын билир болгай силер.

Ол чугаалажыышкынар — Европага болгаш делегейде бүгү байдалга чугула улуг херек. Совет Эвилели ол чугаалажыышкынарны бүгү шынгыызы-биле болгаш харыысалга-биле көрүп турар, тодаргай болгаш боттуг езу-биле көрүп турар. Бистиң туружувус тодаргай болгаш билдингир. Төп Европаның чогуур девискээрининге даштыкы-даа, чугаалажыышкыннар киржикчилери күрүнелериниң национал курган сер база шериг-аграр күштерига-даа кызырарының дугайын дугуржул алыр херек деп санап турар бис. Моон-биле холбаштыр кайы-бир таланың аймыл чок чоруунга каража чедирбес болгаш оларның кайы-бирээзи оске таланың күсели-биле чаңгыс талалыг ажыкты чедип алган турбас ужурлуг. Ядролуг чепсек-биле чепсегленген кезектерни база кызырар ужурлуг дээрзин хүлээп көрзе чогуур.

Кызырылданы чогум канчалдыр чорутса чогуурул, кандыг арганы ажылгаза ажил — кызырылданы деп хемчээлдиг хуулар улуг-хуузу-биле бе азы деп хемчээлдиг сан-биле бе,— ол дугайын чугаалажыышкынар киржикчилери дугуржул алыр апаар. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга келир үеде ол кызырылда Төп Европада болгаш черле ниитизи-биле Европа дипте күштериниң тургустунган деңзигүүрүн үреээн турары чүгүла. Бир эвес ол принципти үреэрин оралдажыр болза, бүгү айтырыг чүгле чеңгээниң чылдаа болгаш төнмес маргылдааларның чүүлү болу бээр.

Чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кажан дүрген-не кызырып эгелээрил — ол дугайын база Венага дугуржул алыр апаар. Совет Эвилелп ол талазы-биле боттуг базымнарны 1975 чылда-ла кеглип кириптеринге белен ийик. Эң чоокку үеде бо дугайда тодаргай дугуржулганы чарып болур ийик. Ындыг дугуржулга Европага политиктиг байдалды чогумчударынга чаа улуг базым болур, бо дипке бүзүрежилгелиг, чаагай турасоруктуң болгаш тайбын кады ажылдажылганың байдалын бадыкаарынга дузалазары чигзинг чок.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылгазының хөгжүдери чер бөмбүрзээрин кызыгаарланчак кандыгбир чаңгыс районунга артык эрге чедип алырынга ажыглаттынган турар болбас дээрзинге кам удаа чугаалап келген бис. Делегей шынап-ла хуваатгынмас. Тайбын кожа-келбээ догунналшкынның болгаш тайбын кады ажылдажылганын норма-чижектери Европага-даа, Африкага-даа, Мурнуу болгаш Соңгу Америкага-даа тергиндээн турар ужурлуг дээрзинге бүзүреднг бис. Чамдык тодаргай төөгүлүг чылдагаанарның ужурунда ол айтырыг Азияга онзагай ужур-дуткалыг болуп чадавас.

Азия дипке тайбыкыны колдектиглг күженишкин-биле бажыглаары дээш Совет Эвилелиниң туржүп турары билдингир болгай. Ол дээрге бүгүле азий күрүнелерниң аразынга харылзааларны болгаш тайбын кады кайыкайызынга-даа ажыктыг болгаш дуза-лыг кылдыр чоорту хөгжүдери, күрүне бүрүзүнүң суверенитедин болгаш хамаарышпас чоруун шынгыы сагыырының байдалынга тайбык кожа-келбээ догуннаарының дугайында Бандунгка азий чурттарының чарлааны, экн билдингир принциптерин ындыг харылзааларга бажымбиле барымдаалаары болур деп санап турар бис. Азияның улустары быжыг тайбынны болгаш боттуг кады ажылдажылганы Европаның улустарындан базала дудак чок күзеп турары чугаажок. Токионуң болгаш Ташкентиниң-даа, Ханойнуң болгаш Тегераннық-даа, Пекинниң болгаш Рангуннуң-даа, Делиниң болгаш Коломбонуң-даа — бистиң бөмбүрзектиң эң улуг дивининң чүс-чүс миллион чурттакчылары быжыг тайбың болгаш амыр-шөлээн күш-ажылчы байдалды, бир дөмей хемчээлдиг күзеп турар деп чугаалаар болза, чазыг болбас ийик. Олар шупту аңаа соңуургалдыг дээрзинге бүзүрээр мен.

Азияга айыыл чок чорукту коллективтиг күженишкинбиле тургузуп, хандырарынын идеязы дээрге Кыдатка удурланган болгаш харын-даа Кыдатты «бүзээлээр» азы «чаасказанзырадыр» сорулгалыг хоролыг чорук кылдыр көөр бадыткаашкынарны бо-ла дынаар ужурга таваржыр-дыр. Ынчалза-даа ындыг бадыткаашкыннар дээрге хоочураан чигзиниишкиннин дугайын ийикле азы фактыларны тоол көөр күзел чогунуң дугайын чугаалап турар-дыр.

А фактылар кандыгыл дээрге, Совет Эвилели-даа болгаш Азияга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту коллективтиг ёзу-биле хандырарын таарымчалыг деп көрүп турар өскеда күрүнелер бо улуг болгаш чугула херекке Азия дипте күзээр-ле бүгү күрүнелер кандыг-даа ылгал чокка киржир ужурлуг деп чүвени барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар. Кыдатты аңаа киириштирбезинниң дугайында, а ол ышкаш ону «чаасказанзырадырының-даа» дугайында (ындыг улуг чуртту «чаасказанзырадыр» дугайын бодаарының безин каттырынчыын чугаалаваска) ким-даа, кажандаа айтырыг тургуспаан. Совет Эвилели Азияга айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган хемчеглерге Кыдат Улус Республика киржир болза, аңаа байыр чедирер ийик.

Эргим өөнүктер! Бир эвес Кыдаттың делегейге амгы ажыл-чорудулгалары тайбынны болгаш күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарының сорулгазынга дүгжүп турар-дыр деп шинчи көргүзер болзувусса, бистиң сагыш-сеткиливистиң чайгыла бергени ол болур ийик. Кыдаттың удуртукчуларын чүгле боттарынга билдиглир чылдагаанар-биле делегей байдалын бакспрадыр болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улгаттырар дээр орааладжыышкыннарын соксадырын күзевейн турарлар. Олар Совет Эвилелинге девискээр талазы-биле үндезин чок негелделер салырын үргүлүлелвишаан, ынчаарга оларны бистер шуут хүлээп албайн турар бис. Олар «совет кызыгыышкын» дугайында, «оңгу чүктеп айыылдың» дугайында антикоммунистиг пропаганданың шаарга кирген хоозун чулчурушкунун бар-ла шаа-биле үргүлчүлевишаан, шинтпирлээнкин дугайында, халдашлазының дугайында кереэни чарар дугайында шынныг бүгү саналдардан ойталап, дайынга белеткенир чүве дээш кара-жегээр тургусхан дувуреэээнинг байдалга бодунун улузун тударын үргүлүлел турарлар. Ол бүгү-биле чергелеңир олар ССРЭ-ни болгаш ескі-даа чурттарны эң-не бүжар хоп-мегечи ёзу-биле буруудаалып, бистиң харын чүгле бистиң эвес, өскелериниң-даа иштики херектеринге ыят чогуубиле холгаарлаарын орааладжыт турарлар.

Оң-биле кады кыдат удуртукчуларының даштыкы политиказының аажок принцип чогуу илдең болуп турар. Олар социализмниң херээ дээш, тайбын кожа-келбээ догуннаашкын дээш туржүп турар бис деп чугаалап турар, а херек кырында бүгү аргаларбиле социализм чурттарының делегей туружун кошкадырын, капиталистиг күрүнелериниң агрессчн шериг блоктарының болгаш кызаа экономиктиг болүглежишкиннериниң идепкейжиприниге идиргин бээрин орааладжып турар. Олар чепсегленишкинни дүжүреринің талалакчылары бис дижип бадыткап турар, а херек кырында эңдере чепсегленишкинни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле боттуг бүгү хемчеглерни чайладырын, ынчангаш делегейниң хой-ниитизиниң санал-оналыына удур чоңгээлевишаан, оран делегейниң атмосферазын ядролуг чепсекти шенээри-биле хораландырып уламчылавышаан турар. Сөс кырында олар агрессорчуң эжелеп алган черии дедир эгидери болгаш Чоокку Чөөн чүкке чоптүг тайбынны тургузары дээш арабтарның чоптүг демиселиндетүвеп турар бис деп бүзүредиг турар, ынчаарга ооң-биле кады агрессияга таварышканарга оларның эң ышчы ол-шуктериниң — Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа чурттарының боттуг дузаламчызын бакка сугар дээш бүгү чүүлдерни ылып турарлар. Олар боттарын революсчулар бис деп адаттынып турар, ол хирезинде-ле, революциянын муң-муң маадырларының. Чилиниң ажылчын аңгыларының болгаш күш-ажылчы чонунуң ооллар, кыстарының ханынга булгашкан чиги реакционерлерниң фашистиг хунтазының холун чүректиң хамызындан байырлап тудуп турарлар.

Ындыг политика тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиргин бөрип ышдавас дээрзи черле билдингир. Ол болза делегей амыдыралынга айыылдыг доктаамал эвес чорукту тараарыштырып турар. Ынчаарга ол политиканы оскертип ап болуру Кыдаттың удуртукчуларының боттарындан бүрүнү-биле болгаш долузу-биле хамааржыр болгай. Совет Эвилели чүл дээрге, делегей байдалын экижидерине болгаш күрүнелерниң аразынга бот-боттарыгыртпас болгаш ден эргелиг тайбың кады ажылдажылганы хогжүдерине Кыдат боттуг салыышкынны киирер болза, аңаа бис байырны чедирер ийик бис дээрзин база катап тургаалап тур мен.

Конгресстин хүндүлүг төлээлери! Делегейниң чаа дайынын чайладырының болгаш бүгү-ниити тайбыңны хандырарының бүгү улустарга амыдыралы чугула сорулгаларын шинтпирлээрининге Совет Эвилелиниң болгаш Америкaның Каттышкан Штаттарының аразынга тайбың кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдери дээш ынчангаш эвээш эвези-биле хамааржыр турар.

Ол харылзааларның хөгжүдези сөөлгү ийи чылда элээп каш чугула керээлерни болгаш дугуржулгаларны чарары-биле демдеглеттинген, оларның иштинде, «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Америкaның Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларның үндезинниери», ракетага удур каргалалдыг болгаш шавар халдаашкынныг стратегтиг чепсеглээшкинни кызыгаарлаарының айтырыгларының талазыбиле керээ болгаш дугуржулга база ядролуг дайынны чайладырының дугайында ССРЭниң болгаш АКШ-тың аразында дугуржулга оларга хамааржыр. Ол керээлер болгаш дугуржулгалар ёзугаар бодувуска алган хүлээлгелеривистн ак сеткилдиг күүседип турар бис. моон сонгаар-даа ынчаар кылыр боладлыг бис Өске талалан база ындыг болурун манап турарывыс черле билдингир.

Бистиң бодалывыс-биле алырга, Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразынга янзы-бүрү талаларга кайы-кайызынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеои бодунуң мурнунда эки перспективаларлыг болуп турар, ынчаарга ол айтырыгны хажыдарын болгаш оске таланың иштики херектеринге холгаарлаарын, бодунуң чазаанның албан ёзугаар политиктиг угланыышкынынга чөрүттүр Каттышкан Штаттарда чамдык харыысалга чок политиктиниң ораалдажып турары ышкаш, ол оске талага бодунуң негелделерин догээрин ораалдажы бербейн, ол айтырыгны көөр нүве болза, ам ол перспективээлар эки болур апаарга билдингир.

Совет Эвилели кандыгыл дээр болза, 1972 болгаш 1973 чылдарда хүлээп алган документилер тайбың херээнге улуг ажыктыг бот-боттарынга чугула кады ажылдажылгага үндезин суурну тургускан деп бүзүрел турар бис.

1974 чылда Каттышкан Штаттарның президентизи Совет Эвилелинге албанның аянчоруун кылып келир деп турар болгай. Ук аян-чорук бистиң күрүнелериниистиң аразында тайбың харылзааларны хөгжүдеринге болгаш делегей байдалын кадыкшыдарының оруунга чаа, улуг базымнарны кылзын деп күзээр ийик бис.

Стратегтиг чепсектерни амдаа кызыгаарлаарының болгаш кызырып болурунуң айтырыгларының талазы-биле ССРЭ биле АКШ-тың аразында чугаалажыышкынарның чаа чадазының чеднишкиннiг доостур чоруу база эвээш эвес рольдуг болур. Ук сорулга аңаа-ла бөдүүн чүве эвес дээрзин билир силер, ынчалза-даа ону шинтпирлээр дээш бүгү күжениишкиннерни кылыр деп дугурушкан бис.

Бис шуптувус тайбыңга ынак, быжыг тайбың турээн деп күзээр болгаш ону хандырар дээш хире-шаавыс-биле демисежип-даа турар болгай бис, эргим өөнүктер. Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкыны, күрүнелер аразында тайбың кады ажылдажылганың хөгжүлдезин бистн өөртүп турар. Ынчалзажок тайбың-даа, чавырлышкындаа делегейге боду ала-чайгаар-ла үстүнден кээп доктаап турбас дээрзин онзалап демделээри күзенчиг. Ону тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң — күрүнелерниң, политиктиг партияларының болгаш агымнарның, хой-ниити организацияларының болгаш тустус кижилериң чавырлышкынга шаптыктаар. тайбынга кыжанып, дайын айыылы тургузар бүгү чүүлдерге удур чүгле могат-шылаг чок, шудургу демиселиниң түңнелинде чедип ап болур.

Планетаның янзы-бүрү булунарында мынчага чедир дайыннар өөскүп үнүп, кижилер олүп хоорайлар, заводтар, суурлар үрелип, культураның үнелиг байлактары узуткаттырып турарын үттүр эргевис чок. Ол дээрге политиктер-ниң чер-чер дайыннары дең адап чаңчыга бергени, тодаргайлаарга кандыг-бир географтыг районуң иштинде бооп турар дайыннар-дыр. Империализмниң болгаш реакцияның күштери кажан, кандыг черлерге улустарның хосталгалыг шимчээшкинин күш-биле базарын, иштики хөгжүлдениң деп-шилгелиг оруун болгаш дашткы политика талазы-биле империализмге удур угланыышкынны шилип алган күрүнелериниң хостуг база хамаарышпас хөгжүлдезинге шаптык кадарыл орааладжыкан болдур, амгы үеде ынчан, ындыг черлерге ук дайыннар үнүп кээп турар дээрзин дуржулга көргүзүп турар.

Ооң-биле кады ындыг хевиринің хөделингишкиннерин олар дээрге чепсегленишкинни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкынарны кылып турган, ындыг чугаалажыышкынарга чөрүлээ талазы-биле удуглуг болуп турган чедишкиннерни чедип алырынга дузалаар дээр чергези-биле шынзыктырарының орааладжыышкынын кылгылап турар. Ынчаарга ол чөрүлдээлер эңдере чепсегленишкинни дүргедиринден оске херек кырында чүнү-даа берип шыдавас дээрзи черле билдингир. Чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарны ап көөр болза, оларның чедишкиннiг болурунга чаа шериг программазы эвес, а харын эңдере чепсегленишкинни кайы-кайызының тырттылчак болуп турары-биле холбаштырып турган, ону кыңчыктырбазының сеткил ханызындан күзелдин херектиг болур.

Бо хүннерде-даа, делегейниң ийиги дайыны доозулган соонда барык үш он чыл эрте бергенде безин, тараажының айлазыны азы тудугжүнүң экскаватору снарядтарга болгаш миналарга ховар эвес тәварышкылаар-дыр. Дайынның үржуу ам-даа читпээн, бо тайбын хүннерде улустың амытынына айыыл база катап дңргелип турар-дыр. Улустарның кыргып-хыдыырының чепсектериниң курлавыларының ужугуп үнүүшкүн туруштарында, хайгыылчы самолёттарда болгаш суг адаанын хөлемеринде турүп турары, бүгү чер бөмбүрзээнің кырында шериг баазаларының чер адаанда складтарын дола берген чыдары ам, бо хүннерде муң-даа катап улам айыылдыг болуп турар эвес ыйнаан? Бир эвес бомбүрзектиң фундаментизиниң адаанга амгы үенің «ок-дары шыгжамырлары» хевээр артып-ла турар болза үр үенин быжыг тайбының бүзүрелдин-биле турузуп ап болур бе?

Капиталистиг чурттарның дайын белеткелдери бистерниң боттарывыстың бүгү күженишкиннеривисти, боттарывыстың бүгү материалдыг курлавырывысты аңаа бараалгадырын күзээнивис тайбың тургузуушкунуң сорулгаларындан чардыктырып, социализм чурттарын камгалалга эргежок чепсекти үндүрүп алырынче албадап турар-дыр. Он-оң чурттарның хамаарышпас чоруунга делегейниң ол-ба девискээрлеринде империализмниң тургузуп турар кыжанышкыны оларны чепсекти эңдере бүдүрериниче өлзедип турар.

Империализмниң агрессчи бөлүктериниң өөскүдүп турары чепсегленишкинни эңдере бүдүрериниң улам калбарыышкыны болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлып эгелээни — ол дээрге удурланышкак угланыышкыннарлыг ийи аңгы чорудулга дээрзи билдингир-дир. Олар чергелешкек дигн дег угланыышкынныг моңге хөгжүп шыдавас. Бир эвес бистер чавырлыышкынныц болгаш тайбының быжыг турарын күзээр болзувусса. чепсегленишкинни эңдере бүдүрер чорукту соксадыры эргежок чугула.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның КНО-нуң чүүлдүзүнүп көргени чепсегленишкинни бү

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 255 (9325) | Воскресенье, 1973 чыл, октябрь 28 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

ДААРТА — ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛДУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды, алды дакпыр орденниг Ленинчи комсомолга алдар!

Байырлал-биле эргим эштер, комсомолчулар болгаш аныяктар!

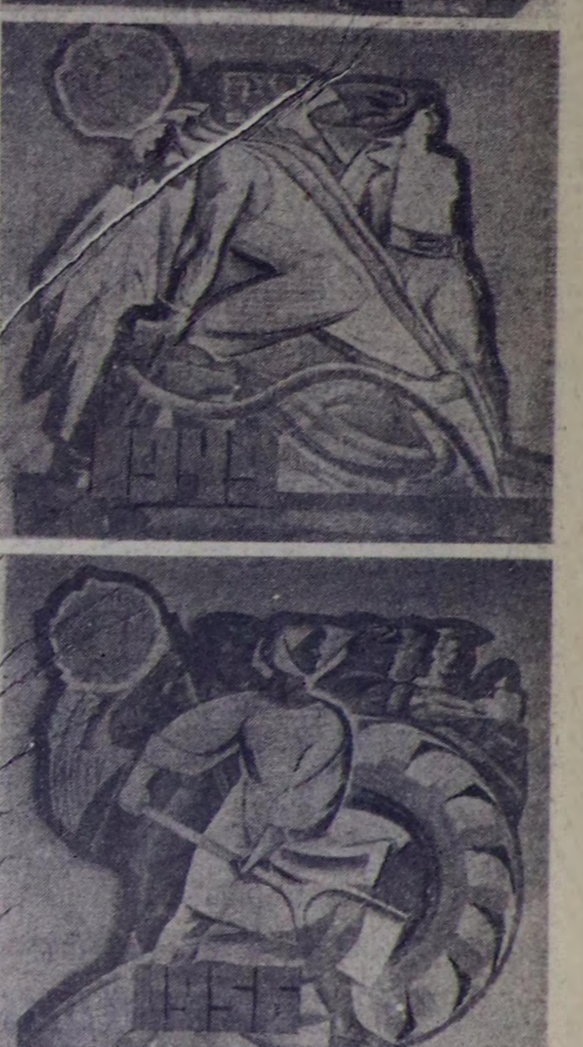

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Кызылдың ийи дугаар автобудурулгезинде коммунист эш Н. И. Осипенко удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы бо чылдың эгезинде республиканың бүгү чолаачыларынга кыйгырыг үндүрүп, ажык чагааны бижээн. Олар боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, тоску беш чыл планын дөрт чыл иштинде күүседирин шиитпирлээн. Ону амыдырал кырынга боттандырар төлээде бо шиитпирлиг чылдың планын 120 хуу күүседеш, 6 муң литр бензинни, 7 комплект дугуйну камнап алыр сорулга салган.

Бригада алган сөзүнге ээ болуп, эрткен тос айларның планын 164 хуу чедирип, он сес муң литр бензинни, 9,7 комплект дугуйну камнап алган. Бо саннардан алгаш көөрге, бригада социалистиг хүлээлгеде көрдүнгенниден ажыр 12 муң литр бензинни, ййи комплект дугуйларны камнап алган-дыр. А чүк сөөртүгезиниң хемчээли алган хүлээлгеден 44 хуу ажып турар.

Бригаданың кежигүн бүргүү хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг. Мында план күүсетпейн баар чаңгыс-даа чолаачы чок. Мурнакчы чолаачылар К. В. Осинцев биле П. А. Селезнев олар Октябрь революциизының 56 чыл оюнуң байырлалынга чедир тоску беш чыл планын күүседир дээш туржуп турар. А Николай Кулагин, Николай Иванов, Александр Губарев олар эрткен тос айларның планын 192—207 хуу чедирип, кывар-чаар материалдар талазы-биле элээн камналганы чедип алган.

Бригаданың мурнакчылары чүк сөөртүрүнүң хемчээлин улгаттырар дээш бүгү аргаларны ажыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Чижээлээрге, амгы үеде дөрт чолаачы «ЗИЛ-130» деп маркалыг самосвалдарга машина кожугларын ажыглап тургаш, ол машиналарның чүк сөөртүр күжүн ийи катап улгаттырган.

Николай Осипенконуң бригадазы бо чылдың кыжынга багай эвес белеткенген. Шупту машиналарның үзээр, чаар материалдарын солаап, кабиналарның эжиктерин чылыглап, сыскааш кышкы байдалга ажылдаарынга таарыштырган.

Осипенконуң бригадазы ам бо хүннерде Октябрь байырлалының күш-ажылчы эзлчээнде шалыпчы ёзу-биле ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чорбушаан, келир чылдың планын бо чылын күүседир дээш ажылдап турар.

Т. СИИРИН.

ОКТЯБРЬ 56 БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

ЭКИ КӨРГҮЗҮҮГЛЕР

Республика найысылалында хлеб заводунуң ажылнгчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын күш-ажылчы чедишкиннерби-биле доозар дээш ажылдап турар. Коллектив өрткен тос айларның дургузунда багай эвес түнелдерни чедип ап, бараанның продукциязын бүдүрериниң планын 102,5 хуу, а ооң сайгарылгазының талазы-биле планын 101,9 хуугa боттандырган. Ол үениң дургузунда завод 148 тонна хлеб аймаандан, 37 тонна кондитер аймаандан кылган продукциязыны көрдүнген планындан ажыр бүдүрген.

Түс чер үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал бүдүрүлелер ажылдакчыларының профэвилелдериниң область комитеди үшкү кварталдың социалистиг чарыжының түнелин үндүргеш, хлеб заводун тиилекчи деп санаап, ол коллективке шилчиир Кызыл тудугу болгаш акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн. Шак ындыг чедишкинни заводтуң ажыл-ишчилери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, социалистиг чарыштыдээштиг организастап туржуп чедип алган. Коллективтиң цехтер аразында калбарган социалистиг чарыжының биргн черин хлеб быжырар цехтин ажылчыннары чаалап алган. А түс-түс бригадалардан М. Зименинага удурткан хлеб быжырыкчыларының бригадазы шилгараан.

Заводтуң мурнакчыларынга мергежил талазы-биле тергиин ажылчын деп бедик аттарны тывыскан. Оларга кондитер А. Красовская, хлеб быжырыкчызы И. Пестова, технолог Н. Черниговцева болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Кызылдың хлеб заводунуң найыралдыг коллективи шиитпирлиг чылдың дөрткү кварталын база багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн.

(Бистиң корр.).

Байырлалга белек

Улуг Октябрьның 56 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш «Кызыл тудуг» эргелелиниң 2 дугаар участогунуң тудугжулары чаа бедиткен хүлээлгелерни алгаш, долу күшбиле ажылдап турарлар. СЭКП Топ Комитединиң ол улуг юбилейниң бүдүүзүнде үндүрген кыйгырыглары тудугжуларны улам сорук кнрген. Чаа объектилерни ажыглалга ой-шаанда кнрерин чедип алыр, ооц шыпарып экижидер болгаш бот-үнезин чингедир деп кыйгырыгга айыттынган сорулгаларның күүселдезин участоктуң тудугжулары чедип алыр.

Бистиң бригадавыс хуузунда бо шиитпирлиг чылдың 2 дугаар кварталында 77 муң рубль түнге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ол планын 82 муң 800 рубль кылдыр күүседип, азы планныг сналалдэларын 107,5 хуу күүсеткеч. Ам бо айда 25 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр сорулгавысты хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип турар бис. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга чедир 8 муң рубльдиң тудуг ажылларын немей кылырыя бригада база хүлээнген. Ол бо улуг байырлалга төлептиг белээвис болуру чугаажок.

Байыралл бүдүүзүнүң социалистиг чарыжының тнилекчилери Д. Чүлдүм-оол, Т. Тенек-оол, М. Картына, П. Кара-Сал олар хүн нормазын 110 хуу доктаамал күүседип келгеннер. Мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередип тургаш, салдынган сорулгаларның ой-шаанда күүселдезин чедип алыры тудугжу бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези дээрзин бистиң тудугжуларывыс ёки иелереп бидирлер.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, тудуг бригадири.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Ыраккы Моңгүн-Тайга районуң кодээ ишчилерв СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерини амыдыралга боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге дужаар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты улам-на калбартып турар.

Район күрүнеге эът, дүк садарының 9 айларының планын ажыр күүсеткен. Малды кыштан хүр-менди ажырарынга кол чүве аңаа бижыг чемсуурну тургузуп алыры болур. Малга четчир санныг мал чемнин белеткээрнпге районнуң «Малчын» колхозу эки ажылдаан. Ол ажыл-агый 550 тонна сигенин белеткээш, кыштагларда чедирген.

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка «Малчын» колхозтуң Тоолайлыгда бригадазы тнилеп, 68 тонна сигенин белеткээр планын 69 тонна кылдыр боттандырган. Аңаа хойжулар идепкейлиг киржип, боттарының кыштагларында 5—10 тонна сигенни чедиргилеп алгылаан. Тоолайлыг бригадазында ошку кадарчылары Оолак Хомушку, Чыжыр-оол Дадар-оол, бирги хойжу бригадада Биче-оол Допгак, Салчак Хунан-Кара, шнги хойжу бригаладан Херел-оол Салчак, Чулур Иргит олар эки ажылдаан.

Районда 124 шээр мал кыштаа бар. Олардан 115 кыштагның үүрмек болгаш капитал септелгелерни кылып доосхан. Кыштагларда суг кудар 47 доскаарны, мал чемгерер 460 оңгачаны белеткеп салган. Районда 4 кудукту белеп кылдыр септээн. Суг сөөртүр 6 машиналарның 4-у белеп.

Кыштагларашкынга «Малчын» колхоз (дэргазы С. Очур), партия комитеди (секретары Д. Иргит) организастыг белеткенген. Ында 74 шээр маа кыштаанның 72-зин септеп доосхан. Кыштагларда, эң ылаңгыя төрүүр коданнарга 32 доскаарны, 325 оңгачаны белеткеп кылган. Малчыннарның 22 чүртталга бажыңнарының 19-у белеп. Колхозта 4 кудуктуң септелгезин доосхаш, аңаа ажылдаар мотористерни четчелеп тургускан. Суг сөөртүр 4 автомашинаны тускайлаан. Кыштаглар септелгезинде бир звено ажылдап турар.

Бригадалардан 1973—1974 чылларның кыжынга Тоолайлыгда холушкак мал бригадазы (бригадири К. Саая) 9 коданның кыштаан белеткээш, мал чемнерин чедирип алган. Ол ышкаш № 2 хойжу бригада (бригадири А. Кара-оол) кыштаглар септелгезин организастыг чоруткан.

Боттарының кыштагларының септелгезин үлегерлиг чорудуп, мал чемнерин четчир кылдыр белеткээн малчыннар хөй. Оларга «Малчын» колхозтуң бирги хойжу бригадазының малчыннары Б. Дамдын, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Б. Допгак, С. Хунан-Кара, Тоолайлыг бригадазында О Хомушку, Д. Очур, хамаарыжыр.

Д. КУУЛАР,
СЭКП Моңгүн-Тайга райкомунуң инструктору.

ЭРИКТЕР ЧООКШУЛАШСЫН

Бистиң чуртувустуң нәйысылалы Москваны тайбыцның өргээзи деп адап турары-даа чөп. Ооц тодаргай чижээ, тайбыцга ынакшылдыг күштерниң бо хүннерде Москвада эртип турар Бүгү-делегей конгрези болур.

Тайбың — делегейниң миллион-миллион кижилериниң изиг күзели. Бо дугайын конгресске Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ромеш Чандра мынчаар илередип чугаалаан: «Амгы конгресс — чүгле тайбың камгалакчыларының конгрези эвес, ол харын база тайбыңның тургузукчуларының конгрези-дир».

Делегейге тайбыңны улам быжыглаар, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар, тайбың кожа-дээбээ догуиаашкынның принциптерни улам-на боттандырар дээш, бистиң Коммунистиг партиявыс аажок чугула ажылдарны чорудуп келгенин билир болгаш ону деткип-даа турар бис. Бо айтырыгларга хамаарышкан улуг шуулганның Москвада эртнп турарынга өөрүп, ооц ажыл-чорудулгазынга чедишкиннерни сетклиивис хаңызындан күзээр бис. Делегейге моңге тайбыңның аяс дээри, алдын хүнү чайыннап, ооц чону бот-боттарын эки билчип, диптериниң эрпктери чоокшулашсын!

С. САРЫГ-ООЛ.
чогаалчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

БҮГҮДЕГЕ БУЯН

Тайбынга ынак күштериниң Бүгү-делегей шуулганынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазының сос бүгүдезин ханы кичээнгейлиг дыңнадым.

Планставыста кижи бүгүдезинге хүн дөмей чырып турар, кижилериниң тайбың чурттаарынга хамык магадылалдары бар. Тайбыцны быжыглаарынче сагыш салыры күрүневистиң эң чугула сорулгаларының бирээзи деп, шуулганның киржикчилериниг 250 миллион кижилиг совет улустуң өмүнээзинден, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың өмүнээзинден бадыткап чугаалаш, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев совет хамаатының бодалдарын илергейлээн.

Бистер шуптувус чөптүг, демократтыг тайбың дээш, улустарның айыл чок чоруу болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш туржун келген, туржуп-даа турар бис. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылаанын Тайбың программазын ынчангаш изиг күзелдиивис-биле үүлдүгээүнүл турар бис.

И. КОСТИН,
Совет Эвилелиниң Маадыры, машина тудуушкун заводунуң инженери.
Болшево суур, Москва область.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Совет Эвилелиниң девискээринде бүгү банкыларда 70012 дугаарлыг агар-сан бар. Ол дээрге Тайбыңның совет фондузунуң агар-саны-дыр. Аңаа хүнүң-не коллективтерден, ажылчы чонпарның төлээлекчилериндек, хуу кижилерден салыышкын кирип турар. Тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилер делегейге тайбыңның болгаш улустарның найыралын, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисеижп турар бүгү күштерни деткнири-биле тургускан фондуга боттарының дузаламчызын ыпчаар чедирип турар.

Дүүн Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозунга тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинин Москвага ажыттынганынга тураскаатказн митинг болган.

Совхозтуң кызыл-булуңунга малчыннар, тараажылар, күш ажаакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылар чыглып келген. Оларның аразында дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары хавыяаларын кадап алган, байырлал шинчилиг чедип келген. Чыылганнарның чугаазы—Москвада болуп турар тайбың шуулганының ажылының баштайгы хүнүнүң, миллион-миллион кижилерниң сеткил-сагыжын сиииктирген төөгүлүг ол болуушкуннуң ужур-дузазының дугайында болган.

Совхозтуң партия эге организациязының секретары В. Гаврылова хуралды ажыттаан, совхоз директору, Тайбынның Совет фондузукга дузалаар республика комиссиязының кежигүнү Анатолий Иванович Ломаевка сос берген:

— Тайбынга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрези Москвада ажыттынганы таварылга эвес. Москва, ССРЭ дээрге хосталганың, делегейге тайбынның, айыл чок чоруктуң чайгылыш чок чөленгинижи болгай. Бистиң чуртувустун, социалистиг дем каттыштырылгазының күүзүү улам быжыккан тудум делегейге тайбың херээ улам быжыгар дээрзин билдингир. Ынчангаш Төрээн чуртунуң бүгү-шыдалын, камгалалыр күжүн улам быжыглаарынга совет кижи бүргүү бодунуң үлүүн киирип турар—деп, эш Ломаев чугаалаан, үргүлүүлээнни болза:

— Совхоз беш чылдың шиитпирлиг чылында чедишкиннинг ажылдап, эрткен тос айларның планын, социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Бо чылын бетн дээрге-ле 700 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр аргалыг бис. Тайбынны болувустуң күш-ажылывыс-биле быжыглап, ооц тодаргай хереченин кылдыр Тайбынның Совет фондузунга 10 муң рубльди шилчидер деп санаалдыг мен.

Эш Ломаевтиң саналын чыылганнар дикмиттиг адыш часкаашкыны-биле үткаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, совхозтуң хоочун ажылчыны П. Катцын сөс алгаш, дайынның уржуктарын, ооц улуг айылын совет кижилер эки билир дээрзин демдеглээш, совхозтуң дирекциязының, хөй-ниити организацияларының саналын чүүлдүгүнгенин чугаалаан.

Совхозтуң хөй-ниити организацияларының иурнундан ВЛКСМ комитединиң секретары В. Егорова санал берген. Делегейге быжыг тайбың дээш күш-ажылчы коллективтиң кежигүннери могаг-шылаг чок ажылдап турар дээрзин илереткеш, Тайбың фондузунче көк-тейжилерниң салыышкынын киирер дээн саналды изнибиле деткээн.

Бедик көдүрлүүшкүнге эртнкен митингниинң киржикчилери Тайбың херээнге, соң Совет фондузунче 10 муң рубльди шилчидер деп шиитпирни чаңгыс үн биле хүлээп алган.

Совет кижилер тайбың улустарның айыл чок чоруу дээш херекке боттарының үлүүн чнчаар киирип турар.

О. ИРГИТ

ДААРТА—ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛДУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЧУРТТААР, ӨӨРЕНИР

Даарта, октябрь 29-та бүгү Совет чурт, ооң алдарлыг аныяк өскени ВЛКСМ-нин төрүттүнген хүнүнден бээр 55 чыл болганын демделээр. Комсомол тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээп-ле партияның шынчы болган дайынчы дузалакчызы боон келген. Коммунистиг партия болган В. И. Ленин комсомолдуң организастыг принциптерин болгаш программныг сорулгаларын ажылдап кылып, комсомолду революстут демиселге болгаш социалистиг тургузуушкунга киништирип келген. Комсомолдуң тургустунганындан бээр ооң хүрээленинге 100 ажыг миллион ооллар болгаш кыстар кирген.

Аныяк салгалды коммунистиг моралыга кижизидеринге, оларны чаа ниитилелди тудуп тургузарынга киништирип, коммунизм үезинде ажылдаар, чурттаар болгаш өөренир деп эчис сорулганы салып чоруур чаа хевирнин кижилерин дадыктырып каанаарынга комсомол Коммунистиг партияның дузалакчызы болуп турар.

Тываның 26 муң составтыг комсомол организациязы СЭКП-нин XXIV болгаш ВЛКСМ-нин XVI съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның хөй кезии «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Бүгү-авилелдиң ленинчи зачёдунга кириштиптаан, хүүда комплексиниг планнарлыг ажылдаарын хүлээнген болгаш ону боттандырып-даа турар.

Республиканың комсомол организациялары ВЛКСМ-ге В. И. Ленинниң адын тывыскандан бээр 50 чыл ою болурунга база Совет Тываның 30 чыл болурунга үткүштүр улуг белеткел ажылдарын калбартып чорудуп турарлар. Мунмун ооллар болгаш кыстар база он-он комсомолчу аныяктарның коллективтери тоску бет чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хууса бетинде күүседири дээш улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирги одурүүнде № 48 тудуг эргелелинин Екатерина Краснобаевага удурткан комсомолчу-аныяктарның штукатур-малярларның бригадазы, № 2 АТБ-де чолаачыларның Михаил Чмаровка удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы, Каа-Хемде «Бүрен» совхозта Петр Стреиховка удурткан комсомолчу-аныяктарның мал чеми белеткээр бригадазы чорүп турар. Республикада 105 доктаамал болгаш көдээ ажыл-агыйның сезоннуг үелериниде ажылдаар 170 санныг бригадалар болгаш звеноолар улуг ажыл-херекти бүдүрер дээш туржуп турарлар. Үүгле июль-август айларда мал чеми белеткээриниң планчы айларында комсомолчу-аныяктарның бүдүрүлге колективтери 37876 тонна сигенни, 43048 тонна силосту болгаш элээн хөй будук-бүрү чемни белеткээн.

Ындыг-болза-даа комсомолчуларны болгаш аныяктарны күш-ажылга киништирер, оларның өөредилгезин организастаар талазы-биле чамдык комсомол организациялары четпес ажылдап турарын айытса чогуур. Ол четпестерни чер-черде партия организациялары дузаазы-биле эдип ап турар бис.

«Тыва даг-дугу», «Тыва-кобальт» бүдүрүлгелерде парткомнар, «Кызыл тараачын» совхозта болгаш Кызылдың харылзаа бедиринде партия организациялары комсомол организацияларының ажылын экижидиринче угланган хемчегларни ап турар. Партияның Кызыл хооркому, Тандытожу, Чөөн-Хемчик райкомнары комсомол ажылының дугайында айтырыгны бот-тарының пленумнарынга чугаалаткан, ажылды экижидеринин хемчеглерин айыткан.

Республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының мурнунга улуг ужурдузалыг сорулганы областтың партия организациязы тургускан. Ол болза «Тывага хөй ажылын улам ынай хогжүдеринин хемчеглери болур. Чоокта болуп өрткен ВЛКСМ обкомунуң VI пленумунга партия обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседир хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Комсомол организациялары хөй ажылынче комсомолчуларны болгаш аныяктарны хөйү-биле чорударын айтып турар доктаалды пленум хүлээп алган.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Бүгү-авилелдиң ленинчи зачёдунуң киржикчизи, аныяк кижи бүрүзүнүң бир чугула сорулгазы болза, бодунуң политиктиг болгаш сиятя билиин бедидери болур. Комсомолдуң политиктиг 222 бөлүмнеринде бо чылып 600 ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар өөренип турар. Оон ынай дыка хөй комсомолчулар болгаш аныяктар үзээди өөредилге черлериниде бот-өөредилге-биле өөренип турарлар.

Чер-черде комсомол организацияларының сорулгазы болза, партия организацияларының дузазы-биле өөредилге чылын чедиишкинниг доозары болур.

Ленинчи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар болгаш өөренир деп бистиң кол чугула сорулгавыс бистиң шимчээткинивис бүрүнгаарлаан тудумна күштелир.

Т. САЛЧАК,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының аныяк саанчызы Дайның-кыс Санчат бо чылдың тос айларында районнуң бүгү саанчыларының социалистиг чарыжынга ийиги черни алган.

Чоокта болган партия хуралынга мурнакчы саанчыны СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Дайның-кыс Санчат.

Фото А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

БИСТИҢ АНЫЯКТАРЫВЫС ЧАРЫШТА

Каа-Хем районнуң 11 комсомолчу-аныяктар коллективтерниитизи-биле үлетпүр будурүлгелериниң, тудугнуң, садыгның болгаш көдээ ажыл-агыйның 1200 хире аныяк ажылишчилери, специалистери социалистиг чарышка киржип турар. Оларның аразында чарыштың түнелдерин сезоннуг ажылдар, квартал аайы-биле комсомол райкому үндүрүп келген.

Аныяктарның 4 трактор-хову бригадазы аразында чарыштыг. Эрткен күскү сезоннуң түнелинде «Совет Тыва» совхозтуң Чинге-Дагда комсомолчу Койгунмай Кадарчы-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы бирги черге үнүп, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир вымпелин чаалап алган. Түс-түс механизаторлардан «Коммунизмче орук» колхозта комсомолчу, Күш-ажылчы Кызыл Тук орденниг болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Алдын тараа бажы» деп хөрек демдээниң эдилекчизи Петр Ситников чарыштың тиилекчизи болган. Ол мурнакчы механизатор чүгле болунуң ажыл-агыйынга безин бо-күзүн 580 гектар черниң тараазын кестирип, 5840 центнерни ажаап алган. Петрниң удурткан звенозу база багай эвес ажылдаан.

Комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермаларының аразындан «Октябрь 30 чылы» колхозта комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермазы (комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Тамара Салчак) тиилекчи болуп үнген. Ферма коллективи тос айларда бир саар инекке онаалтыр 1225 кг сүттү саап алган. Мурнакчы саанчы Зоя Адыяа 32,600 кг сүт саап алыр планныг тургаш, херек кырында 43.381 кг, бир инектен-не 1549 кг сүттү саап алган.

Мал чеминиң белеткелинге «Бүрен» совхозта Петр Верхов удурткан аныяктарның сигенчи бригадазы тиилеп, комсомол обкомунуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи болган.

Ленинчи комсомолдуң 55 чыл болур оюн таварыштыр ВЛКСМ райкому «1973 чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле үлетпүр будурүлгелериниң болгаш көдээ ажыл-агыйның 43 мурнакчыларын шанпаан.

Байырлал хүнүн Каа-Хемниң аныяктары болгаш комсомолчулары күш-ажылчы субботник кылдыр демделеп, аңаа ажылдап алган хөрегинги демисежип турар чурттарга дузалазырыкчы фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

М. СЫМЧААН.
ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧЕМПИОНУ

«Алдан-Маадыр» совхозта ат-сураглыг, арга-дуржулгалыг хойжуулар хөй. Олар боттарының билиин, күш-ажылчы чедиишкиннерин аныяктарга дамчыдып, мал ажылынга оларны өөредип, чанчыктырарынган чажам дивестер. Ынчангаш ол совхозта Сарыглар Чимит-оол ышкаш мурнакчы ажылдыг аныяк хойжуларның тыптып турары таварылга эвес. Аныяк малчыннарның көргүзүглери дуржулгалыг хойжу, малчын эттерге бодаарга эвээш-ле. Ынчалза-даа эки.

Аныяк хойжу Сарыглар Чимит-оолду ап көрээл. Ол хөй кадаргаш үр болбаан: чаа-ла дөрт чылдың иүүрүн көргеп. Хойжу кижите ол ажылга мергежип, аңаа өөренип, ооң чажыттарын билип алырынга чедир ол хуусаа эвээш. Ынчалза-даа шилип алган мергежилинге ынаа, аңаа бердингеңей, быжыг тура-соруктуу—аныяк кижиге улуг дузалыг болган. Ооң сөөлгү ийи чылда көргүзүглери безин дыка эки болган. Бир эвес 1972 чылда ол 100 хойдан-на 102 хураган камгалап алган болза, бо шиитпирлиг үшкү чылда 110 хураганны менди доруктурган. Дүк талазы-биле көргүзүглери база шыырак, чыл бүрүде хөй бүрүзүнден 2,3 килограммдан кудуладып көрбээн.

Сарыглар Чимит-оол ажылишчи будужүнүң талазы-биле өөске эштеринден ылгалдыг. Ол кылып, будурер ишке кызымак, чүүкүлдүг кижи. Хүлээнип алган ажылын эчизинге чедирбээнде сагыжы ооңургавас. Ынчангаш чылдың-на чайлаглап чоруур мурнунда, кыштагга кажааларының үүрмек септелгезин кылып, курлаг өдекти четчири-биле бөлүп каар. Ам ооң кыштаа септеттинген болгаш чылыглаттынган. Бодунуң күжү-биле 11 тонна сигенни белеткээп, кыштаанда чедирип алган.

Аныяк хойжу бо чылын 100 хойга онаалтыр 110 хураганны камгалап алган деп үстүнде бижидивис. Ол республиканың өске аныяк хойжуларының аразынга бедик көргүзүглүг болган. Ынчангаш ону тиилекчи болган деп санаап, аңаа «1973 чылда республиканың аныяк малчыннарының чемпиону» деп атты тывыскан.

Ажыл-ишчи чедиишкиннерин Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге бараалгаттышаан, хойжу Сарыглар Чимит-оол 1974 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 баш хураганны камгалап алырын хүлээнген.

Д. ШАНГЫР-ООЛ.

ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИГНИ, ЭРТЕМ, ТЕХНИКАНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР! СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ ДЕМИСЕЛЧИЛЕР БОЛУҢАР! **(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).**

Кызылдың педагогика институдумуң студентизи ыда комсомол комитединиң кежигүнү Галина Тетеринадан бо дээди өөредилге черииниң студентилери Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге кандыг белектер-биле ужурашканын сонуургаан бис. Ол мынча дээн:

— Институтта шупту 844 комсомолчу бар. Оларның хөй кезии комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге 4—5 демдектерлиг өөредилге-биле ужурашканнар. Бо хүннерде курстарда комсомолдуң отчёт-соңгулдалыг хуралдары эртип турар. Олар аңаа эки өөредилге, быжыг сагылга-чүрүм дээш, хөйниити ажылынга идепкейлиг киржилге дээш студентилериниң кызымак чүткүлдүүн үнелеп, моон соңгаарги сорулгаларны айтырлар. Бистиң дыл, литература салбырында 300 ажыг кижиниң хөй кезии эки өөредилгелиг. Хөй-ниити ажылынга кончуг идепкейлиглер. Күскү дүжүт ажаап алышкынынга киржип, «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарга тараа кургадып, арыглашкаш, келдивис. Ол база күш-ажылчы белээвис-тир.

• • •

Кызылдың эмчи училищезиниң сургууулдары бо хүнге база эки өөредилге, хөйниити, комсомолчу ажыл-херектер-биле ужурашкан. Олар, «Межегей», Салчак Тоба аттыг совхозтарга тараа ажаап алырынга дузалашкаш, Кызыл хооранның кварталдарын, кудумчуларын аштап, ногаанчыларынга идепкейлиг киришкеннер. Хөй тонна демир-дее аймаан чыып, дужаагаш, тайбыңның фондузунче 50 ажыг рубльди киргенин ында комсомол комитединиң секретары Галина Горелова чугаалады. Бо училищеде 4-кү курста бирги фельдшер бөлүүнүң, үшкү курстуң эмчи сестразының чедиги бөлүү, 4-кү курстуң диш эмнээр салбырның 6-гы бөлүү өөредилге талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо сөөлгү курстардан 115 кижи доозуп үнер. Олар ам күрүне практиказын эрттирип, районнар, хоорайлар эмнелгелеринге ажылдаарлар.

Училищениң сургууулдары хостуг шактарында комсомолчу ырларның фестивалын чоокта чаа организастаан. Аңаа 2-ги курстарның ийиги, үшкү бөлүктери аныяктар ырларын чараш күүсеткеннер. «Кандыг профессия солуннул?» деп темага кежээ база болган. Сургууулдар аңаа боттарының шилип алганы кижилериң кадыын камгалаар эмчиниң хүндүлүг профессиязынга ханы сонуургалдыын сеткил-сагыжының ханызындан үнелеп чугаалап турганнар. Октябрь 27-де 2-ги курсчуларның кежээзинге өөредилге черииниң сургууулу болганының билеттерин, өөредилге дептержигештерин, курска биличлерниң «Дүлгүүрүн» база байырлалдыы-биле тывыскан. Эртем-биличлер-биле чепсеглеммишаан, солун кежээлерни, ужуражылгаларны организастаарга, чалыы назынга солун, ажыктыг-даа өөредиглиг, амыдыралга уттундурбазы-биле артып каар.

ЧУРУКТА: педагогика институдуның студентилери. Оң таладан: Таня Кучеренко, Ирина Бунина, Нина Китайкина— шупту эки өөредилгелиглер.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЭЭЛЧЕГДЕ

Чоокта чаа ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкому районда комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермаларының үшкү кварталда чарыжының түңнелин үндүрген. Аныяктар коллективтери боттарының байырлалынга уткуштур күш-ажылчы эзлчегге киришпишаан, көскү чедиишкиннерлиг болганын аңаа демделээн.

Аныяктарның сүт-бараан фермаларның аразындан Иштии-Хем, Арыскан, Арыг-Бажы фермаларының аныяк ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдаан.

Сүт саалдазының чыл планыың 90 хуу чедирип, тос айда бир саар инекке онаалтыр 1608 кг, азы эртнен чылдың бо үезинге бодаарга 406 кг хөйну саап алган болгаш ниити саалданы 528 тонна чедирген Иштии-Хем сүт-бараан фермазының коллективин (комсомол бөлүүнүң удуртукчузу З. Доржу) тиилеичи деп санаан болгаш комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун аңаа хевээр арттырар деп шиитпирлээн.

Бир саар инекке онаалтыр тос айларда ортумаа-биле 1440 кг сүттү саап алган Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының аныяктар коллективи ийиги черни алган.

Тус-тус комсомолчу болгаш аныяк саанчылар аразында чарышка тос айларда бодунга быжыглаан саар инек бүрүзүнден 1789 кг сүттү сагган Зинаида Доржуга «Дээре комсомолчу саанчы» деп вымпелди тывыскан. Ол ышкаш Раиса Бүрбү бир саар инекке онаалтыр 1751, Екатерина Төмүр-оол — 1572 кг сүттү саап ап, чарышка ийиги, үшкү черлерни алгылаан.

Е. КУУЛАР.
ВЛКСМ Улут-Хем райкомунуң килдис эргелекчизи.

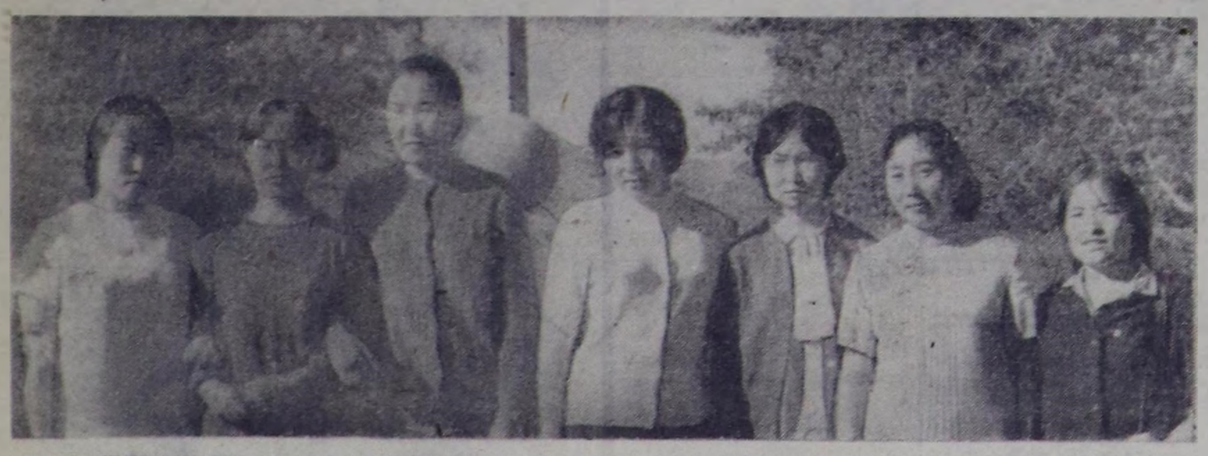

ЧУРУКТА: Кызылдың эмчи училищезиниң үшкү курузунуң сургууулдары. О. ОХЕМЧИК.

Тываның хөмүр-дашчыларының шалыпчы ажыл-херээ

Тываның хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери беш чылдың шиитпирлиг чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышчыларының тыптып турары таварылга эвес. Аныяк малчыннарның көргүзүглери дуржулгалыг хойжу, малчын эттерге бодаарга эвээш-ле. Ынчалза-даа эки.

Аныяк хойжу Сарыглар Чимит-ооду ап көрээл. Ол хөй кадаргаш үр болбаан: чаа-ла дөрт чылдың иүүрүн көргеп. Хойжу кижите ол ажылга мергежип, аңаа өөренип, ооң чажыттарын билип алырынга чедир ол хуусаа эвээш. Ынчалза-даа шилип алган мергежилинге ынаа, аңаа бердингеңей, быжыг тура-соруктуу—аныяк кижиге улуг дузалыг болган. Ооң сөөлгү ийи чылда көргүзүглери безин дыка эки болган. Бир эвес 1972 чылда ол 100 хойдан-на 102 хураган камгалап алган болза, бо шиитпирлиг үшкү чылда 110 хураганны менди доруктурган. Дүк талазы-биле көргүзүглери база шыырак, чыл бүрүде хөй бүрүзүнден 2,3 килограммдан кудуладып көрбээн.

Сарыглар Чимит-оол ажылишчи будужүнүң талазы-биле өөске эштеринден ылгалдыг. Ол кылып, будурер ишке кызымак, чүүкүлдүг кижи. Хүлээнип алган ажылын эчизинге чедирбээнде сагыжы ооңургавас. Ынчангаш чылдың-на чайлаглап чоруур мурнунда, кыштагга кажааларының үүрмек септелгезин кылып, курлаг өдекти четчири-биле бөлүп каар. Ам ооң кыштаа септеттинген болгаш чылыглаттынган. Бодунуң күжү-биле 11 тонна сигенни белеткээп, кыштаанда чедирип алган.

Аныяк хойжу бо чылын 100 хойга онаалтыр 110 хураганны камгалап алган деп үстүнде бижидивис. Ол республиканың өске аныяк хойжуларының аразынга бедик көргүзүглүг болган. Ынчангаш ону тиилекчи болган деп санаап, аңаа «1973 чылда республиканың аныяк малчыннарының чемпиону» деп атты тывыскан.

Ажыл-ишчи чедиишкиннерин Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге бараалгаттышаан, хойжу Сарыглар Чимит-оол 1974 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 баш хураганны камгалап алырын хүлээнген.

Д. ШАНГЫР-ООЛ.

Тываның хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери беш чылдың шиитпирлиг чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышчыларының тыптып турары таварылга эвес. Аныяк малчыннарның көргүзүглери дуржулгалыг хойжу, малчын эттерге бодаарга эвээш-ле. Ынчалза-даа эки.

Аныяк хойжу Сарыглар Чимит-ооду ап көрээл. Ол хөй кадаргаш үр болбаан: чаа-ла дөрт чылдың иүүрүн көргеп. Хойжу кижите ол ажылга мергежип, аңаа өөренип, ооң чажыттарын билип алырынга чедир ол хуусаа эвээш. Ынчалза-даа шилип алган мергежилинге ынаа, аңаа бердингеңей, быжыг тура-соруктуу—аныяк кижиге улуг дузалыг болган. Ооң сөөлгү ийи чылда көргүзүглери безин дыка эки болган. Бир эвес 1972 чылда ол 100 хойдан-на 102 хураган камгалап алган болза, бо шиитпирлиг үшкү чылда 110 хураганны менди доруктурган. Дүк талазы-биле көргүзүглери база шыырак, чыл бүрүде хөй бүрүзүнден 2,3 килограммдан кудуладып көрбээн.

Сарыглар Чимит-оол ажылишчи будужүнүң талазы-биле өөске эштеринден ылгалдыг. Ол кылып, будурер ишке кызымак, чүүкүлдүг кижи. Хүлээнип алган ажылын эчизинге чедирбээнде сагыжы ооңургавас. Ынчангаш чылдың-на чайлаглап чоруур мурнунда, кыштагга кажааларының үүрмек септелгезин кылып, курлаг өдекти четчири-биле бөлүп каар. Ам ооң кыштаа септеттинген болгаш чылыглаттынган. Бодунуң күжү-биле 11 тонна сигенни белеткээп, кыштаанда чедирип алган.

Аныяк хойжу бо чылын 100 хойга онаалтыр 110 хураганны камгалап алган деп үстүнде бижидивис. Ол республиканың өске аныяк хойжуларының аразынга бедик көргүзүглүг болган. Ынчангаш ону тиилекчи болган деп санаап, аңаа «1973 чылда республиканың аныяк малчыннарының чемпиону» деп атты тывыскан.

Ажыл-ишчи чедиишкиннерин Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге бараалгаттышаан, хойжу Сарыглар Чимит-оол 1974 чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 баш хураганны камгалап алырын хүлээнген.

Д. ШАНГЫР-ООЛ.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (9326) | Вторник, 1973 чыл, октябрь 30 | 1925 чыхда үнелеп тудуп эгелээнден | Өртээ 2 көп.

УЛУСТАРНЫҢ ТАЙБЫҢЫНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛЫНЫҢ, ИМПЕРИАЛИЗМГЕ, РЕАКЦИЯГА БОЛГАШ ДАЙЫНГА УДУР ДЕМИСЕЖИП ТУРАР БҮГҮ КҮШТЕРНИ СЫРЫЙ КАТТЫШТЫРАРЫНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ — СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ЛЕНИНЧИ ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКАЗЫ ДЕЛГЕРЕЗИН!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

КАЗАХСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ КАЗАХ ССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА КАЗАХ ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Казахстанның совхозтарының ажылчыннарынга, колхозчуларынга, механизаторларынга, ажыл-агыйларының удуртукчуларынга болгаш тускай эртемденнеринге, эртемденнеринге, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының ажылдакчыларынга, улеттүр будурулгелериниң, транспорт организацияларының, өөредилге черлериниң коллективтеринге, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларынга—тараа дээш демиселге идепкейлиг киришкен бүгү кижилерге күр черниң чээрбиги ажаан алышкынын чедиишкинниг доосканы болгаш күрүнеге миллиард пуд тараапы садар талазы-биле социалдистиг хүлээлгелерин күүседкени-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур.

Ийи чылды улаштыр миллиард пуд ажыг тараапы күрүнеге садып турары СЭКП-ниң XXIV съездизининиң чурттуң кодээ ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш совет улустуң чаагай чоруун кодүрер талазы-биле директиваларын чедиишкиниг күүседиринин херээнге республиканың улуг салымыкшы болуп турар.

Чедип алдынган чедиишкиннер Казахстанның кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының болгаш бүгү ажылчы чоннарының эрес-маадырлыг ажылының, республиканың партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, совет, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының организастыг болгаш политиктиг улуг ажылының түңнели болуп турар.

Казах ССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, колхозтарның болгаш совхозтарның техника талазы-биле өспүшаан турар чепсегленнишкинин, эртемнин болгаш мурнакчы дүржулганың чедиишкиннерин ажыглап тургаш, чедип алдынган түңнелдерин дараазындагы чылларда ажып эртип, хой ажылын болгаш мал ажылынын өске-даа адырларын дүргени-биле хөгжүдер дээш демиселди калбартып, кодээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиннинибиле күүседир болгаш ажыр күүседир дээрзинге бүзүрелин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ	ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ	ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

В. И. Ленин комсомолдуң III съездизининиң делегаттарының айтырыгларынга харылаавышаан, аныяктар эвилелиниң организациязы партияның удуртулгазы-биле ажылдаар ужурлуг дээрзин айткан. Партия ол ленинчи айтымшкынны удуртулга болдургаш, комсомолду болунуп кур күжү, дайынчы дузалакчызы кылдыр санавышаан, аңаа партийжи удуртулганы күштелдиреринге доктаамал сагышты салып турар.

Бо чугула айтырыгже СЭКП-ниң XXIV съездизинге база улуг кичээнгей салдынган. Ол съездиге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Коммунизминиң аныяк тургузукчуларынга партия чоргаарланыр. Бистиң хүлээлгевис — чаа салгалдарга бодувусту политиктиг дүржулгалысты, экономика болгаш культура тургузуушкуунуң айтырыгларын шинтпирлээриниң дүржулгазын дамчыдары, аныяктарның идейлиг кижизидилгезин удуртуру, олар боттарының адаларының херээн, улуг Ленинниң херээн төлептаг уламчылалын дээш бүгү чүүлдү кылырывыс болур».

Чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле республиканың комсомол организацияларының амгы үеде «Аныяктарның шалынчы күш-ажылын, мергежилин, дилеп тывышкыннарын — беш чылга!» деп лозуң-биле ажылдап, аныяк өскенниҢ күжүн СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шинтпирлеринге болгаш беш чыл планын чедиишкиниг боттандырарынче мобилизастап турар. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турарларының чартык кезиниден хөйү комсомолчулар болгаш аныяктар, оларның бежең ажыт хуузу материалдыг кежикти шуут бүдүрер черлерде хаара туттунган.

Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг соруглаарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында тургустунган комсомолчу-аныяктарның 100 ажыг коллективтери эрес-соруктуг ажылдап турар. Оларның аразында СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг база «Тээли» совхозтарда Дөргүн, Ээр-Хавак сүт-бараан фермалары, Кызылдың 48-ки тудуг өргелелинде Е. Краснобаева, Н. Ельшова удурткан шеверлекчилер бригадалары, № 2 АТБ-де М. Чмаров биле В. Шабалининиң бригадалары шыкаш бедик көргүзүглерни чедип ал турар аныяктар коллективтери эвээш эвес. Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда чурттап турар хөй националдыг аныяктар коллективтери планныг соруглаары болгаш социалистиг хүлээлгени күүседир дээш хөй үүлдү кылып турар.

Сөөлгү үеде СЭКП-ниң Кызыл хооркому, Танды, Тожу райкомнары комсомолга партийжи удуртулганың дугайында айтырыгны пленумнарга чугаалаачкан. Ол шыкаш СЭКП Эрзин, Мөңгүн-Тайга райкомнары болгаш бо районнарның ажыл-агыйларында парткомнар комсомол организацияларының ажылынче доктаамал кичээнгейни салып, оларның ажыл-чорудулгазының дугайын бюроларга, партия хуралдарынга чугаалажып, тодаргай угланышкынны берип турар. Бо черлерде комсомолдуң организастыг-даа, кижизидикчи-даа база ишти-даа ажылының деңнели бедик.

Чижээ, СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шинтпирлерин күүседиринге чедиишкиннери дээш Кызыл хоорайның, Тандының комсомол организациялары ВЛКСМ ТК-ның шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаткаш, оны бижыы-биле тудуп турар. Танды, Каа-Хем, Эрзин болгаш өске-даа районнарда аныяк өскенниҢ күш-ажылче, өөредилгече чүткүлү аажок бедээн, бо черлерде оларның аразында хөй-ниитиниң сагыша-чурумуи үрээлериниң саны эвээжээн. Хоочун коммунистер аныяк салгалга дуржулгазын дамчыдарының хемчеглерин Тандының чамдык парторганизацияларында доктаамал практикалап турар. Бо районда механизаторларның хөй муруузу комсомолчулар болгаш аныяктар.

Сөөлгү чылдарда парторганизацияларның талазындан комсомол ажылынга аныяк коммунистерни чорудар, оларгә партийжи өзөктү бижыглаар хемчеглерни күштелдирген. Амгы үеде бисте комсомол комитеттериниң секретарьларының 40 хире хуузу коммунистер. Кызылдың болгаш Тандының, Бижиг-Хемниң партия организацияларында комсомолга ажылдаарын аныяк коммунистерге эң чугула партийжи даалга кылдыр бөөр ажылды эки тургускан. Оларның хөй муруузу комсомол ажылын бедик харыысалга-биле көрүп, организацияның дайынчы арга-шинээзин бедидер дээш шудургу, кызымак ажылдап турар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының талазындан комсомол ажылынга удуртулганы өжүжидер дээш хемчегларни ап турза-даа, ооң дээштии четпес болгаш бо талазыбиле хүлээп ап турар шинтпирлериҢ күүседири кошкак. Мандра хамыктың муриунда Бай-Тайга. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарында партия организацияларын хамаарыштырып болур. Чижээ, партияның Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик райкомнарының пленумнарынга аныяктарның ниити эртембилиниң бедидериниң, кижизидилгезиниң дугайында бүгү талалыг чугаалашкан турган. ШинтпирлериҢ күүседиринде багай организастаалыңдан аныяктарның чамдык кезээ өөредилгеге-даа, күш-ажылга-даа хаара туттунмаан. Ынчангаш оларның аразында сагыша-чурум үрээр чорук эвээжеввэн, харыы-даа кем-херек үүлгедир чоруктар бар. Ындыг четпестер Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда база үргүлчүлеп турар.

Аныяк салгалды бүгү талазы-биле болбаазырашгай, эртембилиглиг болгаш бедик культурлуг кылдыр өөредип, белеткээриниҢ, ооллар, кыстарны ленинчи ёзу-биле өөренириниге, чурттаарынга база ажылдаарынга кижизидериниҢ айтырыгларының амгы үеде бүгү хөй-ниитиниң, бүгү партияның херээ кылдыр салдынып турар. Ажыл-агыйның харыысалгалыг участокторын партия организациялары комсомолга дидиим-биле даандырып келген. Ооң-биле кады бедик идейлиг чорукка, Төрээн чуртка бердингеннииң ёзуузунга, аныяктарны кижизидерин, бистиң шинтилелдиң норма-чижектерин идепкейлиг пропагандаларын комсомол организаларының кол соругазы кылдыр партия салып турар. Ол улуг харыысалгалыг соругаиы олар партия организацияларының доктаамал удуртулгазы, хүн бүрү дузазы-биле чедиишкиниг күүседип шыдаарлар.

Партия организары чер-черде комсомол организацияларын организас талазы-биле быжыглаар, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер дээш дээштиг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Комсомол ажылының дугайында айтырыгларын пленумнарга, бюро болгаш партия хуралдарынга чугаалажырын доктаамал практикалаар, оларның ажылынга тодаргай угланышкынны бөөр, ол талазы-биле хүлээп алган шинтпирлериҢ күүселивзин шудургу организастаар херек.

Амгы үеде комсомол организацияларының амыдыралында чугула болуушкун—отчёттар болгаш сонгуулдар чоруп турар. Олар организастыг бедик деңнелге эртсин дээш хамыктың муриунда парторганизациялар база сагыш салыр хүлээлгелиг. Комсомол организацияларынга партийжи өзөктү быжыглаар соругга-биле оларга ажылдаар эң чугула даалганы аныяк коммунистерге бергеш, олардан негелдени күштелдирер ужурлуг.

Партия бодунуң кур күжү болгаш дайынчы дузалакчызы Ленинчи комсомолга кезээде чоргаарланып, ооң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп турар. СЭКП ТК-ниң бо чылгы Октябрь Кыйгырыгларында мындыг одуруглар бар:

—Коммунизминиң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ШАҢНАЛДАРНЫ—ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

Тараа ажаан алышкынын чедиишкиниг чорудар база 1973 чылда күрүнеге планнаан ажыр тараапы садар талазыбиле республиканың колхоз, совхозтарының аразына калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел чугаалажып корген. Ук чарышка дараазында ажыл-агыйлар тиилекчилер болгаш деп санаан.

Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз
— Бий-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз
— Каа-Хемде «Бүрен» совхоз
— Каа-Хемде «Тиилелге» колхоз
— Кызыл хоорай Соведининиң «Көк-Тей» совхозу
— Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз
— Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхоз.

«Автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, колхозтарның, совхозтарның, районнарның болгаш күрүнеңиң өске-даа ажыл-агыйларының дүжүт ажаан алышкынын чедиишкиниг эрттирери болгаш күрүнеге планнаан ажыр тараа садары дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжын организастаарының дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1966 чылдың августун 13-те № 674 доктаалын ёзугаар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Саян», «Бүрен», «Көк-Тей», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга болгаш Каа-Хемниң «Тиилелге», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл туктарын 1,5—1,5 муң рубль-биле катаа тыпсыр.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниҢ Ленин орденниг К. Х. Данзырык удурткан тудугжулар бригадазы эрткен тос айларның бүдүрүзге планын ажыр күүсеткен болгаш ам Октябрьга уткуштур күш-ажылчы эвлечетте турупкаш, планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Чурукта — бригаданың кежигүннери (солагай таладан) С. Люндуп, Б. Чымба, А. Кужугет, Ш. Данзырык, Д. Сарыг, А. Сарыглар олардыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

Бөмбүрзектиң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң чыжының 14 комиссиялары октябрь 27-де, кежээ СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, делегейниҢ «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналдың лауреады Л. И. Брежневтиң чугаазын тодаргайы-биле чугаалажып көрүп эгелээн. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазының улуг ужурдузазын конгресстиң киржикчилери чаңгыс үн-биле демдеглеп турарлар. Делегейге айыыл чок чорукту, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселдиң айтырыгларын ооң чугаазында ханызы-биле тодарадып көргүскен.

Конгресстиң делегаттары октябрь 27 болгаш 28 хүннеринде комиссиялар хуралдарында чугаалаарынга болгаш медеглелдеринге чугаалажып турар айтырыглар талазы-биле саналдарны болгаш эдилгелерни кииргилээн. Амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазыбиле калбак сапал-онаал солчуушкуну болган.

Ю. Циранкевичиниң (ПУР) даргалазы «Тайбың кожахелбээ догуннаашкын болгаш делегейниҢ аймыл чок чорук» деп комиссиянның киржикчилерин тайбыңны тургузары дээргe, эң хүндүлүг болурундан аңгыда кижи төрелгетениҢ эң чугула сорулгазы болурун онзалап демдеглеп турганнар.

Делегаттарның чаңгыс аай көрүп турарын ёзугаар алырга, делегейниҢ амгы байдалында «соок дайынныҢ» политиказындан тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынныҢ принциптеринге боттанырынче, башкаланыышкындан чугаалажыышкынларже болгаш кады ажылдажылгаже шилчиишкин боон турар. Ол дээрге, хамыктың чурунда Совет ЭвилелиниҢ болгаш өске-даа социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының түңнели боон турар. Ол ышкаш барыын чүктүң элээн хаш чурттарыниҢ боттуг политиказы дүшкүүрүг чорукту чавырылдырарынга база идиг боон турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың кайы-даа белүктерге каттышпайн турар чурттары, улустары делегей ареналыңга экижиишкиннерге база идиг ышлын турар.

Ю. Циранкевич, Э. Гайс (ГФР), патриарх Пимен, М. Чоркуучуларынга болгаш тайбыңны тургузарынга шаптыктап турар деп оратор айыткан. Улустарның, ооң иштинде Индий-Кыдаттың-даа улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин детки-ири СЭКП-ниҢ Совет чазактың чайгылыш чок туружу боон артышаан. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев тайбыңга ынакшылдыг күштериҢ Бүгү-делегей конгрезинге чугаалаан. Ол турушту партияның XXIV съездизи бадытказан.

Индий-Кыдаттың айтырыгларының талазы-биле комиссиянның октябрь 28-те эртелги хуралынга Лаостуң болгаш Вьетнамның улустарының тайбың, демократия болгаш депшилге дээш демиселиниҢ айтырыгларын чугаалажып көргеш. Сайгонну эрге-чагырга болгаш Лаоста база Камбоджада реакциялыг идегеттер дайынзырак чоруун коргүзүп, чогуур дугуржулгаларны үреп турарын демдеглээн.

К. Ж. Бакула (Индия), Трач Хоай Нам (Муриуу Вьетнам), Л. Чултэм (МАР) болгаш өскелер-даа америк империалистерниҢ Индий-Кыдатта чимээнишкиннерин буза шавары, Индий-Кыдаттың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин детки-ири СЭКП-ниҢ, Совет чазактың чайгылыш чок туружу боон артышаан. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев тайбыңга ынакшылдыг күштериҢ Бүгү-делегей конгрезинге чугаалаан. Ол турушту партияның XXIV съездизи бадытказан.

Индий-Кыдаттың айтырыгларының талазы-биле комиссиянның октябрь 28-те эртелги хуралынга Лаостуң болгаш Вьетнамның улустарының тайбың, демократия болгаш депшилге дээш демиселиниҢ айтырыгларын чугаалажып көргеш. Сайгонну эрге-чагырга болгаш Лаоста база Камбоджада реакциялыг идегеттер дайынзырак чоруун коргүзүп, чогуур дугуржулгаларны үреп турарын демдеглээн.

К. Ж. Бакула (Индия), Трач Хоай Нам (Муриуу Вьетнам), Л. Чултэм (МАР) болгаш өскелер-даа америк империалистерниҢ Индий-Кыдатта чимээнишкиннерин буза шавары, Индий-Кыдаттың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин детки-ири СЭКП-ниҢ, Совет чазактың чайгылыш чок туружу боон артышаан. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев тайбыңга ынакшылдыг күштериҢ Бүгү-делегей конгрезинге чугаалаан. Ол турушту партияның XXIV съездизи бадытказан.

Индий-Кыдаттың айтырыгларының талазы-биле комиссиянның

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАП

БИСТИҢ КҮШТЕРИВИСТИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Бистиң партияның, совет улустуң ажылчорудулгазы СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг күүседиринче угланган. Съездиниң ажылдап кылган политиктиг шугуму ниитилел хогжулдезиниң өйү келген айтырыгларынга, ооң эрге-ажыынга бүрүн дүгжүп турар. СЭКП ону чайгылыш чокка боттандырбышаан, ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодалдың бүгү талааларын билдиліг башкарбышаан, совет улусту коммунистиг ниитилелди тургузарының оруубиле бүдүрелдиг баштап бар чоруур.

Партияның иштики амыдыралында чугула болуушкун — партия бөлүктеринде, цех база эге организацияларында отчёттар болгаш сонгулдалар чоруп турар. Кызылдың коммунистери амгы үеде боттарының XXI партконференциязын эрттиреринге белеткенип турар.

Амгы отчёт-сонгулдалыг кампанияның бир онаа чүүлү болза, ооң тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эртип, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш түстүк ажыл-ишчилериниң күзел-соруун улам көскүзү-биле хайыктырып турар үеде болуп турарында.

Кызылдың бүгү коммунистери болгаш партия кежигүнү эвестер коммунистиг идеалдарның тиилелгезинге ханы бүзүреллиин илергейлеп, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип, ында бүгү совет улустуң эрге-ажыктары спиниккен деп чүвени тодаргай көрүп турар. Болуп эрткилээн отчёт-сонгулдалыг хуралдар партияның Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң бүгү делегейге тайбың дээш ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүгүнүп, изии-биле деткээн.

Партия эге организациялары СЭКП-нин XXIV съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, организакчы болгаш кижизиднкчи ажылын чаа арга-методтар-биле байыткан. Оларның ажыл-чорудулгазында инициативтиг, чогаадыкчы болгаш бот-шүгүмчүлекчи чорук көвүдээн. Бюроларның болгаш комитеттерниң база партия хуралдарының ролю бедээн. Партийжи иштики информацияны доктаамал чорудуп турар болу берген. Эге организациялар партийжи хүрээленiнiң шынар составын экижидер дугайында сагыш салып, партияга мурнакчы ажылчынпарны, а ол ышкаш колхозчу тараачынарның, күш-ажылчы интеллигенцияның эң эки төлөөлекчилерин чаңгыстап шилип хүлээп алырынче улуг кичээнгейни салып турар апарган. Коммунистерде бот-боттарынга негелделиг чорук күштелген, сагыга-чурум быжыккан. Хоорайның хөй-хөй партия эге организациялары социалистиг чарышты кадбартыр, коллективтерниң күжүн бүрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Ооң түңнелинде хоорайның бүдүрүлгелери тос айларда продукция сайгарарының планын 102 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 768 мун рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол болза эрткен чылдың бо үези-биле деннээрге, 1,595 мун рубль хөй болуп турары ол. Продукция бүдүрелиниң ниити хемчээли болгаш хевирлер аайы-биле план база күүсеттинген. 2,3 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 325 мун кезек тууйбуну, 1000 центнер мал саржаан, 356 тонна долганы болгаш өскедаа чүүлдерни пландан ажыр бүдүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 102,7 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деннээрге ол бо чылын 4,5 хуу өскен.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринде социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй болуп турар. Оларның аразында автосептелге заводунда К. Кукарин, типографияның өрүкчүзү А. Диизенмаа, дааранылга фабриказының дааранықчызы А. Содунам, хлеб заводунуң хлеб быжырыкчызы А. Сат болгаш ооң-даа өске хөй мурнакчылар бар.

Мурнакчы үлетпүр бүдүрүлгедери: алгы заводу болгаш Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы Улуг Октябрьның 56 чыл ойнга чедиишкиниг ужуражыр дээш чарыштың эгелекчилери болган. Олар боттарының мурнунда алган хүлээлгелерин өде көргеш, продукция сайгарарының чыл планын 3-4 хонук арткан турда күүседир эвес, ону 11 айлар иштинде күүседирин хүлээнген. Оларның эгелекчи саналын хоорайның бүдүрүлгелери изии-биле деткээн.

Коммунистерниң идепкейин бедидеринге, партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин күштелдиринге, коллективтерде ажылчы чоннарның идепкейин бедидеринге бир чугула улуг ужур-дузалыг чүүл болза, партдокументилерниң солуушкуну болуп турар. Организас-политиктиг бо чугула хемчег партийжи күштерниң көрүлдези болбушаан, ол-ла үеде партия эге организациялары боттарының ажылының чедер-даа, четпес-даа талааларын ылавылап сайгарып көөрүнге болгаш четпестерни эдеринге улуг идиглиг бооп турар.

Партия документилерин солуп эгелээнден бээр хоорайның коммунистериниң үштүн бир кезинге партияның чаа документилерин тывыскан. 1973 чылдың чаа хевиринiң партийжи биледип олар улуг өөрүшкү, чаагай сеткил ханыышкыны-биле хүлээп ап турар. СЭКП-ниң хөй-хөй кежигүннери ленинчи партияга боттарының шынчызын сеткил хайныышкыны-биле чугаалап, ак сеткилдиг ажылдаарын болгаш партийжи даалгаларны төлептиг күүседир күзелин илергейлеп, бистиң партиявыстың үндезилекчизи болгаш баштыкчызы Владимир Ильич Ленинниң чуруун партбилетке сиилбип каанын дээш, СЭКП ТК-га өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Туувбу заводунуң ажылчыны П. А. Вершинский партия биледип ап тура мынча дээн: «Мен Ада-Чурттуң Улуг дайынының берге үезинде партияга кирген мен. В. И. Ленинниң чуруун сиилбээн партбилетти алыры мээң амыдыралымга кажан-даа үттүндурбас артар. Партияның хүрээленiнге чорааш, ооң бедик идегелин бодумнуң күш-ажылым-биле шынзыктырар мен».

№ 2 АТБ-де шалыпчы чолаачыларның бирээзи Н. И. Осипенко мынча дээн: «Партияның чаа биледип улуг өөрүшкү, сеткил хайныгыышкыны-биле ап тур мен. Бистиң партиявыс дээш, совет улус дээш чоргаарланыр мен. Коммунистиң бедик харыысалгазы хөйну кылып, эки ажылдаарын, четпестер-биле шиитпирлиг демисежирин хүлээндирип турар. Уставтың бүгү негелделерин хажык чокка күүседир мен».

Үстүнде коммунистерниң сөзү-биле ажыл-ижи дүгжүп турар. Олар эрес-шудургу ажылдап, хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип турарлар.

Партия организациязы бүрүзү бүгү коммунистер Уставтың негелделерин шудургу болгаш чүткүлдүг күүсеткен, олар бүдүрүлгеге үлегерлиг ажылдаан, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүсеткен, марксизм-ленинчи теория-биле доктаамал чепсегленген, совет хоойлуларны болгаш коммунистиг моральдың дүрүмнерин сагыырынга үлегер-чижээн көргүскен турарын чедип алыр хүлээлгелиг.

Боттарының ажыл-чорудулгазының ан чугула айтырыгларынче доктаамал кичээнгей салып турар партия организациялары бисте эвээш эвес. Чижээ, эът комбинадында партия организациязы «Партдокументилерни солуурунга партия организациязының беленiниң дугайында», «Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге коммунистерниң ролюн бедидериниң дугайында» айтырыгларны бо чылын партия хуралдарынга чугаалашкылаан. Хуралдар кончуг идепкейлиг байлалга эрткен болгаш коммунистер четпестерни илереткен болгаш ону чайладырының оруктарын айыткан.

Сан министерствозунда, республика эмнелгезинде партия организациялары партдокументилерни солуурунга белеткенмишаан, СЭКП Уставының кол чүүлдерин болгаш негелделерин катаптап өөренген.

№ 2 АТБ-де партия организациязы партдокументилер солуушкуну эрткен соонда ооң түңнелин партия хуралынга чугаалашкан. Ында партия организациязы бүдүрүлге-даа, партияның иштики амыдыралының-даа айтырыгларынга бир демей кичээнгей салып турар. Ол эки түңнелдерни берип турар. АТБ орулгалыг ажылдап, бүдүрүлге онаалдаларын ай санында ажыр күүседип турар.

Ооң-биле кады отчёт-сонгулдалыг хуралдарга болгаш СЭКП хооркомунга коммунистер-биле беседалар кылып турда чамдык партия организацияларының ажылында четпестер болгаш частыргылыг чүүлдер бар болганы илереэн. Улуг-Хемняң үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде ыяш белеткээр пунктузунда партбөлүк көнгүс ажылдаваан. Ооң организакчызы эш Мачеев партийжи даалганы күүседиринге ан харыысалга чок чоруун көргүскен. Бир эвес ында партия организациязы Мачеевтиң партбилединi солуур бе, азы чок бе дээрзинiн дугайында айтырыгны тургузар болза, чазыг болбас иймек.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, № 12 АТБ-де парторганизацияларда администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырар талазы-биле комиссиялар ажылдавайн турар, аэропортта профэвилединiң ниити хуралы болбайн, профбөлүктерде хуралдар кончуг хаая эртип турар. Чамдык парторганизацияларда партийжи даалга чок коммунистер бала бар болгаш олар коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга кошкак киржип турар.

Партия организацияларында ыңдыг четпестер өй-шаанда илереттинген турар болгаш оларны чайладырының хемчеглерин доп-дорааи алыр ужурлуг.

Амгы үеде әлээн хөй партия организациялары отчёт-сонгулдалыг хуралдарга болган шүгүмчүлелдерни, ниитилештирип түңнээш, оларны амыдыралга боттандырар хемчеглерни айтып турарын демделезе чогуур. СЭКП хооркому чоокта чаа отчет-сонгулдалыг хуралдарның эртип турарының дугайын бюрога аналиэтеп чугаалашкан болгаш ооң түңнелин партия организацияларының секретарьларының хуралынга база чугаалажып көрген.

Партдокументилерниң солуушкуну болгаш чер-черде эртип турар отчет-сонгулдалыг хуралдар Кызылдың коммунистериниң идепкейин улам бедидер, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарның коллективтерин мобилизастап тургаш, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап шыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

В. ДОБРОМЫСЛОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Фоторепортаж

Ноябрьниң үлүүнде

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ажылгиш республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында калбарган. Кызылдың столовайлар болгаш рестораннар трезиниң ажыл-ишчилери бо чылдың үшкү кварталында бараан саарылгазының планын 111,1 хуу күүсеткеш, хоорайның садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП Кызыл хооркомунуң, хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Столовайлар болгаш рестораннар трезиниң ажылчыннары сөөлгү үеде иштиниң чемненилге черлериниң аъш-чем кылыгларының шынарын экижидер, ооң ассортиментизин көвүдедир болгаш чонну культурлуг хандырар дээш социалистиг чарышты дээштиг организастап, ону бригадалар, кафелер, түстүк кижилер аразында калбарткан.

Үшкү кварталдың түңнелинде трестиң иштинге бирги черни № 2 бот-оруда-чарылгалыг «Огонёк» кафе болгаш ооң салбырлары чаалап алган. Ол коллектив үшкү кварталдың бараан саарылгазының планын 121,6 хуу, а бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрерин 107,4 хуу күүсеткен. Ындыг күш-ажылчы чедиишкинни олар ажылга сагылга-чурумну күштелдирип, ажыл шагы үзер улустуң аразына агитас-массалыг ажылды чорудуп, ажылчыннарның мергежилин үргүлчү бедидип турган чедип алган.

«Огонёк» кафезиниң салбырларындан «Чодураа» кафезиниң ажыл-ишчилери бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип, эки шынарлыг аъш-чемни белеткеп келген. Ында үеин мурнаан шалыпчыларның саны хөй. Оларның бирээзинге кондитер Елена Журовлиы (үстүнде чурукта) хамаарыштырып болур. Ол амданныг болгаш эки шынарлыг торттар кылырының талазы-биле бедик мергежилдиг мастер «Огонёк» кафезиниң ээлчег повары Людмила Рыбина (ортузунда чурукта) онаашкан ажылынга кызымаккайын көргүзүп, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, коллективте социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

«Чодураа» кафезиниң улуг повары Анна Смирнова (адаанда чурукта) иштиниң чемненилге черлерниге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан. «Совет садыгның тергиинээ» деп хөрек демдээн анаа бо чылын тывыскан. Ол үшкү кварталдың планныг онаалдазын 140 хуу күүсеткен.

«Огонёк» кафезиниң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооңун байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш 11 айларның бүдүрүлге планын 10 айда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бо хүннерде ол коллективтиң ажыл-ишчилери ноябрь айның ийиги чартыының үлүүнге киришкиир ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Парлаттынмаан чагаа

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурда Ак-Тал дээр кудумчу бар, чырык болбастаанындан бээр элээн үе эрткен. Имир дүжер-ле, ооң чурттакчылары, ылаңгыя өөренникчилер чыруктыг тып алырын баш удур боданып эгелээр.

Кодээ бижикчиниң ол чагаазын хынап, хемчег алыры-биле, ында кодээ Совет күүскомунче шилчиткен. Ак-Туруг кодээ Совет күүскомунун даргазы эш В. Чоржей-оолдуң редакциняга дыннатканы болза:

— Илерээн четпестер шупту шын болган, ону күүскомнуң хуралынга шыңгыы чугаалашкан. Электри адагаштарын эдип чаарткан, Ак-Талдын сайгылганы суурнуң өске кудумчуларында ышкаш, ам хып турар.

«Чайык соонда...»

Мындыг эгелиг чагаа «Шынның» сентябрь 5-те номеринге парлаттынган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында кодээ клубтуң септелгези үр үеде кылдынмаанын, ооң крышазы самдарап үредип баксыраанындан дамдылай бээрин шүгүмчүлеп бижээн.

Улуг-Хем райкүүскомунуң культура киллизиниң эргелекчизи эш Н. Аракчаанның редакциняга дыннатканын ёзулаар алырга, «Мергелдейге» бижээн ук чагаага четпес фактылар шупту шын болган.

Эйлиг-Хемде клубтуң крышазын септээш, ону шифер-биле ыпкан. Киномеханик ааражилээндан, анаа үш айларда кино болбаан, ам кино үзүктелбес апарган. Енисейге паром иогундан харылзаага шаптыктыг турганы шын. Совхозтуң директсизы, районнуң культурда киллизин илерээн оске-даа четпестерни чайладыр хемчеглерни ап чоруткан.

ОРДЕННИГ САНЧЫ

Барыын болгаш мурнуу талаларындан кадар оттуг, изиг оттуг Хана даглар, Берге даглар хаажылаан Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазынга эртенги саалда башкарлып турда, чеде бердим. Ында-мында, чай оъдунга шыдавыже семирип алган инектер тавында кегженип, кадарчызының өдектен үндүрерин манап турлар.

Ийи холунда демир-хууңнарда сүт туткан, дөртен хар үезин назылыг, бажының сүүк кара дүктерип шевергини-биле аткаар дырап алган саанчыга ужуражы бердинч. Амырменди солчүп турар аравыста, фермзның улуг, биче саанчылары бистй долганын келдилер. Шуптузунуң холдарында — сүттүг хууңнар. Чаңгыс черниң кижилери болгаш шуптувус кожа-хелбээ чурттап, бот-боттарывысты эки билчиир болдувус. Олар дораан-на бажыңдалгадынга баарын, аяк шайдан аартаарын сүмелединлер. Баштай ужурашканым саанчы Иргит Нордупту эдерип чоруттум.

Чип-сарыг шайын, хүн хээллиг шаажаң аякка куткаш, бодунуң быжырганы ак хлебти шил савада сметана-биле кады менче чылдырбышаан:

— Шайлап көрүңер дей-дир. Шайлап олура, саанчыдан айтырдым:

— Каш чыл саанчылап тур силер, угбай?

— Бо чылын таптыг-ла он ийи чыл болуп тур мен.

— Бо чылгы көргүзүглериңер-даа шыырак боор, аа? Саанчыларның кайызы-биле социалистиг чарыш салган силер?

— Бодумда быжыглаттынган 10 инээмден тос айларда бирээзинден-не ортумаа-биле 800 кг ажыг сүттүг сагдым. Мээң инектерим колдуу-ла хунажыннар.

«Кызыл-тук» колхозтуң Чараш-Дыт фермазында мурнакчы саанчы У. Ооржак-биле социалистиг чарыш салган кижи мен. Бөгүнге чедир көргүзүглер талазы-биле мээң сагган сүдүм хөй болуп турар — деп, ажыл-ишчи сөзүбиле чугаалай-дыр.

Бажыңның иштининң арыгсилии-даа аажок. Ханада аскылаан хооларда саанчының шаңнал-мактал бижиктери, бодунуң болгаш чоок улузунуң чуруктары. Орун-дөжектер болгаш стол, сандайлар корум-чурумнуу-биле эде салдынган. саанчының амыдыралы черле шыырак-тыр дээрзи илдең болду.

Көрүп олурарымга, саанчы бир-ле черже аъттанырынга белеткенип турган хевирлиг. Идик-хевин баскаш орун кырында салып каан болду.

— Чорук чоруур деп тур силер бе, угбай?

— Ийе. Суур киреким ол. Мурнакчы малчыннарның слёду болур дээш, аңаа киржир кижи-дир мен—дээш, орунда чыткан идик-хевинче көредир...

Партия райкомунуң хуралдаар залын көлөө ажылагайның мурнакчыларының район слёдунуң киржикчилери долдур олурупкан.

Слётка олура, мурнакчы саанчы Иргит Нордуп амыдыралында күш-ажылчы эрткен оруун сактып келген.

Ынчан «Коммунизмче орук» колхоз Көк-Сайыр, Хана-Баары, Улаатайга тарааны тарып турган. Чамдык чылдарда дүжүт чаагай болганда күрүнеге дужаагаш, үрезинге ургынның артынын колхозчуларга, оларның ажылдап алган күш-хүнүн барымдаалап үлээр турган.

Хову бригадазынга Иргит Нордуптуң ажылдап алган күш-хүнү чамдык эр улустуңдан безин хөй болур турган. «Кайы хире шудургу, кызымак ажылдаан болдур сен, сээң үндүрген күжүң халас барбас» деп быжыы-биле билип, Нордуп өске эш-өөрүнге чагып, сүмелээр-даа.

Кыш дүжүп кээрге, аныяктарның хову бригадазы колхозтуң одаар ыяжын белеткээринче шилчиир. Чажындан тура, күш-ажылга доругуп келген кижиниң күзел-соруу улам дойлуп, чедиишкинниң бедиктеринче ону ужуктурүп эгелээр...

1961 чылга чедир Иргит Нордуп хову бригадазының, одаар ыяш белеткекчилериниң шалыпчызы болуп, бодунуң кызымаккай чоруун көргүзүп, эш-өөрүнүң болгаш колхоз баштаар черинiң хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи апарган.

Бир-ле хүн колхоз баштаар черинiң даргазы турган Александр Шаалы кабинединче Нордупту келдиртип алгаш:

— Кужур-Чыраа фермазынга саанчылар хереглеттинип турар-дыр. Аңаа барып саанчылазыңарза кандыгыл?— деп айтырган.

— Кандыг боор, Александр Топаевич — деп, ынчан комсомолчу кыс боданмайн-даа харыылаан...

Ол ынчалдыр саанчы апарган.

Амыдыралды бодунуң күш-ажылы-биле каастажып, күрүнеңиң болгаш чонның хереэ дээш шудургу ажылдап турар муң-мун совет кижилериниң бирээзи — саанчы Иргит Нордуп тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ажыл-ижи-биле алдаржып, Күш-ажылдың Кызыл тук орденi-биле шаңнадып, бодунуң коммунист деп ыдыктыг адынга төлептиг болуп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, улам соруктуг ажылдап турар.

Монгуш ДОРЖУ.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ ЧҮГЕ БАГАЙЫЛ?

Хой ажылын хөгжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң Х пленумунуң шиитпирни чугаалашкаш, «Кызыл тараачын» совхоз хой малының хөй кезиин Ээрбек салбырынга остүрер деп көрген.

Ээрбек — ооң улуг салбыры. Хой малды өстүреринге ол кончуг таарымчалыг. Ында эң одарлар, кыштаглар-даа бар. Совхозтуң малчыннарының хөй кезии бо хүннерде ында чурттап, ажылдап турар.

Ынчалза-даа ол суурга чеде бээр болзувусса, салбырның конторазын тывары берге. Ооң даштында адрези чок. Харындаа чамдык хүннерде ооң эжиниден кара шооча ыравас. Суурда көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин ажыглавайн турар. Бо ажылче салбырда партия эге организациязы кайдыг-даа киргээнгей салбайн келген.

Салбырның конторазының даштында хүндүлел, көргүзүг самбыралары кылдынмаан. Ажыл-ишчилерни хей-аът киирип, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыңче оларны кайгырып турар лозунгаларны, плакаттарны, стендилерни, диаграммаларны суурнуң кайы-даа булуңундан кижи тыппас. Ол ышкаш кайда-даа Күш-ажылдың алдар тугун мурнакчы кижилерге тураскаадып көдүрүп турар болгай. Бо ажыл ында база уттундурган.

Салбырда кызымаккай ажылдап турар кижилер хөй. Хүндүлел самбыразын тургускаш, аңаа Күш-ажылдың Кызыл Тук орденiниң ийи дакпыр эдилекчизи мурнакчы хойжу С. Оюнчуң, хоочун кадарчыларның бирээзи В. Седип-оолдуң ферто-чуруктарын чүге киирип болбас деп. Бир-тээ салбырга хой ажылын улам хөгжүдер деп совхоз шиитпирлээн чүве болганда салбырның ажыл-ишчилериге ол дугайын таныштырар сорулга-биле көскү агитацияга ону чырыдып бижиири чугула.

Партияның массалар-биле харылзаазының политиктиг кижизидилгезиниң болгаш ажылчы чоннарны күш-ажылче организастаарының чугула аргазы көскү агитация болур. Ооң кол сорулгазы—партияның политиказын хүн бүрү тайылбырлаары, совет кижилериң күш-ажылчы идепкейин көдүрери база партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннiг күүседиринче ажылчы чоннарны хей-аът киирип, эвилелдээри.

Бо чугула ажылды совхозтуң партия комитеди бедик деңнелге тургузар ужурлуг. Ылаңгыя Ээрбек салбырда көскү агитацияның ажылын экижидер хемчеглерни дарый алырын ук негеп келген.

М. ОЛЗЕЙ-ООЛ.

МАКТАЛДЫГ БРИГАДА

Барыын-Хемчик районнуң септелге-тудуг участогунда Аймаа Күжүгетке удурткан тудугжулар бригадазы шалыпчы ажылдап турар. Бригадада II—IV-кү разрядтыг 10 тудугжулар бар. Ук бригада тургустунгаш, 1971 чылдан бээр ай, квартал, чыл планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Тудугжулар бо үе иштинде ийи аал иштп чурттаар бажыңнарны Кызыл-Мажалык суурнуң Октябрьская, Зелёная кудумчуларында өткүлээн. Бо шиитпирлиг 1973 чылда бригада 5 бажың тудар планын 6 кылдыр күүсеткен. Ол Улуг Октябрь байырлалынга толептиг белеткеп. Ам бригада чаа чылга чедир планга немей ийи бажыңны тудуп доозар сорулгаяны салгаш, ук бажыңнарның таваан салып эгелей берген. Бригаданың кежигүннерин планныг онаалдаларын эки күүседип келгени дээш септелге-тудуг участогунуң удуртказы 20—40 рубль чедир акша шаңналларын кижи бүрүзүнге каш удаа тывыскан.

Ол ышкаш үстүнде участоктуң бригадаларының аразында чугула ажылдаарын, ак сеткилдиг ажылдаарын болгаш партийжи даалгаларны төлептиг күүседир күзелин илергейлеп, бистиң партиявыстың үндезилекчизи болгаш баштыкчызы Владимир Ильич Ленинниң чуруун партбилетке сиилбип каанын дээш, СЭКП ТК-га өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Туувбу заводунуң ажылчыны П. А. Вершинский партия биледип ап тура мынча дээн: «Мен Ада-Чурттуң Улуг дайынының берге үезинде партияга кирген мен. В. И. Ленинниң чуруун сиилбээн партбилетти алыры мээң амыдыралымга кажан-даа үттүндурбас артар. Партияның хүрээленiнге чорааш, ооң бедик идегелин бодумнуң күш-ажылым-биле шынзыктырар мен».

№ 2 АТБ-де шалыпчы чолаачыларның бирээзи Н. И. Осипенко мынча дээн: «Партияның чаа биледип улуг өөрүшкү, сеткил хайныгыышкыны-биле ап тур мен. Бистиң партиявыс дээш, совет улус дээш чоргаарланыр мен. Коммунистиң бедик харыысалгазы хөйну кылып, эки ажылдаарын, четпестер-биле шиитпирлиг демисежирин хүлээндирип турар. Уставтың бүгү негелделерин хажык чокка күүседир мен».

Үстүнде коммунистерниң сөзү-биле ажыл-ижи дүгжүп турар. Олар эрес-шудургу ажылдап, хөй-ниити ажылында идепкейлиг киржип турарлар.

Партия организациязы бүрүзү бүгү коммунистер Уставтың негелделерин шудургу болгаш чүткүлдүг күүсеткен, олар бүдүрүлгеге үлегерлиг ажылдаан, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүсеткен, марксизм-ленинчи теория-биле доктаамал чепсегленген, совет хоойлуларны болгаш коммунистиг моральдың дүрүмнерин сагыырынга үлегер-чижээн көргүскен турарын чедип алыр хүлээлгелиг.

Боттарының ажыл-чорудулгазының ан чугула айтырыгларынче доктаамал кичээнгей салып турар партия организациялары бисте эвээш эвес. Чижээ, эът комбинадында партия организациязы «Партдокументилерни солуурунга партия организациязының беленiниң дугайында», «Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге коммунистерниң ролюн бедидериниң дугайында» айтырыгларны бо чылын партия хуралдарынга чугаалашкылаан. Хуралдар кончуг идепкейлиг байлалга эрткен болгаш коммунистер четпестерни илереткен болгаш ону чайладырының оруктарын айыткан.

Саң министерствозунда, республика эмнелгезинде партия организациялары партдокументилерни солуурунга белеткенмишаан, СЭКП Уставының кол чүүлдерин болгаш негелделерин катаптап өөренген.

№ 2 АТБ-де партия организациязы партдокументилер солуушкуну эрткен соонда ооң түңнелин партия хуралынга чугаалашкан. Ында партия организациязы бүдүрүлге-даа, партияның иштики амыдыралының-даа айтырыгларынга бир демей кичээнгей салып турар. Ол эки түңнелдерни берип турар. АТБ орулгалыг ажылдап, бүдүрүлге онаалдаларын ай санында ажыр күүседип турар.

Ооң-биле кады отчёт-сонгулдалыг хуралдарга болгаш СЭКП хооркомунга коммунистер-биле беседалар кылып турда чамдык партия организацияларының ажылында четпестер болгаш частыргылыг чүүлдер бар болганы илереэн. Улуг-Хемняң үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде ыяш белеткээр пунктузунда партбөлүк көнгүс ажылдаваан. Ооң организакчызы эш Мачеев партийжи даалганы күүседиринге ан харыысалга чок чоруун көргүскен. Бир эвес ында партия организациязы Мачеевтиң партбилединi солуур бе, азы чок бе дээрзинiн дугайында айтырыгны тургузар болза, чазыг болбас иймек.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, № 12 АТБ-де парторганизацияларда администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырар талазы-биле комиссиялар ажылдавайн турар, аэропортта профэвилединiң ниити хуралы болбайн, профбөлүктерде хуралдар кончуг хаая эртип турар. Чамдык парторганизацияларда партийжи даалга чок коммунистер бала бар болгаш олар коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга кошкак киржип турарлар.

Партия организацияларында ыңдыг четпестер өй-шаанда илереттинген турар болгаш оларны чайладырының хемчеглерин доп-дорааи алыр ужурлуг.

Амгы үеде әлээн хөй партия организациялары отчёт-сонгулдалыг хуралдарга болган шүгүмчүлелдерни, ниитилештирип түңнээш, оларны амыдыралга боттандырар хемчеглерни айтып турарын демделезе чогуур. СЭКП хооркому чоокта чаа отчет-сонгулдалыг хуралдарның эртип турарының дугайын бюрога аналиэтеп чугаалашкан болгаш ооң түңнелин партия организацияларының секретарьларының хуралынга база чугаалажып көрген.

Партдокументилерниң солуушкуну болгаш чер-черде эртип турар отчет-сонгулдалыг хуралдар Кызылдың коммунистериниң идепкейин улам бедидер, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарның коллективтерин мобилизастап тургаш, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап шыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

В. ДОБРОМЫСЛОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Совет Эвилелиниң Маршалы Семён Михайлович Будённый

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынындың алдарлыг маадыры, Совет эргечагырганы тургузарының болгаш быжыглаарының идепкейлиг киржикчизи, Совет Чепсектиг Күштерниң сураглыг тургузукчуларының бирээзи, шылгарангай полководчу, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маршалы Семен Михайлович Буденный 1973 чылдың октябрь 26-да 91-ги харлыында мөчээн.

Совет улус, бистиң Чепсектиг Күштеривис аар оскундурутта таварышкан. Социалистиг Төрээн чуртка, 1919 чылдан бээр кежигүнү боон келгеня Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бараан боон келген кижи бистен чарлып, мөчээн.

С. М. Буденный 1885 чылдың апрель 25-те Ростов областың Пролетар районунуң Козюрин суурунга ядыы таараачыл кижиниң ог-булезинге төрүттүнген. Ол бодунуң күш-ажылчы амыдыралын ол харлыында эгелеп, ук черниң кулактарынга болгаш помещиктеринге холечик боон ажылдап турган. 1903 чылда С. М. Буденныйны шеригге келдирткен. Ол орус-япон дайынга кириишкен. Делегейниң бирги дайыныың эгезинден тура төнчүзүнге чедир дайылдажып турган шеригте ол албан эрттирген. Ынчан-на ооң кайгамчыктыг эрес-дидим, шиитпирлиг болгаш дайынчы мергежилл илерээн, элээн каш катап балыгланган болгаш Георгий орденниң шупгузу-биле шаңнаткан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда С. М. Буденный Донгга Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш ону дайзыннардан камгалаарынга идепкейлиг кириишкен. 1918 чылдың февраль айда ол аттыг шериг отрядын тургускаш, ак-гвардейжи контрреволюцияга удур чепсектиг демиселче кирген. Оон соонда элээн болганда аттыг шериг дивизиязының командиринге томуйлаткан болгаш ол удаваанда аттыг шериг корпузу болу берген. 1919 чылдың ноябрь айда партияның Төп Комитединиң болгаш В. И. Ленинниң бодунуң айтыышкының ёзугаар 1-ги аттыг шеригим тургускан болгаш ол хамааты дайынның дыка хөй фронтуларынга С. М. Буденныйның командылалы-биле дайзыннарны чылча шаап турган. Буденныйның алдарлыг аттыг шериг кажан-даа тиилеттирбээн болгаш бодунуң дайынчы туктарын өшпес алдар-биле шыпкан. Коммунистиг партия кижизиткен, ооң алдарлыг оглу Семен Михайлович—улустуң эң ядыы-түреңги кежектеринден үнген болгаш анаа солдаттаң чаа хевириниң шылгарангай шериг ажылдакчызынга — Ажылчын-Тараачының Кызыл Армиязының полководчузунга чедир депшээн.

Хамааты дайын доозулганда С. М. Буденный совет шериг тургузуушкунунга идепкейлиг киржип эгелээн. Ол Сөңгү-Кавказ шериг округунуң шериглериниң командылакчызының оралакчызы болган Ревшериг човулелиниң кежигүнү. Аттыг шериг талазы-биле Кызыл Армияның кол командылакчызының оралакчызы, республиканың аттыг шериг инспектору болгаш Ревшериг човулелиниң кежигүнү боон турган. Дайын мурнунда чылдарында ол Москваның шериг округунуң шериглерин командылап турган болгаш ССРЭ-ниң Камгалалдың Улус Комиссарының бирги оралакчызы боон турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Семён Михайлович Дээди Кол Командылакчының Ставказының кежигүнү боон, Москваның камгалалынга киришкен, Мурнуу-Барыын болгаш Сөңгү-Кавказ угланыышкыннарының шериглерин, элээн каш фронтуларны командылаан. Чепсектиг Күштериниң аыттыг шериглерин удуртуп турган. Ол харыысалгалыг албан-хүлээлгезинге немец-фашистиг ажелекчилерге удур демиселдн организастаарынга көскү рольду ойнаан.

С. М. Буденный дайын соңлуунуң чылдарында Совет Чепсектиг Күштерин улам быжыглаары дээш могаг чок ажылдап, күрүне болгаш хөй-ниитн амыдыралынга идепкейлиг киржип, ажылчы чоннар биле сырый харылзаалыг боон, өзүп орар салгакчыларны шеригпатриотчу ёзугга кижизидер талазы-биле улуг ажылды кылып турган. Төрээн чуртка кызыгаар чок бердинген, дайзыннарга удур демиселге дениээр чүве чок эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш, кижилерге сеткилиден бердингеп, ээлдек чоруу дээш совет улус ону бүгү-ниитизи-биле хүндүлеп, аңаа ынак боон турган.

С. М. Буденный партияның дыка хөй съездилериниң делегады боон чораан болгаш 1934 чылдан бээр СЭКП-ниң Төп Комитединиң составында сонгудуп келген. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бүгү чыыштарының депутады боп чораан. Ол 1938 чылдан бээр—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү.

С. М. Буденныйның шылгарангай ачы-хавыяазын Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бедин-биле үнелээн. Ол Совет Эвилелиниң Маадыры атты үш дакпыр алган, Ленинниң сес ордени-биле, Кызыл Туктуң алды ордени-биле, Суворов орденниң бирги чергезин-биле болгаш дыка хөй даштыкы чурттарның медальдары-биле шаңнаткан. Ол Хүндүлүг революстуг чепсек-биле үш удаа шаңнаткан.

Ленинчи партияның шынчы оглу, эрес-дидим солдат болгаш талантылыг полководчу, улустуң алдарлыг маадыры—Семен Михайлович Буденныйның дугайында чырыткылыг тураскаал бүгү совет кижилерниң чүректеринге кезээ мөңгеде уттундурбас.

Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Г. Ф. Сизов, М. А. Яснов, Л. В. Смирнов, И. И. Якубовский, В. Г. Куликов, А. А. Епишев, С. Л. Соколов, В. Ф. Толубко, И. Г. Павловский, П. Ф. Батицкий, П. С. Кутахов, С. Г. Горшков, К. С. Москаленко, С. К. Куркоткин, А. Н. Комаровский, Н. Н. Алексеев, А. Т. Алтунин, И. Х. Баграмян, А. М. Василевский, Г. К. Жуков, П. К. Кошевой, В. И. Чуйков, Ф. И. Голиков, Е. М. Тяжельников, М. П. Георгадзе, Н. И. Савинкин, Л. И. Греков, И. А. Бондаренко, М. С. Смиртюков, И. В. Тюленев, Д. Д. Лелюшенко, Я. Т. Черевиченко, Д. И. Рябышев, К. Ф. Селютин.

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болаа:

1. Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйны оруктушударының чазак комиссиязын эштер А. А. Гречко (даргазы), А. П. Кириленко, Н. В. Капитонов, М. А. Яснов, Л. В. Смирнов, П. Ф. Батицкий, А. А. Епишев, Л. И. Греков, М. С. Смиртюков, И. В. Тюленев болгаш К. Ф. Селютин составтыг тургузар.

2. С. М. Буденныйны Кызыл Шөлге, Кремльдиң ханазынга орнукшудар.

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

(Уланчыызы. Эгези 1-ги арында).

ПУР-нуң төлөөлекчизи шериг талазы-биле чавырылдырышкыныы ап көргеш, Л. И. Брежневтиң чугаазында кирип турар, ол дугайында чугула чүүлдерге хамаарыштыр чугаалаан.

Азияның тайбынынга болгаш айыл чок чоруунга кыжаныг империалистиг күрүнелерден болуп турар, ынчангаш Азия диптиң улустарының кол сорулгазы—империализмге удур демисел боон хевээр артар деп бодалды **«Азияга тайбынны болгаш айыл чок чоруктуң тургузары»** деп темага хамаарышкан комиссияның хөй-хөй киржикчилери демдеглеп турганнар.

Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң даргазы Мирзо Турсун-Заде Азияга коллективтиг айыл чок чорук дугайында Совет Эвилелиниң саналы болза ССРЭ-ниң бүгү делегейде чорудуп турары тайбынның болгаш кады ажылдажылганың хөй чылдардагы позитиказының уламчылалы болгаш хөгжүлдезин база Азияның улустарының айыл чок чорукче күзелинин көргүзүү болгаш ону толаргайлааны ол болуп турар дээрзин демдеглээн.

Шри Ланка республиканың Тайбың човүлелиниң кежигүнү С. А. Викремасинхе сөс алгаш, индий океанга хамаарышкан районнарны ядролуг чепсек чок зона болдурар дээр дугайында саналады деткээн. Санал берген чамдык төлөөлер Азияда дүшүүрлүг чоруктуң үнер дөзүнүң бирээзи болуп турар Пекинниң политиказын бүрүү шапкан.

«Чепсегленишкинни дүжүрери» деп тема талазы-биле комиссияны Р. Андриамондзату (Малагасий республика) даргалаан, аңаа төлөөлер эңдере чепсегленишкинни соксадырынга холбашкан айтырыгларны чугаалажып турган. Бөмбүрзектиң тайбынга ынакшылдыг күштериниң төлөөлери боттарының чугааларынга үзүткаашкының болгаш үрегдээшкинниң чепсектерин бүдүрери база мөөнүзээрин соксадырынче угланган Совет Эвилелиниң инициативазын бедии-биле үнелээннер.

КНО-нуң Айыл чок чорук Човүлелиниң кежигүнү күрүнелериниң шериг чарыгдалдарын 10 хуурга кызыргаш, ооң хостагган акша-хөреңгини хөгжүү орар чурттарга дузалажы кылдыр бээр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының чугаалажып көөрү-биле ССРЭ-ниң киирген саналын хөй ораторлар бедик гуманизмниң илерели-дир деп санап турганнар.

Делегейниң дүшүүрлүг чорууң чавырылдырарынче угланган социалистиг чурттарның бижыг туруштарының дугайын ГДР-деп Г. Линдер, чехословак хөй-ниитн ажылдакчызы Ю. Цут, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының АКШ институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Г. А. Арбатов олар чугаалап турганнар.

Тайбынга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге **«Хөгжүлде болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук»**, **«Долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле кады ажылдажылга»**, **«Өөредилге болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга»**, **«Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга»**, **«Социал айтырыглар болгаш кижиниң эргелери»**, **«Чазактар аразының болгаш чазак эвес организацияларның кады ажылдажылгазы»** деп темаларлыг комиссиялар база ажылдап турган.

Чили улуска эп-сеткил каттыштырып турарын аңгы-аңгы чурттарның болгаш диптериң төлөөлекчилери — **Чили талазы-биле комиссияның** кежигүннери илергейлеп турганнар. Ол комиссияның ажылынга Чилиниң президентизиниң кадайы Ортенсия Бусси де Альенде база киришкен.

«Колониализмге болгаш кеш-соок ылгаар чорукка удур национал-хосталгалыг шимчээшкин» деп темага комиссия база ажылдап турар.

Конгресстиң комиссиялары ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ЯПОНИЯ. Токио чанында Ирума дээр шериг-агаар баазазының девискээринде ажыттынган, ужар чүүл болгаш космонавтика талазы-биле делегей салонунда сес чурт болгаш 150 ажыг компания киржип турар.

Транспорттуң эң чаа «ИЛ-76», пассажирлериниң «ЯК-40», «ТУ-154» дээр самолётарын, «КА-26» болгаш «МИ-6» дээр вертолёттарны совет ужар чүүл ында делгеп көргүзүп турар.

Совет павильонда хөй делгнирлер космос шинчилелиниң талазы-биле ССРЭ-ниң чеднишкиннериниң дугайында чугаалап турар. Ында-ла автоматтыг болуу чоруур «Луноход-1» аппараттың, харылзааның «Молния-1» спутнигиниң, «Прогноз-3» спутниктиң модельдерин база делгегилээн.

ЧУРУКТА: совет чаа «ИЛ-76» самолёт Японияда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Экономиктиг өөредилгени – кижи бүрүзүнге

АЖЫКТЫГ КИЧЭЭЛДЕР

Кызылда № 1 автотранспорт бүдүрүлгези. Ооң кызыл-булуңунга ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар чыглып келген. Кижи бүгүдезин пропагандистиг кээрин маңаан, иомнарындан бир-ле чүвени ушта бижээн, а өскелери аразында чугаалашкан орлар:

— Экономиканың айтырыгларын барык бир чыл өөрендивис. Бодумга ажыктыг хөйле чүүлдерни оон билип алдым. Алган планны, социалистиг хүлээлгени күүседиринге, курлавырны чөп ажыглаарынга, кывар-чаар материалдарны камнап алырынга, чарышка идепкейлиг киржиринге экономиктиг өөредилге кижи бүгүдезинге кончуг-ла дуза-лаар чүве-дир—деп, ажылчын лектиг, аныяк оол кожазынга чугаалады.

— Кижиге ажыктыг, дээштиг болурга, кичээл бүрүзүнден озалдавас кижи-дир мен. Бистиң пропагандизивис Мария Георгиевнанын кичээлге тайылбыры солун-даа, ажыктыг-даа Ылангыя кичээлдиң темаларын коллективтиң ажыл-амыдыралы-биле холбап чугаалаарга, кижи хөйүү билип алыр-дыр—деп, дыңнакчыларның бирээзи харылап кагды.

Эжик ажыттынган соонда, холдарында номнар, кыдыраалтар туткан аныяк херээжен кижи кирип келгеш, олурганнар-биле мендилештир. Оон соонда кымның келгенин, келбээнин, тодараткаш, журналына демдеглеп алды. Ол хүн кичээлге бежен ажыг кижи келген болду.

— Бөгүн баштайгы кичээлди эгелээр-дир бис. Өөренир темавыс: «СЭКП ТК-ның апрель (1973 ч.) Пленумунуң материалдары». Ону кыдыраштарыңарга бижип алыңар...

Пропагандист оон соонда партияның XXIV съездизиниң тодаратканы Тайбың программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, ГФР-ге, Францияга дээн чоруктарының түңнелдерин, акыдүмна социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының Крымга пайыралдыг ужуражыышкынын, Чоокку Чөөн чүкте, Чилиде байдалдарны дыңнакчыларга долгереңгей чугаалап берди.

Мария Турбина ам дөрт чыл дургузунда пропагандистеп турар. Эрткен өөредилге чылында оон дыңнакчылары нийчыл хуусаалыг өөредилгезинниң баштайгы чылын чедиишкинниг доосканнар. Кижи бүгүдезин түңнел кичээлдерге эки белеткелдиин, быжыг билиглерни шиңгээдип алганын көргүскенмер.

— Мария Георгиевна, бодуңарның пропагандисчи аргадуржулганар дугайында чүңү чугаалап болур силер?—деп оон айтырдым.

— Пропагандист кижи чурттап, ажылдап турар черинде ажыл-агыйның ниити байдалын болгаш политиктиг, культурлуг амыдыралын кончуг эки билген турар ужурлуг. Ону кичээлге холбап чугаалаары кончуг чугула. Ынчангаш кичээл эрттирериниг методиктиг болгаш тайылбыр литератураларын, көргүзүг материалдарын ажыглап, кичээл бүрүзүн ажыктыг, солун кылдыр эрттирериниче кичээнгейни салып турар мен. Ол ышкаш солуннарга, сеткүүдлерге, номнарга парлаттынган материалдарны тус-тус темалар аайы-биле чыып ап, хүүда библиотекамдан К. Маркстың, Ф. Энгельстиң база В. И. Ленининиң чогаалдарын доктаамал номчуп ап турар мен деп, ол тайылбырлады.

Ол бүдүрүлге черинде партбюро секретарының хүлээлгезинде күүседип турар Анатолий Горлушкин мээң салган айтырымга мынчаар харылады.

— «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин эжиждер дугайында» СЭКП ТК-ның докладынга амыдыралга боттандырарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылын эгелээриниң мурнунда политөөредилге дугайында айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан бис. Баштайгы кичээлдер биске организастыг эгелээн.

Экономиктиг билиглерниң үндезиннерни өөренир политшколада дээди эртемниг, экономиканы эки билир кижилерни томуйлаан бис. Олар ам үш кичээлди эрттирген. Пропагандистер: план киидизинниң начальныгы Мария Турбина, бүдүрүлге киидизинниң начальныгы Валерий Осомичев олар пропагандист хүлээлгезинин ак сеткилдиг күүседип киришкенмер. Оларга бүгү тала-биле дузалап турар бис—деп, ол чугаазын доосту.

Ол школаның дыңнакчыларындан коллективте мурнакчыларга санаттырып, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг чоруун көргүзүп, харындаа политинформатор, агитатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй болуп турар. Ылаңгыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, чолаачылар А. Герман, Е. Бортников, кол механик А. Шарыпов, колонна начальныгы А. Зимин олар пропагандистерниң макталын чедип ап, өскелерге бүгү тала-биле үлегер-чижээн көргүзүп келгенмер.

Экономиктиг өөредилге коллективтиң ажыл-ишчилериниг кончуг ажыктыг. Маңаа чаңгыс чижекти көрүп болур. АТБ-ниң мурнакчы бригадирин, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мякишев Кызылда № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинин мурнакчы бригадирин В. Сельдемешевти социалистиг чарышка кыйгырган. В. Мякишевтиң бригадазы тос айлар дургузунда чүүк өөртүрүнүң планын 127,2 хуу, тонна-километр талазы-биле 117,9 хуу күүседип, 1615 литр бензинни камнап алган. Экономиктиг өөредилгени бодунга ажыглавышаан, чолаачы кады ажылдап турар эш-өөрүнге мурнакчы үлегерчижээн база көргүскен. Ол тос айлар дургузунда планын 147 хуу күүседип болгаш 967 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Ооң өөрү Н. Бортников, Г. Балаганов, А. Герман база-ла оон дудак чок ажылдаан.

Экономиктиг өөредилге оларның социалистиг чарышка киржилгезин идепкейжидип, куэлавырларны чөп ажыглаарынга, камналганы чедип алырынга, планныг сорулгаларны ажыр күүседиринге ынчаар дээштиг, ажыктыг болган.

Олар үшкү кичээлинге «Амгы үе-чаядa бистиң социалистиг экономикавыстың сорулгалары болгаш хөгжүлдези» деп теманы сайгарып өөрединнер. Ону пропагандист Мария Турбина амыдыралы чижектер-биле холбап тургаш солун кылдыр эрттирген.

№ 1 АТБ-ниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары вторник санында-ла экономиканы өөренип турардар. Эрткен кичээл бүгүдези оларның тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында коллектив мурнында салдынган сорулгаларны күүседиринге дузалаар.

К. САРЫГ-ООЛ,
«Шынның» корр.

Дашкыда

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫ—ССРЭ-НИҢ ЭҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Москвада эртип турар Бүгү-делегей конгрезиниге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы бүгү делегейде ёзулуг улуг сонуургалды болдурган. Дыка хөй чурттарга ооң чугаазын радио болгаш телевиденне-биле дамчыткан. Даштыкы солуннар Л. И. Брежневтиң чугаазын долузу-биле азы дөңчулалыбиле парлаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары делегейниң амгы байдалын ханызы-биле, принципиалдыг анализтеп, шынчы, демократтыг тайбынны быжыглаар дугайында сагыш салыры Совет күрүнениң эң кол сорулгазы дээрзин база катап дадыткаанын онзалап айыткан.

СОФИЯ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазында делегей байдалының эң нарын болгаш чугула айтырыгларын тодаргайы-биле көргүзүп турарын, болгар солун «Земледелско знаме» демдеглээн. ССРЭ-ниң күзел-бодалдарының мораль талазы-биле арыг чоруу дээш, тайбынның эрге-ажыктары, кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш хөделиринге оон белеии дээш кижилерниң чүүлдүгзүнген угаан-медерелии болгаш чүректиң ханызындан чүүлдүгзүңүүшкүнүн база катап чаалап алган. Ленинчи шынчы болгаш принципиалдыг ёзу-биле ол бүгүнү СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазында көргүскен. Л. И. Брежневтиң чугаазында бл үдеяларның хаара тудукчу күжү болгаш аңгы талазы-биле утка-шынары база катап чайынандыр көргүстүнген.

УЛАН-БАТОР. Л. И. Брежневтиң тайбыңны быжыглаар дугайында чалбыыштыг сагыш салыышкын-биле сиңиккен чугаазы бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг күштерин, улустарын сорук киирген болгаш тайбың, социал депшилге дээш, дайынга база агрессияга удур, мөлчүгделге болгаш күш дөгээр чоруккa удур ыдыктыг демисел боттарының күжүнге идегелди быжыглап турар деп, моолдун МОНЦАМЭ агентилелиниң даштыкы политиктиг хайгаракчызы бижээн.

Азия дипкё тайбыңны быжыглаарының эргежок чугулазын айыткан черлерин ооң чугаазындан онзалап айыткаш, МОНЦАМЭ-ниң хайгаракчызы болза, Азияга айыыл чок чорукту коллективтиг чорукка үндезилээш хандырарынга удурланыкчыларның туружун Л. И. Брежнев сойгалавышаан, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарына удур хөделип турар кыдат удуртукчуларының даштыкы политикazының эң-не принципиогуп илереткен деп бижээн.

КАИР. Л. И. Брежневтиң чугаазын Египетте дыка улуг кичээнгей-биле сонуургап турар. «Аль-Гумхурия» солун ооң чугаазын дыка улуг ужур-дузалыг, чугула чүүл деп адаан.

«Л. Брежневтиң чугаазааны КНО-нуң резолюцияларын күүседир, израиль шериглерни шуптузун, доп-дораан үндүреринің дүрген болгаш боттуг базымнарын кылыр үе келген»—деп, ол-ла солун бижээн.

НЬЮ-ЙОРК. «Нью-Порк таймс» солун Л. И. Брежневтиң чугаазының калбак допчулалын парлаш, «ол дээрге, Израильди ооружум, товүлдадаа болза, шыңгыызы-биле буруудаткан» чугаа болган деп бижээн. Совет Эвилелиниң шиитпирлиг туружу Чоокку Чөөн чүктүң айтырыының талазы-биле тайбың ёзүзүнүң чугаалажыышкынынарынга орукту ажыдар болгаш совет база америк хайгааракчыларның аңаа баары «келир үеде делегейге тайбыңны магадылап тургузарынга» бараан болур деп айыткан.

ПАРИЖ. Л. И. Брежневтиң чугаазында Израильдиң удуртукчуларының ужур-дүрүм чок, агрессчи күзел-чүткүлү чайлаш чок буураар болгаш ССРЭ араб улустуң шынныг демиселин деткип турарын сагындырган деп, «Юманите» солун онзалап демдеглээн. «Л. И. Брежневтиң чугаазы чүгле ында айыткан темалар эвес, харын-даа ол темаларны аналиэтеп көргеңи-биле улуг ужур-дузалыг бооп турар»—деп, ол солун айыткан.

«Фигаро» солун «Дүүн Л. И. Брежнев тайбың дугайында делгеренгей чүве чугаалаан»—деп этелиг чүүлдү парлаан. Совет чазактың тайбыңны быжыглаарынче угланыышкыны чайлышш чок деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаалаанын ол солун онзалап айтып, ушта бижээн.

РИМ. «Унита» солун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазының тодаргай допчулалын парлаш, тайбыңны быжыглаарының дугайында сагыш салыр чорук Совет күрүнениң эң чугула сорулгаларының бирээзин болурун Л. И. Брежнев конгресстиң киржикчилеринге бүзүреткен болгаш ооң чугаазын динмиттинг адыш часкаашкыны чангыс эвес удаа үзе кирип турган деп бижээн. Термоядролуг дайынның айылы эвээжеп кел чыдар болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңын камгалаарының айтырыы улам экижап, идегелдиг бооп кел чыдар дээр дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаанын «Унита» онзалап айыткан.

ЛОНДОН. Ында солуннар делегейниң эң чугула айтырыгларын Л. И. Брежневтиң боттуг болгаш принципиалдыг ёзу-биле көруп турарын онзалап демдеглээн. «Дүшкүүрлүг чорукту чаңгыылдырары Россияның эң чугула эчис сорулгазы болбушаан»—деп, «Гардиан» солун демдеглээш, «чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш соксадырының чорудулгазы бөмбүрзектиң улам чаа күрүнелерин болгаш районнарын хаара тутпушаан, уламна калбарар ужурлуг» деп Л. И. Брежневтиң чугаалаанын солун айыткан. «Дейли телеграф» солун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазының допчулалын «Брежнев чугаалажышкынынарже кыйгырып турар» деп эгениң адаанга парлаан. «Морниңг стар» солун Л. И. Брежнев «тайбынны быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле көдүрлүүшкүнүүр чугаалаан болгаш делегейниң ядролуг дайынының айылы эвээжеп турарын айыткан» деп бижээн.

ТОКИО. «Чоокку Чөөн чук дугайында айтырыгны шиитпирлээринин херээнге боттуг салыышкынны киирип, тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш девискээр талазы-биле будун турарын магадылаарынга белеңнинн дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының бүзүредип чугаалаан чоруу Чоокку Чөөн чүкке быжы тайбыңны тургузарынга Совет Эвилели шыңгыы күжениишкинин кылырын көргүзүп турар-дыр» деп, япон «Асахи» солун бижээн. «Дайылдажышкынны соксадырын хайгаараары-бпле совет төлөөлекчилерни чорутканы Чоокку Чөөн чүкте байдалче ССРЭ кайы хире сагыш салып турарының херечилели-дир» деп, ол-ла солун айыткан.

ДЕЛИ. «Делегейниң реакциязынга болгаш агрессиязынга удур, чер кырынга тайбыңныг, социал шынныг болгаш гуманныг чоруктуң херээнге тиилелгеин дээш демиселдиң фронтузун могаг чокка быжыглаарынче Совет Эвилелиниң удуртукчузунуң ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырганынга сагыш-сеткилдян ханызындан байыр чедирип тур бис»—деп, сураглыг индий эртемден, парламент депутады, профессор Рашидуддин Хан чугаалаан.

МЕХИКО. Мексикан солун «Эксельсиор» Л. И. Брежневтиң чугаазының допчулалын парлаш, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиитпирлээр талазы-биле совет саналдарының эң-не боттуг бооп турарын онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Чили хунтага удурланыышкын күштелген

ЛОНДОН. (СЭТА). «Дейли телеграф» солуннуң корреспондентизим шериг хунтазынга патриоттуг күштериниң талазындан удурланыышкыны Чилиде улам улгадып турарын Сантьягодан дыңнаткан. Демисел чуртту хоорайларында болгаш суурларында улам калбарып турар. «Партизанныг» кезектери айыыл чок чоруктуң күштерин үргүлчү үзүткап турарлар» деп, корреспондент демдеглээн. Олар Анд даглыында чеднишкининг хөделибишаан, солдаттарны кедеп, оларны үзүткап чөруп турарлар.

Шериг чазаанның иштикн херектер министри генерал Бонильяның «партизан болуктер Чилиниң аңгы-аңгы районнарында чеднишкининг хөделип чоруп турар» деп, ажыы-биле мииипп чугаалаанын ында айтып турар. Сальвадор Альендениң чазаанның талалакчыларының чажырын каан бүгү боо-чепсээн болгаш ок-чемээн шериг эрге-чагыргалары тып чаңажып турарын генерал чугаалаан.

Корреспондентиниң оон ынай айтып турары-биле алырга, «шериг эрге-чагыргазынга чажыт удурланыышкын улам-на организастыг апар чыдар». Чуртта «Чилиниң чажыт информация агентилели» ажылдап турар. Дыңнадыглар бюллетениин ол парлап үндүрүп эгелээн. Чилиниң коммунистеринің «Сигло» солуну эң-не чажыт байдал-биле үнүп эгелээнин моок мурнунда ыңнаткан.

ДИПЛОМАТТЫГ ХАРЫЛЗААНЫ ҮСКЕН

ЛАГОС. (СЭТА). Федеративтиг Нигерия Республика Израиль-биле дипломаттыг харылзааларын үскем. Лагоска албан хуузунда үндурген дыңналыгда ынча дээн. Нигерна —арткен 19 ай дургузунда Израиль-биле дипломаттыг харылзааларын үскен 18 африкан күрүнелериниң бирээзи болган.

КОНСЕРВАТОРЛАР АЛДАРЫН ОСКУНУП ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Англиязаниитилел амыдыралының шинчилел институдуу хөй-ниитиниң сагыт-бодалын айтырыглар салып илередир ажылды чоруткан. Оон түңнелдери консерваторларның башкарыкчы партиязынга сонгукчуларның бүзүреведтеп турарын херечилээн. Айтырыг харылзааннарның 39,5 хуузу лейбористерни, 25,5 хуузу либералдыг партияны деткиир сагыштыын илереткен турда, оларның 33 хуузу консерваторларны деткиир сагыштыг болган. Эт-баразн өртектериниң, амыдырал чарыгдалдарының улгадып турары ам англичанларга таваржып турар эң берге айтырыг болу берген деп, айтырыг харылзааннарының 74 хуузу санап турар.

«ХҮЛҮМЗҮРҮГ» — БИРГИ ЧЕРДЕ

Эрэин суурнуң Культура бажыңынга агитбригадаларның көрүлдези болуп эрткен. Көжегени Ленин аттыг колхозтуң көдээ клубунуң чанында «Хамаарак» агитбригадазы «Күш ажылга алдар!» деп сценарий-биле ажыткан. Сценарийде колхозтуң мурнакчы кижилерин, чедер-четпестерин тодаргайы-биле көргускен.

Ол-ла агитбригаданың киржикчилери Булуң-Бажы 8 чыл школазының башкызы Белмаа Ноозун, колхозта уруглар садының кижизидикчизи Татьяна Баа-Хөө олардың трудин улустуң «Сулико» болгаш еске-даа ырларыны ийи үн-биле ырлаанын колхозчу чолаачы А. Авраамын бодунуң чогаатканы «Кыргыс-Тейпин шолбаннары» деп шүлүүн номчаанын көргүскүлер улут сонуургал-биле дыңнаавайнар.

Сценада Эрэннин Культура бажыңының «Хүлүмзүрүг» деп агитбригадазы. Бо коллективтиң бот-тывынгыр артистери «Кежээниң мурнунда—хүндү, чалгааның мурнунда — коңу» деп сценарий-биле оюнуп эгелээн. Ук сценарийин Культура бажыңының методизи Светлана Суван-оол болгаш агитбригаданың удуртукчузу Дүпчүр Бригад тургускан. Районнуң көдээде ишчилериниң адын адаан шүлүктер, ырылар болгаш район иштинде четпейн турар чүүлдерин ында көргүскен. Оон-биле чергелештир бот-тывынгыр композитор Дүпчүр Бригад шүлүктерге боду аялганы чогаадып кылганы таарымчалыг. Агитбригаданың идепкейлиг киржикчилери Сат Моңгун-оол биле Михаил Конгар «Малчының ыры», Саган Ак-кыс, А. Чыргал-оолдуң «Колхозтуң кадарчызы» деп ырларыны, Р. Кенденбилдиң «Чылгычының баштак ырын» Виктор Маадыр-оолдуң ырлаанын оон улуу-биле үнелеп хүлээп алган.

«Хүлүмзүрүг» агитбригаданың артистери сүлүг амыдыралды холбаан теманы шилип алганы үениң байдалынга дүгжүп турарын көргүкчүлер демдеглээн. Оон соонда «Чаа орук» колхозтуң «Тарлашкын» агитбригадазының артистери уран талантызын бараалгатканнар. Олар оюнун «Социалистик чарыш-биле» деп, сценарий-биле эгелээннер. Сценарийде киргеп шүлүктер, ырылар база-ла колхозтуң амыдыралы-биле холбаалыг.

Көрүлдениң түнелиин үндүрүп тургаш, агитбригадаларның көдээ ишчилерге удаа-дараа аалдап барып турганын база барымдаалап көргеп.

Көрүлдениң түнелиинде бирги черки «Хүлүмзүрүг», йиитизин — «Тарлашкын» агитбригадалар алганнар.

С. ЧАЖИН-ООЛ,
көрүлдениң оргкомитединиң даргазы.

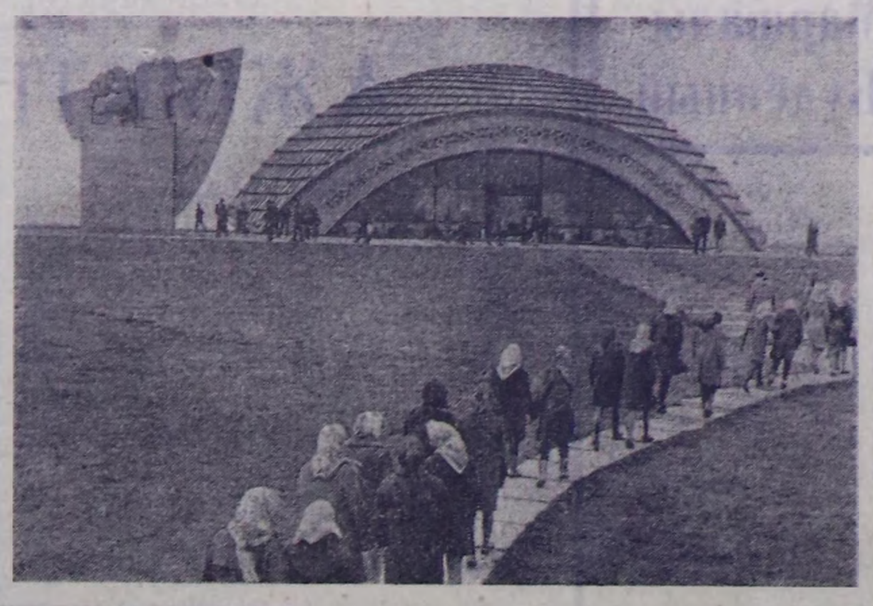

БССР. Ленино дээр суурда турар совет-польша дайынчы кады ажылдажылганың музейи.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

1973 чылдың ноябрь 7-де Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының дугайында

Улут Октябрьның 56 чыл оюнга тураскаатkан ажылчы чоннарның чыскаалы 1973 чылдың ноябрь 7-де эртенгиниң 11 шакта Кызылдың Ленин аттыг шөлүүге эгелээр. Чыскаалга ажылчы чоннар бөлүк-бөлүк колонналар болуп алгаш келир. Колонна бүрүзү айыттынган черлерге кээр ужурлуг.

1-ги колонна: хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыглыр чери—«Комсомольскач кудумчу, ИХМ-нин бажыңының чаны. Харыысалгалыг кижи—**Ф. В. Мухаметтареев.**

2-ги колонна: педагогика институдунуң, техникумнарының, үчилищелериниң коллективтери. Чыглыр чери—Ленин кудумчузу, уран чүүл үчилиштиниң бажыңының чаны. Харыысалгалыг кижи — **К. Д. Симчит.**

3-кү колонна: Октябрь мурнуу чарыының социалистиг чарыжының тиилекчилери: «Кызыл-тудуг» тудуг эргелеп, Улуг-Хем яшы-улетпүр ажылагыйының, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының автобаазазының, алгы заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Сукпак» совхозтуң, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының столоваялар болгаш ресторанның трезинiң коллективтери. Чыглыр чери — Ленин кудумчузу, культура болгаш дыштанылга парыгыңче кирер чериниң чаны. Харыысалгалыг кижи — **В. П. Муравьев.**

4-кү колонна: тудуг материалдарының, аъш-чем үлетпүрүнүң, оттулар чүүлдүң, ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының эргелелдериниң, эът комбинадының, Тыва электрочеткилериниң, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, Каа-Хемниң Септелге-тудуг эргелелиниң, сүт комбинадының, даараныпга комбинадының, балык заводунуң, тудуг кезектер комбинадының коллективтери. Чыглыр чери — Интернациональная кудумчулап, музей чанынга. Харыысалгалыг кижи **В. Е. Ворошин.**

5-ки колонна: Тываның транспорт эргелелиниң, аэропорттуң, Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң, Енисей пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң коллективтери. Чыглыр чери — культура болгаш дыштанылга парыгының эжинге № 4 колоннаның соонга. Харыысалгалыг кижи — **Ф. Г. Круговой.**

6-гы колонна: «Тыва-тудуг» трестиң болгаш оон керээлиг организацияларының, «Тыва көдээ-тудуг» — трестиң, «Красноярск гражданпроект» институттуң комплекстиг төлевилел салбырының, инженер-тудуг шинчилелиниң Красноярск экспедициязының, Тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «Көдээ электро-тудугнуң тудуг-монтаж эргелелиниң, механизатттынган № 72 колоннаның коллективтери. Чыглыр чери — Комсомольская кудумчузу, «Тувинская правда» солуунуң реакциязының чаны. Харыысалгалыг кижи — **Н. Г. Ефремов.**

7-ги колонна: Көдээ ажылагый министерствозунуң, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының, «Сельхозтехниканың» республика болгаш Кызыл каттыжышкынынарының, «Скотпром» трестиң, зооветснабтың, ыяш ажыл-агый, тараа продуктулары эргелелдериниң, «Кок-Тей» совхозтуң, Мелиорацияның болгаш сут ажылагый министерствозунуң, агрологиия экспедициязының коллективтери. Чыглыр чери — «Найырал» кинотеатрның чаны. Чыскаалга кирер чери Комсомольская кудумчулап, № 6 колоннаның соо-биле. Харыысалгалыг кижи — **Ф. Г. Круговой.**

8-ки колонна: Кадык камгалал министерствозунуң болгаш Аптека эргелелиниң коллективтеря. Чыглыр чери— Интернациональная кудумчузу, Кадык камгалал министерствозунуң чанынга. Харыысалгалыг кижи — **Я. В. Клят.**

9-ку колонна: СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Совуелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, хоорай Советиниң күүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хооркомунуң, профэвелдериниң область төвүлелиниң болгаш обкомнарының, солуннар редакцияларының, «Билиг» ниитилелиниң, Тываның дыл, литература болгаш тоогунуң эртем-шинчилел институдунуң, Чырыдышкын министерствозунуң, уруглар садтарының болгаш ясляларының ажылдакчыларының. Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң, Культура министерствозунуң, Кинопрокаттың, көргүм-шоу театрының, күрүне филармониязының, Кинофикация эргелелиниң коллективтери. Чыглыр чери — СЭКП хооркомунуң чаны. Чыскаалганнар Комсомольская кудумчулап, № 8 колоннаның соо-биле кирер. Харыысалгалыг кижи — **Д. А. Попов.**

10-гу колонна: Садыг министерствозунуң, Тыва респотребсоюзтуң, Күрсадыг инспекциязының, нефть базазының, Стандарттар болгаш хемчээл техниказының күрүне хайгаралының, харыызаның Бүдүрүлге-техника эргелелиниң, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери. Чыглыр чери — Тыва респотребсоюзтуң бажыңының чаны. Шетинкин-Кравченко кудумчулап, чыскаалга кирер. Интернациональная кудумчулап, № 9 колоннаның соо-биле чоруур. Харыысалгалыг кижи —**Б. Т. Санчы.**

11-ги колонна: «Хүндүлелдиң демдээ» орденнүг Тываның геология-шинчилел экспедициязының Хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң, Материал-техника хандырылгазының эрге-килдизиниң, ДОСААФ комитеттериниң, гидрометобсерваториязы н ы ң, даг-техника инспекциязының Аныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң, Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң коллективтери. Чыглыр чери —Интернациональная кудумчу, № 10 колоннаның соо-биле чыскаалга кирер. Харыысалгалыг кижи— **П. И.Ролдугин.**

12-ги колонна: Сан. Юстиция министерстволарының, банкыларның, ажаалга кассаларының, Статэргелелдиң, судтарның, прокуратуралардың, Социал хандырылга, Чурттал-коммунал ажыл-агый министерстволарының коллективтери. Чыглыр чери — Кочетов кудумчуда төп ажаалга кассазының чаны. Интернациональная кудумчулап, № 11 колоннаның соо-биле чыскаалга кирер. Харыысалгалыг кижи — **Ф. И. Килин.**

Бүгү колонналар чыглыр черлеринге 10 шак 30 минутада четкилеп келир. Бүгү колонналарның чыскаалының болгаш оларның чыскаал үезинде шинчээшкининиң чурумунуң талазы-биле харыысалгалыг кижи — Кызыл хоорайның шериг комиссары **И. А. Нечаев.**

Чыскаал үезинде ниитиниң корум-чурумуя тударынга харыысалгалыг кижи — Кызыл хоорай күүскомунуң иштики керектер килдизиниң начальниги **Л. А. ЧУКАВИН.**

ЧЭЭРБИ КИЛОМЕТРГЕ

ВЛКСМ обкому Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскаатkан, 20 километрге чадаг чарыш маргылдаазын чылдын-на бо үеле бистиң республикага эрттирип турары чанчыл апаран. Бо чылын анаа 14 кижи киришкен.

Эрткен субботада республика найысылалының Ленин аттыг шөлүүнүң чанынга ол маргылдаага киржири-биле спортчулар чыглып келген. Хүндүскүнүң ийи шак ажа дүжүп турда чарыштың сүлүзүлү спортчуларны стартче чалаан. Оларның аразында республиканың шыырак спортчуларыдаа, мындыг улуг маргылдаага бир дугаар киржип турарлар-даа бар болду.

Спортчулар чарыпче халып үнгенининң соонда бир шак эрткенде дыштанылганын болгаш культураның Гастелло аттыг парыгының аксынга халып үнген спортчуларның башкылыры костүп келди. Көрүкчүлерниң кичээнгейин ынаар урланган. Ийи спортчу финишче чоокшулап-ла олурлар. Ол болза Хову-Аксында урулларның спорт школазының директору, хаакка республиканың эрткен чылгы чемпиону Владимир Ковалёв биле Кызылда сүт заводунуң ажылчыны, эрткен чылын бо хемчээлге тиилекчи болган Николай Санников олар болду.

Бо ийи спортчу фиништин кызыл кожаазынга ийилээ ленге деггеш бирги-йиигни черлерни үлешкеннер. Олардың 20 километрни маңнап эрткен үези 1 шак 8 минута ажыг болган. азы эрткен чылын Николай Санниковтуң бо хемчээлге тургускан рекордундан 3 минута дора болганы ол. Үшкү черни «П» шериг кежээниң төлээзи Владимир Егоров эалаан.

Чадаг чарыштың маргылдаазынга кириштken спортчулар шупту ВЛКСМ обкомунуң мактал бижиктери, а маңналдыг черлерни алган үш спортчу өртектиг белектер-биле база шаңнатканнар.

(БИСТИҢ КОРР).

ШКОЛА БАР, А ӨӨРЕНИКЧИЛЕР...

Баа-Хем районунуң Суг-Бажы суурда аныяктарның кежээки бот-өөредилгелиг пунктузу моон мурнунда чылдарда-ла ажыттынган турган-даа болза анаа эвээш санныг аныяктар өөрешип, өөредилгениниң шынары куду деңнелге эртип турган.

Эрткен 1972—1973 өөредилге чылында консультпунктуга аныяктар өөредилгезин ара соксаан. Ол ышкаш төөгү 1973—1974 өөредилге чылында база катап уламчылаар дей берген. Бо хүннерде байдал кандыг болуп турарыл дээрге, консультпунктуга аныяктар кээп, боттарының аттарын бижидип, кандыг класска өөренириниин дугайында билдириишкинин эккелбейн турар. Комсомол комитединиң болгаш консультпункт эргелекчизиниң хөй катап чарлаларды түнел чок болуп, школага ыым-даа келбейн турары харааданчыг.

Оон чылдагааны — комсомолчуларның болгаш аныяктарның арасында кижизидилге ажылының кошкак чорун турарында. Ол ышкаш комсомол хураалдарынга өөредилге талазы-биле тускай айтырыгны чугаалажып бээнин көрбээн.

Өөренип болурунуң бүгү таарымчалыг байдалдары тургустунган. Совхоз төвүнде школа болгаш ында башкы кадрлар бар. Бо ажылды дарый боттандырарынга совхозта хөй-нянти организациялары, партком, комсомол комитеди, көдээ Совет болгаш совхозтуң дирекциязы чери хемчегларни алыры күзенчиг. Ынчалза-даа аныяктар өөредилгезинин бо хүннерде чорувайн турары әдептиг.

Х. ТАҢГЫТ-ООЛ.

Мурнакчыларның БИРЭЭЗИ

ОЧЕРК

С. Сүрүң-оол.

1.

Ооржак Күрседиин сураглап бадып чыда, бир-ле катап оон дугайында хоочун таныжым Сарыглар-биле чугаалы сактып чораан мен...

Кызыл-Мажалык суурнуң кол кудумчузунга Сарыларга дүшчү бердим. Барлыкта хой кадарчызы кижи. Хөөрежип-хөөрежип, чарлып тура, чугааладым:

. — Че, байырлыг! Мен даалажып тур мен. «Кызыл тараачын» баар дээн кижи мен. Ында Ооржак Күрседиге дужар. Оон дугайында...

— Оо! Ол дээрге чарлыг кижи болбазыкпа, бо районда ону билбес кижи бар эвес— деп, демгим мени үзе кирди.

— Ынчангаш харын дужуксап турарым ол-дур.

Оон дугайында чогаал бижиирең ол ыйнаан? Ындыг болза, өңнүк, сен «Кызыл тараачын» бадар деп тениве. Ону оон тыппас-даа сен. Ол ам та кайда: та Чыланныгда, та Теректигде...

— Чоп бурундаа хүн маңаа чоруп турган сураглыг болду?

— Хы! Бурундаа хүн. Ол дээрге бурундаа хүнгү чүведир, ынчан маңаа партия активиниң хуралынга чораан кижи, пленум кежигүнү-даа кижи болбазыкпа. Кады олурдувус. А дүүн Ак үнер машина кырында олуруп алган. Хемчикти кежип чытты, ийи караам-биле көрдүм. Ам ону суруп-даа шыдавас сен. Оон дугайын бижинер болазынза, мениден айтырып ал. Мен оон болуп арны-бажындан, дурт-сыындан эгелээп, ажыл-херээнге чедир сөстер-биле чуруп берейн. Мен ону беш салаам дег билир мен.

Хоочун өңнүктүң ындыг сөстерин дыңнаап, чүгле каткым кээр болду. Чүге дээрге оон боду чамдыкта ылчыннай бээр, оон кедерезе, чүвени арай хөөреди-даа кагылаптар чаңныг кижи. Ынчалза-даа оон Күрседи дүүн-пе Ак үне берген деп чугаазы мээң даламжып турган сеткилимни оожургадыпкан болгаш харында чамдык тала-биле кударадыпкан.

Ооржак Күрседиин «беш салаам дег» эвес-даа болза, мен база-ла эки билир мен. Оон төрээн черин, ада-иезин, кыдып турар ажылын билирим аргажок. Ынчалза-даа бо үдээда оон-биле дужарым алган турган чүве.

Сарыглар мээң оомну эндевээн, дуга дег, терең кирбиктиг, чүгүртүленнээн ийи караам менче түлдүр көрүп алган тур.

— Кай, мендээ бүзүревезиң ол бе? Сен Күрсединиң бодундан хой чүве билип ап шыдавас болдур сен ийин. А мен болза дыка хөйнү чугаалап бээр-дир мен ийин—деп, демгим бодунуун үттүктүп тур.

— Улгады берген кижи ылчын чоруун соксадып ап көрем. Шынын чугаалаарга. Күрседи ам борта кылаштап ээр болза, таныпас-даа боор сен ийин оң—деп, канчаар эвес дээш, шенедим.

— Орта кижи боор бе. Ол дээрге «Кызыл тараачын» колхозтуң чылгычызы кижи боор...

— Ыы! Ону үттле сен эвес, бүгү район билир болбазыкпе, тала.

— Че, ындыг болза, моңу көрем — дээш, хажыызында Хүндүлел самбыразынче холуубиле айыткаш, мээң эктимден тырта каапкаш, узун, адагаш дег, буттарын бурунгаар октагылап, мени мурнап, кегденнеди базып чорупту.

— Моңу номчуп көрем—деп, кижим Хүндүлел самбыразының шилиңге холуун үстүрүп алган, бирде менче, бирде ынаар көрүп каап тур.—Номчуп көрем'.

Ол самбыраны, ында ады кирген кижилерни мен база-ла көргеп мен. Ынчалза-даа эштиң негээнин ёзугаар номчуп бердим: **«Ооржак Күрседи («Кызыл тараачын» колхоз). Тозан бир төрүүр беден тозан кулунну камгалап алган».**

— Ам бүзүредиң бе?—деп, эш арай мактанып байдалдыгүн-биле айтыраш, менче хөглүг карактары-биле хөме көрүп тур.

— Ыы! Бо дээрге Хүндүлел самбыразы ышкажыл. Моңу сен хамаан чок, сезеп харлыг кырганнар безин номчуптар чүве ыйнаан—деп, түлдурар сагыштыг мен.

Менче эжим ыыт чок көрүп тур, удур чугаалаар чүве тыппайн, шынап-ла тулуксай берди ышкаш.

Кызыл-Мажалык суурда болгаш оңу долгандыр карак чедер черлерде кыштың демдектери көстүп чытса-даа, ол хүн чылыг болган. Дээр бүрүгей ында күү булуттар мыгырталы берген. Ынчангаш бистер бөрттеринивистиң халбаннарып-даа дүжүрбейн, тоннарывыстың моюндуруктарында кодурбейн турган бис.

Эжим демги хевээр-ле ыыт чок. Үзүктелген чугаапы мен эгеледим.

— Чорук чогуваан чүве болганда, ам канчаар, столоваядан бээр кылаштажыылам.

Сарыглар мээң оомну эндевээн, дуга дег, терең кирбиктиг, чүгүртүленнээн ийи караан

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 257 (9327) | Среда, 1973 чыл, октябрь 31 | 1925 чыда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет-Эфиопия чугаалажыышкыннар

Октябрь 29-та ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, нүң Даргазы Н. В. Подгорный биле Эфиопияның императору I Хайле Селассиениң аразынга чугаалажыышкыннар Кремльде эгелээн.

Ажык болгаш бот-боттарын билчириниң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде ийи таланың харылзааларын, а ол ышкаш ийи талага сонуургалдыг бооп турар делегейниң чугула айтырыгларын көрген.

Чугаалажыышкынарны амдаа үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Найыралдыг байдалга

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа октябрь 29-та Кремльдиң Улуг ордузунга Эфиопияның императору I Хайле Селассиениң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан. Хүндүлүг аалчы-биле кады дүштеки шайлалгага ону үдеп чоруур кижилер кирипкен.

Совет таладан дүштеки шайлалгага барганнар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы С. Б. Ниязбеков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары В. Э. Дымшиц, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, албаннын оске-даа кижилери.

Дүштеки шайлалга үезинде Н. В. Подгорный-биле I Хайле Селассие олар чүве чугаалаарга, ону чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыны бооп турган.

Дүштеки шайлалга найыралдыг байдалга өрткен.

(СЭТА).

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Россия Федерациязының колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларынга, ажыл-агыйларының специалистеринге болгаш удуртукчуларынга, эртемденнеринге, тараа хүлээп алыр черлериң болгаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларынга, хоорайларның база ажылчыннар суурларының ажылчы чоннарынга, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларынга, бедик дүжүт дээш база күрүнеге үш миллиард чүс дөртен дөрт миллион пуд тараазыны дужаары дээш демисевлге бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле салыышкынны киирген бүгү кижилерге күш-ажылчы улуг тиилелге-биле холбаштыр изиг байырны чедирип тур.

Тараанық киити чыылдазының ынчаар көвүдээни болгаш ол хире хемчээлдиг тараазы күрүнеге саткан чорук СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге улуг салыышкын болган.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү ишчилериниң күжениишкиннериниң, үлетпүр ажылдакчыларының улуг дузаламчызының, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының, көдээ ажыл-агыйны комплекстиг хөгжүдериниң талазы-биле партияның ажылдап кылганы комплекстиг программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырганының ачызында ол чедиишкиннерни чедип ажыр арганы болган.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары чер болгаш мал ажылын хөгжүдеринге, көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин болгаш белетнээрин көвүдедиринге, совет кижилериң чаагай чоруун бедидер дээш партияның салган сорулгаларын күүседиринге моон-даа соңгаар чедиишкиннерлиг болурунга СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ТӨЛЕТИГ БЕЛЕК

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, «Саян» совхозтуң ишчилери малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдеткеннер. Шиитпирлиг үшкү чылда сүт-бараан фермаларының, хойжуларның, малчыннарның шудургу күш-ажылының ачызында совхоз эрткен тос айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Ылаңгыя сүттү бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле көргүзүүвүс өөрүнүүр. Бир эвес эрткен тос айларда 1355 тонна сүттү күрүнеге садар планныг турган болзувусса, ону 1550 тонна кыдыр боттандырып, харын-даа чыл планын күүседип алдывыс. Совхоз күрүнеге 457 тонна этти тос айларда дужаарын планнаан. Ону 476 тоннага күүсеттивис.

Кандыг-даа ажылды кижилер бүдүрүп, кылыр чүве болганда, маңаа совхозка үр чылдарда ажылдап келген мурнакчы кижилерниң адын адап каары артык эвес. Ылаңгыя тип сүт-бараан фермазының саанчызы В. Огарченко, Могай фермазындан Н. Сенникова, Сушытан З. Рахманова, Е. Яковлева олар хүлээнген ажылынга кызымак, чүткүлдүг ажылдап, эрткен тос айларда бир инектен-не 1898—2370 литр сүттүг тус-тузунда саап ап, мурнакчыларның одуруундан үнмейн келгеннер.

Совхозта үш сүт-бараан фермазы бар. Олар аразында чарыштыг ажылдап турар. Олардан эки түңнелдерин, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерин Сушь сүт-бараан фермазы чедип ап, ону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнга бараалгадыг турар. Ук коллективтиң көргүзүүлгери районуң оскенге сүт-бараан фермаларының эки болган. Ол бүгүнү барымдаалап көргеш, СЭКП райкому, райкүүском фермалар аразынга шилчип чоруур Кызыл тукту Сушьтуң коллективинге тывыскан.

Совхозтуң Сушь фермазы кыштаглазашкынга эки белеткенип алган. Малчыннарның чурттаар оран-савазы, мал кажаалары септеттинген. Олардың чылыглаашкынын чорутқан. Малга четчир санныг чемни белетккеп алган. Фермаңың коллективи бо чылын 2293 тонна чайгаар үнген болгаш 142 тонна чаңгыс чылдыг сигенперни белеткээн болгаш 6706 тонна силосту салган. Оларның ол күш-ажылчы чедиишкиннери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур байырлалынга төлептиг белээ болур.

В. ТРОПИЦЫНА,
совхозтуң экономизи.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ИШЧИЛЕРИНИҢ УЛУГ ЧЕДИИШКИНИ

Россия Федерациязының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисешпишаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында тараа культураларының эки дүжүдүн өстүргеп, ажаап алышкынны организастыг чоруткаш, тарааны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле улус ажыл-агыйының планын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Торээн чурттуң шыгжамырынга 51 445 муң тонна азы 3 миллиард 144 миллион пуд тарааны урган. Республикага ол хире хөй тарааны бир-ле дугаарында белеткээн. Аъш-чем, бобы болгаш крупа культураларын, кукурузаны болгаш ристи күрүнеге садарының планнары ажыр күүсеттингеп. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

Тарааны бүдүрерин болгаш белеткээрни көвүдедиринге эң улуг салыышкын кипрген черлерден күрүпе шыгжамырынга Саратов областың колхозтары болгаш совхозтары 5179 муң тонна, Ростов областы — 5158 муң тонна, Волгоград областы — 4138 муң тонна, Краснодар крайның — 4109 муң тонна, Оренбург областы — 3425 муң тонна, Алтай крайның — 2786 муң тонна, Ставрополь крайның — 2166 муң тонна, Воронеж областы — 1867 муң тонна, Тамбов областы — 1644 муң тонна, Пенза областы—1518 муң тонна, Ульянов областы — 1427 муң тонна, Куйбышев областы — 1420 муң тонна, Омск областы — 1394 муң тонна, Красноярск крайның — 1267 муң тонна, Липецк областы — 932 муң тонна, Рязань областы — 877 муң тонна тарааны киргеп.

Орёл, Тула, Горький, Москва, Брянск, Калуга, Владимир, Ярославль, Псков, Калининград, Кострома, Новгород, Вологда, Ленинград областар, Мордва, Калмык, Кабардин-Балкар, Чуваш, Чечен-Ингуш, Соңгу-Осетия, Дагестан автономнуг республикалар, Приморье край күрүнеге тараа садар талазы-биле улус ажыл-агыйның планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткилээн.

Партияның көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле ажылдап кылган программазын чайгылыш чокка боттандырып чорутканының, оон материал-техниктиг баазазын быжыглаашкының болгаш черни бүгү талазы-биле механизастап, химижидип база мелиорастаанының ачызында тараажылар ыңдыг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган.

Партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары, совет, көдээ ажыл-агый органнары организакчы улуг ажылды кылып чоруткан. Көдээ ишчилер ортүзүнга чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрни көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбарткан чорук улуг ужур-дузалыг болган. Чер ажылының культуразын улам бедидериниң, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа культураларының дүжүдүн бедидер, тарылга шолдериниң тургузуун сайзырадгайыдар болгаш тараа шолун дыка калбартыр талазы-биле хөй-хөй хемчеглерни колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдап кылгаш, боттандырып чоруткан. Бо чылын муң-муң колхозтар планныг даалгадан дыка ажыл турар дүжүттүг алган, а оларның дыка хөйү гектардан-на 30—35 болгаш оон-даа хөй дүжүттүг делгем шолдерден ажаап алган.

Чедип алган чедиишкиннер — колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, көдээ ажыл-агыйның эртемденнериниң, специалистериниң, хөй миллион механизаторларның, чолаачыларның, тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчыларының, агаар-бойдустуң нарын байдалдарында эң-не организастыг чорукту көргүзүп, техниканы мергежилдни-биле ажыглап, өстүргеп дүжүттүг ажаап алыр, ону сөөртүр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылган кызымаккай күш-ажылының үре-түңнели болуп турар.

Хоорайларның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның ажылчы чоннары, студентилер, республиканың транспорт организацияларының ажылдакчылары, Совет Армияның автомобиль кезектери колхозтарның болгаш совхозтарның дүжүт ажаан алырынга болгаш тараа белеткээрниге үлүү-биле дузалаан.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары, ол ышкаш, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, картофельдиң, ногааларның болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа культураларының эки дүжүдүн база өстүргеп. Аңгы үеде көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының күжениишкиннерин болза күскү хөвү ажылдарын доозарынче, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларын белеткээрниң планнарын күүседиринче, мал кыштагладыышкынын организастыг эрттиринче, беш чылдың дөрткү чылында чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле даалгаларны чедиишкинниг күүседиринге таарымчалыг байдалды тургузар дээш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга эки белеткенириниче үтлапдырган.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Өвүр районнуң № 1473 бүдүрүлге-орук участогу тоска беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, оон күүседилгези дээш шудургу ажылдап, бо талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алгаш, районда болгаш республикада база бир мурнакчы бүдүрүлгеге санадып турар.

Коллектив чыл планын ноябрь 7-ге чедир күүседир дел социалистиг хүлээлгени алгаш, ону октябрь 1-ниң хүнүнде-ле 100,2 хуу күүседипкен. Оон иштинде капитал тудуг планның 100 хуу, ортумак септелгенниң — 235 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинге деңнээргө 9,7 хуу оскен.

Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының республика эргелелиниң, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчипр Кызыл туктарын сөөлгү кварталдың түңнели-биле коллектив чаалап ап, ам оларны холдан салбас дээш шудургу ажылдап турар. Чедишкин—коллективтиг иштинде социалистиг чарыштың эки организастаттынганыдан чедип алдынган. Мында чарыш бригадалар болгаш звеноолар аразында калбарган. Оон түңнелдери ай, квартал санында доктаамал үнүп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчеңи көргүзүп турар. Трактористериң аразында шилчип чоруур Кызыл вымпел, а бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тук болгаш ийнги черни алган бригадага база шилчип чоруур кызыл вымпелди тыпсыры көдүнген. Ол ышкаш бирги, ийнги черни алган бригадаларга тускай ортектиг белектерни тыпсын турар. Бедик көргүзүглерни чедип алган түс-түс ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны Хүндүлел бижиктер-биле доктаамал шаңнап келген.

Социалистиг чарыш, оон түңнелдери ажылчыннарны сорук кирип турары-биле мурнакчыларның, саны чылданчылче озуп турары өөрүнчүг. Ылаңгыя трактористер Б. Куулар, Н. Канчыыр-оол олар тус-тузунда чыл планын 2,5—3 катап ажыр күүсеткенин черле демдеглээр херек.

Моңгүн-Тайга районнуң девискээрниге орук кылып турган бригада бо чылын 7 км узун дуртуг оруктуң септелгезин кылыр тургаш, херек кырында 22 км оруктуң септелгезин кылган. Септеттингеп оруктуң шынары эки. Ол ажылды аныяк орук мастери В. Ойдуптуң эки удуртканын демдеглээр чогуур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш техниканы чөп ажыглаарынче бо чылын улуг кичээнгейни салган. Бисте 4 автомашина, 6 трактор, 4 грейдер улуг үрелиишкиннерге таварышпайн, бо чылын долузу-биле ажыглаттынган. Ол ышкаш үнүүшкүнүүт ажылдарга хаара тутгунган трактористерни, ажылчыннарны кожуп чоруур ватон-бажың, майгыннар, хер-херексел-биле долу хандырган бис.

Ынчалзажок коллективтиң ажылында четпестер чок деп болбас. Кижизидилге ажылының кошкаандан чурум үрээр, ажыл шагы үзер чоруктар ам-даа бар. Чамдык үелерде механизмнерни кывар-чаар материалдар-биле четче хандырбас, тудуг материалдарның об-шаанда чедирилгезин саадады бээр чоруктар тургулаан. Коллективте профэвилел месткому болгаш оске-даа хөй-нитти организациялары кёскү агитацияның дээштинин чедип алыр, лекция, бесседаларны доктаамал эрттирер талазы-биле ажылды кошкаткан.

Ынчангаш, чедип алдынган чедиишкиннерге сорук кирбишаан, үстүнде четпестерни дарый эдип, келир 1974 ажыл-агый чылының планнар онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш белеткел ажылдарын амдыгаалтан эгелеп бедик дединелге чорудары, техниканы чогуур үеде септеп белеткээри бистиң бүдүрүлге-орук участогувустуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының кол сорулгазы болур.

О. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
участокта профэвилел месткомунуң даргазы.

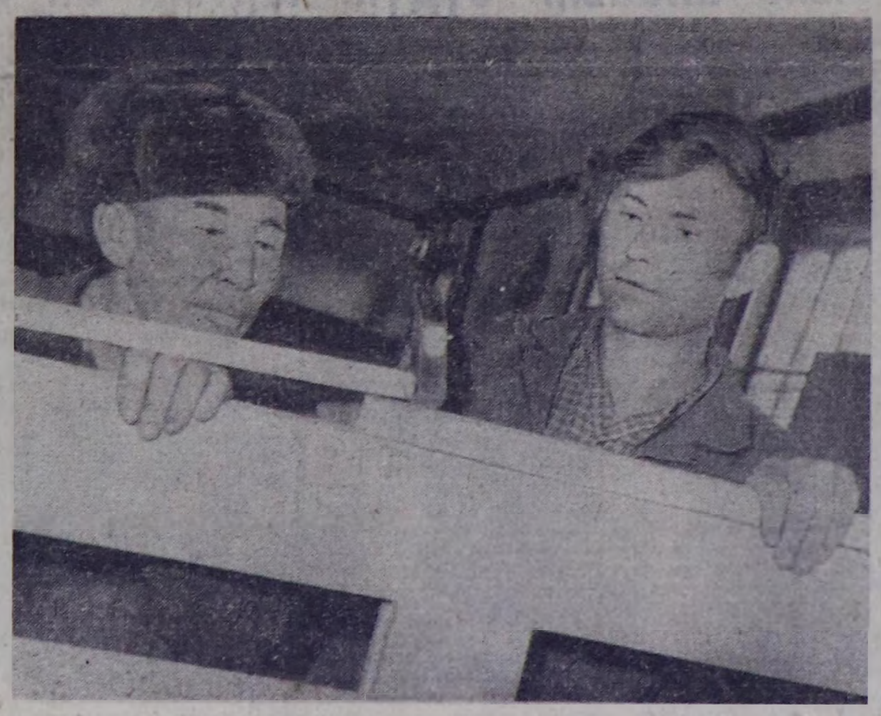

Шаравин Салош Даржаевич болгаш Владимир Иванович Краев олар Туран хоорайда «Тыва кодээ тудуг» трезиниң чазаныкчылары болуп ажылдап турарлар. Оларның кылган ажылының шынары кезээде тергиин эки болур. Олар бот-боттарынга үргүлчү дузалажыр, ынчангаш ажыл доктаамал чедишкинниг болур. Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур бо ийи оңнук бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. ЧУРУКТА: С. Д. Шаравин болгаш В. И. Краев олар ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың октябрь 30-де Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар талазы-биле Бызыл хоорайның № 25 Мурнуу соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязын хөй-нитти организацияларының, ажылчы чоннар нитилелдериниң болгаш коллективтериниң толээлекчилерлиндеп тос кижи составтыг кылдыр бадыылаан.

Бүгү делегейге быжыг тайбың дээш

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвада эртип турар Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү делегейде улуубиле сонуургап турар. Л. И. Брежневтиң чугаазы болза, делегей херектеринге ленинчи шугумну амыдыралга чайгылыш чокка, быжыы-биле боттандырып чоруларынга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга Совет Эвилелиннин быжыг шиитпирлиниң чаа херечизи-дир деп, ону үнелеп корүп турар.

СОФИЯ. Л. И. Брежнев бодунуң хаңы уткалыг чугаазынга кижи төрелгетеңниң сонуургап турары чугула айтырыгларынга харыыны берген деп, болгар «Отечествен фронт» солун бижээн.

СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретары тайбыңны быжыглаарының айтырыгларын талазы-биле тодаргай, боттуг турушгарны тайылбырлаан, бистиң бомбүрзектиң миллион-миллион кижилериниң күжениишкинин быжыг болгаш шыныг тайбыңны тургузарынче үгландырар үжүрлүг программаны айыткан.

ВАРШАВА. «Трибуна люду» солун Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлап бижээш, редакция чүүлүнде айытканы: Европа күрүнелериниң аразынга харылзаалардың тодаргай принциптерин төвүлел хуралдың бүгү киржикчилери тодараткаш, бадылээрин база ол диптиң бүгү улустарының хүлээп алган турарын Совет Социалистиг күрүне санаалдаан.

ХАНОЙ. «Совет Эвилелиң араб улустарның шынныг негелдезин шиитпирлий-биле деткип турар» деп, эш Л. И. Брежнев медеглээн. СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретарының Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарыштыр ынча деп чугаалаанын «Нян зан» солун улуг эге кыдыр парлаан.

УЛАН-БАТОР. Ак сеткилдиг бүгү кижилериниң шиитпирлиг чүткүлү — делегейниң нарын айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээри, ядролуг дайынны баш удур болдурбазы дээш могаг чок дединсежири, улустарның аймыл чок чоруун быжыглаары болгаш быжыг тайбыңны тургузары болур. Москвада бооп турар конгресске Л. И. Брежневтиң чугаазында улустарның ыңдыг күзел-чүткүлдерин боттандырып чорударының кол-кол угланыышкыннарын айткан деп, Азияның болгаш Африканың улустары-биле элчилиг каттыштырылгазының мөөл комитединиң даргазының оралакчызы П. Хорлоо медеглээн.

ДЕЛИ. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвада бооп турар Бүгү-делегей конгрези дээрге, чер кырынга тайбың болгаш бурунгаар депшилге дээш демисежип турар күштерни моонпеп, быжыглаар талазы-биле демиселге эң чугула болуушкун-дур—деп, сураглыг хөй-нитти ажылдакчы, «Соушелист Индиа» (Индий национал конгресс партизиның органы) солуннуң кол редактору Икбал Сингх медеглээн. Ол конгресс ажылынга Л. И. Брежневтиң киришкени дыка улуг ужур-дузалыг бооп турар деп, ол чугаалаан. СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретарының конгресс киржикчилериниң чугаалаан чугаазы Совет күрүнеспиң тайбыңга ынакшылдыг политиказының чайгылыш чогунга быжыг бүзүрелди болдуруп турар.

ДАККА. Делегейниң аңгы байдалынче сагышсырап турар кижилериниң мээ-медерелин төвөдип, чардыктырар дээш империалистиг болгаш пекинин политиктериниң кылып турар будулгаазынныг чүүлүнге СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинге чугаазы биллингир болгаш принципиалдыг харыыны берген деп, Бангладештиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Абдус Салам СЭТА-ныц корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

КАИР. «Аль-Ахбар» солуның бижээни: «СЭКП-ниң удуртукчузу Л. И. Брежнев араб улустарның шынныг негелдезин быжыы-биле, чайгылыш чокка деткип турарын медеглээн. КНО-нуң Айыыл чок чорук Төвүлелиниң дайылдажыышкынны соксадыр болгаш шериглерни дедир тырттар талазы-биле шиитпирин амыдыралга боттандырар толээде, дүрген болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алырының чугулазын Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга демдеглээн».

ВАШИНГТОН. «Вашингтон пост» солун Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайында мынчаар бижээн: «Оон чугаазының нитти утказы биллиңгир: Совет Эвилели дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказын быжыы-биле барымдаалап турар болгаш ол моон-да соңгаар улам калбарып, чечектелир дээрзинге идегеп турар-дыр. Л. И. Брежневтиң чугаазы, эң ылаңгыя, Израильдиң хөделиишкиннеринге шыңгыы хенирлиг болза-даа, оон чугаазының нитти байдалы кодуруушкүнүг болгаш тайбың байдалдыг болган». Л. И. Брежнев НАТС-ныц башкарыкчыларының шериг психозун өөскүдүп турары дээш шүүмүүлээн деп, «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. «Аңаа Вашингтон удурланып турда-ла», дайылдажыышкынны соксадырын хайгаараарыга Совет Эвилели-биле кады киржирин Л. И. Брежнев АКШ-тан чедип алган» деп, айыткан.

БАРЫЫН БЕРЛИН. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазынга үндезилээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын болгаш тайбыңны тургузарын чедип алырынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиниң Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга айыткаңай «Дэ вархайт» солун бижээн. «Л. И. Брежнев совет улустуң Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын «ленеткен»— деп, ол-да солун демдеглээн.

(СЭТА).

Найыралче кыйгырыг

Кайы-даа үеде дайын—кижилерниң амы-тыны-биле холбашкан айтырыгның бирээзи. Ону чөптүү-биле шиитпирлээринге кол чүве—тайбың, найырал, кады ажылдажылга, дугуржуушкун болгай.

Бо бүлиниг чүүлге тураскаатқан бистиң улуг Совет Чуртувустуң төвү Москвада Тайбыңга ынак күштерниң конгрезиниң ажылы, ылаңгыя анаа СЭКП ТК-ныц Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тодаргай, биллингир, ханы уткалыг чугаазы бүгү совет кижилерниң бодал-сагыжын база катап долузу-биле балыткап турар. Ол дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың кижилерниң чаагай чоруу дээш шаг үргүлүүнүң сагыш салыышкынының херек кырында илергейлээшкинидир.

Совет чурттуң бүгү медицина ажылдакчылары кижилерниң кадыы, амы-тыны-биле холбашкап ажылдыг болганда, конгресстиң ажылынга чедиишкиннерни күзеп, СЭКП-ниң, Совет чазактың даштыкы политиказынга чедиишкинниг күзеп, оон үре-түңнелдиг болурунга бодувустуң үлүүвүс киирер бис.

Д. КУУЛАР.
РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи.

Улуг бүзүрел-биле

Москвада болуп турар Тайбыңга ынак күштерниң Бүгү-делегей шуулганынга Л. И. Брежневтиң делегей байдалын ханы аналиэтеп, дайынның болгаш агрессияның күштеринге удур демиселдиң программазын тодаратканы — шынап-ла төөгүлүг чугаа болду.

Тайбыңга ынак бүгү кижилер эң Брежневтиң чугаазын онаа бедии-биле үнелеп турары билдингир. Дайынның болгаш тайбыңның айтырыы бүгү кижилерниң сеткил-сагыжын хаара тудуп турар.

Дайын деп чүл дээрзин эки билир мен. Бодум ийи дайынга киржип, адак соонда инвалид болуп артым. Ол кажанда уттундурбас. Дайынның үржүүн чүгле бодумга хилинчектеңип эртпеним эвес, оон човуланың совет кижилер эки билир. Ынчангаш бүгү улустарның, чурттарның аразынга тайбың догунналын дээш, чөрүлдээлиг айтырыгларны тайбың ёзу-биле шиитпирлээринче угланган бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың политиказы дээш турүүн, ону долузу-биле деткип тур мен.

С. НАЗАРОВ.
Бапитэн чораан, Ада-чурттуң улуг дайынының инвалиди.

1974 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬДИҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпиргиниң үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турар. Бүдүрүлгениң чолаачылары бо чылдың эрткен тос айларында чүк сөөртүрүнүң планын 106,2 хуу күүседкеш, пландан ажыр 17 мун тонна улус ажыл-агыйының чүүктерин сөөрткен. Ол үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү он ажыг хуу өскен.

АТБ-ниң колонналар аразында калбарган социалистиг чарыжында биргн черни Николай Георгиевич Черноусовка удурткан № 1 колоннаның чолаачылары алгаш, бүдүрүлгениң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар. А чолаачылар бригадазының аразында Александр Григорьевич Ждановтуң бригадазы үшкү кварталда чүк сөөртүрүнүң талазы-биле хүлээлгезин 128 хууга, азы көрдүнген планындан ажыр чүс мун тонна ажыг чүктү сөөрткеш, тиилекчи болуп үнген. Бригаданың чолаачылары эрткен үш айда 300 литр кывар-чаар материалдарны база камнап алган.

Александр Григорьевич Ждановтуң удурткан бригадазының чолаачылары бо хүннерде үени мурнап, 1974 чылдың апрель айның үлүүге кириштир ажылдап эгелээн. Шак ынлыг күш-ажылчы чедиишкинин бригаданың чолаачылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, машиналарның куруг чоруур азы анаа турар чоруун эвээжеткеш, чедип алган деп болур. Бригаданың тус-тус чолаачылар аразында чарыжынга бүдүрүлгениң хоочун чолаачызы Михаил Иванович Котельников тиилекчи болуп, үшкү кварталдың планын 150 хуу күүсеткен.

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары, септекчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнуң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бо хүннерде улуг күженишкинниг ажылдап турар. Коллективтиң ажыл-ишчилери дөртку кварталдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир деп соруланы боттарының мурнунда салган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: А. Ждановтуң бригадазының мурнакчы чолаачызы М. Котельников.

Авторнуң фотозу.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Мелиораторлар — малчыннарга

Республиканың ажыл-агыйларынга хой ажылын үлам ыңай хөгжүдериниң чугула, чедир шиитпирлезе чогуур айтырыгларының бирээзи — оон чем курлавырларын көвүдедири, одарларны болгаш суггаттарны экижидери болур деп, СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга демдеглээн.

Одарларны, суггатты чаартыр, оон ажыглалын бедик деннелге тургузары республиканың мелиораторларының, суг ажыл-агый ажылдакчыларының дөрт хүлээлгези болур. Онгу пленумнуң шиитпирлеринге холбаштыр республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый Министерствозу келир 7 чыл дургузунда колхозтарга база совхозтарга боттандырып чорудар чугула хемчеглерни, контроль чурагайларны ажылдап кылган. Ол чугула айтырыгга мелиораторларның киржилгези кандыг болурун кысказы-биле чугаалаан.

Мал чемининг четчир курлавырларын тургузарынга культурлуг одарлар көскү черни эвлээр. Ынчангаш суг ажыл-агый организацияларының күжү-биле 1974—1980 чылдарда республиканың колхозтарынга, совхозтарынга суггаттыг 15,5 мун гектар үр хуусаалыг культурлуг одарларны тудуп бээри көрдүнген. Оон иштинде колхозтарга 5 мун гектарны тудар, ол одарларның 1,5 мун гектары Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң күселиг-биле чоруттунар апаар.

Көдээ ажыл-агыйның кургадыры негеттинмес 28 мун гектар ажыглал черлерингге (сиген кезер шөлдерни болгаш одарларны үндезини-биле экижидерни киириштирбишаан), оон иштинде колхозтарга 10,7 мун гектарга культура-техниктиг ажылдарны чорудары көрдүнген. Ынчангаш ажылдарга ажыглап болгу дег черлерниң дажын аштаары, чадаң ыыштарны туруп, оңгул-чиңгилдерни дескилээри хамаарыкыр. Ынчангаш ажыглал чок черлер республикада эвээш эвес.

Чаа өрүмнеп казар кудуктарны тударының күсели-биле 530 мун гектар одарны, оон иштинде колхозтарның 207 мун гектарын суггат-биле хандырар. Мурнуында өрүмнеп каскан кудуктарны туткан 760 мун гектар шөлдүң ынчангаш кудуктарын чаарты кылыр. Оон иштинде Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң топчүткен хөреңгизин үндүрүп тургаш, колхозтарга 330 мун гектар шөлдү суггарар ынчангаш кудуктарны чаартыры көрдүнген.

Ол өрүмнеп каскан кудуктарның эргижирээн дериглерин «Тыва суг тудуг» трезининг тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи чаа дериглерби-ле солуур. Ынчангаш кудуктардан суг үндүрүп алырын арбыдадыры-биле оларның чамдыызының диаметрин алгыдар болгаш ханыладыр, теплякторның база санитарлыг камгалал зоналарының капитал септелгезин чорудар, электромоторларны болгаш шимчедикчилерни солуур апаар. Оруумнээн кудуктарның чаартылгазын «Восток-сибирьгипроводхоз» институдунуң Тывада комплексилиг төлевилел килдизинге кылыр кылдыр дааскан төлевилелдерни ёзугаар боттанырар.

«Тыва суг тудуг» трезининг көжүп чоруур механонналары колхозтарның, совхозтарның 6,37 мун гектар шөлдуг чаа суггаттыг черлерни тудар болгаш ажыглалга кирер. Оларның чартык кезии колхозтарныы болур.

Ажыл-агыйларның девискээрлеринде 13,3 гектар шөлдүг эрги суггарылга системаларын чаартыр чорук дүжүттү магадылаарынга улуг ужур-дүзалыг болуру чугаажок. Ынчангаш черлерниң улуг кезии, тодаргайлаарга, 9 мун гектары колхозтарга онаажып турар.

Ол ышкаш мелиоративтиг ажылдар шапкынчыыр апаар. Ынчаар 10,7 мун гектарны экижидери көрдүнген дөрт мун гектар курганган черлерни ажыглалга кирер. Ол мелиоративтиг ажылдарны республиканың бүгү районнарынга чорудар апаар. Ынчангаш «Тыва суг тудуг» трезининг көжүп чоруур үш механонналарынга болгаш суг ажыл-агыйлыг тудуунуң талазы-биле тудуг-монтаж участогунга немештир. Таңды биле Улуг-Хем районнарга көжүп чоруур ийи механонналарны тургузары көрдүнген.

Суг ажыл-агыйының, мелиорацияның механизатор кадрларын (бульдозеристер, эскаваторщиктер, скреперистер, өрүмнекчи мастерлер болгаш демир-бетон конструкциялар талазы-биле монтажниктер бригадирлери) белеткээр өөредилге комбинадын Кызылга тудар. Суг ажыл-агый организацияларынга хереглээр чылда 25 мун кубометр кылыглар будурер күчүүлүг демир-бетон заводун 1974 чылда «Тыва суг тудугнун» тудуг-монтаж эргелели ажыглалга кирер. Ол завод суг ажыл-агый объектилериниң тудуун дыка дургедедир арганы бээр.

Тудуг КМК-лары келир чылдан эгелеп чаа мелиоративтиг техника-биле четчелеттинер. Новочеркасскинин гидромелиоративтиг техникумнары ортумак мергежилиг мелиораторларын ажылдаарыбиле чорудар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын хөгжүдер талазы-биле салган соруулгалары мелиоратор кадрлар-биле ажылды үндезинибиле экижидерни, оларның мергежилин улам ыңай бедидерин, ажылдап турар черлерингге культура-амыдырал сайдалын таарымчалыг болдурарын негеп турар. Мелиоративтиг тудуглар талазы-биле үстүнде айыттынган хемчегларни амыдыралга боттандырар дээш мелиораторларның аразында социалистиг чарышты калбартыры хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи болу берген. Ынчангаш республиканың ажыл-агыйларынга хой ажылын хөгжүдериниң дугайында сагыш салышкын мелиорация болгаш суг ажыл-агый ажылдакчыларынга тудуш хамаарылгалыг болуп турар.

Н. ТРУСОВ,
Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министриниң оралакчызы.

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮ ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ

Ыраккы «Тере-Хөл» колхозта бо хүннерде калбарган чугула ажылдарның бирээзи — 1974 чылдың парлалга чагыдылгазы. Ында партком бо чугула ажылды чер-черлерге организастап чорудар сорулга-биле чеди кижи составтыг комиссияны тургускан болгаш бюрога бадылаан. Оларны тус-тус коллективтерге хуваагаш. Оон удуртукчузунга колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы Б. Б. Данзынайны томуйлаан. Ол комиссия парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларынга даянгаш, солуннар, журналдар чагыдылгазын колхозчуларның, албан-хаакчыларның ортузунга организастап турар.

Каргыда болгаш Балыктыгда партия эге организацияларында парлалга тарадыкчылары эштер Сүрүңмаа, Ак-оол оларның информацияларын дыңнаан. Ынчангаш коммунист бүрүзүнге 3—4 өрегени быжыглаш, оларның чагыдылгалыг турарын чедип алыр талазы-биле даалганы берген. Бо ажылды эки организаставанындан чөкку хүннерге чедир Каргының болгаш Шынаанның малчыннарында тус-туста чээрби-чээрби өреге ниитизи-биле 300 рубльге, Балыктыгда он алды өреге 170 рубльге «Шын», «Тываның аныяктары» солунларны, «Монголия» деп журналды, өске-даа солун, сеткүүлдерни чагыдып алганнар. Ниитизи-биле малчын өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болуп турар. Ол ышкаш колхоз төвүнде он чыл школазында парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары Лидия Базыраа, Кувискаал Куулар олар бо ажылды база идепкейлиг чорудуп келген.

Чаа чылдың парлалга чагыдылгазынга хамаарышкан ажылды колхозта парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары уламчылап турар.

В. МААДЫР.

Партыйжи ИНФОРМАЦИЯ

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ

БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бюрозу райкүүскомнуң партия эге организациязының партия хуралдарын эрттирип турарының дуржулгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Коллективтиг удуртулганың, коммунистерниң политиктиг үнжизидилгезиниң школазы — партия хуралының ролюн бедидер талазы-биле партбюро чамдык ажылдарны чоруткаңын анаа демдеглээн.

«Ярославль хоорай партия организацияларында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдуруп, партия эге организациязы бодунуң хуралдарынга коллективтиг «мыдыралы-биле холбашкан чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Ылаңгыя сөөлгү үелерде ол хуралдарга партия документилерин солуурунга парторганизацияның белеткели, комсомол организациязының ажылының дугайында, социалистиг чарыштың чорун турары, коммунистерниң политөөредилгезиниң байдалы, көдээге шеф дузалаңмызының дугайы дээш, өске-даа айтырыгларны чугаалажып, аңаа хамаарыштыр тодаргай шиитпирлерни хүлээп алган.

Оон-биле чергелештир партбюронуң хуралдарны эрттирип турарының дуржулгазында ам-даа четпестер бар дээрзин райкомнуң бюрозу демдеглээн.

Партия хуралынга коммунистер четче олурушпас чоруктар бар. Хуралга чугаалажыр айтырыгларны доктаамал эштер белеткеп турар, коммунистерниң хөй кезиин аңаа киириштирбейн турар.

Партия хуралдарынга күүскомнуң аппарадының, оон кылдистериниң ажылының дугайында тодаргай айтырыгларны тургузуп, оларны ханы анализтеп, ажыдың стилин улам сайзырангайжыдарыңче кичээнгей салдынмайн турар.

Хүлээп алган чамдык шиитпирлерниң күүселдезин партбюро контролдавайн турган.

Партия хуралдарын эрттирип турарының практиказында четпестерни чайладырын райкүүскомнуң парторганизациязының бюрозуига, оон секретарынга райком бюрозу дааскаш, ону улам дээштиг болдурарын демдеглээн.

УЛУСЧУ ДРУЖИНАЛАРНЫ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Партия райкомунуң ол-ла бюрозунга Туран хоорайда улусчу дружиналарның ажылын база сайгарып көрген. Сөөлгү үеде район төвүнде будуруулгелер келиктиктеринде, албан организация черлеринде улусчу дружиналарның хөй-ниитизиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазының экижин турарын анаа демдеглээн.

Ынчалза-даа чамдык коллективтериниң удуртукчулары, партия организациялары, улусчу дружиналарның командирлери бо чугула участокче кичээнгей салбайн, ону чедир үнелеп көрбейн турар. Улусчу дружиналарның ажылын партия хуралдарынга чугаалашпайн турар. Райкүүскомнуң иштики хөрекгер киидизи, улусчу дружиналарның хоорай штабы дружинниктерге боттуг дуза көргүспейн, оларга угланыышкынны кошкак берип турар.

Улусчу дружиналарның ажылын улам экижидеринче, ынаар доктаамал кичээнгей салырын коллективтерниң удуртукчуларынга, парторганизацияларга партия райкому дааскан.

БИСТИҢ КОРР.

Башкылар болурун бүзүреткеннер

Чарыштың эгелекчилеринде

Чыл планын — бүдүн чартык ай бурунгаар

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн төлептиг уткуур дээш хоорайның бүдүрүлге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи Тываның автосепгелге заводунга чоокта чедип, ында ажыл-иш-биле танышкан мен. Завод республиканың девискээринде турар бүгү автотранспорт бүдүрүлгелериниң чедирип эккелгени чүүк машиналарын болгаш автобустарны септеп турар.

Ынчаарга автобустар септээр слесарьлар бригадазы (бригадири К. Букарин) чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелерин Октябрь байырлалының бүдүүзүнде эде көрүп, бо улуг байырлалга белек кылдыр чыл планын моон мурнунда көрдүнгенин ёзугаар декабрь 29-та эвес, а хуусаа бетинде — ноябрь 15-те күүседирин шиитпирлээн. Оон-биле чергелештир тоску беш чылдың бо шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демисежиринче бригада хоорайның бүгү бүдүрүлгелерин кыйгырган.

Ам чарыштың эгелекчилеринде ажыл-иштиң байдалыбиле каксы-даа бол танываал. Бригада болза эш П. Герасимлюктүң удуртканы автомашиналар септээр септекчилер бригадазы-биле социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи болуп сураг алган ажылдап турар. Букаринчилер чүгле чарыш салган бригадазын эвес, а заводта бар бүгү бригадаларны, цехтерни көргүзүг талазы-биле мурнап, эрткен тос айларда кымны-даа бодунуң мурнунче киирбейн, социалистиг чарыштың мурнуку одурууп ээлеп келгеннер. Заводтуң дирекциязы, ында партбюро болгаш заводта ажылчын комитеди октябрь 15-те бодунуң ээлчеглиг хуралынга 1973 чылдың үшкү квартальнда участоктарның, бригадаларның ажылчынын, социалистиг чарышты түүнеп тура, эрткен үш айларда бүгү планныг көргүзүглериниң күүселдезин чедип алган база социалистиг чарыштың негелделеринге дүүштүр 61,5 балды алган автобустар септээр слесарьлар бригадазын тиилекчи деп санаан, бирги чер алган үк коллективке шилчиир Кызыл вымпелди хевээр арттыргаш, өртектиг шанналды тыпсырын шиитпирлээн.

Ам үш чыл улаштыр Коммунистиг эш-ажылдың бригадазы деп бедик атты төлептиг эдилеп чоруур бригаданың бригадири коммунист Константин Тимофеевич Букаринден каш айтырыгларны салган мен.

— Константин Тимофеевич, бригаданарда каш кижи ажылдап турарыл база оларның аразында ажыл-иштин хуваалдазы кандыгыл?

— Бригадавыста шупту 5 кижи ажылдап турар бис. Менден аңгыда, мээң улуг акым Д. Букарин, П. Михачев, Н. Шниперов олар шупту бо заводтуң хоочуннарыдыр. Акым-биле ийилдиранвистиң ажылывыстың стажын безин кадар болза дөртен чыл чеде бээр. А ээң хейчеривис В. Хунай-оол чаа-ла 20 харны ажа дүшкен аныяк кижи. Ол маңаа ийи чыл бурунгаар ажылдаары-биле келген. Ындыг болзажок, бо кыска хуусал иштинде ол хоочуннардан дудак чок, карак кызыл ажыл-ижи-биле чүгле кады ажылдап турар эштери бистерниң эвес, а бүгү коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Чоокта чаа заводтуң коммунистери аңаа бедик бүзүрелди көргүзүп, ону СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киирип алганнар. Ол ышкаш бо чылдың июнь айда эживис хоорай Советиниң депутадынга база соңгуткан. Ажыл-иштин хуваалдазының талазыбиле ол, бо кижи чүгле моңу кылыр деп ындыг чүве бисте чок. Септеп турар автобүзүвустүң бир кезээнге шупту-вус келир бис. Бирээвис бир кезекти адырган, өскези ол-ла кезекке херектиг чүүлдерни кескен, чөндүрген, өскевис ынчаар бир кезектен өскезинче шилчип тургаш холдан үндүруп турар бис. Ындыг болганда чангыс ол-ла кижи слесарь-даа, токарь-даа, даргандаа, каннакчы-даа болур ужурлуг. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, холга тутканын кылыр оолдар-дыр пиин.

— Хүнде бир кижиге онаштыр база ниити кылыр чижек-норма турар бе?

— Ындыг норма чок. «Дамырактар каттышкан далай болур» дээри ышкаш хүн иштинде кылган ажылывыс кедизинде барып ай квартал, чылдың планныг онаалдаларының күүселдезинин үезинде көстүп үнүп кээр. Бо чылын чаа бедиткен хүлээлге ёзугаар ноябрь 15-ке чедир 18 автобустуң капитал септелгезин кылгаш, ээи шынарлыг хүлээдир ужурлуг улус бис. Ам 17 автобус херек кырында септеттинген. Бо көрүп турарынар ён сөөлгү «ЛИАЗ»-ты айыттынган хуусаага чедир дүжааптар дээрзинге бригада бүзүрелдиг. Ол хүн бүрүде үре-түннелдиг ажыл-иштиң ачызында чедип алдынар..

Бригадир К. Букарин сески беш чылда күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Күш-ажылдың Кызыл Туң орденибиле шаннаткан. А тоску беш чылда Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш ол медаль база В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюн таварыштыр юбилейлиг медаль бедик шанналга немешкен. Бригада кежигүнү кижи бүгүдезиниң карак кызыл ижи эвес болза, бригадирге ындыг мактал, хүндү аңаа кайыын келир деп. Ынчангаш үстүнде шанналдарны бригадир-даа, бригада-даа шупту-зунуу кылдыр көрүп турар ужуру ында. Бо бригадада шагдан бээр туруп келген маагай чанчыл бар: «Бир эвес сөстү берген болзунза, ону ыяап-ла күүседир ужурлуг сен!» Бо удаада база олар сөглээн сөзүнүң ээлери болур дээрзинге чигзиниг турбас.

С. МОНГАЛ.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ...

Алтай крайда «Бийский» дээр совхозту — тараа фабриказы дижир. Күш-ажылды шын, үре-түннелдиг организастааны дээш, ылаңгыя ону тараа будуреринге эки кылганы дээш, ВЦСПС-тиң дипломубиле ол шаңнаткан. Оон-биле кады ол совхоз мурнунда Октябрь революция орден-биле база шаңнаткан турган дээрзин демдеглээр херек.

Алтайда бо ажыл-агый мурнакчы коллективтерниң бирээзи болуп сураг-жаан, оон ажыл-ишчилери күрүнеге тараяны пландан ажыр садары дээш, крайның тараажыларының чарыжының эгелекчилери болган. Бо совхоз бедик болгаш туруштуг дүмүттү донтаамал ап келген.

Бийскижилер крайга бир-ле дугаарында тараа будуреринге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептеретткен. Бо талазы-биле организастыг улуг ажылды кылган, ынчангаш совхоз ам ёзулуг-ла тараа фабриказы болу берген.

Он ийи мун гектар чедип турар совхозтуң шөлдеринге бо күскү ажаап алыышкын үезинде чээрби дөрт комбайнтранспорт болуу ажылдап турган, бир болуң-ле 3—4 комбайн болгаш 1—2 автомашинадан тургустунган турган. Болук бүрүзү шөлдерге тарылга зэлчештирилгезин таарыштырарының ылавылалдыг графигин кылып алгылаан. Бөлүктерни дуржулгалыг механизатөрлөр баштап турар.

Совхозка шөлдерни ажаап алыышкынга белеткээр талазы-биле улуг кичээнгейни салган турган — черниң хемчээлдерин ылавылалдыг санап алыр, тараа шөлүнүң кыдыгларын таарыштыр кескилеп алыр. Өске-даа хемчеглер-биле холбаштырып тургаш, тарылга шөлүн белеткеп алыры. Нол ажылдың үе-шагын 1,4 катап көвүдедир арганы берип турган. Ол ынчаарда агрегатның четкен черинден эриниң үези алды катап, а куруг турары үш катап кызырлыр.

Ажаап алыышкынга эң үнелиг чүве — үе-шак болгай. Совхозтуң тараажылары мырыңай минута бүрүзүн санап ап турган. Техника талазы-биле тергиин хандырылга, ажылды ылавылалдыг организастаары, диспетчер албаныың дузазы-биле ажаап алыышкын конвейерин оперативтиг башкарары машиналарны эң-не бедик ажыктыы-биле ажыглаар арганы берип турган.

Совхозтуң тараажылары күш-ажылын эртемге үндезилеп организастаарында мурнакчыларны мөраль болгаш материал талазы-биле шаңнап мактаары быжыг черни эзлеп турар. Механизаторларның аразында социалистиг чарыш дээштиг калбарган. Гектар бүрүзүнден 20 центнер дүмүттү алыр болгаш күрүнеге 135 мун центнер тарааны садар деп хүлээлгезин совхоз чедиишкинниг күүсеткен болгаш чаа тарааны күрүнеге пландан ажыр хөйну сатнан.

ЧУРУКТАРДА: диспетчер О. Е. Мещерякова; оң талазында — тарааны дүне ажаап ап турганы-дыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРНИҢ КОНГРЕЗИНДЕ

Тайбыңга ынакшылдыг күштернин конгрезинге киришкеннер анаа онаажып турар айтырыгларның чүгулазын болгаш харыысалгалыын тодаргай билип, оон ажылын Москвада изиг сонуургалдыг уламчылап турар. Тайбыңга ынак күштернин шуулганының делегаттары дайынның болгаш тайбынын, социал депшилгенің, экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарының, чепсегленишкинни дүжүрериниң эң чүгула айтырыгларын чугаалажып турар. Европага айыыл чок чорукче болгаш кады ажылдажылгаже, Азияга тайыңче, айыыл чок чорукче, Чоокку Чөөн чүктүн. Чилиниң айтырыгларынче, долгандыр турар бойлусту камгалаар, өөредилге, культура талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарынче кол кичёнгей салдынып турар. Тайбың дээш демиселчилер бүгү чурттарда болгаш диптерде социал айтырыгларны, кижинин эргелерин хайныышкынныг сонуургап турар.

Тайбынны быжыглаарынче болгаш камгалаарынче сагыш салырын эң чүгула сорулгаларның бирээзи кылдыр кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң баштай тургускан күрүнеөнин найысылалы — Москвага тайбыңга ынак күштернин конгрези чыылган деп чүве ханызы-биле демделгексенгир.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев тайбың талалакчыларының Бүгү-делегей конгрезинге ол дугайын мынчалдыр ылап тодаргай чугаалаан: «Улустарга — тайбын! — деп лозун бистин чуртувустун ажылчы чоннарының бежен алды чыл мурнунда, делегейнин биргизи дайынының эң түлүктүг үезинде Октябрь революциязын боттандырган кол лозуңнарның бирээзи ол. Ынчангаш делегейде баштайгы социалистиг күрүненің эң баштайгы хоойлуужудулга актызы В. И. Ленинниң ат салганы Тайбын дугайында декрет болган.

Совет Россияның ажылчын-тараачын чазаа бүгү чурттарның чүгле чазактарынга эвес, харын улустарынга кыйгыры үнүргеш, чөптүг, демократтыг тайбыңче бистин күрүневистин чайгылыш чок чүткүлдүүн илергейлээн».

Москва конгрезинин ажылын, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин ол конгресске чугаазын делегейнин миллион-миллион кижилери чүректериниң болгаш сагыш-сеткилиниң ханызындан изиг күзелдиг деткип турар.

Конгрестин комиссиялары ажылдаарын үргүлчүлээн.

«Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын болгаш делегейниң айыыл чок чорууу» деп айтырыгның талазы-биле комиссияның хуралынга санал берген хөй-хөй ораторлар бүгү делегейге тайбынны база айыыл чок чорукту тургузарынын херээнге Совет Эвилелининг болгаш социалиотиг өскедаа чурттарның улуг ужурдузалыын демделгээн.

Амгы үеде дайыннарны узуткаарынга таарымчалыг байдалдар бар деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев конгресске бодунун кайгамчыктыг чугаазынга демделгээн дээрзин Адбулла Мохамед чугаалаан. Оратор аңаа хамаарыштыр ам Совет Эвилелининг тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынынын болгаш тайбың политиказынга удур демиселче кылат удуртукчуларның ең улуг күжениишкин салып турарынче кичээнгей угландырган. Кылат удуртукчуларның чорудуп турар политиказын конгресс буруу шавар ужурлуг деп, делегат медегээн.

Теру Кабаяси (Япония) тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш делегейнин айыыл чок чоруунун политиказынга империалистиг күрүнелерниң шериг политиказының айыылдыын оваарып көөрүнче кичээнгей салырын чидиглендирер деп саналдаан. Өске чурттарда, чижээ, Мурнуу Көрейде, Тайваньда, Филиппинныда, Таиландыда америк баазалар тодаргай-ла база бир хөй-хөй «электер» бооп турар болгаш делегейнин ол девискээрлеринде байдалга хоралыг салдарын ол халдатпайн барып шыдавас.

Чер ортузу далайда америк шериг баазаларының, алды дугаар америк флоттун туруп алганы реаксылыг өзу-чурумнарны деткиринче угланган. Ынчаарга алды дугаар америк флот — Израильдин политиказынга дорт деткимче ол. Панамада болгаш Латин Американың өске-даа чурттарында америк баазалар ол девискээрлерде тайбынга аажок улуг айыылдыг бооп турар деп чүвени Чилиге болган болуушкуннар база катап көргүскен дээрзин Теру Кабаяси демделгээн.

Ораторлар Совет Эвилелин аажок улуг хүндүткелдии-биле чугаалап, бистин планетаның политиктиг байдалынга, улустар аразынга политиктиг, экономика, культура харылзаалларын калбартырынга оон ханы салдарлыг, тайбыңга ынак политиказын чангыс эпсеткилдиг болгаш изиг күзелдиг деткип турган.

Лаос биле Камбоджаның болгаш Мурнуу Вьетнамның черинде агрессорларның, оларның чалчаларының үүлгедип турар кемниг херектериниң чаа-чаа фактыларын дыңнаап, конгресстиң делегаттары чүректин ханызындан киленнээн.

Ээн эки келир үе, Париж дугуржулгаларын чугаа чокка күүседири дээш Вьетнамның улузунун чөптүг негелделерин деткээн боттуг саналдарны Паретта (Франция), Гамильтон (Австралия), Мохаммед Эффер Заин (ИУДР), И. Пеппер (ГДР), Марвин Гейси Гетта (Шри Ланка), Вольфганг Бетц (Барыын Берлин) болгаш оон-даа өскелер берген.

Индий-Кытат айтырыгның талазы-биле чугаалажылгаларның түңнелин үндүргеш, Лаостуң, Камбоджаның болгаш Вьетнамның төлээлериниң өмүнээзинден, Тьюнь Мумм мынча деп медегээн:

— Бистиң демиселивисти деткип турар чылыг өөстерни санал бергеннерниң шүптүзүнүн чугаалаанынга хаңы хүндүткелиивисти илергейлеп тур бис. Тиилелгени чедип алыр. Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынның херээнге үлүг-хуувусту оон-биле киирер дээш, улам шынгыы демисежиринге бүрүн шиитпирлиг бис.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле комиссияга Израильдин араб чурттарга удур эжелекчи лайынынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырын үргүлчүлээн.

Великобританияның парламент кежигүнү Даниэль Джонс санал бергеш, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин конгресске чугаазын бедин-биле үнелеэн. Ол чугаада илергейлээн кол бодалдарны барымдаалап тургаш, маргылдаа-чөрүлдээнни таарыштыр шиитпирлээр ужурлуг деп, оратор медегээн.

Араб чурттар еврейлерге удур эвес, харын боттарының эргелерин, оон иштинде Палестинаның улузунун эргелерин камгалап, демисел чорудуп турар болгаш ол маргылдаа-чөрүлдээнниң кол чылдагааны империалистиг күрүнелерниң политиказы бооп турар деп, Палестинаны хостаар организацияның өмүнээзинден Таасир Кубба бодунун чугаазынга демделгээн.

КНО-га дуза чедирериниң бүгү-делегей ассоциациязының өмүнээзинден Маккауви Ауад Альмаккауви санал бергеш, израиль агрессияны узуткаар талазы-биле КНО-нүң талазындан шиитпирлиг хемчеглер алырының эргежок чугулазын медегээн.

Д. П. Бозе (Индия) Израильдин экономика талазы-биле кызагдаарынче болгаш оон-биле дипломаттыг харылзаалларны үзериче кыйгырган, АКШ-тың талазындан аңаа боо-чепсек бээрин соксадырын негээн.

Эжелеткен девискээрлерден Израильдин шериглерин үндүрер негелделиг политиктиг шиитпирни үндүрери кризисти шиитпирлеп болур кара чаңгыс арга ол деп, Милослав Вацек (ЧССР) медегээн.

Раймон Гуйо (Франция) Чоокку Чөөн чүкте дайын чөрүлдээзин чөптүг таарыштыр шиитпирлээрин деткиир негелделе ат салыышкыннарын чыыр кампанияны калбартыр деп саналдаан. Делегей хөй-шиитизинин идепкейлиг деткимчези чокка Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерин күүседир арга чок деп, ол демделгээн.

Хөй-хөй саналдар эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрерин болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерни Израильге күүседтирерин негеп турган. Эжелеткен девискээрлерниң чонунун хамаатыг эргелерин Израильдин чорчуп үреп турарының канчап-даа таарышпазынче кичээнгейни ол угландырып, Палестинаның араб улузунун дүрүм ёзугаар эргелерин допдораан катап тургузарының черле эргежок чугулазын демделгээн.

Европа дипте бооп турар таарымчалыг өскерлиишкинner — хамыктын мурнунда тайбын, демократия, социал депшилге дээш туржуп тураларга ажыктыг кылдыр, күштернин денгижүүрүнүн өскерилгенининг түңнели-дир. Хамыктын мурнунда Совет Эвилелинии болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының тайбынга ынак дээштиг политиказының түңнели ол. Конгресстиң **«Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга»** дугайында комиссиязында ажылдап турар делегаттарының санал берген чугааларының кол утказы ынчыг.

Комиссияның онза кичээнгейлиг деткимчези чокка Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерин күүседир арга чок деп, ол демделгээн.

Хөй-хөй саналдар эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрерин болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерни Израильге күүседтирерин негеп турган. Эжелеткен девискээрлерниң чонунун хамааты эргелерин Израильдин чорчуп үреп турарының канчап-даа таарышпазынче кичээнгейни ол угландырып, Палестинаның араб улузунун дүрүм ёзугаар эргелерин допдораан катап тургузарының черле эргежок чугулазын демделгээн.

Европа дипте бооп турар таарымчалыг өскерлиишкинner — хамыктын мурнунда тайбын, демократия, социал депшилге дээш туржуп тураларга ажыктыг кылдыр, күштернин денгижүүрүнүн өскерилгенининг түңнели-дир. Хамыктын мурнунда Совет Эвилелинии болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының тайбынга ынак дээштиг политиказының түңнели ол. Конгресстиң **«Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга»** дугайында комиссиязында ажылдап турар делегаттарының санал берген чугааларының кол утказы ынчыг.

Комиссияның онза кичээнгейлиг деткимчези чокка Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерин күүседир арга чок деп, ол демделгээн.

Хөй-хөй саналдар эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрерин болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелининг шиитпирлерни Израильге күүседтирерин негеп турган. Эжелеткен девискээрлерниң чонунун хамаатыг

С. Сурун-оол.

Мурнакчылардың бирээзи

ОЧЕРК

(Төнчүзү. Эгези № 256 «Шында»).

Ам оон бээр он беш — чээрби чыл эртип турар-дыр. Ооржак Күрседи Санаты ашактың оглу аан. Азы таныппас силер бе?—деп, улам делгереди тайылбырлап айтырдым.

Демги херээжен каттыргаш:

— Олар өрү. Көп-Кежигде — дээш, а ооду хүлүмзүрүп артып калган чүве.

Амыр-менди солчуп, таакпылажып олурувуста, О. Доржу демги сөстү база дакпырлапты. Ам сонуургай бербес мел бе.

— Мөге, мөге деп-ле олурар, ол чүү дээн чүвел?

— Ядараан, бо оолдар меңээ ындыг шола берип каан чүве-дир ийин — деп, Күрседи Санатыевич, каттырар дээш харылап четтикпээн Доржуну мурнапты.

Күрседи бир талазында, нэзын талазы-биле менден биче, ийи талазында, танышар, чаңгыс чүрттүк кижилери болганда, бистее «силер» деп ёзулээрип олурар чүве кайда боор.

— Кай, мөге кижи сен бе? Чоп сээң шүглүп чытканың кижи дыңнаваан чүвел?—дел сонуургадым. Күрседи ирей, надай хүлүмзүрүп кагды, а Доржу каттырып-каттырып:

— Кижилер-биле хүрешпес, а хойга мөгээргээр кижи-дир ийин. Хой чүй бергенде, үш сүг хойну куспакташ, онгачага быяатпар — деп, кагды. Ташыны, та оюн-баштаа — оон ынай касканнавадым-даа.

Даштыгаа хөөрежип турган бис. Киринер деп өгнүң ээзи чалай берди. Эки-ле өг чорду, оон артык огну кайның тывар. Дескиндир кожегелээн. Дөр бажында дөрт аптараны чыскаап каан. Бирээзининг кырында приёмник тур. Орун бажында чактырлыг боо тургузуп каан. Чүүх адаанда сүт тырттар машина тур. А аяксева, орун-дөжек бо, шагда кымга-даа билдингир, ол чок-тө чүү кадарчы чурттап орар деп. Ынчалза-даа бир чүвени эскердим: көңгүлдернин-бидоннарның хөйү-ле кончуг. Сүт, хойпак кудар, херек апарганда, суглаар савалардыр ийин.

Шайлап эгелээн бис. Мен бисэги Сарыглар-биле душканымны, ол кижиниң Күрседи дугайын эки биллир болганын магадап чугаалаадым. Демгилерим улуг сошуургал-биле дыңнадылар. Ынчалза-даа ийи-үш черге үзе кирди.

— Шын харын 91 төрүүр бе кадарып тургаш, 90-дан өрү кулуннарны ап турган мен — деп, Күрседи чугаалады.

— Чок — дээш, Доржу үзе кирип: — А оон соонда-даа дыка үр чылгычылаан кижи бо. Чүс бедеп чүс кулунну ап турган чылдары база бар. Чок билир. Черле мал төлү алыр талазы-биле шыырак кижи бо — деп, кадарчының эки ажылын бадыткап олур.

— Бо чылда каш хураган алдың, чүс хойдав?— деп, Күрседиден сонуургадым.

— 105: Чылгыдан үнгеш, ам сес чыл хой кадарып тур мен. Чаңгыс-даа чылын 100-тен күдуладып көрбээн мен.

Ооржак Доржу база совхозта шыырак кадарчыларның бирээзи, ол база-ла чыл санында чүс хураганны ап турар. Республикада ындыглар хөй, а «Алдан-Маадырда» база-ла Ооржак Доржу чүс хойдан 140 хураган алган. Мынчап кээрде, олар мал төлү алыр талазы-биле мурнакчы кижилерге санадыр апаар-дыр.

Седиң ийи холунда ийи демир-хумуң тудуп алган кирип келгеш, сүдүн көңгүлдерниң бирээзиниче кудупкаш, ожук-пашта барды. Мүң хайның турган оттуң кезээн чүшкүре каапкаш, «дузуң кагдың бе?» деп, ашаандан айтырды-даа, аяк-хымыш алгаш, пашта, соолдурган тараа ышкаш, мартыкайдыр хайның турган мүнден бичиин ускаш, амзап көрду-даа. Чанымда олурган Ооржак Күрседи, район, оон луржук республикада ады алгып, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле, юбилейлиг медаль-биле шаңнаткан. Оон аңгыда белек-салакты санап четпес. Оон иштинден ийи өртектиг белекти демдеглексээн ийик мен. Шаанда чылгычылап тургаш, колхозундан кыскыл богба-биле шаңнаткан. Оозу өзүп келгеш, чүгүрүк кыскыл аът болган, харын-даа чарыштарга эртип турган. А күжүр Күрседиң оозун мунупканда, билинмейн баар. Эдегей ховузунга багай-согай машиналарга четтирбейн барып турган дижир. Бо чайын Кызылга малчыннар Наадымынга чорда, сүт тырттар машина-биле шаңнаан... Ол эки-дир, күрүзинге ак сеткилдиг ажылдап берип чорааш, мактадып, шаңнадып чоруур. Ол дээш, совхозу, чону, дөргүл-төрелэ, эшөөрү өөрбейн канчаар!

Тавак долу зът бузун бургурадып келди-ле, аңаа улаштыр аякта мүн база бавырмда турупту.

— Бир хойдан каш килограмм дүк кыргыдыңар, дуңмам?—деп, Седиңден айтырдым. Күрседи дашкаар үне берген чүве, а Доржу чемненнир дээш, өскээр чардыгар чай-даа чок олургаш.

— Ийи — деп харыы үндү Хоомайзындым.

— Хоюзус тыва хой-ла болгай, акым. Черле план-хүзээлгевис-даа ындыг —деп, Седиң ужурун тайылбырлай-дыр Күрседи дедир келди.

— Мынчап кээрде, Күрседи Санатыевич, тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында күрүне мурнунга хүзээлгедер бүрүн күүсеттинген мындыг ышкажыл — дидим.

— Ийе. Бистее ам сагыш човаар чүве чок. Өдек-хыштаадаа белен-не чүве бо. Кандыг-кыш болур чүве айтык Оозу билдинмес-тир. Кандыг-даа болза, ажырбас он— деп, яжым шөлээн харыылааш, база-ла мүн иже берди.

Адак соонда, СЭКН Тыва обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен онгу пленумунуң шиитпирлериниң дугайында чугаа үнүп келген. Ында келир чеди чылда хой малдың баш санын барык ийи миллион чедирер, дүк болгаш эът бүдүрелин барык ийи-ийи катап улгаттырар дээн болгай. Сорулга канчаар-даа аажок нарын болгаш берге. Ону күүседири, хамыктың мурнунда хойжулардан хамаажыр. А мен үш кадарчы, үш хойжу-биле чугаалажып олурган-на болгай мен. Олардан айтырбайм, кымнардан айтырар.

— Чүү деп бодап ор силер, салган сорулга шыдаттынар деп бодаар силер бе?—дидим. Үш кадарчы, ким баштай харылаарыл дээн шыхаш, ботботтарынче удур-дедир көрүшкеш, маңнажып орлар. Ынчалза-даа Күрседи муриапты.

— Чоп шыдавас деп. Салган соруглаңы күүседирде, чүүчүүр кылырын доктаалда айтып каан-дыр. Оларны күүседирге ол-ла-дыр — деп, Күрседи Санатыевич партийжи шиитпирге бодунуң бүзүрелин илередти.

Эки-даа, угаанныг-даа сөстер дыңнадым: ниитизи-биле, үш хойжуның бодалы карышпады. Бир-тээ ындыг болганда, пленумнуң шиитпирлери каш чыл болгаш, амыдырал апаар, Тываның хемнеринге, шынаалыкта, даг-сынарынга, карак четпес ховуларынга «човең ышкаш хоюг, чымчак дүктүг» хой мал «човлер ышкаш чалгып, чаптып турар» апаар.

Ыя аразында, өдекте хөй хой маалап-чиилеп келген дег болган соонда, аныяк ролдуң кыйгызы үндү:

— Эйт, кайда бардыңар? Бээр үнүңер! Хурагандан чаржыңар!

Күрседи биле Седиң үне халыштылар, бистер оларның соонган эдериттивес. Аа! Хойларның хөй деп чүвезин!.. Оларны кижилер азырап турар, кижилерни олар база азырап турарлар. Олар боттарының чүңү кылып турарын билбестер, ынчалза-даа олар азыракчыларын ээзинин көөрлер, ындыг болганда кижилер оларның дугаймында доктаамал сагыш салыр апаар. Эң эки сагыш салган кижилер мурнакчы кадарчыларга саналыр. Оларның бирээзи Ооржак Күрседи ол-дур.

ШИЛИНДЕКТЕР ШҮГЛҮП ҮНГЕН

ВЛКСМ обкому Ленинчи комсомолдуң төрүттүүген хүнүнге тураскаатқан хостуг хүреш маргылдаазын эрткен дыштаныр хүннерде республика найысылалының хөгжүм-шин театрынга организастап эрттирген. Аңаа республиканың эң шыырак 80 мөгелерэ киришкен. Оларның бежи хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери, сези аңаа кандидаттар болгаш бирги, ийнги разрядтың мөгелерэ. Оларның аразында өзүп орар, талантылыг мөгелер кайы хөй.

Маргылдааның байырлыг ажыдыышкынынга ВЛКСМ обкомунуң секретары Т. Салчак чүве чугаалап, үк маргылдааның киржикчилеринге улуг-улуг спортчу чедишкиннерлиг болурун күзээп. Оон соодда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы Л. Седип хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериниң шынзылгазын, хөрек демдээн Чадамба Ооржакка, спортчуң национал левирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлериниң шынзылгазын, хөрек демдээн Александр Денисовка, Евгений Черногривовка байырланчыг байдалга тывыскан.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген спортчу демиселдиң түңнелинде эң-не шилиндектер шүглүп үнген. Эң чиик депзиге Таңды райондан келген Александр Минчир-оол бодунуң удурланыкчыларын арыг тиилеп, бирги черни бүзүрелдиң-биле алган. Кызылдың «Спартак» командазының төлээзи Мөнге Чадамба 52 килограмм депзиге эрес, кашпагай хүрежип тургаш, чемпион атты чедип алган.

Таңды райондан келген «Урожай» экитура спорт ниитилелиниң кежигүнү, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери, хостуг хүрешке мастерге кандидат Юрий Монгуш хүреш үезинде чараш арганарны ажыглап, үк маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, 57 килограмм депзилиг мөгелериниң аразынга тиилекчи болган.

Залда олурган көрүкчүлериниң ынчаңгейин Чадамба Ооржак биле Федор Ондарның хүрежи хаара туда берген. Оларның кайызы-даа хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери, кайызының-даа ады-сураа бистиң республикада билдингир. Бо ийи мөгениң аразынга 62 килограмм депзиге чемпион ат дээш демиселдиң түңнелинде Чадамба Федорну сан талазы-биле ойнап алгаш, тиилекчи болуп үнген.

Хостуг хүрешке спорт мастерлеринге кандидат «Спартактың» мөгези Владимир Биче-оол биле Тес-Хем районнуң спортчузу Анай-оол Алдын-Херелдиң хүрежин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргенер. Хүрештиң түңнелинде Владимир Биче-оол Алдын-Херелди сан талазы-биле ашкаш, 68 килограмм депзиге чемпион болган.

Кызылда педагогика институдунуң студентизи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Вячеслав Кара-Тоңнуг 74 килограмм депзиге бодунуң онагларын арыг тиилеп, кымга-даа октатпаан. Таңды районнуң шилиндек комзидазының кежигүнү Леонид Камэ 82 килограммга бирги черни алган.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген хүрештиң түңнелинде команда талазы-биле бирги черни Кызылдың «Спартак» командазының мөгелери чаалап алган. Тиилекчи болган командага ВЛКСМ обкомунуң хостуг хүреш талазы-биле шилчинир кубогун ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов бирги чергенниң диплому, тураскаалдыг вымпели-биле кады тывыскан. Ийнги черни Таңды районнуң, үшкүзүү—№ 3 профессионал-техниктиг үчилищенин мөгелери чаалап алганнар.

Ч. ВЛАДИМИРОВ.

ЧУРУКТА: депзи аайы-биле чемпионнар (оң талазындан): М. Чадамба, Ю. Монгуш, Ч. Ооржак, В. Биче-оол, В. Кара-Тоңнуг, Л. Камэ олар-дыр.

АВТОРНҮҢ фотозу.

АНЫЯК ЧУРУКЧУ

Бистиң республиканың чурукчулары «Социалистиг Сибирь» деп зона делгелгезинге элээн каш чылдар улаштыр киржип келген. Үк делгелгенин комиссиязы бо айда Кызылга кээп, бистиң чурукчуларывыстың сөөлгү үеде кылган ажылдары-биле танышкан. Орта боттарының чаа ажылдарын киирер дээш Тываның чурукчулары чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турарын комиссия демдеглээн. Ам сөөлгү чылдарда зона делгелгезинге киржип келген, талантылыг, аныяк чурукчунуң бо шиитпирлиг чылда кылган ажылдары-биле танышпырайн.

Саяк Сарыг-оол 1964 чылда Иркутскиниң урав чурулга үзелиществин чеднишкинниг доосканының соонда, элээн хөй ажылдарны кылгылаанын билир бис. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында республиканың мурнакчы болгаш хоочун кижилериниң чуруктарын чуруурун шиитпирээн. Ындыг соруга-биле ыраккы Моңгун-Тайгага чурукчу четкеш, мөңге менгикин чуртунуң бойдус-чурумалдарын, оон тура-соруктуг кижилериниң дугайында солун ажылдарны кылгылаан. Оон чуруктарын көрүп олурарга ак менгилер, дошкун черинң шырайы, өөр сарлыктар, Каргының каас чурумалдары кижиниң сеткил-сагыжын чайгаар хөлзедип, олче чалай бээр.

Аныяк чурукчу бойдус чурумалдарындан аңгыда, портрет жанрынче мергежилдин-биле сундулап турар. Оон «Моңгун-Тайганың кижилери» деп бөлүк чуруктары көскү черни ээлеп турарын чугаалаар хереп. Олардың аразында «Малчын» колхозтуң хоочун малчыны Саая Довуккайның портреди — эки кылдынган ажылдарга хамаажыр.

Саая республиканың ол-бо булуңнарында чурттап турар хоочун, солун кижилер-биле ужуражып, оларның портреттерин чуругулаан. Ол бо чылын тыва эки турачыларының бирээзи — Надежда Севиилиң, шагдаанның хоочун ажылдакчызы майор Борис Бүрбүүнүң болгаш өскелериннң-даа портреттерин дооскан.

Талантылыг, аныяк чурукчунуң Щетинкин-Кравченко кудумчузунда мастерскаязынга чеде бээримге, сөөлгү үеде дооскан ажылдарын көргүскүшаан, келир үеде планнарыбиле таныштырып, мынаар чугаалады:

— Чоокта чаа зона делгелгезиниң комиссиязынга элээн каш ажылдарым көргүстүм. Оларның иштинде кол черия— «Моңгун-Тайга» деп чуруун эзлеп турар. Оон аңгыда «Арпта», «Көжээлер», «Чайлагда» деп, ниитизи-биле 4 ажылдарымны «Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге киирери-биле хүлээп алды. Үк делгелге 1974 чылда Томск хоорайга болур.

Бо чылдан эгелээш, республикада ат-сураглыг, мурнакчы кижилериниң портреттерин кылып эгеледим. Кедир чылын чазактың дээди шаңналдарының эдилекчилериниң элээн каш портреттерин болгаш Советтиг Тываның 30 чылынга тураскаатқан ажылдарны кылырын планнаап турар кижи мен. Орта хамаарыштыр «Баштайгы күүтен» деп Тывага коллективизация үезин көргүскен улуг ажылды эгеледим. Оон баштайгы күүтен — трактор күр черни чарып киргеп, ону чон, урут-дарыг сонуургап турарын көөр силер...

Саая Шожут-ооловачиниң темазы — хүшүүн маадырлары. Хып дээн аныяк чурукчудан ам-даа хөйүү маңап, оон ураң талантызын бистиң республикага болгаш өске-даа улуг хоорайларга болган делгелгелерден, чурук галереяларындан хайгаараң чоруулунар.

С. ВЛАД-ООЛ.

Сонуургалдыг номчукчулар

Ак-Довурак хоорайда ажылчын хандырылгазының килдизиниң коллективтеринде хөй кижи ажылдап турар. Чаа 1974 чылда ол пәйыралдыг улуг коллективтиң кежигүннери күзээни солуннар, журналдарын чагыдып алган турзун дээш ында партия организациязы (секретары Ф. Гаврилов) парлалганын хөй-ниитя тарадыкчыларын дамчыштыр шуургу ажылдаан. Ол коллективтиң кежигүннери октябрь 20-ге чедир ниитизи-биле 1685 экземляр солуннар, журналдарны чагыдып алганнар.

Хоорайның автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи (партбюро секретары Х. Мамедов) парлалга чагыдылгазынга база идепкейлиг киришкеп. Коллектив кежигүннери 388 экземпляр солуннарны, журналдарны чагытканнар.

С. БАЙ-КАРА.

АК-ТУРУГДАН МЕДЭЭЛЕР

Суурда кежээки школада 96 аныяк ажылчыннар, механизаторлар, саанчылар оорем бергеп. Кежээки школаның 8, 11 класстарын чылдын-на 30—40 аныяктар доозуп турары, ол школаның чедимишкиниг ажылдап турарының херечизин. Оон доозукчуларының аразында: Яков Сагаан — совхозта инженер-механик, Василий Чоржай-оол — кодээ Совет күүскомунуң даргазы, Чечек Базыр — башкы.

* * *

Ада-иелер комитеди школага оттулар ыяш белеткээр шефти организастап, 50 кубометр токпакты токпактыг, школа чанында дүжүрген. Орта адаиелер Назын-оол Санчы, Михаил Дорта, Монгуш Ортун-оол, Юрий Өлчей болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеп.

* * *

Суурнуң чаштарынга болгаш школачыларга Тываның күрүне филармониязының ойнаарактар театры аалдап кээп, С. Токанын «Кодур-оол биле Биче-кыс» деп доозуп ойнаарактар күүселдези-биле бараалгаткан. Урутлар шинни хөлчок сонуурганнар.

К. КОМБУ.

Сушь суурнуң чурттакчыларынга

«Саян» совхозунуң ийиги салбырының Сушь суурга республиканың хөгжүм-шин театрының артистери аалдап чорааш барганнар. Олар саанчыларга болгаш суурнуң өскедаа амыл-ишчилеринге С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-ооладуң бижээни «Хүннүң ыраажылары» деп опереттазын бараалгатканнар. Чыылганнар артистерниң оюнун магадап, ыры-хөгжүмден улуг таалалды алганнар.

БИСТИҢ КОРР.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05—Медээлер. 14.45—Школачыларга. «Костёр». 14.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Комсомолчу ырлар». 15.10—В. Шекспир—«Доңгунну томаартканы». Шип. 16.40—16.50—Чапсар. 16.50—«Доңгунну томаартканы» деп шиинин уланчызы. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер (орус тылга). 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—Өөнүг телекөргүзүг. Тайбынга ынакшылыг күштерниң Москвада Бүгү-делегей конгрезиниң байырлыг хаглынарынга. 21.25—Өөнүг телекөргүзүг. Т. Ян. «Сээң аныяк үең». Телетиишнин баштайгы көргүзүг. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—00.00. «Ye». Информастыг программа. Тайбынга ынакшылыг күштерниң Москвада Бүгү-делегей конгрезиниң байырлыг хаглынганындан репортаж.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шииткел маңаан туттурган кижи» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда. Биче залга: «Франция-биле чүректиң ханызындан ужурамылга». 15.40, 19.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Машинистиң оглу» 9.10, 11.00, 15.10, «Серафимниң бажыңы» 12.50, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анжелика биле хаан» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынаншыл сезону» 16.50, 20.30. «Кара бөру» 15.00, 18.40 шактарда.

УДМУРТ АССР. Ижевскиниң автозаводунда «ИЖ-комби» дээр чиик автомобильдиң чаа моделин кылып эгелээн.

Ол «Москвич-412» дээр модельдиң янзы-бүрү кезектерин оттундур- чаартып кылган таарымчалыг, аянныг, чараш машина автотуристерге солун болуру чугаа чок. Оон соонда беш дугаар эжиниң ачызында олу чүүк болгаш кижилер-даа сөөртүрүшке таарыштыр кылып ап болур.

Чүрттүп оруктарында баштайгы «Ижкомбилер» коступ келген.

ЧУРУКТА: «Иж-комбини» заводтуң эптээр цехинде кылып турары.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУЗА КАДЫП, ШЕФТЕП ЧОРААШ...

Дыштанар хүн. Серинп салгын оңгаар-дескээр соолаңнады эстеп тур. Бүргегимээр күскү хүн. Эртеңгинниң сес шак четпээнде «Тес-Хем» совхозтуң конторазының чанынга чылыгландыр кеттингилеп алган кижилер уурук-сууруктап чыглып эгеледи.

Оларның омак-хөглүү аажок. Аразында баштактанчып, хөөрешкен турлар. Удаваанда гаражтап ийи машина үнүп келгеш, контора чанынга доктаай бердилер. Чыылган улус оларның кузовтарын долдур. олурупгары билек:

— Сарыг-Хөлдүң бригада төвүнге ужуражы бээр бис. Хап оруңар—дээш, совхозтуң директору чолаачыларга чугаалааш, бодунуң машиназынга олурупкаш, мурнап чорупту.

Бригада төвүнге чедир элбэн херии чер: 56 километр. Белдерде кыштаглар, сараат сингеннер эртип-ле, эртип-ле чор. Көвей сүүг—совхозтуң малы, хөөдаа көстүр. Бистиң аравыска Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг-биле чоокта чаа шаңнаткан мурнакчы хойжу Александр Монгальбин база чоразын чүве. Ол машинага чоразын оолдар-биле хөөрежип, хойнуң ажык-дузазын оларга тайылбырлап, сонуургадып кор. Чугаа болдуунда-ла СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң дугайында болган. Хоочун хойжу совхозка комсомолчу-аныяктар бригадазы тургузуп, аныяктарны хой ажылынче даара тудуп, олче эвилелдеп болурунуң чугуланын чаңынга орган оолдар, кыстарга хөөреп чорду.

Сарыг-Талга чедип келгенивис эскербейн барып-тыр бис. Кызыл-кызыл чыраалар аразында сарааттар-ла эмгежок. Совхоз төвүндеп. У-Шынаадан машиналар, тергелиг «Беларусь» тракторлар уурук-суурыктап келзе-келзе, бригада төвүн дола берди.

Кымнар кандыг ажыл кылыры хуваатгынган. Удаваанда ажыл-ниш кайнығып үнду. Ол хүн шефчилер эки ажылдаан. Совхозка 70 ажыг тонна сигенни болуп, сарааттал бергеш, шефчилер ону кажаалап кагдылар.

Шефке алдан ажыг кижи киришкеп. Оларның хөй кезии үстүү классгарның өөренкчилери. Күш-ажылчы дузазы дээш хойжулар, малчыннар оларга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажылгый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 33-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2529

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыгының талазы-биле өргелелиниң типографиязы, (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС —01476.